БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилетинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 1 СРЕДА № 88 (3800)

Өртээ 20 коп.

Ажылчы чоннарның бүгү делегей эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү, бүгү чурттарның ажылчыннарының акы-дуңма ёзузунуң хүнү — Майның 1 делгерезин!

(Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Тайбыңның болгаш тургузуушкуннуң байырлалы

Майның бири — делегейнин ажылчы чоннарынын эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү, бүгү чурттарның ажылчыннарының акы-дуңмалышкы чоруунуң хүнү.

Тайбынның, демократиянның болгаш социализмнин улуг херээ дээш демиселге боттарының күштерин болгаш шинтпирлиин көргүзери-биле чер бомбүрээнин бүгү дешилгелиг кижилери Майның Бирин байырлап турарлар.

Ам бо үеде бүгү совет кижилер СЭКП-нин XX съездизинин төөгүлүг шинтпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бедик күш-ажылчы көдүрүүшкүн-биле ажылдап турарлар. Ол шинтпирлерде үлетпүрүг болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүнүн талазы-биле ажыдыг тодаргай программазы айыттынган.

Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттышкан иаадырлыг совет улус бо чылын Май Бирнин байырлалынга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле кайгамчык улуг чедишкиннерлиг ужурашкандар. Революция мурнундагы үеге деңнээрге 1957 чылга чедир ССРЭ-ниң үлетпүрү 30 ажыг катап, будуулгениң чепсен-херекселдерин будурери 67 катап өскен, электроэнергия будурери барын-ла 100 катап, машина тудуушкунунуң продукциязын будуруп үндүрери — 180 катап көвүдээн.

Аар үлетпүрүн хөгжүлдезинге үндезилетингеш, бистин экономикавыстың өскедаа адырлары, ылангыя социалистиг көдээ ажыл-агый будуулгези кажан-даа көстүп көрбөөн бедик өзүлдени чедип ап турар. Партия болза, аар үлетпүрүг улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүн үндезиннеринин үндезини, ССРЭ-нин камгаланыр күчүзүн быжыглаарының эң чугула чүүл кылдыр санап келген болгаш санап-даа турар.

Бо чылын Май Бирнин байырлалынга Тыванын ажылчы чоннары база улуг чедишкиннерлиг ужуражып турарлар.

Колхозчу таразчыннар болгаш машина-трактор станцияларының механизаторлары бо чылын часкы шөл ажылдарынга эвир чыгызындан артык белеткелиг ужурашканнар. Чөөн-Хемчик, Барын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның механизаторлары часкы тарылганы чедишкиннинг чорудып турарлар.

1957 чылын бирги кварталында Кызылдың мебель фабриказы продукция будуреринн 128,3 хуу, алгы заводу 122,2 хуу, түүйбу заводу 127 хуу, септелге заводу 145 хуу болгаш Сарыг-Септин райпромкомбинады 214 хуу күүсеткен.

Бистин областың бүлүүлгелеринде, МТС-териндe, совхозтарында, колхозтарында күш-ажыл талазы-биле улуг чедишкиннерлиг саанчылар А. Е. Белова, У. С. Салакова, Д. Р. Заньялова, каларчылар Онлар Шарави, Шагдыр Дажы, Доржу Хертек, хаван ажаакчылары М. А. Санкина, П. В. Фролкова, трактористер Ш. Т. Чалбаа, Чооду Комбужап, «Тыва тудуг» трестизинин дашчызы О. Т. Комбуй-оол, хоорайның харызаа конторазының чоланчызы А. П. Сидеевти болгаш оондаа өске мурнакчы кижилерни Май Бирнин байырлалы таварыштыр областың хүндүлел самбыразында киирген.

Совет Эвилелинин ак-сеткилдиг дуулаамчызының ачызы-биле Кыдат Улус Республиканың болгаш улус-демократтыг өске-даа чурттарның үлетүр, көдээ ажылагый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедишкиннери чыл келген тулум-на өзүп турар.

Совет Эвилели, Кыдат Улус Республика болгаш улус демократизының өске-даа чурттары тайбың тургузукчу күш-ажыга чаа-чаа тиилелгелерлиг болуп турда, капиталистиг делегейнин экономиказы удаа-дараазы-биле кризиске дүжүп турар.

Демократтыг лагерьнин чедишкиннери империалистиг делегейни хөлзедип турар. Америк чагырыкчы болуктер болгаш оларның эвилелчилери ийи системаларының тайбың кожа-лелбээ турарындан болган делегей байдалынга дүшкүүрүг чорукту чавырылдырарындан ойталап, улустар аразынга байдалды улам чидиглендирер дээш «күш дөгээриннин» эззэргек политиказындан халбактанмышаан, демократиянның болгаш социализминин лагеринге улур чаа-чаа шериг блоктарын тургузуп, герман милитаризмни катап төрүүндүрериннин политиказын чорудуп турарлар.

Ынчалзажок делегейнин улустарының тайбынны быжыглаарынче болгаш камгалаарынче угланган шимчээшкинин чүүлаа чүве моонлактап шыдавас. Атомнуг дайынның айылын болдурбас дээш делегейнин миллион-миллион кижилери, оон иштинде Совет Эвилелинин хөй миллион кижилери тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиннин Кыйгырыының алаанга боттарының аттарын салганы — калчаарзан дайынзырактарга киленнээшкиннинг сагындырыт болган.

Азия болгаш Африка чурттарының 1955 чылдың апрельде Бандунг хоорайга (Индонезия) болуп эткен конференциязы тайбынны быжыглаарының, чаа дайынның айылын чайладырының херээнге чугула базын болган. Делегейнин тайбынга ынакшылдыг кижилери ол чурттарның конференциязынга байыр чедирип турганнар.

Коммунистиг партияны, совет чазакты долгандыр сырый каттышкан совет улус Майның Бирин тайбынның болгаш тургузуушкуннуң байырлалы кылдыр демдеглевишаан, бистин Төрээн чуртувустуң улам ыңайгы чечектелишкини, совет кижилеринин бай-шыдалгыр чуртталгазы дээш соксаал чок ажыдаар долу шинтпирлиин илередип турар.

Маркс—Энгельс—Ленинниң улуг тугунун адаа-биле — Коммунистиг партияның улуургулгазы-биле — коммунизминин тиилелгезинче, бурунгаар!

Ажылчы чоннарның бүгү делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү, бүгү чурттарның ажылчыннарының акы-дуңма ёзузунуң хүнү — Майның 1 делгерезин!

Май 1-ге алдар кылдыр

ГОРЬКИЙ. СЭКП Төп Комитетинин декабрь Пленумунун шинтпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Молотов аттыг автозаводтуң коллективи бирги кварталдың планын чедишкиннии-биле күүсеткен болгаш бүгү-эвиледдиг социалистиг чарыжынга ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиннин болгаш ВЦСПС-тиң шилчимир Кызыл тугун чаалап алган.

Май бирнин социалистиг чарыжының черүүлгазында рационализаторлар болгаш чогаадыкчылар 2500 саналарны бүдүүлгеге нептередип киргеннер, завод-ка ол 13,5 миллион рубльдиг камгалалын берген. Автомобиль тудукчулары болза «Волга» деп чаа чиик автомобильдер будуулгезин улуг шууштурулгаже шилчиткен болгаш апрельдин бүгү тургузунда оларны графиктен ажыр будурип турганнар.

• • •

БОНДРОВО. (Калуга область). Дзержинск районнуң саазын үлетпүрүгүн СЭКП Төп Комитетинин Май бирге Кыйгырыгларынга сорук киргеш колхозтары продукция будуреринн көвүдедип турарлар.

Караганданың хөмүр даш талазы-биле эртем-шинчилел институтунуң инженерлери базза түс чернин рационализаторлары-биле калы чер аллының шууштурулгаларын башкарарын долуу-биле автоматизастааннар. Оларның чогаадың тыпкан херекселдери өске ажылларже шилчидериби-биле он-он дагжыларны хостаан.

Пландан ажыр казып аллынган хөмүр даштың чартыындан хөй кезиин шахтага казып алган болгаш механизаторларның И. А. Каракулов баштаан бирги участогунун коллективи өну кылган. Федор Майның, Илья Гуляревтин, Иван Фрезинин комбайн бригадалырында дагжы бүргүү 5—7 түскай эртеминдиг болуп турар.

«Караганданхөмүр» комбинаттың будуулгелери апрель 24-те пландан дашкаар 16 ашелон хөмүр дашты соортуп үнүргеннер. Ол дээрге хонукта хөмүр даш казып алыр талазы-биле бо чылын өө-ке бедик деннел болуп турар.

Чурттуң мурнакчы колхозтарының эгелээшкини деткиттирген

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Чаа белиткен хүлээлгелерни алган Тамбов, Воронеж областарының болгаш Молдав ССР-ниң мурнакчы көдээ ажыл-агый артельдериннин эгелээшкинин областың колхозчу малчыннары изин-биле деткээн.

Эрткен хүннерде СЭТА-ның корреспондентизи Мгинск районнуң «Деншилге» көдээ ажыл-агый артелинин даргазы Н. В. Суров-биле чугаалашкан, мал ажылының продуктулуун бедидер дээш колхозчулар канчаар демисежип турарының дугайын ол чугаалаан.

— Бо чылын көдээ ажыл-агыйның ажыглалыг чүе гектар черлериннге хамаарыштыр 70 центнер хаван эдин болгаш 685 центнер сүттү алыр деп хүлээлгени алган бис,— деп өш Суров дыннаткан.—Ону чедип алыр дээш малдың чем суурун быжыглаар дугайында улуг сагыш салып турар бис. Хаваннарны лагерь байдалынга таарыштыр тургузу азырап, оларның элээн хөй кезиин картофель тарылгаларынга семиртир чемгерер бис. Сүттүг малга алган гектар черге хөй чылда үнер үнүштерлиг культураның одарларын организастап турар бис.

Ворошилов аттыг колхозтуң малчыннары чүе гектар шынааларгa болгаш тарыыр черлерге хамаарыштыр 150 центнер хаван эдин болгаш 600 центнер сүттү алырын хүлээнтеннер.

Областың үш чүе ажыг колхозтары хаваннарны картофель тарылгаларынга семиртп азыраар, ол чорук хаван эдин будуреринге күш-ажыл болгаш акша чарыг даллардын дыка тыныраг арганы бээр. 160 ажыг колхозтар хөй чылдарда үнер үнүштерлиг культураның одарларын тургузуп турар.

• • •

КУРГАН. (СЭТА). Мал ажылының продуктуларын будуреринн көвүдедир дугайында Молдавиниың мурнакчы колхозтарының кыйгырыын Урал ыдыының малчыннары чугаалажып турар. Каргополь районнуң Сталин аттыг колхозунуң даргазы А. Елкин бистин корреспондентивиске ынча деп чугаалаан:

— Колхозчулар бо чылын чүе гектар ажыглалыг черлерге хамаарыштыр 60 центнерден өскээш эвес эдин болгаш ийи чүе үжен центнер сүттү, а 1960 чылда— 100 центнер эдин болгаш 400 центнер сүттү алырын шинтпирлээннер. Инек бүрүзүнге-де 10 тонна кукуруза силосун салырын шинтпирлээн. Хаваннарга херектээр силосту картофель-биле холуксаалыг кылдыр салыр. Картофель шөлдериннге хаваннар одарладырын бир-де дугаарында организастап турар.

Чөөн-Хемчик район тараа культураларының тарылгазын дооскан

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң колхозчулары болгаш механизаторлары Май мурнунун социалистиг чарыжынга улуг тиилелгени чедип алган. Апрель 29-гүн хүнүнде район тараа культураларының часкы тарылгазының плаанын 101 хуу, оон иштинде кол культура болур кызылтастың планын 102 хуу күүсеткен. Кызылтастың планын колхоз бүргүү ажыр тараан. Ылангыя «Октябрь 30 чылы» колхоз кызылтасты планындан 210 ганы, «Коммунизмче өрүк» — 214 ганы ажыр тараан.

Ажылдың чедишкинин кижилер шинтпирлээр болгаш часкы тарылгага хамыктын мурнунда механизатор кадрлар улуг рольдуг. Ынчангаш эрги механизаторлар 63 кижинин биилг мергежилин белдери-биле Чадаана МТС-ке түскай курска өөреткен болгаш 30 чаа механизаторларны база өөредип алган. Механизаторларның ажылының темпизи болгаш шынары эткен чылдардан ажыг болуп турар. Оларның аразында эзлчег нормазын ажыр күүседип турарлар хөй. Ылангыя Калинин аттыг колхозта эш М. Доржунун, «Искра» колхозта эш Х. Очуроолдун, Сталин аттыг колхозта эш В. Пимоновтун, Ленин аттыг колхозта эш Н. Очаковскийнин трактор бригадалары Май мурнунун социалистиг чарыжынга өн бедик көргүзүүлүг ажылдаанар.

Колхозчуларның болгаш механизаторларның чедишкиннинг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны колхозтар турган. Сталин аттыг, «Искра», «Коммунизмче өрүк» колхозтарының хову турлагларында чунар бажынны, столованы болгаш радиоприемниктерни тургускан.

Тараа культураларының тарылгазының планын Ленин аттыг, Сталин аттыг, Калинин аттыг, «Искра», «Коммунизмче өрүк» болгаш «Большевик» колхозтар 7 ажыл хүнүнде доосканнар.

Шупту тарытынган тараа культуралары 11244 гектар болган. Бо болза Май 1-нин байырлалынга чөөн-хемчикчилернин белээ-дир. Районнуң колхозтарында тараа культураларының тарылгазы улам чыдарышаан. Оон-биле калы кукуруза, картофель болгаш ногаа культураларының тарылгазынга белеткелди хынамчалыг чорудып турар.

Май 1-ге хойжунуң белээ

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелинин дуржулгалыг хойжуу болгаш область Совединин депутады Салчак Бөрзек Май 1-нин байырлалынга уткуштур социалистиг чарышка алган хүлээлгезин аллдарлыы-биле күүседип турар.

Оон одарында 450 хой бар. Хой ажылынга өн харыысалгалыг үе—оолдаашкын массалыы-биле эгелээн. Каш-ла хонуктун иштинде 158 хой төрээн, оларның 174 хураганнарын дуржулгалыг хойжу бүрүн камгалап алган. Ол дээрге Май 1-нин байырлалынга хойжунун белээ-дир. Моон соңгаар төрүүнген хураган бүрүзүн бүрүн камгалап алыр дээш, хой бүрүзүнден 2 килограммдан өскээш эвес дүкту кыргып алыр дээш хойжу могаг-шылаг чок ажылдап турар.

Шахтерларның белээ

Октябрьнын алдарлыг 40 чыл ойнга болгаш Май мурнунун социалистиг чарыжынга сорук киргеш Элегес шахтазының дагжылары бо чылдың бирги кварталында хөмүр даш тывыжының планын 116 хуу күүсеткен. Ол ышкаш ийиги кварталдың баштайгы айының планын апрель 23-те 112 хуу күүсеткеш, апрельде пландан ажыр дөрт чүе тонна хөмүр дашты коллектив берген.

Күш-ажылды шын организастап, социалистиг чарышты үре-түннелиг калбартып чорукталыныдан коллективте ажыл нормазын чедир күүсетпейн турар кижи барык чок. Даг мастери коммунист Вадутонун улуртканы бригада апрельдин бүдүүлге планын он хонук бурунгаар 115 хуу күүсеткен. Забойщиктер Алешечкин, Намзак-оол үн онзалдазын 170 хуу, соортукчулар Балчыр, Евдокименко өзар 200 хуу чедир күүседип турар.

ССР Эвилелинин Камгалал министринин *ДУЖААЛЫ*

1957 ч. Май 1. № 76 Москва хоорай.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Бүгүн совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери ажылчы чоннарның бүгү делегей эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Майның Бирин демдеглеп турар-дыр.

Бистин улуг Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары май бирнин байырлалын чуруттуң ажыл-агый болгаш культура амыдыралының бүгү-ле адырларында чаа-чаа тиилелгелер-биле ужуражып турар. Бүгү күштерин коммунизмни тургузарының херээнге бербишаан, совет улус чаа дайынның айылын утпайн турар болгаш бодунун социалистиг күрүнезинин күчүзүн быжыглап турар.

Совет дайынчылар моон соңгаар-даа чаа дайынчы техниканы соксаал чокка шинтээдип алыр, боттарының дайынчы мергежилин сайыырангайжыдар, шериглерни дайынчы беленин бедидер ужуруг.

Май бирнин байырлалы-биле силерге байыр чедирип, амыр менгилерни айтырбышаан, социалистиг Төрээн чуртунга бараан болур талазы-биле силерниң чазагай херээнгерге чаа-чаа чедишкиннерлиг болурунарны күүзедим!

Байырлалга алдар болдуруп аумаарым болза:

Бүгүн, Майның 1-де, бистин Төрээн чуртувустуң найыслалы Москвага, эвиледнекен республикаларының найыслалдарынга болгаш маадыр-хоорайлар: Ленинградка, Сталинградка, Севастопольга болгаш Одессага—артиллериянын чээрби даштаашкыннары-биле салют чорудар.

Бистин күчүлүг Совет Төрээн чуртувус делгерезин!

Совет улус болгаш оон эрес-маадыр Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистин бүгү-ле тиилелгелериистиг сорук киирикчизи болгаш организакчызы — төрээн Коммунистиг партияга алдар!

ССР Эвилелинин Камгалал министри
Совет Эвилелинин Маршалы Г. ЖУКОВ.

Май 1-нин Кызыл хоорайга болган уткулга хуралы

Бүгү делегейнин ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыжылгазының хүнү—Май 1-ге турасканган Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг хуралы дүүн Сталин аттыг Культура бажыңынга болган.

Май 1-нин дугайында илеткелди хоорайның күүскомунуң даргазы эш Н. К. Курбетский кылган.

Байырлыг хуралдың кирижикчилериге улуг концертти көргүскен.

Винница область

Партияның Винница обкомунуң секретары эш П. П. КОЗЫРЬГА
Винницаның облкүүскомунуң даргазы эш М. С. СЛОБОДЯНЮККА
Көдээ ажыл-агыйның область эргелелиниң начальниги эш А. Н. БИРЮКОВКА
Партияның Винница райкомунуң секретары эш А. И. БОНДАРЧУККА
Райкүүскомнуң даргазы эш Н. В. ВОЛЫНКИНГЕ
Партияның Джулин райкомунуң секретары эш В. З. КАЧУРГА
Райкүүскомнуң даргазы эш К. К. ШРАМКОГА
Партияның Черневеца райкомунуң секретары эш Г. В. ТЕРЕХКЕ
Райкүүскомнуң даргазы эш Ф. И. ЦЫПЦЮРГЕ
Партияның Крыжополь райкомунуң секретары эш Н. С. БОПЧУККА
Райкүүскомнуң даргазы эш П. А. СЕРДЮККЕ
Винница областың МТС-териниң директорларынга, колхозтарының даргаларынга, бүгү эр, хөрээжен колхозчуларынга, МТС-териниң ажылдакчыларынга болгаш көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглеринге

Эргим эштер! Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин үлүг-биле көвүдедир дээш социалистиг чарышка киргеш, эт болгаш сүт бүдүрер талазы-биле 1957 чылда бедик хүлээлгелерни боттарынарга алганыңар-биле хөлбаштыр СЭКП Төн Комитединиң даасканы ёзугаар силерге ыраг байыр чедирип, ажыр мөңгүнүр айтырыг тур мен.

Винница областың эр, хөрээжен колхозчулары 1957 чылда областың колхозтарынга интизи-биле үүс гектар черге хамаарыштыр 45 центнер эштү, үүс гектар тарыр черге хамаарыштыр 23 центнер хаван эштү бүдүрер болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг үүс гектар черинге хамаарыштыр 177 центнер сүттү алыр деп хүлээлгелерни алган, үмелиг эгелээшкинни Украин ССР-ниң областарындан бир-ле дугаарында үндүргеннер. Ол эгелээшкинни өске-даа областар калбаа-биле деткиир даарзынге, быжыг бүдүрелди илергейлеп тур бис.

Силерниң чедип алган чедиишкиннериңер болгаш ам алган хүлээлгелериңер Винница областың эр, хөрээжен колхозчулары бистиң чуртувуска көдээ ажыл-агыйа продуктуларының албекшилин эң-не дүрген чедип алыр дээш демиселдиң бүгү ужурутказын эки билип турарының болгаш бүрүнеин ол чүгүле сорулгазын күүседиринге бүгү-ле аргаларын үгаалыр ажыглап турарының хүгайын хөреченген турар-дыр.

Алган хүлээлгелериңерни чедиишкиниг күүседиринериңни, ынчангаш Совет Төрээн чуртту улам ыыт быжыглаар болгаш чечектелдирер дээш бистиң улузувустуң демиселиниң ниити хөрээнге боттарынарының төлептиг салыышкынынарны киирериңни силерге күзеп тур бис.

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары Н. ХРУЩЕВ.

1957 чылдың апрель 27.

Черкассы область

Н. С. Хрущев аттыг колхозтуң даргазы Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры ГАЛИНА ЕВГЕНЬЕВНА БУРКАЦКАЯГА
«Здобуток жовтня» колхозтуң даргазы Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры ФЕДОР ИВАНОВИЧ ДУБКОВЕЦКИЙГЕ

РСФСР-ниң болгаш Молдавияның мурааксчыларының эгелээшкинни ёзугаар эгелээн социалистиг чарышка киргеш, мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле боттарынарга бедик хүлээлгелерни алганыңар-биле хөлбаштыр силериниң колхозтарыңарның баштаар черлериниге, партия организацияларынга, бүгү эр, хөрээжен колхозчуларга, механизаторларынга болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге СЭКП Төп Комитединиң даасканы ёзугаар ыраг байыр чедирип, ажыр мөңгүнүр айтырыг тур мен.

Силериниң колхозтарыңарның алган хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседиринериңни, ынчангаш бистиң чуртувуска көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш демиселдиң ниити улусчу хөрээнге төлептиг салыышкынынарны киирериңни силерге күзеп тур бис.

Силериниң колхозтарыңар боттарының ниити ажыл-агыйын улам улуг болдурерин, колхозчуларының материалдыг чаагай байдалын улам ыыт бедидерин чедип алырлар даарзынге бүдүрелди илергейлеп тур бис.

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары Н. ХРУЩЕВ.

1957 чылдың апрель 27.

Верезниковонуң Ворошилов аттыг азот-тук заводу

Заводтуң директору эш К. М. САРЫЧЕВКА
Заводтуң партия комитединиң секретары эш А. В. МЛАДЕНЦЕВКЕ
Заводтуң профэвилел комитединиң даргазы эш С. М. ЗЕМСКИЙГЕ
Заводтуң ВЛКСМ комитединиң секретары эш Ф. А. ЗАРУБИНГЕ

Заводту ажылдаып киргеш хүнүлен бээр 25 чыл болганын хөлбаштыр Верезниковонуң азот-тук заводунуң ажылчыннарынга, инженер-техникиг ажылдакчыларынга болгаш албан хаакчыларынга СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур.

Бирги беш чылдың чылдарында туттунган Верезниковонуң азот-тук заводу болдунуң турун келген үеэнинг дүргүзүнде үлүг чедиишкиннерни чедип алган болгаш чуртуң көдээ ажыл-агыйын минералдыг удобреннелер-биле хандырып турар болгаш ада-чуртуң азот үлетиргүнүң хөгжүдүмүнүң хөрээнге улуг роль ойнап турар ол улуг химия бүдүрүлгези кыдыр өскен.

Верезниковонуң азот-тук заводунуң ажылчыннарының, инженер-техникиг ажылдакчыларының болгаш албан хаакчыларының коллективи үлетиргүү ол чүгүлде химикаттар-биле болгаш көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин чедип алырда көдээ ажыл-агыйны минералдыг удобреннелер-биле хандырар талазы-биле аңаа онаатынган харысалгалыг сорулгаларны ноон ыыт-даа чедиишкиниг күүседир даарзынге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүдүрелди илергейлеп тур.

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары Н. ХРУЩЕВ.
ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. БУЛГАНИН.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң Министерствозунуң, РСФСР-ниң Оттулар чүүл үлетпүрүнүң Министерствозунуң ажылчыннарын, РСФСР-ниң хөмүр даштыг районнарының партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының ажылдакчыларын орденнер болгаш медальдар-биле шаңнааны

Тыва автономнуг областа бешки беш чылдың чылларында болган 1956 чылда хөмүр-даш үлетпүрүн хөгжүдер дугайында чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1957 чылдың апрель 26-да шаңнааны болза:

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ДЕП ОРДЕН-БИЛЕ:

Алешечкин Андрей Иванович — РСФСР-ниң Оттулар чүүл үлетпүрүнүң министерствозунуң Тывада оттулар чүүл эргелелиниң «Элегес» шахтазының хөмүр-даш ажакчызы.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ШЫЛГАРАЛЫ» ДЕП МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНАТКАННАР:

1. **Бухальцев** Иннокентий Иванович—РСФСР-ниң Оттулар чүүл үлетпүрүнүң министерствозунуң Тывада оттулар чүүл эргелелиниң «Элегес» шахтазының даг мастери.

2. **Инонников** Виктор Климентьевич — РСФСР-ниң Оттулар чүүл үлетпүрүнүң министерствозунуң Тывада оттулар чүүл эргелелиниң Эрбекте шахта эргелелиниң «Кызыл-Хаак» шахтазының чер үттекчизи. (СЭТА).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Чүрүмге күш-культураның шинчээнинин массалыг-биле калбартырының хөрээнге, совет спортчуларының мергежилин улам бедидериңге болган делегей маргыыдаларынга чедиишкиниг болганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болук спортчуларын, тренерлерин, өскелерге черлериниң күш-культура талазы-биле башкыларын, күш-культура болган спорт ажылдакчыларын орденнер болган медальдар-биле шаңнаан. Шуптуг 367 кижи шаңнаткан.

Ленин ордени-биле ССРЭ-ниң алдарлыг спортчулары В. М. Абадаков, Л. В. Алексеева, В. М. Бобров, А. Н. Богданов, А. Н. Воробьев, О. Г. Гончаренко, М. Г. Иванова, Л. В. Козырева, О. М. Коркин, ССРЭ-ниң алдарлыг тренерлери В. И. Алексеев, Б. Б. Кудрявцев, делегей гроссмейстерлери, ССРЭ-ниң спорт мастерлери М. М. Ботвинник, В. Б. Смыслов, күрүнеин Сталин аттыг Ленин ордениг күш-культура институдунуң төп кафедра эргелекчизи профессор М. Ф. Иванцкий, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болган спорт талазы-биле Комитеттиң даргазы Н. Н. Романов оларны шаңнаткан.

«Күш-ажылдың Кызыл тук» ордени-биле 143 кижи, «Хүндүлелдиг Демдэ» орден-биле 367, «Күш ажылынга эрес маадыр чорук дээш» деп медаль-биле 653, «Күш ажылдың шылгаралы» деп медаль-биле 75 кижи шаңнаткан.

Төрээн чурттуң чаагайжыдылгазынга күш-ажылчы чаа чедиишкиннер

К. Ф. РЕЗНИЧЕНКО
СЭКП обкомунуң секретары.

Тываның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады ажылчы чоннарының бүгү делегей байырлалы — май бирин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле үүкүп турарлар. Бүдүрүлгелерниң, МТС-териниң болган совхозтарының ажылчыннары болгаш албан хаакчылары бүдүрүлгелерге, тудугларга, мал ажылынга боттарының эрес маадырлыг күш-ажылы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ал, бүдүрүлгенин чаа бедик көргүзүглери-биле май 1-ни демдеглеп турарлар.

Тываның барык бүгү бүдүрүлгелериниң продукция бүдүрериниң планы ажыр күүсетинген, ооң шынары экижээн, продукцияның бот үнези чыгээн, күш-ажылдың бүдүргүчүлүү дыка бедээн болгаш чиг эт материалдарны хөйү камнап ап турар.

Колхозтарда, МТС-терде болган совхозтарда мал кыштаглаашкыны багай эрес дооступ турар, малдың ооллаашкыны эргекен чылга деңзээрге бо чылын чедиишкиниг чорутунган. Мал ажылының продуктулуг чоруу алгын бедээн, часкы тарылгага белетиел эки чорутунган.

Ам эр, хөрээжен колхозчулар, МТС-териң болган совхозтарының ажылдакчылары часкы тарылганы дүрген доозар боттан бедик дүжүтү алыр, ниитилештирген малдың баш санын көвүдедир болган ооң продуктулуун дыка бедидер деп шак ыыдыг лозунгунуң адаа-биле ажыдап турар.

Колхозчулар, МТС-тер болган совхозтарның ажылдакчылары ам часкы тарылганың ажылдарын хөвүларда ниитилеп турарлар. Өзер часкы тарылганы эң-не кыска хуусада болган агротехника талазы-биле бедик шынарлыг чорудар чорук көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде чугула болган харысалгалыг сорулга деп эки билип турарлар.

Областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспортунуң, колхозтарының, МТС-териниң болган совхозтарының мурааксчыларының саны көвүдеп турар. Оларның ниитиден дыка хөй шынчы болган эрес маадырлыг күш-ажылы-биле бистин хөй-ниитивистиг кичээнгейин бодунче хаара тутып турар болгаш областың Хүндүлел самбыразында бижиткеннер.

Кызылдың мебель фабриказының ажылдакчыларының коллективи ниити продукция бүдүрериниң талазы-биле бирги кварталдың планын 128,3 хуу, алгы заводунун—122,2 хуу, түүйбу заводунун—127 хуу, септелге заводунун—145 хуу, Сарыг-Септиг райпромкомбинатында—214 хуу күүсеткен.

Бистин областың бүдүрүлгелериниң МТС-териниң, совхозтарының ажылчыннары болгаш колхозчулары бүдүрүлге талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алганнар, саанчылар А. Е. Белова У. С. Садакова, Д. Р. Завьялова, каарчылар Ондар Шарави, Шагыр Дажи, Хертек Дорзу, хаван ажаакчылары М. А. Санкина, П. В. Фролкова, трактористер Ш. Т. Чадбаа, Чоолу Комбужап, «Тыва-тудуг» трестиниң дашчызы О. Т. Комбуй-оол, харылааның хоорай конторазының чолдаачызы Н. П. Сидеев, Элегес шахтазының өрүмнечизи Б. Науман болган өскелер-даа кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алганнар болган областың Хүндүлел самбырызынга кирер бижидер төлептиг болганнар.

Областың колхозтары өткен 1956 чылдың ол-да үеэнинде бүдүрүп турган сүт-биле деңзээрге бо чылдың апрель 1-де 163 тонна ийикпе азы 21,4 хуу хөй сүтү бүдүрген. Ам сорулга болза мал ажылының продуктуларын бүдүрерин могатшылаг чок көвүдедир болур.

Ажыл-агый чылының эгезинден баар «Элегес» совхозта азырал инек бүрүзүнден орттумаа-биле 1062 килограмм сүт сагдынган, ынчаарга ол совхозтуң саачылары Белова, Чащина, Грачёва саар инек бүрүзүнден 1200 килограммдан хөй сүттү саап алганнар.

Бин-Хем районунуң «Кызыл тараачын» колхозунда саар инек бүрүзүнден 671 килограмм сүт сагдынган, Таңды районунуң «Революциниң чалбыжы» колхозта—630 килограмм, ынчаарга «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран болган Биелиг фермаларының ажылдакчылары саар инек бүрүзүнден 800 килограммдан хөй сүттү саап алганнар.

Бистин областың ажылчы чоннары бистин улуг Төрээн чуртувустуң бүгү улустары-биле кады, бүгү дешилгелиг кижи төрелгетен-биле кады, май 1-нин бүгү делегей байырлалын демдеглевишаан, материалдыг чаагайжыдылганын чүүлдерин бүдүрерин көвүдедиргеге бүгү-ле күштерин болгаш күш-ажылын улаанз улуг-биле салын, кижи төрелгетенниң төөгүзүнге кайгамчыктыг үеин—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга төлептиг ужуражыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырлар.

Оңгар-Ховуга бедик дүжүт дээш

Мурнунда ажылдал чок чыткан Оңгар-Ховунуң делгем шолу Таңды районунуң Сталин аттыг колхозунуң кол тараалаң шолу апарган. Ол шолду бистиң колхозувус ажылдаан өгелээнден бээр ам беш чыл болуп турар. Колхозтуң ховуажылының № 2 бригадазының бежингүнери биле Бай-Хаак МТС-тиң № 7 трактор бригадазының механизаторлары ол шолде доктаамал ажылдап турар.

Оңгар-Ховуга суттат чок болган Таңды районунуң ол-ныг эвоон дүжер ниитик черги болур. Ынчалза-даа чаңдык чылдарда ооң багай эрес дүжүтү ап турган бис. Бир эрес хөрүзүнү эки сайыраткаш, үрезинни эки ишкеп алган, таарыжыр хуусада чажар болза,Оңгар-Ховудан бедик дүжүтү ап болуруп практикадан бүдүрээн бис. Эрткен чылга чедир аңаа «Московка» деп үрезинни чажып келдивис. Ол үрезин чашкан соолуңге дескилежин үнери эки, ынчалза-даа чайгы улуг изигге шиддаппас, бажында чеми эвээш болу бээр. Эрткен чылын дүржүлге кыдыр 140 гектарга «Альбидум» деп үрезинни чаштыныс. Түнелги чүү болганы дизе, «Московканы» чашкан 1000 ажыг гектар шолдуң га бүрүзүнден чүүле 7 центнер, а «Альбидумну» чашкан шолдуң га бүрүзүнден 17 центнер дүжүттү алдывыс. Бо дүржүлганы өөренип көргеш, бо чылын кызылгастың бүгү шолуңге «Альбидумну» чажары-биле белеткеп алган бис. Ынчалган бо чылын 1300 га кызылгастан орттумаа-биле 12 центнерден куду эвес дүжүттү алырын планнаан бис.

Бистиң хову болган трактор бригадаларывыстың составы колдуунда доктаамал апарган. Олар чыл бүрү чаңгыс черге бир деминг ажылдап, чуртталган өөренген болгаш кижи бүрүзү кылыр оваалдалыг ажылын, ону кажан күүсеткирин билир апарган.

Бо чылын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга, бүгү совет улус-биле бир демей, чедиишкиниг ужуражыр дээш, часкы хову ажылын эвээн организастыг өгелеп, колхозтун № 1 хову бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган бис. Бо чылын тарылгавыстың ниити планы 1400 гектар. Эрткен чылын чарган черивис аңаа четчир. Шык базырар илиртээшкин баштайгы хүннерде доозулган. Хөрзүнү эки үлүрертер дээш илиртээшкин-биле кады дискалаашкынны база чорутукан бис.

Мооң мурнунда чылдарда тараанын чажылгазын май бириин байырлалынга утку-шур доозун турган болзувусса, соолгу хүннерде агаарның байдалы баксыраап, чер доозун турары-биле чажыла сонгаарлаан. Майның баштайгы хүннериниң хөрзүн чылын келирге, бүгү тараанны 7 ажыл хүнүнге чажып доозарынга белен бис.

Май бириин байырлалынга утку-штур күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар хөй. Ынчалгыы тракторист В. Кыысов, П. Ураков, Үйнүкөк болган трактористиң дузалакчызы Хунапай олар илиртээшкинге эвлчет нормазын доктаамал ажыр күүседип турганнар.

Ховунуң ажыл-ишчилериниң бедик бүдүргүчүлүг ажылдаарынга оларның амыдыралы чурталгазының таарымчалыг байдалды тургузары улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле бистин хову турлаавыста байдал багай эвес. Турлагда колхозчуларның болгаш механизаторларның чурттаар черлери чылыг, чырык. Ниитиниң столовазы, хлеб быжырар чер бар. Ынчангаш колхоз төвүнден хлеб соортпес бис. Бистиң турлагның чунар-бажыны колхозчулар болгаш механизаторлар кайыдаа хүнде чунар кылдыр хүнбүрү ажылдап турар. Турлагда складтыг болганывыстан үрезинни өске черден соортпес бис. Ниитиниң чеменнелгезинге хереглээн чем продукт аймаан колхоз баштаар черинден бүрүн хандырып турар.

Бисте колхоз төвү болган Бай-Хаак МТС-биле харылаажыр телефон аппаралы тургустунганы ажылга улуг доозун болуп турар. Ам кандыг-бир айтырыг ужун чорук кылын шүүдевейн, телефон-биле харылажыштар бис.

Солунналны ап, агитхуудусту үндүрүп, номчулга, беседа чорутунун турар болзада, хову ажылы өгелээнден бээр бистиң турлаавыска кино көргүзүү болгаш ооң концерт болбаан. Бо талазы-биле колхозта партия, комсомол организацияларының хемчег албааны четпес.

Бисте бүгү байдалдар тургустунган төлөде, ам колхозчулар биле механизаторларның деминг күш-ажылдың улам эки организастаары артkан. Бедик дүжүтү остурып, ону кыска хуусада, чидирип чокка ажаап алган, Төрээн чуртту шыгжамырынга бодувустуң үлүүвустуң киирер дээш демиселге бистиң кижи бүрүзүнүң харысалгазын бедидип турар.

О. ОЙДУПАА,
хову бригадазының бригадири.
П. ЗАКУРДАЕВ,
трактор бригадазының бригадири.

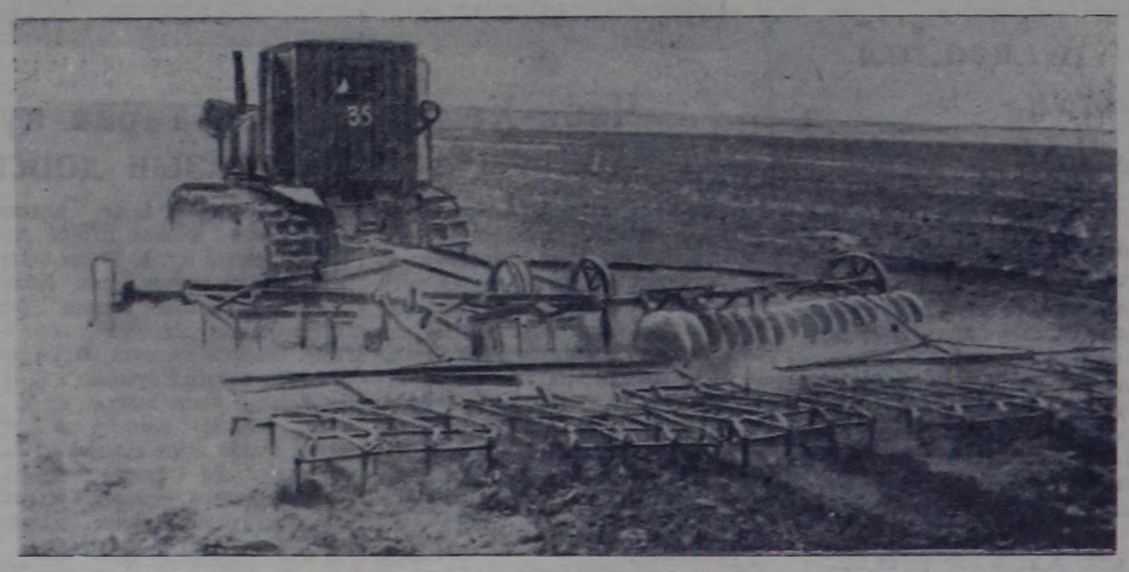

Чурукта: Сталин аттыг колхозтун Оңгар-Ховуда аңдаргын бүр черин дискалап турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ОБЛКҮҮСКОМДА

Мал ажылының болган чер ажылының бедик көргүзүглери дээш социалистиг чарышка «Элегес» совхоз эки түнелдерни чедип алганы СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскому демдеглээн. Совхоз 1956 чылдың октябрь 1-ден 1957 чылдың апрель 1-ге чедир инек бүрүзүнден 1062 кг сүттү саап алырын хандырган, эт белеткелиниг квартал планын 141 хуу, сүттүг — 112 хуу, трактолар сентелгелиниң планын — 120 хуу күүсеткен. Бодун үрезиннер-биле хандырган болгаш ону тарылгага белеткээн. Ында мал кыштаглаашкынны алаан организастыг чоруттунган.

«Ок» совхозтун коллективи багай эвес түнелдерни чедип алган.

«ҮТБА 25 чылы» болгаш «Барлык» совхозтарның дирекция черлери, партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының социалистиг чарыжын багай улуртун турарының түнелинде, ол ажылагыйлар бүгү кол көргүзүглер талазы-биле хожудавышаан турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң доктаатканы болза:

1. СЭКП обкомунуң болгаш обкүүскомунуң шилчилер Кызыл тугун мал ажылының болгаш чер ажылының бедик көргүзүглери дээш «Элегес» совхозка (директору эш Борсоев, партия организациясының секретары эш Бидагаев, зоотехниги эш Казакова, агроному эш Савельев) хеваар арттырган.

2. Совхозтарның ажылчыннарының болгаш тускай эртемниг:ериниң аразында социалистиг чарышты калбартырын, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле планнаг оваалдаларны күүсеткиринче болгаш ажыр күүсеткиринче бүгү күштерни болгаш аргаларны мобилизастаарын, Улуг Октябрьның 40 чыл ойнга төлептиг ужуражыр чорукту хандырарын СЭКП Таңды, Бин-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик райкомнарынга, совхозтарның директорларынга болгаш партия организацияларының секретарларынга даасван.

Тудугжуларның Май 1-ге белээ

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыжылгазының хүнү—Май 1-нин байырлалынга чедиишкиниг ужуражыр дээш Тываның хереглекчилер ниитилелиниң Кызылда тудуг конторазының тудугжулары социалистиг чарышты калбартынаан, бо чылдың бирги кварталда тудуг ажылдарының планын 111,2 хуу күүсеткеннер, ооң ниитинде чурталга бажыңнарын тудар иткан 140 хуу кыдыр күүсетинген.

Тудуг конторазының тудугжулары облпотребсоюзтун болгаш горонунуң 12-12 аал ишти чурттаар бажыңнарын бирги кварталда тудуп доосканы, ажылганга киргеннер. Ооң ынай 2-2 аал ишти чурттаар 2 бажыңнарны хуусаа бетинде—апрель 30-де Май 1-нин байырлалынга күш-ажылчы белек кылыр тудуп кылган.

Ылангыя эң Гаджиевке баштаткан дашчылардың бригадазы бирги кварталда күш-ажылдың бүдүргүчүлүүн бедидиннаан, даш салыр планын 211 хуу, эң Филипповка удуртурган чазаныкчылар бригадазы бүдүрүлге планын 146 хуу күүсеткилээн.

Май 1-ге уткуштур алдар болдурган социалистиг чарыштың түнелинде мурааксчы тудугжуларның салы көвүдээн. Чижоп, чазаныкчылар эштер Тошкин, Охочиков, дашчылар Сенгевич, Павлов, сооргучулер Ларих, Ведерников олар апрель айда боттарының нормаларын 170—200 хуу чедир күүсеткилээннер.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш тудугжулар чарышты боттарының аразында улам калбартын, чүүдүлүг ажылдап турарлар.

И. ТОРЖУ,
облпотребсоюзтун тудуг конторазының начальниги.

Чурукта: бригадир А. Филиппов.
Фото П. Колостуу.

Кызыл-Мажалык чаагайжыды туттунуп турар

Барыын-Хемчик районунуң төвү Кызыл-Мажалык суурнуң ажылчы чоннары суурну чаагайжыдар талазы биле байырлал мурнунда хүннериниде дыка хөй чүүлдерни кылганнар.

Суурнуң кол кудумчузу — «Октябрь» кудумчузунда 3000 ажыг терек, тал, хадын ыыштарны тарып олурткан. Оларны суггарарынга эргежок чугула 2500 погонметр узун дуттуг арыктарны казып, аштаан. Тарын олурткан ыыштарны кангалаары-биле 2334 погонметр херинерни кыска хуусаанын дуруузунда кылган.

Суур чаагайжыдылгазынга чүгле ыыш тарып олурттуп, оларның чайгы ажаалгазынче кичээнгейин салып турар эвес, харын бок төгер онгарларны, хааржактарны хөйү-биле кыдырган. Кыска хуусааның ниитинде 7 чаа кудуктарны, бок төгер 15 онгарларны кыдырган.

Кудумчуларны погаанчыдын сайыраарынга белеткел конторазының (директору Елисеев), суг ажы-агый киллизинин (эргелекчизи Мактоусов), ыыш ажыл-агый черинин (директору Панкратов) Кызыл-Мажалык орттумак школазының (директору Кулева) коллективтери идепкейлиг киржип турарлар. Бир дыштанып хүнде ол организациялардың коллективтери ыыш тарылгазын, арык-буга ашталгазын болгаш ыыштарның штабет кажаларын бүрүү-биле доосканнар.

Суурну чаагайжыдар талазы-биле чаныс организациялар идепкейлиг киришсе-даа, боттарының девискээринде хаваарыныкан черлерни погаанчыдын чаагайжыдар талазы-биле кошкак киржип турар организациялар барын айтыры чугула. Райпо баштаар черин (даргазы Пичугин), тараа белеткелиниң конторазы (директору Томбулак), «Барлык» совхоз, коммунал ажыл-агыйының конторазы (эргелекчизи Соломатов) суур чаагайжыдылгазының талазы-биле ажылга кошкак киришкеннер.

Суур чаагайжыдылгазы-биле кады чурттакчы чоннуң кадыкшылдыг, хоглуг дыштанылгазын организастаары-биле күш-культураның стадионунуң, садының тудуун доозун чаагайжыдары база эргежок чугула болгай. Ынчангаш ында база ниити шефтээшкиннерни чорудун турар.

Суур чаагайжыдылгазын болган станцион тудуун дүрген доозар дээш бүгү албан организациялар, суурнуң чурттакчы чоннуң бүгү күштү салыры эргежок чугула.

С. КОМБУЙ-ООЛ,

Улуг-Хем районда «УТБА-ныҢ 25 чылы» совхозтуҢ ажылчыннары чайын тараа суггарары-биле ыныа Хүүле деп хемниҢ суун моондактап дамба тудуп турар. Ону колдуунда улусчу арга-биле, дыштанар хүннерде кылып турар. Чоокта чаа бир дыштанар үнде анаа 120 ажыг кижилер ажылдаан, ынчаарда анаа комсомолчулар болгаш аныяктар кончуг идепкейлиг ажылдаанар.

Чурунта: Хүүле хемде дамба тудуунда улустуҢ ажылдап турары.

Фото А. Смагиннин.

Мурнакчы хаван ажаакчызы

Санкина Мелания Антоновна—«Элегез» совхозтуҢ хаван фермазының мурнакчы хаван ажаакчызы. Ол фермага эш Санкина 9 чыл дургузунда ажылдап турар.

Онзашкан херээнге ак-сеткилиг болгаш бедик көргүзүглүг болур дээш Мелания Антоновна ажылга болунуп бүгү күжүн, арга-мергежилин бердинген. Хаваннарны ажаап, азыраарынга улуг мергежилди чедип ап, чыл бүгү бедик көргүзүглүг болуп келгени-биле совхозтуҢ эң мурнакчы болгаш дуржулгалыг хаван ажаакчызы болуп, коллективтиҢ хүндүтелин болгаш идегелин ол чаалап алган.

Чыл бүгү ол үстен күду эвес хаван солдарын өстүрүп турар. Оон-биле кады улуг хаваннарны база азыраар болгай. 1956 чылды алырга, оон көргүзүү мындыг: төрүүр ол хаван бүргүзүнден 18 хаван солдарын алыр деп планнаан болза Санкина 20-ни алырын хүлээнген. Херек кырында хаван бүргүзүнден 23 хаван солдарын алган. Ынчангаш болдунуҢ азырап турары 18 хаваннарындан 411 хаван солдарын менди өстүрген. Ол дээрге дыка улуг чедишкин-дир.

Бо чылын Санкина 25 кол төрүүр хаваннарны азырап турар. Хаван бүргүзүнден 24 хаван солдарын алыр болгаш ийи ай чедир незинге эмзирип азыраан, тускай семирти азыраарынга дужаар деп социалистиг хүлээлгени алган. Ам төрээн 11 хаванган 130 хаван солдарын алган болгаш бүрүн камгалап алган.

Хаван солдарын ийи ай чедир канчаар азырап турарының дугайын эш Санкина

дорчузу-биле чугаалап турар. Солдарлыг хаван бүргүү тускай клеткада турар. Хаванның чаш солдарын баштайгы хүннерде незинге эмзиртир, ийи неделя болган соонда инек сүүн база бере бээр. Өске чемнер талазы-биле арбайдан болгаш кызылтастан кылган ашка, люцерна силозу, хоорун каан арбай-биле чемгерер. Өткеттевезин дээш кызыл дой-довуракты, чугайны ойлап берип турар. Оон ыңай соокту ортеткеш, чүүра далганнап бээр, ону соок далганы дээр.

Бо бүгү чемнер чангыс Санкинада эвес, а өске хаван ажаакчыларында бир дөмей бар. Чангыс фермада мындыг бир дөмей байдалдар тууда-даа, өске хаван ажаакчылары хаван солдарын бүрүн камгалап албайн, каражага таваржып турар, а Санкина бүрүн камгалап ап турар. Моон чыдагааны чүл дизе, Санкина хаван ажылынга хой чылдарда ажылдап келгени-биле оон дуржулгазы улуг, хаваннарның ажаалдазын, чемгерилгезин ышын чорудуп, клеткаларны үргүлчү арыглап аштап турар. Өске хаван ажаакчыларының составы үргүлчү солчуп турарындан ажылга мергежиргөн чаа кижилер болуп, бар арганларны эки ажылдап шылавайн турар. Ынчаарда дуржулгалыг эвес аныяк эш-оолгуне Санкина үгбай үргүлчү дуулажып турар.

СовхозтуҢ хаван фермазының ажылдакчыларының арызында шилчиир кызыл тукчугашты Санкина ийи чыл интинде быжыг тулуп турар. Оон хаван ажылынга хой чылдарда ажылдап, улуг чедишкиннерлиг күш-ажылы бедик үнелелди ап турар. Ол областың болгаш районуҢ беш хүндүлел бижиктери-биле база радиоприемник-биле шаннаткан.

Л. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик районуҢ ажылчы чоннарын деткивишаан

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ам болур алдарыг 40 чыл оонга уткуштур бүгү колхозчуларны бажыңнар-биле бүрүн хандырган турарын чедип алыр дугайында чөөн-хемчикчилерниҢ эгелекчи саналын Бай-Тайга районуҢ бүгү колхозчулары изин-биле чүүлдүгүүп, херек кырында боттуг ажыл-хереглер-биле деткип турарлар.

Сталин аттыг колхозтуҢ дуржулгалыг тудугжузу Х. Авыр-оолга баштаткан тудуг бригадазы тудугга хереглетинер 4000 кубометр ышты кезип, тудуг шолдеринче дажын алыр планныг турган, планын күүсеткеннер. Колхоз төвү—Бай-Талда 2000 кубометр ышы апрельдиҢ чаазында-ла дужүрүүнген. Амгы үеде суурда 30 чурталга бажыңнарының ханалары салдыган. Ол бажыңнардан бир чаа кудумчу тургустунган.

Тудуг ажылы чүгле суурда хайыылыкының чорун турар эвес, харын ХемчиктиҢ олар белчиирлиг ол-бо талаларын эргий чурталаан малчыннарга тудуп бээр кылдыр планнаан 45 бажыңнарының 31-ни тавага салынган болгаш олар хүн бүрү улам-на бедип үнүп орар. Оон ыңай суурга немей тутса чогуур 25 бажыңнарның ханаларының чудуктарын чонуп алган.

Чурталга бажыңнары-биле чергелештир колхозтуҢ баштаар чери ниитинин малынга кажааларны немей тударын планда база айыткан. Ынча планнаан 500—500 хой кирер 5 кажаалырының 2-зин Туралыг болгаш Биче-Шүй деп черлерде тудуп турар.

ТудугжуларыҢ арызында мурнакчылар хой. Ынын соорттулгезинде ажылдап турар алдан тоо харлыг Донгак Солуна аныак улуг-даа, биче-даа тудугжуларының мурнунда чорун орар. Ол бодунуҢ шыдамык ажыл-ижи-биле чүгле январдан апрельге чедир 114 күш-хүннерин ажылдап алган. Ол ышкаш тудугжулар Д. Дамба, Х. Таараш, Н. Кадыр олар хүн бүрүнүн ажыл нормаларын ажыр күүседип турарлар.

А. БЕГЗИ.

Областың малчыннарының ажыл-ижи

ЧАА-ХӨЛ районуҢ Ленин аттыг колхозунуҢ бүгү мыйыстыг бода малы 7 боданга үстүнген. Бүгү төрүүр чогуур инектерниҢ ниитинден 90 баш инек солдаан болгаш олардың быжаалары менди өзүп турар. Саар инектерге сиген, суда холумактыг немелде чемнерни болгаш дусту үргүлчү берип турар. КолхозтуҢ сааначызы Т. Дөтпе чыл эгезинден бээр инек бүргүзүнден 383 кг сүүт саап алган.

С. СОТНАМ.

ЭРЗИН районуҢ «Чаа орук» колхозунуҢ малы килиҢ-не солдап турар. КолхозтуҢ шээр малындан 928 хой солдаан. Олардың 930 хураганнары бүрүн алдынган. Хойжу Сарыг Сотпа 338 төрээн хойларындан 18 хураганны артыкка алган.

Ш. СОЯН.

КАА-ХЕМ районуҢ «Совет Тыва» колхозаа ажыл-агый артелинин беш муң ажыг шээр малы хүр кыш ашкан. Бо хүннерде колхозтуҢ муң ажыг хой, ошкуу солдаан. КолхозтуҢ малчыннары төрээн малдарының санынга деңнээрге 27 аңай, хураганны артыкка алганнар. Хойжулар Б. Сувак, Дембирел, ошкуу кадарчызы С. Балдан олар боттарының кадымда малдарының чаш төлдерин чаңгыс-даа чидириг чокка ажаап ап турарлар.

С. ДОНЗУМ.

УЛУГ-ХЕМ районуҢ Киров аттыг колхозунуҢ малчыннары кыштагларындан суттаттыг черлерге кожуп кирип турарлар. Шээр малдың барык-ла хой кезин солдаан. Колхозта ам ийи муң ажыг аңай, хураган немежип турар. Малчыннар Меге, Шактар-оол, Калбаа олар малдың чаш төлүн менди камгалап ап турарлар.

Д. ЧАМЗЫРЫҢ.

СҮТ-ХӨЛ районуҢ Сталин аттыг колхозаа ажыл-агый артелинин шээр малының солдаашкыны барык доозулган. Ошкуу кадарчызы О. Балдык бо кыжын болдунуҢ кыштаанга 350 баш ошкуу кирер чаа кажаанны кылып алган. Ол чоокта чаа Теректиг-Хемде ийнги кыштаанга база ийи чүс ажыг мал кирер кажаанны тудуп алган. Ол ышкаш малчыннар Данзыт-оол, Бапын-оол оларның малының чаш төлүнде чидириг чок. КолхозтуҢ хойжулары шуптузу тус-тус өрээлдиг хураган кажааларын кылып, үргүлчү чаа саван, сигенни дөжей салып турарлар.

О. МАНДАК.

ТАНДЫ районуҢ Сталин аттыг колхозунуҢ чеди чыл дургузунда шары малдан келген дуржулгалыг кадарчызы Чараашай бо чылын 100 шарыларны семирти азыраары-биле хүлээп алган. Чараашай күрүнеге дужаар эзт планынга киириштирер шарыларын алган, Онгар-Хову деп черде семирти кадарып эгелей берген.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

БАЙ-ТАЙГА районуҢ «Мурнакчы» колхозунуҢ малчыннарының арызында чарын калбарган. Малчыннар Серин, Уулз, Устун, Бады олар малының чаш төлүн когарал чокка ажаап ап, кадык шырык кыдыр өстүрүп турарлар. Хой фермазында мал ажылының тудугларында быжаачылар 12 чаа кажаанны тудуп, планын 200 хуу күүсеткен.

Х. САМБУУ.

ЧАСТЫҢ УЛУГ БАЙЫРЛАЛЫНДА

БистиҢ улуг совет чүүгүвүс, оон ыраакы, чоокку булуңнары частың байырлалының тыныжы-биле тынып, оон кааскалгазы-биле кааскаанып тур. Оон делгем ховулары, бедик даглары вызыл, сарыг, боргаан чечектер-биле шинетиннин алган чыдары ышкаш, суур бүрүү, хоорай бүрүү байырлалдың шимелдези-биле кааскаанып, ажыл-ижилер байырлалга омак хоглуг, күш-ажылчы болдуруушкунуг белеткенген. Ол бүгү карактарны амыдырадып, чүрүүлганы өөрүп турар, чүге дээрге, совет кижилер ажылдап-даа, чүрүүлап-даа, байырлап-даа билир.

Майның бирээзи — частың өөрүшкүлүг найырлалы, ажылчы чоннарының эн-сеткил каттыштырылгазының бүгү делегей байырлалы. Бо байырлал чыл келген түүм-на чаа-чаа чедишкиннерни, аас-кежиктиг өөрүшкүүн совет кижилерге, оларның Азиада, Европада, Африкада өнүктериге эккеп берип турар. Байырлал! Аас-кежик! Аажок болуп болгаш кайгамчык состер-дир. Ол состер мерген утка-биле, ханы бодалдар-биле синиккен кижилерниҢ бодалдары-биле, ажыл-ижи-биле, хостуг чүрүүлгазы-биле холбашкан. Бөрта орус сураглыг чогаалчы КороленконуҢ чогаалының маадырларының бирээзиниҢ чугаазы сагындырып кээр-дир. Ол мынча дээн: күш ужарынга чаатынганы ышкаш, кижи аас-кежикке төрүүнген: шынап-ла совет кижи аас-кежикке төрүүнүп, ол дээш ажылдап турар. Ол дээш бүгү чүрт, бүгү чөн, совет күргне, Коммунистиг партия ажылдап турар. Совет ЭвилелниҢ Коммунистиг партиязының XX съездиниҢ шиитпирлери, оларны боттандырары дээш ап турар хемчеглер ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын хаңырарынче, бистиҢ чүрүүвүстүҢ коммунизче сорук кириишкиниг бар чоруур хөгжүдезин дүргедиринче угланган. Ол орта сорук кирген совет кижилер хей-аът кирип, бедик сорулгаларже, чаагай бодалдарже көрүүлүп үнүп турар. Ол чорук кайгамчыктыг түүнделерни, чаагай чедишкиннерни эккеп турар.

Совет Тываның чүрүү колхозтар-биле, совхозтар-биле, МТС-тер-биле долуп, оон делгем ховуларын күштүг тракторлар ардарып, ында байлак дужүүтүҢ культураларын, өрүне дет кызылтасты, албекиилдит кукурузаны тарып турар. Ында эр, хөрээжен колхозчулар кызымак ажылдап турар. Олар бистиҢ чүртка кодээ ажылагыйның продуктузарын эгээртинмес кылдыр ковудедир дээш, «өнүктер-биле чугаалажырда хоглуг болур, ожаэтеннер-биле чугаалажырда чоргаар болур» дужүүтерни алыр дээш ажылдап турарлар. Бо дугайында Тес-Хем МТС-тиҢ ажыл нормазын 120—130 хуу күүседип турар тракторизи ЧоодунуҢ бодалдарын илередип көрээлиҢер. Оон утказы мындыг: Бис болдуустуҢ күш-ажылывыс-биле Төрээн чүрүүвүстүҢ хөрээн кылып турар бис. Анаа бис ажылдап турар бис, ол бистиҢ дугайывыста сагыш салып турар. ЧүрүүвүстүҢ хөгжүдези-биле бистиҢ салымывыс ынчаар харыызашкан. Ол-ла бодалдарны ЧөөН-Хемчик районуҢ «Искра» колхозтуҢ кадарчызы Ш. Б. Ондар, Улуг-ХемниҢ «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуҢ сааначызы Санчы Көк-кыс, ТожунуҢ «Совет Тыва» колхозтуҢ ачызы Е. Б. Кенден болгаш өске-даа патриотчулар чугаалап, ажыл-херек кырында боттандырып турар.

БистиҢ области үлетпүрүҢ одаглары ажыттынып, заводтар, шахталар, комбинаттар ажылдап турар. Ында орус, тыва, украин ажылчыннар ажылдап, боттарының билиглерин, мергежилдерин ниити хереги бүдүрериҢе киириштирип турар. Оларның күүзелдерин Элегес шахтазының ажылдакчызы, бүдүрүлге планын 180 хуу күүседип турар Б. А. БаунаниҢ чугаазы-биле ынчаар соглеп болур: Бис шахтада ажылдап турар бис. Хөөрү даш дээрге, бүдүрүлгелериҢ он чугула алыры. БүдүрүлгелериҢ, электростанциларының, школаларының, эмнелгелериҢ болган өскеде албан черлериниҢ, чүрүттаар бажыңнарының ажылдаары, одаттынары оон хамаарлыр. Ону бодап кээрге, ханык ажылчыннар, совет кижилер сенче көрүп турган ышкаш апаар. Кызып ажылдаарын бистиҢ совет шыныг байдал албадай бээр-дир. Чүгле бистиҢ чүртка ынчаар болур. Чүгле совет кижилер ынчаар бодап турар. Ол-ла бодалды ТуранниҢ үлетүр комбинадының ажылчыны Б. Д. Маадыр илередип чугаалап турар.

БистиҢ суурларның саны ковудеп, хоорайлар сайзырап турар. Областың төвүнден эгелээп колхозчу, ажылчын суурларга чедир чүрүттаар бажыңнарының, школаларының, яслилерниҢ, тудугларының саны ковудеп турар. Оларның соңгаларын оттур үргүлларының, солдарының өскүү гинери дыңналып кээп, чоннуҢ өөрүшкүү болуп, адаларны, иелерни амыдырадып, оларны таалалы, аас-кежик болуп турарлар. Аныяк салгакчыларының эки чүрүүлгазын тудуп, оларның ада-иезин өөрүп турар. Кыызыдын «Тыва түлүг» трестизиниҢ ажылдакчызы, мурнакчы О. Т. Комбуй-ол бодалдарын ынчаар чугаалап турар.

— Мээң кылып турар ажылым — тудуг. Бодүүм, ындыг-даа болза, улуг ажыл. Туйбудан бажың түүгүнүр. Бодүүм чүгүзе анаа-ла туйбу, даш салын ажылдары-дыр. А улуг? Совет кижилериҢ дугайында, оларның ажы-төлериниҢ дугайында, оларның аас-кежиктиг болуруҢ дугайында сагыш човаашкын-биле үүле бүдүрүп, оларга баргаан болуп турардыр мен. Ынчангаш мээң ажылым улуг деп билир мен. Шынап-ла улуг! Совет кижилерге баргаан болуру дег чаагай хүлээлге кайда боор ийик!

ЧүректиҢ ханызындан кээп турар бо состер бистиҢ кижилериҢ бедик патриоттуун, бердингенин херечилеп турар. КүргнениҢ сайыттарындан колхозтарның сааначыларынга чедир, партияның ажылдакчыларындан фабрикада ажылчыннарга чедир шупту совет кижилер: колхозчулар, ажылчыннар, башкылар, эмчилер чаңгыс күзел-биле, чаңгыс сорук-биле чүрүттап, ажылдап турарлар. Ол болза кижи дугайында сагыш човаашкын болур-дур. Бо чорук совет шыныг байдалдың ачызы болур-дур.

БистиҢ литератураныстың болган уран-чүүлүвүстүҢ сорулгазы болза, совет кижилериҢ бедик бодалдарын, алыс күзелерин, оларның бистиҢ чүртка коммунизм тургузуп турар демиселин, кызымак күш-ажылын, чүрүүлгазын көргүзери болур. Кижи бодунуҢ бодалдарының, ажы-чаңнарының, чорудулгаларының талазы-биле ан-не нарын болгаш ан-не берге амытан төлээде, күш-ажылдың кижизин, оон ан-не нарын бергелерин, бодалдарын үндүрүп бижиири чогаалчыларның хүлээлгези бөлүр. Частың чаагай найырлалының хүннеринде, ылангыя Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дөртен чыл оонга тыва чогаалчылар боттарының үүлүлерин совет кижилерниҢ ниити хереэнге киириштирер ужуруут деп бистиҢ ан-не төлептиг, ан-не эргин номчукчуларывыс негеп турар.

Ажылчы чоннарның ап-сеткил каттыштырылгазының бүгү делегей хүнү, частың болгаш күш-ажылдың байырлалы— Майның бирээзи совет кижилерни, Тываның ажыл-ижилерни, эртемниҢ, культураның кижилерни чаа-чаа чедишкиннерге чедирип, оларны улам хей-аът кирип, улам сорук кирип турзун!

Чаагай найырлаа—ап-сеткил каттыжышкынының хүнү—Майның бири делгеринин!

О. САГАН-ООЛ,
чогаалчы.

АРАТТЫҢ ААС-КЕЖИИ

Кыргыс Чижит-оол дүрген-не чаныс кээп, калайынга улуг өөрүшкүүн чугаалап бээр кээп далажын чоруан. КижиниҢ сеткилиниҢ арай-ла хөлөөн ышкаш түүлү арга чок кылдыр хайнытып келирин Чижит-оол оон мурнунда эскербейн чоруан. Сеткилдин ынчаар эрнин ажыр күттүлүп келири база-ла бир чылдагаанныг. Дем чаа-ла колхоз даргазы аңаа ужуражып келгеш, оон холун дыңзыг тудуп, алаан силгип тура чугаалаан:

— Четирдим, Кыргыс. Бүгү колхозчуларның өөнүүзүнден эки ажылың дээш четирдим. Күш-ажылчы алдарның өрүү-биле чоргаар базын орар-дыр сен.

Харыызынга Кыргыс хайнытын келгеш сеткилин илередип, дыка-ла хей эптиг ээлдек сестерни чугаалаксаан. Ынчалзаа-даа бодап алган хей сестери ол-ла дораан үүгүндүра берген. Шала девидевишаан чүгле: «Шыдаар-ла шаам-биле кызын корейн, даргам» дээн. Шалыны кончуг аытоны каанкаш, долгандыр бир көргеш, чугаалаан:

— Кыргыска идегеп боор силер, даргам. Байын мегелеп каар деп мен.

Хойжу эзериниде эптиг кончуг олуруп алган боданын чорттуп орган. «Колхозка ажылдап, чурттаары дээрге улуг аас-кежик болгай. Бүүде кижини хүндүлээр, сээн дугайында үргүлчү сагыш човаар, өөлүг кижи деп санап чоруур. А мен кандыг кижи чоржук мен. Бирге бир... шинчилиг».

Кыргыс дыка-ла үр бодунуҢ эргидеги байдалынга таваржыр деңнелге дилээп, тып-чалап каан. Ол арызында колхоз суурунуҢ ырак соонда чыдып калган, а хойжунуҢ карактарының мурнунга ховунуҢ көрүп четпес делгеми чатты берген.

Торгалыг дааныҢ кырынче улам-на бодап үнүп келген түүм-на төрээн колхозунуҢ шөлдери калбарып-ла, калбарып турган. Дужүүтү шагда-ла ажаап аңаан. ХүннүҢ чидиг хереллериниҢе ангыс алдыналып чайнанган. Шөлде дыргагар өрүктап хааржаан доллур тараа сөөрткен автомашиналар шуушкан. Хову турлаанның талазынган тракторлар даажы дыңналган.

Бо бүгү хойжуга шагдан таныш болган эргин апарган. Чаа-ла эгелеп чоруур сыгыларлыг арнын улур каккан сырынга дөгеп, бодунуҢ эргин келген чурттаалгазын болан чоруан.

Хенертен-не дөн артынан дириг чүве ышкаш борбак куу дүргек чуглуп үнүп келген. Ол хойжунуҢ мурнунда орукту эртеш, ийни куду чуглуп бады барган. Ол аңаа-ла бир ховунуҢ кадынга сүрүгүүн чоруур чашпан «аза бергү» болган.

Кыргыс аңынын аксын дыртын алгаш, хатка сывыртаткан «аза-бергүүнү» бирле чүвеге иддигин чыдып каар дээш чаданын бар чоруанын арай-ла мунгак көрүп алган боданын турган. Түрегделге бастырган арат боду шаанда база-ла «аза бергү» ышкаш ынчаар аш-чуткка сүрдүүн чоруан.

Шынап-ла уттундурган, кымга-даа хөрээ чок «аза бергүнден» Кыргыс моон мурнунда чүүҢ-биле ылгалын чоруанын? Түрегдел ону хайыра чокка ыңай-бээр сүүн-ле турган. Эки одарлар дилеп, улуҢ-парын курган черин тарып, бодунуҢ ядамынын ажын алыр дээш ол дыка-ла кызып чоруан. Кадайы-биле алды бичин уругларын чаңгыс катап төтүр чеңгерин каары аңаа дыка берге турган. Оон уругларын кортkан койгуннар ышкаш ыштыг өөнге хоргадап чоруаннар.

Чиир чүве төтүн, өзөөн бергедей берген үеларде оон кадайы Бертикпен:

—Моон соңгаар канчан чурттап чоруур

— Сеня-даа, чуттугбайны — дээш Сарыг-Хаа деңгизин сурган эгелээн. — Ядыны араттарны бай аңыдыралдыг кылыр колхозтуҢ хөрээ-ле ол болгай. УлустуҢ «артельге киргеш, аас-кежик тывар сен» дижири хей чүве деп бодаар сен бе? БиллириишкиниҢ дораан бижи. Оон дораан-на болдунуҢ колхозчу деп сана.

Кыргыс биллириишкин бижиир бе, биживес бе деп чайгылыш, ийи ай ажыр боданыҢ келген. Хүлээп албас-ла боор деп көрүп турган. Адак соонда бижип алгаш, колхоз даргазынынҢ холунга болу аппарын тутсуп берген. Даргa биллириишкиниҢ номчаан, Кыргысты бодунуҢ ханын бажынга чедир чүүрүү көргеш, чугаалаан:

— Шагда-ла бижин эккээр турган-на болгай. Хей аштап, түрел чоруан хөрээ чүү боор мен?

Удаазында колхозчуларның ниити хуралы болган. Хуу ажылдыг Кыргыс Чижит-оолду «Күш-ажылын хостуу» колхозтуҢ кежигүүн кылыр хүлээп алыр деп ол хурал шиитпирлээн.

Ол сес чыл мурнунда болган. Оон бээрле хуу ажылдыг чоруан араттың аңыдыралы өскерилген. Ол ам хоорун тараа-даа, ыаныдырым шай-даа суравестаан, түрегдел деп чүве уттундурган. Олар ам эгиннге кедер хептиг-даа, ыырнынга чиир чемнит-даа, Кыргыс кадайы-биле колхозтуҢ хой фермазында ажылдап турарлар.

Ынчан Сарыг-Хаа ышнап-ла ышнын чугаалаан турган. Колхоз Кыргыска сеткилинге таваржыр ажылды берген. Ону бодун хойжу, а кадайын — сакманчык кылган. Оларга улуг кодан хой дагын бергеш, колхоз баштаар чери чазыытпаан. Шагдан-на улуг ажыл кылырын күзээн Кыргыс колхозтуҢ ажылга ынак, дуржулгалыг хойжузу апарган.

Сарыг-Хаа чаа хойжунуҢ ажылын үргүлчү хайгаараан көрүп, оон чедишкиннинге бодунуу ышкаш өөрүп турган. Бирге катап Кыргыска ужуражып келгеш, өөрүшкүлүг чугаалаан:

— Сеня, Кыргыс, колхоз даргазы мактап тур. Ажылга ынак мындыг хей хойжулар болза-дыр. Сээн ажылынга мен базала таарымын тур мен. Мээң идегелиним чү-даа болза шынзыдын шыдаан-на-дыр сен, оонук.

— Мен колхозка киргеш, чаа төрүүнүп келген-биле дөмей апардым — деп Кыргыс биллиген.— Чүрек ырлап, сеткил өөрүп турар-дыр ийни. Чүге дээрге, мээн ажылым улуг болгаш харыысалгалыг. Бешчүс ажыг хойну идегээн берип каанын оончук деп бодаар сен бе?!

— Колхозка кижи аныяксыг бээр дээрин-не шын,— дээш Сарыг-Хаа чугаазын деоскан.— Байын тыптын кээп турар улуг күш дээр сен ону!

Оон соонда даргда одарларга, колхоз баштаар черинге хойжулар бо-ла ужуражып каар апарганнар. Олар дуржулгазын солчуп, чапчок кадында-ла сүмележи бээр турганнар. Ийи хойжунуҢ күш-ажылчы найыралын, деннинг ажылын колхозчулар чугаалажын, мактап турар апарган.

Бүгүн оларның кайзы дээрел деп ылгаары берге: Сарыг-Хаа бе азы Чижит-оол бе? Оларның боданында хойларын безин ооцуу, моонуу дээри берге; хойларының продуктузуу безин соолгу каш чыда дөмей болган.

Кыргыс Чижит-оол эрткен ажыл-агый чылында 100 төрүүр хойлардан 104 хураганны ажаап алган. Ол улуг чедишкин чүгле хойжуга эвес, а оон кадайы сакманчык Бертикпенге база хамаарлыр. Хей хураганнадын ап турда ол дээрге аңаа-ла бир мастер! Ол хураган бүргүзүн бодунуҢ чаш уруглары ышкаш өргелиг ажаап турган. Ынчангаш оон хураганнары кадык, шырык болгаш ботхур.

Бертикпенин биллиг, дуржулгалыг сакманчык деп улус калбаа-биле чугаалашпайн турар. Ынчалза-даа удавас оон алы база хойге биллингир апаары чугаажок. Ам-даа болза, Бертикпен бөгүнүү ажылынга өөрүп, бодун ан-не аас-кежиктиг кижи деп санап чоруур. Шынап-ла оларның ам ажылы-даа хүндүлүг, аңыдралы-даа байлак.

Кыргыс ажылдап турган, чүгле ниитинин ажыл-агыйынга хей-ле дуза чедирерин бодаар. Бертикпен база-ла конгус өске кижи апарган. Кыланган чорда оон хевири безин өскерли берген. Бертикпенинин характарында кызыгаар чок өөрүшкүүн оттары үргүлчү кыпкан чоруур.

Колхоз даргазы хойжуга өөрүп четиргенин илередип турда, Кыргыс бо-ла бүгүнүн дугайын чугаалаар бодаан. Ынчалза-даа бо бүгүнү черле канчап сос-биле илередип шыдаарыл?! Ынын-даа, чу-даа эвес турган, төрээн черинин өөн апарган кижинин ханы, улуг бодалдарын, делгеннерге доллур күттүлүп келген сеткилин чүгле ыры хойге биллингир кыдыр сөгленп болур...

Хойжуну дагның кокпа өрүү улам-на өрү эпертин үнүрүн чыткан. Тываның ужу, кыдыы көзүбее делгеннери оон каранга улам-на калбарып келген. Төрээн Тыванының делгеми буурул баштыг Саян дагларындан МоолдуҢ ховуларынга чедир херин берген. Төрээн черинин кайгамчык чараазын сонуурган турарга Кыргыстың сеткилин улам-на хайнытын кээп, бодун чалгынныг ышкаш апарган. Аас-кежиктиг чаагай аңыдралды алгаан ырның сестери боттары-ла чүрекке төрүүнгеш, хойжунуҢ ыныңга орааныр келгеннер.

Хилинчектиг кулданыгдан
Кижи болган хостуг арат
КолхозунуҢ-артелинин—
Хөөн малдан, чырган чор мен.
Ажай, буурул Саян ажыр
Аас-кежиниҢ Ленин шаанда
Сеткилинин уран ырын
Сеңе, башкы, бөгөөлгаттым.

И. БОЙКОВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Кыдатта чоруп турары

К. Е. Ворошилов Ханчжоуда

ХАНЧЖОУ, апрель 27. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов бөгүн КУР-нуң Бүрүне Чөвүделиниң Премьери Чжоу Эньлайта болгаш Чжэцзян можунуң Улустуң комитедиктиң даргазы Шэ Вэнь-ханга үдеди алган, Ханчжоунуң болгаш өөн кыдыгларының үран көрүштүг черлерин эргин көөрү үргүлчүлээн. К. Е. Ворошилов-биле кады Ш. Р. Рашидов болгаш В. П. Елютин чоруп турган.

Улусчу арге-чагырганың чылдарында ажылчы чонларның ыштанылгазының Докталмал комитединиң Даргазының орлакчызы Пын Чжэнь, КУР-нуң Даштыкы херектер министриниң орлакчызы Цзи Пын-фей болгаш КУР-нуң ССРЭ-де элчини Лю Сяо чеде бергеннер.

Аэродромга совет аалчыларны утказаннар болза: Гуандун можунуң Улустуң комитединиң даргазы Тао Чжу, Кыдаттың Коммунистиг партиязының Гуанчжоу хооркомунуң секретары Чжао У-чэн, Гуанчжоунуң шериг округунуң командылакчызы генерал-полковник Хуан Юншэн.

Аэродромдан К. Е. Ворошиловтуң турар черинге чедир он километр орукту дуртаар чыыган хоорайның 600 мун чыгам чурттакчылары хүндүлүг аалчызынга байыр чедирип турганнар.

К. Е. Ворошиловтуң Гуанчжоуда чеде бергени

ГУАНЧЖОУ, апрель 28. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов болгаш эске-даа совет аалчылар бөгүн Гуанчжоуда чеде бергеннер.

Климент Ефремович Ворошилов-биле кады КУР-нуң Бүрүне Чөвүделиниң Премьериниң орлакчызы Хэ Лун, Улус төлөлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының Докталмал комитединиң Даргазының орлакчызы Пын Чжэнь, КУР-нуң Даштыкы херектер министриниң орлакчызы Цзи Пын-фей болгаш КУР-нуң ССРЭ-де элчини Лю Сяо чеде бергеннер.

Аэродромга совет аалчыларны утказаннар болза: Гуандун можунуң Улустуң комитединиң даргазы Тао Чжу, Кыдаттың Коммунистиг партиязының Гуанчжоу хооркомунуң секретары Чжао У-чэн, Гуанчжоунуң шериг округунуң командылакчызы генерал-полковник Хуан Юншэн.

Аэродромдан К. Е. Ворошиловтуң турар черинге чедир он километр орукту дуртаар чыыган хоорайның 600 мун чыгам чурттакчылары хүндүлүг аалчызынга байыр чедирип турганнар.

Иорданияның иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкыны

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Иорданияда «бүгү делегей коммунизминиң талазындан кыжаныг» түрүп турар деп хоозун чүүлүг чыдык кылып алган, «Эйзенхауэрниң доктриназы» деп адаар чүүлүг Иорданияга хереглеп чорударын АКШ орадажыр дээрзин апрельдің 25-те болган парлалга конференциялыңга күрдепартаментиниң төлөлекчизи Уайт билиндирип чугаалаан. Алдыгы америк флотту Чер-ортузу далайның районунче Ортаакы Чөөн чүк чоогунче чорудуп турары Иорданияның иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлаар деп болап турары-биле сырый холбаалыг болуп турар дээрзин Уайт алгейтти билиниген.

Оон-биле кады Уайт болза флотту ол чорудуп турарын «чогумчалыг» херек болур болгаш сөөлгү алды айларда түрүп турган байдалда база амгы байдалда Чер-ортузу далайның району болза «флоттуң чорун турарынга чогумчалыг чер болур» деп бодалы тургузарын Уайт орадажып турган.

Ынчалза-даа Уайттың ол медеглелинге корреспондентилер хаммайн барган болгаш алдыгы флотту чорудуп турары Иорданияда байдал-биле холбагдалдыг бе деп айтырыгны оортан салган. Ортаакы Чөөн чүк дугайында АКШ-тың конгрессиниң кады кылган резолюциязын өзугаар АКШ-тың бо талазы-биле хөделиишкиннери болуп турар чүве деп Уайт херек кылыпла бадыткап турган, ынчаарга ол резолюцияда «Эйзенхауэрниң доктринازын» бижээни билдингир болгай.

Уайттың бо медеглелинге холбаштыр корреспондентилер хей санныг айтырыгларны салгыдаан, ол айтырыглар болза Иорданияда «коммунистиг аймыг» түрүп турар деп хоозун чүүлүң болгаш алдыгы флотту «чогумчалыг» чорудуп турар чүве дээр дугайында чүүлүн талазы-биле бадыткалдардан болган дувурээзиннериң дугайын хереченлеп турар. Бүрүне департаментизиниң бо медеглели-биле болгаш Иорданияга делегейниң коммунизми кыжанып турар деп чугаалаар болза шын эвес болур ийик дээр дугайында Ак бажының төлөлекчизи Хэгертинниң апрель 24-те кылган медеглелиниң аразында чөрүүдээ бар болуп турарын Уайт тайылбырлап шыдаваан. Иорданияда орду болуктериниң кылганы эргилдеге улуг Иорданияның чонунуң калбак чыскаалдарын Каттышкан Штаттар ындыг «коммунистиг аймыг» деп санап турар бе дээр дугайында база ол чүү-даа чугаалап шыдаваан.

«Коммунистиг кыжаныг» талазы-биле бодунуң балыткалдарын күрүне департаментизи кандыг дыннадыглар-биле үнделилеп турарын дээр дугайында айтырыгта Уайт чүгле парлалганың америк органнарының оң райондан кылган дыннадыгларын барымаа кылдыр чугаалаан.

Корреспондентилериң бирээзинин: амгы медеглел «Эйзенхауэрниң доктринازы» амгы үеде күштүг болуп хөделип турар дээни ол бе деп айтырыынга Уайт: «Оон күштүг болуп хөделип турары чугаажок» деп харылаан.

«Бүгү делегей коммунизминиң» талазындан Иорданияга «кыжаныг» түрүп турар дээрзиниң дугайында бадыткалдарның кандыг-даа барымдаа чогун корреспондентилериң салган айтырыглары көргүскен төлөде, Уайт болза социалистиг йагерьнин чурттарынга удур меге-нүүдүг чугаалар чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чер-ортузу далайның Чөөн кезээнче алдыгы америк флотту чорудар дугайында АКШ-тың чазааның шинтпирин америк солуннарның тайылбырлары болза, Иорданияда байдалды ажыглап турган, сураглыг «Эйзенхауэрниң доктринازынга» үндезилээн Чөөкку Чөөн чүк чурттарының херектеринге холгаарлаарынче угланган АКШ-тың чаа базымы болуп турар дээрзин көргүзүп турар. Ол дугайында ылаңгыя «Ньюю-Йорк геральд трибюн» солуннуң хереженде корреспондентизи Хиггинс шуудуу-биле медеглеп турар. Бодунуң флоттуң Чер-ортузу далайның Чөөн районунче чорутканы, «Иордания дээрге хевир талазы-биле Эйзенхауэрниң доктринازынга кандидат болуп турар дээрзин АКШ шуут ижези-биле көргүскен» деп ол корреспондент айтып турар.

«Ньюю-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи Шмидтиң дыннадыы база-ла ындыг болуп турар. «Дейли ньюс» солун болза АКШ-тың чазааның шинтпирин ынаар бодунуң корабльдерин чорудуп турган «делегейниң кандыг-даа районунда туе черинге корум-чурум чок чоруктарын базарын» орадажып турган британ империяның политиказы-биле дөмейлеп турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазының Бирги орлакчызы А. И. Микоянның Австриядан эзэп келгени

Австрияның федералдыг чазааның чалаанын өзугаар шайыралдың аян-чоруун кылып, Австрияга чораан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазының Бирги орлакчызы А. И. Микоян апрель 27-де Венадан Москвага самолет-биле эзэп чаныр келген.

Австрияже аян-чорукка эзэ А. И. Микоянны үдеп чораан Даштыкы садыг министриниң орлакчызы П. Н. Бутыкин, ССРЭ-ниң ДХМ-ниин Үшкү Европа кидизиниң эргелекчизи И. И. Ильичев олар база чедип келгеннер.

Баштайгы Болгар домна ажыглалда кирген

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның ажылчы чонлары Май 1-ниң байырлалының бүдүүгүнде бүдүргүлгечи улуг тиилелгени чедип алган. В. И. Ленин аттыг металлургия заводунга баштайгы болгар домна суугузун ажыглалга кирген, ону Совет Эвилелиниң дузазы-биле туткан.

Заводка улуг митинг болган, анаа аар улетпүрүнүң министри Тано Попов чазактың болгаш болгар улустуң өнүүзүнүңдеп баштайгы болгар домнаны туварынга дуза көргүскени дээш совет тускай эртемнилерге, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазакка өөрүн четиргенин илергейлээн.

Чехословакияда часкы хову ажылдары

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның бүгү-ле областарында часкы хову ажылдары чедишкиннин-биле чоруп турар. Тараалардың тарылгазы шагда-ла доозулган. Чигир свеклазын тарырының планы чуртта өртүүлү-биле 78 хуу күүсетиген. Хендир тарылгазы болгаш картофель олуртуушкуну база уламчылап турар.

Суэц каналдап судно аргыжылгазы

КАИР. (СЭТА). Апрельдің 24-те Суэц каналдап делегейниң ангы-ангы чурттарының 12 суднолары эрткен. Оларның иштинде «Президент Джексон» деп америк судно база бар болган. Каналдап эртип турар бүгү-ле судноларны төлөөр ужуруг чыыланың түннерин египет администрациязы төлеп турганнар.

Барыын Германияда америк эжелекчилернин чанчылдары

БЕРЛИН. (СЭТА). АДН агентилелиниң дыннадыында алырга, апрельдің 21-же дүнезинче Кайзерслаутерн хоорайның (Барыын Германия) районунга америк солдат немец ийи аныяк оолга халдаашкын кылгаш, оларны бижек-биле аар балыглагылаан каан. Богараанларның бирээзинин амы-тыны айыыда турып турар.

Өске бир америк солдат, Кайзерслаутерниин клүбүтарының бирээзинге ону киирбейин баарга, ол клубтуң ажылчынны кижиге база бижектиг халый бергеш, ону балыглап каан.

СПОРТ.

Василий Смыслов—хөл шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону

Делегейде бирги чер дээш хөл шыдыраа маргылдаазының түүнелиниг

М. Ботвинник биле В. Смысловтуң арадында делегейге бирги чер дээш хөл шыдыраа маргылдаазы апрель 27-де доозулган. 22 салганының соонда 12,5:9,5 санныг түүнел-биле мергежилдиг совет гроссмейстер Василий Смыслов тиилеп үнген. Делегейниң хөл шыдыраа федерациязының (ФИДе) бадылаан чүрүмүн өзугаар хөл шыдыраа талазы-биле делегейниң чемпиону атты В. Смыслов чаалаан алган, ол атты М. Ботвинник 1948 чыыдан бээр эдилеп келген.

Хөл шыдыраа талазы-биле бо доозулган маргылдаа ол шыдыраачыларның баштайгы ужуражышкыны эвес. Яны-бүгү маргылдаларга олар 46 катап хөл шыдыраа столунга салып келгеннер. Ынчангаш, гроссмейстерлериң кайызы-даа бот-боттарының оппозициязының аргаларын эксизиле өөренип алган турганы билдингир. Ол салыгларга Ботвинник хөй-биле тиилеп ап турган болгаш оларның демиселиниң түүнели кандыг болурун өттүр соңгаарынче ол чорук бергедээшкини болдуруп турган дээрзин айтыры база солуун. Делегейге бирги чер дээш оларның бирги маргылдаазы хайым болуп доозулганын билир бис. Ынчалза-даа оон соңгуде салышкыннарга Смысловту Ботвинник чаңгыс-даа катап улуп көрбээн, ынчаарга 1955 чылда ССРЭ-ниң чемпионадынга оларның салышкыны Смысловтуң тиилелгени-биле доозулган.

Гроссмейстерлериң кайызы-даа алачурттуң хөл шыдыраа школазының көскү төлөлекчилери болуп турар болгаш олар Чигорининиң болгаш Алехиниң эң дээре чогаалдыкчы чаңчылдарынга кижизитинненнер. Ынчалза-даа Ботвинник биле Смыслов ойнаар талазы-биле түс-түзүнде ангы-ангы аргаларлыг болуп турар. Улуг дуржулгалыг Ботвинник салышкынының эгезинде улуг план кылып боданыр, а Смыслов—көжүүшкүннери болуп кылыр сагындырыы турза-даа, оон соңгузының кижиниң тып алыры чиик эвес болуп турар нарын тактиктиг демиселге мергежилдиг.

Бо маргылдаазының баштайгы салышкынынга-ла Смысловтуң Ботвиннике таварыштырган бирги аштырышкыны хөл шыдырааның хөй ынакшылдыгларының кичээнгейин дыңзыпкан. Ынчалза-даа соңгуушкунну Ботвинник шыдап үнгеш, дараазында салышкыннарга ол утказаш, бешки салышкынның соонда ол артык санныг болу берген. Оон соонда салышкыннарга демиселдің байдалы улуу-биле оскерлин, маргылдааның саны Смыслова ажыктыг кыдыр 4,5:3,5 апарган.

Алдыгы салышкын онза солун болуп турар. Орта каразы-биле ойнаан Ботвинник «Смысловтуң системазы» деп адаар ким-биле харылаан. Смысловтуң бодуунда бодап тып каан аргазын хереглээш, делегей чемпиону кандыг бодалды улуртулга болдуруп турганын чугаалаары берге. Ынчалза-даа оон ол хереглээн аргазы ону эки чүвеге чедирбээн болгаш 28-ки каште Ботвинник уттурупкан. Оон соонда Ботвинник болуунда байдалын эксилдип алыр дээш хөй кужениишкиннерин салган, ынчалза-даа ол түүнел бербейн берген. Ийи катап, тоску болгаш он бешки салышкынынарга, делегей чемпиону Ботвинник тиилелгенин мырыңай кыдыынга турган, ынчалза-даа кажар, угаанныг каңгалаа-биле Смыслов ол салыгларны хайым кылдыр доозулаан. Ойнап турган, Ботвинник алаан улуг алдагдларны, соңгаарлаткан салышкынныларны шинчилээр талазы-биле шыныгыларны кылып турганын демиглээр херек.

Смыслов ам 36 хардыг. Швейцарияга, Югославияга, Англияга, Голландияга хөл шыдыраа талазы-биле делегейниң улуг маргылдааларынга Смыслов киржип чораан. Делегейниң хөл шыдыраа олимпиадаларынга ССРЭ-ниң командазын ол кандаа катап баштап чорган. Даштыкының эң улуг гроссмейстерлери болур С. Решевский-биле (АКШ) болгаш М. Эйве-биле (Голландия) салышкыннарга чайынанчак чедишкиннерин ол чедип алган.

Хөл шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону үш чылдың иштинде бир катап ол алын каңгалаары билдингир болгай. Ынчалза-даа, хөл шыдырааның делегей федерациязының бадылаан саавырын өзугаар, делегей чемпиону турган кижи ол, теп алырының салышкынын кылыр аргелиг. М. Ботвинник ол эргезин 1959 чылга чедир ажыглап болур аргелиг.

Ботвинник биле Смысловтуң хөл шыдыраа талазы-биле маргылдаазы ССРЭ-де болгаш даштыкыда хөл шыдыраага ынакшылдыг миллион-миллион кижилериниң кичээнгейин хаара туткан болгаш ангы үениң хөл шыдыраа уран-чүүлүн хөгжүдер болгаш сайыргангайжыдар талазы-биле улуг рольду ойнаан.

Я. РОХЛИН,
хөл шыдыраа талазы-биле делегей арбитри.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ УРУГЛАРЫНГА

Бичии уругларны культурлуг кижизидериниге болгаш колхозчу херзоженнерни артель бүдүргүлгениниң ажылынга бүрүн киириштиреринге ясли чугула ужур-дузалыг. Тес-Хем районда Калинин аттыг колхозтуң чоокта чаа ажыглалга киргени уругларны яслизинниң иштики дериглези дыка эки болган. Доктаамал ажылдаар ол уруглар яслизинде 25 оруннарны хандырган, хеп, ойнаарактар, аъш-чем, өске-даа негетинер чугула чүүдер белеткетиниген.

Улуг-Хем районунуң Сталин аттыг колхозу ажыл-агый артелиниң кежигүннериниң эрткен чылын өлүүн хөй кижи күш-хүчүнүн ининмунун күүсетиваан, оларның нуруузу уругларлыг колхозчулар болган. Колхоз баштаар чери уруглар яслизин организаттаары чугула деп көргеш, боттуг хемчеглерни ап чоруткан. Чоокта чаа ясли ажыттынган, хандырылгазы эки, алаан хөй уруглар хүлээп алдынган.

Социализм чурттарынга удур АКШ-тың хоралакчы ажыл-чорудулгазы

Делегейде дүшкүүрлүг чоруктар чавырылдырар, күрүнелер аразында харылзааларны экижидер, тайбыңны болгаш улустарның найыралдыг кады ажылдажылгазын хандырар дээш Совет Эвилели болгаш улус демократиязының чурттары аажок улуг күженишкиннерни салып турар. Анаа удурланыштыр АКШ-тың империалистиг болуктери агрессчи даштыкы политиканы боттандырып турар, ол политиканың чардынмас кезии болза, социализмнің чурттарынга удур хоралакчы ажыл-чорудулга болур.

Америк империалистер социалистиг лагерьни кошкадыр, улус-демократтыг чурттарны хоралаар, оларны капиталистиг оруунче эзлдирер, бодунуң тергиндээшкининге чагырып алыр дээш орадажып турар. Бо сорулга-биле олар эң-не бүжар аргаларны хереглеп — шивишкинчи болгаш үргедекчи чорукту организаттап, хоңгүүлүүт пропаганданы чорудуп, реакцыг сүлчээлерни белеткеп турарлар, ол дугайында улус демократиязының чурттарының иштинде мөлчүкчу ангыларның артынчыларын болгаш эмигранчы тоолаачыларны ажыглап турар.

Социалистиг чурттарга удур АКШ-тың хоралакчы ажыл-чорудулгазы америк чагырыкчы болуктериниң политиказы болуп турары ам кымга-даа чажыт эвес апарган. Каттышкан Штаттарда «кайы-кайызының айыыл чок чоруун хандырар» деп адаар хоойлу күштүг болуп турар, ол хоойлуну өзугаар үүс-үүс миллион долларны үргедекчи ажыл-чорудулгага үндүрүп берип турар. Америк күрүне ажылдакчылары улус-демократтыг өзу-чурумну дүжүрер деп ажыы-биле кыйгырып турар. 1956 чылдың эгезинде Ак бажының парлап үндүрген медеглелинде демиглеп турганы болза: «улус демократиязының чурттарын «хостаары» болза ол сорулганы чедип алгыжете чедир АКШ-тың даштыкы политиказының кол сорулгазы болуп келген болгаш болур-даа ужурлуг».

Бодунуң сорулгазын чедип алыры-биле америк империалистер ижзы-бүрү организацияларның — комитеттериниң, эвилелдериниң, «фондуларының» четкизин тургускан. Социализм чурттарынга хоралакчы ажыл-чорудулганы удуртур болгаш акшаландырары-биле тургускан «Хосталга дээш крестилиг шавышкын» деп адаар чүве эң-не сураглыг организация болуп турар. Ол организацияны эң улуг америк монополияларның төлөлекчилери: «Дженерал моторстун» президентизи Харлоу Кэртис, «Тайм» компаниянның президентизи Рой Ларсен, «Вестингауз электрик корпорейшинин» президентизи Гиилим Прайс баштап турар. «Хосталга дээш крестилиг шавышкын» болза үргедекчи организацияларга, ылангыя «Хостуг Европа» деп радио станциязынга хереглээр акша көрөгцилерни чыыр талазы-биле кампанияны капиталистиг монополияларның ортузунда үргүлчү чорудуп турар. Эрткен чылда ындыг чергелиг кампания ай иштинде үргүлчүлээн. Анаа үүс-үүс америк солуннар болгаш журналдар киржип, боттарының арыннарынга социалистиг чурттарга удур калчаалыг хоп-нүүдүлдээшкинни бижээн чүүлдерни долдуруп турганнар.

Бүжар сураглыг «Хостуг Европа дээш демиселдің национал комитеди» эң улуг шивишкинчи-өлүүчүү организация болуп турар. Ол комитет Нью-Йоркта туруп турар. Буржуаз партияларның чөөн европа чурттарындан дезип үнген удуртукчулары, хостуг улустарның төөгүүнүң бүжар тамыжынче кирер октаканы президентилер болгаш премьерлер чорааннар ол комитеттиң кежигүннери болуп турар.

1954 чылдың августа «Европаның кулдандырган чурттарының ассамблеязы» деп адаар чаа «делегей» организациязы тургустунган. Оон составында Чөөн Европаның чурттарындан дезип үнген контрреволюстуг эмиграцияның ол-ла төлөлекчилери кирип турар. «Ассамблея» бодунуң «сессиязын» үргүлчү чылдырып, АКШ-тың күрүне департаментизи-биле сырый харылзааны тудуп, оон директивалары болгаш айтышкынарны ап турар.

Каттышкан Штаттарда меге аттар-биле ижзы-бүрү «национал» эмиграчы организациялар: «Хостуг румынларның лигазы», «Чехословак национал чөвүлел», «Польша национал-демократтыг комитет», «Хостуг Албания», «Венгр демиселчилериниң найыралдажылгазы» болгаш өске-даа ол шиңгаш организациялар тургустунган. Олар шуптузу америк доллар-биле хандырытынып, америк разведканың албанында турып турар.

Организацияларның, шивишкинчи болгаш үргедекчи болуктериниң ажыл-чорудулгазын удуртуру-биле «Россияның улустарының америк комитеди» Нью-Йоркта тургустунган. Оон база бир удуртукчузу болза Совет Эвилелиниге АКШ-тың элчини турган Алан Кэрк болуп турар. Ында «Хостуг Россияның америк өөнүктериниң иштилели» деп адаар организация базала хөделип турар, оон салбырлары Барыын Германияда бар. Чаагай ажыл-чорудулганың хевири-биле шивишкинчи агентураны ССРЭ-же болгаш улус демократиязының чурттарынче чорудар дээш белеткеп турар.

Америк империалистериниң үргедекчи ажыл-чорудулгазынга хоралыг рольду Мюнхенде (Барыын Германияда) тургустунган «Хостуг Европа» деп радио станциязы ойнап турар. Ону чедип хире чылдың мурнунда америк генерал Клейниң удуртулгазы-биле тургускан. Ында 1200 ажыг кижи, колдуунда-ла контрреволюстуг, кем-буруулуг чорук дээш улустуң өжээн негээшкининден корткаш улус-демократтыг чурттардан дезип үнген кижилер ажылдан турар. «Ди вельт» деп гамбург солуннуң бижээни болза, радиостанциязың 150 ажылдакчылары «хүн бүрүде чөөн-европа чурттарынче шарларны хат үүнүң аайы-биле салып чорудар дугайында тускай сагыш човаашкынын салып турар».

Ам бо үеде «Хостуг Европа» радио станциязының удуртукчузу болза, албан дужаалыңдан дүшкен америк генераллейтенант Виллис Гриттенбергер болуп турар, моон-биле кады ол «Хосталга дээш крестилиг шавышкын» деп организацияның кежигүнү база болуп турар. Радио станциязының хоралакчы ажыл-чорудулгазын АКШ-тың күрүне департаментизи болгаш разведка-үргедекчи төптер углап, башкарып турар.

«Хостуг Европаның парлалгазы» деп адаар организация ол үргедекчи төп-биле сырый харылзаалыг хөделип турар. Чөөн-европа чурттарындан дезип үнгеш, Барыын Европада хоргадалды тып алган эң-не бүжар өралыг контрреволюстуглар үк организацияга кады ажылдажылгаже хандыткан. «Хостуг Европаның парлалгазы» хоралакчы литератураны үндүрүп, тарадып турар, ижзы-бүрү хоңгүүлүүт чүүлдерни, өөчүк-чөнгөлиг хуудустарны белеткеп, оларны агаар шарларынга суккаш, база почта харылзаа дамчыштыр болгаш өске-даа аргалар-биле социалистиг чурттарже октап турар. Чижээлээрге, эрткен чылдың ижзарымын чуле он хонуунуң дургузында безин Венгрияже агаар шарлары-биле кады 8 миллион хуудустарны чорутkан деп медээни «Хостуг Европа» радио станциязы дамчыдып турган. Барыын-герман парлалгазының медээлээнин өзугаар алырга, сөөлгү ийи чылдың дургузында Мюнхенден улус-демократтыг чурттарже 400 мун шарлар-биле кады 400 тонна хуудустарны болгаш өске-даа пропагандисчи материалдарны октаан болур-дур.

Венгрияга контрреволюстуг үймээнинин хүннериниде «Хостуг Европа» радио станциязы шериг-политиктиг штаб болуп, чажыт байдалче кирген контрреволюстуг болүкке дорт айтышкынларны берип турган. Контрреволюцияның бастыргаңнымы соонда дораан-на «Хостуг Европа» радио станциязы Венгрияга амыдыралды таарымчалыг болдурарына шаптых чедирер дээш калчаалыг күженишкиннерни салып турган.

ССРЭ-ге болгаш улус демократиязының чурттарынга удур хоралакчы ажылдың чорударынга шивишкиннериг болгаш үргедекчилерни белеткээр талазы-биле хөй санныг школалар база албан черлерин Каттышкан Штаттарда болгаш барыын талакы өске-даа элээн каш чурттарның девискээринде тургустунган. Үргедекчи төптериниң эң-не калбак четкизи Барыын Германияның девискээринде хөделип турар. Шивишкинчи-үргедекчи школалар Бад Висзейде, Майде Франфуртте, Мюнхенде, Кауфбрейнде, Бад Гамбургта болгаш чурттуң өске-даа хөй-хөй черлериниде турып турар. Школаларны АКШ-тың разведка төптериниң америк офицерлери удуртып турар.

Германияның Федеративтиг Республиказы болза чүгле барыын империалистериниң социалистиг чурттарга удур хоралакчы ажылды чорудып турар кол базазы болуп турар эвес деп чүвени айытса чогаар. Барыын-герман милитаристер болгаш даймызырактар боттары бо ажылга шуут идепкейлиг киржип турарлар. Чөөн чүкүүн даштыкы шериглериниң «Абернин» штабынга (гитлержи разведканың) кылдыс начальниги турган генерал Гелениң башталаны улуг шивишкинчи организациязының ГРФ-ниң девискээринде турып турары билдингир болгай. Даштыкы парлалганың медээлээнин өзугаар алырга, боян чазактың болгаш барыын-герман улеттүр эллериниң акшаландырып турары бо организацияның төп аппарадында 600-тен эвээш эвес кижи ажылдап турар болгаш олар улус демократиязының чурттарында тарадыр октаан боттарының муң-муң агентилериниге удуртулганы боттандырып турар. «Нью-Йорк уорлд телеграм энд Сан» деп америк солуннуң бижээни болза, «генерал Гелениң эки өөреткен агентилериниң четкизи Венгрияга үймээнин белеткээринге идепкейлиг рольду ойнаан».

Венгр империалистер болгаш оларның барыын эвилелчилери венгр эмигрантыларының иштиниде хоралакчы белүктерин белеткээринге онза кичээнгейин көрүндүрүп турганнар. Четче эвес сан-медээлер-биле алырга Венгрияга контрреволюстуг үнүүшкүнүүн өзөнге чедир барыын чурттарның девискээринге 11 мун хире венгр фашистери белеткээн турган болгаш оларның чамдык кезии американнар венгр девискээрже октаарын четигилкен болур-дур. Контрреволюстуг үймээнинин хүннериниде Нью-Йоркка «Венгриже боо-чепсекти чедирер талазы-биле онза комитет» ажылы-биле хөделип турган. Америк империалистер венгр контрреволюстуг дээрбечилерге пулеметтарны, автоматтарны, гранаталарны болгаш өске-даа ол чергелиг чүүлдерни Кызыл Крестиниң самолеттарынга, автомашиналар-биле болгаш өске-даа аргалар-биле чедирип берип турган.

Каттышкан Штаттарга «тускай сорулганың шериглериниң» тургузуп турган фактыны америк парлалга чажырбайы турар. Чижээлээрге, мындыг чергелиг шериглериниң Соңгу Каролина штатка, Флорт-Бригке белеткеп турган дугайын «Нью-Йорк таймс» солун медээлээн. Польшадан, Венгриядан, Румынидан, Чехословакиядан барган эмигрантыларның шериг өөредилгези ол черлерде болуп турар. Курсту дооскан соонда өөреткен шериг отрядтарын Барыын Германияже чорудуп турар. Ол-ла солуннуң медээлээнин өзугаар алырга, ылангыя «тускай сорулганың шериглериниң» оңгу белүүлээшкини» форт-Бригген барыын-герман девискээрже чоруткан.

«Делегей коммунизминге удур политиктиг шавар халдаашкынның программазы» деп адаар хоралакчы ажыл-чорудулганы тодаргай программазын Каттышкан Штаттарда ажылдап кылган. Бо программаның автору, АКШ-та «Радио корпорейшн оф Америка» деп эң улуг компаниянның директорларының чөвүделиниң даргазы Давид Сарновтун демиглеп турары болза, тускай тургустуунга эргелеп «совет күчүнүн ялчироезинде эң-не кошкак звенону дилеп тывар болгаш коммунистиг чурттардан келген эмигрантылар-биле болгаш дескен кижилер-биле эң-не күженишкиннит кады ажылдажылганы организастаар апаар. Кижилерни белеткээр тускай школаларны тургузар... Эмигрантыларның офицер корпузун тургузар ужурлуг, ол дээрге ондан чүс чедир кижи саныг белүктер база болуп болур, ынчалза-даа олар тааримчалыг таварылгаларда онза байдалдарга ажыглаарынга белен турар болур.

Социалистиг чурттарга удур Каттышкан Штаттарның өжээннешкен хоралакчы ажыл-чорудулгазының дугайында айтырыгны КНО-га, Кол Ассамблеяның VI, VII болгаш XI сессияларынга чугаалажып көргеш. Ынчалза-даа АКШ-тың чагырыкчы белүктери делегейниң хөй-ниитизиниң баш удур кылган сагындырын хереккө албаан, ынчангаш олар боттарының кем-буруулуг сорулгаларын боттандырарындан ойталаваан турар деп чүвени көргүскен.

Венгрияга контрреволюстуг үймээнин чылча-шапкан чорук социализмниң чурттарынга хамаарыштыр империалистиг планнарга аар согуушкунну таварыштырган. Ынчалза-даа империалистер ооңгургай берген деп бодаар болза, частырыг болур ийик. Харын олар боттарының хоралакчы ажылын улам чүткүлдүү-биле үргүлчүлеп турар дээрзин практика көргүзүп турар.

Бо байдалдарда совет улус болгаш өске-даа социалистиг чурттарның улустары боттарының революстуг серемчилелин улам белик кедүрүп, аны-дунма найыралды быжыглап, империалистерниң кандыг-даа чимэннишкиннериниге өлүмнүг ойтур шавышкынны бээрниге боттарының иштилерлини көргүзүп турар.

Д. БОЧАРОВ.

Редактор Н. С. ШОЯГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторуң 3—62, редакторуң орлакчызының, иштики информация килдизиниң — 3—88, харылсалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетүр болгаш транспорт, кодээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, чагаа килдизиниң база бухгалтериниң 3—65.

ТС—00148. Культура эргелериниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1926 чылда үндезилетингеч

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 5 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 90 (3802)

Өртээ 20 коп.

Солун болза, чүгле коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор эвес, харын ол ышкаш коллективтиг организакчы болур.

В. И. Ленин.

Совет парлалганың хүнү

Бөгүн совет парлалганың байырлалының хүнү—45 чыл бүрүнгаар, 1912 чылның апрель 22-де, чаа сан-биле май 5-те ажылчын ангының марксечи солуну «Правданың» баштайгы номери тараан үнген. Петербургтун фабрик, завод ажылакчылары боттарының күш-ажылчы копеектерин чыылдырып тургаш ол марксечи парлалга органын тургузарының инициаторлары болганнар. Коммунистиг партияның болгаш Россияның ажылчын шимчәшкининиң төөгүзүнде ол кайгамчыктыг болуушкунның хүнү — май 5-ти чыл бүрүде парлалганың байырлалдыг хүнү кыдыр демдеглеп эрттирери чаңчыл болу берген.

Бистиң чүгүвүстүн ажылчы чону бодунун парлалгазынга ынак болгаш онч кызыгаар чок хүндүлээр, чүге дээрге совет парлалга чоннуң күзел соруун шыны-биле илергейлеп, коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээнге мобилизакчы болгаш организакчы рольду ойнап турар. Ынчангаш парлалга хүнү чүгле журналистерниң—солуннар, журналдар, ном үндүрер черлериниң ажылдакчыларының байырлалы эвес, харын хөй миллион ноочукчу массаларның — ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның база байырлалы болур.

Бистиң парлалгавыс чүвени чүгле шынын чугаалаар, оон сөзү эң-не өткүт чиниг болгаш саъдарлыг. Бистиң чүгүвүстүн дашкаар-даа миллион-миллион ажылчы чоннар дешилгелиг бүгү кижи төрелгетен совет парлалганың үүнү улуг ынакшыл, сонуургал-биле дыннап, ноочуп турарлар. Демократияның болгаш социализминиң бүгү лагериниң парлалгазы бистиң парлалгавыстың үлегер-чижээни ап, оон өөренип турар.

Революстуг демиселдин болгаш социалистиг тургузуушкунунуң бүгү үечадаларында бистиң парлалгавыс калбак ажылчы массаларның коллективтиг агитатору, пропагандизи болгаш организакчызы болур бодунун хүндүлүг хүлээгезин чедишкининг күүседип келген болгаш күүседип турар. Парлалганың амгы үеде сорулгалары болза коммунизм тургузуушкунун калбак-биле көргүзери, партияның XX съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедишкининг боттандырарынче ажылчы чоннарны организастаары, үлетпүү хөгжүдери, көдээ ажыл-агыйны күштүг колдери дээш чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деннелин белдери дээш демиселдин калбак хемчээлдин-биле чырыдары болур.

Бистиң парлалгавыс болза коммунизминиң бедик чаагай идеяларынга баргаан болуп турар. Ол дээрге бодунун бүдүжүнүн талазы-биле улустуу болуп турар массалыг парлалга, ажылчы чоннар биле оон харылзаазы кайгамчык сырый, оон четкизи кайгамчык калбак. Парлалга сан-даа, идейлиг деннелинин-даа талазы-биле хүн келген тудум-на өзүп турар. Амгы үеде бистиң чүгүвүстүн 50 миллион ажыг харугла үнер тираждарлыг 7200 ажыг солуннар 57 дылдарда үнүп турар. Доктаамал журналдарның болгаш номнарның үндүрүлгеви бистиң чүгүвүстүн эң-не массалыг болуп, чылда үнер нинти тиражы 360 миллиондан ажып турар.

Чоокта чаа-ла чону болуунун үжүк бижин безин чок чоргаан Тыва области ам парлалганың хөгжүлдези ханчаар-даа аажок бедээн. Ам бисте областың төрт, районнарның чеди солуннары 36 муң ажыг харугла үнер тираждарлыг парлатынып турар, ол ышкаш «Агитатор» блокноду» болгаш «Улуг-Хем» деп журнал база үнүп турар. Областа парлалганың тиражы чыл келген тудумна өзүп, идей политиктиг болгаш литературлуг деннели бедип турар.

Областың база районнарның солуннары үлетпүүнүн, көдээ ажыл-агыйның болгаш культураның айтырыгларын сайзырадырынга, партияның үндүрген шиитпирлерин күүседиринге совет кижилерни мобилизастаарынга улуг болгаш үнелиг дуржулгаларлыг болу берген. Чижээ, Улуг-Хем районнуң «Кызыл-тук», Чаан-Хемчиктин «Ленинчи орук» солуннары партияның болгаш чазактың директиваларын амыдыралга боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаар, мурнакчыларын үлегерин калбаа-биле пропагандаалар хүлээлгезин эки күүседип, партия, совет организацияларының ажылынга эки дузалажып турарлар.

Совет парлалга болза марксизм-ленинизмни пропагандаалаарының дайынчы инири. Агитация база пропаганда ажылының, Коммунистиг партияның политиказын тайылбырлаарының, марксечи-ленинчи теорияны пропагандаалаарының талазы-биле областа парлалга органнары аажок байлак дуржулгалыг болу берген.

Оон-биле кады чамдык солуннар редакцияларының ажылында улуг четпестерни ыыттавайн барын болбас. Ылангыя Бии-Хем районуң «Коммунизминиң тугу» солун ыка куду деннелде үнүп турар. Ол солуннуң номер бүрүү грамматика талазы-оюле хөй чазыгларлыг. Солунда бижитиниң турар материалларының хөй нуруузу чавыс идеялыг, чаңгыс аай чалгаарончуг дыл-биле бижитиниң турар. Барын-Хемчиктиң «Чаа амыдырал», Танды-ның «Коммунист», Тес-Хемниң «Бүрүнгаар» солуннары большевик парлалганың чаңчыл болган байлак жанрларын долуу-биле ажылдап шыдавайн турарлар. Ол солуннарда рассказтар, очерктер, фельетониар барык-ла парлатынмайн турар.

Бистиң солуннарывыс бодунун ажылын партияның XX съездизинин төөгүлүг шиитпирлериниң база СЭКП ТК-ның, Совет чазактың салып турар оске-даа сорулгаларының деннелинге чедир бедидер төөде, масса-оюле харылзаазын улам быжыглаар болгаш калбартыр ужурлуг. Солунга бижитинген чүүл бүрүү байлак жанрлыг, ноочукчуларга сонуурганчыг болган тудум-на ол солуннуң ноочукчулары-даа, бижилгези-даа хөй болур. Ынчангаш солуннуң масса-биле харылзаазын экижидер дээрге-ле солуннуң үнүп турар шынарын экижидер дээни ол болур.

Ноочукчуларның чагаалары солуннуң арынларынга эң-не хүндүлүг черни эзлээн турар ужурлуг. Ноочукчулар — ажылчыннар, колхозчулар болгаш совет интеллигенция редакцияның кабинетинге канчап-даа болатынмазы амыдыралдың өзүлүг-ла чаа төрүүнүп келип турар айтырыгларын бодунун солуннага бижип турарлар. Совет парлалганың хөй миллион ноочукчулары солуннарының ажылынга идепкейлиг дузалажып, оон идейлиг деннелин белдеринге болгаш ыы домаан сайзырангайжыдарынга кайгамчык улуг рольду ойнап келген болгаш ойнап турар.

Чаа хевириниң парлалгазы болур бистиң парлалгавыстың күзү — оон марксечи-ленинчи бедик идеяларында тайбынныг, демократияның, социализминиң дайынналарынга оон эптеш чок чыыг чоруунда. Совет парлалганың күзү — партийни удуртулгада, чүге дээрге парлалга болза Коммунистиг партияның холунда эң-не чиниг чепсек, миллион-миллион массаларбиле партияның хүн-бүгү харылзаазын парлалга боттандырып турар.

Кукурузаның бедик дүжүдү дээш

Колхозтарның, МТС-териин болгаш совхозтарның комсомолчуларынга болгаш аныяктарынга ВЛКСМ Төп Комитеди чаагаа бижээн, ынла болза кукурузаның бедик дүжүдүн өстүрүп алыр дээш дайынчы ажылдап кириптеринче көдээниң аныяк оолдар, кыстарын кыйгырып турар.

ВЛКСМ ТК болза ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу биле болгаш ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозу-биле кады курурузаның бедик дүжүттерин өстүрүп алыры дээш комсомолчуларның болгаш аныяктарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын чарлаар деп шиитпирлээн. Кукурузаның бедик дүжүттерин алырын чедип алган аныяктар звеноларын болгаш бригадаларын, аныяк колхозчу механизаторларны, совхозтарның ажылчыннарын, пионерлерни болгаш школачыларны, база ол ышкаш ол ажылга комсомолчуларның болгаш аныяктарның идепкейлиг киржилгезин ханцырган комсомол организацияларын социалистиг чарыштың тиилекчилери деп саналар.

Чарыштың тиилекчилерин — эң дээре звеночуларны, бригадирлерни, аныяк кукурузачыларны шаннаары-биле ийи муң шаннаалар доктаадып тургускан. Ол шаннаалардың аразында көдээ ажылагыйның Бүгү-эвилел делгелгезинге баар путевкалар, радиоприемниктер, шактар база бар. 1958 чылдың эгезинде Москвага чорудары-биле көрдүнген аныяк кукурузачыларның Бүгү-эвилел следунга чарыштың тиилекчилери муң кижини чаагаан турар.

Пионерлерге болгаш школачыларга шаннаалар кылдыр «Артек» деп пионер лагеринче, көдээ ажыл-агыйның Бүгү-эвилел делгелгезинче баар путевкаларны, «Пионерская правда» солунунуң чылда халас бижилгезин доктаатылаан.

Колхозтарның, МТС-териин болгаш совхозтарның аныяктар звеноларынга, бригадаларынга болгаш комсомолдуң эге организацияларынга шаннаалар кылдыр четчелештирип каан хөгжүм спорт дерекселдерин доктаатылаан.

Комсомолдуң районнар организацияларынга шаннаалар кылдыр—чиик автомашиналар, мотоциклдер, радиоприемниктер бергилээр.

Кукурузаның бедик дүжүттерин алыры дээш демиселге оюа шыгарап үнген комсомолчуларны болгаш аныяктарны шаннаары-биле «Кукурузаның бедик дүжүдү дээш» деп демдекти ВЛКСМ ТК тургускан.

(СЭТА).

Часкы тарылганы организастыг дүрген дооскаш, Октябрьның 40 чыл оюнга чедишкинниг ужуражыылыңар!

★

Тараа культураларын чажып дооскан

ШҮЙ. (Телефон-биле). Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артелинин тарылга шөлү эрткен чылдыындан 138 гектар калбарар азы тараа культураларын ниитиин-биле 1045 гектарга чажары планнатынган турган. Колхозчы часкы хову ажылынга мурнуку кайы-даа чылдардан белеткелдиг ужуражкан. Артель баштаар черинин даргазы эш Бүдүрүкпайның редакцияга дыңнатканы болза:

—Октябрьның алдарлыг 40 чыл оюнга уткуштур калбарган социалистиг чарыштын болгаш организастыг күш-ажылдың түннелинде бистиң колхоз тараа культураларының чажылдазын быска үеде, агротехниктиг негелделер ёзугаар дооскан. Чамдык хүннерде үлезын турган часкы донат турзажок тараа культуралары херек кырында 1060 ажыг гектарда чаштынган, оон ден кезин азы 537 гектарда кызылтас тарытынган.

Колхозтуң шөлдеринде тарылга улам калбарып турар, планзан ажыр ам-даа 80 гектарны тарыыр. Трактор биле ажылдатынмас, үнүшке таарымчалыг шөлдерни ангырып, илиртээринге эзт болгаш шарылар күүн колхоз база чап ажыглап турар.

Бедик дүжүт дээш демисел

Сут-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң тараажылары Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур элбекшилдиг дүжүт өстүрүп алырын хүлээнгеннер.

Чажылганың баштайгы үезинде 400 гектар ажыг черге кызылтасты чашкан. Сержий-оол, Очур-оол, Сыгзак олар хүн онаалдазын 150 хуу күүседип турар. Гектар бүрүүнден 13 центнер дүжүт алыр дээш чайгы ажаалга-суттарылгага сагыш салып, суттарылга бугаларын аштап, ажылдаага киргеннер.

Тарылганың чоруп турарының байдазы «Кызыл тараачын» колхозта багай эвес. Ол колхозта МТС-тин трактор бригадазынан Нртилейнин агрегады тергиндеп турар. Ол агрегат хүн нормазын 150 хуудан өрү күүседип турар.

Оон-биле чергелиштин камгыт техниканың үреливишкиннери, ооалдаажыннар бар болуп турар. «Ленин оруу» колхозтуң № 2 хову бригадазынга 4 тракторлар ажылдазары-биле келген. Оларның иштиннен № 15 «НАТИ» деп тракторнуң септелгезин багай чорутканынан бригаданың төөгүне келген үрелген. Ол ышкаш № 23 трактор база барык ажылдаваан. Ол-ла колхозтуң № 1 хову бригадазында бир трактор ажылдыр хөй кезинде аажа турун эрттирген.

Үреливишкиниге таварышкан тракторларны ол-ла черинге дорааи септеп алыр ажылды МТС кошкак тургускан. «Большевик» колхозка үрелген бир трактор ийи хонукта септетинмейн кандыг-даа ажыл чок турганы маадаа чижек болур.

«Совет Тываның беш чылы» колхозтун хову болгаш трактор бригадаларында тараажыларны болгаш механизаторларны чем-биле хандырарын багай тургускан. Ол колхозтуң даргазы эш Пичен-оол, партия организациязының секретары эш Даржаа часкы тарылганы ала-чаагаарының айтырыгы кыдыр көрүп, тарылга чогуур хонуунда эрте-бээр дээр хөөннер-биле механизаторларның болгаш хову ажылдакчыларының аъш-чеминге чогуур кичээнгей салбайн турар.

Бо чугула кампаниянын үезинде чамдык колхозтарның агрономнары боттарының кол хүлээлгелериниен хоорлуп, хову турлагларынга эвээш барып, колхозчуларга, механизаторларга боттуг дузаны чедирбейн турарлар. Ынчыларының санынга «Ленин оруу» колхозтун агроному эш Лопсан киржип.

Тарылганың чоруп турарының байдазы «Кызыл тараачын» колхозта багай эвес. Ол колхозта МТС-тин трактор бригадазынан Нртилейнин агрегады тергиндеп турар. Ол агрегат хүн нормазын 150 хуудан өрү күүседип турар.

Оон-биле чергелиштин камгыт техниканың үреливишкиннери, ооалдаажыннар бар болуп турар. «Ленин оруу» колхозтуң № 2 хову бригадазынга 4 тракторлар ажылдазары-биле келген. Оларның иштиннен № 15 «НАТИ» деп тракторнуң септелгезин багай чорутканынан бригаданың төөгүне келген үрелген. Ол ышкаш № 23 трактор база барык ажылдаваан. Ол-ла колхозтуң № 1 хову бригадазында бир трактор ажылдыр хөй кезинде аажа турун эрттирген.

Үреливишкиниге таварышкан тракторларны ол-ла черинге дорааи септеп алыр ажылды МТС кошкак тургускан. «Большевик» колхозка үрелген бир трактор ийи хонукта септетинмейн кандыг-даа ажыл чок турганы маадаа чижек болур.

«Совет Тываның беш чылы» колхозтун хову болгаш трактор бригадаларында тараажыларны болгаш механизаторларны чем-биле хандырарын багай тургускан. Ол колхозтуң даргазы эш Пичен-оол, партия организациязының секретары эш Даржаа часкы тарылганы ала-чаагаарының айтырыгы кыдыр көрүп, тарылга чогуур хонуунда эрте-бээр дээр хөөннер-биле механизаторларның болгаш хову ажылдакчыларының аъш-чеминге чогуур кичээнгей салбайн турар.

Бо чугула кампаниянын үезинде чамдык колхозтарның агрономнары боттарының кол хүлээлгелериниен хоорлуп, хову турлагларынга эвээш барып, колхозчуларга, механизаторларга боттуг дузаны чедирбейн турарлар. Ынчыларының санынга «Ленин оруу» колхозтун агроному эш Лопсан киржип.

★ ★

Часкы тарылганың баштайгы хүннеринде

Барыын-Хемчик районнуң колхозчу тараажылары Кызыл-Мажалык МТС-тин механизаторлары-биле кады часкы тарылганы агротехниктиг хемчедерге дүүштүр 8—9 ажыл хүннеринде чоруулар дээш күүсеннишкининг ажылдап турарлар. Сеглиг каш хонукта колхозтарда тараа культураларын чажары масселыг чоруп турар.

«Ленин оруу» колхозтун № 2 хову бригадазында Кызыл-Мажалык МТС-тин трактористери Чурум-оол, Чаан-оол олар беш хүннерде 200 гектар черге кызылтасты чашканнар, ол трактورга ажылдап турар прицепщиктер Кызыл-оол, Сыар-оол олар боттарынга онаашкан ажылдарын ак-сеткиллиг күүседип, эдилеп турар машиназынга үреливишкин болдурбас дээш доктаамал үзеп, эзриндерин дыңыдып турарлар.

Чурум-оолга удурткан агрегат чүгле тараа чаштырары-биле кызыгаарлатынмайн, харын дүнекги эзлчегге кур чер ангырарынга база киржип, 190 гектар черин ангырган.

Ол колхозтун № 1 хову бригадазы (бригадири Агынак) часкы суттарылганы организастыг чорудун турар. Суттарылга болгуунде 20 ажыг кижини тургускан. Сеглиг каш хонукта олар 200 ажыг гектар тарылга шөлүн суттарган.

«Комсомол 30 чылы» колхозта МТС-тин трактор бригадазы (бригадири Начын) апрель 25-ке чедир тараа культураларын чажар планын 106 хуу күүседип кеген. Тракторист Ымыжалтын агрегады хүн нормазын доктаамал 180—200 хуу күүседип келген. Ол ышкаш Дана-Хереллин агрегады хүн нормазын 125—150 хуулларга күүседип келген.

«Большевик» колхоз тараа культураларының чажыгазын масселыг чорудун турар. Колхозтун тарылга шөлдеринде суттарылга организастыг чорун турар.

Тарылганың чоруп турарының байдазы «Кызыл тараачын» колхозта багай эвес. Ол колхозта МТС-тин трактор бригадазынан Нртилейнин агрегады тергиндеп турар. Ол агрегат хүн нормазын 150 хуудан өрү күүседип турар.

Оон-биле чергелиштин камгыт техниканың үреливишкиннери, ооалдаажыннар бар болуп турар. «Ленин оруу» колхозтун № 2 хову бригадазынга 4 тракторлар ажылдазары-биле келген. Оларның иштиннен № 15 «НАТИ» деп тракторнуң септелгезин багай чорутканынан бригаданың төөгүне келген үрелген. Ол ышкаш № 23 трактор база барык ажылдаваан. Ол-ла колхозтун № 1 хову бригадазында бир трактор ажылдыр хөй кезинде аажа турун эрттирген.

Үреливишкиниге таварышкан тракторларны ол-ла черинге дорааи септеп алыр ажылды МТС кошкак тургускан. «Большевик» колхозка үрелген бир трактор ийи хонукта септетинмейн кандыг-даа ажыл чок турганы маадаа чижек болур.

«Совет Тываның беш чылы» колхозтун хову болгаш трактор бригадаларында тараажыларны болгаш механизаторларны чем-биле хандырарын багай тургускан. Ол колхозтуң даргазы эш Пичен-оол, партия организациязының секретары эш Даржаа часкы тарылганы ала-чаагаарының айтырыгы кыдыр көрүп, тарылга чогуур хонуунда эрте-бээр дээр хөөннер-биле механизаторларның болгаш хову ажылдакчыларының аъш-чеминге чогуур кичээнгей салбайн турар.

Бо чугула кампаниянын үезинде чамдык колхозтарның агрономнары боттарының кол хүлээлгелериниен хоорлуп, хову турлагларынга эвээш барып, колхозчуларга, механизаторларга боттуг дузаны чедирбейн турарлар. Ынчыларының санынга «Ленин оруу» колхозтун агроному эш Лопсан киржип.

★

Колхозтуң шөлдеринде

Сут-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозунуң тараажылары Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур бедик дүжүт өстүрүп алыры дээш кызыгаар ажыддан турар. Колхоз бо чылын 235 гектар кур черин шинчээдип алган. Тарылга мурнунда 174 гектар черин суттарган. Суттарылга женотунда ажылдап турар Сыны-оол, Орнун-оол, Торжу, Чамбал-оол олар хүн онаалдазын 150 хуу чедир күүседип турар.

Механизаторлар Бюрбю, Комарицин олар шык базырышкынының онаалдазын доктаамал ажыр күүседип турар. Баштайгы хүнде 150 гектарга тараа культуразын чажкан.

Тараа культуразын чажып дооскан соң культураларын олуртур дээш чылыткыларда тарып өстүргүлээн.

Тараажылар сөзүн ээлеп шыдаар

БҮЛҮП-ТЕРЕК. (Телефон-биле). Чаа-Хөл районда Молотов аттыг колхоз тараа культураларының чажылдазын апрель 28-те эгелээш, беш ажыл хүннеринде чедишкининг дооскан. Май бирнин хүнүн күш-ажыл биле демдеглеп, чаңгыс ол хүн белин кызылтасты 570 гектарда тараан.

—Бо чылын тараа культураларын 1700 гектарга тараан бис, оон иштинде кыайлтастың шөлү 800 гектар. Октябрьның байырлалынга уткуштур гектардан орттуваа-биле 14 центнер дүжүтү өстүрүп, ажаан алырын хүлээнген бис. Колхозчу тараажылардың болгаш механизаторларның сөзү боттуг ажыл-херектен карышпас — деп, колхоз даргазы эш Тайгыранын бүзүреткен.

Колхозтун тарылга шөлүнүң кол нуруузу кур болгаш курукан черлерде чорутканы.

Май 1-нин байырлалын Тывага демдеглээни

КЫЗЫЛ

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының база бүгү чурттарның ажылчыннарының акы-дуюма ёзугаар Хүнү—Май 1-нин өртенинде область төвү Кызыл хоорай байырлалын шинчизинде. Хоорайда бүдүрүлгелерниң өөредилге болгаш албан черлериниң бажыннары кызыл туктар, лозуннар, плакаттар-биле, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг башкылары Маркс, Энгельс, Ленинниң база Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының улуг-улуг портреттери-биле шиметинген турган.

Шак өртө-даа болза, хоорайның кудумчуларын хургаар ол өртен барык сынышпас кылдыр чыыган хөй санныг ажылчы чоннар: ажылчыннар, албан хаакчылар, школачылар, студентилер холдарында кызыл туктарын, лозуннарын, чечектерин болгаш улуг башкылар Маркстың, Энгельстин, Ленинниң база Совет Эвилелинин алдарлыг Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың удуртукчуларының портреттерин туткулап алган организастыы-биле Май 1-нин чыскаалынче далажып чоруп турганнар. Улуг, биче кижи бүрүү байырлалдың шинчизин ёзугаар кеттинген, омак-хөглүг, ыр-шоорлуг эрттип турган.

Эртенгинин 10 шак чоокшулап келген. Кызыл хоорайның кол кудумчуларының бирээзи Ленин кудумчузун таварты Май-1-нин чыскаалынның киржикчилери чорупкан. Үрер хөгжүм чангыландыр ойнап турган..

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш облкүүсекомнуң бажыңының базары-биле аныяктарның хоорай фестивалының киржикчилери бир дугаарында эртkеннер. Оон дараазында хоорайның бүгү школаларының коллективтериниң, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң колоннаалары, Кызыл хоорайның бүгү бүдүрүлгелериниң албан черлериниң, өөредилге черлериниң коллективтериниң колоннаалары эрткилээн. Чыскаалганнар хөглүг ырларын ырлашкан, танцылаан, омак-сергек, өөрүшкүлүг эрттип турганнар.

«Ажылчы чоннарның бүгү делегей эп-сеткил каттыштырылгазының Хүнү, бүгү чурттарның ажылчыннарының акы-дуюма ёзугаар Хүнү — Майның Бири делгерезин!», «Бистиң бүгү-ле тиилелгелериністиң сорук киржикчизи болган организакчызы — төрээн Коммунистиг партияга алдар!», «Коммунизминиң тургузукчузу маадырлыг совет улус делгерезин!», «Бүгү делегейге тайбың делгерезин!», «Маркс—Энгельс — Ленинниң улуг түгүнүң адаа-биле—Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизминиң тиилелгезинче, бүрүнгаар!», деп кыйгылар ынчаарда дыңналып, чыскаалганнарның диниттиг алыш часкаашкыны-биле холужуп турган.

Май 1 болгаш 2 хүннеринде Кызыл хоорайга ажылчы чоннарын массалыг хөглээшкини, селгүүстээшкини болган. Культура бажыңынга концерттер, кинотеатрларга кинофильмнер, стадионга күш-культураның болгаш спорттуң массалыг маргылдаалары, аныяктарның хоорай фестивалының киржикчилериниң оюнары болгулаан.

ТУРАН

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының Хүнү—Май 1-нин байырлалын Бии-Хем районнуң ажылчы чоннары күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннер-биле демдеглеп эрттиргеннер.

Май 1-нин хүнүн уткаан Туран хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг хуралы апрель 30-де Культура бажыңынга болган. Май 1-нин дугайында илеткелди ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсекомунуң даргазы эш А. Темир-оол кылган. Байырлыг хуралдың киржикчилериниг концерт көргүскен.

Май 1-де, эртенгинин 10 шакта Туранның ажылчы чоннарының массалыг чыскаалы болган. Май 1 болгаш 2 хүннеринде күш-культураның база спорттуң маргылдаалары болуп эрткен. Май 1-нин хүнүн демдеглээн ажылчы чоннарның хуралдары, чыскаалдары районнуң колхозтарынга, совхозунга база болгулаан.

ТООРА-ХЕМ

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының Хүнү — Май 1-ге тураскаатkан Тоора-Хем суурнуң ажылчы чоннарының байырлыг хуралы 60 чылдың апрель 30-де районнуң Культура бажыңынга болган. Май 1-нин хүнүнүн дугайында илеткелкулга хуралы 60 чылдың апрель 30-де районнуң Культура бажыңынга болган. Май 1-нин хүнүнүн дугайында илеткелди СЭКП Тожу райкомунуң секретары эш М. Мендуме кылган.

Байырлыг хуралдың киржикчилериниг улуг концерт көргүскен.

ЧАДААНА

Бо чылдың апрель 30-де Чадаана хоорай байырлалдың шинчизинде кире берген турган. Ол хүнүнүн кежээзинде районнуң Культура бажыңынга кажаңгызындан-даа артык хөй санныг кижи чыыган.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының Хүнү—Май 1-нин байырлалынга тураскаатkан Чадаана хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг хуралы ол кежээ аажа болуп эрткен. Май 1-нин дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң пропагандаа болгаш агитация кылдызының эргелекчизи эш К. Буулар кылган.

Культура бажыңының бот-тывынгыр уран-чүүл болгуну бодунун концертин байырлыг хуралдың киржикчилериниг сонуургадып көргүскен.

Май 1-нин эртенинде, 10 шакта хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалы болган. Районнуң колхозтарының болгаш Чадаана хоорайның аныяктарының күш-культура болгаш спорт маргылдаалары май 1 бөлгаш 2 хүннеринде болган. Районнуң шилиндек 32 мөгелериниң хүрежин организастаан, аныяк Чадаана хоорайның аныяк мегези эш Чылбак-оол шугулаан, Хөндергейде «Кызыл тараачын» колхозтун хоочун мегези эш Комбу үжүүдлешкен.

Кызылда Май 1-нин чыскаалы.

„Коммунист“ солуннуң партийжи амыдыралды чырыдып турары

Коммунистиг партияның XX съездизиниң тоогулуг шиитпирлери-биле чепсегленген партия организациялары колхозтарда, совхозтарда, МТС-терде болгаш бүдүрүлгелерде организакчы болгаш кижизиликчи ажылды калбаа-биле чорудуп турарлар. Ылангыя партийжи амыдыралдың ленинчи принциптерин долузу-биле катап тургузуп, коллективтиг үдүртүлгениң бедиктеминиң түнелиңде чер-черде партия организацияларының болгаш партийжи массаларының ажылы улам-на идепкейжиг келген.

Партия организацияларының мурнунда тургустунган ол чугула сорулгаларны чедишкинниг күүседиринге улуг дузалыг район солуннары көргүзер ужурлуг. Бистиң район солуннарывыстың хүлээлгези болза районда партия организацияларының партийжи-политиктиг болгаш партийжи-организастыг ажылын калбаа-биле чырыдып, мурнакчы дуржулганы нептередип, четпестерни илередип, шүгүмчүлелди калбартыры болур. Бо сорулгаларны Таңды районнуң «Коммунист» солуну канчаар күүседип турары?

Районда болуп турар кол-кол болуушкуннар солуннуң арыннарында чырытынып турар. Ындыг болза-даа солун ажылының бир тергинин чугула негелдези редакцияның кичээнгейинин төвүнде эвес апарган. Ол чүл дизе, районнуң партия организациязының амыдыралын кошкак чырыпын турары болур. Партийжи амыдыралдың талазы-биле чамдык материалдар үнген. Бүдүрүлгени партия организацияларының талазындан үдүртүрүп эжижидери, интеллигенцияны хөй-иниттинин ажылынга калбаа-биле киириштирери, агитмассалыг ажылды күштелирери, комсомол организацияларының кижизиилгейиг ажылы, партия чыдыышкынынга өредилгени организастыг доозары болгаш партия ажылының оон-даа өске чамдык айтырыгларының дугайында чүүлдерни парлаан.

Район солуну партия организацияларының ажылын четпес чырыдып турарын партияның он үйнги район конференциязына болгаш партия активиниң хуралынга шыгыы шүгүмчүлээнинден редакция чогуур түнеллерни үндүрүп албаан. «Коммунист» солуннуң редакциязы партия өге организацияларындан хоорук болгаш партия ажылдакчыларының иштинден бижикчи активти тургузуп албаан.

Партия ажылының чамдык айтырыгларын чырыдарда частырыгларны база болдуруп турар. Оон бир чижээн көргүзээли. 1957 чылдың март 17-де үнген дугаарының мурнуку чүүлүнге партия организациязының секретарының редоры база шын эвес чырыткан. Партия организациязының секретарының кылыр ажылы хөй, харыысалгазы улуг. Ындыг болза-даа, партия организациязының хамык ажылын чүгле чангыс секретарь күүседир кылдыр көргүзерге шын эвес-де болгай. Секретарь бюро кежигүннерин, активти, партболүктер организакчыларын, коммунистерни канчаар организастап турарын, олар секретарьга канчаар дузалажып турарын көргүспээн.

Партия райкому семинарлар, чөвүлел хуралдар эртирип турар. Ол болуушкуннар «Коммунист» солуннуң арыннарынга чырытынмайн турар. Партия райкомунуң бюрозу «Элегес» совхозта партия организациязы агитколлективти канчаар үдүртүп турарын, Бай-Хаак МТС-те партия организациязында кежигүн дадывын хавырып турарының байдалын, Ленин аттыг колхозта партия организациязы хөрээженнер ортузунга ажылды үдүртүп турарын, Калинин аттыг колхозта партия организациязы комсомол организациязын үдүртүп турарын болгаш партия ажылының өске-даа айтырыгларын чугаалажып турда, солун ону чүгле эскербейн эртип турар эвес, харын ындыг айтырыгларны боду үргүлчү кедүрерин сонуургавайн турар.

Партия өге организациязы—Коммунистиг партияның үндезини болур дел СЭКП-ниң Уставында айытган. Партия өге организациязы ажыл-агый болгаш культура талазы-биле сорулгаларны боттандырарынче масса чонну канчаар мобилизастап, политижизилгелиг ажылды канчаар организастап турарындан бистин чедишкиннеривис хамаржыр болгай. Партия өге организациязының кол сорулгазы—күүнге планнарын күүседирин хандырары болур, ону чедип алырда чонну ортузунга политиктиг болгаш организакчы ажылды үргүлчү чорудары негетинер. Ол хирезинде-ле «Коммунист» солун өге организацияларны ажылын шоолуг чырытпайн турар. Партия өге организацияларының ажылының арга методу, социалистиг чарыышты организастаары, коммунистерниң мурнакчы роли бедиери, агитация ажылын чорудары, партия болүктерин үдүртүү—бо бүгү айтырыглар бистиң районнар солуннарывыстың арыннарындан дүшпес ужурлуг.

Партия хуралы—коммунистерни кижизилериниң школазы, айтырыгны коллективтиг шиитпирлээриниң, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыының органы. Бо айтырыгны редакция оон эртип турар. Таңды районда 29 өге организациялар бар. Оларның иштинден 22 өге организациялары 1957 чылдың бирги кварталында партия хуралы эрттирер хуусаазын үрээн (СЭКП райкомунда болгаш райкусkomда партия организациялары безин ында кирип турар), чүгле 7 өге организация партияның Уставында айытканын өзүгаар ай санында хуралдап турган. Ындыг шылажыр аргажок чорук-биле солуннуң редактору, СЭКП райкомунуң бюро кежигүнү эш С. Тушковтың эштериг кыдыр турары база-ла иштин ужуражыр дүрүмнүг болгаш ажыл-агый болгаш культура талазы-биле сорулгаларны боттандырарынче масса чонну канчаар мобилизастап, политижизилгелиг ажылды канчаар организастап турарындан бистин чедишкиннеривис хамаржыр болгай. Партия өге организациязының кол сорулгазы—күүнге планнарын күүседирин хандырары болур, ону чедип алырда чонну ортузунга политиктиг болгаш организакчы ажылды үргүлчү чорудары негетинер. Ол хирезинде-ле «Коммунист» солун өге организацияларны ажылын шоолуг чырытпайн турар. Партия өге организацияларының ажылының арга методу, социалистиг чарыышты организастаары, коммунистерниң мурнакчы роли бедиери, агитация ажылын чорудары, партия болүктерин үдүртүү—бо бүгү айтырыглар бистиң районнар солуннарывыстың арыннарындан дүшпес ужурлуг.

Партия хуралы—коммунистерни кижизилериниң школазы, айтырыгны коллективтиг шиитпирлээриниң, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыының органы. Бо айтырыгны редакция оон эртип турар. Таңды районда 29 өге организациялар бар. Оларның иштинден 22 өге организациялары 1957 чылдың бирги кварталында партия хуралы эрттирер хуусаазын үрээн (СЭКП райкомунда болгаш райкусkomда партия организациялары безин ында кирип турар), чүгле 7 өге организация партияның Уставында айытканын өзүгаар ай санында хуралдап турган. Ындыг шылажыр аргажок чорук-биле солуннуң редактору, СЭКП райкомунуң бюро кежигүнү эш С. Тушковтың эштериг кыдыр турары база-ла иштин ужуражыр дүрүмнүг болгаш ажыл-агый болгаш культура талазы-биле сорулгаларны боттандырарынче, адыгы беш чылдың планын

Солунга ынак мен

1940 чылда Эрзин районнуң эн ыракы сумузу Бачыкка чурттап турган мен. Ынчаарда чүгле тыва дыы билир турган мен. Ол чылын авам «Шын» солунну чатыдып алган. Оон бөгде-ле «Шыннын» доктаамал номчукчузу апарган мен. Ынчаарда-ла «Шыннын» арыннарынга иштикиде-даа, даштыкыда-даа болуушкуннарны калбаа-биле чырыдып турган. Ол чүүлдерни авам-биле ийилээн өөвүс иштинге улуг сонуургал-биле ыыткыр номчуп турган бис. Оон соонда кожаларывыс өтлер иштиг бистер солун номчуурувуска чыглып келип келир апарганнар. Шак ынчаар солун номчукчузу-агитатор хевирлиг апарган мен.

Ийи-үш чылдар эрткен соонда сумуда комсомол организациязының агитатору болган мен. Агитатор болуп ажылдап турган хөй-хөй чүүлдерни солундан билип ап, болумнуң теоретиктиг эртем билиимни алаан белилип турар апарганымны Эрзин районнуң партия организациязы үнелеп көргеш, районга ажылдазы-биле мени комсомол райкомунче тыртып эккелген. 1946 чылдан бээр ол районнуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чедишкиннерни болгаш бар четпестерни «Шыннын» арыннарынга болум бижип үндүрүп турар апарган мен.

Ам СЭКП Эрзин райкомунуң штаттан дашкаар пропагандизи болуп «Сталинчы орук» колхозта ажылдап турар мен. Мээң бо ажылымга совет парлалга, эн ылангыя «Шын», «Тувинская правда», «Правда» солуннар, «Коммунист» болгаш өске-даа сеткүүлүг үнелеп четпес улуг ужур-дузалыг болуп турар. Марксечи-ленинчи теориялың кол-кол айтырыгларын, бистиң чүртүвүста болгаш даштыкыда болуушкуннарны, областың партия организациязында мурнакчы пропагандистерниң дуржулгазын солуннардан билип ап турар мен.

К. ШОМБУҢ.

Солун агитаторнуң бирги дузалакчызы

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта колхозчу агитатор болуп ажылдап турар мен. Солун-биле үргүлчү ажылдары менээ чанчыл болган. Чаа номер келирге-ле ында парлатынган чугула материалдарны, ылангыя Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың шиитпирлерин, марксечи-ленинчи теориялың айтырыгларын, чечен чогаалларны, даштыкыда болуушкуннарны хынамчылыг номчуп, өөренип, колхозчуларның ортузунга чорудар агитация-массалыг ажылымга ажыглап турар мен.

Байла-даа ажылдап турар совет кижи делегейниң кайы-даа булунунда болуушкуннары, совет үзүлүнүң күш-ажылының чедишкиннерин парлалга дамчыштыр билип ап турар.

Мен колхоз бүдүрүлгезинде шуут ажылдап, колхозчуларның ортузунда партийжи-политиктиг ажылды чорудуп турар кижи болганымда мээң ажылымга «Шын» солун дыка дузалап турар. Ылангыя мурнакчы малчыннарның дуржулгазын онза сонуургап, колхозчуларга тайылбырлап берип турар мен. Мурнакчы саанчыларның, мурнакчы хойжуларның дуржулгазын, чижээлээрге «Октябрь 30 чыл ою» колхозтың мурнакчы хойжузу М. Сандыктың хой бүрүзүнден 3 кг ажыг дукту канчаар кыргып алганын малчыннарга тайылбырлап бээримге онза сонуургаан.

Б. ЯРИН.

Эрзин район, «Коммунизмче орук» колхоз.

Чурукта: Таңды районнуң Сталин аттыг колхозунуң № 2 хову бригадазының турлаанда агитхуудустуң чаа номерин колхозчуларның сонуургап номчуп турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

ТУРЛАГДА АГИТХУУДУС

Таңды районнуң Сталин аттыг колхозунуң № 2 хову бригадазының болгаш № 7 трактор бригадазының Оңгар-Ховуда турлаанда агитхуудус бедик дүжүт дээш демиселге ховунуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылын чырыдып турар. Часкы ховуу ажылдарының баштайгы каш хүннериниде агитхуудус үш улаа үнген. Ону агитатор коммунист эш Кечил-оол харыылап үндүрүп турар.

Агитхуудустуң бирги номериниде үрезиннерни чажарынга белеткеп турарын, ол ажылга мурнакчыларны кол чырыткан. Ийги номерде шык базырар илиртээшкиннинң эгелээнин, мурнакчыларның көргүзүглерин болгаш өске-даа ажылдарны бижээн.

Агитхуудустуң үшкү номери апрель 25-те үнген. Май 1-ге чедишкиннинг ужуражыр дугайында сорулгаларны айытган өге үүл колхозчуларны болгаш механизаторларны часкы тарылганы бедик шынарлыг доозарынче кыйгырып турар. Өске үүлде ховуу ажылының чорудуп турарын, мурнакчыларның көргүзүглерин бижип турар. Ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар механизаторлар В. Кымысов, П. Ураков, А. Кымысов, Үйнүкек болгаш өске-даа мурнакчыларны агитхуудуста чырыдып турар.

Агитхуудус чүгле чедишкиннерни эвес, харын оон-биле кады четпестер дугайында шүгүмчүлечи материалларны база үндүрүп, ажылдың четпестерин үзүткааарынга, түс-түс кижилерниң боттарының чазыгларын эдип алырынга дузалап турар. Чижээ, чөпшээрел чокка колхоз суурунче чанатааш, ажыл хүнү үскен кижилерни үшкү номерде чурувушаан, шүгүмчүлеп бижээн. Ол кижилер дедир четкилеп келгеш, ам эки ажылдап турар. Ол чанатаан кижилериң аразында механизаторлар Бара-оол, Хупанай олар база бар. Агитхуудуста чөптүг шүгүмчүлелдің соонда олар мурнакчыларның олуруунда ажылдап турар апарганнар. Көргүзүг самбызында мурнакчылар аразында оларның аттары база кирип турар.

Л. МОНГУШ.

Башкының ажылынга парлалга улуг дузалыг

Мээң профессиям башкы. Совет чуртун чечек ышкаш өзүп орар бичин хамаатыларын, коммунизмниң тургузукчуларын бистин улуг Тереэн чуртувуска, Коммунистиг партияга, Совет чазакка бердинген кылыр кижизилерингe башкы кижиниң баштайгы чылындан эгелээш, «Шын», «Тувинская правда», «Учительская газета», «Тыванын аныяктары», «Сылдысчыгаш» солуннарны үргүлчү чагыдып ап турар мен. Ол солуннарымны шуптузуп дугаарлар аайы-биле өөктеп ап турар мен.

Бистин улуг Төрээн чуртувустуң калбак делгем девискээринде—үлетпүр бүдүрүлгелерде, колхоз, совхозтарда, МТС-терде ажыл-агыйның чедишкиннерин, улус демократиязының чурттарында, улуг Быдатта социалистиг тургузуушкуннуң чедишкиннерин, капиталистиг делегейде болуушкуннарны солуннардан билип ап турар мен.

Оон ынай мээң башкы ажылымның таалазы-биле хөй-хөй чаа үүлдерни «Учительская газета» менээ берип турар. Уругларны өредип кижизилериниң аргаларын дугайында ажылаанда сургалдалыг сумелерни үргүлчү парлап турар.

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлыкта 7 чыл школазының чедиги класының улуттуку башкызы болуп ажылдап турар мен. Ол класста шуптуу 18 өөреникчилер бар. Олар шуптузу «Шын», «Сылдысчыгаш», «Тыванын аныяктары», «Пионерская правда» солуннарны чагыдып алганнар. Бистиң класывыска понедельник санында-ла политинформация болуп турар.

Солуннарда бижитинген үүлдерни номчуп ажыглаардан аңгыда сөөлүг чылдарда «Шын», «Сылдысчыгаш» солуннарга ажылдап турарын школада болгаш колхозумда чедишкиннерни болгаш четпестерни бижип турар мен.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Эрги-Барлык 7 чыл школазы.

Тывада парлалганың улам ыңайгы чедишкиннеринче

Бөгүн совет парлалганың Хүнүн — чанчыл болган байырлалын демдеглеп турар. 45 чылдың мурнунда марксечи ажылчын солуннуң бирги номери бөгүн бир-ле дугаарында парлатынып үнген. Ол улуг болуушкунну демдеглээри-биле май 5-тин хүнүн чыл бүрүде парлалганың Хүнү кылдыр демдеглеп турар апарган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң улуг чаалал алышкыны болза бистиң чүртүвүста болдунуң дылының кырында солуннар, номнар парлап үндүрбейн турар чангыс-даа нация болгаш улус ам чок болуп турары болур.

Ам бо үеде бистиң областа областың 4 болгаш районнарының 7 солуннары парлатынып үнүп турар; үран чогаал литературлуг «Улуг-Хем» альманахты, оон аңгыла дылдың, литератураның болгаш тоогунуң эртем шинчилел институдунуң ажылларын үндүрүп турар; областың ном үндүрер чери чечен чогаалдың, политиктиг болгаш көдээ ажыл-агыйның, өредилге болгаш техниктиг литератураларны үндүрүп турар; бүдүрүлгелерде, колхозтарда, албан черлериниде болгаш өредилге черлериниде адакы парлалга болур чүс-чүс хана солуннарын болгаш агитхуудустарны хөй-биле үндүрүп турар. Совет парлалганың ол бүгү органнары бистиң партивыстың болгаш чазаавыстың совет удустуң мурнунга салганы сорулгаларны шиитпирлээринче массаларны мобилизастаарының улуг хереэнге баваан болуп турар.

Улуг Ленин бистиң парлалгавыстың сорулгаларының тенилдиг тодаргайзаанкынын берген болгаш оон чугула принциптерин ажылдап кылган. «Солун—чүгле коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор эвес, харын база коллективтиг организатор болур» деп Ленин бичээн.

Чаа хевирниң парлалгазы болур совет парлалганың чугула ленинчи принциптериниң бирээзи болза, оон массалар-биле үзүктел чок харылзаазы болур. Ол харылзаа чүде илереп турарын дизе бистиң чүртүвүста солуннар болгаш журналдар улустуң, колхозчуларның, ажылчыннарның болгаш интеллигенцияның мун-мун эн эки төлээлериниң идепкейлиг биржилгези-биле үнүп турарында болур.

Экономиканың болгаш культураның өзүлдези-биле, улус массаларның чогалдыкчы идепкейлиниң хөгжүлдези-биле кады бистиң области ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниң хүрээлеңи калбарып, өзүп турар. Ол дугайын область болгаш районнар солуннарынга кээн турар чагааларның өзүлдези тодаргай херечилеп турар. Чижээлээрге, бо чылдың эгезинден бээр «Шын» солун 3347 чагааларны, «Тувинская правда»—ийи муң хире чагааларны, «Тыванын аныяктары» — 1349 чагааларны алган. «Ленинчи орук», «Колхозчу», «Кызыл тук» деп район солуннарының редакцияларынга чагааларның келир чоруу дыка көвүдээн.

Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер болза—колхозтарда, МТС-терде, совхозтарда социалистиг чарыштың организакчылары, бүдүрүлгениң чаартыкчылары, идепкейлиг мурнакчы кижилер болур. Олар болза парлалганың арыннарынга бүгү-ле мурнакчы, бүгү-ле чаа дешилгелиг үүлдерни шын чырыдар, хөжүлүнгай болгаш ажык чок үүлдерни шүгүмчүлеп илередир дээш эн-не чаагай сагыш болал-биле, чүткүл-биле доозуттуганнар.

Ам бүгү совет кижилериниң бодаалдары болгаш күженишкиннери бистиң Коммунистиг партивыстың XX съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, адыгы беш чылдың планын

долдур болгаш ажыр күүседиринче угланган. Совет улус улуг патриотчу көдүрүүшкүн-биле болгаш сорук кириишкин-биле Октябрьның социалистиг революциязының 40 чыл ою-ңа белеткенин турар. Солуннарның хүлээлгези болза Улуг Октябрьның 40 чыл ою-ңа төлептиг ужуражыр дээш массаларның политиктиг болгаш бүдүрүлгечи идепкейин могашылаг чок хөгжүдери болур.

Область болгаш районнар солуннарының, ылангыя адакы парлалганың ажылчорудулгазында чедишкиннинг үүлдербиле чергелептир улуг четпестер бар деп үүвени дендеглээри чугула. Ажылың таалыычалыг эки дуржулгазын ам-даа четпес түнеп көргүзүп, партияның иштики амыдыралының айтырыгларын, а ол ышкаш профэвилелдериниң болгаш комсомол организацияларының, культура чырыышкынының албан черлериниң болгаш кадык-каргалалының органнарының ажылын дыка кошкак чырыдып турар. Солуннарның арыннарынга экономика айтырыгларының талазы-биле материалдарны эвээш чырыдып турар. Солуннар редакциялары боттарының арыннарынга литература жанрларының бүгү янзы-бүрү хевирлерин (очерктерни, рассказтарны, фельетоннарны, шүлүктерни болгаш өскелерни-даа) дыка четпес ажыглап, номчукчулар-биле, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер-биле ажылды доктаамал эвес чорудуп турар.

Шүгүмчүлелдиг үүлдерниң дээштиг болуру дээш демиселди күштелирери эргежок чугула. Парлалгага үнген шүгүмчүлелдиг үүлдерни сагыш човангыр болгаш кичээнгейлиг көөр чорук, шүгүмчүлелди хүндүлээр болгаш четпестерни чайладыр чорук — ажыддакчы бүрүзүнүң албан хүлээлгези болур деп үүвени үттүп болбас.

Бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң удуртукчулары, совет болгаш партия ажыддакчылары оларга келген медээ бүрүзүн кичээнгейлиг көөр, чангыс-даа чагааны ийикпе азы хомудалды харыы чокка эрттирбес, ажылчы чоннарның шүгүмчүлелдиг саналдарын болгаш сагындырыгларын дүрген харылаар хүлээлгелиг.

Республикаларның, крайларның, областарның солуннарының редакторларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга СЭКП Төп Комитединиң Бирги Секретары эш Н. С. Хрущев мынча дээн:

—Бистиң парлалгавыстан артык эн күштүг, эн дээштиг чепсек бисте чок. Парлалга — бистиң партивыстың эн ырак дээштиг идепкейлиг чепсээ ол. Бистиң парлалгавысты кым-на чедир үнелеп көрбес болгур, ол кижи бистиң күштеривисти суларадып турары ол. Бистиң партивис массаларның инициативазының төрүп үндүрүп турары бүгү-ле чаа, бүгү-ле дешилгелиг үүлдерни деткип, совет патриотчуларның дешилгелиг эгелээшкиннерин нептередип, социалистиг экономиканың болгаш культураның чайгылыш чок көдүрүүшкүү дээш демиселче оларның күштерин үлгаңдырып турар.

Төгейленчек болгаш канлай, сагыш амыр болгаш улуургак чорукту канцыгда илерээшкиннинге удур демиселдиг, бот-шүгүмчүлелди болгаш адаандан өрт шүгүмчүлелди калбак хөгжүдери эргежок чугула. Бистиң партивис чедишкин бүрүзүн чаа тиилелгелер дээш демиселдиг чалазы, челенгижи кылыр көөрүн, болумнуң ажылында четпестерни шүгүмчүлелдиг үүлдерни көрүп өй-шаанда чайладырын сонгаар эвес, харын бурунгаар көөрүн өредип турар.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларындан өөренип алыр, күш-ажылга оларны көрүнчүктелдирип көргүзер, олардан чижек алыр, оларның дуржулгазын нептередир деп Коммунистиг партия кыйгырып турар. Адыгы беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседиринче ажылчы чоннуң мобилизаставышаан, партия болза чаа техниканы нептередири-биле чергелептир социалистиг чарыштың мурнакчыларының дуржулгазын нептередирин күш-ажылдың бүдүргүчүлүүн дыка бедиериниң чугула чепсээ кылдыр көрүп турар.

Бистиң парлалгавыс идеология ажылының айтырыгларын, марксизм-ленинизмиң пропагандазын болгаш политиктиг агитацияны эжижидериче улуг кичээнгейни үргүлчү салыр үйдүлүг. Агитатор болза, ол идепкейлиг коммунист дайынчы-дыр. Ол чүгле сөс-биле эвес, харын ажыл-херек-биле, болумнуң хуулга үлегерчижээ-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлерин күүседир дээш демиселдиг, бүгү-ле чаа болгаш бүгү-ле мурнакчы үүлдерни чүгле пропагандаар эвес, харын ону бүдүрүлгеге нептередип шингээдип алырын чедип алыр үйдүлүг.

Парлалга профэвилелдериниң болгаш комсомол организацияларының, клубтарының, культура бажыннарының, библиотекаларының болгаш өске-даа албан черлериниң ажылын доктаамал чырыдарын эжижидер үйдүлүг бис. Ол ажылды эжижидери, оон идейлиг деннелин белдиери совет улустуң мурнунга Коммунистиг партияның салганы сорулгаларны чедишкиннинг күүседиринге идиг болур.

Бистиң совет интеллигенцияның инициативазы, угаан-бодалы, күш-ажылы илереткинмейн турар социалистиг тургузуушкуннуң ыныг участогу кайда-даа чок. Ол болумуң чогаадыкчы күш-ажылы-биле улустуң идегелин болгаш хүндүтелин чедип алыр эргелиг болган. Солуннарның арыннарынга совет интеллигенцияның башкыларының, агрономнарының, зоотехниктерниң, эмчилерниң, инженер-техниктиг ажыддакчыларының күш-ажылчы чедишкиннерин хөй-биле көргүзер, оларны парлалганың ажылынга идепкейлиг киириштирери эргежок чугула.

Солун ажыддакчылары болза 1957 чылдың бүдүрүлге программазын хуусаа бетинде күүседири дээш, часкы тарылганы үлегерлиг чорудары болгаш белик дүжүттү өстүрүп алыры дээш демиселче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга парлалганың күүнү ажыглаар ужурлуг. Бир эвес 1956 чыл көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлгезин улгаттырар талазы-биле алдыгы беш чылдың онаалгаларын чедишкиннинг күүседиринің эгези болган болза, бо чылды көдээ ажыл-агыйның бүгү-ле адырларының улам ынай хөгжүдезинге эргилдениң чылы болур болгаш болган турар-даа ужурлуг деп көдээнің ажыл-ишчилериниң партияның болгаш чазактың кыйгырыында демдеглеп турар.

Партияның XX съездизиниң салганы улуг сорулгаларың деннелинде турар дээш парлалга болза, массалар-биле болдунуң харылзааларын калбартыр болгаш бүгү хемчегле-биле быжыглаар ужурлуг. Совет парлалганың күүнү болза—улуг Ленинниң ажылдап кылганы принциптерни чайгылыш чок сагыыры болур. Парлалга органы бүрүү партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселче массаларның коллективтиг пропагандизи, коллективтиг агитатору, коллективтиг организатору болган турар ужурлуг. Ол хүндүлүг хүлээлгени боттандырар дээш бистиң парлалгавыс массалар-биле сырый харылзаалыг турар, оон арыннары ажылчыннарга, колхозчуларга, интеллигенцияга, улусчу инициативаның төрүп үндүрүп турары чаа болгаш мурнакчы үүлдер дугайында оларның чугааларынга бекеде ажык түүр ужурлуг.

Ол ленинчи принциптерни эдербишаан, Совет Тыванын парлалга ажыддакчылары СЭКП-ниң XX съездизиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, адыгы беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседири дээш бүгү-ле күштери-биле демиселдиг.

Тыванын херээженнери Улуг Октябрьның 40 чылынга чедишкинниг ужуражыр дээш

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының улуг чаалап алышкынныларының бирээзи болза, херээженнерге ёзулуг-ла хосталганы, оларга эр кижилер-биле бир дөмей деп эргени тывыскавы болур.

Хаанныт Россияның Херээженнери эрге-медел-даа, өөрүшкү-даа чок чурттан чорааннар. Тыванын херээженнери феодализм үеэнде эн-не эрге-медел чок, кадыг-берге дарааллың аалдаанга чораннар. Амгы үеде бүгү совет херээженнериң амыдыралы хостуг, чырык чаагай болгаш солун апарган. Бистиң совет херээженнеривис боттарының чаагай амыдыралының лугайында өөрүшкүлүг сестерин партиянын болгаш чазактың мурнунга илередип, амгы хүннерде Октябрь революциязының аттарлыг 40 чылынга чедишкиннинг ужуражыр дээш күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүүшкүнге улам-на сырый каттыжып турарлар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар областың мурнакчы херээженнериниң районнар хуралдары болуп эрткиләән. Ол хуралдарга «Күш-ажылга херээженнериң киржилгези болгаш Октябрьның 40 чылын уткуур талазы-биле сорулгалар дугайында» айтырыгларны чугаалашкан. Ажыл-агый, культура тургузуушкунумуң сорулгаларын шиитпирээринге херээженнериң улуг күш болуп турарын, оларның культурлуг болгаш политиктиг деннелиниң өскенинин дугайын ол хуралдар тодаргай херечилеп турар.

Чөөн-Хемчик, Таңды, Сут-Хөл болгаш өске-даа чамдык районнарга мурнакчы херээженнериң хуралдары организастыг болгаш бедик идепкейлиг байдалга эрткиләән. Хуралдарга келгиләән төлөләриниң аразында эң дээре саанчылар, хаваа ажаакчылары, ногаажылар, хойжулар болгаш тудугжулар бар.

Чөөн-Хемчик районнуң мурнакчы херээженнериниң хуралынга СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар киллизиниң эргелекчизи эш Долчун илеткел кылган. Херээженнериң күш-ажылга киржилгезин илеткелчи эки анализтеп чугаалаан. 1956 көдээ ажыл-агый чылында районнуң мал болгаш чер ажылдарының көргүзүглери оон мурнунда чылдарыныңдан ыракта-ла эки болган. Анаа херээжен колхозчуларының күш-ажылчы салыышкыннары улуг болган.

Амгы үеде районнуң мал ажылында 500 херээженнер киржип турар. Оларның аразында саанчылар Солумаа («Кызыл тараачын»), Монгуш Сержинмаа («Искра»), Монгуш Мыйдок («Коммунизмче өрүк») олар эрткен чылын боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден 1480—1900 литр сүттү сагганнар, а бо чылын 1500—2000 чедир литрин саарын хүлээнгеннер. «Октябрь 30 чылы» колхозта хойжу Чигжи болунга быжыглатынган 610 баш хойларның бирээзинден-не 4 кг чыгыы дүктү кыргып алган. Калинин аттыг колхозта хойжу Анай 275 хойлан 345 хураганы, Ленин аттыг колхозта Сат Симит 282 өшкүлен 291 аныны камгалап алган.

Районнуң колхозтары Октябрьның 40 чылының байырлалынга уткуштур бүгү колхозчу араттарны өглерден чурттатка бажыңнарынче шилчидер сорулганы салгаш, тудуг ажылдарының темпизин дүргедип турарлар. Ол чугула ажылга херээженнер эр кижилер-биле бир дөмей киржип турар. Ылангыя «Октябрь 30 чылы» колхозтуң тудуг бригадазында херээженнерден 28 кижи киржип турар. Оларның аразында коммунистер Майдак, Аракчаа пилорамада ажылдап, хүн бүрүнүн ажыл нормазын 130—150 хуу күүсеп келгеннер.

«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Сечехпазының чугаалап турары болза: — Бистиң херээженнеривис колхозтуң чаа школазының тулуунга дузалажырын шиитпирлээш, кижи бүрүзү тудуг шөлүнге 4 чудуктарны сөөртүп чедирерин хүлээнген. Оларның хөй кезин ол хүлээгесин күүсеп турар. Бүгү араттарны өглерден бажыңнарже шилчидип киреринин политиктиг болгаш ажыл-агыйжы сорулгазын шиитпирлээринге эн-не идепкейлиг киржип турар херээженнеривис дугайында чоргаарланыр бис. Анаа хозяйствыр колхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар чамдык херээженнер күш-хүнериниң минимумун чедир күүсетпейн келген фактыларны бистин ажылывыстын четпези деп миннип көрбүшаан, херээженнер ортузунга кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирер ужурлуг бис.

Баян-Тала көдээ Советтиң даргазы эш Аракчаа санал берген. — Бистиң колхозчу херээженнеривис херээженнер чөвүлелиниң удуртулгазы-биле боттарының бажыңнарының чанында ногаа тарылгазын чорудуп, төрээн суурун ыаагайжыдып турарлар. Электростанцияның тулуунга олар идепкейлиг киришкеннер. Бистиң саанчыларывыс «Искра» колхозта Анай биле болгаш «Коммунизмче өрүк» колхозта Мыйдок-биле ажылдың мурнакчы дүргүлгазын солушканнар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чылынга чедишкиннинг ужуражыр дээш районнуң бүгү колхозчу херээженнериниң социалистиг чарышка кыйгырган бис.

Сут-Хөл районнуң мурнакчы херээженнериниң хуралынга 70 кижи киришкен. Анаа СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар талазы-биле киллизиниң эргелекчизи эш Допазының илеткелиниң дугайында 12 кижи санал берген. Сталин аттыг колхозтуң библиотека эргелекчизи эш Сат Биче-ооруг болгунуң колхозунуң херээженнер чөвүлелиниң ажылының дүргүлгазын чугаалаан. — Херээженнер чөвүлелиниң чанында санитар болуг бар. Ол, колхозчуларның бажыңдарының арыг-шеверин үргүлүг хынап, өг-бүле әлдериниң арыг-шевер байдалын чурумун сагыырының практиктиг сүмезин берип, бажынны чугайлаарынга, хептер чуурунга херээженнерни өөредип, санитария темаларынга беседаларны чорудуп, бажикти билбес чорукту узуткаарының болгаш бижикти биче билиргелерни өөредириниң ажылдарын чорудуп турар. Мен бодум бо чылын 9 кижини бижих билир кылдыр өөретим, а ноябрьның 7-ге чедир база 9 кижини бижикке өөредир мен. Бо чылын бажың бүрүзүнүң чанынга 5-тен әвәәш әвес ыыштарны тарып өлүүрүп бис.

Калинин аттыг колхозтан келген эш Кокла санал берген. — Бистиң колхозувуста саман-биле бажың кылыр мастер херээженнер бар. Эрткен чылын оларның кылган саманынынан чурттталганың 11 бажыңнары туттунган. Бо чылын херээженнер оон-даа хөй саманны кылырын хүлээнгеннер.

Ол хуралга оон ынай санал бергеннер үруглар салтарының болгаш ялилериниң тулугларын калбартырының чугулазын онзалап айтып, анаа херээженнер боттары улуг ажылдарны чорударын хүлээнип турганнар.

Таңды районнуң мурнакчы херээженнериниң хуралы база-ла солун болуп эрткен. Чылдың бүгү дүргүзүнде чаасар чокка ажылдаар үруглар ялилерин түргүзар дугайында чугаалар чоруп турза-ла, оны амыдыралга боттандырбайн турарының дугайын хуралдың киржиксчилери чөптүг шүүмчүлеп турганнар. Санитария темаларынга лекциялар ноочулгалары дыка ховар чоруп келген. Жданов, Буденный аттыг колхозтарның херээженнер чөвүледдери багай ажылдап турарлар.

Хову-Аксы суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Тодикова санал берген, «Тувакобальтының» херээжен ажылдакчыларының күш-ажылчы идепкейин демиглээн.— Херээжен ажылчынарның аразында эштер Озеняк, Барлабанова, Абанкина олар ажыл нормазын 150—200 хуу күүсеп турарлар. Ол саннарны адаары ыныг белен-даа болза, а күш-ажылын шак ыныг бедик түнелин көргүзүнге улуг күштер херек, ынчаарга бистиң херээженнеривистиң аразында шак ыныг күш-ажылчы күштүг кижилериниң бары дыка өөрүнчүг. Бистиң ажылчын суурувустың ажыл-ишчилериниң дилеглери бар. Чүл дээрге, келип эмнээр эмчиден биске бээри, школаны алгыы тудары чугула — деп, ол чугаалаан.

Калинин аттыг колхозтуң херээженнер чөвүлелиниң даргазынга эш Сенникова үш чыл ажылдаан. Бо үениң иштинде колхозчу тыва херээженнериң культуразының дыка бедзәәнин эш Сенникова болунуң саналынга онзалап чугаалаан. Ол ында хлеб быжырып, бажын чугайлап билбес кижи чок.

Бүгү-ле районнарга болуп эртkиләән Октябрьскийниң 40 чылынга чедишкиннинг ужуражырынче херээженнерни кыйгырган кыйгырыгларны хүлээп алгылаан болгаш областың херээженнер хуралынга базар төлөләрни сонгаан. Херээженнериң районнар хуралдары ажыл-агый, культура тургузуушкунунга областың бүгү херээженнериниң киржилгезин улам күштелдиреринге улуг роль болгаш.

Н. ФИЛИМОНОВА.

Тараа культураларының тарылгазының планын ажырган

Чөөн-Хемчик районнуң Калинин аттыг колхозу тараа культураларының тарылгазының планын 104 хуу күүсеткен. Трактористер Б. Доржу, Ж. Иванищев, А. Фимавов олар «ДТ-54» деп трактор-биле чажып тарыр нормазын хүн бүрүде 130—200 хуу күүсеп турган.

Колхозчулар Д. Дадар-оол, Өк-Шыыр-ап тарылга шөлүнче үрезиннерни чаагыс-даа ооалдаашкын чокка сөөртүп чедирип, шалыпкын ажылданнар.

Х. ДОРЖУ.

Киров аттыг колхозта

Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунда часкы ховуг ажылдары киллинтүлүг чорup турар. Шөлдерде үш агрегаттар 8 сеялкаларлыг ажылдап турар. Механизатор Бербушкин хүнде 45 гектар чедир чаштырып турар.

* * *

Тудуг бригадазы 1300 кубометр тудуг материалдарын белеткээш, оон 1150 кубометрин тудуг шөлдериниде эккеп алган. Сес чурттатка бажыңнарының ханаларының тудуун доокан болгаш ийи бажыңның таваан салып эгелээн. Хадын-Бажында 150 баш инек кирер кажаанын тудуу доостур четкен. Өске-даа мал тудугларының ыяжын чонуп, белеткей берген.

* * *

Бирги сут-бараан фермазының аныяк саанчызы К. Доспанмаа чаа ажыл-агый чылында болунда быжыглатынган 14 саар инектериниң бирээзиниде-не 340 литр сүттү саап алган. Ол ышкаш саанчы Чанчынмаа бир саар инектен 343 литрни саап алган.

* * *

Огород бригадазы беш парник онгарларына өлекти төп, 20 мун рассадаларны олурткан. Тускай чылыткылыг черде 70 хааржактарда помидорларны өстүрүп турар. Картофель болгаш ногаа тарыыр черлер белеткетинген. Органиктиг удобреннелер төктүнген.

Д. ЧАМЗЫРЫҢ.

Тес-Хем районда

КӨВҮРҮГ

Тес-Хемни кежир көвүрүглээр дугайында райкүүскомнуң үндүрген шиитпирин районнуң бүгү ажылчы чоннары болгаш албан организациялары амыдыралга боттандырган. Тес-Хем кежир көвүрүглетингеи, ам кандыг-даа транспорт саат чок чорup турар.

ЯСЛИ

Ургуларның культурлуг киржизиңилгезинге болгаш колхозчу херээженнериниң иштинин бүдүрүлгезинге киржилгезин улам күштелдиреринге улуг роль болгаш.

Чоокта чаа Калинин аттыг колхозтуң баштаар черин болгаш Чыргаланды көдээ Совет колхозтуң ийи чыл ажыг үеде ажыглатынмайн турган яслизин дериирге быыгаш ажыткан. Яслиде бүрүн хереклелиг 25 өрүн, ургуларның ийик хеви бар.

Колхозтуң ургулар яслизин дерииринге райкүүском коллективинин херээженнери улуг дузаны көргүскен. Ургуларның 25 иштики хептерин даарап, сонга көжегелээр 15 метр тюльди салып берген.

М. ДАЛМАА.

МУГУР-АКСЫНДА БИБЛИОТЕКА

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң төвү — Мугур-Аксында библиотека суурнуң эн хөөре бажыңарының бирээзинде турар.

Ында кандыг ноомар чок даар онуг Маркстың, Энгельстың, Ленинниң чогаалдары, орус болгаш совет классиктер баа англи, француз, америк, кыдат, индий, польша, немец болгаш өске-даа улустарның суралгыг чогаалдарының орус дылда очулгаалары, техниканың, көдээ ажыл-агыйының, совет медицинаның, ветеринарияның, дылдың, тоогунуң, литератураның кайгамчык чогаалдары, ялы-бүрү өөредилге номнары, эте, оотунак школаларның, дээди школаларының, тускай эртемнин номнары, ялы-бүрү словарылар — шупту 30 ажыг мун ном бар.

Ном-даа хөй, ынчаарга номчукчулар 370 ажыг кижи. Ынчалзажок библиотеканың ажылында четпестер хөй.

Номнарның дамзыны-даа чок, инвентарлыг дугаары-даа чок. Номнарны тус-тус бөлүктеп салбаан, анаа-ла чыып каан. Оон ном тып алыры дыка берге. XIX векти орус литературазының номун тып алыр дээш Сат Балдан, Самбуу үжүүлээн хилеп турупкаш, тыпсаан бис. Номнар довурак доозун адаанда үрелип турар. Чамдык номнарны номчукчулар алгаш-ла бербейн баар, ынчангаш ховар номнар чамдык кижилериниң аптаразында болдур ийик».

Дугаары чок номнарны өөрүп-даа, анаа-даа ап болбайн каалар, ыныг кижилер баа бар-ла болгай. Библиотека иштин чеде ажылдап турар, чамдыкта хаглыгылай бээр. Номчулга конференцияларын эрттирбээн.

— Номнарны кажан дугаарлаар, эгелеп сескелээр силер — деп айтырыгны оон эргелекчизи эш Самбуу:

— Чаданба дарга келгеш «сеп чаалаала күш четпее сен, областан 2, райондан 2—3 кижилерден чорудуп бээр мен, ынчаарда кылыр сен» дээн чүве, каналга тур мен — деп харылаан турар.

Областың культура эргелелиниң начальниги эш Чаданба анай 1956 чылда күскээр чораан. Ынчаарга эш Самбуу оон бээр иаалаан. Оон орнунга ол хүнде 100 номнарны эгелеп, секселеп турган болза, ынчага чедир доосту-даа бээр ийик. Эш Самбуу бодунга онаашкан ол харыысалгалыг ажыл-хереги арай чиик көрүп, чүгле номчукчуларга ном бээрикте өйлежип турар.

Оон ажылының дугайында сонуурган турар кижи-даа чок. Ол анаа шуут-ла белен кылыр, ажылы чиик, алыр акчазы шыырак, ёзулуг-ла анаа «таарыыкан» ажыл болуп турар.

Бир эзес ном саанның талазы-биле тускай эртемнит, оода чаларда номнарның аттарын, оон турар болуун, номнуң картотекаларын кылып шыдаптар, номчулга конференцияларын школа башкылары-биле кады организастаптар кижи тургаз болза, библиотекага ыныдыг чогенчит байдал турбас ийик.

Районнуң культура кылдинин (эргелекчизи И. Бомбу) ол библиотеканың ажылын экижидериниче угланган хемчегларни дарый алза чогуур.

А. САНЧАТ.

Колхозтарда автомашиналарны чөп ажыглаар

Чаа-Хөл районнуң бүгү 4 колхозтарында 20 чыгам автомашиналар бар. Колхозтарның ажыл-агыйында чүүктүү автомашиналарының ролю дыка улуг. Ынчалзажок, Чаа-Хөлүң колхозтарында автомашиналарны четче ажыглавайн турар.

Чижээ, Молотов аттыг колхозта 6 автомашиналар бар, кышкы үеде оларның чүгле 2-зин ажыглаан келген, а 4 машиналар үрелген анаа ажыл чок кыптаан. Сталин аттыг колхозтуң 5 автомашиналарынан кышкы үеде чүгле 1 машина шимчеп турган.

Колхозтарда автомашиналарның ажыглалы амгы үеде база багай. Автомашиналарны колхозтарның чөп ажыглавайн турарының кол чыдаганы чүдел? Хамык ужур чүдел дизе, автомашиналарның чөп ажыглалынче колхозтарны бөлүктер-биле белеткеп, оларны ажылдаарынга, ажылдаарлыг кижилер-биле хангарыпкаш, тыпсаан бис. Номнар довурак доозун адаанда үрелип турар. Чамдык номчукчулар номнарны алгаш, олчаан бербейн баар, ынчангаш ховар номнар чамдык кижилерниң аптаразында болдур ийик».

Чамдык номчукчулар библиотека дугайында мынча деп турар. Чижээ, Радьков С. А. (чеди чыл школазының өөредилге эргелекчизи): «Силер библиотеканы оон мурнунда көрген болзуңарза шуут кайгаар силер. Бо дээрге ыныдыг ноочуг эвес-тир, ыка хөй номну өөрүлдүпканнар. Чамдык номчукчулар номнарны алгаш, олчаан бербейн баар, ынчангаш ховар номнар чамдык кижилериниң аптаразында болдур ийик».

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Облпотребсоюзтуң садыг-кооператив школазының ажыл-агый эргелекчизи коммунист П. Пленкиниң күргүзе хандырылгазында өөренип турар студентилериниң ийик-хөп талазы-биле дилеглерин ойлаанда хандырып бербейн турарын, оларга каржызын илередип студент С. Монгуш редакцияга бижээн. Ол дугайында редакция школала партия эге организациязынга медээлээн.

Партия организациязының секретары О. Полаттың редакцияга дыңнатканы болза, коммунист Пленкиниң адынга студент Монгуштуң хомудалын партия организациязының ажык хуралынга чугаалажырга шуптузу шын болган. Пленкин бүрүүзүн миннип, моон сонгаар ыныдыг байдал болдурбазын хүлээнип турарын барымдаалаан, партия талазы-биле шыңгыы сагындырган.

Чурттталга бажыңнарының тудуунуң темпилерин дүргедедир болгаш шынарын экижидер

СЭКП-ниң XX съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге дүүштүр партия Төп Комитеди болгаш Совет чазак ажылчы чоннарның амыдырал-чурттталгазын улам ынай экижидер талазы-биле дыка хөй хемчегларны чогаалып кылган болгаш боттандырып турар. Совет кижилериниң материалдыг чаагай байдалын чайгыылы чок бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның декабрь Пленуму чер-черниң партия, совет болза профсоюзлар организацияларының мурнунга тодаргай сорулганы салган.

Партия болгаш чазактың бо хемчегларының иштинде чугула черни чурттталга бажыңнарының тудуу өөлеп турар. Ажылчы чоннарга чурттталга бажыңнарын тудуп бээр талазы-биле улуг ажылдарны боттандырарын алдыгы беш чыл планында айткан. Ниитизи-биле 205 миллион дөрбелчин метр хемчээлдиг чурттталга шөлүн ажыглалга киреря СЭКП-ниң XX съездизиниң шиитпирлеринде көрүнген. Бистиң партиявыстың XX съездизинин ол шиитпири ам амыдырала чедишкиннинг боттанып турар.

Ажылчы чоннарны чаагайжыдыр туткан чурттталга бажыңнары-биле бүрүн хандырарының улуг сорулгалары бистиң областың, ылангыя Кызыл хоорайның тудугжуларының мурнунда турup турар. Область төвү бистиң Кызыл хоорайвыс чыл бүрүде сайзырап, өөрүп турар. Чаа-чаа бүдүрүлге черлери тургустунуп, ынчаа ажылчын ангының база хоорайның чурттакчыларының саны чыл бүрүде дыка көвүдеп турар.

Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деннели өскен тудум-на, оларның материалдыг база культурлуг хереглелдери өөрүп турарын демдеглээри чугула. Область төвүнүң чурттакчыларын делгем, чырык, чылыг бажыңнар-биле хандырарының эзен боттуг хемчеглерин ап чорутkан-даа болза, чурттталга бажыңнарының тудуунуң темпилери чоннуң чурттталга бажыңнарынга хереглелдерин ам-даа чедир хандырбайн турар дээрин баа айтыры чугула.

Ажылчы чоннар боттарынга хуулуңга бажың тудуп алын дээш бистиң Совет күрүневис хөй түүлүг акша-хөрөнгилерни чөөлү кылдыр тускайлап берип турар. Совет күрүнеин ол дузаламчы деткимчезинге даянып алгаш, бистиң хоорайвыстың чурттакчылары сөөлгү үеде боттарынга хөй санныг бажыңнарны тудуп алган. Ыныдыг болза-даа, чурттталга бажыңнарын тударының коммунал болгаш эргелел фондузунуң күсели-биле чурттталга шөлүн калбартыры бистиң хоорайвыска сөөлгү чылларда эзен хожудан келген.

Ажылчы чоннарны чурттталга бажыңнары-биле хандырарының айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирер дугайында партия болгаш чазактың айтышкыннарын ажыдыралга боттандырбышаан, эргелел албан черлерин база организацияларны каттыштырып турган, чурттталга фондузун алыдар талазы-биле бо чылдың эгезинден бээр эзен ажылдар ыыдынган. Ниитизи-биле 1000 дөрбелчин метр хемчээлдиг бажыңнарны чурттталга фондузу кылдыр шилчитпеннин маңаа чижек кылдыр айытса чогуур. Ынчалзажок, бо дээрге, чурттталга шөлүн алгыларының талазы-биле хемчегларның чүгле чангыс хевири болуп турар.

Ажылчы чоннарны чурттталга бажыңнары-биле дүрген хандырарының шиитпирлиг түүлү болза, хоорайның коммунал ажыл-агый черниин, эргелел организацияларының база хуулга тудугларының шугумунда чурттталга бажыңнарының тудуг планнарын чедишкиннинг күүседири болур. Ниитизи-биле 9824 дөрбелчин метр хемчээлдиг чурттталга шөлүн 1957 чылда бистиң Кызыл хоорайвыска тутkаш, ажыглалга бүрүн киирер хүлээлгелиг бис. Бо дээрге, улуг болгаш эң чугула сорулга болуп турар. Бо сорулганы чедишкиннинг күүседир төлөде, улам-на чүткүлүг, улам-на бүдүнишкиннинг ажылаары бистиң тудугжуларывыстан, хоорайның партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларындан негетинин турар.

Хоорайның профсоюзлар болгаш өске-даа хөй-ниитки организациялары, бүгү хөй-ниитизи чурттталга бажыңнарының тудуунда улуг четпестер бар. Чурттталга бажыңнарының тудуунда бо бүгү четпестер чүүү хереченлеп турарыы дээрге, тудуг трестинин удуртулчуу эш Харламов чурттталга бажыңнарының тудуунче чеүүр кичээнгейни угландырбайн, трестин ажылында ол чугула участокту эрелгей удуртуп турар.

Чурттталга бажыңнарын тудар талазы-биле бо чылын улуг хемчээлдиг ажылдарны областың тудуг-сентелге конторазы кылып күүседир хүлээлгелиг. Ийи-ийи болгаш үш-үш аал иштиг чурттаар 16 чаа бажыңнарны ук контора тудуп кылган, ажыглалга бо чылын киирер планныг. Ол планны күүседиринге бүгү аргалар бар: тудугнуң кадрлары, материалдары бар. Ыныдыг турбуже, ол конторанын удуртулгазында тудуг ажылдары эң оожум чорup турар. Тудуг-сентелге конторының начальниги эш Галис тудуг ажылдарын четпес тудуртуп, ажылдарының ханчаар чорup турарын хынаан көрбейн турар. Тудугжуларның ортузунда масса-политиктиг ажыды кошкак тургускан, күш-ажылдың сөгыыга-чуруму ам-даа чавыс.

Эргелел организацияларының чурттталга бажыңнарының тудуунуң күсели-биле бистиң хоорайвыстың чурттталга фондузу 1957 чылда эзен калбарар, чижээ чүгле облпотребсоюзтуң шугумум-биле бо чылын чурттталга бажыңнарын тударынга 1470 мун рубльди чарыгдаар деп планнап көрген. Садыг ажылдакчыларынга ниитизи-биле бо чылын 190 дөрбелчин метр хемчээлдиг чурттталга бажыңнарын тутkан турар. Ыныдыг болза-даа, облпотребсоюзтуң баштаар черин (даргазы эш Аганов) тудуг конторазынга практиктиг дузаны дыка четпес көргүзүп турар.

Былыдын түүйбу заводунуң директору эш Акимовтуң талазындан чурттталга бажыңнарының тудуун шын эвес көрүп турар. Сес аал иштиг чурттаар бажыңның тудуун эрткен чылын бирги чартыында түүйбу заводунга кылып турган, а оон тудуун бүрүн доозун болурунуң бүгү аргалары бар турбуже, эш Акимовтуң айтышкынын ёзугаар ол бажыңның тудуунда тудуг бригадазын дүжүргеш, оон ажылчыларын өске ажылдарже чорутkан.

Чурттталга бажыңнарының тудуун шак ынчаар шын эвес көөр чорукка төннүүр салыр херек. Чурттталга бажыңнарының тудуунун талазы-биле мурнакчы бүдүрүлгелериниң, организациялардың, тудуг бригадаларының, тудугжуларның эки дүржүлгазын бүгү тала-биле калбартыры өөрөшөк чугула. Чурттталга бажыңнарының тудуушкуну шыңаш ыныдыг чугула херектиг күрүне бөөр-биле көрүп турар бүдүрүлгелер черлери, организациялар бисте бар. Чижээ, дагжыларның коллективи чурттталга бажыңнарының тудуун чеденнинг чорудуп турар. Дөрт-дөрт аал иштиг чурттаар 9 бажыңнарны, 18 аал иштиг чурттаар дөрт каат бажыңны тудуушкуунда эки чорup турары маңаа тодаргай чижек болур. Дагжыларның тудугжулар коллективи бо чылдың бирги кварталында чурттталга бажыңнарының тудуг планын 117 хуу күүсеткеннер, а тудуг ажылдарының темпизи амгы үеде база дүрген чорup, тудуг ажылдарының шынары эки болуп турар.

Область типографиязының 8 аал иштиг чурттаар бажыңы майда ажыглалга киирер. Горькийжилерниң үлегерин ёзугаар типографияның ажылчыннары тудугжуларга практиктиг дузаны чедирип турарлар. Типографияның дирекция черин чаа тутkунун турар квартираларны баш бурунгаар хуваап турар, а ам болур бажыңнарге чурттаар ажылчыннар үй бажыңнарының тудуушкунунга эң идепкейлиг киржип турар. Ол чорук чурттталга бажыңнарының тудуунун темпизин дүргедип, шынарын улам экижилип турарын демдеглээр херек.

Областың улус өөредилге киллизиниң 12 аал иштиг чурттаар чаа бажыңы чоокку хүннерде ажыглалга киирер. Чаа бажың бүрүзүн ажыглалга киирер чорук чүгле оон чурттакчыларының эвес, харын бистиң хоорайвыстың бүгү ажылчы чоннарының улуг өөрүшкүзү болур. Чүге дээрге, чангыс метр-даа чаа чурттталга шөлү совет кижилерни чурттталга бажыңнарыбиле хандырар дээш бүгү-улустуң чаагай демиселинге чугула салыышкын болуп турар.

Чурттталга бажыңнарының тудуунун темпилерин дүргедедир база оон шынарын улам экижидер—бистиң хоорайвыстың бүгү тудугжуларының, бүдүрүлге, албан черлериниң удуртукчуларының, тудуг организацияларының, ылыг партия, профсоюзлар организацияларының чугула сорулгазы болур. Чурттталга бажыңнарын тудар планнарны чөгүүр хуусаазында, харын-даа хуусаа бетинде бүрүн күүседир дээш социалистиг чарыштарны тудуг организацияларының болгаш тудугжуларның аразында улам калбартыры негетинин турар.

Тудуг материалдарын камнаары, тудуг ажылдарының бот-үнезин чиигедири бүгү тудугжуларның чугула хүлээлгези. Чүге дээрге, тудуг материалдарын камнаабайн, тудуг ажылдарының бот-үнезин чиигеттейн тудуг планнарын чедишкиннинг күүседири чедип алдыкпас.

Ажылчы чоннар хуузунда боттарын чурттталга бажыңнарын тудуп алырынче оларның кичээнгейни болгаш салыышкынын угландырары бүдүрүлге болгаш албан черлериниң удуртукчуларының, тудуг организацияларының, ылыг партия, профсоюзлар организацияларының чугула сорулгазы болур. Чурттталга бажыңнарын тудар планнарны чөгүүр хуусаазында, харын-даа хуусаа бетинде бүрүн күүседир дээш социалистиг чарыштарны тудуг организацияларының болгаш тудугжуларның аразында улам калбартыры негетинин турар.

Тудуг материалдарын камнаары, тудуг ажылдарының бот-үнезин чиигедири бүгү тудугжуларның чугула хүлээлгези. Чүге дээрге, тудуг материалдарын камнаабайн, тудуг ажылдарының бот-үнезин чиигеттейн тудуг планнарын чедишкиннинг күүседири чедип алдыкпас.

Ажылчы чоннар хуузунда боттарын чурттталга бажыңнарын тудуп алырынче оларның кичээнгейни болгаш салыышкынын угландырары бүдүрүлге болгаш албан черлериниң удуртукчуларының, тудуг организацияларының, ылыг партия, профсоюзлар организацияларының чугула сорулгазы болур. Чурттталга бажыңнарын тудар планнарны чөгүүр хуусаазында, харын-даа хуусаа бетинде бүрүн күүседир дээш социалистиг чарыштарны тудуг организацияларының болгаш тудугжуларның аразында улам калбартыры негетинин турар.

Хуузунда боттары бажыңнар тудуп ап турарларга улуг дузаны садыг организациялары көргүзер хүлээлгелиг. Чаа тудуп турар чурттталга бажыңнарын дериирге хереглетиннер шилдер, шонтулар болгаш өске-даа материалдарны тып алырынга садыг организациялары хуузунда бажын тудуп ап турарларга дузалаар ужурлуг.

Хоорайда чурттталга бажыңнарының тудуунун темпилерин дүргедедир болгаш тудугунуң шынарын белдер талазы-биле улуг ажылдарны Кызыл хоорай Советиниң депутаттары боттандырар хүлээлгелиг. Чурттталга бажыңнарының тудуг планнарын күүседириниң улуг ужур-дузазын ажылчы чоннарның база тудугжуларның ортузунга олар хүн бүрүде калбартыр хүлээлгелиг.

Областың төвү Кызыл хоорайвыска чурттталга бажыңнарын тудар планны чедишкиннинг күүседири-биле холбаштыр хоорай чаагайжыдылгазынче улуг кичээнгейни угландырар ужурлуг бис. Ол дээрге, бистиң хөй-ниитивистиң чугула хераа.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ооңга белек кылыр чурттталга бажыңнарының тудуунун планнарын чедишкиннинг күүседилиг!

Н. КУРБАТСКИЙ,
ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүсемүүнүн дарганы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Кыдатта чоруп турары

ПЕКИН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Климент Ефремович Ворошилов Кыдат Улус Республиканың Даргазы Мао Цзэ-дунуң чалгазын өзугаар Кыдатта 17 хонук дургузунда залчы болуп чоруп турар.

Климент Ефремович Ворошиловтуң ында чоруп турары Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының үүлбес найыралының калбак көргүзүү болуп шилчип турар. Ол дугайын Пекиниң ажылчы чоннарының ай бирде чысказалы илезиннде херечилеп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Климент Ефремович Ворошиловтуң алдары дээш, Совет Эвилелиниң алдары дээш, Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралының алдары дээш байыр чедиришкиннери Тиньаньмынь деп делгем шолге үзүктел чок диниреп турган.

Май бирни демдеглевишаан, кыдат улус боттарының бодалдарын акы-дунма совет улусче салып турган. Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң аразында акы-дунма кады ажылдажылга база коммунистиг тургузуушкунуң хөрээнге Совет Эвилелиниң чедишкиннери Пекиниң янзы-бүрү районнарынга байырлал мурнундагы кампанияның эң чугула темаларының биреези болуп турган. Пекиниң кудумчуларында хөй санныг делгелгелер Совет Эвилелиниң дугайын чугаалап турар улуг фоточуруктар-биле долдунган турган.

Климент Ефремович Ворошиловтуң Кыдатта чоруп турарын кыдат парлалга калбаа-биле чырыдып үргүлчүлевишаан турар.

Кыдат ажылчын ангының күчүзүнүң болгаш вүжүнүн өзүп турарын ол Климент Ефремович Ворошилов болу-биле көрген, совет улустуң Кыдаттың улузунга көргүзүп турар ак-сеткилдиг дузалаачызы кыдат черге кандыг янзы байлаа-биле чечектелип турарын көрген, совет улуска кыдат улус үүлбес найыралдың кандыг бодалы-биле сеткип көрүп турарын болуу-биле көрген деп «Дружба» солун май бирде бижээн.

Климент Ефремович Ворошиловтуң Кыдатта чоруп турары Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң акы-дунмалышкы найыралының, социалистиг тургузуушкунуң болгаш бүү делегейде тайбының чедишкиннериниң магалыалы болуп турар Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының төөгүге көстүп көрбээн сырый каттыжышкынының улам ынай быжыгарының болгаш хөгжүүрүнүн илереткен болуп турар деп «Шанхайның садыг-үлетүр бөлүктериниң журналы» бижип турар. Совет Эвилелиниң социалистиг тургузуушкунуңу үлегери биске соруг кириишкини болуп турар, ынчаарга совет улустуң ак-сеткилдиг дузалаачызы — бистин социалистиг тургузуушкунувуска улуг деткиче болуп турар деп ук журнал уламчылап турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы хүндүүт Климент Ефремович Ворошиловтуң Кыдатта чедип келгеннге садыг-үлетүр бөлүктериниң төлөөлекчилери бистер бүгү-ле сеткилдиг-тен байыр чедирип турар бис.

Эргим Климент Ефремович Силер Кыдатта чечектер чечектелип турар үеде биске чедип келген силер деп «Чанцзянжибао» солун бижип турар.

ПЕКИН. (СЭТА). Пекинде турып турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов БУР-нуң найыралының солун чүүлери-биле таныжып үргүлчүлевишаан турар. К. Е. Ворошилов, БУР-нуң даргазының оралакчызы Чжу Дэ болгаш БУР-нуң Бүрүне чөвүлелиниң Премьериниң оралакчызы Чэнь И, база Ворошиловту үдеп чоруур кижилер майның 2-де хүнүүн баштайгы чартыында үнелиг нарын даштыг даг болур — Юйцюаньшаньга чораан.

Хүнүүн ийги чартыында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов Кыдатта ажылдап турар совет тускай эртемниглер-биле ужурашкан. Совет тускай эртемниглер болгаш БУР-да совет албан чөлериниң ажылдакчылары эш К. Е. Ворошиловтуң болгаш ону үдээн кижилериниң залга көстүп келгенин чылыы-биле болгаш өөрүшкүлүг-биле байыр чедирип утказаннар. Кыдат Улус Республикада совет школаларының школачылары залчыларга дириг чечектер тудусканнар.

Кыдат Улус Республикаже чоруткан совет тускай эртемниглериниң шуптузунуң өмүнээзинден Совет Эвилелиниң БУР-да алчының П. Ф. Юдин К. Е. Ворошиловка байыр чедирген.

— Эргим Климент Ефремович, Кыдатта Силериң чедип келгеннер, кыдат кижилер-биле Силериң ужуражылгаларынар, митингилерге Силериң чугааларынар Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң улуг улустарының найыралын быжыглаарынга улуг салышкынны кылган,— деп алчын чугаалаан.

Климент Ефремовичиге байыр чедиреринин чүректин ханызындан чугаазын совет тускай эртемден инженер Красовский чугаалаан. Совет тускай эртемниглер бистер бодувустуң бүгү-ле билиглеривисти болгаш дуржулгаларывысты кыдат улуска дамчыдып берип, Кыдатта бүгү-ле үнелиг болгаш мурнакчы чүүлдерни бодувустуң ажылывыска ажыглаар төлөөде, оларны өөренип алырын орадажып турар бис деп ол чугаалаан. Төрээн чүртүвүска чана бергеш, совет кижилерге кылат улустуң акы-дунма сеткил салышкынын кажан-даа үтпес бис. Кыдат улус дээрге— бистин ынчы өнүүвүс деп чүвени бис кезээде бодап чоруур бис.

Кыдатта чурттап турар совет пионерлериң төлөөлери марш үнү-биле залга кирип келгеннер. Ворошилов өгбеге оларның шүүлүк-биле чедиргеи байырын алгышканнар диниттиг адыш часкаашкынары-биле утказаннар.

Оон соонда К. Е. Ворошилов чүве чугаалаан, чылыг ужуражылга болгаш чүректин ханызындан байырлалдың состери дээш четиргенин илереткен. Олуржуп турган совет тускай эртемниглерге эш Ворошиловтуң чугаалааны: силер акы-дунмаларының чүртүнде, улуг хостуг улустуң чүртүнде ажылдап турар силер. Бистин улустуң чорудукчулары болур силерлер социалистиг тургузуушкунуңуң хөй сорулгаларын шинтиилөөр талазы-биле кылыг улуска дузалажып турар силер. Социалистиг чүрттар-биле сырый харылзаалыг болуп турар кыдат улус бистиң улус-биле калы күчүүт күш болуп турар. Бис кала-даа чоруурувуска, совет тускай эртемниглериниң ажылынга кыдат өнүктер эң-не бедик үнеледи берип турганнар деп Климент Ефремович уламчылаан. Ол чорук улам эки ажылдаарынче силерни соруг кирер ужуртуг.

Силер улам эки ажылдаанынар түүмна, социалистиг тургузуушкунуң, социалистиг лагерьни быжыглаарының талазы-биле чаа-чаа чедишкиннерни кыдат улустуң чедип алырына улам улуу-биле дузалаар силер. Боттарынарның күш-ажылынар-биле кыдат улус-биле бистиң акы-дунма үүлбес найыралывыстың улам ынай быжыгарына идигни бөөр силер.

Түннелинде эш К. Е. Ворошилов болза совет тускай эртемниглерге кадык чаагай болгаш ажылынга улам ынай чедишкиннерлиг болурун күзевишаан, Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының акы-дунма найыралының алдары дээш бүгү делегейге тайбың йөрээл салган.

Кыдат-совет найыралдың төп нинтилели болгаш кыдат-совет найырал нинтилелиниң Пекинде салбыры ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң алдары дээш кежээ шин көргүскен. Орта Пекиниң «Кабань аргазы» деп операзын көргүскен.

Никарагуаның болгаш Гондурастың аразында чөрүлдээ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Никарагуаның болгаш Гондурастың аразында харылзаалардың чидиглеңгенин парлалга дыннадыглары айтып турар. Ийи чурттарның аразында дипломаттыг харылзаалары үзеринде чедиргеи чөрүлдээ Гондураска хамаарыжып турар Сеговия хемниң алаан барыын талазында районче Никарагуа тыртыгчактарлыг болуп турарының ужурундан тыптып келген. Никарагуаның шериглери кожазы чурттуң девискээринче шургун кире бергеи болгаш алаан каш чурттакчыыг черлерни эжелеп алган.

Нью-Йоркту «Дейли ньюс» солунунуң корреспондентизи Дюбуаның Тегусигальпадан (Гондурастан) дыннатканын өзугаар алырга, чагырыкчы шериг хунтазының кежигүүнү генерал Роке Родригес дээрзи Гондурас Никарагуа-биле «дайын байдалында» турар деп медеглээн. Никарагуа-биле кызыгаарже 5 муң солдаттарны чоруткан болгаш 20 муң курлавырлаан шериглерни мобилизастаар дугайында дужаал берген.

Кызыгаар девискээринин ужурунда Гондурастың болгаш Никарагуаның аразында чөрүлдээ бир-ле дугаарында тыптып келгеи ол эвес деп парлалга демдеглеп турар. Америк нефть компаниялары маргылдаалыг районнуң чоогунда нефтилиг черлерни тып алганының соонда байдал онза чидиглеиип келгеи билдингир болгай. Гондурастың болгаш Никарагуаның аразынга демчээрежикчи болур дугайында АКШ-тың күрүне департаментизиниң марттың эгезинде кодуруп үндүрген саналын Гондурастың чазаа хүлээвээн байдалче Ассошиэйтед Пресс агентилели кичээнгей салын турар.

Гондурастың тускай нотазында Никарагуаны «агрессор» кылдыр чарлаан деп парлалга дыннадып турар. Никарагуаның үүлгедиглериниге улур болдуруп хомудалын Гондурас америк күрүнелериниң организациязының чөвүлелиниге дамчыдып берген.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң Манагуадан дыннатканын өзугаар алырга, Никарагуаның президентизи Сомоса Никарагуаның национал гвардиязының таныыл черлерин Гондурастың шериг-агаар күштериниң самолеттары пулеметтар-биле боолап турган деп медеглээн. Никарагуаның чазаанын медеглели барымдаалаан, кызыгаар районунга болган таварлажыышкыннарның түннелинде Никарагуаның 35 солдаттары өлүрткен деп корреспондент айтып турар. Президент Сомоса чүрттө бүгү-нинти мобилизацияны чарлаан.

АКШ-тың күрүне департаментизиниң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Иорданияга 10 миллион доллар хемчээлиг «дуза» көргүзүп Каттышкан Штаттар бодап турарының дугайын парлалга дыннаткан. Оонбиле холбаштыр күрүне департаментизиниң төлөөлекчизи Уайт америк «дуза» Хусейн хаанның соолгу үеде ап чоруткан базынарын «хүлээп көргеннин демдээ» болур деп корреспондентилерге медеглээн.

Алмаз дилеп тывыкчылары

Тайга иштинде акнар изеп каан бичии-ле көстүр орукчугаштан ийи геолог кижи чоруп чораан. Оларны болук ымыраалар үүлегилеп, даштар хевирлери урган аар рюкзактар оларның эгиннерин шыладыр баскылап чораан. Геологтар доктаап тургулан, породаларның шөнээжиклиин ап турган. База катап ырадыр чорупкан. Алмаздың чаа тывыныгы черин ажытканы дээш ол Ленинчи шанналдарның лауреадының адын алган, чүрттүң хоочун алмазчызы Александр Петрович Буров 1930 чылдың чайын алмаздар дилеп чораан, Ортаакы Уралга ынчаар эрттирген.

— Ол болза, мээң баштайгы дилекчи ажылым болган — деп А. П. Буров чугаалаан турар. Ол ажыл бүдүмче чок доозулган. Бис ынчаарда улуг үнелиг дашты тыпаан бис, ынчалаа-даа оон бөөр-ле бүгү амыдыралымны алмаздар дээш «аарып» эрттирген мен.

Хүнге дораан-на кыланайны бөөр улуг эвес кристаллын Александр Петрович сейф иштиндеи уштап келген.

Бо кадыг, чараш минерал чүгле каасталга болур дээрзин хөй кижилер билир — деп алмазты адыжынга ойдуктурүп олура эш Буров чугаалаан. Ындыг болза-даа алмазты техниканың эң-не янзы-бүрү адырларынга ажыглаан турар. Безикчи кижи алмаз ужу биле 200 ажыг ыак иштинде ону чидиткейн ажылдап болур. Бир эвес бо минералды чер үттөөр коронка иштинге тургузуп каар болза скважина каш катап дүрген үттөөр болгаш ажыл дыка чиик өртектиг апаар...

Ам алмаздарның бүгү тывыжынын барык-ла 98 хуузу Африкага онаажып турар. Бо улуг үнелиг даштарның үндезин тывыныгы черлери ССРЭ-де чок деп ер үеде санап турган.

Якутияга алмаздарны ажытканы бүгү делегей ужур-дузалыг улуг болуушкун болур. Бо болза, сибирь платформазын шинчилээри-биле ажылдап турган геологтар коллективиниң хөй чылдардағы шинчиледдериниң түнелі болур. Делегейниң эң улуг алмаздыг районнарының курлавырларынга деп, делген алмаздыг район Якутияда ажыттынган.

Хөй-хөй бергелерни ажып эрттер ужур геологтарга таварышкан. Сибирьге дилээшкин ажылын бүгү Барыын Европаның хемчээлдерин ажып турар хире улуг девискээрге чоруткан. Геологтар болуу Алдыы Тунгуска болгаш Вилюй хеннериниң бассейнериниге ажылдап эгелээн.

Үнелиг минералдар дилеп тыварынга амыдыралының он беш ажыг чылдарын бараан болдурган, Ленинчи шанналдарының лауреады Г. Я. Файнштейн алмаздарны Вилюй хеннин ортаакы агымынга үүрмек хевирге 1949 чылда бир-ле дугаар тыпкан. Ленинчи шанналдарының лауреады болган, геолог В. Б. Белов үлетүргге ужур-дузалыг үүрмек алмазты бир чыл болган соонда ол-за Вилюй хеннин бир адырындан тыпкан. Бо бүгү болза, курлавырлар талазы-биле өөрөн байлак боордан башка, анга чедир Уралда турун турары хире үүрмек тывыныгы черлер болур.

Барыын Якутияга үнелиг алмаз тывыныгы черни дилеп тывар деп бодалды совет специалистер чугаалап турганнар. Бо минерал бедик базыышкыннарга болгаш бедик температураага үүлеродтан тыптып турарын эртенденнер шинчилээн. Магма черниң картын нептерээн, ону үреп, канал-хоорааларны тургузар болгаш оларның иштинге дона бөөр. Ындыг кыланнаан алмаздарлыг, порода биле кады хоораажыгаштарны эрткен үүс чылда Мурнуу Африкада Кимберли хоорай чанынга тып алган. Улуг үнелиг минералдыг үндезин тывыныгы чери сибирь платформазында база турар ужурлуг деп совет геологтар бадыткааннар.

Алмаздарда граниттар болгуниден тывылган, ягаан-кызыл пироп локтаамал эдеринчи бары илереткинген. Ынчангаш ол эң коску минералды база алмазты дилеп эгелей бергеи. Шынаа-ла, пироптарның кызыл үрезиннерин дилеп турган, алмаздарның чүртте бир-ле дугаар үндезин тывыныгы чери Якутияда Даалдын хеннин адырларының биреезинден геологтар 1954 чылда дилеп тыпканнар. Хоорааны «Үрезинчигеш» деп адаан. Оон соонда Ленинчи шанналдың лауреады, геолог Ю. Н. Хабардин Биче Батуобий хеннин бассейниниге улуг үнелиг даштарның еске бир улуг тывыныгы чери «Тайбын» деп хоорааны ажыткан. Анакинск экспедициязының геологтары, Ленинчи шанналдың лауреаттары Р. К. Юркевич база В. Н. Шукин олар Сибирь алмаздарны ажыдарынга улуг салышкынны киргеннер.

—Якутияда ажыттынган, алмаздарның тывыныгы чери курлавырлар талазы-биле мурнуу-африканыыдан түүк чок болуп турар — деп А. П. Буров түнелинде чугаалаан. Бо чиг-эт талазы-биле ССРЭ-ниң хереглели бүрүү-биле хандырыптар хемчээлдиг улуг үнелиг минералдарның үлетүр тывыжы ырак эвес келир үеде Сибирьге организастатынган турар.

(СЭТА).

НАТО Чөвүлелиниң сессиязының ажыттынганы

БОНН. (СЭТА). Майның 2-де ында НАТО чөвүлелиниң сессиязы ажыттынган. Сессияда 15 чурттарның: АКШ-тың, Англияның, Францияның, Италияның, Барыын Германияның, Бельгияның, Голландияның, Люксембургтуң, Данияның, Норвегияның, Исландияның, Португалияның, Канаданың, Грециянның болгаш Турциянның төлөөлекчилери олуржуп турар. АКШ-тың күрүне секретары Даллестиң Боннга чеде бергеш кыган медеглелинден алырга, сессияга шериг талазының айтырыгларын, база ол ышкаш барын чурттарның «экономиктиг чангыс эвилиг» дугайында айтырыгны чугаалажыр.

Сессиниың ажыдышкынынга Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери Аденауэр чүве чугаалаан. Оон чугаазы Совет Эвилелиниге удур иеге-нүүлдүг халдаашкыннар-биле долган турган. Аденауэрниң соонда, сессияда олуржуп турар Италияның даштыкы херектер министри Мартино болгаш НАТО-нуң чингине секретары Лорд Исмэй чүве чугаалаан, соңгу-атлантика эвилели кампалалдың шынарлыг болуп турар дээрзиниң дугайын хоозун соглеп турган.

Областың культура амыдыралының темаларынга бодунуң бижикчилериниң дыка хөй чагааларны редакция ап турар. Ам-ны үеде хоорайлар, суурлар чаагайжыдылгазынче улуг кичээнгей салдынын турар.

Культура амыдыралдың темаларынга

(Чагаалар допчулалы)

«Саглы хемниң солагай талакы эринде Кызыл-Тей деп колхозчу суур өзүп, сайзырап турар. Суурда чурттаганын болгаш культура амыдыралдың он-он чаа бажыннарын туткулаан. Радио белдирин тургускан колхозчулар ону дамчыштыр Москваның үнүн дыннап турарлар. Уланас электростанциязының түлүү доостур. Ынчан суурга, колхозчуларның бажыннарынга Ильичиниң лампалары сылдысталдыр чырып кээр. Ам колхозчулар суурның чаагайжыдылгазынче улуг кичээнгейни салып, ыяш тарылгазын калбартып, оларны суттарары-биле буганы казып дооскан. Чайын оон бажыннарының чанынга, кудумчуларынга ногаан ыяштар шиледир чайгангылап турар апаар — деп, ыраккы өвүрүнүн «Кызыл тук» колхозтан эш М. Маадыр-оол бижээн.

Район төвүнде болгаш чамдык колхозчу суурларда арыг-шеверниң негеллелерин багай сагып турарының дугайында Эрзиннен эш Шомбуңнуң шүүмүүлеп бижип турары болза, Эрзин суурда бок, чунду төгер онгарлар кастынмааны-биле сну таварышкан черинче төп турар, чурттага бажыннарында херим бажаалары чок, арыгланыр бажыннар эвээш, оларның арыг-шевери багай. «Коммунизмче орук» колхозтуң төвүнде арыгланыр бажыннар ховар. Ол ышкаш «Чаа-орук», «Сталинчы орук» колхозтарның фермаларында арыг-шеверниң байдалы дыка четпес. Бо талазы-биле хамаарышкан организациялар дарый хемчегларни алырын чагаада айтып турар.

Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Бөөлыктан эш С. Эрес-оол «Шинтпирни күүселирин айыткан» деп эгелиг чагаазынга «Ленинниң оруу» колхозтуң төвүнүн чаагайжыдылгазынын талазы-биле ажылдар чыл саныында багай чоруттуруп турарын дедиглеп турар. Анаа эрткен чылдарда хөй-хөй чугаалар болуп турзаа, ону амыдырал кырынга күүсетпейн турар. Эрткен чылын тарып өлүрткан ыштарның 60 хуузу үрелген. 140 хире чурттага бажыннарының хөй кезиниң крышалары, кладовкалары чок. Суурда арыгланыр бажыннар кончуг эвээш. Аксы-Барлык суму Совети (даргазы Сюрюн) бо талазы-биле кандыг-даа хемчет азбайн турган. Чоокта чаа суму Совединиң сессиязы болган, анаа ол бүгүнүн дугайын тодаргай чугаалашкан. Ам ону чүгле күүседири артkан.

«Чоокта чаа Чаа-Хөл районга чораан мен. Анаа чеде бергеш ында чурттап турар ажиниң бажының тып алыр дээш дыка бергелдим. Мурнунда чагааларынга мээң ажим адрезин тодаргай биживерске алдепсиниң турган мен. Соолуңде мээ билдингени болза, Чаа-Хөл суурда чамдык кудумчуларның ады чок, бажынларының дугаары чок болганы-биле ындыг болган. Кудумчуларны адап, бажынларны дугаарлаар херек» — деп, В. Крестьянинов бижий турар.

«Элегес» совхозтуң Каък фермазынга чунар бажың түлүү эгелээн үш чыл болза-даа, ам-даа доозулбаан. Ферманың ажылдакчылары чунар бажыннаар дээш 40 км хире черде совхозтуң төвүнче чоруп турарлар. «Негеллеени кайнаар кирзе экил, биске чунар бажың кажан болур ирги?» деп ферманың ажылдакчылары чугаалажып турарлар. Ынчангаш ол дугайында редакцияже бижиирин шинтпирлединис деп Т. Монгуш дыннадып турар.

Элээн хөй чагааларда бижикчилер чамдык эннелге салбырларының ажылының четпестерини шүүмүүлеп бижип турарлар. «Чоннуң негеллезин хандырбайн турар» деп эгелиг чагаазынга эш С. Серим-соя Ноймеде эннелге салбырының ажылының четпестериниң дугайын бижип турар.

«Оон эргелекчизи эш Харьков ажыл шагынан ооалаар, чамдык хүннерде шуут келбес. Харын эзирик базып турар. Эмчиге келген аарыг кижилерге каржы, оларны эки, бак соглаар. Колхозтуң фермаларынче, малчыннарче чалаарга ол ынаар кажан-даа бөрбес, «Чалалгага барбас мен, эмчиге эккелиннер» дээр. Эш Харьковтуң дугайында хамаарышкан черлериниң шинтпирлиг хемчегларни алыр ужурлуг» — деп, автор чагаазының түнелинде чугаалап турар.

Ол-ла районнуң Шеминде «Большевик» колхозта эннелге салбыры (эргелекчизи эш Н. Зубенко) база ажылдаар шагында хаалчак турар, эргелекчи үргүлчү-ле Чадаана хоорайже хапкаш ийи-үш хонуктада келбейн баар дээрзин Шеминдеи эш К. Семис-оол редакцияга дыннаткан.

Хөй-хөй бижикчилер школалар ажылының дугайында база эвээш эвес чагааларны чоруткаланнар. «Школага удуртулганы эжикилер» деп эгелиг чагаазынга эш А. Сундуйнуң бижип турары болза, чоокта чаа Чаа-Хөл районнуң Бара-Талда Сталин аттыг колхозка партия хуралы болган.

Ында 7 чыл школазының III үлүүда өөредилгезинин түнелинин дугайында школа эргелекчизинин изеткелин аная дыннап, чугаалашкан. Үшкү үлүүда школада өөредилге иштизи-биле чүгле 70 хуу болган. Ол болза өөредилге кижилдилгелиг ажылдын кошкаан херечилеп турар. Школаның башкылары биле төөрдер комитединин харылзаазы ам-даа кошкак. Школада төөрдер комитеди шуут ажылдавайн турар. Оон ангыда ында өөредилге мастерсказы, күш-культура шолу тургустунмаан. Хуралга санал бергеи эштер школаның өөредилге кижилдилгелиг ажылында дыка улуг четпестер бар дээрзин илереткишаан, оларны улуткаарының хемчегларын айыткан.

«Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Дагда чеди чыл школазынга төөрдер хуралы болган. Орта часкы экзаменнерге белеткеллер дугайында школа директору эш Сагаан илеткел кылган»— деп, эш М. Сынаа бижип турар.

Тожу райондан Яков Ондарның медээлээн болза, Сыстыг-Хемниң ыяш ажылагый черинде эге школаны бедик билиглиг башкылар-биле хандырар дугайында облонунуң болгаш район организацияларының талазындан кошкак кичээнгей салып турар. Чүгле 1956—57 өөредилге чылында тыва класстарга 3 башкылар солушкан. Чаншан ышкаш арагачы, сагылга-чуруу чок, ажылдан дужүрүп чораан кижилерни бөөр кайы хамаан чок чоруудуп турар. Ынчангаш ыраккы черде школаже кичээнгейни улгаттырып, олче шыырак билиглиг башкыларны чоруудары негетинин турар.

Бижикчилер Д. Андрей (Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхоз) М. Хемер-оол (Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык) школаларга келир өөредилге чылынга оттуулар ыяш белеткеллериниң дугайында дыннатканнар. Ылаңгыя «Совет Тыванын 5 чылы» колхозтуң О. Кан-оолга удуртkан комсомолчу-аныяктар бригадазы Аңгатының Бара-Адырда 1500 кубометр токпак ыяш каттар планныг турган ону хап доскан, ам 400 кубометр ыяшты немей каккан — деп, эш Хемер-оол бижип турар. Бижикчилер К. Нурзат (Эрзин), М. Балы (Чөөн-Хемчик) Д. Спирин (Өвүр), К. Туваху (Эрзин) олар школачыларның колхозтарга шефтелгезинин, төөрдер-биле ажылдын, өөредилге кижилдилге ажылының дугайында редакцияга чагааларны бижээннер. Бистин бижикчилеривистиң чагааларының хөй кезиин үнүүрүп турары-биле чергелештир, чамдыктарын хынап көөрү-биле, хемчег алыры-биле хамаарышкан организацияларынче база шилчиткилээн.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация кылдызының — 3—88, харылсалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал кылдызының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетүр болгаш транспорт, колоо эжиг-агый кылдыстериниң 3—68, чагаа кылдызының база бухгалтериниң 3—65.

ТС—00157. Культура эргелелиниң типографиязы.

„Маадыр-ие“ деп хүндүлүг атты хөй ургларлыг иелерге тывысканы

10 болгаш оон хөй ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр-ие» ордении болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң грамотазын тыкыспышаан «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Тыва автономнуг область талазы-биле 1957 чылдың апрель 29-тағы Чарлыы-биле тывысканнар болза:

1. Иргит Чыпсынмаа Өлбезековна — Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозунуң колхозчузу.

2. Саичан Норбу Кончуковна — Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң колхозчузу.

3. Хертек Анчык Седеновна — Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң колхозчузу.

(СЭТА).

ХРОНИКА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы эш Михаил Георгиевич Первухинни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ССРЭ-ниң ортумак машина тудуунун министриниге томуйлаан.

Аргажоктан миннииишкиннер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс агентилелиниң дыннатканы-биле алырга АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлөөлекчизи Уайт дээрзи президент Эйзенхауэр Африканың болгаш Чоокку база Ортаакы Чөөн чүктүн чурттарынга «Эйзенхауэриниң доктринязын таймылбырлаар» соругга-биле чоруп турар аян-чоруктан бодунуң төлөөлекчизи Ричардсты АКШ-че дедир кыйгыртып алырын шинтпирлээн деп медеглээн.

Сириягa болгаш Египетке хамаарыштыр Ричардстың «аян-чоруунун» таарымча чок болганының чогум утказын миниин көрбүшаан, «Ортаакы Чөөн чүктүн чамык черлериниде ол аян-чоруккa хамаарыштыр дедим ажаннешкек чоруктун кодуруп турар чоруу» Ричардсты далаш-биле дедир келдиреринин кол чүүлү болган деп агентилел черн таймылбырлап турар.

Иорданияда байдал

КАИР. (СЭТА). Иордан улустуң национал эргe-ажыктарын камгалаарынче угланган Набусиниң чазаның үндүрген бүгү-ле шинтпирлерин болгаш хоойлуларын амгы иордан чазак күш чок болдурган деп «Аль-Гумхурия» солуун дыннаткан.

МЕН агентилелиниң дыннадыын өзугаар алырга иордан чагырыкчы болуктер Ибрахим Хашиниин чазаа «чуртка политиктиг партиларны катап тургузарынга кандыг-даа идегелдерни болдурбас» ындыг политиканы чорударын шинтпирлээн деп медеглеп турар.

Иорданияның туттуруп хоруудатырган хөй-ниитичи политиктиг ажылдакчыларының саны 100 кижи ашкан деп «Аль-Гумхурия» солуунун корреспондентизи Аммандан дыннаткан. Оон ангыда, чуртта национал-патриотчу шинчээшкиниин ынакшыл-биле көргеи 300 чыгаа шериг албаныыларны база тулуп хоруудаан деп ол корреспондент дыннаткан.

Аммана, Наблусиге болгаш Иорданияның еске-даа хоорайларынга апрель 26-да болгаш 27-де болган чысказалдарның үезинде улуска удур шериглерни октаан. Аммана, Наблусиге, Бетлехемге болгаш Эрихога болгаш чысказалдарының киржикчилериниң аразында өлүрткеннер болгаш балыглатырганнар бар деп МЕН агентилели дыннаткан.

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, ХАТТЫЖЫҢАР!

1929 чылда үндеелдингеН

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 9 ЧЕТВЕРГ № 92 (3804)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чедиги сессиязы (1 арын).

Сибирьниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга алган хүлээлгевисти амыдыралга боттандыраал! (1 арын).

Улуг тилелгениң байырлалы (2 арын).

Н. Тембрек.— Партияның VII (апрель) конференциязы (2 арын).

Номчукчуларның биске бижип турары (2 арын).

БОЛХОЗ ТУДУГ (2 арын).

А. Дугермаа. —ТЕАТР: «Кремльдиң курантылары» (3 арын).

М. Чимбии. — Кызымакай хойжу (3 арын).

С. Очур, Т. Сарыг-оол.—Аныктарының район фестивальдары (3 арын).

П. Баранов.—Баа-Хемниң чамдык школаларында экзаменнерге белеткелдер (3 арын).

Б. Е. Ворошиловтуң Пекинге чоруп турганы (4 арын).

Б. Е. Ворошиловтуң Индонезияже чорупканы (4 арын).

Б. Е. Ворошиловтуң Рангунда чеде бергени (4 арын).

Б. Е. Ворошиловтуң Джакартада чеде бергени (4 арын).

Американнар Иорданияда (4 арын).

Иорданияда реакцияның калчаараашкыны (4 арын).

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чедиги сессиязы

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң дөртү чыыжының чедиги сессиязы май 7-де Москвада, Кремльдиң Улуг Ордузунга ажыттынган.

Эвилелдиң Советиниң Даргазы депутат **П. П. Лобановтуң** даргалаашкыны-биле эртенгинин 10 шакта Эвилелдиң Советинин хуралы болган. Националдар Советинин Даргазы депутат **П. Т. Комаровтуң** даргалаашкыны-биле хүндүскүүнүн 12 шакта Националдар Советиниң хуралы ажыттынган.

Палаталарның хуралдарынга депутаттарның болгаш аалчыларның диниттиг адыш часкаашкыны-биле утказыгган эштер **Н. А. Булганин, Л. М. Каганович, А. И. Кириченко, Г. М. Маленков, А. И. Микоян, В. М. Молотов, М. Г. Первухин, М. З. Сабуров, Г. К. Жуков, Л. И. Брежнев, Н. А. Мухитдинов, Е. А. Фурцева, Ф. Р. Козлов, А. Б. Аристов, Н. И. Беляев** олурушканнар.

Чамдык сонгулда округтарының талазы-биле үнген депутаттарның орнунга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарын сонгаанының дугайында мандат комиссиязының өлеткелерин палаталар дыннаан.

Алдыгы болгаш чедиги сессияларның аразында үеде Эвилелдиң Советинин депутаттарының сонгулдалары үш сонгулда округтарынга болганын Эвилелдиң Советинин мандат комиссиязының даргазы депутат **И. Д. Мустафаев** дыннаткан. Москва хоорайның № 7 Фрунзенский сонгулда округунуң талазы-биле депутатка Н. П. Бобровников, Москва областың № 32 Кунцейский сонгулда округунуң талазы-биле—В. И. Конотоп, Украин ССР-ниң № 489 Кременчугский сонгулда округунуң талазы-биле—И. М. Приходько сонгутурган.

Сессия аразындагы үеде Националдар Советинге сонгулдалар Дагестан АССР-нин № 447 Буйнакский сонгулда округунуң талазы-биле болган деп Националдар Советинин мандат комиссиязының даргазы депутат **И. Д. Назаренко** илеткээн. Ол округ талазы-биле депутатка М.—С. И. Умаханов сонгутурган.

Эвилелдиң Советиниң болгаш Националдар Советиниң мандат комиссияларының илеткелдерин бир үн-биле бадыгаан болгаш чаа сонгутурган депутаттарның бүрүн эргелиг бүзүредир бижиктерин чүүлдүг деп санаан.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чедиги сессиязының дараазындагы хүн айтырыгларын палаталарның хуралдарынга хүлээп алган:

1. Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжылар дугайы.

2. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаары.

Ол ийи айтырыгларны Эвилелдиң Советиниң болгаш Националдар Советинин кады кылган хуралларынга чугаалажып көөрүн шиитпирлээн.

Майның 7-де хүндүскүүнүн 3 шакта Кремльдиң Улуг ордузунга Эвилелдиң Советинин болгаш Националдар Советиниң каттышкан хуралы болган. Залда хөй аалчылар—бүдүрүлгелерниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылчылары, министерстволарның удуртукчу ажылдакчылары, эртемденнер. Дипломаттыг корпустуң ложазы долдунган, совет болгаш даштыкы корреспондентилер база олуржуп турар.

Дарганың столунда—ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилелдиң Советинин Даргазы депутат П. П. Лобанов, палаталарның даргаларының оралакчылары.

Чазак ложаларынга эштер **Н. А. Булганин, Л. М. Каганович, А. И. Кириченко, Г. М. Маленков, А. И. Микоян, В. М. Молотов, М. Г. Первухин, М. З. Сабуров, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Г. К. Жуков, Л. И. Брежнев, Н. А. Мухитдинов, Д. Т. Шепилов, Е. А. Фурцева, Н. М. Шверник, Ф. Р. Козлов, А. Б. Аристов, Н. И. Беляев, П. Н. Поспелов** оларның көзүлгүлеп келгенин депутаттар болгаш аалчылар диниттиг адыш часкаашкыннары-биле утказаннар.

Цейлонның сенатору даргы Виджесингхе баштаан парламент төлөөлери хуралда олуржуп турар деп даргалакчы дыннаткан. Олуржуп турарларның өмүнөөзиндеН аалчыларга чүректиг ханызындан байырны П. П. Лобанов чедирген. Залга база катап адыш часкаашкыннары диниреп үнген.

Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарын организастаар чорукту улам ынай сайзырангайжылар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнче ССРЭ-ниң Дээди Совети шилчээн.

Чыылганнардан чылыы-биле утказан СЭКП Төп Комитетинин Бирги секретары депутат **Н. С. Хрущевка** илеткел кылыры-биле сөс берген.

Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелинин соонда Цейлонның парламент төлөөлериниН баштыны даргы К. Виджесингхеге сөс берген. Цейлонның төлөөлериниН парламентизиниң болгаш улустарының өмүнөөзиндеН ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарынга изиг байырны ол чедирген болгаш совет чүртка база оон улустарынга ас-кежиктиг амыдыралды, чечектелишкинни болгаш тайбыгны күзээн.

Эвилелдиң Советиниң болгаш Националдар Советиниң каттышкан хуралы оозбиле доозулган.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязы бодунун ажылын майның 8-те улам чылаан.

(СЭТА).

• • •

Каракуль кеьштерин белеткээриниң чыл планын Таджик ССР хуусаа бетинде күүсеткен

Таджик ССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш демисеппишаан, каракуль кеьштер белеткээриниң чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары майның бирде турган байдалбиле алырга күрүнеге 168 мун каракуль кеьштерни азы эрткен чыдыр ол үезинге турганынга бодаарга 35 мун кезек хөй кеьштерни дужаган.

Колхозтарның болгаш МТС-тернiң каттышкан бригадалары

НОВОСИБИРСК. (СЭТА). Часкы ажылдарның бүдүүзүнде областың хөй-хөй мурнакчы колхозтарында каттышкан трактор-хову бригадаларын тургускан. Новосибирск облкүүскомунуң даргазы Н. Н. Жуковский СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мынча деп чугаалаан:

—Күш-ажылды мынчаар организастаары улуг артык күштерлиг облкүүскомунуң чорукта хыналдазы бадыткап турар.

Чижээлээрге, Новосибирск районунуң «Чаа амыдырал» колхозунга каттышкан бригада-биле кожа хову ажылдакчылары болгаш трактористер ангы ажылдап турганнар. Чангыс-аай байдалдарда ангы-ангы бригадалар гектардан-на 5 центнерден эвээш дүжүүт ап турган, а каттышкан бригаданыныга бодаарга барык 6 мун хөй күш-хүннерни чарыгдап турган. Ол таарымчалыг дуржулгага даянып алган, Новосибирск районунуң хөй-хөй колхозтарынга хову ажылдакчылары трактористер-биле каттышып турар, Барышевский МТС-тиң зоназында колхозтарда трактор-хову бригадаларынга мал ажылынын фермаларын база киирип турар.

Ол дээргө күш-ажылды организастаарының эдеен бедик хевири дээрзин практика бүзүредип турар. Баштайгы саналашкыннар ёзугаар алырга, ындыг каттыжышкын бистиң областа эргелелдиң болгаш хандырылга албанының ийи мун ажыг кижилерин кызырар. Оон аңгыда ол чорук болза дүжүт дээш механизаторларның харыысалгазын, шелдерниң дүжүттүүн бедидеринге оларның материалдыг сонуургалын бедидер, оларның өг-бүлелериниН кежигүннерин ажылче хаара тудар, күш-ажылдың бүдүрүктүүн дыка бедидер болган оон түннелинде көдээ ажыл-агыйының центнер продукциязын бүдүрериНге чарыгдаларны кызырар арганы бээр.

Кызылга болгаш областың өске-даа хоорайларынга сүт садыглаарын көвүдедир

Партияның болгаш чазактың кыйгырыынга харыы кылдыр бистиң областың колхозчулары, совхозтарының болгаш МТС-тернiң ажылдакчылары алдыгы беш чыл планының ийиги чылын мал болгаш хову ажылының продуктуулуун моон сонгаар көвүдериниң талазы-биле шиитпирлиг чылы болгурар дээш идепкейлиг ажылдап турарлар.

Бистиң областың колхозтарынга чылда бир саар инек бүрүзүнден-не 1000-дан эвээш эвес кг сүт, а совхозтарга 2000 кг сүт саап алырын шиитпирлээн. Чамдык районнарның, колхозтарның, совхозтарның хүлээлгелери оортан алаан бедик болуп турар. Май 1-те чедир Бии-Хем, Таңды, Баа-Хем болгаш Тожу районнарның мурнакчы колхозтары саар инек бүрүзүнден-не 700-ден 1700 кг чедир сүт саап алганнар. Чае дүжүп, инектерниң төрүүрү массалыы-биле эгелээнинден сонгаар сүттүн хемчээли хүн бүрү өзүп турар. Колхозтар болгаш совхозтар ам үеде областың хоорайларының, ажылчын суурларының чурттакчыларын, эмнелгелерни, уруглар яслилерин, садтарын, школа интернаттарын чалаң сүт-биле хандырып болур аргалары бар.

Ындыг турбуже Бызыл хоорайга хүн бүрү 6—7 тонна чалаң сүт садар турган, горпонуң магазиниринге үүгле 2—2,5 тонна сүт садыглап турар. Бо чорук чоннуң чалаң сүт болгаш сүт продуктулары дээш өзүп турар негелделерин канчап-даа хандырып шылдавас дээрзи билдингир-дир.

Горпо ам үеде чалаң сүттү үүгле 2—3 магазиннерде садыглап турар. Ол ыракта четпес. Моон сонгаар чалаң сүттү үүгле магазиннерге эвес, харын тускай таарыштыр кылган киоскаларга садыглаарын чедип алыр херек.

Областың партия болгаш совет органнарының шиитпирлерин ёзугаар Бызыл хоорайның чурттакчыларын чалаң сүт-биле Таңды, Бии-Хем, Баа-Хем районнарының колхозтары болгаш совхозтары хандырар хүлээлгелиг.

Колхозтар болгаш совхозтар бүрүзү хүн-бүрү чеже хемчээлдиг сүт эккээп садыглаарының дугайында тодаргай даалганы оларга берген. Ынчанмыжжок чамдык колхозтарның даргаларының, СЭКП райкомнарының секретарларының болгаш райкүүскомнар даргаларының талазындан четпес хемчег алганының түннелинде чалаң сүт болгаш сүт продуктуларын белеткээр талазы-биле СЭКП ТК-ның негелдези күүсетинмейн турар.

Чижээ, 1957 чылдың бирги кварталында Баа-Хем районунуң колхозтары Бызыл хоорайга 70 тонна чалаң сүт садар турган, үүгле 13 тонна 800 кг сатпаан. Баа-Хем районда «Сталинчы орук» болгаш Бии-Хем районда «Партияның XX съездизи» колхозтар чангыс-даа килограмм сүт сатпаан.

Ол ышкаш «Өөк», «Межегей», «Элегес» совхозтары сүт садар хүлээлгелерин күүсетпейн турарлар. Моон түннелинде Бызыл хоорайның эмнелгелериниң, уруглар албан черлериниң болгаш чоннуң чалаң сүт талазы-биле негелделери хандыртынмаан.

Чондан чалаң сүт болгаш сүт продуктулары садып алыр дугайында садыг организацияларының болгаш эйтсүтпромунуң, хоорайның сүт заводунуң удуртукчулары багай ажылдап турарлар. Бызыл хоорайның чурттакчы чонунда 3000 хире саар инектер бар. Бир эвес саар инек бүрүзүнден-не бир литрни садып алыр болза, а хүн бүрү-ле 3 тонна сүттү садып ап болур-дур.

Мынчангаш Бызыл хоорайның партия, совет, профэвилел организацияларының сорулгазы болза чондан сүт садып алыр ажылды дүрген организастап, ол дугайында тайылбыр ажылын чоннуң ортузунга боттандырып чорудары болур. Бо ышкаш ажылды областың өске-даа хоорайларынга болгаш суурларынга организастап чорудары эргежок чугула.

Чонну чалаң сүт-биле үзүктел чокка хандырар төлээде, чайгы үеде саар инектериниң одарладыышкынын эки организастап, ылангыя немелде чемнер — силос болгаш концентрат-биле чемгерер херек.

Эйтсүтпром (эш Павленко) болгаш садыг организациялары, хоорайның сүт заводу (эш Фетисов) боттарының ажылын Бызыл хоорайның чону хүн бүрүле 10—11 тонна чалаң сүттү алган турар кылдыр тургузар болгаш сүт садар магазиниННерНин, хүлээп алыр черлериниң ажылын экижидер.

Чонну сүт-биле хандырар айтырыг ниитинин херээ-дир. Мынчангаш бо ажылче чер-чериниң партия, совет, профэвилел, колхозтар, совхозтар болгаш мал фермаларының ажылдакчыларының кичээнгейин угландырар херек. Чонга хөй сүттү бээр дээш социалистиг чаршыны калбартыылынар!

Сибирьниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга алган хүлээлгевисти амыдыралга боттандыраал!

Кошкак темпилер болгаш соок хөөннер

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга чедиишкиниг ужуражыр дээш калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжы-биле сорук киргеН Баа-Хем районунуң колхозчу тараачыннары болгаш МТС-тиң механизаторлары боттарының болгунар аргаларын, курдавырларын өөренип көргеш, бо чылын тарылга шөлүн калбартыр талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Бир эвес районунуң колхозтары чазын чажар тараа культураларны эрткен 1956 чылда 15556 гектар черге тараан турган болза, бо чылын оны 18000 ажыг гектар черге тарыыр деп хүлээлге алганнар. Тараажылардың болгаш механизаторларның ол үнелиг эгелээшкинин районнуң партия, совет органнары болгаш МТС-тиң дирекциязы изин-биле деткиир, эрес-дайынчы удуртуп баштаар, оперативтиг организастаар хүлээлгелиг турганнар.

Ынчалзачок районда часкы хову ажылы ам оожум, соок темпилиг чорун турар: май 5-те район тараа культураларын тарылгазын ниитизи-биле үүгле 30 хуу күүсеткен. Районнуң-даа, колхозтарын-даа удуртукчулары соок хөөнге алзып турун бергеннер.

Апрельдиң ийиги чартыында районнуң девискээринге болган чок-ла хар чаай каапкар, хат-даа хадып, соой хона бергилээр турганы шын. Ынчалзачок апрельдиң соолгу болгаш майның баштайгы хүннеринде чер эрий берген. Агротехниканың дүрүмүн ёзугаар алырга ол үеде районнуң кайы-даа колхозунга тараа культураларын саат чок чажып тарыыр үе келген турган. Моон алгаш көөрге «соок» дээш тарылганы саадалыр барымда турбаан.

Хову ажылының хожулап турарының кол чылдагаанларының бирээзи болза техниканы тарылгага багай белеткээнинде, чижээ: Ворошилов аттыг колхозта № 5 трактор бригадазынче (бригадири эш Прокудин) МТС 2 тракторларга чажар болук илгирлерни чоруткан. Ону бригадага эвес, Баа-Хемниң эрининге эккеп каапкан. Хемнин дожу эрип батхан, а илгирлер бригадага четпээн. Оон түннелинде уѣ бригада шык базырар, хөрзүн хоюдар үеде тракторга аѣт илгирлери таарыштырып чадап, оларны үреп, хөй шак үени чидирген. Ынчангаш ол колхоз май 5-ке чедир үүгле 700 гектарны чаштырган (планы 3100 гектар). «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Саргалда тарылга шөлүнде № 7 трактор бригадазында байдал мырынай дүүренчиг. Ында «ДТ-54», № 51 трактор дөрт хүн, «№ 29 НАТИ» трактор 2 хүн ажылдавайн турган. Хову турлаанда агитация-массалыг ажыл чок. Тарылганың кидин түүлүк үезинде апрель 30-де колхоз даргазы эш Ломаев Бызылче «байырлап» киргеш, май 4-ке чедир сураг чок барган. Уѣ колхоз бо чылын 1500 гектар тараа культураларны тарыыр турган май 5-ке чедир үүгле 500 гектарны чаштырган.

«Сталинчы орук» колхозтуң Хайырлыг ховузунда № 1 трактор бригадазында «ДТ-54», № 69 трактор май 1-ден 4-ке чедир ажылдаваан. Чыллагаанын тодаргайлап кээрге демги трактор кышкы септелгеге кирбээни илерээн. Ол трактор эрткен чайын Хайырлыгның кур черин андарып чайлаан. Күзүн ону МТС-ке эккелгеш, кыштадыр ыяш сөөртүп кыштаан. Ол трактор чазын шихчеп, ажылдап турар боорга ховуже база катап үндүрген, а трактор ховуга келгеш, ажылдап эгелээри билек, оон салаалары кыргылып калган. МТС-тиң мегаазинде ол тракторны «септээн» деп бижип каан.

Районда часкы тарылганың калбарышкынынга моондак болуп турар оожум темпилериниң болгаш соок хөөннериниң долу эвес фактызары мындыг-дыр.

Бир эвес тарылганы саадалыр болза агротехниктиг эки хуусаалар эрттер. черниң шыгы кургап калыр, а ол чорук бедик дүжүүтү өстүрүп алырынга моондак болурун билир херек.

Баа-Хемниң сураглыг тараажылары оожум темпиге ынак эвестер, олар чамдык удуртукчуларның соок хөөннерин изидиптерлер.

С. ТАМБА.

«Коммунизмче орук» колхоз тарылганы мурнап дооскан

Чөөн-Хемчик районунуң «Коммунизмче орук» колхоз часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге доозар дээш районунуң колхозтарынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, тараа культураларының тарылгазын районга бир дугаарында дооскан.

Артель бо чылын 1370 гектар тараа культураларын тарыыр планныг турган, 1738 гектар, оон иштинде кызылтасты 200 гектарны ажыр тараан.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кыйгырыынга сорук киргеН механизаторлар болгаш колхозчу ажыл-ишчилер хову ажылынга улуг күүсеннишкиниг ажылдаваннар, оларның иштинде мурнакчылар хөй.

Механизаторларның аразында калбарган социалистиг чарышка Николай Монгуштуң агрегады тиилекчи болган. Ол «ДТ-54» деп трактор-биле хүнде 35 гектар тараа чаштырар турган, 70—80 гектар чедирип турар. Монгуш эдлчег солукчузу Иван Матеньков биле кады 1098 гектар тараа культураларын тараан.

Бедик көргүзүүлерни канчап чедип алганының дугайында Н. Монгуш мынча деп чугаалаан:

— Кол-ла чүве техниктиг ажаалданы чогуур өйүнде кылырында. Эдлчег доозулган соонда тракторуун техниктиг ажаалдазын прицепщиктер-биле калы кылып, бодум тракторнуң кезектерин үреп, чаап, эрилдерни дынзыдып, сеялкаларны аштап турар мен. Ындыг хайгааралдың түннелинде бистиң тракторувус бичин-даа үрелишкин чок ажылдап турар.

Агрегаттың прицепщиктери М. Турааоол, Сумбүкей, Монгуш Тойбу олар уѣ ажылга мергежин, ак-сеткилдиг ажылдап турарлар.

Бригадада повар Монгуш Дарышкаа хүн бүрүде 40 ажыг кижиниң чемин кылбышаан, 4 трактор агрегаттарынга дүштеки чемни чедирип бээр аргалыг.

Монгуш Санчат-оол кывар, чаар чүүлдер-биле, сүт биле тракторларны бичинлаа үзүктелишкин чокка хандырып турар.

Эдээн хөй колхозчулар Даш-Оваа, Даштыг-Өдек, Бедик-Шат деп черлерде 220 гектар черниң хараганын аштаан, агитхуудустарны үргүлчү үндүрүп, солун номчулгаларын кылып, беседаларны чорудуп турар. Агитаторлардан Семис-оол, Ичин-Хорлуу, Саанчык олар эки ажылдаан. Мирчин, Шириндиви олар делегей байдалының дугайында лекцияларны номчаан. Почта дажыкчысы Манчын-оол чаа солуннарны, сеткүүлдерни бригадага график ёзугаар эккеп турар.

Ам колхозчулар 160 гектар көк суланы, 21 гектар картофельни, 8 гектар ногаларны бала 100 гектар кукурузаны тарыыр.

Сес ажыл хүнүнде

Шагаан-Арыт МТС-тиң механизаторлары-биле бистиң колхозчуларның бир демниг күш-ажылы колхозка эрте чажар тараа культураларының тарылгазын 8 ажыл хүнүнде доозарын хандырган. Бол культура болур кызылтастың планын 120 га ажыр тараан болгаш оон тарылгазының шөлү эрткен чыга бодаарга 250 га өскен.

Колхоз бо чылын бүгү тараа культураларын күр болгаш курукан черлерге тараан.

Май мурнунуң социалистиг чарышка мурнакчы болганнарны демдеглээри чугула. Шык базырарынга болгаш чер эндарээрнинга механизатор эш М. Самбуу үүгүлчү 2-ден куду эвес норманы күүседип турган. Ол ышкаш тараа чажылгазының үезинде трактористер Малбык-оол, Бичеоол, сеялщиктер Чаш-оол, Өдеңнеп олар ажыл нормазын хүн санында ажыр күүседип турганнар. Чолдакчылар Чолдак-оол, Растигаев олар үрезин сөөртүлгезинге эрес шудургу ажылдаваннар.

Часкы ажыл үезинде бистиң агитаторларывыс К. Дамдын-оол, Нем-Хуурак олар агитхуудустарны үндүрүп, ховуга турлаан лозунг, плакаттар-биле көрүштүг кылдыр шимеп турганнар. Оон ынай ховунуң ажыл-ишчилериниң ортузунга кино көргүзүү болгаш оюн концерт база болуп турган.

Часкы ховуга ажылдарын бүрүн чедиишкиниг дооскаш, тарылгаларның ажаалдазын үлегерлиг чорудуп, бедик дүжүүтү өстүрүп, ажаал алыры Октябрьның 40 чыл оюнуң байырлалынга утказыгтар бистиң алган социалистиг хүлээлгелериВистиН бир кол чүүлү болур.

М. МӨМБЕЙ-ООЛ.

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң даргазы.

Колхозтуң тарылга шөлүнде

Барыын-Хемчик районунуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери часкы тарылгага эки белеткелдиин көргүскеннер. Колхозка ажылдап бээр механизаторлар гектар бүрүзүнден 15 центнер дүжүт алыр дээш кызымак ажылдап турарлар. Планда көрүнген 1147 га тараа культураларындан ам 610 гектарга чаштырган.

Элбекшилдиг дүжүт өстүрүп алыр дээш тараажылар суттарылга бугаларын ажыглалга киирерин эн чугулага көрүп, бугга аштаалгазынче кол кичээнгейни салып турар. Үүгле суттарылга бугалары аштаарында безин 70 ажыг кижи ажылдап турар. Ам 20 ажыг кижи дүн, хүн чокка суттарылганы чорудуп турар. Суттарыкчылар Доора, Сюрюн, Семис-оол олар хүн оналдазын 300 хуу чедир күүседип турар.

Механизаторлар Тойлу-Хаак, Бөк-оол, Очур, Тас-оол тараа чаштырар планын 200 хуу күүседип турар.

Үрезин сөөртүкчүзү Деспижек, сеялкаже үрезин урукчулары Көрей-оол, Азыранды, кывар, чаар чүүл сөөртүкчүлери Колай-оол, Оолак оларның эки ажылдаан түннелинде 10 агрегаттың чангызы-даа сөөртүкчүлер маналарынга шак чидирер таварыга турбаан. Ховуга турлаанда мурнакчы ажыл-ишчилерни шактап, ажылда бар четпестерни илереткен шүүмчүлелдерни бижээн агитхуудустар доктаамал гыып турар.

Суггаттыг шөлдерде

Сут-Хол районунуң «Сталинчы орук» көдээ ажыл-агый артелиниң шөлдеринде бедик дүжүт даңш күш-ажыл улам калбарып турар. Хөрзүнүн чогуур шыгы үнүшке улуг ужур-дузалыг. Ол колхоз шык базырышкынын организастыг чорутканындан аңгыда, тарыыр мурнунда шөлдерин суттарып турар.

Суттат буталарының дестерин чогуур өйүнде ыыглап, уннарында аштаар черлерин эрте кылып алганындан ол колхоз часкы суттуг шын ажыглап шыдаан. Колхоз баштаар чери суттатчыларда 30 кижи составтыг тускай звенолары баш бурунгаар быжыглаан.

Тараа культураларының чажыдазы аңгы үеде кидин-не түлүктеп турар.

Улуг тиилелгениң байырлалы

Совет улус болгаш оон Чепсектиг Бүштери фашистиг Германияны Коммунистиг партиялың удуртулгазы-биле 1945 чылда чыча шапкандан бээр бөгүн он ийи чыл болуп турар. Ол болза, бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг улуг тиилелге болган болгаш ону совет улус бо хүннерде байырлап турарлар.

1941—1945 чылдарның Ала-чурт Улуг дайынында совет улус улуг когаралдарга таваржып, хемчээл чок аар бергени эрткен тиилээн.

Гитлержи Германия болза, Польшаны, Францияны болгаш балкан чурттарын чииги-биле базып тиилеп алган, аңаа бажы тенип менээргенген, 1941 чылдың июнь 22-де бистиң Төрээн чуртувусче хемертен халдаан. Элээн хой чылдагаанарның ужурунда дайынның баштайгы үеин биске дыка таарычаа чок байдалларны таварыштырган.

ССРЭ биле Германияның арызына боттарынче халдаашазының дугайында кеже-ла гитлержи Германия хемертен оор ёзу-биле халдаан. Ол биске дыка таарычаа чок болган. Совет Чепсектиг Бүштерниң дайынчы мергежилин, чурт камгалаар аргалың белдериниче угланган хемчегларни эгелээш оларны күүседип четкипейн, чаа-ла боттандырып эгелеп турган үеде гитлержилер хемертен халдаанар.

Немец фашистиг шериглериң колуунда танк болгаш моторжутуган дивизиялардан тургустуган кол күштери бистиң кызыгааржыларывыстың шыдамык кызымаккай удурланыышкынынга таварышпышаан, баштайгы хүнерден эгелээш-ле бистиң чуртувусче ханылан кирип эгелээн. Бистиң шериглеривис кижилер-даа, техника-даа талазы-биле аажок улуг когаралдарга таваржып турган, ынчангаш аргажоктан аткаарлаар ужурга таваржып турган. Олар дайзының хүрээлээшкиннеринге таварышкылап, оон кадыг-дошкун аар тулчуушкуннар-биле үнүп турганнар.

Демиселдиң ол хире деп эвес болган кадыг-берге байдалдары турза-даа, бистиң шериглеривис эрес маадырлыы-биле тулчуп, дайзынга улуг когаралдарны чедирип, чамдыкта улуг шавар халдаашкынварже шилчип турганнар. Оон ужурудан совет шериглериң удурланыр күжү үргүлчү-ле өзүп, дайзының күжү чоортуда суларап чоруп орган. Ындыг-даа болза бистиң шериглеривис барының талакы дыка хой делгем районнарны каар, оон үлетпүр будуртулгелерни Урал болган Сибирьже көжүрер ужурга таваржып турган.

Бистиң Чепсектиг Бүштеривистиң аажок маадырлыг черуу, оларның чижээлээр чүве чок шыдамы, Коммунистиг партиялың болган Совет чазактың күчүлүг тура соруу, бүгү совет улустуң чангыс эви дайзының халдаашкынын 1941 чылдың күзүнүде доктаадыр аргалыг болган. Дайзын ынчаарда Ленинградче, Москваже чоокшулап келген турган.

Дайзын шаап халдап турза-даа, совет шериглер оларга Тихвин чанынга, Донбасска болган Донда-Ростов чанынга шынгыы соруушкуннарны таварыштыргылаан. Оон соолунде дайзынга оон-даа артык улуг соруушкунну декабрьда Москва чоогунга таварыштырган. Гитлержи шериглериң «тиилетиг-безиниң» дугайында хоозун тоол оон эгелээш-ле бууразан. Совет Армия бодунуң күжүн улам дүрген темпи-биле моонниеп эгелээн.

1942 чылдың кыжынында Совет Армия фашистиг шериглерге элээн соруушкуннарны улай-улай таварыштыргылаан. Ылангыя Сталинград чоогунга болган улуг тулчуушкунну, өлүмүт соруушкунну совет шериглериң Дээди Командылал чери баш бурунгаар дыка белеткен, ынчыг эки организаагаан.

Ол улуг тиилелге фронтуда байдалды дыка өскерткен болгаш Совет Армияның дайынчы уран аргазының чайыннанчак көргүзүү болган.

1943 чылдың чайынының эгезинде гитлержи командылал чери шавар халдаашкынче шилчиирин дыка оралдажып турган, ынчалдыг болза-даа совет шериглер бодунуң инициативазын салбаанар, кадыг-берге тулчуушкуннарга дайзынның күжүн улай-улай чыча шаап турганнар.

Оон эгелээш-ле бүгү фронтуларга Совет Армияның күчүлүг шавар халдаашкынына фашистиг шериглер шылажып чаваан дезип, таварышкан черлериге чыча шаптырын эгелээн. Совет Армия улуг тиилелгени чедип алган болгаш Тиилелгениң Кызыл тугун Берлинде рейхстагтың кырынга кинскилипкен.

1945 чылдың май 8-те фашистиг Германия чугаа чокка дүжүп берген.

Совет Армияның болгаш совет улустуң бо улуг тиилелгезиниң алдары даҥш оон бээр-де май 9-ту Тиилелгениң байырлалы кылдыр чыл бүрүде демиселгеп турар.

Бистиң Төрээн чуртувуска оон мурнунда бүгү таварышкан дайыннардан эн аар-берге дайын бистиң тиилелгевис-биле ынчаар доозулган. Совет Эвилели бо дайындан ынчыг күчүлүг шериг экономикалыг, күштүг болган эки чепсегленген Чепсектиг Бүштерлиг болуп үнген. Ол ышкаш совет улустуң политики чаңгысаеви, Коммунистиг партияны болган Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары боттарының мораль талазы-биле бызыын, дайынчы мергежилдиин болгаш Коммунистиг партияга, Совет чазакка, бодунуң чонунга кызыгаар чок бердингенин Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында олар көргүскеннер.

Оон ынай Ала-чурттуң Улуг дайынының үезинде антигитлержи каолицияны тургусканы болза, бистиң Коммунистиг партиивыстың болгаш Совет чазаавыстың мерген угаанныг ханы утка-шынарлыг даштыкы политиказының улуг тиилелгези болган. Антигитлержи каолицияның чурттарының чону гитлержилерни тиилээринге база киришкеннер.

Фашистиг Германия-биле дайынга Совет Эвилелиниң тиилээни бүгү делегей байдалын үндезини-биле өскерткен. Ол тиилелгениң сөлүүде социализмниң болган демократиялың делегей лагери тургустунган, ында ам 900 миллион кижилер, азы чер бөмбүрзектиг бүгү кижизиниң үштүн бири каттыжып турар.

Оон-биле кады совет иниттилел болган күрүне тургузуунуң тиилеттирбес күчүлүүн, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон Төп Комитединиң удуртулгазының шын мергенин Ала-чурттуң Улуг дайыны ынчыг тодаргай көргүскен.

Делегейниң ийги дайынынга совет улустуң тиилелгези бүгү делегей талазы-биле аажок улуг ужур-дузалыг. Гитлержи Германияның аар соруушкуннарын Совет Эвилели колдуунда чааскаан чүктеп эрттирген болгаш деннел чок улуг когаралдарга таваржып турган улуг чаагай тиилелгени чедип алган. Ынчангаш фашизмниң кулданыынын дыка хой чомну хостаан.

Ам Совет Эвилели болза, Кыдат Улус Республика болган социализм лагеринде бүгү чурттары-биле кады бүгү делегейге бызыг тайбын, улустарының айыыл чок чоруу дээш туруштуу-биле демиселжин турар, Совет Эвилелиниң күжү төгүнмес болган кажан-даа тиилетпес.

Областың ном садының төп базазы бо чылдың бирги кварталында планын 120 хуу күүсеткен.

Чурукта: Кызылда төп базаның ажылдакчызы Н. А. Серебренникованың номнарны районнарже коругдары-биле белеткеп турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

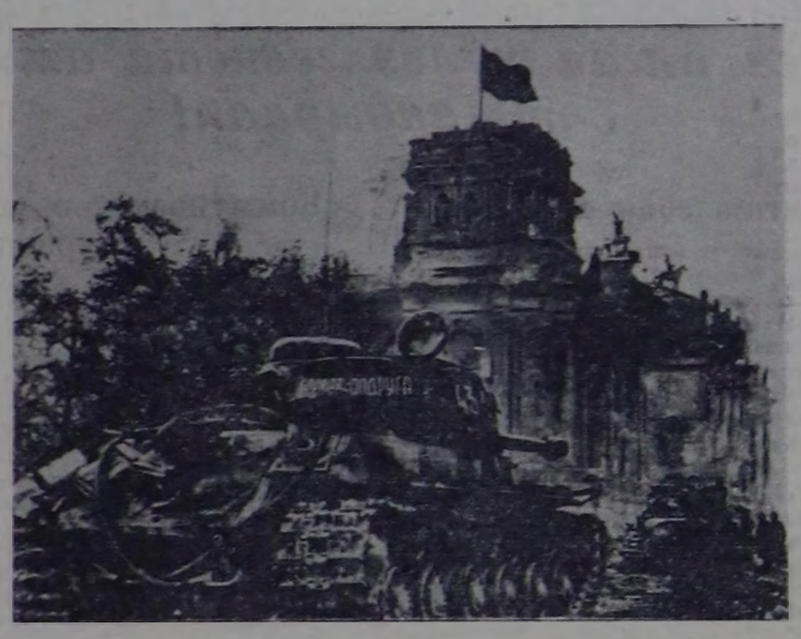

1945 чыл Берлин. Совет чаңчылар рейхстаг бажыныың чанында.

Номчукчуларның биске бижип турары

Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозунда школа 1957—58 өөредилге чылында оттулар ыяжының 50 хуузун белеткеп алган. Школа чанында 180 кубометр ыяшты дүжүрген.

В. УЯНУКАЙ.

Улуг-Хем районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчуларынга СЭКП обкомунуң лектору эш Мажыдай «Бүгү делегей байдалының дугайында» деп лекция номчаан. Колхозчулар боттарының билбейн чораан айтырыгларын лектордан айтырып, тайылбырлыг харыыларны алганнар.

Т. ДАДАР-ООЛ.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунга Чадана хоорайда албан организация черлери шефке алган, аңаа улуг дузаны көргүзүп турар. Районо коллективи культура-массалыг ажыл талазы-биле боттуг дузаны көргүзүп турар болгаш радиоприемник база тургузуп берген.

А. ТАМБА-СЮРЮН.

Каа-Хем районнуң «Сталинчы өрүк» колхозунуң хойжуу Чаптыы төрээн 85 хойнан 85 хураганны менди алган. Хойжуан торгуур 200 хойнуң хураганнарын бүрүн ап, хойнан-на 2 кг дүктү кырып алырын хүлээнген ажылдап турар.

Ч. ЧАШ-ООЛ.

Танды районда «Межегей» совхозтуң тулгужулары бо чылдың эгезинден бээр 18 аал ишти чурттаар 9 бажынны, 200 инек кирер бир кажаанны даш-биле тудуп, ажыглалга киргген болгаш 183 кубометр тудуг дажын белеткээн.

Т. ТАЖЫ-САМБУ.

Бөрү-биле демисел

Чаан-Хемчик районнуң «Коммунизмче өрүк» колхозунуң колхозчулары Каа-Сүрүн, Бирээкей болгаш оон-даа өскелер бөрү анныаашкынын чоруткаш 5 бөрзектерни харугда өлүрген.

О. СЕМИС-ООЛ.

Колхозтудуу

Кылдынып турар тудуглар

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң тудугжулары фермага беш аал ишти чурттаар ийити чурттарга бажынының хаанаын тудуп доосканн. Ол тудугга хереглээр бүгү тудуг материалдары четчири-биле сөөртүүгеен.

Улуг залдыг, 2 квартиралыг, кухнялыг столовайзы, кызыл булуңу база бар культура турзаның тудуу колдуунда доозулган. Колхозчулар боттарының билбейн чораан айтыыгларын лектордан айтырып, тайылбырлыг харыыларны алганнар.

Тулуг бригадазы 850 кубометр ыяшты белеткээр турган 990 кубометрни белеткээн, оон иштинден 615 кубометрни тулуг шелдериниде сөөртүп алган. Лариниин болгаш Галкинниң удуртқан звенолары-ның тудугжу бүрүү түс-түс онзашкан ажылдарының нормазын хүн-бүрүде 115—125 хуу, Майоров, Серен-оол, Какорин болгаш оон-даа өскелер ыяш сөөртүрүнүн хүнде нормазын 150—200 хуу күүсеп келгеен.

Н. ЛОПСАН,
тулуг бригадазының бригадири.

Шефчилер даш кажаа тудуунда

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Район төвүнде албан, организация черлериниң ажылынары болгаш албан-хаакчылары «Коммунизмче өрүк» колхозтуң 500 баш хой кирер даш кажаазының тудуунда шефтеп киришкен.

Моон мурнунда район төвүнүн шефчилери ол кажаанны тударынга хереглээр дашты белеткээринге хой катап шефтээн. Ам олар кажаанны шуут тудуп тургузарыбыле ажылдап турар.

* * *

«Кызыл сылдыс» колхозу ажыл-агый артелиниң колхозчулары 7 кижи Тере-Хөлде 400 баш хой кирер кажаанны электрибиле хой кыргыырынга ажыглаар кылдыр тутқан. Оон иштинде 17 метр узун дурттуг столду база кылып тургускан, хойжулар оон кырынга хойларны салган электри-биле кыргыыр.

Тудугжулар эки ажылдаан

Суг-Хөл районнуң Калинин аттыг колхозунуң Дыгбашка баштаткан бир болук тулгужулары бо чылдың эгезинден бээр чоокка чедир кыштагларда 11 чурттарга бажынларын, кайызынга-даа 350 хой кирер 2 кажаанны тутқан болгаш чазагда чаш малдың 3 кажааларын белеткээн. Дукур-Лама, Серен-Доржу даан ышкаш шалыпчы тудугжулар түс-түс онзашкан ажылдарының нормазын хүн бүрүде 150—175 хуу күүсеп турар.

М. ЫМЫР-ООЛ.

Тудугнуң темпизин дүргедедир

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң тулуг бригадазы 3500 кубометр тулуг ыяжын белеткээн 3300 кубометрни чер агыныче үлдүрүп алган турган. Оон-биле чергелештир 2800 кубометр оттулар ыяшты хап тургускан.

Ыяшты кезип алган ону хар кыры-биле сөөртүп алырын организаставаанындан амгы үеде тулуг шелдериниде чүгле 560 кубометр ыяш дүжүртүүгеен.

Сөөлгү үеде колхоз баштаар чери тайгада ыяш сөөртүрүп алыры-биле Кызыл-Мажалык АТК-зындан кожуулуг бир машина хөлезилеп алган. Чоларчы каш хүн ажылдаш шоолуг-даа ыяш сөөртпейн колхоз даргазынан шымыгыла алган чоруй барган. Колхоз АТК-га 10 мун рубль төлээр болган.

Тулугнуң темпизин дүргедедири-биле тулуг ыяжын дүрген сөөртүрер дугайында организастыг хемчег алыры негетилип келгеен.

С. ЛАСЮРЮН.

Чөөн-Хемчик районнуң „Искра" колхозунда

Колхозчу тулгужулар апрельдиң ийги чартынына чедир 12 чурттарга бажынларын, Кара-Тал ховузунда үзүүнү 30 метр, дооразы 6 метр хемчеелдиг кухнялыг, столовалыг болгаш кызыл булуң турар черлиг, улус чурттаар улуг бажынны тудуп доосканн. Ч. Доржунуң удуртқан звенозу эки ажылдап турар. Кызыл-Хаакта 100 баш инек кирер чангыс аай ховирлиг кажаанның фундаментизин, алаганнарын тулгужулар тургускан болгаш ханазын тудуп эгелээн. Аңаа хереглээр четчир санныг чудуктар дүжүртүүгеен болгаш чондунган.

Чылгычылар Лопсан-Шыырап, Шарап-Лама олар дүне чылгызын маныаш, хүндүс хостуг шактарында 1 чурттарга өзжмнын тудуп доозупкан. С. Байырның удуртқан звенозу база 1 чурттарга бажынын дүргеен тутқан. Ол звено 50 баш быызга кирер кажаанны тудуп эгелээн. М. Балгабынын звенозу 200 тоннадан хой силос кирер чартык баанының онгарын казып доосканн, даҥын белеткеп турар. Тулугжулар 3 кижи хову турзаанга кудукту каскаш ажыглалга киргген, база 1 кудукту Кызыл-Хаакта каскан. Бажын-Алаак суурда 4 кудук кастынган.

Колхозта ортумак школаның үстүү классларының өөренмикчилери М. Бонгаосолдуң удуртулгазы-биле стадионнуң адаштарын кадаан хериннээн. Школачылар колхоз суурун чазагайжыдарынга моон сонгаар идепкейлиг киржирлер. Бистиң тулгужуларывыс Октябрьның 40 чыл ооонга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни чедишкиннинг күүседиринче бүгү күжүн салып турар.

М. МАЖАА.

ПАРТИЯНЫҢ VII (АПРЕЛЬ) КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

(Ажыттынган хүнүнден бээр 40 чыл болганына)

Дөртен чылдың мурнунда, 1917 чылдың май 7-де (эрги сан-биле апрель 24-те) большевиктериниң VII Апрель конференциязы ажыттынган. Ол бистиң партиялың төөгүзүнде Апрель конференциязы деп алдаржып кирген. Конференцияның ажылын В. И. Ленин шуут удуртуп турган. Партияның догуунаан келген үеэнинин тургузунда большевиктериниң конференциязының бир-ле дугаар ажык чыыганы ол болган, конференция партияның төөгүзүнде болдунуң ужур-дузазының талазы-биле партияның съездизи ышкаш шаңмыдыг улуг ужур-дузалыг болган.

Апрель конференциязы партияның хүрөөленнинин шаңкын өзүүшкүнүн көргүскен. Конференцияга бадылаар эргелиг 133 төлээлер, чөвүлээр эргелиг 18 төлээлер киришкен. Олар болза партияның ол ойде 80 мун турган кежигүннериниң мурнуудан келген төлээлер болур.

Конференция дайынның болган революцияның бүгү кол чугула айтырыгларының талазы-биле: ол үениң байдалының дугайында, дайын дугайында, Түр чазак дугайында, Советтер дугайында, аграр айтырыының дугайында, национал айтырыының дугайында партияның шугумун чугаалажып көрген болгаш ажылдап кылган.

В. И. Ленин конференцияга «Үениң дугайында болган Түр чазакты каичаар көөр дугайында» иletкелдерни кылган. Апрель тезистериге мурнуда-ла чогаатканы кол-кол чүүлдерни ол иletкелинге киргген болгаш буржуаз-демократтыг революциядан социалистиг революцияже шилчилге даҥш демиселди улам калбартырының эргежок чугулазын база катан тодаргай көргүскен.

Эрге-чагырганы буржуазияга берген революцияның бирги үе-чадазындан эрге-чагырганы пролетариаттың болган тараачыларының эн ядыы кезээнин холунга бээр ужурлуг оон ийги үе-чадазынче шилчилгени боттандырары партияның чугула соруулгазы болуруун В. И. Ленин демдеглээн. Социалистиг революцияның белеткелин чоруларынче партия кол угланыышкынны тудар ужурлуг турган. Ленин «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозунгуну партияның чоокку соруулгазы кылдыр салган.

«Бүгү эрге-чагырганы Советтерге» деп лозунгу болза ийи эрге-чагырганы, тодаргайлаарга Түр чазак биле Советтерниң аразынга эрге-чагырганы үлеп чарар чорукту тоочуулгаже чедир чок кылыры эргежок чугула, бүгү эрге-чагырганы Советтерге шилчидип бээр, а помещиктерниң болгаш капиталистериниң төлээлерин эрге-чагырганың органнарындан үндүр ойладыры турган.

«Түр чазак болдунуң аныс үтка-шынарының талазы-биле помещиктерниң болгаш буржуазияның тергиидээшкининиң органы болур» деп ол шыныг чорукту массаларга могаг-шылаг чок тайылбырлаары, ол ышкаш улус чонну хоозун аазашкынвар-биле мегелеп, ажылчыннарны болгаш тараачыннарны империалистиг дайынчын болгаш контрреволюцияның согуушкунунуң адаанче кирер ийин турар эсерлериниң болгаш меньшевиктериниң чопшээрекчи политиказының өлүмүүн сойгалап илередири партияның чугула соруулгаларының биреэзи деп конференция доктаатқан.

Конференцияга Каменев биле Рыков Ленинге удурланып үнгеннер. Олар Россияга социалистиг революция болур үе келбээн, Россияга чүгле буржуаз республика болунар деп меньшевиктериниң үеэлбелдаларын катан илередип көргүзүп турганнар. Партия болган ажылчын ангы Түр чазакты чүгле «контрольлаары»-биле кызыгаарлатынар ужурлуг деп олар айтып турганнар. Шынында олар база-ла меньшевиктер ышкаш капитализмни уудкавас, буржуаз эрге-чагыргага хол дегбес, ону хевээр камгалап тургузар дижип турганнар.

Большевик партия Циммервальд каттыжышкынынга хевээр артар бе, азы ол каттыжышкынынан үүп, харыызааны үскеш, чаа Интернационалды тургузар бе дээр дугайында айтырыгның талазы-биле Ленинге удур Зиновьев баа удурланган. Циммервальд каттыжышкыны тайбын дээш пропаганданы чорудуп турган болзаа-даа буржуаз камгалакчыларын херек кырында харыызаазын үспээн деп чүвени дайынның чылдары көргүскен. Ынчангаш Ленин ол каттыжышкынган дүргеен үнерин, чаа Коммунистиг Интернационалды организастарын шыңгыы негеп турган. Зиновьев циммервальчы болуп хевээр артар деп саналдаан. Ленин Зиновьевтин ол санаалын шинтпирлиг бүрүү шапкаш, ону «кедергей оппортунизмче болган хоралыг» тактика деп адаан.

Апрель конференциязы аграр болган национал айтырыгларны база чугаалашкан.

Аграр айтырыының дугайында В. И. Ленинниң иletкелинин талазы-биле конференция помещиктерниң черлерин хавырган ону тараачыннар комитеттериниң эргезинге шилчидип бээр дугайында болган чурттун иштинде бүгү черни национализастаар дугайында шинтпирин хүлээп алган. Большевиктер чер дээш демиселче тараачын чонну кыйгырган болган большевиктерниң партиязы помещиктерни дүжүр октаар дээш тараачыннарга дуулап турар карачаңгыс революсчу партия ол деп көргүзүп турганнар.

Национал айтырыының талазы-биле партияның политиказының үндезинин конференция камгалап алган. Национал айтырыының талазы-биле Коммунистиг партияның политиказының үндезинин В. И. Ленин революцияның ыракта мурнунда-ла, империалистиг дайынның будуузуже ажылдап кылган. Дарлаткан улустарының империализме удур угланган национал-хосталгалыг шинчээшкинин пролетаржы партия деткинир ужурлуг деп Ленин чугаалаан. Оон-биле чергелештир Коммунистиг партия нацияларының тускайланыр алыр болган туска күрүне тургузуп алырынга эргени хүлээп чаныыраан турар ужурлуг. Ындыг эргени хүлээп көрбес болган ону амыдырал кырынга боттандырарын магадылап турар хемчегларни албас черук болза эжелекчилериниң болгаш аннексияларның политиказын деткээн биле бир домей болур. Чүгле нацияларның башкаланыр тускайларыр эргезин пролетариаттың хүлээн көөр чоруу ангы-ангы нацияларының ажылчыннарының чангыс эп-сеткилдинин хандырар болган нацияларның ёзуулуг демократтыг чоокшулажыышкынынга дөгүн болур...

Нацияларның хостуу-биле башкаланырынга эргезинин дугайында айтырыгны кайы-бир нацияның чогум кайы үеде башкаланырының ажыктыг чоруунун дугайында айтырыг-биле холуп болбас. Пролетариаттың партиязы ол сөөлгү айтырыгны туска тавариыга бүрүүзүнде мырынай туска, бүгү иниттилел хөгжүдезинин эрге-ажыктарының болгаш пролетариаттың социалистиг даҥш ангы-ангы селиниин эрге-ажыктарының талазы-биле көрүп шинтпирлээр ужурлуг.

Партия болза область автономиязын доктаадырын, ону үстүнден истеп хынаар чорукту болдурбазын, күрүнеге чүгле чаңгыс дыл албанның дылы болуп тергиилээн турар чорукту сокадырын болгаш тус чернин чонунун ажыл-агый болган амыдырал байдалын, чонунун национал составын болгаш өске-даа чүүлдерни барымдаалап бот эргелелдиг болгаш автономиялыг областарының кызыгаарларын тодарадырын негеп турар...» деп конференцияның шинтпиринде чугаалаан.

Пролетариаттың партиязы «культуралыг национал автономия» деп адаар, тодаргайлаарга күрүнениң башкарылгазындан школаның хереэн болган өске-даа ол ышкаш чүүлдерни ужулган ону национал сеймнер ышкаш черлериниң холунче шилчидип бээр чорукту шинтпирлин-биле буруу шаан турар, культуралыг национал автономия болза чаңгыс черде чурттап турар болган оон түржүк чаңгыс будуруулгеде ажылдап турар ажылчыннарны кайы-бир «национал культурага» хамаарлыг турарынын аайы-биле оларны боттоттарындан чаягаар хооруктаадырын тургузуп алырынга чедир бот тускайланыр, нация болдунуң салымын боду шинтпирлээр эргени камгалап турган.

Бо айтырыг талазы-биле Ленинге удур, конференцияның шинтпирине удур Пятаков демиселдиг үнген. Национал айтырыгның талазы-биле Пятаков дайынның чылдарында Бухарин-биле ийилээн национал-шовинисчи үзел-бодалдыг турганнар. Пятаков биле Бухарин нацияларның бот тускайланыр чоруунга удурланып турганнар.

Национал айтырыының талазы-биле партияның шинтпирлиг болган чайгылыш чок турштут чоруу, нацияларын бүрүн деп-эргези, национал дарлалдың болган национал-дың деп эргелиг эвезинин бүгү хевирлерин чок кылыр дээш партияның демисели дарлаткан нацияларының ынакшылын болган деткинчезин аңаа хандырган. Партияның Апрель конференциязы меньшевиктерниң оппортунизм үзел-бодалдарын сойгалап илереткеш, национал айтырыының талазы-биле В. И. Ленинниң ажылдап кылганы революцияны хүлээп алган: «Национал дарлалын политиказы хаан өзү тургузуудан болган монархиялан ызыгуур салгатынын келгеш, помещиктерниң, капиталистерниң болган биче буржуазиялың ангы талазы-биле янбылалын болган ангы-ангы улустарның ажылчыннарын чарылдырарының эрге-ажыктарын камгалап турар ужурда буржуазияга деткитирип турар. Бо үениң империализми кошкак улустарны чагырып алырынче оралдажышкынны күштелдирбишаан, национал дарлалының чидиглекиринин чаа фактору болуп турар.

Капиталистиг иниттилелдин иштинге национал дарлалы чок кылыры чедин алдынын болунар болганда, ол чүгле бүгү нацияларның болгаш дыллардың бүрүн деп эргезин хандырын турар хажык чок демократтыг республика тургузуу болгаш күрүне эргелели бар турда ам болдунуң болур.

Россияның составында кирип турар бүгү нацияларга хостуу-биле башкаланырынга болгаш туска күрүне тургузуп алырынга эргени хүлээп чаныыраан турар, тодаргайлаарга ангы-ангы нацияларның буржуаз культуразы-биле ажылчыннарның харыызаазын күштелдирип турар, ынчаарга социал-демократияның сорулгазы болза бүгү делегей пролетариадының интернационалчы культуразын күштелдирери болур. Бир нацияның өске нацияларын кадыг-бир янзы-биле артык эргелиг болурун, биче нацияларның эргелерин кадыг-бир арга-биле хажыдыр үрээр чорукту күш чок болдуруп чаран турар шак ынчыг кол хоойлуну конституцияга киирерин Апрель конференциязының шинтпирине негээн.

«Ажылчын ангының эрге ажыы болза, Россияның бүгү национаддарының ажылчыннарын чаңгыс аай пролетаржы организацияларга, политиктиг, профессионалдыг, кооператив-чырыдыышкынның болган өске-даа организацияларга каттыштырарын негеп турар. Ангы-ангы нацияларының ажылчыннарын чаңгыс аай организацияларга чүгле шак ынчаар каттыштырары бүгү делегей капиталы-биле болган буржуаз-национализм-биле тиилелгиг демиселди чорударының аргазын пролетариатка бээр» («СЭКП съездилерниң, конференцияларының болган ТК-ның Пленумнарының резолюцияларында болган шинтпирлериниде», 1 кезээ, арыннар 345—346).

Ынчангаш Апрель конференциязынга Каменевтиң, Зиновьевтиң, Пятаковтуң, Бухаринниң, Рыковтуң болган оларның талалакчыларының национал айтырыының талазы-биле оппортунистиг, антиленинчи шугумун сойгалап илереткен.

Конференция бүгү-ле кол-кол айтырыгларының талазы-биле партийжи быжыг турушту эзлен, чиигине шугумну социалистиг революцияның тиилээринче угландырбышаан, В. И. Ленинниң ажылдап кылганы бүгү теоретиктиг болгаш тактиктиг айтырыгларының талазы-биле шинтпирлерни чаңгыс үн-биле деткээн.

Большевиктерниң VII Бүгү россий конференциязы Россияга социалистиг революцияның тиилелгези даҥш бистиң партияның демиселиниң төөгүзүнде чугула үе болуп киргеен.

Н. ТЕМБРЕК.

ТЕАТР

„КРЕМЛЬДИҢ КУРАНТЫЛАРЫ“

Делегей пролетариалдының болгаш күш-ажылчы бүгү кижи төрелгетениң шылгараан угаанныг баштынчызы, артемниг коммунизмниң улуг теоретиги болгаш боттандырыкчызы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының база делегейде баштайгы социалистиг күрүнеңиң тургузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 87 чыл болган оюн бүгү совет улус болгаш делегейниң лешилгелиг кижи төрелгетени бо чылын калбаа-биле демдеглээн.

Социалистиг революцияның улуг генийи болгаш шылгарангай организакчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр сезен чеди чыл болганынга тураскаал кылыр база Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнуң байырлалынга белеткел кылыр бистиң Тыва областың национал шин театрының артистери совет драматург Николай Погодиниин «Кремльдиң курантылары» (музыкалыг шактары) деп шинизин орус дыл кырынга ойнап эгелээннер.

Бүгү ажылчы чоннарның эн ынак баштынчызы болгаш улуг башкызы В. И. Ленинниң 1920 чыллар үеэнде могаг-шылаг чок, эн мадырлыг ажыл-чорудулгазын көргүскен төгүлүг шиниң бистиң театрывыстың артистериниң чеиишкиниг ойнап күүсеткенин көрүкчүлер изиг-биле ханаан. Улуг Ленинниң чырытқылыг овур-хевирин көргүскен шиниң область театрының сценазынга бир-ле дугаарында тургузуп ойнаан чорук чүгле театрның эвес, харын Тыва областың ажылчы чоннарының культурлуг амыдыралында чогаалыкчы өзүлдениң улуг болуушкуну болуп турар.

Театрның артистери ук шиниң амдызында Кызыл хоорайның чурттакчыларынга көргүзүп турар, а моон соңгаар областың районнарынга болгаш колхозчу суурларынга-даа көргүзүп болур арга бар.

* * *

...1920 чыллар үеи... Дөрт чылда үргүлчүлээн империалистиг дайындан база иштики контрреволюцияның болгаш делегей буржуазиязының калчаалыы-биле организастаны чепсектиг интервенциялаан хоозураан ынчаардагы Россияның байдалын бирги картинада (кажегеде) көргүзүп турар.

Шиниин ийиги картиназында: Москвада «Метрополь» деп гостиницаның бир өрээли. Революстуг суг шерии Рыбаков (артист Б. Каспаров) болгаш кырган инженер Забелиниин уруу Маша (артист Н. Соколик) олар ук өрээлде чугаалажып турарлар. Ол ийи кижиниң социал байдалы чоок эвес-даа болза, оларның өразын-да бир-ле чоок харылзаа оларның чугаалажып турарынан биллинер. Ол аразында Машаның авазы Забелина (артист А. Злобинская) аңаа чедип келир.

Үшкү картина. Аърга чоогу... Эзим кыысында хөл. Анчы чадыры. Частың эгези. Дүне, дан халазы чаа эгелеп чоруур. Одаг чанында тараачын Чуднов (артист А. Чулков). Суур чериин медээ берикчизи Казанок (артист Б. Малышев) боозун тудуп алган кылаштап турар.

Шиниин дөртү картиназы көрүкчүлерниң кичээнгейин болгаш улуг сонуургалын болдуруп турар. Чудновтарның бажыны. Ленинниң портреди ыңна база бар Чудновтуң өг-бүлезиниң кежигүннери.

Казанок ынчан ол бажыңга кирип келгеш, Анна Чуднова-биле (артист М. Ингульская) мендилежир.

— Владимир Ильич удавас силерниинге келир, ол дугайын айытқаар дээш келдим кырган—деп Казанок чугаалаар. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг башкызы В. И. Ленинниң аңаа чедип келирин дыңнаан, кырган тараачын кадай өөрүп-даа, сүрээдеп-даа, улуг аалчыны уткуп алырынга белеткеник турар.

В. И. Ленин (артист Л. Юхин) болгаш тараачын Чуднов (артист А. Чулков) уламайн Чудновтарның бажыныңа шыңаала кирип келирлер. Чуднов иреннин өг-бүлезиниң кежигүннери-биле Владимир Ильич Ленин эвилең эңдек мендилешкеш, хөөрежип эгелээр.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиин үндезилекчизи В. И. Ленинниң ролюн көрүкчүлерниң мурнунга шын ойнап күүседири, ленинчи шылгараан угаанның сөстерин чонга дамчыдып бээри — артист кижиниң эн-не харысалгалыг болгаш хүндүлүг сорулгазы. Ол харысалгалыг сорулганы областың национал шин театрының артизи Леонид Иванович Юхин чеиишкиниг күүсеткен шыдаан. Кажан В. И. Ленин болгаш тараачын Чуднов олар сценага көстүп келирге, залда көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Артист Юхин улуг Ленинниң ролюнга ойнавышаан, театрның сценазынга көстүп келирге, бистиң мурнувуста артист эвес, а улуг Ленин башкы-дыр деп бодал кижиниң сагыжынга кирип келир. Ажылчыларга, тараачыларга, интеллигентилерге Владимир Ильичиниң чугаалаан сөс бүрүзү кижизидикчи, өөредикчи, сүмелекчи улуг ужур-дузалыг.

Ол бөдүүн улуг кижиниң даштыкы хевиринге, шимчээшкининге, аажы-чанынга, үнүнге, чонга эвилең эңдеңге артист Юхиниин ойнааны дыка дөмей.

«Коммунизм дээрге, Совет эрге-чагырга-га бүгү чуртту электрижидерни катканы ол болур» — деп 1920 чылдың ноябрь 21-де РКП(б)-ниң Москва губерния конференциязынга Ленин чугаалаан. (Чогаалдар Т. 31, арын 392). Бүгү чуртту электрижидериниң төөгүлүг ужур-дузазын В. И. Ленин ынчаарда-ла айтып, электрификацияның дугайында өлүм чок идеяны көдүрүп үндүрген. Бүгү чуртту электрижидери-биле холбаштыр улуг Ленинниң могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазын, Россияны электрижидериниң улуг идеязының боттанырынга оон ханы бүзүреллиин шиниин сески болгаш сөөлгү он бирги картиналарында тодаргай көргүзүп турар. Мынчангаш, бо картиналарны дончулап демдеглээри чугула.

Сески картина. Ленинниң Кремльде кабинети. Ында В. И. Ленин болгаш Ф. Э. Дзержинский (артист А. Молчанов) көстүп турар.

— Инженер Забелинни (артист А. Вадимов) менче чалап көрүнер. Оон ынай бистин чөвүлекчивис инженер Глаголевти тып көрүнер... ол бистиң-биле кожа, Совнаркомда — деп, секретарынга (артист А. Лужзнский) Ленин чугаалаар. Секретарь үнүп чоруй баар, буурул баштыг кырган инженер Забелин кирип келир. Владимир Ильич оон-биле мендилешкеш, инженерни диванче чалаар. Инженер Забелин-биле В. И. Ленинниң беседазы шак ынчаар эгелээр. Россияны электрижидер дугайында чугаа чоруп турар.

Кырган инженер Забелин дээрге, электри талазы-биле улуг эртемден, ынчалзажок ол чаа, дешилгелиг үүлдерден хожудап калган, аристократчы амыдыралыг эрги интеллигент. Россияны электрижидериниң идеязынга ону бүзүредири ынлыг-ла белен эвес. Ынчалзажок, ол кырган интеллигентини Владимир Ильич Ленин дүргени-биле бүзүредиптер. Ынчалдагы эрги тускай эртемниглерни социализмниң хөрээнге ажыглаары — большевикчи политика болуп турган.

Он бирги картина. Ленинниң Кремльде албан кылыр кабинети. Англи чогаалчы болгаш Ленинниң секретары ук кабинетте турып турарлар.

Владимир Ильич кирип келир. Англи чогаалчы-биле Ленинниң беседазы эгелээр. Ол үедеги Россия ышкаш ындыг аграрлыг, хоозурангай чуртту электрижидери болдунар бе, азы болдунмас бе дээр дугайында маргылдаа В. И. Ленинниң болгаш англи чогаалчының аразында чоруп турар.

...Силерниң чурттунар өлүмүн эриинде-дир... А ындыг чуртка электрини бээрин күүсеп турар-дыр силер. Черле чиктигле күзевчи кижи-дир силер, мистер Ленин,— деп англи чогаалчы чугаалаар.

...Он чыл эрткен сөөлүнде биске кээп көрүнер... Ынчаарда көре бээр силер,— деп Ленин бүзүредиг харылаар.

Россияны электрижидериниң идеязынга чүгле социализмниң дайзыннары эвес, харын ынчаардагы ийиниң аразынга чайгылып турган чамдык кижилериниң безин бүзүревейн турганы чажыт эвес. Россияның ажылчын ангызының, улус массаларының агаартынмес күжүнге Владимир Ильич Ленин эчизинге чедир бүзүреп чоруан. Россияны электрижидериниң төөгүлүг ужур-дузазын В. И. Ленин ажылчы чоннарга таймылбырлавышаан, чуртту электрижидериниң ол улуг идеязының херек кырынга боттанырынга ханызы-биле бүзүрээн.

Россияны электрижидериниң ленинчи идеяларын бистин чуртувустуң ажылчы чоннары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле боттандырган-даа, моон соңгаар-даа эчизинге чедир боттандырар. Делегейде эн баштайгы атомнуг электростанцияны Совет Эвилелинде тудуп тургускаанын бүгү делегей билир. Ильичиниң лампалары тыва тараачыннарның бажыннарында чырып турар. Электри болза, аныяк Тыва областың улус ажыл-агыйында ам быжыы-биле сиинккен. Кызыл ооранда чаа туттунуп турар паротурбиналыг электростанцияның баштайгы эзлчээ Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнуң байырлалын таварыштыр ажыглаага кирер.

Совет драматургиянын дээре чогаалдарының бирээзи болур «Кремльдиң курантылары» деп шиниин бистин театрывыстың артистериниң ниитизи-биле эки ойнаанын демдеглээр херек. Ылаңгыя, сут шерии Рыбаковтуң ролюн артист Б. Каспаров, кырган инженер Забелиниин ролюн артист А. Вадимов, Забелинаның ролюн артист А. Злобинская, Анна Чудованың ролюн артист М. Ингульская, Машаның ролюн артист Н. Соколик, Казановтуң ролюн артист Б. Малышев олар эки ойнап күүсеткеннер.

Театрның кол режиссёру Е. Меркулович шиниң тургузар талазы-биле харылсалгалыг сорулганы чеиишкиниг күүсеп шыдаан. Сценаның шимелдезин чуруп кылыр талазы-биле театрның чурукчулары М. Буторин болгаш А. Каширов оларның кызымаккай күш-ажылын база демдеглезе чогуур.

Чамдык артистерниң тзлазындан боттарының рольдарын чедир ажылдап кылбаанын база-ла хомуланчыг. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиин шылгарангай удуртукчуларының бирээзи, социалистиг революцияның өлүм чок рыцары Феликс Эдмундович Дзержинский болза, чүгле алдарлыг чекис эвес, харын чаа, социалистиг ажыл-агыйының талантылыг организакчызы. Даштыкы хевир талазы-биле дөмей болза-даа, Дзержинскийниң ролюн А. Молчанов арай аалай, чевен күүсеткен. Тараачын Чудновтуң ролю ол шиниде чугула рольдарның бирээзи, ынчалзажок ук рольду артист А. Чулков шимчээшкин талазы-биле четпес күүсеп турар. В. И. Ленинниң секретарының ролюн артист А. Лужанский амдаа чедир ажылдап шыдаваан. Улуг Ленинниң чанында албан-хүлээлгени күүсеп турар секретарь эвес, а кортук бичии оол кылдыр артист сценада көстүп турар.

Чедир ажылдатынмаан чамдык рольдарны ам-даа ажылдавышаан, шиниин киржикчилери моон соңгаар улам чеиишкиниг ойнап шыдаар дээрзинге чигзинишкин турбас.

А. ДУГЕРЖАА.

Чурукта: (он талазындан солагай талазынче) В. И. Ленин (артист Л. Юхин), инженер Забелин (артист А. Вадимов), Ф. Э. Дзержинский (артист А. Молчанов), эксперт Глаголев (артист И. Забродин).

Фотозу С. Феоктистовтуу.

Чурукта: Владимир Ильич Ленинниң Кремльде ажылчын кабинеди. Англи чогаалчы-биле (артист Е. Меркулович) В. И. Ленинниң беседа кылып олурары.

Фотозу С. Феоктистовтуу.

Кызымаккай хойжу

Чаан-Хемчик районунуң Ленин аттыг колхозунуң ажыл-агый артелиниң хойжузу Сенмит беш ажыг чылдар иштинде 360 баш өскүлерден 2162 анайларны доруктурган. Бо чылын төрүттүнген 360 ажыг анайларны база менди камгалап алган.

Хойжу Сенмит зооветспециалистериниң айтышкынын хажык чокка күүседи, оларның дузалыгчызын болдунуң ажылынга ажыглап турар.

Ниитиниң мал ажылынга хойжунуң дуржулгалыг ажылын көргеш, СЭКП-ниң обкому болгаш облкуском Хүндүлел бижик-биле база колхозтуң баштаар черин өртектиг үүлдер-биле ону шаңнаан.

М. ЧИМБИИ.

Колхозчу дарган

Бай-Тайга районунуң Сталин аттыг колхозунуң дарганы эш Даный-оол колхозунга 5 чылда дарганнап ажылдаан. Бо чылын 60 аттың дагазын, 24 илиирлерни септээн, 24 демир суугуларны хоорааны-биле кады кылган. Ол ышкаш тудуг кылырынга хереглээр аспак демирлерни болгаш домнарны кылып турар.

Эш Даный-оол көдээ ажыл-агый машиналарын болгаш автомашиналарны септээринге мергежип алган. Хоочун дарган кады ажылдап турар ажы Мандыр-оолга сүмезин үргүлчү берип, оон мергежилин бедидеринге улуг дузаны чедирип турар.

Х. КАРА-ООЛ.

Почта тарадылгазын экижидер

Өвүр районунуң «Торгалыг» болгаш «Совет Тыванын 5 чылы» көдээ ажыл-агый артельдериниң малчыннарынын хөй кезии колхозтар төптериниң 30—50 километр черлерде чурттап, колхозтарның мун-мун малын кадарып турарлар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың совет улустуң мүнүнга салып турар сорулгаларын өөренип, билиин бедидер дээш олар солуннарны болгаш сеткүүлдерни чагыып алганнар. Олар чагылгаларын өй-шаанда албайн турарлар.

Район төвүнден почта колхозтарга келир, суурларда чурттап турер колхозчулар солуннарын, сеткүүлдерин, чагаа-бижиктерин ап турарлар, а ыракта малчыннарның чагылгалары, чагаа-бижиктери колхозтар баштаар черлериниң контораларында азы кым бир кижиниң бажыныңда оваалатына берген ыдар. «Совет Тыванын 5 чылы» колхозтуң Арыг-Бажында суг-бараан фермазында Сагаан-оолуң бажыныңда дыка хөй солуннар, сеткүүлдер, чагаа-бижиктер ам ай дыка ажыр чыдып келген. Ол колхозтуң малчыны Чамзы ийи ажыг ай иштинде чагылгазын ап көрбээн.

Ырак өдарларда малчыннарга солуннарны таварыла болуп чедиргенде үнгенден ай дыка ажа берген эрги солуннарны чедирип турор. Колхозтар баштаар черлери, колхозтарда партия, комсомол организациялары почтачыларны тургузуп, ыракта одарларда малчыннарга почта чедирилгезин организастаары чугула.

В. БЮРБЮ.

Аныяктарның район фестивальдары

ӨВҮР

Өвүр районунуң аныяктарының бирги район фестивалы чоокта чаа Хандагайты суурга ийи хүн үргүлчүлээн. Суурнуң кудумчуларынга болгаш культура бажыңынга чалыы назынның байырлалынга келген аныяктарының хөглүг, ыр-шоору, хөглүг катыы чугаалары чер болганга тергиндеп турган. Эртенгинин он шак. Баас чараш кетинген аныяк оолдар, кыстарның колоннилары индир чаныңга кээп турупкан. Фестивальдың түгүн Хандагайты ортумак школаның коллективи көлүргеп. Байырлыг ажылышкын болган соонда спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң маргылдаалары болгаш уран-чүүл көргүзүүлери эгелээн.

Ыраажыларны танцычылар, танцычыларны хөгжүмчүлер солуп турган. Оларның аразында колхозчулар, албан-хаакчылар, школачылар дээш кымнар чок дээр! Боттарының кайгамчык талантыларының, спортчу мергежилиниң талазы-биле маргылдашкан аныяк оолдар, кыстарның аразындан «Коммунизмче орук» колхозтуң төлөлекчилери көрүкчүлерге оюна солуп болуп, ыгалып турганнар. Оларның ыраажылары Шаалы, Дыртый-оол «Чоннуң үнү», «Сөзүм үшпа», Балган, Дыртый-оол «Колхозчу кожамык» деп ырларны кончуг эки күүсеткеннер. Сенгий-оол, Шюгдюр-оол баштайгы ыраажылардан шоолуг-ла тудак чок болганнар. Ол ышкаш ол коллективтиң чамдык киржикчилери чогаалчы Кенин-Лопсанның «Чугула херек» деп чаңгыс көжеге шиниин ойнаан, көрүкчүлер ону аажок сонуургаан.

Саглыдан келген уран-чүүл болгуунуң киржикчилери Калдар-оол, Дыртыкыс олар өлөөн каш ырларны сеткиллин ханызынан хайныкшылыг ырлап күүсеткеннер. Бызаанчы, игил, дөпшулуурга ол-ла коллективтиң төлөзи колхозчу Куу янзы-бүрү ырларны дыңнаксанчыг күүседип, көрүкчүлерге улуу-биле үнеллеткен. Чаа-Суур болгаш район төвүнүң база Хандагайты ортумак школаның уран-чүүл коллективтериниң көргүзүүлери бедик утка-шынарлыг болгаш хөй янзы хевирлиг болган.

Район аныяктарының фестивалы болуп турган хүнерде хол-биле кылган болгаш угуулаан даараан чүүлдериниң делгелеги болган. «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчузу Девектиң ол колхозтуң Арыг-Бажының сүт-бараан фермазының 100 баш инек кирер кажаазынын хевирин ыны-биле чазап кылганы кончуг солун болган көрүштүг. Кунчуунуң «Бүлүково тулчуушкуну» деп аттыг чуруу болган Хандагайты ортумак школаның өөреникчилериниң угуулаан даараан чүүлдерин көрүкчүлер сонуургаан.

Ол ышкаш бөөдалганың, чиик атлетиканың маргылдаалары болгуулаан. Ол маргылдаалар районнуң аныяктарында спорт талазы-биле мергежилдиг эвээн эвес кижилер бар дээрзин көргүскен. Спорттуң база бир хевири болур ча алдарынга бирги черни Дунгар-оол («Торгалыг» колхоз) алган. Шылырав маргылдаазынга Сунгуй (Хандагайты) эн эки көргүзүүлүг болган. Национал хүрешке Дүметей («Торгалыг» колхоз) шүүлгеп болгаш моге Шалыыр-Доржу («Совет Тыванын 5 чылы» колхоз) үргүлешкен.

Район аныяктарының фестивалы чалыы назынның өзүлүг байырлалы болуп өткен болгаш чаа өзүп орар таланттыларының көргүзүү болган. Ыңчаза-даа фестивальды организастыг эрттирер талазы-биле районнуң фестиваль эрттирер оргкомитеди (даргазы эш Решетников) ону канчаар чорударының үстүн баш үүр таарыштырбаанынан, план тургузаанынан чамдык коллективтер уран-чүүл талазы-биле программаларының чамдыызын көргүзер ужурга таварышкан. Оргкомитеттиң кежигүннери Кенден, Полев олар «шак-минута кажаар» деп чыдагаанап алган, Солчурдан болгаш Саглыдан келген уран-чүүл коллективтериниң көргүзүүлери болуп турда каш удаа кээп тургаш, эки-эки хөй номерлерни казаан. Решетниковтуң «чарлыын» өзүүгаар хол бөмбүүнүң маргылдаазы болбаан. Байы коллективтиң кандыг черни эзлээнин хуваарда база өлөөн шын өвес чүүлдер турган.

С. ОЧУР.
Т. САРЫГ-ООЛ.

ЭРЗИН

Чоокта чаа Эрзин районунуң төвү Эрзин суурга аныяктар фестивалы болуп арткен. Фестиваль эгелээринге чедир бир хонук бурунгаар колхозтардан дыка хөй аныяктар кызыл туктарын туткулаан, хөглүг ырларын ырлашкан четкилеп келгеннер. Байырлал эгелиин, каас шинек шевергин хевин кетинген аныяктар чыскаалыпканнар. ВЛКСМ райкомунуң секретары Саная чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан соонда фестивальдың түгүн көдүрген.

Фестивальга уран-чүүлүн көрүүлелери, күш-культура талазы-биле, боолаганың, хүрештин, шыдыраанын, шашканын, хол бөмбүүнүң маргылдаалары болган база хол-биле кылган чүүлдериниң делгелегини кылган.

Фестивальга «Чаа орук» колхозтуң аныяктары уран-чүүлүн, шылыраанын, хүрештин, чадаг-тергениң маргылдааларынга бирги черни алганнар. «Чаа орук» колхозтуң аныяктарының «Дүк-салыр» деп танцыны ойнааны, «Коммунизмче орук» колхозта Шойюн Клараның «Үделге», «Кызыл сылдыс» колхозта Түлүш Денгиналаның «Байла Хемчиин» деп ырыны ырлаанны көрүкчүлерге дыка сонуурганчыг болган. Национал хүрешке Иргит Павел шүүлгеп, Сагды үргүлешкен.

Фестивальга киришкен аныяктарның спортчу-даа, өске-даа хевин колхозтар баштаар черлери кончуг чаргы, эптиг кылдыр кылгылап бергилээн, оон иштинде «Кызыл сылдыс» колхозтуң аныяктары спортка кедер чаңгыс аай хевин чок келген.

Колхоз баштаар черн болгаш колхозта партия организациязы аныяктарның фестивалынче кичээнгейлиг сагыш салыр ужурлуг турган.

И. ОЙДУП.

Каа-Хемниң чамдык школаларында экзаменнерге белеткелдер

Өөреникчилериниң экзаменнерге чеиишкиниг белеткели уроктарның бедик шынарлыы болгаш өөренип эрткен материалдарны катаптаарын шын организастаары-биле хандыртынар. Ынчалзажок башкының класска ажылынын үре-түнелдиг болуру — өөреникчилериниң бажыннарынга катаптаашкын ажылын шын организастаанындан улуу-биле хамааржыр.

Бо өөредилге чылында экзаменнерни эрттиреринде дыка хөй чаа үүлдер бар. Ынчангаш Каа-Хем районнуң школаларының башкылар коллективи ону барымдаалавышаан, боттарының белеткел ажылдарын аңаа үндезилеп чорудуп турарлар. Чаа үүлдерниң кол-кол корум-чурумнарын көргүзүүрге мынды: 4—5—6 болгаш 8—9 классларга экзаменнер болбас. Өөреникчини даразында классче шилчидерге оон бүгү өөредилге чылында чедип алган демдектерин барымдаалаар. Ол чорук башкыларның харысалгазын дыка ылгаттырып турар. Ынчангаш башкы бүрүзү өөреникчилериниң билиглерин боттуу-биле үнелеп көөр аңаар. Өөреникчилерни даразында классларже шилчидерде тускай саавырны шынгыы сагыыр.

Экзаменнериниң саны 7 болгаш 10 классларга база кызырылган. Чедиги классларның өөреникчилери экзаменнерни орус дылга (бижимел болгаш аас-биле), алгебра болгаш арифметика талазы-биле тударлар. Онгу класстарның өөреникчилери экзаменнерни литературага (бижимел) геометрияга, физикага, химияга, ССРЭ төөгүзүнге болгаш даштыкы дылга тударлар.

Экзаменнер май 30-де эгелээр. Экзаменнер—школачы, башкы болгаш ада-ие бүрүзүнүң амыдыралында харысалгалыг болгаш шынгыы күүсениишкиниин үеи болур. Ынчангаш партия, совет органнар болгаш ада-иелер экзаменнерге белеткелдин болгаш ону эрттиреринин үеинде школаларга улуг дузаны көргүзер хүлээтгелиглер. Чүүн-даа мурнунда школаларга шын хүн чурумун организастары эн чугула. Эртен белеткелди 8 шактан эгелезе чогуур. Школадан келгеш, 1,5—2 шак дыштанылганын (арганыг болза, агаарга), 4 шактан эгелеп 6—9 шактарга чедир ажылдаар. Удуур мурнунда агаарлаар болгаш 8—9 шак хиреде удуур.

Экзаменнерге белеткелде бир кол чүве болза, эрткен материалларны катаптаарын шын организастаары болур. Аңаа хамааржыр чүве болза, катаптаашкынны уроктарга башкының удуртулгазы-биле чорудары болур. Бир эвес, уроктарга чаа материалды өөренир, эрткен үүлдү катаптаар аңаар болза, баштай чаа үүлдү өөренгеш, даразында өөренип эрткен үүлче шилчиир херек. Катаптаашкын чорударда баштай алгебра, литература, физика, история дээн чертелиг берге эртемнерден эгелезе чогуур. Катаптаашкынны хүнүнүн чорудар, ынчалзажок хүнде ийи эртемден эрттирии болбас. Берге эртемни катаптаарда харыының бижимел планын тургузаа чогуур. Берге үүлдерни болгаш үелерни (чыларны) катаптаашкынны чорударын чиигедири-биле школачы тускай тетрадынга бижип ап турар херек. Төөгү эртемнерни катаптаарда ону чурук-биле ыяавыла холбаштырар херек.

Катаптаашкынны дөртү үеэлинде күштелдирери эртемнерни өөреникчилериниң быжыг билип алырынан ангыда олар экзаменнерге белеткел ажылын системчилериниге база дузалаар. Шак ол чугула ажылды районнуң школалар коллективтери боттандырып чорудуп турарлар. Бо талазы-биле ажылды Ильинканың чедиг чыл школазының башкылар коллективи (директору эш Бряжев Н. Ф.) эки чорудуп турар. Эш Бряжев школаны ам үш чыл удуртуп турар, өөредилге талазы-биле өөреникчилериниң өөренген шынары 95 хуудан кудулап көрбээн.

Школа ниити школаның ада-иелер-биле каттышкан хуралын эрттирген. Аңаа «Уругларны экзаменнерге белеткээринге ада-иениң ролю» деп илеткелди эш Бряжев болу кылган. Аңаа ада-иелер болгаш башкылар санал берип, уруглар экзаменнерни «4» болгаш «5» демдектерге дужааган турарын чедип алыр арганы кады сүмележип чугаалашканнар.

«Уроктарга эрткен үүлдерни катаптаарын канчаар организастаарыл?» деп айтырыгны башкылар совединге көргеш. Ол-ла айтырыгны өөреникчилер комитединге болгаш пионерлер чыыжынга база чугаалашкан. Ында белеткел чорударының тускай өрээлин белеткээн болгаш башкылар дежурныйлап турарлар. Өөреникчилер аңаа чүгле катаптаашкын кылыр дээш турар эвес, харын билдинейн барган үүлдерин-даа айтырын аар дээш кээп турарлар. Оларның катаптаашкын чорудуп турар өрээлинде көргүзүг материалдарын база делгээн. Оон ангыда өөреникчилер катаптаашкын чорударының расписаниезин кылып алганнар. Школада хина солун база бар, экзаменнерге белеткел канчаар чоруп турары ында чырытынып турар. Ол школа экскурсиларны, колхоз бүдүүлгезин таныжын көөрүн база организастаан. Ынчангаш, Ильинка 7 чыл школазының экзаменнерге белеткел ажылы өске школаларга үлегер боон турар.

Школаларда өөредилге чылы доостур чытап турар. Районнуң школаларының башкылар коллективтери экзаменнерге белеткел ажылын күүсениишкиниг чорудуп турарлар.

П. БАРАНОВ,
Каа-Хем районозунуң педагогика кабинединиң эргелекчизи.

К. Е. Ворошиловтуң Пекинге чоруп турганы

СУНЬ ЯТ-СЕН АТТЫҢ ПАРККА СЕЛГҮҮСТЭЭШКИН

ПЕКИН. (СЭТА). Майның 4-те кежээ Пекинге Сунь Ят-Сен аттыг паркка «Майның 4-түн шимчээшкининин» 38 чыл оюн холбаштыр болгаш ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң алдары дээш БУР-нуң найыслалының аныяктарының кайгамчык улуг селгүүстээшкини болган. Туктар-биле болгаш санап четпес хөй лампочкалар-биле, чырыткылар-биле каастаан паркка чер болганга аныяк хөглүг ырлар, хөгжүм диниреп турган.

Аныяктар байырлалынга эштер Мао Цзэ-дун, К. Е. Ворошилов, Чжу Дэ, Лю Шао-ци, Чжоу Энь-лай, Ш. Р. Рашидов, В. П. Елютин, ССРЭ-нин БУР-да элчин П. Ф. Юдин, Кыдаттың көскү күрүне болгаш хөй-нинти ажылдакчылары, ССРЭ-нин БУР-да элчин черинин төлөлекчилери, совет тускай эртемниглер болгаш Кыдат Улус Республиканың дээди өредилге черлеринде өренип турар совет болгаш даштыкы студентилер чеде бергилээннер.

К. Е. Ворошилов болгаш кыдат чазактың удуртукчулары ажык шөлдериниң бирээзинге Пекиниң студентилериниң ниити ырзын дыңнаннар, студентилер кыдат болгаш орус дылларга «Москва—Пекин» деп ырны күүсеткилээн, оон соонда цирк артистериниң, ойнаакчылар театрының болгаш пионериң бот-тывынгыр уран-чүүлүнүң оюннарын көргүлээн. Аалчыларны аныяк пионерлер дириг чечектер-биле болгаш диниттиг байыр чедириишкиннери-биле утканнар. Олар Мазурканы күүседип, «Репканың» үзүндүзүн аалчыларга көргүскеннер. Пионерлериң бот-тывынгыр уран-чүүлүнүң концертинге Пекинде совет албан черлериниң ажылдакчыларының уруглары база киришкилээн.

Аныяк пионерлерни аалчылар адыш часкаашкыннары-биле шаңнаннар.

Танцы шолунге эштер К. Е. Ворошиловтуң, Мао Цзэ-дунуң, Лю Шао-цинин болгаш өскелериниң-даа көзүлүүлеп келгенин аныяктар улуг өөрүшкү-биле утканнар, аалчылар студентилер-биле ийи катап вальс танцыланнар.

Байырлалың турүзукчулары — Кыдаттың аныяктарының Чаа-Демократтыг эвилелиниң Пекин хоорай комитединиң, Демократтыг аныяктарның Бүгү-кыдат федерациязының Пекинде салбырының, Студентилериниң Бүгү-кыдат федерациязының Пекинде салбырының төлөлекчилери-биле кыска дыштанылга үеэнде беседа кылгаш, К. Е. Ворошилов болза байырлалга чалааны дээш оларга четиргенин илереткен болгаш аныяктарны коммунизмнин ёзузунга кижизидер хереккe чедиишкиннерлиг болурун оларга күүзээн.

Хүнүлүг аалчылар паркка ийи ажыг шак болганнар. Селгүүстээшкинге ол кежээ шуптузу 10 муң ажыг кижи киржип, 18 ажыг уран-чүүл коллективтери болгаш оркестрлер оюн көргүскүүзээн.

К. Е. ВОРОШИЛОВ ПЕКИН УНИВЕРСИТЕДИНИҢ СТУДЕНТИЛЕРИНИН ААЛЧЫЗЫ

ПЕКИН. (СЭТА). Пекин университединин 10 муң студентилери, башкылары болгаш профессорлары ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловту болгаш оон-биле кады чеде берген эштер Пынь Чжэнь, Дэн Сяопин, Ш. Р. Рашидов, В. П. Елютин, Н. Т. Федоренко, П. Ф. Юдин, Лю Сяо оларны боттарынга күүзээн алганнар.

К. Е. Ворошиловту болгаш ону үдээн кижилерни чыыганнар чыыы-биле утканнар. Аалчылар университеттиң ректору сураглыг кыдат экономист Ма Инь-чуга үдетирип алгаш, университеттиң өөредилге бажыңнарын болгаш лабораторияларын көргеннер, орта боттарының үеэнде эш Мао Цзэ-дун, Кыдаттың Коммунистиг партиязының үндезилекчилериниң биразын Ли Да-чжао болгаш улуг кыдат шулукчу Лу Синь ажылдап турганнар. 1898 чылда үндезилеп тургускан университеттиң төөгүзүнүң дугайын ректордан К. Е. Ворошилов тодаргайы-биле айтырып, тускай эртемниглерни болгаш эртем ажылдакчыларын ында белеткеп турарын сонуургап турган.

Студентилер болгаш башкылар чыыгаан шөлче бар чыдырда К. Е. Ворошиловту уруглар уткуп алган. Уруглар К. Е. Ворошиловка галстук баглап бергеш, оон-биле кады чуруккa тырттырып алганнар.

К. Е. Ворошиловтуң чүве чугаалаанын митингинин киржикчилери өөрүшкүлүг байырлалдың кыйгылары-биле болгаш динниттиг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар.

Ийи чурттарының сүлде демдектериг болгаш тайбынның демдээ — кок-буганы чуруп каан улуг эвес чурукту студентилер Климент Ефремовичиге белекке бергеннер.

К. Е. Ворошилов студентилерге чүректиң хамыыдынан четиргенин илереткен болгаш боттарының Төрээн чурттунуң чазагай чоруу дээш өөредилгезинге чедиишкиннерлиг болурун күүзээн.

ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е Ворошиловтуң өмүнээзинден эртемнин болгаш өөредилгенин 3500 том номнарын университетке белекке бергенинин дугайын ССРЭ-нин Дээди өөредилге министри В. П. Елютин өөрүшкүлүг кыйгылар болуп турда дыңнаткан.

XIII үс чыла бижигилээн кыдат төөгү болгаш литература чогаалдарын ректор Ма Инь-чу университеттин өмүнээзинден К. Е. Ворошиловка белекке берген. Ол университетте өренип турар совет студентилер база К. Е. Ворошиловка белектерни берип, оон үр чылда калык чазагай чурттаарын күүзээннер. К. Е. Ворошилов оларның чедиишкинниг өренирин күүзээн.

К. Е. Ворошиловка болгаш оон-биле кады чоруур кижилерге тураскаал кылыр университеттин демдектерин белекке бербишаан, студентилер болгаш башкылар боттарының эргим аалчызын «Москва—Пекин» деп ыр-биле болгаш үр чылдарда чурттаарының күзелдери-биле машинага чедир үдеп кааннар.

К. Е. Ворошиловтуң Индонезияже чорупканы

ПЕКИН. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов болза ону үдеп чоруур Үзбек ССР-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы Ш. Р. Рашидов, ССРЭ-нин Дээди өөредилге министри В. П. Елютин, ССРЭ-нин даштыкы херектер министринин оралакчызы Н. Т. Федоренко олар-биле кады, Индонезия Республиканың президентизи доктор Сукарнонуң чалалгазын ёзугаар, найыралың чоруу-биле Индонезия Республикаже Пекинден майның 6-да түс чериниң шагы-биле эртенгинин 4 шак 30 минутада ужудуп чорупкан.

Улус төлөлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының доктаамал комитединиң даргазы Лю Шао-ци, Кыдат Улус Республиканың Күрүне чөвүлелинин премьери Чжоу Энь-лай, Кыдат Улус Республиканың Күрүне чөвүлелинин премьерининң оралакчылары Чэнь Юнь болгаш Хэ Лун, улустуң политиктиг консультативтиг Бүгү-кыдат комитединиң Даргазының оралакчызы Пынь Чжэнь, министрлер, Кыдаттың Коммунистиг партиязының, демократтыг партияларның болгаш хөй-нинти организацияларның удуртукчу ажылдакчылары Пекиниң аэродромунга К. Е. Ворошиловту үдээннер.

Үдээннериң аразынга ССРЭ-нин Кыдат Улус Республикада элчин П. Ф. Юдин болгаш Совет элчин черинин ажылдакчылары, Индонезияның Кыдат Улус Республикада элчини Виджопраного болгаш индонезий элчин черинин дипломаттыг составы, Бирманың Кыдат Улус Республикада херектеринге түр бүзүүдүрүп Ву Ба Маунг олар база тургулаан.

Эш Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер аэродромга турганнар-биле чылыг байырлажып чарылган. «ТУ-104» деп самолет агаарже кодурлуп үнгеш, мурнуу үүкче углаш чорупкан.

Делир кел чыда К. Е. Ворошилов Кыдат Улус Республиканың найыслалы — Пекин хоорайга база катап баар.

К. Е. Ворошиловтуң Рангунда чеде бергени

РАНГУН. (СЭТА). Кыдат Улус Республикадан Индонезияже бар чыда орук аайы-биле ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов болза Индонезия Республиканың президентизи Сукарнонуң чалаары-биле Индонезияже бар чыдар.

Рангунунуң Мингаладон деп аэродромунга К. Е. Ворошиловту уткуп алыры-биле Бирманың Премьер-министри У Ну, Бирма Эвилелиниң кол судызы У Тейн Маунг, премьер-министриниң оралакчылары Сао Кун Чо, У Чжо Неин болгаш өске-даа албанның кижилери база Совет Эвилелиниң Бирмада элчини А. Д. Шиборин, Совет элчин черинин ажылдакчылары, Рангунда дипломаттыг төлөлекчилерниң баштыңнары болгаш кежигүннери чеде бергеннер. К. Е. Ворошиловтуң болгаш ону үдеп чоруур кижилериниң олурып чоруурy «ТУ-104» деп самолет Рангуннуң аэродромунга эртенгинин 9 шак 45 минутада хонупкан.

К. Е. Ворошиловка алдар кылыр аэродромга эртенги шайлалга тургускан. «ТУ-104» Джакартаже баар орук аайы-биле Бангкокче 11 шак 35 минутада ужудуп чорупкан.

К. Е. Ворошиловтуң Джакартада чеде бергени

ДЖАКАРТА. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер «ТУ-104» самолет-биле майның 6-да Джакартада чеде берген.

Кемайоран аэродромга К. Е. Ворошиловту Индонезия Республиканың президентизи Сукарно, чазактың министрлери болгаш дипломаттыг корпустуң кежигүннери уткуп алганнар. К. Е. Ворошиловтуң алдары дээш 21 даштаашкынар-биле салют кылган. К. Е. Ворошилов болгаш президент Сукарно байырлыг чугаалар-биле солушканнар.

Аэродромдан К. Е. Ворошиловтуң турар черинге чедир оруктуң бүгү дургузунга Джакартаның үүс-үүс муң чурттакчылары К. Е. Ворошиловка байыр чедирип турганнар.

Американнар Иорданияда

КАИР. (СЭТА). Египет журналистерни иордан эрге-чагыргалар чурттан үндүр шолупкен болгаш Мен агентилелиниң Амманда салбырын хаттаан деп парлалга дыңнаткан. Неделя санында үнер «Роза Эль-Юсеф» журналың чоокта чаа Аммандан келген корреспондентизи Мамдух Рида Иорданияда америк корреспондентилериниң кара туразында аажылап турар чоруктарын демдеглээн үүлдү ол журналга бижээн. Ам Амманда 200 ажыг даштыкы корреспондентилериниң чартык кезии американнар болуп турар деп Мамдух Рида бижээн. Америк корреспондентилер херек кырында онза байдалда турар. Чижээлээрге, кандыг-даа байдалды барымдаалавайн кандыг-даа үеде чуртка кайнаар-даа моондак чок баар эргелиг тускай эрттирилгелерни оларга берген. Амманда америк журналистер АКШ-тың алчин черинин парлалга атташезинден информацияны ап турарлар болгаш оларның медеглеп турарын ёзугаар алырга Иорданияда болуушкуннарның дугайын олар ол болуушкуннар болурунуң мурнунда-ла билир турганнар.

АКШ-тың Амманда элчин черинин парлалга атташези чүү бижиринин дугайын болгаш иордан албан кижилери-биле чугаалажыга үезинде кандыг айтырыгларны салза чогуурун америк журналистерге чугаалап берип турар деп Мамдух Рида бижээн. Америк парлалга атташези америк журналистериниң боттарының солуннарынче чорудар материалдарын база хынап турар.

Иорданияда реакцияның калчааараашкыны

КАИР. (СЭТА). Иорданияның хөй-хөй күрүне албан-хаакчылары амгы чазактың реакцыыг хемчеглериниге улуданышкынның демдээ кылыр ажылга үнериниде ойталап, херек кырында чазак аппарадының ажыы-чорудулгазын мунчыраткан деп парлалга дыңнадып турар.

Ибрагим Хашимниң чазаа патриотчу кижилерге удур дерзин хемчеглерни күштелдирип турарын солуннар бижип турар. Тудуп хоруудаашкыннар чуртта үргүлчүлеп турар. Туттуруп хоруудатырганнарның аразынга Иерусалимниң прокуророу Адван Бакри болгаш өскөн хөй күрүне албан-хаакчылары бар. Чазак болза «Чазак аппарадын арыглаар» дугайын чарлаан.

Политиктиг ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр буруудатырган кандыг-даа албан-хаакчыны ажылдан үндүрер деп кыжанып турарын парлалга дыңнаткан. Вационал политиктиг партияларга хамаарышкан солуннарны болгаш журналдарны Иорданияның чазааның дужаалын ёзугаар хаттаан. Студентилер эвилелиниң ажыл-чорудулгазын база чазак хоруудаан болгаш оон бүгү салбырларын хаттаан.

Делегей байдалының ДОПЧУЛАДЫ

Эн-не янзы-бүрү чурттарга бо чылдың май биринин байырлалынга эн-не тодаргай чангыс ниити демдекти тыварын эрдедажыр болза ол даарге, тайбын дээш, Барыын чүкте империалистиг болуктериниң өскүдүүн турары ідйынзырак дембеэрээшкининин чыт-бузуудан делегей байдалын арыглаар дээш улустарының улам-на өзүп турар шимчээшкини болу бээри чигзиниг чок. Ол шимчээшкин болза Чөөн болгаш Барыын, Мурнуу болгаш Сонгу чүктериниң барык бүгү чурттарынга ол хүннерде болган хөй санныг чыскаалдарының лозунгуларынга, мун-мун митингилерге май биринің чугааларынга болгаш резолюцияларынга илергейлетиннген.

Капиталистиг чурттарга май биринин чыскаалдарының киржикчилериниге тайбынын салыы-чолдуунын дугайынга сагыш салыышкынынын барымдаалары четтир болган.

Египетке удур империалистерниң өскүдүүн үндүрген дайынының өртүн тайбынга ынакшылдыг күрүнелер өжүргелек турда-ла, өске араб күрүне—Иордания колонизаторларның чаа сулчээзинге болгаш өнчүк-чоңгээзинге таваржы берген. Алдыгы америк флоттуң бооларының аскынга даянган «Даллес — Эйзенхауэрниң доктриназының» дузазы-биле ол улуг эвес чурттуң иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкыны океанның ыңдыы чартыы чурттуг империалистерге удур көөр хөөн чок киленнээшкининиң шуурганын хайныктырган. Ол холгаарлаашкын АКШ-тың даштыкы политиказының колонизаторжу утка-шынарын сойгалап илереткен. Индияның «Амрита базар патрика» солунунуң илереткени-биле алырга, ол холгаарлаашкын болза, «Эйзенхауэрниң доктриназының» алыс үндезини болза күштү азы ону ажыглаарының кыжаныышкынын ажыглап турган хөделири болур дээрзин бүгү делегейге көргүзүп турар». Англияның «Дейли миррор» солуну ол-ла үүлдүн дугайын бижиишаан, «Ам болуп турар үүлдер күш дөгээрининиң политиказының илерели болуп турар» деп демдеглээн.

Араб Чөөн чүкте байдалды чидиглендирип турар АКШ-тың чазааның сөөлгү үүлгедиишкиннери херек кырында эвин эртир каржы чөнгээчи бүдүш-шынарлыг болуп турар дээрзин хөй-хөй америк буржуаз солуннар безин чамдык дувураазинбиле миннин бижип турар апарганнар. «Чикаго дейли ньюс» солун Каттышкан Штаттарның чоруун турары утланышкын дээш харысалганы кайгамчык улуг 4 нефть корпорацияларын каттыштырып турар «Арамко» деп нефть монополизы харылаар деп санап турар, а «Пост доспетч» солун күрүне департаментизиниң сагыш човап турары нефть картаачыларының эрге-ажыктары АКШ-ты база дагын «дайынның кызыгаарынче» чедирип турар хөделиишкинче чыыра тырттып турар деп үүлдүн дугайында дувураазинин илергейлеп турар. Чөөн чүкте азы өске кайы бир черде национал-хосталгалыг шимчээшкинге күзелдиг дээрзинге кыы-даа сезигген болбас «Уолл-стрит Джорнэл» ышкаш ыңдыг солуннуң безин мынча деп айтыр ужурга таварышканы барымдаа болуп турар: «Бистиң» (тодаргайлаарга, америк) холгаарлаашкынывыска кыы-бир кижи байыр чедирери чегий-ле боор». АКШ-тың тускай төлөлекчилери «олар мартта англичаннарның доосган чериниэн эгелээннер деп үвевиа туралыы-биле миннин турарлар... Каттышкан Штаттарның Ортаакы Чөөн чүкте чаа ролю Эйзенхауэрниң доктриназы кодурлуп турар душта хөй эвес американнарның билип турган ролю болур» деп ол-ла солун үргүлчүлеп бижээн.

Чогум-на харын ол «хөй эвес американнар» америк политиканың амгы угланышкынын албалап турарлар. Кыы-даа эвес, харын «Уолл-стрит джорнэлдиң» редакциязы ол дугайын эки билип турар.

Атомнуг дайынга белеткелден ойталар бодалдары чок дугайында америк шерит болгаш политиктиг удуртукчуларының өөрүк-чоңгээлиг медеглелдери ол байдалдарда база дагын чангыланып үнген. АКШ-тың камгалал министри Вильсон биле адмирал Бэрк чоокта чаа шак ыңдыг медеглелдерни база дагын кылганнар. Оларның чугаалары-биле холбаштыр өске чурттарның девискээринге америк этомнуг кезектерин таарыштыр тургузар деп АКШ-тың чазааның шинчилери болгаш Баттышкан Штаттарның Барыын Германияны чепсеглээр деп күткүлүг улам-на каржы ужур-уткалыг болуп бар чыдар. Англияның «Дейли экспресс» солуну мынча деп бижээн: «Германия гитлерлиг дайынның соонда Кайзерниң дайынының соонга бодаарга, оон безин дүрген чепсеглетиннин турар. Герман дивизияларының саны көвүдеп турар. Ужар үүл реактивтиг самолеттар-биле чепсеглетиннин турар, а моон соңгаар атомнуг чаныдырышкынналыг боттары башкартынар снарядтар-биле чепсеглетиннер деп турар. Ол бүгүнү НАТО-нуң айыы чок чоруунга баш бурунгаар көрүп турары ол. Ынчалза-даа ол болуушкуннар Англияда ханы айыылыышкынларны болдуруп турар».

Хөй-нинтиниң калбак бөлүктери болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының болунда-даа үүвевиа чоптуг болдар политиктиг ажылдакчылар чепсеглениишкиннерни эңдере бүдүрери ыладгыы Барыын Германияны атомнуг дайынның одаа кылдыр хуулдурарының перспективалыг атомнуг чепсек-биле бундесвериниң чепсеглээриниң политиказы бирги эзлчегде немец улустуң национал эргежыктарынга эттинмес каража-когаралды таварыштырар дээрзин билип турарлар. Атомнуг чепсек-биле айыылдыг ойнаашкынга удур сагыыдыгын турар болгаш ылангыы атомнуг чепсекти Германияның девискээринге таарыштыр тургузарындан ойталаар дугайында барыын талакы күрүнелер-биле дугуржуушкун кылырынга белен чоруун илергейлеп турар Совет чазактың чоокта чаагы нотазын Германияның ийи кезектериниң чонунуң улуг-биле деткип утканының чыдагаанын харын оортан дилеп тыпса чогуур. Барыын Германияда эң улуг партияның — Германияның социал-демократтыг партиязының даргазы Олленхауэр ам болур сонгулдаларны болгаш массаларның хөөнүн барымдаалаан, федералдыг чазак «делегей политиказындан атомнуг чепсекти казыырыче» утланган бүгү-ле күзениишкиннерни деткир хүлээлгелиг деп Ганноверге болган май биринің митингизинге онзалап демдеглээн. Чазак болза ядролуг чепсек-биле бундесвериниң чепсеглээринге угурланып турар герман улустуң тура-соруун хереке ап көөр ужурлуг деп Олленхауэр чугаалаан.

Чогум-на харын май биринің хүннеринде, кажан бүгү делегейдээн-биле бир дөмей барыын талакы чурттарда миллионмиллион кижилер душкуурлуг чоруктарны чавырыылыып таарыштырар болгаш атомнуг дайынга угаан чок белеткелди сокедыр деп негелделиг, кудумчуларга үүгүй келген турда, Барыын Германияның найыслалы Боннда сонгу атлантика эвилелиниң (НАТО-нуң) чөвүлелиниң эолчеглиг сессиязы чыыган. Ол сессияга күрүне секретары Даллестиң болгаш канцлер Аденауэрниң баштайгы чугааларындан илереп турарын ёзугаар алырга, ук сессияны хөй-нинтиниң негелделериниге-даа, НАТО-да кирип турар чурттарның улустарының ёзулуг эрге-ажыктарынга-даа ниитилежир чүү-даа чок соруга-биле чыыдырган болуп турар. Даллес Аденауэр-биле бир дөмей дайын белеткелдерин улам ынай күштелдирериниче сессияга ажыы-биле кыйгырып турган.

Тайбың дугайында болгаш улустар аразында душкуурлуг чоруктарын кошкадыр дугайында сагыш салыышкын сиңиикен ол хүннерде бистиң чуртувустуң үндүрген программазы ыңдыг янзылыг кыйгырыгларга аажок удурланышкак болуп турар. Чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында КНО-нуң Боннссиязының чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле Лондонда хуралдан турар Белеткел комитединге көөрү-биле Совет Эвилелиниң чаза апрель 30-де саналдар үндүрген. Ол саналдарны хөй-хөй чурттарга изиг үнелеп көрүүшкүн-биле уткаан. Голландияның «Алгемейн дагблад» солуну Совет Эвилелиниң чаа саналдарында барыын талакы күрүнелерге база дагын «улуг уткуй барыышкыннар кылдыып турар-дыр» деп демдеглээн, а Италияның «Коррьере делла сера» солуну ол саналдар «ийи угланыышкынга баштайгы баазын боон болур» деп санап турар. ССРЭ-нин чаа инициативазынга хаазарыштыр хөй-нинтиниң сонуургалын улуг реакциялыг партиялга соодарын оралдажып турар АКШ-та болгаш Англияда безин совет саналдар улам улуг кичээнгейни хаара тудуп турар. Чижээлээрге, Лондонуң «Таймс» солуну ССРЭ болза «барыын талакы күрүнелерге дыка уткуштур барыын турар» деп миннин бижээн. «Херек кырында хөй-хөй үүлдер талазы-биле орустарының бодалы болгаш Барыын чүктүң бодалы дөмейлежип турар-дыр, ынчангаш ыладжыышкыныг чугаалажыышкыннарның аргазы-биле чоокшулажыышкынның ол бодалдарының санын көвүдеп болур дээрзинге бүгүде бүзүүдүр ужурлуг» деп ол солун бижээн.

Совет чазактың сөөлгү үеде ап чоруткан даштыкы политиктиг өске-даа чамдык хемчеглери-биле чергелештир чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле ангы совет саналдарны хөй-хөй даштыкы хайгаараакчылар чер-ле чоптуг-биле көрүп турарлар. Ыңдыг совет хемчеглерге хамыктың мурнунда Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң иштики херектеринге даштыкы холгаарлаашкынны болдуруп болбазының дугайында дөрт күрүнелериниң (ССРЭ-нин, АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның) медеглелдерни чарлаар дугайында санал болгаш ол районнуң шинтирлетиннээн айтырыгларын шинтирлээрде күштү хереглээрин оларның бүрүү шаап көөрүүнү дугайында санал, а ол ышкаш Н. А. Булганиниң ангы премьер-министр Макиллавга найыралчы хөөннер-биле чоруткан чагаазы хамаарыр. Совет чазактың ол хемчеглери-биле дүүштүр чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле чаа совет саналдар болза бистиң Төрээн чуртувуе тайбың кожа-хелбээ турарының политиказын өскерилге чок барымдаалавышаан, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадыр даап бодунаан хамаарышкан бүгү-ле үүлдерни кылып турарының дугайын көргүзүп турар-дыр. Реакцыыг пропаганда совет даштыкы политиканың тайбынга ынакшылдыг базынызрын хажыды көргүзүп турар ыңдыг черлерде безин улам-на хөй санныг кижилер ону билип турар апарган.

Американың үвевиа чөптүг бодаар кижилериниң дувураазинин көрүнчүктелдирип көргүспүшаан, Калифорниядан профессор Холланд Робертстиң медеглеп турары болза: «Бистиң шимчеп бар чоруурувус темпилер өртүн дедир эолбес черлерге бистерни дургени-биле чедирип болур».

Адак өөлүнде америк эртемдея мыңдыг түннелди кылган: «Бистиң турум бодалывысты өскертир ye келген. Ядролуг чепсекке хереглээр шериг блоктарынче болгаш базаларынче кичээнгейни мөөнээриниң өрнүнге хостуг садыглажыышкынче, долу кады ажылдажыга болгаш чепсеглениишкиннерни дүжүрер дугайында социалистиг чурттар-биле дүгуржулга чедип алыр соруга-биле ийи партиянын чаа даштыкы политиказын ажылдан кылырының хөрөнге чаа кандыг-бир чугула базынарны кылыры эргежок чугула».

Ынчаарга социалистиг лагерьин болгаш улустуң хосталгалыг шимчээшкинин көөр хөөн чок чорук-биле согуурган АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери ыңдыг оруукче киреринн күзевейн турары, боттуг фактыларны хереккe алырын күзевейн турары илдеп болгай.

И. ЛАПИЦКИЙ.

Редактоонуң оралаичызының хүлээлгезин иүүседип турар Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ГРИППТИ ТАРАТПАҢАР!

Грипп — халдавырлыг аарыг. Грипп болза, чоок черге олургаш азырып бышкырганда база чугаалашканда чараа чаштанчыларын дамчыштыр, дүшкүдеп болгаш аарыг кижи чөдүргениниэн, ошкажыышкыннан болгаш хол тудушканынан дамчыштыр, чоттунар аржыылдан, думчук аржыылынан, аяк-савадан болгаш аарыг кижиниң эдилеп ажыглаан өске-даа чүүлериниэн дамчыштыр нептереп тараар.

Грипп суук думаа-биле, чодуп-биле мага-боттуң ниити кошкак чоруу-биле база эьт изиишкининиң улгадыышкынынбиле тыптыр.

Гриппten аарый бергениндерде эмчиге доп-дораан барыңар база эмчиниң айыткан чурумун болгаш эмнээшкинин шынгыы сагынар.

Бодун болгаш долгандыр турар кижилерни гриппten канчаар камгалаарыя

Чөдүрерде болгаш азырарда аскынарны база думчуунарны думчук аржыылы-биле түй тудунар, долгандыр турар кижилерден өскээр көрүп алынар, шала кырынче дүпкүрбенер.

Хол тутчуруннан болгаш ошкажырындан чайлап чорунар.

Холдарынарны удаа-дараа чунар база мага-боттуң, иштики хевинерниң болгаш идиннериң арыг-шеверин сагынар. Чем чиririниң мурнунда холунарны чунар.

Гриппten зараан кижи-биле чаңгыс өрунга кады удуваар, ниити аржыылды, думчук аржыылын, өрун дөжек херексели болгаш өске-даа иштики ак-хепти ажыглаваңар база чаңгыс аяк-савадан аъш-чем чивенер.

Удуур өрээлди агаарладып турунар.

Бодунарны организминерни спорт болгаш гимнастика-биле быжыглаңар. Арыг агаарга агаарлап турунар.

Гриппten зараан хире демдектиг бичии уругларны школаже, уруглар садыиче, ясличе база өске уругларже чоруткаңар.

Гриппten зараан иелер уруг азырзарда, ылангыы уруг эмзирерде аскыңарны болгаш думчуунарны марля-биле шарып алынар.

Бир эвес бажында гриппten зараан кижи бар болза чүү кылыры

Аарыг кижини кадык кижилерден болдунар шаа-биле ангылаар.

Аарыг кижиге тускай өрээлди база орунну үндүрүп бээр. Бир эвес аарыг кижини тускай өрээлге чыттырары берге болза, ону улуг көжеге-биле үзүктээр. Аарыг кижини чылыдыр шуглап тургаш өрээлди агаарладып турунар.

Аарыг кижи чыдар өрээлдің шалазын ол пос-биле чүп турунар.

Аарыг кижи тускай аяк-саваны, чотунар аржыылды, орун дөжек херекселдерин болгаш өске-даа үүлдерни ажыглап турарын хайгааранар. Аарыг кижиге дүпкү савазындан салып беринер, ону хүннүн-не чүп турунар.

Грипп-биле демиселдің бүгү чуруларын сагынар база долгандыр турар кижилерден оон күүселдезин негенер.

Тыва областың санитар чырыдыышкын башкы.

ОБЛАСТЫҢ НАЦИОНАЛ ШИИ ТЕАТРЫНЫҢ

Кыышкы сезонунуң сөөлгү шиилериниэн

МАЙ 9-ТА

В. Гюгонуң

МАРИЯ ТЮДОР

деп шиизи болур. Эгелээри кежээкинин 8 шакта.

Кинофикцирлер таралырының Тыва область конторазы

«АНАА-ЛА ЭВЕС КАРЬЕРА»

деп уран-чечен кинону тараткан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация киллизиниң — 3—88, харысалгалыг секретарының, культура болгаш амылырал киллизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кедээ ажыл-агый киллистериниң 3—68, чагаа киллизиниң база бухгалтериянның 3—65.

ТС—00604. Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1926 чылда үндезилетингеН

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 11 СУББОТА № 93 (3805)

Өртээ 20 коп.

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар талазы-биле партияның болгаш чазактың айыткан хемчеглерин черле өйү келген, ажыл-агыйны социалистиг эргелеп чорударының ленинчи принциптеринге таарышкан кылдыр санавышаан, ол хемчеглерни бистиң хөй националдыг Совет Эвилеливистиң улустары бир эп-сеткилдиг болгаш изии-биле деткип турар.

(ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязына эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиндеН).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ХУРАЛЫ

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязына эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

Эштер депутаттар!

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжылар дугайында айтырыгны чугаалажып көргенин өзүлүг бүгү улустуу бүдүш-шынаарлыг болу берген. Ол чугаалажып көрүде совет демократизминиң чаа чырыткыланчак херечизи болур. Ол болза чүрттүң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң үндезин айтырыгларын шинтпирлээринге ажылчы чоннарның миллион-миллион массаларын эн-не калбаа-биле киириштирерин Совет Эвилелинде сөс кырында хандырып турарының ол фактызын бүүрелир бадыткап турардыр. Күрүненің ындыг чугула айтырыын бүгү улустуң чугаалажып көргени коллективтиг удуртулганың болгаш удуртулганың улус-биле чарылбас харылзаалыының ленинчи принципин амыдыралда боттандырып турарының тодаргай чижээ болур, партия биле чазак коммунистиг тургузуушкунуң өйү келген сорулгаларын көөрде улус-биле сүмележип турар, эн-не шын шинтпирлерни тыварынга улустуң коллективтиг угааны дузалап турар.

Ажылчы чоннарның эң калбак массаларының политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейниң кайгамчык улуг өзүлдезин. Коммунистиг партияның XX съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерни амыдыралга боттандырар деп оларның күзел-чүткүлүн болгаш тура-соруун бүгү улустуң чугаалажып көрүлдези көргүскен. Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар талазы-биле партияның болгаш чазактың айыткан хемчеглерин черле өйү келген, ажыл-агыйны социалистиг эргелеп чорударының ленинчи принциптеринге таарышкан кылдыр санавышаан, ол хемчеглерни бистиң хөй националдыг Совет Эвилеливистиң улустары бир эп-сеткилдиг болгаш изии-биле деткип турар.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол сорулгалары болза, аар үлетпүрнү колдадыр хөгжүдериниң, соксаал чок техниктиг дептилгенин болгаш күш-ажылын бүдүрүкчүлүүн бедидериниң суурунга улус ажыл-агыйының бүгү адырларының улам ыңайгы күчүлүг өзүлдезин хандырары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң күштүг көдүрүүшкүнүн боттандырары болгаш аңаа үндезилээш совет улустуң материалдыг чаагай байдалының болгаш культурлуг деннелиниң ыка бедиишкинин чедип алыры болур дээрзин совет кижилер ханыы-биле мерген билип турарын бүгү улустуң чугаалажып көрүлдези көргүскен. Чоннуң кижи бүрүзүнге онаштыр продукция бүдүрер талазы-биле эн-не сайзырангай капиталистиг чурттарны чедер болгаш эрттер — ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын төөгүлүг эн-не кыска хуусаларда тайбың экономиктиг чарыштың орудтарынга шинтпирлээрде ам бүгүлде эргежок чугула таарымчалыг байдалдарлыг болуп турарывысты бистиң улузувус бодунуң Төрээн чурту дээш дүрүм өзүгаар патриотчу чоргаарланыышкынның сагыш сеткили-биле демдеглеп турар.

Ажыл-агый тургузуушкунунуң үндезин айтырыгларын чугаалажып көрген чорук бистиң ленинчи улуг партиявыстың чаңгыс эвин, улус-биле оон чарылбас харылзааларының, ажылчы чоннарның хосталгазы болгаш аас-кежин дээш тулчуушкуннарга каңналган, марксизчи-ленинчи теория-биле болгаш социалистиг тургузуушкунуң эн-не байлак дүржүлгазы-биле чепсеглетинген Коммунистиг партия-биле болгаш Совет Эвилелинде бүгү улустарының сырый каттышканын чаа күш-биле көргүскен.

Сагыш амыр, бот оожургалыг болгаш билиргек хөөннерге удур өзүлүг большевикчи эптеш чок чорук, бодунуң оруунда бергелерни болгаш моондактарны ажып эртпишаан, дөгейленчек чоруктуң болгаш чаңгыс черге таптаашкынның, бюрократизминиң болгаш эргелелиң эрге-ажының барымдаалаар кызыгаарланчак чоруктуң болуушкуннарынга удур демисешпишаан, бурунгаар алдыртпайн баар деп күзел чүткүл бүгү улустуң чугаалажып көрүлдезиниң бот-шынаарлыг демдээ болган. Чугаалажып көрүде болза өзүлүг социалистиг демократизминиң, санал-оналдарны хостуг солчурунуң, принципиалдыг шүүмчүлелдиг болгаш бот-шүүмчүлелиг байдалынга, коммунистиг тургузуушкунуң чаа сорулгаларын шинтпирлээринче бүгү күштерни сырый каттыштырарының болгаш мөөнөөриниң байдалынга эрткен. Ангы-ангы экономиктиг районнарның, областарның болгаш республикаларның, улус ажыл-агыйының ангы-ангы адырларының тодаргай байдалдарын болгаш онзагай үүлдерин барымдаалап турган, үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарарын канчаар дээре организастаарын дээрзиниң хөй-хөй үнелиг саналдары кирген. Министерстволарның болгаш ведомстволарның, план органнарының, совет, партия болгаш профэвилел организацияларының ажылының практиказында улуг четпестерни илередип турар чөптүг шүүмчүлелдиг тайылбырлар хөй чугаалаттынган. Ол саналдар болгаш шүүмчүлелдиг тайылбырлар болза, ажыл-агый тургузуушкунуң удуртурунуң эн-не сайзырангай, эн-не өөлдек хевирлерин тывар арганы берип, ынчангаш ажыл-агый тургузуушкунунуң янзы-бүрү участоктарынче чаа-чаа муң-муң талантылыг организакчыларны болгаш тускай эртемнигларни дешпидеринге дузалаар, улам-на дүрген бурунгаар шимчээр арганы бээр.

Коммунистиг партия, Совет чазак ажылчы чоннарның саналдарын, оларның шүүмчүлелдиг тайылбырларын кезээде өөлдек болгаш кичээнгейлиг көрүп турар. Моон-биле адыг партия биле чазак бистиң улуг баштынчывыс болгаш башкывыс Владимир Ильич Ленинниң айтыышкынын удуртулга болдуруп турар, оон чугаалааны болза: «Улустуң медерел билип турар үүлдерин үүгле шын көргүзүп турган, эргелеп башкарып болур бис». (Чогаалдар, том 33, арын 273). Ленинчи чагыгларны эдербишаан, массалар-биле бодунуң харылзааларын партия чүткүлүг болгаш могаг чок быжыглап келген болгаш быжыглап турар. Шын удуртулганың үндезини, коммунистиг тургузуушкунга чаа чедишкиннериң үндезини ыыда.

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарарын улам ыңай сайзырангайжыдарының айтырыгларын бүгү улустуң чугаалажып көрген чоруу болза ханы болгаш бүгү тала-биле түнеэри, өөренири, келир үеде бистиң ажылывыска шын түннелдерни кылыры эргежок чугула эң байлак материалды берген. Чугаалажып көрүле чоруп турда кирген саналдарның хөй-хөйүн өөренип көрген бис, ынчалажок чаңгыс илеткелге ол калбак материалды шуптузун киирер арга чок тур. Дээди Советтиң депутаттары боттарының саналдарынга илеткелди боттарының саналдары-биле болгаш тайылбырлары-биле долдурар дээрзинге идеген тур мен. Бүгү улустуң чугаалажып көрүдезиниң материалдарын түннеэринге үндезилээш, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузар талазы-биле бистиң улузувустуң тургузукчу улуг ажыл-чорудулгазынга оон эрге-ажыктарын илергейлеп турар хоойлуну Дээди Совет ажылдап кылыр.

I.

ССРЭ-де күчүлүг социалистиг экономиканы тургусканы — партияның ленинчи чиңгине шүүмүнүң тиилелгези

Эштер депутаттар! Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюн, Россияның ажылчын ангызы күш-ажылчы тараачыннар-биле эвилелдежип алгаш, бодунуң үндезилекчизи болгаш баштыңчызы В. И. Ленинге баштаткан Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле капиталистернің болгаш помещиктерниң эрге-чагыргазын дүжүрген, пролетариаттың диктатуразын доктаадып тургускан, делегейге баштайгы социалистиг күрүнени тургускан бүгү делегейге төөгүлүг ол хүннүң бистиң улузувус, бүгү делегейниң ажылчы чоннары таптыг-ла алды ай болгаш демдеглээр деп турар. Совет революция тиилээн үеден бээр чүгле дөртен чылдар эрткен, а ол үениң дургузунда бистиң Төрээн чуртувус — тиилээн социализмниң чурту танытынмас кылдыр өскерилген, Европаның болгаш Азияның социализм тургузуушкунунуң оруунда турып алган эдээн хөй чурттарының чүе-чүе миллион ажылчы чоннары бурунгаар ырак баскан. Маркс болза революцияларны төөгүнүң локомотивтери деп адаан. Төөгүнүң бурунгаар угланыышкынныг хөгжүлдезин кеступ көрбээн-биле дүргедеткен болгаш делегейниң социалистиг улуг лагериниң тургустуларынга өгеин салган бистиң пролетаржы революциявыстың дүржүлгазы-биле ол сестер тодаргай бадыткатынган.

Бистиң чуртувуска Улуг Октябрьның тиилээни-биле күш-ажылчы улус төөгүде бир-ле дугаарында бодунуң чуртунуң өөн улуг өзүн апарган. Бистиң Төрээн чуртувустуң заводтары, фабрикалары, транспорту, чери, арга-ыяжы, бүгү бойдус байлактары улустуң эдилел байлаа апарган.

Хаанныг эрге-чагырганы, буржуаз-помещик тургузугдан Совет эрге-чагырга кайы хире аар-берге салгаашкынны алганы биллингир. Чаа, социалистиг амыдралды тургузар талазы-биле чижеглээр чүве чок ажылды эгелээр чорук совет улуска кайы хире улуг берге байдалдарда таваржып турганын кыргаи назынның өөрү, — Россияның экономиказ болгаш культура талазы-биле чүс-чүс чылдардагы хожудаашкыны бистиң бергелеривисти тодаргайлап турган. Чепсектиг интервенциязы буурап дүшкениниң соонда экономиктиг блокаданың дузазы-биле, а оон соонда социалистиг күрүнеге үүр соксаал чок хоралакчы үүлгедиглериниң аргазы-биле аныяк Совет республиканы бооп тударын оралдажып турган делегей империализми ол бергелерни нарыыдаткан. Бистерге капиталистер үүгле чээшкиннерни бербейн турган өөс, харын ССРЭ-де ажыл-агый тургузуушкунун үзер дээш бүгү-ле үүлдерни кылып турганнар. Шинчилетинмээн орук-биле чорбушаан, өөрөөнешкек капиталистиг хүрээ лээшкининиң байдалынга турган Совет чуртка социализмни тургузар ужур таварышканы-биле бистиң бергелеривис база тайылбырлатынып турган.

Совет Россияга тайбың ажыл-агый тургузуушкуну оон догуннап келгениниң баштайгы хүннеринден эгелээш-ле үүгле пштики өөс, харын бүгү делегей талазы-биле кайгамчык улуг ужур-утказы болган. Империалистернің чепсектиг халдаашкынын ойтур шапканының соонда Совет чурт бодунуң ажыл-агый тургузуушкуну-биле делегей хөгжүлдезинге кол саңылдарны чедирип турар апарган. Экономиктиг фронтуга оон чедишкин бүрүзү аныяк социалистиг системаның өртүк күштериниң дугайын тодаргай херечилеп, социализм дээш демиселичилериниң күштерин көвүдедип, оларның туруштарын бызыглап турган.

Дөртен чылдарның дургузунда бистерниң эрткен оруувусту ам хайгаарап көрбушаан, совет кижилер болза, В. И. Ленинниң ажылдап кылганы болгаш эртем өзүзү-биле үндезилээни база Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң амыдралда эрес маадырлыг күш-ажылы-биле боттандырганы, бистиң чуртувуска социализм тургузуушкунунуң улуг планының дугайын өөрүп четпишкин-биле чугаалап турар. Ол план болза чурту индустриализастаарын болгаш электрижидерин, көдээ ажыл-агыйны кооперастаарын, культура революциязын боттандырарын, чуртун бүгү национ-ларының экономиказын болгаш культуразын хөгжүдерин, бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартырын баш бурунгаар көрүп турган. Ленинчи планнар партияны идея талазы-биле чепсеглээн, чаа амыдралды тургузарының тодаргай оруун улустуң мурнунга ажыткан, ажылчы чоннарның калбак массаларының чогаадыкчы идепкейин хайныктырган. Чуртту индустриализастаарынче болгаш электрижидериниче угланыышкын социализминиң тиилелгези дээш демиселиче бистиң партиявыстың чиңгине шүүмү апарган.

Коммунистиг тургузуушкунунуң планнарын практиктиг боттандырарының хөрээнде чугула роль улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының хевирлерин болгаш аргаларын ажылдап кылган база үрүлчү сайзырангайжыдын келген партияның болгаш күрүненің организакчы ажылынга онаажып турар.

Ажылчы массаларның чогаадыкчы идепкейин эң улуг хөгжүдери-биле ажыл-агыйны күрүненің төпчүткен удуртуруунын дүүштүрер арганы берип турар демократтыг централизминиң принципи ажыл-агыйны социалистиг эргелеп чорударының кол принципи болган турар ужурлуг деп, В. И. Ленин Совет эрге-чагырганың баштайгы айларында-ла чугаалаан.

Херек кырынга өзүлүг демократтыг утка-биле билип алдынган централизм болза, үүгле түс чернин онза байдалдарының өрес харын база, түс чернин эргелээшкининиң, түс чернин инициативазының долу болгаш моондак чок хөгжүдезинин, ниити сорулгаже баарының орудтарының, эргаларының болгаш чепсектериниң янзы-бүрүзүнүң төөгүден баштайгы катап тургустунган аргазының барын айтып турар деп В. И. Ленин бижээн.

Социалистиг күрүнеге улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң эң чугула принципи болза, планнаашкын болуп турар. В. И. Ленинниң чугаалааны болза: «Экономика болгаш ажыл-агый талазы-биле үнелиг үүлдерни ден хемчээлдиг ажыглаарынче үткүвүшаан, ниити улуг план өзүгаар бүдүртүнер үүгле ыныг тургузуушкуну социалистиг кылдыр адаан турун болур». (Чогаалдар, том 28, арын 19).

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда мөөнөтинген дүржүлгазы социалистиг тургузуушкунну эргелеп башкарарының ленинчи принципиниң амыдралчы улуг күштүүн бадыткап турар. Ажыл-агый тургузуушкунунуң талазынга Совет Эвилелиниң кайгамчык улуг чедишкиннери бүгү делегейге билдингир. Ленинчи планнарны амыдралга чайгылыш чок шын боттандырбышаан, совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социализмни төөгүлүг кыска хуусаларда тургускан. Беш чылдар планнарының чылдарының дургузунда бистиң чуртувуска күчүлүг социалистиг индустрия тургустунган. Ол чорук улус ажыл-агыйының бүгү адырларын техника талазы-биле чаарты чепсеглээр болгаш Совет Эвилелиниң камгаланыр аргазын хемчээл чок бедидер арганы берген. Магнитогорскиниң болгаш Кузнецкиниң металлургия комбинаттары, Москваның Бирги подшипник заводу болгаш Горькийниң автозаводу чергелиг бистиң социалистиг индустриявыстың ындыг кайгамчыктыг баштайгыларының чаарбы беш чылын мырынай чоокта чаа калбаа-биле демдеглээн бис. Ол кайгамчык улуг заводтар, ол ышкаш Днепрогэс, Сталинградтың трактор заводу, хөй-хөй шахталар, рудниктер болгаш баштайгы беш чылдарының чылдарында туттунган өске-даа будүрүлгелер, чаа демир орук шүүмнары чуртту индустриализастаарының, оон экономиктиг күчү-шыдалын быжыглаарының хөрээнге кайгамчык улуг рольду ойнаан.

Чуртту индустриализастаарының, көдээ ажыл-агыйны социалистиг чаартырының улуг сорулгаларын шинтпирлээри база-ла аажок улуг бергелерни ажып эртери-биле капсырлажып турганын, ленинчи карачаңгыс шын оруктан партияны андара илерин, социалистиг чаартылгаларны боттандырар чорукту үзерин орадлажып турган троцкистерге, барыын үзелдиг оппортунистерге, буржуаз-націоналистерге удур чилиг демисел-биле капсырлажып турганын эки билир болгай силер, эштер. Коммунистиг партия, бодунуң партиязын долгандыр сырый каттышкан совет улус дүжүп берикчилерни — ленинизмниң дайынарын чылча шапкан. Бистиң чуртувус хожудангай чурт турганындан кестүп өскүлүг социалистиг күрүне болу берген.

Аар үлетпүрнүн шинтпирлиг адырларын бирги өөлдөгеле хөгжүдериниче угланган партияның ленинчи чиңгине шүүмү кайы хире мерген угаанныг болгаш ыракшы көрүштүг болуп турарын Ада-чурттун Улуг дайынының кадыг-дошкун шылгалдалары бүгүлде бүүрелдин-биле көргүскен. Ол шүүмну чайгылыш чок шын чорутканы бистиң чуртувустуң күч-шыдалын, оон камгаланыр аргазын сокоаал чок быжыглаарын хандырган, Ада-чурттун Улуг дайынынга Совет Эвилелиниң бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгезин хандырган.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда бистиң чуртувус экономиктиг хөгжүдериниң талазы-биле хөй-хөй капиталистиг чурттарны ажып эрткен болгаш Англия, Франция, Германия база өске-даа шак ындыг эң улуг капиталистиг чурттарны соонга артыргаш, үлетпүр будүрүлгезиниң деннелиниң талазы-биле делегейде ийнги черде үнген. Революция мурнунгаты үениннге деннээрге Совет Эвилелинде үлетпүр продукциязының хемчээли 1957 чылга чедир 30 ажыг катап, а 1940 чылдынга деннээрге — барык 4 катап өскен. Ол чорук дайын мурнунгы-даа, дайын соолундеги-даа үелерде капиталистиг чурттар кажан-даа билбээн болгаш билбейн турар шак ындыг темпилер-биле социалистиг үлетпүр өзүп турарының дугайын будүрелдиг херечилеп турар-дыр.

Соолгу чылдарның дургузунда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйы бурунгаар чаа улуг базымны кылган, элээн бедик чадаже көдүрүлген. Социалистиг үлетпүр амыы үениң эртемниг болгаш техникизаның-биле чедип алыышкыннарының суурунга бедик темпилер-биле хөгжүп турар. Техниктиг дептилгенин чырыткыланчак херечизи болза амыы үениң машиналарын, приборларын тургузарынга, улус ажыл-агыйынга электрониканы ажыглаарынга, тайбың сорулгаларга атомнуг энергияны хереглээринге шылгарангай чедишкиннер болуп турар. Делегейде баштайгы атомнуг электростанция Совет Эвилелинде үш чыл иштинде ажылдап келген; делегейде эң улуг атомнуг машинаны — синхрофазотронну чоокта чаа ажылдалып киирген. Ол фактылар, база ужар-чүүл тудуунуң болгаш өске-даа чамдык адырларның талазынга бистиң конструкторларывыстың, эртемденнеривистиң, инженерлеривистиң болгаш ажылчыннарывыстың ниитиге үүлээн көрүүнген чедишкиннери Совет Эвилели, бистиң эртемденнеривис, үлетпүрнүн ажыллакчылары техниктиг дептилге дээш чүткүлүг демисели чорудуп, делегейниң эртемнинин болгаш техниказының хөгжүдезинге боттарының салыышкынын киирип турарын көргүзүп турар.

Көдээ ажыл-агыйны социалистиг чаартырының хөрээнге Совет Эвилели улуг чедишкиннерни чедип алган. Көдээ ажыл-агыйның кол-кол ажылдарын күүселип, өр. хөрээжен колхозчуларның, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының күш-ажылын хөй үүлдер талазы-биле чиигедип, оон будүрүкчүлүүн белдип турар амыы үениң машиналары-биле көдээ ажыл-агыйны бистиң индустриявыс чепсеглээн. Амыы үеде чуруттун ховуларында 1500 муң ажыг тракторлар (он беш аът күжүнге чижеглеп саналарга), 380 муң чыгам комбайннар, көдээ ажыл-агыйының өске-даа чүс-чүс муң машиналары ажылдап турар.

Соолгу чылдарның дургузунда партияның болгаш чазактың ап чоруткан хемчеглериниң түннелинде көдээ ажыл-агыйының чамдык адырларының хөгжүдезинге улуг бурунгаарлаашкынныг болган бис. Тарылга шөлдери дыка калбарган. Эрткен чылын ажаап алдынганы ышкаш ол хире хөй тараны бистиң чуртувус кажан-даа ажаап ап көрбээн. Хөөцнин, чигир свеклазының болгаш өске-даа техниктиг культураларның чыылдазы көвүдээн, мал ажылының продуктуларын, ыаңгыя сүттү будүрери өскен. Чуруттун ангы-ангы зоналарынга көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының соолгу үениң дургузунда болгулаан чөвүлел хуралдары ам колхозтарның, МТС-тернин болгаш совхозтарның чурттап эрттирип турары ындыг кайгамчык улуг кедрлүүшкүннүн тодаргай илерели болган. Боттарының күштеринге бүүрелдиг көдээнин ажылышчилери эштер, сүттү болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын будүрүрин дыка көвүдедир дээш, партияның XX съездизиниң көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле шинтпирлерин хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты калбартып турар. Россия Федерациязының, Украинаның, Молдавияның болгаш өске-

(Уланчызы 2-ги арында).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ХУРАЛЫ

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязынга эш Н. С. Хрущевтүң илеткели

(Эгези 1-ги арында).

даа республикаларның көдээ ажыл-агыйының ажыглалдыг 100 гектар черлеринге хамаарыштыр 100 центнер эштти алырын бо чылын-на чедип алыр деп хүлээлгени алган мурнакчы колхозтарының эгелээшкинин янзы-бүрү арга-биле деткири чугула. Көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының шинчээшкини чүртка улам-на калбак нептерээн тудум, чүртка көдээ ажыл-агый продуктуларының элбекшилерин улам-на дүрген чедип алыр бис.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин көлүрүүшкүнүнге үндезилээш хүлүгүн амыдыралының лепнели сексеал чок белип турар. Улустың чаагай байдалынын экижээнинин эн-не түпнекчи көргүзү болза ССРЭ-нин национал орулгазының өзүлдези болуп турар. Чопнуң кижи бүрүзүнге онзаштыр саналарга бистиң чүртүвүстүң национал орулгазы 1913 чылдан эгелээш 1956 чылга чедир үениң дүргүзүнде 13 катап көвүдээн. Национал орулганың өзүлдезиниң ыдыг темпилерин чангыс-даа капиталистиг чүрт билбес. Чижээлээрге, национал орулганы чонның кижи бүрүзүнге хамзарыштыр алырга ол-ла үениң дүргүзүнде АКШ-ка ортумаа-биле ийиден эвээш катап, а Англияга болгаш Францияга чүгле 1,6 катап өскен. Оон-биле кады ССРЭ-де бүгү национал орулганы ажылчы чонларның эргe-ажыктарынга таарыштыр хуваап турда, ынчаарга капиталистиг чүрттарда национал орулганың чартык кезиниңден хойун молчукчу ангылар шинчээдип ап турар.

Культура түргүзүүшкүнүнүң талазында Совет Эвилелиниң чедишкиннери база онза улуг. Культура революциязын боттандыргаш, бистиң чүртүвүс калбаа-биле бижик билиглиг чүрт болу берген. Совет эрге-чагырганың чылдарының дүргүзүнде чаа, өзүлүг улусчу интеллигенция түргүстүнган, ажыл-агый болгаш культура түргүзүүшкүнүнүң бүгү адырларында бедик эртем билиглиг кадрлар белеткетинген. Бир эвес революция мурнундагы Россияда дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 200 мүн четпес тускай эртемниглер санатылып турган болза, ам чүрттүң улус ажыл-агыйында 6 миллион ажыг ыныг тускай эртемниглер ажылдап турар. Амгы үеде өөредилгенин бүгү хевирлери-биле 50 миллион кижи хаара түттүнген: ол үүл дээрге Совет Эвилелиниң дөртү хамаары бүрүзү-ле өөренип турар дээни ол-дур.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дүргүзүнде ССРЭ-нин улустары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ажыл-агый болгаш культура түргүзүүшкүнүнүң бүгү адырларында, улустуң материалыг чаагай байдалының көдүрүнге шылгарангай чедишкиннерин чедип алганының дугайын ол допчу сан медээлер чугаалап турар-дыр.

ССРЭ-де күүлүг социалистиг экономиканың түргүстүнганы, коммунизминиң түргүзүүшкүнүнүң улуг хөрээнде бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелер болза Коммунистиг партияның ленинчи чиргине шугумунуң тиилелгеси болуп турар.

II.

Улус ажыл-агыйының өзүлдези болгаш үлетпүрнү база тудугну эргелеп башкарар чоруктуң организастыг хевирлерин улам ыңай сайзыраңгайжыдарының эргежок чугулазы

Эштер депутаттар! Материалдыг бүдүрүлгени чайгылыш чокка өстүрүнгө, ниитинин күш-ажылының бүдүргүчүүн бедидеринге, улустуң чаагай байдалын көдүрүнге болгаш улус ажыл-агыйында курлавырларны улам-на долузу-биле ажыглаарынга улус ажыл-агыйын эргелеп башкарар чоруктуң шын организастаары аажок улуг ужур-дүзүлү.

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарарының айтырыглары партияның болгаш чазактың кичээнгейнинин төвүнге кезээде турган. Улус ажыл-агыйының дээш Чөвүлели болгаш улус ажыл-агыйының чер-черлерде Чөвүлелери, Күрүлүг болгаш чер-черниң план органнары, учеттуң болгаш контрольдуң органнары ышкаш күрүне эргелелиниң шак ындыг органнарын бистиң чүртүвүска ажыл-агый түргүзүүшкүнүнүң баштайгы чадазында түргүскүлээн турган, оларның чугула рольду ойнааны билдингир болгай.

Эргелеп башкарарының хевирлери болгаш аргалары өскерилге чок, чангыс черге таптап турып бербези билдингир. Чүрттүң бүдүргүчү күштериниң өзүлдезинин эртемнин болгаш техниканың хөгжүлдезинин, кадрларның өзүлдезинин аайы-биле экономиктиг түргүзүүшкүнү удуртурунуң организастыг хевирлери база хөгжүп болгаш сайзырап турган. Ынчалза-даа оон-биле кады демократтыг централизминиң болгаш улус ажыл-агыйын планныг удуртурунуң кол ленинчи принциви хевээр артып каан турган.

Батан түргүзүүшкүн үезинин сорулгаларын шинтирлээринден чүртү индустриализастаарының программазын боттандырарынче шилчип турда, быска хуусаның иштинде үлетпүрүнүң чаа адырларын түргүзарының эргежок чугулазы туруп келген турда ажыл-агыйны эргелеп башкарарының чаа хевирлерининг негетинин черле билдингир. Апгы-ангы адырлар аайы-биле специализастатынган улус комиссариаттарын, а оон соонда министерстволарны болгаш ведомстволарны түргүскүлээн турган. Ажыл-агый удуртулгазының ол хевирлери болза, аар үлетпүрүнүң шинтирлиг адырларын түргүзарынга, эргежок чугула инженер-техниктиг кадрларны болгаш бүдүрүлгенин организакчыларын белеткээринге күжиннишкиннерни мөөнээр арганы берген.

Улус ажыл-агыйының оон ынай өзүлдези-биле болгаш эртемнин база техниканың шапкын хөгжүлдези-биле холбаштыр үлетпүрүнүң болгаш тудугнуң улам-на чаа-чаа адырларын түргүзар, оон ынай улам ханы специализастаашкын кылыр болгаш адырлар аайы-биле чаа министерстволарны база ведомстволарны түргүзар хөөнер соолгу чылдарда биске үргүлчүлеп турган.

Ам, улус ажыл-агыйы кайгамчык улуу-биле өзе бергенде, үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарын организастаарынга өскерилгелерни кинерининг амыдыралчы эргежок чугулазының өйү келген. Чамдык кижилер: «Эргелеп башкарар чоруктуң эде организастаарын чөрүткен хөрээ чүл, бистиң үлетпүрүвүс эки ажыдап турар-ла болгай, оон ынай ам чү хөрек чүвел?» деп чугаалап болур. Ынчалза, бистиң үлетпүрүвүс күрүне планнарын эки күүседип ышдап, кайгамчык улуг чедишкиннерлиг болуп турар. Ол маргылдаа чок. Ынчалза-даа харын-на үлетпүрүнүң дүргүн өзүлдези болгаш тудугнуң ынчага чедир кестүп көрбээн калбарышкынын эргелеп башкарарының хевирлери болгаш аргаларын улам ынай сайзыраңгайжыдарының эргежок чугулазын болдуруп турар.

Мындыг чурагайларны бодап көрүнерем, эштер: бистиң чүрттүн эгээртиннеделгеннериңде күрүеннің 200 мүн ажыг үлетпүр бүдүрүзгелери болгаш 100 мүн ажыг тудуглар ам бар болуп турар. Ындыг аажок хөй санныг бүдүрүлгелерни болгаш тудугларны министерстволардан болгаш ведомстволардан тодаргай болгаш оперативтиг удуртулганы боттандырары берге деп чүве мырынай илден.

Оон-биле кады бис моон соңгаар-даа чайгылыш чокка бүрүнгаар шимчээр бис деп чүвени бодаар херек. Чүрттүн экономиказын хөгжүдериниң хөрээнге партияның XX съездизи аажок улуг сорулгаларны салган. Ол хөгжүлде болза эртемнин болгаш техниканың эн чаа чедишкиннериниң суурунга, бүдүрүлгени специализастаарынга, комплексиглиг механизастаарынга болгаш автоматизастаарынга үндезилетинген болур ужурлуг. Ажыл-агый түргүзүүшкүнүнүң партиядан айтыкан программазын боттандырары бүдүрүлгелерни болгаш тудугларны удуртурунуң деннелин бедидери негеп турар. Дүрүм өзүгаар мындыг айтырыг туруп келир: бүдүрүлгенин амгы аажок улуг хемчээли болгаш келир үеде кайгамчык улуг сорулгалар туруп турда, эрги хевирлерни кадыткаш, төп черге чаа-чаа специализастатынган министерстволарны база эргеледдерни түргүспүшаан, техниктиг, экономиктиг болгаш административтиг эргелелди улам ынай быларадырының шугуму-биле моон соңгаар-даа чоруп болур бе? Чок, хоржок.

Улус ажыл-агыйын тодаргай болгаш оперативтиг удуртурун күштелдирерин, эргелеп башкарарының организастыг хевирлерин сайзыраңгайжыларын бүдүрүлгенин өзе берген хемчээлдери негеп турар. Улус ажыл-агыйын улам ынай көдүрерде болгаш совет кижилернин чаагай бойдалын улам ынай экижидерде чүрттүн бүдүргүчү күштериниң хөгжүлдезинге улам улут делгемни бээр, бисте бар болуп турар кайгамчык улуг курлавырларны долузу-биле ажыглаар, ажылчы массаларның чогаадыкчы инициативазын болгаш идепкейин улам калбаа-биле хөгжүдер талазында ол хамыктын мурнунда эргежок чугула болуп турар.

Бүдүрүлгени министерстволар болгаш ведомстволар дамчыштыр эргелеп башкарарының туруп турар хевирлери хөй четпестерни көрүүлүүрүп турар дээрзин бис база көрбейн барып ыдаваас бис. Улуг четпестернин бирээзи болза, эргеледдин эрге-ажының барымдаалаарының мөөнлактары бар болуп турары болур. Эргеледдин эрге-ажының барымдаалап көөр чорук янзы-бүрү министерстволарның чангыс-ла хоорайда азы экономиктиг районда туруп турар бүдүрүлгелериниң аразында бүдүрүлге талазы-биле чогумчалыг харылзааларын кошкарырынга, а чамдыкта үрээринге чедирип турар. Эргелеп башкарар чоруктуң төп черден шуут дорт боттандырып турар амгы структуразы турда өзөөн хөй чугула айтырыгларны шинтирлээри үр үениң иштинде саадап турар.

Ажыл-херекти эргеледдин эрге-ажының барымдаалап көрүп турарындан ыракта-ла кезээде боттуг эвес ажыглатынып турар ыка хөй санныг дериг-херекселдер улус ажыл-агыйында бар. Бүдүрүлгелериниң отчеттуг сан-түүнелдериндеи алырга, металл кезер артык станоктарның саны 25 мүн ажыг чедип турар. Өзөөн хөй бүдүрүлгелерде артык электри шимчедикчилерим, компрессорлар, насостар, бүс көчүлдүрү, локомобильдер, дизельдер болгаш өскеде-даа дериг-херекселдер бар болуп турар, ынчаарга чамдыкта кожа тургулаар хөй-хөй бүдүрүлгелер ындыг дериг-херекселдерни хереглеп турар болгаш оларны чедишкиннин-биле ажыглап болур ийик. Бо шынап-ла чонның иштинде: «Бодумдаа чоглавас мен, өскеге-даа бербес мен» деп чугаалап турары-биле дөмей-дир.

Эргеледдин эрге-ажының барымдаалаар чоруктуп болдуруп турар улуг хоразы болза ажык чок сөөртүлгелер болур, ол дугайын ажылчыннарның болгаш албан-казкчыларының хуралдарынга, парлалгага хөй-биле чугаалап турган. Чамдык ведомстволар муп-муп километр черлерде боттарының бүдүрүлгелериниге янзы-бүрү кылыгларны болгаш тудуг материалдарын сөөртүп турар, а оон-биле кады өске ведомстволар ол-ла районнардан ол-ла ышкаш материалдарны болгаш кылыгларны дедир сөөртүп турар.

Ындыг чижекти көргүзейн. Металлургия болгаш химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң тудуунун министерствозу эрткен чылын 20 мүн дөрбелчин метр хире шөлдүг чыып эптээр бажыңнарны Карелиядан Красноярск крайже сөөртү берген. Хөй санныг чыып эптээр бажыңнарны Киров областан Красноярскиже Тудуг министерствозу база сөөртү берген. Оон-биле чергелештир Ыяш үлетпүрүнүн министерствозу болгаш Нефть үлетпүрүнүн бүдүрүлгелерин тударының министерствозу 170 мүн дөрбелчин метр чүрттүлге шөлдүг чыып эптээр бажыңнарны Красноярск крайдан өске районнарже үндүр сөөртүүннер. Бо чылын база-ла министрлер эштер Райзер болгаш Дыгай баштан турар министерстволарның организациялары Красноярск крайже чыып эптээр бажыңнарны ам-даа сөөртүп турар, а эштер Ордов болгаш Бортунов удуртуп турар министерстволар бажыңнарны Красноярскиден төп районнарже сөөртүп турарлар.

Ол дээрге Островскийнин «Эзим» деп шинзиңнден көргүзүг сагышка кирип кээрдир. Орукка ужуражы берген Счастливцев болгаш Несчастливцев деп ийн актернун ындыг чугаалажыышкыннарын билир боор силер:

— Байнаар бар чор силер база кайын келдиңер?— деп Несчастливцев айтырган.

— Вологдадан Бөрчиже, Геннадий Демьянович. А силер-е?

— Бөрчиден Вологдаже.

Бо таварылгада база ындыг-дыр.

— Чыып эптээр бажыңнарны кайнаар болгаш кайыырткан сөөртү тур силер?— деп чамдык министрлер өскелерден айтырар.

— Төп районнардан Красноярск крайже. А силер?

— Красноярскиден чүрттүп төп районнарынче.

Бо бүгү — ведомстволар аралаар чоруктун түүнели-дир. Ажык чок сөөртүлгелер чыл бүрүде чангыс чүс эвес миллион рубльдың когаралын күргенге чедирип турар. Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарын эде түргүзары херек чок сөөртүлгелерни дыка кызырар арганы бээр, ол чорук улуг экономиктиг түүнелди бээр.

Оон ынай, аажок улуг хемчээлдиг сөөртүлгени күүседип турар автомобиль транспортун ажыглаары ышкаш шак ындыг айтырыгны ап көрээлиңер. Үүгле тудуг материалларын болгаш тудугнуң чүктерин сөөртүрүнге күргеннен чыл бүрүде 10 миллиард рубль үнүп турар. Ынчалза-даа автомобиль паркы багай ажыглатынып турар, чүге дээрге янзы-бүрү ведомстволарның нуп-нуп гаражтарында болгаш ажыл-агыйларында ол бы-дарзан. Ленинград, Горький, Донда-Ростов, Сталинград, Челябинск, Киев, Харьковышкаш ындыг улуг хоорайларда автоажыл-агыйларның 67 хуузу, бирээзеден дорт чедир автомобильдерлиг болуп турар. Автотранспорттун ындыг быларгайының харазы-биле күрүне улуг карыгтага таварып турар. Оонак автомобиль ажыл-агыйларын каттыштырып улгаттырары хөй акша-хөренгини камнап алыр арганы бээр. Чижээлээрге, чүктерни төпчүдүп сөөртүрүн автотранспортка ажыглаанының түүнелинде чүгле Москвага камналга 1956 чылда 500 миллион ажыг рубль болган.

Ынчалза-даа сөөртүлгелерни төпчүдер талазы-биле ажыл Москвада доосту берген деп чугаалап болбас. Азарганчыг автомобиль ажыл-агыйлары ам-даа хөй бар. Моон ужурунда автоажыл-агыйларны каттыштырып улгаттырар болгаш чүктер сөөртүлгелерни төпчүдер талазы-биле ажылды улам чылаар, а ол ышкаш организациялардың чагыглары-биле оларны хандырыш турар чүк сөөртүрүнүп таксомотор гаражтарын хөй-биле тургускулаар херек.

Ведомстволар талазы-биле үүрмек чорук энергетика ажыл-агый ышкаш шак ындыг айтырыгга база таарымча чок саңылдарлыг болуп турар. Министерстволар болгаш ведомстволар өзөөн хөй таварылгаларда тускай оонак электростанцияларны тударын чедип ап тургулаан, а ол чорук экономика талазы-биле үргүлчү кончуг ажык чок болуп турган. Амгы үеде одалгалыг электростанцияларның электроэнергизының 70 хуузун Электростанциялар министерствозунун бүдүрүп турар. Ведомстволарның ол оонак электростанцияларының ажыы эвээш. Бир эвес Электростанциялар министерствозунун электростанцияларына ажылдап кылдынган чангыс киловатт-шакка одалганын ниити чарыгалы 1956 чылда 463 грамм болган болза, өске бүгү министерстволарның болгаш ведомстволарның электростанцияларына ол 680 грамм азы барык бүдүн чартык катап хөй болган. Электростанциялар министерствозунун бүдүрүлгелериндээн-биле домейлээрге ведомстволар электростанцияларында одалгага чарыгдалын ажып турары оон түннелинде, чылга кылдыр саналарга, 13 миллион ажыг тонна хөмүр даш болганы санатынган.

Тудуг организациларының министерстволар болгаш ведомстволар аразында ангылашкаа тудуг талазы-биле бистиң аргаларывысты хөй-биле кудуладып турар.

Чангыс ол-ла хоорайда тудуг ажылларын янзы-бүрү ведомстволарның шыдалы биче хөй санныг тудуг организациялары чоруктуп турда кандыг ажыктыг ажыл дугайынга чугаа туруп болур боор! А тудуг организациязы бүрүзү болунун бүдүрүлге базазын тургузуп турар, конторалар, дүзүлүг бүдүрүлгелер, хандырылга складтары болгаш оон-даа өске ол ышкаштар чаъс соонда мөөгүлер ышкаш өөрү турар. Ындыг байдалды барык хоорай бүрүзүнде, область бүрүзүнде көрүп болур. Бүдүрүлгелер болгаш чүрттүлге бажыңнарының тудуушкунунга үндүрүп берген акша-хөренги оон - түннелинде быдарап, тудугнун хуусаалары саадап турар. Тудуг механизминери болгаш транспорт багай ажыглатынып турар, алминистрас-ажыл-агый ажылдакчыларын тударынга чарыгдалдар өзүп турар болгаш ол бүгү алызында барып тудуг ажыдарының өртек-үнезин аартадырынга чедирер.

Девискээр принциви-биле түргүскүлээн, каттыштырып улгаттырган тудуг организациялары үстүнде айтыыган четпестерни улуг хемчээлдин-биле чайладыр болгаш тудугда шынар талазы-биле көргүзүглерни улуу-биле эвилеп арганы бээр дээрзин дуржулга көргүзүп турар. Чижээлээрге, Моссоветтин болгаш министерстволарның тудуг организацияларын 1954 чылда каттыштырган, оларның суурунга Болмостудугну түргүскан турган. Ол хемчегни белеткеп турда эвээш эвес чигинидкчилер турган, олар болза ындыг эде организастаашкын тудугнун баксыраашкынынга чедирер ден санап турганнар. А херек кырында чүү болганыл? Болмостудугга каттыжын кирген тудуг организацияларының күүсеткен ажылдарының хемчээли 1953 чыл-биле дөмейлээрге 1956 чылда 30 хуу, ажыглалга кирген чүрттүлге шөлүнүн саны — 56 хуу көвүдээн, чангыс ажылчынга хамаарыштыр кылган ажыл 47 хуу өскен, тудуг-эптелге ажылдарының херек кырында бот-үнези 18 хуу кудулаан. Бир эвес каттыштырып улгаттырганының мурнунда тудуг организациялары чыл дүргүзүнде 232 миллион рубль каражалыг турган болза 1956 чылда Болмостудуг 114 миллион рубль орулганы алган.

Бүдүрүлгени хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга материалдыг болгаш техниктиг курлавырларны долузу-биле ажыглаарынга эргеледдің эрге-ажының барымдаалап көөр чорукту үзүткаар дугайында айтырыгның кайы хире өйү чедип келгенин бүгү улустуң чугаалажып көрүшкүнү көргүскен.

Эштер депутаттар! Бистиң социалистиг күрүневистиң кол байлаа болза боттарының холдары-биле Советтиг Төрээн чүрттүнүн күчүзүн быжыглап турар кижилерде болур. Совет эрге-чагырганың баштайгы үеинде эн-не берге айтырыгларның бирээзи кадрлар айтырыы турган дээрзин билир болгай силер. Революция соонда баштайгы чылларда совет ажыл-агый организацияларынга эрги бөзү-чүрүмдэн артып калган инженер-техниктиг болгаш экономиктиг кадрлар ажыллап турган. Ол тускай эртемниглерниң чамдык кезин совет эрге-чагырганы удур хөөнүүр турган болгаш социалистиг түргүзүүшкүнга моондак кылырын ораллажып турганнар.

Ажыл-агыйның бүгү-ле адырларынга тускай эртемниглерни белеткээрин калбак хемчээлдин-биле организаставышаан, инженер-техниктиг кадрларны түргүзарынче партия болгаш чазак онза кичээнгейни салып турган. Бир эвес 1928 чылда инженерлер болгаш техниктер биске шупту-ла 98 мүн турган болза, амгы үеде олар 1.800 мүн хире бар болуп турар. Бистиң чүртүвүс ам мергежилиг кадрларның канчаар-даа аажок хөй күштерлиг болуп турар. Ынчалза-даа эргелеп башкарарының амгы структуразы турда инженер-техниктиг ажылдакчыларның чамдык кезин министерстволарның болгаш ведомстволарның аппараттарын өөлөөн туруп турар болгаш бүдүрүлгеге шуут киржириндеи хоорук болуп турар.

Эргелеп аппарадының организастыг структуразында четпестерни чайладыр болгаш штат талазы-биле артык чүүлдерни үзүткаар талазы-биле соолгу чылдарда улуг ажыллар кылдынган. Эргелеп, белеткеп болгаш өске-даа аппараттарның ажылдакчыларын соолгу үш чылдарның дүргүзүнде ниитизи-биле 900 мүн кижиден ажыг кылдыр кызырган, оларның өөлөөн кезээ бүдүрүлгеже шилчээн. Бо бүгү турзажок ажыл-агыйны эргелеп башкарарының аппарады ам-даа улуг аар болуп артып турар.

Эргелеп башкарарының туруп турар структуразы турда бүдүрүлгелериниң өлип үндүрүп турар хөй-хөй айтырыгларын шинтирлээри хөй санныг тепкиштерни болгаш чадаларны дамчыштыр үзүн орукту арттып турар. Министерстволар талазы-биле бидаргайының болгаш бүдүрүлгелерден база тудуглардан министерстволарның болгаш кол эргеледдерниң ыраатының хараазы-биле министерстволарның ажылдакчылары херек чок бижимеллерге хөй шакты үндүрер ужурга таварып турар. Министерстволар болгаш кол эргеледдер чер-черлерже хөй санныг дужаалдарны, айтышкыннарны болгаш саавырларны бижип таратқылап турар. «Тооскаражык бүргүзүнге долдур саазынчык бижиир», — деп чонда чугаалажыр. А ол дээрге чонга хөй эвша үнелиг.

Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарын эде организастаары ол четпестерниң хөй-хөйүн чайладырынга дугаалаар, удуртулганы бүдүрүлгеже чоокшуулдыр, бюрократизмге удур улам-на чедишкиннин-биле демиселди чорудар арганы бээр. Ынчалза-даа бис бүдүүлүк кижилер болбас ужурлуг бис. Эде организастаарының фактызы боду бюрократизм деп чүвени өөрүе албас, бюрократтар бодаар херек. Мынчангаш янзы-бүрү хевирниң бюрократыг хажыдыышкыныларга удур демиселди кошкатпас, а хөй катап күштелдирер херек. Ынчаарга ол демисел болза, ол чүгүла херекке ажылчы чонларның казбак массаларын, бистиң бүгү-ле хөй-ниити организацияларывысты улам улуу-биле хаара туткан тулум-на улам чедишкиннинг болур. Эргеледдин аппарадын массаларга чоокшуладыр чорук эргелел аппарадынга улуу-биле саңылдар халдадыр арганы массаларга бээр.

Үлетпүрү болгаш тудугну удуртуруп эде турғузары болза аппаратты дыка кызырар болгаш бөдүүнчүдер, тускай эртемниглерни ажыглаар талазы-биле бар туруп турар четпестерни чайладыр, эргеледдің болгаш ажаалганың аппаратында хостатынган кижилерни бүдүрүлгелерже болгаш тудугларже, материалдыг үнелиг үүлдерни тургузуп турар чер-лерже шилчидер арганы бээр.

Министерстволарның инженерлериниңе, техниктериниң, экономистериниң болгаш өске-даа ажылдакчыларының улуг хөй бүрүүзү үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарын сайзырангайжыларының бүгү-ле ужур-дүзүзүн болгаш эргежок чугулазын шын билип турар дээрзин министерстволарның болгаш ведомстволарның коллективтериниге бо илеткелдің төөстерин чугаалажып көргени көргүскен. Эргеледдің эде тургузары чүрттүн экономиказын улам ынай хөгжүдер херекке ажыктыг рольду ойнаар деп хуралдарга болгаш парлалгага саналдарынга оларның хөй-хөйү демдеглеп турганнар.

Ынчыг болур эвеспе деп бодап турганывыс ышкаш, хөй-хөй ажылдакчылар бүдүрүлгеже, дириг чогаадыкчы ажылче өөн чорууруп күзеп турарлар. Сорулга болза министерстволарның аппараттарындан хостатынган кижилерни шыны-биле ажыглаарында болуп турар.

Эде организастаашкынның түннелинде министерстволардан болгаш ведомстволардан хостатынар инженерлер болгаш техниктер боттарының улуг нуруузунда —эн дээре ажылдакчылар болуп турар дээрзин чугаалаар херек. Оларны, эн дээре ажылдакчылар дээш, чогуур үезинде Министерстволар депшиткилээн. Моон ужурунда ол кижилернин дугайында сагыш салышкыныын плередери, оларның билиглеринге болгаш дуржулгаларынга дүүштүр оларны ажылдарга тургузары эргежок чугула.

Чер-черлерде, экономиктиг алминистративтиг районнарда тодаргай болгаш оперативтиг удуртулга бүгү чүрттүн хемчээли-биле тәпчүткен планныг ёзуну шынгыы сагыыры-биле улам-на долузу-биле дүүшкен турар ажыл-агый түргүзүүшкүнүн удуртурунун ындыг хевирлерин чүрттүн улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдериниң эрге-ажыктары негеп турар.

III.

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарарының органнарын бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга чоокшуладыр

Эштер депутаттар! Үстүнде чугаалаанывыс ышкаш, үлетпүрү болгаш тудугну оперативтиг удуртурунун кол үүлүн чер-черлерже, бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга чоок кылдыр шилчидериниң эргежок чугулазын улус ажыл-агыйының хөгжүдезинин амгы чадазында ону улам ынай көдүрериниң сорулгалары идип үндүрүп турар. А ону улус ажыл-агыйын адырлар аайы-биле министерстволарны болгаш ведомстволарны дамчыштыр эргелеп башкарарындан девискээр аайы-биле түргүстүнган эргелелче шилчиринин аргазы-биле үүгле кылып болур. Ындыг эргелеп башкарарының организастыг хевири болза экономиктиг алминистративтиг районнарга түргүзары эргежок чугула болуп турар улус ажыл-агыйының Чөвүлелдери болур ужурлуг деп, СЭКП ТБ болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап турарлар.

Ажыл-агый түргүзүүшкүнүн эргелеп башкарарының органнарын В. И. Ленинниң кайы хире улуг ужур-дүзүлүг кылдыр көрүп турганы билдингир болгай. Бистиң чүртүвүстүн социализмче бүрүнгаар шимчээшкининин хирези-биле улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң ролю үүгүтел чокка өзер, организастыг пинтилелиг түгү-ле эн кол ажыл-чорудулгазын бодунга албышаан, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының ол аппарады харынна өзер, хөгжүүр болгаш быжыгар ужурлуг деп ол айтып турган.

Үлетпүрү болгаш тудугну улус ажыл-агыйының Чөвүлелдерин дамчыштыр эргелеп башкарарынче шилчиирин саналдавышаан, СЭКП ТБ болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болза улус ажыл-агыйын удуртурун девискээр аайының принциви-биле эде түргүзарынга бисте ам бүгү-ле байдалдар бар дээрзин барымдаалап көргеп. Совет эрге-чагырганың чылдарының дүргүзүнде бистиң чүртүвүста күүлүг бүдүрүлге-техниктиг суур түргүстүнган, бедик мергежилиг тускай эртемниглерниң, эртемденнериниң хөй санныг кадрлары өзүп үнген, ажылчын ангының саны хөй катар өскен, оон культура-техниктиг деннели хемчээл чокка көдүрүлген. Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарының чаа хевирлериниге шилчиири чер-черниң совет, партия, ажыл-агый болгаш профсвилел организацияларының эргелерин улам улуу-биле алгыдар, экономиканың хөгжүдезин дээш оларның харылсалгазын бедидер, ажыл-агый түргүзүүшкүнүн удуртурунга ажылчы чонларны калбаа-биле хандыдар арганы бээр.

Экономиктиг алминистративтиг районнар талазы-биле үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарының органнары кылдыр улус ажыл-агыйының Чөвүлелдерин түргүзар дугайында саналды парлалгага, совет, профсвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының база бистиң чүрттүн бүгү ажылчы чонунун талазындан бир эп-сеткил-биле чугулгазунун көргенин бүгү улустун чугаалажышкынын көргүскен.

Мону барымдаалаш, улус ажыл-агыйының Чөвүлелдерин түргүзар дугайында, ону холбаштыр ам туруп турар эвилелдің болгаш эвилел-республиканың үлетпүр база тудуг министерстволарын болгаш ведомстволарын дүжүрер азы эде организастаар дугайында саналларны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязы көөрү-биле СЭКП ТБ болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирип турар. Дүжүрер азы эде организастаар болап турар эвилелиң болгаш эвилел-республиканың министерстволарының даңзыларын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хоойлу төлевилелиниде киргеи, ССРЭ-ниң Конституциязынга чогуур адилерниң төлевилелин депутаттарга үлеп берген. Министерстволарны дүжүрери-биле холбаштыр хемчеглерни чорударының хуусаалары болгаш чурумун ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниңде доктаадыры эргежок чугула.

Амгы сессиялга чугаалажыр көөрү-биле киирип турар, бистиң бодалывыс-биле алырга, эн-не боттуг моон алдында саналдар ам шеретинип турар.

(Уланчызы 3-ну арында).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ХУРАЛЫ

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязынга эш Н. С. Хрущевтүң илеткели

(Эгези 1—2 арынларда).

Үлетпүр болгаш тудуг министерстволарынган артып калыр министерстволар болза: Ужар-чүүл үлетпүрүнүң министерствозу, Судно тудуунуң үлетпүрүнүң министерствозу, Радиотехника үлетпүрүнүң министерствозу, Химия үлетпүрүнүң министерствозу, Ортумак машина тудуунуң министерствозу болгаш Транспорт тудуунуң министерствозу, ынчаарга Камгалал үлетпүрүнүң министерствозуну Ниити машина тудуунуң министерствозу-биле, Электростанциялар министерствозуну — Электростанциялар тудуунуң министерствозу-биле каттыштырар деп бодап турар.

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту эде тургузарын чоруларда бистин индустрияның кол алырларының хөгжүдезин төпчүткен контрольдаар чорукту кошкатпайн турган чаа ёзу-биле удуртуруп, улам-на план ёзугаар шилчилгени кылыр төлээде, үстүнде саналыган министерстволарны хевээр артыргылаар болза эки. Ынчалза-даа ол министерстволарны үндезини-биле эде организастаары эргежок чүгүл. Олар болза үлетпүрүн чогуур алырларының хөгжүдезин планнаар, оларның бүдүргелериниң чогуур техниктиг деннелгезин хандырар, а ол ышкаш эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструкторжу ажыларының талазы-биле планнарны чогаалыр болгаш оларның күүселдезин контрольдаар ужурлуг. Чогуур бүдүргелерни шуут эргелеп башкарарындан ол министерстволарны хостаар херек. Оон-биле холбаштыр оларның төп аппараттарын ораачок кылырган турар ужурлуг.

Хөмүр даш болгаш нефть үлетпүрү, кара болгаш өөнүг металлургиз дээн ышкаш адырларны удуртурунуң дугайында база чугаалаза чогуур. Ол адырларның бүдүргелери кол нуруузунда РСФСР-де, Украин ССР-де, Казах ССР-де болгаш Азербайжан ССР-де турар. Ынчангаш бо айыттынган адырлар талазы-биле ниити-эвилелдин министерстволары турган херээ чок. Боларны удуртуруп экономиктиг районнарның болгаш республикаларның улус ажыл-агый Чөвүлелдериниге мөөнүзүн ажыктыг болур.

Эзээн каш республика министерстволарын тургузарын силерге үлеп берген хоойлу төлевилелинде көрүп турар. РСФСР-ге кара металлургияның, өөнүг металлургияның, хөмүр даш үлетпүрүнүң республика министерстволарлыг, Украин ССР-ге — кара металлургияның болгаш хөмүр даш үлетпүрүнүң министерстволарлыг турарын саналдап турар. РСФСР-ге болгаш Азербайжан ССР-ге—нефть үлетпүрүнүң министерстволарлыг турар. РСФСР-ге болгаш Украин ССР-ге чамдык адырлар талазы-биле республиканың тудуг министерстволарлыг, а ол ышкаш ыяш үлетпүрүнүң министерстволарлыг болгаш саазын болгаш ыяш болбаазырадын кылыр үлетпүрүнүң министерстволарлыг турары көрүнүп турар.

Республика министерстволарын тургузарының айтырымының талазы-биле янзы-бүрү саналдар барын чугаалаар херек. Чижээлээрге, украин эштер болза хөмүр даш үлетпүрүнүң, кара металлургияның болгаш өске-даа республика министерстволарлыг турган херээ чок, чүге дээрге ол адырларны удуртуруп шуут улус ажыл-агыйының Чөвүлелериниден, а планнаашкынны — республиканың Бүрүлгениниң болгаш ССРЭ-ниң бүрүлгениниң өн дээзи-биле хандырган турун болур деп саналып турарлар. РСФСР-ге республиканың үлетпүр болгаш тудуг министерстволарын тургузарын Россия Федерациязының чамдык ажылдакчылары бала удурланып көрүп турарлар.

Үлетпүрнү болгаш тудугну удуртуруп эде тургузар дугайында айтырыгны чугаалажып көрбүшээн, Дээди Советтиң депутаттары бо саналдарның талазы-биле боттарының санал-оналдарын база чугаалаарлар болгаш ССРЭ-ниң Дээди Соведи чогуур шинтпирин хүлээп алыр.

Бир өвес Дээди Совет республика министерстволарын тургузары эргежок чүгүл деп хүлээп алыр болза, ол министерстволарның хүлээлгелери болза эвилелдин хевээр артырар деп турар үлетпүр болгаш тудуг министерстволарының дугайында айтылының турары ышкаш база шак-ла ыңдыг болур ужурлуг. Оон-биле кады республика министерстволарының турар чериниң дугайында болаар херек. Оларны бүдүргеге чоок кылыр тургузар болза ажыктыг ышкаш. Чижээлээрге. РСФСР-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң Москвага турган херээ бар деп бе—ол Кемеровога турар болза өө эштиг; РСФСР-ниң Нефть үлетпүрүнүң министерствозу Уфага азы Казаньга турар болза дээре ышкаш: РСФСР-ниң Кара металлургияның министерствозу — Уралдың хоорайларының бирээзинге турыр эки.

Хевээр артып калыр министерстволарның, база ол ышкаш дүжүрер министерстволарының үлетпүр бүдүргелери болгаш тудуглары улус ажыл-агый Чөвүлелериниң эргезинче шилчиир, ол Чөвүлелдер делегискээр талазы-биле чогуур эргелеп, дамчыштыр ол бүдүргелерни шуут удуртуруп боттандырар.

Үлетпүрнү болгаш тудугну удуртуруп өскертири-биле холбаштыр кол-кол айтырыгларны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бо сессиязынга шинтпирлээр болза эки болур, а өске хөй-хөй организастыг айтырыгларны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш эвилелдешкен республикаларның чазактары шинтпирлээрлер.

Эргелеп башкарар чорукту эде тургузар талазы-биле ажылды саадаткан херээ чок, бо чылдың май—июнь айларының дүргүзүнде ону чорудар херек.

Улус ажыл-агый Чөвүлелдерин тургузарда, экономиктиг районнаашкынга үндезин кылыр кандыг принципти алыр болза эки? Бо айтырыг талазы-биле өзээн каш ангы-ангы санал-оналдарны үндүргүлээн чүве.

Турун турар административтиг үлелгеге таарыштыр болгаш области, крайды, республикада үлетпүр хөгжүлдезинин деннелин барымдаалап турган, экономиктиг административтиг районнар талазы-биле улус ажыл-агый Чөвүлелдерин тургузар дугайында теезистерде идип үндүрген саналды бүгү улустың чугаалажып көрүшкүнүнүң чорудулгазында саналдап тургулаан. «Правда» парлап үндүрген чүүлүнге Иркутскиниң облплан даргазы эш Силинский болза Якут болгаш Бурят-Моол автономнуг республикаларны, Красноярск крайны болгаш Иркутск база Чита областарны чангыс Чөөн-Сибирьниң экономиктиг районунуң иштинге каттыштырар деп саналдаан.

Эмин эртир улуг, бүгү Чөөн-Сибирьге чангыс аай болуп турар ыңдыг экономиктиг районну тургузарынга Красноярск крайдан болгаш Якут АССР-ден эштер чептүү-биле удурланып үнген.

Чижээлээрге, эштер Воскресенский, Киренский, Прозоров, Афонский, Беляев, Корчагин, Рябовонь болгаш Силичев олар «Эш Силинскийнин шын эвес-тир» деп чүүлүнге 7 миллион дөрбелчин километр девискээрни хаара тудуп турар, тодаргайлаарга Совет Эвилелиниң бүгү девискээринин үштүн бирээзи хире черни хаара тудуп турар ыңдыг экономиктиг районну тургузар дугайында саналы ажык чок дээш хүлээвес болза эки деп бижээннер.

Чер-чериниң совет болгаш партия органнарынган ажылдап кылган, улус ажыл-агый Чөвүлелдерин оларга тургузарын көрүп турар экономиктиг административтиг районнарының данзызын көргүскен материалларны Дээди Советтиң депутаттарына үлеп берген. Саналларда болза улус ажыл-агыйының 92 Чөвүлелдерин, оон иштинде РСФСР-ге — 68-ти, Украин ССР-ге — 11-ни, оон артыын эвилелдешкен республикаларга — улус ажыл-агыйының бир-бир Чөвүлелдерин тургузарын көрүп турар. Экономиктиг-административтиг районнарны болгаш оларның иштинге улус ажыл-агый Чөвүлелдерин тургузары-биле холбашкан айтырыгларны шинтпирлээрин эвилелдешкен республикаларның чазактарынга хүлээткеш, соолунде барып ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бадылаар болдурары ажыктыг болур ышкаш.

Улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазының ой-хемчээлин шын тодаргайлаары болгаш оларның эргезинге кандыг бүдүргелерни шилчидип бээр дугайында айтырыгны шын шинтпирлээри кончуг чүгүл. Үлетпүрнү чагыытып турарының хевирлериниң айы-биле үлээриниң турун турар корум-чурумун эде көөр дугайында айтырыгны теезистерде тургусканы, эвилелдин чагыргазында турар бүгү бүдүргелерни болгаш тудугларны эвилел-республикалар чагыргазынче шилчидер дугайында саналды киргени билдингир болгай. Ол саналды деткээн. Үлетпүрнү ам турун турар эвилелдин, эвилел-республиканың, республиканың болгаш чер-чериниң кылыр үлеп турарының орнунга, моон соңгаар чагыртырының ийи хевири: эвилел-республиканың үлетпүрү, ол болза улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң эргелинге кирген турар, база чүрт үлетпүрү, ол болза ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге шуут чагырткан турар кылыр тургузары эргежок чүгүл. Үлетпүрүнүң эвес деп алаар министерстволарның эргезинде турун турар үлетпүр бүдүргелерин, чижээлээрге, Орук харылзаалар министерствозунуң үлетпүрүн, Салыг министерствозунуң болгаш өскелериниң-даа үлетпүрүн үлетпүр улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң азы чер-чериниң чагыргазынга база шилчидип бээр болза эки. Оон-биле кады үлетпүрүнүң эвес министерстволарның ажыл-чорудулгазы-биле шуут харылзаалыг бүдүргелерни чижээлээрге, Орук харылзаалар министерствозунуң септелге заводтарын чогуур улус ажыл-агый Чөвүлелиниге болгаш Министерствога ийи чагыргалыг турар кылыр артырын каап болур ийик.

Эргелеп башкарарының чаа структуразын ажылдап кылып турда республикаларның болгаш областарның чамдык удуртукчулары чүрт үлетпүрүнүң болгаш харын-даа промкооперацияның бүгүле бүдүргелерин улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң эргезинге шилчидип бээр дугайында саналдарны киирип турганнар. Ыңдыг саналды хүлээп ап болур бе? Бир эвес бис ол орукка турувуткаш, улус ажыл-агый Чөвүлелдериниге бүгү-ле оонак бүдүргелерни чагыртып каар болзувусса, үлетпүрүнүң шинтпирлиг адырларының бүдүргелериниң хөгжүлезинче улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң кичээнгейин чайлаш чоокка кошкадыптар бис деп бо айтырыг талазы-биле санал бергилээн эштериниң хөй нуруузу ынчаар санап турарлар.

Ажылчы чоннарның депутаттарының область болгаш край Советтери биле улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң аразында харылзааларының дугайында база чугаалаар херек. Тезистерни чугаалажып көрүп турда, улус ажыл-агый Чөвүлелдерин ажылчы чоннар депутаттарының край, область Советтериниң күүсконнарына чагыртыр деп саналдарны чамдык эштер киирип турган. Республика чагыргазында турар бүдүргелериниң чамдыызын чер-чериниң Советтеринге дамчыдып бээриге холбаштыр түс чер ужур-утказалыг үлетпүрүнүң дыка көвүдээрин болаар болза, база ол ышкаш кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдерин удуртур болгаш ажылчы чоннарның чүрттелгазының культура-амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле оларның мурнунда турун турар улус болгаш харысалгалыг сорулгаларны барымдаалап көөр болза, амгы үеде ону ынчаар кылыры ажык чок болур ийик. Крайларның болгаш областарның Советтериниң күүсконнары улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң ажылларының хажыынына турун болбас ужурлуг дээрзи болу-ла билдингир. Олар болза чүрт үлетпүрүнүң бүдүргелериниң болгаш улус ажыл-агый Чөвүлелдериге чагырткан эвилел-республика үлетпүр бүдүргелериниң аразынга эргежок чүгүл харылзааларны тургузар дугайында сагыш салыр, улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң даргаларының илеткелдерин ап, оон-биле болуунуң крайының азы облазының девискээринде ажыл-агый тургузуушкунуң эргелеп башкарарынга киржир, улус ажыл-агый планының күүселдезинин чорудулгазынга идепкейлиг саңдларны хандыр хүлээлгелиг.

Крайларның, областарның болгаш республикаларның улус ажыл-агый Чөвүлелдери улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң ниити күрүне планының даалгаларын удуртулга болдурбушаан, крайларның, областарның болгаш республикаларның улус ажыл-агый Чөвүлелдери оларга чагыртқан ажыл-агый каттыжышкыннарын, бүдүргелерни болгаш тудугларны шуут эргелеп башкарарлар. Оон-биле холбаштыр ажыл-агый болгаш сан-хөө ажыл-чорудулгазын боттандырарының болгаш материалларының улуг каражаларын тоо болаваан, чартык-кустаржы арга-биле кылып турарлар. Бүдүргелеп кооперациязы иургулайында-ла ведомство иштинин шынарлыг болуп турар болгаш ам-даа ыракта четпес болуп турар. Янзы-бүгү министерстволарының бүдүргелериниң аразында экономиктиг районнар талазы-биле бүдүргеге кооперастаашкынын черек кырында кончуг кошкак боттанмышын турар, а ол чорук, бүдүргелерниң бүдүргелериниң аргаларын улам долузу-биле ажытпаарын саадалып турары билдингир.

Хөй-хөй министерстволарның ажылдакчылары специализастаашкынган болгаш калбак кооперастаашкынган коргаллар, чүге дээрге ол чорук бүдүргелериниң организастаарының тургустуна берген хевирлерин чамдык үрээшкиннер-биле холбашкан, ынчангаш турун турар заводтарга бүгү чүвени бар турган хевээр артырарын болгаш эрги ёзу-биле ажылдаарын орадлажын турарлар.

Республика, үлетпүрүг область бүрүзүнде болгаш чамдык үлетпүрүг хоорайларда хөй санныг эвилелдин, эвилел-республиканың болгаш республиканың министерстволарының база ведомстволарынга чагыртқылаан хөй санныг үлетүр бүдүргелери бар. Үлетпүр бүдүргелери, чижээлээрге, Россия Федерациязында 84 министерстволарга болгаш ведомстволарга, оон иштинде Москвада — 80 министерстволарга болгаш ведомстволарга, Украин республикада — 68 министерстволарга болгаш ведомстволарга, Казахстанда — 53, Туркменияда — эвилелдешкен өске республикаларда-даа эвээш-даа болза, база-ла 27 министерстволарга болгаш ведомстволарга чагыртқылаан болуп турар. Ыңдыг хөй санныг министерстволар болгаш ведомстволар бар үрүнү бүдүргелериниң специализастаарын болгаш кооперастаарын боттандырары кончуг берге деп чүве билдингир, чүге дээрге хөй санныг министерстволарның болгаш кол эргелеллериниң эргелеп барымдаалаар эргежыктары аңаа моондактан турар.

Эргелелдин эрге-ажының барымдаалаар моондактар болганчок-ла кандыг-бир ёзажок болуушкуннарны төрүүдүрүп турар. Боттарының аразында сырый холбаалыг кожа турар бүдүргелер ангы-ангы чүве дег турун турары ховар эвес, чүге дээрге олар кайы-бир министерствонуң ангы-ангы кол эргелеллериниге чагыртып турар. Чижээлээрге, продукциязын барык бүрүнү-биле металлургия заводу хереглеп турар отка удур шыдамык чүүлдер болгаш коке-химия заводтары, темир рудниктери Алдыы-Тагильге Чаа-Тагильдың металлургия заводу-биле кожа ангы-ангы бүдүргелер кылыр соолгу үеге чедир турун келген. Ынчалза-даа Чаа-Тагильдың металлургия заводунуң директору ол заводтарга саңдарын чедирип шыдаваан, чүге дээрге олар ангы-ангы турган болгаш оон-биле кады өске кол эргелеллерге кирип турган. Кайы-бир министерствонуң ангы-ангы кол эргелеллериниге чагыртқан металлургия, кокс-химия болгаш отка удур шыдамык чүүлдер заводтары эзээн хөй таваржылгаларда чангыс шөлде сынмаралжып турар Украинада база шак-ла ыңдыг байдал бар. Ол заводтарның директорлары кол эргелеллериниң чижээн эдербишаан, бот-боттарындан чүүле монастырь ханазы эвес чүве-биле ангылатыварын орадлажып турарлар. Чижээлээрге, Ждановскиниң кокс-химия заводунуң директору эш Максимов болуунуң «бот эргезин» камгалавышаан, ырынай херек чок чүвеге 200 муң чыган рубльдың чарыгган турган, узун дүрү 915 метр болган белин 2,5 метр шлакблок херим-биле «Азовстал» заводтан аңгылатынып алган.

Азы ыңдыг чижекти ап көрээли. ССРЭ-ниң Тудуг материалдарының үлетпүр министерствозунуң Москва областың Воскресенск хоорайда цемент заводу бар. Ол заводтуң суурунга болгаш оон-биле чангыс девискээрге ол-ла министерствонуң асбест-шифер кылыларының заводун тутқан. Цемент заводу цемент ажылдап кылып турар болгаш ону асбест-шифер кылыларының ону болбаазырадын болгаш барааныг кылыларны бүдүрүп үндүрүп турар заводунга дамчыдып берип турар.

Херек кырында ол чангыс бүдүргелгедир. Ынчаарга көрүүнер бе, чамдык ведомстволарда тургустунган бюрократыг чурумнар бүдүргелгени ёзажоктаалдырып турар-дыр. ССРЭ-ниң Тудуг материалдарының үлетпүр министерствозунда ол чангыс аай бүдүргелгечи организация ийи ангы заводтар кылыр боданча чок чарын алган болгаш ийи ангы кол эргелеллерге: цемент заводун — Главзападцементке, а асбест-шифер кылыларының заводун — Главасбошиферге чагыртып алгандыр. Ол чорук ийи директор, ийи кол инженер, ийи ангы бухгалтерия чери, а ол ышкаш өске-даа дапкырлажып турар кидистер тыптып келириниге чедиргеп. А ынчаарга заводтар чангыс девискээрде турар, ниити энергетика ажыл-агыйы-биле, ниити коммуникациялары-биле холбаалыг болгаш цемент заводунуң продукциязының 85 ажыг хуузу шуут-ла асбест-шифер кылыларының заводунга барып турар.

Заводтарының кайызы-даа боттарының аразында сырый холбаалыг, ынчаарга херек кырында чангыс бүдүргелгени болур ийи директорлар бүдүргеге-биле холбаалыг кандыг-бир айтырыгны шинтпирлээр дээш Воскресенскиден Москвага айтырыг тургузар ужурлуг болуп турар, а Москвада, министерствода ол завод-биле ийи кол эргелеллер ажылдап турар, ыңдыг болганда кол эргелеллериниң аразынга чөрүүдээлер бар болу бергенде айтырыгны чүгле министерствонуң удуртулгазы шинтпирлеп болур ышкажыл.

Москваның электрозаводун үш министерствонуң аразында хуваап турары оондаа артык кайгамчыктыг чижек болуп турар. Ол бүдүргелгенин мурнундагы цехтер турган бүдүргелгелерни чогуур штаттарлыг үш ангы завод эргелеллери кылдыр тургускаш, заводтар кылдыр хуулдурган.

Экономиктиг районнарны тургузары-биле болгаш улус ажыл-агыйының Чөвүлеллерин организастаары-биле, хөй санныг специализастаан министерстволарны болгаш кол эргелеллерни дүжүрери-биле холбаштыр бүдүргелгени эн-не калбак хемчээлдерге специализастаарын болгаш кооперастаарын боттандырарынче кирер арганы дорааи-на алыр бис. Ынчаарга экономиктиг административтиг район бүрүзүнде чүс-чүс бүдүргелелер бар болгаш хөй-хөй районнарда бүдүргелгенин хемчээли турун турар хөй-хөй министерстволарның бүдүргелгезинин хемчээлинге бодаарга хөй болуп турар. Ол байдалларда улус ажыл-агыйының Чөвүлеллерин дамчыштыр угаангыр организастаан специализастаашкын болгаш кооперастаашкын улус ажыл-агыйында бар кайгамчык хөй курлавырларны улам-на доддур ажыглаарынга дузалаар.

Чижек кылыр Москва хоорайның экономиктиг административтиг районун ап көрээли. Чүгле Москвада турар машина тудуунуң болгаш металл болбаазырадын кылырының бүдүргелери продукциязы машина тудуунуң дөрт министерстволарының — Станок тудуунуң болгаш инструмент үлетпүрүнүң министерствозунуң, Машина тудуунуң министерствозунуң, Прибор тудуунуң болгаш автоматизация херекселлериниң министерствозунуң база Аар машина тудуунуң министерствозунуң бүдүрүп турарындан хойну бүдүрүп турар. 1956 чылда 55 миллиард ажыг рубльдың үлетпүр продукциязын бүдүрген ангы-ангы адырларының эң улуг 600 үлетпүр бүдүргелгелерин улус ажыл-агыйының Москва хоорай Чөвүлелиниң эргелелинге дамчыдып бээрин бодап турар.

43 миллиард рубльдың продукциязын бүдүрүп турар 593 үлетпүр бүдүргелгелерин Москва областың улус ажыл-агыйының Чөвүлелинге дамчыдып бээрин бодап турар. Ол база-ла каш-даа министерстволарның продукциязына деп болуп турар.

Кемерово ышкаш ыңдыг областы ап көрээли. 253 муң ажылчыннар ажылдап турар болгаш 13,3 миллиард рубльдың үлетпүр продукциязын бүдүрүп турар 254 үлетпүр бүдүргелгелерин Кемерово областың улус ажыл-агыйының Чөвүлелинге дамчыдып бээрин төлевилел турар. Трактор болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозунуң бүдүргелгелериниде 259 муң ажылчыннар бар, ынчаарга ол министерствонуң бүгү продукциязы 11 миллиард рубль болуп турар деп чүвени деннелге кылдыр айтып көрээли. Ынчангаш, Трактор болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозунуң каттыштырып турары бүгү бүдүргелгелериниге болаарга, Кемеровонуң улус ажыл-агый Чөвүлелиниң эргезинге продукциязының хөй хемчээлдиг бүдүргелгелер турар апаар-дыр.

Коми АССР-де үлетпүр бүдүргелгери 30 министерстволарга болгаш ведомстволарга чагыртқан. Оларның чамдыктары чүгле бир-бир азы ийи-ийи бүдүргелелдиг болуп турар. Чаа байдалларда Коми АССР-ниң улус ажыл-агый Чөвүлели 100 муң ажылчыннар ажылдап турар болгаш 3,5 миллиард рубльдың үлетпүр продукциязын бүдүрүп турар 149 үлетпүр бүдүргелгелерин каттыштыра бээр. Тудуг болгаш орук тудуунуң министерствозунуң бүгү бүдүргелгелериниде 65 муң ажылчыннар бар, ынчаарга ол министерствонуң бүдүргелгелериниң продукциязы 3.2 миллиард рубль болуп, тодаргайларга Коми АССР-ниң улус ажыл-агый Чөвүлелиниң каттыштырган турары бүдүргелгелериниңдиг эвээш болур деп чүвени деннелге кылдыр демдеглезе чогуур.

Ол бүгү болза республикаларда, крайларда болгаш областарда үлетпүр кайы хире өскениниң, ажыл-агыйны удуртурунуң кайы хире нарыыдаанының база деңискээр барымдаалаар принцип ёзугаар үлетпүрүү болгаш тудугну эргелеп башкарарынче шилчиир чоруктуң эргежок чугулазының кайы хире өөй келгениниң дугайын чугаалап турар-дыр. Ол угаанымнынга үлетпүрүү удуртуруп эде тургузары үлетпүрүү специализастаарын болгаш кооперастаарын хөгжүдер айтырыгларны чедиишкиниг шинтпирлээр, төрелдешкек бүдүргелгени ажыктыг кылдыр каттыштырын тазыштырарының айтырыгларын улам-на дүргеп шинтпирлээр арганы бээр.

(Уламчызы дараазында үнер).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның болгаш Германияның Коммунистиг партиязының ТК-ның төлээлериниң ужуражыышкынының дугайында дыңнадыг

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның болгаш Германияның Коммунистиг партиязычың ТК-ның төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннар май айның эгезинде СЭКП ТК-га болган.

Чугаалажыышкынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-зындан СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущев, СЭКП ТК-ның Секретарьлары эштер М. А. Суслов, Д. Т. Шепилов база СЭКП ТК-ның кежигүнү эш Б. Н. Пономарев олар киришкеннер.

Германияның Коммунистиг партиязының ТК-зындан чугаалажыышкынга ГКП ТК-ның Бирги Секретары эш М. Рейман баштаан төлээлер киришкен.

СЭКП-нин болгаш ГКП-нин төлээлери бүгү делегейниң ажылчын шимчээшкининиң, СЭКП-нин болгаш ГКП иштики партийжи амыдыралының чамдык айтырыгларының талазы-биле, а ол ышкаш ийи партияларның сонуургап турары өске-даа чүүл айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын солушканнар.

Чугаалажыышкын изиг найыралдың байдалдарынга, бүгү чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле кайы-даа төлээлериниң бот-бодун билчириниң болгаш чангыс аай үзел-бодалдыының ёзузу-биле болуп эрткен.

Областың ховуларында

Беш ажыл хүнүнде

ТАРЛАГ. (Телефон-биле). Бин-Хемге час бо чылын орай келген. Майның баштайгы хүннеринде чедир-ле районнуң девискээринде хар 10 см чедир чаай кагылап, соок кавысканныг хат хадып турган. Эривээн черге илиртээшкин чоруларга май 3-ке чедир-ле доң шириктерге демир илиирлерниң диштерин улуг моге тракторлар сый тырттып кааптар турган.

Бин-Хем районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң тарылга шалу өөк-Хемнин унун дургаар калбак делгем ховуларда чапты берген. Тараа чажын болур хире чылыг хүннер эгелеп келири билек механизаторлар, колхозтуң хову бригадазының кежигүннери тараа культураларын дүн-түн чокка чажарын организастааш, **май 3-тен 8-ие чедир беш ажыл хүннериниң иштинде 2162 гектар черге тараа культураларының тарылгазын доосканнар** болгаш оон кырынга 400 гектар черге кызылтасты пландан дашкаар тарыыр деп хүлээлге алгаш, ол хүлээлгезин май 9—10 хүннериниде долдур күүсеткеннер.

Бин-Хем МТС-тин ол колхозта ажылдап турар трактор бригадазының механизаторлары эштер Изместьев, Ловачалов, Санин, Мучаев, Тимофеев, үрезин чаштырыкчылары Ян-Хуурак, Шангыр-оол, Сухачев, комсомолчулар Делгер-оол, Топуй-оол, Тюлюш Михаил олар хүн бүрүде ажыл нормазын 150—180 хуу күүселип, эрестиг ажыллааннар. Үрезин сөөртүкчүлери эштер Черноусов, Кукулин, Тамый олар агрегаттарның ажылдап турган черлериниң үрезиннерни үзүктел чокка дажып чедирип турганнар.

Поварлар Парынмаа, Норбу олар аъш-чемни арыг-шевергин белеткеп, ховунуң ажыл-ишчилерин амданныг, эки шынарлыг аъш-чем-биле чемгерип, эки хандырып турганын айтыр херек.

Хову ажылын чедишкиниг чоруларына партийжи-политиктиг болгаш культура-массалыг ажыллар улуг ылыг берген. Колхозта партия организациязы (секретары эш Береговой) 26 кезек солуннарны болгаш журналдарны механизаторларга болгаш ында колхозчуларга үзүктел чок чедирип берип турган. Хову турлаанга 16 кино-чуруктарны болгаш Тарлагның 7 чыл школазының өөренишкилери 1 концертни көргүзүп, агитүүдүсту, мурнакчыларның көргүзүг самбыразын хүн-бүрүде чаартып үндүрүп турар.

Пландан ажыр тарылга үргүлчүлеп турар

Чадаана МТС-тин механизаторлары Чөөн-Хемчик районнуң колхозчу тараажылары-биле кады сырый кады ажылдажылгага тараа культураларының тарылгазын 5—10 ажыл хүннериниде чедишкиниг доозун, планын 104 хуу күүсеткен. Ниитизи-биле 11.574 ганы тараан.

Коммунист Монгуш Доржуга удуртқан № 8 трактор бригадазы Калинин аттыг колхозтуң ховуларынга ажылдап турган, бодунуң бүдүрүлге өнаалгазын 132 хуу күүсеткен.

«Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелинде трактор бригадазы (бригадири И. Андрусов) тараа культураларын 1470 ганы тарыыр турган 1700 ганы тараан.

«Искра» колхозта ажылдап турар коммунист Х. Очур-оол баштаан № 1 трактор бригадазы часкы тарылга ажылынга бодунуң планын 113 хуу күүсеткен. Бригаданың механизаторлары 1701 ганы чажып тараан.

Ленин аттыг артельде ажылдап турар № 5 трактор бригадазы (бригадири коммунист И. Очаковский) 1190 ганы тарыыр турган 1353 ганы тараан. «Октябрь 30 чылы» колхозта № 4 трактор бригадазы (бригадири коммунист Сат Седип) база «Большевик» колхозта № 6 трактор бригадазы (бригадири А. Тенков) олар боттарының онаалдаларын ажыр күүсеткен.

«Коммунизмче орук» артельде «ДТ-54» деп трактор-ла ажылдап турар тракторист Н. Монгуш часкы тарылгага өөлчет онаалдазын 120 хуудан ажыр күүсеп турар.

№ 8 трактор бригадазында тракторист М. Попуниаар «АТЗ-НАТИ» деп трактор-биле чайгы чер андарылгазының өөлчет онаалдаларын хүн бүрүде ажыр күүсеп турар. Оон ажы Б. Лопсан-Дажы бүдүрер ажылдың өөлчет нормаларын 116 хуу күүсеп турар. Ол-ла бригадада трактористер М. Иванищев, А. Пимонов олар өөлчет бүргүзүнде ийи чедир нормаларны берип турар. Олар 294 килограмм кывар чүүлү камнап алган.

«Октябрь 30 чылы» колхозта № 4 трактор бригадазында К. Бадыргы часкы тарылгага бүдүрер ажыл нормазын 142 хуу чедиргген болгаш 419 килограмм кывар чүүлү камнап алган, оон ажы М. Бөк-оол арбай тарылгазынга бүдүрер ажылдың өөлчет нормазын 132—267 хуу күүсеткен. Ол-ла бригадада тракторист О. Байыр-оол өөлчет онаалдаларын дыка ажыр күүсеп турар. Ынаыг механизаторлар өске-даа трактор бригадаларында хөй.

«Кызыл тараачын» колхозта ажылдап турар № 3 трактор бригадазының (бригадири М. Николаев) он беш аът күштүг тракторларга бүдүрген бүгү ажылдарының көргүзүглери өске бригадалардан дээре болуп турар. Мында трактор бүргүзү 120 гектар чымчак черни күүсеткен, оон түннелиниде бригада бирги черни база катап өөлөөн.

«АТЗ-НАТИ» деп трактор-ла ажылдап турар коммунист Павел Чылбак-оол дыка хөй кывар чүүлү камнап албышаан, чайгы чер андарылгазынга бүдүрер ажыл нормазын 102—176 хуу чедирип турар. Шак-ла ынаыг маркалыг трактор-ла Б. Мартылай чайгы чер андарылгазынга ийи ажыг өөлчет нормазын күүсеп турар. Комсомолчу Б. Мөчекпен «ДТ-54» деп трактор-биле часкы тарылгага бүдүрер ажыл нормазын 116—206 хуу чедирип турган. Оон ажы М. Эртине өөлчегге бүдүн чартык норманы берип турар.

Часкы тарылганы ыска хуусаада база бедик агротехниктиг деннелге эрттирериниге механизатор кадрларның болгаш колхозчу сеялщиктериниң мергежилиниң дыка бедээни улуг рольду ойнаан.

Трактор бригадаларының ажылдакчыларының ортузунга калбак тайылбыр масалыг база политик-кижизидилгелиг ажылды чорудары, күш-ажылдың мурнакчы дуржулгазын нептерсдири МТС-тин дирекциязының, партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының кичээнгейинин төвүнге турган.

Бо талазы-биле партия организациязы (секретары эш О. Шириндиин) коммунистерни болгаш комсомолчуларны ажылдың шиитпирлиг участоктарынга таарыштыр тургузып, кол рольду ойнап, хөй чүүлдерни кылган.

Дыка хөй трактор бригадалары часкы тарылганы чедишкиниг доскаш, чайгы чер ацдарылгазынче кирбишаан, пландан ажыр тарылганы үргүлчүлеп турар.

С. ИКОННИКОВ.

К. Е. Ворошиловтуң Индонезияда чоруп турары

ДЖАКАРТА. (СЭТА-ның тускай корр). ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов май 7-де эртен Индонезия Республиканың Президентизи Сукарнога барып чораан. К. Е. Ворошилов биле Сукарнонуң аразынга найыралдыг чугаалажыышкын болган, анаа индонезий таладан: Премьер-министр Джуанда, парламент Даргазы Сартоно, Тургузукчу хуралдың даргазы Вилопо, Даштыкы херектер министри Субандрио, совет таладан Үзбек ССР-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы Ш. Р. Рашидов, ССРЭ-нин Дээди өөредилге министри В. П. Елютин, Даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. Т. Федоренко болгаш ССРЭ-нин Индонезияда Элчини Д. А. Жуков олар киришкеннер.

Хүннүң баштайгы кезиинде Б. Е. Ворошилов болгаш оон кады чоруур эштери Даштыкы күрүнелер баштыныларын хүлээп алырының талазы-биле комитеттиң даргазы болгаш ажылчын күжү мобилизастаарының база хөгжүлдениң талазы-биле министр Ханафаның, Чырыышкын министри Прийононуң, Джакартаның мэри Судпронуң, Индонезияның ССРЭ-де Элчини Марамистиң үделгези-биле 1945 чылдың август 17-де Индонезияның хамаарышпас чоруун чарлаан черже улус долган кудумчулар-биле чорупканнар. К. Е. Ворошилов кызыл лентада: «Улуг индонезий улустуң бодунуң төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу дээш демиселинге магадалдың демдээ кылыр ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазындан» деп бижиктерлиг чечектерни хамаарышпас чоруктуң Турасказалының чанынга аппарып салган.

Оон соолуунде К. Е. Ворошилов Индонезияның хамаарышпас чоруу дээш демиселчилерни хөөржүткен, хоорай даштында хөөрге барып чораан. К. Е. Ворошилов «Улустуң аас-кежин дээш демиселге өлүрткен, Индонезияның ооларынга мөнге алдар. ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазындан» деп бижиктерлиг ак чечектериниң веногун Турасказалдың чанынга «Маадырларга турасказал» гимнизиниң үнүнүн адаа-биле аппарып салган.

К. Е. Ворошилов болгаш оон кады чоруур эштери хүндүлүг аалчылар лентеринге аттарын салганнар. К. Е. Ворошиловтуң доктааганы Негар Ордузунче совет аалчылар дедпр чоруп олурда, байырлыг плакаттар-биле, К. Е. Ворошиловтуң болгаш Президент Сукарнонуң портрет чуруктары-биле, индонезий-совет найыралды алдаржытқан лозунгулар-биле каастап шимээн хөй километр узун кудумчуларның хажыыларында чыскаалып тургулапкан индонезий найыралдың чурттакчылары оларга изиг байырын чедирип турганнар.

Кызыгаар айтырыгларының талазы-биле иран чазак төлээлериниң Москвада келгени

Корпус генералы, сенатор Амонолл Джаханбани баштаан, кызыгаар айтырыгларының талазы-биле иран чазак төлээлери Совет чазактың чалалгазын ёзугаар майның 6-да Москвада чедип келген.

Совет-иран кызыгаарның чурумунуң болгаш кызыгаар үскүлежиишкиннерин база чөрүлдээлерин таарыштырарының корумунуң дугайында керээге ат салыр деп турарын холбаштыр төлээлер Москвада чедип келген.

Улуг Октябрьның дөртен чыл оюнга

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дөртен чыл оюн Бразилияга байырлап эртириринин дугайында Бразилияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединин пленумунуң резолюциязын «Воз операриа» солун парлап үндүрген. Бижи төрелгетеннің төөгүзүнге чаа үени ажыткан Октябрь революциязының кайгамчык улуг ужур-дузалын резолюцияда демдеглеп турар. Улуг Октябрьның соонда эрткен дөртен чыл делегейде политиктиг болгаш социалдыг байдалды өскерткен, капиталистиг системаны шиитпирлиг аргалыг болгаш ужур-дузалыг болган деп резолюцияда демдеглеп турар. Октябрьның революциязы болза Бразилияның Коммунистиг партиязының тургустуларынга шиитпирлиг фактор болган. Ленинчи принциптерге тургустунган, марксизм-ленинизмге шынчы Бразилияның компартиязы бодунуң турup турарының 35 чылының дургузунда пролетаржы интернационализминиң түгүн үргүлчү бедик туруп, бүгү делегейде тайбынныц күчүлүг челенгинижи Совет Эвилелиниң талазынга өскерилге чок турup турган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дөртен чыл оюнуң улуг төөгүлүг ужур-дузазын барымдаалап көргеш, ол улуг ойга белеткелди эгелээр деп төп комитет шиитпирлээн. Октябрьның дөртен чыл оюнга Бразилияга белеткел болгаш байырлаары болза делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чангыс эптиниин демдээ-биле, тайбын дээш, национал тускай хамаарышпас чорук болгаш чоннуң чаагай чоруу дээш демиселдин лозунгулары-биле болуп эрттер.

Компартия болза социалистиг чурттарының улуг чеднишкиннерин калбаа-биле тайылбырлап нептерелир болгаш массаның ортузунга социализминиң идеяларын пропагандаалаар ужурлуг деп резолюцияда демдеглеп турар.

ГДР-нин атомчу эртемденнери—атомнуг энергияны дайынның сорулгаларынга ажыглаарынга удур

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-нин Премьер-министринин чанында парлалга ведомствозунуң дыннадыын АДН агентилели дамчыткан, Премьер-министр О. Гротеволь апрель 29-та ГДР-нин физиктери—билдингир 8 эртемденнерни хүлээп алган, атомнуг чепсегленишкининин кыжаныыбиле болгаш ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаары-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкынны олар-биле кылганын ында чугаалап турар.

Бундесверни атомнуг чепсек-биле чепсеглээрининиң политиказын боин чазактың чорудуп турарын болгаш Германияның федеративтиг республиказының девискээринге атомнуг чепсектиң складын тургузарын ында бодап турарын холбаштыр турup келген политиктиг байдалдың дугайын О. Гротеволь бодунуң чугаазында сагындырган. Барын Германияны НАТО-нуң хүрээлелинге атомнуг чепсек-биле чепсеглээрининиң политиказы улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чидинглендирерин болдурар болгаш Германияны тайбың база демократтыг арга-биле катап каттыштырарынга чаа моондактарны тургузар деп ол чугаалаан.

Барын Германияны атомнуг чепсек-биле чепсеглээрининиң планнарын холбаштыр ГДР-нин чазаачың чорудуп турар политиказының принциптерин Премьер-министр тодаргайлап чугаалаан. ГДР-нин девискээринде амгы үеде атомнуг чепсектиң склады чок болгаш атомнуг чепсектиң бүдүрбейн-даа турар, ГДР-ге ону моон сонгаар-даа бүдүрбес деп О. Гротеволь демдеглээн. Барын Германияга атомнуг чепсектиң складын тургузар деп турарынга удур барын-герман эртемденнер-атомчуларның девискежин үнүп турарынга Премьер-министр байыр чедиргген.

НАТО-нуң дужаалдарын күүсеп турар болгаш оон-биле Европада дүшкүүрлүг чоруктуң чидинглениринге болгаш Германияга кыжаныг болуп турар атомнуг дайынның айылын улгаттырарынга идиг берип турар барын-герман политиктерниң кара сагыштыг ролюн министрлер чөвүлелиниң даргазының Бирги оралакчызы В. Ульбрихт демдеглээн.

Быжыг тайбынны хандырарын болгаш чуртту ийи чарылган турup турарын ажып тиилээрин орадаажып турар ГДР-нин чазаанга боттарының бүрүнү-биле бүзүреп турарын чугаалажыышкынга киришкен эртемденнер чангыс үн-биле илереткеннер. 18 барын-герман эртемденнер-атомчуларның үгүүлгазында идип үндүрген принциптери-биле бүрүн чөпшээрежип турарын олар илереткеннер.

АДН агентилелиниң дыннадыын ёзугаар алырга, Герман Демократтыг Республиканың көскү 14 эртемденнер-физиктери медеглеп парлап үндүрген, ында болза ядролуг чепсекти дайынның сорулгаларынга ажыглаарынга удурланып турар. Бир эвес дайын үнүп келир болза бистиң бүгү-ле ада-чуртувуска турup келир кыжаныгдан айылызынар үндезин немецтерде кымдан-даа улуг болуп турар деп ол медеглелде чугаалап турар. Янзыбүрү хевирниң атомнуг чепсектери—атомнуг артиллерия октары, ракеталар, ужарчүүл бомбалары бар турup турарын холбаштыр ол айыыл улам улуг болу берип турар, чүге дээрге эн-не кошкак «тактиктиг» ядролуг чепсектиң безин чүве үргеп дээр күжү Хиросимага болгаш Нагасакиге октагылапкан атомнуг бомбалардан биче эвес болуп турар. Моон ужурунда Германияның девискээринге атомнуг чепсектиң турарын болдуруп болбас херек. Ядролуг чепсекти шинчилеп кылыр болгаш оон шенелделерин чорудар талазы-биле ажылдарга чангыс-даа эртемденни Герман Демократтыг Республикага кажан-даа киириштирип көрбээн дээзин медеглеп тур бис.

Эртемденнер болза ядролуг чепсекти чүгле тайбың сорулгаларга ажыглаарынче делегейниң бүгү чурттарын боттарының медеглелинде кыйгырып турарлар.

Чалыы назынның Кызылга болган байырлалы

Чалыы назынның байырлалы — хоорай аныяктарының фестивалы Май бирнин байырлалының хүннеринде болуп эрткен.

Фестивальдың программазы дыка улуг турган. Ынчангаш ооң баштайгы хүнүнде агаарның багай болганы-биле программаны өскерткен. Хөй-хөй чүүлдер дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг паркынга болган. Фестивальдың болуп эрткен ийи хүннеринде хоорайның клубтарынга, театрларынга, кино театрларга, танцы шөлдеринге концерттер, кино көргүзүглери, эң дээре ыраажыларының, танцычыларының, чечен номчукчуларның көргүзүглери болгулаан. Ол ышкаш күш-культураның янзы-бүрү маргылдааларын арттиргилээн.

Аныяктарның байырлалының мурнуу чарыында коллективтерге бот-тывынгыр уран-чүүлүн көргүзүглерин, түс-түс күүседикчилериниң уран-чечен талантыларының талазы-биле конкурестарны чоруткулаан. Анаа типографияның, УВД-нин, көдээ ажыл-агый техникумунуң, 6—7 школаларның бот-тывынгыр уран-чүүл болгүмнериниң коллективтериниң көргүскен концерттери утка-шынарының, уран-чеченинин талазы-биле онза ылгалып турган.

УВД-нин бот-тывынгыр уран-чүүл коллективинин (удуртукчузу эш Яхонтов) концерттин черле демдеглээри чугула. Ооң программазы янзы-бүрү, солун утка-шынарлыг. Ында орус, тыва янзы-бүрү ырлар, танцылар, уран-чечен номчулгалар болгаш өске-даа янзы солун чүүлдер кирип турар. Ол концерттин киржикчилери Тренихин, Голубенко, Очур-оол, Лоскутов оларның квартети, ыраажылар Бадын-оол, Михайлова оларның ырлааны, танцычылар Алехин биле Барышеваның танцылааны көрүкчүлерниң улуг сонуургалын болдурган. УВД-нин бот-тывынгыр уран-чүүл коллективи фестивальга бирги черни алган.

Бир эвес эки организастаар болза, хоорайның ажылчын аныяктарының, студентилериниң ортузунда эвээш эвес талантылыг аныяктар бары көрүлгеге илереен. Ол дугайында көдээ ажыл-агый техникумунуң аныяктарының концертинин көрүкчүлерге улуг сонуургалды болдурганы тодаргай херечи болур.

Боттарының байырлалынга чамдык бүдүрүлгелериниң аныяктары күш-ажылчы улуг чеднишкиннерлиг ужурашканнар. Оон чижээнге, область типографиязының аныяктарын киирип болур. Ол бүдүрүлге бирги кварталдың бүдүрүлге планын бүгү талазы-биле ажыр күүсеткен. Анаа ол бүдүрүлгенин аныяктарының салыышкыны өскөн эвес. Хөй-хөй аныяктар фестивальга алдар кылдыр күш-ажылчы өөлчегге турганнар. Ында бүдүрүлге планын ай санында доктаамал ажыр күүсеп турар парлакчы А. Попова, өрүкчү В. Курбатова, линотипист Р. Терникова болгаш өске-даа он-он аныяктар бар. Аныяк полиграфистер уран-чүүл көрүдезинге база-лз багай эвес түннелдиг болуп, ийиги черни алганнар.

• • •

Фестивальдың хүннеринде хоорайга күш-культураның янзы-бүрү маргылдааларын эртиргилээн. «Совет Тыванын 5 чылы» стадионга бут бөмбүүнүн командалары ойнаан. Анаа автотранспорт-биле харыызаанын болгаш пединститут-биле даг экспедициязының бут бөмбүкчүлериниң ужуражыышкыннары болгулаан. Пединституттың аныяк бут бөмбүкчүлери мергежилдиг, чараш ойнааннар. Ол-ла үеде хоорайның паркынга хол бөмбүүнүн 8 командаларының маргылдаазы болуп турган. Анаа совпартшколаның командазы тиилээн.

Ийи дугаарды хүнде стадионга чиик атлетиканың янзы-бүрү маргылдаалары эрткен. Анаа черинің узун, бедиин хаалырының, диска, ядро шывдаарының, чадаг чарыштын маргылдаалары болгулаан.

Ылангыя 4х100 эстафета болгаш ангы-ангы хемчээлдиг черлерге эрткен чадаг чарыш дыка солун болган. Уругларның түс метрнин чарыжынга Ира Бондырева (№ 3 школа) 13,5 секундада маннаан, бирги черни алган. Ооллардан 100 метрнин чарыжынга Ваньков (№ 3 школа) 12 секундада маннаан бирги черни алган.

Уругларның болгаш ооллардың 400х100 эстафетазынга 14 командалар киришкен. Анаа база-ла № 3 школаның командазы бирги черни алган. Оон соонда 800 метрге хереэженнерниң чарыжы болган. Анаа № 3 школаның өөренирчизи Бычкова бир дугаарында келген. 1500 метрге ооллардың чарыжы өөлөөн күүсеннишкининг байдалга эрткен. Ол чарышка № 7 школаның төлөлекчизи Выпирайло 4,48 минутада маннаан тиилээн.

Фестивальга чиик атлетикага бирги черни ийиги бөлүктүн талазы-биле № 3 школаның командазы, бирги бөлүктүн талазы-биле бирги черни пединституттуң командазы, үшкү бөлүктүн талазы-биле бирги черни «Динамовуң» командазы алган.

• • •

Хоорай аныяктарының фестивалы чамдык талалары-биле чүгээр организастыг эртсе-даа, оон белеткелериниң-даа, эрттиргениниң-даа талазы-биле шыңгыы четпестер бар болган. Оны чамдык кижилер фестивальдың эрттип турган хүннеринде агаарның багай болганында деп тайылбырлап турарлар. Ол мырыгай шын эвес. Ынчан агаарның багай турганы шын-на харын.

Кажан байырлалдыг чыскаал төнгенде фестивальдың түгүн көдүрер үеде стадионга шоолуг хөй эвес аныяктар четкилеп келген. Олар тарай бээринлен корткаш, хоорайның партия, хөй-нинти организацияларының төлөлери анаа кээп четкиээнде-ле фестиваль эрттирер орг комитеттинг даргазы, ВЛКСМ хоркомунуң секретары эш Сабирзянов бодуу-ла түвү далаш-биле аныяктарга байыр чедиргеш, тукту-даа көдүрткен. Оон соонда анаа туктан өске чүү-даа артпаан. Бир тээ агаар багай чүве төлөөде, фестивальдың киржикчилериниң хевин чүге таарыштырбаанын?

Паркка болган концерттерге база-ла хөй-хөй организас чок чоруктар болган. Ногаан театрга облпотребсоюзтуң, даг экспедициязының бот-тывынгыр уран-чүүл коллективтери концерттер көргүзүп турда хөй бичии ооллар көрүкчүлерге-даа, ойнакчыларга-даа шаптыктап турганнар болгай. Оны база агаар багай болганы-биле четпес болган дээр бе ынчаш? Ол ышкаш башкы училищеннин коллективи ойнаар шагында шуут келбээн. Оон-биле чергелештир хөй-хөй уран-чүүл коллективтериниң, ыраажыларының репертуарлары чангыс хепте кудуп каан дег, бот-боттарынга дөмейлешкек, бир ырыны азы танцыны хөй катап катаптаар чоруктар өскөн эвес. Оон аныяктарының боттарының чогаатканы чүүлдери: ырылар, танцылар, музыкалар, баснялар, шиилер кончуг ховар кирген.

Күш-культура талазы-биле янзы-бүрү маргылдаалларга эвээш эвес четпестер болгулаан. ВЛКСМ хоркому база хоорайның күш-культура болгаш спорт комитети маргылдаалларның үе-шагын шын таарыштырбаан. Ынчангаш городки, баскетбол маргылдаалларынга чамдык спортчулар киржип шыдаваннар. Хол бөмбүүнүн чамдык командаларын чогум кайы коллективнин деп ылгаары берге турган. Чүге дизе, оларда ангы-ангы коллективтериниң спортчулары киржип турар. Чижээ, ВЛКСМ обкомунуң командазы (капитаны эш Щелковников), типографияның командазы (капитаны эш Кумаяк) шак ындыг. Ол ышкаш маргылдаалларга чамдык судьяларының негелдези кошкак, ёзу барымдаалап эрттиргеннер. Чижээ, эш Тыртык-Кара (совпартшкола) хол бөмбүүнүн маргылдаазын шак ынчаар судьялаан.

Удавас болур областың аныяктар фестивалынга чедир санныг хонуктар арткан. Ынчангаш хоорай аныяктарының фестивалынга болган четпестерден чогуур түннелди үндүргеш, ВЛКСМ хоркому болгаш хоорайның аныяктары область фестивалынга уткуштур бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг.

Ш. САЛЧАК-ООЛ,
К. ХАНХАЛАЕВ.

Редактоонуң орадакчызының хүлээлгезин күүсеп турар Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ОБЛАСТЫН НАЦИОНАЛ ТЕАТРЫ

май 11-де

А. Арбузовтун

„Алдалаа ынактар“

ДЕП ШИИЗИНИН ТЫВА ДЫЛГА БАШТАЙГЫ КӨРГҮЗҮҮ БОЛУР.

май 12-де

Қышкы сезоннуң хагдынарынга

ЭРТЕН БОЛГАШ КЕЖЭЭ

Н. Погодиннин

„Кремльдиң курантылары“

деп шиизи болур.

В. И. Ленинниң ролюнга артист Л. И. Юхин ойнаар.

Шиинин эгелээри: кежээ 8 шакта, хүндүс 12 шакта.

Бызыл хоорайның Найырал кудумчузунуң № 8 бажында чурттап турар Елена Игнатьевна Алехина Чаа-Хөл районнуң Чаа-Хөл суурда чурттап турар Николай Матвеевич Соловьевтен чарлыр дугайында айтырыгны көдүрүп турар. Ол херекти Бызылдың улус судунуң бирги участогунга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Бызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң сралакчызының, иштики амыдырал кылдызының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетүр болгаш информация кылдызының — 3—88, харысалгалыг секретарьның, культура болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый кылдыстерниң 3—68, чагаа кылдызының база бухгалтериянның 3—65.

ТС—00160

Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндевилетингеН

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 14 ВТОРНИК № 95 (3807)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫ: эш Н. С. Хрущевтун допчу харыызы (1 арын).

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫ: май 9-тагы болгаш май 10-дагы хуралы (2 арын).

Венгр Улус Республиканын күрүне хуралынга (2 арын).

Н. Соян.— Хоорайның школалары экзаменнер мурнуу чарында (3 арын).

Д. Аранчаа.— Пропагандистиг отчеду (3 арын).

С. Сыраг-оол.— Тес-Хемниг Ленин аттыг колхозта (3 арын).

БОЛХОЗ ТУДУУ (3 арын).

В. Быстров.— Кукуруза мал чеминге үнелиг культура (3 арын).

КОНСУЛЬТАЦИЯ: В. Георгиевский.— Күрүне пенсияларының чаа хоойлузун ёзугаар пенсия хандырылгазының дугайында (4 арын).

Х. Самданчап.— Хүлээлге ажыл-биле карышпайн турар (4 арын).

Н. Петров.— Парлалганы массаже (4 арын).

С. Алексеев.— Салыгга чоокта чаа болган таварылга (4 арын).

БҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ: А. Кумаяк.— Полиграфистер тиилээн (4 арын).

Малдың чайгы семиртилгезин организастыг чорудар

Эн-не улуг болгаш нарын сорулгаларның биреези эт бүдүрериниң көвүдедиринин сорулгазы болуп артышаан турарын айытпышаан, бо чылын колхоз, совхоз, район, область, край болгаш республика бүрүзү этти бүдүрерин база күрүнеге дужаарын дыка көвүдеткен турарын чедип алырынче көдээ ажыл-агыйның, партия, совет, профсвилел болгаш комсомол организацияларының бүгү ажылдакчыларын СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели кыйгырган. Бо шийтиргенин ажылдарга бөлүп алгаш, малдың чайгы үеде малдарны шын одарладып семиртирин ферма, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге чоорлуг ийүнде организастаары болур.

Малды одарладып семиртирин шын планнаарын, оон организастыг белеткелин баш бурунгаар чорударын болгаш чайгы одар-белчиирин чүүн-чүүн малдарга таарыштыр хувазарын эрткен чылын чамдык СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, колхозтар баштаар черлери, совхозтар болгаш МТС-тер директорлары багай удуртканы-биле дыка хөй тонна эки шынарлыг эшти чедир албайын, болдунуп колхозунга, совхозунга улуг когаралды таварыштырын, күрүнезиниң мурнунга хүлээлгезин күүсеттирээн колхозтар, совхозтар бисте эвээн эвес. Чижээ, эрткен чылын Баа-Хем районнуң 9 колхозтарының 7-зи, Барыын-Хемчиктиң 6 колхозтарының 5-зи эт бүдүрериниң нинти планын күүсеттирээнер.

Бистиң Тыва автономнуг областың девискээри одар-белчиир талазы-биле улуг байлактыг болгаш курлавырлыг. Оон девискээринде 4 миллион ажыг гектар одар шөлдери бар ийикпе, азы чылда 620 мун тонна чемниң единицазын бөөр аргалыг болуп турар. Мал чеминиң нинти балансының 75 хуузун одар-белчиир эволен турарын айтырга-ла одарларны чайгы үеде шын ажыглаарының улуг ужур-дузазы биллине бөөр.

Колхозтарның болгаш совхозтарның делгем, хоолузуг оттуг одарларын шын ажыглап, чайгы үеде малдың дириг деңзизин ийи ажыг катап улгаттырын турарлар мурнакчы кадарчылар эштер Тыртык, Бүдерек, Сундуй олар каш чылдың дургузунда боттарынга быжыглаан аныяк мыйыстыг бода малдарының баш бүрүзүнге-ле ортумаа-биле 900—1000 грамм ажыг дириг деңзи немелдезин дүн-хүнде чедип ап, күрүнеге болгаш колхозка эки шынарлыг семис эшти берип турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда ынныг кадарчылар сөөлгү үеде көвүдеп турар.

Ынныг-даа болза, малды организастыг одарладып семиртир ажылдың улуг ужур-дузалының чедир үнелевейн турар районнар, колхозтар, совхозтар бисте ам-даа бар. Тес-Хем, Танды, Сут-Хөл болгаш Улуг-Хем районнарның чамдык колхозтары энир чылын малды одарладып семиртирин четпес организастаанындан мал семиртилгезиниң планын күүсеттирээннер. Бөөн уламындан эрткен чылын колхозтар хөй, өшкүү одарладып семиртириниң планын чүгле 64,9 хуу, хаваннарны семиртп азыраарын—66,2 хуу күүсеткени факт болур. Ынныг четпестерни бо чылын болдурбас керек.

1957 чылда эт бүдүрериниң планын эрткен чылга деңнээрге колхозтар 43,8 хуу, совхозтар—69 хуу көвүдедир хүлээлгени алган болгай. Эт бүдүрериниң ол улуг сорулгазын күүседирде бо чылын колхозтар 12 мун ыныстыг бода малды, 120 мун хой, өшкүү, 9,7 мун хаванны семиртип одарладыр болгаш азыран ажаар ужурлуг.

Колхозтарның болгаш совхозтарның малчыннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ийнга улуг чедишкиннерлиг ужуражыр дээш, күрүнеге болган чонга хөй эшти, сүүтү болгаш мал ажылының өскеде продукттуларын планлап ажыр дужаары—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ийнга алдарлыг белек болур.

Тарылганың темпизин дүргедедир

Баа-Хем районнуң Молотов аттыг көдээ ажыл-агый артели хову ажылынче организастыг, эрте эгелеп кирген.

Элээн каш хүннер иштинде агаар бакыраш турганының база МТС-тиң колхозта ажылдап турар тракторлары болгаш кожулда херекселдери үрелип турганының түнелинде колхозта часкы тарылганың темпизин ооҗум чорup турар.

Колхоз 310 га черге часкы андырылганы, 185 га черниң илиртээшкинин, 210 га черниң шык базырышкының чорутkан, 258 га кызылтасты чажып тараан.

ОБЛАСТЫҢ РАЙОННАРЫНДА ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА МЕДЭЭ

(1957 чылдың май 10-да)

Районнар	Тараа культураларының тарылгаын күүсеткениниң хуузу	Оон иштинде кызылтас
Чөөн-Хемчик	108,9	110,7
Тес-Хем	105,7	110,4
Чаа-Хөл	105,5	106,4
Бай-Тайга	82,3	82,0
Барыын-Хемчик	80,3	94,4
Сут-Хөл	77,5	83,5
Каа-Хем	74,9	95,8
Улуг-Хем	67,6	89,3
Бии-Хем	66,8	84,7
Танды	61,1	78,2
Эрзин	28,8	44,5
Өвүр	—	—
Тоджу	—	—

ОБЛАСТЫҢ МТС-ТЕРИНИҢ ТРАКТОР АЖЫЛДАРЫНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА МЕДЭЭ

(1957 чылдың май 10-да)

МТС-тер	Трактор ажылдарының күүсетингениниң хуузу
Сут-Хөл	36,5
Чадаана	21,0
Тес-Хем	18,4
Кызыл-Мажалык	18,1
Бай-Тайга	16,6
Чаа-Хөл	16,2
Шагаан-Арыг	15,7
Балгазын	14,8
Сарыг-Сеп	14,2
Бай-Хаак	14,2
Бии-Хем	13,9

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫ

Эш Н. С. Хрущевтуң допчу харыызы

Эштер депутаттар!

Үлетпүрүг болган тудугну эргелеп башкарорын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында айтырыгны чугаалажып көргени партияның Төп Комителиниң болган Министрлер Чөвүделиниң киргеН саналдарын Дээди Советтиң депутаттары чүүлдүгүнүн турарын көргүскен. Мынчаңган, ол айтырыгны чугаалажып көөрү доозулган болгаш ол айтырыг талазы-биле ам ССРЭ-ниң Дээди Советтиң хоойлуларын хүлээп алыр апаар-дыр бис.

Үлетпүрүг болган тудугну эргелеп башкарорын эде тургузары бистиң үлетпүрүвүстүн ажылынга ам-даа улуг көдүрүүшкүнү, тудугга чаа-чаа чедишкиннерни кыска хуусаада чедип алыр арганы биске бөөр деп бир эргеткилдиг бодал депутаттарның саналарынга-даа, бүгү улустың чугаалажып көрүдезиниң үеинде-даа илергейлетинген.

Дээди Советтиң депутаттары эде тургузулга талазы-биле тодаргай саналларны киргеннер. Ол саналларның хөй-хөй хоойлуларының төлевилелериниде илергейлетинген. Депутаттарның чугаалааны өске бүгү саналларны бистиң бүгү ажылывысты экижидиргe оларны өөренип көөр төлээде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели, Күрүлеп, а ол шыкаш министерстволар, эвилелдешкен республикаларның чазактары, крайларның болгаш областарның чер-черниң совет, партия болгаш ажыл-агый организациялары көрген турары эргежок чугула.

Улус ажыл-агыйының ижзы-бүрү адырларында болган ижзы-бүрү экономиктиг районнарда кайы хире кайгамчык улуг курлавырлыг болуп турарывысты боттарының республикаларының болгаш областарының бүдүрүлгелериниң база тудугларының ажылының тодаргай чижектеринге хөй-хөй ораторлар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязынга бүүдүрүп көргүскеннер. Бир эвес эргелеп арге-ажыы барымдаалаар моондактарны чайладып база ол курлавырларны ажыглаарын шынап-ла ажыл-агыйжы ёзу-биле көөр болзувусса, ол-ла бүдүрүлге шөлдериниге неде каштап салыышыннар чокка болган ол-ла дериг херекселдерге үлетпүр продукциязын бүдүрерин дыка көвүдедирин чедип алыр бис дээрзин санал берген кижилер чөптүү-биле чугаалаалар.

Эде тургузулга чаа техниканың шаныын хөгжүдезинин, бүдүрүлгениң технологиязын сайзырангайжыдарының чорудулгазын, комплексилиг механизациялы болган автоматизацияны калбаа-биле хөгжүдерин, бүдүрүлгени специализастаарының болгаш кооперастаарының хөрээн экижидирин болдуруптар деп база чөптүү-биле айтып турган.

Ынчаарга эн-не кол болгаш эн-не чугула чүве чүл дээрге, эде тургузулга бистиң үлетпүрүвүстүн болгаш тудуувустун ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының чогаадыкчы идепкейин бүгү талалыг хөгжүдерине улам-на таарымчалыг байдалдарны тургузары ол болур.

Улус ажыл-агыйының экономиктиг административтиг районнар ийи-биле организастатынган Чөвүделдери адырлар айдының нинти-эвилел азы республика министерстволарынга бодаарга бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга хем чаал чок чоок турар болур; улус ажыл-агыйының Чөвүделдери бүдүрүлгениң тодаргай херегселдерин эки билир, ажылчын коллективтерге даянып алгаш, бүдүрүлгелерин болгаш тудугларны элээн тодаргай болгаш ажыл-хереги эки билири-биле удуртур болур.

Орскиниң никель комбинадында мастерлеп ажылдап турар депутат Озерцованың, Москваның шлифовальщиковтарының заводунуң токарь депутат Быковтуң, Кузнецкиниң металлургия комбинадының мартен цехинің улуг мастери депутат Привалов болгаш өске-даа эштериниң саналларын дыннап ораргa, бистиң кижилеривис амгы эде тургузулганың сорулгаларын кайы хире ханы сонуургалдыг көрүп турары кижиге тодаргай биллинип кээр-дир. Бүдүрүлгениң хөгжүдериниң болгаш улам ыңай сайзырангайжыларының айтырыгларын оларның бүдүрүлгелериниң ажылчын коллективтеринде күрүне ёзугу-биле тургузуп турарын олар эки дамчытканнар.

Эргелеп башкарылганы эде тургузарының айтырыгларын чугаалашпышаан, бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының коллективтери чүгле боттарының бүдүрүлгелериниң сорулгалары-биле кызыгаарлатынмайын, харын үлетпүрүн нинти адырларын болгаш холушкак адыларын хөгжүдериниң амыдыралчы чугула сорулгаларын, боттарының районунуң, боттарының областарының азы республикаларының курлавырларын болгаш бойдус байлактарын эн-не шын ажыглаарының сорулгаларын база көдүрүп үндүрүп турары черге кайгамчык эки-дир.

Сессиягa санал-оналларның көдүрүүшкүнүг солчуушкуну чамдык республикаларга, чижээлээрге, Россия Федерациязы, Украина, Азербайджан шыкаш ынныг республикаларга чамдык үлетпүр министерстволарыг болуру ажыктыг бе дээрзиниң дугайында айтырыгны көдүрген.

Депутаттар Боллов, Кальченко, Засядько, Кунаев, Кириленко болган оон-даа өскелер хөөр даш үлетпүрүүн, кара болган өөнүг металлургиниң республика министерстволарын, а ол шыкаш үлетпүрүн бо адырларының хайы-биле тудуг эвес деп санап турарлар-дыр. Айыттынган адырларының үлетпүр бүдүрүлгелерин шын удуртуун улус ажыл-агыйының Чөвүделдери хандырып шыдаар деп ол эштер дедиглээннер. Ол бодалды тодаргай тайыныбрлан турганының чугулазы чок, чүге дээрге, министерстволарлыг болурга чүге хоржок чүвел дээрзиниң дугайын ораторлар четчирп-биле бүүдүрелдиг чугаалаанар. Бис бодаарывыска, ол саналдар шын болуп турар, мынчаңган оларын-биле чөнчүзөрежир херек.

Оон-биле калы чамдык адырларның талазы-биле чамдык эвилелдешкен республикаларга министерстволарлыг болуру чогумчалыг дээрзиниң дугайында саналдар сессиягa чугаалатынган. Депутат Мустафаев Азербайджан республикага Нефть үлетпүрүүн министерстволуг болза чогуур, чүге дээрге ол министерстволуг турза чогууру оон ажыл-чорудулгазының бүгү дужулгазы-биле бадыткатынган деп чүвени көргүскен.

Ангы-ангы экономиктиг районнарда нефть тывыжының черлериниде нефть тывыжын улуг хемчээлдерге чорудуп турар Россия федерациязы Нефть үлетпүрүүн республика министерстволуг болур деп күзелди чамдык эштер чугаалаан. Улус ажыл-агыйының шуут-ла бүгү адырларынга, бүгү эвилелдешкен республикаларга эргежок чугула ыяштың кол белеткелерин бүдүрүп турар РСФСР-ниң Ыяш үлетпүрүүн республика министерстволуг турганынга хамаарыштыр база шак-ла ынныг саналдар турган.

Ол адырга удуртулганы тоннулер чорук ыяш ажыдап кылыышкынарын нургулайыныа-ла үлетирлүг төптерлеп кончуг ырак районнарда чорудуп турар болган ужурунда эргежок чугула болуп турар, ынчаңган ыяш үлетпүрүүн бүдүрүлгелерин республика министерстволуг дамчыштыр эргелеп башкарары шынзыктыртынган болур.

РСФСР-ниң Саазын болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүрүүн республика министерстволуг хамаарыштыр база шак-ла ынныг барымдаалар чугаалатынган.

Росия федерациязынга болгаш Украин республикага республикаларның тудуг министерстволарын тургузар дугайында чамдык эштер санал көдүрүп турар-дыр.

Ол бүгү саналларны кичээнгейлиг көрзе чогуур. Ынчалзажок ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязынга оларның дугайында шинтир хүлээп албаза чогуур. Ол айтырыгларны эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтери чугаалажып коор болган эргежок чугула шинтирлерин боттары хүлээп алырлар. Ынчаңган Дээди Советтиң сонгааны комиссиязының хуралынга Хоойлуның баштайгы төлевилелин көрүп турарының үеинде «Үлетпүрүг болган тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» Хоойлуга республикаларның Үлетпүр болган тудуг министерстволарын организастаар дугайында чүүлдү киирбезе чугула деп санаан.

Эвилел болган ылангыя кампалал министерстволарының дугайында саналдар дугайын чугаалаза чогуур. Эш Засядько болдунуп саналынга кампалал үлетпүрүүн бүдүрүлгелерин удуртып турар ниитиэвилел министерстволарын хевээр артырары чугула эвес деп санап турарын чугаалаан. Ол саналлар чогуур ийүнде эвес-тир.

Үлетпүрүг болган тудугну эргелеп башкарарын эде тургузар дугайында айтырыгны эге бажында чугаалажып турарының үеинде бүгү үлетпүр министерстволарын дүжүрер дугайында саналдар чугаалатынып турган. Ынчалзажок чугаалажыла чорup турда, санал-оналларны бүгү талалыг солушканының түнелинде чамдык эвилел министерстволарын хевээр артырарын эргежок чугула деп санаан.

Кампалал үлетпүрүн эргелеп турар министерстволарның бүдүрүлгелери экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агыйының Чөвүделдериниң чагыргазынга турар. Улус ажыл-агыйының Чөвүделдери ол бүдүрүлгелерни эргелеп башкарар. Үлетпүрүг болган тудугну эргелеп башкарарын эде тургузарын чорудуп турарының үеинде бистиң индустриязыстың ол адырларының хөгжүдезинге төпчүүнген контрольду кошкатпайын турган, чаз ёзу-биле удуртулгаже шилчиишкинни элээн план ёзугаар боттандырар дээш ол министерстволарны хевээр артырза чогуур деп илеткелге болгаш чамдык депутаттарның саналдарынга чугаалатының турган болгай.

Ынчалзажок ол министерстволарның эрге-хүлээлгелерни өскертири эргежок чугула. Олар болза хамаарышкан адырларны хөгжүдерин планнаар, бүдүрүлгениң чогуур техниктиг деннелин хандырар, а ол шыкаш эртем-шинчилел болган төлевилел-конструктор ажылдарының талазы-биле планнарны чогаадып болгаш контрольдаар ужурлуг. Хевээр артар министерстволар хамаарышкан бүдүрүлгелерин шуут эргелеп башкарарындан хостаар херек.

Чамдык эвилел министерстволарының хевээр артары-биле холбаштыр чергелешкек аппараттарны тургузар болгаш ийи кезек черлерге чангыс ол-ла ажылды кылбас төлээде, эвилел министерстволарынга хевээр артар үлетпүрүн ниитиг адырларының талазы-биле Күрүлеп ниидистер тургузарының эргежок чугулазы чок.

Депутат Ульжабаевтиң саналының дугайында баш сөс чугаалаарын күзей-дир мен. Эш Ульжабаев бодунуп саналынга өске айтырыглар-биле чергелештир күрүне контролюн организастаарының дугайын чугаалаан. Күрүконтрольдуг республика министерстволарын дүжүрерин болгаш күрүконтрольдуг бүгү ажыл-хереен түгле чүрттүп тонуунге мөнгөзерин ол саналдаан.

Бис бодаарывыска, бо айтырыг талазы-биле эш Ульжабаевтиң шын өвес. Оон саналы үлетпүрүг, тудугну эргелеп башкарар талазы-биле чорутунуп турар эде тургузулга-биле удурланышкак болуп турар-дыр. Ам бүдүрүлгелерни болгаш тудугларны эргелеп башкарарын чер-черже, экономиктиг административтиг районнарже, эвилелдешкен республикаларже шилчиип турда, эш Ульжабаев күрүконтрольдуг чер-чер органнарын дүжүрерин саналдап турар-дыр.

Күрүне контролюнуң органнарын эде тургузарын контрольду, чер-черже, экономиктиг административтиг районнарга мөөнгөзөн турар ыныг угланыышкынга чорутса чогууру илден-дир.

Улус ажыл-агыйының Чөвүделдериниге контроль талазы-биле ажылды күштелирери эргежок чугула. Ол херекке ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ролюн бедилер.

Бис бодаарывыска, амгы байдалларда контрольду канчаар эки организастаза чогуурул база контрольуп кандыг органнарыг турза херегил дээрзиниң дугайында айтырыгны Дээди Советтиң амгы сессиязынга шинтирлевезе чогуур. Ол айтырыгны ханы өөренип көөрү, саналларны ажылдап кылыры эргежок чугула, оон соонда чогуур шинтирлерни хүлээп алыр.

Кайы-кайызынга дужаалгалар талазы-биле хүлээлгелериниң күүсеттери дээш үлетпүр ажылдакчыларының харыысалазын күштелирер дугайын база чугаалаар херек. Бүдүрүлгелериниң аразынга чиг-этти, материалдарны, четчелээр кылыгларны кайы-кайызынга дужаажырын шын организастаарының болгаш бүдүрүлге бүрүзүнүн, улус ажыл-агыйының Чөвүдел бүрүзүнүң керээлиг хүлээлгелерин сагыырынга контрольду күштелиреринин эргежок чугулазының дугайын чамдык депутаттар боттарының саналдарынга чугаалаанар.

Бо талазы-биле чамдык бүдүрүлгелериниң болгаш улус ажыл-агыйының Чөвүделдериниң аразынга чөрүдүүлер болгаш маргылдаалар тыптып келир чадавас. Мынчаңган экономиктиг административтиг районнарга-даа, республикаларга-даа арбитражтың органнары тургусса чогуур. Төп черге-даа арбитражтың органнарын күштелирер дугайында айтырыгны база бодап көөр херек.

Кайы-бир кылыгларны болгаш материалларны дужаар талазы-биле хүлээлгелериниң күүсеттери дээш бүдүрүлгелер удуртукчуларының болгаш улус ажыл-агыйының Чөвүделдериниң ажылдакчыларының шынгыы харыысалгалы бөлүрүнгаар көрүг дег хемчегларны ажылдап кылыр херек. Боттарының хүлээлгелерин күүсеттейн турар чалгаа-шүшпеш ажылдакчылар чүгле моральдыг эвес, харын материалдыг харыысалганы база хүлээр ужурлуг.

Күрүненин сагыыга-чурумун бакыраш турар ажылдакчыларны эвээн албан-дужаалдарындан дүжүргеш, эргедужаалдарын кудулаар ынныг байдалды чорудары чогумчалыг-дыр. Дужаалгаларны күүсеттээны-биле чедирген каражазы дээш бурулуглардан чогуур эгидилге төлелгелерин кылып турар ынныг чуруму база доктаадып тургусса чогууру болдунар аргалыг.

Эштер депутаттар!

Дээди Советтиң сессиязының сонгааны комиссия «Үлетпүрүг болган тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» Хоойлунуп төлевилелин көргеН, ол төлевилел талазы-биле бүгү-ле тайылбырларны база көргеН. Комиссияның көргеН Хоойлу төлевилелиниң чаа текстинин депутат бүрүзүнге тыныш берген. Комиссияның эдиглерни ол текстиге киргеН. Ниитизи-биле Хоойлунуп бүгү төлевилелин-даа, комиссияның саналдаан эдиглерин-даа ынчуурунуп эргежок чугулазы чок деп бодай-дыр мен.

Төлевилелге ийи эдиглерниң дугайын онзалап чугаалаза чогуур. Ол эдиглер болза Хоойлунуп эге баштайгы төлевилелиниң 15 болгаН 19 чүүлдериниге хамаарыр. Республика министерстволарының дугайында чугаа чорup турган он бешки чүүлү казырын саналдап турар. Ол айтырыглар эвилелдешкен республикаларның эрге-хүлээлгелериниге хамаарыжы турарын мурнунда-ла чугаалаан болгаН ол айтырыглар талазы-биле эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтери шинтирлер хүлээп алыр.

Хоойлу төлевилелиниң 19-ку чүүлүнге ССРЭ-ниң Күрүлеп ниидиниң элээн долу тодаргайлаашкының бөөрин болгаН чаа байдалдарда оон кол сорулгаларын тодаргайлаары чогумчалыг деп санаан.

Өске эдиглерни болгаН ылавылаашкынларны силерге үлеп берген материалдарда дедиглээн болгаН олар неделе тайылбырларны негевейн турар.

«ССРЭ-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) текстизинге өскертилгелер болгаН неделелер киирер дугайында» Хоойлунуп төлевилелин база депутаттарга үлеп берген. Ол төлевилелде тайылбырлатынган өскертилгелер болгаН неделелер «Үлетпүрүг болган тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советинге бадыладырыбыле киирген Хоойлудан болдунуп турар.

Эштер депутаттар!

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чедиги сессиязы бистиң чуртувустун амыдыралынга өөрө чугула айтырыгны чугаалажып көргеН. ол айтырыгны шинтирлевиштеН ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдезинге чаа улуг базын кылыр дедиглетиннер турар.

Эде тургузулганы организастыг болгаН ыяска хуусааларда чорудар сорулга ам бистерниң мурнувуста турup турар. Үлетпүрүг болган тудугну эргелеп башкарарын эде тургузарын элээн белик деннелге боттандырганының түнелинде үлетпүрүн болгаН тудугнун бүгү адырларына техниктиг удуртуга белдир.

Бүдүрүлгени специализастаарын болгаН кооперастаарын эн-не угаангыр болгаН элээн калбак хемчээлдерге боттандырган турар. Эргеледин эрге-ажыын барымдаалаар моондактарның бары-биле ажыглаашкыны моондактатының турган чаа күчүлүг курлавырларны база ажыглалга киирген турар. Организастыг удуртулганың чаа хевирлери ажылчыннарның болгаН түскай ортемниглерниң кадрларын эн дээре ажыглаар арганы бөөр.

Улус ажыл-агыйын удуртурунга эвилелдешкен республикаларның эргелери дыка калбарып турар, ол чорук бүгү республикаларның экономикалының болгаН культуразының улам улуг чечектелишкининге, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының ажы-дүнмалышкы найыралын улам ыңай быжыглаарынга чедирер.

Айыттынып турар хемчеглерни чорудары демократтыг централизминиң болгаН социалистиг ажыл-агыйны планныг чорударының ленинчи принциптерин улам ыңай хөгжүдеринге идиг бөөр. Ол чорук бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы массаларны улам-на калбаа-биле киирештирериниге таарымчалыг байдалдарны тургузар. Ол чорук миллион-миллион совет кижилерниң идепкейниң болгаН чогаадыкчы инициативазының чаа көдүрүүшкүнүн болдурар.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязы бистиң чуртувустун хөгжүдезинге чаа үе-чада кылыр дедиглетиннер. Социалистиг тургузуушкунуун ленинчи планнарын амыдыралга боттандырбышаан, Совет эрге-чагырганың дөртен чылдарының дургузунда совет улус кайы хире кайгамчык улуг чедишкиннерни чедип алганын сессия көргүскен. Коммунистиг партияның XX съездиниң салганы улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырар деп совет улустун чайгылын чок шинтирлиин сессия бадыткаан.

Коммунистиг партия биле совет улус чангыс аай сырый каттышкан дээрзин ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязы база дагын көргүскен. Коммунистиг тургузуушкунуун төөгүлүг сорулгаларын чедишкининг шинтирлевишаан, бистиң өлүм чок башкывыс Владимир Ильич Ленинниң айытkан оруу-биле олар бүүдүрелдиг бар чорчуур.

Чаа-чаа чедишкиннерже, чаа-чаа тиилелгелерже, бурунгаар, эштер! (ديميتتиг, үргүлчүлелдиг алыш часнаашкыны).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫ

Май 9-тағы хуралы

ССРЭ-нин Дээди Совединин чедиги сессиязы май 9-та Бремльдин Улут Ордузунга ажылын үргүлчүлээн. Национаддар Совединин Даргазынын оралаачызы депутат **Н. Е. Авхимовичиниң** даргалаанызыбиле ажыттынган ийи палаталарнын каттышкан өртенги хуралынга үлетпүрү болган тудугну өргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайыраңгайжыдар дугайында эш Н. С. Хрущевтүн илеткелин чугаалажын коорун үргүлчүлээн.

Бистин партиявыс ленинчи национал политиканы чайгылын чок чорутканынын түнелинде эвиледдешкен республика бүрүзүнүн экономиказынын болган культуразынын шапкын өзүлдезин хандырган деп депутат эш **Ульджабаев** (Таджик ССР) чугаалаан. Совет өрге-чагырганын чыдарынын дүргүзүнүн Таджикистанга үлетпүр продукциязын бүдүрери 27 катап, хөвеҢ — 13 катап ковудаан.

Үлетпүрү өргелеп башкарарын сайыраңгайжыдар хемчеглер амыдырала чединикиниг боттанган турар деп бүгүрелин илергейлевишаан, оратор өргелеп аппарадын кызыр талазы-биле республикала чамдык дүржүлганын дугайын дыннадын, эш Хрущевтүн илеткелинде айыттынган хемчеглерни изин-биле деткээн.

Депутат **А. Ф. Засядько** (Украин ССР) улус ажыл-агыйынын Чөвүлелдери министерстволардан ылгаштыр өранчок нарын болган хөй адырлыг ажыл-агый болур дээрзин демдеглээн. Бүдүрүлгелер болган түүдүглер удуртукчуларынын өргелерин калбартыры чугула. Улус ажыл-агыйынын Чөвүлелдериниң өргелери эвилел министерстволарынын ажыгаан турган өргелериниен дыка калбак болур деп бодалын ол чугаалаан. Сан министерстволунун болган оон чер-черде органнарынын ажылын база үндезинин-биле эде тургузар ужурлуг. Сан органнарынын ажылынын амгы практиказы чамдыкта ажылга каража чедирин, айтырыгларны ажыктыг кыдыр шиитпирээрде бүдүрүүге удуртукчуларынын инициативазын базын турар таварылгалар бар.

Химия үлетпүрүнүн, машина түдүүнүн, металлургиянын, хөмүр даш үлетпүрүнүн ыныкаш ыдыг эвилел министерстволары Күрүнгө оон кылдыстери өргелиг турзун деп ол чугаалаан.

Индирде — депутат **М. А. Яснов** (РСФСР). Үлетпүрү болган түүдүгү өргелеп башкарарынын өргелел өрге-ажыы барыдаалаар амгы тургузуу амгы байдалларда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң хөй-хөй чугула айтырыгларын шиитпирээрин саадалын турар деп ол Хрущевтүн илеткелинде мырынай ынын демдеглеткеен деп ол чугаалаан.

Чижээлээрге, Россия Федерациязынын оон талакы районнарынын ажыл-агыйын лемниг хөгжүдериниң айтырыгларын оожуп шиитпирлеп турар. Чуртта бар бүгү хөмүр даш курлавырларынын 75 чедир хуузу, гидроэнергетиктиг курлавырларынын 80 чедир хуузу, чуруттуң ыныш байлактарынын бештиг-дерт кешин, а ол ышкаш онуг болган ховар металлдарнын, темир рудазынын, химия чигэдинин байлакшыл черлери Сибирьде моонметикгеин биллингир болгай.

Россия Федерациязынга үлетпүрү болган түүдүгү өргелеп башкарарынын структуразынын дугайын эш Яснов чугаалаан. РСФСР-те улус ажыл-агыйынын 68 Чөвүлелдерин түргүзарын, оон өргелинге ийити продукциязынын хемчээли РСФСР-нин девискээринде ийити үлүгүн турар үлетпүр продукциязынын 75 хире хуузу болун турар бүдүрүлгелерни дамчыдын бээрин бодап турар. Россия Федерациязынга ийити республиканын ужур-дузалыг специализастаан энтелге организацияларын удуртур хүлээлгелиг чангыс түдүг министерстволун түргүзар деп бодалды ол чугаалаан.

Депутат **А. Ю. Снечкус** (Литва ССР) эде түргүзүлгенин айтырыглары Совет өрге-чагырганын чыдарынын дүргүзүнүн калбаа-биле сайыраңгай индустриялыг болган механизастатыйган коозо ажыл-агыйлыг республика болу берген Литвага база онаа чугула болун турар деп чугаалаан. Үлетпүрү болган түүдүгү өргелеп башкарарын эде түргүзар талазы-биле чамдык түүдүгүн ийилгелерин ол онзалаан демдеглээн.

Биргизиннде боттандырган кайгамчык улут чаартыгаларны тодаргайлавышаан, депутат **А. Суеркулов** республикада үлетпүрү улам-на хөгжүдериниг улут аргаларын барын чугаалаан.

Депутат **З. Н. Нуриев** (Башкир АССР) Башкириянын экономиказынын хөгжүдезин тодаргайлаан турар кайгамчыктыг чурагайларны өөрүскеен. Республиканын үлетпүрүнүн ийити продукциязы 1913 чылдынга деңнээрге 109 катап болган 1940 чылдынга деңнээрге 9,2 катап өскеен. Амгы үеде Башкирия нефть тывыжынын талазы-биле чуртта бирги черни эзлеп турар. Республиканын бойдус байлактарын эки ажыглаар дугайында айтырыгларны ол тургускан.

Үлетпүрү болган түүдүгү өргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайыраңгайжыдар дугайында Хөөйлүнүн толевилелинге база ССРЭ-нин Конституциязынын текстизинге өскерилделер болган немелделер кирер дугайында Хөөйлүнүн толевилелинге өскерилделер болган немелделер дугайында сессиягга кирген санадларны коорг-биле эртенги хуралга ССРЭ-нин Дээди Совединин комиссиязы тургускан.

Комиссиянын дараазындагы составтыг кылыр тургускан: Н. С. Хрущев (комиссиянын даргазы), А. Б. Аристов, С. Бабаев, Н. К. Байбаков, Н. И. Беляев, Б. П. Бещев, Н. И. Бобровников, Л. И. Брежнев, Н. А. Булганин, П. Б. Быков, А. П. Волков, М. П. Георгадзе, В. В. Гришин, П. В. Дементьев, М. Т. Ефремов, Г. К. Жуков, А. Засядько, В. П. Зотов, Н. Г. Игнатов, С. Д. Игнатьев, Л. М. Каганович, И. П. Казанец, Я. Э. Калнберзин, Н. Т. Кальченко, С. Камалов, И. В. Капитонов, А. П. Кириленко, А. И. Кириченко, Ф. Р. Козлов, Д. С. Коротченко, А. И. Костоусов, А. Н. Косыгин, И. И. Кузьмин, Д. А. Кунаев, В. А. Кучеренко, И. Г. Кабин, Г. М. Маленков, К. Т. Мазуров, В. П. Мжаванадзе, А. И. Микоян, В. М. Молотов, И. Д. Мустафаев, Н. А. Мухитдинов, А. Н. Несмеянов, М. С. Озерцова, М. Г. Первухин, К. Д. Петухов, П. Н. Поспелов, Г. Я. Рудь, М. З. Сабуров, П. А. Сатюков, З. Т. Сердюк, Н. Н. Смелянов, А. Ю. Снечкус, А. Суеркулов, М. А. Суслов, С. А. Товмасян, Т. Ульджабаев, Д. Ф. Устинов, Е. А. Фурцева, Н. М. Шверник, А. Н. Шелепин, Д. Т. Шепилов, А. П. Шитиков, И. Д. Яковлев, М. А. Яснов.

Эртенги хурал оон-биле доозулган.

• • •

Бежээки хуралды Эвилелдин Совединин Даргазынын оралаачызы депутат **З. С. Омарова** даргалаан. Ол хуралга бирле лугаарында ВЦСПС-тин даргазы депутат **В. В. Гришин** санал берген. Ажыл-агыйны өргелеп башкарарынын чаа хевирлериниче шилчилер дугайында партиянын ажылдан кылган хемчегдери чер-черниин организацияларынын инициативазын улам ынай хөгжүдериниге, бүдүрүлгени өргелээриниче массаларны улам-на идеивейлиг кирилтиреринче өргаларны калбартын турар-дыр деп ол чугаалаан. Оон-биле холбаштыр совет профэвиледдериниң мурнунда улут сорулгалар турун турар. Амгы өе тургузуушкун профэвиледдериниң ажылын үндезинин-биле эжиждерин, ажылагый тургузуушкунга оларның ролюн бедидерин негеп турар деп эш Н. С. Хрущевтүн илеткелинде чугаалаан.

Ажыл-агыйны удуртурунун кол угланыышкынын чер-черде шилчилери-биле холбаштыр профэвиледдериниң чөвүледдериниң өргелерин дыка калбартыры болган ролюн бедидери чугула деп ол демдеглээн. Профэвиледдериниң структуразын өскертиринге хамаарышкан айтырыгларны ВЦСПС-тин эвилелгиг пленумунга кеер деп эш Гришин чугаалаан. Социалистиг чаршыны удуртуруп эжиждерин, бүдүрүүге хуралдарынын ролюн бедидерин ол онзалаан демдеглээн.

Депутат **З. Н. Сабитова** (Казах ССР) СЭКП ТК-нын февраль Пленумунун шиитпирлерин болган эш Хрущевтүн илеткелинин тезистерин Караганда областын ажычы чөннары сеткил хамыышкын-биле үткаан деп медеглээн. Амгы үе-чадада үлетпүрү болган түүдүгү өргелеп башкарар чорукту организастаарын эде тургузары ол чорук массаларның чогаадыкчы инициативазын хөгжүдериниге чаа идигиг бээр, курлавырларны улам доллур ажыглаар арганы бээр болганда өргежок чугула дээрзин партия активиниң хуралдарынга, ажыгчынар хуралдарынга демдеглээн деп ол чугаалаан.

Депутат **С. Бабаев** (Түркмен ССР) улус ажыл-агыйын улам ынай көдүрериниге үлетпүрү болган түүдүгү өргелеп башкарарынын чаа структуразынын улуг ужур-дузалын демдеглээн.

— Аныктарын Ленинчи Эвилелинин вежигүннери, бистиң бүгү аныктарывыс улус ажыл-агыйын удуртуруп эде тургузар талазы-биле партиниң Төп Комитединин болган ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин саналдарын изин-биле деткип, түүдүгүнүн турар, ол саналдарны боттандырында партия болган совет органнарга бүгү хемчеглер-биле дузалажыр деп ВЛКСМ ТК-нын секретары депутат **А. Н. Шелепин** чугаалаан. Кадрлар белеткээринин айтырын ол колдап чугаалаан. Ортумак школа дооскаларны ажыглаар талазы-биле күрүне планнаашкынын чорударын ол санаалаан.

Иртышгэстройнун начальниги депутат **М. В. Инюшин** үлетпүрү болган түүдүгү удуртуруп экономиктиг районнарже шилчилери шуут бүдүрүлгелерге өртем-техниктиг ажыддын чаа кодуруушкунга болдурар ужурлуг деп демдеглээн. Түүдүгде ажылчыннарның күн-ажылынын төлевирин чүрүмчүдүрүнүн өргежок чугулазын ол чугаалаан. Түүдүг ажылдарынын бедик шынаары дээш инженер-техниктиг ажылдакчыларны материалдыг деткип шанаарының системазын ажылдап кылыры өргежок чугула деп ол медеглээн.

ССРЭ-нин Эртеннер академиязынын оралаачы президентизи депутат **И. П. Бардин** болунун саналынга кара металлургияны хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалаан. Чаа бүдүрүлгелерни тударын чүрүмчүдүрүнүн чугулазын айытган.

ССРЭ-нин Дээди Совединин болук депутаттарындан айтырыг тургускан деп даргалакчы дыннаткан, ол айтырыгда чугаалап турары болза:

Ядролуг чепсектиң шенээрин чер болганга соксадыр дээш кандыг базыныарны кылыр бодалдынга хамаарыштыр ССРЭ-нин Дээди Совединин бешки сессиязынга болук депутаттар Совет чазакка айтырыг тургускан. Айтырыгта харыы кылдыр Совет чазак үн күрүнелериниң — ССРЭ-нин, АКШ-тын болган Англиянын — аразынга атомнуг болган термоядролуг чепсектериниң кандыг-даа шенелделерин болгаш шенелде чаныдырыгларын дораан соксадыр дугайында дугуржулганы кандыг-даа сонгаарладымышкынар чокка кылыры өргежок чугула кылдыр санап турар болгаш чогуур саналды айытынган күрүнелериниң чазактарынга кылган деп ол медеглээн.

Ол айтырыгны чугаалаткан үеден бээр он айлар эрткен-даа болза, Совет чазактың кужениишкиннери барын, талакы күрүнелериниң туружунун хараазы-биле ажыдыында дугуржулга чедин алырынга чедирбээнин хараадашкын-биле демдеглеп тур бис. Оон туржук, чамдык капиталистиг чуттарда, бирги эзлчегде АКШ-та, атомнуг дайынга белеткел күүлгеген.

Массалыг узуткаашкынның чепээ болур атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң хоруудаарын шиитпирлиг негеп турар болгаш ол чепсектиң шенелделерин соңгаарладышкын чок соксадырын негеп турар улустарының улам-на улуг дүвүрээшкинин ол байдал хайныктырып турар.

Бо айтырыг талазы-биле дугуржулга чедип алырыныче орукта моондак болун турар, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында делегей дугуржулгалын чедип алырыбиле керектиг байдалы амгы үеде кандыг болун турарынга хамаарыштыр депутаттарга дыннадыг кылырын дугайты айтырыгны Совет чазакка киирип тур бис.

Айтырыгта депутаттар В. Гришин, А. Корнейчук, А. Сембаев, В. Амбарцумян, Л. Леонов, П. Быков, Г. Бурковская, А. Шелепин ат салгаар.

Бежээки хурал оон-биле хагдынган.

ССРЭ-нин Дээди Совединин сессиязы ажылын үргүлчүлеп турар.

Май 10-дағы хуралы

Май 10-да, эртенгинин 10 шакта Бремльдин Улут ордузунга ССРЭ-нин Дээди Совединин чедиги сессиязынын түнеех хуралы ажыттынган.

Залга хөй санныг аалчылар, ложаларга дипломаттыг корпус, совет болгаш даштыкы корреспондентилер олуржуп турган.

Чазак ложаларынга эштер **Н. А. Булганин, Л. М. Каганович, А. И. Кириченко, Г. М. Маленков, А. И. Микоян, В. М. Молотов, М. Г. Первухин, М. З. Сабуров, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Г. К. Жуков, Л. И. Брежнев, Н. А. Мухитдинов, Д. Т. Шепилов, Е. А. Фурцева, Н. М. Шверник, Ф. Р. Козлов, А. Б. Аристов, Н. И. Беляев, П. Н. Поспелов** олар кеступ каарге, депутаттар болгаш аалчылар изин-биле үткааннар.

Эвилелдин Совединин болгаш Национаддар Совединин каттышкан хуралын даргалаан Эвилелдин Совединин Даргазы депутат **П. П. Лобанов** Совет Социалистиг Республикаларын Эвилелдин Дээди Совединин алынга Венгр Улус Республиканын Күрүне хуралынын байырлыг чагаазы келген деп медеглээн, чагааны ноочун дыннаткан. Ону депутаттар диниттиг алыш часкаашкыны-биле үткаан. Шунту турун келген.

Венгр Улус Республиканын Күрүне хуралынга харыы кылыр байырлыг чагаа чорудар деп саналды ССРЭ-нин Дээди Соведи үлээн алган. Ол байырлыг чагаанын текстизин белеткээрин ССРЭ-нин Дээди Совединин ийи палаталарынын даштыкы керектер талазы-биле комиссияларынга дааскан.

Үлетпүрү болган түүдүгү өргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайыраңгайжыдар дугайында Хөөйлүнүн ССРЭ-нин Дээди Соведи чангыс үн-биле үлээн алган. Оон соонда Конституцияга өскертилгелер болган немелделер кирер дугайында Хөөйлүнү чангыс үн-биле үлээн алган.

Дээди Совет үн айтырыгларынын дараазында айтырыынче — ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Чарыктарын бадылаарынче кирген. Илеткел кылыры-биле ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун секретары депутат **М. П. Георгадзе** сес берген.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун адыгы сессиядан сонгаар үлээн алдынган Чарыктарын ССРЭ-нин Дээди Соведи чангыс үн-биле үлээн алган.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенээрин соксадыр дугайында айтырыг талазы-биле ССРЭ-нин Чазаанга болук депутаттарының айтырыг тургусканы-биле холбаштыр ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинден келеглел кылыры-биле ССРЭ-нин Даштыкы керектер министри **А. А. Громыкога** сес берген.

Ядролуг чепсектиң шенээрин хоруудаары улустар аразының чугула айтырыы болун турар деп болук депутаттарнын саналы-биле ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели чоннээрежиг турар, ынчангаш ол айтырыг ССРЭ-нин Дээди Совединин кичээнгейин чаагаар-ла хаара тудун турар деп чүвени хамыктын мурнунда медеглээр керек деп ол чугаалаан.

Чепсектеринин үрегдекчи болгаш айыылыг хевирлерин бүдүрериниге ам үеде эзээн каш күрүнелериниң курлавырларының улам хөй кезээ үүн бүрүде кирин турар фактылар ам чажыт эвес апарган. Бо дээрге атомнуг болгаш водородтуг чепсек дугайы деп чугаалаар керек.

Совет Эвилели атомнуг-даа, водородтуг-даа чепсектиң бүдүрер ужурга таварышкан деп чүвени силер эки билир силер деп эш Громыко үргүлчүлээн. Ону ынчаар кылырын делегейде турун турар байдал, бирги эзлчегге чамдык күрүнелериниң, хамыктын мурнунда Американың Каттышкан Штаттарының делегейин дайынның мырынай кызыгаарынга тургузар политиказы албадап турар.

Тайбынның болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазының политиказынга ынынчы Совет чазак атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң чепсеглениишкиниен кадыыр толээде, ону шуут болгаш чугаа чокка хоруудаары өргежок чугула деп туржуп турар. Барыын талакы күрүнелер, хамыктын мурнунда АКШ ол чепсектиң хоруудаарынга шынгыы удурланып, улустар аразының чогуур дугуржулганын чедип алыр чорукту үзүп турар.

Чепсеглениишкинин дүжүрер талазы-биле ам үеде Лондонда болуп турар чугаалажышкыныарның дугайын эш Громыко оон ынай чугаалаан. Ол чугаалажышкыныарның канчаар доостурунун дугайында түнеел кылыры ам-даа алек деп ол демдеглээн.

ССРЭ болунун чепсектиг күштерининн саның улуу-биле кызырганы биллингир болза-даа, чепсектиг күштерниң саның кызырар дугайында айтырыг талазы-биле-даа, атомнуг болгаш водородтуг чепсек дугайында айтырыг талазы-биле-даа улут күрүнелерни аразында дугуржулга амдаа чок болганын Совет Эвилели барымдаалаар ужурга таварышкан деп оратор демдеглээн. Ол дээрге болунун айыыл чок чорунун өргө-ажыктары дээш, соңгаалыг хагерынын ийити өргө-ажыктары дээш, ол ышкаш бүгү-ийити тайбынны деткириниң өргө-ажыктары дээш, бистиң чүргүвүска атомнуг болгаш водородтуг бомбаларның чаа хевирлерин, ракетиг чепсектериниң чаа хевирлерин бүдүрүп үндүрүп, болунун кангалаар күчүзүн бүгү хемчеглер-биле быжыглап турары ол. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенээрин Совет Эвилели база чорудуп турар. Ол чепсектиң кылып турар өске күрүнелер, тодаргайлаарга Американың Каттышкан Штаттары болгаш Великобритания ыныг шенелделерин база боттандырып турар деп чүвени барымдаалаан. Совет Эвилелинин ынчанмас аргазы чок. Бир өвес АКШ болгаш Великобритания чөпшээрежиг болза, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенээрин хоруудаар саналды Совет Эвилели каш улаа кирин келген.

АКШ-биле болган Великобритания-биле бо айтырыгның дугуржуушкунун чедип алыр чорукту чингелирин орадлашкаш, Совет чазак атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенээрин оода-ла кезек хуусаада соксадыр дугайында дугуржуп алырын ол күрүнелерге чоокта чаа саналаан. Ынчалза-даа кайы-даа саналды АКШ-тын болгаш Великобританиянын чазактары ам дээрзинде деткивээн.

Ядролуг чепсектиң шенээрин соксаадырынга удурланып турарларының «чылдааннарын» ССРЭ-нин Даштыкы керектер министри шүүмчүлээн.

Ядролуг чепсектиң хоруудаары дээш база ол сорулганы шиитпирлээрин чингелир бугуннуг атомнуг дайынның айыылын чайладырынга ийиг болур кандыгдаа базымны боттандырары дээш чайгылыш чок демиселди Совет Эвилели моондаа соңгаар чорудар деп Громыко чугаазының тоичүзүнде медеглээн.

Депутат **А. Е. Корнейчук** (Украин ССР) чүве чугаалаан. Болук депутаттарның турган айтырыынга Совет чазактың мурнунан ССРЭ-нин Даштыкы керектер министри эш Громыконун медеглелин бис улуг кичээнгей-биле болгаш сеткил хамыышкын-биле дыннадывыс деп ол чугаалаан. Чепсеглениишкинин дүжүрер, массалыг узуткаашкынның чепээн хоруудаар болгаш ядролуг чепсектиң, чаза деңнир шенелделерин соксадыр дээш моогат чок демиселди чорудуп турар бистин чазаавыстың быжыг туружун эш Громыконун чугаазы база катап бадыткап турар. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң үрегдекчи частымышкыннардан кижи торелгетеинин кангалаан алырыиче утланган бистин чазаавыстың болгаш партиявыстың кужениишкиннерин бистер, совет кижилер, изин-биле деткип турар бис.

Индирде депутат **Л-Ф. А. Илмиссон** (Эстон ССР). Дайын болгаш тайбын дугайында айтырыг ам үеде бүгү улустарны, бүгү кижи торелгетеинин хайныктырып турар—деп ол чугаалаан. Совет чазактың тайбын политиказын бистин чуртларывыстын болгаш партиявыстын кужениишкиннерин бистер, совет кижилер, изин-биле деткип турар бис.

Дайындан улуу-биле когараан эстон улустун төлөөлекчизи болуп, мында чүве чугаалап тур мен, ынчангаш бүгү совет улустар тайбынче чүткүлде чаныс эп-сеткилиг дээрзин быжыы-биле билир мен. Бисте дайынны күзеп турар кижи чок. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенээрин совсадырынче утланган Совет чазактың хемчеглерин чүүлүүт деп коор болгаш делегейиниң чаа дайынынын айыылын чайладыр талазы-биле күжениишкиннерни үргүлчүлээрин аңаа дагыр деп саналды эш Илмиссон киргген.

Совет Эвилелинин, АКШ-тын болгаш Великобританиянын улустары тайбынга ынакшылыг оске-даа улустар-биле эвиледдежин алгаан делегейиниң ийити дайынын тиилелгелиг доосканындан бээр 12 чылы дүүн болган деп депутат **Б. Ф. Аманова** (Үзбек ССР) чугаалаан. Ол тиилелге аар когараллар-биле болгаш качыдаллар-биле чаалап алдынганын ол медеглээн.

Дайынның үнүп каарын болдурбас харыылаалар күрүнелер аразынга тургустунар деп бүгүрел-биле улустар доллунган. Ынчалза-даа ол бүгүрел ыныктынмайн барган. Чаа дайынның айыылы анга чедир чайлатынмаан. Бистин урударывыстын болгаш нелеривистин хилинчектелиишкинин болдурбас дээш, бистин аны-дүнүларывыстын болгаш аналарывыстын үнелиг аны-тынын камгалаар дээш ону шенээрин соксадыр дугайында айтырыгны атомнуг чепсектиг будуруп турар чүүлдүүт парламентилериниге түргузар дугайында саналды нелин ынакшылының бүгү күжү-биле деткип тур мен деп депутат Аманова медеглээн.

Бүгү кижи торелгеенге массалыг узуткаашкынны болгаш кестин кербээн ялараашкынны таварыштырар атомнуг чепсектиг хоруудаар айтырыг ам-даа шиитпирлетинээн-дир деп депутат **Н. В. Попова** (РСФСР) чугаалаан. 90 чүүлүүнүн 200 миллион хереезеннериниң төлөөлеп турар Бүгү делегей хереезеннериниң демократтыг федерациязы делегейиниң хереезеннериниң чүткүлүн болгаш негелдезин илеретпишаан, чепсеглениишкинин дүжүрер дээш, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг хоруудаар дээш, оон шенелдезин соксадыр дээш идеейлиг денисеелин калбарткан. Ядролуг чепсектиг шенээр чорукту соксадырын, ол шенелдезин үрегдекчи ужуктарындан бичин ургуларның аны-тынын болгаш кадын камгаларын делегейде нелернин доктаамал комитеди негээн.

Онаа харыысалга парламентилерге онаажыр деп эш Попова чугаалаан. Чепсеглениишкинин дүжүрер херекке олар улут рольлу ойнаар-даа ужурлуг. Атомнуг чепсектиг үш улут күрүнелериниң парламентилери атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг хоруудаар база ону шенээрин соксадыр дугайында айтырыгга ботларының эки сөзүн бирги эзлчегге чугаалаар ужурлуг.

Эвилелдин Совединин болгаш Национаддар Совединин даштыкы керектер талазы-биле комиссияларының даасканын ёаугаар Американың Каттышкан Штаттарының конгрезинге болгаш Великобританиянын парламентизинге ССРЭ-нин Дээди Совединин Быйгыларының төлевилелин сессиягга коорг-биле депутат Попова киргген.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг хоруудаар талазы-биле хемчеглер дугайында болук депутаттарының тургускан айтырыының болгаш ССРЭ-нин Даштыкы керектер министриниң медеглелинин талазы-биле доктаалды депутат **Х. Ширмамедовтуң** саналы-биле Дээди Совет чангыс үн-биле үлээн алган.

Ийи палаталарын даштыкы керектер талазы-биле комиссияларының киргеени ядролуг чепсектиг шенээрин хоруудаар дугайында айтырыг талазы-биле АКШ-тын конгрезинге болгаш Великобританиянын парламентизинге ССРЭ-нин Дээди Совединин Быйгыры база чангыс үн-биле үлээн алдынган.

Оон соонда Венгр Улус Республиканын Күрүне хуралынга ССРЭ-нин Дээди Совединин байырлыг чагаазының текстизин Национаддар Совединин даштыкы керектер комиссиязының даргазы **Н. А. Мухитдинов** ноочаан. Венгр Улус Республиканын Күрүне хуралынга болгаш ону ынчыштыр бүгү венгр улуска ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Президиумунун болгаш валчылар үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны-биле үткаан.

ССРЭ-нин Дээди Совединин чедиги сессиязының үүн айтырыглары доозулган. Сессияны хагдынган деп чарлаан.

(СЭТА).

Венгр Улус Республиканың күрүне хуралынга

Эргим эштер болгаш өнүктер!

Найыралдыг байыр дээш Венгр Улус Республиканын Күрүне хуралынга хамыы-биле ооруп четиргенин ССРЭ-нин Дээди Соведи илередип тур. Күрүне хуралынын депутаттары эштер силерге болгаш силерни дамчыштыр бүгү венгр улуска боттарының ажы-дүнмаа ийиг байырын Дээди Советтиг депутаттары чедирип тур.

Чуртка контрреволюстуг эргилдени боттандырар болгаш помещик-капиталистиг бёу-чуруму катап турузар деп делегейиниң болгаш ийтикиниң реакциязының орадлажыышкынын венгр улус үзе шапкын болунун Революстуг Ажылчын-Тараачын чазаан болгаш Венгриянын социалистиг ажылчын партиязын долгандыр улам сырый каттыжын, чуруттун улус ажыл-агыйын катап тургузарынче, Венгриянын бүгү ажылчы чоннарының өрге-ажыктары дээш социалистиг тургузуушкунну улам ынай калбартырынче бодунун бүгү күжүн берип турар харыысалгазыт үеде Венгр Улус Республиканын Күрүне хуралынын сессиязы чыылган. Венгриянын Социалистиг ажылчын партиязынга, Венгр Улус Республиканың чазаанга ажы-дүнмаанын байырын чедирип тур бис.

Талантыыг, хосталгага ынакшылыг венгр улустун амыдыралын болгаш деңнеелин совет кижилер төлөдө ажы-дүнма ынакшыл-биле көрүп келген болгаш ам оон чедиишкиннериниге бүгү сеткил сагыш-биле ооруп турар. Болунун төрээн чуртунун хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш деңнеелге венгр улустун тиилелгеен болгаш социалистиг тургузугну быжыглаар талазы-биле оон чедиишкиннери бүгү делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырар херекке улуг салыышкын болун турар.

Реакциянын лагериндев дайзыныарның кандыг-даа чиҢенишкини болун турза венгр улус социалистиг лагерынын бүгү улустары-биле сырый чаныс эпке болгаш кады ажылдажыдага болунун чуртунун экономиказын болгаш культуразын хөгжүдер, улустун чаагай байдалын көдүрер талазы-биле чаа улуг чедиишкиннерни кыска хуусаада чедип алыр дээринге быжыг бүгүрелин ССРЭ-нин Дээди Соведи илередип тур.

Ажычы чоннарның бедик идегелин алган силериниң, улустун төлөөлекчилериниң мурнунда улуг сорулгалар турун турар деп чүвени билир бис. Силер боттарынарның хүндүүт хүлээлгеңерни аддарыны-биле күүседирингерге бүгүреп тур бис.

Эргим эштер, Силериниң чаагай ажылыларга хөй-хөй чедиишкиннерлиг болгуннарны күзеп тур бис.

Хоорайның школалары экзаменнер мурнуу чарыында

Областың кайы-даа школаларында өөредилге чылы удавас дооступ, шилчиринин болгаш бышкан билигиниң аттестадынга экзаменнер эгелээр. Өөренікчилернин ам болур экзаменнерге улуг чеишкиннит болуру эрткен чүүлдерни амыдаалаштан быжыы-биле катаптаарындан болгаш консультацияларны үргүлүү чорударындан хамааржыр. Ынчангаш экзаменнерге белеткелдерни чорударының планын бөгүнден эгелеп кылыры, ону олда хүнден эгелээш боттандырары школаларның директорларындан, өөредилге эргелекчилериннен болгаш башкылардан негетинин турар.

Кызылдың чамдык № 1, 2, 7 школалары часкы экзаменнерге белеткелдерни чорудуп эгелээн. Ол школаларда экзаменнериң, немелде кичээлдериң расписаниези тургустунган. № 2 школаның химия болгаш физика бөлүгүнери ам-даа ажылдавышаан. Ол бөлүгүнерде колдуунда-ла он болгаш чеди класстарның өөренікчилери хаара туттунган. Ынчангаш олар ол эртемнерге дуржулга ажылларны үргүлүү чорудуп турар. Бо чорук өөренікчилерниң иниги билиин практика-биле холбаштырып тургаш билип алырынга улуг идик болгаш экзаменнерге белеткелдериннің база бир хевири болур.

Ол школаның интернадында онгуклассчыларының хой ируузу чүрүттап турар болганындан экзаменнерге белеткелдер-биле холбаштыр интернаттың иниги хүн чурумунда бичии өскерилге киргген. Агаарлап дыштаныр хостуг шактарны кызыргам, эрткен чүүлдерни катаптаар уе-шакты узаткан. Башкылар доктаатkан шактарында школага кээп, өөренікчилер-биле немелде кичээлдерни үргүлүү чорудуп турар.

Кызылдың № 1 школазы экзаменнерге белеткелдерни канчаар чорударын башкылар чөвүлелиннге баш удур дугуруушкан, өөренікчилериннің иниги хуралынга ол дугайын дыннаткан. Ам ол школада белеткел айыттынган чуруи өзугаар чорутунуп турар.

Школаларга экзаменнерни амыдаалаштан эгелеп шынгыызы-биле чорудар ужурлуг турда-ла Кызылдың № 7 школазының директору, өөредилге эргелекчиси болгаш башкылары ам-даа экзаменнер ырак-ла болгай дээр хөөн-биле ооҗургап олуруп турарлар. Олар түс-түс эртемнер аайы-биле экзаменнерге белеткеннір өрээлдерни хостап, дерип кылыр айтырыгны амыдаалаштан шиитпирлеп, ону белеткээрин организастаарының улуу, харын «экзамен эрткен соонда шимелдезин ан казаптар ынды өрээлдериннің хөрээ чу боор» деп тоовайн турарлар.

ССРЭ төөгүзү, география дээн ышкаш эртемнерни карталар чокка, өөн-биле холбаштырбайн тургаш, өөренікчилер ол эртемнерни канчап ханызыбиле билип алырыы? Ол ышкаш ол-ла школада физика болгаш химиятa дуржулгалыг ажылдарны шоолуг кылбайн турар болгаш харын-даа ол ажылдар уттундуруп бар чыдар.

Н. СОЯН.

Эки ажылдыг бригадир

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң хову бригадазының бригадири Хертек Үрбаа ук бригаданы 1953 чылдан бөөр удуртуп келген.

Баштайгы үш чылдар иниги Үрбаа алзөөн бергедөөшкиннерге таваржып, ажылын шулуудадып чадап турган.

Бригадир Х. Үрбааның ёзулуг коскү ажылы 1956 чылда эгелээн. Ол чылын бригада часкы тарылганы-даа, дужгу ажаап алышкынын-даа организастыг чорутkан, белих дужгуу, ылангыя 60 гектар арбайның гектар бүргүүлеп 22—25 центнер дужгуун ажаап алган. Бригада эрткен чылын 33 километр узун дурттуг буга апталгазын чорутkан.

Бригаданың төвүнде 7 чурттага бажыннарын, 350 тонна ишкир 2 тараа складын, шыныглыг улуг шаанны, механизаторлар чурттаар улуг баракты болгаш столованы тутkан.

Бригадада күш-ажыл кылып ыыаар 101 колхозчуларны быжыглаан, оларны үш звено кылдыр үскен.

Бригада бо чазын хову ажылдарынга эки белеткелдиг киргеш, тараа культураларының чажылдазын кыска хуусаада, белик агротехниктиг деннелге чорутkан. Пландан ажыр 80 га кызылтасты аҗ сеялказы-биле чажып тараан.

О. ЧЕДЕР-ООЛ.

Чоза хемден чаа буга каскан

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозтуң колхозчулары Чоза хемден чаа суттарылга бугазын казып үндүрген.

Ол буганың суу-биле 150 ажыг гектар черни суттарар. Буга казыдазынга 30 ажыг колхозчулар база Торгалыг суурнуң ажылчын, албан-хаакчылары улуг көдүрүшкүнүүт ажылдаан. Наксы-оол, Марык-оол, Төмүр, Бугажык олар хүн нормазын 125—150 хуу чедир күүседип, мурнакчы ажылдаан.

Буга казыкчыларының ортузунга партияның агитас-массалыг ажылын эки чорутkан. Агитаторлар Балыраа, Доржукай олар бесседаларны кылып, чаа солунларны үргүлүү номчуп турган.

С. ОЧУР.

Харылзааны эжижидер

Балгазында Сталин аттыг туберкулез санаторийинге сөөлгү үеде почта озалдап кээп турар апарган. Эмнедип, лыштанып турар кижилерниң чагаа-бижиктери, шилчидилгелери дыка үр болгаш келир. Төп болгаш область солуннары санаторийге озалдап кээп турар.

Санаторийде үр эмнедип чыдар А. Бөрө-Монгуштуң эрткен чылын август 3-те ада-иезинче бижээн чагаазы бо чылын апрель 4-ке чедир чорутунмаан чыткан. Мындыг чижектер дыка хөй.

Балгазын санаторийде эмнедип турар кижилериннің культурлуг негелдезин хандырар сорулга-биле Танды районнуң хырызаа конторазы Балгазында болгунуң салбырының ажылынче кичээнгей салза чогуур.

Ч. МААДЫР-ООЛ.

Колхозтуда

Тудугжулар сорук киришкиннiг ажылдап турар

Бүгү колхозчу өрегелерни чурттага бажыннары-биле бүрүн хандырарының хайнышкынныг чылында Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг колхозунуң тудугжулары сорук киришкиннiг ажылдап, тудугларга хереглеже чогуур 900 кубометр ыяшты кескеш, чер агында бөлө дажылгаан, өөн иштинден 600 ажыг кубометрни тудуг участоктарында сөөртүп чедиргген.

Олар 15 бажыннарының өөргаларын салган, 5 бажынның ханаларын тудуп дооскан, кайызынга-даа 500 хой кирер 2 кажааны, тоолай, дагаа турар кажааларны саман-биле тударының белеткелин чорудуп турар болгаш 200 кижи олуттуг клубту, чунар бажынны база тудар. Ийлорама-биле ыяш дилдирикчилери 8000 манзыны дилер турган ам 2000-ну дилген.

Бостаанның удуртkан тудуг звенозунда Бүзүр-оол, Деге, Кыспай-оол 4 бажынны тудар турган 6-ны, Комбунуң звенозунда Семис-оол, Шагдыр 4 бажын кылыр турган 5 бажынны кылган. Чонукчу Баазан хүнде 24 чудукту чонар турган 50-ни чонуп, Дуват, Делгер-оол ыяш дилдирер нормазын хүн-бүрүде 150—200 хуу күүседип турар. Колхозчуларның бажыннарының чанында 45 адаганнар калаштыган, ол бажыннарга радио кииртиннер. Октябрьның 40 чыл ойнга уткуштур 32 колхозчу өрегелерни чурттага бажыннары-биле бүрүн хандырар, бүдүүлгенин, культураамыдыралдың болгаш мал кажааларының тудугларын план өзугаар четче доозар дээш тудугжулар социалистиг хүлээлгелерни албышаан, бүгү күүнү тудуга угландырган.

М. ЧАДАМБА.

Тудугга күш-ажылды чөп организастаар

Бай-Тайга районнуң чаа организастатынган «Малчын» колхозунга тудуг бригадазын тургусканынаа бөөр чүгле бүдүн чартык ай эрткен. Бо аразында 10 чурттага бажыннарының ханаларын тутkан болгаш 2391 чудукту машина оруунда үндүрген. Оларр ыяш белеткээр болук 800 ажыг кубометр токпакты хап белеткээн.

Бригадада мурнакчыларның саны хүн-бүрү өзүп турар. Кезикчилерден Сандык, Ойдуп, сөөртүкчүлерден Орзук-оол, Серен, Даржаа болгаш токнак кагыкчыларындан Кан-оол, Дүйбаа олар боттарының онзашкан ажылдарынга кызымчакай ажылдап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Чамдык чеишкиннер-биле чергелештир бригаданың ажылында четпестер хөй. Күш-ажылдың организастыы куду. Тудуг материалын белеткээринге болгаш ону чонарынга бүдүүлге планын ёзугаар 60 кижи ажылдаар турда, чүгле 20-ден куду кижи ажылдап турар. Оларр ыяш белеткээр болукке база 60 кижиниң орнунга чүгле 16 кижи ажылдап турар. Токнак планы ыракта чедир күүсетинмээн болгаш черде белеткетинген тудуг ыяжының хой кезин сөөртүп алынмаан.

Колхоз бо чылын 65 чурттага бажыннарын, 7 бүдүүлге тудугларын болгаш 21 мал кажааларын тудар планныг. Бо улуг планны күүседирде тудугда быжыглаан колхозчуларны ажылга бүрүн хаара тудары, күш-ажылдың организастыын эжижидери чугула. Өөн-биле кады сөөртүлгеге аҗ, шары, машина дээн ышкаш тыттар күштерни шыгы ажыглаар херек.

Тудугга быжыглаан 24 аҗттарны немелде чем-биле хандырбайн келгениңден болгаш бригаданың кежигүннериниң аҗтка кам чок чорууннан амгы үеде чүгле 9 аҗт ажылдап турар, а артканнарының күш-денгели ажылга ажыглаар аргажок.

Тудуг бригадазында үчёт багай тургустунган. Үчётчик Самбуу кижилериниң кылган ажылын ой-шаанда демдеглеп бербейн турда-ла тудуг бригадири Чыдын-оол ону этпейн турар. Бригадада чүгле саны киргген боордан ангыда, чогум ажылдавайн турар кижилер дугайында база хемчег алдынмайн турар.

Бригадада партийжи-политиктиг ажыл куду деннелде. Агит-хуудустарны, көргүзүү, хүндүлел самбыраларын үндүрбейн турар. Агитаторларны тургускалда болза, олар доктаамал ажылдавайн, мурнакчыларның дуржулгазын нептереттейн турар.

С. КОМБУЙ-ООЛ,
«Шынның» корреспондентизи.

Калинин аттыг колхозта тудуг ажылы

Чөөн-Хемчик районнуң Калинин аттыг кодээ ажыл-агый артелинде тудуг бригадазы бо ажыл-агый чылында 35 чурттага бажыннарын, үш санныг аҗт, мнек, быжаа база хой кажааларын, 100 тонна ишкир силос башнязын, тараа складын, чунар-бажың тудары чылдың бүдүүлге планында көрүнген.

Колхозка тудар бүгү тудугларга хереглээр 2800 санныг чудуктар белеткетинип, чөндүнган. Тудуг бригадазында 52 кижини, 12 аҗттарны, 8 тергелерни быжыглаан.

Тудуг бригадазының тудугжулары 10 чурттага бажыннарын тудуп дооскан. Тудугжуларында Алдын-оол, Бады, Н. Доржу олар эки ажылдап, хүн-нормаларын ажыр күүседип турар. Мындыг болзада тудугнуң темпизи ооҗум чорup турарын болгаш тудуг ажылында улуг четпестер барын кодээ Советтиң сессиязы демдеглээн.

Тайгада кезип белеткээн тудуг ыяжын сөөртүү саадаан, ыяш сөөртүлгезинде чүгле 8 аҗттар, 6 тергелер ажыглатынып турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Пропагандистиң отчёду

Улуг-Хемниң Калинин аттыг колхозта пропагандист эш Биче-ооллуң улуртуп турары политшколаның ажылынын дугайында айтырыгны партия райкомунуң бюрозунга чоокта чаа чугаалажып көрген. Райком бюрозунуң хуралынга партия организациязының секретарь эш Данзырын биле пропагандист эш Биче-ооллуң отчёдун дыннаан.

Политшколада 14 кижи өөренип турар, оларның аразында коммунистер сес кижи бар. Өөредилге чылының эгезинден бөөр политшкола 17 удаа кичээлдээн, 5 кичээлдер пропагандистиң болгунуң бурузу-биле үзүлген, хостуг уе-шактарны ажыглап тургаш, үстүнген кичээлдерни чедип ап болур аргалар турган болза-даа ону ажыглаваан, кичээлдерни идей-теоретик талазы-биле куду шынарлыг эрттирип турганы илерээн.

Дыннакчылар кичээлдерге дески келбейн, кол нуруузунда-ла 30—40 хире хуузу кижи турган. Кышкы үеде өөренир чери сөөк, столдар болгаш сандайлар чедишпес, өөредилге номнары чок, пропагандист көргүзүлүг материалдары дыка четпес ажыглап турган. Бо бүгү таарымча чок байдалдар өөредилгенин шынарын эжижиринге шаптык таварыштырып турганы билдингир.

Чамдык Сундуй-оол, Баазан, Шактар-оол дээн ышкаш дыннакчылар кызымак чүткүлүг өөренип, кичээлдер үепейн турунда, коммунистер Хапык-оол, Дамдын-оол олар 5—5 удаа кичээлдер үскүлээн, партия организациязы ол чорук-биле эптежип турган. Партия эге организациязы политшколаның өөредилгезинге таарымчалыг байдалды тургузуп бөөр талазы-биле сагыш салбаан.

Пропагандист кижи болгунуң ажылдап турары колхозтуң азы бүдүүлгенин амыдыралы-биле эки таныш болур хүлээлгелиг болгаш кичээлдерни амыдыралдың боттуг айтырыглары-биле чоок холбаалыг чорудар ужурлуг турбуже, эш Биче-оол ук колхоз бир саар инектен чеже килограмм суттуг саап ап турарыы база колхозбо чылын каш гектар чингетараа тарыыы деп айтырыгларының кайызынга-даа харыы берип шыдавайн барган. Ол ышкаш колхозтуң партия эге организациязының секретарь эш Данзырын база-ла ол айтырыгларны харылап чадап казын. Моон алгаш көөрге, ол политшколаның кичээлдери боттуг амыдыралдан шуут хоорук чорup турганы тодаргай.

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизи (эргелекчизи эш Парфенов) политшколаның ажылын четпес удуртуп, пропагандист-биле харылзааны кошкалып, политшколаның өөредилгезин эжижиринче угланган боттуг хемчегларни албайн турганы бюрога көөрүлген.

Партия чырыдыышкынының системазында бо өөредилге чылы ам удавас доостурун барымдаалаш түннел кичээлдерни белик шынарлыг чорудары чугула болуп турар.

Д. АРАКЧАА.

Тес-Хемниң Ленин аттыг колхозта

Малдың усказын эжижидер

Малдың усказын эжижидип, өөн продуктулуун бедидер дээш колхоз баштаар чери уксалыг бүдүүкчүлерниң санын көвүдедип турар. Колхозта ам 22 мериное кошкарлар, 15 ангор хуналар, 22 симменталь буталар, Буденный уксалыг 3 эскырлар бар.

Уксалыг бүдүүкчүлерден хайнактаан аныяк мал колхозга көвүдеп, эжижиткен уксалыг бүдүүкчүлер тыптып турар. № 1 сүт-бараан фермазында ам төрээн 65 инектиң бызааларының 37-зи симменталь, Начын-Хаанның чылгызындан 100 бе төрээн, оларның кулунларының 70-ни хайнак болган. Ол ышкаш шээр малдан уксалыг аный, хураган алдынып турар.

Колхозтуң мурнакчы сазынчылары сүт саалдазынга белик көрүүзүүлерни чедип ап турарлар. № 2 сүт-бараан фермазында 78 саар инек бар, фермага апрельде 4834 кг сүт сагынган. Саанчы Дайтинин инектериниң бирээзиниен-не хүнде ортумаа-биле 6 — 6,5 кг суттуг саап турар. Ол ышкаш № 1 сүт-бараан фермазында сүт саалдазы багай эвес. Апрель айда 65 инектен иниги-биле 4728 кг сүт сагынган. Саанчы Биче-уруг инек бүрүзүнден хүнде ортумаа-биле 5—6 кг суттуг саап турар.

Тудуг бригадазында

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга чедир тудуг планын күүседир дээш колхозтуң тудугжулары белик күлүүлгелерни алганнар.

Тудугжулар бо чылдың эгезинден бөөр 13 чурттага бажыннарын кылган. Ам суурда 3, кыштагларда 3 чурттага бажыннарының тудуун доозуп турар. Өөн аңгыда колхозтуң чунар бажынын тудуп ажыглага киргген. Бо чылын 82 чурттага бажыңын тудуп ажыглага киирер.

Кулыгбригада

Колхозтуң клубунуң эрелекчизи Бюрбю биле Берт-Даг чеди чыл школазының директору Чылбак-оол культура-массалыг ажылды калбартын, колхозчуларга лекцияларны номчуп, концерттерни, киноларны үргүлүү көргүзүп турарлар.

Бюрбю биле Чылбак-оол культбригада организастап тургускан. Бригада тарылга шөлдеринде, фермаларда колхозчуларга концерттерни, киноларны көргүзүп, сөлүн лекцияларны, илеткелдерни, бесседаларны кылып турар.

Сести узутиваан.

Колхозчу Синилиней Сандак база Самагалдай суурда чурттап турар Санчай олар чоокта чаа 8 бөрзектерни узуткаан.

С. СЫРАТ-ООЛ.

Кукуруза—мал чеминге үнелиг культура

Мал ажылынга быжыг чем суурну тургузары бистиң областың колхозтарының болгаш совхозтарының мурнунда онза чидиг айтырыг болуп турар. Чүге дизе, бисте мал чеминиң четпелиндеи продуктулуг малдың хой кезин чыл дургузунда чер өскүүрүп ужурга таваржып турар. Өөн уламынан малдарның продуктулуу куду, дириг дензизи эвээш. Өөн аңгыда чем суурнуң кошкаа ам бүгү чүүл малдарның шынарын эжижидерни шаптыктап турар.

Быжыг чем суурну тургузарынга бистиң область эгээртинмес курлавырларлыг. Чаягаар бүткен мал чемнериниң аңгыда шөлдеге мал чеми бүдүрер чорук янзыбүү чем курлавырларны дүрген көвүдедириниң эң чугула чүүлү болур. Ынчанмыже областың ажыл-агыйлары мал чеми курлавырларны кончуг эвээшти тарып өстүрүп турар, а агаар-бойдустуң байдалдары болза, өлзөн чаа азы улуг нептеревейн турар мал чеми культураларны чедишкиннiг шингээдип алырынга, өөн-биле кады мурнунда өстүрүп турган мал чеми культураларының дүжүттүүн көвүдедиринге таваржып турар.

Ынчангаш шөлдерге мал чемнерин бүдүрерин чаягаар бүткен одарлар болгаш өскен кезер черлер-биле ыын дүүштүрери малдың баш санын улам ынай өстүрериннге болгаш өөн продуктулуун бедидериннге улуг аргаларны ажыдып турар. Тывага бо айтырыгны шиитпирлээриннге кукуруза улуг рольду ойнаар ужурлуг.

БЫЖЫГ ЧЕМ СУУРНУ ТУРГУЗАРЫНГА КУКУРУЗАНЫҢ УЖУР-ДУЗАЗЫ

Аҗыг-чем болгаш техниктиг ужур-дузазынаа аңгыда, кукуруза мал чеми культура болурунга кайгамчык улуг ужур-дузалыг. Кукурузаның тараазы малга кончуг үнелиг концентраттыг чем болур: 100 кг тараада 70 кг хире крахмал, барык 13 кг белок болгаш 5—6 кг уе бар. Кукурузаның бир кг тараазы 3290 калорийни берип турда, килограмм суда — 2160, а килограмм арбай — 3060 калорий бөөр.

Бойдус байдалдарының талазы-биле чамдык черлерге кукуруза быжыкан тараанны берип шыдаваы билдингир. Ынчалза-даа кызыытас үнер черге-ле кукуруза сүт-быштак чем быжыттыг мочактаванны берип турар. Ынчаарга ындыг мочактар бөдүүн чеминтиниң талазы-биле быжыкан тараага деннежип турар.

Кукурузаның ногаан массазын мал чемгерериннге ажыглаар болгаш эң дээре ногаан чем болур. Ногаан массада 11 хуу чедир чигиразыг бүдүмелдер болгаш өскедаа үглеводтар, 1,1—1,3 хуу чедир шингээчел белок бар.

Кукурузадан кылган силос чемиштиг шынарының талазы-биле база өнзаланып турар. Чемгериллге единицазын болгаш чигиразыг бүдүмелдерни тудуп турарының талазы-биле кукуруза силозу эң күштүг чемнериниң бирээзи. Быштак чем быжыттыг турда ажаап алган кукуруза үүштериниңден белеткээн болгаш кукурузаның мочактарын, үннарын катай силостаан 100 килограмм силоста 21,5 чемгериллге единицазы бар. Ол болза ындыг силостуң 100 килограммы чеминтиг шынарының талазы-биле тарымал тооруктан кылган 133 кг силосту, мал чеми свеклаадан кылган 187 кг, мал чеми тыквадан кылган 210 кг силосту солуп турар дээни ол-тур. Мочактары-биле-даа, мочактары чокта-даа сүт-быштак чем быжыттыг турда кукуруза үүштериниңден белеткээн силос эки чеминтиг шынары-биле база өнзаланып турар.

Кукуруза — эң дүжүттүр тараа культуразы болур. Украинада бир гектардан 100—200 центнер кукуруза тараазының дүжүүн ап турар белик дүжүттүр мастерлери бар. Кукурузаның ногаан массазының бир гектардан дүжүү 1000 болгаш өөн-даа өөр центнер болуп турар. Өөн-биле кады кукуруза эвээш күш үнер культура болур. Өөн чангыс чемгериллге единицазын бүдүрериннге күш-ажылчы чарыгдалдар өске кандыг-даа культурадан эвээш. Ынчангаш продукциязының чангыс хемчээлиниң бот-үнези өске мал чеми болгаш тараа культуралары-биле деңнээрге куду.

Кукуруза бир үүде ийи сорулганы — тараа курлавырларын доолдурарын болгаш өөн ногаан массазындан эки силосту алырын шиитпирлеп турар. Чангыс-даа мал чеми культура ону шиитпирлевейн турар. Моон үжурунда мал ажылын колдуреринге кукуруза эң күштүг чеминиң бирээзи.

Кукурузаның ындыг улуг ужур-дузазы турзажок, 1953 чылда СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалы үнгүже чедир ону колдуунда мурнуу чүкке тарып турган. Кукуруза чылыгга ынак культура болганда чылыг четчир, үүштүүн үүнүп быжар үеин узун болгаш кара-хөрзүнүүт чүгле мурнуу районнарга ону тарып болур деп кодээ ажыл-агыйның хой-хой эртемденнери болгаш ажылдакчылары белги ынчаар санап турганнар.

1954 чылда партия болгаш чазак кукурузаны чаа районнарга өстүрер хемчегларни алган. Эрткен үш чылдың дургузунда чаа районнарга кукурузаны өстүргениниң түннелдери кукуруза дугайында турup турган эрги үзел-бодалдарны бүрүн буруу шапкан. Ол эң үнелиг культураны бистиң чуртувустун барык бүгү районнарынга өстүрүп болуру ам мырыңай билдингир апарган.

Мурнунда кукурузаны өстүрбейн турган чуртуун алаан хой районнарында ам оон тарылгаларының күсели-биле чем суурну дыка экижидип, малдың продуктулуун, ылангыя сүт саалдазын бедиткен.

Бистиң областа колхозтар болгаш совхозтар кукурузаны 1955 чылда тарып эгелээни билдингир. Ынчалзажок 1955 болгаш 1956 чылдарның кайызында-даа чамдык колхозтарны азы эки дүжүттүг болган участоктарны санаваска ажылагыйларының улуг мурнуузунга эки түннел чедип алдынмаан. Ынчаарга моортан Тываның агаар байдалдары кукуруза өстүрериннге таарымнас дээр янзылыг түннел кылыр болза окта болбас. Барымын талакы болгаш чамдык төп районнарга кукуруза силос кылырынга чүгле ногаан массаның эки дүжүүн берип турар эвес, харын аная немей сүт-быштак чем быжыттыг турда мочактарны консервалаан алыр арганы берип турарын дуржулгага алдынган түннелдер бадыткап турар. Мал чемгериннге азы силос белеткээриннге чангыс ногаан массаны алыры Тываның тараа культураларын тарып турар кайы-даа черлериннге болдунуп болур.

Чөөн-Хемчиктиң болгаш Тандының сортучастоктарынга дуржулга кылдыр өстүрген «Стерлинг», «Түс чер грушевскаязы» деп кукуруза сорттарының ногаан массазының үш чылдың дургузунда бир гаан ортумак дүжүү 309—326 болгаш 255—377 центнер болган, өөн иштинде сүт болгаш сүт-быштак чем быжыттыг мочактарының дүжүү 46,5—57,9 болгаш 59,2—86,9 центнер болган. 1956 чылда кукурузаның ногаан массазының дүжүү Чедерде, «Тинелге» колхозка 27 гектар черниң бир гектарынан 230 центнер, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунга 85 гектарның бирээзиниңде-не 100 центнер болган. Ындыг эки түннелдерни чамдык өске-даа колхозтар чедип алган.

Моон ап көөрге, чамдык черлерге кукурузадан дүжүт албайн барганы хамык ужур агаар-бойдустуң байдалдарында эвес, а эртемнин болгаш мурнакчы дуржулганың сүмелеп турары агротехниктиг хемчегларни шыңгыы сагывайн турарында.

ТАРЫЛГА ЭЗЛЧЕШТИРИЛГЕЗИНИҢ ШӨЛДЕРИНГЕ КУКУРУЗАНЫ ТАРЫЫРЫ

Кукуруза кандаашкына быжыг культура болза-даа, ону суттарбас болза база идегелиг эвес болур. Тывага кукурузаның белик болгаш туруштуг дүжүүн алыр төлээде, хамыктың мурнунда ону суттаттыг черлерде тарылга эзлчештирилгелериннге тарыза чогуур.

Кукурузаны кандыг черге тарыырын шиитп алыры чугула айтырыгларның бирээзи. Эрте болгаш чайын андарган, кур болгаш курукkан черлерге тарыыры эки деп сүмелеп турар областың байдалдарынга кукурузаның өзүп үнериннге кара, кара-хүрен болгаш шык черлериниң хөрзүннери таваржыр. Хөрзүн ажыг болгаш дустуг эвес болуру чугула.

Кукурузаның өзүп быжарын дүртедиринн барымдаалаш, черниң мурнуу, мурнуу-барының азы мурнуу-чөөн немдиктериннге ону тарыыры чугула. Өөн ынай сонгу талазындан соок хатты дугаан турар ыяш үүштүг черлер болза улам эки.

ХӨРЗҮННҮ САЙЗЫРАДЫРЫ

Кукурузаның дазыл системазынын онза байдалдарынга холбаштыр хой таварылгаларда черни болдунар шаа-биле хандыр аңдарып турар.

Хөрзүнүү бөк үүштерден арыглаар болгаш өл-шыкты синирер сорулга-биле тарылга мурнунда хөрзүн сайзырадылгазын чорудар. Кукуруза тарыыр шөлү чазын 1 азы 2 катап илиртээр. Өөн соонда бөк үүштер үүнүп келзе-ле бирги культивасташкынны азы лушеннени 10—12 сантиметр ханы чорудар.

Бистиң областа кукурузаның белик дүжүүн алырының үндезинин салыр эң чугула агротехниктиг хемчегларни бирээзи тарылга мурнунун суттарылгазы болур. Ол суттарылганы ей-шаанда болгаш эң кыска хуусаада чорудары чугула. Бир эвес суттарылганы хожулаткаш, тарылганы орайтадыр болза, кусқу соок донутка чедир кукуруза быжып шыдавайн бөөр.

Суттарган сөөлүнде хөрзүн чүгле кеве бөөрге, ийнги культивасташкынны илиртээшкин-биле кады чорудар. Бир эвес хөрзүн дыка дыгылбаан болза чангыс илиртээшкинни чорудар. Тарылга мурнунун хөрзүн сайзырадылгазы барык өөн-биле доостур.

УДОБРЕНИЕ

Кукурузаның белик дүжүүн алырының эң чугула чүүлериниң бирээзи удобрение болур. Минералдыг удобрениелер чедип ап шыдатынмайн турар бистиң областың байдалдарынга улуг шүүт үнеен болгаш ажыктыг удобрение өдек болур. Өдекти кукуруза тарыыр черниң кол аңдарылгазынын-даа, катап аңдарылгазынын-даа үеинде төп болур. Бир гектарга 20 тонна өдекти бир дески төгер болгаш тарылга мурнунун суттарылгазынга чедир ол хөрзүнге холушкан турар.

Тарылгага чедир өске удобрениелерни, чижээ, ыяш хүлүн, куш өдзөн белеткеп төгери, а ол ышкаш кукурузаның немелде чемгериллгезинге чамдык минералдыг удобрениелерни тыптынары чугула.

ТАРЫЛГА БОЛГАШ ҮРЕЗИННИҢ НОРМАЗЫ

Кукуруза чылыгга ынак культура болур. Ынчангаш кукуруза чаа үүнүп олурда 3—4 градус соок болур болза ол өлү бөөр. Чашкан үрезиниң ханызынга 2—3 хүннерде дүн-хүнде хөрзүнүүн ортумак температуразы 10—12 градус чылыг болуру чугула. Бисте хөрзүнүүн ол хире чылыг апзары барык майның 20—25 үеин болур. Чаидык чыддарда агаарның байдалынаан хамаарыштыр ол хуусаанны 5 хонук бурунгаарладып-даа, соңгаарладып-даа болур.

Чажыгланың нормазы үрезиннериң улуг, бичезиниңден, оларның үүүчел шынарындан болгаш кандыг сорулгага (мал чеми эленкага, силоска, үрезинге) тарыырындан хамааржыр.

Уяларның аразы 70 см хемчээлдиг дөрбелчин-уяланчак тарылганың үезинде бир гага 20408 уя турар. Уя бүрүүнгеле 4—5 үрезинни чажар болза бир гага 100 мүн кезек киирер. Үрезиннериң үүүчелин 100 хуу деп бодап алгаш, үстүнде чижек-биле алыр болза бир гага кукуруза үрезинни чажарының нормазы 25—30 кг болур. Бир эвес уяларның аразы 45 см кыдыр ногаан чемгериллгеге хереглеп тарыыр болза, бир уяга 6—7 үрезинни чажар болгаш га черге 75—100 кг үрезин киирер.

Кукурузаның ажаалдазын механизастаарынга болгаш шөлге үүштериниң бир дески чалгай үнериннге эң дешилгелиг арга дөрбелчин-уяланчак тарылга болур. Кукурузаның мочактарын болгаш сүт-быштак чем быжытка чедиргеш силостаан алыры-биле тарыыр болза, уяларның аразы 70 см, а ногаан чемге хереглеп тараанда — 45 азы 50 см болур.

Үрезинни чажарының ханызы ылангыя тарылга мурнунда суттаттыг черлерге 6—8 см болур.

Мал ажылынга быжыг чем суурну тургузарынга чугула культура болур кукурузадан белик дүжүттү өстүрүп алыр дизе, ажыл-агый бүрүү тарыыр шөлү агротехниктиг негелде ёзугаар сайзырадыры, үрезинни белеткээри болгаш ойшаанда тарыыры, чажыгланың нормазын сагыыры чугула.

В. БЫСТРОВ,
Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының өртем ажылдакчызы.

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Күрүне пенсияларының чаа хоойлузун ёзугаар пенсия хандырылгазының дугайында

Чаа хоойлуну ёзугаар пенсия тыпсырының талазы-биле ноичукчуларның чамык айтырыглары «Шынның» редакциязында кээп турар. Ол айтырыгларны облпрофсоветтиң улуг инспектору эш Георгиевскийниң харыылааның дараазында парладывыс.

Айтырыг. Назылап кыраан талазы-биле пенсияны чеже хар четкен, каш чыл ажыл стажтыг кижилерге тыпсырыл?

Харыы. Назылап кыраан талазы-биле пенсияны чаа хоойлу ёзугаар 60 хар четкен болгаш 25 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг ер кижилерге; 55 хар четкен болгаш 20 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг херээжен кижилерге тыпсыр.

Оон-биле чергелештир назылап кыраан талазы-биле пенсияны чер адаанда ажылдарда, күш-ажылдың кижиниң калыңга хоралыг байдалдыг ажылдарында, изиг цехтерде ажылдап турар ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга чигелделиг байдалдарга тыпсып турар. Ындыг ажылчыннар болгаш албан хаакчыларга: ер улус — 50 хар четкенде болгаш 20 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыгда; херээженнер — 45 хар четкен болгаш 16 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыгда тыпсыр.

Назылап кыраан талазы-биле чигелделиг байдалдарга пенсияны күш-ажылдын аар байдалдыг еске-даа ажылдарыга (чер адаанда ажылдардан, күш-ажылдың хоралыг байдалдыг ажылдарындан болгаш изиг цехтерде ажылдардан аңгыда) ажылдап чораан ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга база тыпсып турар. Оларга пенсияны: ер улус—55 хар четкен болгаш 25 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыгда; херээженнер — 50 хар четкен болгаш 20 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыгда тыпсыр.

Назылап кыраан талазы-биле пенсияны не-херээженнерге тыпсыры база доктаатынган. Ажылчын азы албан-хаакчы херээжен кижи беш болгаш оон-даа хөй уругларны бөжааш, оларны 8 харга чедир доруктуруп кижизиткен болза, ол 50 хар четкеш, 15 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болганда (бир эвес элээн аныяанда пенсия албайн чораан болза) пенсия алыр эргелиг. Караа баксыраан ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга назылап кыраан талазы-биле түскай чигелделиг байдалдарга пенсияны хоойлу тыпсып турар. Ындыг ер кижилер—50 хар четкен болгаш 15 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болганда, херээженнер — 40 хар четкен болгаш 10 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болганда пенсия алыр эргелиг.

Оон ангыла назылап кыраан талазы-биле пенсияны ажыл стажы бүрүн эвес-даа ажылчын, албан-хаакчыларга тыпсып база болур, оны тыпсырда: ер улус — ажылдап турган үеэзинде 60 хар, херээженнер 55 хар четкенде оларның 5 чылдан эвээш эвес үе иштинде ажылдап келгенин, оон иштинде пенсия тыпсыр дугайында дилег киргениниң мурнунда үш чылдан эвээш эвес үеде улаштыр ажылдаанын барымдаалаар, үш чыл иштинде улаштыр ажылдаан ол үеэзинде ниитизи-биле 6 айлардан хөй эвес үзүктелишкиннер турул болур.

Айтырыг. Назылап кыраан талазы-биле тыпсыр пенсияларның хемчээлдери кандыг болгуул, оларга кандыг немелдерни киирип турарый?

Харыы. Хоойлуда пенсияның белик хемчеглери доктаатынган, айда ажыының 50-ден 100 хуузу, а чер адаанда ажылдарга, күш-ажылдың хоралыг байдалдыг ажылдарынга болгаш изиг цехтерге ажылдап турганнарның айда ажыының 55-тен 100 хуузу чедип турар.

Пенсияларның ол хемчээлдериниң кызыгаарларынга ажылчын, азы албан-хаакчы кижиниң пенсия тыпсырынга чедир ап турган ажыы хамааржыр, оон чижээн көргүзерге ындыг:

Айда ап турган ажыы рубль-биле	Ажыындан пенсия алыр хуузу	Пенсияның адакы хемчээли рубль-биле
350 р. чедир	100 хуу	300
350-ден 500	85 »	350
500-тен 600	75 »	425
600-тен 800	65 »	450
800-тен 1000	55 »	520
1000-дан өрү	50 »	550

Назылап кыраан талазы-биле пенсияның ең биче хемчээли айда 300 рубльге, ең улуг хемчээли айда 1200 рубльге доктаатынган.

Назылап кыраан талазы-биле пенсияга янзы-бүрү немелделер хоойлуда көрдүнген: 15 чыл ажыт үзүктел чок ажыл стажы дээш пенсияның 10 хуузун немеп турар. Үзүктел чок стаж кылыр күш-ажыл амыдыралының кайы-даа үеэзин барымдаалаар. Ажылдың ниити стажының улуг болганы дээш шаныал тыпсыры хоойлуда база көрдүнген. Ажылдың ниити стажы пенсия тыпсырынга негетинер стажтан 10 чылдан эвээш эвес хемчээлдиг улгатканда пенсияның 10 хуузун немей санап турар. Ынчалзаа-даа чүгле чангыс немелдени, тодаргайлаарга, бир болза үзүктел чок ажыл стажы дээш, бир болза ниити ажыл стажы дээш немелдени пенсионер кижиниң шилип алганы ёзугаар санап киирер.

Назылап кыраан талазы-биле пенсия ап турар болгаш ажылдавайн турар пенсионерлерниң өг-бүлезиниң ажылдаар шинээзи чок болгаш пенсионерлерниң азыралында турар кежигүннерге немелделер доктаатынган. Ажылдаар шинээзи чок 1 кижиге пенсияның 10 хуузун, 2 болгаш оон хөй кижилерге 15 хуузун немеп бээр. Көдээ черлерде үргүлчү чурттап турар болгаш көдээ ажыл-агый-биле холбаалыг пенсионерлерге пенсияны хоойлуда доктаатынганының 85 хуузунуң хемчээли-биле тыпсыр.

Айтырыг. Назылап кыраан талазы-биле пенсия тыпсырына кандыг документилер негетинин турарый?

Харыы. Назылап кыраан талазы-биле пенсия тыпсырын дилээн бижимел билдиришкинни ажылдың стажын бадыткап турар документ-биле база ажыл төлевириниң дугайында шынзыга-биле кошкаш, чурттап турар черинде социал хандырылга килиссинге киирип бээри чугула. Кандыг-даа хевириниң пенсиязын тыпсырын дилеп турар кижи паспортун ол черге көргүзер ужурлуг.

Айтырыг. Инвалид талазы-биле пенсия алырын кандыг кижи дилеп болгуул?

Харыы. Инвалид талазы-биле пенсия хандырылгазы болза назылап кыраан талазы-биле пенсия хандырылгазы-биле бир дөмей күрүнеин социал страхование хандырылгазының чугула хевирлериниң бирээзи болур. Аарыгның азы кемдээшкиниин үржүүндан күш-ажыл кылып шыдаар аргазын ышкынган ажылчын азы албан-хаакчы бүрүү пенсия алыр эргелиг. Инвалид талазы-биле пенсияны тыпсырда оны тыпсыр апарганының чылдагаанарын (күш-ажылга кемдээнин, үргүлчү аарыгдан болгаш ниити аарыгдан аараанын) база күш-ажыл кылып шыдаар аргазын ышкынганының чергезин барымдаалап ылган турар. Күш-ажыл кылып шыдаар аргазын ышкынганының чергези-биле инвалидтерни үш болүктерге чарар (бирги, иккиги, үшкү болук).

Инвалид талазы-биле, пенсияны ажылчыннарга, албан-хаакчыларга тыпсырда оларның ажылдап турган үеэзинде, ажылдап эгелээринге чедир үеде, азы ажылдавайн барганының соолуңде-даа инвалид болганы хамаан чокка тыпсыр. Инвалид талазы-биле пенсияны чаа хоойлу ёзугаар тыпсырынга ажылдың эргежок чугула стажының бар болуру негетинин турар. Ажылга эгелеп киреринин мурнунда (бичизиниден-не инвалид) болган ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга, а ол ышкаш ажылдан мурнунда-ла үнүүткен турган ажылчын азы албан-хаакчы кижилерге оларның үнүүткениниң соңгаар инвалид болганына чедир кайы хире-даа үр үе артканы хамаан чокка пенсияны тыпсыр. Инвалид талазы-биле пенсияны ажылдаар шинээзин чидиргениниң бүгү-де үеэзинде тыпсыш турар.

Айтырыг. Инвалид чоруктун чылдагаанын болгаш оон кайы болукке хамааржыры кым доктаадыры?

Харыы. Инвалид чоруктуң чылдагаанын болгаш инвалид болуун эмчиниң күш-ажыл эксперт комиссиязы (ЭКЭК) тус бүрүүнде доктаадыр, ол комиссия социал хандырылга органнарының эргезинде турар.

Айтырыг. Инвалид болганының талазы-биле пенсия тыпсырынга ажылдың кандыг стажы эргежок чугула болгуул?

Харыы. Күш-ажылга кемдээшкиниин азы үргүлчү аарыгның үржүүндан тывылган инвалид чорук дугайында пенсияны ажылдың стажындан хамаарылга чокка тыпсыр.

Ниити аарыгларның үржүүндан инвалид болган ажылчын, албан-хаакчыларга пенсияны тыпсырда пенсия тыпсыр дугайында дилег киргген үеэзинде ажылдың тодаргай стажы бар турда база ук дилегни киирип турар кижиниң назыларынга, ер, херээженнинге болгаш ажылдың байдалынга хамаарыштыр тыпсыр. 20 хар четпейн турган ниити аарыг ужурунда инвалид болган ажылчын, албан-хаакчыларның инвалид чоруу ажылдап турганының үеэзинде, азы ажылдавайн барганының соолуңде тывылган болза оларга пенсияны ажылдың стажы хамаан чокка тыпсыр, бир эвес инвалид чорук ажылга киреринин мурнунда тывылган болза пенсияны 1 чылдан эвээш эвес ажыл стажы бар турда тыпсыр.

Болдунуң назыны 20 хар четкен турда пенсия тыпсырын дилээн кижилер ол дилегни киирген үеэзинге чедир хар назыныңың азыы-биле эргежок чугула ажыл стажтыг турда оларга пенсияны ам тыпсыр. Оон чижээ моон адаанда көргүстүнген.

Назы хары	Ер кижилер	Херээжен кижилер	Чер иштинде кижиниң кадынга хоралыг ажылдарда ажылдап турарлар
20 хардан 23 хар четкеннер	2	1	1
23 » 26 »	3	2	2
26 » 31 »	5	3	3
31 » 36 »	7	5	5
36 » 41 »	10	7	6
41 » 46 »	12	9	7
46 » 51 »	14	11	8
51 » 56 »	16	13	10
56 » 61 »	18	14	12
61 хардан ашкан назылыглар	20	15	14

Айтырыг. Инвалид талазы-биле пенсиларның хемчээли кандыг болгуул?

Харыы. Инвалид талазы-биле пенсиларның хемчээли инвалид апарганының чылдагаанынга, инвалидтиң болүүнге, пенсия тыпсырының мурнунда ап турган ажыктың хемчээлинге болгаш ажылдың байдалынга хамаарыштыр доктаатынган. Чижээ, күш-ажыл талазы-биле кемдээнинин азы үргүлчү аараанының үржүүндан инвалид талазы-биле пенсияны 1 болүктүн инвалидтеринге айда 500 рубль чедир ажыктан 100 хууну, база оон кырынга еске ажыындан 10 хууну; II болүктүн инвалидинге—айда 450 рубль чедир ажыктан 90 хууну, база оон кырынга еске ажыындан 10 хууну; III болүктүн инвалидинге—айда 400 рубль чедир ажыктан 65 хууну база оон кырынга еске ажыындан 10 хууну тыпсыр.

Чер адаанда ажылдарда күш-ажылдың хоралыг байдалдыг ажылдарында болгаш изиг цехтерде ажылдап турарларга пенсияны (инвалид болүктеринге хамаарыштыр) айда 600 рубль чедир ажыктан 100—90—65 хууларны, база оон кырынга еске ажыының 20 хуузун тыпсыр.

Күш-ажылдың аар байдалдыг еске ажылдарында ажылдап турарларга (инвалид болүктеринге хамаарыштыр) айда 500 чедир ажыктан 100—90—65 хууларны, база оон кырынга еске ажыының 15 хуузун тыпсыр.

Ниити аарыг ужурунда инвалид болганнарга пенсияны тыпсырының чижээ ындыг:

1 болүктүн инвалидтеринге айда 500 рубль чедир ажыктан 85 хууну, еске ажыындан 10 хууну;

II болүктүн инвалидтеринге айда 450 рубль чедир ажыктан 65 хууну, еске ажыындан 10 хууну;

III болүктүн инвалидинге 400 рубль чедир ажыктан 45 хууну, еске ажыындан 10 хууну тыпсыр.

Чер адаанда ажылларда, күш-ажылдың хоралыг байдалдыг ажылдарында болгаш изиг цехтерде ажылдап турарларга (инвалид болүүнге хамаарыштыр) айда 600 рубль ажыктан 85—65—45 хууну, база оон кырынга еске ажыындан 20 хууну тыпсыр.

Күш-ажылдың аар байдалдыг еске ажылдарында ажылдап турарларга (инвалид болүүнге хамаарыштыр) айда 500 рубль чедир ажыктан 85—65—45 хууну, база оон кырынга еске ажыындан 15 хууну тыпсыр.

Инвалид талазы-биле пенсияларны тыпсырда оон ангыда 10—15 чыл чедир үзүктел чок ажылдааны дээш пенсияның 10 хуузун, 15 чылдан өрүде—15 хуузун немеп турар.

I болгаш II болүктүн ажылдавайн турар инвалидтериниң өг-бүлезиниң кежигүнү I кижиге пенсияның 10 хуузун, 2 болгаш оон хөй кежигүннеринге 15 хуузун, а I болүктүн инвалидтерин ажаап дежээринге 15 хуузун немеп турар.

Оон ангыда азыракчызын чидиргеннинин пенсияларын социал страхованиениң акша-хөренгизи-биле төлеп турар.

БЕЛЕТКЕЛ

Эрзин районнуң «Кызыл сылыс» колхозу сиген ажаар машина херекселдериниң септелгезин чоруда бергеи.

Колхозтуң дарганнары Сандый-биле Аваң сиген кезер 13 машинаны, 5 грабильдин дырбаштарын септеп доосканнар.

Сиген ажаар бүгү чепсек-херекселдериниң септелгезин чогуур өйүнде эки шынарлыг кылыр дээш дарганнар хүлээлге алган ажылдап турарлар.

Бо колхоз күрүнеге дужаар малын семирдири-биле 200 иртти, 100 шарыларны үзүп одарлаткан.

С. КҮГҮЛ.

Хүлээлге ажыл-биле карышпайн турар

Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң түлүг бригадазы Улуг Октябрьның 40 чыл оонуң байырлалынга алдар бодурган социалистиг чарышка киржип, түлүг талазы-биле улуг хүлээлгени алган. Бригада бо чылын 95 чуртталга бажыннарын, мыйыстыг бода малдың 2 кажааларын, 2500 хөй, 100 баш хаван киреп важааларны, 1000 куш турар кажаны, 100 уругларны ажаап болур яелини, бир чунар-бажынны, 400 олуттуг клубту, 5 автомашина киреп гаражты болгаш ногаа шыгжаар черни кылыр.

Мындыг улуг хемчээлдиг хүлээлгени алгаш, колхозтуң түлүг бригадазы болунун бар аргаларын болгаш күштерин ажытпан турар. Апрельге чедир 84 чуртталга бажыннарының ханаларын түлүп доосканы, оргаларын салып эгелээн. Уруглар яслизинин, чунар-бажынның иштики дерилгелерин кылып турар. Күштүн, хаванның болгаш мун хөй киреп кажаалар ажыглалда киргеи. 100 тонна ногаа шыгжаар чер база доозулган. Сөолгу үеде бригаданың бир кол күжү клуб түлүүнче угланган болгаш оон ханазын доозуп турар.

Түлүгжуларның аразында хүнде ажыл нормазын 150—200 хүн чедир күүсеп турар М. Мандый, С. Хүрен болгаш еске-даа түлүгжүлер бар. 66 харлыг Норбу ирей түлүгүнүң үүрмек херекселдерин дарганнап кылырына шалыпкын ажылдап, өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Түлүг материалын сөөртүр талазы-биле колхозтуң чолаачылары Эрес-оол, С. Шөмбүр оларның кызымаккай ажылын демдеглээр херек.

Х. САМДАНЧАП.

Яслиде

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда уруглар яслизинде 30 уруглар хүн-бүрүде кээп турарлар. Оларның авалары хову ажылында ажылдап эгелээн.

Баян-Тала чеди чыл школазының өренникчилери кичээлден дашкаар үеленде яслиге кээп, оон ишти-даштын арыглап, аштан бергеннер. Моон соңгаар уруглар ойнаарактарны болгаш чараш-көрүштүг монтаж чуруктар делгелгезин яслиге бичии дүнмаларынга кылып бээрин өренникчилер аазаанар.

О. ЧАНГАА.

Эки ажылдыг киномеханик

Чөөн-Хемчик районнуң «Бызыл тараачын» колхозунга турум кино механигинге ажылдаары-биле аныяк ол Ланчиков ийи ай мурнунда чедип келген. Бо аразында механик Ланчиков көдээ ажыл-агыйның, уран-чечен, документалдыг болгаш оон-даа еске 54 кино-фильмнерни көргүскен.

Часкы тарыла эгелээнден бээр хову турлаглары Ак-Баалыкка, Чаш-Терекке болгаш еске-даа черлерге чораан. Кино көргүзери-биле барган черлериниге ол улуглар болгаш бичиилериниң хүндүлелин чаалап алыр. Ол көрүкчүлерге ээлдек. Механиктиң хову турлагларинче, мал фермаларынче баарынга районнуң культура килизи транспорт талазы-биле эки дузалашпайн турары четпес.

М. БАДЫ.

Чалап тур бис

Областың национал театрының артистери солун шиилерни белеткеп, областың ажылчы чоннарынга көргүзүп турарын солуннардан номчуур, кайы бир районда чеде берген колхозчуларда боттарының оюннарын көргүзүп чоруп турарын дыңнагылаар боор чүве.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артели область тову — Кызыл хоорай-биле барыын районнарның аргыжар улуг оруунун уинунда турып турары билдингир болгай. Областың национал театрының артистери бо улуг оруктан чыс дургузунда каш катап эртип турза-даа бистиң колхозка чангыс-даа катап кээп, колхозчуларга боттарының оюннарын көргүзүп көрбээн.

Артистерни хүлээп алыр, оларның оюннарын көөр арга бистиң колхозта, колхозчуларда бар. Чүгле оларның келирин күзеп турар бис. Колхозта клуб бар, аная шиини-даа ойнап, концертти-даа көргүзүп болур.

Бир-ле барыын районнарже азы Шагаан-Арыг хоорайже баарда бистиң колхозка кээп колхозчуларга, школачыларга, көдээ интеллигентилерге боттарының оюннарын көргүзерин артистерден күзеп турар бис.

Колхозчу И. ТАРТАЙ-ООЛ.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Барыын-Хемчик районнуң Хөнделея чеди чыл школазының столовазының повары Сержиниң өренникчилерге каржызын илередип көдээ корреспондент редакцияга бижээн. Ынчалда чорудуп, хемчег алырын редакция районога медээлээн.

Районо эргелекчизи Папый-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза, Сержиниң өренникчилерни аттынып чанчаар, оларны бак сөглээр чоруу хынаалдаан илерээн болгаш Сержин ажылынга харыысалга чок турган. Сержинни ажылдан үндүрген.

ПАРЛАЛГАНЫ МАССАЖЕ

1957 чылдың ийиги чартыында солуннарга болгаш журналдарга чагыдылгалар чер болганда эгелээн. Областың харылзаачылары бо чартык чылда 4521 кезек төп солуннарны, 11500 кезек область солуннарын болгаш 2000 кезек ажыг районнар солуннарын чагыдылгага тарадыр ужуруг.

Бир эвес харылзааның бүгү районнар конторалары чагыдылга кампаниязының баштайгы хүннериниден эгелээш парлалга тарадылгазының ажылын организастыг чорудар болза, үстүнде планны чедиишкиниг күүселиг болур аргалар бар. Парлалга тарадылгазын организастыг чорудар чорук чүгле харылзаа ажылдакчыларының эвес, а харын партия, совет, комсомол болгаш бүгү хөй ниити организацияларының чугула сорулгазы болур.

Харылзааның районнар конторалары, салбырлары болгаш чер-черде агентилери чогуур санныг квитанциялар болгаш чагыдылга чоруларынга хереглетинер өскеда чугула түүдер-биле бүрүн хандырылган турар ужуруг. Чылдың чагыдылгазын чорудуп турган душта ажылдап турган калбак активтерни бо ажылга киириштирип турган парлалга чагыдылгазының талазы-биле планныг сорулганы чогуур өйүнде чедишкиниг күүсеирин чугула. Хөй ниитиниң парлалга тарадыкчылары чылдың ийиги чартыында солуннар болгаш журналдар чагыдылгазының талазы-биле чурттакчы чоннарга чагыдылга чорударының чурумун таныштырбышаан, ам төп болгаш областың чогум кандыг-кандыг солуннарын база журналдарын чагыдып ап болурун дыннадыр ужуруг.

Чылдың чагыдылгазын чорудуп турган үеде чагыкчыларның элээн хөй хуузу чартык чылдың болгаш оон-даа эвээш хуусааның чагыдылгаларын бижиткен деп чүвени үттүп болбас. Ынчангаш бо ажылды чорудуп турар актив бүрүзү болунга хамаарышкан участоктуң чурттакчыларының чагыткан солуннарының, журналларының хуусаалары кажан үстүп турарын деп чүвени баш бурунгаар билип алган турары коинуг чугула.

Тес-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарга бо талазы-биле улуг ажылдар чорудары, негетинин турар. Бо районнарда алды ай болгаш оон куду хуусаалыг чагыдылгалар 40—50 хуу чедип турар. Ынчангаш хуусаалары үстүп турар солуннарны үзүп чагыдылары эргежок чугула. Ам чагыдылга чорудуп турда эрткен чагыдылга үеэзинде тараттынмайн артып калган чамдык төп солуннарны болгаш журналдарны кичээнгейге алыр херек. Чижээ, чылдың чагыдылгазын чорудуп турар үеде Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнары «Агитаторнуң блокнодун» 130 кезекти, а «Сельское хозяйство» солуунну 10—10 кезектерни чедир чагытпаан. Ол ышкаш «Коммунист» «Агитатор» дээн ышкаш еске-даа ниитиполитиктиг элээн хөй төп журналдар эрткен чагыдылга үеэзинде тараттынмайн артып калган.

Колхозчулар, МТС-тер болгаш совхозтарның ажылчыннары ам үеде хову турлагларда чурттап, ажылдап турарын барымдаалаан оларның ортузунга бижидилгени ол черлериниге барып чорудар херек. Парлалга бижидилгезин чоруп турган чурттакчы чоннарның ортузунга парлалганың ужур-дузазының дугайында тайылбыр ажылдарын чорудары эргежок чугула.

Бо ажылды чорудуп турар үеде ажылчы чоннарның чагыдып алган солуннарын болгаш журналларын чогуур өйүнде саат чокка чедирип бээринин дугайында айтырыгже онза кичээнгейни салган турар ужуруг. Харылзааның район конторалары парлалга бижидилгезин эрттирип каап, чогум чоннуң чагыткан солуннары чогуур өй-шаанда эзелиниге чедип турар бе деп айтырыгны кол нуруузунда сонуургавайн турар чүүлдер кайда-даа барыы чажыт эвес. Ылангыя харылзааның Шагаан-Арыг, Чадана, Бызыл-Мажалык конторалары ындыг байдалды болдуруп турар. Ында колхозтың почта ажылчылары неделя ниитинде почтаны алды удаа кээп алыр ужуруг турган херек кырында чүгле ийи—үш удаа кээп ап турар чүүлдер бар, а ол харылзаа контораларының начальниктери оон-биле эптежип турарлар.

Партия организациялары колхозтарның, МТС-тердиң, совхозтарның, бүгү-дүгелерниң партия активтерин эвилеп турган парлалга чагыдылгазының болгаш тарадылгазының талазы-биле харылзаа ажылдакчыларының ажылынга боттуг дузалаачыны көргүзер херек.

Н. ПЕТРОВ.

Садыгга чоокта чаа болган таварылга

— Чер аразы ырак, чедирип алырының аргазы чүү ирги?— деп садып алыкчылар бот-боттарындан айтыржып турганнар.

— Бараан-даа бар-ла, бажынга чедирери нарын айтырыг — деп база бир садып алыкчы харыылай аарак дорт чугаалады.

Ол аразында кайын ийик бир-ле черден тергелиг аттыг кижи чедип келгеи. Ол шынында оларга келген транспорт эвес, а кандыг-бир хуузунда херек ужурунда келген кижи болган. Ол келген кижи чорумал-даа болза, анаа дилег кылыры садып алыкчыларга чугула эпарган.

Садып алыкчылар ийи, чангыс эвес, харын хөй кижи. Олар аразында дугуржуп эгелээннер:

— Чангыс чер чурттуглар хөй чүве болза, бо аттыг эшти хөлевилеп шыдавас деп бис бе?

— Кижиден-не каш рубль-ле ыйнаан, кым кайы чурттугул?...

Оларның чедиги хоорай бажында, дорту куду чурттуг болган. Ол садып алыкчылар келген аттыг кижини долганы бергеннер.

— Кижи чугаалажып таныжар, аат киштежип таныжар, оннук-тала-даа болгай-ла бис, аңдың күжү халас барбас, мыя бо бараанны чедирип алыылы, тергелиг аңдыны биске берип көрем, эжим— деп эвезжип турун бергеннер.

Ындыг амыр чайлыг кижи кайдал, ларёкче ырак колхозтан эт сөөртүп келген кижи боон тур.

— Мээн чайым чок ийин — деп колхозчу ужурун чугаалаан. Тергелиг аттыг бараан чедирип алыр дээн идегелдиг оскундурган, бараанны чүктеп чедирери кижилерге шынап-ла берге айтырыг.

Бын чүү садып албаан дээр: шкаф, демир орун, плита, даараныр машина, стол болган эдилелдиг еске-даа чугула бараанларын олар садып алган турганнар. Бо дээрге бирги таварылга эвес, каш чыл үргүлчүлеп келген болуушкун. Бо дээрге, Бызыл хоорайның колхоз рынокунда ажыл-агый болгаш үлетпүр бараанларының садыгларына болган таварылга.

1940 чылдаазы-биле ангы Бызыл хоорайны деннээрге ол ынчаардагызынан каш-даа катап өскен болгаш калбарган. Ол чорук чурттакчы чоннуң өскенин баа хереченлеп турары билдингир. Ындыг турбуже, ажыл-агый бараанларының кол 2 магазиннери чангыс черде туттунганын чурттакчылар кайын өскербейн турар деп, ол магазиннер базарда моонниетинген.

Магазиндеи ырак хоорайның ужу, кыдыында чурттакчыларны бо чорук дыка човадып турарын горпонуң удуртукчулары мынчага чедир өскербейн турар. Чангыс чижекти көргүзерге, Авиациядан, Степная кудумчузунга чедир аразы дыка ырак, ол хирезиниде газировка (сускунга ижер суг) садып ижер киоска безин ында туттунмаан.

Ажыл-агый бараанларының магазиннерин, а ол ышкаш киоскилерни, ларёктарны Бызыл хоорайның чоон талазынга ажыдар дугайында айтырыгны горпо баштаар чери өөренип көрүе чогуур.

С. АЛЕКСЕЕВ.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

Полиграфистер тиилээн

Бызылдың «Совет Тыванын 5 чылы» стадионунга хоорайның шилиндек дээн ойнакчыларының бут бомбүүнүн чыныды командазы-биле полиграфистерниң эш хуузунда ужуражылгазы болган. Чыныды команданың составында бирги разрядчы Калинкин болгаш Безызыков, Хабибулин дээн ышкаш элээн шыырак ойнакчылар бар.

Оюн эгелээн. Анаяк полиграфистер оюнуң бирги чартыында хат улур ойнап турза-даа боттарының хаалгазынче бомбүк чоокшулатпайн турганнар. Оюнуң 20 минутазында полиграфистер санны ажыткан. Оон эгелээш-ле оюн чидий берген болгаш кайы-даа тала халдаашкынны күштелдирген. Оюнуң бирги чартыының сөолгү минуталарында чыныды команданың ойнакчылары шынгыы бурунгаарлап турган, полиграфистер-биле деннежип алганнар. Оюнуң бирги чартыы 1:1 санныг доозулган.

Оюнуң ийи дугаар чартыының баштайгы минуталарындан-на инициатива полиграфистерниң талазында апарган. Чыныды команданың халдакчылары бурунгаарлап турза-даа типография командазының камгалакчылары Ткачев, Санников олар боттарының хаалгазынче чаңгыс-даа бомбүк эрттирпээннер. Болдунуң ээлчээнде чыныды команданың ойнакчылары камгалады дыңыг тутса-даа полиграфистер оларның хаалгазынче ийи санны база киирип алганнар. Ынчангаш оюнну полиграфистер 3:1 санныг доосканнар.

А. КУМАЯК.

Редактөрүнүң оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин күдумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторуң 3—62, редакторуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң — 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, чагаа килдизиниң база бухгалтериясының 3—65.

ТС—00163 Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 15 СРЕДА № 96 (3808)

Өртээ 20 коп.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдагы) күрүне чээшкинин 12 миллиард рубль түннүг кылдыр 5 чыл хуусаалыг үндүрер деп доктааткан.

Совет кижилер бо чээшкинниң бижидиишкиннеринге чаңгыс кижи дег сырый каттыжыышкынның чаа күчүлүг көдүрлүүшкүнү-биле киржирлер.

Тайбыңның болгаш тургузуушкуннуң күрүне чээшкини

СЭКП-ниң XX съездиниң төөгүзүг шиитпирлерин амыдыралга боттандыры-биле Коммунистиг партиянның болгаш Совет чазактың чорудуп турар хемчегелериге сорук кирген совет кижилер социалистиг Төрээн чуртунуң улам ыныйгы чечектелиишкини дээш иогат чокка ажылдап, коммунизм тургузуушкунунда чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунуң хөгжүдериге болгаш чурттуң өскеда сорулгаларына күрүнениң өзүп турар чарыгаларын социалистиг бүдүрүлелевиң болгаш организацияларының чыын меңнизин хөрөнгилериниң күселиг-биле дүгүлап турар. Күрүне болгаш кооператив бүдүрүлелериниң киирилдеги ССРЭ-ниң Күрүне бюжединиң орулгаларының 85 чыгыы хуузу болуп турар.

Оон-биле кады чоннуң киирип турар хөрөнгилери, ылаңгыя күрүне чээшкиннериниң кирип турар акша хөрөнги социалистиг тургузуушкунга чугула рольду ойнап келген.

Совет күрүне ажылчын ангының болгаш ажылчы тараачыларының сан-хөө талазы-биле деткимчезин албайн барын шыдавас турган. «Ниитилел тургузуу бүрүзү чүгле чогуур ангының сан-хөө дузалаачызының деткимчези-биле тыптын келир»—деп В. И. Ленин айыткан.

Бистин чуртуп ажылчыныры, тараачыныры болган интеллигенциязы боттарының ажылдан тыпкан хөрөнгизиниг чаңдызын күрүнеңге чаала кылдыр патриоттуг мөзерел-биле берип келген болгаш оон-биле социалистиг улуг чаартыгларга боттарының улуг салымшкының киирип келген. Чүгле дайын соолгузеги чылларда бизиң совет кижилер боттарының күрүнеңге 260 миллиард рубльын чээшкинге берген. Оон кытында Совет Тыванын ажылчы чоннарының салымшкыны 140 миллиин рубль болуп турар.

Бодунуң күрүнезинге чоннуң чедиргеи хөрөнгизи-биле хой-хой фабрика, заводтар, электри станциялары, школдар, эмнелгелер, чурттарга бажыңнары туттунган деп чүвени совет кижилер көрүп-билип-билип турарлар.

Бинчангаш бистиң чуртуп ажылчыныры, колхозчу тараачыныры болгаш интеллигенциязы чээшкинге улуг сорук киришкин-биле бижидип, аңаа бижидерин боттарының патриоттуг хүлээлгези кылдыр медереп билип турарлар.

Совет кижилер боттарының күш-ажылчы шыжаныларын чамдыкта боттарының хереглелин кызыгаарлап турган-биле күрүнеге чээшкин кылдыр берип келген деп күрүне чээшкиниериниң дугайында СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1957 чылдың апрель 19-та доктаалында чугаалап турар. Олар оны арыг түрээнгеи медереп билгеш, ынчар берип турган. Чүге дизе оларның боттарына болгаш уругларына чаагай амыдыралды, долу аажежиин берип, хереглел түүлериниг адбекшилин хаалыпар чаа ниитилелги тургузарына ол чээшкиннер идиг болуп турар. Чүге дизе, оларның күрүнеге чээшкин кылдыр киргени конеек бүрүзү социалистиг күрүне улустуң эрге-ажыктарына болгаш коммунизм тургузуушкунунуң хөрөөнге ажылдап турар.

Ынчалзы-даа чээшкиннер мөңгеге турup шыдавас деп ол-ла доктаалда чугаалап турар. Бир эвес чээшкиннерни улуг хемчеелдиг, чижээ 1956 чылда ишкаш үндүрериг үргүлчүлээр болза, ол дээрге чоңга аар үүрге болуп бээр. Бир эвес чээшкиннерни аазаа түнге үндүрер болза, мурнунда үндүрген чээшкиннериниң ойнаашкынын төлөөрүнге болгаш өртээн дедир чаңдыларына барык-ла киирер апаар.

Күрүнениң өреги өскен түүм-на чээшкиннер-талазы-биле чаңгы бюджеттен телегге бала көөдүүр. Дайын соолгуне чылларда, тодаргайларга 1946—1956 чылларда күрүне чээшкиннериниң ойнаашкынларына төлөөн 74,3 миллиард рубль болган. Оон кытында 13,9 миллиарды рубльди өскен чылын төлөөн.

Социалистиг ажыл-агыйын орулгаларының үүрүнгө чоокка өзүп, ойнаашкыннарга төлөөн болган облигациялар өртээн эгелеп бээрге көөдүүн чорук күрүне чээшкиннериниң улус ажыл-агыйынга иеңнеде орулга болуп ужур-дузалыг бичеедин турар. Оны барымдаалаан. СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1956 чылдың эрге-хөөн, чаңгыс үндүрүмнүг совхозтуг болгаш машинадыг үндүрүмнүг совхозтарны ойнаашкынныг тирактарын чорударын сонгадыр, ол чээшкиннериниң облигацияларының өртээн дедир эгидирин 20 чылда сонгаралаар деп доктаатаан.

Оон-биле кады ол доктаалда бо чылын күрүне чээшкиннин планын турганы 26,6 миллиард рубльге эвес, а 12 миллиард рубль түннүг кылдыр үндүрериг айыткан. Партиниң болгаш чазактың ол доктаалын совет улус иник-биле деткип, улуг хамыжыкын биле түүлүп алган.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниг (1957 чылдагы) күрүне чээшкиниг үндүрер дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бөгүнгү соолгуда нарлатыкын үндүрген доктаалы болган ол чээшкиннин таралыгының дугайында сааныр болза, партиниң болгаш чазактың бо чылдың апрель 19-тағы доктаалынга үндезилеттинген. Чээшкиннин 12 миллиард рубль түнге беш чыл хуусаалыг үндүрген.

Бо чылын үндүрүп турар чээшкиннин бир онзагай чүүгү болза бижидиишкиннин ийи неделиниң ажыл телевирениг хемчээнден ажыпбазы болган 500 рубльден эвзеш ажыл телевирлериниг ортуузунга бижидиишкин чорутпазы болуп турар.

Бо үндүрген чаа чээшкин база-ла мурнуку чээшкиннер мынаан социалистиг хөгжүдериге, чоннуң материал-культуралыг деңнелин көтүрүүрге, ыныңгыы чуртуга бажыңнарының түүлүшкүнүн күштелдирериге киирер дин чүве билдингир. Ынчангаш ажылчы чоннар күрүненин чаа чээшкининиг бедик бөгүүлүшкүүт-биле бижидип эгелеп. Бистиң областың ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады чаа чээшкинге улуг сорук киришкиниг бижидип, оон-биле бүгү улустуң хөрөөнге боттарының салымшкының киирип турар.

Күрүненин чаа чээшкинин бижидиишкинин чеңишкиниг чорудары—күрүненин чугула ажыл-херээ болур. Чаа чээшкиниң сорулгаларының болгаш оны тарадыр чурумнуң дугайында чоннуң өртүүнге тайылбыр масалыг ажылды калбартыры—партия, совет, профсоюз болган комсомол организацияларывыг чугула хүлээлгеи болур. Чаа чээшкиниг үндүргеи-биле хамаатыр Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың соолгу үеги чугула хемчеелери, ынчалы ССРЭ-ниң Төп Совединиң чедиги сессиязының шиитпирлериг чаңгы тайылбырлап таныштырары өрөөнгө чугула.

Тайбыңның болгаш тургузуушкунуң күрүне чээшкини болур ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниг (1957 чылдагы) күрүне чээшкиниг тарадылгазы Коммунистиг партиниң болгаш совет улустуң сырый каттыжыышкынын болгаш коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннер дээш күшеңнишкиниг ажылдарынга оон белеңнин чаа көрүүгү болур.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫ

Үлетпүрну болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында

ХООИЛУ

Үлетпүрну болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязының чугаалажыр кылдыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң канкыны айтырыы коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын чедишкиннер шиитпирлериниң херөөнге чугула ужур-дузалыг дээрзин Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң Дээди Соведи демиселеп тур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының мурнунда ол айтырыгны бүгү улустуң чугаалажыр көргеи база оны сеңгеннин болуунга чугаалажыр көргеи СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хемчегелери Совет Эвилелиниң бүгү улустарының бир эп-сеткилдиг деткин болган чүүдүлүүнүн утказаны көргүзген. Ол хемчегелер болзы ангы ө-чадаа ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң сорулгаларына, чурттуң экономиктиг күчү-шыдалын улам ыңай быжыглаарынга болгаш совет улустуң чаагай байдалын чайгылыг чок кадыгларының эргежыктарына бүүрүү-биле дүгүн турар.

Бүгү совет экономиканың үндезиннериниң үндезини болуур аар индустрияны колдаадыр хөгжүдериниг лениниг чингине шүүгүнү амыдыралга чайгылыг чок ийи чорутканының түнелиниде бистиң чуртувустуң экономика болгаш культура талазы-биле чүс-чүс чылдардағы хөгжүлаавыкының Совет Эвилелиниң улустары Коммунистиг партиниң улуртулгазы-биле Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда кезээ мөңгеде узуткаан, күчүлүг социалистиг индустрияны, механизастатыңган улуг кезээ ажыл-агыйны тургускан, эртемниг болган техниканың чечектелиишкинин, ССРЭ-ниң бүгү надиларының болган айнак улустарының экономиктиг болгаш культурлуг кайгамчык улуг кадрлуушкүүнүн чедип алган. Совет Эвилели экономиктиг хөгжүде талазы-биле хой-хой капиталистиг чуттарны ажыр эрткен болган үлетпүр бүдүрүлгезиниң деңнелиниң талазы-биле делегейде ийги черде үнген. Революция мурнунда ленинниг деңзөргө үлетпүр продукциязының хемчээли 1957 чылга чедир 30 ажыг катан, а машина тудуунуң болган металл ажылдан дыка ыңыгыр талазында—180 катан өскен, электроэнергия бүдүрери барык чүс катан өскен. Аар индустрияны дүрген хөгжүткениниң ачызында улус ажыл-агыйының хой-хой адырлары ангы ленин техниказы-биле ченсеглешкен, ол чорук миллион-миллион совет кижилериниг күш-ажылын кайгамчык улуг хемчээл-биле чиигеткен болган оон бүдүрүкчүлүүн бедидип турар. Социалистиг кезээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле соолгу чылдарының дургузунда улуг чедиишкиннер чедип алдынган — күр болган курукка черлерни шингээдип ап турган тарылга шөлдерни дыка калбартыкан, тарааның болгаш кедее ажыл-агыйының өскеда культураларының чыыдазы дыка көвүдээн, мал ажылының продуктуларын бүдүрери өскен. Улус ажыл-агыйының хөгжүделинде чедиишкиннерге үндезилээн бистиң чуртувуста ажылчы чоннарның амыдыралының деңнели чайгылыг чок бедип турар.

Бистиң чуртувустуң социалистиг экономиказының хөгжүдезиниң талазында чыыдаңгай чедиишкиннери болза, Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың чорудуп турар политиказының мынаның ацне бүүрелдиг бадыткалы, ажыл-агыйны социалистиг башкарын чорударының — бүгү улус ажыл-агыйын күрүненин чаңгыс аай планын бүүгаар чорударының болгаш масалаларын чугаалыг инициативазын ол улуг хөгжүдүн, бүдүрүлгеже эргелеп башкарарынга олаарлыг чорукту организастаарының болгаш ол чорукту ыныңгыы калбаа-биле кириштирип турган, ажыл-агый тургузуушкунуң тенгүдүлгеги удур-турунуң лениниг принциптериниң амыдыралы улуг күштүүнүң хереглези болуп турар.

Улус ажыл-агыйын шапкын өстүргени-биле кады, күчүлүг социалистиг индустрияны тургусканы база эвилелдешкен болгаш автономиялыг республикаларда, крайларда болгаш хой-хой областларда үлетпүр тудуунун турум корбөзөни-биле калбарганы, бедик мергежилдиг тускай эртемнитлерниң болгаш эртемденнериниң хой санныг кадраларының чер-черде бары удуртулганы бүдүрүлгеже — бүдүрүлгелерге болгаш тудугларже чоокшуладыр, оны улам-на тодаргай болгаш оперативтиг кылыр талазда, үлетпүрүг болгаш тудугну эргелеп башкарарының организастыг хевирлерин улам ыңай сайзырангайжыдарының эргежок чугулаының дугайында айтырыгны улам-на чүткүлүг тургузуп турар.

Ангы үеде бистиң чуртувуста 200 муң ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери болган 100 муң ажыг тудуглар бар болуп турда адырлар аймының кыш ниити-эвилел министерстволарындан болган ведомстволарындан бүдүрүлгеже тодаргай болган оперативтиг удуртуру болдуннас. Ажыл-агый тургузуушкунуңа талалыга эвилелдешкен республикаларының эргелерин улам-на калбартырының, бүдүрүлгелерин болган тудугларны оперативтиг удуртуруңуң бол утланыышкынының чер-черде, экономиктиг административтиг районнарже шилчидериниң эргежок чугулаының ойу келген.

ССРЭ-ниң экономиканың хөгжүдериниң эрге-ажыктары үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарының организастыг хевирлерин улам ыңай сайзырангайжыдарын, чурттуң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүдезинге улам-на улуг калбак аргаларны берип турар улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының аазын эдек хевирлерин тургузарын негеп турар.

Ол сорулга-биле үлетпүрү болгаш тудугну ажыл-агый тургузуушкунунга боттарының таарычалыг рөлүн ойнаан адырлар аймының министерстволарын болгаш ведомстволарын дамчыштыр эргелеп башкарыңдан тургустуган экономиктиг районнарга үндезилээн адырлар аймы-биле специализацияны хевээр артырымаан, үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш тудугларны девискээр принципиин барымдаалап удуртуруңуң чаа хевирлериниге шилчиишкинин боттандырары эргежок чугула. Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарының чаа хевирлериниге шилчиишкин үлетпүрүг специализацияны, кооперасталышкынны улам ыңай хөгжүдүрүгге, бар курлавырларны ап доодур ажыглаарынга ыңаптыктан турар эргелеп эрге-ажыны барымдаалар хөй санныг мөңгелектерни чайлатканы, ажыл-агый тургузуушкунунга удуртулганы экижидер арганы бээр. Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарының организастыг хевирлериниг үндезини болза, экономиктиг административтиг районнар аймы-биле тургустуган улус ажыл-агыйының Чөвүлелдери болуур ужурлуг.

Ол хемчегелерни чорудары ажыл-агый тургузуушкунун удуртуруңга, бүгү чуртун хемчеелдериниге планныг эгени улам ыңай быжыглаарынга демократтыг централизмниң лениниг принципиин боттандырар талазы-биле чаа үе-чада болуп, республика болгаш чер-чер органнарының инициативазын калбартыры-биле, оларның эргелерин болгаш харыысалгалын бедидери-биле, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга калбак ажылчы массаларны улам-на идевейлиг киириштирери-биле ажыл-агыйга күрүненин тенчүүгүнүн удуртулгазын ыны дүүштүрер аргаын бээр. Ол чорук материалдыг бүдүрүлгениң чайгылыг чок өскүдезин, техниктиг дешилгени чедиишкиниг боттандырарын, курлавырларны улус ажыл-агыйынга ап-не доодур ажыглаарын, ниитинин күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидерин, чурттуң экономиктиг күчү-шыдалын быжыглаарын, совет улустуң чаагай байдалын кодуурин хандырар.

Совет Социалистиг Республикаларың Эвилелиниң Дээди Совединиң доктаадыры болза:

1 чүүл. Чурттуң улус ажыл-агыйын чайгылыг чок кодуурин, ажыл-агый тургузуушкунунга эвилелдешкен республикаларының эргелерин улам ыңай калбартырын, удуртулганы бүдүрүлгеже чоокшуладырын, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның массаларын улам-на калбаа-биле киириштирерин, коммунистиг тургузуушкунга оларның чогаадыкчы инициативазын бүгү хемчегер-биле хөгжүдүрүн хандырар сорулгалыг, үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыддан кылганы база бүгү улустуң чугаалажып көрүлдезинин үеинде бир эп-сеткилдиг деткимчени алган хемчегелерни чүүлдүүгүнүн көөр.

2 чүүл. Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарын экономиктиг административтиг районнарга үндезилээн девискээр принципиин барымдаалап боттандырар ужурлуун доктаадыр.

Экономиктиг административтиг районнарны эвилелдешкен республикаларының Дээди Советтери тургузар.

3 чүүл. Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарары-биле экономиктиг административтиг район бүрүүнүге улус ажыл-агыйының Чөвүлелин тургузар.

(Төнчүзү 2-ги арында).

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдагы) Күрүне чээшкинин үндүрер дугайында

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң **доктаатканы болза:**

1. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдагы) Күрүне чээшкинин 12 миллиард рубль түннүг кылдыр 5 чыл хуусаалыг үндүрер.

2. Чээшкиниң облигацияларын болгаш оон удугларын күрүненин болгаш чер-чериниң үндүрүглериниден база чыылдаларыдан хостаар.

3. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдагы) Күрүне чээшкинин үндүрер дугайында ССРЭ-ниң Сан министерствозуңуң киирип келген саавырын бадылаар.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдагы) Күрүне чээшкинин үндүрериниң

СААВЫРЫ

1. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниг (1957 чылдагы) Күрүне чээшкинин 1957 чылдың ноябрь 1-ден 1962 чылдың ноябрь 1-те чедир хуусаалыг үндүрер.

2. Чээшкинин чүгле чоокша орулгаларга сайгарарга-биле үндүргеи. Чээшкинин тарадылгазы чурумун ССРЭ-ниң Сан Министерствозу доктаадыр.

3. Чээшкин разряд бүдүүнде 100 миллион рубльдиг разрядтарга хуваатыпар.

Разряд бүрүүг 20000 сериялардан тургустуунар. Разряд бүрүүнүн сериялары № 220001-ден № 240000 чедир номерлериг болур.

Сериялар бүрүүнде облигациялар № 01-ден № 50-те чедир дугаарлыг болур.

4. Чээшкиниң облигацияларын 500, 200, 100, 50, 25 болгаш 10 рубль үнелиг кылдыр үндүрүп турар.

500 болгаш 200 рубль үнелиг кылдыр үнген облигациялар чаңгыс сериялың чүс рубльдин бөлүк алы ийи облигацияларындан беш алы ийи дугаарлыг кылдыр тургустүүр-биле облигацияны деңгелеткен дугаар бүдүрүнге чаңгыс үнелиг товар-шар беш ийиже алы ийи облигациларны алыр аргаын бээр.

50, 25 болгаш 10 рубль үнелиг облигациялар болза, чүс рубль үнелиг облигациялардың кежиктери болуур болгаш чүс рубль үнелиг облигацияларга таваржыкан облигациялар 1/2, 1/4, 1/10 алыр аргаын бээр.

5. Чээшкиниң облигацияларының талазы-биле бүгү орулгалар ойнаашкыннар хевири-биле төлөтиннер. Ойнаашкыннарының ниити түүр чээшкиниң беш чыл хуусаалының дургузунда өртүүнү-биле чылда 2 хуу кылдыр доктаатылган.

Чээшкиниң беш чыл хуусаалының дургузунда бүгү облигацияларының 6 хуусун ойнаар, мынаарга облигацияларын оон өртээн 94 хуузу олурнын чогуур үнезин өгүүлер төлөтиннер. Ойнаан алган облигация төлөтиннер болгаш оон ыңайгы тираждарын кадыгыннар.

Облигациялардың чогуур үнезин (чүс рубльдин) киириштирбишаан, чээшкиниң тираждарына 5.000, 1.000, 500 болгаш 200 рубль хемчеелдиг кылдыр доктаатыпар.

6. Чээшкиниң беш чыл хуусаалының дургузунда ойнаашкыннарының 5 тираждары — чыл бүрүде бир тираждан чорутунар. Ойнаашкыннарының тираждары 1958 чылдан эгелээн ССРЭ-ниң Сан Министерствозунуң доктаатканы хуусаалларында чорутунар.

7. Чээшкиниң разряд бүрүүнүге, тодаргайларга, 100 миллион рубль бүрүүнүге ойнаашкыннарының тираждарынга чоок адаанда ойнаашкыннарының саны таваржыр.

Чүс рубльдин облигацияларынга чогуур үнезиниг-биле кады таваржыр ойнаашкыннарның хемчээли	Таваржыр ойнаашкыннарның саны	
	бир тиражка	бүгү 5 тираждарга
5.000 рубль	1	10
1.000 рубль	2	100
500 рубль	20	1500
200 рубль	11678	58390
Ойнаашкыннарның ниити саны	12000	60000
Ойнаашкыннарның ниити түүр (рубль-биле)	2515600	12578000

8. Ойнаашкыннар облигациялар 1959 чылдан эгелеп, чээшкиниң тоолуунга 4 чылдың дургузунда оларның чогуур өртээн өгүүлер төлөтиннер (садып алдынар). Чээшкиниң 100 миллион рубль бүрүүнүнүн чыл бүрүде-ле 23 500 000 рубльден облигациялар садып алдынар.

Төлөтиниң (садып алдының) турар облигациялардың серияларының дугаарлары төлөтиннериниң тираждары-биле тодаргайлатынар: Төлөтиннериниң тираждарын чорударының хуусаалларын ССРЭ-ниң Сан министерствозу доктаадыр.

1959—1961 чылдарда төлөтиннериниң ийи-ийи тираждарын, а 1962 чылда төлөтиннериниң бир тиражын чорудар. Төлөтиннериниң тираждарынга үнезин облигацияларны 1962 чылдың ноябрь 1-ден эгелээш садып алыр.

9. Ойнаашкыннарга таваршыкан облигацияларны, база ол ышкан чогуур үнезин өгүүлер садып алмышкынга кирер облигацияларны 1963 чылдың ноябрь 1-те чедир төлөтирип алыры-биле киирип болур; ол хуусаа эрткен соонда төлөөшкинге кирбеен облигациялар боттарының ниитүүн өскүнар болгаш төлөөшкинге кирбес.

ССРЭ-ниң Сан Министри А. ЗВЕРЕВ.

Районда мурнап дооскан

«Торгалыг» колхозу ажыл-агый артели часкы хову ажылынга мурнуку кайы-ла чылдардан белеткелдиг ужурашкан. Организастыг удуртулганың болгаш кызыгаар күш-ажылдың үүнелиниде ол колхоз тараа культураларының чажыдазын Өвүр районнуң өске колхозтарындан мурнап, майның 5-те чедиишкиниг дооскан.

Урезиниң хынамчалыг арыглап, хорааныу аңы ажылдан белеткээр хемчегер чогуур ойнуде организастыг чорутунган. Чадаананың машина-трактор станциязының чорудуп бергени бригаданың механизаторларындан эш Белек-оол «Торгалыг» колхозта ажылдап турар. Оон техниканы кажыгыр, башкарылгага мергежилдиг колхозчулар маңтап турар. Шых балырыг илиптээр база чажыгга-даа үеинде эш Белек-оол хүнде ажыг нормазын 125 хуулан ажыр күүсеп турар.

Тараа культураларын ол колхоз 225 гектарда чаткан, илиптиг кыылтасты планныдан 10, а арбайны 65 гектарды ажыр тараан. Белеткеп алган черге ажыдаа хой.

Тракторларның үрелиишкинин чидирер

Сут-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозу ажыл-агый артелинде МТС-тен ажылдап турар тракторлар үрүүлүг үрелиишкинге таваржып турар.

Бо чорук хой удаа болуп келген. Чижээ, № 28 «ДТ-54» деп трактор үрелгеш 14 хонук база № 19 «ХТЗ-НАТИ» деп трактор 20 хонук иштинде шуут ажылдаваан. Трактористер Ромашцев, Чыртаан тракторларны сентеп күш четпейн, база оларны эки сентнер ужурунда билбейн турар. Ол ышкан сеңдиктер болгаш өске-даа хонуулар херекселдерги база-ла үрелип турар.

Тракторларны үрелгеи четкес кежиктерин сентнер, база трактор бригадазының планныг ажылдарын күүсеткер дугаарында чогуур кичеңгей салыры МТС-тың дирекциязындан негеттинип турар.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫ

Үлетпүрвү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында

ХООЙЛУ

(Эгези 1-ги арында).

4 чүүл. Экономиктиг административтиг районнуң улус ажыл-агыйының Чөвүлели эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлели: улус ажыл-агыйының Чөвүлелиниң Даргазы, Дарганың оралакчылары болгаш улус ажыл-агыйының Чөвүлелиниң кежигүннери составтыг кылдыр тургузар.

Улус ажыл-агыйының Чөвүлелиниң даргаларын эвилелдешкен республиканың Дээди Совединге эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының киргенин ёзугаар министрлер кылдыр тоныйлап болурун болгаш олар эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелиниң составынга киргеи турарын доктаадыр.

5 чүүл. Экономиктиг административтиг районнуң улус ажыл-агыйының Чөвүлели бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелинге шуут чагыртыр.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдерин дамчыштыр улус ажыл-агыйының Чөвүледдериге удуртулганы боттандырар.

6 чүүл. Экономиктиг административтиг районнуң улус ажыл-агыйының Чөвүлелиниң чаныңга чөвүлээр органның эргелериге техника-экономика чөвүлели ажылдар.

7 чүүл. Экономиктиг административтиг районнуң структуразын эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлели бадылаар.

8 чүүл. Экономиктиг административтиг районнуң улус ажыл-агыйының Чөвүлели бодунуң эрге-хүлээлгезиниң хемчээлдериге ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Хоойлуларына, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарына болгаш айтышкыннарына үндезилээш база оларны күүседирип-биле доктаалдарны болгаш айтышкыннарны үндүрер. Улус ажыл-агыйының Чөвүлелиниң доктаалдарын болгаш айтышкыннарын эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлели күш чок болдурган турун болур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели улус ажыл-агыйының Чөвүлелиниң доктаалдарын болгаш айтышкыннарын ара соксадыр эргелиг.

9 чүүл. Үлетпүрвү болгаш тудугну эргелеп башкарарын ээде тургузары-биле холбаштыр ССРЭ-ниң дараазындагы ниити-эвилел Министерстволарын дүжүрер:

автомобиль үлетпүрүнүн;
машина тудуунун;
прибор тудуунун болгаш автоматчыдыга херекселдериниң;
станок тудуунун болгаш инструмент үлетпүрүнүн;
тудуг болгаш орук машиналарының тудуунун;
нефть үлетпүрүнүн бүдүрүлгелер тудуунун;
трактор болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуунун;
транспорт машина тудуунун;
аар машина тудуунун;
электротехника үлетпүрүнүн.

10 чүүл. ССРЭ-ниң Электростанциялар министерстволуг болгаш ССРЭ-ниң Электростанциялар тудуунун министерстволуг ССРЭ-ниң электростанцияларының ниити-эвилел министерстволуг кылдыр каттыштырар.

ССРЭ-ниң Камгалал үлетпүрүнүн министерстволуг болгаш ССРЭ-ниң Ниити машина тудуунун министерстволуг ССРЭ-ниң Камгалал үлетпүрүнүн ниити-эвилел министерстволуг кылдыр каттыштырар.

11 чүүл. ССРЭ-ниң дараазындагы эвилел-республика министерстволарын дүжүрер:

саазын болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүрүнүн;
хоорай болгаш кодээ тудугунун;
чимек үлетпүрүнүн;
ыяш үлетпүрүнүн;
нефть үлетпүрүнүн;
аъш-чем баразаннарының үлетпүрүнүн;
тудуг материалдарының үлетпүрүнүн;
балык үлетпүрүнүн;
тудугунун;
металлургия болгаш химия үлетпүрүнүн бүдүрүлгелер тудуунун;
хөмүр даш үлетпүрүнүн бүдүрүлгелер тудуунун;
хөмүр даш үлетпүрүнүн;
өнүүт металлургиянын;
кара металлургиянын.

Оон-биле холбаштыр эвилелдешкен республикаларның хамаарышкан эвилел-республика министерстволарын дүжүрерин эргежок чугула деп санаар.

12 чүүл. Дүжүрүп турар министерстволарның эргелелиге турган бүдүрүлгелерин болгаш организацияларны экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агыйының хамаарышкан Чөвүледдериниң шуут чагыргазына дамчыдып бээр.

13 чүүл. Ниити эвилел министерстволарының: ужар-чүүл үлетпүрүнүн, камгалал үлетпүрүнүн, радиотехника үлетпүрүнүн, судно тудуунун үлетпүрүнүн, химия үлетпүрүн болгаш электростанцияларның министерстволарының эргелелиге турган бүдүрүлгелерин болгаш организацияларны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаары дамзы ёзугаар экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агыйының хамаарышкан Чөвүледдериниң шуут чагыргазына дамчыдып бээр.

ССРЭ-ниң бо чүүлде айытылган министерстволарының үлетпүрүнүн хамаарышкан адырларын планнаар эрге-хүлээлгелерин болгаш үлетпүрүнүн хөгжүдезинге бедик техниктиг деннелги хандырарын тодарадыр. Ол эрге-хүлээлгелерин экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агыйының Чөвүледдерин дамчыштыр министерстволар боттандырарын доктаадыр.

14 чүүл. ССРЭ-ниң үлетпүрүү эвес министерстволарының эргелелиге турган бүдүрүлгелерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаары дамзы ёзугаар улус ажыл-агыйының хамаарышкан Чөвүледдериниң шуут чагыргазына дамчыдып бээр.

15 чүүл. Дүжүрер министерстволарның эргелелиге турган бүдүрүлгелерин болгаш организацияларны, а ол ышкаш дериг-херекселдерни, чиг-этти болгаш өскедаа үнелиг чүүлдерин экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агыйының Чөвүледдериниң эргелелиге дамчыдып бээриниң чурумун болгаш хуусаалтарын бо Хоойлуга дүүштүр доктаадырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиге дагыр.

16 чүүл. Министерстволарның болгаш ведомстволарның аппарадындан хосталып үнер ажылдакчыларны ажылга таарыштыр киирерин эң ыыска хуусаларда хандырарын, ол талазы-биле эргежок чугула кичээнгейни болгаш сагыш салыышкынын илергейлээрин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиге болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдериге дагыр.

17 чүүл. Республикаларның ажыл-агый министерстволарын дүжүрер дугайында болгаш оларның чагыргалында турар бүдүрүлгелерин болгаш организацияларны экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агый Чөвүледдериниң азы ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң эргешинге шилчидин бээр дугайында саналдарны эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериге бөөрүп-биле киирерин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдериге дагыр.

18 чүүл. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-агыйны перспективтиг планнаар талазы-биле Күрүне комиссиязын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүнеиин план комитеди (ССРЭ-ниң Күрилаары) кылдыр эде тургузар.

ССРЭ-ниң Күрилаары болза чуттуң улус ажыл-агыйының эртемниг план-экономиктиг органы болур ужурлуг деп доктаадыр.

Улус ажыл-агыйының негелдерин бүгү тала-биле өөренип көөрү боттандырар, эртеннинг болгаш техниканың чедишкиннерин барыдзалап турган улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң агар болгаш перспективтиг планнарын ажылдап кылыр, улус ажыл-агыйының эң чугула адырларын хөгжүдерде чаңгыс аай төвүлеткиген политиканы чорудар, аңаа үндезилээш чурттуң бүдүрүкчү күштерин шын сайгарып тургузарын болгаш улус ажыл-агыйының бүгү адырларының пропорционалдыг хөгжүдеин хандырар, а ол ышкаш улус ажыл-агыйының материал-техниктиг хандырылгазының планнарын ажылдап кылыр болгаш үлетпүр продукциязының дужаалгаларын боттандырарда күрүнеиин сагыга чурумун чаңгыын чокка сагырын контрольдаарын хандырар чорукту ССРЭ-ниң Күрилаанына даандырар.

Оон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң улус ажыл-агыйының агар планнаашкынының талазы-биле Күрүнеиин экономиктиг комиссиязының кылыр ажылдарын ССРЭ-ниң Күрилаары болгаш эвилелдешкен республикаларның күрилаанарын боттандырар чүве толаде, ол комиссиянны дүжүрер.

19 чүүл. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күрүнеиин эртем-техниктиг комитедин тургузар, ада-чуттуң болгаш даштыкының эртеминиң болгаш техниказының чедишкиннерин, а ол ышкаш бүдүрүлгенин мурнакчы дужулгазын өөренип көөр, ол чедишкиннерни калоаа-биле пропагандаалар чорукту боттандырар, эртем-техниктиг литератураны үндүрер болгаш чаа техниканың хөгжүдезин оваа ону улус ажыл-агыйынга шидгээдин киирерин контрольдаар чорукту аңаа даандырар.

Оон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаа техника талазы-биле Күрүне комитедин (ССРЭ-ниң Күртехниказын) дүжүрер.

Эртем-техниктиг комитеттерин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдериге, а эргежок чугула аварган таварылгаларда экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агыйының Чөвүледдериниң чаныңга турган чугумчалыг деп саналар.

20 чүүл. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составынга эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдериниң Даргаларын, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүнеиин эртем-техниктиг комитедин даргазын болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаныңда Төп статистика эргелелиниң начальникин немей киирер.

ССРЭ-ниң Күрилаанының Даргазының оралакчыларын болгаш ССРЭ-ниң Күрилаанының кол киидистериниң начальниктерин ССРЭ-ниң Дээди Совединге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының саналдаанын ёзугаар ССРЭ-ниң министрлери кылдыр тоныйлатырган болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составынче киргеи турун болур деп доктаадыр.

21 чүүл. Экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агыйының Чөвүледдериниң дугайында, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүнеиин план комитединиң дугайында, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүнеиин эртем-техниктиг комитединиң дугайында болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чашында Төп статистика эргелелиниң дугайында саалырларны ажылдап кылырын болгаш бадылаарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиге дагыр.

22 чүүл. Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарын организастаарының бо Хоойлуда көрүнгеи ээде тургузуушкыну 1957 чылдың июль 1-ге чедир боттанган турар ужурлуг деп доктаадыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазының Оралакчызы
Д. КОРОТЧЕНКО.
ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1957 чылдың май 10.

ССРЭ-ниң Конституциязынга (Үндезин Хоойлузунга) өскерилгелер болгаш немелделер киирер дугайында

ХООЙЛУ

«Үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» Хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң Конституциязынга (Үндезин Хоойлузунга) дараазында өскерилгелерни болгаш немелделерни киирерин доктаатты:

1 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязының 14 чүүлүнүн «и» пунктузун мынчаар бижиир:

«и) ниити-эвилел чагыргазында — банкыларны, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый албан черлерин база бүдүрүлгелерни, а ол ышкаш садыг бүдүрүлгелерин эргелээр; эвилел-республика чагыргазында үлетпүрү болгаш тудугну ниити удуртур».

2 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязының 60 чүүлүнүн «в» пунктузун мынчаар бижиир:

«в) Республиканың улус ажыл-агый планын болгаш бюджедин бадылаар, экономиктиг административтиг районнарны тургузар».

3 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязының 68 чүүлүнүн «а» пунктузун мынчаар бижиир:

«а) ССРЭ-ниң ниити-эвилел болгаш эвилел-республика Министерстволарының база аңаа чагыдткан өске-даа албан черлерниң ажылын каттыштырар болгаш үлүмн-шигээр, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдерин дамчыштыр экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агый Чөвүледдерин удуртуун боттандырар».

4 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязының 69 чүүлүн мынчаар бижиир:

«69 чүүл. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң эрге-хүлээлгезинге хамаарышкан эргелелдин болгаш ажыл-агыйының адырларының талазы-биле эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдериниң, экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агый Чөвүледдериниң доктаалдарын болгаш айтышкыннарын ара соксадыр болгаш ССРЭ-ниң Министрлериниң дужаалдарын база инструкцияларын күш чок болдурар эргелиг».

5 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязының 70 чүүлүн мынчаар бижиир:

«70 чүүл. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелин ССРЭ-ниң Дээди Соведи дараазында составтыг тургузар:

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы;
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчылары;
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары;
ССРЭ-ниң Министрлери;
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүнеиин план комитединиң Даргазы;
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң айтырыгларының талазы-биле Күрүне комитединиң Даргазы;
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүнеиин эртем-техника комитединиң Даргазы;
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Тудут херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң Даргазы;
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаныңда Күрүнеиин айыыл чок чорудунун комитединиң Даргазы;
ССРЭ-ниң Күрүне банкызының баштаар черинин начальниги;
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаныңда Төп статистика эргелелиниң начальниги.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составынга албан-дужаалдарының аайы-биле эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдериниң Даргалары киирер».

6 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязының 77 чүүлүн мынчаар бижиир:

«77 чүүл. Ниити-эвилелиг Министерстволарынга хамааржыр Министерстволар болза:

ужар-чүүл үлетпүрүнүн;
даштыкы садыгның;
далай флодунун;
камгалал үлетпүрүнүн;
орук харыысаларының;
радио-техника үлетпүрүнүн;
ортумак машина тудуунукунун;
судно тудар үлетпүрүнүн;
транспорт тудуунун;
химия үлетпүрүнүн;
электростанцияларының».

7 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязының 78 чүүлүн мынчаар бижиир:

«78 чүүл. Эвилел-республика Министерстволарынга хамааржыр министерстволар болза:

иштики херектерниң;
дээди өредилгениң;
геологиянның болгаш чер иштинин байлаан камгалаарының;
күрүне контролунун;
кадык камгалалының;
даштыкы херектериниң;
культураның;
камгалалдың;
харыысаның;
кодээ ажыл-агыйның;
совхозтарның;
садыгның;
сан-хөөнүн;
тараа продуктуларының».

8 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязының 82 чүүлүн мынчаар бижиир:

«82 чүүл. Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдери болза автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүледдериниң доктаалдарын болгаш айтышкыннарын ара соксадыр, крайларның, областларның болгаш автономнуг областларның ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүсеекчи комитеттериниң шиитпирлерин болгаш айтышкыннарын, база экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агый Чөвүледдериниң доктаалдарын болгаш айтышкыннарын күш чок болдурар эргелиг».

9 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязының 83 чүүлүн мынчаар бижиир:

«83 чүүл. Эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелин эвилелдешкен республиканың Дээди Соведи дараазында составтыг тургузар:

Эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы;
Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчылары;
Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары;
Министрлер;
Күрүнеиин план комиссиязының Даргазы;
Эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Тудут болгаш архитектура херектериниң талазы-биле Күрүне комитединиң Даргазы;
Эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чаныңда Күрүнеиин айыыл чок чорудунун комитединиң даргазы».

10 чүүл. ССРЭ-ниң Конституциязынга дараазында уткалыг 88-а чүүлү немээр:

«88-а чүүл. Экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агый Чөвүледдери эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелинге [illegible] ажыл-агый ажыл чорудулгазының оларга дааскан адырларын удуртуу.

Экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агый Чөвүледдери болза бодунуң эрге-хүлээлгезиниң хемчээлдери-биле ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республиканың хоойлуларынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарынга болгаш айтышкыннарынга үндезилээш база оларны боттандырары-биле доктаалдарны болгаш айтышкыннарны үндүрер».

ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазының оралакчызы
Д. КОРОТЧЕНКО.
ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль 1957 ч., майның 10.

Американың Каттышкан Штаттарының Конгрезинге, Великобританиянын Парламентизинге

ССРЭ-ниң Дээди Совединин КЫЙГЫРЫЫ

Бо айтырыгны чогуур билип алышкын-биле болгаш чогумчалыг харыы-биле утпуур боор деп бүзүревишаан, Американың Каттышкан Штаттарының Конгрезинге болгаш Великобританиянын Парламентизинге Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Соведи бо кыйгырыгны чорудуп тур.

Делегейнин байдалының тургустуна берген байдалында бистин үш күрүнелеривистин парламентилери болза бүгү-ниитиниң тайбыңының хуу-салымы дээш, кижи төрелгенге кыжанып турар айыылы чайладыры дээш, оларга онаажып турар харыысалга дугайында эң-не бедик билишкинни илередир ужурлуг деп Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Соведи санап турар.

АКШ-тың болгаш Великобританиянын улустары-биле, а ол ышкаш өске-даа бүгү чурттарның миллион-миллион эр, хөрээжен кижилери-биле бир домей совет улус болза эңдере чепсегленишкинин уур аныыдыг чаңаа кирип турарын өөрүшаан турар дүвүрел-биле хайгаарап көрүп турар.

Чепсегленишкиниң канчаар-даа зажок улуг үрегдекчи күчүлүг чаа хевирлери—атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны, диптер аразының ракеталарын болгаш массалыг уутказашкынның өске-даа херекселдерни бүдүрери улам улуу-биле калбарып турар болгаш оларның курлавырлары көвүдеп турар.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хереглеп чорутқан кандыг-даа дайын хей миллион-миллион кижилерниң өлүп чидиринге, бүдүн чурттарның хоозураарынга, культураның улуг болгаш катаптатынмас үнелиг чүүлдерин уутказарынга кыжанып турар ыңдыг үеже кижи төрелгетен кирген. Ядролуг чепсекти шенээриниң уржуктарынан болур айыыл дугайында делегейнин хей-ниитизинин санал-оналы амгы үеде ханызы-биле болгаш дүрүм ёзугаар дүвүреп турар.

Ыңдыг шенелделериниң уржуктары ам-даа четче эвези-биле өөренип көрүнгеи болзажок, ыңдыг шенелделерин улам ыңай үргүлчүлээри кижилеринг кадынга кыжаннынгы тургузар дээрзинин дугайында делегейнин көскү эртемденнери ам-на сагындырып турарлар.

Эңдере чепсегленишкин делегейнин байдалын хораннавышаан, күрүнелерини арасында харыысааларга бүзүрешпес болгаш чигзиниглиг чорукту төрүүндүрүп турар. Ол чорук көргүушкүнү болгаш бүзүрел чок чорукту тарып, кижилеринин шыпшың чурттаарынга болгаш ажылдаарынга мөөндак болун турар. Бүгү-ле чурттарда иелер боттарының ургулчуларын хуу-салымы дээш сагыш аарып, аныктар боттарының келир үеин дээш дүвүреп турарлар. Улуг өртектиг этомнуг болгаш водородтуг чепсекти бүдүрери болза боттарының бюджеттериниң улам хей акша-хөрөнгинин чепсегленишкинге чартыктырар ужурга таваржып турар үндүрүг төлекчилериниг аар чүктешки болун турар.

Ядролуг чепсек талазы-биле эңдере чепсегленишкинин уутказарын, кижи төрелгетенге кыжанып турар хоозуралды болдурбазын бүгү-ле чурттарда чонуң эң-не ыңы-бүрү кезектери кызымаа-биле иегеп турар.

Ыңдыг болза-даа ядролуг дайын чайлаш чок болгаш атомнуг алаанажылганы доктаадыр аргажок дээрзин улустарга бүзүредирин орааладып турар чаңдык политиктиг болгаш шериг белүктериниң ам-даа бар болун турары хомуданчыг. Ынчалзаа-даа ол бадыткалга үндезин чок болгаш ол болза бүгү делегейге тайбыңны саңгалаарынга болгаш быжыглаарынга улустарның күрел-соруун мунчуралдырын бодаан чорук-тур. Атомнуг дайынны болдурбайын барып болур болгаш болдурбас-даа ужурлуг. Боттарының күрүнелериниң политиказынга саңдар халадын турар парламентилер ол херекке улуг салыышкынны кылып болурлар. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг күрүнелер—АКШ-тың, Великобританиянын болгаш ССРЭ-ниң харыысалгалыг белүктериниг онза идегелди улустар чөпүү-биле салып турарлар. Ядролуг чепсекти чүгле үш күрүнелер бүдүрүп турар харын ам, атомнуг эраның эң-не эгезинде, атомнуг дайынны болдурбайын барып болур хемчеглериниг дугайында черле чиигн-биле дугуржулганы кылып ап болур. Чепсек дүжүрүүшкүнүнүн айтырының шиитпирлээр талазы-биле болунун ролюн Каттышкан Нациялар Организациязы күүседир дээрзин делегейнин улустары санап турар.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Соведи 1956 чылдың июль 16-дагы болунун Кыйгырыынга чепсек дүжүрүүшкүнүнүн болгаш атомнуг база водородтуг чепсекти хоруудаарының айтырыынче бүгү чурттарның парламентилериниң кичээнгейин хаара тырттар аргалыг болган болгай.

Чепсек дүжүрүүшкүнүнүн айтырының бүрүү-биле шиитпирлээр чорукту чиигдирин күзээш, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг айтырының талазы-биле ниити дугуржулганы чедип алыры хамаарылга чокка, атомнуг болгаш водородтуг бомбаларның шенелделерин доп-дораан соксадырынга бодунун беленнинин дугайын Совет чазактың медегээнин билдингир болгай.

Ол базынны бүрүү-биле чүүлдүзүнүн көрбүшаан, атомнуг болгаш водородтуг бомбаларның шенелделиг чаза девишкиннерин доп-дораан соксадыр дугайында ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританиянын чазактарының аразынга дугуржулга чедип алырынга дуза каларынче болгаш ол сорулгаларга оларның эргежок чугула деп саналы хемчеглерни алырынче Совет чазак ССРЭ-ниң Дээди Соведи Американың Каттышкан Штаттарының Конгрезин болгаш Великобританиянын Парламентизин кыйгырып тур. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг шенелделерин соксадырынга болгаш ону хоруудаарынга чедирип болур орудтарының дугайында санал-онал солчуру-биле АКШ-тың, Великобританиянын, ССРЭ-ниң парламент аразында комителин тургузар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле АКШ-тың болгаш Великобританиянын парламентилериниг болунун талазындан ССРЭ-ниң Дээди Соведи киирип тур.

Ол айтырыг улустарының күзел соруунга дүүштүр сонгаарладышкын чокка шиитпирлетиниг турзун дээш, Американың Каттышкан Штаттарының Конгрези болгаш Великобританиянын Парламентизи олардан хамааржыр бүгү-ле хемчеглерни алыр боор дээрзинге идегелин ССРЭ-ниң Дээди Соведи илередип тур.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Соведи

Москва, Кремль 1957 ч., май 10.

Моол Арат Республиканың чазак төлээлериниң Москвада чедип келгени

Моол Арат Республиканың чазак төлээлериниң Москвада чедип келгенин москвачылар чүректиң ханызындан изиг ынакшыл-биле уткуп алганнар. Найыслалдың Внуково аэродромче чоруткан кудумчуларын Моол Арат Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле каастагылаан турган. Делгем кудумчуну кежилдир: «Моорланар!», «Совет болгаш моол улустарының арасында үзүлбес эпкайыралы делгереп болгаш быжыгып турган!», «Социализмниң оруу-биле бар чыдар акы-дунма моол улус делгерезин!» деп лозунгуларны шөйгүлеп каан турган.

Моол Арат Республиканың чазак төлээлерин эштер Н. А. Булганин, А. И. Микоян, В. М. Молотов, М. Г. Первухин, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. А. Яснов, ССРЭ-ниң министрлери болгаш өске-даа албанның кижилери уткуп алган.

Уткаанларның аразында ССРЭ-де турып турар дипломаттыг төлээлекчи черлериниң баштыннары, алчын черлериниң ажылдавчылары, совет болгаш даштыкы журналистер база тургулаан.

Иркутскиден ушкан агаарның «ТУ-104» деп улуг корабли 16 шак 50 минутада Внуково аэродромга кээп хонупкан. Моол Арат Республиканың чазак төлээлериниң кежигүннери — Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, төлээлериниң баштыны Ю. Цеденбал, Моолдуң Араттын-Революстуг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң кежигүү Д. Дамба болгаш төлээлериниң өске-даа кежигүннери чадалап черге дүжүп келгеннер.

Совет чазактың болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртукчулары Моолдуң күрүне ажылдавчылары-биле быжыг хол тутчуп мендилешкеннер.

МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал микрофон мурнунга чүве чугаалаан.

Оон соонда моол аалчылар болгаш совет удуртукчулар автомашиналарга олургулапкаш, хоорайже чоруп каннар.

(СЭТА).

Моол чазак төлээлериниң Москвада чоруп турары

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин майның 11-де Бремльге Моол Арат Республиканың чазак төлээлерин хүлээп алган. Төлээлерни ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Д. С. Коротченко база хүлээп алган. Ол-ла хүн төлээлерни СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары Н. С. Хрущев хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин майның 11-де Кремльдиң Улуг орлуузунга аалчыларның алдары дээш эртенги шайлалга тургускан. Акы-дунмалышкы, чүректиң ханызындан байдалга эрткен шайлалга үезинде найыралдыг чугаа солчуушкуннары болгулаан.

Моол чазак төлээлери В. И. Ленининиң болгаш И. В. Сталининиң мавзолейинге чораш, чечектер салгылаан.

Хүннүң ийги чартыында төлээлер Лужникиде спорт тудугларын көргеннер.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың чазак төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннар

Совет Эвилелиниң чазак төлээлериниң Моол Арат Республикының чазак төлээлери-биле чугаалажыышкыннары майның 11-де Кремльге өгелээн.

Совет талаадан чугаалажыышкыннарда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүү болгаш СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары Н. С. Хрущев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы А. И. Микоян, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы И. Н. Кузьмин, ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер министри А. А. Громыко, Даштыкы садыг министри Н. Г. Кабанов, Экономиктиг харылзаалар херектериниң талазы-биле кол эргелелдиң начальниги П. В. Никитин, ССРЭ-ниң Моол Арат Республикада Элчини В. И. Писарев олар киржип турарлар.

Моол талаадан чугаалажыышкыннарда Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, Моолдуң Араттын-Революстуг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң кежигүү Д. Дамба, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы Б. Ширендыб, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы болгаш Күрүнениң план комиссиязының даргазы Л. Цend, Даштыкы херектер министри Д. Адилбиш, Мал ажылының министри Д. Балжинням, Сан-хөө министри Д. Моломжамц, Үлетпүр министри О. Бат-Очир, Моол Арат Республиканың ССРЭ-де Элчини С. Бата олар киржип турар.

Чугаалажыышкыннарның өгезинде Моол Арат Республиканың чазак төлээлеринге болгаш оларның күрү-биле найыралдыг моол улуска Н. А. Булганин чылы-биле байырны чедирген. Совет Эвилелинге келир дугайында чалааны дээш, Моол Арат Республикага көргүскен улуг дузаламчызы дээш СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка, бүгү совет улуска Моол Арат Республиканың чазак төлээлериниң болгаш моол улустуң мүрнүнүлан чүректиң ханызындан четиргенин Ю. Цеденбал илереткен.

Оон соонда чугаалажыышкыннарның кирижиччилери кайы-даа чурттарга сонуургалдыг болуп турар айтырыгларны чугаалажырынче шилчээн. Акы-дунма совет-моол харылзааларны улам ынай хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле, база амгы үениң делегей байдалының хөгжүлдезиниң-биле холбашкан чамдык айтырыглар талазы-биле бүгү таланың өөнөл-онал соонуушкуннары болган.

Чугаалажыышкыннарның чорудулгазында чугаалажып көрген бүгү-ле антырыгларның талазы-биле бүрүү-биле чаңгыс эп-сетиилдиг чорук орта илереен. Чогуур саналдарны белеткээш, оларны чугаалажып көөрү-биле чазак төлээлериниң кирерин ийи төлээлериниң төлээлекчилериниң дагзыры чугула деп көргеннер.

Чугаалажыышкыннар чүректиң ханызындан оолгаш найыралдың байдалынга, бот-боттарын долузу-биле билчиччиниң угаан-бодалынга эрткен (СЭТА).

Чолаачыларны кижизидеринче кичээнгейни күштелдирер

Бистиң областың бүгү улус ажылагийын хөгжүдер херекке чолаачыларның ролю улуг, чүге дээрге Тыва областа кол транспорт ам дээрезинде автотранспорт болуп турар. Ынчаарга, автомобиль транспортунда кол кижи—чолаачы.

Мынчангаш, чолаачыларны өөредир, кижизидер талазы-биле ажылды областың автотранспорт эргелели сөөлгү үеде өлөөн күштелдирген. Оон түннелинде мурнакчы чолаачылардың саны көвүдээн. Чижээ, Кызыл АТК-зында Ооржак Бара-Ашак, Панасюра, Комбуй-оол болгаш оон даа өскелер боттарының бүдүрүлге планнарын ай санында ажыр күүсеп, хой килограмм кывөр, чаар материалдарны камнап ап турарлар.

Ындыг болза-даа, чолаачылар-биле ажылда улуг четпестериниң барын демдеглээрин эргежок чугула. Чолаачыларны өөредириниче, кижизидериниче кичээнгейни чамдык АТК-ларда кошкак угландырып турар. Мурнакчы чолаачыларның дуржулгазын бүгү чолаачыларның ортузунга нептередир дугайында сагыш салыышкын ам-даа эвээш. Чолаачылар-биле ажылды четпес турган түннелинде чамдык чолаачыларның талазындан күш-ажылдың сагылга-чуруумун үрээр, автомашинаны башкарарының дүрүмүн сагывас фактылар ам-даа бар.

Автомашинаны башкарар ажылга кижилерни хүлээп алырда, оларны эки ынавас, хандыр өөренип көрбес чорукту чамдык АТК-ларның удуртукчулары болдуруп турар. Кадрларны ажылга мергежитпес, үргүлчү солуур, ажылдан үндүрер таварылгалар Бызыл АТК-зында, Бызылдың чүк АТК-зында, Чадаана, Бызыл-Мажалык АТК-ларында бар. Ындыг четпестерге төнчүү салыр херек.

Чолаачыларны кижизидеринче хүн бүрүүнүң кичээнгейин угландырары автотранспорт контораларының начальниктериниң, автоажыл-агый черлериниң партия, профсоюзтан болгаш комсомол организацияларының чугула сорулгазы. Чүк сөөртүлгезиниң болгаш пассажирлер хандырылгазының планнарын чедишкиниг күүседири чолаачылар ортузунга ажылды эки тургускаанындан дыка хамаарыр.

Мынчангаш, чолаачылар ортузунга масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды бедик деннелче көдүрери чугула.

Я. НОРБУ.

Келир өөредилге чылынга

Эрзин районнуң Нарында «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери чыл бүрүде-ле школаның өөредилге чылынга белеткенирине дузалажып турарлар.

Школаның келир өөредилге чылынга белеткели өгелей берген. Школаның 1957—1958 өөредилге чылында одаар 1200 кубометр ыяжын белеткээш, хүлээдип берген. Одаар ыяш белеткелинге эштер Дарыма Седи, Бумбалдай, Горбунов, Урбан, а сөөртүрүнге Самдан, Эргил-оол, Ширинзивин, Сандый олар идепкейлиг киришкен.

Колхозтуң дузазы-биле школаның аарсаар септелгезин өгелей берген.

К. НУРЗАТ.

Суурнуң чаагайжыдылгазынче сагыш салыр

Танды районнуң Балгазын суур турып келгенден бээр үр болган. Ындыг болзаа суурну чаагайжыып, ногаанчылар талазы-биле үстүнде көдээ Совет (даргазы эш Воронин) сагыш салбайын турар. Суурну ногаанчыдып, ыяш тарылгазын организастаар ажыл бисте чоруттунмайын турар. Эрткен күскү болгаш бо чазын ыяш тарып олуртурунуң үезинде суурда чангыс-даа организация (көдээ Совет, харылзаа салбыры, ыяш ажыл-агый-ның черн, культура бажыны) ыяш олуртпаан. Харын-даа көдээ Советтиң конторазының хериминиң чартыы чок турып берген. Суурда стадион хевирлиг шөл бар, ону дерип тургузар дугайында эш Воронин чугаалап-ла олурар, ынчалза-даа чүү-даа кылдынмаан, шөлдүң стадионга демейлежир чүзү-даа чок.

Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле ажыл чорутунмайын турары-биле чаъс боранныг хүннерде оон кудумчузунга машиналар хаая эвес «олургулапкан» турар.

Суурнуң чаагайжыдылгазының болгаш ногаанчыдылгазының талазы-биле ажылларны дарый чорудары көдээ Советтен негетинип турар.

В. БАЗЫ?-ООЛ.

Бөрүлерни узуткап турар

Өөвүр районнуң «Совет Тываның 5 чылы» колхозтуң чылгычызы Хартаажык бөрү аннап өлүрериниң мергежээн. Чоохта чаа безин бөрү үнгүрү каскан 5 бөрзекти өлүрген. Бо чылын өлүргени-биле каттышкаш сөөлгү 4 чыллың дургузунда 42 бөрүнү ол өлүрген. Бөрү кежин сатка өртөөн албышаан, шанналдарын база алгыыаан.

Т. САНААЖЫК.

• • •

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүү Б. Нас-Сюрюн малдың дайзыны бөрүлерни чыл-чыда узуткап келген.

Нас-Сюрюн 1956 чылда 11 бөрзектерни узуткаан. Дуржулгалыг анчы чоокта бөрү үнгүрү дилеп чорааш, 2 үнгүр тыпкаш, 16 бөрзекти, бир улуг бөрүнү өлүрген.

А. СОСКАЛ.

• • •

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң кежигүү эш Сарыг-Наза бөрүлериниң оолдан өгелээрин эндевес. Ол бир катап Хаактыг-Ажык тайгазынче аннап үнгеш, бөрү үнгүрү тыпкаш сес бөрзекти өлүрген.

Х. САНДАН.

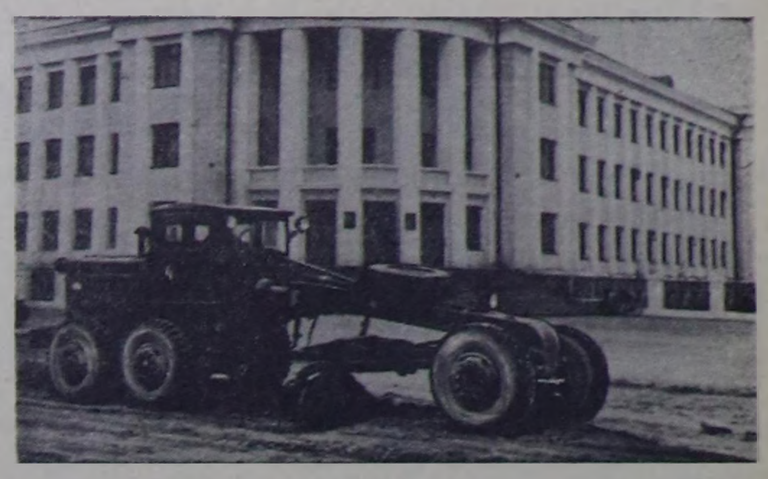

Бызыл хоорай өзүп болгаш чаражып турар. Кудумчуларны чаагайжыдып турар. Чаа-чаа чуртталга бажыннарын, магазиннерни болгаш хөй-ниитиниң өске-даа бажыннарын тудуп турар.

Чурукта: Комсомол кудумчуну асфальтылаар дээш грейдер машина-биле бастырып турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

Шиитпирлетинместээн айтырыг

Ажылчы чонуң материалдыг чаагайжылгазы — Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ажыл-чорудулгазының кол хоойлузу. Ынчангаш, албан черлерин сырый, чыыра тургускулаан, оортан чуртталга бажыннарын үндүрүп алыр деп айтырыгны партия болгаш чазак көдүрүп үндүргеш, боттандырып эгелээнден бээр алаан уе эрткен. Ынчалзажок, ол айтырыг Баа-Хем районнуң төвү Сарыг-Сеп суурда шиитпирлетинмейн турар.

Ук айтырыг көдүрүп турда шынап-ла өөрүнчүг аазаашкыннар бажың хереглеп турар кижилерге четкилээн: суд черинин бажының хостаар, районнуң ыяш ажылагый черин МТС-че, райпрокуратураны милиция черинин, ДОСААФ, куш-культура болгаш спорт райкомнарын райкүүскомнуң бажынынче көжүрер, а хосталган бажыннарны чурттакчыларга бөөр—деп аазаашкыннар тыптып келгилээн.

Шынап-ла каш хонганда суд, прокуратура, сельсовет, ДОСААФ райкому өскээр көшкүлээн. Ынчаарга, чеже хире бажын хосталганы, кымнар бажынга чедингенин? деп айтырыг чаагаар-ла тургустунуп каар.

Үстүнде салдынып турар айтырыгны, «Коммунал конторазының эргезинге чаңгыс-даа бажың шилчип келбээн ийин»—деп, контораның начальниги эш Шипилиниң май 6-дагы дыңналды-биле деп чү болгаш билдингир харылаап каап болур. Бажыннар хосталып турза-даа, оон чүү-даа үнмейн турар. Чижээ, суд черинин улуг бажының хостаан, ыныар уруглар ясليзин киргген (ол шын болбайнаан), прокуратураның бажының хостаан, ыныар эмнелгениң лабораториязын көжүрүп келген, ДОСААФ райкомунуң бажының хостаан, олче суд черин киргеп, баш чүүүр черни хостаан, ыныар ном садының киргген, ыяш ажыл-агый черинин улуг бажының чаңгыс өрээлин хостаан, ыныа школа башкызы эш Халбышоолду чурттаткан. Оон ынай чамдык хосталган бажыңнарны мурнунда-ла бажынларын кижилерге бергилээн. Чижээ, суд черинин улуг бажының хостап алганының «орну» кылдыр судья эш Данзановка ясли турган бажының бир өрээлин берген, оон-даа өске. Болгулаан ындыг сайгарылгалардан болгаш албан черлерин сырый, чыыра көжүргениден соонда ажык үнмейн барган. Ындыг болган ужурунда эш Шипилиниң дыңнадынга каттышпас арга чок.

Демги салдынган айтырыг харылаатына бергенде, ам бир айтырыгны салып алгаш, ону харылаза хамык ужуру билдине бээр: чуртталга шөлүн алгыдар дугайында бо чугула айтырыг чүге шиитпирлетинмейн турарыы? Оон шиитпирлетинмей турарының кол чылдагааны болза, СЭКП райкому болгаш райкүүском ол айтырыгны район иштинге көдүрүп үнгеш, оон өскүүседелиниң дугайында хынаалда чорутпазында боор турар деп дөрт харылаап болур.

Чуртталга бажыннарын хереглеп турар кижилер Сарыг-Септе хөй. Чаңгыс чижекти көргүзергеле четчир. «Колхозчу» солунуң редакциязының ажылдавчызы Николай Тамба бажынга чедимейн, хуу кижилер бажының хелезилеп чурттап турар. Албан черлерин сырый, чыыра тургузуп турар апарганың дынызаш, Н. Тамба райкүүскомга барган, бажың дугайында айтырыгны ол тургускан. Райкүүском даргазы аңза Енисей кудумчузунда № 129 бажынды аазаан, бажың ордерин ол-даа дораан-на алган. Ынчалзажок, удатпаанда партия райкомунуң ажылдавчызы эш Гальченко келгеш: «Сайгарылгалар болган чүве төлөөде, бо бажынды мөөн дунмам уруг өөлөөр» дээш турып берген. Райкүүском даргазының оралакчызы эш Доржунуң юрт киржилезин өзүгаар Енисей кудумчуда № 129 бажың Николай Тамбадан чайлай берген. Бажың чок Н. Тамба оон соонда райкүүском даргазы эш Щелковка четкен. Гостиницаның бир өрээлин аазаап, бижик кылгаш, Тамбаны эш Шипилиниче (комунал конторазының начальниги) чоруткан. Оон база-ла чүве үнмээн.

Ынчангаш, албан черлерин сырый, чыыра тургускаш, чуртталга бажыннарын үндүрүп алыр деп айтырыг Баа-Хем районнуң төвүнде шиитпирлетинмейн турар айтырыг апарган.

С. ТАМБА,
«Шынның» корреспондентизи.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле школачыларның чайгы практиказын организастаары

Областың чамдык мурнакчы школалары теорияның амыдыралдан хоорук чоруун үзүткап, теорияны бүдүрүүчү күш-ажыл-биле холбаштырып турар. Олар кукурузаны болгаш картофель тарып олуртурунга, огород ажылдарынга, тараа шөлдеринге, мал фермаларынга болгаш өске-даа черлерге уруглар янзы-бүрү ажылдарны кылдырып турарлар.

Эрткен чылын Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелинге уруглар 10 гектар кукурузаны ажылдап кылырынга дузалашкан. Сарыг-Сеп ортумак школаның өөреникчилери дүжүт ажаап алышкынның үезинде 250, а Бии-Хем болгаш Суг-Хөл районнарның школачылары 2200 куш-хүнүн ажылдап алган. Чүгле Суг-Аксы ортумак школаның өөреникчилери 1300 куш-хүнү ажылдаан.

Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунга мал чемин Эрзин школазының өөреникчилери белеткеп турганнар. Өөреникчилер Бадаа, Анай, Делгер, Дамба олар хүн нормазын үргүлчү 150—200 хуу күүсеп, а Товариштай, Лопсан олар 6 гектар чериин сигенин бөлдүрер нормалыг турган, сес гектар чедирип турганнар.

Школалар чанында дуржулга участоктарында база улуг ажылдар чорутунуп турар. Бызылдың № 1 ортумак школазының чанында бир гектар шөлде чимистиг сад, чечек тарыыр чер бар болгаш ында кызылтас, суда, кырлыг-хара, арбай, хемидир, кукуруза, картофель, свекла, капустаның янзы-бүрү соорттары болгаш өске-даа тараа болгаш ногаа культуралары өзүп турар. Өске-даа школаларда ындыг участоктар база бар. Танды районнуң Балгазын ортумак школазы ийи гектар шөлдүг болгаш ында өстүрүп турары картофель, свекла, турнепс, суда, тарымал тоорук дээн ышкаш культураларын тарыыр черлерде культивацияны чорудуп турар.

Туран школалары тараа болгаш ногаа культуралары тарыыр шөлдерлиг болгаш чыыктаан чер, чимистиг сад дээн ышкаш черлери база бар. Эрзин школазының участогунда 86 янзы-бүрү культуралар саватынып турар. Областың школаларында чер-чериин байдалынга таарышкан культураларны өстүрүп турар. Школачыларга көдээ ажыл-агый талазы-биле билиглерни шиңгээдип алыр болгаш көдээ ажыл-агый ажылдарын кылып чаңчыгаы берге-даа болза, ол ажылдарны чорудары чүгле ону билип алырынга дузалаар эвес, харын көдээ ажыл-агый культураларын тарыыры болгаш олуртурун пропагандаалары ол болур.

Дүжүт ажаап алышкынының үезинде колхозтарга хөй-хөй школачылар ажылдап турган, ынчалза-даа ол кандыг-даа практика хевир чок турган болгаш дүжүт ажаап алышкынынга аная-ла дуза болуп турган. Ынчангаш моон соңгаар өөреникчилер колхозтарга ажылдап турда оларның ажылын практика хевирлиг кылдыр таарыштыр тургузары чугула.

• • •

Практиканы чорударынга баш удур белеткенир болгаш ол айтырыгны эки бодап кылыр ужурлуг. Башкылар коллективи практиканың тодаргай программазын ажылдап кылыр. 5—7 класстарга программаны өөредилге программазының хемчээли-биле, а 8—9 класстарга көдээ ажыл-агый талазы-биле практика программазының негелдезиниң хемчээли-биле кылыр. Программаның кол-ла сорулгазы болза, бүдүрүлгениң негелдези-биле дүүштүрүп турган, практиканы өөредилге-кижизидилгелиг утка-шыныглыг болдурары болур. Ынчангаш программаны, графикти болгаш онааллаңны тургузарда колхоз баштаар чери-биле дугуржуп алыр. Программада кылыр ажылдарның хевири, хуусаазы болгаш өөреникчилерге өөредилге талазы-биле онааллаар, лекциялар, беседалар база кирген турар.

Ынчан өөреникчилериниң калыкшылын болгаш санитар-гигиеналыг байдалдарны тургузарын база утпаза чогуур. Чаңгыс аай доктаамал хүн чурумун, чемненирининг үелерин, (хүнде үштен эвээш эвес) болгаш ажыл-хүнүнүн каш шак болурун Чырыдыышкын министерствозунуң болгаш Профсоюзтан ТБ-ның айтыышкыннарын өзүгаар тургузар. Ажыл хүнүнүн үргүлчүлээри 5—7 класстарга—2—3 шак, 8—9 класстарга—4—5 шак болгаш 10-гу класстың өөреникчилериниг — 5—6 шак болур.

Өөреникчилер программада кирген ажылдарны кылып турган, үнүштериниң өзериниг болгаш сайзыраарынга агротехниктиг хемчегленнің кандыг рольдуг болурун, чемнишчидилгелериниң дузазын, үнүштериниң хевир болгаш тургузуг талазы-биле кандыг-кандыг демдектерлиг болуп турарын, мал чеми сигеннерни, малдың чайгы ажаалдазын канчаар чорударын, үнүш ажылынга, ол ышкаш мал ажылынга күш-ажылды канчаар организастаарын боттары тодарадып билген турар ужурлуг.

8—9 класстарга, чамдык школаларга 5—7 класстарга, практиканы 2—3 неделя иштинде чорудуп турган, школалар боттарының мурнунга мындыг сорулганы салып турар:

Эртемнериниң үелериниң талазы-биле өөреникчилериниң билиин ханыладыр болгаш быжыглаар.

Өөреникчилерни көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үелериниер-биле, күш ажыл чорудулгазының технологиязы-биле, үнүш, мал болгаш көдээ ажыл-агый ажылдарының техниказы-биле оларны организастаары-биле таныштырар.

Өөреникчилериниң көдээ ажыл-агыга сонуургалын, хандыкшылын чедип алыр.

Өөреникчилер ажылдаар үезинде демдеглел дептерлерин кылыр болгаш практиканы доосан соонда ол демдеглелдерин школага дужаар. Оларга колхозчуларның күш-ажыл дептерин көргүзер. Бо документилер практикалап турган өөреникчилериниң отчёду болур. Өөреникчилер тус-тус ажылдарны кылып турда, ол ажыл талазы-биле мурнакчы колхозчулар дузалаар.

Практиканы янзы-бүрү үелерде чорудуп болур. Ынчалза-даа ол колдуунда-ла 2—3 неделя үргүлчүлээр ужурлуг. Школадан ажылдаар черниин ыраан барымдаалап турган, үнде уруглар 2—1 катап ажылдадыр.

• • •

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге өөреникчилериниң өөредилге-бүдүрүлгелиг практиказын болгаш күш-ажылын организастаары хөй янзы хевирлиг болур. Оларның эң-не нептерентей хевирлери болза:

1. Колхозтарга школаларның комсомолчуларының, аныяктарының болгаш пионерлериниң лагерин тургузары;

2 Чаңгыс класстың өөреникчилериниң тургустунган өөреникчилер бригадазы;

3. Турар колхозтуң девискээринде школаның аңгы-аңгы класстарының өөреникчилериниң бригадазы;

4. Өөреникчилериниң чурттап турар чериниде бригадаларда уруглариның звенозу;

5. Көдээ ажыл-агый машиналарынга азы мал ажылынга (саанчылап, кадарчылап) шуут ажылдаары дээн чижектиг хевирлер-биле чорудар.

Бо бүгү хевирлериниң бир дугаары эң эптиг болгаш өөреникчилериниң мурнунга салынган сорулгаларны долузу-биле эки шынарлыг күүседириниге эптиг. Лагерьниң хүн чурумун өөреникчилериниң ажылын, дыштанылгазын эки таарыштырар.

Өөреникчилер колдуунда-ла лагерьге ийи неделя болур. Бир өвес ийи эзлчег бар болза, ийиги эзлчег биргизиниң соонда ажылдап өгелээр. Өөреникчилериниң ниити саныы болгаш эзлчээн колхоз баштаар чери-биле дугуржуп турган таарыштыраар.

Чамдык школаларның дуржулгазындан алырга, лагерьге уруглариның чуртталгазын болгаш ажылын мынчаар организастап турар. Колхоз баштаар чери-биле дугуржулганы өзүгаар тус-тус бригадаларга үүп каар өөреникчилериниң ниити саныы тодарадыр. Бригадаларны чаңгыс класстың өөреникчилериниң-ден тургузуп болур. Бригадага-даа, звенога-даа бригадир-биле звено удуртукчуларын томуйлаар. Звено удуртукчуларындан бригаданың чөвүлелин тургузар. Бригада чөвүлелиниң даргазы бригадир болур. Лагерьниң ниити хуралынга чөвүлелдиң даргазын болгаш хана солуунуң редколлегиязын соңгуур. Башкылар соведи лагерьниң удуртукчуунга бир башкыны томуйлаар. Лагерьниң бүгү ажылын ол башкарар.

Оон өске база бир хевири болза, өөреникчилер бригадазы болур. Ол бригаданы янзы-бүрү арга-биле тургузуп болур: чаңгыс болгаш өске-өске класстарның өөреникчилериниң-ден тургузар, ону тускай билдириишкин өзүгаар хүлээп алыр болгаш билдириишкинни комсомол организациялары таныжып көөр. Бригадага чурумнуг, багай демдек чок болгаш 14-тен оче эвес харлыг өөреникчилерни хүлээп алыр.

Бригадага хүлээп алынганнарны 11 кижи составтыг кылдыр тус-тус звеноларга чарар. Бригадирлерни, оларның дузалакчыларын, учетчиктерни болгаш звено удуртукчуларын ажылгыр, организакчы мергежилдиг өөреникчилерден томуйлаар Башкылар совеси бир башкыны, а колхоз баштаар чери аныяктар бригадазынга агрономну бээр.

Бригадага ажылды чижек-биле мынчаар тургузуп көрээл. Баштайгы чылда бригадага 22 гектар чер быжыглатынган, МТС оларга трактор-биле кожуг машиналарын берген. Букуруза, тыква болгаш өске-даа культуралар талазы-биле өлөөн дуржулга чедип алдынган.

Өөредилге үезинде уруглар боттарынга быжыглатынган черлериге хүнде-ле 2 шак ажылдаар. Чайын каникулдар үезинде алды шак. Эртен 7 шактан 11 шак чедир, а кежээ 6—8 шак чедир ажылдаар.

Эртен шугуи чысхаалынга онааллаңны бергеш, кежээ түннелин үндүрер. Ол ажыл уруглариың эки өөрениринге шаптыктавас. Культурлуг хову турлаа организастатынган, олар экскурсия кылыр транспорттуг болур.

Бригадалардан аңгыда звеноларны база тургузуп болур. Өөреникчилер эвээш болгаш бригадалар тургузар арга чок апарганда ам уруглариың чурттап турар черинге таарыштыр звеноларны тургузар. Организастатынган звеноларны колхозчуларның бригадазынга киирер.

Хоорай школаларынга практиканы база-ла көдээ школаларны ышкаш колхозтарга чорудар. Школаның дирекция чери колхоз баштаар чери-биле дугуржуп, оон соонда ол колхозка өөреникчилерни практика эрттирери-биле чедирер. Өөреникчилериниң ажылының шын учедуи тургузуп, ону үнелеп, ажылдың өртөөн төлеп бээри чугула. Тус-тус өөреникчилериниң ажылының кандыг болганын башкы тодарадыр.

Өөредилге-бүдүрүлгелиг практиканы организастаары болза, чугула ажыл-херек болур. Ол дээрге өөреникчилерни күш-ажылга чаңчыктырарының база бир аргазы болур. Эки организастатынмайн турган-даа болза, эрткен чыларның дуржулгазы уруглариы күш-ажылга хаара тударының чугулазын айтып турар.

Бо чылын Чадаана школазының өөреникчилери Сталин аттыг колхозка дузалаар деп хүлээлге алган.

Өөреникчилериниң өөредилге-бүдүрүлгелиг практиказын организастаарынга партия, совет, профсоюзтан болгаш комсомол организациялары үргүлчүнүң дузаламчызын көргүзер хүлээлгелиг. Бо ажылга төөрелер комитеди база хаара туттунган турар ужурлуг.

С. НАЗАРОВ.

Тайбыңның болгаш улустар аразының айыыл чок чоруунуң чепсээ

(Варшава керээзинин ийи чыл болганынга)

1955 чылын май 14-те Варшавага Европаның сес күрүнелери — Албания, Болгария, Венгрия, Герман Демократтыг Республика, Польша, Румыния, Совет Эвилели болгаш Чехословакия — найырал, кады ажылдажыга болгаш кайы-кайызының туралажыр дугайында боттарының аразынга керээ чарган. Керээни чарган күрүнелерниң тускайлаг тургустуксаны чепсектиг күштериниң Каттышкан командылалын тургузар дугайында шинчилерни олар оон-биле кады хүлээп алган.

Варшава човуле хуралынга хайгааракчы болуп киришкен Бызат Улус Республиканың толдолекчизи чардынган керээге Бызаттың чаазы болгаш улузу долузу-биле сеткил сагыш каттыштырып турар болгаш оны деткип турар дугайын медеглээн.

Варшава керээзинге ат салганындан бээр ийи-ле чыл эрткен. Ынчалза-даа ынчалдыг кыска хуусаа безин бүгү-ниити тайбыныың болгаш улустарың айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктары дээш социалистиг лагерьнин чурттарының кады кылган ол базыны кайы хире өткүт болгаш ырак көрүүшкүнүг болганын бүгүдүлүг-биле бадыткаан.

Варшава керээзи дээрге эргежок апарганындан алдынган хемчег дээрин билиингир болгай. Соңгу-атлантиканың агрессчи блогунга Барыын Германияны киливин, моондак чок милитаризацияже өрүктү аваа ажыын берип турар нарыж тургузулгазын балыгаарынга харыы кылдыр Варшава керээзи чарынган. Чаа дайынның айыылы күштелип, тайбыңга ынакшылыг күрүнелериң национал талазы-биле айыыл чок чоруунга дорт айыыл тургустунган ол үеде, ССРЭ болган улус демократиязының чурттары боттарының айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле, боттарының кангаланыр аргалының быжыглаар талазы-биле шынгыны хемчегларни алыр ужурлуг болган. Варшава керээзин ёзугаар Европаның социалистиг лагерьнин сес чурттары политика болган шериг талазы-биле чугула хүлээлгелерин боттарынга алган.

Болдунун болур агрессиядан боттарының улустарының тайбың күш-ажылын кангалаар, боттарының кызыгаарларының болгаш девискээрлериниң чүве дээш болбас чоруун магадылап кангалаар төлээде, боттарының кангаланыр аргалының быжыглаарынга эргежок чугула дугуруйлап хемчегларни алырын олар хүлээвейлер. Керээнин киржикчизи күрүнелериниң бирээзинге азы кажыга чепсектиг айыылдың кыжаны тыптып келгенде, дугуруйлап талаларының хүлээлгелин Варшава керээзинге иле тодаргайлап турар. Ынчалза-даа керээниң киржикчизи күрүне бүрүзү халдашкынга таварышкан күрүнелерге хуузунда азы коллективтиг кангаланыр эргени боттандырар чурум-биле. Каттышкан Націялар Организациязының Уставын ёзугаар доп-дораан дузалаачы көргүзер, ол дузалаачы көргүзерге керээниң киржикчизи бир күрүне болу хуузунда-даа, ол керээнин өске киржикчилери-биле кады-даа чепсектиг күштерин ажыглаарынга чедир эргежок чугула деп саналы бүгү хемчегларни алырын керээде чугаалап турар.

Керээде киржип турар чурттар болза улустар аразынга тайбыны болган айыыл чок чоруку катап тургузар болган деткиир сорулга-биле кады кылыры эргежок чугула хемчеглер дугайында доп-дораан консультастажыр.

Европаның барык бүгү социалистиг чурттары Варшава керээзин чарарынга чедир найырал болган кайы-кайызынга дузалажыр дугайында ийи талалыг керээлерлиг турганы айтыр херек. Ол керээлер Европага тайбыны хандырарынга бүгүн-даа чугула рольдуг болуп турар. Ынчалза-даа барыын талакы күрүнелериниң агрессчи хемчегларын-биле холбаштыр тургустунган чаа байдалларга ол ийи талалыг керээлер чогуур негелдеге четпес апарган. Тайбыңга ынакшылыг чурттарының талазындан оларының кангаланыр аргалының быжыглаар төлээде, күжениишкиннерни каттыштырары болгаш чаа хемчегларни алыры негетинин келген. Ынчангаш Варшава керээзи тыныгган. Ол керээни чарган чорук социалистиг чурттарының аразында кады ажылдажылганы улам ыраай быжыглаарынга чедиргеп, ол кады ажылдажыга ам оларның каттышкан кангалалынга база иептерээн.

Варшава керээзинин киржикчилериниң аразында харылгаалары национал талазы-биле хамаарышпас чорукту болгаш күрүне талазы-биле тускай догуланашкынны, деп эргени бот-боттары хүндүлеживинин, политика херектериниге бот-боттары холгаарлашпазының принциптериниге үнезилетинин тургустунган. Капиталистиг чурттарының шериг-политиктиг блоктарындан Варшава керээзинин ылгалыг турар ханы принциптериниң бирээзи болза. Ол блоктарда АКШ ышкын күштүг чурттар-арай кошкак чурттарны чагырарынга боттарының экономика болгаш шериг талазы-биле артык чоруун ажыглап турар.

Варшава керээзи дээрге, Европага болган бүгү делегейге тайбыны деткиир болза айыыл чок чорукту быжыглаар сорулгалыг кангалал эвилели болуп турар. Ол дугайын Варшава керээзинин чүүл бүрүзү хереченлеп турар.

НАТО-ган болган барыын талакы күрүнелериниң тургусканы өске-даа агрессчи хаалгыг шериг эвилелдериниң ылгалдыр Варшава керээзи болза тайбыңга ынакшылыг кандыг-даа күрүне аваа хостуу-биле каттыжарын көрүп турар. Керээнин 9-ку чүүлүнде чугаалап турары-биле алырга, тайбыны болган улустарның айыыл чок чоруун хандырар сорулга-биле бо керээге киржип турган, тайбыңга ынакшылыг күрүнелериниң күженишкиннерни каттыштырарынга дузалаар күзелин илереткен өске күрүнелер оларының ниитилел болган күрүне тургузуунган хамаарыңга чокка аваа каттыжарынга ол керээ ажык.

Ынчангаш колдективтиг айыыл чок чорукту системазын тургузарының эрге-ажыктары дээш Европаның бүгү чурттарының аразынга калы ажылдажылгага өрүктү Варшава керээзи ажыдын турар. Европага коллективтиг айыыл чок чорукту системазы тургусгуп, Варшава керээзинин киржикчилериниң аваа киржири чайгылыг чок апарган таварылгада бо керээ күн чок болу бээр деп керээниң 11-ги чүүлүнде чугаалап турар. Варшава керээзи болза Европага болган бүгү делегейге тайбыны хандырарынга чугула салыышкын болур дээрин ол бүгү тодарадып турар. Ынчалза-даа чаа дайынны болдурбас дээш улустарының демиселинге Варшава керээзинин ужур-дузазы оон-биле кызыгаарлатынмас.

Өске күрүнелер-биле дугуруйканың ёзугаар чепсегленишкиннің бүгү-ниити кызыыдазының база атомнуг, водородтуг болган массалыг узуткаашкынның чепсектериниң өске-даа хевирлерин хоругдаарының ажыктыг хемчегларын алырын, ол херекке калы ажылдажыганы күзээр өске күрүнелер-биле дугуруйп турган, чедип алырын керээниң киржикчилери оон ийнги чүүлүнде хүлээнген.

Ол болза хоозун декларация болуп артпаан. Варшава керээзинин киржикчизи чурттар чепсегленишкиннің дужүрер болгаш шинчедир төлээде, бүгү болдунар чүүлдерни кылын келгеннер. Амгы үеде улустар аразының ол чугула айтырының шинтпирдээринче социалистиг чурттарының чаа чүткүлүүнүн херечилеп болза чепсегленишкиннің дужүрерининг чамдык хемчеглерни чорудар дугайында айтырыг талазы-биле Совет чазактың саналдары болур. Совет чазак ол саналдарын чепсегленишкиннің дужүрер талазы-биле КНО-нун комиссиязының Белгеге комитетинге киргген.

«Тайбыны болган айыыл чок чорукту хандырар сорулгалыг улустар аразының бүгү ажыл-чорудулгазынга ак-сеткилиг калы ажылдажылганың угаан бодалы-биле киржир» хүлээлгелерни Совет Эвилели болган керээнин өске-даа киржикчилери бала-ла чайгылыг чокка күүседи келген.

Социалистиг чурттарның, ол ышкын тайбыны бүгү күштери-биле деткиир тайбыңга ынакшылыг өске-даа күрүнелериниң күженишкиннің ачызында Бгинетке улур англи-француз-израиль агрессия соксатынган. Венгрияга болган бүгү делегей реакциязының организаттаан контрреволюстуг үймениин венгр улус Совет Эвилелиниң шепкейлиг дузалаачызы-биле, социализм лагериниң бүгү чурттарының детимчеи-биле узуткаан, Европаның төвүнге фашизмнің болган дайынның айыылдыг одаа тургустунар чорукту болдурбайн барган.

Варшава керээзинин киржикчилери Европага коллективтиг айыыл чок чорукту тургузары дээш деңиселни соксатпаан. НАТО-нун болган Варшава керээзинин организациязын харугда дужүрер болгаш коллективтиг айыыл чок чорукту ниити-европа керээзи чарар деп саналды Совет Эвилели Варшава керээзинге ат салган өске чурттарның деткиичези-биле киргген. Ол хемчегни барыын талакы күрүнелер хүлээн көрбээнин барымдаалаан, Совет Эвилели Европага айыыл чок чорукту системазын тургузарынче чамдык шилчилгенің хемчегларни чорударын, ылангыя бир талазында, Соңгу-атлантика блогунун киржикчизи күрүнелериниң болгаш өске талазында, Варшава керээзинин киржикчизи күрүнелериниң аразында бот-боттарынче халдашпас дуганыда керээ чарарын саналдаан. Ынчалза-даа ол саналды барыын талакы күрүнелер хүлээвейн барган.

Бүгү бергелер турза-даа Варшава керээзинин киржикчизи күрүнелер социализмнің өске-даа чурттары-биле кады тайбын болган улустарының найыралдыг кады ажылдажылгазы дээш күженишкиннің болгаш чайгылыг чок деңиселиг турар.

Соңгу айларның болуушкуннары, ылангыя Венгрияга болган контрреволюстуг үймениин болза социалистиг чурттарының чаңгыс эвин болгаш акы-дуюна найырадын пролетаржы интернационализмнің ленинчи принциптериниге үнезилеп бүгү хемчеглер-биле быжыглаарының эргежок чугуланын чаа күш-биле бадыткаан. Социализм лагериниң чурттарының бүлүүбас чаңгыс эви, бүгү талалы-биле (оон иштинде шериг талазы-биле) кайы-кайызынга дузалаачызы болза, оларның социалистиг чаалан алышкынының, оларның хосталгазының болган национал хамаарышпас чорукунун эн илегелдиг магадылалы болур.

АКШ-тың болган барының талакы өске-даа күрүнелериниң империалистиг болуктери чеспегленишкиннің эндере бүдүрер болгаш чаа дайынга белеткеннир чорукун үргүлчүлеп турар. Барының Германияны катап чепсеглаары соңгу үеде дыка ынзыын, оон катап төрүүнүп турар чепсектиг күштерч атомнуг чепсек-биле чепсеглеңнин, боттарының шериглерни болгаш шериг базаларын социалистиг күрүнелериниң кызыгаарларының чоогунда тургузуп турар киржикчилериг агрессчи Соңгу-атлантика блогунун ажыл-чорудулгазы өскүзүү-биле иденкейжин турар. Барының талакы күрүнелериниң тайбыңга айыыл чок политиказын чүгле Европада эвес, харын база, өске-даа зоналарда байдалды чидиргендирип турар. Ынчалза-даа, агрессорларының кандыг-даа чинзеннишкиннинге харыы бээрингe социалистиг лагерьнин чурттарының күштерин каттыштырган Варшава керээзи уламнаа чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Совет Эвилелиниң болган улус демократиязының чурттарының чазактарының аразынга соолгу алды айларда Москвага удаа-дараа болуп келген ийи талалыг чугаалажышкыннарының түнелиниг Варшава керээзинин сыныы чок чоруун, оон киржикчилериниң тайбыны болган улустарның айыыл чок чоруун деткириниң эрге-ажыктары дээш боттарына алган хүлээлгелериниге шинчилгенің база катап бадыткаан.

Варшава керээзин ёзугаар совет шериг кезектери Венгрияда болган Румынияда, а Потсдам дугуржулгазын болгаш Варшава керээзин ёзугаар Польшада турун турары билдингир.

Тайбының болган социализмнин дайынары ол фактыны совет шериглер турар чурттарга национализмнің хоонер өскүдериниге ажылган турар. Ынчангаш Венгрияның биче-бүржуазтыг национализмнің болган идеяларын Совет Эвилелиниге удур хөледелирин олар бар-ла шаа-биле ойлашканнар. Ынчалза-даа империалистер чеже-даа ойлашса, ол айтырыгны болгандыр оларының бак өнчүк чоңгаан шуут буурааашкынга таварышкан.

Совет Эвилелиниң болган өске-даа социалистиг күрүнелериниң аразында найырадыг болгаш кады ажылдажылганы хогжүдүрүнүн база улам ыраай быжыглаарының үндезинниериниң дугайында 1956 чылын декабрьдағы сураглыг декларациязынга Варшава керээзинин киржикчизи өске күрүнелер-биле кады оларның девискээринде турар совет шериглериниң дугайында айтырыгны чугаалажырынга белеткен Совет чазак медеглээн. ССРЭ-нин Польшаның, Румынияның болган Венгрияның чазак төлээлериниң аразынга Москвага болгудаан ийи талалыг чугаалажышкыннарга ол айтырыг чугаалаштынган, ынчаарга белеткеде амгы байдалды барымдаалаан. Польшада, Румынияда болган Венгрияда совет шериглериниң түр турун турары ол чурттарының боттарының болгаш бүгү социалистиг лагерьнин айыыл чок чоруун хандырарынга эргежок чугула деп саналы.

Польшаның болган Румынияның девискээринде турар совет шериглериниң ажыл турар үезинде эрге хемчеглерни тодаргайлап турар дугуржулганы Совет Эвилелиниң, Польшаның болган Румынияның аразынга чоокта чаа кылган. Ынчалза-даа дугуржулганы ССРЭ-нин болгаш Венгрияның аразынга кылыр дугайын совет-венгр чугаалажышкыннарының үезинде дугуруйкан. Ынчангаш Варшава керээзинин киржикчизи чурттарының чепсектиг күштерин каза турузарының дугайында айтырыгны империалистерниң боттарының реакциялыг сорулгаларынга ажыглаар дээш ораалдажышкыны шуут буурааашкынга таварышкан. Ол айтырыг пролетаржы интернационализмнің ленинчи принциптериниге үнезилеп, социалистиг лагерьнин бүгү чурттарының улустарының эрге-ажыктарынга дүүнүүр шинтпирлетинген.

Варшава керээзинин организациязында киржип турар күрүне бүрүзүнүн хосталгазын, национал хамаарышпас чорукун болгаш айыыл чок чоруун быжыыбиле магадылап, социалистиг чурттарының улустарының улуг политиктиг болгаш социал-экономиктиг чаалан алышкының идеелдин-биле кангалап турар деп үзеин ол организациянын турун келгенинин ийи чыл бүтүрелдин-биле көргүзүп турар.

Ф. ИВАНОВ.

Улуг Октябрьның 40 чыл оюнга

Чеди-Хемчик районунун «Октябрь 30 чылы» колхозунун ажыл-ишчилери «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга белеткелдер дугайында» СЭКП ТК-ның постаалын улуг сеткил хаанышкын-биле хүлээп алган. «Искра» колхозтун ажыл-ишчилери социалистиг чарышка кыйтырган.

Тудуг талазы-биле 160 олуттуг клуб, электростанция, 46 чурттага бажыннары, 100 баш ишек киреп бир, 2500 баш шаар малга кажаалар тударын тудугжулар хүлээнген.

Тудугжулар 20 чурттага бажыннарын дюскан ажыглалда киргеннер. Прицептиг 2 машинаны тудуг бригазында быжыглаан. Тайгадан тудуг ыяжы соортун турар чалазчылар Аллынгол болгаш Өй-Белек олар хүн нормазын 150 хуу күүсеин турарлар. Консервачу чүдүрүүчүлер Байыр, Бак-оол, Баян болгаш өскелер-даа боттарының хүн нормазын 150—200 хуу чедир күүсеин турарлар.

М. ОТТУК-ООЛ.

Яслилиг болган

Чаа-Хөл районунун Сталин аттыг колхозтун төвүнге уруглар яслизин чоокта чаа ажыткан. Ынца 25 тен 30-ге чедир бичии чаш уруглар хүн-бүгү кээп турар. Яслиде уруглларга таарымчалыг бичии сруннар болган ойнаарактар бар.

Яслинин ажылакчылары Минчиниаа, Сүрүн олар бичии уруглларны хайгаараарынга улуг кичээнгейни салып турарлар. Олар уруглларны чогуур шагында чептерин, агаарладын, ойнадын, болдунар аргалар-биле ажаан карактап турар. Ясли иоон соңгаар оон-даа экижир.

Х. СЕРТИП.

Чөптүг негелде

Сут-Хөл районунун Киров аттыг колхозунун сууру чыл келген тудуп-на өзүп, чурттага бажыннарының саны немежин турар. Ынцы болза-даа сүүр суг-биле хандыртынмаан.

Сууда чүгле 3 кудук бар. Ол кудуктарны арыглан аштавайн келгени-биле соолгу үеде ажыглаган гүүн турар апарган. Сууруун чурттакчылары 3—5 километр Ак-Хемден азы Хемчиктен барып суглан ап турарлар. Оон ангыда сууда арыгланыр бажыңнар чок болганының ужурундан арыг-шевер сагыныныйн турар.

Сууну суг-биле хандырар, арыг-шевер тургузар дугайынга колхоз Совет болгаш партия организациязы чөрүдүр ажыл чорудар ой келген.

С. МОНГУШ.

Көдээ Советтер даргаларының болгаш секретарьларының семинары

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районунун көдээ Советтериниң даргаларының болгаш секретарьларының үш хонуктуг семинарын райкүүсөн организаттаан эртиргеп.

Семинарын киржикчилери Советтериниң организаттаасалыг ажылдарының дугайында, көдээ Советтериниң бюджеттериниң күүседелин канчаар организаттаары, көдээ Советтерге социалистиг чарыштарны организаттаары болгаш оон түнелдерин кылын үндүрери дээш өскеде-даа чугула боттуг ажылдарының дугайын чугаалажын эрткен.

Семинарның киржикчилери бүгү делегей байдалының дугайында лекцияны база дыңнаан.

М. ООРЖАН.

Чурукта: Эстафета киржикчилериниң чаржы чүүлдерине белеткенин турары.

Чуруу **Чанайкиниң.**

Көдээ ажыл-агый техникуму «Тываның аныяктары» солуннуң шаңналын чаалап алган

Чоокта чаа Бызыл хоорайга парадалга хүүнүге болган аныяктарының фестивалынга турааскаатан «Тываның аныяктары» солуунун шаңналын чаалап алырының талазы-биле чаңчыккан эстафета болуп эрткен.

Болуп эрткен эстафетага күш-культура коллективтериниң үш болуктериниң он дорт командалары киришкеннер.

Чаңчыл болган 9-ку эстафетаны стартын болган финишин Ленин кудумчузунда областың чурт шинчилээр музейиниң бажыныныың чанынга тургускан.

Таптыг-да 11 шак. Ак-көк даарже кызыл ракета дүүдүүтелин үнгеп, 14 спортсменнер старттан күженишкиннің-биле бурунгаар маннажыкканнар. Олар эн берге этап болур — 1500 метрни маннап эрттерлер. Этаптың эгезинден-не чарышканнарны «Динамо 2-нин» төлээзи Олег Осипов баштан бар чораан. Күш-культурага эки дадыканыныдан ол төнчүзүнге чедир кымны-даа эртпейн ханчыдыр эстафета ыяжын бодунун оон ымай маннаар эжи Алефтина Краснощековага тудускан.

Дараазындағы 800 метрге уруглларның маннаашкынынга онза өскериппе болбаан, ынчалзажок кажан эстафета 1000 метрге маннажыр аныяк оолларга шилчин келгенде, кым мурнаарыл даарын билиинге берген. Бо дистанцияга көдээ ажыл-агый техникумунун өөренгичизи Владимир Шинкевич ийи кижини эрте чүгүргеп бир дугаарында маннан келген. Башкы институтунун студентизи Федор Деменский беш кижи соонга чорун оргаш, үш дугаарынче шилчаан. А лаборантчу Василий Горбунов маннаашкынны сеш дугаарынга тоңдүргеп.

Дөртү этап — 500 метрге болган. Демисел улан-на чидигленген. № 7 школаның өөренгичизи Надя Байбородина көдээ ажыл-агый техникумунун спортсменки Ирина Золотухинаны эрттирип четтирикен-даа болза, ону башкы институтунун студентизи Галина Золотухина эрте чүгүре берген. Көдээ ажыл-агый техникумунун командазы бергедашкынге таваржыр хире апарган. Ынчалза-даа болза мурнунда ан-даа 4 этап бар, тиилелгени чедип аптар арга база бар.

Шынаныла көдээ ажыл-агый техникумунун спортсменнери тиилелгени чедип аптар даарын дараазында этаптарга олар өөрүүнүн ыдаанар-даа. Николай Суханов 800 метрге мурнунда маннакчыларны чүгүе эрткен эвес, харын олардан дыка мурнан келген. Бо этапка шилчиир кубоктун салымы шинтпирлеген. Сухановтун чеднишкинин быжыглавышкан, көдээ ажыл-агый техникумунун бирге командазының спортсменнери артkан үш этаптарны белик темп-биле маннажын эрткеннер. Олардың төлээзи Валентина Дусенко финишке бир дугаар маннан келген. 5600 метр дистанцияны көдээ ажыл-агый техникумунун чаржыкчылары 17 минута 40,2 секундада эрткен, бирги черни алганнар.

Маргыдаа доозулган. Тиилекчилерге шаңналдарны тыныскан. «Тываның аныяктары» солуунун шилчиир кубогун көдээ ажыл-агый техникумунун бирге командазы база катап чаалап алган. Команданың киржикчилери өртектиг чүүлдер-биле шаңналганнар.

Д. ЕНДАН.

БОЛГАН ЧОРУК

Хулиганны кеземчеже

С. Монгуш Таңды районунун «Тиилелгеге көдээ ажыл-агый артелинге ажылдаан, чурттан тургаан, эрткен чылдың февраль айда колхозчу Кыргыс Сайгыр-биле өг-бүле тудуп ажылдай берген.

Өг-бүле тудуп ажылдаанының соонда Монгуш кадайын ыяжы-бүрү чылдаганнар-биле бак соглаар, эттээр, уулска хүнгаар апарган. Көдээ Совет-даа, колхозчулар-даа Монгушту кижизидип, ийи-ле дээш хемчегларни ап, колхозчуларның ниити хураалдарынга каш удаа чугаалажын келген. Монгуш хей-ниитинин ап келген кижизидилгелиг хемчегларнаан бодунга кандыг-даа түүнел кылбайн келген.

Кыргыс ашаанын каржы чорунга ыдыжын чадаан бо чылын Монгуштан чарды берген. Кыргыс колхозчу күш-ажылын үргүлчүлеп, колхозтун сүт-бараан фермазынга саанчылан ажылдап турган. Чоокта чаа Монгуш фермага чедип келгеш, катап бир черге чурттаарын Кыргыстан негээрге, Кыргыс шуут ойталаан. Монгуш ол-да дораан черден даш алган Кыргыстың бажыныче каш катап каккан, Кыргыс недерлин өскүнген. Аары-биле кемдээн Кыргысты эмиелгеге чыттырган, хулиган херек үүлгеткен Монгушту тудуп бажыныаан.

Монгуштуң байысаалгазы доозтуп турар, ону ам удавас улус судунче киирер. Колхоз бүдүрүлгезинге ак-сеткилиг ажылдан турган Кыргыстың амы-тынынга чедип турган Монгушка шынгыны харыысалганы хүлээдир херек.

Я. ВАССЕР.

Редактор **Н. С. ШОЯГУ.**

ГРИППТИ ТАРАТПАҢАР!

Грипп — халдаварлыг аарыг. Грипп болза, чоок черге олурган аарыгын быжыырганда база чугаалашканда чараа чаштанчыларын дамчыштыр, дупкуден болган аарыг кижи чодургениниден, ошкажыышкындан болган хөй тудушканындан дамчыштыр, чоттунар аржылыдан, думчук аржылыдан, аш-савадан болган аарыг кижиниң эдилеп ажыглаан өске-даа чүүлдериниден дамчыштыр иептерен тараар.

Грипп суук дуваа-биле, чодуп-биле мага-боттун ниити кошкак чоруу-биле база эвт изиишкиннің улгадышкынны-биле тыптыр.

Грипптен аарый бергениниерде эмчиге доп-дораан барынар база эмчиниң айыткан чурумун болгаш эмзээшкиннің ыныгны сагыныр.

Бодун болгаш долгандыр турар кижилерни грипптен канчаар кангалаарыл

Чодуреде болгаш азырарда аскыларны база думчуулардың думчук аржылыг-биле дуй тудунар, долгандыр турар кижилерден өскээр көрүүн алынар, шала кырынче дупкүр бенер.

Хол тутчуруннан болган ошкажырыннан чайлап чорунар.

Холдарынарны удаа-дараа чуңар база мага-боттун, ниитки хевинерниң болгаш илиннерниң арыг-шеверин сагынар. Чем чиринин мурнунда холунарны чуңар.

Грипптен аараан кижи-биле чангыс орунга кады улуваар, ниити аржылыды, думчук аржылыын, орун-дөжек херекселин болгаш өске-даа ниитки ак-хепти ажыглаваар база чангыс ак-савадан аъш-чем чиженер.

Улуур ораалда агаарладын турунар.

Болуңарының организациннерин спорт болгаш гимнастика-биле быжыглаар. Арыг агаарга агаарлаан турунар.

Грипптен аараан хире дендектиг бичии уруглларны школаже, уруглар садыныче, яслиже база өске уруглаже чорутпаар.

Грипптен аараан иелер уруг аажыраарда, ылангыя уруг эмиреде аскыларны болгаш думчуулардың нарын-биле шаарын алыңар.

Бир эвес башында грипптен аараан кижи бар болза чуну ыныырыл

Аарыг кижиниң кадык кижилерден болдунар шаа-биле адгылаар.

Аарыг кижиге тускай ораалда база орунну үндүрүп бээр. Бир эвес аарыг кижиниң тускай ораалге чыттырары берге болза, ону улуг бөжеге-биле үүктаар. Аарыг кижиниң чылыыр шуулаан турган ораалда агаарладын турунар.

Аарыг кижи чыдар ораалдың шалазын ол пос-биле чуу турунар.

Аарыг кижи тускай ак-саваны, чоттунар аржылды, орун-дөжек херекселдерин болгаш өскешаа чүүлдерин ажыглаан турарын хайгаараар. Аарыг кижиге дүвү савазындан салып берилер, ону хүнүүн-не чуу турунар.

Грипп-биле деңиселдің бүгү чуруннарын сагынар база долгандыр турар кижилерден оон күүседелин негелер.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын башкы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 3—62, редакторнун оралакчызының, ниитки информация киллизиниң — 3—88, харыысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал киллизиниң 4—98, партийже амыдырал, пропаганда, үзетигер болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый киллистериниң 3—68, чагаа киллизиниң база бухгалтериниң 3—65.

ТС—00164 Культура эргелелинин типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилетиңген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 16 ЧЕТВЕРГ № 97 (3809)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында (1 арын).

РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының Новосибирскиде конференциязы (1 арын).

Улуг Октябрьның 40 чыл оюнга эртем талазы-биле чогаалдар (1 арын).

Совет кижилер чаа чээшкинге чаңгыс эп-сеткилдиг бижидип турарлар (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: Х. Бөрбайоол.— Малчыннар ортузунга партийжи политиктиг ажыл (2 арын).

Н. Антонов.— Алдын хоолдар (2 арын).

Д. Ендан.— Бир колхозта (2 арын).

А. Сундуй.— Кара-Тал кодээ Советте (3 арын).

М. Миничмаа.— Хаван ажылынга мергежээн (3 арын).

А. Анара.— Колхозчуларны бажыннар-биле бүрүн хандырар дээш (3 арын).

С. Шаячима.—Күш-ажыл талазы-биле маргылдаалар шинтпирлээриниң чаа дүрүмү үнген (3 арын).

К. Е. Ворошиловтуң Индонезияда чорүп турары (4 арын).

Термоядролуг чепсектиң шенелдеши доп-дораан соксадыр дээш! (4 арын).

КИНО: С. Саячан.— «Ийи океанларның чажыды» (4 арын).

Аныяктар, кукурузаны өстүрери дээш походче!

Тываның кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары ынак Төрээн чүртүнга эт, сүт, дүк дужаалдазын чыл бүрүде ковудедип турарлар. Ниитиниң мал ажылының продуктулуунуң хажык чок өзүлдези болза, мал чеминиң быжыг суурун тургузары дээш бистиң областың колхозтарының, совхозтарының ажыл-ишчилериниң карак-кызыл демиселиниң түнелги болур. Ниитиниң малынга бодуун болгаш сүүзүнүг чеминни белеткээрин ковудедири-биле чергелештир кукурузаның тарылгазын калбартыш, оон бедик дүжүдүн ап турар.

Малың продуктулуун белдиринге кукурузаның кажы хире чаагы чем болурун эрткен чылдарның практиказы бүдүрелдин-биле көргүскен. Улуг-Хем районуң «Күш-ажылың хостуу» колхозу эрткен чылын 135 гектар кукуруза тараан. Ону эки ажаан өстүргеш, ногаан массаларның хөй дүжүдүн алган. Колхозчулар кукурузадан 1400 тонна силосту салган. Ол силос-биле инектерни, хаванарны азырап турган малчыннар улуг чедишкиннерни чедип алган. 1954 чылбиле деңнээрге ол колхозта инек малдың сүүү 2,3 катап ковудээн. Мурнунда колхоз азырал инек бүрүүнден 650 литр сүтү ап турган болза, ам 1400 литрни ап турар апарган.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак 1957 чылды мал ажылының продукттарын бүдүрериниң ковудедири дээш демиселдиг эргелеги чылы болдурарынче кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерни кыйгырган. Колхозчулар, МТС-териниң болгаш совхозтарның ажылдакчылары ол кыйгырыгны изин-биле хүлээп алган болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга күш-ажыл талазы-биле чаа-чаа чедишкиниг ужуражырынга бүрүн шинтпирлиглер.

Сүтү, эьтти бүдүрериниң ковудедир төлээде хамыктың мурнунда колхоз болгаш совхоз бүрүүнге малдың быжыг чем суурун тургузары чугула дээрзин мал ажылының ажылдакчылары эки билирлер. Малга быжыг чем суурну тургузарынга кукуруза бирги чергенин улуг ужур-дузалыг. Чүге дизе кукуруза ыныкан сүүзүнүг, чеминиг оске ыдыг мал чеми культура чок. Оон ужурундан бистиң областың колхозтар, совхозтар бүрүү кукурузаны дидим-биле тарып, оон бедик дүжүдүн алыры дээш күжениишкиниг демисежири чугула.

Бо чугула херекке улуг дузаны комсомолчулар болгаш аныяктар көргүзүп болур. Чоокта чаа ВЛКСМ-ниң Төп Комитеди кукуруза өстүрериниң туруштуу-биле холга алырынче Совет Эвилелиниң колхозтарының, МТС-териниң, совхозтарының комсомолчуларын болгаш аныяктарын кыйгырбышаан, бүгү эвилелдиң социалистиг чарыжын чардаан. Ол чарышка тиилээн мурнакчы звеноларны, аныяк кукурузачыларны, бригадирни шаннаары-биле 2000 шанналарны токтаадып турган. Тываның кодээ аныяк ооллары, кыстары ол кыйгырыгны изин-биле хүлээп алган. кукурузаның бедик дүжүдүн өстүрери дээш бүгү эвилелдиң социалистиг чарыжына калбаа-биле киржирин шинтпирлээннер.

Барыын-Хемчик районуң комсомолчулары болгаш аныяктары кукуруза өстүрер талазы-биле боттуг хемчеглерни эп чоруда бергеннер. Аныяктарның кукуруза өстүрер звенолары районуң бүгү колхозтарында организастатынган. Чоокта чаа ВЛКСМ райкому бир хүнүн семинарын эртирген, анаа 70 кижи киришкен. Кукуруза өстүрериниң агротехниказы баа сеилканың ажылы-биле алыак ооллар, кыстар анаа танышканнар. Ол чорук оларның ховуларга ажылдаарынга улуг дузалыг болган.

Чаа-Хөл районуң «Тиилелге» колхозунуң комсомолчулары алдарлыг эгелээшкинни чорудуп турар. Ында кукуруза өстүрер аныяктар звенозу ам ийи чылда ажылдап келген, ону комсомол организациязының секретары Сумин улуртуп турар. Бо чылын колхоз ол үнелиг культураны 75 гадан эвээш эвес черге тарыырын төлевилээн. Комсомолчулар социалистиг чарышка киришпишаан, бо чылын гектар бүрүүнден 350 центнер ногаан массаны алырын шинтпирлээннер. Звено үрезинге хереглээр кукурузаны Терезин хол-биле олуртурун шинтпирлээннер. Кукурузаның дөс бүрүүнге удобрение кылыр приходек саважыгаштарны белеткеп алганнар.

Барыын талакы районнарда кукуруза тарылгазын ам эгелеп турар. Оон соонда ол ажыл Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды болгаш оске-даа районнарга баа эгелээр. Бо харысалгалыг ажылга ыак белеткенир херек. Звеноларны таарыштыр четчелеп тургузарын колхоз, совхоз бүрүүнге дүрген доозар. Кукуруза өстүрер ажылга ажылгыр, шыдамыккай кижилер кирген турзун дээш звеноларже күш-ажылга ыынакшылдыг, идепкейлиг комсомолчуларны, аныяк ооллар, кыстарны чорудар херек.

Кукурузаны эки участоктарга тарып олуртканындан чедишкиннер улуу-биле дамаажыр. Эрткен чылын чаңдык колхозтарның удуртукчулары ол культураны тарыырынга таарымча чок багай черлерни шилип ап турган. Ындыг четпес практиканы шинтпирлиг узуткаар херек. Кукуруза тарыырынга эң-не эки черлерни аңгылап тургусса чогуур, эки участоктар чок черлерге тарылга мурнунуң суггарылгазын чорудар херек.

Кукурузаны дөрбелчин-уяланчак аргабиле тарып олуртурга хөй дүжүттүг болурун мурнакчы колхозтарның дүжүлгазы көргүзүп турар. Кукуруза олуртурун калбаа-биле механизастаарын чүгле ол арга хандырар. Оон ужурундан МТС-териниң, колхозтарның механизаторлары кукуруза тарыыр машиналарны ыак белеткеп, дөрбелчиннерни шын изээрин шыңгыы хайгаарап, хөрүүнү эки болбаазырадыр болгаш кукуруза тарылгазын бедик шынарлыг чорудар хүлээлгелиглер.

Чамдык черлерге кукуруза тарыырынга машиналар чедишпес таварылгада комсомолчулар болгаш аныяктар ону хол-биле тарыырын дидим-биле чорудар ужуралуглар. Хол-биле тарааны дөс бүрүүн өдеңшидип, дөрбелчиннерни шын кыдыр тургузар. Колхоз, совхоз бүрүү агротехниканың бүгү чуруларын ёзугаар тарыырынга эки белеткээн кукуруза үрезинни тарылга шөлүнге доп-дораан чедирген турзун дээш сагыш салыры кодээ комсомолчуларның хүлээлгези болур.

Чоокта чаа болуп эрткен Сибирьниң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилери малга быжыг чем суурну тургузуп, ону быжыглаар дугайында кол кичээнгей салыынче колхозтарның ажыл-ишчилерин, совхозтарның, МТС-териниң ажылдакчыларын кыйгырган. Мал чеминге эң эки культура болур кукурузаны бистиң областа хөйү тарып өстүрерин чедип алыр херек. Ынчангаш партия, комсомол организациялары кодээниң коммунистериниң болгаш комсомолчуларының, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемнигленнинин кичээнгейин кукурузаның бедик дүжүдүн чедип алыры дээш социалистиг чарышты бүгү хемчеглер-биле калбартыынче угландырар ужуралуг.

ССРЭ-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ VII СЕССИЯЗЫНГА Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ИЛЕТКЕЛИНИҢ ТЕКСТИЗИН БРОШЮРА КЫЛДЫР ҮНДҮРГЕНИ

Күрүнеениң политиктиг ном үндүрер чери «Үлетүрү болгаш тулугну эргелеп башкарар чорукту улам ынай сайыраргайжыдар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Соведениң VII сессиязынга ам Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң текстизин брошюра кылдыр парлаан.

Ук брошюраны хөй тиражтыг кылдыр парлаан.

(СЭТА).

Күш-ажылдың түнелдери

Чадаана МТС-тиң механизаторлары Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур часкы тарылганы агротехниканың бедик негелделери ёзугаар өки шынарлыг доозарын хүлээгеннер.

МТС-тиң механизаторлары тараа культураларын чажар планны апрель 29-та областың кайы-даа районнарынтан мурнап доосканнар. МТС-тиң директорунуң дужаалын ёзугаар № 8 бригаданың бригадири Доржу, № 7 бригаданың трактористи Монгуш велосипеттер-биле, № 6 бригаданың трактористи Лопсан-Серен, № 8 бригаданың трактористи Иванишев «Родина» деп радиоприемниктер-биле шаннатканнар.

Бригадирлер Кайгородов, Седип, Очаповский олар плаштар-биле, № 3 бригаданың бригадири Николаев, № 1 бригаданың трактористи Доржуддай тон материалдары-биле, № 5 бригаданың трактористи Шугдур-оол кышкы тон, № 3 бригаданың Доржу, № 6 бригаданың Колур-оол олар саног савыязы, Мартылдай, Мөнгежеп, Деснижек, Н. Белек-оол дүктен кылган материалдыг чүвүрлер, Мөчекпен, М. Белек-оол оларны чурук тырттырар «Смена» деп аппараттар, доргу хөйленнер-биле туслуг шаннаглыган.

№ 7 бригаданың Попуниаар костюм позу-биле, Шошкуна дүктен кылган материалдыг костюм-биле шаннатканнар. № 3 бригаданың трактористи Кузнецов «Победа» деп маркалыг хол шагы-биле шаннаткан. Оон аңгы 34 кижиге 100—150 рубльге чедир акша шаннаалды тыныскан.

Станциялың бот-тывынгыр ураи-чүүл болгуунуң киржикчилериниге ниитизи-биле 300 рубльдиг шаннаалын тыныскан.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында

Тайбың камгалалының Совет комитединиң президиумунуң хуралы

Элээн каш республика, край болгаш область комитеттериниң төлөөлекчилери-биле кады Тайбың камгалалының Совет комитединиң президиумунуң калбак хуралы майның 11-де болган. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыры дээш кампанияны ССРЭ-ге чорудар дугайында комитеттиң президиумунуң кежигүнү А. Е. Корнейчуктуң болгаш комитеттиң харысалгалыг секретары М. Н. Ботовтуң дыңнадылын хуралга дыңнаан болгаш чугаалажып көрген. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин чорударын доп-дораан соксаыр дугайында айтырыг талазы-биле Совет чазактың туружун хуралдың киржикчилери чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгүүнүп көрген болгаш атомнуг баа водородтуг бомбаларның шенелделерин чорударын доп-дораан соксадыр дугайында ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактарының аразында дугуржулга чедип алырынга дуза чедирериниче Американың Каттышкан Штаттарының конгрезин болгаш Великобританияның парламентинин ССРЭ-ниң Дээди Соведениң кыйтырганын хурал изин-биле деткээн.

Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң июнь 10—16-да Коломбога (Цейлон) болур сессиязынга белеткел дугайында айтырыгны баа чугаалажып көрген. Англияга чорup чораанының дугайында эш Корнейчуктуң информациязын баа Тайбың камгалалының Совет комитединиң төлөөлекчилериниң Венгрияга чорup чораанының дугайында дыңнадыгны комитеттиң президиуму дыңнаан, ол чоругшуннарның түнелдерин чүүлдүг деп көрген.

Ядролуг чепсектиң хоругдаар болгаш оон шенелделерин соксадыры дээш кады хөделиишкиннерниң дугайында чугаалажышкынар чорудары-биле янзы-бүрү чурттардан тайбының талалакчыларының алаан төлөөлерин ССРЭ-же чалаар деп шинтпирни хурал баа үндүрген.

(СЭТА).

Чоннуң изиг деткиишкини

Кызылдың аъш-чем комбинадының коллективинге Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын болгаш Тайбының Совет комитединиң медеглелин танышкан митинг болган.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң кижи төрелгетенге хоралының дугайын СЭКП Кызыл хооркомунуң пропаганда болгаш агитация киллизинин эргелекчизи эш Поляков таныштырган.

Бүдүрүлгеге үр чылда ажылдап келген, аңданныг чемнер кылыр цехтың шалыпчызы эш Качалова сөс ап чүве чугаалаан. Ада-чурттуң улуг дайыны тиилээндем бээр ам чүгле 12 чылдар эрткен. Дайының халаптыг үржүктары үттүндүрбаан. Аная ада-нелерин, акы-дуңналарын чидиргеннериниң ажыг-човаланы безин чаш хевээр. Совет кижилер дайын күзевес.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенээрин чорукту делегейге соксадырын, оон курлавырларын хоруурун дешилгелиг бүгү кижилер-биле бир дөмей эш Качалова шынгыы негээн. Төрээн чүртүнүн улам күчүлүг болгаш чечектелип сайыраарынга бүгү күжүн берип ажылдаарын ол хүлээнген.

Ийиги пекарняның хлеб быжырыкчызы эштер Полуэктова, Дудина болгаш өскелер-даа Качалованың саналын деткиишаан, бүдүрүлге продукциязының ассортиментизин ковудедип, шынаржыдарынче кол кичээнгей салыырына коллективтин бүгү кежигүннерин кыйгырганнар.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенээрин доп-дораан соксадырын, оон курлавырын хоруурун негээн шинтпирни митинг хүлээп алган.

Чөптүг чүүлдүгзүнүүшкүн

Областың совхозтар трестизинин АТБ коллективинге хөй кижи киржикчилиг митинг болган. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенээрин соксадыр дугайында Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын болгаш Тайбың камгалалының Совет комитединиң медеглелин парторганизация секретары эш Белов таныштырган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи эш Гривен сөс алган. Дайын үезинин тулчуушкуннары. Польшаның найыслалы Варшаваны болгаш Европага оске-даа хоорайларны хостап турганывыс карааңга көстүп келир-дир. Бижилерниң тайбың күш-ажылы-биле кылган культураның одагларынга, үлетүр бүдүрүлгелериниге, кижи төрелгетеннин кадыкшылынга халаптыг айылды таварыштырар атомнуг дайынны чүгле империалистер күзээр. Тайбыңа ынакшылдыг совет кижилер бистер атомнуг чепсектиң шенээрин шуут соксадырын негеп тур бис. Делегейнин мурнакчы кижилери бистиң тайбың дээш демиселивиске чаңгыс үн-биле каттыжаалар — деп, эш Гривен чугаалаан.

Улуг диспетчер эш Руденко механик Гривенниң саналын деткээн. Төрээн чүртүвүстүң улам күчүлүг болгаш сайыраңгай болурунга күш-ажылывысты шынаржыдып, атомнуг энергияны кижилерниң күш-ажылын чиңгедир тайбың херээнге ажыглаарын чедип алыр бис деп, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын хуралдың киржикчилери улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткээн.

РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының Новосибирскиде конференциязы

НОВОСИБИРСК. (СЭТА). Опера болгаш балет театрының Концерт залынга РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының эртем талазы-биле конференциязы ажылын эгелээн. Алтай болгаш Красноярск крайларының, Челябинск, Курган, Тюмень, Омск, Новосибирск, Кемерово, Томск областарының, Свердловск хоорайның улус өредилге органнарының ажылдакчылары болгаш башкылары, РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының аалаан каш институттарының ажылдакчылары, Россия Федерациязының төлөөлекчилери конференцияда киржип турар. Улус өредилгезинин ажылдакчылары СЭКП-ниң XX съездиниң шинтпирлерин күүсетпишаан, политехниктиг өредилге талазы-биле үнелиг дүржүлганы чыын алганнар деп конференцияны ажытпышаан, РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының Президентизи И. А. Каиров демиглээн.

РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү С. Г. Шаповаленко улус ажыл-агыйының болгаш школаның хөгжүлдезинин амгы чадазында политехниктиг өредилгенин дугайында илеткелди кылган. Политехнизацияның хөй-ниити-тоогу талазы-биле эргежок чугулазын илеткелчи тодаргайлап, РСФСР-ниң ортумак школаларына ону нептередип турарын чугаалаан.

Сибирьниң хоорай болгаш кодээ школаларының практиктиг дүржүлгаларының дугайында илеткел конференцияны киржикчилериниге улуг сонуургалды болдурган. Ийи чылдың дургузунда Новосибирскинин школаларында дарганналганын, чаазанылганын болгаш оскенин-даа 140 мастерскаяларын, машина херээнин 36 кабинеттерин чепсеглеп тургускан деп Новосибирск хоорайның улус өредилге киллизинин эргелекчизи М. П. Кашин дыңнаткан. Школаларның мастерскаяларында ам 300 ажыг станоктар санатыныр турар. Дарганналга болгаш чаазанылга, машина херээнин болгаш электротехника талазы-биле мергежилдиг башкылар-биле школалар четчелетинген. Ол бүгү бодуунуң түнелдерин берген, ол дугайын конференцияның киржикчилери чүгле илеткелден эвес, харын баа Новосибирскинин школаларының өреникчилериниң кылыгларын делгээн политехниктиг делгелеге чүс-чүс кангайыктыг чүүлдерден көрүп бүдүрээннер.

Улус өредилгезинин край киллизинин эргелекчизи эш В. К. Савенковуң дыңнадынын алырга, политехнизацияны хөгжүдеринге кодээ школаларда улуг аргалар бар болуп турарын Алтайның дүржүлгазы балыктап турар. Крайның барык бүгү школалары күш-ажыл талазы-биле кичээлдер кылырынга мастерскаяларлыг болгаш ажылчы өрээлдерлиг болуп турар. Кодээ районнарда школаларга 215 тракторларны, 300 автомашиналарны, кодээ ажыл-агыйының 600 чепсеглелдерин шилчидип берген. Хову ажылынга болгаш мал ажылынга школачылар идепкейлин-биле киришпишаан, кодээ ажыл-агыйының ажылдарынга чанчылдарны болгаш ыынакшылды тын ап турарлар. Өредилгенин доозулганынын соолунде хөй-хөй өреникчилер боттарының төрээн суурларынга ажылдан чыткылап каардар.

Уралдың болгаш Сибирьниң мурнакчы школаларының политехниктиг өредилге талазы-биле практиктиг дүржүлгаларының дугайында 50 илеткелдерни болгаш ыынадыгларны дөрт хүнүн иштинде үргүлчүлээр ол конференцияга чугаалажыры көрдүнген.

Улуг Октябрьның 40 чыл оюнга эртем талазы-биле чогаалдар

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының документилериниң болгаш материалдарының он ийи томнуг чогаалды ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының номүндүрер чери парлалгаже белеткеп турар. Ол чогаалларны ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының төөгү институдунуң, СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизм институдунуң болгаш кол архив эргелелиниң коллективтери ажылдап кылып турар.

Улуг Октябрьның 40 чылынга таварыштыр үндүрер чогаалдарның бирги томунга хаанның эрге-ёзуну дүжүргениниң соонда чуртка революстут шинчээшкинге холбашкан чүүлдер кирер болгаш 1917 чылдың февраль 27-ден апрель 3-ке чедир үеин хаара турар. «Петроградка Октябрьның чепсектиг тура халыышкыны» деп тускай том баа үнер.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының төөгү институдунуң белеткеп турары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының болуушкуннарының дөрт томнуг бижилгези улуг солун болуп турар. Ол чогаалдарның бирги тому шагда-ла бүдүрүлгеже кире берген. Февральдың буржуаздемократтыг революциязындан бирги коалистиг чазакты тургузарынга чедир колкол төөгүлүг болуушкуннарны ында көргүскен.

Байырлал таварыштыр чогаалдарга «Москваның төөгүзүнүң» алдыгы тому баа хамааржыр. 1917—1941 чылдарның үезинде совет найыслалдың төөгүзүн ол томнуң материалдары тодаргайлап турар. Ном ийи кезектен тургустунган. Биргизинде Москваның ниити-политиктиг амыдыралын болгаш экономиктиг хөгжүлдезин чырыдып турар, ийигизи — найыслалдың эртем болгаш культура талазы-биле амыдыралынга холбашкан.

«Октябрь революциязының бүдүүзүнде Россияның экономиктиг байдалы», «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының белеткелинге болгаш ону чоруларынга балтий далайжыларының киржиргези», «Совет Конституциязының төөгүзү», «Орус ураи-чүүлүн төөгүзү» (1917—1934 чылдар үеин) болгаш оске-даа аалаан каш ындыг чогаалдарны Улуг Октябрьның 40 чылы чоокшулаан кел чыдарынга холбаштыр парлап үндүргүзээри көрдүнген.

Совет кижилер чаа чээшкинге чаңгыс эп-сеткилдиг бижидип турарлар

* *

Улустуң чаагай чоруунга

Кызылдың сүт заводунуң коллективинин ажылдакчылары май 14-те кежээкиниң алды шакта завод херимнинин иштинде ажык шөлгө чыглып келгеннер. Маңаа ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлериниң (1957 чылдагы) Күрүне чээшкининге бижидилге эгелээн.

Чолаачы Михаил Буянов бир дугаарында бижидилге столунга чедип келгеш ынча деп чугаалаан:

— Бо бистиң улусчу чээшкинивис. Ол совет кижилериниң чаагай чоруунга баазын болур. Күрүнеге кыска хуусаа иштинде чегирип турар бистиң бо шыгжамырывыс чаа чуртталга бажыннары, эннелге бажыннары болгаш клубтар болуп хуулар, а ол бүгү бистерге канчаар-даа зажок хереглетинин турар. Ынчангаш мен улуг өрүшкү-биле бижидип тур мен.

Инженер-технолог комсомолчу Роза Глухих бижидип тура ынча дээн:

— Бо чаа чээшкин тайбының болгаш тургузукчу ажылдың чээшкини болурун билип турар мен. Бистиң коллектив бо чээшкинге чаңгыс кижи ыышкаш найыралдыг бижидер болгаш төрээн хоорайывыстың чурттакчыларынга хөй санныг, эки шынарлыг сүт, саржаг, мороженое болгаш сүт продуктунуң өске-даа кылыгларын бүдүрүп үндүрер талазы-биле планывысты ажыр күүседириви хүлээнин алыр бис.

Бүдүрүлге өргелекчизи Сергей Илларионович Сергеев чээшкинге бижидип тура, хоорай чурттакчыларын сүт, саржаг, мороженое продуктулары-биле уяктел чок хандырар дээш кызымаккай ажылдап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидериниче коллективтиг бүгү ажылдакчыларын кыйгырган.

* *

Ажыл-иштиң түнели—чаңгыс эп-сеткилдиң илерээшкини

Областың культура эргелелиниң типографиязының коллективи апрельде бүдүрүлге планының күүседелинин түнелин май 14-те түнеп көрген. Анаа хүндүскү эвлечегиниң бүгү ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылар бүрүн киришкен. Бүдүрүлге планын мурнакчы күүсеткен өрүүр цех кызыл тукту ам беш катап улаштыр тиилеп ап турар. Кызыл тукту өрүкчүлерге арттырган. Пономареваның бригадирээни «Пионер—2» деп парлаар машинаның бригадазы «эн-эки шынар дээш, деп вымбельди чаалап алган.

Кежээкиниң 6 шак чедип турда бүдүрүлгениң дептерлээр цехинге бүгү полиграфистер чыглып келген. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлериниң (1957 чылдагы) Күрүне чээшкинин үндүрер дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладалын радио дамчыштыр бедик кадрлаштыкун-биле дыңнаанар.

Коллективте комсомол организациязының секретары Никифорова сөс алган.— Бижилерге аас-кежик, чаагай амыдырал дээш бүгү күжүвүстү үндүрүп ажылдап чоруур бис. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенээрин болгаш атомнуг дайынны болдурбас бис. Төрээн чүртүвүстүң улам ынай чечектелиишкинге, күчүлүг дүрген хөгжүлдезинге кижи бүрүү улуг сонуургалдыг. Тайбының, чаагай амыдыралын хөрээ дээш айда алыр ажыымның чертымын чээшкинге бижиткиишаан, бүгү комсомолчуларны ынчаар бижидеринге кыйгырдым — деп, эш Никифорова чугаалаан.

Коллективтиг бүгү кежигүннери чаа Күрүне чээшкининге шупту чаңгыс эп-сеткилдиг бижиткеп.

Патриотчу кодурлуушкун

Областың Совет-партия школазының дыңнакчыларын, башкыларын болгаш ажылчыннары «ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлериниң (1957 чылдагы) Күрүне чээшкинин үндүрер дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладалын тамнышкаш, чаңгыс эп-сеткилдиг бедик кадрлаштыкунуг бижидилгени эгелээн.

Бижидилге эгелээн соонда каш-ла минуталар иштинде 161 кижи ийи-ийи неделиниң ажыл төлевирин күрүне чээшкининге бижиткеннер. Чээшкин бижидилгеге үргүлчүлеп турар.

Колхозчуларның салыышкыны

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Чаа күрүне чээшкинин үндүрер дугайында ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң докладалын Каа-Хем районуң ажылчы чоннары чаңгыс эп-сеткилдиг уткан.

Районуң албан организация, бүдүрүлге черлериниге бижидилге майның 14-түн кежээзинде-ле чедишкиниг доозулган. Бодээ черлерге Хрущев аттыг, «Тиилелге» баа Ворошилов аттыг колхозтарга облигация тарадылгазы мурнап доозулган.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Малчыннар ортузунга партийжи-политиктиг ажыл

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга чедишкинниг ужуражыр дээш Сут-Хөл районун бүгү колхозтары боттарының арызында болган өвүр районун колхозтары-биле чаржып турарлар. Чижээ, Киров аттыг колхоз Бора-Тайгада «Сталинчы орук» колхоз-биле база өвүр районун «Торгалыг» колхозу-биле, Калинин аттыг колхоз Жданов аттыг колхоз-биле социалистиг чарышының кереелерин чарганнар. Хей-хей колхозчулар социалистиг чарышка киришкеш, түс-түзүнде хүлээлгелерни алганнар.

«Сталинчы орук» колхозтуң саанчылары О. Бопеек, Х. Кашпымна, М. Хорлуу инек бүргүүнден 1000-дан 1200 кг чедир сүт саан алыр, Сталин аттыг колхозтуң саанчылары Х. Норжунмаа, О. Сезенмаа, О. Дадар олар инек бүргүүнден 800—1000 кг сүттү саан алырын хүлээгеннер. Олар социалистиг чарышка боттарының алган хүлээлгелерни эки күүседип турарлар. Саанчылар Норжунмаа, Хорлуу, Сезенмаа, Дадар олар ажыл-агый чылының эгезинден бөөр майның 1-ге чедир инек бүргүүнден 400-тен 500 кг чедир сүттү саан ап, районда дөөре саанчыларның олурууна кирип турарлар.

Сталин аттыг колхозтуң хойжулары Дангыт-оол, Даваа, Жданов аттыг колхозтуң хойжузу Доорукпай, «Сталинчы орук» колхозтуң хойжулары Кертикпен, Самдан, Самыя, Серен олар малның чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, хой бүргүүнден 2—3 кг дүктү кыргып алырын хүлээгген.

Партия организациялары социалистиг чарыштың хойге нептерегей болуруун хандырар дээш ораалжып турар. Бөдөө ажыл-агыйның мурнакчыларын районун Хүндүлел самбызазынга болган колхозтарда көргүзүг самбыраларынга чаржап киирип турар.

Сталин аттыг колхозтуң партия организациязы (секретары эш О. Хуна) малчыннар ортузунда көскү агитацияны эки организастаан. Барык-ла бүгү фермаларда агитхуулуустарны, көргүзүг самбырларын, плакаттарны көрүштүг кыдыр тургускан.

Калинин аттыг болган Киров аттыг колхозтарның партия организациялары ол колхозтарның төптериниден 80—100 км ырак Үстүү-Ишкининиң Хүүрегинде болган Көшпесте культура базаларын тургускулаан. Ында солуннар, журналдар болган номнардан ангыда, ойнаар чүүлдерин (хөл шыдыраа, пешка, даалы, хылыг музыка) чүүлдерин, радиоприемниктерни база тургускан. Малчыннар Москвадан еске-даа хоорайлардан дамчыдыгларны дыннап турар. Ында мал болган кижи эмчизинин салбыцларын, докторлар ажылдаар садыгны тургускан. Мал эмчилери коммунистер М. Дамба, Х. Кашпык-оол, кижи эмчизи М. Доржу олар агитаторлар болуп, малчыннар ортузунда партийжи-политиктиг ажылды чорудуп турарлар.

Социалистиг чарыштың чорулгазынга мурнакчы дуржулганы нептередир дээш хана солуннарындан болган дайынчы хуулустардан илеткелдерге, лекцияларга чедир партийжи-политиктиг ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин ажылдап турар.

Ам районун барык бүгү малчыннары кыштаглардан чазагларже малын сайгарып көжүргеннер. Малдың оолдаанызыны барык шыпкарлып турар. Ону барымдаалаш малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш агитас-массалыг ажылды улам күштелдирер ужуруг. СЭКП райкому 76 агитаторларны малчыннар ортузунга ажылдаар кылдыр быжыглаан.

СЭКП райкомунун илеткелчилер болуунун политиктиг болган эртем билиглер нептередир инитилелдің район салбырының кежигүнери база районун удуртур ажылдакчылары колхостар төптериниден ырак одаларда болган фермаларда ажылдап турар малчыннар ортузунга бо чылдың эгезинден бөөр 50 ажыт илеткелдерни болган лекцияларны номчаан. Бо бүгү чүүлдер малчыннарның күш-ажылга сонуургалын, оларның чогаадыкчы инициативазын хөгжүдеринге идиг берип турар.

Ындыг болза-даа малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылдың бүгү таарымчалыг хевирлерин ам-даа чедир ажыглавайн турар бис. Бөдөө ажыл-агыйның мурнакчыларын колхозтун Хүндүлел самбызазынга ай санында докторлар киирип турары, фермаларда кызыл булуннарга мурнакчыларны беш хонуктап чарлап турары, колхозтарның мурнакчы саанчыларынга кызыл тукчугаштарны тыпсыры, оларны шаннаары дээн ышкаш чүүлдер чоруттунмайын турар. Районун чаржып турар колхозтарының мурнакчы малчыннарының ужуражышкыннарын, оларның дуржулга солчуушкуннарын өй-өйде чорудуп турары чугула.

Партия райкому болган колхозтарда партия организациялары малчыннарның социалистиг чарышын ам-даа кошкаб удуртуп турар деп чүвени айтыр хереек. Чаржып турар колхозтарның болган түстүе малчыннарның социалистиг чарыжының хүлээлгелериниң күүсеедезин кайыкайыны удур-дедир хынажыр чорук социалистиг чарыштың эки үре-түнведиг болурунга идиг бөөр, бар четпестерни дүрген чайладырынга дузалаар. Ындыг түрбүже Сут-Хөл райкомунун МТС зоназының талазы-биле инструктор болуп социалистиг чарышты дыка эренгей удуртуп турар.

Районун мурнакчы малчыннарының чоокта чаа болуп эрткен чөвүлел хуралының киржикчилери малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, мал ажылының продукциязын көвүдедир талазы-биле чаа-чаа хүлээлгелерни алгаш, районун бүгү малчыннарынга кыйгырыг үндүргген. Алган хүлээлгелерни амыдралга чедишкиннинг боттандырар дээш СЭКП райкому болган колхозтарда партия организациялары чүткүдүг демисежип турарлар.

Х. БОРБАЙ-ООЛ,
партияның Сут-Хөл райкомунун пропагандизи.

КЫЗЫМАК ПРОПАГАНДИСТ

Василий Доруп-оол Москванын юридиктиг институдун 1954 чылда дооскаш келген соонда ону Барыын-Хемчик районунун улус судунун шинтвекчизинге чорутkан. Ол-ла күзүн партия райкомунун бюрозу ону райкүүсөмнүн чанында партия төөгүү өөренир болгуунун пропагандизинге бадылаан.

Дээди өөредилге черин чаа дооскаш келген аныяк комсомолчу ол даалганы күүсеериин бодунга улуг шылгалда болган партийжи идегел деп хүлээп алган, ажылдап эгелээн. Баштайгы үеледе кичээлдерни эрттирери аная ыныг-ла белен эвес турган болза-даа, алыс бедик биилиг болган соругдаан өскүлүн боттандырар дээш кызымак чүткүдүг болганы-биле кичээл чорударының нарын аргаларын ол дүрген шинээлиг апкан.

Партия чырыдышкынының системазында эрткен өөредилге чылында оон удуртуп турган белгүмүнге 15 кижи өөренип кыштаан болган чылың түнелиде олар чүгле 4 болган 5 демлектерлиг дооскан. Кичээлдер бедик идей-теориялыг деннелге эртип турган болган дыннакчылар өөренип эрткен темалар бүрүзүн эки шинээдип алганын көргүскен.

Бо өөредилге чылында ол белгүмде 30 кижи өөренип турар. Пропагандист эш Доруп-оол ам эрткен чылдазындан-даа артык дуржулганы алган деп чүвени оон ажылы көргүзүп турар. Дыннакчылар кичээлдерге организастыг кээп турар болгаш чугаалажып көрүп турар темаларны анализтээринге бедик сонуургалдыг киржип турар.

Кичээл бүргүүнге пропагандист өөн белеткелдиг болган көргүзүг материалдыг кээп, кичээлди районун улус ажыл-агыйының айтырыглары-биле, амыдыралчы дириг фактылар-биле чоок холбаштырып турар болган ужуруна ол белгүмүнүң кичээлдери дыннакчыларга билдингир болгаш сонуурганчыг-даа болуп турар. Пропагандистин тайылбырлаашкыннарынга дыннакчылар бүрүн канып турар.

Эш Доруп-оол чүгле белгүм башкылары-биле кызыгаарлатынып турар эвес, а харын ол чурттавчы чоннарга юридиктиг темаларга дыка хей лекцияларны номчаан.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Бедик хүлээлгелер

Улуг-Хем районун «Партияның XIX съезди» колхозунун хойжузу Сарыгбай бодунда быжыглаан төрүүр 382 хойларындан 256 хой төрээн, оларның 263 хураганнары менди алдынган.

Хойжу ам төрүүр хойларының чаш төлүн бүрүн камгалап алырын хүлээгген.

Т. КОНГАР.

• • •

Чаа-Хөл районун Сталин аттыг колхозунун хойжузу Ховалыг Делгер-оол 280 хойдан 296 хураганнарны чидириг чокка камгалап алган.

Бо чылын дүк кыргыдаанының талазы-биле хой бүргүүнден 2 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнип ап турар.

Ч. САТ.

• • •

Чаа-Хөл районун Молотов аттыг колхозунун хойжузу Сарыы-оол эрткен чылын 289 хойдан 305 хураганнарны камгалап алган болза бо чылып 300 хойдан 320 хураганнарны менди алган болгаш хой бүргүүнден 3 кг дүктү кыргып алырын хүлээгген.

Х. ТОВАРИШТАЙ.

Куш-ажылчы херээженнер

Улуг-Хем районун Киров аттыг көдөө ажыл-агый артелиниң херээжен колхозчулары Улуг Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур элбекшилдиг дүжүт өстүрүп алырынга кызымак ажылдап турарлар. Тарылга шелүүнүн хараганын сегериите, сутгарылга бүгаларын аштап, казарынга херээженнер мурнакчы киржип турар.

Ховунун № 1 бригадазында Борбак, Анаштаа, Долбаа, Домуу, Сүргүмей олар онаашкан ажылынга кызымак, күш-ажылының мурнакчылары болуп, хүн бүрүнүн онаалдазын докторлар ажыр күүсеедип турарлар. Гектар бүрүзүнден 12 центнер таразны өстүрүп алыр дээш ам сугтарылгада база чедишкиннинг ажылдап турарлар.

Д. ЧАМЗЫРЫҢ.

Чаа хову турлаа

Каа-Хем районун «Октябрь 14 чылы» болгаш «Сталинчы орук» колхозтары механизаторларның болгаш тараажылардың ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бөөр деп шинтирлээш, ол сорулганы күүсеедип шыдаан.

«Октябрь 14 чылы» колхоз Саргалда тараа шелүнде доора дурту 8, узун дурту 23 метр хемчээлдиг хову турлаанын улуг тудуун кылып дооскан. Ында чем кылыр болгаш чемненир чер, кызыл булун өрээли болгаш кижи чурттаар үш өрээлдер бар.

«Сталинчы орук» колхозтун Хайырлыгның Үстүү ховуда тараа шелүнде хову турлаанын тудуу чок турган. Колхоз баштаар чер хову турлаан кончуг дүрген кылгаш, бо чылдың часкы тарылгазынга ажылгаар сорулга-биле эш Самбууга баштаткан 8 кижи составтыг тудугжуларны чорутkан. Тудугжулар Иван Арапчаа, Михаил Лопсан, Демек Норбу олардың эш-өөрүн сорук киирип ажылдаанының түнелиде үш өрээл хову турлаа 14 хонуктун иштинде туттунган болгаш ам ажыглалга кирген.

С. ТАМБА.

Чадааннының № 1 ортумак школазы боттарының төрээн хоорайын ногаанчыдарынга иденкейлиг киржип турарлар. Школачылар ыяш олуртур черлерни бок үнүштерни аштап арыглавышаан чоокта чаа чус-чус ыяштарны олуртканнар.

Чурукта: ортумак школаның 9-ку клазының өөренникчилериниң ыяш олуртуп турары.

Фото П. Колостуу.

БИР КОЛХОЗТА

Чаа-Хөл районун Молотов аттыг көдөө ажыл-агый артелиниң библиотеказында политиканың, көдөө ажыл-агыйның, медицинаның болгаш уругдар литературазының 3.500 ажыг номнары бар.

Ында А. Толстойнун, М. Горькийниң, В. Маяковскийниң, А. Пушкининиң болгаш еске-даа орус база совет литератураның классиктериниң чечен чогаалдарын делгеп салгылаан. Библиотека ол ышкаш тыва авторларның чогаалдары-биле долдунган. Библиотека дээрге колхозчуларның, өөренникчилерниң, көдөө интеллигенциянын культуразын белдириниң доктаамал чери болу берген. Ылангыя кежээки үеледе маная номчуктулар көвүүлей бөөр. Библиотека 250 ажыг доктаамал номчукчуларлыг. Номчукчулар библиотекага чүгле чечен чогаалдарны эвес, а чаа солуннарны, журналларны номчааш даштыында болган бистиң чуртувуста болуп турар болуушкуннарның дугайын билип ап турарлар.

Булун-Терек школазының 4-кү клазының өөренникчизи Иван Бегзинниң үшкү ном карточказы долдур бижитинген. Бо бичии оол 40 ажыг номнарны номчаан. Колхозтун контора ажылдакчызы Лида Чолдак-Кара библиотеканың тыва дыл кызында литературазын хейу-биле номчуп турар. Оон ынай башкылар Допай, Владимирова, Чычаан-оол, зоотехник Поркитных, ветфельдшер Саидак олар база хей-хей номнарны номчааннар.

Библиотеканың столдарының кырында хүрен карттыг ийи альбомнарны салып каан. Оларны школаның пионерлери кылган. Альбомнарының бирээзин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга тураскаатkан. Бо альбом Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазының, хамаатты болгаш Ада-чүрттүүн Улуг дайынларының маалырларының, партизаннарның эрес-дидим чоруктарының дугайын чугаалап турар.

Бодунун хүлээлгезин библиотека эргелекчизи эш В. Т. Москаленко база багай эвес күүсеедип турар. Ол маная дерт чыл чедир ажылдаан. Эргелекчи номнун ужур-дужазының дугайын номчукчуларга тайылбырлап, солуннардан, журналдардан бистиң чуртувуста болгаш даштыында болуушкуннарның дугайын чуртталчыларга чугаалап берип турар.

Ынчаарга колхоз баштаар черинин чаидык ажылдакчылары ном номчуурунда ыныг кончуг ынак эвестер, колхозтун мурнундагы, амгы-даа даргалары, партия эге организациязының секретарылары боттарының ажылынга дөгүн дуза болгу дег литератураларны барык-ла номчувайн турар деп, эш Москаленко чугаалап турар. Ол дыка четпес, ону моон соңгаар болдурбас.

Амгы үеде библиотеканың ажылы чүгле колхоз төвүнде кызыгаарлатынмайн, а харын хову турлагларынче чоокшулаан турар ужуруг. Бөөр библиотеканы организастап, ховунун ажыл-ишчилериниң чаа солуннар, журналдар номчулгазын организастаар ужуруг. Ынчалзажок библиотека эргелекчизи эш Москаленко-даа, колхоз баштаар чери-даа бо талазы-биле ажылды организаставайн турары четпес.

• • •

Көдөө ажыл-агый артелиниң түлүг бригадазы (бригадири эш Баис) колхозчуларның суугда, малчыннарның фермаларда оран-бажыңын, малдың кажаасуурун тударындан ангыда, хостуг шактарда колхозчулар культурлуг дыштанылгазын чөп эрттирериниң чугула одаа болур чаа клубту түлүп алыр дээш шалыпкын ажылдап турар. Клуб 250 ажыг олуттуг. Ам оон ханазын тургузары, адаккы, үстүкү оорталарын салыры доозулган.

Соңга, рама, кастык, хаалга, шалазы белен. Өскээр чугаалаарга, ам крышалаары, иштики дерилгезин кылыры арткан. Бо дээрге колхозта ийи дугаарлы клуб болур. Клубта библиотеканың турар черин таарыштыр кылган. Ону тударынга бызанчылар Чамаа, Давыын, Агыын суглар мурнакчылар болуп турарлар.

Түлүг бригадазы культураның одаа—чаа клубту аныяктарның область фестивалынга белек кылдыр июнь 1-де бүрүн дерип дооскаш, ажыглалга киирер.

Д. ЕНДАН.

АЛДЫН ХОЛДАР

— Бистиң политехниктиг мастерскаазыс...

Бо сестерни Прокопьевск хоорайның № 18 школазының өөренникчилери улуг ынакшылын болган дүрүм ёзугаар чоргаарланыышкынның сагыш-сеткили-биле чугаалап турарлар. «Бистиң школавыс»— ол база-ла чоок, төрээн сестер-дир. Ынчаарга «Бистиң мастерскаавыс» деп сестер оон-даа артык эки сестер: ону боттарының холдары-биле түлүп алганнардыр.

Ол ыныг бе ынчаш? Кижи дорааи-на шынзыкпас хире. Тудугунун бүгү-ле дүрүмнериниг дүштүр туткан даштан кылган улуг бажың көстүп келир. Школаның директору Виктор Сергеевич Вавилов — аныяк эвес, ынчалза-даа кончуг шинчеңгир кижи — өөренникчилер коллективиниң кылган ажылынга өөренникчилерден түлак чок чоргаарланып турар. Мастерскааны ажыглалга киргениниден бөөр чартык ажыг чыл эрткен, политехниктиг кичээлдерниң шактарында директор чай чок аразында-ла чедип келир болгаш урулларының холдарының уран-кылыгларын сонуурган көре берген турар.

Машинаны башкарар талазы-биле практикум кичээлди бегүн башкы И. У. Чапаров эрттирип турган. Кичээлдерде — тудугунун антузиастары Владимир Шуваев, Виктор Болосов, Люба Зенкова болгаш еске-даа хей-хей кижилер. Цех деп чугаалап болур улуг, делгем, чырык аалда чазаныыла болган слесарь верстактарын, металл болгаш ыяш талазы-биле станоктарны ээлээн ыяш кожа одуруглар кылдыр салган.

Ол аал-биле кожа—электротехника кабинеди. Ол-ла бажында — ийи машина киреер автогараж.

В. С. Вавиловтун тайылбырлап турары болза:

— Бистиң политехниктиг мастерскаавыстың ажыктыг иштин шалу — 236 дербелчин метр. Ам политехниктиг кичээлдерге байдал эки таарымчалыг.

Прокопьевск хоорайда ортумак болгаш чеди чыл школаларының ыныг, азы барык ыныг чаа политехниктиг мастерскаалары 25 чедип турар. Ынчаарга ол бүгүнү чаатыс эрткен чайның дургузунда өөренникчилер боттары тутканнар.

№ 18 школаның өөренникчилери ол чаагай керектиң эгелекчилери болганнар. Оон төөгүзүнүн дугайын биче чугаалажып көрзеңи.

...1946 чылдың март. Погоннары чок, ынчалзажок шериг хейленниг, гвардиянын улуг лейтенантызы Виктор Сергеевич Вавилов бодунун ынак херээн ёзугаар № 18 школага чедип келген. Ону директорга тоныйлаан.

Кичээлдер ой-тавында чорup турган. Ынчалза-даа школаны долгандыр көрүшпинчи ыныг-ла эки эвес болган. Ук школа херим белин чок, аная-ла бир чүве болуп турган. Боданда — ыяш-даа, дос үнүш-даа чок.

Школа көрүнүүт чараш болур төлээде, бодунун күштери-биле чүүү кылып болур турганы? Ол айтырыгга харыы бөөрин школаның директору өөренникчилериниң боттарынга саналдаан. Ол айтырыгны комсомол хуралынга изин-биле чугаалажып көрген. Ажылдың эгези кылыр: школа бажының херимээрин, бодунун садын олуртуруп бир үн-биле шинтирлээн.

Сорулга чедишкиннинг күүсеетинген— херим туттунган, садты олуртkан болгаш ону «Тинилге» деп адаан. Эвээш эвес улуг бергелерни ажыл эрткен. Эн-не берге чүве кылдынган — школачылардың күш-ажылчы чанчылдарының эге-үреги салдынган. Ол чанчылдарының чамдыктарын-даа бол, чугаалап көрээли.

1947 чыл. Садты кадбартыр талазы-биле ажылдар үргүлчүлээн.

1948 чыл. Школага «ногаан олуртулгаларның залы» тургустунган. Ам ында өрээлдер үнүштериниң 400 хевирлери санатынып турар.

1949 чыл. Школаның дириг булунун организастаан, ында янзы-бүрү он-он амытаннарны болгаш куштарны тулуп, ажаап, өөренип көрүп турар. Анаа үнелеп эвээш аныяк натуралистерниң Москва болгаш Новосибирск станциялары-биле харылаалар быжыккан.

1950 чыл. Гектар ажыг шелүг чаа садты тургускан. Ам ында яблоньнарның 60 чедир сорттары, сливаларның, вишняларның, виноградтың, хей-хей каттарның ээлээн каш сорттары бар. Томскинин дуржулга станциязы-биле дем-каттыштырып турган, ээлээн каш хайнак үнүштерни өстүрген, оларның аразында аныяк мичуринчилерниң чоргаараалы— чолураа вишнязы бар.

1954 чыл. Школаның кат-чиниис өстүрер черин тургузуп алган. Ол чер 1956 чылда-ла ийи муң дес чиниистиг ыяштарны болгаш кат сыптарын сад өстүрериниг ынакшылыг кижилерге берген болгаш «Красный углекоп» деп шахтаны ногаанчыларынга 16 муң дес хола хараганнарны берген.

Ол-ла чылын мичуринчи огород-хову ажылының участогун тургускан, ол участок кайгамчык түнелдерни чедип алган. Школа болгаш оон аныяк мичуринчилери үш удаа Бүгү-эвилелдің көдөө ажыл-агый делгелгезинің киржикчилери болуп, ол санында-ла оларның чедишкиннерин медальдар-биле демдеглээн.

1955 чыл улуг тудугунун эгези болган. Чай дургузунда ада-иелерниг болгаш шефчилерниг калбак дуза-даа-биле өөренникчилер школа бажыңынга күш-культура залын боттарының күжү-биле немей тудуп алганнар.

Өөренникчилер боттарының мурнунга чаа сорулгаларны салыр, политехниктиг өөредилгени организастаарынга идепкейлиг киржир арганы таарымчалыг дуржулга берген. Материалдыг суурунун, хамыктың мурнунда өөредилге мастерскаазының чогу бо талазы-биле школага ээлээн шаптыктап турган.

№ 18 школаның өөренникчилери комсомолчуларга баштадып алгаш, башкыларның идепкейлиг детимчези-биле чаңгыс ээй хевириниң өөредилге мастерскаазын боттарының күжү-биле тудуп киринкеннер. Чаа улуг эгелээшкиннинг сорук киринкчизи тергини эки өөредилгелиг, комсомол организациязының секретары турган, ам Ленинград университетинин студентизи Виктор Кубеин болган.

Комсомолчулар ажыл-керекти организастыг чорударын шинтирлеп алганнар. Олар «Аныяктарның тудуг» трестизин тургусканнар. Трестинин «начальниг»-ге» Владимир Шуваевти, «кол инженериниг»-ге — Герман Трубинни бир үн-биле соңгаан. Ол аныяк оолдар — аныяктарның эки организакчылары — күш-ажылды биилир болгаш анаа ынак болуп, боттарының үлегерин дамчыдып билир турганнар. Тудугунун беш бригадаларын: дашчыларының, штукатуржуларының, бызанчыларының, дузалаа ажылдакчыларының болгаш көдөө ажыл-агыйның бригадаларын тургускан. Оларның «начальниктери» база-ла бо талазы-биле эн-не арга-мергежилдиг өөренникчилер болуп турар.

Тудугга шалыпкын белеткел дорааи-на эгелээн. Аныяк дашчыларының, штукатуржуларның болгаш еске-даа эртемнериниң «ажылчыннарының» массалыг курстары ажыттынган. Оларны башкы Виктор Семенович Андрюшенко баштаан турган.

Апрельде тудуг ажылдары калбарган. 200 кубометр тудуг даңыя белеткеп өөрткен, элезинни белеткээн, онгарларны казып алган. Чаа бажыннын дөөжөнге баштайгы дашты майның 25-те байырлаадыг салган. Аныяк тудугжуларның өөрүшкүү кызыгаар чок болган. Чарыш чаа күш-биле кыптыгып үнген. «Тудугда» деп казастап шимээн хана солуну үнүп келген. Аныяк тудугжуларның шудургу чарыжын анаа калбаа-биле чырыдып турган. Класстар аразының чарыжының тиилекчилери шылгаран үнүп турган.

Фундаментинин план ёзугаар 30 хүннерде салырының орнунга 24 хүннер иштинде салган. Ажыл оон соонда улам-на хөлүг, деминг калбарган. Бажың дээрге аныяк тудугжуларны сорук киирбишаан, көзүлдүр-ле бедик орган.

Бызанчылар болган чазаныкчылар боттарының хүлээлгелерин хандыкшыдыг күүсеедип турганнар. Анаа 9-ку класстың өөренникчизи Петя Миклин өнзаланып турган. Күш-ажылга ынакшылдыг болгаш кончуг топтуг ол оол онза хүндүткелди чедип алган. Оолдар ону шоодуп эвес, харын шыны-биле Петр Иванович деп адап, бергедей бөөрге оортан сүмени айтырып ап турган. Ам Петя Миклин «үшкү холдун чазаныкчызы» деп мергежил адын берген.

Тудугунун эн берге дээн ажылларын бүдүрерде ада-иелер болгаш шефчилер дузалажып, ынчалзажок кол ажылдарны аныяк тудугжулар боттары күүсеедип турган. Мастерскаанын тудугунга 380 өөренникчилер ажылдап, оларның түс бүрүзү-ле 120—150 шактарны ажылдаан.

Августун 10-да мастерская белен болу берген, а өөредилге чылының эгезинде ону шуут дерипкен.

Моон-биле кады школаның өөренникчилери омшаникти болгаш нотаа шыгжаар черни база тутканнар. 1956 чылда доозуп үнген 10-гу классчылар боттарының сургуул дооскаанының дугайында тураскаал кылдыр боттарының төлевилеяи-биле болгаш боттарының күжү-биле школа бажыңының мурнунга суг аттыгар фонтанны тутканнар. Ам доозуп үнер класс бүрүзү бодунун дугайында ыныг янзылыг тураскаалды арттырарын шинтирлээн.

№ 18 школаның аныяк тудугжуларының кайгамчыктыг херээ эскертиниг эртип шыдавас турганы билдингир. Боттарының күжү-биле оларның политехниктиг мастерскаяны тудар дээн шинтириниң дугайында медээ хоорайның бүгү школаларынга дорааи-на тарай берген. «Аныяктар тудуунун» трестилери школа бүрүзүнге улай-улай тыштып кээп турар апарган.

Прокопьевскичи школачылардың күш-ажылчы херектери улуг эштериниг детимчези турбаан болза, ыныг чедишкиннинг болбас турган ийик. Партияның Прокопьевск хоорай болгаш район комитеттери школачылардың инициативазын тедептин-биле үнелеп көргенин хамыктың мурнунда демдеглаар херек. Школа мастерскаларының тудуунун чоруп турарының дугайында айтырыгны партия комитеттериниң болгаш совет органнарының хуралдарынга кады удаа чугаалажып турган. Башкылар өөренникчилер-биле кады ажылдап турганнар. Школачыларны тудуг эртемнериниге өөредир болгаш техниканын айыыл чок чоруунга дүштүр ажылды шын организастаар төлээде, мергежилдиг тускай артемнигларни тускайлап барип турган.

Ам Прокопьевск хоорайда ниити шелу 5.100 дербелчин метр ажыг 25 чаа чаңгыс ээй хевириниң мастерскаалары бар.

Баштайгы улуг тиилелге-биле сорук кирген прокопьевскчи школачылар чаа-чаа планнарны ам-даа кылып үндүрүп-шаан, «Аныяктар тудуунун» трестилери боттарының ажыл-чорудулгазын үргүлчүлээр бодалдыг. Олар бо чылын чаңгыс ээй хевириниң телевилелин ёзугаар 20 спорт залдарын тудар деп турар. Бешкелдерге мастерскаларны, чеди школаларга чилыыгыларны тудар. № 18 школаның аныяк тудугжулары чылыыгладан ангыда, дуглаглыг суг бассейнин база тудар. Ол школаның 10-ку классчыдары эрткен чылдың доозукчуларының чаңчылын үргүлчүлевишаан, башкылар чурттаар дөрт квартиралыг бажыңны тудар дээн.

• • •

Прокопьевскчи школачыларның ол ёзугуг алдарлыг керектериниг ужур-дужазын үнелеп чедери берге. Хамык ужур политехниктиг өөредилгеге суурну оларның боттарының күжү-биле тудуп тургускан-ында эвес болдур ийин. Бол чүве чүүдөрге, оларның боттарының күжүнге бүзүрээни, күш-ажылдың ужур-дужазын болгаш өөрүшкүүн бир янзы үнелеп көргенин болур. Күш-ажыл оларның эки өөренирине, билиглерни быжыг шинээлеп алырынга шантыктавайн, харын дузалап турар. Ус-дарганчы уругларын ырыыдан дараазындагы сестерниң прокопьевскчи школачыларының аразында нептерегей болу берген таварылга эвес:

Аныяк, дыңзыг бо холдарны
Алдын холдар ылап-гыр деп,
Ажыл-ишчи совет улус
Алаар хүннер турup келир.

Прокопьевскчи школачылар бо чылында-даа эвээш эвес салгакчылардыг болуру бүзүренчиг. Ынчангаы ол дээрге шыпаа-ла кончуг эки-даа болур.

Н. АНТОНОВ.

Прокопьевск хоорай.

Кара-Тал көдээ Советте

Чаа-Хөл районнуң Кара-Тал көдээ Совети СЭБП XX съездиаанин шиитпирлерин күүсеглеп Октябрь революциязынын 40 чыл ооргага чедишкиниг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгезин бо чылдың бирги кварталында багай эвес күүсеткен. Көдээ Советтин сессиязы бир удаа болгаш, аңаа депутаттарның 99 хуузу олурушкан. Ажылчы чоннарның ниити хуралын Совет ийи удаа чыыллырган, ол журналдарга ниитизи-биле ийи түс дыка ажыг кижи олурушкан.

Советтин девискээринде ийи колхозтар организас ажыл-агый талазы-биле уламна быжыглып турарлар. Ол колхозтар бо чазын черни улуг ажарбаан, оларның тарылга шилдери эрткен чылын ажыктырынган. Сталин аттыг колхозта 2350 ажыг гектар, «Тиилелге» колхозта 1750 гектар ажарган черде бүрүн арыглап, хорзунап каан, эки шынарлыг, четчир санныг үрезиннерни амгы үеде колхозчулар, механизаторлар чажыр тарыырын бүрүн доосканнар.

Ниитизин малының баш санын остүрери, оон продуктулуун белдери, ылангыя чаш мал төлүн бүрүн камгалап алыры дээш ийи колхозтарның малчыннары амгы үеде улам-на күзеннишкиниг ажыллап турарлар. Оон түннелинде «Тиилелге» колхозта май айда бүгү төрээн хойнуң хураганнары бүрүн камгалатынган, колхозтуң хаван ажаакчылары төрээн 7 хаваннарлан 66 хаван оолдарын остүрүп турарлар. Ол колхозта каларчылар Чыргал-оол, Максыр-оол, Сталин аттыг колхозта Эник, Б. Доржу олар болгаш өскелер-даа малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыры дээш онза чүвүлдүүн илередип турарлар.

Ынаыт болза-даа «Тиилелге» колхозтуң малчыннары май айга чедир төрээн бүгү малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алган турда, Сталин аттыг колхозта 50 хураган, 9 бызаа чидириглиг болган чорукту эскербес арга чок. Ылангыя колхозтуң төрээн 19 хаваннарындан чүгле 32 хаван оолдары, азы хаван бүрүзүнден ийи хаван оглу безин алдынмаан чорук хараадаачыг болуп турар.

Тулуг ажылында четпестер ийи колхозтарның кайызында-даа бар. Сталин аттыг колхоз бо чылын белеткээн 1300 кубометр ыштын чүгле 400 ажыг кубометрин, а «Тиилелге» колхоз 1000 кубометр чудуктун чүгле 100 кубометрин тулуг черлериниде өөртүп алган.

Болунуң девискээринде колхозтарда айытынган улуг четпестер бар болуп турда-да Кара-Тал көдээ Советтин талазынан ол четпестерни чайладырынче боттуг хемчегин албайн турар. Оон ангыда чоннан үнүүрүглер болгаш чыылдалар хавырар ажылдың планын Советтин күүсекому ыракта-да чедир күүсетпээн.

Ажылчы чоннарның ортузунда тайылбыр-массалыг ажылды күштелирип турган, колхозтар бүдүрүлгезинде илеретинген четпестерни чайладырынче база күрүнеин бюджединиң орулгаларын күүсеединче угланган боттуг хемчегларни алыры ол Советтин күүсекомунун, оон депутаттарының чүгүлү сорулгазы болур.

А. СУНДУЙ.

Хаван ажылынга мергежээн

Баа-Хем районнуң Молотов аттыг колхозунга хаван фермазын организастап турганзарын Февронья Федоровна Санарова 1953 чылда хүлээнип алган. Ажылды ыраарып, шулуудадып алгыже чедир эдээн бергелерге ол таварышкан. Санарова колхозка бедик продуктулуг, улуг орулгалыг хаван фермазын тургузар дээш колхозтуң зоотехниги-биле сүмележип турган, чурт иштиниң эки шынарлыг 14 кыс хаваннарын чыып алган. Ол-ла чылын баштайгы өолдаашкындан 120 хаван оолдарын остүрүп алган. Оон бээр-ле хаван фермазы колхозка улуг орулга киирер ажыл-агыйның адыры апарган.

Эьт бүдүрерин көвүдеиринге улуг ажыктынын барымдаалаан, хаван ажылын бүгү тала-биле хөгжүдерин партийниң XX съезтинин шиитпирлеринде чугулаан айытган. Ол сорулганы амыдыралга чедишкиниг боттандырар дээш колхоз баштаар чери хаван фермазынга төлевилел ёзугаар улуг бажынны тутпурган болгаш фермада бүгү ажыды механизастаан. Ам фермада хол-биле дажыглаар турган ажыды аскылыг оруктар-биле кылып, сугну насос-биле сордуруп ап турар болгаш ыда туттунган бажынның бүгү өрээлдерин бухизы-биле кады бүс бүжү-биле чылыдып турар. Хаваннарга чем хайындырып бээр улуг котелдар тургустунган.

Колхоз хаван ажылындан эрткен ажыл-агый чылында 114 мун рубль орулганы алган. 1957 чылда колхоз күрүнеге 30 тонна дириг дениглиг хаван эъдин дужаар планныг. Бирги кварталда оон 5 тониазын дужаап алган.

Колхоз хаван ажылын улам чедишкиниг хөгжүдер дээш чурт иштиниң улуг ак болгаш Кемеровонуң кара база кара-шокар хаваннарын остүрүп турар. Ол хаваннар түс черлин байдалдарынга тааржыр болгаш бедик продуктулуг болуп турар.

Колхозтуң хаван ажылын хөгжүдерингe эки киришкени болгаш чыл сонунда планлан дашкаар хой хаван оолдарын ажаап алганы дээш Санарованы 1955 чылда Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинче чоруткан. Февронья Федоровна ол чорааш Эвилелдиң сураглыг хаван ажаакчызы Пысновااның «Хаванны канчаар ажааза продуктулуг болурунуң дугайында» лекциязын кончут сонуургалбиле дыннаан. Оон дүржулгазын херек кырында канчаар ажыглап турарын Санарова аныяк хаван ажаакчыларынга чугаалап берип турар.

Хаван фермазынга ажыл артенгинин 5 шактан-на хайнын эгелээр. Янзы-бүрү чемнерни холуй хайындыргаш, хаваннарны чемгерип турар. Аныяк болгаш чаш хаваннарга эки шынарлыг чемни тускайлап берип турар. Ынды чемнерге сүт-биле холаан далган болгаш янзы-бүрү витаминниг чемнер хамааржыр. Ол ышкаш сөөк далганы, чугай болгаш демир тадын нормалап берип турар.

Санарова ам хаван фермазын эргелекчилевишаан, 20 кыс хаваннарны ажаап турар. Ам фермада ниитизи-биле 115 хаван оолдары дорутуп турар. Санарова 1956 чылда 1153 күш-хүнүн ажылдап алган, 4612 рубль болгаш 5 тонна ажыг тарааны алган.

М. МИНЧИМАА.

Номчукчуларның биске бижип турары

ТАНДЫ РАЙОННУҢ Сталин аттыг колхозунуң почтачызы комсомолчу Чыртак эртнен чылын колхозчулар ортузунга тайылбыр ажылын эки чоруткаш 300 кезек сөнүн, сеткүүлдерни таратнан. Почтачы колхозчуларның чагыгларын болгаш чагаа-бижиктерин саадал чокка чедирип бэрип турар. Чыртак ам чылдың ийиги чартыының чыгыгаларының талазы-биле тайылбыр ажылын колхозчулар ортузунда чорудуп турар.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

ӨВҮР РАЙОННУҢ «Совет Тываны; 5 чылы» колхозунуң хөймүзү Даваазаң бо чылын малдың чаш төлүн менди камгалап алыр, продуктулуун бедидер талазы-биле бедик хүлээлгелерни алган. 236 хойдан 246 хураганны, хой бүрүзүнден 2,1 кг дукту алырын планнап алган. Ам төрээн 160 хойнун 165 хураганы менди доругуп турар.

И. ЧӨЗАР.

СУТ-ХӨЛ РАЙОННУҢ Калинин аттыг колхозунуң тудугжулары эртнен чылдарда шала ыылдынган 12 башынны чедир ыылгаш, 9 чаа бажынны тудуп ажыглаада киирген.

О. БОРАШ.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОННУҢ Мугур-Аксы чеди чыл школазының өөренгичилери «Малчын» колхозтуң малчыннарынга улуг дузаны көргүзүп турарлар. Өөренгичилер чоонта чаа 500 баш төрүүр хойларның 2 кажаазының хержинин ноптарган болгаш кажаа тудар 15 кубометр дашты чыып тургускан.

С. БАЛДАҢ.

КАА-ХЕМ РАЙОННУҢ «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелинде ясли ажыттынган. Ясликде 30 колхозчу уруглар доктаамал иэп турар. Оларның иелери колхез бүдүрүлгезинде ажылдап, улуг ажылдарны бүдүрүп турарлар. Ясли эргешен чугула херекселдер-биле, аъш-чембиле болгаш уруглар ойнаар чүүлдер-биле хандыртынган.

С. ДОНЗУМ.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДА көдээ ажыл-агыйның дүрмүлга станциязында чеди чыл школазының өөренгичилери болгаш ада-иелери чоонта чаа бир хүн 40 кубометр оттулар ыышты школага хап тургузуп берген. Школаның чанында ам 240 кубометр ыыш, 20 тонна хөмүр даш дүжүртүнген.

О. ТӨКЕН-ООЛ.

ОБЛАСТЫҢ МУРНАКЧЫ КИЖИЛЕРИ

Чурукта: Тожу районнуң «Май 1-зи» колхозунуң сут-бараан фермазының учётчиги Шонмаржы Татьяна Шырановна.

Фото П. Колостуу.

Колхозчуларны бажыңнар-биле бүрүн хандырар дээш

Сут-Хөл районнуң «Сталинчы оруқ» колхозунуң тудуг бригадазының мурнунда бо чылын бажың чок колхозчу өрелерни бажын-биле бүрүн хандырар сорулга салдынган. Ол сорулганы күүсеединге 38 чурттала бажыннарын тудары негетинин турар. Бүгү тудугларга хереглетинер 1200 ажыг кубометр тудуг ыяжы белеткетинген. Ам алаан хой чурттала бажыннарының ханазын салып доосканы.

Бригада чурттала бажыннарындан ангыда еске хой тудугларны база кылыр. Чижээ, электростанциязын, автомашиналар гаражын, чазанылга черин, силостуң чартык башнязын, бода болгаш шаар малдарының 6 кажааларын, куш кажаазын тудар. Оон ынай ортумак школаның кол тудуун доосканы ажыглаага киирер.

Тудуг ыяжының ырагын барымдаалаан дашты, самзынны, туйбуну хөйүбиле бүдүрүп ажыглаарының хемчегларин ап турар.

Ам 120 ажыг кижиден тургустунган колхозтуң тудуг бригадазында ажыл хайнымышкынныг. Бригаданың күжүн түстүс звеноларга үскен. Оларның аразында бирги чер дээш, шилчир кызы тукчугашты чаалап алыры дээш социалистиг чарыш калбарган. Тудуг бригадазы болунуң кижазы Киров аттыг колхозтуң тудуг бригадазын чарышка кыйгырган.

Ам үеде чүгле чурттала бажыннарын эвес, оон-биле калы ортумак школаның, электростанциязының, хой кажааларының тудуглары чоруп турар.

А. АКАРА.

Сөөртүкчүден чазаныкчы болган

Өвүр районнуң «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелинин тулуу 1951 чылдан эгелеп калбарган. Колхоз баштаар чери тудуг бригадазынга шыырак кижилерни бижыглап, тудуг ажылынче кол кичээнгейни сала берген. Ынчаарда Балдакай тудуг ыяжының белеткелинге кирген.

Тудуг ыяжы белеткээринге Балдакай чүткүлдүг чоруун көргүзүп эгелээн. Ынчан ол ыыш сөөртүлгезинге ажылдап, улуг-нормазын үргүлчү ажыр күүсеп турган. Тудуг ыыш турар бызанчыларның ажылын үргүлчү хайгаарап, балдыны тутканы, бызаанап кирилтерни күзеп чораан.

Колхоз баштаар чери кызымак колхозчуну бызанчы ажылынга киргген. Баштайгы үеде Балдакайга бергелер турган. Ынчалза-даа дүржулгалыг бызанчыларның дузаламчызы-биле ол уламайн өөренип алган шуудап ажылдай берген. 1951 чылдан эгелеп төрээн колхозунуң чурттала бажыннарының, бүдүрүлгенин болгаш культура-амыдыралдың тудугларынга Балдакай идепкейлиг киржип, тускай иргежилги чедип алган.

Балдакай бызанчылан келген үезинде үгүлү чүгле тулуг кылырынга өөренип алган эвес, ыыш-биле нарын чүүлдер кылырын база өөренип алган. Ол ам колхозтуң чазанылга мастерскязында ажылдап турар. Колхозчуларның бажын болгаш албан черлерининг херекселдери — стол, сандай, шкаф, этажерка, чемодан, рама, ааалгаларны, эжик, сонга чаактарын болгаш еске-даа нарын кылыгларны бүдүрүп турар. Оон кылган чүүлдериннин шынары дыка эки.

Дүржулгалыг чазаныкчының күш-ажылын үнелеп, колхоз баштаар чери болгаш область организациялары Балдакайны каш удаа өртектиг чүүлдер-биле болгаш мактал бижиктер-биле шаннаан.

Н. МАРТНА.

Орубче кичээнгейни салыр

Танды районнуң Жданов аттыг колхозунуң девискээринде ажыл-агыйга эргежок чугула оруктар септетинмейин келгени биле баксыраан.

Колхоз төвүнден 2 километр черде колхозтуң далган дээрбези, топ тараа склады болгаш пилорамазы ажыглап турар. Орукчун багындан далган, ыыш сөөрткен машиналар, тергелер балгашка дүжүп, оон уламынан үрелгеш когаралдарны колхозка таварыштырып турар.

Оруктарны септеп кылыр дугайында колхоз баштаар черинге колхозчулар саналын киирип келген. Ынчалза-даа организастыг хемчегларни албайн келген. Оруктарны септеп, транспорт шимчээшкинин саадатпас дээш хемчет алыр ой келген.

Ч. МААДЫР-ООЛ.

Шафлатынмаан ЧАГАААРНЫҢ изи-биле

Тожу районнуң Сыстыг-Хемде ыыш ажыл-агый черинде партия эге организациязының секретары эш Биче-оол эге школа доосканы уруун Чечекти 1956—57 өредилге чылында школаже чорутпаанын, Чечектиң бажын ажылы кылыр дээш школага өөренмейн барганын илередип кедээ корреспондент редакцияга чагаа бижээн. Ол дугайын редакция СЭБП Тожу райкомунга медээлээн.

Партия райкомунуң секретары эш Бадааның редакцияга дыннатканы болза, эге школа доосканы уруун Биче-оолдуң өөренмейн барганы шын, уруунуң өредилгезинче кичээнгей салбаан коммунисти партия райкомунуң бюрозунга көргеш, эш Биче-оолга партия талазы-биле доңгудулга хүлээткен, уруун келир өредилге чылында өөредирин адаа даасканы.

МТС-тиң аныяктарында

Чоокка чедир-ле Чадаана МТС-тин коллективинин культура-массалыг ажылы багай турган. Ынды байдал-биле МТС-тиң партия, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары эптежип турган. Культура-массалыг ажылдың чорувайн турганының кол-ла чылдагаанда туска өрээл чок болуп турганында. Ынчангаш чаңдыс эштер кылыр чүве тыппайн ажыл шагының соонда арагалаштар-даа турганнар.

Эрткен чылын, МТС-тин он чыл оң болуп турда, механизаторлар 250 олуттуг культура бажының алганнар. Ында библиотека, ойнаар өрээл, кино көргүзер чер бар. Бо чылын оон иштики каастарга кылыгларын чорудуп турар.

Ам МТС-те культура-массалыг ажыл эки-иэн болгаш механизаторлар хостуг үелерин хөглүг эрттирип турар. Комсомолчуларның инициативазы-биле музыка, ыры, танцы, хөйүн ырының болгаш чечен номчулганың белгилери организастатынган.

20 кижи составтыг уран-чүүл белгилиг кижикчилери боттарының өөрүнге хой-хой солун концерттерин көргүскеннер. Бо чылдың апрель айда уран-чүүл белгилиг боттарының кожаалары Барыын-Хемчик районга концерт көргүзүп чорааннар. Район төвүнге болгаш Ак-Довурак суурга концерт көргүскеннер. Программада янзы-бүрү чүүлдер киргеи: сатира, катырынчыг чүүлдер болгаш орус, тыва ырлар.

Уран-чүүл белгилиг кижикчилери амыдыралдың багай талазын: улустарның арызында багай харызаалары, чалгаларның болгаш арагачыларының өөзүнчыларын база кочулап көргүскеннер. Оларның концертин көргеш, көрүкчүлер дыка сонуургап катыржыы, ойнаакчыларны чаптаан орардар.

Баянистер-трактористер М. Панкратов, И. Матеньков болгаш оларның улуг өөнүү В. Безызыков олар орус улустуң өлүүн хой ырларын күүсеткеи. О. Шуроол сыгыртkан болгаш баян-биле үдээн тыва улустуң ырларын эки ырлаан, коллективтиң еске-даа кежигүнери янзы-бүрү солун номерлерин күүсеткеи. Уран-чүүл белгилиинде хыдыг хөгжүн база бар.

С. ИКОННИКОВ.

Күш-ажыл талазы-биле маргылдаалар шиитпирлээриниң чаа дүрүмү үнген

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу күш-ажылдың маргылдааларын шиитпирлеп көрүүнүң чүрүмүнүн дугайында дүрүмүү 1957 чылдың январь 31-де бүдүлган үндүрген. Ол дүрүмүн үнгенин-биле хөлбаштыр суд чуруму-биле шиитпирлеп турган күш-ажылдың чамык маргылдалыг айтырыгларын ам судка дорт көрбес болган.

Моон мурнунда күш-ажылдың маргылдаалыг айтырыгларын ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединин болгаш Улус Комиссаларының Чөвүлелинин 1928 чылын август 29-та бадылаан дүрүмүн ёзугаар үшкүнүн суду болгаш улус судтары көрүп турган болза, чаа дүрүмүү ёзугаар ыындыг айтырыгларны күш-ажылдың маргылдаларының талазы-биле комиссия, профсоюзтарының фабрика, завод комитеттери, месткомнар база улус судтары көрүп шиитпирлээр.

Чаа дүрүмге үндезилээш, күш-ажылдың маргылдааларының талазы-биле комиссияны бүдүрүлгелерге, албан черлерине, организацияларга тургускулаан турар ужуруг. Комиссияның үргүлү ажылдаар кежигүннериниң санын профсоюзтың фабрика, завод комитеттери, месткомнар администрация чери-биле дүгүрүшкеш доктаадыр.

Профсоюзтың төлөөлерин фабрика, завод комитеттериниң, месткомнарның доктаалы-биле, а администрацияның төлөөлерин бүдүрүлгениң албан черинин, организациниң удуртукчузунуң дужаалы-биле томуйлаар. Талаларының төлөөлерин комиссияже томуйлаарының хуусаазы фабрика, завод комитеттериниң, месткомнарының сонгулдаларының хуусаазы-биле дөмей болур.

Комиссияның составынга бүдүрүлге, албан черинин удуртукчузу-даа, профсоюзтың фабрика, завод комитединиң, месткомунуң даргазы-даа төлөө болуп киреринин дүрүмде айытkан. Местком чок черде күш-ажыл талазы-биле комиссияның составынга профсоюзтың организакчызы болгаш бүдүрүлге, албан, организацияның удуртукчузу кирерлер.

Комиссияның тус-бүрү хуралдарын даргалаар хүлээлгени профсоюзтың комитединиң төлөөзи-биле администрацияның төлөөзи ээлчежип эрттирер. Бир хуралга дарганың болгаш секретарының хүлээлгезин чаңгыс таланың төлөөлери күүседир чорукту болдурбас. Комиссияның дараазында болур хуралын даргалаар болгаш секретарьлаар кижилерни талаларның төлөөлериниден баш удур томуйлааш, ук хуралга белеткелди чоруларын база ону чыыдырарын оларга хүлээндирери дүрүмде көрүнген.

Күш-ажыл талазы-биле маргылдаалардың комиссиязы болза бүдүрүлгелерде, албан черлеринде болгаш организацияларда ажылчыннар, албан-хаакчылар-биле администрацияның аразынга болу бээр күш-ажыл талазы-биле бүгү маргылдааларны эң баштай ыяавыла көөр эге орган болур. Ол комиссия дараазында айтырыгларны шиитпирлээр:

Чүвени бүдүрүп кылырының, оон үнезин доктаадырының доктаатынган норма чижектерин хереглеп турарының, а ол ышкаш чүвени бүдүрериниң нормаларын күүседиринге чугула күш-ажылдың байдалдарының айтырыгларын; ажылчынны, албан-хаакчыны ажылдан шын эвес үндүрген азы еске ажылче шилчиткен талазы-биле маргылдаалар; администрация черинин буруулу-биле ажыл шагында ажыл чок турганынга азы продуктуну үрей кылганынга холбаткан айтырыглар; ажылды кылып турганының үезинде анги-анги мергежилгилериниң төлевириниң дугайы: кылганын барымдаалап төлөөр наряд ёзугаар доозулбаан ажылдың төлевири; ажылдан түр чайлатырганының үезинде төлевир; ажыл шагындан дашкаар үеде ажылдааны дээш күш-ажыл чыштыр киирер. Комиссия, күш-ажыл талазы-биле маргылдааларны билдириишкин киргеи хүнден эгелээш беш хонук хуусаа иштинде көрүп шиитпирлээр хүлээлгелиг деп дүрүмде айытkан.

Күш-ажыл талазы-биле бүгү маргылдаалыг айтырыгларны комиссияга көрүп турда негелде кылып, билдириишкин киргеи кижиниң аная олуржуру албан, негелде кылган кижи—өзөн маргылдаалыг хөрээмни бодунуң киржилгеи чокта көрүп болур—деп бижиилел чөпшээрелди берген болза чүгле ынчаарда ам херекти негекчи чокта көрүп болур.

Бир эвес негелде кылган кижини комиссияның хуралынга келирин дыннадырга бир удаа келбес болза комиссияның хуралын сонгаарлаар, ийи удаада дыннадырга чөпүү чыдагаан чок черге келбес болза оон негелдезин комиссияга көрүп шуут соксадыр деп дүрүмде айытkан.

Мурнундагы практикадан алырга, күш-ажыл талазы-биле акша негелдезинин хөрээн көргеш, улус судтары негекчиниң алыр акшазының тодаргай түүнүн айытпайн турган. Чаа дүрүм болза ол практиканы шуут соксаткан, негекчиниң алыр түүнүн тодаргайы-биле айтырын шыдгыы негеп турар.

Акша негелдезинин дугайында маргылдаалыг айтырыгны көрүп турган, комиссия болза негекчи кижиниң билдириишкин киргеи хүнүнге чедир үш айлан хой эвес үе иштинде, а шөлөө ажыглаазын дээш компенсация дугайында айтырыгның талазы-биле—2 ажыл чыдыдан хой эвес үе иштинде оон алыр ужуруг түүнүн бээр кылыр шиитпирлеп берин болуруун дүрүмчүткен.

Комиссияның үндүрген шиитпириниң хоолгазын негекчиге болгаш харылакчыга үнген хүнүндеи соңгаар үш хонукчан эрттирбейн тыпсын берген турар. Комиссияның шиитпирин талалар чөпшээреевес болза, олар шиитпирин холунга алган хүнүнден эгелээш 10 хонук хуусаа иштинде профсоюзтың фабрика, завод комитединге азы месткомга хомудалыга киирип болурлар, а профсоюзтың комитеди ындыг хомудалды 7 хонук иштинде шиитпирлеп бээр хүлээлгелиг.

Бир эвес профсоюзтың комитединиң үндүрген доктаалын ажылдакчы чөпшээреевес болза, ону алган хүнүнден эгелээш 10 хонук хуусаа иштинде улус судучга билдириишкинин киирер аргелиг.

Комиссияның шиитпиринде азы профсоюзтың комитединиң доктаалында негелдени күүседиринің хуусаазын айытпаан турар болза, ону администрация чери 10 хонук хуусаа иштинде ыяавыла күүсеткен турар ужуруг. Администрация чери ону күүсетпээн таварылгада профсоюзтың комитеди негекчи ажылдакчыга судтун күүседир хуудузу эргелиг шынызыганы тыпсыр.

Ажылдан шын эвес үндүрген азы еске ажылче шын эвес шилчиткен ажылдакчыны мурнуку ажылынга катап киирер дугайында комиссияның шиитпирин азы профсоюзтың комитединиң доктаалын администрация черинин талазындан күүсетпес болза, ажылдакчының айда ап турган шалының долузу-биле азы еске ажылче шын эвес шилчиткен үезинде ажыл төлевириниң ыглалын чедир төлеттирер дугайында доктаалды профсоюзтың комитеди үндүрер хүлээлгелиг. Бо таварылгада комиссияның шиитпири азы профсоюзтың комитединиң доктаалы үнген хүнден эгелээш, ол шиитпирин азы доктаалды күүсеткен хүнге чедир үе иштинде ажылдакчының мурнуку шалының азы еске ажылга шилчиткенинге холбаткан ажыл төлевириниң ыглалын ажылдакчыга бүрүн төлеп бээрин дүрүмде айытkан.

Аны үеде дыка хой ажылчын, албан-хаакчылар күш-ажыл талазы-биле боттарының маргылдаалыг айтырыгларының дугайында билдириишкиннерин улус судтарынга киирерин үргүлчүлевишаан турарлар. Бо чорукту соксаткан, бүдүрүлге, албан, организация черлеринде күш-ажыл талазы-биле маргылдаалар үзер комиссияларны дүрген четчелеп тургускулаан турган, күш-ажылдың маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээринин чаа дүрүмүн амыдыралга боттандырары бистин чугула сорулгавыс.

С. ШАЛЧИМА,
область судунуң кежигүнү.

К. Е. Ворошиловтуң Индонезияда чоруп турары

БАНДУНГ. (СЭТА). Майның 10-да хүндүскүнүң 2 шакта ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов, Президент Сукарно, эш Ворошиловту үдеп чоруур Ш. Р. Рашидов, В. П. Елютин, Н. Т. Федоренко, ССРЭ-нин Индонезияда элчини Д. А. Жуков олар автомашиналар-биле Бандунгче чорупканнар. Оларның-биле кады информация министри Судибьо, чырыдыышкын министри Прийоно, министр Ханафи, Индонезияның Совет Эвилелинде элчини Маранис, Барыын Яваның губернаторунуң хүлээлгезин күүседип турар Вилаг Сомантри, Бандунгтуң хоойлуулуунга хуралының даргазы Астравината олар база чорупканнар.

Совет улуска улуг найыралдың сеткилин илередир дээш, совет болгаш индонезий туктарны туткулаан, чоокку болгаш ыраккы көдээ суурларның чүс-чүс мун чурттакчылары К. Е. Ворошиловтуң болгаш Сукарнонуң портреттери-биле орукка үнүлеп келгеннер. Орук дургузунуң ол-бо талаларында дагларда суурларга оларның бүгү чурттакчылары чыылгылап келген. «Хидуп мердека!»— «Хосталга делгерезин!» деп байырлыг кыйгылар динниреп турган. Чурттакчылыг черлерниң чанында өң-балзын чечектер-биле ынакшылыг каастаан эжиктерни тургускулаан. Чер болганда кижилер байырлалдыг хөөн кирген.

16 шакта Ворошилов болгаш Сукарно ажык машина-биле Бандунгче чорупканнар. Улуг чаашкын болуп турза-даа, ол үлетпүр болгаш садыг хоорайының чурттакчыларының дөрттүн үш кезии — 600 мун бандунгчулар кол кудумчуну дургаар чыглып келгеш, совет алчылар олургулаан машиналарны чечектер-биле чаашкынналып турган. «Совет Эвилелинге алдар!», «Тайбын болгаш хосталга!», «Бандунгче морланар, эш Ворошилов!» деп байыр чедиришкиннери индонезий болгаш орус дылдарга динниреп турган. Транспарантыларда, бажыннарның ханаларында индонезий-совет найыралды алдаржыдып турар лозунгулар. Национал хөгжүм херекселдериниң оркестрлери ойнап турулаан. К. Е. Ворошиловтуң турар ужуглуг бажыңынга баштайгы машина чеде берген. Гиминнер дыннаып үнүлээн. Хүндүлүг таныылдың начальниги рапорт берген. Чингир кызыл кожаалдыг улуг-улуг чечектерни алчыга тудускулаан, ол кожаалда: «Индонезий-совет найырал делгерезин!», «Морланар! Найырал болгаш тайбын делгерезин!» деп бижиглеп каан.

Эш Ворошилов микрофонга чеде бергеш, уткуушкун дээш изин-биле четиргенин илереткен. Орта эш Ворошиловтуң чугаалааны:

Алдарлыг Бандунг хоорайның хамаатылары! Силерниң кайгамчыктыг хоорайнар-биле танышар дээш бис мында чедип келдивис. Ынчалза-даа, Бандунгтуң өң-не кайгамчыктыг шимелдери оон чурттакчылары болур дээрзин ам билир бис. Бүгү индонезий улуска болгаш бөгүн бисти бо хире хүндүткелдин-биле уткуп алган силерлерге совет улустуң ақы-дүнма байырын чедирип келдивис. Силерниң хоорайнар бүгү делегейге билдингир. Тайбынны, үүскай хамаарышпас улустарның кады ажылдажылгазын болгаш ақыдүнмалышкы чоруун быжыглаарынче кыйгырыгларны бүгү делегейге чарлаар дээш Азияның болгаш Африканың чурттарының—кижи төрелтетениң улуг нуруузунуң — төлээлекчилери болуунун үеэнде чыглып турган чер болуп турарыбыле совет улус Бандунгту чүгле билир өвес, харын база аңаа ханызы-биле ынак болуп турар. Совет улустуң, мени үдеп чоруур эштериниң болгаш мээң бодумнуң мурнумдан силерге база катап сеткилимнин ханызындан байырны чедирип тур мен.

Силерниң биске көргүскен найыралдыг уткуп алышкыныңар дээш силерге улуг ақы-дүнма өзүү-биле четирдим.

Бандунг — тайбының болгаш хосталгының хоорайы!

Улустарның тайбыны, найыралы болгаш ақы-дүнмалышкы чоруу делгерезин!

К. Е. Ворошиловтуң чугаазын диннирттиг адыш часкаашкыннары-биле удаа-дараа үзе киргилеп турган. «Хидуп мердека!» — «Хосталга делгерезин!» деп кыйгылар үргүлчү динниреп турган.

Оон соонда чыылганнарга Президент Сукарно чүве чугаалаан.

ДЖОКАЬЯКАРТА. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов Президент Сукарнонуң үделгези-биле, ийи чыл бурунгаар Азияның болгаш Африканың чурттарының Бандунг конференциязы болуп эрткен бажыңга майның 11-де эртен чоруп чораан. К. Е. Ворошиловту түс черниң хөй-ниитин организацияларының төлөөлекчилери уткуп алган.

Хүндүлээчел бандунгчулар-биле байырлажып чарылгаш, К. Е. Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер Индонезияның эрте бурунгу хоорайларының биргээн Джокаьякартага дүште чеде бергеннер, республиканың баштайгы чылларында ол хоорай Индонезияның найыслалы турган.

Мугур 12 шакта К. Е. Ворошилов болгаш Бандунгтан оон мурнунда чедип келген Президент Сукарно автомашинага олургулапкаш, даштыкы эжелекчилерге улур тулчуушкуннарга амы-тынын берген солдаттарны болгаш офицерлерни хөөржүткен чевегге хоорайны дамчыштыр чорупканнар.

Орукка чоруп турганының бүгү дургузунда, совет улуска найыралдың сеткилин илередир дээш өске-даа хоорайлардан болгаш районнардан Джокаьякартага тускай четкилеп келген мун-мун кижилер база Джокаьякартаның чурттакчылары совет төлөөлерге изиг байырын чедирип турганнар. Байырлалдың өстери индонезий болгаш орус дылдарга дыннаглыап тургулаан.

Чевегге К. Е. Ворошилов маадырларның хөөрүнге: «Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселге амы-тынын берген дайынчылар-маадырларга. ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы» деп бижиктиг торгу кожаа-биле орааи

14 шакта К. Е. Ворошилов болза Сукарно болгаш оларны үдеп чоруур кижилер-биле кады Гаджа Мада университетинин студентилери-биле болгаш башкылары-биле ужурашканнар.

Университеттиң ректору Сарджитонуң байырлыг чугаазының соонда К. Е. Ворошилов чүве чугаалаан.

К. Е. Ворошиловка студентилер белектер тудускулаан болгаш Москваның студентилеринге байыр чедирерин дилээннер. Чүректиң ханызындан четиргенин студентилерге илереткишаан, оларның дилээн боттандырарын К. Е. Ворошилов аазаан.

Термоядролуг чепсектиң шенелдезин доп-дораан соксадыр дээш!

Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң дыннадыы

1957 чылдың июнь 10-дан 16-га чедир Коломбога Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң сессиязы болур. Чөвүлелиин сессиязын бир-ле дугаар Азияга чорудар, ол болза тайбының күштериниң чангыс эптиниин болгаш оларның саңдарының бүгү-ле беш диптерде өзүп турарының херечизи болур.

Соок дайынның айылыныдан болгаш атомнуг дайынның кыжанынынан чайлаарын бүгү-ле улустар орадлажып турар. Чугаалажыышкыннарның оруунче чаа балымнарны кылган турарын хөй-ниити күзеп турар, бүгү-ле улустарның эрге-ажыктарын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарын хандырып турар чөптүг болгаш хүлээн алып болур шиитпирлер чедип алдынган турзун дээш ол хөй-ниити орадажып турар.

Ол бүгүнү Коломбога калбаа-биле болгаш хоттуу-биле чугаалажып көөр.

Ол сессияны улам-на чедиишкиниин-биле чорударын хандырар төлөде артып калган беш неделларының тургузунда онаа чүткүлүг күжениишкиннерни кылырынче тайбын дээш бүгү-ле национал шимчээшкиннерни харылзааның болгаш белеткелдиң комитеди кыйгырып тур.

Сессияның чугаалажыр айтырыгларын Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлели болу Коломбога тодаргайлап алыр.

Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумуу.

1957 чылдың май 6.

Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Коломбога болур сессиязынга харылзаның болгаш белеткелдиң комитединиң дыннадыы

1957 чылдың апрель 2-де болуунуң берлин сессиязынга ядролуг чепсектиң шенелдерин ара соксадыр дугайында кыйгырыгны Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң бюрозу хүлээн алган. Шенелдерни чорудары-биле холбашкан айылдарның дугайында чаа тодаргай барымдааларны көргүзүп турар медеглелдерни өң улуг дээн эртеменнер кылгылаан. Шенелдерни соксадырынче чугула кыйгырыглар база болгулаан.

13 немец атомчу-эртеменнер болгаш Бертран Рассел, Альберт Швейцерк, Фредерик Жолио-кюри ышкаш ыныг бедик ат-алдарлыг эртеменнер база ол ышкаш шажынның алаян көскү ажыллакчылары боттарының чугааларынга атомнуг айылды демдеглеп, улустарны болгаш чазактарны ол дугайында сагыныгрып турарын Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлели ханың демдеглеп тур.

Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң бюрозунуң кыйгырыын өң-не янзы-бүрү чурттарда үнелеп деткиир шимчээшкин-биле уткаан. Хөй-ниитиниң сорулгазы — ядролуг чепсектиң шенелдерин ара соксадырын азы олче орадлажып турар чазактарның чорудулгаларын деткиири, база чайгылып турар азы ол орук-биле чоруурундан ойталап турар чазактарга ыйнышкынны кылыры болур ужурлуг.

Термоядролуг чепсектиң шенелдерин доп-дораан соксадыры дээш!

Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Коломбога болур сессиязының харылзаа болгаш белеткел комитеди.

1957 чылдың май 8, Хельсинки.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының медеглели

ПРАГА, май 10. (СЭТА). Бөгүн профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының секретариады атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны хоруудаары дээш, оларны шенээрин соксадыры дээш, атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаары дээш ПБФ-нин медеглелин чарлаан. Медеглелде чугаалап турары:

Водородтуг чепсекти эндере бүдүрүп турары, бүгү кижи төрелгетенге улуг айыыл кылыр ону ам-даа соксаал чокка шенеп турар чорук улуг массаларны ханызы-биле дүвүредип турар.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы бодунуң талазында массалыг узуткаашкынның чепсектерин ужур-дүгүм чок кылыр санаарын база катап эрежок чугула деп онзалап демдеглеп, ол чепсекти шенээринге болгаш ажыглаарынга улур принциптер талазы-биле 1954 чылдың апрель 29-тағы бодунуң Декларациязын катаптап тур. Ол орукка баштайгы үе-чада кылдыр ядролуг чепсекти шенээрин соксадыр дээш улуг күүнелерниң аразында дугуржулга чедип алырын ол күзеп турар ийик.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы бодунуң хөй удаа сагындырып турганы ышкаш эндере чепсегленишкинни чок кылыры болгаш ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаары улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырыдыырарынга дузалаар, дыка хөй түнүүг акша-хөрөнгүнүн тайбың бюджединге хостап бээринге дузалаар, ол чорук улустарның амыдыралчы деннелин көдүрүнге дөгүм болур ийик деп чүве бүгүлеллиг.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы тайбынны камгалаарда болгаш чепсегленишкиннин дүжүрерде делегейниң ажылчын шимчээшкининиң ажыктыг кылдыр хөделириниң аргазын берип турар кандыг-даа инициативага, кандыг-даа организацияга каттыжарынга белеңин ол база катап медеглеп турар.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы:

— Ядролуг шенелдерни соксадыр болгаш массалыг узуткаашкынның чепсээн чок кылыр дээш доп-дораан дугуржуунун дугайында медеглелдерни ам-даа кылбаан чазактардан ону чедип алыр дээш.

— Ажылчы чоннарның база тайбынның болгаш депшилгенин бүгү кижилериниң бо негелдезинин дугайын Каттышкаан Нациялар Организациязынга болгаш чепсегленишкин дүжүрер талазы-биле белеткел комитединге дыннадыр дээш.

Бүгү-ле звеноларга каттыжарын база кандыг-даа ажыктыг инициативаны кылырынче бүгү-ле эр, хөрөөжен ажылчы чоннарны, кандыг-даа ыытавыр чокка бүгү-ле профэвилел организацияларын байырлыы-биле кыйгырып тур.

Прага-Катовице.

1957 чылдың май 9.

КИНО

„Ийи океаннарның чажыды“

Г. Адамовтуң «Ийи океаннарның чажыды» деп романын өзүгаар ол-ла ат-биле ийи кезектиг чаа фильм областың экраннарында үнген. Бо фильмни тоолчургу-чечен болуушкуннар дугайында көргүзүг деп сөглеп болур. Ында болза, моон соңгаар эртем-техника улам сайыраңгай апарган үеде, кандыг кайгамчыктыг чүүлдер турup келип болурун чугаалап турар. Ангы үениң эртемниң хөгжүп турарын алгаш көөрге, бо кинода көргүзүп турар чүүл чоокку үениң иитиниде чедип алдынган турup болур.

Фильмниң сес-чогаалын В. Алексеев, Н. Рожков, К. Пипинашвили олар бижээн. Тургузукчузу Константин Пипинашвили. Бол консультантызы 3-кү черге-ниң капитаны В. Брагин. Консультантылары контр-адмирал Г. Барлов болгаш профессор В. Богоров. Фильмни «Грузия-фильм» деп киностудия үндүрген.

Чер бөмбүрзээниң ийи удурланышкан ужунга — Атлантика болгаш Оожум океаннарга (улуг далайлар) харугда совет «Арктика» болгаш француз «Виктуар» деп ийи теплоход далай дүвүнче үрелип киргилей берген. Оларның канчап үрелгилээннинин чылдагаанны билдинмес.

«Арктика» деп теплоходтуң билдинмезин-биле үрелгениниң чылдагаанларын тооларгайлаар дээш, эртемнин өң чаа чедишкиннериниге үндезилээш чогаадып кылган, суг иитти-биле чоруур «Пионер» деп корабль эжиндирип чоруур деп турар. Корабль чоруур деп турарының мурнуу чарыында күүгүнүң айыыл чок чорук черинин органнары дайзынларны чажыт радиограммазын агаар-биле хамыыныган тулуп алган. «Пионер» корабльди чаза теписп каар сорулгалыг дайзын оон командазында шургүп кире берген деп чүве ол радиограммадан тодаргай апарган. Ынчалза-даа, ол чорук корабльдин эжиндирип чоруурун соксаткаан. Ол корабль чоруур дээн хүнүнде, суг дүвүмче ханылап кирип алгаш, төрээн эриктериниң эжиндирип чоруптар. Корабльче дайзын шургүп кире берген деп чүвени күүгүнүң айыыл чок чорук черинин органнары чүгле корабльдиң командири Воронцовка дыннадып каан.

Корабль Атлантика океанының дүвү-биле чоруп олурда, океанның кырында хеме чайганын чорууру кестү бөөр. Орта чеде бөөрге, «Арктиканың» капитанының бичии оглу Павлик оон иштиңге медерел чыыр. Оолдуң тыңнарын алган соонда, «Арктиканы» чаза тепискен үезин болгаш оон мурнуу чарыында оон чаны-биле маннап эрте берген катернин (корабльдар чаза теписп тускай хемнинин) дугаарын оол сактып чадап турар.

Павликти Воронцов болдунуң өрөөлинге тургузуп алыр. Ынчалза-даа оон-биле инженер Горелов үргүлчү каны чоруп турар. Павликти ол чүве шээжилээр солуп оонга өөредип каар, ынчангаш Павлик орта ынак апаар.

«Арктиканың» далай дүвүнче үрелин кире берген черинде корабль чеде бөөр. «Арктиканы» шинчилеп көөрү-биле водолаздарны (суг дүвү-биле чоруур тускай хептиг кижилерни) ыыаар чорудуптар. Оон соонда оларны дедир чангылаан келиннер деп медээ бөөрге, ыыаар барган үш кижи—инженер Горелов, старшина Скворешня болгаш суг иитти-биле чоруп шинчилел кылыр битисфера-биле сугже кирген профессор Лордкипадзе олар өөн келбейн баргылаан.

Ынчаарга ол аразында суг алаанга дараазында болуушкун болган. Суг дүвүне үрелген чылар пароходтуң чанынга водолаздарның бирээзи дамчыдыкчы тургузуп алгаш, медээ дамчыда бөөр. Ол водолаз оон бодун көрүп каан өске водолазты көрүп кааптанының соонда, оларның аразынга демисел үнер.

Ынчаарга командир Воронцов үргүлчү хайгааралдыг чоруп турган: дайзын дугайын ол утпаан. Водолаздарны суг дүвү-биле үрелген парохолче чорудуканының соонда, Воронцов болза, бир-ле үүнеге карааан. «Пионериниң» турup турган черин өскертип, ыраа чоруй баар. Воронцов шынап-ла алдаваан: «Пионериниң» демин чаа-ла турган черинге коргунчуг күүгүг чаза тевишкин болур.

Оон соонда корабль читкен улустарны (водолаздарны) дилеп чоруптар. Медерелин оскунупкан Горелов океан кырындан тып алганнар. Скворешняны тыпаан, Лордкипаниде база өөн келбөөн.

Ам этиниң турган Горелов болза Павлик-биле чүве шээжилээр өөнүн үргүлгүлевишаан, командир Воронцовтуң өрөөлинде турар чурт чуруун шээжи-биле менээ чуруп бер дээр. Чүве шээжилеп билирин Павлик аныраан көргүзүп, ону чуруп бээр. Мынчангаш, соңгуне чедир пинен болгаш үргелекчи Горелов ыныг арга-биле «Пионериниң» чоруур чажыт оруун билип алыр. Ол аразында битисфера-биле харылзаа тургустуна берген. Далайның дүвүнге чорумда битисферамны кайгамчык улуг кальмар (далай амытаны) сегирип алган, ынчангаш харылзаа үстү берди деп Лордкипаниде дыннаткан. Чаза тевишкин болурга, кальмарны аспаа кошкай берген, ынчангаш Лордкипаниде тыныг үнген, оон соонда ол Скворешняны тыпкан, ол аңаа Скворешняның өөн чедип келгенин билип каан, Горелов дезерин орадлажып турар. Ынчалза-даа ол өөлдаан: корабльдан кымны-даа үнүгүн болбас деп дужаал ону мурнапкан.

Корабльди чаза теписп үүнеги шак-биле хемчээн кылып каан, таңкыыды өлүгүн каан, Горелов болза, сугже кирерде кедип алыр скафандр деп үүнеги кедип алган, сугже үнер черже чүгүрүп кире бөөр. Орта аңаа эмчи хөрөөжен быстрых чеде бөөр. Эскет чок, скафандр-даа кедип албайн ол эмчи сугже үнер черге чүгүрүп кире бөөр. Демги дээрбечи сугже үнер черинин суун ажыдып, эмчини сугта дүжүрүп каавыткаш, далай кырынче каккаш чоруптар. Өөн ол четкен Скворешня (ол боду Күүгүнүн айыыл чок чорук черинин майору) дээрбечиниң соо-биле далайже үнүп чоруптар. Далай ортузунда ортулукка Скворешня биле Гореловтуң аразынга өлүмнүг сегиржин алышкын болур. Скворешня дайзынны далыр шаан алган, ону корабльге дедир эккээр. Бо ортулукта дайзынның катерлер турар чажыт чери бөр болганын Скворешня тыпкан, «Пионериниң» чаза теписп дээн катерлер үнер деп тур дээрзин Скворешня медээлеп четиргиптер. Катерлер халдан чеде бөөрге, «Пионериниң» командазы оларны тулчуушкунга узуткагылап каар.

Корабльге чедирип эккелген Горелов, мында корабльди чаза теписп үүнеги кылып каан болгай мен, оон шагы ам чедип олур деп бодап келгеш, угаанын ышкынып, моорап турар. Ынчалза-даа, «Пионериниң» айыыл кайгаан, ол дээрге Горелов, ол аңаа ийи-биле «Пионериниң» дыннаткан үүнеги кылып каан болгаш чаза теписп үүнеги кылып каан, ол аңаа ийи-биле «Пионериниң» дыннаткан үүнеги кылып каан болгаш чаза теписп үүнеги кылып каан, ол аңаа ийи-биле «Пионериниң» дыннаткан

Ол этиниң турган Горелов болза Павлик-биле чүве шээжилээр өөнүн үргүлгүлевишаан, командир Воронцовтуң өрөөлинде турар чурт чуруун шээжи-биле менээ чуруп бер дээр. Чүве шээжилеп билирин Павлик аныраан көргүзүп, ону чуруп бээр. Мынчангаш, соңгуне чедир пинен болгаш үргелекчи Горелов ыныг арга-биле «Пионериниң» чоруур чажыт оруун билип алыр. Ол аразында битисфера-биле харылзаа тургустуна берген. Далайның дүвүнге чорумда битисферамны кайгамчык улуг кальмар (далай амытаны) сегирип алган, ынчангаш харылзаа үстү берди деп Лордкипаниде дыннаткан. Чаза тевишкин болурга, кальмарны аспаа кошкай берген, ынчангаш Лордкипаниде тыныг үнген, оон соонда ол Скворешняны тыпкан, ол аңаа Скворешняның өөн чедип келгенин билип каан, Горелов дезерин орадлажып турар. Ынчалза-даа ол өөлдаан: корабльдан кымны-даа үнүгүн болбас деп дужаал ону мурнапкан.

Корабльди чаза теписп үүнеги шак-биле хемчээн кылып каан, таңкыыды өлүгүн каан, Горелов болза, сугже кирерде кедип алыр скафандр деп үүнеги кедип алган, сугже үнер черге чүгүрүп кире бөөр. Орта аңаа эмчи хөрөөжен быстрых чеде бөөр. Эскет чок, скафандр-даа кедип албайн ол эмчи сугже үнер черге чүгүрүп кире бөөр. Демги дээрбечи сугже үнер черинин суун ажыдып, эмчини сугта дүжүрүп каавыткаш, далай кырынче каккаш чоруптар. Өөн ол четкен Скворешня (ол боду Күүгүнүн айыыл чок чорук черинин майору) дээрбечиниң соо-биле далайже үнүп чоруптар. Далай ортузунда ортулукка Скворешня биле Гореловтуң аразынга өлүмнүг сегиржин алышкын болур. Скворешня дайзынны далыр шаан алган, ону корабльге дедир эккээр. Бо ортулукта дайзынның катерлер турар чажыт чери бөр болганын Скворешня тыпкан, «Пионериниң» чаза теписп дээн катерлер үнер деп тур дээрзин Скворешня медээлеп четиргиптер. Катерлер халдан чеде бөөрге, «Пионериниң» командазы оларны тулчуушкунга узуткагылап каар.

Корабльге чедирип эккелген Горелов, мында корабльди чаза теписп үүнеги кылып каан болгай мен, оон шагы ам чедип олур деп бодап келгеш, угаанын ышкынып, моорап турар. Ынчалза-даа, «Пионериниң» айыыл кайгаан, ол дээрге Горелов, ол аңаа ийи-биле «Пионериниң» дыннаткан

Мыңдыг янзы, суг ыырынга болгаш суг иштинге болуп турган демиселге дайзынның хоралыг ажылын илередип узуткаан. «Пионер» бодунуң төрээн чуртунче өөн чоруптар.

Бо фильмни кижи кичээнгейлиг-биле көөр. Дайзынны көөр хөөнү чок, серемчилелдиг, эрес-маадырлыг болуруңга кажиин бо фильм кижилиг.

С. САЛЧАК.

Редактор К. С. ШОЯГУ.

Венгрияның күрүне хуралы доозулган

БУДАПЕШТ, май 11. (СЭТА). Бөгүн Венгр Улус Республиканың Күрүне хуралының сессиязы ажылын дооскан.

Чазактың илеткелиниң талазы-биле савал берилишкин доостурга соолгу хуралга Янош Кадар сөс алгаа, саналдарның түнелдерин ол кылган болгаш Революстуг Ажылчын-Тараачын Чазактың мурнунда турар тоң чугула сорулгаларга доктаап чүве чугаалаан. Я. Кадарның онзалап демдеглээни болза, чазактың алган хемчеглерин чангыс эп сеткилдиг чүүлдүгүнүн депутаттарның чугаалары чурттуп хөгжүлдезин кадык үндезинде чоруп турар дээр дугайын херечилеп турар.

Эрткен үениң алдагалдарын өдер болгаш оларны моон соңгаар болдурбас сорулга бистиң мурнувуста турup турар деп ол чугаалаан. Чуртта чоруп турар хемчеглерге калбак улус массаларның көргүзүп турар идегели болза чазакка дээн шаннал болур, чазак ол бедик идегелди шынзыктырар дээш бүгү күштерин салыр.

Я. Кадар ам Венгр Улус Республиканың мурнунда турар кол сорулгаларны тайылбырлаан болгаш оларны боттандырарының хөрөөнге бүгү күштерин көвүдиринче депутаттарны кыйгырган. Социалистиг лагерьни быжыглаарынче болгаш тайбынны камгалаарынче угланган чазактың политиказын калбак улус массаның деткип турарын ол онзалап демдеглээн. Улусчу Венгрияның иштики болгаш даштыкы дайынларынга хамаарышкыр революсчу серемчилелди бедиреринче депутаттарны болгаш Венгрияның бүгү ажылчы чоннарын Я. Кадар кыйгырган.

Эш Кадарның чугаазын диннирттиг адыш часкаашкыннары болгаш чүүлдүгүнүүшкүнүнүң кыйгылары хөй удаа үзе кирип турган.

Хуралды даргалаан Шандар Ронаи чазактың ажыл-чорудулгазын чүүлүг деп көөрү сессияга саналдаан. Депутаттар ол саналды чаңгыс үн-биле, улуг сорук киришкин-биле хүлээн алган.

Оон соонда депутат Калман Понграц Күрүне хуралының төлөөлел өргелериниң хуусаазын уздыр дугайында санал үндүрген. Оон соонда Күрүне хуралының төлөөлел өргелериниң хуусаазын ийи чылга, 1959 чылдың май 17-ге чедир уздыр дугайында саналдатынган хоойлу телевилелин сессия чаңгыс үн-биле бадылаан.

Оон соонда сессия ВУР-нун конституциязына өскериилдер киирер дугайында депутат Эрик Мастнарның саналын бадылаан.

Сессия Венгр Улус Республиканың чаа сүлдезин болгаш түгүн база бадылаан.

Күрүне хуралының сессиязы бүгү чаңгыс эп-сеткилдиг байдалынга өткен болгаш партияны база чазакты долгандыр венгр улустуң өзүп турар сырый катыжышкынын, социализмни тургузарының оруу-биле оон чайгылыш чокка бурунгаарлап чоруур дээн шиитпирлиин көргүскен.

ГРИППТИ ТАРАТПАҢАР!

Грипп — халдаырлыг аарыг. Грипп болза, чоок черге олургаш азырып быыкырганда база чугаалашканда чараа чаштанчыларын дамчыштыр, дупкуден болгаш аарыг кижи чөдүргениниден, ошкажыышкынын болгаш хол тудушкынынан дамчыштыр, чоттунар аржыылдан, думчук аржыылынан, аяк-савадан болгаш аарыг кижиниң эдилеп ажыглаан өске-даа түүлдериниден дамчыштыр нептереп тараар.

Грипп суук думаа-биле, чөдүл-биле, ыага-боттун иитти кошкак чоруу-биле база эьт изиишкининин улгадышкыны-биле тыптыр.

Гриппten аарыг бергениниерде эмчиге доп-дораан барынзр база эмчиниң айыткан чурумун болгаш эмнээшкинин шынгыы сагынар.

Бодун болгаш долгандыр турар кижилерни гриппten канчаар камгалаарыл

Чөдүрерде болгаш азырарда аскынарны база думчуунарны думчук аржыылы-биле дүй тудунар, долгандыр турар кижилерден өскээр коруп алынар, шала кырынче дупкурбенер.

Хол тутчуруңдан болгаш ошкажырындан чайлап чорунар.

Холдарынарны удаа-дараа чунар база ыага-боттун, иитти-ки хевинериниң болгаш идиниериниң арыг-шеверин сагынар. Чем чиринин мурнунда холунарны чунар.

Гриппten аараан кижи-биле чаңгыс орунга кады уруваанар, иитти аржыылды, думчук аржыылын, орун-дөжек херексели болгаш өске-даа иштики ак-хептиг ажыглаваашар база чаңгыс аяк-савадан аъш-чем чиведер.

Улуур өрөөлди агаарлаглып турунар.

Бодунарының организиниерни спорт болгаш гимнастика-биле быжыглаңар. Арыг агаарга агаарлап турунар.

Гриппten аараан хире демдектиг бичии уругларны школаже, уруглар садынче, яслиже база өске уруглар-же чоруптанар.

Гриппten аараан иелер уруг азыраарда, ылангыя уруг эмзирерде аскынарны болгаш думчуунарны марля-биле шарып алынар.

Бир эвес башында гриппten аараан кижи бар болза чүү кылырыл

Аарыг кижини кадык кижилерден болдунар шаа-биле ангылаар.

Аарыг кижиге тускай өрөөлди база орунну үнүгүп бээр. Бир эвес аарыг кижини тускай өрөөлге чыттырары берге болза, ону улуг көжеге-биле үзүктээр. Аарыг кижини чылыдыр шуглап турган өрөөлди агаарлаглып турунар.

Аарыг кижи чыдар өрөөлдиң шалазын ол пос-биле чүп турунар.

Аарыг кижи тускай аяк-саваны, чоттунар аржыылды, орун-дөжек херекселдерни болгаш өске-даа чүүлдерни ажыглап турарын хайгааранар. Аарыг кижиге дупку савазындан салып берилер, ону хүнүн-не чүп турунар.

Грипп-биле демиселдиң бүгү чуруларын сагынар база долгандыр турар кижилерден оон күүселдезин негенер.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын башкы.

ШКОЛАЧЫЛАР БОЛГАШ АДА-ИЕЛЕР!

Бо чылдың май 16-дан эгелээш областың ном садыглаар черниң бүгү магазиниериниг болгаш киоскилериниг.

1957—58 өөредилге чылының өөредилге номнарын садыглаары эгелээн.

Өөреникчилер болгаш ада-иелер! Хереглээр өөредилге номнарынарны чогуур өйүнде садып алынар!

Областың ном садыы.

Кызыл хоорайның Каа-Хем кудумчузунун № 68 бажында чурттап турар хамаатты Антонида Александровна Олина Кызыл хоорайның Алгы-заводу кудумчузунун 17 «а» бажынында чурттап турар хамаатты Виктор Матвеевич Олинден чарлыр дугайында херек кодурүп турар. Ол херекти Кызылдың бирги участогунун улус судунга көөр.

• • •

Кызыл хоорайның Найырал кудумчузунун № 49 бажында чурттап турар хамаатты Иван Федорович Берзин Кызыл хоорайның Кызыл партизан кудумчузунун № 5 бажынының 12-ги квартиразында чурттап турар хамаатты Евгения Степановна Брезинадан чарлыр дугайында херек кодурүп турар. Ол херекти Кызылдың бирги участоктун улус судунга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң орлакчызының, иштики информация кылдызының — 3—88, харылсалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал кылдызының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый кылдыстериниң 3—68, чагаа кылдызының база бухгалтериниң 3—65.

ТС—00165 Культура өргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндезилетинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 18 СУББОТА № 98 (3810)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Совет кижилерниң чаңгыс эп-сеткилдииниң көргүзүү (1 арын).

Совет-Моол Кады кылган Медеглелге болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының база Моолдуң Араттын-революстуг партиязының төлөөлериниң аразында чугаалажышкыннар дугайында Медеглелге ат салганы (1 арын).

Районда мурнап дооскан (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: Х. Борбай-оол.—Пропагандистер-биле ажыды кошкадып болбас (2 арын).

В. Баир.—Малдың продуктузуун улам бедилер (2 арын).

Т. Тарма.—Большевизминиң түгүнүн алаа-биле революсчу күштериниң сырый каттышканы (2 арын).

Төрээн чуртка хөй сүт продуктуларын берээл (3 арын).

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Индонезияда чоруп турары (4 арын).

Англи-совет найыралы политиклелиниң конференциязының доозулганы (4 арын).

«Тайваньны АКШ-тың атомнуг базазы болдурарын кыдат улус болдурбас» (4 арын).

Н. Чигирь.—Делегей байдалының доңчулалы (4 арын).

Ыяш салдадыр ажылды организастыг чорудар

Совет Тываның ажылчы чоннары бистин калбак делгем Төрээн чуртувустуң өзүг улустары-биле калы СЭКП-ниң XX съездиниң шиитпирлерин амыыралга боттандырар, алдыгы беш чыл планысыг аныаттарын хуусаа бетинде күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар. 1957 чыл болза, социалистиг экономиканың база культураның чаа, улам-на бедик көдүрлүүшкүү дээш, совет кижилерниң чаагай байдалын улам ынай экижиерп дээш шиитпирлиг демиселдиң чылы болуп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнун байырлалынга белеткел бүгү чурттуң иштинде калзарган. Ол аллардыг байырлалды төлептиг үткүүр дээш бистиң ажылчы чоннарывыстың политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүү бедээн. Ажылчы чоннарның хөй миллион массазының ол идепкейлиг чоруунуң тодаргай илерээшкини болза, бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү-ле черлеринде калбарып нептерээн күчүлүг социалистиг чарыш болуп турар.

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр «Үлетпүрүг болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастарын улам ынай сайыраңгайжылар дугайында» эш Н. С. Хрущевтуң ССРЭ-ниң Дээди Советиниң VII сессиязына илеткели болгаш сессияның үүлээп алган шиитпирлери болза, бистиң чуртувустуң бүдүүкүү күштериниң база байлаанын улам ынайгы өзүүлезинин эрге-ажыктарынга таарыштыр ажылагайны эргелеп башкарарының организастыг тургузуун чаартырының угланышкының тодаргай айтып турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бо чугула хемчеглерин бүгү совет кижилер база катап изин-биле үткүп, детгээннер. Ол дээрге, партия болгаш чазакты долгандыр бүгү совет улустуң улам сырый каттышканы, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле адырларынга чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр дээш бистиң чонувустуң патриотчу көдүрлүүшкүүнүн тодаргай хереченлеп турар.

Улуг Октябрьның 40 чыл оюнун байырлалынга алдар кылдыр 1957 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам-на калбартырынче совет улусту СЭКП Төп Комитеди кыйгырган. Ыяш белеткелиниң планын чедишкиниг күүседир чорук бистиң областың улус ажылагайының улам ынай хөгжүлдезинге улуг рольду ойнаар. Ыяш белеткелиниң планын үлегерлиг күүседир, коммунистиг тургузуушкүүнүн хереенге болдунун салыышкының кирер дээш чүткүлдүг ажылдазары областың ыяш белеткекчилериннен негетинин турар.

Барелиняның ыяш белеткээр бүдүүлгелериниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Совет Эвилелиниң ыяш үлетпүрүнүн бүгү ажылдакчыларынга бо чылдың эгезинде кыйгырыг үндүргеннер. Ында чугаалап турары:

— Ыяш үлетпүрү хожудап, чурттун шахталарынга, чаа тудугларынга, саазын үлетпүрүнүн бүдүүлгелериниге ыяшты чедир белеткеп бербейн турар чорук бистерни дүвүретпейн барып болбас. Ындыг хожудангай чорук-биле оон ынай эптежип болбас. Ыяш үлетпүрүнүн хожудангай чоруун бо чылын үзүткаар дээш бүгү-ле күженнишкиннерни салыылыңар. Бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйынга хөй ыяшты берээлиннер!

Тыва областың ыяш белеткекчилериниң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Енисейниң үнүн дургаар ыяш салдадын бадырарының үели келген. Белеткээн ыяштарны суг оруу-биле салдадын чедирип алыры ышкаш чугула ажылды чедишкиниг организастаары областың ыяш белеткээр организацияларындан негетинин турар. Ыяш салдадырын үлегерлиг организастаар, одаар ыяшты болгаш тудуг ыяжын белеткээр планны чедишкиниг күүседир төлөөде, ыяш салдадыр ажылга кыска хуусаада хынамчалыг белеткенир херек.

Областың ыяш белеткээр организациялары бо чылдың бирги кварталында бодунуң ажылын өлөөн экижиткенин демеглезе чогуур. Чижээ, Сыстыг-Хемнин ыяш ажыл-агый чери бирги кварталда бүдүүлге планын 110,8 хуу күүседкен. Тудуг ыяжын белеткээр план эрткен чылдазынга бодаарга бо чылдың бирги кварталында 117,2 хуу былдыр күүседиген. Ындыг болза-даа, чедип алдынган чедишкиннер-биле чергелештир ыяш белеткээр организацияларының ажылында үлуг четпестер бар. Ажылда бар четпестерни үүрген чайлалыр дээш шиитпирлиг хемчеглерни ап чорудары областың ыяш ажыл-агый черлериниден негетинин турар.

Ыяш ажыл-агый черлериниң болгаш ыяш белеткекчилериниң соңгаарладыл болбас сорулгазы чүүл дизе, ыяш салдадырга бүгү тала-биле белеткелиг ужуражырында болур. Ыяш салдадырын бо чылын чедишкиниг организастаар талазы-биле улуг харыысалга Сыстыг-Хемниң болгаш Бүреннин ыяш ажыл-агый черлериниң директорлары эштер Быков болгаш Благинин оларга хамаржып турар. Ыяш салдадыр чугула ажылды үлүүтүр талазы-биле харыысалгалыг сорулга одаар чүүлдер үлетпүрүнүн область эргелелиниң (начальниги эш Борзенко) мурнунда туруп турар.

Бо чылын ыяш салдадыр ажылга 200 ажыг ажылчыннар, лоцманнар киржир. Оларның ортузунга хүн бүрүнүн массаполитиктиг ажылын чорудары, оларның аразында социалистиг чарышты өзүүлүг организастаары эргежок чугула. Ыяш салдадыр ажылга киржир ажылчыннарның ортузунга хүн бүрүнүн агитация ажылын чорудар, хүндүлүг болгаш көргүзүг самбыроларын база хана солуннарны организастаар агитаторларны амыгаштан эгелеп тускайлаары ыяш ажыл-агый черлериниде партия организацияларының соңгаарладып болбас сорулгазы болур.

Кызылдың тулуг шөлдериниге, бүдүүлгелериниге, шахталарга чедирзе чогуур ыяш материалдар чогуур хуусаазында, харын-даа хуусаа бетинде четкен турар кылдыр ыяш салдадыр ажылды организастаар херек. Ыяш белеткекчилериниң болгаш салдадыкчыларының ортузунга масса-политиктиг база организакчы ажылды күштелирбишаан, ыяш салдадырының планын бо чылын хуусаа бетинде ажыр күүседип болурунун бүгү аргалары бисте бар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүлүг 40 чыл оюнун байырлалынга белек кылдыр ыяш салдадырының планын хуусаа бетинде чедишкиниг күүседилиннер!

Районда мурнап дооскан

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Баа-Хем районнуң таразылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнун байырлалынга белеткелдер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын танышкаш, бо чылын белик дүжүүтү өстүрүп, ажаап алырынга тодаргай хүлээлгелерни алган. Оларның сөзү амыыралда боттанып турар.

«Тиилелге» колхозтуң таразылары часкы хову ажылын организастыг чорудып, МТС-тиң механизаторлары-биле деминг ажылдап турар. Кызылтасты 1700 гектарга чажар планныг тургаш, оон 300 гектарны ажыр таразан. Тарылгазының бежен хуузун ханакарактай чаштырган. Ол колхоз тараа культураларын 5 ажыл хүнүнде чажып дооскан.

Молотов аттыг көдээ ажыл-агыйга тарылга үезинде ажылдазары-биле баргаш механизаторлар Руковицин, Намзы, Ковынин, Бүдрявцев олар колхозчуларның белик дүжүт өстүрүп алырынга кызымак күш-ажылы-биле дузалажып турар. Агаарның соок берге байдалы механизаторларның бүдүн өөлчегде ажылдаарынга дыка шаптык болуп турган. Ынчалза-даа механизаторлар хүн онзалдазын 200—250 хуу күүседип тургаш, тараа чажар планын 6 ажыл хүнүнде ажыр күүседип шыдааннар.

ОБЛАСТЬҢ РАЙОННАРЫНДА ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ МЕДЭЭЗИ

(1957 чылдың май 15-те)

Районнар	Тараа культураларының тарылгазын күүсеткениниң хуузу	Оон иштинде кызылгас	Картофель
Тес-Хем	112,0	110,4	—
Чөөн-Хемчик	108,9	110,7	—
Чаа-Хөл	105,8	106,8	—
Барыын-Хемчик	91,9	102,4	5,5
Баа-Хем	89,1	110,2	11,2
Бии-Хем	89,0	105,9	1,8
Бай-Тайга	88,4	88,4	—
Сүт-Хөл	87,4	93,3	—
Таңды	87,2	102,6	5,3
Өвүр	76,7	113,4	—
Улуг-Хем	74,9	92,9	—
Эрзин	52,2	76,0	—

Совет кижилерниң чаңгыс эп-сеткилдииниң көргүзүү

Чээшкинге чаңгыс аай бижидиишкин

КУЙБЫШЕВ. (СЭТА). Чаа чээшкинни үндүрген дугайында дыннадыгны радиога лампылары билек-ле Ортаа-Волганың станок тудуунун заводунга бижидиишкин эгелээн.

Хоочун бүдүүлгечи Н. Цветковтун медеглээни болза:

— Партияның болгаш чазактың чээшкиннер талазы-биле хемчеглерни бистиң улузувус бир эп-сеткилдиг чүүлдүгүүнүн көргөн. Ол хемчеглер болза бистин Төрээн чуртувусту улам ынай чечектелдиреринче, совет кижилерниң амыыралы-чуртталгазының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидиреринче угланган. Ам үндүрген чээшкин бюджетти балансылаарынга, бо чылдың тулуг ажылдарының улуг планын күүседиринге дузалаар. Ынчангаш ийи неделяның ажыл төлевиринге өөрүшкүү-биле бижидип, айда 500 рубльден өрү шалыныг бүгү кижилер мээн үлегеримни эдерерин кыйгырып тур мен.

Баштайгы шакта-ла завод коллективинин чүс-чүс кежигүннери чээшкинге бижиткеннер.

Куйбышевтиң эске-даа заводтарынга болгаш тудугларынга, а ол ышкаш областың колхозтарынга, МТС-териге болгаш совхозтарынга чээшкинни изиг деткип үткаан. Ставрополь районнуң Кызыл Армия аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары чээшкинге бир деминг бижиткен болгаш бижидиишкиниң бүгү түүнүн туда төлепкеннер.

Станок тудугжулары чаа чээшкинге бир демниг бижиткеннер

Москванын «Бызыл пролетарий» деп станок тудуунун заводу улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чаа күрүне чээшкинни үндүрер дугайында чазактың доктаалын сеткил ханыышкын-биле уткаан. Бүгү-ле цехтерге болгаш салбырларга хөй кижилиг митингилер болган.

— Бистиң заводувустан ырак эвесте массалыг тудугнун районда бар деп токарь эш Головач митингите медеглээн.— Маназ соолгу каш чылдарның дургузунда чаагайжыдыр туттунган чүс-чүс чуртталга бажыннары, магазиннер, культура-амыырадың албан черлери көстүп келген.

Чаа бажыннарның бирээзинге бистиң заводувустуң ажылчыннары чоокку үеде чурттап кире бээр. Тудугга капитал чарыгалдарның нинти түүнүнге чээшкиннерден алдынган хөрөнгилер база кирип турар. 1957 чылдың чээшкинин үндүргенин изин-биле үүлдүгүүнүп, анаа ийи неделяның ажыл төлевирин бижидер-дир мен. Мээн үлегеримни эдереринче бүгү ажылчыннарны кыйгырып тур мен.

Чаа чээшкинге баштайгы ийи шактарда-ла кызылпролетарийжилериниң хөй нуруузу бижидиишкеннер.

(СЭТА).

Узбек улустуң салыышкыны

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Чаа чээшкинни үндүрер дугайында чазактың доктаалын Узбекистанның найыслалының ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир демей изин-биле үүлдүгүүнүп турар. Май 14-те чер болганга массалыг митингилер болган, ажылчыннар, албан хаакчылар, артеминиң болгаш культураның ажылдакчылары алдыгы беш чылдың кайгамчык улуг планнарын боттандырарынга үүле боттарының күш-ажылы-биле эвес, харын боттарының хууда шыгжамырлары-биле база күрүнеге дузалаар деп чайгылыш чок шиитпирлиг чоруунун дугайын медеглээннер.

Ворошилов аттыг «Ташсельмаш» заводка митингилерге муп-муп машина тудугжулары киришкен.

Ташкентиниң пос-таавы комбинадының ажылдакчылары чээшкинге идепкейлиг бижиткеннер.

Төрээн чурттуң чаагай чоруунга

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне чээшкинин (1957 чылдагы) үндүрер дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдүлелиниң доктаалын бистин областың ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир демей көдүрүүшкүүнүг уткуп, хүлээп алганнар.

Бии-Хем районнуң «Бызыл таваачын» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери май 15-тиң эртенинге чедир 40 мун рубльдиң облигациязын туда салып ап, күрүне чээшкинни сайгарарынга идепкейлиг киришкеннер. Ол районнуң «Искра» колхозунуң колхозчулары күрүне чээшкининиң бижидилгезин организастыг эргирген.

Сүт-Хөл районнуң колхозчулары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне чээшкининиң облигацияларын чаңгыс эп-сеткилдиг садып алганнар. Күрүне чээшкининиң сайгарылгазынга Улуг-Хемнин ажылчы чоннары база мурнакчы киржип, социалистиг Төрээн чуртуң чаагай чоруу дээш боттарының политиктиг идепкейлиин көргүскеннер. Ол районнуң «СЭКП-ниң XIX съездизи» колхозтуң кежигүннери чаа күрүне чээшкининиң облигацияларын садып алганнар.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннары май 15-тиң кежээзинге чедир күрүне чээшкинин 3 миллион рубль түүне бижиткеннер.

Т. ИЛЬИН.

Чаңгыс эп-сеткилдиг чүткүл

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдагы) күрүне чээшкининге бижидилге Бызылың харылаа конторазынга деминг эрткен. Ажыл хүнү деозулган соонда конторанын ажылдакчылары кызыл-булунга чылын келгеш, чээшкинни үндүрер дугайында төрээн найыслал Москвадан радио дамчыштыр номчаан доктаалды болгаш саавырны кичээнгейлиг ыныыаннар.

Оон соонда хемчээлге бөлүүнүн улуг техники Владимир Александрович Медведев сес алгаш, мынча деп чугаалаан:

— Чээшкинге бижидилге болза, бистиң чуртувус бодунун хөгжүдезинин чаа үечадазында турып турар үеде арттып турар. Үлетпүрүг болгаш тудугну улуртурун эргелеп башкарар чорукту улам ынай сайыраңгайжылар дугайында эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин бүгү улус чугаалажып көргени болза, бодунуң Төрээн чуртун быжыглаарынга улустун сонуургалдыын, партия биле улустун сырый харылзаалыын көргүскен. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң 7-ги сессиязындан хүлээп алган Хоойлуну үүлдүгүүнүп көрбүшаан, чээшкинге бижидип болувустун сырый каттышкан чоруувусту бөгүн база катап көргүзер бис. Мен болум ийи неделяның ажыл төлевирин база күрүнелеп ап турар пенсиямның кезиин күрүне чээшкинге берип тур мен.

Дараазында комсомолчу Камилла Кожирова санал берген.

— Бистиң аныктар, комсомолчулар кажан-даа чаа амыыралдың бирги одуругларынга чоруп келген. Улустун чаагай чоруунга, бодувустун Ада-чуртувустун күчүг-шылалын быжыглаарынга күштеривисти кажан-даа харамнанмайын келген бис. Мен чартык айның ажыл төлевирин бижидип тур мен, арткан эштер меня деткиир боор деп идеген тур мен—деп ол чугаалаан.

— Мен областың районнарын кезип, чер болганда чүү-ле болуп турарын, кайы хире улуг өскерилгелер болганын болуп карактарым-биле көрүп турар кижи-дир мен. Чаа электри станциязын-даа, школаны-даа, эмнелгени-даа, клубту-даа бо-ла көөр-дир мен. Бистиң хоорайларывыстың болгаш көдээлеривистиң чаартылгазынга чоннуң чээшкиннери бирги чергенин релин ойнаан. Оон ужурунда күрүне чээшкининиге бөгүн күзелиг бижидип тур мен—деп районнар аразының контролеру Софья Мелпатова чугаалаан, чартык айның ажыл төлевирин чээшкинге бижиткен.

Хурал төнген. Ажаалга кассаларының болгаш күрөдиттиң хереенге дузалаар комиссиянын ажылдап турган столунче бижидилге хуулузун долгурары-биле коллективтиң кежигүннери удаа-дараа келгилеп, бижидилгени уламчылай берген.

Телеграфист Валентина Фескина:

— Мээн шалыным 500 рубль четпесле чүве, ынчалза-даа 300 рубльден бижирин аажок дилеп тур мен—дээн.

В. Фескинаның дилээн хандырган.

Бырган пенсионер Василий Федечин айда алыр пенсиязының чартыын чээшкинге берген.

Коллективте чээшкин бижидилгези доозулган.

Е. МЕРКУШИН.

Чаагайжыдылганың хереэнге

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдагы) күрүне чээшкинин үндүрер дугайында чазактың доктаалын бүгү совет улус-биле бир дөмей улуг өөрүшкүүгүн хүлээп алган. «Партияның XIX съездизи» колхозтуң колхозчу тараажылары болгаш малчыннары Бүрүнаа, Сүрүн, Комбу олар 200-200 рубльдиң облигацияларын туда садып алган.

Ленин аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Х Улуг Хурал» колхозтарда чээшкин бижидилгези база организастыг чоруп турар. Баштайгы хүнде безин облигацияны туда садып алганының 92 мун ажыг рубли банкыда киириптиген.

* * *

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). «Тиилелге» колхозтуң колхозчулары чаа күрүне чээшкининиң дугайында Совет чазактың доктаалын бедик көдүрлүүшкүүнүг уткаан. Чээшкинге бижидилге дугайында митингиге колхозтуң хөй кадарчызы Маскыр-оол 300, чылгычы Тенгээзин саанчы Иргит олар 200 рубльдиң облигацияларын туда садып алган. Дагба, Иргит, Балган болгаш өскелер-даа 150—200 рубльдиң облигацияларын туда садып алганнар.

Кооперасчыларның салыышкыны

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдагы) Күрүне чээшкинин үндүрер дугайында ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүдүлелиниң доктаалын танышкаш, облпотребсоюзтуң бөштаар черинин ажылчын, албан-хаакчылары бижидилгеге чаңгыс эп-сеткилдиин илереткен.

Митингиге сес ап чүве чугаалаан Чигүн. Чылбак, Очур-оол, Дресвянников, Толмачев олар Коммунистиг партияның болгаш совет чазактың кижилер дугайында сагыш човазашкынынга харыы болдуруп, чаагайжыдылганың хереэ дээш чээшкинге ийи неделяның шалынынга бижиткеш, коллективтиң кежигүннерни кыйгырганнар.

Төрээн чуртунун улам чечектелиг сайыраарынга улуг ужур-дузалыг күрүне чээшкининиге коллектив ол-ла кежээ безин 21 мун ажыг рубльге бижиткеннер.

А. СИДОРКИН.

Кызыл хоорайның чурттакчыларының чээшкинге бижидиишкини

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдагы) Күрүне чээшкинин үндүрер дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдүлелиниң доктаалы 1957 чылдың май 14-те радио дамчыштыр чарлаттынган.

Кызыл хоорайның бүгү бүдүүлгелериниге, албан черлериниге болгаш организацияларынга ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар митингилерге чыылгаш, чээшкин үндүрер дугайында чазактың шиитпирин чүүлдүгүүнүп деткээннер.

Ук шиитпирни чарлаанының соолгуне чүүле 4 шак иштинде хоорайның 250 ажыг организацияларының иштинден 110 ажыг коллективтерге бижидиишкин бүрүн доозулган, а ол үеде бижидиишкиниң түүү 2 миллион 100 мун ажыг рубль болган.

Май 15-те Кызыл хоорайта чээшкин бижидиишкини бүрүн доозулган.

Н. КАЛИННКИН.

Совет-Моол Кады кылган Медеглелге, СЭКП биле МАРП-ның төлөөлериниң аразында чугаалажышкыннар дугайында Медеглелге ат салганы

Совет-Моол Кады кылган Медеглелге болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының база Моолдуң араттын-революстуг партиязының төлөөлериниң аразында чугаалажышкыннар дугайында Медеглелге майның 15-те кежээ Кремльдиң Улуг ордузунга ат салыышкыны болган.

Кады кылган Медеглелге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүдүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал ат салганнар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Моолдуң Араттын-революстуг партиязының төлөөлериниң аразында чугаалажышкыннар дугайында Медеглелге СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары Н. С. Хрущев болгаш Моолдуң араттын-революстуг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Д. Дамба ат салганнар.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың улустарының аразында найыралдың митингизи

Майның 15-те Москвага совет болгаш моол улустарның найыралының митингизи болган. Кремльдиң Улуг ордузунга найыслалдың ажылчы чоннарының төлөөлекчилери, хөй-ниитиниң кеску ажылдакчылары, совет болгаш хаштыкы партияланың корреспондентилери чыылган турган. Аалчыларның аразынга өлөөн каш алчын черлериниң баштыннары болгаш ажылдакчылары база олургулаан.

Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүдүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, Моолдуң араттын-революстуг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Д. Дамба болгаш моол чазак төлөөлериниң эске-даа кежигүннери база оларның-биле кады аштер Н. А. Булганин, Л. М. Каганович, Г. М. Маленков, А. И. Микоян, В. М. Молотов, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев, Д. Т. Шепилов, Е. А. Фурцева, Н. М. Шверник, А. Б. Аристов, Н. И. Беляев, П. Н. Поспелов олар хүндүскүүнүн 12 шакта президиумга көзүлүүлеп келгеннер. Олурушканнар оларны үргүлчүлеңгир, диниттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Митингиниң даргалакчызы ажылчы чоннарның депутаттарының Москва Советиниң күүскомунун даргазы Н. И. Бобровников Бүрүнеиниң 1-ги подшипник заводунун өөнекчи-ажылчыны И. С. Жучковка сес берген, ол болза совет болгаш моол улустарының аразында чаңчыл болган үүлбес найыралдың дугайын чугаалаан. Москванын ажылчы чоннарының өөнүзүнден моол улуска болган оон чазак төлөөлериниге чүректин ханызындан найыралдың байырын ол дамчыткан.

Митингиге оон ынай ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Ю. А. Орлов, көдээ ажыл-агый механизациязының болгаш электрижидилгезинин В. М. Молотов аттыг институдунун студентизи Н. И. Бекасова олар база чүве чугаалаанар.

Оон соонда МАР-ның Министрлер Чөвүдүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин, Моолдуң араттын-революстуг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Д. Дамба болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Секретары М. А. Суслов олар чүве чугаалаан, митингиниң киржиичилери оларны чылыы-биле уткаанар.

Совет болгаш моол улустарының найыралының митингизи Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарынга совет кижилериниң найыралдыг сеткил-бодалының чайынаанчак көргүзүү болуп илерээн.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Пропагандистер-биле ажылды кошкадып болбас

Партия чырыдыышкынының системазында пропагандист кадрлар кол кижилер болур. Ону барымдаалаш СЭКП-ниң Сут-Хөл райкому бо өредилге чылының эгезинде партия өредилгезиниң болгуннериниң болгаш политшколаларының удуртукчуларынга пропагандист кадрларны шилип тургузарынче улуг кичээнгейни салган.

Пропагандистер-биле ажылдың кол хевири олардың-биле семинарларны доктаамал чорудары болур. Ол соруулга-биле партия райкому бо аразында пропагандистеринің семинарларын дөрт удаа чоруткан, ол ышкаш пропагандистерниң дуржулга солчулгазын үш удаа организастап эрттирген. Партия райкомунуң лекторлары эштер С. Лихтин, А. Намзын, М. Дамдын олар пропагандистер-биле семинарларга лекциялар номчулгазын эки белеткелдиг эртирип турганын демиглээри чугула.

Пропагандистер-биле ажылды багай эвес чорудуп турганының түннелинде Калинин аттыг, Сталин аттыг болган «Сталинчы орук» колхозтарда партия төөгүзү өреник болгуннериниң удуртукчулары эштер А. Белек-Баир, С. Биче-оол болгаш О. Лопсан олар болгуннериниң ажылын иргежилдиг удуртуп турарлар. Ылангыя Калинин аттыг колхозта пропагандист эш А. Белек-Баир кичээлдерни эки белеткелдиг чорудуп турары-биле кады кандыгдаа өредилгениң чедишкининг болур чоруунга улуг идигни бээр чүл болур көргүзүг материалдарын ажыглаар талазы-биле дыка үлегерлиг ажылдап турар.

Эш Белек-Баир кичээл бүргүзүнге белеткенин турар үеэнде дыка хөй янзы-бүрү литератураларны номчувушаан, оон кырынга солуннарны болгаш журналдарны база хереглээш, ол бүгүнү районуун, колхозтуң амыдыралында бар боттуг чүүлдер-биле байдыып, көрүп турар теманың тайылбырлаашкынын улам тодарадып турар өргежок чугула көргүзүг материалдарын четчелеп чыып алгаш, ам кичээлге барып турар.

Ылангыя «Хамаатты дайынның үеэнде Коммунистиг партия» деп темага эш Белек-Баир хереглеве чогуур бүгү көргүзүг материалдарны (чуруктарны, плакаттарны, альбомнарны, журналдарны) чыып алгаш, оон кырынга ол кадыг берге үеде В. И. Ленинниң чонга кыйгырыглары бичиттинген пластинкаларны база ап алгаш патефон салып, дыннакчыларга сонуургадып дыннадып турган. Кичээлдерни ыныг эки белеткелдиг болгаш янзы-бүрү көргүзүг материалдарының дузазы-биле чорударга дыннакчыларга сонуурганчыг болгаш биллингир-даа болбас аргажок. Ол болгум 16 удаа кичээлдээн, чылдагаан чок черге чангыс-даа кичээл үстүн көрбээн. Дыннакчылар кичээлдерге бүрүн организастыг болгаш оолдаашкын чок кээп турар.

Ыныг болза-даа, районда партия өредилгезиниң хереэнде четпестерни ыыттавайн барып болбас. Партия өредилгезиниң семинарын январь, февраль айларда чорутпаан. Пропагандистерден негелде кошкак турганыдан чамдык болгуннер болгаш политшколаларының ажылы куду деңнелге чорун турар.

Киров аттыг колхозта партия төөгүзү өреник болгуннуң пропагандисти Мижит-Доржунуң харыысалга чок багай ажылдааны-биле ол болгуннуң кичээлдери тос удаа үзүлген. Киров аттыг колхоз район төвүнден чүгле үш километр черде турар хирезинде чанынга олурып алгаш хөй кичээлдер үзүп турган дугайында Мижит-Доржу чогуур харыысалганы хүлээр ужурлуг. Ол ышкаш «Сталинчы орук» колхозта партия эге организациязы (секретары эш А. Акара) партия өредилгезиниң хереэн ала-чаагаарлаар аян-биле көрүп турар, чүл дизе, ында партия төөгүзү өреник болгун эки ажылдап турда, а политшколаның ажылы кончуг багай чорун турар. Оон пропагандисти Т. Өөлак харыысалга чок багай ажылдап турары-биле сес кичээлдер үзүлген.

Партия өредилгезиниң хереэнче улуг кичээнгей салбайн турар шак ыныг партия организацияларынга райкүүсковда партия эге организациязы (секретары эш Мижит-Доржу), райпода партия эге организациязы (секретары эш Я. Черменев), харылаа конторазында партия эге организациязы (секретары эш А. Тушков) оларны демиглеп болур. Бо партия эге организациялары партия өредилгезиниң дугайында хүралдарынга айтырыглар безин чугаалашпайн турган.

Пропагандистер-биле ажылды дыңзыдып турган өредилге чылын чедишкининг доозар талазы-биле ам артыган үеник иштинде күженнишкининг ажылдаары негеттинин турар.

Х. БОРБАЙ-ООЛ,
СЭКП-ниң Сут-Хөл райкомунуң пропагандисти.

Хереглел кооперациязының шугуму-биле Москвага болган бот-тывынгыр уран-чүүл көрүлдезинге эш Монгуш Соскал (Сут-Хөл) чедишкининг обиаан.

Чурукта: Эш Соскалдың лямби ырладып турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

Хүр ажыышкын

Барыын-Хемчик районунуң «Большевик» колхозунуң малчыннары кыштаглаашкынга организастыг белеткенген турган. Колхозтуң девискээринге хар чуга дүжүп, кыштың байдалы эки болганындан мал кыштан хүр аныкан. Малга таарымчалыг байдалдар тургустунганындан чаа торгунген чаш төлдер менди алдынып турар.

Сарлык кадарчызы Б. Биче-оолда төрээн 22 сарлыктың 22 бызаазы менди алдынган. Ам торгур 84 сарлыктың бызаалары четче алырын малчын хүлээнген. Колхозта шаар малдың оолдаашкынны сөөлзүреп келген, малчыннар коданынга бар турган бүгү төрээн малдың чаш төлүн чиниг чокка алгылаан.

Чижаа, хойну С. Арапчаа төрээн 251 хойдан 256 хураганны, Х. Сюрюн төрээн 130 өскүден 135 аныны, С. Монге төрээн 140 хойдан 142 хураганны эки өстүрүп турарлар.

К. СЕРИК.

ШЕФ

Чөөн-Хемчик районунуң Ийме чеди чыл школазының коллективи Ленин аттыг колхоз ажыл-агый артелинге улуг дузаны көргүзүп турар.

Школа директору эш Х. Дугаржаптың башталгазы-биле школаның башкыары болган техниктиг ажылакчылары колхозтуң чаа тутхан чунар бажыңының кырын болган доразын довуракпан берген. Коллектив ам колхозтуң чаа тудуп турар клубунуң тулуунда киржип, улут ажылды бүдүрүп турар.

Школаның коллективи клуб тудуу доозулган соонда чурталга бажыннарының болгаш мал кажааларының тудугларынга кириишпишаан, 1957—58 өредилге чылынга школаның белеткелин база чорудар.

М. ЧИМБИИ.

Малдың продуктулуун улам бедидер

Мал өстүрүүнүн планын «Торгалыг» колхоз 1956 чылда ажыр күүсеткен. Ажыг-агый чылының түннелинде колхозтуң малы ниитизи-биле 17743 баш чедер турган, а херек кырында оон 720 баш хөй болган. Малдың баш саны өскени-биле кады оон продуктулуу база улам бедип турар. Эрткен чылын планда көрүнгениниңден дүктү хөй бүрүзүнден 210 граммы, сүттү ниитизи-биле 5338 килограммы хөйнү алган.

Колхоз баштаар чери (даргазы эш Мирчин) болгаш ында парторганизация (секретары эш Барбы) ниитиниң мал ажылынче улуг кичээнгейни салып турар. Таарымчалыг кажаа турлаг-биле хандырып, чайгы семиртилгени, кышкы одарладыышкынны шын организастап турарындан колхозтуң малы бо чылын хүр чыл ашкан. Амгы үеде шупту малды коданнан аяды-биле чаа одарларда чазагладып келген, чайлагладыышкынга организастыг белеткелдерни чорудуп турар. Бо талазы-биле колхозтуң мал эмчилери Макаоол, Чамзырай, Амырбит болгаш зоотехник Лайзаа олар боттуг хемчегларни ап чорудуп турар.

Колхозтуң төрүүр шаар малының барык нуруузу оолдакан. Майның 1-ге чедир төрээн 2324 өскүлерниң 2400 анайлары шупту менди. Төрүүр ам-даа 1120 ажыг өскүлер бар, оларның анайларын бүрүн өстүрүп алырынга малчыннар бүзүреллиг. Сөөлгү хүннерге чедир төрүүгүнген 3226 хураганнар эки доругуп турар.

«Торгалыг» колхоз эрткен чылын хөй бүрүзүнден ортумаа-биле 1 кг 810 грамм дүк алган, а бо чылын 2 кг 200 граммны кыргыш алыр деп турар. Октябрьның алдарлыг 40 чыл ойнга үүкүштүр алган социалистиг хүлөлгезин колхозчу малчыннар амыдырал кырынга боттандырып шыдаар.

1955 чылда колхоз 14 кошкарлар салып алган. Алтайның нарын-чиге дүк уксаалыг ол кошкарларының үрелели-биле тарытынган хойлардан баштайгы (1956) чылында 2 мүн ажыг хайнак хураганнар алдынган. Эрткен чылын 3800 хойну тарып боозатkан, ынчангаш амгы алдынып турар хураганнарының барык нуруузу хайнактар болуп турар.

Коммунист Дүмендейниң коданында 290 аныяк иттер бар, оларның бирээзинде бо чылын 4—6 кг дүктү бээр. Ол коданда хойнуң бирээзинден-не ортумаа-биле 5 кг дүк алыр, а эжиктинген ыныг хойнуң килограмм дүгүнүн өртөөн 40 рубль дээш санаарга колхоз чүгле ол болук хойдан безин 1450 кг дүк азы 58 мүн рубль орулганы алыр. Колхоз бүгү хоюн чоокку үеде алтайның нарын-чиге дүк уксаалыг болдурарын чедип алыр сорулганы салган, ол чүгүла айтырыгны амыдырал кырынга боттандырып шыдаар.

Колхозтуң бо чылын төрүүр инээ 312, а май 1-ге чедир төрүүгүнген 145 бызаалар эки доругуп турар. Бо хүннерге чедир ниитизи-биле 52300 кг сүт саан алдынган, ону эрткен чылдың ол айларынга деннээрге 13 тонна 600 килограмм хөй болуп турар. Колхозта 4 сүт-бараан фермалары бар, олар өзүт-сиген үнүлек, частын амгы берге үеэнде безин чүүт инектериниң бирээзинден-не хүнде ортумаа-биле 3,5—4,5 литр сүттү саан ап турарын багай деп болбас. Саалда чылында инек бүрүзүнден 750 литр сүт алыр планын колхозтуң саанчылары ажыр күүсеткирин хүлөөнген ажылдап турар.

Колхозтуң сүт-бараан фермалары чоокка чедир-ле кидис өглерге турган, оон уламындан арыг-шевери база багай, сүттү ажылдап кылырынга таарымча чок байдалдар таваржын турган. Малга бөлүүн кажаалар безин чедишпес, ферма ажылдакчыларынга чурталга бажыннары хандыртынмаан турган. Амгы байдал оон шуут өске, кайы-даа фермага барган кижи ында коллективтиң чангыс эп-сеткилдиг күш-ажылын улуг сонуургалдыг көөр. Чамдыктары — сүт тыырттырар машина, битон, кочал болгаш янзы-бүрү савалар-лыг, шевергин деритинген тускай бажында ажылдап турар; өскелери — чурталга болгаш бүдүрүүге тудугларында, бир чамдыктары—мал хайгааралында, ажылы хостуг кижилер — номчулга чериндe.

Колхоз баштаар чериниң фермалар аразында шилчиир Бызыл тугуп сүт саалдазынга белик көргүзүүлүг болган Бужур-Алаак фермазы (эргелекчизи К. Бидии) алган турган, ам ону Боъш-Терек фермазы (эргелекчизи Д. Шура) алган. Ол ферма чүгле саалдага эвес, бызаа доруктурулгазынга база мурнакчы болуп турар. Ферманың ажылдакчылары чагыдып алган солуннарындан болгаш радиоприемниктиңден чаа чүүлдерни өөн-бүрү билип, өөренип ап турарлар.

«Торгалыг» кодээ ажыг-агый артели мал ажылынын талазы-биле Өвүр районда улуг колхозтарның бирээзи. Оон чүгле чылгыны безин 1250 баш ажып турар. Бо чылын төрүүр 297 белериниң бо хүннерде 78 бе кулуннаан, кулун шупту бар.

Ниитиниң мал ажылында улуг четпестер барын демиглевейн эртип база болбас. Мал ажылынга удуртулганы партиялың амгы негелдезиниң деңнелинге бедиткен болза, малчын бүргүзүнү, ылангыя зооветеринария ажылдакчыларының харыысалгазын улгаттырган болза, колхозтуң мал талазы-биле көргүзүүлери амгызындан ыракта бедик болур турган. Мал чеми белеткээринің планын колхоз чыл-бүрү күүсетпейн келген, кажаа-турлаг ам-даа четпес, механизасталашкынга хамаарыштыр хемчеглер алдынмайн турар. Колхозтуң хою 8170 ажыг, а өскүзү 7270 хире — ыныг хөй малдың дүгүн агрегат чокка, чүгле хол хачыны-биле кыска үеде четче кыргыыры чиик эвес.

Колхозта зооветеринария ажылдакчылары 4 кижи бар. Таарымчалыг эки кажаалар түүлүп алырынга болгаш мал чеми белеткеп сөөртүүрүнге колхозта автомашиналар-даа бар, аът-даа хөй, кижи күжүлаа четчир. Ол хирезинде колхозтуң малы янзы-бүрү «чылдагааннардан» хорап турары хомуланчыг. Сөөлгү хүннерге чедир төрүүгүнген хураганнардан 137 баш өлген, улуг шаар малдан болгаш чылгы база инектен 204 баш хорааан.

Малчыннарның ортузунга партийжи-организастыг болгаш политиктиг-кижилдилге ажылын эки-кидери чугула негетинин турар. Малдың бажын өстүрбүшаан, оон продуктулуун бедидеринге таарымчалыг бүгү аргалар колхозта бар. Ылерээн четпестерни дарый чайладыр, мал ажылында мурнакчы дуржулгаларны нептередир, социалистиг чарышты үре-түннелдиг калбартыр херек. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга «Торгалытының» малчыннары күш-ажылчы белеткиг ужуражырынга бүзүреллиг.

В. БАИР.

Эки ажылдыг хана солун

Тес-Хем районунуң Сталин аттыг колхозтуң баштаар чериниң болгаш партия, комсомол организацияларының органы «Колхозчу» хана солун (редактору эш С. Телгер) эки ажылдап турар. Хана солун ой-шаанда деткаамал үүнүп, болгунуң эзлчеглиг номерлериниге колхоз бүдүрүлгезиниң чугула айтырыгларын чырыдын турар.

Колхоз бүдүрүлгезинде четпестерни илередип шугумчүлээн болгаш мурнакчы колхозчуларның ажылының дуржулгазын көргүскен материалдар «Колхозчунуң» арынарында хаая эвес үүнүп турар. Оон бижикчилериниң саны өзүп, колхозта ажылдап турар кодээ ажыг-агыйның түскай эртеннигери, башкылар, өөчилер болган активтер солун ажылынга идеңкейлиг киржип турар.

Хана солунуң май эгезинде үүнген эзлчеглиг бир номери көрүүгүт болгаш шынарлыг болганын демиглээри чугула. Ында часкы тарыганы кыска хуусаалз доозар деп эгелиг эш Улзан-оолдуң чүүлүн бижээн. Колхозчуларның болгаш механизаторларның организастыг күженнишкининериниң түннелинде тараа культураларының тарыгазын өрте доосканын, механизаторлар Осипов, Матпаргы олар ДТ-54 дизельдиг трактор-биле үүн нормазын үргүлчү ажыр күүсеп, кызымаккай ажылдаанын ында көргүскен.

Ол-ла солунда бижикчилер Л. Доччу, Намзан-оол, Д. Алексеев оларның чүүлдерин база бижээн. Ол бижикчилер колхозтуң тудугжулары апрельде сес чурталга бажыннарын түүп доосканын, мурнакчы тудугжулар Дагба, Дүктүг-оол, Мартыгыр, Седип олар үүн нормазын 150—200 хуу чедир күүсеп, шалыпчы ажылдаанын, колхозтуң мурнакчы саанчыларының ажылының дуржулгазын, оларның чедишкининерин бижин, тракторист Суге колхозтуң тараазын тарыыры-биле У-2 деп тракторлуг чедип келгеш чүгле трактورун септээринге ойлежип турган дугайын шугумчүлеп турар.

«Колхозчу» хана солунда үүнүп турар чугула материалдарны деткиир болгаш ылангыя шугумчүлелдиг материалдарның талазы-биле боттуг хемчеглерни чогуур ой-шаанда ап турары колхоз баштаар чериниң, партия организациязының негетинин турар.

К. САЛЫЫ.

„Коммунист“ хана солун

Өвүр районунуң «Коммунизмге орук» колхозта партия организациязының болгаш колхоз баштаар чериниң органы «Коммунист» хана солун (редактору эш Иргит) колхоз бүдүрүлгезинде улуг роль-лу ойнап турар. Оон үүнүп турар номер бүргүүнде колхозчу амыдыралдың чедишкининг чүүлдерин-даа, ажылга иноондак таварыштырып турар четпестерни-даа делгеренгейн-биле бижип турар.

Хана солунга бижиттинген шугумчүлелдиг материалдар хаалс барбайн турар. Колхоз баштаар чери-даа, ында партия организациязы-даа солунга бижиттинген кандыг-бир шугумчүлелдиг материалдың ылаптыг барымдааларын истеп хынаап, бүрүүлүг кижилерге чогуур харыысалганы хүлөөдип турар. Оон хараазы-биле үк хана солун колхозчу массаларның чүүлдүгүнүүшкүнүн болгаш деткинчезин ап турар.

Хана солунга материалдарны колхозчулар боттары идеңкейлиг бижин турары-биле кады колхозтуң удуртукчулары анда база-ла багай эвес киржип турарлар. Эштер Шаалы, Самбылдай болгаш Тыртык олар хана солунга ой-ойде кончуг чугула материалдарны бижин турарлар.

Солунуң чоокта чаа үүнген номеринге олар колхозта партия өредилгезиниң чорун турарын, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга чедишкининг ужуражыр талазы-биле колхозчуларның алган хүлөлгелери канчаар күүсетинин турарын ажыл-агыйның түстүс адырларының зайы-биле бижин көргүскен дыка солун болган.

«Коммунист» хана солун колхозчуларның өзүлүг сумечизи, колхоз бүдүрүлгезиниң организакчызы болуп турар.

Т. САРЫГ-ООЛ.

Большевизмниң тугунуң адаа-биле революсчу күштерниң сырый каттышканы

(РСДАП-тың V (Лондон) съездизинин 50 чыл болганынга)

Партииның V съездизи 1907 чылдың май 13-тен июнь 1-ге чедир Лондонга болуп эрткен. Ол болза 1905—1907 чылларда Россияга бирги буржуаз-демократтыг революцияның чавырлын бадыышкынының үеэн турган. Ынчаарда партия атаарлаашкынының тактиказынче шилчээн. Дерзин реакцияның күштелишкининиң үеэнде большевиктер бодунуң партиялын камгалап артырар болгаш быжыглаар, күштерни чыын алыр болгаш хаан өзү-тургузугта улур чаа революстуг тулчуушкуннарга пролетариатты болгаш тараачыларны белеткээр даан демиселди чер-чериниң партия организациялары Ленинниң удуртулгазы-биле чедишкининг чорутканнар. Меньшевиктерниң болгаш бундучуларының оппортунизминге улур большевиктер кам-хайыра чок демисешпишаан, съездиге революсчу шугумну камгалап алганнар.

Съездиге белеткелдиг үеэнде Ленин кол-кол айтырыгларның талазы-биле партийжи резолюциялардың төлевилелин ажылдап кылган. Съездиниң мурнунда болгулаан чөвүлел хүралдарга большевизминиң революсчу шугумун ол камгалап алган болгаш меньшевиктерниң оппортунизмин өзүлеп шыдаан, ам-даа санал берип чүве чугаалаан.

Ленин съездиниң мурнунда бижин турган чүүлдерине болгаш съездиге бодунуң саналдарынга буржуаз-демократтыг революцияга большевикчи тактиканы болгаш чаа хевирлиг пролетаржы партиялының организастыг принциптерни камгалап алган. Меньшевизмниң ангы талазы-биле шынарын илереткен, ону биче-буржуазчы политиктиг агым-дыр, ажылчын шимчээшкининде буржуазияның агентуразы болуп турар бүгү делегей оппортунизминиң бир янзы хевири-дир деп көргүскен. Меньшевиктерниң узуткакчы үүлелдиглерин ол чаа шаап илереткен.

Партияның съездизинин төлөөлерине Ленинниң чугааларының аажок улуг сагыдлыг болуп турганын Горький бодунуң сактыышкынларынга бижээн. Горький съездиге чөвүлээр эргелиг төлөө турган. «Политиктиг нарын айтырыгларның дугайында шак мичаар бөдүүн чугаалап болур деп чүвени бир-ле дугаар ыыналаным ол ...ону өскөнниг хаалаашкынныг чугаалар дүвүрелиг турар деп билдиртпес турган, ол изиг-даа болза өткүт болган оожум чугаалап турган...» деп Горький бижээн (М. Горький, «Төрээн чурт дугайында чыынды» ном, 1945 чылда үндүрген, арыннар 143, 144).

«Тиилекчиниң ролюнга Ленинни ынчаарда бир-ле дугаар көрген мен. Тиилелге чамдык баштынчыларның бажын тенилиптер, оларны идээргек, коергетинчек кылыптар боор чүве. Ыныг таварыгларда олар тиилелгени байырлап, коергетинин өгелээрлер, ынчаарга Ленин ыныг үүлүүгүүларга өөчүп-даа доңелеппес турган. Тиилелгениң соонда ол онза серемчилелдиг болган бодамчалыг апаар турган» деп Сталин бижээн. Ленин төлөөлерге: «Бирги херек болза тиилелгеге келергей хөөревес болгаш коергетиниес; ийиги херек—тиилелгени болдунга быжыглаар; үшкүзү — дайзын соктурган, ынчалза-даа ол ыракта-ла чедир соктунмаан төлөөде ону чедир согар херек» деп сагындырып турган.

IV съездиге сонгуттургган партияның Төп Комитединге меньшевиктер колдалыр киргеи турган. Ынчангаш Төп Комитеттиң ажыл-чорудулгазының дугайында отчет политиктиг агым болур меньшевизмниң бүрүн буурап дүшкениниң хереглиг болган, меньшевикчи Төп Комитеттиң тактиказы долу аштырыышкынга тарыыкан. Оон ужурунда меньшевикчи Төп Комитеттиң отчедунуң талазы-биле съезд кандыг-даа резолюция хүлөөн албаан.

Съездиге кол айтырыгларның бирээзи буржуаз партияларны камгалар көөрүнүн айтырыы турган. Бо айтырыг дугайында большевиктер биле меньшевиктерниң аразында демисел оон мурнунда-ла II съездиге болуп турган. Съездиге бүгү-ле пролетаржы эвес партияларны—чүскарачыларны, октябристерни, кадеттерни, эсерлерни большевикчи анализтеп көрген болгаш ол партиялардың дугайында революсчу тактиканы ажылдап кылган.

Бо талазы-биле большевиктерниң политикалын съезд чүүлүг деп көрген болгаш чүскарачы партиялар—«Орус улустуң эвилели» биле-даа, монархистер-биле-даа, каттышкан дворяннарның совели-биле-даа, ол ышкаш «Октябрь 17-ниң эвилели» (октябристер)-биле-даа, садыг-үлетигр партиялы-биле болгаш «тайбың чаартылганың» партиязы-биле-даа кам-хайыра чок демиселди чорудар деп шиитпирни үндүрген. Ол бүгү партиялар көзүлүрде контрреволюстуг болуп турганнар.

Либеральдыг буржуазияны, кадеттер партиязын ап көргеш съезд оларны эптеш чок сойгалап илередир деп айыткан. Бадеттерниң партиязының ийи арыныг, овуузунуг «демократизмин» илередип сойгалаар болгаш либеральдыг буржуазияның тараачын шимчээшкининиң багырынга турун ажыр даар ораалажышкынынга улур шыгыы демисежирин съезд негээн.

Народникчи, азы күш-ажылчы деп адаар партиялар (улусчу социалистер, күш-ажылдың болуу, эсерлер) талазы-биле съезд болза, оларның социалистер бис деп чагынар ораалажышкынын шиитпирлиг илередип сүмелээн. Оон-биле чергелештир ол партиялар ынчаарда демократтыг партиялар болуп, хоорайның болгаш кодээнин биче-буржуазының эрге-ажыктарын илередип турган ужурунда, хаан өзү-тургузугта болгаш кадет буржуазынга улур ниити, чангыс аай ыыышкынга ол партиялар-биле чамдык дугуржулгаларны кылыр деп съезд шиитпирлээн.

Съездиниң ыракта мурнунда-ла меньшевиктер «ажылчын съездизи» даар съезд чыыдырар деп санал үндүрүп келгеннер. Меньшевиктерниң саналы болза, социал-демократтар-даа, эсерлер-даа шупту киржин болур шак ыныг съездини чыыдырары болуп турган. Ол «ажылчын съездизи» кандыг-ла бир партийжи эвес партияны азы чүү бир ужуру тывылбес биче-буржуазтыг, программа-даа чок «калбак» ажылчын партияны тургузар ужурлуг турган. Социал-демократтыг ажылчын партияны чок кылыр болгаш ажылчын ангының мурнакчы отрядын биче-буржуазтыг массаның аразынга эвилдирип каалтар даан меньшевиктерниң ол бужар хоралыг ораалажышкынын Ленин сойгалаан. «Ажылчын съездизинин» дугайында меньшевикчи лозунгуну съезд шиитпирлиг буруу шапкан.

Съездиниң ажылынга профэвилелдериниң дугайында айтырыг чугула черин эзлеп турган. Меньшевиктер профэвилелдериниң «нейтралдыын» (кымга-даа хамаарышпас болуруун) камгалап турганнар, толаргайларга профэвилелдериниге партияның удуртур ролюнга удуланын турганнар. Съезд меньшевиктерниң ол санаанын күш чок болдурган, профэвилелдериниң дугайында партийжи резолюцияны хүлөөн алган. Ол резолюцияда болза, профэвилелдериниге идей-политиктиг удуртулганы партия хандырары эргежок чугула болур деп айыткан.

Байдалдың өскерилгениниң болгаш революцияның чавырлыышкынының ужурундан большевиктер оон мурнунда «Бүгүне думазын» бойкоттап турганының дугайында айтырыгны ам чаартып көөр ужурлуг деп Ленин санап турган.

Большевиктер думага киржир, оларның фракциязы аная турар ужурлуг деп турганнар. Ынчаза-даа большевиктер меньшевиктерниң кылын турганы ышкаш, думаже кадеттер-биле эвилелдежин алган, аная «хөөйлүжүдүлга» үндүрер даан эвес, харын дума чыгып турда, оон иштинге, оон чоогунга агитация чорудар, кадеттерге улур революсчу тараачыннар-биле чоокшулажырының тактиказын боттандырар, думаны революцияның эрге-ажыктарынга индир кылдыр ажыглаар даан чорун турганнар.

РСДАП-тың V Лондон съездизи Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзүнге улуг ужур-дузалыг болгаш Россияның ажылчын шимчээшкининге большевиктерниң улуг тиилелгези болган. Тактиктиг болгаш организастыг айтырыгларның талазы-биле оппортунистерге улур кадыг-дошкун демиселге большевизмниң революсчу шугуму тиилээн. Революсчу марксизмиң тугунун адаа-биле партияның херек кырынга каттыжарының талазы-биле съезд бүрүнгаар базымны кылган. Партияның V съездизе 1905—1907 чылдардагы революстуг шимчээшкининиң түннелин кылбышаан, меньшевиктерниң шугумун чөпшээрежикчи шугум деп бүрүү шапкан болгаш большевикчи шугумну революсчу марксисчи шугум деп хүлөөн алган.

Съезд болза меньшевиктер биле большевиктерниң сөөлгү-ле каттышкан съездизи болган. 1905—1907 чылларда Россияның ажылчыннары контрреволюстуг реакцияга улур демиселди чорутпушаан, партияның күштериниң чангыс эвин иргеп турганнар. Ажылчыннарның ыныг негелдезини большевиктер деткиир турганнар. Ленин каттыжышкын даан туржуп турган болза-даа, революцияның айтырыгларының талазы-биле чөрүлээлерни анаа-ла чаап, чажырын каавытпас шак ыныг каттыжышкын даан туржуп турган.

Партияның V съездизи пролетариаттың тактиказының чугула айтырыгларынга көргеи. Оон шиитпирлериниң шынны 1907—1917 чылларның дуржулгазынга хынатынган.

Большевиктер чурттуң иштинге карачангыс революстуг марксисчи партия апарган болгаш олар реакцияның чылларында партийжи тутуун ышкынмааннар. Троцкистерге, кыйгыртыкчыларга, узуткакчыларга улур кадыг-дошкун демиселге большевиктер партияны камгалап ап шыдааннар. 1912 чылда РСДАП-тың VI Прага конференциязы большевизмниң тиилелгезин быжыглаан.

Большевикчи партияның революстуг дуржулгазы, оппортунизмге оон эптеш чок чоруу, ажылчын ангының чангыс эвин даан марксизм-ленинизмниң революстуг-үүгүнүн адаа-биле оон хөй чылда кызымак демиселди бүгү акы-дунма коммунистиг болган ажылчын партияларга аажок улуг ужур-дузалыг болган.

Ленинчи стратегияны болгаш тактиканы амыдырал кырынга чайгылын чок чоруткан чорук Россияның пролетариатын болгаш тараачыннарын 1917 чылдың февральда хаан өзү-тургузугну дүжүр эктаарынга болгаш кижи торелгетенниг төөгүзүнге чаа үеин—пролетар революциясының үеин ажыткан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге төөгүзүг тиилелгезинге экелген.

Т. ТАРЖА.

Төрээн чуртка хөй сүт продуктуларны берээл!

Саанчылар! Инектериң сүткүр продуктулуун бедидерин чедип алыылыңар, Хакасияның малчыннары-биле чарышка бирги чер дээш демисежиилиңер!

* * *

ОБЛАСТЫҢ КОЛХОЗТАРЫНЫҢ МУРНАКЧЫ СААНЧЫЛАРЫ

Саанчыларның фамилиялары	Районнар, колхозтар	1957 ч. май 1-ге чедир инек бүрүзүнден саттан сүт (кг-биле)
У. С. Садакова	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	1250
Д. Р. Завьялева	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	1222
Баян Сангыштай	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	1069
Е. С. Коровина	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	1065
М. П. Шумова	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	1048
Т. А. Шведова	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	1031
Маады Биче-уруг	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	1027
З. Ш. Телбаева	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	972
Х. Тарыймаа	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	969
Л. Дыспык	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	950
А. Ч. Бартына	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	949
К. А. Бунина	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	934
Маады Зрембуу	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	927
П. Е. Формова	Бин-Хем, Кочетов аттыг	909
К. И. Шаламова	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	900
А. Т. Болотова	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	897
З. П. Фролкова	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	885
О. Бильчирмаа	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	876
У. Биче-уруг	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	868
А. Д. Дюбина	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	863
З. П. Князева	Саа-Хем, «Тиилелге»	862
Г. Н. Федулова	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	848
Элесней Байыр	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	846
И. С. Толмачева	Саа-Хем, «Тиилелге»	845
М. Г. Березикова	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	831
К. П. Кондаракова	Саа-Хем, Молотов аттыг	816
Санчы Кок-кыс	Улуг-Хем, «Күш-ажылдың хостуу»	804
Ш. Сундуй	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	800
П. С. Белеева	Бин-Хем, «Искра»	799
К. М. Якунина	Саа-Хем, «Тиилелге»	798
С. Биче-уруг	Бин-Хем, «Кызыл тараачын»	796
Т. Ф. Быстрова	Таңды, Революцияның чалбыыжы»	788
К. Н. Варламова	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	788
Г. Т. Юмина	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	781
Бахарева	Саа-Хем, Молотов аттыг	765
О. Х. Чимбиян	Саа-Хем, Молотов аттыг	724
С. А. Милюхина	Улуг-Хем, «Х Улуг Хурал»	706
А. А. Коробейникова	Бин-Хем, «Тиилелге»	701
М. А. Куполова	Бин-Хем, Ленин аттыг	700
Сат Хеппе	Бин-Хем, «Тиилелге»	690
М. Запевалова	Саа-Хем, «Кызыл тук»	686
М. Горохова	Саа-Хем, «Тиилелге»	682
К. Стародумова	Саа-Хем, «Кызыл сылдыс»	671
Е. Цветкова	Саа-Хем, «Тиилелге»	668
Г. Мамонтова	Улуг-Хем, «Күш-ажылдың хостуу»	667
М. Серен	Бин-Хем, Ленин аттыг	664
М. Д. Дарый	Эрзин, «Коммунизмче орук»	661
А. Я. Тимофеева	Бин-Хем, Кочетов аттыг	655
В. С. Кыргыс	Улуг-Хем, «Х Улуг Хурал»	650
А. П. Спиридонова	Таңды, «Кызыл партизан»	647
Б. Норжумаа	Улуг-Хем, «Х Улуг Хурал»	646
М. Байкара	Улуг-Хем, «Х Улуг Хурал»	643
А. Е. Яковлева	Саа-Хем, Молотов аттыг	640
Л. Кыргыс	Улуг-Хем, «Күш-ажылдың хостуу»	639
Г. С. Пахомова	Улуг-Хем, «Күш-ажылдың хостуу»	635
Т. Шавылак	Саа-Хем, «Октябрь 14 чылы»	630
В. И. Елисеева	Бин-Хем, Кочетов аттыг	628
Е. Петенева	Улуг-Хем, «Күш-ажылдың хостуу»	625
М. Байлык Сат	Эрзин, «Коммунизмче орук»	619
В. Я. Хлебникова	Саа-Хем, «Кызыл тук»	615
М. Балдаң	Улуг-Хем, «Күш-ажылдың хостуу»	607
А. И. Вьюжанина	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	606
Иргит Байдан	Эрзин, «Чаа орук»	601
Б. Чиңмаа	Саа-Хем, «Тиилелге»	600
В. С. Варламова	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	596
П. А. Глушкова	Бин-Хем, «Тиилелге»	587
Т. Бүрүлбаа	Саа-Хем, «Совет Тыва»	587
И. Хандыңмаа	Эрзин, «Чаа орук»	587
Т. Ф. Мананникова	Бин-Хем, Кочетов аттыг	586
В. Карашпай	Улуг-Хем, «Х Улуг-Хурал»	584
Т. Дарый	Бин-Хем, Ленин аттыг	578
Сат Хаваа	Чөөн-Хемчик, Ленин аттыг	570
М. Ф. Макарова	Бин-Хем, Ленин аттыг	569
Г. Н. Шахова	Таңды, «Кызыл партизан»	569
Х. Деспижек	Барыын-Хемчик, «Комсомол 30 чылы»	569
Дамба Зренчин	Бин-Хем, Ленин аттыг	568
А. Шарыпова	Таңды, Жданов аттыг	566
В. П. Луконина	Бин-Хем, «Искра»	563
Серенмаа Долума	Эрзин, «Чаа орук»	562
Серзэ Быраат	Эрзин, «Чаа орук»	560
Т. Янчыңмаа	Улуг-Хем, Ленин аттыг	559
В. Серебренникова	Саа-Хем, «Кызыл тук»	556
Н. Серенмей	Саа-Хем, «Октябрь 14 чылы»	552
Байнара Спыкай	Бин-Хем, Ленин аттыг	550
С. Часкал	Бин-Хем, Ленин аттыг	548
А. С. Клепикова	Таңды, Жданов аттыг	548
Е. Е. Каптырева	Бин-Хем, «Искра»	546
М. Е. Теплых	Бин-Хем, «Тиилелге»	546
Б. Тамба	Эрзин, «Чаа орук»	541
З. Г. Рыженкова	Таңды, «Кызыл партизан»	541
О. М. Попова	Бин-Хем, «Искра»	539
К. С. Сугаракова	Бин-Хем, «Тиилелге»	537
М. И. Кибардина	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	537
Т. Т. Додун	Улуг-Хем, Ленин аттыг	532
Ш. Долгар	Бин-Хем, «Кызыл сылдыс»	531
Т. Гаршевина	Саа-Хем, «Тиилелге»	531
М. Бицура	Саа-Хем, «Октябрь 14 чылы»	530
Т. Байкара	Бин-Хем, Кочетов аттыг	528
Дежитпаа	Өвүр, «Совет Тыванын 5 чылы»	521
Д. Т. Чаапе	Улуг-Хем, Маленков аттыг	521
Е. К. Глазырина	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	519
М. Тогус-оол	Саа-Хем, «Совет Тыва»	518
Е. В. Сергеева	Таңды, «Революцияның чалбыыжы»	516
Е. К. Агапова	Таңды, Жданов аттыг	516
И. Г. Фефелова	Таңды, Жданов аттыг	516
М. Чечикова	Саа-Хем, «Октябрь 14 чылы»	512
Х. Чаш	Чөөн-Хемчик, «Искра»	509
Х. Кувисиаал	Чөөн-Хемчик, «Коммунизмче орук»	507
К. Севилбаа	Саа-Хем, «Совет Тыва»	505
М. Д. Караваева	Бин-Хем, «Искра»	499
А. П. Менге	Бин-Хем, «Тиилелге»	497
Т. Ак-оол	Улуг-Хем, Ленин аттыг	490
Сундуй Белен	Улуг-Хем, «СЭКП 19 съездизи»	488
К. Хорлуу	Таңды, Калинин аттыг	483
И. Н. Сизина	Бин-Хем, «Кызыл сылдыс»	483
М. Ф. Хроменко	Таңды, Калинин аттыг	482
Сымчаан Нанчай	Саа-Хем, «Октябрь 30 чылы»	479
Т. Дежитмаа	Саа-Хем, «Тиилелге»	479
К. М. Якунина	Саа-Хем, «Тиилелге»	478
П. П. Лузина	Таңды, «Кызыл партизан»	478
С. Якунина	Саа-Хем, «Тиилелге»	478
Хуралбай	Тожу, «Совет Тыва»	478
А. Даваалай	Саа-Хем, «Тиилелге»	476
Сагаачы Долзат	Эрзин, «Кызыл сылдыс»	476
М. И. Жданова	Бин-Хем, «Искра»	475
М. Уйнук-ныс	Улуг-Хем, Ленин аттыг	470
Армак Чечек	Таңды, «Кызыл партизан»	469
Тагаа	Өвүр «Коммунизмче орук»	467

Хожудап турар колхозтар

Колхозтар	Районнар	1957 ч. май 1-ге чедир саг-ган сүт (кг-биле)	1956 ч. май 1-де турганы (кг-биле)
«Тиилелге»,	Бин-Хем	500	512
Кочетов аттыг,	Бин-Хем	439	513
Ворошилов аттыг,	Саа-Хем	400	460
«СЭКП XX съездизи»,	Бин-Хем	225	261
Сталин аттыг,	Улуг-Хем	165	188
«Тиилелге»,	Таңды	150	154,5

Тыванын көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының мурнакчы саанчылары

Саанчыларның фамилиялары	1957 ч. май 1-ге чедир инек бүрүзүнден саттан сүт (кг-биле)
О. Маш	1279
М. Юве	1199
О. Дукур	1139
К. Чачын	1130
О. Таңдаш	1091
М. Дарыймаа	1062
М. Биче-Сарыг	1050
Станция нинтизи-биле	1131

★

Областың совхозтарының мурнакчы саанчылары

Саанчыларның фамилиялары		1957 ч. май 1-ге чедир инек бүрүзүнден саттан сүт (кг-биле)
А. Белова	«Элегес»	1570
А. Грачева	«Элегес»	1519
В. Чащина	«Элегес»	1458
Н. Нефедова	«Элегес»	1378
Т. Сувак	«Элегес»	1323
Е. Грачева	«Элегес»	1286
Чудановская	«Элегес»	1211
Оюн Клара	«Элегес»	1186
М. Апоненова	«Өөк»	989
Нару Милия	«Межегей»	966
З. Вейрам	«Межегей»	964
О. Мигачева	«Өөк»	922
А. Суворова	«Межегей»	854
М. Киляина	«Өөк»	812
М. Жмак	«Өөк»	773
Л. Дьяченко	«Өөк»	748
А. Тамбамык	«УТКА 25 чылы»	740
В. Ивина	«Өөк»	704
А. Попова	«Өөк»	691
В. Писнунова	«Өөк»	648
Сотпа Чылбан	«УТКА 25 чылы»	647
А. Кандан	«УТКА 25 чылы»	600
Ондар Норжумаа	«УТКА 25 чылы»	572
Е. Ярусова	«УТКА 25 чылы»	513
Сат Адама	«УТКА 25 чылы»	505
Сарыглар Айыыжы	«Барлык»	413
Кужугет Касиал	«Барлык»	366
Салчак Бак-Кок	«Барлык»	308

Областың районнарында инек бүрүзүнден сүт саалдазы

Районнар	1957 ч. май 1-ге чедир саг-ган сүт (кг-биле)	1956 ч. май 1-де турганы (кг-биле)
Бин-Хем	433,5	345,1
Тожу	358,3	212,2
Саа-Хем	309,3	254,9
Таңды	241,4	211,7
Улуг-Хем	227,2	201,4
Өвүр	186,4	145,0
Чөөн-Хемчик	175,6	169,6
Эрзин	138,6	135,9
Сүт-Хөл	138,3	119,7
Барыын-Хемчик	119,0	101,9
Чаа-Хөл	103,2	124,5
Бай-Тайга	81,6	50,1
Тес-Хем	62,4	118,7

ОБЛАСТЫҢ СОВХОЗТАРЫНДА ИНЕК БҮРҮЗҮНДЕН СҮТ СААЛДАЗЫ

(1957 ч. май 1-ге чедир кг-биле)

«Элегес»	1300
«Өөк»	800
«Межегей»	729
«УТКА 25 чылы»	578
«Барлык»	339

ОБЛАСТЫҢ РАЙОННАРЫНЫҢ КОЛХОЗТАРЫНДА ЭЬТ-СҮТ УГЛАНЫЫШКЫННЫҢ ИНЕК БҮРҮЗҮНДЕН СҮТ СААЛДАЗЫ

Районнар	1957 ч. май 1-ге чедир саг-ган сүт (кг-биле)
Бин-Хем	482,4
Саа-Хем	411,5
Тожу	358,3
Таңды	351,4
Улуг-Хем	320,2
Эрзин	304,9
Чөөн-Хемчик	300,8
Сүт-Хөл	258,5
Өвүр	275,9
Тес-Хем	249,2
Бай-Тайга	220,2
Чаа-Хөл	177,6
Барыын-Хемчик	171,3

★ ★

Инек бүрүзүнден сүт саалдазының талазы-биле мурнакчы колхозтар

Колхозтар	Районнар	1957 ч. май 1-ге чедир саг-ган сүт (кг-биле)	1956 ч. май 1-де турганы (кг-биле)
«Кызыл тараачын»,	Бин-Хем	873	572
«Революцияның чалбыыжы»,	Таңды	753	534
«Тиилелге»,	Саа-Хем	580	428
«Күш-ажылдың хостуу»,	Улуг-Хем	561	523
«Октябрь 14 чылы»,	Саа-Хем	530	390
Молотов аттыг,	Саа-Хем	524	406
«Кызыл тук»,	Саа-Хем	510	436
«Комсомол 30 чылы»,	Барыын-Хемчик	464	212
«Чаа орук»,	Эрзин	463	146
«Искра»,	Бин-Хем	463	449
«Х Улуг хурал»,	Улуг-Хем	452	363
Ленин аттыг,	Бин-Хем	452	352
Ленин аттыг,	Чөөн-Хемчик	439	93
Калинин аттыг,	Таңды	411	271
«Сталинчы орук»,	Сүт-Хөл	401	164
«Сталинчы орук»,	Саа-Хем	397	254
«Май 1-зи»,	Тожу	390	165
Сталин аттыг,	Сүт-Хөл	379	95
Калинин аттыг,	Тес-Хем	371	159
«Коммунизмче орук»,	Өвүр	369	149
«Искра»,	Чөөн-Хемчик	358	239
«Кызыл сылдыс»,	Бин-Хем	340	317
«Совет Тыва»,	Тожу	331	248
«Совет Тыва»,	Саа-Хем	325	258
«Кызыл партизан»,	Таңды	316	277
«Ленинчи орук»,	Саа-Хем	313	250
«Октябрь 30 чылы»,	Саа-Хем	309	269
Маленков аттыг,	Улуг-Хем	309	205
Жданов аттыг,	Таңды	307	292
«Торгалыг»,	Өвүр	306	162
«Кызыл сылдыс»,	Эрзин	295	185
«Коммунизмче орук»,	Эрзин	291	109
Сталин аттыг,	Тес-Хем	287	149
«Тиилелге»,	Чаа-Хөл	283	120
«Большевик»,	Чөөн-Хемчик	281	187
«СЭКП 19 съездизи»,	Улуг-Хем	280	159
«Коммунизмче орук»,	Чөөн-Хемчик	279	186
Жданов аттыг,	Чөөн-Хемчик	275	185
Киров аттыг,	Улуг-Хем	275	199
Калинин аттыг,	Чөөн-Хемчик	263	176
«Совет Тыванын 5 чылы»,	Өвүр	258	155
Калинин аттыг,	Сүт-Хөл	258	141
Сталин аттыг,	Чөөн-Хемчик	249	166

Областың колхозтарының мурнакчы фермалары

Фермалар	Колхозтар	Районнар	1957 ч. май 1-ге чедир инек бүрүзүнден саттан сүт (кг-биле)
Туран	«Кызыл тараачын»,	Бин-Хем	1013
Билелиг	«Кызыл тараачын»,	Бин-Хем	989
Марачёвка	«Революцияның чалбыыжы»,	Таңды	915
Төп	«Тиилелге»,	Саа-Хем	800
Төп	Молотов аттыг,	Саа-Хем	689
Бирги СБФ	«Күш-ажылдың хостуу»,	Улуг-Хем	653
Сөөш	«Тиилелге»,	Бин-Хем	593
Хадың	Кочетов аттыг,	Бин-Хем	579
Балгазын	«Революцияның чалбыыжы»,	Таңды	579
Ак-Бежиг	«Коммунизмче орук»,	Өвүр	551
Тарлаг	Ленин аттыг,	Бин-Хем	544
Шивилиг	«Тиилелге»,	Саа-Хем	501
Могай	«Искра»,	Бин-Хем	493
Доора-Хадын	Калинин аттыг,	Таңды	485
Хүт	«Кызыл тараачын»,	Бин-Хем	467
Нийги СБФ	«Күш-ажылдың хостуу»,	Улуг-Хем	428
Эрги ферма	«Искра»,	Бин-Хем	420
Төп	«Кызыл партизан»,	Таңды	416
Малиновка	Ленин аттыг,	Бин-Хем	407
Төп	Жданов аттыг,	Таңды	396
Бирги СБФ	Ленин аттыг,	Улуг-Хем	367
Арыг-Бажы	«Искра»,	Чөөн-Хемчик	360
Эәрбек	«Кызыл тараачын»,	Бин-Хем	350
Арыг-Бажы	«Коммунизмче орук»,	Өвүр	341
Сайгара	«Кызыл сылдыс»,	Бин-Хем	340
Төп	Киров аттыг,	Сүт-Хөл	335
Уургайлыг	Калинин аттыг,	Таңды	327
Шык-Бажы	«Коммунизмче орук»,	Чөөн-Хемчик	327
Төп	Сталин аттыг,	Таңды	324
Мезель	«Тиилелге»,	Бин-Хем	322
Төп	Ворошилов аттыг,	Саа-Хем	309
Азвет	Кочетов аттыг,	Бин-Хем	264
Нийги СБФ	Ленин аттыг,	Улуг-Хем	262
Бирги СБФ	Жданов аттыг,	Улуг-Хем	260

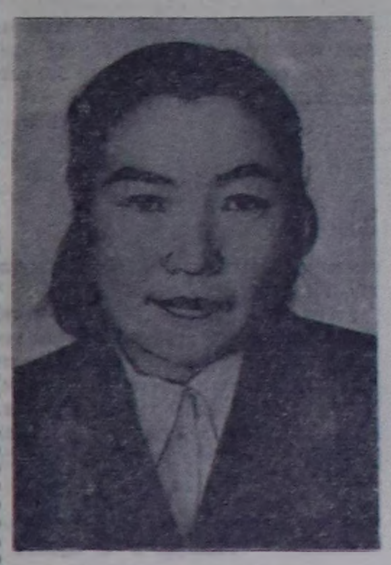

М. Юве — Тыванын көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының саанчызы.

Т. Шведова — Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң саанчызы.

Чурукта: ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чедиги сессиязының материалдарын «Элегес» совхозтуң саанчыларынга эш Поделяевтиң таныштырып турары.

К. Кондаракова—Саа-Хем районнуң Молотов аттыг колхозунуң саанчызы.

А. Кандан—«УТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы.

Фотолары С. Феоктистовтуң.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Индонезияда чоруп турары

СОЛО, 12. (СЭТА-ның тускай ноор). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов бөгүн эртен эрте Индонезияның Президентиэн Сукарно-биле кады автомашиналарга олурупкаш Соложе чорупканнар. Ол эрте бурунгу хоорайже бар чораан эш К. Е. Ворошилов болгаш оон-биле кады чораан кижилер VIII чүс чылда-ла туттунган Боробудур дуганны көргеннер.

Магеланнга аалчылар 1825 чылда голланд колонизаторларга удур тура халышкынны баштаан, индонезий улустуң национал иезадыры Дипо Негарының өрээл-музейин көргеннер.

Индонезияның чаңгыс эвиниң дугайында ыр ырлажып турган үдээн магеланчыларан чарлып чоруткаш, К. Е. Ворошилов дүш үеэнде Салатига хоорайга барган, ол хоорайның чоок кавызында рис шөлдериниң болгаш каучук плантацияларының улуг делгемнери чаттылып чоруткан чүве иргин. Анаа 50 мүн кижи киржикчилиг митинг болган. Чыыганнарның мурнунга Сукарно чүве чугаалаан, оон чугаазын чүүлдүүгүнүүн кыйгылары каш-даа удаа үе кирип турган.

Оон чугаалааны болза, К. Е. Ворошилов ырак чурттан келген. Бистерден Москвага чедир хөй-хөй мүн километр. Бистиң улустарывыс аңгы-аңгы. Орустар боттарының дылының, а индонезийлер база боттарының дылының кырынга чугаалап турарлар. Бежиниң оңу аңгы. Дылдары аңгы болгаш аразы ырак болзадаа, индонезий болгаш совет улустар чаңгыс эп-сеткилдиг. Чүге? Чүге дээрге бисте чаңгыс эп-сеткилдиг болурунуң үш янзы чүүл бар: бирээде, совет улус национал хамаарышпас чорукту бедин-биле үнелеп, ол дээш бүгү хемчег-биле демисежин турар. Хамаарышпас чорук дээш революцияны өскүткен, бистер базала ону кылып турар бис. Ийнде, Совет Эвилели бүгү социал чөптүг чорук дээш демисежип турар. Бис база-ла ону кылып турар бис. Бисте чаңгыс аай идеаллар бар: чечектелип турар ниитилел, улустуң шыдалгыр албекшилдиг чоруу болгаш аас-кежин. Үште, совет улус тайбын дээш, дайынга удур чайгылыш чок демисежип турар. Бис база-ла ону кылып турар бис. Индонезийлер, египеттер, американнар болгаш өске-даа улустар амыр-тайбын чурттаар ужурлуг. Бистиң улузувус Ворошиловту шак ынчаар өөрүшкүлүг уткуп турар чорук харын шак оон-биле тайылбырлатынар.

Президентиниң оон ынай медеглээни болза, Совет Эвилели колониализмге удур. Бис—база-ла ынчыг бис. Бандунг конференциязы 1600 миллион кижини—чер бөмбүрзээниң чонунуң чартыынган хөйүн каттыштырган. Бир эвес оларга совет, америк болгаш немец улустарны неметтер болза, бир эвес бүгү улустарны каттыштырыптар болза, империалистер чеже-даа бол, черле чүнү-даа чедип ап шыдаваспас. Улустарның чаңгыс эви турда, империалистериң бүгү-ле чимезиннишкиннери бойлап дүжер деп Сукарно база катап онзалап демдеглээн.

Климент Ефремович Ворошиловтуң чугаазын митингниң киржикчилери аажок байырлап уткааннар.

Оон чугаалааны болза, бистиң чуртувуска бистер болувуска чоок болгаш эргим кижилерни уткуп үнүүн алган бис. Бистиң социалистиг күрүнелистиң улузундан мөгейип хүндүткээшкиниң силер бүгүдеге дамчыдып тур мен. Бүгү кижи төрелгетеннің сагыжында болап чоруур чүүлдерин президент Сукарно доңчу болгаш толаргай чугаазынга илереттим. Мен оон сөстериге каттыжып тур мен, ынчангаш немец казакаан чүвем ыныдыг: бир эвес бистер, чаагай күзел-соруктуг кижилер, кезээде кады болгаш чаңгыс эптиг чоруур болзувусса, бистиң күжүвүс кончуг улуг болур, бис кончуг быжыг кан дег акы-дүнма өг-бүле болу бээр бис, ынчан дайынның айыыл халаптарын чүгле болдурбас эвес, харын база кайгамчык чаагай тайбыңны тургузуп алыр бис. Ынчаза-даа бистиң мурнувуска орук чайлап берип чоруур. Бижи бүрүү аас-кежиктиг болгаш өөрүшкүлүг чурттаан турар ыныдыг делегейни ынчан тургузуп алыр бис.

Чыыганнар К. Е. Ворошиловтуң сөстерин «Мердека!», «Мердека!» деп кыйгылар-биле байырлап турганнар.

Солога болган митинг, Салатигага болган ужуражыышкын-биле бир дөмей, хамаарышпас чорукка болгаш чаңгыс эпкеэ бараан болган массалыг ырлар күүседилгези-биле доозулган.

Чонунуң чедирген байырынга К. Е. Ворошилов биле Сукарно тура харылап чораан ажык машина 18 шакта К. Е. Ворошиловтуң даартага чедир сылаар өргөөнге чеде берген. Ону Төп Яваның можузунуң губернатору Мангуннегоро болгаш өске-даа албан кижилери уткаан.

ДЕНПАСАР, (СЭТА). Май 13-түн ийги чартыында К. Е. Ворошилов биле Президент Сукарно Индонезияның эн-не уран-чурумал көрүштүг булуннарының бирээзи Бали ортулукка самолет-биле чедип келген.

Хүндүлүг таныылдың начальнигинин рапортун хүлээп алгаш, К. Е. Ворошилов губернатор Дауд Шах-биле болгаш өргечагырганың өске-даа үстүү өргө-дужаалыг төлөөлекчилери-биле кады Бали ортулуктуң ону уткаан хөй-ниитизинин төлөөлекчилериче чорупкан.

Чидиг шокар хептер-биле аян кимр кетинген уруглар келген кижилерни чечектер-биле шыва каап турган, оолдар хүндүлүг аалчының буттарынче бүрүнгүнүң чоостарын октап турганнар. Уткуп алыышкын моон мурнунда чаңгыс-даа даштыкы аалчыга көргүзүп көрбээн алдар-хүндүткелдин бүрүнгү өзүлелы-биле доозулган.

К. Е. Ворошиловка океан эринде тускайлаан өргөө черинче баар орукту дурааар совет улустуң төлөөлекчизинге чоок-кавы суурларның чурттакчылары байыр чедирип турганнар. Машиналар рис шөлдерин болгаш суурларның кудумчуларын дургаар чаагай үнүштериң чаныш таварты чоруп турган. К. Е. Ворошиловтуң келирин холбаштыр ол черлерде чула-чырыткыларны кывыскан болгаш ногаан үнүштер-биле шыва алдынган, бамбуктан аркаларны кылган турган. Индий океанның эринде таарыштыр кылган өргөө черинге эш Ворошилов доктаай берген.

• • •

ДЕНПАСАР, (СЭТА). Май 14-те К. Е. Ворошилов Президент Сукарно-биле болгаш оларны үдээн кижилер-биле кады Денпасарның чоок-кавызында черлерге аян-чорук кылган. Оон соонда ону уганче чалаан болгаш анаа түс черинге өзүлелы-биле танышкан.

К. Е. Ворошиловтуң келгени-биле холбаштыр хүндүскүнүн 11 шакта Денпасарга массалыг митинг болган. Митингиге ортулуктуң каш-каш чүс мүн чурттакчылары киришкен. Митинг эгелээринин мурнунда шөлге индирнин базары-биле бодунуң онзагай хевирнинин болгаш чаражының талазы-биле катаптатынмас чыскаал болуп эткен.

Индонезияның Президентизи Сукарно митингиге чүве чугаалаан. Индонезия Республиканың Президентизин совет улус болунга база мынчаар уткуп алганы ышкаш ортулуктуң чурттакчылары К. Е. Ворошиловту база шак ынчаар изин-биле уткуп алганы дээш оларга өөрүп четиргенин илергейлээн. Совет күрүнениң башлыңчызының келгени-биле холбаштыр бистин чүректеривис өөрүшкү-биле долунган деп Сукарно медеглээн. Аян-чорукта-ны солушканы совет-индонези найыралды улам-на быжыглаар деп санап турар бис.

Бистин хамаарышпас чоруувусту хүндүлеп турар бүгү-ле кижилер-биле найыралды дилеп турар болгаш биске кыжаныр келирин орадашкан кижилерге удур өлүүже туржур бис деп каш-даа удаа чугаалап келген мен.

Тус-тус кижилерде ышкаш бүгү-ле улустарда боттарының онзагай байдалдары болгаш боттарының шынарлары бар. Ынчаза-даа ол чорук найыралга шаптыктавас ужурлуг. Бистерде даштыкы чүрүмүнүң принциптери, тайбың кожа-хелбээ турарының принциптери бар. Барыын Ирианның чурттакчыларын киришпес, 80 миллион индонезилерниң бүгүн национал хамаарышпас чоруу дээш бис, Совет Эвилели Барыын Ирианны бистеринин-биле каттыштырары дээш туржуп турар, ону дүүн Ворошилов Даога баштаан. Батап каттыштырылганын болгаш чечектелип турар ниитилели тургузарының сорулгаларын ам-даа чедип албаан бис, чүге дээрге, бистин революциялыг ам-даа доозулбаан. Күзелиристи чедип алыр төлөөде, иштики болгаш даштыкы бүгү күштерни мөөннээр ужурлуг бис. Бистерге чаңгыс эп херек. Бүгү-ле хүлүйбаларын чыыдаганын — колониализмни болгаш империализмни черниң кырындан ширбий шавар болгаш эң эки делегейни тургузар төлөөде, бүгү-ле депшилгелиг күштерни сырый каттыштырар ужурлуг бис.

Митингиниң киржикчилери Президентиге беш дапкыр «мердека» деп кыйгылар-биле харылааннар.

Митингиниң киржикчилери Республиканың гимнизин болгаш национал чаңгыс эптин ырын күүсеткениин соонда, байырлаашкынче шилчип турар диниитиг алыш часкаашкыннары каш-даа удаа үе кирип турда, К. Е. Ворошилов чүве чугаалаан.

Көргүскен алдар-хүнүг болгаш өөрүшкүлүг хүлээп алыышкын дээш, улустуң байлак культуразы-биле таныштырганы дээш чүректин ханызындан өөрүп четиргенин илергейлевишаан, К. Е. Ворошилов Совет Эвилелиниң улустарындан акы-дүнманың байырын Балиниң чурттакчыларынга дамчыдып, индонези улус чедишкиннерлиг болурун күүзээн. Бистин өөнүүвүс Президент Сукарноның чугаалаан бүгү-ле үүлдери чүгле бистериң аалчыларының бодалы-биле эвес, харын Совет күрүнениң бүгү политиказы-биле база бүрүн дугжуп турар-ыр деп К. Е. Ворошилов медеглээн. Совет улус хосталгага ынак болгаш оон үнезин билир. Бистин улузувус, бистиң күрүнеис улустарның культуразынга ынак, оларның чанчылдарын хүндүлеп турар, хосталгага болгаш үр үеним хан төгүүшкүнүг демиселлинге чедип алганы хамаарышпас чорукка ынак. Өскелериниң хамаарышпас чоруун үнелеп болгаш хүндүлеп турар бис. Улус бүрүү өске улустарның эң дээре бүгү үүлдерин шингээдип алзын дээш туржуп турар бис. Быыга кажан-даа халдаваан болгаш кыыга чүү-даа дөгевээн бис.

Кандыг-даа улустарны хүндүлеп турар бис деп К. Е. Ворошилов үргүлүүлеп чугаалаан. Кайы-кайызын хүндүлежириниң камгалакчызы болуп турар совет улус бүгү улустар хостуг болгаш хамаарышпас турзун дээш туржуп турар. Улус бүрүү күзээни-биле чурттан тураан. Бүгү улустар тайбың болгаш найыралдыг чурттаан турары херек. Кожа-хелбээ турарының беш принциптери бүгүдеге ылавыла алган болган турар ужурлуг.

Чаңгыс эп чокта тиилелге болдунмас деп чүвени онзалап демдеглээш, индонезиан улуска долу чаңгыс эптиг К. Е. Ворошилов чугаалының түннелинде күзеп чугаалаан.

Тайбының болгаш найыралдың алдары дээш, чаагай тура-соруктуг бүгү кижилериниң алдары дээш К. Е. Ворошиловтуң салган йөрээлин митингиниң киржикчилери диниитиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Делегей байдалының ДОПЧУАЛАЛ

Совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери антигитлержи эвилелдің чурттарыбиле кады немец фашистиг агрессорларны чылча шаварын доосканындан бөөр он ийи чыл эткен. Ол бүгү делегейге төөгүлүг тиилелге делегей кырынга ханчаар-даа аажок улуг эргиллени болдурган. Хамыктың мурнунда ол империализмниң лагериниң аажок кошкаарынга болгаш социализмниң туруштарын быжыглаарынга чедирген. Гитлержи шериг самуурулының аштырыышкыны болза совет чуртка удур агрессия чүгле агрессорларның боттарынга ыгланчыг түннелдерге чедирип болур деп чүвени бүүдүрдир көргүскен.

Ынчалзажок бистин чуртувуска болгаш улуг демократиязының чурттарынга удур амгы үеде чаа шериг авантюраларын кылыр дугайында бодап турар барыын чүкте реакцылыг күштериниң чамдык төлөөлекчилериниге делегейниң ийги дайынының билиндирикчи дуржулгалары ам-даа кеземче болбайн турар. Немец фашистиг өжелекчилерни ажыл тиилээнинин 12 чыл болган оюнун дуртузунда делегей кырынга болуп келген болуушкуннар болза АКШ-ка баштаткан барыын талакы күрүнелериниң башкарыкчы бөлүктери тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун үрээриниче угланган үүлгедиишкинин ам-даа уламчылаар болалдыг дээрзин херечилеп турар. Ынчыг болуушкуннарның санынга майның эгезинде Боннга болган сонгу атлантика блогунуң (НАТО-нуң) сессиязын болгаш база оон дараазында болгулаан Даллес биле Аденауэрнин, Даллес биле Ги Молленин, Аденауэр биле Макиллаанның аразында чажыт чугаалажыышкыннарны киирзе чогуур.

НАТО-нуң Чөвүлелиниң ол сессиязының түннел медеглелиниден болгаш парлаганы дыннадып турарындан алырга, АКШ-тың НАТО талазы-биле талалакчыларының ол бүгү ужуражыышкыннары колдуунда дайын айтырыгларын чугаалашкан болуп турар. Барыын талакы күрүнелериниң улуртукчу ажыдакчылары Боннга амгы үениң эң чугула айтырыгларының бирээзи — чепсегленнишкинни дүжүрериниң айтырыының талазы-биле үре-түннелдиг дугуржулганы кандыг дээре арга-биле дүрген чедип алыры дээр дугайында шуут чугаалашпааннар. Харын дедир, оларның бодалары ону шинтпирлээриниден оон-даа ынай ойталап быдаарынга, чепсекти өндерилдирерин уламчылаарынга, НАТО-нуң кежигүннери чурттарның шериглерин атомнуг болгаш водородтуг чепсек-биле чепсегленнээринге дузалаар хире ыныдыг арганы дилеп тыварынче угланган турган.

«НАТО-нуң шериин бүдиесвер-биле катай атомнуг чепсек-биле чепсегленнээр дээрзинге НАТО-нуң сессиязы кандыг-даа чигаанинг артырбаан», — деп «Нейе Рейн—цейтунг» дээр барыын-герман солун бижээн. Барыын-герман улуг буржуазиянның хөөнүн илергейлевишаан, «Зюддейче цейтунг» солун «НАТО күшче оон-даа ынай бодалды салып турар» деп немей бижээн.

НАТО Чөвүлелиниң сессиязының ыныдыг угланыышкыны болгаш оон түннелдери Барыын чүкте тайбыңга ынакшылыг кижилериниң ортузунга дүвүрээзиннинг байдалды болдурбайын барып шыдаваан. Оларның хөөн бодалын «Фрихетен» деп норвег солун тодаргай илереткен. Делегейниң бүгү чурттарының улустары атомнуг чепсектин шылгалдазын соксадыр дугайында кажангызындан-даа артык күштүг негелдени идип үнүүрүп турар үеде НАТО-нуң Чөвүлели ыныдыг чепсек-биле чепсегленнээрин болгаш күштелдирерин көрген деп ол солун бижин турар. Ол чорук массаларның бүрүү шавышкынынга таварышпайын барып шыдавас. Ыныдыг бодалды «Хиндустан стандарт» деп индий солун база илереткен, оон демдеглеп турары болза, НАТО-нуң бонн сессиязының шинтпирлерин-биле холбаштыр барыын талакы чурттарда «кичээнгейниң төөг НАТО-ну амгы үениң эң чаа чепсеглелдериниң хевирлери-биле чепсегленнээр деп көрген стратегиг планнарга үнезилээн дайын белетелинче долузу-биле чайлып турар».

Сонгу атлантика блогунуң баштакчыларының «атомнуг стратегиязы» Каттышкан Нациялар Организациязының чепсегленнишкин дүжүрер талазы-биле комиссиязының амгы үеде Лондонда хуралдап турар белеткел комитеминде барыын талакы күрүнелериниң төлөөлекчилериниң ээлеп турар туруунуң чагымчак болгаш хоозун меге чоруун көргүзүп турар. Шынзп-ла НАТО-нуң бонн сессиязының соолунде АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның ол комитетте төлөөлекчилериниң олар чепсегленнээн дүжүрер дугайында дугуржулганы чедип алырын оралдажып турар, ынчаза-даа анаа Совет Эвилели шаптыктап турар дээр дугайында медеглеминге канчан бүүгреп болуруг? Фактылар болза анаа шуут үүрланышкан байдалды көргүзүп турар.

Апрельдің төнчүзүнде совет төлөө В. А. Зорин чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле чамдык хемчегларнин дугайында ССРЭ-нин чаа саналын белеткел Комитеминге көөрү-биле киргени билдингир болгай. Барыын талакы күрүнелер чепсегленнишкинни дүжүрериниң калбак программазының дугайында чугаалажыышкынны чорударын күзеваанер болгаш бир эвес ол комитет чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле чамдык хемчегларни чугаалажыышкын үре-түннелдиг болур деп медеглеп турганнар, ынчангаш Совет Эвилели оларның ол саналынга уткуштур барган. Чаа совет саналда көрүнүп турар чугула хемчегларниң бирээзи болза, ядролуг чепсектиң шылгалдазын соксадыры ийикпе азы тур-даа бол соксадыры боон турар. Амгы үеде делегейниң бүгү улустарының негеп турары ыныдыг дугуржулганы чарары атом айтырыының талазы-биле оон ынай дугуржулгаларны чедип алырынга чугула рольду ойнаар ийик. Совет саналда көрүнүген ол болгаш өске-даа хемчеглер барыын күрүнелер-биле дугуржулганы чедип алырынга дыка чиигеделиг болгаш оларга уткуштур кылдынган, ынчангаш олар аазын хөй чурттарының чонунуң калбак деткимчезин алган. Совет санал чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында айтырыгны таарыштыр дугуржурунга кончуг эки үндезин болуп турар деп буржуаз парлаганың чамдык органнары безин миннин биживес аргазы чок болган. «Бир эвес совет саналдарны чугаалажыышкынының үндезинин кылдыр хүлээп алыр болза ынчан чепсегленнишкин өндерилдирерин дарый кошкадырынга идеген болур бүгү-ле аргалар тургустунар»,—деп «Уэстер мейл энд саут уэлс ньюс» дээр англи солун бижээн. «Токио таймс» дээр япон солун мурнуку үүлүнге ССРЭ-нин саналдарындан ам «совет пропаганда» дээр сыдлаг-биле оон ынай ойталап болбас деп демдеглээн. «Совет саналдарга улуг кичээнгейни салыыныче» «Нью Стейтсмен энд Нейшн» дээр англи сеткүүл база кыйгырып турар.

Барыын талакы күрүнелериниң башкарыкчы бөлүктери чаа совет саналларны бүдүү-биле канчаар көрүп турарының дугайында боттарының хамаарылгазын амга чедир-ле илергейлевээннер. Ынчалзажок, бир эвес барыын талакы реакцылыг парлаганың, күрүнелериниң тускай төлөөлекчилериниң, ылангыя Даллестиң суг, НАТО Чөвүлелиниң сессиязына чамдык медеглелдериниден алгаш көөр болза, чепсегленнишкин дүжүрер дугайында чогуур дугуржулганы чедип алырындан ойталаар ораллажыышкын Барыын чүкте бо үдаада база ам-даа ыныдыг деп түннелди кылып болур. Ол дугайын чепсегленнишкин дүжүрериниң талазы-биле Белеткел комитеминге англи чазактың кирип келген саналы херечилеп турар. Англияның төлөөлекчизи атомнуг шылгалданы соксадыр дугайында айтырыгны үүгле чепсек кылырынга хереглетинин турар материалдарны бүдүрери соксадыр дугайында дугуржулганы, чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында нинти дугуржулганың кезин кылдыр чедип алганының соолунде ам шинтпирлээр деп сүмелээн.

Совет төлөөлекчи В. А. Зорин майның 8-те Белеткел комитеминге сес алган, англи саналды хүлээп алыр болза херек кырында атомнуг чепсегленнишкинни өндерилдирериниге болгаш шылгалдазын хоойлужуларынга чедирер ийик, ынчангаш Совет Эвилели оон-биле чөпшээрежин ыыдавас деп медеглээн. Ол англи саналы Англияның болунда чамдык парлага органнары шинчы шүүмчүлээн. Водородтуг бомбаның шылгалдазын чорударындан англи чазактың ойталаар хөөн чогуп илереттишаан, «Дейли геральд» солун ынча деп бижээн: «Россия чепсектиң бүгү дүжүрүүшкүнүн манавайн водородтуг бомбаның шылгалдазын турдаа соксадыр дугайында дугуржулганы саналдап турар. Ынчалзажок Макиллаан англи бомбаның частыышкынынга чедир ыныдыг дугуржулгага шынгыызы-биле шаптыктаар бодалдыг... Шылгалда соксаттының ыыдавас, харын анаа контрольду турган чугула деп ол чугаалап турар. Анаа холбаштыр солунуң медеэлээни: «хорааннаашкынны контрольдаарга-даа ол хей чүве-дир, Макиллан ону база билир. Бир эвес Англия улустар аразынга дугуржулганы күзээр болза, ыныдыг дугуржулганы чедип алырының боттуг ыдегели боттарының чепсек шылгалдазын түр соксадыр дугайында саналда болуп турар, ам-даа ол дугуржулганы чедип алзын. Макиллан дээре болдунар арганы чайладып турар-дыр Бүгү делегейниң эң дээре идегелин Англияның чок кылырынга хөй-ниити шаптыктаар ужурлуг».

Ядролуг чепсектиң шылгалдазын соксадыр дээш улустарның шинчээшкини, соолгу үеде бүгү чурттарда улам-на калбак хемчээлдиг апар чыдар. Ону детскири-биле ам безин барыын Европаның болгаш Американың дыка хей эртемденнери, хей-ниити ажылдакчылары, парламентилер кежигүннери, хүрээ-хиттин төлөөлекчилери, политиктиг партиялардың баштынчылары кодурлап үнгеннер. Индийниң коску хей-ниити ажылдакчызы Раджагопалачария индий солунга парлатынган чүүлүнде ядролуг чепсектиң шылгалдазын доп-дораан соксадырын кыйгырбышаан, улустар аразынга ол талазы-биле чогуур дугуржулганы чорударынга шаптыктап турар кижилерге канчыг-даа барымдаа турбас ужурлуг деп демдеглээн. Раджагопалачария Совет саналларны «арыг пропаганда» деп бадыткаан ону хүлээп албазын оралдажып турар Барыын чүкте чамдык болүктерни тодаргайы-биле сойгалап илередип турар. «Бир эвес чөптүг саналларан ойталаар болза, ынчан олар «арыг пропаганда» болу бээр. Бир эвес оларны ылап шын деп көргеш чугаалажып көөр болза, олар дугуржулгага үнезин болу бээр. Чогум-на Барыын чүктүн туружу орустарның бүгү саналларын пропаганда хуулдуруп турар-ыр» — деп индий ажылдакчы демдеглеп турар.

Совет Эвилели болза массалыг үреглээшкиниң чепсээн шуут хоругдаар дээш туржуп турар. ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин тайбынның Япон комитеминиң докладчы директору Сиодзи Огатага харыы чагаазынга «атомнуг болгаш водородтуг чепсектериниң шылгалдазын соксадырынга бистер чүгле АКШ биле Англия база ыныдыг хүлээлгени боттарынга алырын чөпшээрежир болза-ла белеп бис», — деп демдеглээн болгай.

Бистиң чуртувустуң ажыл-чорудулгазы болгаш саналдары (ылангыя чепсегленнишкин дүжүрер айтырыгның талазы-биле) өзүлүг тайбыңга ынакшылга, социалистиг тайбың тургузушкунуун оон ынай хөгжүлдезин хандырар ораллажыышкынга үндезилетиннген. Ол дугайында ССРЭ-нин Дээди Совединиң VII сессиязынга хүлээп алдынган «Үлетпүрүг болгаш тудугу эргелеп башкарар чорукту организаттаарын улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» Хоойлуда айытканы совет экономиканы кодурериниң улуг планы тодаргайы-биле көргүзүп турар. Ол дугайында атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шылгалдазын хоругдаар дугайында айтырыгта Совет чазактың туружунуң дугайында болук депутаттарның айтырыгларынга харыы кылдыр ССРЭ-нин Даштыкы херектер Министри эш Громыконун сессияга кылган медеглели база хереклеп турар. Анга чедир атомнуг чепсектиң шылгалдаларын хоругдаар дугайында улустар аразынга дугуржулганың чедип алдынзаныныын ужуру болза, үүгле атомнуг чепсектиң хоругдаар дугайында каш удаагы совет саналдарын үргүлүү ойталап келген барыын талакы күрүнелериниң, хамыктың мурнунда АКШ биле Великобританияның туружу аңаа шаптыктап турарында деп медегледе көргүскен. «Совет чазак атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шылгалдазын соксадыр дугайында айтырыгны шын шинтпирлээри чүгүлдүр ужур-дузалыг деп көргеш, АКШ-биле Великобританияның чазактары боттарының амгы турштарын өскертеш, бо айтырыг талазы-биле дугуржүүшкүнче баарын маная турар. Совет Эвилели ядролуг чепсектиң хоругдаар дээш база ол горулганы шинтпирлээрин чингедипки дег болгаш атомнуг дайынның айыылын оон улустарга бүгү-ле аар-берге үржүктарыбиле чайладырынга арганы берги дег кандыг-даа балыманны боттандыдар дээш шинтпирлиг демиселди моон сонгаар-даа чөрүдүр»—деп А. А. Громыко медеглээн

Н. ЧИГИРЬ.

Англи-совет найырал ниитилелиниң конференциязы доозулган

ЛОНДОН, 12. (СЭТА). Бөгүн англи-совет найырал ниитилелиниң 9-ку конференциязы доозулган. Ниитилелдің ажылының дугайында илеткелди ниитилелдің чингине секретары Пэ Слоун кылган. Ниитилел англи-совет найыралды быжыдарының чаңгыс-даа болдунар аргалын аңаа арттырбес ужурлуг деп ол онзалап демдеглээн. «Водородтуг дайынга удур демиселге бистің ийи чурттарывыстың чаңгыс эви гитлеризге удур кады демиселдин эргежок чугула турганы дег база-ла шак ыныдыг эргежок чугула. Совет улус ол эвилелче баарынга белен, шак ыныдыг эвилелди негеп турар үнүүр англи улустуң аразында база-ла улам ыытыр дыннылып турар» деп ол чугаалаан.

Конференцияга «Италия — ССРЭ» деп ниитилелиң төлөөлекчизи сенатор И. Бузони болгаш герман-совет найырал (ГДР) ниитилелиниң төлөөлекчизи профессор Г. Шнейдер байыр чедирген.

Англи-совет найыралдың ниитилели дугуржуушкунну, оон иштинде ядролуг шенделерни соксадыр дугайында дугуржуушкунну чедип алырын КНО-нуң чепсегленнишкин дүжүрер талазы-биле белеткел комитеминден негээринче англи улусту кыйгырган.

Конференция ниитилелдің ажылын эжиждиринче угланган элээн хей шинтпирлерни база хүлээп алган. Оон иштинде, күүскомунуң саналдаан резолюциязы хүлээп алдынган, ында Англия биле Совет Эвилелиниң аразынга найыралдыг солчулгаларының бүгү хевирлерин хөгжүдериниң, ылангыя премьер-министрлериниң, чер-чериниң бот-чагырга органнарының, профсвилел, кооператив болгаш культура органнарының аразынга аалчылар солчуруп, а ол ышкаш туризмниң эргежок чугуазын онзалап демдеглеп турар.

„Тайваньны АКШ-тың атомнуг базазы болдурарын кыдат улус болдурбас“

ПЕКИН. (СЭТА). «Жэньминьжибао» солун мурнуку үүл парлап үндүрген. Ында боду башкартынар атомнуг снарядтар-биле чепсеглетинген америк чепсектиг күштерни Тайвань ортулукка тургузар деп турарын буруу шаап турар. Тайваньны атомнуг чепсектиң америк базазы болдурарынга кыдат улус канчап-даа чөпшээревес деп солун бижип турар. Каттышкан Штаттар болунуң «күш дөгээринин» политиказы-биле Азияның чурттарының улустарын коргударын болгаш ол районда дүшкүүрүг чорукту кошкалырынга моондактаарын оралдажып турарлар деп солун айтып турар. Ынчаза-даа ол политика буурап дүжүп турар. Кыдат улустуң Тайваньны хостаарынга моондак кылыр дээн боттарының планнарының дугайын болгаш болу башкартынар снарядтарны кыдат улуска удур ажыглаарының дугайын америк империалистер ажыы-биле медеглеп турарлар деп ук солун үргүлүүлеп турар. Ынчаза-даа Тайвань дээрге Кыдаттың ыныктыг девискээриниң чарылбас кезээ болур болгаш Тайваньны хостадыры — Кыдаттың даштыкы холгаарлаашкынны болдуруп болбас иштики херээ болур. Солунуң демдеглеп турары:

«АКШ-тың агрессия бөлүктери кандыг-даа кажар-оптуг аргаларны хереглеп турза, Тайваньны бис дөмей-ле хостаар бис, ынчангаш кандыг-даа кыжаныглар, кандыг-даа атомнуг болгаш водородтуг бомбалар кыдат улустуң дилин шинтпирлиин чайгылдырып шыдавас.

Делегей байдалының ДОПЧУАЛАЛ

СПОРТ

Күштүглериниң ужуражыышкыны

Кызыл хоорайның Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга паркынга май 12-де дүүн чемпионат турда чон хөйүбиле чыглып келген: удавас национал хүреш болур. Бо хүреш мурнуундаагыларындан арай өске. Мөгелер бирле дугаар боттарының деңзилериниң аайы-биле ужуражыр. Баштай эң чиик деңзилиг (52-57 кг) 16 мөгелер хүрешкен. Ол деңзиге Орус-оол (совпартшкола) шүүлген, а ол-ла школаның дыннакчызы Эртине үүгүрлешкен.

Оон соонда болган чиик деңзилиг (57—67 кг) 16 мөгелериниң ужуражыышкыны эн-не солун болгаш бирги чер дээш чилиг демиселге эрткен. Ол деңзиге колдуунда-ла хоорайның школаларының болгаш тускай өөреникте черлериниң мөгелери кирген. Чиик деңзилиг мөгелериниң аразында национал хүрешке мергежилиг дыка хей аныктар бары илерээн. Чиик деңзилиг мөгелериниң хүрежинге Деспижек (совпартшкола) бирги черни, а Орус-пай (ол-ла школа) ийги черни алганнар.

Ортумак деңзилиг сес мөгелериниң кады болган ужуражыышкынынга совпартшколаның дыннакчызы Сүүр-оол шүүлген, Шактар үүгүрлешкен.

Болуп эткен хүреш чүү көргүскенин дээрге, хоорайның күш-культура болгаш спорт киллизи хүрешке коңгүс белеткел чок турган болгаш кончуг организас чок эрттирген. Мөгелериниң хеви—солак, эгин содаа-даа чедишпес. Турган каш солдаты ирээн, хүреш чоруп турда-ла шуптузу орулгудай бергеи.

Н. АЛЕКСЕЕВ.

Редактор Н. Е. ШОЯГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация киллизиниң — 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал киллизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетүр болгаш транспорт, кодээ ажыл-агый киллистериниң 3—68, чагаа киллизиниң база бухгалтериниң 3—65.

ТС—00167. Культура өргелениң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылча үнделилетиптеп.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 19 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 99 (3811)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

РСФСР-нин Дээди Соведин чыылдырар дугайында ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Чарлыы (1 арын).

Чуваш АССР-нин Вурнар районунун Ленин аттыг колхозунун даргазы Сергей Коснофонтович Коротковка Колхозтун парторганизациязының секретары Александр Федорович Доманинге Ленин аттыг Көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларынга СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтун чедиргеи байыры (1 арын).

Бүгү культураларның тарылгазын чедишкиниг доозар (1 арын).

С. Дамба. — Орукка бижээн шүлүктер (2 арын).

А. Молчанов. — Национал шин театрында (2 арын).

Л. Монгуш.—Хойжу Арбытай-биле беседа (2 арын).

К. Арапчаа.—Колхоз бүдүргүзүнүн алыраары (2 арын).

И. Десонин. — «Улусчу капитализм» дугайында дерзии хоозун бодаалар (3—4 арыннар).

Б. Е. Ворошиловтун Пидопезинда чорун турары (4 арын).

БҮР-нүн эртем планчаашкынының талазы-биле бүрүне коллегия тургусканы (4 арын).

Мурнакчы ажылчын болгаш бригадир Оюн Долаажап

—Чер иштинин казар байлаанын хой курлавырлары Тывада бар, улуг-улуг үлетүр бүдүрүлге черлери чоокку келир үеде бистин области тургустунун сайыннаар дээрин эки билир мен. Кадржаан ажылчын болур изиг күзел менээ шагдаа сиинккен. Ол күзелинин чедип алыр дээш Хову-Аксының бүдүрүлге черинге ажылдап кирген мен. Мээң салган сорулгам ам чедип алдынган—деп Хову-Аксы комбинадында чер казыкчызы ажылчын эш Оюн Долаажап чугаалап турар.

Комбинаттың чер казыкчызы Оюн Долаажап бүдүрүлге черинге доктаамал ажылчын болуп ажылдаар дээш 1956 чылдын апрельде Хову Аксыга чедип келген.

Аныяк-даа, мөгенышырак-даа эр-дир, кедилиг ажылчын болуп шыдаар болгай-аан кылдыр санаап, бүдүрүлге черинин улуг-түкчүзү аныяк оолду чер казар ажылчын кылдыр дорзан-на хүлээп алган. Оюн Долаажап бүдүрүлге черинге чүткүлүг ажылдап, дуржулгалыг ажылчыннарның деткимчези-биле бодунун чаа профессиязынга дүргеи мергежий берген.

— Чер казар ажылга киргенимнин баштайгы хүннеринде улуг бергелерге таваржып турган мен. Чер казар талазы-биле ынчаарда мээң бичии-даа дуржулгам чок турган. Ындыг болза-дыр, дуржулгалыг хоочун ажылчыннарның практиктиг дузазы-биле бергелерни ажыл тиилеп шыдаан мен—деп Оюн ам өөрүнкүлүг чугаалап турар.

Чер казар ажылдың практиказын Оюн Долаажап кончуг дүргеи шингээдип алган соонда ол бодунун нормаларын ай санында, хүн бүрүде 150—200 хуу чедир күүседип турган. Оон чүткүлүг бүшажылын болгаш организакчы чоруун барымдаалаан, бүдүрүлгенин дирекция чери Оюн Долаажапты арткен чылдың июнь айда чер казыкчыларының бригадазының бригадиринге томуйлаан.

Оюн Долаажаптың удуртқан бригадазы бүдүрүлге планын бо аразында ай санында үргүлчү ажыр күүседип келген. Д. Оюнунун удуртканы бригаданың кежигүннери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга алдар болдурган бүгү улустун социалистиг чарыжынга идепхейлиг киришиишаан, 1957 чылдың бирги кварталында бүдүрүлге планын 220 хуу, а апрельде—182 хуу, майның баштайгы декадазында—200 хуу чедир күүсединнер.

Улуг Октябрьга алдар болдурган чер казыкчыларының социалистиг чарыжынга бирги черни ажылчыннар аштер Ооржак, Билчин, С. Сонай, Ооржак Шодак, Быргыс Кара-Эник, Хертек Бартан-оол, Ооржак Кадр-оол олар эзеп, боттарының нормаларын хүн бүрүде 200 хуудан ажыр күүседип турарлар. Бригадазының ажылын Оюн Долаажап удуртпушаан, бодунун хол-биле кылыр ажылдарының нормаларын хүн бүрүде ам 190 хуудан куду эвес кылдыр күүседип турар.

Бүдүрүлге планын ай, квартал бүрүзүнде чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседирин Оюн Долаажаптың бригадазы канчан чедип ап турарыл? Бо айтырыга бригадир боду тодаргай харылзап турар.

— Бригаданы хүлээп алганымның баштайгы үеэзинде күш-ажылдың сагылга-чүрүмү бистин бригадавыска кошкак турган. Ол чорук бүдүрүлге планын күүседиринге дорт моондакты таварыштырып келген.

Бригадада чер казыкчыларының ортузунга күш-ажылдың өзүлүг медерелдиг сагылга-чүрүмүн тургузары эргежок чүгүлө негетинин келген. Ынчангаш, ажылчыннарның хүралдарын удаадараа чыыдырып, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаары дугайында айтырыгны чугаалажып келгеи бис. Оон-биле чергелештир, ажылчыннарның ортузунга масса-политиктиг ажылды партия болгаш комсомол активинин дузазы-биле күштелирип, күш-ажылдың бүдүрүкчүдүн белдер, кылып турар ажылларының бот-гиезин чингедир дээш чарышты калбарткан бис.

Алдыгы беш чыл планының ийги чылының онзалдаларын хуусаа бетинде долдур күүседир дээш база Улуг Октябрьның байырлалынга алдар болдурган социалистиг чарышты чер казыкчыларының ортузунга амгы үеде улам калбартып, чарыштың түннелерин 10 хонгаш-ла үнхүрүп, мурнакчыларның беседаларын бригадага коллективтиг дыннап, соннап турарларның чыдагааннарын дораан тодаргайлавышаан, четпестерни чайлаарынче угланган хемчегларни ап чорудуп турар.

Таңды район Совединин депутады Оюн Долаажаптың бригадазының кежигүннери ышкаш шак ынчаар бедик көргүзүлүг ажылдап болурунун аргазы бүгү чер казыкчыларында бар. Бүгү бригадалар, участектер шак ынчаар мурнакчы ажылдап турарын чедип алыр төлээде, ажылчыннар ортузунга хүн бүрүнүн масса-политиктиг болгаш организакчы ажылын улам күштелдирери, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаары, ажылдың бүдүрүкчүлүүн белдери партия, комсомол болгаш профэвилел организациязырындан база бригадирлерден, участок начальниктериннен негетинин турар.

СССРЭ-нин Дээди Совединин чедиги сессиязының шиитпирлерин чер казыкчылары таныжып, изин-биле үүкүп хүлээп албышаан, чылдың бүдүрүлге планын Октябрь байырлалынга чедир күүседир деп бедиткен чаа хүлээлгелерни алганнар.

Октябрь революциязының 40 чыл болган төөгүлүг байырлалынга алдар болдурган ажылчыннарның чарыжын улам-на калбартылыңар!

Чуваш АССР-ниң Вурнар районунуң Ленин аттыг колхозунуң даргазы Сергей Коснофонтович КОРОТКОВКА Колхозтуң парторганизациязының секретары Александр Федорович ДОМАНИНГЕ Көдээ ажыл-агыйның Ленин аттыг артелинин колхозчуларынга

Эргим эштер! «Правдада» парлап үндүрген силерниң социалистиг хүлээлгелериңерни улуг ханыышкын-биле номчудувус. 1957 чылда ажыглалдыг 100 гектар чер бүргүзүнден 100 центнер эштн болгаш 300 центнер сүүт алырын аазап турардыр силер. Ол кончуг эки көргүзүүлер-дир. Чуваш АССР-де болгаш оон-биле кожа республикаларда база областарда бар болуп турар эштн болгаш сүүт бүдүрерин ковудедиринге канчаар-даа аажок улуг аргалар бар болуп турарының дугайын силерниң дуржулгаңар херечилеп турар-дыр.

Букурузаны өстүрер талазы-биле: гектар бүргүзүнден мочактары-биле кады 1000 центнер букуруза массазын 200 гектар шөлге алыр деп кончуг улуг хүлээлгелерни силерниң колхозтуң колхозчулары боттарынга ап турарын демдеглээри онаа өөрүшкүлүг-дүр.

Силерниң эгелекчи саналынарны бүрүнү-биле чүүлдүгүнүп көрзе чогуур. Шаанда кажан-даа букуруза бүдүрүп көрбээн Чуваштың байдалдарынга ийи чылларның дургузунда ол культураны кайгамчык экизи-биле шингээдип алгаш, гектардан 700—800 центнер ногаан массаны ап шылаан силер.

Бистин бүгү-ле республикаларывыстың, крайларывыстың болгаш областарывыстың партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының ажылдакчылары, ылангыы букуруза дугайында хойну чугаалап, ону сос кырынга хойу-биле мактап турар, ынчалза-даа ол культураны шингээдип алыр болгаш бедик дужүүт алыр дээш практиктиг хемчегларни эвээш ап турар ажылдакчылар силерниң эгелээшкиниңерже кичээнгейни салыр ужурлуг.

Букуруза бүдүрер талазы-биле силерниң чедишкиннериңерге букуруза өстүрер дугайында шагаан турз ажылдап келген областарның дуржулгалыг букурузачулары-даа алаарган болурлар.

Партияның Төп Комитединин өмүнээзинден болгаш оон даасканын өзүгаар силерге изиг байырны чедирбишаан, гектар бүргүзүнден 1000 центнер букуруза массазын алыр талазы-биле боттарынарның алган хүлээлгелеркнерни күүседиринге бүгү талазы-биле чедишкиннерлиг болурларны күзелим. Чүгле букурузаның бедик дужүүн алыры мал чеминин айтырыын шиитпирлээр арганы биске баар, а ол даарге ажыглалдыг 100 гектар черге хамаарыштыр сүт болгаш эшт бүдүрерин улуу-биле өстүрериңе эң-не чүгүлө, эн-не кол, эн-не шиитпирлиг чүүл болур. Букурузаның ындыг дужүүн турда кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар чер бүргүзүнден 100 центнер эштн болгаш 400 центнер сүүт алыры ындыы кыдыг эвес, а эң биче хемчээл болур.

Букурузаның бедик дужүүн өстүрүп алыр талазы-биле силерниң кайгамчыктыг үлегериңерни бүгү-ле колхозтар болгаш совхозтар эдерер даарзиңе чигзинмейн барып болур. Оон бедик дужүүн алыр дээш өзүлүг-ла бүгү улустун шиитчээшкинин калбыртыр херек. Колхоз болгаш совхоз бүргүзүңе букурузаны өстүрери дээш харыылаг турар кижилер турар ужурлуг. Кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, партия болгаш совет ажылдакчылар, аная колхозчулар, бистиң кодээнчи алдарлыг аныяктарывыс букурузаның бедик дужүүн өстүрүп алырын боттарының алдарының хереэ кыдыр санаар ужурлуг.

СЭКП Төп Комитединин Бирги секретары

Н. С. ХРУЩЕВ.

Сессияның шиитпиринде—чоннуң угааны бар

КИЕВ. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Совединин VII сессиязының шиитпирлери Украинаның найыслалының ажылчы чоннарының кичээнгейинин төвүнде турып турар. Үлетүрүү болгаш тулугну эргеден башкарар чорукту организастарын улам ынай сайыырангайжылар дугаймыда сессияның хүлээп алган Хоойлузун чугаалажып көрбүшаан, заводтарының, тулуларының, төлевилел болгаш артем-шиитчилел албан черлериннин ажылдакчылары ол документинин чангыс үн-биле чүүлдүгзүнүн каруп турарын олар мелеглеп турарлар. Бистин чурттуң индустриалдыг күчүзүнүн улам улуг дүргени-биле өскериңе чаа-чаа перспективаларны ажыдып турар ол хоойлуну дүргени-биле боттандырарына бүгү күштерин салырын партиялга болгаш чазакка олар бүзүредип турарлар.

— ССРЭ-нин Дээди Совединин сессиязы бистин бодаларывысты болгаш күзелсоруктарывысты илередип турар хоойлуну хүлээп алган,— деп Киевтин «Трансигнал» заводунун белеткел цехинин улуг мастери эш М. В. Гурих беседа өйүнде чугаалаан.— Ол хоойлуда чоннуң мергеи угааны сиинккен, бодунун хуу-салымынын ёзалыг эзин болур ол чон болза үлетүрүү болгаш тулугну эргелеп башкарар чорукту организастарын экижилер талазы-биле партияның болгаш чазактың саналдаан хемчегларни ай ажыг иленкейлии-биле чугаалажып келген. Ам ол хоойлу хүлээп алдыңгында, үлетүрүү улам ынай көдүреринде бар турун турар улуг аргаларны болгаш курлавырларны эң улуу-биле ажыглаар дээш бистиң кижи бүрүүс күжүн болгаш шыдалын камгалайын ажылдаар.

— Техниктиг контрольдуң киллизиниге хамаарышпайн, продукцияны болдунун демиже-биле дужаар эргени эн дээре ажылчыннарга тыскын турган иоон мурнунда-ны практиканы катап тургузар дугайында айтырыгны шыны-биле болгаш чогуур ойүнде тургузун турар-дыр, — деп Киевтин методикал заводунун ажылчыны эш В. М. Янко чугаалаан.

Чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп көрүүшкүн

ФРУНЗЕ (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Совединин шиитпирлерин бүгү Киргизстан изиг чүүлдүгзүнүшкүн-биле хүлээп алган.

Фрунзенин «Кызыл металлист» заводу республиканың найыслалының мурнакчы бүдүрүлгези. Слесарь-чымыкчы О. Ибраимовтун калы ажылдап турар бодунун эштериңе чугаалааны:

— Төрээн Коммунистиг партиявыс бисти бурунгаар, аас-кежиктиг келир үеже аппар чыдар. Үлетүрүү болгаш тулугну эргелеп башкарарын эде турбагары улуг ажыл-агыйының улам улуг водрлүүшкүнүн кыска хүүсаа иштинде чедип алыр арганы баар. Бистин заводувуе алдыгы беш чылда ол-ла бүдүрүлге шөлүнге продукция үндүрерин бүдүн чартыктан ажыг ковудедир.

— Ынак Төрээн чурттуунун күчүзүнге чоргаарланып турар мен,— деп слесарь А. Аманкулов чугаалаан.— Совет чазактың политиказы кезээде улустар аразының айтырыгларын тайбын арга-биле шиитпирлээринче угланган турган. АКШ-тың конгрезиниге болгаш Великобританиянын парламентизиниге Дээди Советтин Кыйгырыы болза бүгү-ле чурттарның тайбын кожа-хелбээ догуунаан турарынче совет кижилерин чайгылыш чок күзелин херечилеп турар.

Хайдарканның даг-металлургия комбинадының, Фрунзенин даараныга фабриказының коллективтери, Орто-Токойскинин суг шыгжамырының болгаш өске-даа бүдүрүлгелерин база тулугларның тулугжулары ССРЭ-нин Дээди Совединин шиитпирлериниге чаңгыс эп-сеткил-биле байыр чедирбишаан, улам экизи-биле ажылдаар болгаш Улуг Октябрьның 40 чылын чаа-чаа чедишкиннер-биле ужуражыр деп сестерни берип турарлар.

Бүгү культураларның тарылгазын чедишкинниг доозар

★ ★

Шаңчының чаа черлеринде

Чаа-Хөл районнуң девискээри Шаңчы ховузу калбак-делгем. Моон мурнунда ол чер ажыглатынмайын турган. Молотов аттыг колхоз чүгле 1956 чылда 250 гектар тараа культураларын, 1 гектар картофельди, 1 гектар букурузаны тараан, кызылтастың гектар бүргүзүнден 18 центнер, чингетараанынынан — 22, сулаанынынан — 17, арбайнынынан — 16, картофельдинден 120 центнер дужүүт алган. Букурузаның бедии 3 метр чедир өскен. Моон ап көөрге, Шаңчының күр черинден моон соңгаар эки дужүүт чедип ап болур.

МТС-тин трактор бригадалары 1957 чылдың тарылгазынга белеткел кылдыр эрткен чылын Молотов аттыг колхозтуң Шаңчыда 1200 гектар, Сталин аттыг колхозтуң 1000 гектар күр черин андарган турган. Механизаторлар андартынган черлерни чазын дискалаан, лущение кылган, шык базырары-биле илиирдээшкинин чогуур үеэзинде дооскан. Ийи колхозтуң ол күр черлерде тарылгазы доозулган. Молотов аттыг колхоз тарытынган 1200 гектар күр черинин кырынга 12 гектар картофельди, 100 гектар ногаан суланы неней тарын турар. Сталин аттыг колхоз 6 гектар кызылтасты, 2 гектар суланы хана-характай тараан. Ам соруулга болза, тараанын чайгы ажаалгазын күштелдирин турган, эки дужүүт өстүрери болур. Часкы хову ажылынга трактористер Бурундукай, Чаданба, Мешпей-оол олар эн кыымаккай ажылдааннар. Колхозтарның баштаар черлери механизаторларның, колхозчуларның ажылаарынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Сталин аттыг колхоз Алыр-Бут ужу-деп черде хову турлаан тургускан, ында 8 чуртталга бажыннарын түткан ажыглалда кирген бөлүк тулугжулар 300 тонна тараа урар склаттың ханазын орту кирр туда бергеи. Молотов аттыг колхоз Шаңчының Азалыг-Тейде хову турлаан тургускан, ында 9 чаа чуртталга бажыннары болгаш серилиг шаң түттүнган.

А. СУНДУЙ.

Хову ажылының темпизин дүргедедир

ЭРЗИН. (Бистиң корр.). Эрзин районнуң «Сталинчы орук» кодээ ажыл-агый артели бо чылын 427 гектар черге тараа культуралары чажып тарымр планныг, 290 гектар черин удур андарып тарымр турган. Колхоз тарылгаже апрель 20-де киргеи. Май 13-те чедир 230 гектар черге тараанны чажып тараан, 150 гектар черинин шыгын базырган. Артыштыгта бо чылын чаа ажыглалга киргеи 200 гектар черинин 90 гектарын удур андарып ажылдаар турган болза, май 13-ке чедир чүгле 30 гектарны андарган.

Тес-Хем МТС-тин 2 трактору колхозта ажылдап турар. Олар үргүлчү үрелии, хой кезиниде септелгеге тургулаар. Колхозта быжыглаан трактористер практика чок аныяк кижилер, тракторлар үрели бээрге септелгеин ур кылын турарлар. А МТС-тен кандыг-даа дуза көргүзүлбейн турар.

Часкы хову ажылын дүргедедип, тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг байдалга эрттирер талазы-биле хову бригадазының бригадири Очур-оол организастыг ажыл чорударының улуу харын арагаже хандып, механизаторларын, колхозчуларын күжүн таарымчытырбайн турар.

Колхозтун хову бригадазында 4 агитатор быжыглатынган, олар кандыг-даа ажыл чорутпаан. Агитаторлар агитация-массалыг ажыл чорутпайн турунда колхозта партия эге организациязының секретары Дамба агитация-массалыг ажылды дирги-зер дугайында хемчег албайн келгеп.

«Сталинчы орук» колхозта часкы хову ажылының темпизин дүргедедир талазы-биле колхоз баштаар черинден, МТС-тен организастыг хемчегларни алыр ой келгеи.

Эки хову турлаглары

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң Эрбектээде хову турлаа районнуң колхозтарында көрүштүг турлаг болур. Ол турлагның ийи өрээлдиг иишти чуртталга бажыңында демир оруннар салдынган. Кызыл булунуң дерилгези эки. Ында социалистиг чарыштың хүлээлгелерни, хана солунун, көргүзүг самбыразын хавада көргүскен. Ховунун ажыл-ишчилери чаа солуннарны номчуп, шыдыраа болгаш өске-даа чүүлдерни ойнап турарлар. Ол-ла бажында бригадирлерниң болгаш агрономнарның ажылдаар кабинеди бар. Ында МТС-биле дорт харылзажыр «рация» деп телефон аппарады тургустунган. Бажыңның шалазын, раналарын, эжиктерин дозулаан болгаш өрээлдерин чугайлаан.

Ол турлагда чеменнир өрээлдиг, кухняны столовая ажылдап турар. Ында хүнүн ажылдаар чунар-бажың база бар.

Я. ДОРЖУ.

ТАРЫЛГА ШӨЛҮНДЕ

ЭЙЛИГ-ХЕМ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районнуң Сталин аттыг колхозунуң тараажылары часкы тарылгага организастыг, эки белеткенгенин көргүскеннер.

Тарылга шөлдериниге хар эриирге-ле комсомолчу Үдел-оолга удуртурган № 5 трактор бригадазы чеде бергеи. Колхозчуларның бедик дужүүт өстүрүп алыр дээш хүлээлгезин амыдыраа кырынга боттандырарына дузалажыр дээш барган Шагаан-Арыг МТС-тин механизаторлары частың соок боранды-биле маргышкан ышкаш күжениишкиниг ажылдап турарлар. Механизаторлар Дакыр-оол, Өшкү-Саар олар чер андарарының планын 130—150 хуу чедир күүседип, ажылдың шынарын экижидип шыдааннар.

Колхоз бо чылын тарыга чогуур тараа культураларының 94 хуузун изй үшке чедир чашкан. Чажылганы уламчылавышаан, ховунун ажыл-ишчилери букуруза тарыыр 200 гектар черин, 6 тонна букуруза үрезинин бүгүн белеткеп алган. Торжу, Даваалай ышкаш хүн оналдазын доктаамал 131—175 хуу күүседип турар кижилер база хой.

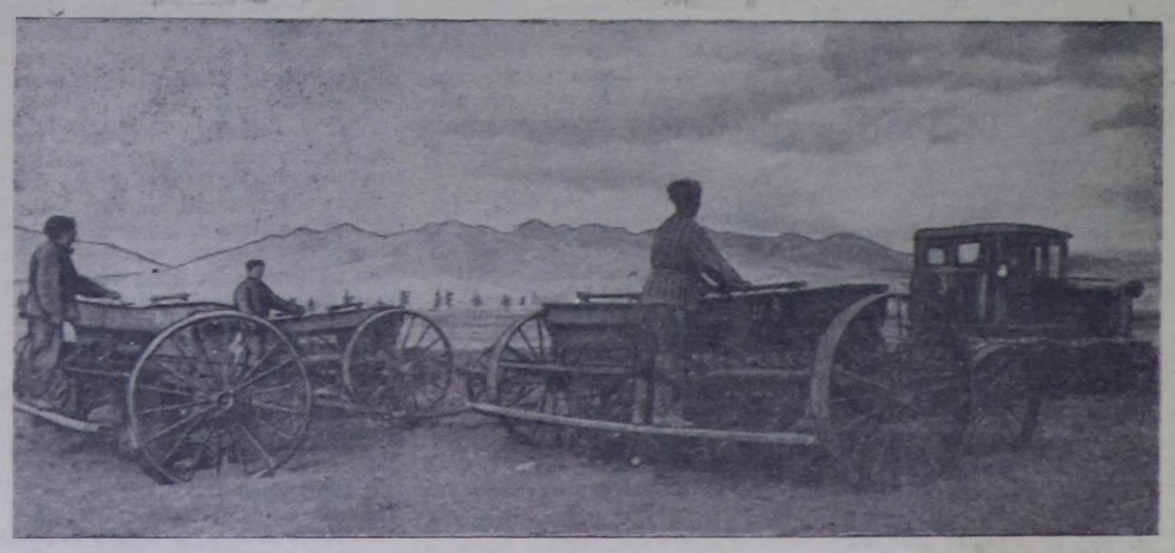

Чадаана МТС-тин № 3 трактор бригадазы «Кызыл тараачын» колхозтун ховуларында ажылдап чорун турар. Колхозчу тараажылар биле механизаторларның дем каттыжышкынныг ажылы часкы тарылганы агротехниктиг бедик деңнелге кыска хуусаада чорударын хандырган. Артель бо чылын бүгү тараа культураларының тарылгазын андарган бедик күр черлерге чоруткан. 1400 га тараа культураларының чажыллазын 5 ажыл хүнүнде доосканы. Механизаторлар болгаш колхозчулар үрезинин бар шаа-биле пландан дашкаар ам-даа 300 ганы тарыырын хүлээгенвер.

Чуруктаа: Тракторист М. Ондарының агрегазы пландан дашкаар тарылгада.

РСФСР-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң доктаадыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединин дөртү чыылдазының дөртү сессиязын 1957 чылдың майның 28-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы
М. ТАРАСОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары
И. ЗИМИН.

Москва, 1957 чылдың май 16.

Моол Арат Республиканың чазак төлээлериниң Москвадан чорупканы

ССРЭ-нин чазаның чалалгазын өзүгаар совет найыслага найыралдың чорулгазы-биле турун турган Моол Арат Республиканың чазак төлээлери майның 16-да «ТУ—104» самолет-биле Москвадан Төрээн чуртунче чорупкан.

МАР-ның болгаш ССРЭ-нин күрүне туктары-биле шимеп каан турган Внуково аэродромга Моолдун чазак төлээлерин аштер Н. А. Булганин, А. И. Микоян, В. М. Молотов, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазы М. А. Яснов, ССРЭ-нин министрлери А. А. Громыко, М. А. Евсеенко А. Г. Зверев, П. Ф. Ломако, В. В. Мацкевич, Совет Эвилелинин маршалы К. С. Москаленко болгаш албанның өске-даа кижилери үдээнгер.

Аэродромга хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилери—чүс-чүс москвачылар турун турганнар.

Моол аалчыларны ССРЭ-де турун турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, элчин черлериниң ажылдакчылары, совет болгаш даштыкы журналистер база үдээнгер.

Моолдун Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Ю. Цеденбал хүндүлүг таныылгын рапортун хүлээп алган. Моол Арат Республиканың болгаш Совет Эвилелинин Күрүне Гимнилерин күүсеткилээн.

Совет удуртукчулар болгаш үдээн кижилер моол өнүктер-биле чылыг байырлажып чарылганнар.

МАР-ның чазак төлээлериниң баштыны Ю. Цеденбал микрофон мурнунга чүве чугаалаан.

Эртенгинин 10 шакта агаар корабли агаарже колдуулгеш, моон чүкче угаалаш чорупкан.

ЧАҢГЫС ҮН-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

Атомнуг чепсекти шенээрин соксадыр

Даг экспедициязының төп септелге мастерскаязы Кызылда улуг коллективтеринин бирээзи. Май 7-де ажыл шагының сөөлүнде токарь цехинин улуг залынга слесарьлар, дарганнар, токарьлар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар чыглып келгеен. Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти шенээрин бүгү делегейге соксадыр дугайында Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниин Берлин кыйгырыын аная таныжар дээш чыглып келгеен.

Партия организациязының секретары мастер эш Антонов митингини ажыткан. Кыйгырыны болгаш Тайбын камгалалының Совет комитединиң медеглели олурганнар улуг кичээнгей-биле дыннаанар.

Демир кылыр мастер Криволапов сөс ап чүве чугаалаан, атомнуг болгаш водородтуг чепсекти шенээрин дүргеп соксадыр дугайында тайбын талалакчыларының негелдезин изин-биле түүлүгүзүп тур бис. Шак ынчыг айыылдыг чепсекти бүдүрерин кезээде соксадыры, харын оон бүгү курлавырларын үзүткаары үзенчиг-дир. Бодумнуң ажылдап келгеен үеимнин дургузунда Төрээн чүртүмнүн улам чечектелип сайзыраарынга, күчүлүг болурунга бүгү күжүмү берип келгеен мен, тайбынның херээ дээш оон-даа артык ажылдаарымны хүлээнир мен. Дайын кыпсыкчыларының дайынзырак чоруун, база оларның атомнуг чепсек-биле кыжаныр чоруун тайбын талалакчыларының чөптүг негелдерин соксадып шыдаар деп бүзүрээр мен. Бижи бүрүзүнге тайбын дег үнелиг чүве чок деп совет кижилер бистер бүгү делегейнин улустарынга дыннадып тур бис — деп, ол болунун чугаазын дооскан.

— Дайынны болдурбазынче улустарның эп-сеткили чаңгыс аай угланган. Орус, американ, негр болгаш индий сөөктүг кижилериниң аас-кежии, тайбын чүрттелгазы дээш совет кижилер дайынга хөнү чок. Дайынны чүгле империалистер күзээр. Бүгү делегейнин улустары дайынны болдурбас — деп токарь Сергеев чугаалаан. — Септелге цехинин коллективи апрель планын 130 хуу күүсеткен. Дайынга улур тайбын күжүвүстүн тилелгеен дээш улам эки ажылдаарынче шуптунарны кыйгырдым — деп ол чугаалаан.

Мастер Коржневтүн саналы-биле атомнуг чепсекти шенээрин доп-дораан соксадырын негээн кыйгырыгны изин-биле деткиирин илереткен шинтпирни хүлээп алган.

А. ЛЕПЕШКИН.

Изиг деткиишкин

Областын чүрт-үлетпүр эргелелиниин колбаса фабриказының коллективинге хай кижи киржикчилиг митинг болган. Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти шенээрин турар үеде, база оон кижи төрелгетеңге хоралыының дугайында өш Лебедевтиң тайылбырын хуралга чыылганнар улуг кичээнгейлиг дыннаан.

Бир дугаарында чүве чугаалаан эш Черноусов атомнуг чепсекти шенээрин соксадыр дугайында изиг деткиишкинин илереткен. Күш-ажылдын чурумун улам быжылар, продукцияның шынарын бедидер дугайында могаг чокка ажылдаарынче коллективти ол кыйырган.

Бүдүрүлгенин техниктиг улуртукчузу эш Ярахтинниң саналын өзүгаар, Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниин кыйгырыын болгаш Тайбын камгалалының Совет комитединиң медеглели изиг деткээнин илереткен шинтпирни митинг хүлээп алган.

Харылзаачыларның үнү

Кызыл хоорайның харылзаачылары 150 ажыг кижи боттарының клубунга чыглып келгеннер. Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти шенээрин делегейге соксадыр дугайында Тайбың камгалалының Бүгү-делегей Чөвүлелиниин берлин кыйгырыын танышканнар.

Плановик эш Морозова сөс алгаш, совет кижилериниң атомнуг чепсекти шенээрин соксадыр дугайында негелдезинге каттышпышаан, ону деткиринче делегейнин миллион-миллион кижилерин кыйгырган.

— Ада-чүрттүн Улуг дайынының үеинде мээн ашаам өлүрткен, а ам уругларымнын дайынга киржирин күзевес мен. Гитлержи өжелекчилерге улур тулчуушкунга өлүрткеннернин аксы-дунмазының ажыг-шүжүү ам-даа хевээр, дайын нивалыгы-даа мында чаңгыс өрген-даа чок болгай. Мындыг турум чазаг черлерге оода чаш малга мунгаш кажаа ышкаш чүведен колхоз баштаар черн кылырын безин бодавайн турар.

Апрельдиң баштайгы хүнбериниде чер доңуп турган хат, соокка кышкызындан артык бергедээшкинге таварыштым. Оон кырынга апрель 12-ден эгелээш хойларым массалыы-биле оолдап эгелээн. Ам 12-де хонуктун иштинде 500 төрүүр хойнун 260-ны төрүпү, оон 299 хураганны менди алдым. Кыштагдан сөөртүп келген клеткаларывыс чүге-даа чедишпес, чадагай черде хойларны дүне манап хонар, хойлар төрүй бээрге карангыда канчаар-даа аяны тывылбайн баар. Мындаа-чаа хат хадып, сооп, хар чаап келирге, чаш хураганнарны бо өгге сынмарлаштырып, девидеп турдувус. Ынчап турувуста колхоз даргазы эш Рудин маная келирге, негелде салдым. Оон соонда даштын чадагай хээс кылып бергени ол тур. Анаа хураганны болгаш төрүүр чыгаан боос хойлар кирер боордан башка, хойларның хой кезии даштын хевээр.

Боданда хойларның хой кезии каракуль уксаалыг аныяк хойлар. Бо кыжын хүр кыштааны-биле күжү-даа чугалаваан, дүгү-даа аажок сырый терен болган хойлар чүве. Хой бүрүзүнден 2,3 кг дүк алыр дээн хүлээлгемни ажыр күүсеирим чугаажок деп бодаан мен. Ам даштын кажааны чонар, канчаар-даа аяны тывылбас хой бүдүк дөстүг, картыг хадын, терек ыяжына хойлар өгенгеш, дүгүн чүдүрүп каалтар, кончуг хараанчыг чүве-дир. Кажаанын ыяжына ызыртынып калган дүкту чыып ап тур бис, а черде сай довуракта холужуп калганын алыр аргажок. Хойларның дүгүн камнаап, бо хол, арыг кыдыында кызылхараганче киирбес, үргүлчү бажын доозуп тур бис.

Допчу беседага хойжунуң чугаазындан ап көөрге, шынап-ла хойжулар кайы кире харысалгалыг, берге ажылды күүсеп турары билдингир-дир. Оон-биле кады колхоз баштаар черинден хойжуларның ажылынга шоолуг эвес-даа болза таарымчалыг байдал тургузуп бээрниче сагыш салбайн турарын херечилеп турар. Арбытей-биле мырынай кожа Эөр-Хөл бажында хойжу Суге-Маадырда база кажаа чок. Частың берге үеинде, артында хой оолдаашкыны болуп турда, оода чаш малга мунгаш кажаа кылып бээр арга Сталин аттыг колхозта чогу ол бе? Чок, ындыг эвес. Мал ажылын хөгжүдер, оон баш санын менди өстүрер, продуктулуун бедидер, мал ажылдакчыларының амыдырал-чүрттелгазын эвижидер деп айтырыгны аная чугаа кырында чорудуп турар боордан ангыда, чогум херек кырында күүсетпейн турары ол тур.

Мындыг байдалга — чадагай черге чүс-чүс баш хойнуң чаш төлүн дуржулгалыг хойжу Арбытайның, оон кадайы Ичимааның менди камгалап ап турары өөрүнчүт-дүр. Оларның амыр-дыш чок күш-ажылын кым-даа бедии-биле үнелээр апаар.

Мал ажылынга оран-суур белеткевес болза, чайгы үеде безин бергедээшкининг дээрзин Арбытай уламчылап чугаалаан.

Колхозтун хой малының кол чайлаа Межегейнин Сарыг-Булун ынчаар. Ында мунгаш кажаалар база чок. Эрткен чайын баштайгы хойлар кыргытына берген турда, хаттыг, соок чаъс үргүлчүлеп турун бээрге, чаш хураганнар хамаан чок, улуг хойлар безин дидиреп, чаштай бээр часканнар. Аргажоктун кырындан чамдыктарын өгге кирип шуглап, өскелерин арыг иштинге ыжыктадырып, от ужудуп дөгелендирип тургаш, каража чок үнүвүс. Улуг чайлаг черге мунгаш кажаа турган болза ынды девиденчит болбас-ийик.

Бо дугайын колхозтун удуртукчулары база көрүп билип-ле турар. А херек кырында алган хемчээ-даа чок болур...

Хойжунуң чугаазын орта үзүктелдиргеш, хой оолдаашкыныныи чамдык айтыышынче шилчий берливис. Арбытайның хойлары апрельдиң 12-ден майның баштайгы чартыынга чедир массалыг оолдаан. Ону хой ажылынга орай-часкы оолдаашкын деп адаар, а февраль—март айларда болза эрте-часкы оолдаашкын дээр. Бо хуусааларның кайызы ажыктыг, таарымчалыгы? деп айтырыгга ол база тодаргай харыны берген.

Хойларның тарып боозадылгазын колхозтун тускай эртемниглери эрткен күзүн орайтадыр чоруткан. Бир эвес февраль — мартта оолдаар кылдыр чоруткан болза мунгаш кажааларлыг чылыг кыштагга мындыг бергедээшкинге таварышпас турган. Ынчан мал чеминиң күралавыры-даа бар, хойларның күжү-даа моон дээре турган. Ам чадагай черге соок-кавысканга алыскаш, часкы көк чипкеш, хойлар алаан арыпкан болгай. Эрте төрүүнген хураганнар амгызынган ботқур чаагай болур. Оларны амгы ышкаш холуштурбайн, мунгаш кажааларның клеткаларынга иелери-биле кады түс-түс доруктуруп өгелээр турган.

Хойжу Арбытайның бо тайылбыры кончут шын. Оон ынай эрте төрүүнген хураганнар орайларынга болаарга арбын дүктү бээр болгаш чайгы одарга эки доругун, кыштаглаашкынга күш-денгилделиг кирер. Ынды хураганнарның иелери база чайгы үеде улуг денгилделиг болуруун практика көргүзүп турар.

Чедиичелиг эвес мындыг байдалдар турза-даа, хойжу Арбытайның өг-бүлези 500 баш хойнуң бо чылгы чаш төлүн бүрүн камгалап ап шыдаан. Ортумаа-биле үс хой бүрүзүнден-не 107 хураганны алган. Бо дээрге кайтамчык чедишкиндир!

Хойжу Арбытай эрткен чылларда хой ажылынга улуг чедишкиннерлиг болганы-биле областын болгаш районунуң хүндүлел бижиктери-биле шаннаткан. 1955 чылда Бүгү-эвилеллин көлээ ажыл-агый делгелтезинге чораан. Делгелгенин киржикчизи болганы-биле алдын медаль-биле шаннаткан.

Колхозтун мурнакчы хойжузу деп атты ол бо чылын база бадыткап шыдаар.

Л. МОНГУШ.

ОРУККА БИЖЭЭН ШҮЛҮКТЕР

КАА-ХЕМНИ КЕЖЕРДЕ

Агым сугнуң бырлаңнаажы
Аяс хүнге чингиртилээн,
Каа-Хемниң салдам кежии
Баас-шиник—хорагай-ла.

Эшкиниш туткан аныяк оол
Эптиг, шалып башкарарга,
Чалгыннап каан улуг хеме
Саадал чокка сылап орган.

Балы чораан мээң өөрүм
Каа-Хемни алгап-йөрээп,
Чалгыларга өпейлеп,
Чангыландыр ырлашканнар:

«Эштип кежер, салдап кежер,
Эөрем суглуг Каа-Хемни.
Эгээртиннее байлак ээзи
Эрес-кежээ улус чонум...»

ПОВАР УРУГ

Тараа тараан тракторнуң
Даажын дыннап, оруун дозуп,
Халат кеткен повар уруг
Хамык чемни сөөртүп келди.

Агрегаттың оолдары
Арыннары додугур бол.
Катыржырга ышкыр диштер
Кажараннап турар болду.

«Четирдивис, эрес Таня.
Чемниң кончуг амланныг-дыр.
Изиг, чылыг сеткилиң дээш,
Ийи норма күүседир бис».

БРИГАДИР

Черни канчаар андарганын,
Сеялканын чаштырганын
Бригадир хыпап чорда.
Бистер душкаш, хөөрештивис:

«Улуг-норма ажыргылаан,
Үлегерин бижиги дег,
Ажыл-ишчи кижилерни
Алап берип көрүнерем».

Амыяннын — бригадирнин
Арны чазык, өөрүшкүлүг,
Делгем шөлдү эргий көрүп,
Дендик чокка харылай-лыр:

«Павел Килин агрегады
Магалыг-ла ажылдады,
Майның бирден—дөртке чедир
Барык беш үс ганы чашты.

Кара хилиң кетиннишкен
Хайырлыгнын делгем шөлүн
Бүзүн келгеш, көөр силер
Хүрен сарыг тараа турар».

С. ТАМБА.

Номчукчуларның биске бижип турары

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ Жданов аттыг колхозтуң тудугжулары бо чылдың тудуг планын Улуг Октябрьның 40 чыл болуур оюнуң бетинде күүседир дээш бедик хүлээлгелерни алганнар. Пилораманың дилинчилери 87,4 муң погонметр кылын, чуга манзыларны дилерин хүлээнгеш ам 18 муң погонметрни дилип тудугга бергеннер.

Х. Адышаа.

ТЕС-ХЕМ РАЙОННУҢ Сталин аттыг колхозтуң хойжузу Д. Даваа бодунга быжыглаан 328 баш төрүүр хоюн кыштан менди ажырган. Ам төрээн 234 хойнуң 238 хураганын бүрүн доруктуруп турар. Бо чылын хураганнарны чидириг чокка камгалап, хой бүрүзүнден 1,85 кг дүктү кыргып алырын Даваа хүлээнгеен.

С. Нурсат.

ӨВҮР РАЙОННУҢ «Торгалыг» колхозунда чаа чунар бажың ажыттынган. Чунар бажыңны бус-биле изидер кылдыр дерип кылган. Оон аңгыда колхоз чазанылга мастерскаязының тудуун доозуп, ажыглалда киирген. Колхозтуң тудугжулары 100 баш саар инек турар сүт-бараан фермазының тудуун кылып турар. Ферма бүрүн механизастатынар. Чаа ферма Улуг Октябрьның байырлалының бетинде ажыглалга кирер.

Т. Сандак.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОННУҢ Молотов аттыг колхозтуң тудугжулары 450 олуттуг клуб тудуп турар. Ук клубту июнь бирге чедир доозар дээш тудугжулар социалистиг чарыштың хүлээлгезин алган. Клубтуң кол тудуу доозулган, ам шалазын, крышазын, соңга, хаалгазын кылып турар. Бо чылын колхозка ясли, чунар бажың база туттунар.

С. Адыг.

Тоолайлыгның мээстеринде

Монгуш Бичии-уругнуң өшкүлери Тоолайлыгның мээстеринде одарлап чоруур. Ол дээрге Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң дуржулгалыг малчыннарының бирээзи.

Колхозтуң малын оз дөрт чыл дургузунда кадарып турар. Баштайгы ийи чылларда колхозтуң сарлыктарын кадарып турган. Сөөлгү чылларда хой өөр өшкүлерни кадарып турар. Өшкү ажылынга кирген баштайгы чылында ол 304 анайларны кадарып өгелээн. Ол анайларны менди чыл ажырып, улуг өшкүлерин база чидириг чокка чыл ажырган.

Өшкүлер кыштан күш-денгилделиг ашканы-биле оларның бо чылгы анайлары кадык, чаагай болуп турар. Дуржулгалыг малчын 297 төрүүр өшкүлериниң төлүн бүрүн камгалап алган.

Монгуш ам Тоолайлыгның Кара-Суг аксында чазагда өшкүлерин каларып, алаян доруга берген анайларын иелери-биле кады одарладып, арай чаштарын аалга үүп ап калгаш азырап азы аал чанынга өткарып турар.

Октябрь революциязының 40 чыл оюнуң байырлалынга уткуштур өшкүлериниң болгаш анайларының чайгы семиртилгезин эки организастаар, чаңгыс-даа башты чидиригге таварыштырбас мен. Тоолайлыгның мээстеринге колхозтуң өшкүлерин моон соңгаар улам өстүрер мен деп хүлээлгени Монгуш Бичии-уруг ап турар.

С. КОМУЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Хойжу О. Арбытайның кодан хойлары, болду чаа төрүүнгеен хураганның дүгүн аштап турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

Национал шии театрында

Областың национал шии театры эрткен сезонда совет авторларының чаа шиилериплен ангыда орус болгаш Европаның классиктериниң чогаалдарын база көргүскен. Театр чаа репертуарны тургузуп турган, төп болгаш өске-даа театрларның дуржулгазын ажыглаан. Театр коллективиниң эки чүүлдерни ажыглааны эки түнилелерни көргүскен.

Москваның М. Горький аттыг уран-чечен академиктиг театрының үлегерин өзүгаар пролетар революциязының улуг баштынчызы В. И. Ленининиң овур-хевирин көргүскен Н. Погодиниин «Кремльдиң курантылары» деп төөгүлүг революстуг шиизин орус дыл кырынга көргүскен. Театр ажыктыг болгаш чугула өгелээшкинин кылган. Б. Лавреневтүн «Бүстүушкүн», М. Авахтың «Малиновкага болган куда» деп шиилерни тыва дыл кырынга көргүскени театрның тыва бөлүүнүң чогаадыкчы ажылынын база бир улуг чедишкини болур.

Быыкы сезонну доозуп турган, театрның коллективи хакас драматург М. Кильчичаковтуң «Хайыраканныг өзен», Арбузовтуң «Алдаалаа ынактар» деп шиилерин тыва дыл кырынга белеткеп алган. Орус дыл кырында Г. Квитко-Осноснянекониуң «Хүн даамалы Шельменко», М. Левитанның «От чок ыш» деп шиилерин белеткээн. Кызылдың чүрттакчыларынга бо шиилерни чаа театр сезонунда көргүзер. Областың районнарының көрүкчүлерин адатынган шиилерни театр коллективиниң чайгы үнүүшкүнүнүң үеинде көөр.

Областың болгаш хоорайның партия, совет организацияларының хүн бүрүдеги кичээнгейиниң болгаш деткимчезиниң ачызы-биле театр 1956—1957 чылдың сезонунда бодунуң ажылын колдуунда-ла эки шиилерни, концерттерни ойнаарынче болгаш ону көвүдедиринче утландырган. Эрткен чылдың сезонунуң 8 айларының дургузунда 14 чаа шиилерни белеткээн, оон иштинде он шиилер совет улустуң амыыралын көргүскен. Оларны 40 муң көрүкчүлерге 206 катап, оон иштинде көдээ культура бажыннарынга болгаш клубтарга 83 катап көргүскен.

Театрның коллективи амгы үеде облбүүскомнуң шинтпирин өзүгаар, областың районнарының болгаш хоорайларының чүрттакчыларынга шиилерни көргүзеринге белеткенин турар. Удавас театрның чайгы көргүзүүлерин өгелээр болгаш харугда дөрт бригадалар көдээ үнер.

Орус болук «Кремльдиң курантылары», «Хола хараган чечектелип турда», «Бистин уруувус», «От чок ыш», «Хүн даамалы Шельменко», «Мария Тюдор» деп шиилерни барын талакы районнарга бергүзери-биле чоруур болгаш адатынган шиилерни оон соонда өске районнарга барып көргүзерлер. Чай дургузунда тыва болуктун ийи бригадалы «Хайыраканныг өзен», «Алдаалаа ынактар», «Хайыран бот», «Малиновкага болган куда» деп шиилерни көргүзер болгаш бистин областың бүү районнарынга таарыштыр кылдынган программалыг концертти белеткеп алганнар.

Красноярск крайның культура эргелелиниң болгаш Хакас областың культура эргелелиниң чалааның өзүгаар июль, август айларда театрның артистериниң орус болуу Красноярск крайга болгаш Хакас автономнуг обласка оюн көргүзүп чоруур. 1957 чылдың күзүнүнде тыва болук С. Токаның «Боттанган күзел», В. Бек-оолдуң «Хайыран бот» база Пан-Ши-Сунуң «Төпкен хува» деп шиилерни болгаш тускай концертти Абакан хоорайның чүрттакчыларынга көргүзүп чоруур.

Театр коллективиниң чайгы үнүүшкүннериниң үеинде оларның ажылынче көрүкчүлер улуг кичээнгейин салып, боттарының шүүмчүлелдери-биле коллективтиң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазынга дузалаар дээрзинге идегээр бис. Театр коллективи бодунуң аалчаанда шиилерни болгаш концерттерни бедик идейлиг болгаш бедик уран-чечен деннелге көргүвер дээш күженнишкиниг ажылдаарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюн күш-ажылчы чедишкиннер-биле демдеглээр дээш бүгү улус белеткенип турар.

Ынчангаш бистиң коллектив аная чүү кылыр ужурлуг бис деп чүвени өөренип көргеш, мун-мун көрүкчүлериниң үнүн дыннап, театр олар-биле чаңгыс олурукка чорзун дээш Октябрьның 40 чыл оюнга аллар кылдыр Н. Погодиниин «Кремльдиң курантылары» деп шиизинден аңгыда олла авторнуң «Боолуг бижи» деп шиизин ноябрь 7-де көргүзер кылдыр тыва болук белеткеп турар.

Ол ышкаш эштер С. Пюрбю, В. Журавлев оларга бижикри-биле чагып каан Тывада революстуг чаартылгаларны көргүзүп турар шиини көргүзери база көрдүнүп турар. Орус болук ол алдарлыг хүнге Билецеровскийниң «Далай шуурганы» деп төөгүлүг революсчу шиизин болгаш Ада-чүрттүн улуг дайынының үеинде Ленинград хоорайның камгалакчыларының дугайын чугаалап турар «Астория гостиница» деп шиини көргүзери-биле белеткеп турар.

А. МОЛЧАНОВ,
национал шии театрының директору.

Хой кыргылдазын организастыг эрттирер

Хой дүгүн чидириг чокка, кыска хуусаада кыргып алыр дээш колхозчулар болгаш механизаторлар аная эки белеткелдиг болуру чугула. Шагаан-Арыг МТС-тин механизаторлары хой кыргыыр 6 агрегаттарны бүрүн белеткээн. Агрегаттарның удуртукчуларынга болгаш оларның дузалакчыларынга комбайнерлер база өске-даа механизаторлар томуйлатынган.

Хой кыргылдазынга ажылдаар механизаторлар чүгле техниканы билири-биле азы ону ажылдадыры-биле кызыгаарлатынмайн, харын ажылды эки организастаар хүлээлгелиг. Эрткен чылын электри-биле хой кыргыыр агрегаттар бүрүн күш-биле ажылдавайн турган. Чүге дээрге, чамдык колхозтарның даргалары бо ажылды ала-чаягаарлаашкынга киирген турган.

Эрткен чылын эш Стребковтуң удуртkан агрегады «Партияның XIX съезциин» колхозка болгаш Маленков аттыг колхозтуң Хендерге участогунга 5000 ажыг хойну кыргаап, эки көргүзүүлерни чедип алган. Бо чылын агрегат бүрүү оон-даа эки ажылдаар ужурлуг. Хол хачылары-биле хой кыргыырын тускай ангы черге чорутса чогуур.

Колхозтар кыргылданы чорудар мурнунда хойну чугаа эки. Артельдерниң баштаар черлери электри-биле хой кыргыыр кижилерни доп-дораан тургузар болгаш кыргылданы айытkан үеинде саат чок чорудар херек.

Ю. КОСТЫЛЕВ.

Колхоз бүдүрүлгезиниң адырлары

«Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелинге чоокку эрткен чылларда, ажыл-агыйнын эске нарын болгаш берге адырларынын дугайын белин чугаалаваска, ногаа ажылын шуут сайыыратпайн турган. Картофель болгаш янзы-бүрү ногаа аймаан тарып өстүрериге ынчаарда улуг кичээнгей салынмайн турган. Ол колхоз 1945 чылда организастатынган. Колхозтуң ажыл-агыйы 1952 чылга чедир-ле чангыс талалыг, чер болгаш мал ажылы турган. Соолгу чылларда колхозтуң экономиказы быжыгып, оон ажыл-агыйы сайырааны-биле холбаштыр, артельге бүдүрүлгениң хаван, куш, фруктулуг сад ажыл-агыйы дээн ышкаш ындыг чаа, мурнунда турун көрбөөн адырлар тыптып келгилээн.

ХАВАН АЖЫЛЫ

Колхозка хаван өстүрер ажылды 1952 чылдан эгелеп чоруда берген. Оон мурнунда хаван өстүрер ажылды кылып көрбөөн түве төлээде, баштайгы удаада колхозчуларының дуржулгазы-даа чок, чамдык кижилер ажыл-агыйнын ол чаа адырын тоомча чок көрүп, харын-даа ол ажылдан ойталаар янзылыг турган.

— Ада-өгбелеривис безин ындыг ажыл кылып көрбаан түве. Хаван өстүрген хөрээ бар деп бе. Чиир чүвени безин чүдеп амытан дижик чоп. Ындыг чүвениң эдин-даа канчап чемге хереглээр боор. Мал, тараа ажылындан туттунганы дээре эвес бе?— дижип, чамдык колхозчулар ажыы-биле чугаалажып турган. Ынчалза-даа чамдык колхозчулар хаван өстүрер ажылды шуудургузу-биле чоруда берген. Чаа түве черле тиилеп үнер деп диалектиканың хоойлузу бар болгай. Ол чаа ажыл бодунга орукту аштап, чырыкче булган үнүп келген. Баштай чигинин турган колхозчуларының чигининишкини хей болган. Хаван ажылын сайыылдыр чорук колхозка-даа, колхозчуларның боттарынга-даа улуг ажыктыг-ыр дээрзинге артельдиң бүгү кежигүннери бүдүрээннер. Ам колхозта чүгле ниитиниң хаван ажылы сайыраан турар эвес, харын-даа колхозчулар барык-ла шуутту чыгыы хаваннарлыг апарган.

1952 чылда колхоз адырап өстүрериби-ле 20 кыс хаванны садын алган. Ол хаваннарны ажаарын колхозчу Монгуш Дарыймаага дагыып каан. Монгуш оон бээрле бөгүнге чедир, хаван ажаарынга халажыга чокка ажылдап келген болгаш колхоз хаваннарын элээн каш үе баш чедир өстүрген. Төрүүр кыс хаваннарны болгаш үрелиг, эки уксаалыг аскыр хаваннарны арттырган, колхоз чылдын-на дыка хей хаванны тускайлап семирткеш, күрүнеге дужаар эвт планынга киирип, колхозтуң делгилгир садынга салып турар.

— Хаван ажаап өстүрери баштай мени-даа кончуг берге турган,—деп Монгуш Дарыймаа чугаалап олурар.— Мен оон мурнунда хаван ажаап азыраар хамаан чок, дириг хаван безин көрбөөн мен. Аъжын-чемин таарыштырары, адаанда өдөөн кургаглап, аштаары улуг мергежилгени негеп турган. Баштайгы чылларда хаваннар аарый-даа бээр, төрүвестей-даа бээр турган. Ынчалза-даа тускай эртемниглериң арга-сүмезин ажыглап турган, ол бергелерни ажып эрткен бис. Хаван өстүрер талазы-биле ажылдың уг-шин ам биске билдингир апарган. Дуржулгалыг-даа апаардывыс. Хаван ажылын эки өстүрер болза колхозка улуг орулгалыг чүве-дир.

Колхозчулар ам кыс хаванның чыл дургузунда үш катап оолдап болуруун чедип алырын ораалдажып турарлар. 1956 чылда беш улуг хаваннар үш катап оолдаан. Колхоз эрткен чылын үрелиг, эки уксаалыг бир аскыр хаванны база салып алган. Кыс хаваннарны ол уксаалыг хаван-биле эдериштирип турар. Колхозтуң хаван фермазында ам 54 хаваннар бар. 1957 чылын эгезинден бээр 4 хаван төрөөн. Оларның оолдары 27 болган.

Эрткен 1956 чылда 90 хаванны семирткеш, саткан бис,— деп колхозтуң мал ажылының бригадири эш Белек чугаалап турар. Колхоз хаван сатканындан мүн-мүн акшаны алган.

КУШ АЖЫЛЫ

Куш өстүрер ажылды колхозка чоокку чылларда эгелээн. Ынчалза-даа бүдүрүлгениң ол чаа адыры ам дыка сайыырап турар. Куш өстүрер ажыл баштайгы удаазында база-ла хаван өстүрер ажыл ышкаш, чамдык кижилериң чигининишкинге таваржып турган. Колхозка куш фермазын 1954 чылда тургускан. Куш ажаап азыраар ажылга киирер эки-турачылар баштайгы чылларда тывылбайн турган. Оон хараазы-биле ол ажылга элээн каш кижи халашкай. Ынчалза-даа ажыл-агыйнын ол чаа адыры чыл келген тудум-на улам быжытып, болуунун орулгазын эвээш-даа болза колхозка берип келген.

Колхозтуң куш фермазында 1956 чылдан бээр Доңгак Агбаан ажылдап турар. Бодунуң ажыл-хереглеге сонуургалыг, кызымак ол ажыл-ишчини ам бүгү колхозчулар мактап турар. Эрткен чылын колхозтуң дагааларының ниити саны мүндан дыка ажып турган. Бүгүн оларның чамдыызын соккан саткан. Эрткен чылын колхоз 18 мүн чуурганы саткан.

Ам колхозта 800 ажыг дагаа бар. Колхоз бо чылын 56 мүн чуурганы салар деп планнап турар. Ынчалза-даа ажыл-агыйнын бо чаа адырында четпестер баа-ла эвээш эвес. Дагааларны ажаап чемгерери эки таарыштыртынмаан. Оон уламында дагааларның колгут хей нуруузу төрүвейн турар. Бо талазы-биле бүрүү мал эмчизи Ичинмаага, зоотехник Шагжыга онаажыр болбайнаан. Куштарның чиир чемнинин рационун тускай эртемниглер таарыштырып бээр ужурлуг.

ЧИМИСТИГ САД АЖЫЛЫ

Чимистиг сад ажылы колхозта ажыл-агыйнын эң-не аныяк адыры. Ону чүгле 1956 чылда организастаан. Колхозтуң шыдалы улгадып, колхозчуларның амыыралы эжижээн тудум-на чаа-чаа негелделер тургустунуп кээп турар. Колхозчулар яблокту, слива кадын болунга өстүрүп алыр деп шинтипирлээш, эрткен чылын олар мүн ажыг дос яблоняларны, сливаларны элээн каш гектар черге олуртканнар. Ажыл-агыйның ол адыры амыыында кандыг-даа орулга бербейн турар. Ол черле билдингир. Колхозчулар чимис үнер ыыштарның шетчиктерин камналгалыг ажаап чеминчидилгени теп, үргүлүү суттарып турар. Элээн каш чылдар эрткен соонда колхозка бодунун яблогу болгаш өске-даа чимистери бар болур дээрзинге колхозчулар бүгүреп, келир үеним сад ажылын сайыырадыр дээш бүгү-ле эргежок чугула үүлдерин кылып турар. Олар ону чедип ап шыдаар.

К. АРАНЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннары болгаш өредилге черлери боттарының төрөөн хоорайын ногаанчыдарынче улуг кичээнгейин салган. Кызылдың кодээ ажыл-агый техникуму боттарынык девискээрин ногаанчыдарынга организастыг ажылдап турар.

Чурукта: Кодээ ажыл-агый техникумунуң 3-кү зоотехния салбырының Ленин кудумчузунда ыыш олуртып турары. (Он талазында) техникумуң директору А. Херуменкоонуң ыышты канчаар олуртуруп айтып турары.

Фото П. Колостуу.

Кызыл хоорайны чаагайжыдарынче хүн-бүрүнүң кичээнгейин салыр

СТУДЕНТИЛЕР ЫЯШ ТАРЫЛГАЗЫНДА

Бистиң областың төвү аныяк Кызыл хоорай чыл келген тудум-на улам өзүп, чаа-чаа бажыннар немежип турар. Кызыл хоорайны чаагайжыдыр, ногаанчыдар айтырыг хоорайның чурттакчы бүргүзүнүң патриотчу чугула хүлээлгези.

Төрөөн хоорайын чаагайжыдыр ногаанчыдар айтырыгже хүн бүргүнүң кичээнгейин элээн хей бүдүрүлге, албан болгаш өредилге черлериниң улуттукчулары угландырып турар. Кызылдың педагогика институдунуң болгаш башкы училищениниң студентилери ол өредилге черлериниң девискээринде хей санныг ыыштарны тарып олуртканнар. Ыыштарны тарып олурткан шөлүн «студентилерниң сесерлиги» деп студентилер адап алганнар.

Кодээ ажыл-агый техникумунуң девискээринге ыыш болгаш чечектерни тарып олуртур ажыыче улуг кичээнгейни техникумнуң дирекция чери болгаш ыыда комсомол организациязы угландырып турар. Техникумуң студентилери бо чылын 270 ажыг улуг, биче ыыштарны тарып олуртканнар. Ук ыыштарның аразында кат-чимистиг ыыштар база бар.

Кызыл хоорайны ногаанчыдар чорук хоорайның ажылчы чоннарының кадынга улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже, чамдык албан черлериниң улуттукчулары боттарының девискээринге ыыш тарыып ажыыче чогуур кичээнгейни угландырбайн турар. «Тыва тудуг» трестизиниң, уруглар консультациязының болгаш Кызыл АТБ-зының коллективтери ыыш тарылгазын бо чылын организае чок чорудуп турарын демдеглээр херек.

Чүгле албан черлериниң чанынга ыыштарны тарып олуртур эвес, харын чурттакчыларның бажыннарының чанынга ыыштарны, чечектерни тарып олуртуру эргежок чугула. Ындыг болза-даа, чамдык бажыннарның чанында амга чедир чаңгыс-даа ыышты олуртпаан болуп турар. Чижээ, Ленин кудумчузунда № 8, 10, 75 бажыннарның, Кочетов кудумчузунда № 32, 40, 44 бажыннарның чанында чаңгыс-даа ыышты амга чедир тарып олуртпаан.

Ыыштарны тарып олуртуру ажылдың чүгле эгези-дир, а чогум харыысалгалыг ажыл болза, тараан ыыштарны, чечектерни суттарып өстүрери болур. Тараан ыыштарны эки ажаавас, харын-даа малга үредир таварыылгалар хоорайның чамдык кудумчуларында бар.

Хоорайны ногаанчыдар чугула айтырыгже чогуур кичээнгейни угландырбайн турар чамдык албан черлериниң улуттукчулары-биле хоорайның күүсекчи комитеди болгаш коммунал ажыл-агый чери амга чедир эптежип келген. Ам дээрге, хоорай ногаанчыдарының эң чугула болгаш харыысалгалыг үези. Ынчангаш, ыыш тарылгазынче хүн бүргүнүң кичээнгейин угландырар херек.

В. ШУТЯЕВ,
ВЛКСМ-ниң Кызыл хоорайкомунуң секретары.

ЧҮС БЕЖЕН ЫЫШТАРНЫ ТАРЫП ОЛУРТКАН

Кызыл хоорайны ногаанчыдар дугайында хоорайның Күүсекчи комитединиң үндүрген шинтиирин совпартшколаның ыынакчылары күүсетпиннаан, бо чылын 150 ыыштарны Шетинкин кудумчузунда акы-дунма хоорүүнүң чанында тарып олуртканнар.

Анаа ыыш тарыыр чугула ажылга дыннакчылар эштер Дукар, Д. Оюн, Серёдкин, Хирлиг-оол олар эң идепкейлиг киришкеннер. Дыннакчылар боттарының тараан ол ыыштарын ажаап өстүрерлер.

М. ЧҮЛЬДҮМ

Редакцияга ЧАГААЛАР

Кызылдың сүт заводунуң ажылында четпестерни узуткаар

Бистиң областың колхозтарында болгаш совхозтарында сүт саалдары хүн бүрүде көвүдеп турар. Кызыл хоорайның сүт заводунга амгы үеде 5 тонна чедир сүт хүн бүрүде кирип турар, а июнь айда—10 тонна чедир хүн бүрүде киирер.

Сүт заводунда тургускан дериижиниң дузалы-биле заводтуң ажылчыннары 10 тонна чедир сүттү хүн бүрүде болбаазырадыр кылыр арганыг. Ындыг болзда, сүт заводу амгы үеде 5 тонна сүттү бөөнин болбаазырадыр кылып ыыдавайн турарын кижи кайгавас аргажок. Продукциины чаныс ыыныгыг ыыдыр бүдүрүп үндүрер, а ол ышкан сүт продуктуларын үреликинге таварыштыр чоруктар сүт заводунда ховар эвес.

Сүт заводунуң ажылында бо бүгү четпестериниң чыдыгазы чүдел, заводтуң таарымчалыг ажылдарынга чүү чүве коонда-ктап турары? Бо айтырыгже ол-ла сүт заводунуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи эш Овчинниковна берип турар:

— Заводтуң ажылчыннары бистер ажылдап-та турар бис, ынчалажок ажылдап кылыр норма-даа, ажылдан кылганының төлевири хемчээли-даа бистиң заводувуста чок. Бирген чигаатқын-даа, бүдүрүп үндүрген продукциянын-даа учет дамдыы чок. Ол чорук ак-сеткилдиг эвес кижилерге чемни болуп турар. Продукцияны оорлаар, самчыгдаар таварылгалар бисте чок деп санап болбас. Бо чорук бистиң ажылывыска улуг иннидакты төрөөрүгүрүп турар—деп ол чугаалаан.

Сүт заводунуң ажылын чоокта чаа хынаа берген форук ажылчын эш Овчинникованың чугаалавысы ыыныгыг бүрүн бодытыкта. Заводта четчир санныг ажылчыннар болгаш дериижиннер бар. Ындыг болза-даа, ажылчыннарның күш-ажылын четпес организастаан, заводта бар техниканы бүрүн ажыглаавайн турар.

Сүт заводунуң ажылчыннары багай ажылдап турар деп санап болбас, а ыыла харыысалга чок багай удуртукчулар ажылды багай организастан, ажылчыннарның күш-ажылын таарыштыр турсун ыыдавайн турар.

Сүт заводунуң директору эш Фетисов дериижиннерни турсунар талалы-биле сөлүг үеде хамдык хемчегларни ап чорукан. Ынчалажок, ажылчыннарның таарыыр кижилерге ол фетисов ам-даа угландырбайн турар. Кылгазын барыындаалар тиилегени сүт заводунда боттандырбайн турар, а ажылчыннарның ажыл төлевирин ыыда шак барымдаалы организастаан. Ол чорук күүгажылын бүдүрүкчүлүүн бедиктирин моолдактан турар.

Сүт заводунуң ажылында четпестерни шинтиирлиг узуткан, хоорайның ажылчы чоннарын сүт продуктуларын-биле бүрүн хамдырарын эргежок чугула.

А. ОЛЬГИН.

Уттундурган клуб

Эрзин районунуң төвү Эрзин суурда клубту тулуп тургускандак бээр ам 11 чыл болган. Бо эрткен чылдарның дургузунда ол клубтуң ишкини-даа, даштыкы-даа байдалында бичии-даа өскерилге болбаан.

Клуб он бир чылларның дургузунда крыша чок хевээр турбушаан. Оон даштында олурткан ыыштар-даа чок. Ол хамаан чок кино чарлалы эвер доска безин ыыдыр албаан. Хей аъна хереглиг чарыгдан турган кончуг багай ыыныгыг херим кылып алган.

Клубтуң ишкини казетталга шиннеделеп дыка чедиме чок. Ында даш портреттерден өске чүү-даа чок болуп турар. Кижилер олурар сандайлары чедишпес.

Бо клубту кичээнгейге алыры хамаарышкан организациялардан негетиниң турар.

К. ВЛЗЕЙ.

Доозар херек

Тес-Хем райпозунуң баштар чери 1955 чылда Самагалдай суурга магазин тулуп эгелээн, шала кылган казакан. Ук тудугну даш-биле кылган, аъаз киргеи ыыны материалдарны улус оттулуп чок кылган.

Магазинниң тудуунга 46.434 рубль үндүрген. Райпо баштар чери магазинниң тудуунуң дугайында ам ыыгтавас болган.

Магазинниң тудуун доозун, ажыглалга киирип, ажылчы чоннарын өзүп турар негелдеми моолдыраар ой келгеи.

В. САРБАА.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Чөөн-Хемчик районунуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда кижи эмнелгелиниң эмчизи Санчай ажылчы чоннуң кадыышылы дээш ак-сеткилдиг эвес ажылдап, эмнелгеге келген улусту ой-шаанда хүлээп албас, улус чаагаарга барбас турган. Санчай үргүлүү арагалаар, колхозчуларга чалчыыр, кадайын эттээр, эннерни улуска улуг өртекке садып, киргеи акшаны боду ажыглап, арага садып ижип турган. Санчайның оон-даа өске чүүлдерни кылып, чоннуң ортузунга медицина талазы-биле тайылбыр ажылы чорутпайн турарын илередип кодээ корреспондент редакцияга бижип. Ол дугайында ыыныгда чорудуп, хемчет алыраан редакция Чөөн-Хемчик райкүүскомга ыыныаткан.

Райкүүскомнуң даргазының орлакчызы эш Навсыл-оолдуң редакцияга ыыныатканы болза, Санчайның дугайында айтырыгны Баян-Тала кодээ Советтиң күүскомунуң хуралынга көрген, корреспондентинин илереткен фактылары шуудуу шын болган. Кодээ Советтиң күүскому Санчайны ажылдан үнүүрер дугайында шинтиир үндүргеи, ук шинтиирни райкүүском бадыгаан.

„Улусчу капитализм“ дугайында дерзии хоозун бодалдар

Социалистиг делегей системазы капиталистиг системадан бодунуң ыракта артык чоруун тодаргай көргүзүп турар, ынчангаш амгы үеним байдалдарында капиталистиг тургузугну шуут камгалаары буржуаз идеологтарга улам-на берге соруга болуп турар. Олар капиталистиг тургузугну херек кырында шыныг байдалдан мырынай сыр өске кылдыр көргүзерин ораалдажып турарлар, чижээ капитализм болуунуң мөлчүүчү бүдүш-шынарын чидирген дээр алыныг «чаартыкчы» болгаш «улусчу капитализм» деп адаар чүвенин теориялары буржуаз экономистерниң аразында тывылган. Ол «теориянын» авторлары социализмге бир-ле чүвени үдүр тургузарын ораалдажып, амгы капитализм улуска бараан болуп турар дижип-даа турарлар.

«Тагесцейтунг» деп австрий буржуаз солуун «улусчу капитализм» дугайында чүүлүнге шак ындыг «теориянын» тыптып келгениниң чылдагаанын барык-да ажыы-биле тайылбырлаан. «Капитализм деп чугааларны» Барыын чүвүүн буржуаз болуктериниң иштинге безин болган чок-ла бүжар бак болгаш каргыштыг сес деп билип турар кылдыр» марксечи үзел-болаалар ам шак ол хире нептереэвидир», — деп солуун бижээн.

«Нью-Йорк таймс» деп америк солуун: «Таарымчалыг ат чок болуп турар чорук кижилериниң угааннары дээш делегей дениселинге бистерни бергелээшкиниг байдалга тургускан — деп тодаргай-ла миннип бижээн. Ол хос черни «улусчу капитализм долдурар ужурлуг»—дээн.

Ынчангаш буржуаз экономистер капитализмнин улуска улур өзүлүг бүдүш-шынарын мөге аттар-биле чажырарын ораалдажып, оон-биле ажылчы чоннарны мегелээрин болгаш келир чаагай ге дээш, социализм дээш дениселгеи оларны хоорукталдырарын корлап турарлар.

«Улусчу капитализмнин» овуузунуг теорияларынын пропагандазын монополиялардың чагырыкчылары боттарының холдарынга ап турарлар, чижээлээрге ону чарлап нептередириниң талазы-биле АКШ-тың чазаан деткиринин Америк Совети «улусчу капитализмни» пропагандылаарынга турасказтаан тускай делегелгени чоокта чаа организастаан. Англиида «улусчу капитализмнин» идеяларын нептередирин тускай «экономика лигазы» элээн каш чылларда чорудуп турар, 1954 чылда оон бежигүннери 4 мүн чедип турган болгаш оларның ортузунда эң көп бү буржуаз экономистер, политиктиг ажыдавчылар, капиталистер турганнар, «экономика лигазының» директорларының» болгаш оон Төп Чөвүдүлүнүн бежигүннериниң иштинден 33 кижи Англияның улуг-улуг монополиларының директорлары болуп турганы тодаргай.

Барыын Германиида «улусчу капитализм» дугайында тоолду капиталистерниң «Герман үүлүүр институду» деп адаар тускай организация күштүг нептередип турар.

«Улусчу капитализмнин» пропагандазын ангы-ангы чурттарда янзы-бүрү хевирлер-биле чорудуп турар. Ындыг болза-даа кайы-даа бүгү-ле черлерде ол пропагандаанын үндезинге «капитализмни демократчыларының теориязы салдынган, оон алыс уктазы чүл дээрге, акционерлиг иштилеллерни бо үеним капитализмни «улусчу капитализмче» хуулдурарының чепсээ кылыр көргүзер дээш ораалдажып турарында.

Ам бо үеде Американың Баттышкан Штаттарының улуг-улуг үлетүр болгаш саи корпорациялары чүе муи акционерлер чедир саналып турар. Чижээлээрге эң улуг америк монополия «Дженерал моторс» 400 мүн, а «Интернейшнл телефон компани» — бүдүн чартык миллион хире акционерлерлиг болуп турар. АКШ-тың чоннуңун биче буржуазтыг кежектериниң ортузунда акцияларның ындыг калбак нептереэшкинин, а ол ышкан америк ажылчын ангының баштыңнарын «улусчу капитализмнин» суртаалчылары, капитализмнин бүдүш-шынарын үндезининден өскертир, мырынай принципиальдыг чаа чүүл кылдыр көргүзерин ораалдажып турарлар.

Херек кырында ында кандыг-даа, чаа кандыг-даа «удусчу» чүве чок.

Үүрмек акционерлериниң ортузунга акцияларны таралыр чорук монополиялардың капиталдарны хандыып киирериниң кезээде хевири болуп турган болгаш артышаан турар. Акцияларның контроль пакеттерин боттарының холдарында тудуп турар улуг-улуг капиталистериниң хей эвес болуктери акционерлиг иштилеллериниң чагырыкчылары болуп турарлар. А амгы үеним монополияларын башкарар дизе сан-хөө кардаачыларынга акцияларның ниити санының 10-20 хуузу-ла болза четчир. Үүрмек акционерлериниң быларгай чоруу акционерлиг иштилеллериниң ниити хуралдарынга оларның биржир аргазын херек кырында болдурбайын турар. Ол хуралдарга бадылаашкыннарның түнелдерин хандырып турар янзы-бүрү оптуг аргалар сан-хөө кардаачыларынга таарымчалыг байдалдарны тургускан, — бо бүгү болза монополистерниң хей эвес болуу акционерлиг кампанияларының эргелеллериниге кара тураында аажылаар бодунуң кижилерин кампанияларга болгаш бүдүрүлгелерге үүртүр албанга тургузар, оларның бүгү ажыл-чорудулгазын боттарының эрге ажыктарынга утланырар арганы берип турар.

Акционерлериниң санынга ажылчыннарның ортузунан үлам-на хөйнү хандыып киирер арга-биле бо үеним капиталистер таралыр чорук монополиялар капиталдарны хандыып киирериниң кезээде хевири болуп турган болгаш артышаан турар. Акцияларның контроль пакеттерин боттарының холдарында тудуп турар улуг-улуг капиталистериниң хей эвес болуктери акционерлиг иштилеллериниң чагырыкчылары болуп турарлар. А амгы үеним монополияларын башкарар дизе сан-хөө кардаачыларынга акцияларның ниити санының 10-20 хуузу-ла болза четчир. Үүрмек акционерлериниң быларгай чоруу акционерлиг иштилеллериниң ниити хуралдарынга оларның биржир аргазын херек кырында болдурбайын турар. Ол хуралдарга бадылаашкыннарның түнелдерин хандырып турар янзы-бүрү оптуг аргалар сан-хөө кардаачыларынга таарымчалыг байдалдарны тургускан, — бо бүгү болза монополистерниң хей эвес болуу акционерлиг кампанияларының эргелеллериниге кара тураында аажылаар бодунуң кижилерин кампанияларга болгаш бүдүрүлгелерге үүртүр албанга тургузар, оларның бүгү ажыл-чорудулгазын боттарының эрге ажыктарынга утланырар арганы берип турар.

Ам чамдык капиталистиг чурттарда экономиканың түр дериг кедрааруушкунуң үеним монополистер база катап «ажылчын акцияларны» болдунар аргалы-биле улам калбак нептередирин, ынчаарга ону «улусчу капитализмни» пропагандаларынга ажыглаарын ораалдажып турарлар.

Ынчаарга «улусчу капитализм» — ийелгей кижилерге тоолдур. Бо үеним капитализми чүс чылдың мурнунда турган капитализмден шынап-ла ылгалыг турар. Ол XIX өектиң капитализми-биле деңнээрге шынап-ла «чаартына» берген. Ынчалза-даа ол өскерлиишкин ам капиталистер иштилеллиг эрге-ажыктарының дугайында сагыш салып турар апарганында эвес. Херек кырында чаа түве болза капиталистиг күрүнелерде үлетүрүүн, банкыларын, транспортун өзүлүг эдер монополистерниң улуг эвес болуу апарганы болур. Ол болза Американың Баттышкан Штаттарында Морганнарның, Рокфеллерлерниң, Дюпоннарның, Меллонларның болгаш өскелерниң-даа күүрү-биле капиталистиг ангының башкарыкчы болуун тургузуп турар сан олихархиязының 8 болуу болур. Ол болза чурттуң улуг-улуг банкыларынга болгаш үлетүр будүрүлгелериге контроль болуунун аргазында моолдаан Англияда капиталистерниң үүс хире ат-бүдүлери болур; ол болза Барыын Германиида 150 миллионерлер болгаш өскелер-даа болур. Хостуг конкуренция үеним капитализми монополиялыг капитализм болуп хуулган деп чүвени капитализмнин «чаартыкшыны» көргүскен. Ынчалза-даа ындыг хуулгаалыгда капитализм болуунун бүдүш шынарын өскертпээн, ыраатаныг чоруу чыгчаваан. Харын-на монополистиг ыраатанар ажылчы чоннарны оны-на хайыра чок маалып турарлар.

Буржуаз экономистер «капиталды демократизастаарының» болгаш ажылчын акцияларының» идеяларын пропагандыларынга-биле кыыгаарлатынмайн турар. «Улусчу капитализмнин» дугайында тоолдуң өске хевири бала бар. Ол дээрге

(Уланчызы 4-кү арымда).

К. Е. Ворошиловтуң Индонезияда чоруп турары

СУРАБАЙ. (СЭТА) Майның 15-те әртен, Индонезияда бодунун чоруп турарының 10-гу хүнүнде, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов Индонезия Республиканың Президентизи Сукарно-биле болгаш оларны үдээн кижилер-биле кады Бали ортулуктан Чөөн Яваның улуг үлетпүр болгаш порт хоорайы—Сурабайже ужудуп чорупкан. Бромо болгаш Семеру вулканнарның, Мадур өөштүн кыры-биле ушкаш, Перак аэродромга самолет хонупкан, орта аалчыларны Чөөн Яваның губернатору Самадикун, 5-ки шериг округунуң командылакчызы полковник Сардини, Сурабай хоорайның чагыргазының даргазы Истиджаб болгаш чурттакчы чоннуң муң-муң телээлекчилери манап турган.

Совет Эвилелиниң болгаш Индонезияның Түрүне Гимнилерин ойнаан. К. Е. Ворошилов болгаш Президент Сукарно хүндүлүг таныышылын фронтузун эргээн, ооц соонда аяс хүн чырыткан кудумчуланп, байыр чедиришкиннери диниреп турда, туктар долган хоорай шөлүнче автомобиль-биле аалчылар чорупканнар.

11 шакта хоорай чагыргазының даргазының байырлыг чугаазы-биле ол шөлге улуг митинг эгелээн, орта 1 миллион кижи киришкен. К. Е. Ворошиловтуң болгаш Президент Сукарнонуң Индирге кестүп келгенин митингиниң киржикчилери байырлалыг адыш часкаашкыннары-биле уткаан болгаш ол адыш часкаашкыннары эллээн каш минуталар иштинде уламчылап, чүгле республиканың президентизи чүве чугаалаар дээш сөс алган соонда соксаан.

Чорулганың программазы улуг турган болза-даа, революсчу Индонезияның чүрээ—Сурабайга мээң өнүүм К. Е. Ворошилов келбес аргажок болган деп Сукарно чугаалаан.

Чүүлдүгэүнүүшкүннүң кыйгылары-биле үргүлчү үзе кирип турган болуунуң чугаазының соонда Президент Сукарно К. Е. Ворошиловка сөс берген. К. Е. Ворошиловтуң чугаазын диниттиг адыш часкаашкыннары-биле үргүлчү үзе кирип турган. Байыр чедирген сөс бүрүзүн «Хидуп» деп кыйгылар-биле үдеп тургулаан. Түннелинде митингиниң киржикчилери «Индонезия Райа» деп национал гимнин ырлааннар.

Оон сөөлүнде К. Е. Ворошиловту бугалар чарыжын болгаш үскүлежиишкинин көөрү-биле чалаан.

Майның 15-те Яваның шагы-биле 16 шак 10 минутада К. Е. Ворошилов болгаш Президент Сукарно Совет Чазактың президентиге белекке бергени самолет-биле Джакартага чеде бергеннер, ол самолетту ынча «Долок Мартимбанг» деп аттаан (ону ынчаар адаан ужуру болза Мартимбанг деп дагның аты-биле чангыс эпче кыйгырып турар тоол-биле холбашкан).

Маутхаузенде тураскаалды ажытканы

МАУТХАУЗЕН, май 12. (СЭТА) Австрияга мурнундагы гитлержи албалы лагери Маутхаузениң девискээринде фашистиг өлүрүкчүлериң холундан өлген совет хамаатыларга тураскаалдың байырлыг ажыдыышкыны бөгүн болган. Тураскаалды ажыдарынга Совет Эвилелиниң телээлер келген, оларның составында отставкада генерал М. Ф. Лукин, чогаалчы Ю. Пилар болгаш Маутхаузенге өлген Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-лейтенант Д. М. Карбышевтиң уруу—Е. Д. Карбышева кирип турар.

Тураскаалды ажыдарының өзулалынга Австрияда совет албан черлериниң ажылдакчылары, Венада өске-даа элчин болгаш төлээ черлериниң төлээлекчилери, Франциядан, Италиядан, Германиядан, Польшадан. Чехословакиядан болгаш өске-даа чурттардан антифашистиг комитеттериниң болгаш эвилелдериниң төлээлери, австри хөй-нинтиниң төлээлекчилери киришкен.

ССРЭ-ниң Австрияда элчини С. Г. Лапин тураскаалды ажыткан. Өлген совет хамаатыларының тураскаалын оларның хүндүткеп турары дээш чыылганнарга ол өөрүп четиргенин илергейлээн. Фашизмге үлүр демиселге өлген болдунуң ооларын совет улус кажан-даа утпас деп С. Г. Лапин чугаалаан. Совет улустуң ол сагыш-сеткилдерин билгени дээш база тураскаалды тургузарын деткээни дээш австри чазакка өөрүп четирдиви. Маутхаузенге өлүткеннериң тураскаалының хүнүнде бегүн Польшаның, Югославияның, Чехословакияның, Францияның, Италияның, Болгарияның, Румынияның, Австрияның, Англияның болгаш Европаның өске-даа чурттарының Маутхаузенге өлүткен антифашистериниң чыыткылыг тураскаалының мурнунга база боттарывыстың баштарывысты мөгейтип тур бис. Маутхаузенге өлүткеннериң көрүп эрттирген човулан-хилинчээ, оларның чижеглээр чүве чок маадырлыг болгаш туруштуг чоруу уругларның аас-кежиин болгаш иелериң ыржым амыдыралын үнелеп турар бүгү-ле кижилерин чаа дайынның айылынга үлүр демиселге делегейниң улустарының эп-сеткилин каттыштырарынче, улустар аразынга тайбынны болгаш найыралды быжыглаарынче кыйырып турар деп С. Г. Лапин айыткан.

Оон соонда австри чазактың өмүнээзинден даштыкы херектер министри Л. Фигль чүве чугаалаан. Маутхаузениң албалы лагеринге бөгүн ажыттынган тураскаалга австри федералдыг чазактың өмүнээзинден чечек салыр алдарлыг болдум деп ол чугаалаан. Ол караажа-богаралдар хей барбаан дээрзинге бүзүрелян Л. Фигль илергейлээн. Кижи төрелтетен тайбынны күзеп турар деп ол чугаалаан. Ол сорулганы чедип алыр дээш күженишкиннериви хараманнамас ужурлуг бис дээрзин бо тураскаал бистерге сагындырып турар-дыр.

Дайынның киржикчилериниң Совет комитединиң өмүнээзинден чүве чугаалаан отставкада генерал М. Ф. Лукин чөптүг чоруктун тиилелгези дээш Европаның улустарының 120 муң ажыг эң эки ооллары—туруштуг антифашистер Маутхаузенге өлүткеннер деп сагындырган. Оларның аразында 32 муң ажыг совет кижилер турган болган.

Барыын Германияның чамдык хоорайларында мурнундагы эсэсчилер слеттарда чыглын турарын дыннаап, Белгород болгаш Орел чоогунга, Киевке, Одессага болгаш Москва чоогунга тайбың совет хамаатыларны массалыг боолап өлүрүп турганын сактып келир-дир бис, туттурган совет шериглери маная, Маутхаузенге болгаш өске-даа лагерьлерге араатанзыг аажылап турганын сактып келир-дир бис деп ол чугаалаан. Фашизмни болгаш дайынны көөр хөөн чок чорук сиинккен совет кижилериниң сагыш-сеткилин ол байдалдарда билип ап болур. Мурнунда фашизмге үлүр демисежип турган болгаш ам чаа дайынның айылынга үлүр демисежип турар бүгү-ле кижилерге хамаарыштыр хүндүткелдиң, найыралдың болгаш өөрүп четириишкиниң чаагай сеткилин илергейлеп турар бис.

Бажыдал маршының аялгазының алаа-биле тураскаалдың баарынга хөй санныг чечектерни салган.

КУР-нуң эртем планнаашкынының талазы-биле күрүне комитедин тургусканы

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелиниң дыннадыын өзугаар алырга, майның 11-де КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң пленарлыг хуралы болган. Аная КУР-нуң эртем планнаашкынының талазы-биле күрүне комитединиң сорулгаларын тодаргайлаан болгаш оон харысалгалыг ажылдакчыларын томуйлаан.

Эртем планнаашкынының комитети перспективтиг планнаашкынның боттаныышкынын болгаш ылангыя эртем талазы-биле чугула сорулгаларның күүседезин контрольдаар; үр үеним иштинде эртем-шинчилел ажылының талазы-биле планнарны база ол ышкаш инити күрүне планының дүүш кезээ болур чылдың планын чогаадырын харыылаар; янзы-бүрү адырларда эртем-шинчилел ажылдарын дүүштүрер талазы-биле айтырыгларны шинтпирлээр; эртем-шинчилел ажылдарының байдалдары-биле холбашкан айтырыгларны өөренип көөрү болгаш шинтпирлээрин харыылаар; эртем-шинчилел ажылының талазы-биле улустар аразының харылзааларын төпчүдүп тургузар; эртем-шинчилелдиң кол ажылдарын хөгжүдүрүнге фондуну эргелээр; бедик мергежилдиг тускай эртемниглерни белеткээриниң, хуваарының болгаш ажыглаарының талазы-биле планны төпчүдүп ажылдап кылыр; даштыкыда чурттап турар кыдат тускай эртемниглериң төрээн чуртунче чаныр келирин чедип алыр болгаш төрээн чуртунга олар чаныр келгениниң соонда оларның ажылдаарын таарыштырып тургузар.

Эртем планнаашкынының талазы-биле комитеттиң даргазынга Не Жун-чжэньни томуйлаан.

СОЛУН ЛЕКЦИЯ

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң студентилериниге областың көдээ ажыл-агый эргелелиндеи эш П. Ушаков «Алдыгы беш чылда Тыва автомнуг областың мал ажыл-агыйын өстүрериниң хемчеглериниң дугайында» деп лекцияны кылып берген.

Инектиг болгаш хойнун тыва үүлелдиң эжиждип, продуктулуун бедилериниң аргалары барын лектор тодаргай тайылбырлаан. Эн ылангыя төп районнар — Чаа-Хөл, Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем, Танды районнарга сүткүр инектерни өстүрериниң, тыва хойларны нарын дүктүг хойлар-биле, алтай үксаның кошкарлары-биле хайнакташтырарының чугулазын айыткан.

В. БЮРБЮ.

Бирги чер дээш

Май 12-де Кызылга хоорайның бирги чери дээш дөрт командыларның бут бөмбүүнүң маргылдаазы болган. Баштайгы ужуражыышкында АТК командазы педучилищенин командазын 7:0 санныг үлүп алган. Типография командазы-биле «Динамо» ойнаан болгаш оюн 2:2 санныг хайым болуп төнген. Бо ийи команда дараазында база катап ойнаарлар.

Пединституттуң I ги курзунуң физика-математика факультединиң бот-тывыңгыр уран-чүүл бөлүү Кызылын Гастелло аттыг дыштаңнына паркында болуп эрткен хоорай анмыктарының фестивалының көрүлдезинге багай эвес киришкеннер.

Чурукта: (солагай талазындан он талазынче) Р. Чибасова, В. Романова, Г. Шелбагашева, В. Шелбагашева, В. Кононенко, Р. Басарагина оларның «Казачок» деп украин танцыны күүседип турары.

Фото П. Колостуу.

„ЧАҢГЫС ДҮНЕ“

КИНО

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге хүннериниң бирээзинде соңгу Кавказта бир хоорайның чанынга тулчуушкуннар болуп турда, хоорайның чурттакчызы Богатыревтиң бажынынга чаңгыс дүнүң дургузунда чүү болганын «Чаңгыс дүне» деп, чаа уран-чечен кино-чурукта көргүзүп турар. Кинону совет чогаалчы Б. Горбатовтуң шинзин өзугаар кылган.

...1942 чылдың ноябрьның соок дүнези. Хоорайның кыдыында тулчуушкун үргүлчүлеп турар болгаш Кызыл шериглер аткаарлаар ужурга таваржып, хоорайның хөй-хөй чурттакчылары төрээн черин катташ чоруп турар.

Бежээ дүжүп, орайтан келген болза-даа кырган ажылчын Богатыревтин бажынында кым-даа удувайн турар. Богатыревтиң оглу Василийнин кадайы — Софья база ашактың уруу — Варя, Богатырев боду-даа удуваннар. Олардан ангыда ол бажында чурттап турар Новожиловтар, Криховатский олар база бар. Кинонун болуушкуну ол бажында байдалды көргүскен. Хоорайже бо дүне немецтер кирип келир бе азы оларны кызыл шериглер ойтур шаап, сывырыптар бе деп айтырыг шинтпирлетинип турар чаңгыс дүнүн дургузунда ол бажында чурттап турар кижилериниң өзүлүг арын-нүүрү, үзел бодалы илерээр.

Богатырев болза, чурттап турары бажынын бодунуң холу-биле тудуп тургускан хоочун ажылчын болур. Фашистер оон төрээн хоорайынче кирип-даа кээр болза, ол ону катташ чоруп шылавас. Оон уруу—Варя комсомол райкомунуң даалгазын өзугаар чажыт ажыл кылыры-биле хоорайга артып калган. Олар ол бажынын, төрээн хоорайын фашистериниң холунга арттырып каап шыдавас болгаш немецтер әжелеп аптар деп бодавайн-даа турарлар.

Ында чурттап турар кижилериниң аразынан Новожилов, Криховатский олар ангыланы бээрлер. Чоннун дүвүреп турарын ажыглап алгаш. Новожилов магазиннер үптеп чоруп турар. Болунун-на амыдырал-чурталгазы эки болза, хоорайга-кандыг эрге-чагырганың турултары аная чер-ле хамаан чок. «Мен каргыс-даа, колонн-даа, совет-даа черге чурттазыма дөмей-ле»—деп ол бодунуң дугайын, саттыныкчы сеткилин шыны-биле тодаралып турар.

Мурнунда ол чернин солунунун ажылдакчызы чораан Криховатский бужарчүдек саттыныкчы, хуу ажык сүрген аргажок кижи дээрзин ол дүне илерээр.

Бир эвес ол хоорай фашистерге әжелетириптер болза, ол оон бургаанстирин болүр дээш Новожилов-биле калы немецтерни уткуп алырынга белеткеним турар.

Богатыревтин оглу Василий команды-лап турганы чиик батареязын немецтер үрей болган кааптарга хууда амы-дыныя камгалааш тулчуушкун шөлүнден дезип келир. Оон төрелдери ону ынлыг-ла улуг өөрүшкү чок уткуп алыр. Оон караанда бирле чиктиг байдал бар-дыр дээрзин олар эскерип каар. Оон чедип келгенин кым-даа деткивес болгаш харын-даа аалы ону «ырбакчы сен» деп бажынынан үндүр сывыра бээр. Василий төрелдериниң албадалы-биле катап дайылдажып чоруптар. Эртен, дан алып олурда оон бичин чагаажыгажы келир. Ында мынча дээн: «Чүгле барын чүкче бар чор мен».

Ол бажынның чурттакчылары хонгур удувастар: чамдыктары кызыл шеригниң тиилелгезин, а өскелери немецтериниң хоорайга келирин манаан турарлар. Ол бажынга совет шеригниң балыглатырган лейтенантызын бистиң дайынчыларывыс эккеп каар. Новожилов-биле Криховатский немецтер чедип келгеш, бажынынарга кызыл шериглер чажырып турган силер дээш бисти ат кылыр дишкеш ону бажындан үндүр октаар дей бээрлер. Ынчаарга Богатырев оларга лейтенантыны бербейн, боду ажаап турар.

Новожиловтуң кадайы Люся немецтерни ашаа үткүп ап, улуг салыгжы апаар деп күзей бээрге оон чарылгаш, кызыл шеригни ажаажып турар. Ол мурнунда ажылдаарын, өөренирин күзевейн чораан болгаш чүгле удуурунга, чеменириниге ынак чораан. Ынчалза-даа оон хоорайынче дайыннар кирер деп, каргыс ёзу-чурумун тургузарынга оон ашаа дузалажыр дей бээрге аная удурланып, ашаандан чарлы бээр болгаш бүгү улус-биле кады дайынга үлүр чаагай ажыл-херекти кылып эгелээр.

Дан алып орда дайынныларны хоорайдан ыраадыр сывырыптар болгаш оон ынай хоорайже оларның кирер харыы чок апарган. Бүгү байдал шак ынчаар эскерип бээрге эскерликчилер база-ла боттарының үүлгединиңден чайлап алырының аргазын дилей бээрлер. Криховатский оон уштунар арга чогун билгеш, ол бажындан дезип чоруптар. Ылаңгыя дайынныларны хоорай чоогундан ыраадыр сывырыптарының мурнунда, дайын хоорайга чоокшулап кээрге, бажынга турган номнар-биле кады Ленинниң чуруун ол өртүдүр деп турган болгай. Оон ынчыг үүлгедиглери кеземчеден чайлавас турган. Новожилов «частырыг кылдым. Өршээн көрүнер. Моон соңгаар эттинип алыр мен» деп авыастап турар. Ынчалза-даа олар кажан-даа хоойлу кеземчезинден чайлаваны тодаргай.

Ол чаңгыс дүн — совет кижилериниң туруштуун, дайынны көөр хөөну чогун хынаан дүн болган.

Н. СОЯН.

„Улусчу капитализм“ дугайында дерзии хоозун бодалдар

(Төнчүзү. Эгези 3-ку арында).

«башкарыкчы» (азы «директор») тургузуу деп адаар чүвениң «теориязы» дыр. Оон шынары мындыг: амгы үеним капитализминиң байдалында өнчү-хуучуларының эрге-чагыргазы ийиги планче кирген азы мырынай чок болуп дүжер, башкарыкчының азы директорунуң эрге-чагыргазы-биле солуштурар деп бадыткап турар. Ынчаарга акционерлиг компанияларының болгаш бүдүүлгелериниң директорларын капиталистен мырынай ылгалдыг тускай ангы кылдыр көргүзүп турар. Ол «теорияны өзугаар чаа «директор ангызы» азы «башкарыкчылар ангызы» боттарының хууда эрге-ажыктарынга дүүштүр бүдүүлгени чааскаан башкарар. Ол чаа «ангы» «дүжүметтериниң ангызы» биле эвилел чарар болгаш күрүнени кады башкарар.

Ол «теорияның» авторлары болза, ажылчыннар ам капиталдың эрге-чагыргазынга чагыртпайн турар деп бадыткап турарлар. Бүдүүлгелериниң директорлары, акционерлиг компанияларының президентилери болгаш директорлары кандыгыл дээрге, олар үүгле шалың ап турар дээр аянныг. Ынчыг төлээде оларның сонуургалдары кончаалар алырында эвес, бүдүүлгени бүгү хемчеглер-биле хөгжүдүринде болгаш ажылчыннар «шынчы ажыл төлевирин» алыр дугайында сагыш салыры болуп турар.

Капиталистер монополияларны эрге-ээриниден, эрге-чагыргадан боттары чайлай бергеннер дээр бадыткаашкын базала «капиталды «демократчыдарының» дугайында хоозун бодал ышкаш шак ынчыг меге хоп болур. Шынында акционерлиг компанияларының долу эргелиг ээлери ол компанияларының президентилери болгаш директорлары болуп, улуг-улуг капиталистер боттары болуп турарлар. Олар акционерлиг иинтилелдериниң ажылчыннарын мөлчүп тургаш ап турар монополиялыг кончааларын боттарының холунга ап турарлар. Чижээлээрге, Дюпоннарның өг-бүлелериниң кежигүннери болза, хөрек кырында ол-ла Дюпоннарның өг-бүлелериниге хамааржып турар хөй-хөй акционерлиг компанияларының президентилери, вице-президентилери болгаш директорлары болуп турарлар. Ол президентилерни, директорларны, вице-президентилерни дамчыштыр Дюпоннарның фамилизы «Дженерал моторс» деп аажок улуг автомобиль трестизин контрольдап турар, улуг-улуг банкыларда, химия үлетпүрүнде болгаш өскелерде-даа кол ээ болуп турар.

Үлетпүр бүдүүлгелериниң директорлары болгаш улуг-улуг администраторлары база-ла монополияларның тургускан кижилери, тодаргайлаарга капиталистиг ангының бодунуң кезин болуп турар. АКШ-тың хоойлузун өзугаар бүдүүлгениң директору акцияларны чиик өртек-биле садып алырынга улуг аргалыг болгаш чингелдиг болуп турарлар. Ынчангаш олар акцияларның хөй пакеттерин ээлеп турар улуг акционерлер болуп дүрген хуула бээрлер.

Оон ангыда акционерлиг компанияларның президентилери болгаш директорлары хөй миллион доллар өртектиг акцияларның ээлери болуп алгаш, улуг орулгаларны бөлүп ап, олар «шалын», шаннал (тантьем), командировка, комиссия болгаш өске-даа хөй хевир-биле янзы-бүрү хөй шанналарны ап турарлар. Ол дээрге сан олигархиязының шынап-ла кызыгаар чок орулгаларының аажок улуг кезин болур. Чижээлээрге, «Бетхлихем стил» деп америк кан монополиязының баштаар черинин даргазы Грейс оон бодунуң улуг акционержи болуп турары дээш ацаа онаажыр улуг орулганы санаваска 1956 чылда 760 муң ажыг доллар «шалыңны» болгаш шанналдарны алган. «Дженерал моторстуң» президентизи Кэртиске 1956 чылда шанналы-ондле кады 775 муң доллар «шалынны» төлээн. «Форчун» деп америк журналының санааны-биле алырга президентилерге, вице-президентилерге, директорларга болгаш АКШ-тың өске-даа чагырыкчыларынга шанналга болгаш шалынга төлээни 1956 чылда 615 миллион доллар түннүг болган.

Бо үеним капиталистиг иинтилелинде капиталистерни эрге-чагыргадан чайлаткаш «директорлар революция» кылган дээр дугайында тоол болза, монополистиг капиталдың дээрбечи, мөлчүкчү мөзү шынарын чажырар дээн хей хоозун бодалдыр деп үвени демги саннардан алгаш көөрге улам тодаргай апаар.

«Улусчу капитализминиң» амгы үедеги теориязының чугула янзы-бүрү хевирлери ындыг-дыр.

Ынчалза-даа ындыг хевириниң «теориязы» ам-даа шуптузу ол эвес. Ол чуртта байлар-биле ядыыларның аразында улуг ылгал чидип турар дээр аянныг үвени чедир көргүзерин орадажып турар экономистериниң саны дыка көвүдээн. Америк улуг капиталист Эрик Джонстон, реакциялыг америк профэвилелдериниң баштыннары болгаш «улусчу капитализминиң» ол ышкаш өске-даа талалакчылары болза, АКШ-да «ангыларның ылгалдары чидип турар» болгаш капиталистер ажылчыннар болуп, ажылчыннар капиталистер болуп хуулуп турарлар,—деп сургап турарлар. Ол «теорияның» пропагандистери ажылчы чонну мегелээр дээн орадажыышкыннарынга кандыг-даа хоп-нүүлүдерден болгаш экономика статистиказының саннарын мегелеп көргүзериндеи чалданмастар. Чижээлээрге, америк буржуаз экономист Кузнец ынчаар кылып турар. Каттышкан Штаттарда капиталистер ядарап турарлар, а ажылчыннар байып турар деп үвеним болунун сөөлгү номнарының бирээзинге көргүзерин орадашпышаан, ол болза, АКШ-тың национал орулгазынга дээди капиталистерниң орулгаларының үлүү күдүлап турар, а ажылчыннарның үлүү өзүп турар, ынчангаш үүгле «орулгаларның деннелгези эвес, харын ангыларның деннелгези» база болуп болур дээр аянныг бадыткап турган.

Ол бүгү чүүлдериниң боттуг байдал-биле иинтилежир чүзү-даа чок. Байлар-биле ядыыларның аразында, мөлчүкчүлер-биле мелчүттүргеннериниң аразында ылгал Американың Каттышкан Штаттарында дыка улуг, шак ындыг улуг ылгал капитализмниң кандыг-даа өске чуртунда чок. АКШ-тың Каттышкан курлавыр эргелелиниң албан ёзузу-биле берген санындан безин ап көөрге 1953 чылда бүгү америк өг-бүлелериниң 69 хуузу чыл орулгазында амыдырап чурттаарынга мырынай четпес, чогенчиг эвээштн ап турары илерээн. А монополияларның орулгалары кандыг болуп турарыы? 1939 чылда корпорацияларның кончаалары чондан алыр үндүүлгелери санаваска 6,4 миллиард доллар турган, 1955 чылда кончаалар 12,7 миллиард доллар, а 1956 чылда—43,4 миллиард доллар болган. Ынчангаш долларның үнези кудулаанын калы санап көөрге безин 1955 болгаш 1956 чылларда корпорацияларның алган кончаалары-ның нинти түү 1939 чылдыындан чижек-биле дөрт катап хей. АКШ-тың сан-хөө баштыннарының класс-коязы болгаш байлаа амгызы ышкаш кажан-даа шак ындыг кайгамчык турбаан. Статистика саннарын мегелеп нүүлдээр арга-биле америк капитализмни «улусчу капитализм» деп көргүзер дээн орадажыышкын болза, капитализминиң «улусчу» бүдүшшынарын үндезилеп көргүзер дээр бүгү-ле орадажыышкыннар ышкаш база-ла шак ындыг үндезин чок.

Шынында монополистиг капитализминиң улуска улүр мөзү-шынары базын бүрүзүнде илеретиниин турар. Амгы үеним капитализми ангыларның ылгалдарын узуткаанны-биле эвес, а мөлчүгделин өскенин-биле болгаш ангылар чөрүлдээлериниң кедергей чидигленгени-биле тодаратынын турар. АКШ-тың монополияларының ажылчы чоннарының дерингге болгаш ханынга байып ап турары аажок хей болгаш улам өзүп турар кончаларының дугайын үстүнде көргүскен саннар тодаргай херечилеп турар. Капиталистиг чурттарда үндүрүгүнүң аажок улуг өзүлдеми ол дугайын база-ла тодаргай херечилеп турар, ол үндүрүглер монополистерге калчаалыг кончааларны берип турар боо чепсекти эндере бүдүрериниге барып турар.

«Лейбор рисерчи Ассошиэйшин» деп депшилгелиг америк эртем шинчилел организациязының тускай шинчилелиниң медээзин өзугаар алырга АКШ-тың Каттышан үндүрүглери 1950 чылда 41,3 миллиард доллар турганындан 1956 чылда 70 ажыг миллиард доллар четкен. Ынчаарга үндүрүг онаалгазының кол аар чүгү улуг массаларга онаажып турар. 1954 чылда америк ажылчы чоннуң орулгаларының үштүн бирээзи хиреги капиталистиг күрүне үндүрүглер дээш олардан хунаап алган. Конгресстиң кежигүннери үүгле байларның эрге-ажыктары дээш хөделип турарлар — деп медээде чугаалап турар. Ажылчыннарның төлээлери конгресстедаа, оон комиссияларында-даа чок. Байларны үндүрүглерден бүгү-ле аргаларбиле хостап турарлар болгаш олар боттары-даа үндүрүглерден ойталап турарлар. Чүгле 1954 чылда оларны үндүрүглер онаалгазының 6,5 миллиард түүнден хостаап оларны конгресс ол үүн-биле шаннаан.

АКШ-та болгаш өске-даа капиталистиг чурттарда албадап ажылдыр чорук чыл бүрүде улам-на улгадып, ажылчын ангыны мөлчүүр чорук күштелип, ажылчы чоннуң ядарал хоозуралы улам-на өзүп турар.

Ол-ла үеде монополиялар болза өске улустарны мөлчүүрүнүн болгаш үптеп дээрбедээриниң бүстүп балып турар колониалдыг системазын камгалап артыраын болгаш быжыглаарын орадажып турарлар. Оон-биле холбаштыр Египетке улүр англи-француз агрессиязы, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүн улустарын америк империализминиң колониалдыг дарлалынга киперинче, делегейниң ол кезээнин нефть үнер черлерин ажелээриниче угланган «Эйзенхауэрнин доктриназын» АКШ-тың чагырыкчы болуктериниң чарлап үндүргенин чугаалаарга-ла четчир.

Дайын сөөлүндеги үеде капиталистиг чурттарда ангы демисели кошкап турар эвес, харын улам чидигленип турар. Сөөлгү он чылдарның дургузунда капиталистиг чурттарда ажылчын шинчээшкининге улурланылыр онза каржы хоойлуларны боттандырып чорутканы. Моон-биле холбаштыр АКШ-та хүлээн алдынган Тафта—Хартлиниң сурааа үнеп хоойлуларын болгаш ажылчын ангыга үлүр өске-даа хоойлуларының дугайын, АКШ-та, Барыын Германияда, Латин Американың эллээн хей чурттарында коммунистиг партияларны шуут хоругдааның чугаалаарга четчир.

Дерзии үүлгедиглер болгаш өлүрүкчү чорук турза-даа капиталга үлүр ажылчын ангының демисели улам-на күштелип турар. Дайын мурнунызгы (1930—1939) он чылдар-биле деннээрге дайын сөөлүндеги (1945—1954) он чылдарының дургузунда 11 капиталистиг чурттарының (АКШ, Англия, Франция, Барыын Германия болгаш өскелериин-даа) талазы-биле дыка эвээжеткен тускай медээ-биле алырга ажыл соксадышкынының иинти саны 67 муң турганындан 101 муң чедир, а ажыл соксатканнарның саны—21 миллиондан 43 миллион чедир көвүдээн. Капитализминиң кол чуртту — АКШ дайын сөөлүндеги чылларда миллион-миллион металлургтарының дагжыларының, машина тудугжуларының болгаш ажылчын ангының өске-даа отрядтарының күш-ажылының байдалын экижидер дээш ажыл соксадышкынныг демиселиниң төвү болу берген.

Бо бүгү чүүлдер болза «улусчу капитализм» дээр теорияның куруг хоозунмеге болуп турарының дугайын тодаргай херечилеп турар. Ол болза капитализмни меге нүүлдүн аргазы-биле мактаар, оон ёзулуг мөлчүкчү, улуска үлүр мөзү-шынарын чажырар, капиталдың эрге-чагыргазын дүжүрер дээш ажылчы чоннуң чорудуп турар демиселин моондактаар дээн сорулга болур.

И. ДВОРКИН,
Экономика эртемниериниң доктору.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНПАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң орлакчызының, иштики информация киллизиниң — 3—68, харыысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал киллизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үеткүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый киллистериниң 3—68, чагаа киллизиниң база бухгалтериялың 3—65.

ТС—00168. Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилетингеН

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БӨГҮАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧӨННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БӨГҮАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 21 ВТОРНИК № 100 (3812)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

ССРЭ-ниң чогаалчылар Эвилелинин баштаар черинин үшкү пленумунуң ажылы доозулган (1 арын).

Чазын чажып тарыыр культураларны Казахстанда 20 миллион 962 муң гектарны тараан (1 арын).

Сессияның шинтпирлеринде чоннуң күзел-соруу илеретинген (1 арын).

Улус ажыл-агыйының көдүрлүүшкүү дээш (1 арын).

БИСТИҢ ОБЛАСТА: (1 арын).

П. Киселев. — Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам-на бедидер дээш (2 арын).

Тыва автономнуг область хөй ургулардыг иелерни «Ленин алдары» орденнер болгаш «Ленин медалы» медаллдар-биле шаннаар дугайында РСФСР-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Чарлыы (2 арын).

И. Цевменко. — Ниитилиг хөй ажылының күштүг көдүрлүүшкүү дээш (2 арын).

КОЛХОЗ ТУДУУ (3 арын).

Б. Белдир-оол. — Ургуларның чайты ыыттанылтазы (3 арын).

ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Индонезияда чорук турары (4 арын).

Колхозтарда тудугларның темпизин дүргедедир болгаш шынарын экижидер

Үлетпүү болгаш тудугу эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш ССРЭ-ниң Дээди Советинин 7-ги сессиясының шинтпирлеринде сорук киргеш Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бүгү улустуң төөгүзүг улуг байырлалы—Октябрьның 40 чыл ойнга аддар болдурган социалистиг хүлээлелерин чедишкиниг күүседир, ыраажы колхозчу тараачыннарны өглерден чурттага бажыннарынче бүрүү-биле шилчидер соруулганы бо чылын үзе шинтпирлээр дээш темнесежип турарлар.

Областың колхозтары тудугларга хереглээр тудуг ыяжын кезин белеткээрнин планын 93 хуу күүсеткен. Колхозчу тудугжулар ажыл-агый чылының чеди айларының дүргүзүнде 286 чурттага бажыннарын, 24 муң 970 баш мал киреп кажаларны туткан болгаш 731 бажыннарны, 19 муң 696 баш мал киреп кажаларны ам тудуп турар. Чөөн-хемчиктилер 24 муң 185 кубометр ыышты кезин белеткээн, бо талазы-биле хүлээлгелин ажыр күүсеткен. Кестингеш ыыштын хөй кезинин тудуг участоктарында чедиргеш, тудугта хереглеже чогуур дашты четчини-биле белеткээн. 98 чурттага бажынарын тудуп доосхан болгаш ам 51 бажынны тудуп турар. Эрзинчилер ыыш белеткелинин планын ыракта ажыдыган, ыыштын 80 хире хуузун тудуг шолдериже чедирип, тудуг дажының белеткелинин планын ажыр күүсеткен алган болгаш 44 чурттага бажының туткан.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң тудугжулары Чөөн-хемчиктилерниң эгелекчи чоруун деткиннаан. Октябрьның 40 чыл ойнга чедир 30 чурттага бажыннарын, хлеб быжырар черин, чунар-бажынны, малдың 9 кажаларын бүрүн тудуп, ажыглалга киирериве хайнымышкыныг ажылдап турар. Ол колхозтуң тудуг бригадазында комсомолчу эш Амыр-Белинин удуртканы хевозу 4 чурттага бажыннарын туткан ажыглалга киргеш. Чөөн-Хемчикте Жданов аттыг колхозтуң тудугжулары 20 хире бажыннарның ханаларын тудуп доосхан, оргаларын салган. Эш Костезинин болгаш эш Комбунуң удуртканы звенолары 8 чурттага бажыннарын тудар турган, 11-ни туткан.

Колхоз тудугларының бо чамык чедишкиннери-биле чергелештир бар турар хөй четпестерни дарый чайладыры онза негетинин турар. Областа колхоз тудугларының темпизи дыка оожум, оон фактыны чурттага бажычнарының тудуунун планы чүгле 15,8 хуу, мал кажаларны—19,2 хуу, бүдүргелгени — 9,1 хуу, культура-амыырал тудугларны—13,4 хуу күүсетингенин чугаалаарга-ла четчир. Бай-Тайга районнуң колхозтары чурттага бажыннарының тудуунун планын чүгле 5,2 хуу күүсеткени чогенчиг.

Барыын-Хемчик районнуң артельдери бо чылын иниттинин малынга чаныс-даа чаа кажаа тутпаан, чурттага, бүдүргге, культура-амыырал тудугларын коинчуг хожуулдыр турар. «Ленин оруу» колхозтуң чүгле удуртукчуларының бажыннары крышаларлыг болгаш кладовкалардыг, оон оске чурттага бажыннарының барык-ла шуптузу крышалатылнаан болгаш кладовкалары чок.

Сут-Хол, Тоожу районнарның колхозтарында бо чылын тудуу бүрүн доозулган чаа чурттага бажыннары, культура-амыырадың орам-суулары барык чок. Ямзы-бүрү тудугларының хожуудан турарының бир чылдагааны тудуг бригадаларында күш-ажылдың организастаашкының, ферма-на тудугжуларының идепкейн болдурген база оларның күш-ажылының организастаашкының болгаш бүдүргүчүлүүн белеткен тудум-на тудугуун планы күүсетинер болгаш шынары экижир.

Тудугуун шынарын экижилериниң бир кол негелдези болза, чурттага бажыннарын чүгле чаныс аай толевилел ёзугаар тудары болур. Бажыннарының сонгалары ийн кажыт, оон форточкалары кылынган турар. Колхозчу суурларда чурттага бажыны бүрүүнге кладовканы, черим-кажаны, полсадникти кылырын, бажынарны шуптузун крышалаарын колхозчулар чедип алыры чугула. Колхозчу эрге бүрүүнүн бажыны өрүс печкалыг азы плиталыг болур, бажынының ишти столдар, четчир савныг санайлар оске-даа хереклер-биле бүрүн ханыртынар ужуруг. Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунуң баштаар чери чазаныга черинге кылынган столдарны, санайларны, шкафтарны болгаш оске-даа чүүлдерни колхозчуларның ажылдап алган күш-хүннеринин ажынга киирештирип бээр деп турар, оске колхозтар ыныг арга-биле колхозчуларга бажың хереклерни чүге ханырып болбазы.

Колхоз тудугларын чедишкиниг чорударынга бүгү-иниттинин деткимчези улуг ужур-дузалыг. Хоорайларда, районларда албан черлериниң, бүдүргелерниң ажычыннары болгаш албан-хаакчылары колхоз тудуунга шеф ажылын организастаары чугула сорулга.

Колхозтарының тудуг ажылынга—партия райкомнарының, райкүүскомнарының тудугжуларының идепкейн болдургеш база оларның күш-ажылының организастаашкының болгаш бүдүргүчүлүүн белеткен тудум-на тудугуун планы күүсетинер болгаш шынары экижир.

Тудугуун шынарын экижилериниң бир кол негелдези болза, чурттага бажыннарын чүгле чаныс аай толевилел ёзугаар тудары болур. Бажыннарының сонгалары ийн кажыт, оон форточкалары кылынган турар. Колхозчу суурларда чурттага бажыны бүрүүнге кладовканы, черим-кажаны, полсадникти кылырын, бажынарны шуптузун крышалаарын колхозчулар чедип алыры чугула. Колхозчу эрге бүрүүнүн бажыны өрүс печкалыг азы плиталыг болур, бажынының ишти столдар, четчир савныг санайлар оске-даа хереклер-биле бүрүн ханыртынар ужуруг. Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунуң баштаар чери чазаныга черинге кылынган столдарны, санайларны, шкафтарны болгаш оске-даа чүүлдерни колхозчуларның ажылдап алган күш-хүннеринин ажынга киирештирип бээр деп турар, оске колхозтар ыныг арга-биле колхозчуларга бажың хереклерни чүге ханырып болбазы.

Колхоз тудугларын чедишкиниг чорударынга бүгү-иниттинин деткимчези улуг ужур-дузалыг. Хоорайларда, районларда албан черлериниң, бүдүргелерниң ажычыннары болгаш албан-хаакчылары колхоз тудуунга шеф ажылын организастаары чугула сорулга.

Колхозтарының тудуг ажылынга—партия райкомнарының, райкүүскомнарының тудугжуларының идепкейн болдургеш база оларның күш-ажылының организастаашкының болгаш бүдүргүчүлүүн белеткен тудум-на тудугуун планы күүсетинер болгаш шынары экижир.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелинин баштаар черинин үшкү пленумунуң ажылы доозулган

Майның 14-тен 17-ге чедир ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелинин баштаар черинин үшкү пленуму болуп эрткен. Чогаалчылар эвилелинин баштаар черинин секретариалының «СЭКП-ниң XX съезжинин соонда совет чечен чогаалдың хөгжүлеезинин чамык айтырыгларының дугайында» коллективтиг иелеткелин пленумун чугаалажып көргеш. Дөрт хүннернин дургузунда совет чечен чогаалдың хөгжүдезинин амыырадчы чугула айтырыгларын бүгү талазар-биле чугаалажып көргеш. Чогаалыкчы савал берилгиннерге Москванын, Ленинградтын, Украинаның, Белоруссияның, Казахстанның, Грузияның, Узбекистанның, Азербайджанның, Якутияның, Карелияның, Татарияның, Сибирьнин, Ыраккы Чөөн чүктүн болгаш оске-даа эвилелдешкен база автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областларның чогаалчылары киришкилээннер.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелинин баштаар черинин бирги секретары А. Сурков доңчу харыызынга пленумнуң ажылының түнелин кылган.

Чечен чогаалдың ажыл-чорудулгазының бүгүнгү байдалының үнелелинин болгаш оон мөөн сонгаарги сорулгаларының талазы-биле чүве чугаалаан бүгү кижилер чангыс аай бодалыг болганын санал берилгиннери көргүскен деп ол чугаалаан. Совет чечен чогаалдың активинин белик идейлиг, амыырадла болгаш чечен чогаалда болуп турар болуушкуннарны хамыы-биле түнелеп сайгарар талазы-биле ол активтиг улуг аргалыг болуп турарын санал берилгиннерге херечилеп турар. Секретариаттың иелеткелинин дугайында хөй чөптүг шүүмүчүлдүг сагындырыгларны чүве чугаалаанар кылганнар деп эш Сурков чугаалаан.

Чугаалашкан айтырыгның дугайында шинтпир хүлээп алынган. Пленум оон ыңай организастыг айтырыгны база чугаалажып көргеш.

СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге кандидат болгаш СЭКП ТК-ның секретары Д. Т. Шепилов пленумга олурушкан.

(СЭТА).

Чазын чажып тарыыр культураларны Казахстанда 20 миллион 962 муң гектарны тараан

АЛМА-АТА (СЭТА). Казахстан часкы тарыыганы доозар деп турар. Майның баштайгы 15 хүннеринде агаар-бейдүстүн байдалы дыка турум эвес болган. Республиканың Павлодар, Семипалатинск, Чөөн-Казахстан областарының болгаш мурнуу-чөөн таланың хөй районнарынга сооқ дүжүп, чаашкыннар болуп, хар чаттылаан. Бергелерни ажып тиилевишаан, хову ажылдарының чогуур шынарлыг болуруун хандырып турган, совхозтарының болгаш МТС-тернин муң-муң механизаторлары хүн-хүнү-биле нормаларын ажыр күүсеткен турганнар.

Майның 15-ке чедир Казахстанның колхозтары болгаш совхозтары чазын тарыыр культураларны барык 21 миллион гектарны, оон иштинде тараа культураларын кол иуруузунда кыыштас-биле 19,6 миллион гектарны тарааннар.

Республиканың 10 областары кызыытас тарылгазын шагда-ла доосхан болгаш планын дашкаар 400 муң гектарны тарааннар.

Сессияның шинтпирлеринде чоннуң күзел-соруу илеретинген

НИЖНИЙ ТАГИЛ (СЭТА). Нижний-Тагилдың комбинадының цехтеринге ССРЭ-ниң Дээди Советинин сессиясының түнелдериге холбаштырган митинг болган. Митингге эш Батухтин чүве чугаалаан.

— Бистин эрге-чагыргавыстың дээди органының үлетүрүү болгаш тудугуну эргелеп башкарар чорукту организастаарын сайзырангайжыдар дугайында хүлээп алган Хоойлузунда бүгү совет улустуң күзел-соруу илеретинген,— деп ол чугаалаан. Ол хоойлуну ёзугаар иелелдин органнары болгучүгүр болгаш бүдүргелге чоокшулаар, үлетүрүү удуртуруга партия организацияларының болгаш черлер Советтериниң ролю белдир. Фабрикаларның болгаш заводтарның материалтехниктиг хандырылгазын планнарын организастаар талазы-биле хөй четпестер оон ачызында уургатынар, массаларның чогаалыкчы идепкейинге, социалистиг экономиканың чаа күчүлүг көдүрүүшкүүнге улам калбак делгеп ажыттынар.

Ажыл хүнүнүн соонда, бүгү улустуң байырлалы майның 1-ге чедир 4405 тонна немелде металлды бергеш ийнги мартен цехинин кан эзилдирикчилери митингге чыылганнар. Индирде чурттуң эң даарە кан эзилдирикчизи Степан Бикула.

— Сессияның материалдары-биле танышканымның соонда меним ооруңкүүм сеткили хаара түлүп келди,— деп ол чугаалаан. Биске ам моондактар эвээш, чигээт хөй апаар. Неделе каниталы чарыгалары чокка ол-ла күчүлер-биле металл бүдүргелге ковудедип болур бис. Бистин Төрөөн чуртувус улам бай, ажылчы чоннарның амыыралы улам хандырылгалыг апаар. Ол бүгү боду бүде бербес. Сессияның шинтпирлери улам эки ажыдаарынче бисти хүлээлип турар. Бис чылдың хүлээлгезин күүседип — пландан ажыр 1235 тонна каниы берген бис. Ынчалдаа чедип алганывыска докталаас бис. Бистин бригадавыс Улуг Октябрьның дөртен чыл ойнга чедир планын дашкаар 600 тонна металлды эзилдирер деп шинтпирлээн. Комбинаттың бүгү-ле мурнакчы кан эзилдирикчилери бистин үлегеривисти эдерер дээрзинге идегээр бис.

Митингинин киржикчилери мурнунда алган хүлээлгелерин улгаттырарының талазынче аде коорун шинтпирлээннер.

Улус ажыл-агыйының көдүрлүүшкүү дээш

Москванын автомашина дугуй кылыр заводунуң ажылакчылары ССРЭ-ниң Дээди Советинин чедиги сессиясының шинтпирлериниң одуруг бүрүүн хынамчалыг өмчүп, санал-оналы-биле солушчуп турарлар.

— Сессияның шинтпирлери болза бистин Төрөөн чуртувусту улам улуг күчүлүг кылыр, а совет кижилериниң амыырадын — улам чарашчыдарының чаагай соруулгазын салып турар,—деп автопокрышка чыыкчызы эш Верховодко чугаалаан. Ол бүгүнү күш-ажылының кижизиниң хөрээ дээш кылып турарын АКШ-тың конгрессинде болгаш Великобританияның парламентизинде сессияның хүлээп алган Кыйгырыы херечилеп турар. Совет Эвилели, миллион-миллион кижилериниң аны-тыныын камгалаанаан, тайбының камгалалында быжы-биле турун турар.

Чыыкчының бодалын мастер эш Тяжев деткээн. Ол чугаалаана:

— Чөөн-биле чевулежип көргеш, кончуг эки болгаш чугула хемчеглерни партия болгаш чаазак ажылдап кылган. Экономиктиг районнарны болгаш улус ажыл-агый Чөвүлелдерин тургузары чурттуң бүдүрүкчү күштерниге улам улуг делгемин бээр, ажылчы чоннарның чогаалыкчы идепкейинин чаа көдүрлүүшкүүн болдурар. Улус ажыл-агыйының, ыраажы автомобиль үлетүрүүнүн улам ыңай хөгжүдели автомобиль дугуйларынга негелдеп бейдер апаары билдингир. Бистиң сорулгавыс—иштики күрлавырларны ходелишкинче улам калбак-биле кирери болур. Ол чорук продукция бүдүрүү үндүрериниң дыка ковудедир арганы бээр.

(СЭТА).

БИСТИҢ ОБЛАСТА

★ ★ ★ ★

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң мурнакчы саанчызы С. О. Аймаа ол ажылынга ам 4 чыл болган. Оон урулары 6, школада беш оолдары өөренип турар. Саглы көдээ Советинин депутады, чоннуң мурнунга бараан болуур хүлээлгезин ол ак-сеткилдиг күүсеткен. Сая Очуровна Аймаанын ажылдап турары Хорумнуг-Ой фермада номинарны, солунарны делгээн, радиоприемникти тускай бижиин шимеп турган. Мал кажаалары, чурттага тудугдары немежип турар. Фермада чунар бажың база бар.

Фото О. Толгар-оолдуу.

Хлеб быжырыкчызы Чудекпен

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелинин хлеб быжырыкчызы Чудекпен болдуунда сиазашкан ажылынга үргүлчү ак-сеткилдиг ажылдап келген.

Ол эрткен чылын 620 куш-хүнүн ажылдап алган. 1957 чылын чүгле бирги кварталында 12 тонна хлебти быжырар турган, 16 тонна хлеб быжыргаш болгаш хүн нормазын 150 хуу чедир күүсеткен турар.

Хлеб быжырарынга хереглээр 100 кубометр одаар ыышты боду белеткеп алган.

Болдунуң хлебти быжырып билириниң хуржуглазынга колхозчу Доктааны болгаш оглу Дажытыны өөреткен.

Б. САҢ-ХӨӨ.

Бедик сүт саалдазы дээш

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары сүт саалдазын киидеп дээш күженнишкиниг ажылдап турар.

Колхозтуң мурнакчы фермалары: Ак-Бежигинин № 1 фермазы ажыл-агый чылының чеди айларының иниттинде саар инек бүргүзүнден 551 килограмм сүттү, Арыг-Бажының № 2 фермазы 314 килограмм сүттү саалган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга аддар болдурган социалистиг чарыш фермаларның база туе-туе саанчыларының аразында калбарган.

Чеди айлар иниттинде саанчылардан Монгун Дарый 661 килограмм, Сат Байлы 618 килограмм, Куулар Дагаа 467 килограмм сүттү саар инек бүргүзүнден саан алган, фермаларда саанчыларының чаныжының мурнакчылары болган.

Т. САРЫГ-ООЛ.

Кызымаккай хойжу

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу Биче-оол Кунгаажан иниттинин бир колан хой малын 1954 чылдан бээр кадарын келген.

Хойжуга быжыглаан 358 торгуг хойдардан 206 хой хураганнаан, олардан 207 хураганнарны, оларның иниттинде 161 нарын дүктүг хураганнарны менди саңгалап алган.

Б. Кунгаажан кыжын хонар кыштаанда чурттага бажының база 400 баш хой киреп бир кажааны, чазаанда хураган кажаазын тудуп алган.

Б. Кунгаажан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга аддар болдурган социалистиг чарышка киржип, бедиткен бот-хүлээлгелиг ажылдап турар.

С. БАНЧЫК.

Дамба Сулеима Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң саанчызы.
Фото П. Колостуу.

Бедиткен хүлээлгени алган

Барыын-Хемчик районнуң Ворошилов аттыг колхозунуң кежигүнү Тырылаа колхозтуң тудугунга бо чылын болдуунуң күзели-биле бызаңнап эгелээн.

Бызаңчы Тырылаа тудугга хереглээр чөөн чудуктарны хүнде 24—30 метрин чонуп, хүн нормазын 150—175 хуу күүсеп турар. Ам колхозтуң клуб тудугунда ажылдап турар. Клуб тудуун доосхан соонда оске тудугларны кылыр дээш белик хүлээлгени алган.

Д. ШАКТАР.

Аңчыларның олчазы

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң кежигүнү Насургы малдың хоралыг дайзынны бөрүлер-биле демиселди чорудуп турар. Бо чазын 14 оолдуг бөрүнү узуткаан.

М. ШАҢНАА.

• • •

Бай-Тайга районнуң «Малчын» көдээ ажыл-агый артелинин кежигүнүнери Метпээ, Серээ, Бүдүүр олар бо чазын 22 бөрү оолдарын өлүрген.

Малдың дайзынны болур бөрүлерни узуткаар демиселди колхозчулар чорудуп турар.

С. САМБУУ.

«Үлетүрүү болгаш тудугуу эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советинин чедиги сессиязынга эш Хрущевтуң иletкелин Тоожу районнуң «Май бирги» көдээ ажыл-агый артелинин сүт бараан фермазының ажылдакчыларынга СЭКП Тоожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизи эш Соскарның таныштырып турары.

Созу В. ҮЗЕКТИН
Фотозу П. ГОЛЬЦЕВТИН

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам-на бедидер дээш

Кижи ниитилелиниң хөгжүлелиннде чаа үени — коммунизмни үе-чадазын ажыткан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ооны бүгү совет улус болгаш делегейниң дешилгелиг кижи төрелгетени бо чылын байырлап эрттирер. Улуг байырлалга күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерлиг ужуражыр дээн Кызыл хоорайның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей белеткенин турар.

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери бо чылдың бирги кварталында бүдүрүлге планын 117 хуу күүсеттиннаан, ажылдың темпилерни улам дүргеледип турарлар. 1957 чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде доллур болгаш ажыр күүсеттир дээн социалистиг чарыш бүдүрүлге черлериннде калбарган.

Бистиң чүүтүвүстүн бүдүрүкчү күштерни дүрген хөгжүлериниң делгем оруу Октябрьның социалистиг революциязы ажыткан. СЭБП-ниң XX съездиниң шиитпирлерни амыдыралга күүсеттиннаан, социализмден коммунизмге чоорту шилчиринің төөгүлүг сорулгазын совет кижилер Коммунистиг партиялың удургузагы-биле чедишкиннинг боттандырын турарлар.

Социализмден коммунизмге шилчиринин төөгүлүг сорулгазын чедишкиннинг боттандырарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн совсаал чок өзүлдези шиитпирлиг ужур-дузалыг. «Пролетариаттың диктатурازын туруткан соонда бистин бирги эвлегеде планнымыска үнезин сорулга — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери тургусүүнүп келген»—деп улуг Ленин «Совет эрге-чаргырганың эвлегелиг сорулгалары» деп ажылынга бижээн. «Улуг эгелээшкин» деп чүүлүнге В. И. Ленинниң айтыканы болза, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү коммунистиг ниитилелдің тиилээриниң бол чүүлү болур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында В. И. Ленинниң өредилин амыдыралга боттандырбышаан, бага Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ооннга төлептиг ужуражыр дээн Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериниң ажылчыннары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерни, продукцияның бот-үнезин чингедирни чедип ап турарлар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле онзалданы хоорайның бүдүрүлгелери бо чылдың бирги кварталында ажыр күүсеттеннер, а оо онзалда апрель айда базы чедишкиннинг күүсетиннеп.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң ачызында хоорайның үлетпүр бүдүрүлге черлери продукцияны бүдүрүп үндүрериниң планда көрдүнгениниңден 2 миллион рубль түнге ажыр көвүдеткен.

Күш-ажылчы бедик көргүзүүлерни харылзаа эргелелиннде транспорт конторазының коллективи (начальниги эш Баракулов, партия организациязының секретары эш Рыжов) чедип алган. Харылзааның транспортчулары боттарының планын 1957 чылдың баштайгы кварталынга 111,4 хуу күүсеттип, 2,5 мун килограмм бензинни камнап алганнар.

Улуг Октябрьга аалдар болдурган социалистиг чарыш ниитилелге улам ынай сайзырадыгайдыр дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязының хүлээн алган Хоойлузун харылаанын автотранспорт конторазының чоннары, бүгү ажылчыннары улуг сорук киришкиннинг таныжып көргеш, бедиткен чаа хүлээлгелерни алганнар. Дээди Совединиң VII сессиязының үндүрген ол Хоойлузун таныжып көргеш, чоннарны эш Сидеев болдуун автомашинаның капитал септелге чокка ноябрь 7-ге чедир 300 мун километр чедир чорударын хүлээнип алган, эрестиг ажылдан турар. Ол ышкаш ынчалдыр мурнакчылар хоорайның үлетпүр бүдүрүлге черлериннде хөй.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерде бирги эвлегеде бүдүрүлгениң кандыгдаа алырын механизаторлары, ажылчыннарның техниктиг билиин совсаал чок бедидери, оларның ортузунга социалистиг чарышты калбартыры, эгелекчи чаа үүлдерни бүгү талаа-биле деткиири, мурнакчы дуржулганы нептерелири, күш-ажылдың сагыыта-чурумун быжыглаары эргежок чүүлү. Бүдүрүлге черлериниң удургучулары, ыны партия, профсоюз болгаш комсомол организациялары үстүнде айтырыгларже хүн бүрүнүн кычаангейин салыр ужурлуг.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ооннга күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерлиг ужуражыр дээш, бүдүрүлге планнарын ай, квартал санында үүлге чедир эвес, харын ажыр күүсеттир дээн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам-на бедидээлиннер!

П. КИСЕЛЕВ.
СЭБП Кызыл хооркомунуң секретары.

«Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый эргелери үүлге тудут эвес, өске-даа ажыл адырларының талазы-биле Өвүр районда мурнакчы колхозтарының бирээзи Октябрьның аалдарлыг 40 чыл ооннга уткуштур колхозчу өрегелерни чагагайжыды кылдынган чүрүүлгге бажыннары-биле бүрүн хандырары, малга тарымчалыг тудуглары кылыры дээш ажыл колхозта организастыг калбарып турар.

Тудуглар үүлге колхоз төвүнде эвес, сүт-бараан фермаларында харын кыштагларда безин улам көвүдеп турар. Колхозтуң Арыг-Бажында фермазы чараш сууржуган кылдыр өзүп турар. Бо чылын ында чүрүүлгганың чаа 5 бажыннары немешкен. Механизастатынар, иштинде клеткалардыг, 100 инектиг чаа кажаазын кылганын көөрге дыка эки.

Чуруукта: «Коммунизмче орук» колхозтуң тудут бригадазының звеносу Арыг-Бажы фермада 100 бызаа кирер кажааны кылып турары. Ол чаа тудут Октябрь байырлалының бетинде дооступ, бүрүн дериткиннеп турар.

Фото О. Толгар-оолдуу.

Хой кыргылдазынга белеткел

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чадаана МТС-тиң механизаторлары хой кыргылдазын организастыг болгаш чидириг чок эки шынарлыг эрттирер деп шиитпирлеп алганнар. Хой кыргыыр 6 электри агрегаттар ажыглаарынга бүрүн белен. Кыргылданы улуг зоотехник Самбылдың удургулгазы-биле улуг ветеринар Поповтуң, механик Строгоновтуң хыналдаазы-биле эрттирер.

Хой дүгүн шынарлыг болзун дээш кыргылда мурнуунда саванның сүүгга хойларны чуурунга белеткелди колхозтарда чорудуп турар.

Хоорай ногаанчыдылгазы

Бо чылын Чадаана хоорайның кудумчуларын, сессерликтерни болгаш шолдерни ногаанчыдар талазы-биле массалыг воскресниктерни организастаан.

Ол ажылга хоорайның бүгү коллективтери киришкен. Эң ылаңгыя апрель айның төнчүзүнде болган воскресникте 2000 ажыг ыштыны алурткан.

Болдуун төрээн хоорайын чаагайжыдарының херээнге Чадаананың машина-трактор станциязының коллективи Сталин кудумчузунга 200 ыштарны алурткан болгаш ол хире ыштарны күзүн олуртурун хүлээнген.

Аныяк ыштарны хериннээр материалды белеткеп алган.

С. ИКОННИКОВ.

Эки ажылдыг механик

Киномеханик аныяк оол Чимит-Дамбаны областың кинофикация черинден 1951 чылда ыраккы Өвүр районга ажылдыгын чорутканы. Ол 1953 чылга чедир Хандагайты суурга үргүлүү мактаалыг эки ажылдан келген.

Ол үүлге суурга кино үндүрери-биле кызыгаарлатынмаан. Районуң ыраккы сумулары Солчурга, Саглыга, Чаламтыга барып, көжер киноларны үндүрүүлээн. Ол черлерниң ажылчы чоннары анда өөрүшкүүн хей удаа ыларетканнер.

Амгы үеде Чимит-Дамба «Коммунизмче орук» колхозтуң киномеханигинде ажылдан турар. Оон сагыш човангыр эки дузалашканындан мотористен ажылдап турган Серен-Доржу киномеханик болур мергежилди чедип алган, Дүс-Даг ажылдап турар. Ынчалдыр дузалаачыны Чимит-Дамба өске-даа эш-өөрүгге чедиргилээн.

М. СУМУЯА.

Эки ажылдыг садыгжы

Чаа-Хөл районуң Сталин аттыг кодээ ажыл-агый эргелериннде магазин эргелекчизи эш Еронова болдуун хүлээлгелерни ак-сеткиглиг күүсеттир, үлетпүр бараанларынга чоннуң калбак хереглелин эки хандырып турар.

Ук магазин болдуун доктаатынган шактарында ажыттынып турар. Магазинде хереглелиг бараанналры арбын, кандыг бараанларны чон хереглеп турарын эш Еронова садын алыкчылардан соонуургап айтырбышаан, оларның чагыларын өөгүлүп ала чаа-чаа бараанларны райпонуң складынан болу барып соорту ап турар.

Магазинни ишти, дашты арыг-силиг, бараанларны корум-чуруунуг кылыр делгээн. Чонга өөлдек садыгжы эш Еронова садын алыкчыларның хүлүүткелин чедип алган.

Х. БОКТАШ.

Хаван ажаакчызы

Барыын-Хемчик районуң «Комсомол 30 чылы» колхозунга үш чыл бурунгаар чаңгыс-даа хаван чок турган.

1956 чылдың ноябрь айдан эгелээш колхозтуң төрүүр 21 хаваннарын ажаарынга Очурну киирген. Хаван ажаакчызы Очур, зоотехник Сарыглар Октеннин сүмезин өөгүлүп төрүүр хаваннарын сеник чаагай кыш ажырган.

Хаван ажаакчызы Очур ам төрээн 6 хаваннарындан 67 хаван ооларын менди алган. Ам аптан төрүүр хаваннарның ооларын чидириг чокка кангалап алырын хүлээнген.

С. СААЯ.

ЧАА МАГАЗИН

Бызыл хоорайывыстың чеен талазында чаа тудуглар немежин, ынча чүрүттакчыларының саны улам өзүп турар. Ном магазинни ынча чоокта чаа ажыткан. Ук магазинни чаңгыс аай телевизел өөгүлүп кылган.

Чаа магазинде ам янзы-бүрү номнарны, өөредилгенің хереклелдерни салыттап турар. Ук магазин чоннуң хереглелин хандырын эгелээн.

Т. ХЕРТЕК.

Тыва автономнуг областа хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орденнер болгаш „Иениң медалы“ медалдар-биле шаңнаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың август 18-те Чарлыы өөгүлгаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң мурнундан шаңнаары болза:

ТОС УРУГЛАРНЫ ТӨРЭЭН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ

«Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

1. Донгак Саная Балчийевна — Өвүр районуң «Торгалыг» колхозунуң колхозчузу.

ЧЕДИ УРУГЛАРНЫ ТӨРЭЭН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ

«Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

1. Донгак Дыртый Чүсүнмерге — Өвүр районуң Дус-Даг кодээ Совединиң чүрүттакчызы.
2. Монгуш Тургун-оол Самбаевич — Чеен-Хемчик районуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң колхозчузу.
3. Ондар Долгаржаа Окулиевна — Сүт-Хөл районуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
4. Тюлюш Анчымаа Даржаевна — Өвүр районуң «Совет тыванның 5 чылы» колхозунуң колхозчузу.

АЛДЫ УРУГЛАРНЫ ТӨРЭЭН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ

«Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

1. Монгуш Попуннар Седен-Ламаевна — Чеен- Хемчик районуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң колхозчузу.
2. Ондар Дукур Чыргаловна — Чеен-Хемчик районуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
3. Сат Метей-оол Азыраныовна — — Чеен Хемчик районуң «Искра» колхозунуң колхозчузу.

БЕШ УРУГЛАРНЫ ТӨРЭЭН БОЛГАШ КИЖИЗИТКЕН ИЕЛЕРНИ

«Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

1. Аратына Саржинмаа Сонта — Хову-Аксы суурнуң чүрүттакчызы.
2. Валянская Вера Никитична — Таңды районуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчузу.
3. Глушкова Евдокия Савельевна — Баа-Хем районуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң колхозчузу.
4. Грибцова Анастасия Дмитриевна — Таңды районуң Бай-Хаак суурнуң чүрүттакчызы.
5. Дуран Конгуш Динмейовна—Чеен-Хемчик районуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
6. Кегел Сирженмаа Монгушовна — Таңды районуң Буденный аттыг колхозунуң колхозчузу.
7. Кумугет Серенамык Донгураковна— Чеен-Хемчик районуң «Большевик» колхозунуң колхозчузу.
8. Куулар Бекмаа Баазановна—Чеен-Хемчик районуң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчузу.
9. Куулар Бошкар Эртине-Очуровна— Чеен-Хемчик районуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң колхозчузу.
10. Майынды Александра Арагачиевна — Хову-Аксы суурнуң чүрүттакчызы.
11. Миндинмей Дончаймаа Корагар — Таңды районуң «Революцияның чаңгыжы» колхозунуң колхозчузу.
12. Монгуш Долба Мажыкыовна — Чеен-Хемчик районуң «Искра» колхозунуң колхозчузу.
13. Монгуш Эник-оол Байыровна Чеен-Хемчик районуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
14. Өртемей Селинмаа Хойукпановна— Баа-Хем районуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң колхозчузу.
15. Оюн Толзатмаа Арапчиновна—Таңды районуң «Кызыл партизан» колхозунуң колхозчузу.
16. Ондар Серен Сегбейовна — Таңды районуң «Кызыл партизан» колхозунуң колхозчузу.
17. Ондар Часылак Чамбаловна — Чеен-Хемчик районуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
18. Ондар Чимитей Өлүт-Арыовна — Сүт-Хөл районуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
19. Сат Серемаа Балдановна — Сүт-Хөл районуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
20. Тому Чимбир Сыян — Баа-Хем районуң «Кызыл тук» колхозунуң колхозчузу.
21. Харлова Анна Васильевна—Баа-Хем районуң ажылакчызы.
22. Юткина Евдокия Ивановна— Баа-Хем районда башкы.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ТАРАСОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары И. ЗИМИН.

Номчукчуларның биске бижип турары

Чеен-Хемчик районуң Жданов аттыг кодээ ажыл-агый эргелиннде школаның өөренгичилери колхозчу суурну негаанчыдарынга идепкейлиг киржип турарлар. Өөренгичилер бо чазын 1500 ыштыны алурткан.

Х. Адышаа.

Чаа-Хөл районуң «Тимелге» колхозунуң баштаар чери суурну, фермаларны бөлгаш бригадаларны сүт-биле хандырар дээш кудуктарны кастырып турар. Колхоз төвүнде 2, Ак-Талда огород шелүүнде 1 кудуктарны казып ажыглаада киирген.

К. Ховалыг.

Бэй-Тайга районуң «Маячын» колхозунуң тудугшулары бо чылын шаар малга 10 чаа кажааларны тутканы. Ам 11 кажааның тудуун кылып турарлар. Улуг Октябрьның 40 чыл ооннга чедир мал кажааларының тудуун доозар дугайында тудугшулар хүлээлге алган.

С. Седип.

Төмө районуң «Май бири» колхозунуң ажчызы А. Мырлаа 1956—57 чылдың ажыыр сезонунда 21 киш, 150 диин өлүрген. Мырлаа чоокта чаа 6 ооллуг бир боруну бөлөп алган.

А. КУСКЕМЕЙ.

Ниитиниң хой ажылының күштүг көдүрлүүшкүнү дээш

Тывага хой ажылын хөгжүдери мал ажылынга чүгүлө черии эзлеп турар. Колхозтар бүгү орулганың 60 хуу хирезин мал ажылынган ап турар, а бүгү малдың баш санының 80 хуузун хой, ошку эзлеп турар болгаш мал ажылының бүгү орулгазының 40 хуузун берип турар. Бүгү мыйыстыг бода малдан, азы ниити шыл ажылынган колхозтар кайы хире орулга ап турар болгуур, ол хирени хойлар берип турар.

Хой ажылын хөгжүдериниге бойдустун кайгамчык эки байдалдары бистиң областа бары бүүдүгге билингир. Эки байлак өөттүг делген ондар колхоз бүрүзүнде хойларның ниити санынга нарын болган чартык нарын дүктүг хойлар 22,7 хуу, чартык бөдүүн дүктүг хойлар 43,5 хуу, каракуль — 21 хуу турарын колхозтар телевизел турар. Областың бүгү колхозтарынга беш чылдың төнчүзүнде хой бүрүзүнден ортумак дүк кыргылдазын 2,7 кг чедирер болгаш дүктүн ниити чыыдазын 4,5 катан көвүдедир.

Бо сорулгалар ынчыг-ла чиик эвес болуру чугаажок. Кодээ ажыл-агайның тускай эртемнигленнинің, практиктиг ажылакчыларның болгаш чүүн-даа мурнунда колхозтарның хойжуларының үүлге бир деннинг кызымаккай ажылы-биле оларны шиитпирлен болгур. Хойларның баш санын өстүрүүде, оларның продуктулуун бедидерде хамыктың мурнунда янзы-бүрү чылдагаанардан хойларның олүмүн дыка кызырары, төрүүр малдың кызыраашкынын үзүткаары эргежок чүүлү.

Бир эвес эрткен чылдың түнелги дег ажылдаар болза беш чылдың планын чедишкиннинг күүседири берге дээрзин билир керек. Эрткен чылын колхозтар төрүүр 100 хой бүрүзүнден-не үүлге 88 хураганы алган. Чаш малдың 6,2 хуузу болган 32 мун баш улуг хой, ошку өлген. Колхозтар чыл дургузунда хой, ошкүүн баш санын 21 хуу көвүдеткен, бир эвес чидириги болдурбаан болза, оон кырынга 7,5 хууну база немээн турар ийик.

Баш санын көвүдериг-биле чергелештир хой ажылын колхозтарның бедик продуктулуг болган орулгалыг адыры болдуварын кол сорулга кылыр салыр ужурлуг бис. Бистe үүлге дүк кыргылдазы куду болуп турар эвес, оон-биле кады дүктүн шынары база кончуг куду. Чамдык кезин өлүг хыган болур куду шынарлыг дүктү дужаганынган колхозтар күүгеден өөрүн телевир ап турар. Ол черүк ниити колхозтун-даа, колхозчуларын-даа экономиказынга багай сазыдарлыг.

Чемгерилгенің, ажаалда азыралдың эки байдалдары чокта база уксаалыг шынарын экижитпээже хой ажылының продуктулуун бедилип шыдавас.

Бистиң областың колхозтарынга өске чөлдерден каракуль хойларны эккеп турган болгаш эккеп турар. Оларны-биле тус черниң бөдүүн дүктүг хойларын эдериштирген, өзөөн хой колхозтар каракуль хураган кештерин ап эгелээн болгаш ону сатканындан боттарының орулгаларын дыка бедиткеннер. Чамдык колхозтар Алтайның мериноз кошкарларын эккеп, оларны-биле хойларны эдериштирип эгелээннер. Бир өске колхозтар хамык чүвени холуп турун берген чүүл бар, оларның хойларынга каракуль, алтай, прекос болган өске уксаанын-даа кошкарлары бар. Чаңгыс кодан хойга бо бүгүнү хөгүүрге, хой ажылынга үүлге хора чедиреррден өске чүүл-даа бербес. Моон ужурунда үрелел ажылын үүлге хойжулар эвес, харын хамыктың мурнунда ол ажыы дээш харысалганы чүүктээр ужурлуг бүгү ээответиринарының тускай эртемнигленнери чорудар керек.

Үрелел ажылын чер-чериниң байдалдарын барыдаалап бодамчалыг чорудар. Бир-аай нарын болган чартык нарын дүктүг хойларны өстүрүп алыр дээш тус черниң кыс хойларын нарын дүктүг кошкарлар-биле эдериштирер.

Маңаа ынчыг сорулганы салыр: биреэде, дүкүр продуктулуун бедидер, оон шынарын экижидер; ийиде, чер-черниң байдалдарынга, бүүдүн чылдың дургузунда одар ажаалдазының байдалынга тус черниң хойларының шыдамыккай болган тааржыр үнелиг шынарларын чаа өстүрген хойларга быжыглаарын орадлажыр.

Хой ажылының шынарын улам ынай экижидериннге карачаңгыс шын орук тарын боозадылга болур. Суда эдериштирилгеге болаарга тарын боозадылганын үезинде бүдүрүкчүлер эвээш негетиннер. 1955 чылда областың колхозтарынга тарын боозадылганың пунктулары 61 турган болза эрткен чылын 94 четкен, тарын боозаткан хойларның саны 51 мун гурганынган 132 мун беш четкен, оон иштинде 100 мун хире хойну нарын дүктүг кошкарларын үрези-биле тарын боозаткан.

Эрткен чылын тарын боозадылганы Өвүр, Тес-Хем, Бии-Хем болган Сүт-Хөл районнарының колхозтары эки организастап, боттарының планнарын ажыр күүсеттеннер. Ол ажылды Таңды, Улуг-Хем, Баа-Хөл болган Бай-Тайга районнарының колхозтарынга багай организастаан. Таңды районуң Калинин аттыг колхозу тарын боозадылганы херек кырында үсвен болгаш нарын дүктүг кошкарлар-биле чаңгыс-даа хойну тарын боозатпаан.

Апрель-май айларда төрүүгеен хураганнарга боларга, эрте-чазын алдыган хураганнар бирги кыргылдада оранчок хой дүктүг бөөр болгаш артык шыдамыккай болгуун практика көргүүн турар. Ынчыг турбуже Улуг-Хем, Таңды болгаш Баа-Хем районнарының өзөөн хой колхозтары чаш малдарга эки шынарлыг, чылыг кажаалар чогунга сыдаглаан алгаш, күзүн хой эдериштирилгеге өшбиле сонгаарлаалын турар чүүл бар. Оон соонда таварышкан-на кошкарлар-биле суда эдерилгени чорудуп турарынган чамдык хойлар кызыран турар болгаш хойларның өөлдашкынын планныг эвес чорун турар. Чаш малга оран-суур белеткеп албаан болгуун бурууз-биле тарын боозадылганы ой-шаанга чорутпайн базары маңаа чөптүг чыдагаан эвес.

Хойларны дүрген сайзыралар диле. нарын дүктүг уксаанын кошкарлары-биле хойнуң тарын боозадылганын ынчыгы чорудар ужурлуг. Бо ажылга үүлге эки кажаалар негетиннер эвес, харын бөдүүн, ыыктыг, концентраттыг болгаш өске-даа четкир хемчеглиг ченнерни белеткээри база негетиннер.

Хой ажылын сайзырадырын чугаалап турган, ошку ажылының дугайын үүтүп болбас бис. Бөдүүн дүктүг хойларга болаарга безин бистe ошкүүнүн орулгазы шоолуг эвес, оон дүгү-даа, дириг деңзизи-даа эвээш деп чүве билдингир. Ынчалзажок ошку малды улуткаар деп айтырыг турун болбас ужурлуг. Үүлге дизе, одар ажаалдазынга ошку эвээш негелелиг болгаш шыдамыккай, хойлар чедип шыдавас кадыр дагларның, дуруг хаяларның оңдунга ол чедип шыдаар.

Өшкүнү эки аырап өстүрер болза, оон эзт, сүдүнден ангыла кайгамчык эки чоокту алыр. Нарын дүк белеткелин үүлге хой дүгү-биле эвес, харын ошку чоогун чыырын организастаарының күселиннге база көвүдедир болур. Оон ынай белеткел ортээ-биле алырга, бирги дыраанының соонда ошку чоогунун бир килограммының ортээ 300 рубль азы хойнуң бир кг нарын дүгүнүн үнезиннен барык 9 катан ажыг болур. Моон ужурунда бистиң колхозтарывыс ошкүнү хереккe албас чорукту чайлаткаш, оон шынарын сайзырадырынче кирже чогуур.

Чамдык колхозтар ам барык ийи чыл хиреде өске областардаа зигор ошкүлерни эккеп турар. Ол ошкүлер тус черниң ошкүлерин экижидериннге дузалыг болгаш чоокку үеде колхозтар экижиткен уксаалыг ошкүлериг болуру чугаажок.

Дүк кыргылдазын бедидери болгаш оон шынарын экижидер талазы-биле хемчеглер-биле чергелештир колхозтарның, хойжуларның болгаш мал ажылының тускай эртемнигленнериниң бир чугула сорулгазы болза, хойларның эткир продуктулуун бедидери болур. Тус черниң хойларын уксаалыг бүдүрүкчүлер-биле эдериштирер хемчеглерни чорудары хойнуң дириг деңзизин көвүдедирин хандырар. Ынчалзаа хойларны одарладын семиртир чорук оларның эткир продуктулуун көвүдедир талазы-биле кол хемчет болуп артар ужурлуг. Бо чылын областың колхозтары 120 мун баш хой, ошкүнү азы эрткен чылга удур 51 хуу хойну одарладын семиртир сорулгачыл салган. Ам колхоз, хойжу бүрүзүнүң, мал ажылының тускай эртемнери бүрүзүнүң сорулгазы болза, бо сорулганы алдарамчы-биле күүсеткен, чүрүттүг чиик эртемнер, өзөр эзтти базары болур.

Мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарының болан хойларны үзүп тургузар талазы-биле дуржулганын кычаангейлиг өөренип көөрү чугула. Бир коданны 400—500 баш хой кылдыр улаттыр организастаары бичии түрмек коданнарга боларга, күш-ажылдың чарыгдыгы эвээш болгаш продукцияның бот-үнезин чиик болурун практика көргүүн турар. Бир коданга үзер хойларның составы колдуунда чаңгыс аай болуру чугула. Чижээ, бирээ төрүүр хойлар азы детпелер болгаш иртпир болур.

Хой ажылынга кол кижи хойжу болур, оон мергежилиннен, ажылга күзелсорулган хой ажылынга чедишкиннер улуг-биле хамаржыр. Колхозтарның баштаар черлери, район организациялары, МТС-териниң удуртукчулары болгаш оларның тускай эртемнигленнери хойжулар дугайында онза сагыш салыр ужурлуг.

Хамыктың мурнунда хойжуларга ажыдыраа-чүрүттүлгевин эки байдалдарын тургузар херек. Кышкы одарларга бүгү хойжулар чүрүттүлгге бажыннарлыг турар ужурлуг. Хойжуларның күш-ажылын болгаш оон телевирин шын организастаары чугула айтырыгларның бирээзи.

Немелде күш-хүннерни санаар, ай санынга аванс тыпсыр, база эдержилгени, малдың өөлдашкынын ой-шаанда чорутканы дээш, чаш малды болгаш улуг хойларны чүс хуу кангалап алганы дээш, хойларның эки күш-деңгиллеги дээш, хой ажылынга бедик көргүүлерни, ылаңгыя төрүүр чүс хой бүрүгнилеп хой хураганны алганы, арбын болгаш шынарлыг дүк кыргылдазы дээш хойжуларны өөрүүн иткиир хемчеглерни херек кырынга организастаар керек.

И. ЦЕВМЕНКО,
областың кодээ ажыл-агый эргелериниң начальниги.

Колхозтудуу

Тудугларны шынарлыг доозар дээш

Чөөн-Хемчик районнун колхозтарының тудугжулары тудуг ажылын калбак темпилиг чорудуп, тудуг планын өй-шаапда эки шынарлыг доозар дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Бүгү колхозтарның сес тудуг бригадаларында ам 550 кижилер, 151 тергелиг аттар, прицептиг 12 автомашиналар быжыглатынган.

Районнун колхозтары бо чылын тудугларга хереглетинер 17.482 кубометр тудуг ыяжы белеткээр планныг турган, 24185 кубометрни белеткээн, оон 13138 кубометрни тудуг шөлдериндe дүжүргеен. 250 чуртталга бажыннары тудар планыгдан 88 бажыннарның тудуун дооскан. Бир клубту, ийи чунар бажынны тутклаш, ажыглалда киргген. Ам 98 чуртталга бажыннары, 2 улуг клуб болгаш өске-даа культура-амыдырал тудугларының тудуушкуну доостурунун кырында туруп турар.

Колхозтарда тудугларның темпизин дүргөдөлир дугайында районнун партия, совет органнары улуг кичээнгей салып турар. Чижээ, райкүүсөм коллективи Сталин аттыг колхозту шефке алган, чартык ай иштинде электри станциязының тудуун доозуп берген. Райпо коллективи Ленин аттыг колхозта 20 кубометр ыяшты бодунун транспортту-биле сөөртүп бербишаан, ында тудуп турар клубтуг 32 сонгаларын чазаан, шилдеп, бүдүп, база 100 калбак шиферни салып берген. Ол ышкаш Баян-Талада, Хорум-Дагда, Хөндергейде, Чыргакыда, школаларның башкылары шефке алган колхозтарында тудуг ажылын дүргедериниң талазы-биле боттуг дузаны көргүзүп турар.

Районнун колхозчу тудугжулары чурт материалдары туйбу, саман, чугай, даш белеткелин массалыг чорудуп турар.

М. ОЧУР.

Клуб тудуунда

Чөөн-Хемчик районнун Жданов аттыг колхозта херааженнерниң тудуг бригадазын организастап тургускан. Ында 32 херааженнерни бир бригада кылдыр үзүп тургускан.

Ол бригада коммунист Семистейнин удуртулгазы-биле клуб тудуунун фундаментизин кылган. Тудуг бригадазында херааженнерден Тарбаган, Хенче-Көк, Бичe-Уруг олар хүн нормазын 125—150 хуу күүседип турарлар.

Тудугжулар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ооннга уткуштур клуб тудуун доозары-биле хүлээлгени алган.

С. МОНГУШ.

Шефчилерниң дузазы

Эрзин районнун төвүнде албан организация черлериниң коллективтери колхозтудугларына шеф ажылын организастап турар. СЭБП райкомунун болгаш райкүүсөмнүн коллективтери «Коммунизмче өрүк» колхозка баштайгы шефти чорутган. Олар даш материалдыг хой кажаазының тудуун эгелээн. Кажааны 12 ажыл хүннериндe доозарын хүлээнгеш, ол хүн элээн ажылдарны кылган.

Бир хүн ажылдаш, автомашина-биле 12 улуг чагыларны, узуну 7 метр, оорга кылыр 7 чудуктарны, 8 метр узун туртуг 32 чудуктарны, 500 сыраларны сөөртүп алган. Тудугга хереглаар той дөвүрак, чугай болгаш алезинни база белеткээннер.

Шефчилериниң тудуп турары ол кажааны хөлезилиг кылырган болза, анаа 15 мүн рубль чарыгалды үндүрери негетинер турган. Колхозтун хой кадарчызы кышка удур чаа даш кажааны чоокку хүннерде хүлээп алыр.

С. БАНЧИК.

Улам күжениишкинниг ажылдаар мен

Эрзин районнун «Бызыл сылыс» колхозу организастатынганының баштайгы хүннериндeн эгелээш, тудуг бригадазынга тудугжу болуп ажылдап келген мен.

Тудугжу болурун күзеп чораан мен. Мээң ол күзелим ам боттанган. Эткен үеним иштинде тудуг бригадазында өске тудугжулар-биле кады элээн күжениишкиниг ажылдап келдим.

Чуртталганың 100 ажыг бажыннарындан ангыла амгы суурда бүдүрүлге тудуглары, культура-амыдырал тудуглары: клуб, библиотека, эмнелге болгаш школалар туттунган.

Тудуг бригадазынга тудугжу болуп, ам чеди чыл хире ажылдап турар мен. Суурда туттунган чуртталга, бүдүрүлге, культура-амыдырал тудугларының кылыгларынга колдуунда киришкен мен.

Тудуг ажылынга үр үеде ажылдап, тудугнун чаа аргаларынга өөренип ап, ажыктыг чүүлдерни аныяк тудугжуларга дамчыдып, оларны өөредип турар мен. Мээң чанымга өөреникчилеп киргилээн аныяк тудугжулар Янчынмаа, Содунам, Маннай олар чоокта чаа-ла ыяшты кертип безин билбес турганнар. Олар ам колхозтун мурнакчы тудугжулары болу бергеен.

Колхозта тудуг ажылы чедишкиниг чорup турар деп тудугжулар бистер сагыш ооҗуктуруп болбас ужурлуг бис. Колхозтун тудуг ажылында четпестер хөй. Бажыннарның хөй кезиниң крышалары, кладовкалары чок. Чангыс аай хевирлиг тудугларны тударының чурумун тудугжулар эки сагывайн, чамдыкта ол чурумну үреп турар. Чурттаар бажыннар чогундан ам-даа өглерде чурттап турар 30 ажыг өрегелер бар болгаш иштинин малы эки шынарлыг чылыг кажаалар-биле четче хандыртынмаан.

Мен ам электри станциязының тудуушкунунда ажылдап турар мен. Бригаланың кежигүннериниң болунга алган иштин хүлээлгезин ёзугаар өске тудугжулардан тудак чок, улам күжениишкиниг ажылдаар мен.

К. КАЛИН.

ОБЛАСТЫҢ ШКОЛАЛАРЫНДА

Чаа өөредилге чылынга белеткел

Чөөн-Хемчик районнун Нйме чеди чыл школазы 1957—58 өөредилге чылынга белеткел ажылдарын чорудуп эгелээн.

Одалгага хереглаар 1300 кубометр ыяшты белеткээн болгаш школа чанында 800 кубометрни сөөртүп алган.

Тудуг материалдарындан 10 мүн туйбуну, 22 кубометр манзыны, 12 кубометр щетти белеткеп алган.

Школа септелгезиниң белеткелинде Бонгар, Белек, Куупай болгаш оон-даа өске ажылчыннар ан-не идепкейлиг ажылдап, септелгени июль айның 1-де доозар дээш бедиткен хүлээлгени алган.

К. МАШПАК-ООЛ.

Школа ажылы бүгү-ниитиниң херээ

Баян-Хем районнун Кочетов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар черинда чеди чыл школазының ажылынга боттуг дузалап турар. Келир өөредилге чылынга уткуштур үүрмек септелгелерге хереглаар дилген материал-биле школаны бүрүн хандырган. Ам школада септелге эгелей берген.

Колхозчу ада-нелериниң дузалашканы-биле келир өөредилге чылында одаар 700 кубометр ыяш бүрүн белеткетинген. Кызылдаа, Седип-оол, Шипилин олар токпак белеткээринге вызымак ажылдап, өскелерге үлегерин көргүскен.

Колхоз баштаар черн өөредилге чылының дүргүзүнде школага 1500 рубльди халаска дузалаан. Өөреникчилер болгаш башкылар коллективи хостуг үелерде колхоз бүдүрүлгезинде идепкейлиг киржип турар.

Д. ДАВАА.

Школачыларның дузазы

Чаа-Хөл районнун Ак-Туругнун ортумак школазының өөреникчилери Ленин аттыг колхозтун сүт-бараан фермазынга воскресник чорутган. Инек кажаазының иштин аштап, арыглап бергеннер, анаа 30 ажыг өөреникчилер ажылданнар.

Воскресник эрткен соонда саанчылар чаш быжаларны канчаар азырап, чемгерип турарын өөреникчилерге сонуургадып көргүскен. Комсомолчу Маадыр, Хемчик, Белек-Байыр болгаш өскелер-даа ажылга мурнакчы чорууп көргүскен.

М. ШУУДРА.

Эки ажылдап турар

Чөөн-Хемчик районнун Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң төвүнде районнун тараа пунктузунун конторазының салбырының эргелекчизинге О. Намбар 1955 чылдан бээр ажылдап келген.

Намбар бодунун онаашкан ажылынга ак-сеткилдиг, кызымаккай ажылдап келген. Тараа кургадыр шаннарны херимнеп кылыргган. Ам арыглаар машина, херекседдернин септелгезин кылып турар.

С. МОНГУШ.

Найыралдыг улуг өг-бүле

Федоткиннериниң өг-бүлезинге эртен эртеден орай кежээге чедир катыы хөглүг. Максим Фадеевич болгаш Матрена Федотовна олар он ийи уругларлыг. Оларның улуг уруглары өөредилгени дооскаш, ам ажылдап турар, ийи оолдары—Алексей болгаш Николай шериг албанында, бичиилери өөренип турар. Уруу Александра медицина училищезин дооскаш, ам яслида сестралап турар. Бир оглу Василий Полиграфия институдун дооскаш диплом алган.

Федоткиннериниң өг-бүлези 75 муи чыгыы рубль күрүне пособиезин алган. Оларның уруглары профэвилел организациязының күсели-биле пионер лагерьлеринче чорup турар.

Чурукта: Матрена Федотовна болгаш Максим Фадеевич боттарының уругларының арызында. (СЭТА)-ның пресслишези.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Бүдүрүлге практиказын ынчаар эрттирип болбас

Кызылдың механизация училищезиниң өөреникчилери 29 кижи бүдүрүлге практиказын эрттирери-биле Сарыг-Сеттиң машина-трактор станциязынга апрель айның 15-те чедип келгеннер. Өөреникчилериниң кол сорулгазы МТС-тин механиктериниң удуртулгазы-биле комбайннар септелгезин херек кырынга чорулары болуп турган. Өөредилгенин болгаш практиканың программазы 194 шакка көрдүнген турган. Ынчаарга, МТС-тин специалистери училищенин өөреникчилерин комбайннарны септаэринге, ажылдадырынга (ында келир үениң комбайнерлери келген) өөредир, оларны өөредилгени шингээдип алганын барымдаалап тускай демдектерни (оценкаларны) салыр ужурлуг турган.

Ындыг турбуже, өөреникчилериниң бүдүрүлге практиказы организас чок байдалдыг эрттип турар. Олар чангыс-даа комбайн септеваннер, чүгле чаа келгеен чангыс силос комбайнын эптээннер. МТС-тин дирекция чери өөреникчилерни өскээр, доора ажылларга ажыглаан. Өөреникчилер колдуунда-ла МТС-тин девискаарын аштаарынга, ынай-баар октап каапкан везектерни чыырынга, бок сөөртүрүнге ажылдап турганнар. Адак сөөлүнде МТС-тин удуртуччулары өөреникчилерни чунар бажын тудуунга, даш белеткээринге ажылдаарынга сүмелээннер. Өөреникчилер оон ойталаанныр.

—Комбайнерлер ам часкы шөл ажылдарында турарлар. Олар комбайнларын чүгле боттары септээрлер—деп, МТМ эргелекчизи эш Целигуем медеглевишаан өөреникчилерни комбайн септелгезинче киирбээн.

Комбайнерлер часкы шөл ажылдарында турары шын-на. Ынчалзажок өөреникчилериниң бүдүрүлге практиказын шын организастаарының бүгү аргалары МТС-те бар.

— Өөренип алган чүве-даа чок, ажыктыг ажыл-даа кылбайн хей тур бис. Оон орнунга колхозтарның ийикпе, азы совхозтарның шөлдериниге часкы шөл ажылдарының үезинде ажылдаан болзувусса, боттарывыска-даа, хөй-ниитиге-даа ажыктыг болур ийик—деп, өөреникчилер Владимир Даңзырын, Даш-оол Хингет, Михаил Даҗы болгаш өскелер-даа хомудап чугаалажып турарлар.

Өөреникчилерни удуртуп, баштап чоруур механик эш Москаленко база харысалга чок болуп турарын айтса чогуур. Ол өөреникчилериниң өөредилгезин, практиказын МТС-тин дирекциязы-биле дугуржуп тургаш шын организастаар хүдээлгейиг тургаш-ла, апрель 30-де Бызыле «байырлап» киргеш, май 7-де келген.

Механизация училищезиниң өөреникчилериниң бүдүрүлге практиказын багай организастаан кижилер ол дугайын харыылаар апаары чугаажок, чүге дээрге, чүгле теориядан болгаш практиканы эки шингээдип алган комбайнер ховунун корабли—комбайнны эки башкарып шыдаар.

С. ТАМБА,
«Шынның» корреспондентизи.

Клубту культураның одаа болдурар

Өвүр районнун Торгалыгда «Совет Тыванын беш чылы» көдээ ажыл-агый артелинде 200 олуттуг дыка эки клуб бар. Ону кылырда концерт, шин көргүзеринге, кежээлер организастаарынга болгаш кино-даа үндүрериниге тааарымчалыг болдурган.

Чаа-Суурда ол көдээ клубтун (эргелекчизи Д. Уйнук-оол) иштики дериле шимелдези багай эвес. Полит-массалыг кижизидилге ажылын чорударынга тааарымчалыг шак ындыг культура албан черин ында парторганизация (секретары эш Доржу) болгаш Торгалыг көдээ Совет (даргазы эш Ажы-оол) чөп ажыглап шыдавайн турары хомуланчыг.

Клуб чөвүлелиниң кежигүннериниге 1956 чылда 6 кижи турган, олар кандыг-даа ажыл чорутпаан. Клубтун ынчаардагы эргелекчизи турган Балбак-оол чурум үреп шиитирген. Негелде чок, ылаңгыя кижизидилге ажылының кошкак тургустунганындан хөй-ниитичи аныяк тудугжулар Янчынмаа, Содунам, Маннай олар чоокта чаа-ла ыяшты кертип безин билбес турганнар. Олар ам колхозтун мурнакчы тудугжулары болу бергеен.

Колхозта тудуг ажылы чедишкиниг чорup турар деп тудугжулар бистер сагыш ооҗуктуруп болбас ужурлуг бис. Колхозтун тудуг ажылында четпестер хөй. Бажыннарның хөй кезиниң крышалары, кладовкалары чок. Чангыс аай хевирлиг тудугларны тударының чурумун тудугжулар эки сагывайн, чамдыкта ол чурумну үреп турар. Чурттаар бажыннар чогундан ам-даа өглерде чурттап турар 30 ажыг өрегелер бар болгаш иштинин малы эки шынарлыг чылыг кажаалар-биле четче хандыртынмаан.

Мен ам электри станциязының тудуушкунунда ажылдап турар мен. Бригаланың кежигүннериниң болунга алган иштин хүлээлгезин ёзугаар өске тудугжулардан тудак чок, улам күжениишкиниг ажылдаар мен.

К. КАЛИН.

ПАРЛАТЫНМААН ЧАГААЛАРНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Сүт-Хөл районнун Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү О. Комун-оол 1955 чылдың июнь айда аңдын оорга алыскаш, Чөөн-Хемчик районнун «Октябрь 30 чылы» колхозунун колхозчузу М. Калзанның оорлап алган эдилеп турарын билгеш, Сүт-Хөл районнун шагаа черинге 1955 чылның сентябрь айда билдирткен. Шагаа черинге ук аңны оорлаанын Калзан өчээн болзадаа, шагаа чери Калзанның херээн 1957 чылдың марттың эгезинге чедир узамыктырып, аңдын эгитирип бербейн турарын Комун-оол редакцияга бижээн. Ол дугайын редакция облküүсөмнүн иштики херектер эргелелинге медээлээн.

Иштики херектер эргелелиниң редакцияга дыннатканы болза, Комун-оолдун аңдын оорлаан оорну кеземе харыысалгазынче киргген, оорнун хереэн узамдыктырып турган шагаа ажылдакчызынга хемчег көргүскен.

УРУГЛАРНЫҢ ЧАЙГЫ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Өөредилге чылының төнчүзүнге чедир санныг хонуктар арткан. Май айның 24-те I—II болгаш III класстарның өөреникчилери өөредилгезин дооскаш, дыштанылгазын эгелээр. Арткан класстарның өөреникчилери июнь 10-га чедир өөредилгезин доозарлар.

Өөредилге чылының 9 айларының дүргүзүнде бистиң школачыларывыс эртемнериниң үндезиннерин шингээдип алыр дээш угаан болгаш күш-шыдал талазы-биле улуг күжениишкиннерни үндүргенбер. Ол улуг күжениишкиниг ажылдарының соонда оларга таарыштыр организастатынган солун, ажыктыг дыштанылга эргежок чугула.

Улус өөредилгезиниң организары, школаларның дирекция черлери болгаш комсомол, профэвилел организациялары школачыларга ындыг дыштанылганы организастаар хүлээлгелиг. Дыштанылганы организастаар хемчеглерге Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чыл бүрүде улуг кичээнгейни салып турар.

Өөреникчилериниң чайгы дыштанылгазын солун, утка-шынарлыг болгаш ону ниитиниң ажыктыг күш-ажылы-биле холбаштыр организастаары—областың школаларының практиктиг чанчылы болу берген. Мурнунда эрткен чылдарда хөй-хөй өөреникчилер боттарының организмин быжыглап, дамыктыргаш, күш-ажылчы чанчылдарны шингээдип ап, дараазында өөредилге чылынче чаа-чаа күштерни немеп алгаш, кээп турганнар.

Бо чылын өөреникчилериниң дыштанылгазын улам-на солун, утка шынарлыг кылдыр организастаар сорулга-биле комсомолдун область комитеди болгаш улус өөредилгезиниң кылдизи база уругларның областа туристер станциязы калбак хемчеглерни чогаадып кылганнар. Ол хемчеглер чангыс талалыг болбазын дээш ында Октябрьның социалистиг революциязының 40 чыл ооннуң белеткелинге болгаш делегей аныякарының VI фестивалынга өөреникчи аныяктарның калбак киржилгези база көрдүнген. Ол хемчеглериниң эгези организас талазы-биле багай эвес эрткилээн.

Өөреникчилериниң март дыштанылгазынга чедир школа бүрүзүнге фестивальга турасказатынган уран-чүүлдүн, хол-биле кылган янзы-бүрү кылыгларның делгелгезиниң көргүзүглери эрткен. Район төптеринге школачыларның боттывынгыр уран-чүүлериниң кылыгларының делгелгелериниң көрүлдези база эрткилээн. Эткен чылдарга деннээргe ол көргүзүглер элээн шынарлыг болгаш массалыг болган. Көргүзүглерге белеткелдер школачыларның коллективтиг, организастыг чурумнуг чоруун күштелдирген. Ынчангаш ол белеткелдериниң үезинде дыка хөй өөреникчилер угаанның ажыктыг дыштанылгазын алганнар.

Школачыларның уран чүүл көргүлдези областың школаларының өөреникчилериниң шилитинген уран-чүүл коллективтериниң март айда Бызыл хоорайга болган көргүзүү-биле доозулган. Анаа 600 хире школачылар делгеренгей программаларны чонга бараалгатканнар.

Районнарның партия, совет ажылдакчылары-биле каттышкан областың интернат ажылдакчыларының чоокта чаа болган чөвүлел хуралынга болгаш өөреникчилериниң область фестивалынга көргүскен делгелгелер бистиң школачыларывыс боттарының хостуг шагын чөптүү-биле ажыглап турарын хереченнээн. Угулзалап даараан даараглар барыкла район бүрүзүнден, ыяштан чазаан янзы-бүрү кылыглар (Шагаан-Арыг школазы тергиндээн) болгаш даштан чазаан шыдыраа хевирлери (Барыын-Хемчик) болгаш өске-даа хөй чүүлүн делгелгелери өөреникчилериниң ортузунда культураның болгаш уран-чүүлдүн нептерээнин илередип, олар чайгы дыштанылга үезинде хостуг шактарны база-ла ынчаар чөп ажыглап шыдаарын бүүредип турар.

Школачыларның чайгы дыштанылгазы бо чылын хөй янзы болуп, ажыктыг болгаш сонуурганчыг хевирлерге, өөреникчилериниң күш-ажылга идепкейлиг киржилгези-биле, лагерьлерге, аян-чоруктарга оларның дадыгып казыкшыыры-биле эттер. Чайгы дыштанылга бүгү школаларга болгаш уруглар бажыннарынга өөредилге чылының төнгенинге турасказал болдурган одагларны ажыдары-биле эгелээр. Уран чүүлдүн көргүзүглери, хөглээшиннер. Коммунистиг партияга болгаш тайбынга бараалгатkан хөглүг ырлар одагларның кежээлерин долган турар.

3—7 класстарның өөреникчилери өөредилге чылы доостуру билек төрүтүнген черинин кайгамчыктыг байлактары-биле таныжарынга турасказатынган бирээдeн үш хонук чедир аян-чоруктун экскурсияларын кылыр. Ол экскурсияларны класс башкылары боттары удуртур. Төрүтүнген черлериниң эзимнериниң, шынааларының, хемнериниң болгаш дагларының дугайы өөреникчилериниң хүн демеглел дептеринге бижитинген турар, оларның география болгаш бойдус талазы-биле теориялыг билин практиктиг билиглер-биле ынчаарда быжыгар.

Чайгы дыштанылганы бедик организастыг кылдыр эрттирер төлөөде школа бүрүзүнге комсомол, пионер организацияларының, өөредилге комитеттери-биле каттышкан актив хуралын эрттирер. Анаа дыштанылганы организастыг эрттирерин чугаалажыр. Школачы бүрүзүнге чайгы үеде кылыр даалганы бээр. 5—9 класстарның өөреникчилериниң күш-ажылга сонуургалының улгадып турарын барымдаалаан база оларның күш-ажылга киржилгезиниң үчедин чурумчудар сорулга-биле күш-ажылдың тускай өөреникчи дептергежин белеткеп турар. Ол дептер өөреникчи бүрүзүнүн Октябрьның 40 чыл ооннун байырында чайгы дыштанылга үезинде кылган күш-ажылчы белээн көргүзер. Улус өөредилгезиниң органнары, школаларның дирекция черлери болгаш комсомол организациялары өөреникчи бүрүзүнүн күш-ажылчы белээн улгатырар дээш социалистиг чарышты калбартыр ужурлуг.

Октябрьның 40 чыл ооннга чедир 14 хардан 50 харга чедир назылыгларның бижик билбес чоруун үзүткаар сорулганы партия обкому бүгү чоннун мурнунга салган. Ол чугула ажыл-херекти үстүү классстарның өөреникчилери холга алырлар. Бижик билбестерни бижикке өөредир талазы-биле шыгаразын школачылар хүндүүг бижиктер-биле болгаш өске-даа чүүлдер-биле шаннадырлар.

Бистиң 70 ажыг интернаттарывыста 7400 өөреникчилер күрүне хандырылгазынга өөренип кыштаан. Районнар төптеринде болгаш кыштаан. Районнар төптеринде болгаш Бызыл хоорайда школа интернаттарының өөреникчилери төрүтүнген суурларында ада-нелериниче чанарлар. Анаа олар эки дыштанылганы: янзы-бүрү аян-чоруктарны кылып, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге шыдаар шаа-биле киржирлер. Ындыг болза-даа, улус өөредилге органнарының, школаларның болгаш комсомол организацияларының, колхоз баштаар черлериниң толаргай удуртулгазы чокка кандыг-даа хемчеглер болдунмас дээрен чугаажок.

Оон ангыда, 4—6 болгаш 8—9 класстарның өөреникчилериниң бир-ийи болгаш үш чеди хонуктарының дүргүзүнде көдээ ажыл-агыйга — колхозтарга, совхозтарга, организастыг-биле практика ажылын кылырлар. Анаа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үндезиннерин практика кырынга өөренип, кичээлдерге өөренген теориялыг билиглерин быжыглаарлар. Практика доозулган соонда олар дыштанылганын янзы-бүрү хевирлерин шилип алырлар. Чамдыызы аалдарынче чаныр, чамдыызы лагерьлерге, чамдыызы аян-чоруктарның, туристерниң походтарынче чоруптарлар.

Бо чылын күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкому Кызыл хоорай чоогунда пионер лагерин, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкому Чадаана хоорайның чоогунда пионер лагерин, эге болгаш ортумак школаларның ажылдакчыларының профэвилел обкому Таңды районнун Дүрген суурга лагерин улус өөредилгезиниң болгаш комсомол организациялары-биле кады организастаар. Оон ангыда район бүрүзүнге өскүс уруглар дыштаныр кылдыр, бир-бир интернаттарга лагерь организастатынар. Ону районнарның улус өөредилге килдистери райкүүсөмнарның шиитирери-биле ажыдар.

Улус өөредилге килдистери пионер лагерьлерин дүрүзүлгелиг башкылар-биле хандырар ужурлуг. Дыштаныкчыларны аъш-чем болгаш оран-суур-биле хандырары база күш-ажылчы чанчылдарга өөредири улус өөредилгезиниң болгаш профэвилел органнарының кол сорулгазы болур.

Чербинин, Ак-Туругнун болгаш Бызыл-Арыгның уруглар бажыннары, Балгазынның санаторий школазы лагерь чурумунче кирер. Анаа 250 ажыг уруглар дыштанылгазын эрттирер. Чербинин уруглар бажыны 100 кижи чайын чурттаар бажынның тудугларын доозуп турар. Бүгү уруглар садтары база лагерь чурумунче шылчирлер.

Областа уруглардың экскурсия-туристер станциязы районнардан походтан үнер туристериниң ажылын методиктиг болгаш организастыг удуртулга-биле хандырар хүлээлгелиг. 1957 чылдың июнь 16-дан 20-те чедир Бызыл хоорай чоогунга аныяк туристериниң IV область следу болур. Ырак Эрзинден болгаш төп районнардан аныяк туристчилер бодунун следунга поход-биле келирлер. Областың школачылары болгаш пионерлери ол станциянын планын ёзугаар 100 ажыг экскурсияларны чорудар.

Өөредилге болгаш чурум талазы-биле шылгараан школачылардан бо чайын 25 кижи Москваже, 25 кижи Байкал Хөлче экскурсияга баарлар. Хөй-хөй өөреникчилер В. И. Ленинин Шушенскоеде Бажынмузейинче чоруурлар.

Бо бүгү хемчеглерден ангыда хоорайларын школаларынын чанынга хундуску лагерьлер база ажыттынгылаар. Ол лагерьлериниң ажылчы шын организастаары—улус өөредилгезиниң, комсомол организацияларының болгаш школаларның дирекция черлериниң бирги сорулгазы болур.

Өөреникчилериниң чайгы дыштанылгазын хоорай, суур бүрүзүнге хүн-бүрүде организастыг чорудар, удуртулганы хандырар сорулга-биле улус өөредилге килдистери, школа директорлары-биле дугуржуп тургаш башкыларны шөлөөлердирде школага бир башкы ынавыла артып каар болгаш ону өске бир башкы-биле эвлешпиш солуштурып турар кылдыр тургузары чугула.

Чайгы дыштанылга үезинде уруглардың кино-фестивальдары район төптеринге болгаш суур бүрүзүнге ажыттынар. Ону уругларга таарышкан киноларбиле хандырары культура чырыдышкын органнарының хүлээлгези болур.

Партия, совет органнары өөреникчилериниң чайгы дыштанылгазын организастыг эрттирери-биле улус өөредилге органнарынга чогумчалыг дузаларны хүн-бүрүде көргүзер ужурлуг.

Б. БОЛДУР-ООЛ,
облоно өргелекчизи.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Индонезияда чоруп турары

ДЖАБАРТА. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов Президент Сукарно-биле болгаш ону үдеп чоруур өске-даа кижилер-биле кады майның 16-да эртенгиниң 8 шакта Бенджо (Джакартада) аэродромдан Меданче (Суматра ортулукта) ужуп чорупкан.

Аэродромга оларны Индонезияның премьер-министриниң бирги оралакчызы Харди, министрлер, Джакартаның хоорай чагыргазының даргазы Судиро болгаш албанның өске-даа төлөөлекчилери үдээннер.

МЕДАН. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов болгаш Президент Сукарно түс черниң шагы-биле 11 шак 30 минутада Сонгу Суматраның эң улуг хоорайы Меданда чеде бергеннер.

Аэродромга совет аалчыны Сонгу Суматраның губернатору Понтас, бирги шериг округунуң командылакчызы подполковник Гинтинг, хоорай чагыргазының даргазы Хаджи муданиннрат олар уткуп алганнар. К. Е. Ворошиловтуң алдары дээш хүндүлүг таңнылды тургускан турган болгаш Совет Эвилелиниң база Индонезияның күргүне гиминдерин күүсеткилээн, оон соонда нацияның салыду артиллериясының 21 даапштаашкыннары дүмүреп үнген.

К. Е. Ворошиловтуң түр доктаалган черии болур губернаторнуң турар бажыңынга чедир кыска орукка түс черниң он-он мун чурттакчылары аная байыр чедирип турганнар.

МЕДАН. (СЭТА). Меданда Мердека шөлүнге канчаар-даа аажок улуг митинг болган, орта хоорайның база чоокку районнарның чурттакчылары киришкилээн.

К. Е. Ворошиловтуң шөлде чедип келгениниң дугайын радио-биле чарлаптарга, шөлдүң кырынга өөрүшкүүнүң шуургазы динмиреп үнген. К. Е. Ворошилов болгаш Президент Сукарно индир кырынче үнгүлеп бар чорда, ол динмит улам улуу-биле өзүп турган. К. Е. Ворошиловка чечектер тудускулаан, дөрже көге-бугалар ужуп үнгүлеп турган.

К. Е. Ворошиловка бирги шериг округунуң командылакчызы подполковник Джамин Гинтинг изиг байырны чедирген.

Оон соонда Президент Сукарно болгаш К. Е. Ворошилов чүве чугаалааннар.

Национал гимн «Индонезия райяны» ырлааны-биле митинг доозулган.

Бежээ К. Е. Ворошилов индонези танцыларның болгаш музыканың концертинге олурушкан.

Совет-индонези найыралдың Джакартага болган митингизи

ДЖАКАРТА. (СЭТА-ның тускай корр). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов Индонезияның Президентизи Сукарно-биле база оларның-биле кады чораан кижилер-биле май 17-де хүнүс Медандан (Сонгу Суматра) Джакартада ээп чедип келген. «Мердека» шөлүнге индонези-совет найыралдың кайгамчык улуг митингизи болган, анаа Индонезияның найыслалының болгаш оон чоок кавыларының бир миллион чыгаа чурттакчылары киришкен. К. Е. Ворошилов биле Сукарно митингите чүве чугаалаан.

К. Е. Ворошиловтуң ВДР-ге баарының дугайында Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Төп комитединиң медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның информация агентилелиниң дыннатканын өзүгаар алырга, Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Төп комитеди медеглел чарлаан. «Вьетнам улустуң эргим болгаш хүндүлүг аалчызы» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Вьетнамның Демократтыг Республиказынга баар дээнинге ол медеглелде байыр чедирип турар.

«Амгы үеде Президент К. Е. Ворошиловтуң Вьетнамга келири чүгле вьетнам болгаш совет улустарының аразында сырый найыралды улам-на ханыладыр эвес, харын тайбынның болгаш демократияның бүгү делегейде быжыг челенгижи—социалистиг лагерьниң чурттарының чаңгыс эвин база быжыглаар» деп ол медеглелде чугаалап турар.

Кыдаттың Аныяктарының Чаа-демократтыг эвилелиниң үшкү съездизиниң ажыттынганы

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат Улус Республиканың найыслалынга майның 14-те Кыдаттың Аныяктарының Чаа-демократтыг эвилелиниң үшкү съездизи ажыттынган.

Кыдаттың алдарлыг аныяктарының чоруткуланы ажылчыннар, тулугжулар, студентилер, тараачыннар, Кыдаттың национал-хосталгалыг армиязының дайынчылары, чурттуң биче националлаларының төлөөлекчилери—шуптузу 1473 төлөөлер, база 17 чурттардан—ССРЭ, Чехословакия, Англия, Герман Демократтыг Республика, Франция, Венгрия, Италия, Гумыния, Япония болгаш өске-даа чурттардан аалчылар Чжэнселитэн залга чыылган.

Кыдаттың Аныяктарының Чаа-демократтыг эвилелиниң ажылының дугайында отчет илеткелди аныяктарның Чаа-демократтыг эвилелиниң ТК секретары Ху Яо-бан кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң кыйгырыының дугайында америк солуннуң бижип турары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ядролуг чепсекти шенээрин соксадыр деп АКШ-тың конгрезинге болгаш англи парламентиге Дээди Совединиң Кыйгырыы «кижи төрелгетениин найыралы болгаш биличир чоруу дээш тулчуушкунга база бир чугула байлалды» Каттышкан Штаттар Совет Эвилелинге «алзыкканы» ол болур деп «Нью-Йорк уорлд телеграмм энд Сан» солуннуң корреспондентизи Айнес Робб айтып турар.

Ядролуг шенелдерни соксадыы «ам бүгү кижи төрелгетенин сүрээлеп турар чугула айтырыг болуп турар» деп чүвени демдеглээш, чогум-на харын Совет Эвилели ындыг тайбың инициативаны кылган факт-биле холбаштыр болуунуң таарзынмас чоруун Робб чажырбайн турар. «Болуунуң амгы тайбың шавар халдаашкынынга улуг тиилелгени чедип алыы арганы Совет Эвилелинге Каттышкан Штаттар берипкен... Азияның, Африканың, Ортаакы Чөөн чүктүн нейтралыг болгаш боттарын кандыг-даа хүлээлгелер-биле доннаштырбайн турар чурттарына база дагын улуг салдарлыг болур базымны Россия база дагын кылган» деп ол бижээн.

«Ядролуг чепсектиң шенелдерин соксадырынче ол орус кыйгырыгынын ужурдузазын бичеледири» түннелдерни бербес болгаш «АКШ-тың буурап дүжүшкүнүн чажырбас» деп түннелди автор кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгыыының ужур-дузазын кудуладыр дээр америк пропаганданың орадаажыышкынары бир тээ ол Кыйгырыг бүгү делегейде кижилерниң күзел-чүткүлеринге таарыып турар болганда хей чүве болур деп Робб миннип бижээн.

Англияның лордтар палатазында

ЛОНДОН. (СЭТА). Бамгалал дугайында чазактың «ак дептериниң» талазы-биле май 8-те эгелээн ийи хүннүң санал берипкинин англи парламентиниң лордтар палатазы доосган.

Бир дугаарында санал берген далай министри лорд Селкирк, совет шериг-далай флодунуң дугайында дамчыыр чугааларга оорганлангаш, ССРЭ «Англияның айыыл чок чоруунга кыжанып турар» деп буржуаз пропаганданың ёзузу-биле бадыткаарын орадашкан. Шериг-далай флодунуң талазы-биле Англияның политиказынга хамаарыштыр лорд Селкирктиң чугаалааны болза, бо талазы-биле Англия «НАТО-нуң киржимчизи чурттар-биле сырый холбаалыг», шериг-далай күштерин чепсегээр болгаш тургузар талазы-биле «чугула сорулгалар» ол организацияның мурнунда туруп турар. Ол ажылдар калбак хемчээлдерлиг чоруп-туруп турар деп ол каксы чугаалаан.

Лейборист лорд Натаниың медеглээни болза, «ак дептерде» демдеглетинген дошкун фактылар чепсегленишкинни дүжүрерин чазак шинтпирлиг орадажыр ужурлуг дээр бодалга чедирип турар-дыр. Ол мынча дээн: «чазактың болгаш бис бүгүдээнин хүлээлгезин чепсегленишкинни дүжүреринче бүгү күжениишкиннерни салыры болур».

Ужар-чүүл маршалы лорд Теддер болуунуң чугаазынга амгы байдалдарда «Европага болур дайын ядролуг дайын болур» деп онзалап демдеглээн. Чүгле чаңгыс тактиктиг атомнуг чепсекти ажыглап болурунуң дугайында база ол кедизи барып стратегтиг чепсекке чедирбес дээр дугайында чугаалар-биле ол айтырыгны тумаалдырар чоруку болдурбас бис дээрзинге идегеп турар мен—деп Теддер чугаалаан.—Анаа бүзүрээри — бодун мегелетинер чорук болур».

Саналдарга харылап, нацияларның дем-каттыштырыга хөрөөнүң министри лорд Хьюм чүве чугаалаан. Совет Эвилелин дайынзырак бодалдарлыг деп шаннаары Хьюмга «күш дөгөөрининг» политиказын чорударынче бодунуң кыйгырыларын шынзыктырарда хөрөктиг болган.

Көскү япон эртемденнер-физиктернин медеглели

ТОКИО. (СЭТА). Токио радиозунуң дыннадын өзүгаар алырга, атомнуг энергияның талазы-биле тускай эртемниг 25 көскү япон эртемденнер-физиктер атомнуг чепсекти бүдүрериниге болгаш хөрөгээринге хамаарышкан кандыг-даа шинчилел ажылдарынга олар киришпес дээрзиниң дугайында майның 14-те медеглелди парлап үндүргеннер.

Ол медеглел-биле япон эртемденнер-физиктер болза Барыын Германияның 18 атомчу-эртемденнериниң апрель 12-де парлап үндүрген кыйгырыынга каттышканнар, немец 18 эртемденнер ол кыйгырыында Барыын Германияның шериин атомнуг чепсек-биле чепсеглээриниң планынга удурланыышкынын илередип турганнар. Атомнуг чепсекти бүдүреринге болгаш хөрөгээринге хамаарышкан шинчилел ажылдарынга олар киришпес дээрзиниң дугайында медеглел-биле чергелештир, ядролуг чепсектиң шенелдерин соксадыры дээш чүткүлүг-биле демисеживринге шинтпирлиин япон эртемденнер-физикчилер илереткеннер.

Иорданияда байдал

КАИР, 11. (СЭТА). Египет парлалганың дыннатканын өзүгаар алырга Иорданияда патриотчу хөөннүң кижилерин тудуп хорууру болгаш истеп сүрери үргүлчүлеп турар. Сөөлгү хүннер дургузында Иорданияда күрүненің хей санныг албан-хаакчылары хоругдатырган деп МЕН агентилели дамчыткан. Хей-хей кижилер политиктиг үзелдериниң уъжун ажылындан үндүрткен. Агентилелдиң медээлериби-биле алырга ажылдан күрүненің чеди чүс ажыг албан-хаакчылары болгаш дөрт чүстен эвээш эвес башкылар үндүрткен. Иорданияның школаларының болгаш өөредилге черлериниң үстүү класстарының хей санныг өөренікчилери «политиктиг ажыл-чорудулгазының» уъжун үндүрткен деп база медээлеп турар Өөредилге черлериниде кичээлдер эрги хевээр-ле чорувайн турар.

КАИР, 11. (СЭТА). МЕН агентилелиниң дыннадын турары болза, Иорданияда чурттуң патриотчу күштериниң чаңгыс эви быжыгып, олар империализмге болгаш иштики реакцияга шинтпирлиг удурланыышкынны көргүзерин үргүлчүлеп турар. Полицейжи террор турзажок. Иорданияның хоорайларында национал партиялар болгаш организациялар хуудустарны нептередип турар, ында иордан улустуң хосталгазынга болгаш хамаарышпас чоруунга удур америк империализмнин сүлчээзин сөйгалап турар.

МЕН агентилелиниң дыннатканы-биле алырга, Иорданияның патриотчу партиялары чоокта чаа национал-хосталгалыг шимчээшкинни быжыдыр, империалистиг сүлчээге удур демиселди күштелирер деп улусту кыйгырып турар угуулганы чарлаан. Бодунуң национал хамаарышпас чоруун камгалап турар иордан улустуң талазында «Египет болгаш Сирия, Азияның болгаш Африканың улустары, социалистиг лагерьниң чурттары, тайбынга ынакшылыг бүгү улустар туруп турар. Шак ындыг хүндүлүг деткимче турда бистер реакцияның кыжаныының мурнунга ойта дүшпес бис. Америк империализминиң оон шериг-далай болгаш агаар күштериниң кыжаныглары биске сүртенчиг эвес» деп угуулгада чугаалап турар.

ДАМАСК, 11. (СЭТА). Иорданияда патриотчу бөлүктерге удур каржы аажылаашкыннар Практан келген полицейжи экспертте рниң дузазы-биле боттанып турар деп «Ан-Наср» солун бижээн.

Иорданияның хөрөөженнер организациялы туттуруп хоругдаткан иордан патриоттарны араатанзыг ёзу-биле хилинчектеп турарынга удурланган медеглелди киргген бижикти чазак кежигүнү Рифомге болгаш шериг губернаторунга чоруткан деп солун медээлеп турар.

Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле делегейниң II конференциязын чорудар дугайында

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Баттышкан Нациялар Организациязының атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле делегейниң ийиги конференциязынга белеткел дугайында консультативтиг комитеди ынчыг конференцияны 1958 чылдың сентябрь 1-ден 13-ке чедир Женевага чорудар дугайында шинтпирни хүлээп алган.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоругдаары дээш

ДЕЛИ. (СЭТА). «Стейтсмен» солуннуң дыннадын өзүгаар алырга. Рамешвари Нерунуң болгаш парламентинин чамык депутаттарының эге саналы-биле атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоругдаары дээш делегейниң II конференциязынга белеткел талазы-биле национал комитетти Делиге тургузар, ол конференция август айда Токиога болур. Комитет оон ыңай ядролуг чепсектиң шенелделериниге удур калбак кампанияны Индияга чорудар.

АКШ-та япон элчиниң медеглели

ТОКИО. (СЭТА). «Асахи инвинг ньюс» солуннуң дыннадын өзүгаар алырга, Японияның АКШ-та чаа элчини Асакаи болза Токиода япон-америк инитилелге майның 14-те чүве чугаалааш, япон-америк харылзаалар дүвүрээзиниг чадазында четкен деп медеглээн. Японияга хамаарыштыр АКШ-тың политиказын хей-хей японнар чидин-биле шүүмүүлеп турарлар деп Асакаи миннинген.

Япон-америк харылзаалардың келир үеги ийи талалар боттарының аразында харылзаларын эде көөрүнче кайы хире шыннды-биле хөделириниден хамааржыр деп Асакаи демдеглээн. Японияга хамаарыштыр АКШ-тың политиказын хей-хей японнар чидин-биле шүүмүүлеп турарлар деп Асакаи миннинген.

Югославияга америк шериг чепсээн берип турары

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Шериг чепсеглелдерин, оон иштинде реактивтиг самолеттарны Югославияга бээрин АКШ катап эгелээр дээрзин АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлөөлекчизи чарлаан.

Югославияга америк шериг чепсеглелдери бээрин эрткен чылдың август айда соксадып казаны билдингир болгай.

«Чижээ-биле 6 айларның дургузунда... Баттышкан Штаттарның болгаш Югославияның аразында харылзаалардың бүгү-ле талаларын ылап өөренип көөрү уламчылап турган болгаш аная үнелезилетингеш амгы үеде чогуур түннелдерни кылган» деп күрүне департаментизиниң медеглелинде чугаалап турар

«Югославия тускай хамаарышпас болуп арткан болгаш ынчаар артарын быжыы-биле бодап турар, ынчангаш дашты-кы контрольдан хостуг болур дугайында Югославияның ол шинтпирлиин деткиири Баттышкан Штаттарга ажыктыг болуруп» ол үениң дургузунда болуп эрткен болуушкуннар АКШ-тың чазаанга көргүскен деп медеглелде айтып турар.

Индонезияның чазаанның медеглели

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелиниң ынныадыын өзүгаар алырга, Индонезияның чазаа медеглел парлап үндүрген, ында болза хоралыг ажыл-чорудулгага чепсектиг күштерни ажыглаарының сөөлгү үеде илереткеннин орадажыышкынары күрүне тургузуун өскертир болгаш Индонезияның күрүнезиниң болгаш улузунуң чаңгыс эвин божаннадырар сорулгалыг турган деп демдеглеп турар. Ындыг ажыл-чорудулганы чазак чөпшээреп шыдавас деп медеглелде чугаалап турар.

Күрүненин айыыл чок чоруун камгалаарынче угланган чазактың хемчегларин деткиринче индонези улусту ол медеглелде кыйгырып турар.

«Харнан ракыт» солун мурнуку чүүлүнде чазактың медеглелинге байыр чедирип турар. Чоокта чаа Джакартага чоруткулаан тудуп хоруушкуннар күрүнеге удур хоралыг ажыл-чорудулганы чорудуп турар бөлүүлелдерни узуткаарынга чугула ужур-дузалыг болур деп ол солун санап турар.

Айыыл чок чоруктуң чөвүлелинге Сириянның бижии

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Амгы үеде Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң даргазы болуп турар АКШ-тың төлөөлекчизи Лоджка Сириянның БНО-да төлөөлекчизи Рафик Аль-Аша чагаа дамчыдып берген, ында болза Израильге удур хемчеглер алыры-биле Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң хуралын чыырын Сирия тускай өгеп турар. Тайбынчыдылганың израиль-сириий шугумунда чепсек дүжүртүнген зонада Иордан хемин кежилдир Израиль көвүрүг тудуп алган деп Израильди Сирия буруудалып турар. Ол көвүргүнү тутканы болза тайбынчыдылга дугайында израиль-сириий дугуржулганы үрээни болгаш тайбынга кыжаныг болуп турар деп Аль-Аша медеглээн.

СУД ЗАЛЫНДАН

Өлүрүүчүнү шиитткени

Александр Чыпсын дээрзи Бызыл хоорайга киномеханиктериниң курзунга өөренип турган үезинде бак орукче киргеш, үргүлчү арагалап, оор чоруктарны үүлгедип турган. Чыпсын ол бак үүлгелиин чорударда бодунуң бөлүүн тургузуп алган. Ол бөлүкке оон бодуидан ангыда Бызыллың садыг-кооператив школазынга, башкы училищезинге өөренип турган Куулар Намчай, Ховалыг Доржу, Серенбиль Сенгин база киришкеннер.

1957 чаа чылдың бүдүүгүнде Чыпсын болгаш оон өөру коллективтиг арагалаан эгелээннер. Улгаттыр эзирип алгаш, ол арагачылар облпотребсоюзтуң клубунче угландыр чорупканнар. Ол эзирик хуулганнар орук дургаар арткен кижилерге шорлуп, оларны бак сестер-биле дорамчылап, хамаатыларны согарын, үптээрин орадажып чораннар.

Шагдаа черниин боттарының албан хүлээлгезин ынчан күүсеп чораан ажылдакчылары эштер Доржатпаа болгаш Пахомов олар ол хулиганнарны Мугур кудумчузунга доктааткаш, деозин хулиган үүлгедиглерни соксадырын оларга сагындырган. Чыпсын дээрзи аная удурланы бергеш, Пахомовту болгаш Доржатпааны бижек-биле элээн каш катап аая балыглаан. Балыглатканнарны эмнелге черинге чедирген, а херектеннерни тудуп хоругдаан.

Эмчилер бүгү-ле хемчеглерни алгандаа болза, Доржатпааның амы-тыныы камгалаары чедип алдынмайн барган. Ол өлген.

Бем буруулуг идегеттериниң хөрөөн область суду көрген. Суд Чыпсынны дээди хемчег-биле боолап шиитткен. Султуң ол шииткели күүсетинген. Өлүрүүчү херектиң кирижикчизи Намчайны 7 чылда хоругдалга олуртпушаан шөлөөзин казып, ону эрттирген соонда областан дашкаар 3 чыл иштинде шөлүп шиитткен, Доржуну 5 чылда, а Сенгинни 1 чылда шөлөөзин базып шиитткен.

Оорлар шиитирген

1951 база 1955 чылларда оор херек ужурунда шиитирип чораан Михаил Сундуйович Тыртай 1956 чылда Чаа-Хөл районнуң «Тиилелге» колхозунуң кежигүнү Хунажыктын оларга чораан молдургазын Болат Донгакович Сотпага оорладып алгаш өлүргеш Чаа-Хөл суурга базарлап турганын шагдаа черинин ажылдакчылары илереткен.

Каяа-даа ажылдавайн Чаа-Хөл суурга чурттап турган Ховалыг Балбакович Айыыжы 1956 чылда Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң аъдын оорлаап Чаа-Хөл районнуң «Тиилелге» колхозунуң кежигүнү Түлүш Дамдынович Таптык-оолдуң аалынга эккелгеш, ук аътты соккаш үлежип чаян истелгеден илерээн.

Чаа-Хөл районнуң улус суду оорларның хөрөөн көргеш ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң 1947 чылдың июнь 4-теги Чарлыының бирги чүүлүнүң 2-ги кезээ-биле Тыртайны 10 чылда, Сотпаны 6 чылда, ол-ла Чарлыктың 4 чүүлү-биле Айыыжыны 3 чылда, Тапык-оолду 1 чылда эдип чазаар күшажыл лагеринге шиитткен.

А. ДОРЖУКАЙ.

Редактор К. С. ШОЯГУ.

Сибирь язвазы

Сибирь язвазы — халдавырлыг аарыг. Ол аарыгдан мыйыстыг бода мал, чылгы мал, хой, чамдыкта хаван, ыт болгаш моортай аарыыр.

Ол аарыг болза амытанның организминче сибирь язвазының микробтары киргенде өскүп нептерээр. Сибирь язвазының микробтары оон аараан амытанның мыяк, сиинби-биле, ханы-биле кады ылгалып үнгеш, таварышкан-на чүвезинге үреленип боттангаш, ай-айы-биле, алаян каш чылдарда-даа өлбейн хевээр туруп болур. Ол үрелер амытанның организминче киргенде дүргеин-биле микробтар апаргылааш, сибирь язвазы дээр аарыгны өскүдер.

Сибирь язвазындан аараан амытанга аарыгның дараазында иле демдектери көстү бээр: микробтар деттен кеш ыжар болгаш суглангылаар. Суглангылар арды бергенде оларның орнунга ойлганнар тура бээр. Бо аарыгдан аараан амытанның эъди изиир. Микробтар ижин-шөйүндү иштинче киргенде шөйүндүнүң аар хевирлиг аарыы өскүүр, амытанның эъди дыка изиир, ханныг өтпек, хүрен өнүү сидик үнүп турар апаар, ынчаар аараан амытан нүргулайында-ла 2—5 хонуктар дургузунда өлүр.

Сибирь язвазы аарыг амытаннардан кижиге база халдап болур. Ол аарыг кижиге янзы-бүрү чылдагааннар-биле халдаар. Аарыг малды ажаап турда-даа, чиг-этти (дүктү, хылды, алтыларны) болбаазырадып ажылдап турда-даа, база ол ышкаш аарып өлген малдың эъдин чем кылдыр хөрөгээнде-даа халдап болур.

Бижинин үрелгеи кежин (бижек-биле безипкен черии, шыймак, сывырылчак черлерни) дамчып үрелер кеш иштинче киргеш, дүргеин-биле хөгжүп нептерээр болгаш сибирь язвазын өскүдер.

Микробтар өкпеже киргенде ол аарыгның өкпеде деттен хевири илерээр.

Микробтар суг-биле, аъш-чем-биле кады ижин-шөйүндү иштинче киргенде шөйүндүнүң сибирь язвазы дээр аарыы өскүүр.

Сибирь язвазының кешке деттен хевири база таваржып турар. Ынчаарга ол аарыгның кандыг-даа хевирлери өскээнде микробтар аараан кижиниң ханынче кирер болгаш организмни иштирзи-биле аартыр.

Сибирь язвазын болдурбас төлөөде чүү кылыр херектиг?

Эң-не шинтпирлиг хемчеглер болза сибирь язвазының зарыгларын малларга халдатпазы, мал эмчизиниң хайгаралын шынгыырадыры болур. Аарыг малдарны кадык малдардан доп-дорааи тускайлаан, оларны мал эмчизиниң азы фельдшериин айтыышкынынарын ыяавыла өзүгаар күүседир ужурлуг.

Аарыг малды согар ужур таварышса ону чүгле мал эмчизиниң азы фельдшериң чөпшээреди-биле чоруткаш, оларнаан айтыышкынынарын ыяавыла өзүгаар күүседир херек.

Сибирь язвазындан аараан мал өлгенде оон сегин кажаалыг тускай черге 2 метрден кыыра эвес онгарны каскаш, хлорлуг чугайны арбылады ургаш хөмер, ынчаар аараан малдың чадынын азы өдээн өртедир, бир болза 1,5 метрден кыыра эвес онгарны каскаш, аная хлорлуг чугайны чашкаш хөөп кааптар. Аарыг малдар турган кажаа иштин хлорлуг чугайның 20 хуу эзилдирин-биле (бир ведро сугга 2 кг хлорлуг чугайны эзилдирер) дезинфекцилээр. Бажаа иштинин ыяш шалазы чок болза черниң карттын 15 см ханы хемчээл-биле өнней эжип аштааш, оон довураан мал хоорунге 1,5 метр ханы онгар иштинге хлорлуг чугай чажып хөмер. Бажаа иштн ыяш шалалыг болза ону аштап арыглааш, хлорлуг чугай эзилдирин-биле (ведро сугга 2 кг) дезинфекцилеп чуур, оон сөөлүнде аная арыг довурак чажар.

Аарыг малдар ажаарынга хөрөгеп турган инвентарь, херектерни болгаш мал ажаакчыларының тускай хептерин дезинфекцилээр ужурлуг.

Сибирь язвазындан аараан кижини эмнелгеже доп-дорааи чоруткаш, оон чурттап турган бажыңының иштин ыяк хынамчалыы-биле дезинфекцилээр.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын баңыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация кылдызының — 3—68, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал кылдызының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үеткүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый кылдыстериниң 3—68, чагаа кылдызының база бухгалтериянның 3—65.

ТС—00169 Культура эргелелиниң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чыл хоо үндевилетингеи

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 22 СРЕДА № 101 (3813)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединин депутаттарынга (1 арын).

Бызыл хоорайның партия болгаш ажыл-агый активинин хуралы (1 арын).

Бистин чуртувуста (1 арын).

Херээжен тудугжуларның хүш-ажылчы чедиишкиннери (1 арын).

А. Лепешкин. — Концультандылар дугайында (2 арын).

Н. Петров. — Чаа журналдар (2 арын).

В. Бамр. — Колхозка удуртулганы экижидер (2 арын).

Г. Иванов. — Сонгукчуларның чагыгларын бүрүн күүседир (2 арын).

К. Саяыы. — Тес-Хемде тудуг ажылы чаягаарлаашкында (3 арын).

В. Сюмбюр. — Кол кичээнгейин тудугже (3 арын).

С. Шойгу. — Чаорби чыл дургузунда машина-биле (3 арын).

ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Джакартадан чорупканы (4 арын).

Делегей байдалының доңчулалы (4 арын).

Анган ядролуг чепсектиң шенеңдеа (4 арын).

Удуртур ажылдакчыларның кирижилгезинин дугайында Бүдүн-Чаа Коммунистиг партиязының Тыва Комитединиң айтыышкыны (4 арын).

Колхозтарның мурнакчы хойжулары

(1957 чылдың май 1-ге чедир төрээн хойларның хураганнарын камгалап алганы)

Хойжуларның фамилиялары	Район	Колхоз	Хураганнаан хойлар	Алган хураган саны
С. Севен	Таңды	«Кызыл партизан»	650	670
Сагдыр-оол	Бии-Хем	«Тиилелге»	474	474
О. Шаравин	Чөөн-Хемчик	«Искра»	424	430
Шожан-оол	Таңды	Буденный аттыг	400	420
О. Биче-оол	Таңды	Сталин аттыг	400	412
Сюрюнчап	Таңды	Калинин аттыг	400	400
С. Дажы	Таңды	«Кызыл партизан»	400	400
С. Кандан	Бай-Тайга	«Мурнакчы»	375	377
Н. Седен	Тес-Хем	Сталин аттыг	362	372
Е. Шагмы	Тес-Хем	Ленин аттыг	361	362
Дава	Тес-Хем	Сталин аттыг	347	359
Т. Шыырап	Эрзин	«Чаа орук»	346	352
М. Чимбин	Бии-Хем	Ленин аттыг	350	350
С. Самбалдай	Чөөн-Хемчик	«Коммунизмче орук»	300	322
С. Делбин	Бай-Тайга	«Мурнакчы»	317	317
М. Очур	Барыын-Хемчик	«Комсомол 30 чылы»	297	297

• • •

Частың орай болгаш соок-кавысканныг берге үезинде колхозтарның мурнакчы хойжулары кайы хире улуг чедиишкиннерни чедип ап турарын бо саннар тодазы-биле көргүзүп турар.

Бо көргүскен саннарның эгезинде хойжулар С. Севен, Сагдыр-оол, О. Шаравин, Шожан-оол, О. Биче-оол Сюрюнчап, С. Дажы олар чангыс часкы ооллаашкында 400-тен 670 чедир хураганнарны төрээн колхозтарының байлаанга немей доруктуруп турары кайгамчык улуг көргүзүүлүр. Төрүттүнген хураган бүрүзүн менди ап, доруктуруп турар бо ышкаш мурнакчы хойжулар барык областың колхоз, совхоз бүрүзүнде, хой ажылының ферма бүрүзүнде бар. Сорулга болза оларның ажылының дуржулгазын өренири болгаш хойжу бригада бүрүзүнүң ажылынга ону чогаалыкчы ёзу-биле ажыглаары болур.

Областың ең эки хойжуларының дуржулгазы чүүн дугайын чугаалап турарыл?

Хамыктың мурнунда олар эрткен чылын боттарының кадалында хойларын кыштагладыышкынга удур эки күш-деңгиделиг болдурганнар, хойларга делгем, чылыг кажаларны болгаш немелге чемнерни четчири-биле белеткеп алганнар. Оон хараазы-биле Тываның үр болгаш кадыг-берге кызын олар чиик эртиргеннер. Мурнакчы хойжуларның шыңгыы ажаалгазынга болгаш хайгаралынга кыштан күш-деңгиделиг ашкан хойлар боткур-чаагай, кадык хурганнарны берип турары чугаажок. Оон ынай төрүүр хойларның бүскү эдержилгезин, ыяшкы тарыш боолдар ажылды эки организастыг эртирген хойжуларның хойлары кызыраашкын чокка оолдап турар.

Дуржулгалыг хойжулар төрүүнген хураган бүрүзүн эки эргеледнг хүлээп алышаан, оон ынай доруктурары дээш могаг-шылаг чок ажылдап турарынан чангыс-даа баш чаш төлүү чидиргге таварыштырбайн, социалистиг чарышка алган боттарының хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип турарлар.

Мал ажылында ең харысалгалыг участокту хойжулар харыылап турар. Бир коданда баш үче баш хойну үштен эртпес кижилер чылың кайы-даа өөлчээнде ажаап кадарып, чаш төлүн хүлээп ап турарын ап көөрге бистиң хойжуларывыс кайы хире чай-чапсар чок турары кымга-даа билдингир. Ынчыг турбуже хой-хой колхозтарның баштаар черлериниң, партия организацияларының болгаш мал ажылының түскай эртеминнериниң талазындан хойжулар дугайында шоолуг сагыш салбайн, оларга таарымчалыг байдалды тургузуп бербейн база оларның харысалгазын бедитпейн турар. Таңды районуун Сталин аттыг колхозуның чамдык хойжуларының чазагларында бөлүүн безин кажаалар чок. Хойжулар малдың чаш төлүн частың берге үезинде ажык шолге хүлээп ап турганы ышкаш фактылар өске-даа черлерде бар.

Баштайгы үеннерден эгелээш-де колхозтарның удуртукчулары ажыл-хереги боттарының контролунга шуут албайн, хой ажылының фермаларынга чогуур корум-чуруму тургузаазынган областың колхозтарында бо чылгы чаш хураганнарның 3,6 хуузу, анайларның 3,3 хуузу өлген.

Областың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының кирижкчилериниң кыйгыырында бо чылын үче баш төрүүр хой, өшкү бүрүзүнден 100 хураганны болгаш анайны, ортумаа-биле бир хойдан колхозтарга 2 кг, совхозтарга 3,5 кг дүвү алырын айытkан. Ам бо сорулганы чедиишкиниг күүседип, Октябрь революциязының 40 чыл ойнуң байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш хой ажылының фермаларының, түс-түс хойжуларның аразында социалистиг чарыш балбарып, мурнакчы хойжулар бедикткен хүлээлгени алганнар.

Партия райкомнарының, колхозтарда болгаш совхозтарда партия эге организацияларының организакчы ажылы хой ажылының фермаларының ажылдакчыларының алган бедик хүлээлгелерин чугаажок күүседиринче угланган турар ужуруг.

Ам хойларның хураганнаашкыны болдуунда эртпин турар. Ынчалза-даа хүлээп алган чаш төлүү продуктулуг мал кылыр доруктурары, ниити хойнуң баш санын камгалаары ең чугула сорулга. Малдың баш санын камгалаары-биле чергелештир оон продуктулуунуң өскүлезин чедип алыры— чарыштың кол көргүзүү ол. Ам чарышка хойжуларның көргүзүүлериниң бирээзи—дүк кыргыдазы болгаш чайгы семиртилге ажылы келген. Маная бедик көргүзүүлерлиг болурунга бүгү таланың дузаламчызын хойжуларга көргүзер херек.

Хойжуларның чарыжының түүнелдерин чыда эвес, а айда болгаш квартал санында үндүрүп турар черлерде улуг чедиишкиннер чугаажок болур. Партия организациялары бүгү хойжуларны чарышка хаара туткаш, чарыштың чорудулгазын тодаргай, дириг удуртулга-биле хандырары эргежок чугула. Чарышты организастаарынга мурнакчыларны деткириниң бүгү аргаларын — шилчилер тывкчыгаштарны болгаш вымпелдерни база шаннаалдарны тыпсырын, чаржып турар фермаларның, хойжуларның аразында хүлээлгелернин, күүседезин ынажырын, көргүзүү самбыраларын ажыглаарын организастаан турар ужуруг.

Хойжуларның ортузунга чарышты өрөтүннелдиг организастаары, мурнакчыларның дуржулгазын нептередири дүк болгаш эвт бүдүрерин, хойларның баш санын улам ынай өстүрерин хандырар. Областың колхозтарының болгаш совхозтарының ең чугула сорулгаларының бирээзи ол.

Кызыл хоорайның партия болгаш ажыл-агый активинин хуралы

Хоорайның партия болгаш ажыл-агый активинин хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Актив хуралының кирижкчилери «Чуртталга бажыннарының тудуунун хоорайда чорун турарының дугайында» СЭКП хоркомунун секретары эш А. Анкудиновтуң илеткелин дыннап чугаалашкан.

Актив хуралынга тургускан айтырыгның талазы-биле санал-оналдар беришкини калбарган. Кызылдың № 1 чүк АТБ-зының тудуг мастери эш Мостовой, «Тыва тудуг» трестизинин № 1 тудуг участогунун мастери эш Бутанаев, облпотребсоюзтуң тудуг конторазының начальниги эш Торжу, областың коммунал ажыл-агый черинин начальниги эш Звездочкин, СЭКП обкомунуң секретары эш Тока болгаш өске-даа эштер санал бергеннер.

Хоорайда чуртталга бажыннарының тудуунун темпилерин дүргедириниче база шынарын экижидериниче угланган тодаргай доктаалды актив хуралы хүлээп алган.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

Ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединин бешки чыылазының ийги сессиязын 1957 чылдың май 28-те Бызыл хоорайга хоорайның күзүтүра бажынынга артенгинин 10 шакта чыылдырар.

Ажылчы чоннар депутаттарының область Совединин күүсүмү.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

★ ★ ★ ★

Одессаның тудуг-шеверлелге машиналары кылыр заводу шеверлелге машиналарының 15 хевирлерин бо чылын кылып үндүрген. Бүлгүрүп будуур С—491 деп машина дыка солун болуп турар. Ол машина электри күжү-биле ажылдаар болгаш бажынны чугайлап, будуп турар.

Чурукта: бүлгүрүп будуур чаа машинаны слесарь Е. П. Кучеряненконуң шенеп турары.

Фото А. Подверезскийнин. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чогаалчылар-биле, чурукчулар-биле, уран силикчилер-биле болгаш композиторлар-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының ужуражыышкыны

Совет интеллигенциинин хой санныг төлөөлекчилери май 19-түн улуг хүнүн Москва чоогунда чазак чайлаанга эртиргеннер. Чогаалчылар-биле, чурукчулар-биле, уран силикчилер-биле, композиторлар-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының ужуражыышкыны болган.

Н. А. Булганин, Л. М. Каганович, Г. М. Маленков, А. И. Микоян, В. М. Молотов, М. Г. Первухин, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев, Д. Т. Шепилов, Н. А. Фурцева, Н. М. Шверник, А. Б. Аристов, Н. М. Беляев, П. Н. Поспелов оларны совет интеллигенцианың төлөөлекчилери чылыы-биле утказаннар.

Ужуражыышкынның кирижкчилериниг дүштеки шайлалга тургускан, шайлаганың үезинде чечен чогаал болгаш уранчүүл айтырыгларының талазы-биле сорук киришкиниг саналгонал солуушкуннары болган. Эштер Н. С. Хрущев, Д. Т. Шепилов, А. И. Микоян, Б. А. Федин, А. А. Сурков, Б. В. Богансон, Т. Н. Хренников, Л. С. Соболев, К. М. Симонов, М. В. Исаковский, С. В. Михалков, А. Е. Корнейчук, Е. А. Долматовский, М. Турсун-Заде, С. В. Герасимов, Н. М. Грибачев, М. И. Алигер, Е. Е. Поповкин олар чүве чугааланнар. Оон соонда уранчүүлүг мастерлериниг концерти болган.

Ужуражыышкын чүректиг хамыыдан болгаш чылыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

Чкалов хоорайның Нижегородская кудумчузунда улуг тудуушкун чорун турар. Ында чуртталга бажыннарын, хоорайның гостиницазын тудуп турар.

Чурукта: гостиница тудуу. Бетинде ажылдап турар эн эки даанчы Рашид Кашаев. Хүн-бүрүүн ажыл нормазын ол бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар.

Фото Б. Клипининнерниң. СЭТА-ның фотохрониказы.

Москвага болур Бүгү-делегей фестивалы

Аныктарның болгаш студентилериниг Москвага болур VI Бүгү-делегей фестивалынга делегейнин 140 ажыг чуртта-рындан 30 мүң аалчылар келирлер. Чалыы вазының байырлалынын кирижкчилерин Наушки болгаш Отпор, Чоп болгаш Унгена, Брест болгаш Лужайка деп кызыгаар станцияларының демир орукчулары, Ленинградтың, Одессаның, Мурманскинин болгаш Ташкентинин ажылчы чоннары бир дугаарында утказуурлар. Олардан үш хүннернин дургузунда хүнүн-не 26 түскай поезилер үнүп чоруур болуп олар даштыкы аалчыларны бистиң Төрээн чуртувустуң найыслалынга чедирерлер.

Ол поездилериниг чорууру демир орук-тарының ажылдакчылары хүндүлүг аалчыларга ужуражырынга белеткениг турарлар.

Вагоннарның 2.265 үлекчилери, радистер даштыкы дылларны өөренип турарлар. Чоп деп станцияга поездилериниг келип турарының болгаш чорун турарының дугайында радиоинформацияны чеди дылларның кырынга дамчыдар.

Даштыкыдан аалчыларлыг поездилер Москванын Базынь, Бурск, Белорусь, Киев, Ленинград болгаш Ярославль деп 6 улуг вокзалдарынга кол нурлулайында хүндүсү шактарда келгилеер.

Совет Эвилелиниг бүгү-ле республикаларындан фестивальга он-он мүң оолдар болгаш кыстар четкилеп келирлер. Оларга түскай вагоннарны үндүрүп берип турар. Москванын вокзалларынга болгаш кызыгаар станцияларынга түскай залдарны фестивальдың кирижкчилериниг белеткеер, түскай билет кассаларын база ажыктылаан турар.

(СЭТА).

Политехнизацияның үнелиг дуржулгазын— бүгү школаларга

НОВОСИБИРСК. (СЭТА). РСФСР-ниң Педагогика эртемниниг академиязының школага өөредилгени политехнизастаар айтырыглар талазы-биле эртем конференциязы майның 16-да борта ажылын доосканы. Уралдың болгаш Сибирьниң он бир областарының болгаш крайларының академиктиг база өөредилге институттарының, школаларының, улус өөредилге киллистериниг, партия, совет болгаш комсомол организацияларының 800 хире төлөөлекчилери, ажы-дүнма республикалар—Украинадан, Узбекистандан, Казахстандан болгаш Киргизиядан аалчылар конференцияга киришкеннер.

Дөрт хүннернин дургузунда пленарлыг болгаш секциялыг хуралдарга РСФСР-ниң чөөн районнарының школаларында политехнизацияның үнелиг дуржулгаларын көргүзүп турар 50 хире илеткелдерни болгаш дыныалыгларны дыннап чугаалашкан.

Чүгле ийи чылдарның дургузунда Новосибирск ышкаш шак ыныг улуг хоорайның школалары үче-үче чаа мастерскаялар-биле болгаш өөредилге кабинеттери-биле четчелетингеи, дыка хой станоктуг болгаш автомобильдиг парктарлыг болу берген. Алтайның көдээ школалары 200 ажыг тракторларны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа үче-үче машиналарын алган.

Хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннарының илепкейлиг дузаламчызы политехнизацияга материалдыг базаны тургузарының айтырыгын шинтирлээр арганы чер болганда берип турар.

Өске бир чугула сорулга—күш-ажылдың, машина хереэнин, электротехниканың, көдээ ажыл-агыйның башкы кадрларын шилип алыр талазы-биле эвээш эвес коллективтер чедиишкиниг болганнар. Чаа өөредилге эртемниниг ёзулуг энтузиастылары болу берген башкылар коллектив бүрүүнде тывылгылаан.

Ынчалза-даа башкы кадрларның лугайында айтырыг ам-даа ыракта чедир шинтирлетинизээн. Оон ужурунда ийзыбүг эртемниниг башкыларының болгаш үлетпүрүүн база көдээ ажыл-агыйның практиктериниг билиин бедидери-биле РСФСР-ниң Педагогика эртемниниг академиязының чаныга политехнизацияның түскай дээди курстарын тургузары чугула деп шинтирин үндүрген.

Сибирьниң болгаш Уралдың мурнакчы школаларының өөредилгени политехнизастаарының өөредилге-материалдыг базазын тургузар талазы-биле эге саналдарын болгаш дуржулгаларын, Прокопьевск, Челябинск болгаш Омск хоорайларының школаларының школа мастерскаяларын, кабинеттерин, күш-культура залдарын тургузар талазы-биле дуржулгаларын конференция чүүлүг деп көрген.

Ортумак школаны доозуп турарларны ажылга тургузар хереги экижидер төлөөде, ам чер-черлерге тургускуулаар деп турар улус ажыл-агый Чөвүлелдери-биле харылзааны тургузарын улус өөредилгениниг киллистериниг болгаш школаларга конференция сүмелээн.

Новосибирскиге болган эртем талазы-биле конференцияның ажылдарын түскай ном кыдыр парлап үндүрер.

Чазын эрте тарыыр культураларның тарылгазының планы күүсетинген

БУСТАНАЙ. (СЭТА). Областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның дөртен чылынга төлептиг ужуражыры дээш чырыышыаан, бедик дүжүүтү өстүрүп алыр болган 280 миллион пудтан эвээш эвес тараанны күрүнеге дүжаар деп хүлээлгени алганнар. Ам чазын эрте тарыыр культураларның тарылгазы доозулган. Тараа культураларын колдуунда кызыытас-биле 4,5 миллион ажыг гектарга тараан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның хой мурнуузу, тарылганы 8 ажыл хүнүнде доосканнар. Эвээш каш ажыл-агыйларда пландан ажыр кызыытасты база силосна болгаш ногаан чемге кукурузаны тарыы турарлар.

Саратов—Астрахань болгаш Чапаевск—Владимировка аразында күрүненин ыяш камгалалдыг куржаглары

Саратов—Астрахань болгаш Чапаевск—Владимировка аразынга (Сталинград болгаш Саратов областарының девискээринге) күрүненин ыяш камгалалдыг куржаглары тургузар талазы-биле ажылдарны катап эгелеер дугайында Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели шинтирин күлээп алган. Чоокку үеде түскай эртеминнилер түс черге барган, ыяш куржаглардың техниктиг төлевилелдерин ылавылап тодаргайлаар, а келир чылдың частан эгелээш ол черлерге ыяштар олурттур ажылдар эгелеер.

(СЭТА).

Тарылга чүге хожудап турарыл?

ГРЯЗНУХА. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң тараажылары часкы хову ажылынга белеткелдиг ужурашкан. Моон-биле кады Сарыг-Сеп МТС-тиң машиналар септелгези эки эвес болганын база айтыр херек.

Колхозтуң хову шөлдеринге ажыл шулуудавайн турда-ла тракторларны кайы бирээзи бо-ла үрелген турар. Апрель 28-те эгелээн тарылга бөгүнге чедир доозулбаан. Колхозта бо чылын тараа культураларын 2500 гектарга тарыыр, а майның 14-ке чедир 2000 гектар чаштынган, оон бээр недель ашкан, а ажылда өскериилге болбаан.

Картофель олурттулгазы эгелээн, а андарган черниң шынары багай. Чоокта чаа 7 гектар черни аът аныаныы-биле чардырып олурткан. Үрезиниге ажыглаар картофельди олурттур чер чок, картофель олурттур машина база келбоон.

Тарылга чогуур ойүнде төнмээн болгаш кывар, каар чүүлүг чарыгдалы көвүдээн. Ам колхозтуң тарылгазын дүргеи доозарынче сагыш салыры негетинин турар.

Чөөн-хемчикчилерниң негелдези

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Берлин кыйгырыын, база Тайбың камгалалының Совет комитединин атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг шенээрин соксадыр дугайында медеглелин Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле, делегейниң дешилгелиг кижилери-биле бир дөмей чаңгыс ап-сеткилдиг деткип турар.

Атомнуг чепсектиг шенеп турар үеде оон айыылының болгаш кижи төрелгеткенге оон аар берге хоразының дугайын Чадаана МТС-тиң клубунга болган хой кижи кирижкчилиг митингиге партия организациязының секретары эш Ширинди-вин доңчулап таныштырган. Атомнуг чепсектиг айыылының амыдырал кырынга көргеи Японияның Хирасима хоорайының чуртталгаларының мынчага чедир эмнелгеге чыдып, он ажыг чылдар эрткенде төрүүнгеи чаш уруглардың безин организими оон хоранаанган болуп турарын эш Иванов чугаалаан. Ынчангаш атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг шенээрин соксадырын болгаш оон курлавырын узуткаарын митингиниң кирижкчилери шыңгыы негээн.

Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниг хой кижи кирижкчилиг митингини СЭКП райкомунуң пропоганда болгаш агитация киллизиниң аргелекчизи эш Буулар эрттиргеи. Аная сес ап чүве чугаалаан кижи бүрүзү айыылдыг дайынны империалистерден өске кым-даа күзеейн турарын илеретпиилаан, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг шенээрин соксадыр, оон курлавырын узуткаар дугайында негелделиг медеглелди бүрүн деткип турган. Аная Буян, Белеккей болгаш оон-даа өске эштер боттарының саналынга тайбың болгаш аас-кежиктиг чуртталгага хоралыг, атомнуг дайынны болдурбас дээш демиселдиг дугайын демдеглээннер.

Херээжен тудугжуларның хүш-ажылчы чедиишкиннери

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда тудуг ажылы мурнуку чылдар ышкаш, бо чылын база хайныышкыныг чорун турар. Тудуг бригадазында быжыглаан кижилериниг хой кезин херээженнер. Олар бажыннарны тудуп кылырынга әр тудугжулар-биле бир дөмей шуут киржип, чамдыктары ыяшты чонар, кертир, эптеп салыр талазы-биле саат чыкка ажылдап турар апарганнар.

Колхозтуң тудугжу херээженнери тудуг ажылын сайзырадырынга улуг ажылдарны кылганнар. Чүгле чуртталганың тудугларының безин 20 хуузун, бүлүрүгге тудугларының 10 хуузун херээженнер тутканнар. Кол-кол тудугларда херээженнерниң 12 кижи составтыг звеноузун ангылыа тургускан. Олар хүнде кызыа чогуур ажылдың нормазын 150—200 хуу күүседип турарлар. Чижээ, комсомолчу Шулуу Ширшин хүн-бүрүде ажыл нормазын үргүлчү 280 хуу чедир күүседип келген. Ол аныяк тудугжу ыяшты эптеарпиниң, чонарының, кертириниң талазы-биле колхозта шевер тудугжуларның бирээзи болуп турар.

— Мени 1953 чылда тудуг ажылынга быжыглаан. Баштайгы үеларде ыяшты чонуп-даа, кертип-даа билбес турдум. Тудугжуның нарын мергежилин шингээлип алырынга хоочун тудугжулар менээ үргүлчү дузалап, балдыны канчаар тударындан эгелээш чонарынга чедир айтып берип турганнар. Ам өскелерден дуза дилээр хамаан чок, харын үш херээжен өөрүмүү тудугнуң мергежилинге өөредип каан мен — деп, комсомолчу кыс чугаалап турар.

Колхозтуң херээжен тудугжулары Конен Норзут, Дембе Долмажап, Нам-оол Дүрчүн, Донсумаа болгаш өскелер-даа бо чылын 25 орунуут уруглар яслиниң, контора тудуун кылырынга илепкейлиг киржип келгеннер.

Сууржулганың айтырыын үзе шинтирлээриниң талазы-биле канчаар-даа аажок улуг сорулга тудугжуларның мурнунда салдынган. Бүлүрүгге планын аугаар бо чылын суурга 30, малчынарга, сүт-бараан фермаларынга 30 чуртталга бажыннарын тудары көрдүгеи. Колхозчулар алган хүлээлгезин амыдыралга боттандырын турар. Конторанын, уруглар яслиниң тудуу дооступ турар, чуртталганың 30 бажыннарының таналарының тудуу доозулган. Колхозчу тудугжулар Хөндей аскында 200 тонна тараа урар складты, 500 шаар малга бир кажаанны тудуун доосканнар.

Колхозтуң херээжен тудугжулары 12 чуртталга бажыннарын болгаш 250 олуттуг клуб тудуун доозарын хүлээнип алган ажылдап турарлар.

«Коммунизмче орук» колхозтуң херээжен тудугжулары Улуг Октябрьның 40 чыл ойнга аалар болдуруп, бүгү колхозчуларны өглерден бажыннарже шилчилериниң айтырыын үзе шинтирлээриниг боттарының бүгү күжүн харам чокка баарлер.

Консультантылар дугайында

Бот-өөредилге-биле өөренип турарларга дузалаарының эн-не таарымчалыг хевири болза, партия эге организацияларында болуктеп болгаш түс-түс кижилерге чорудуп турар консультациялар болуп турар. Партия чырыдымышкынының системазында бо өөредилге чылында Кызылдың улуг-улуг партия организацияларына марксизм-ленинизмнің теориязын бот-өөредилге-биле өөренип турарларга дузалаачы көргүзер соруулга-биле шыырак билиглиг, бедик мергежилдиг консультантыларны шилип тургускулаан.

Ындыг консультантыларны чижээ, даг экспедиция өөредилгиниң, облкүсөмүүлүн чанында, ниитики херектер өөредилгиниң, күрүнеңи айыыл чок черниң комитединиң өөредилгиниң чанында партия организацияларына быжыглаан. Оларны шилип тургузарда бот-өөредилгелиг коммунистерниң боттарының талазындан дилээнни ёзугаар кылган.

Күрүнеңи айыыл чок черниң комитединиң өөредилгиниң партия организациязының консультантылары эштер Косарев, Лудильщиков өөредилге чылының күүгүзүнде болгаш ам-даа эки ажылдан турарлар. Консультант эш Косаревке партия организациязы политэкономияны бот-өөредилге-биле өөренип турар беш коммунистери быжыглаан. Ол партийжи даалганы эш Косарев үлегерлиг күүсеп турар. Ол анаа быжыглаан эштер-биле дораан-на чоок харылзаны түзүп эгелээн болгаш кижи бүрүзү-биле эки таныжып алган. Баштайгы үеинде ол түс-түс эштер-биле хуумун беседаларын чорудуп турган оларның кижи бүрүзүнүң сонуургаан турар болгаш харылар алыксап турар айтырыларына күзели хандырып турар харыларны бергилээн.

Болунга быжыглаан эштер-биле кандыг-бир теманың дугайында беседаны чорудуп тура консультант айтырыглар болгаш харылар аргазы-биле база беседаның киржикчилериниң боттарының идейкейлиг киржилгезиниң дузазы-биле чугаалажып турар теманың үткүзүн ханыы-биле аналитеп көрүп турар. Келир кичээлге чугаалажыр теманың талазы-биле тус-тус кижилер чүү номчуп белетеенин алган келзе чогуурун ол баш бурунгаар онаалга чуруумуубиле дагзып каап турар. Консультантының талазындан тус-тус кижилер-биле ындыг оперативтиг ажылдап турар чорук, семинар кичээлдерге оларның идейкейи болгаш сонуургалыы дыка көдүрүп тургар. Ол партия организациязының секретары эш Глинский бо талазы-биле база өөре өөрү ойнап турарын демдеглээри чугула.

Бо ажыл өске чамдык партия организацияларында кончуг багай тургустунган. Чижээ, даг экспедициязының өөредилинде партия организациязы (секретары эш Цитович) чыл эгезинде консультантыларны шилип тургускан турза-даа, а ам оларның аттарын безин «суттуткан» болуп турар. Ынчаарга демдилери партия организациязының талазындан негелде болгаш контроль чок турганын ажыглап алган чүү-даа кылбаан. Эш Цитович ол ышкаш бодунуң коммунистери кым, чүү өөренип турарын база билбес болуп турар. Ол партия организациязының кежигүү эш Павловту чоокта чаа СЭКП хоорхомунга чалап эккелген беседа аразында — СЭКП ТК-ның декабрь Пленуму кандыг айтырыгларны чугаалаанканы?, ол ышкаш февраль Пленумунуң хүн чуумунга кандыг айтырыгны тургусканыы? деп айтырыгларның кайызын-даа харылап шыдаваан болгай, оон түржүк эш Шепилов кандыг албан хүлээлгени күүседип турарын деп айтырыгны безин харылап чаалап кыал чүүл бар, а болуп болза агар-политика айтырыгларын бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Бот-өөредилгелиг коммунистер, оларның ниитинде Павлов, чогум чүү өөренип турарыл, олар лекцияларга барып турар бе деп түвеин партия организациязының секретары эш Цитович билбес болган, оон билбези чоп, чүге дээрге, ол боду база-да бот-өөредилгелиг турган бүдүн чылдың дургузунда чангыс-даа удаа лекцияга барбаан. Ынчалдыг янзылыг чижектер хоорайның өске-даа партия организацияларында бар болуп турар.

Партия чырыдымышкынының системазында бо өөредилге чылы ам удавас доостур. Политэкономиялар болгаш болгумнер чайгы үеде ажылдаазы билдингир болгай. А ынчаарга бот-өөредилге кандыг-даа календарлыг план хуваалдазы-биле кызыгаарлаттынмайн турар болгаш коммунистер партия Уставының негелдезин күүсеп, чайгы-даа үеде бот-өөредилгезин сокатпайн үргүлчүлээр хүлээлгелиг. Ынчангаш консультантылар чайгы-даа үеде бот-өөредилге-биле өөренип турарларга консультация бээрин үргүлчүлеп ажылдаар ужуруг.

А. ЛЕПЕШКИН.

«Торгалыг» колхозтуң төвү Өвүр районда көрүштүг суурларының бирээзи Чуртталганы, будурулге болгаш культура-амыдыралдың тудуглары улам-на калбарып, чаа-чаа кудумчулар немежип турар.

Торгалыг суурда 250 ажыг уругларны өөредип турар чеди чыл школазы, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары элбек делгетпиген делгем магазин, 300 олуттуг көдээ клуб, библиотека, медицина болгаш ветеринария албан черлери ажылдап турар. Колхозчу суурну Ильичиниң лампочказы чайынандыр чырыдып турар, мында ниитиниң чемненилге чери, чүнүр бажың, гостиница база бар.

Чурукта: «Торгалыг» колхозтуң 25 орунуут уругларының яслизи (эргелекчизи Монгуш Саара). Аъш-чем хандырылгазы дыка эки, ниитики дерилгези болгаш арыг-шевери көрүштүг.

Фото О. Толгар-оолдуу.

Чаа журналдар

Ам үеде 1957 чылын ийги чартыында солуннарга болгаш журналдарга чагыдыла чоруп турар. Ийги чартык чылдың каталогунда журналдарның саны 45 чаа аттарлыг журналдар-биле немешкеп. Оларның аразында мындыг чаа журналдар кичээнгейни бодуче хаара түүп турар: «СЭКП төөгүзүнүң айтырыглары». Бо журналга СЭКП төөгүзүнүң, акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың төөгүлериниң талазы-биле база бүү илегейниң ажылчын шинчээшкининиң дугайында эртемнин чүүлдери болгаш пынналдары, лекциялар болгаш илеткелдер парлатынар.

Ол журналды СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизмнің институту үндүрер. Ону партия-советтиң калбак активистериге болган кылган. Журнал чылда алды удаа үнер, номерниң өртээ 8 рубль. Партия төөгүзүн өөренип турар кижи бүрүзү бо журналдан бүү-ле айтырыгларга харыыларны ап болур.

Даҥзы болгаш ортумак өөредилге черлериниң студентилери, ортумак школаларының өөреникчилери, бүү совет интеллигенция бистиң Тереэн чүүрүвүстүң эртебүрүнгү болгаш амыы төөгүзүнүң айтырыгларын сонуургавас дээр ужур-даа чок. Ындыг айтырыгларга харыыларны олар ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Төөгү Институдунуң органы «ССРЭ төөгүзү» деп чаа журналдан алыр.

Ол журналдың арынарынга ССРЭ төөгүзүнүң бүү үе-чадаларының аайы-биле ада-чүрт төөгүзүнүң эн-не чугула айтырыгларын чырыдар, анаа ССРЭ-ниң бүү улустарының төөгүлериниге хамаарышкан эртемнин чүүлдерин бага парлаар. Хамаатты төөгүнүң айтырыгларын чырыдарыбиле чергелештир шерит-төөгү айтырыгларын, ыяангыы 1918—1920 чылларының хамаатты даймынының болган 1941—1945 чылларының Ада-чүрттүң Улуг даймынының төөгүзүн ол журналга чырыдар. Журналдың арынарынга даштыкы политиканың айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынган турар. Оон ангыда ада-чүрт төөгүзүнүң маргылдаалыг болгаш шинтиирлетиниин айтырыгларының талазыбиле маргылдаалыг айтырыгларны номчукчулар база бо журналдан тып алыр.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Төөгү Институду бо чылдың марттан эгелээн «Чаа болгаш эң чаа төөгүнүң» журналын үндүрүп эгелээн. Ол журналдың арынарынга чырытынар айтырыгларның тематиказы Барыын Европаның болгаш Американың капиталистиг чүрттарының төөгүзүн база ол ышкаш Төп болгаш Мурнуу-Чөөн Европа чүрттарының төөгүзүн хаара түүп турар.

Совет болгаш даштыкы авторларның ажылдарын эртем ёзугаар анализтээри, чаа болгаш эң чаа төөгүнүң талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарының түннелдериниң дугайын медээлеп дыннадыры ук журналдың сорулгаларының бирээзи. Чаа болгаш эң чаа төөгүнүң материалдарын өөренирде башкыларга, өөреникчилерге болгаш партия-совет активинге бо журнал практиктиг улуг дузаламчыны көргүзер.

Марксизм-ленинизмнің үндезиннерин, партия төөгүзүн, политиктиг тодаргай экономиканың айтырыгларын, диалектиктиг болгаш төөгү материализмин бот-өөредилгенин аргазы-биле өөренир чорукту СЭКП ТК онза чугулага көрүп турар. Бот-өөредилге-биле өөренип турарлар ол бүү айтырыгларга харыыларны «Бот-өөредилгелиглерге дузаламчы» деп журналдан тыл алыр. Журнал ай санында үнер, журналдың бижидер өртээ чылда 24 рубль.

Бо журналдарга чагыдылганы харылаының район (хоорай) конторалары, салбырлары, харылаының бүдүрүлгелерде, МТС-терде, колхозтарда, совхозтарда, албан организация черлериниде агентилери хүлээп ап турар.

Ийги чартык чылда төп журналдарга чагыдылга 1957 чылдың июнь 1-ге чедир үргүлчүлээр.

Н. ПЕТРОВ.

Колхозка удуртулганы экижидер

Өвүр районда «Совет Тыванның беш чылы» колхоз эрткен көдээ ажыл-агый чылында чамдык чедишкиннерлиг болган. Мал өстүрериниң планын күүсеткен, мал ажылының продуктуларын: эт, дүк, сүт белеткээр хүлээлгезин база күүсеткен.

Ажылында чедишкиннерин быжыглап, мурнакчы дуржулганы нептеретпишаан, социалистиг чарыштыг үре-түнелиг калбарткан болза, ниитиниң мал ажылының талазы-биле ол колхоз амгызындан ыракта бедик көргүзүүлерлиг турар ийик. Артель бүдүрүлгезинде удуртулганын четпес, партийжи-организастыг болгаш полит-кижизидилгелиг ажылдың чавыс деннелде тургустунганындан мал ажылында улуг четпестер илеретпиин турар.

Малды өстүрүп, оон продуктулуун бедидериниге таарымчалыг кажаа-турлаг, быжыг чем-суур чугула негелделиг. Ындыг турбуже «Совет Тыванның беш чылы» колхоз (даргазы эш Чамбал-оол) мал чеми белеткээриниң планын чыл-бүрү күүсеткейн келген, малынга кажаалар чедишпес, амыы ажыглалда кажааларның шынары зооветеринария негелделерин ыракта хандырбайн турар. Фермаларда хой күш негетинер ажылдарны механизастаарынга белеткелдер безин чорутунмайн турар.

Ниитиниң мал ажылында удуртулганын шак ынчыг четпес, кыштагладышкынга белеткел багай болганындан мал бергеден чыл ашкан. Күш деңгели арган малдың продуктулуу чавыс, оон чаш төлү шыдамыккай эвес болурун ажылдың практиказы улам-на бүүгредип турар. Бо дугайында колхозтуң Арыг-Бажында № 2 сүт-баазан фермазында байдалды чижек кылдыр көргүүп болур.

Фермада бо чылын төрүүр 58 инек бар, майның 5-ке чедир 45 инек төрээн, 4 бызаа өлген, а бар бызааларының күжү арган, чамдыктары аарыг болуп турар. Фермада кандыг-даа немелде чем чок, оларны шилип кадарбас, эки турлагже солуп кажүрбес болганындан саалданың көргүзүү чогенчиг чавыс, чамдык инектериниң сүүт хүнде чүгле 500 грамм болуп турар.

Фермада арыг-шевер байдал тургустунмаан, беш саанчыдан үш кижиниң халады чок, кочал болгаш өске-даа савалары чедишпес. Ол ышкаш малчыннар ортузунга кижизидилге, политмассалыг ажыл база четпес. «Кино, концерт биске чер-ле болбаан»—деп, саанчылар хомудан турар. Май 1-де үнген солуннар колхоз конторазында чыдар, а ол фермада чүгле апрель 20-де үнген солуннар бар болган. Колхоз төвүнден ферманың аразы беш-ле километр, анаа колхозта парторганизация секретары эш Доржу сөөлгү айларда барбаанын саанчылар чугаалап турар. Ол ышкаш зооветеринария ажылдакчылары эшнинг ажылы четпес, кыштагладышкынга белеткел багай болганындан мал бергеден чыл ашкан. Күш деңгели арган малдың продуктулуу чавыс, оон чаш төлү шыдамыккай эвес болурун ажылдың практиказы улам-на бүүгредип турар. Бо дугайында колхозтуң Арыг-Бажында № 2 сүт-баазан фермазында байдалды чижек кылдыр көргүүп болур.

Фермада бо чылын төрүүр 58 инек бар, майның 5-ке чедир 45 инек төрээн, 4 бызаа өлген, а бар бызааларының күжү арган, чамдыктары аарыг болуп турар. Фермада кандыг-даа немелде чем чок, оларны шилип кадарбас, эки турлагже солуп кажүрбес болганындан саалданың көргүүп

Тес-Хемде тудуг ажылы чаягаарлаашкында

Колхозтарда тудуг ажылы политика болгаш ажыл-агый талазы-биле эн чугула сорулгаларның бирээзи болур. Бо чугула сорулганы Тес-Хем районнуң колхозтары четпес боттанылып турар болгаш тудуг планын күүсетпес чорук колхозтарда чаңчыл болу берген. Бо чылын тудуг талазы-биле көрдүнген план үеттүрүнге чедип турар.

Колхозтар 1957 чылда 208 чурттала бажыңнарын тудар планныг хирезинде-ле чүгле 12 бажынны шала тудуп дооскан, 40 ажыг бажыңнарның тудуун эгелээн аттыг болуп турар. Ол хамаан чок 1954—1955 чылдарда шала туткан чамдык чурттала бажыңнарын мынчага чедир ажыглалга киирбээн. Бо болза, СЭКПнин Тес-Хем райкому (секретары эш Аракчаа), райкүүсом (даргазы эш Оолак) колхозчуларны өглерден чылыг, чыдык чурттала бажыңнарынче шилчиделин үнелеп, ону боттуг удуртпайн, ол ажылды ала-чаягаарлаашкынга киргениниң фактызы болур.

Районнуң 220 ажыг колхозчу өрегелери өглерде чурттап турар. Оон иштинден Сталин аттыг колхозта колхозчу өрегелериң 66,5 хуузу, Ленин аттыг колхозта— 61,8 хуузу өглерде хевээр. Ол чорук бо колхозтарының даргалары О. Чадамба, Ч. Биче-оол оларның сагыш-сеткилин вартпайн турар. Сталин аттыг колхоз бо чылын 34 чурттала бажыңнары тудар турган, чаңгыс-даа бажыңны ажыглалга киирбээн, чүгле 13 бажыңның ханазын дөңгүп дооскан.

Тудуп турар чамдык чурттала бажыңнарының шынары багай. Быган бажыңнарның азыгларын кескени дески эвес, шынар чок болган саманнан кылган бажыңнарның иштин, даштын малгаштап чагбааны-биле оларның аразынан хүн кылаңайнып турар. Бажыңнарны чаңгыс аай төлевилел өзугаар түтпайын, хемчээлин бичеледир тудуп турар чоруктар колхозтарда бар. Сталин аттыг колхозтуң бүгү туттунган чурттала бажыңнарының чүгле 12,5 хуузу крыша, кладовкалыг. Мынчаарга Ленин аттыг, Калинин аттыг колхозтарда 5—6 чыл бурунгаар кылган бажыңнар ам-даа крышалатынмаан, оон үжүрүнден ол бажыңнар ол-чаъска чыл бүрүде үрелип, кыры ирип турар апарган.

Районда мал кажааларының тудуушкыну база багай чоруп турар. Бо чылын колхозтар 20 ажыг мүң баш мал киирер 26 кажааларны тударын планнаан. Ам районда чаңгыс-даа кажаанның тудуушкыну доозулбаан, 5000 баш хой, ошку киирер 5 кажаалар шала туттунгулаан. Сталин аттыг колхоз 7 кажааны тудар турган, ону чаа эгелеп турар. Мынчаарга Ленин аттыг колхоз бо ажыче ам-даа шулуудан кирбээн. Районнуң колхозтарында мынчага чедир төлевилел өзугаар кылган чаңгыс-даа кажаа чок. Ындыг кажааларны тударын колхозтар баштаар черлери, ылангыя Тес-Хем МТС болавайн-даа турар. Ам тудуп турар мал кажаалары болуун механизация кылырынга безин таарышпас кылыр туттунган.

Районнуң колхозтарында культура-амыыралын болгаш бүдүрүлгенин тудугларынче база-ла четпес кичээнгей салып турар. Колхозтарда чаа туттунган чаңгыс-даа клуб чок хирезинде-ле ону планда көрбээн. Сталин аттыг колхозта чүнар бажың ам-даа чок, өске колхозтарда чүнар бажыңнар бар болза-даа олар четче ажыглатынмайын турар.

Колхозтарда тудуг ажылының хожудап турарының бир кол чылдааны болза, тудугга хереглээр ыяш материалдарын чогуур өйүнде белеткеп, оларны тудуг шөлдериниче сөөртүрүн районнуң партия, совет органнары, колхозтар баштаар черлери багай организастаанында болуп турар. Колхозтар тудуг материалдарын сөөртүрүн озалдаып турар болгаш тудугга хереглээр 8500 кубометр ыяштың чүгле 3426 кубометрин тудуг шөлдериниде дүжүрүп, планын чүгле 41,2 хуу күүсеткен. Ыяш сөөртүлгези Сталин аттыг колхозта дериин багай. Ол колхоз 2600 кубометр ыяштың чүгле 800 кубометрин, ол ышкаш Калинин аттыг колхоз 2406 кубометр ыяштың чүгле 700 кубометрин тудуг шөлүнче сөөрткен. Тудуг материалының сөөртүлгези Ленин аттыг колхозта база-ла дээредээр черн чок.

Туттунган бажыңнарны крышалаарынга хөй дилген ыяш херек. Мынчангаш шылген манзы материалдар чугула негетинин турар. Байдал ындыг турда колхозтарда бар пилорамалар доктаамал ажылдавайн, үрелиишкинге болгаш өске-даа чылдагаанарга таваржып турар. Калинин аттыг, Сталин аттыг колхозтарның удуртукчулары пилорамаларны чөп ажыглавайн, ол ышкаш хол биле ыяш дилер ажылды организаставайн турары окта таарышпас. Колхоз бүрүзүнге пилораманы эки билир, ол ажылга сонуургалдыг колхозчу кадрларны тып, оларның билиг мергежилин бедидеринче угланган ажылды чорудары чугула.

Районнуң колхозтары тудуг ыяжын дыка ырак черлерден сөөртүп ап, хөй чарыгдал болгаш өүш үндүрүп турар хирезинде түс чернин тудуг материалын четпес ажыглап турарын айтыр херек. Сталин аттыг, Ленин аттыг колхозтарның чоок кавызы саман болгаш даш тудугларны сайыралдырынга дыка таарымчалыг, ол материалдар ында хөй. Ындыг турбуже бо колхозтарның баштаар черлери ук ажыче ам-даа кирбээн. Ырак черлерден тудуг ыяжы сөөртүрүнүң орнунга саман бүдүрүлгезин калбартып, бажыңнар тударын организастаары Тес-Хем районнуң колхозтарынга чиик арга дээрзин мурнакчы тудугжуларның практиказы көргүзүп турар. Ындыг бажыңнарны тударынга хөй чарыгдалдар үнмес, өртээ чиик, олар быжыг-даа болур.

Колхозтарда тудуг бригадаларының составы ажыгаа чедир мергежилиг, доктаамал ажылдаар тудугжулар-биле бүрүн хандыртынмаанындан тудуг ажылында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дериин болу. Тудуг бригадаларында бүгү күш-ажыл кылып шыдаар колхозчуларның 13,7 хуузу, ол тудуг бригадаларынга даңзы өзугаар быжыглаан 200 хире колхозчуларның 130 хирези тудугда ажылдап турар. Тудугда ажылдап турар кижилерниң хөй кезии хереженнер болгаш бичии уруглар. Колхозтарның тудуг бригадаларында тудугжуларын чүгле апрель айда безин 72 кижи тудугга ажылдаваан.

Тудуг бригадаларында күш-ажылын организастаашкыны багай. Бүгү тудуг бригадаларының санында түскай бригадир, десятник-учетчик бар хирезинде түс-түс звеноларга бүдүрер ажылдың нормаларын, оон күш-хүүнүге шилчиткен өртек-үнезин болгаш ажылдың эгелээрин болгаш доостурун айытkан тодаргай онаалгаларны бербейн турары тудугжуларның сонуургалын кудуладып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче идиг бербейн турар. Тудугжулар ажылды кылгаш, чеже күш-хүүнү ажылдап алырын, ону доозар хуусаазын билбейн турар.

Бүдүрер ажылдың нормаларын ажыр күүсеп турар мурнакчы тудугжуларны хана солуннарынга, көргүзүг самбыраларынга илередип, оларның ажылынын дүржулгазын нептерелер ажылды багай организастап турар. Тудуг бригадаларынга коммунистерни, комсомолчуларны четчир саннары-биле быжыглавышаан, тудуг ажылынга оларның ролүн бедидерин чедип алыры партия, комсомол организацияларының чугула сорулгазы болур.

Колхозтар тудуунуң талазы-биле область эргелели болгаш районнуң колхозтар тудуунун кидизи (эргелекчизи эш Күнзен) болгаш ол кидистиң ажылдакчылары колхозтарга техниктиг база практиктиг дузаларны кошкак чедирип, кылдынган тудугларының шынарын көрүп, акт өзугаар хүлээп албайн турар.

Сталин аттыг, Калинин аттыг колхозтарда партия организациялары (секретарлары Нурзат, Самдан) тудугжулар ортузунда партийжи-политиктиг ажылды четпес турган. Агитаторларны быжыглаан-даа болза, оларның тодаргай кылган көскү ажылы чок болуп турар. Тудуг кылып турар черлерде көскү агитацияны организаставаан.

Районнуң колхозтарында тудуг ажылының дугайында айтырыгларны чыл өгезиниң бөөр хөй үзүн чугаалажып, эки шиитпирлерни үндүрген-даа болза, оларның боттуг күүселдези дээш организастыг ажылды кошкаткан. Үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин хүн-бүрү хандырарын районнуң партия, совет организациялары, колхозтар баштаар черлери чедип алыры эргежок чугула.

К. САЛЫЫ,

«Шынның» корреспондентизи.

Кол кичээнгейни тудугже

Дыка хөй тудугларны харугда эгелээш доозуп шыдавайн ара каалтар ийикпе, азы дооскалак тургаш-ла ажыглалга киириптер, мынчангаш чыл-чылда тудуг планы күүсетпес аарыглыг чорук эрткен чылдарда биске чаңчыл болу берген турган.

Хаван фермазының болгаш күш фермазының тудугларын, автомашиналар гаражын четче кылдынмаанда-ла ажыглалга киириткен бис, ук тудугларның крышалары, сонга рамалары болгаш адакы шалазы четчелетинмээн. Чүс баш инектерни тургузу азыраарынга таарыштыр кылып турар чаңгыс аай хевирлиг инек кажаазының болгаш 100 баш быяа турар быяа кажаазының тудуун доозары эрткен чылдың тудуг планында көрүнген турган, мынчаза-даа тудугдар доозулбаан, чүгле ханазын салгаш ара соксан каан.

Үлетиргиг болгаш тудугну удуртуруунуң хереэн үнезинин-биле экижидер дугайында СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң шиитпирин ажыл-хереке удуртуга болдурары, колхоз тудуунга мурнунда турган четпестерни чайладып, 1957 чылы тудуг сууржулга талазы-биле колхозка эргилделиг чыл болдурар деп шиитпирлээн бис.

Бо чылын тудуг ажылы бисте шыныда важангызындан-даа шапкын темпилиг чоруп турар. Эрткен айларда колхозтуң тудуг бригадазы чаңгыс аай хевирлиг 11 чурттала бажыңнарын тудуп дооскан болгаш ам 9 бажыңнарны тудуп турар. Оон аңыда колхозта иштинин чүнар бажыңын, колхозтуң далган дээрбезин, уруглар яслизин ажыглалга киирген.

Кову турлагларының төнтериниде база өзөөн тудуглар кылдынган. Ылаңгыя Арыг-Бажында № 2 бригаданың төвүнде механизаторларның болгаш колхозчуларның чурттаар түскай бажыңнарын тудуп дооскан. Ында делгем общежитиелер болгаш кызыл бүлүн, чүнар бажың, оон аңгыда районуң түскай столоваязы база ажыттынган. Ол чорук ховуда ажылдап турар кижилериң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга эки таарымчалыг байдалды тургускан.

Бистиң колхозчу тудугжуларывыстың мурнунда улуг болгаш харыысалгалыг сорулга салдынып турар. Бүгү колхозчуларны өглерден бажыңнарже көжүрүп киирер айтырыгны бо чылын үзе шиитпирлээр дугайында чөөн-хемчикчилерни эгелекчи чоруун деткивишаан, бүгү колхозчулар ыяавыла бажыңныг турарын чедип алыр бис. Бистиң колхозтуң эр, хереэжен бүгү колхозчулары боттарының иштин хурлынга эгелекчи саналдар үндүрүп, колхоз төвүнге интернат тудуун колхозтуң күүш-биле кылыр, мынчангаш анаа 100 мүң рубль түүнүг хереңгиин тускайлаар деп шиитпирлээннер. Ам колхоз төвүнде 100 ажыг орунналыг интернаттың тудуу база эгелей берген.

Мал ажылының болгаш бүдүрүлгенин, чуртталанган, культура-амыыралын өске-даа планныг тудугларын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнуң байырлалының хүнүнге уткуштур доозарын тудугжулар хүлээнгеннер.

Тудугнуң бот-үнезин чиителири болгаш шынарын бедидери база темпизин дүргедири дээш социалистиг чарыш тудугжулар ортузунда улам калбарып турар. Ажыл нормазын хүн бүрү 120—150 хуу чедир күүсеп турар бызаңчылар Биче-Шыыр, Т. Бегзи, Дава, чолаачы Натшит-оол ышкаш мурнакчыларның саны база өзүп турар. Бистиң колхозтуң тудугжулары Октябрьның 40 чылынга аттар кыдыр боттарынга алган хүлээлгелерин чугаажок күүсеп шыдаарлар.

В. СЮМБЮР,

Улуг-Хем районда Маленков аттыг колхозтуң даргазы.

Кызылда педагогика институдунуң студентилери болгаш башкылары институттуң бажыныныг артында эрик кырынга сесерлик тургузары-биле ыяш тарылгазын чоруткан.

Чурукта: студентилерниң болгаш башкыларының ыяш олуртуп турары.

Фото П. Колостуу.

Суггат бугаларын белеткээн

Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң баштаар черн ногаа олуртур база кукуруза тарыр шөлдерни ыяжамчалыг белеткээринге улуг кичээнгей салып турар. Сенекте эрги буганың ашталгазын база чаа буганы казын белеткээрни доокан.

Картофель олуртур 20 гектар чер ам суггаттыг болган. Суггарылга бугазын ашталарынга ажылдап турган 15 кижи составтыг звенодан Севильбаа, Байыр, Сержинмаа, Кызыл-оол олар хүн сааларын доктаамал ажыр күүсеп, күнажылының мурнакчылары болганнар.

Картофель олуртур черни суггарып белеткээн. Оон-биле чергелештир кукуруза тарырынга 50 гектар күр черниң хараганын аштап арыглаан.

Б. БААЗАН.

Шефчилерниң дузазы

Бай-Тайга райкүүсомуунуң коллективи «Тиилелге» колхозу ажыл-агый артелин шефке алган ажылдан турар. Шефчилер чоокта чаа колхозтуң суггарылга бугазын казарынга үш хүн ажылдаан, ону ажыглалга киирген. Моон мурнунда хем суунун улгадырын маган турган болза, эм тараажылар суггарылданы эгелей берген.

Шефке барган эштер Базкай, Иргит, Салчак, Семис-оол олар күш-ажылга ыяжамакай чоруун көргүзүп, мурнакчы ажылдааннар.

Н. ӨЛЗЕЙ.

Клуб ажылын экижидер

Барыын-Хемчик районнуң «Комсомол 30 чылы» колхозта клубтуң ажылы чорувайн турар. Клуб эргелекчизи Анай-оол клубтуң ажылын сегилер дээш каңгыг-даа ажылды чоруттайн турар. Клуб чугайлатынмаан, хирлиг, эзнаргей байдалда турун турар.

Клубтуң иштинде астынган бир-даа лозунг, плакат чок. Клубка оюн-шин, концерт болбайн турар. Оон бир өрээлинде библиотека хагдынган.

Колхозтуң баштаар черн, суму Совет клуб ажылын экижидер дугайында сагыш салбайн келген.

С. СААЯ.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Эрзин районнуң «Коммунизмге өрүк» колхозунда партияның кежээки өөредилгезинин кичээлдериниң үстүн, фермаларда малчыннар ортузунда агитация-массалыг ажылды чоруттунмайн турарын колхозчу Ярин редакцияга бижээн. Ол дугайын редакция СЭКП Эрзин райкомунга медээлээн.

Райкомнуң секретары эш М. Тахватулиниң редакцияга дыңнатканы болза, колхозта партия өөредилгезинге болгаш фермаларда малчыннар ортузунга чоруулар агитация-массалыг ажылга четпестер турган. Партия райкому болгаш колхозта партия организациязы организастыг хемчеглерни алган.

Чээрби чыл дургузунда машина-биле

Дыка эрте. Эртенгиниң чеди шак безин четпээн. Мынчалзажок гаражтың делгем хериминин иштинде чыскаай тургузуп каан, ямзы-бүрү машиналарның чамдыктарының моторлары күүтүү-биле дагжап, соонган кезек-кезек көк ыштар аттыгып турган. Оларның аразында ТГ 41-26 дугаарлыг «ЗИС» деп 3 тоннаның чүгүн өөртүр машинаны база-ла ыраккы орукка чоруптарынга белеткеп каан турган.

Машинаның кара-маслозунга базаа бензиниге хевиниң чамдык черлери быычашкаш кылаа берген, хөвеннг көк хөректээштиг, кирзовый сапоттуг, эргишкей берген чайгы күү бөрүттүг, назыхары кижи ортузу арай-ла четкелек, шала чоллаксымаар, күдер арыныг, мочек-мочек салаалардыг кижи машинаның рулин (башкарар тудазын) кичээнгейлин аажок тудуп алган, оон кабиназында олурган. Оон мурнунга турган машина чоруптарга, машиназын гаражтың хаалгазындан ооҗум үндүргеш, барыын талакы районнарже ол дорт-ла хаптан. Ол болза, Кызылдың чүк өөртүр № 1 автотранспорт конторазының чоллаачызы чүс мунчу Ооржак Карашак-тыр...

Бистер оон бүдүүзүнде Ооржак-биле АТБ-ның конторазынга ужуражы бергеш, аная келген хереэвистиң дугайында чугаалап бердивис.

— Чаа, аная-ла бир машина чоллаачызы, «кара» ажычын кижини чүге ынчан турар силер ону! — дээш, баштай ол биске черле хөй чүве чугаалаксаваа болду.

— Биске чогум-на ындыг кижилер херек, эвээш, бичe-даа болза ажылынар дүржулгазының-даа, амыыралыларының-даа дугайын чугаалап берип көрүнер—деп, кады чораан ажим дилеп.

Оон соонда ол чоорту чугаалап эгеледи:

— Шаанда бичии чораан аът-шарыдан өске мунар чүве көрген эвес мен. Мынчангаш машина башкарып, ону мунар — чоллаачылай бөөр деп чүве мээн бодалымга-даа кирбейн чораан чүве — дээш, бисче көргеш,— силерни чогаалчы Сарыг-оолуң «Оттуг терге» дээр чогаалын номчаанынар чугаажок боор деп бодай-дыр-мен—дидир.

— Номчаан болбайн канчаар — дидивис.

— Солун-на чогаал чүве. Машина дугайында шаанда Барыын-Хемчик районнуң төвү — Кызыл-Мажалык чораан келген улустар бистин Хөнделенге шакла мынчаар, ол чогаалда дег чугаалажып турган болгай — дээш, Ооржак улам-на

Ооржак машиназының кабиназында. Фото С. Феоктистовтуу.

сундугуп — мынчан улус машинаны чоруптарга оруунда доозун дээрде шаптыгып, шуурганнан турар, дүне «хорадай» бергенде ийн карактары кызып кээр, безин ийн сүмбер-уула тей-ле, маннап чорда чүгле ужугар хартыга-ла, чүс-даа кижи олуруптар болза шылаар, кайгамчык меге «оттуг терге» деп алдептиг амытан Хем-Белдириниден (Кызыл хоорай) хирледип кээп турар дижип турганнар. Мынчангаш мен машинаны канчаар-даа аажок улуг кандыг-бир дириг амытан кылдыр бодап, коргуп-даа турган мен — дей-дир.

Оон ол чугаалап олурар чүүлү тоолдаа эвес, черем кырында ындыг турганнаа. Ол болза 1926—30 чылларның үеви. Мынчан Ооржак-даа, оон төрелдери-даа машина көрген эвес, ол чоллаачы болу бөөр деп оон дүжүнге-даа кирбейн чораанны-ла чөп.

Чылдар эртип, хөгжүлде улам-на бурунгаарлап турган. Аалдар аразынга түреп өскен, ада-иезин чок, өскүс оол Ооржак база-ла угаан-бодал кирип, эр болуп кел чораан. 1934 чылда Кызылга шериг албаны эрттирип келгени оон амыыралынга шиитпирлиг эргилде болган. Шеригге турган, ол бижик билигге-даа алаан өөренип, чепсек-техника-биле-даа таныжа берген. Совет Эвилелиниң улуг дузалаачызының ачызы-биле ол үеде Тывага ямзы-бүрү машиналар-даа дыка көвүдеп келген. Мынчангаш Ооржак мурнунда машина дугайында тоолда дег билип, коргуп бодап чораанын алдепсинип, харын-даа ону өөренип башкараа дээр күзел аная быштыгып чоруур апарган. Ийн чыл шериг албанын ол эрттиргеш, 1936 чылдың күзүнүне Кызылга ажыттынган чоллаачыларның 6 ай хуусаалыг түр курзунга киргеш. Билигге чүгүлүг, кызымакай аныяк оол курсту чедиишкиниг дооскаш, баштай мынчаардагы дүржулгалыг чоллаачылар-биле кады үр эвес үеде практиканы эрткеш, чоллаачылаар эргени алган.

— Кажан мен курсту доозупканымда мени практиктиг ажылга өөреткен эштерим чоллаачылар Килин, Кускашев, Хунажык сугларының дугайында кеззеде-ле чаагай сеткил-биле бодап чоруур мен. Эн баштай кабинага олуруп, рульду туткаш, баштайгы километрни эрткенимни болум безин билбээн мен, сүртенчиг, девиденчиг-даа боор чүве чораан. Оон соонда чоорту-ла мергежий берген мен—деп Ооржак чугаалап турар.

Чоллаачының ажылы берге болгаш харыысалгалыг. Чайның өртенгир чип кээр изин, кыштың чыкылыма соогу, хатшуурган, чаъс-чайык дээш черле чү турбас дээр! Маңаа шыдамыккай тура-соруктут чорук негетинер. Бир эвес херек апарза, дүне-даа үйгу дыш чок хап орар. Турасоруу кошкак, шыдамыккай эвес кижилер болза, ийн-үш чыл чоллаачылааш-ла ону каалтар болгай. Ооржак ындыглар дег болбаан. Ол харын-даа болуунуң техника талазы-биле билиин улам белдиишиваан, ажылынга чүткүлдүү-биле мергежип турган.

Ооржак Карашак ам 20 чыл ажыг чоллаачылап турар. Бо аразында областың районнарында машина чедер черлерде оон барбаан чери барык чок. Ону ыраккы өвүрге, Бай-Тайгага, а ол ышкаш областан ханкаар Абакан болгаш Минусинск хоорайларга машинага чүк өөртүп алган чоруурун бо-ла көрүп болур.

— Оон дугайында чүгле төлептиг, эн эки кижи дээрден өске, чугаалаар чүве чок, кончуг биче сеткилдиг, администрация черинин кандыг-даа дааргазын кеззеде дынналгыры-биле күүсеп кижи-ле болгай—деп, АТБ-ның начальниги эш Набоков чугаалап турар.

Оон машиназының техниктиг байдалы үргүлчү эки болур. Машинаның кандыг-бир черинге бичии-ле эпчок чүве болу берзе, ону ол дораан септеп алыр.

— Машинаның доктаамал эки ажылдаары чүгле оон эки ажаалгазындан хамаар-жыр. Кол чүүл болза чоллаачының быжыг чурумнуг болурунда, техниканы эки билириниден, оон мергежил-дүржулгазындан хамаржыр. Мен ам транспорт шугумунга чээрби чыл ажыг чоллаачылап келтим. Бо аразында авээш биче дүржулгалыг-даа болу берим. Бо-ла авария, озалдыктыг чоруктун болу бөөр чыдагааны чамдык чоллаачыларның чонунуң мурнунга болунуң хүлээлгезин үүтүп, харыысалгазын чидирип турарында. Оон түржүк чамдыктары эзиртир арагалап алгаш, каракулак чокка экизиннип халыдар, мынчангаш бирээге-ле таваржы бөөр. Оон аңыда кол-ла чүве машинаны чогуур өйүнде үзөөр, чаар, аштаар, арыглаар. Бир эвес мынчанмас болза, оон кезектери кончуг дүрген үрелип баксыраар боор тур—деп Ооржак чугаалап турар.

Чүгле мотор-ла эки болза-ла ажырбас дээр болаалар чоллаачыларның чамдыктарында бар болгаш машинаның кайы-бир кезектери үрели-даа берзе ону херекке албас болгулаан. Ол чорук ону мырынай үлаваа-ла ажыглалдан үндүрериге чедип болур. Оон кандыг-бир черинде эзрини-даа кошкай берген болза, ону дораан-на эпип алыр. Бир эвес чоллаачы болу септеп шыдаваа хире болза, дораан-на мастерскаяга септелир херек. Ындыг септелгени кылырынга аргалыг-ла болза, чоллаачы болу киржири чугула.

Областың машина чоруур орудтарының дугайында чамдык түүлдерни Ооржак чугаалап турар. Те-үениң байдалы-биле чамдык районнарже баар орудтар дыка берге апаар. Ылангыя майның эге үезинде Чадаана тавартыр Хөндергейлеп Өвүрже чоруурун кончуг бергедей бөөр. Мынчалзажок Ооржак сөөлгү катап безин болап чораан келген. Машинаны-даа ажырбаан. Кандыг-бир черниң байдалын эки билир кижини улуг «бо черниң кодан чыдар хозун-даа эндевес» дижир болгай. Карашакка Тываның машина чоруур орудтары база-ла шак ындыг биллингир.

— Үр чылдарда ажылдазыпаа-даа чамдык черлерге кончуг кичээнгейлиг чоруп турар мен. Чүге дээрге Тываның машина чоруур орудтарының хөй нуруузу эки эвес болгай. Чамдык машиналарның ажыглалдан дүрген үне бөөр чыдагааны ында. Бо талазы-биле хамаарышкан организациялардан шиитпирлиг хемчеглерни албайн турар — деп, ол чөптүү-биле шүгүмчүлевишаан,—база чамдык районнар төптериниде гараждар, чоллаачылардың дыштанар черлери чок. Ол болза, кышкы үеде чоллаачыларга дыка берге дээрзин — Ооржак чугаалап турар. Ол черде кончуг шын.

Бистер АТБ-ның конторазынга чоллаачыларның хүн-бүрүде ажыл нормазын канчаар күүсеп турарын көргүскен таблицаның чанынга келгеш, Ооржак бо чылдың эгезинден бөөр бүдүрүлге планын ай санында 120—150 хуу чедир күүсеп турар дээн санаар-биле танышкан бис. Ында ындыг чоллаачылар кончуг хөй.

Ооржак Карашак эрткен чылга чедир өске машинага ажылдап, оон-биле үс мүн километрни капитал септелге чокка эрткен. Оон соонда АТБ-ның администрация черинин айтышкынын өзугаар ону дүжаап бергеш, өске машинага ажылдай берген. Оон-биле ам 50 ажыг мүн километрни капитал септелге чокка эртер дээрзин ол хүлээнип турар. Ол болза, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга оон эн эки белээ болур.

Пятница хүнү чүве. Бистер дугуруйканывыс өзугаар гаражка база катап чеде бердивис. Кежээ 6 шак ашкан. Мынчалзажок ында ажыл улам-на кипкен турган. Чоллаачылар оон-моон каап путевкаларын демдеглеп, чамдыктары дзарта орукка чоруурунга белеткеп турлар. Дежурный механик Семен Григорьевич Пономарев бичии-даа амыыл чок. Шуут маннагылап, чамдыкта электро-телберже (машиналар адырар түскай херексел), чамдыкта мастерскаяже, чок болза, диспетчерлер олурар держе маннап-ла тур.

Машиналар үзүк-соксаал чок каап турлар. Удаваанда Ооржак Карашак Өвүрнүн Дус-Дагдан дус сөөртүп алган бо хаан келди. Машинадан дүшкеш чанынга турган өөрү Балкидин, Помазкин суглардан:

— Бөгүн дежурный механик кимиг? — деп айтырды.

— Семен Григорьевич Пономарев — дидирлер.

Ооржак олче углаан чоруптуу. Пономарев-биле электро-телбер чанынга ужуражы бердилер. Пономарев:

— Кайы хире чордун, орук кандыгдыр, Ооржак?— деп, айтырды. Ооржак:

— Орук баксыраан-дыр, Хандагайтыже Хөндергей таварты чоруурун моон сонгаар бергедей бөөр. Машинаның тормозу Шагаан-Арыгдан бөөр эки тутинстан келди, оон ынай от дамчыдар черн база эки ажылдавайн тур. Бо чүүлдерни дүнеки эзлчегинин септекчилериниге этирип каап көрүнер. Дан бажында Чаа-Хөлче чоруур мен — дидир.

— Дораан кыдырар бис, кыдыраар бис, бир эвес улут эвес үрелиишкин болза, ында-даа берге чүү боор. Ырак чер чораан болгай сен, машинаңда өске ындыг көргү дег чүү барыг?—деп, Пономарев айтырды.

— Оон өске ындыг кончуг чүве чок. Амортизаторну база көрүгнер. Мынчалзажок ол ажырбас боор — дээш, Ооржак бажыныче чоруткан.

Сергей ШОЯГУ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Джакартадан чорупканы

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Майның 19-та Яваның шагы-биле 8 шак 30 минута турда ССРЭ-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов болгаш ону үдеп чоруур Ш. Р. Рашидов, В. П. Елютин, Н. Т. Федоренко болгаш өскелер-даа Индонезияның хүндүлүүчел чериниң, Совет Эвилелиниң улустарынга индонезий улустуң байырын болгаш чүректиң ханызынан эн эки күзелдерин сеткил бодалынга сиңирип алгаш чорупканнар. Совет Эвилелиниң аалчыларны Джакарта улуг чылы-биле болгаш чүректиң ханызынан үдээн.

Эртенгиниң 7 шак. Президент Сукарнога үдетирген К. Е. Ворошилов болгаш өске-даа совет аалчылар К. Е. Ворошиловтуң турун турганы Негара орудуну катташ, индонезий найыслалдың чурттакчылары байыр чедирип турда Кемайоран аэропорттуң үүнче хоорайның күүмүүлары-биле машиналарга ооңум чорупканнар.

Чүгле 12 хонук бурунгаар ССРЭ-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловту кайгамчыктыг хүндүктеп уткаан найыслалдың хөй-хөй мун чурттакчылары К. Е. Ворошиловту боттарының өңнүү, тайбынче болгаш улустарының найыралынче сеткилдің ханызындан күзелдерин оон ады-биле холбаштырып турары күрүне ажылдакчылы болгаш ынакшылыг кижизи кылдыр көрүп, ам база катап ону үдээри-биле кудумчуларга үнүүлеп келгеннер.

Аэропорт. Бедик сыптарда эш-эш кылдыр аскылап каан ССРЭ-ниң болгаш Индонезия Республиканың күрүне туктары ийи улустарының найыралының демээ болуп турган, К. Е. Ворошиловтуң болгаш Сукарнонуң чуруктары база эңмежок. «Ворошилов орук суур эки чорзун». «Совет Эвилелиниң келген ханы хүнүүлелдиг аалчылар орук суур эки чорзун». «Совет улуска индонезий улустан изиг байыр!» деп сөстерни бижигилээн пестер чалгып тургулаан.

К. Е. Ворошиловту үдээри-биле индонезия күрүнениң улуртукчулары, политиктиг болгаш хөй-ниитиниң өскү ажылдакчылары четкилеп келгеннер.

Ажылчыннарның, тараачыннарның, хөрөөженнериниң, аныяктарның, студентилериниң, хөй-ниити организацияларының, лайынның хоочун кижикчилериниң хөй санның төлөөлекчилери, база уруглар аэродромга чыглып келгеннер, олар анда туктар болгаш лозунгулар-биле мырыңай дамгаар эртен четкилеп келгеннер.

Ужудуп чоруурунуң минутазы чоокшулап келген. Индонезиядан аалчыларның олуруп алгаш чоруурун «ТУ-104» самолетче К. Е. Ворошилов болгаш Сукарно углап чорупканнар.

К. Е. Ворошилов микрофон мурнунга чүректиң ханызындан чүве чугаалаан.

Оон соонда Президент Сукарно чүве чугаалаан, чыылганнар ол чугаага улуг чүүлдүүгүүшкүн-биле харылааннар.

8 шак 30 минутада самолет агаарже көдүрүп үнгеш, соңгу чүве углаап чорупкан.

Англи ядролуг чепсекти шенээн

ЛОНДОН. (СЭТА). Оожум океанның төп кезээнге майның 14-те англи ядролуг чепсектиң шенелдезин чоруткан даараанын дугайын Англияның хаңдырылга министерствозу майның 14-те кежээ дыңнаткан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи ядролуг чепсектиң шенелдериг чаза тевишкининиң дугайында майның 15-те парлап үнүүрген дыңнадытыңы холбаштыр майның 16-да парламентиниң кежигүннери лейбористер премьер-министрге алаян каш айтырыларны салган.

Англия ам шенелдени чорудупканда, шинчилелдің чаза тевишкининиң моон соңгаар чорударындан ойталап болур деп чазак санап турар бе даарын лейбористер Гендерсон болгаш Строчи премьер-министрден айтырганнар. Макиллан орта удурланыш харылаалаан, хөй удаа чорудары-биле көрүүген шенелдерни уламчылаарындан англи чазак амгы үеде ойталаарын болдавайн турар деп медеглээн. Макиллан оон-биле кады, Англияның ядролуг чепсээнин чаза тевишкини БНО-нуң чепсек дужуруушкүнүүнүң талазы-биле Комиссиязының Белеткел комитединде «Англияның туружун быжыткан» даар черге-биле бадыткап чугаалаан.

Японияның премьер-министринин чугаазы

ТОКИО. (СЭТА). Мурнуу-Чоон Азияның чурттарынга болгаш АБШ-ка болдуңу баар сорулгазын тайылбырлап, премьер-министр Киси парламентиге чүве чугаалаан. Май 20-ден эгелээш июнь 4-ке чедир үеде Бирмага, Индияга, Пакистанга, Пейлонга, Таиланды болгаш Тайваньга баарын, а оон Японияга ээп келгенинин соонда июнь 16-да АБШ-че чоруптарын Киси айыткан.

Азияның чурттарының аразынга найыралыг харылаалаарны тургузары Японияның даштыкы политиказының кол сорулгазы болуп турар деп Киси медеглээн. Ол чурттарның экономиктиг хөгжүдезинге Япония бүгү талалыг дузаны көргүзер бодалдыг деп ол чугаалаан.

АБШ-че ам баар деп турарынга хамаарыштыр Киси япон дипломатиязының үндезини болза «хостуг делегейнин» дижир чурттар-биле (империалистиг чурттарны буржуаз пропаганда ыңчаар адап турар.—**Ред.**) кады ажылдажыга болуп турар деп база дагын онзалап демдеглээн. Совет Эвилели-биле дипломаттыг харылаалаарны тургускаңының болгаш БНО-га киргениниң түңнелинде Япония делегей ыңнележилгезинин долу эргелиг кежигүү апарганда, япон-америк харылаалар чаа чадаже киргенин бөгүн демдеглээр керек деп ол чугаалаан. АБШ-че өөн базар сорулгам чүл даарге, ол чаа чалабиле холбаштыр келир үеде япон-америк харылаларга америк чазактың удуртукчулары-биле шүүт чугаалажышкынарны чорудары болур, деп Киси айыткан.

Америк чепсектиг күштерни Мароккога тургузарынга удур

ПАРИЖ. (СЭТА). Парлалганын дыңналының өзүгаар алырга, эн улуг мароккан порт Касабланканың докерлери Мароккода америк шериг базаларынга хереглээр шериг материалдыг судноның чүүгүн дужуреринден ойталааннар. Мароккоңуң девискээринге америк шериг базаларын тургузарынга удурланышкының демдээ кылдыр Касабланканың докерлери моон мурнунда ажылын каш-даа катап соксадып турганы билдингир болгай.

Удуртур ажылдакчыларның күш-ажылга киржилгезиниң дугайында Кыдаттың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң айтыышкыны

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттың Коммунистиг партиязының Төп Комитеди удуртур ажылдакчыларның күш-ажылга киржилгезиниң талазы-биле 1957 чылдың май 10-да айтыышкынны үндүрген.

Кодээ ажыл-агыйының бүдүрүлге кооперацияларының дыка хөй кадржаан ажылдакчылары бо частан эгелээн хову ажылдарынче улаа-дараалаштыр кирип турар деп ол айтыышкынында демдеглеп турары Синьхуа агентилели дыңнадып турар. Районнарның база можуларының чамдык кадржаан ажылдакчылары, хоорайларның база автономнуг районнарының можуларының чамдык харыысалгалыг кижилери, а ол ышкаш үстүү болгаш ортумак офицерлер ол ажылды базала кылып эгелеп турар. Бо болгушкун болза, бистиң чурттуң социалистиг тургузуушкунунга аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар деп КБП ТК-ның айтыышкынларында чугаалап турар. Кадржаан ажылдакчылар бүдүрүлгеге киржилгелиг апарганының соонда удуртур ажыл чүгле кошкаваан эвес, харын-даа удуртур ажылдакчылар бүдүрүлгеге киржилгелиг болуп турарының ачызында массалар-биле чаңгыс аай каттыжып алгаш, удуртур ажылды эжиждер талазы-биле айтырыларны өй-шаанда база тодаргай ылерединге болгаш шинтирлээринге таарымчалыг байдал туруштуп турар, ол болза, бюрократизм-биле, хоорук чорук-биле база субъективизм-биле холбашкан дыка хөй алдаглалдардан эвлен белен чайлаар болгаш ону ажыл тилээринге, а ол ышкаш күш-ажылды тоонча чок көөр хөөннерни шинтилелге өскертир арганы берип турар.

Оон ынай чүгле аймак, район болгаш можу хемчээлиниң кадржаан ажылдакчылары эвес, харын-даа партиниң кол-кол удуртукчу ажылдакчылары—күш-ажыл кылып шыдаар бүгү кижилер күш-ажылга киржири-биле чогуур шаг-үени чыл бүрүде үнүүрер ужурлуг деп Төп Комитет санап турар деп ол айтыышкынында чугаалап турар.

Албан черлериниң болгаш түс-түс кижилериниң төдаргай байдалыларындан хамаарыштыр кадыг-даа немелде шаңналмактаалар чокка хову ажылдарынга, үлетиур бүдүрүлгеге, коммунал тудутта болгаш өске-даа черлериниң ажылынга киржири черде ыңнатына бөөр киржилге болур деп КБП ТК-зы айыткан.

Оон-биле кады удуртур ажылдакчыларның күш-ажылга киржилгези түс-түс албан черлериниң шаптык катпаан турарынче, удуртукчулар чаңгыс-та черде күш ажылга харуулга кирипкээн турарынче, ол ажыл күрүнениң саңгыдаа чарыгдалларын улгатыраринга чедирбээн турарынче ыңчаңгай салырының чугулазын КБП ТК-зы айтып турар.

Албан черлериниң эңгээ кадржаан ажылдакчыларының, улустуң хосталга агинизының кадржаан ажылдакчыларының болгаш дайынчыларының, башкыларының, өөредилге албан черлериниң албан-хаакчыларының болгаш өөренгенчилериниң күш-ажылга киржилгезин баштай дужулганы мооннеп алгаш, чоннуң ол категорияларын чер болганынга эки турага үнделилеп күш-ажылга чоорту хаара туар талаада, ажылдакчыларның чамдыкының ортузунга дужулга чуруму-биле боттандырган турар ужурлуг деп КБП ТК-зы айтып турар.

Янзы-бүрү ө-чадаларның кадржаан удуртукчу ажылдакчыларының күш-ажылга кезик чамдык киржилгези болза, ажылда стильи чурумчулары дээш амгы шинчээшкинге чедип алза чогуур сорулгаларның бирээзи болур деп ТК-ның айтыышкыннарында чугаалап турар.

Итали чер ажылдакчыларының боттарының эргелери дээш демисели

РИМ. (СЭТА). Итали кодээлерде амгы үеде амыдыралчы байдалларны эжиждери дээш тараачыннарның идепкейлиг демисели калбарып турар. Ядыларның итали федерациязының, чер чартыктажыкчыларының национал федерациязының болгаш тараачыннарның национал каттыжышкынының чарлаары «аграрлыг реформа дээш демисел-биле чергелештир көдээнин ажыл-ишчилериниң чамдык кезектери боттарының туска негелдерин хандырарын база негеп турар. Ядылар ажыл-төлевирин бөлүдери дээш демисежип, чер чартыктажыкчылары ап турар продуктуларының үлүүн ам 53 хуу турарындан 60 хуунга чедир көвүдедирин, ол ышкаш чер эдилелиниң дугайында керээлерин күш чок болдурарда «үнделиттиңен чыдактың» принципин камгалаарын негеп база бичин чер эдилекчилери чаалилер болгаш үндүрүүлер чиңгелделерин алырын орадажын турарлар.

Ажыл-төлевирин бөлүдерин негеп турар Ровиго можузунуң 80 мүң ядыларының ажыл-совсадыышкыны ам 20 аңыг хонук үргүлчүлеп турар. Чер эдилекчиин 500 кижилер дужуп берииннин кылып, ажыл-төлевирин бөлүткен, ыңдыг болза-даа ядылар бүгү можунуң хемчээлинге ажыл төлевирин бөлүдер дужулганы мооннеп алгаш, чоннуң ол ажыл күрүнениң саңгыдаа чарыгдаларын улгатыраринга чедирбээн турарынче ыңчаңгай салырының чугулазын КБП ТК-зы айтып турар.

Паония можунуң ажыл-төлевирин бөлүдерин негеп турар ядылары май 13 болгаш 14-те ажыл совсадыышкынын база кылган.

Чоокта чаа болган соок донаттардан качыгдаан Кампобассо, Авелино, Салерно, Бари, Неаполь болгаш Таранто можуларының мурнуу чүк районнарының тараачыннары амгы үеде аар-берге бөлүдүп турар. Соок донат дужуттуң 70 хуузун үреп каан деп солуннар бижип турар. Эрге-чагырга черлери саңгыдаа дузаламчызын көргүзерин, үндүрүүлер төлевирин солуурун азы хуусаазын уздын бөөрин база үреп болгаш чемнинчидиг бөөрин ол можуларның тараачыннары негеп турар.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

Делегей байдалының допчулалы

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛДЫҢ ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДЕРИ

Сөөлгү айларда Москвага Совет Эвилелиниң болгаш улус демократиязының чурттарының чазак-партия төлөөлериниң аразынга элээн каш ужуражышкыннар болгулаан. Ыңдыг ужуражышкынның санында чоокта чаа доозулган совет-моол чугаалажышкыннар хамааржыр.

Амгы күүлүг социалистиг лагерьниң чурттарының аразында Моол Арат Республика болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга сорук кирген улуу 1921 чылда антиимпериалистиг болгаш антифеодалыг революцияны чорудуп, хөгжүдүнүң улус-демократтыг оруунга кирген болгаш Совет Эвилели-биле акыдуниз найыралын харылаалаарын турускан баштайгы чурт болур. Оон соонда чүгле чаарби беш чыл болганда делегейниң ийги дайынының түңнелинде делегейге улус демократиязының өске чурттары тыптып келген. «Ам 36 чылдың дургузунда хөгжүп, быжыгып турар совет-моол найыралың үлегери-биле улустар аразының харылаалаарынга социализмиң принциптерин боттандырарын болгаш эрткен үеде дбрадып чораан хожудангай улустарга ыңдыг харылаалар каңдыг улуг ажыктыг болурун кижи төрелгетен бир-ле дугаар көрген» деп ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның аразында найыралың интигилеринде Н. А. Булганин чугаалаан.

Феодалдыг ёзу-чуруп тергиилеп турган революция мурнунгы Моол онза хожудангай чурт турган. Моол Арат Республиканың амгы чедиишкиннери кошкак хөгжүделиг хөй-хөй чурттарга ёзулуг өөредилгелиг болуп турар. Хожудангай чурттар пролетариаттың типлээн чуртунуң дузаламчызы-биле капиталистиг хөгжүдүнүң чадазын ооп казыгкаш социалистиг оруукче шилчип болур дээрининиң дугайында ленинчи өөредилгиниң шынныын улусчу Моолдуң турун турарының болгаш хөгжүп турарының бүгү-ле үжен ажыг чыл төөгүзү маргылаа чогу-биле бүдүрелип турар» деп Улан-Баторуң «Үнэн» деп солуну бижип турар. Бижи төрелгетениң төөгүзүнде баштайгы ыңдыг чижекти Моол Арат Республика көргүскен.

Республиканың улус ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылынга социалистиг хевирлер чедиишкиннин-биле хөгжүп турар: механизастатынган күрүне ажылагыйлары, машина-мал аът-биле сигеи кестирер станциялар тургустунгулаан. Социалистиг сектор малдың ниити баш санының бештің бир кезинин, бүгү-ле тарылга шөлдериниң 60 хуузун хаара туруп турар. Революция мурнунгы деннел-биле дөмейлээрге малдың баш саны ийи чартык катаптан ажыг көвүдээн.

Социалистиг чаартын тургузуушкун болгаш көдээ ажыл-агыйының өзүлдези Моолдуң бүгү экономиказының шапкын көдүрүүшкүү-биле кады чоруп турар. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле чуртта хөөр-даштын, нефтиниң, даг байлаазының, аъш-чемниң үлетиүр болгаш чиик үлетиүр тургустунган. Сөөлгү чылдарда Моолдуң кежиндир туткан Москва—Улан-Батор—Пекин аразының демир оруу МАР-ның улус ажыл-агыйының хөгжүдезинге каңчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг, ол орукту моол улус «Найыралың оруу» деп адаан.

Майның 17-де парлап үндүрген совет-моол кады кылган медеглелде айтып турарын ёзугаар алырга, МАР-ның хөгжүдезинге Совет Эвилелиниң дузаламчызы шинтирлиг ужур-дузалыг болган болгаш болуп турар. Сөөлгү 10 чылдарның хургузунда Совет Эвилели Моолга үр хуусаалыг чиңгелделиг 900 миллион ажыг рубль түнүүт чөлилерни тывыскан болгаш өртөө 100 миллион рубль ажыл турар эт-хөреңгини аваа халас дамчыдып берген. «Моолнефть» трестин бүдүрүлгелерин халаска болгаш «Моол-металл» акционерлиг ниитилелдің Совет Эвилелиниге хамааржыр үлүүн чиңгелделии-биле МАР-ның өнчүүт кылдыр дамчыдып бөөр деп кады кылган медеглелде айтыш турар. Үлетиүрүн, көдээ ажыл-агыйының болгаш коммунал угланыышкынны 18 бүдүрүлгелерин тулар талазы-биле дузаламчыны МАР-га Совет Эвилели көргүзер. Бистиң чуртувустуң акы-дуңма дузаламчызы-биле 1958—1960 чылларда улус ажыл-агыйын болгаш культураны хөгжүдериниң үш чылдың планын Моол Арат Республикада боттандырып турар. Совет чазак 200 миллион рубльдин чиңгелделиг чөлизин МАР-га тыпсын турар.

Бо фактыларның кайызы-даа—социалистиг лагерьниң чурттарының аразында акы-дуңма найыралың болгаш деп эргелиг кады ажылдажыганың ёзулуг өөредилгиг үлегер чижээ болуп турар.

Капиталистиг делегей Моол Арат Республиканы тоон бодаазын орадажып, оон чедиишкиннерин ыыт чокка эртпип. моол улустуң БНО-га төлөөлетингген турар эргезин болгаш улустар аразының айтырыларын шинтирлээринге оон кижир эргезин хоозун чылдагааннар-биле бар шаа-биле хүлээп албайн турар.

Моол улустуң политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүдези-биле кады улустар аразының херектерингe оон ролю белин турар. Бүгү делегейде тайбынга айыыл болуп турар империалистиг күрүнелерниң агрессчи болуктериниң политиказын болгаш үрегдекчи ажыл-чорудулгазын бистиң чуртувус-биле кады Моол Арат Республика бурруу чоруун кошкадыры дээш, бүгү-ле күрүнелериниң аразынга бүдүрелди болгаш кады ажылдажыганы быжыглаары дээш МАР бүгү-ле социалистиг күрүнелер-биле кады демисежип турар. Совет Эвилелиниң чепсегленишкинин дужуреринин айтырының шинтирлээринче болгаш ядролуг чепсектиң шенелдерни соксадырынче база хоругдаарынче угланган хемчегларын моол чазак долузу-биле деткип турар. Совет-моол кады кылган медеглел болгаш СЭКП-ниң база МАРП-тың төлөөлериниң чугаалажышкыннарының дугайында медеглел ийи чурттарның болгаш оларның удуртукчу партияларының делегей байдалының эн чугула айтырыларының талазы-биле үзел-бодалларының долу чаңгыс эптиин бүгү делегейниң мурнунга көргүзүп турар.

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААРЫНЫҢ УДУРЛАНЫКЧЫЛАРЫНЫҢ ШУГУМУ

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадырын болгаш тайбынның хөрөөн быжыглаарын күзээш, чепсегленишкиннерни дужүрер деп амгы үеним эң чугула айтырының практиктиг шинтирлээр арганы берип турар чамдык чаа саналдарны чепсегленишкиннерни дужүрер талазы-биле БНО-нуң Комиссиязының Белеткел комитединге Совет Эвилели 1957 чылдың март 18-те болгаш апрель 30-де көдүрүп үнүүрген. Ядролуг чепсектиң шенээрин соксадып деп Быйгырыгны АБШ-тың конгрессинге болгаш Великобританияның парламентиниге ССРЭ-ниң Дээди Соведениң чорутканы ол-ла сорулгага бараан болур. «Нью-Йорк таймс» солуунуң редакторуби-биле Н. С. Хрущевтуң беседазы делегейниң хөй-ниитиниң санал-оналыңга сагыш-сеткилди хайныктырган, делегейниң амгы байдалын ол беседага тодаргай анализтээн болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруу кедизинде келгеш, кол нургулайында-ла ийи улуг күрүнелериниң—Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның аразында харылаалардан хамаарыылгалыг болуп турар фактыны онзалап демдеглээн.

Ол чугула совет саналдарны Барының чүүте, ылангыя АБШ-тың болгаш барының талакы өске-даа чурттарның чагырыкчы болуктериниде каңчаар көрүп турары? Совет саналдарны ыыттавас дээр орадажышкыннар кылдынып турар бе?—Чигзиниг чок. Ол саналдарның алыс утказын хажыып турар бе?—Хажыып база турар. Ынчалза-даа оон-биле чергелештир империалистиг чурттарның политиказының удуртукчуларының илергей-ле аңгалаашкыны болгаш оларның чугаалларында ылгалдар каракка илдитип турар.

Оон чылдагаанын тып алыры бичинегелдеи болза америк негелделерге үндезилээш, харын Германияны каттыштырары болуп турар. Ыңдыг «негелде» мырыңай таарышпас болгаш Даллес ону көдүре-ле ол дугайын эки билип турган деп чүвени чугаалаан-даа хөрөө чок.

Совет саналдарны херекке албазынче болгаш чепсегленишкиннерни, оон иштинде атомнуг чепсектиң-даа эңдере бүдүрерин үргүлчүлээринче кыйгырыг салып турар генералдарның хөй санның дайынзырак чугаалары сөөлгү хүннерде америк парлалгага көстүп кээп турар апарган. Чижээлээрге, «Ньюсуик» журналдың хөрөчилеп турары-биле алырга, АБШ-тың штабтар начальниктериниң каттышкан болгуунуң даргазы Рэдфорд АБШ чепсегленишкиннерни дужүрер дугайында Совет Эвилели-биле «дугуржулга кылыр» аргалының дугайты «таарзынмаан сеткилин» илергейлээн.

Тайбынны камгалаары дээш АБШ-тың болгаш ССРЭ-ниң оонза харыысалгалының Н. С. Хрущев америк журналист-биле беседазынга онзалап демдеглээн. Айтырыг чүл даарге, ССРЭ-ниң болгаш АБШ-тың аразында харылаалар найыралчы үндезинге хөгжүүр бе, азы «бистиң чурттарыстың аразынга моон соңгаар-даа дүшкүүрлүг харылаалар үргүлчүлээр бе» дээрзинде болур деп эш Хрущев чугаалаан.

С. ИВАНОВ.

Колхозчуларның коданының арыг-шевери

Бо үеги колхоз суурун план ёзугаар тудуп тургузуп турар. Колхоз тудуунун органнары суурунуң чаа тудугларының чаңгыс аай хевирлиг төлевилелдерни чогаадып берип турар. Колхозчунуң коданының тудугларының чижек схемазын дараазында байдал-биле тургузар.

Коданың девискээринин хемчээлин көдээ ажыл-агый артелинин Уставында көргени ёзугаар доктаадыр.

Чурталга бажының дорт шугумга тулар. Бажың-биле кудумчу аразынга ыыштар, чадан үнүштер олуртур шолчүгешти тускайлаарын сүмелеп турар. Бажының ындыынче 12—15 метр ыракка мал, куш кажааларын тулар, оларның ындыы талазынга өдек чыып оваалаар шолчүгеш турар, оон ынай участоктуң хаңызынче огород турар.

Чурталга бажыны-биле мал кажаазының аразын дугдай кажаалаар. Ол-ла кажаа иштиниң бир хостуг шолүүге 15—20 хире чимис сыптарын тарып олуртуруп, кожа колхозчулар коданнары-биле кызыгаарга терек, тал дээш өскеда хөй дазылдарлыг чөкпек бүрүлерлиг, өртке аймылдыг эвес ыыштарны тарып олуртуруп сүмелеп турар. Колан аразынга ногаан үнүштерни олуртуру кадыкшылгага база улуг ужур-дузалыг.

Ногаан үнүштер дынзыг хаттан, доозундан, а чайгы үеде бажыннарның хүнге изиринден база камгалал болур.

Кудукту ийи коданың аразынга казып алырга ажыктыг. Коданың девискээрин дескилээри, бир эвес ыык чер болза ону кургадыры база чугула.

Чуттуг чүүдерни, өдекти, бокту ышын чыып, ажаар чорук кадыкшылгага чугула ужур-дузалыг.

Сут дамчыдылгазы болгаш канализация чокта кажаа иштинге арыгланыр бажыны тудуп алыры чугула. Ону тударда адаанга хааржак тургускан, чуттуг бокту хааржаа-биле кады үштүп турар кылдыр азы адаанда чуттуг бокту артындан эжин үндүрер кылдыр тудуп болур. Адаанда хааржактыг арыгланыр бажының чуттуг богунун кырын эртенин-не торф азы кургаг довурак-биле дугдай бызаап турза эки. Хааржак иштин чуттуг бок доларга-ла ону компостуг оваага апарып төп турар.

Чуттуг богун артындан эжин үндүрер кылдыр тургускан арыгланыр бажының онгарының иштинде камгалал ханаларын чымчак дой довурак-биле бызаап каар. Онгар иштинде чуттуг боктун кырынга торфгу азы кургаг довуракты хүн бүрүде дугдай чажарын база сүмелеп турар.

Кажаа иштиниң арыгланыр бажының чурталга бажыныдан 15—20 метр, кудуктан 20—30 метр, кухня-столовадан 50 метр ырак черге тудуп тургузар херек.

Өдек үнелиг удобрение болур; ону мал кажаазының ындында өдек шолүүге оваалап кадагалаары чугула. Бажаа иштинде арыгланыр бажының хааржаандан ужулган чуттуг бокту компостуг оваа кылдыр чыып болуру үстүнде чугаалатынган болгай. Компостуг овааны дараазында арга-биле чырын сүмелеп турар; арыгланыр бажының чаныга бичин онгарлап каан шолчүгешти белеткеп алыр. Ол шолчүгешке баштай торф азы кургаг довурак каатты 10 см кылын кылдыр төп алыр. Оон соонда ол довуракты кырынга чуттуг бокту 15 см кылын кылдыр чада салыр, оон кырын торф азы довурак-биле дугдалдыр базырган, чуттуг бокту үстүнде арга-биле катап-ла чада салыр. Чуттуг бок-биле торфту азы довуракты ынчаар аралаштыр салып турган, компостуг овааны 1—1,5 метр чедир бедидип үндүрер. Ол овааның кырын довурак-биле ыык кылдыр дүй хөмер. Компостуг овааны аваа үе эртенде ыыгылып турарга улам эки болур. Компостуг оваа багай чыт чок кылдыр эки дугдатынган болур ужурлуг.

Компостуг овааны эки ажаап чыырга 6—8 айлар чедир ынчаар турганының сөөлүнде огородка азы тараа шолүүге эки ыынарлыг удобрение боон болур. Овааның иштинге химиктиг өскерлиикин болурга ук оваа аажок илий бөөр, оон иштинге турган микробтар, шыйлашкыннар болгаш сөөктер кырлып калгылаар. Ынчангаш компостуг овааганза-ла өдек удобрение апаар.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын баштыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң орадакчызының, иштики информация кылдызының — 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал кылдызының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетиүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый кылдыстериниң 3—68, чагаа кылдызының база бухгалтериянның 3—65.

ТС—00171

Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыл хөгжөө үндөзилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 23 ЧЕТВЕРГ № 102 (3814)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

ССРЭ-ниң Сан Министерствозунуң дыңнадыы (1 арын).

БИСТИҢ ОБЛАСТА (1 арын)

И. Бричеев.—Картофельдиң дөрбелчин-уяланчак тарылгазынга орукту бээр (1 арын).

Тудуг болгаш архитектура академиязының сессиязы доозулган (1 арын).

К. Саныы.—Колхозтуң партия организациязы (2 арын).

Культура амыдыралының талазы-биле ыска медээлер (2 арын).

В. Шаравин.—Хоочун ажылчын Хуреҳпеи (2 арын).

П. Горелов. — Биче хулиган чоруқ дээш харыысалга дугайында Чарлыкты боттандырыш турарының практиказыңдан (3 арын).

А. Тютина.—Хойларның кыргыдазын организастыг чоруулар (3 арын).

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС:—Карл Линней (3 арын).

К. Е. Ворошиловтуң Хаанойда чеде бергени (4 арын).

Моол-совет найыралы ниитилелиниң съездизи (4 арын).

Чехословакияның чер-черинин национал комитеттериңе сонгуулдар (4 арын).

ССРЭ-ниң Сан Министерствозунуң дыңнадыы

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң (1957 чылдағы) 12 миллиард рубль түңге үндүрген күрүне чөөшкини май 20 хүнүнүң төнчүзүнде 14 миллиард 535 миллион 686 мың рубль кылдыр таратыңган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтыышкынын ёзугаар ССРЭ-ниң Сан министерствозу чөөшкинге моон ыңай бижидерин чер бүрүзүңге соксадыр айтыышкынны берген.

1957 чылдың май 21. ССРЭ-ниң Сан министри А. ЗВЕРЕВ.

Школаларны чаа өөредилге чылынга белеткээр

Школаларда өөредилге чылы ам удавас доостур. Ындыг болза-даа школа бүрүзүн чаа өөредилге чылынга эки белеткээр талазы-биле база бир харыысалгалыг ажыл чер-черниң партия, совет болгаш улус өөредилгезиниң органнарының, школа директорларының, башкылар коллективтериниң болгаш бүгү хөй-ниитиниң мурнунда турун турар.

Областың школаларының чаа өөредилге чылынга белеткелиниң чоруп турарының дугайында айтырыглы ажылчы чоннар депутаттарының область Советинин күүсүмү чоокта чаа чугаалажын көрген. Бо ажылды областың улус өөредилге кидизи болгаш район Советтериниң күүсүмнери багай чорудуп турары аңаа илерээн.

Области школаларның капитал тудуунуң планы бүгү области чүгле 13 хуу күүсетинип турар. Школаларга болгаш интернаттарга оттулар ыяш белеткели кончуг ооҗум чоруп турар, а белеткетинген ыяштарның чүгле 11 хуузу школалар, интернаттар чаныынче сөөртүнген. Школаларның, интернаттарның болгаш башкылар чурттаар бажыннарының капитал болгаш үүрмек септелгезинге белеткелди багай чорудуп турар. Туран хоорайга ортумак школа тударынга үндүрүп берген 300 мың рубльден чаңгыс рубльдаа мынчага чедир ажыглатынмаан. Сарыг-Септиң ортумак школазының тудуунга дезевилөөн 1013,6 мың рубльден чүгле 31,0 мың рубльди ажыглаан. Ындыг чүүлдер кончуг хөй.

Школаларның келир өөредилге чылында өөредилге-кижизидилгелиг ажылының чедиишкиниг болуру аңаа белеткелди амдан эгелээш эки хынамчалыг болуп алырындан дыка хамаарлыг. Бо ажылды кончуг чугулага көрүп турар чамдык школа директорлары болгаш колхозтар баштаар черлери школаларны чаа өөредилге чылынга бүгү талазы-биле амдан эгелээш белеткеп эгелей бергени кончуг өөрүнүг. Эрзин районуң Нарында «Коммунизиче орук» колхозтуң баштаар чери ында школаның келир өөредилге чылынга хереглезе чогуур 1200 кубометр оттулар ыяжын бүрүн белеткээш школага хүлээдип берген. Ол школаның өске-даа белеткел ажылдарын, ылаңгыя септелгезин ам эгелей берген.

Ажылчы чоннар депутаттарының барык бүгү районнар Советтериниң күүсүмнери школаларны чаа өөредилге чылынга белеткээр дугайында айтырыгны боттарының хуралдарынга чугаалашкан, чогуур шиитпирлерни хүлээп алгыланнар. Ындыг болза-даа ол шиитпирлерни чамдык черлерде ам-даа күүседип эгелеваан ийикпе, чамдык черлерде күүседип эгелей берген-даа болза белеткелдиң темпизи кончуг ооҗум болуп турар. Ылаңгыя Бии-Хем, Бай-Тайга болгаш Тоҗу районнарда школаларның чаа өөредилге чылынга белеткели кончуг багай чорудуп турар.

Областың бүгү школаларының, интернаттарының болгаш башкылар бажыннарының үрелир чоруун болдурбас херек.

Машиналарының бүдүрүкчүлүг ажыдаарынга болгаш белеткээри улуг саңдарлыг. СКГ—4 база СКГ—6 деп машиналар барык-да бүгү ховуларга бедик бүдүрүкчүлүг ажыдаар арганыг. Элээн каш хонук иштинде ажыдап болур улуг участоктарны агрегаттарга тускайлаары чугула. Ол болза, белеткел ажыдарынга шаг-ле чарыгдалдарын эвээжетпишаан, агрегаттың бүдүрер ажылын бедидер арганы бээр.

Агрегаттың ажыдарынга шаптык болу берги дег үнүш артыңчылары болгаш өске-даа чүүлдер агрегаттың ажыдаар шолунге турбас ужурлуг.

Кукурузаны тарыырда база картофельди олуртурда участоктарны ылаптыг демектээринче, ону шынарлыг кылырыңче оңза кичээнгей салыры чугула. Ол соругга-биле шенелде үнүшкүнүг кылыр, дүржүлгелиг механизаторларны баш бурунгаар шилип алыр херек. Хемчээкчи удазыннарының калбаан ылан доктаалыры контролёр кижидеп хамааржыр. Ынчангаш контролёрга эң-не толептиг, ажеткилдиг, сагыыга-чуруумнуг кижилерни шилип алыр ужурлуг. Тарылганың ааны елуртулганың шынарын хынаары хемчээкчи удазын контролёрунуң хүлээлгезинге база кирип турар.

Машина бир шугумга картофельди олуртканы, өрткен санында-да контролёр кижи салдынган шугумда хомдунген картофельди ушта казып көөр, бир эвес контроль шугумундан 5—7 сантиметр чайгычак болганы илерээр болза, ону машинист кижиге дыңнадыр болгаш машинаның үрелиг черин эттирип, оон чылдагаанын тывар ужурлуг. Хемчээкчи удазыннарын дүрген эде тургузары, агрегаттың ажылының бүдүрүкчүлүү, ол ышкаш дөрбелчин-уяланчак олуртулганын шынары агрегатта таарыштырычы эки хеделириндеп улуу-биле хамааржыр.

Бии-Хем МТС-тин агрегаттары өрткен чылын ийи-ийи хемчээкчи удазыннар-биле ажылдаан. Ол чоруқ ажылдың бүдүрүкчүлүүн белгеткен. Чижээ, агрегат өөлчегде 8—10 гектарны чажып турган болза, ам бир өөлчегде 18 гектар чедир чажып турар апарган. Ол ышкаш Шагаан-Арыг МТС-те Михаил Бюрбю бир хүн иштинде 30 гектар кукурузаны чаштырган.

Күш-ажылды шын организастаанының ачызы-биле мурнакчы МТС-тер кукуруза тарылгазынга ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап турар. Чижээ, Краснодар крайының Ново-Алексеевская МТС-те СКГ—6 деп агрегаттарның ажылының бүдүрүкчүлүү бир агрегатка өрткен чылын бир сезон иштинде 306 га, а бир хүнде 26 га болган.

Агрегаттың хеделиишкининиң дүрген-дели тарылганың шынарынга улуг саңдарлыг. Хеделиишкининиң дүрген-дели өскертири доора дүргаар уяларны ыргак-даг-тыр кылыптар. Ынчангаш агрегаттың хеделиишкининиң дүрген-дели чаңгыс чижээнге ой-тавында тургузары чугула.

Олуртун тарымырынга картофельдиң эки үрезиннерин ажыглаары бедик дүжүттерин алырының чугула негелдерининиң бирээзи болур. СКГ—4 деп агрегат-биле картофельди тарыырда ол довурак-биле борашкан картофель үрезинин ажыглаан болбас. Ындыг үрезин агрегаттың ой-тавында ажыдаар аргазын бүдүлдүр.

Бо чылын үрезинин ой-шаанда белеткеп, кукурузаның болгаш картофельдиң тарылгазын болбаазырадыр талазы-биле түскай звеноларны тургузуп, кижилерни бижыглап, агрегаттарның бедик бүдүрүкчүлүү ажыдаарын хандырып, бедик дүжүттү чедип алыры өөрүмнүг чугула.

И. БРИЧЕЕВ.

Колхозтың ажыл-агыйының область өөрелиниң улуг инженери.

БИСТИҢ ОБЛАСТА

Хову ажылының мурнакчылары

«Элегес» совхозтуң тараажыларының ховуже үнерин агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы саалдыпкан. Эрте тарыыр тараалларны шенеп тарыырыңче механизаторлар чүгле апрельдиң 28-те киринкеннер. Тарылганы дүрген болгаш шынарлыы-биле доозар деп социалистиг чарыышты алган, трактористер болгаш хову ажыллакчылары балтайгы хүннерден эгелээш-ле бүдүрүлге онаалгаларын дыка ажыр күүседип эгелээннер.

Улуунге совхозтуң кол черлерин тарып чажар алларга таварышкан 2-ги бригаданың (бригадири эш Якунин) механизаторлары тарыыры-биле планда айытканы чериң 40 хуузун 4 хүнүн иштинде тарып күүседип каанныр.

Алексей Тонкошкуров баштаан агрегаттың коллективи бедик көргүзүглерни чедип алган. Хүнүн чырык турар үезинде 90—100 гектар черин ол тарып турган.

Иван Федоровтуң, Василий Какай-оолдың, Владимир Семеновтуң, Иван Тетеринниң агрегаттарының коллективтери хову ажылларының үезинде боттарының хүн нормаларын дыка ажыр күүседип турганнар. Бирги бригадага (бригадири эш Чигареких) эштер Коровин болгаш Тропининиң агрегаттарының коллективтери эки ажылдаанныр. Ажылдың нормазын олар шуптузу 140—150 хуу чедир күүседип турганнар.

Тараанын тарылгазы доозулган. Тараажылар 4450 гектарны тараанныр. Ам олар болгаш механизаторлар чаңгыс чылдыг болгаш хөй-чылдыг үнүштерни тарып, кукурузага болгаш өскеда культураларга хөрүннерни суттарып турарлар.

Чаш малды менди доруктуруп турар

Эрзин районуң «Чаа орук» колхозу ажыл-агыйы артелиниң № 2 хой фермазының малчыннары эки ажылдап турар. Соолгу хүннерге чедир төрээн 3799 хоюндан 3826 хураганнарны чидириг чокка камгалап алган. Ферма эргелекчизи эш өлзей малчыннар ортузунга политикижизидилге ажылын эки организастап турар.

Колхозтуң өске-даа малы хүр чыл ашкан, амды чаш толу менди алдынып турар. Чижээ, чылгы кадарчылары Далаңлай, Сыныа, Балы 136 бенин кулуннарын, теве кадарчызы Бадаа 18 тевенин бодаганнарын, инек кадарчызы Өнзак 40 инектериниң бызааларын бүрүн камгалап алган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ооңга чедиишкиниг ужуражыр дээш малчыннар бедик көдүрлүшкүнүг ажылдап турарлар.

С. КОМБУ.

СЭКП ОБКОМУНДА, ОБЛКҮҮСКОМДА БОЛГАШ ВЛКСМ ОБКОМУНДА

Инектериниң суткур продуктулуун бедиткени дээш СЭКП обкомунуң, облкүүскомнуң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тыпсыр дугайында

СЭКП обкому, ажылчы чоннар депутаттарының область Советинин күүсүмү болгаш ВЛКСМ обкому 1957 чылдың май 1-де суг саалдазының талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелерин үндүрген. Бии-Хем, Тоҗу, Баа-Хем районнар болгаш Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын», Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы», Баа-Хем районнуң «Тиилелге», Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозтары дээре түңнелерни чедип алганнар. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозукуң Туран болгаш Билелиг, Таңдының «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң Марачевка болгаш Баа-Хемниң «Тиилелге» колхозунуң Төп суг-бараан фермалары боттарының көргүзүглерин алкын эжиктеннер.

Ындыг болза-даа чамдык СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, ВЛКСМ райкомнары болгаш машина-трактор станциялары суг саалдазын бедидери дээш доктаамал демиселди чоруттайн турарлар. Оон түңнелиңде, чижээлээрге, Тес-Хем районнуң колхозтары бо чылдың май 1-ге чедир саар инек бүрүзүнден эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге суг саалдазын 21,3 килограмм кудулаттаннар.

СЭКП обкомунуң, ажылчы чоннар депутаттарының область Советинин күүсүмүнүң болгаш ВЛКСМ обкомунуң **доктаатканы болза:**

а) **районнар талазы-биле шилчиир Кызыл тугту** бир саар инектен-не 482,4 килограмм суттуг саан алырын хаңдырган **Бии-Хем** районга (СЭКП райкомунуң секретары эш **Савкин**, райкүүскомнуң даргазы эш **Темир-оол**, ВЛКСМ райкомунуң секретары эш **Казанцев**, МТС директору эш **Балабанов**, МТС-тин кол зоотехники эш **Норомыслова**) хевээр артырган;

б) **колхозтар талазы-биле шилчиир Кызыл тугту** бир инектен-не 873 килограмм, азы 1956 чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 52,6 хуу хөй суттуг саан алырын чедип алган Бии-Хем районнуң **«Кызыл тараачын» колхозунга** (колхоз даргазы эш **Астафьев**, парторганизация секретары эш **Никитин**, комсомол организациязының секретары эш **Харченко**) хевээр артырган;

в) **фермалар талазы-биле шилчиир Кызыл тугту** бир инектен-не 1013 килограмм азы өрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга 12,6 хуу хөй суттуг саан алган Бии-Хем районнуң **«Кызыл тараачын» колхозунуң Туран фермазынга** (ферма эргелекчизи эш **Доронин**) хевээр артырган.

Чайгы үеде ажыл-агый бүрүзүнге суг бүдүрерин ковудедир болгаш ай-айда суг саалдазының тодаргай планын, одарларны ажыглаарының, ногаан ченнер-биле инектериниң немелде чемгерилгезин организастаарының болгаш суг саалдазын ковудериңге хамаарышкан өске-даа хемчегларни хаңдырар талазы-биле онаалданы суг-бараан фермалары, саанчылар бүрүзүнге, саар кодан инектериниң кадарчы бүрүзүнге чедирер талазы-биле хемчегларни доп-дораан ажылдап кылырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга болгаш ВЛКСМ райкомнарынга, МТС-тер директорларынга, колхозтар даргаларынга, партия, комсомол организацияларының секретарьларынга СЭКП обкому, облкүүском болгаш ВЛКСМ обкому дааскан.

ОБЛАСТЫҢ РАЙОННАРЫНДА ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ МЕДЭЭЗИ

(1957 ч. май 20-де, планга үлүр хуу-биле).

Районнар аттары	Тараа культураларын тарааны	Оон иштинде кымыгас	Картофель олуртулгазы
Чөөн-Хемчик	114,6	116,9	6,9
Тес-Хем	112,8	110,4	40
Бии-Хем	109	116,9	18,3
Баа-Хөл	106	107	68,8
Таңды	103,3	110	4
Баа-Хем	102,6	120,3	17,9
Барыын-Хемчик	97,2	105,6	21,4
Бай-Тайга	96,5	100,5	—
Суг-Хөл	93,9	100,3	14,2
Эрзин	90,9	91,5	—
Улуг-Хем	83,7	101,1	6,9
Өвүр	79,8	113,4	—
Тоҗу	61,8	88,8	—

Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур

Тоҗу районуң «Май бирги» колхозунуң тудугжулары Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур тодаргай хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Бо чылын колхозчу өрегелерни чазгайжыны кылган чурттарга бажыннары-биле бүрүн хандырарын бригада хүлээгген. Бо хүннерде бригада чурттаганың 13, инек фермазында 2 аал иштин чурттаар бажынның ханаларын салып доосканы, 4 өрээлдерлиг чунар бажынны ам шуут ажыглада киргген.

Чоокта чаа тудугжулар суг-бараан фермазында 50 инек кирер бир каждаанны кылып эгелээн. Механизастатынар ол каждаага электри саалданы база тургузар. Тамыжкай, Топтанай, Кушкажай, Кызыжаа оларның ажылдап турар звеноозу март, апрельде 5 бажынның ыяжын боттары кезин чоңгаш, ам ханазын салырын доосканнар. Мурнакчы тудугжуларның звеноозу колхозта бригадалар арасынга шилчиир Кызыл тугту чаалап алган.

А. БАНКА.

Чайгы чер аңдарылгазы

Тес-Хем районуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң тараажылары адбекшилиг дүжүтту өстүрүп, ажаан алыры дээш часкы тарылганы организастыг чоруткан.

Тес-Хем МТС-тин № 2 трактор бригадазының механизаторлары-биле колхозчу тараажыларның найыралыг күш-ажылының түңнелиңде ол колхоз тараа культураларының 986 гектар планын майның баштайгы хүннеринде 1051 гектар кылыр чажып доосканы.

Колхозтуң кукуруза тарыыр 70 гектар черин белеткээш, механизаторлар ам чайгы чер аңдарылгазын эгелей берген. Баштайгы хүннерде 140 гектар черин келир чылдың тарылгазынга ажыглаарыбиле чарган. Механизаторлар Шевченко, Сотнам, Шомн-оол, Иван-оол, Лагаа хүн онаалдазын 140 хуу чедир күүседип турар.

С. СЫРАТ-ООЛ.

Кукурузаның бедик дүжүду дээш

Чаа-Хөл районуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели бо чылын кукурузаны 80 гектарга тарыыр планныг турган, оон шолун белеткээрин 25 кижилиг комсомолчу-аныктар бригадазы ажылдап кылган.

Кукуруза тарылгазын үш ажыл хүнүнде агротехниканың бедик негелдерин ёзугаар доосканы. Комсомолчу-аныктар бригадазы кукурузаны 3 улаа суггарар дээш бута аштаргазын чорудуп турар.

С. СОТНАМ.

Картофельдиң дөрбелчин-уяланчак тарылгазынга орукту бээр

Чоокку чылдар иштинде чуртка картофель, ногаалар, техникиг культуралар болгаш мал ажылының продуктуларының бүдүрүлгезин дыка ковудедирин чедип алыр деп чугула соругга совет улустуң мурнунда салдынган.

Салдынган соругланы шиитпирлээрнин чугула негелдерининиң бирээзи болза, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидери болур.

Мурнакчы бригадалар, колхозтар, МТС-тер болгаш бүүн районнар планныг көргүзүглерге улуг база кожаларының ховуларында дүжүтке деңнейлээрге боттарының ховуларынга дүжүттү бүүн чартык, ийи катап ковудетпишаан, ажылдың үлегерин көргүзүп турар.

Колхозтарның, МТС-териң болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери органикиг база минеральдыг чемнишчилелерни калбаа-биле ажыглавышаан, агротехниканың, ажылдың мурнакчы аргаларын ажыглаар, ховуларында бедик деңнелге, ой-шаанда чорудар ужурлуг.

Агротехниканың мурнакчы аргаларының иштинде олуртун тарыыр культураларны тарыырының дөрбелчин болгаш дөрбелчин-уяланчак аргалары кеску черни аалап турар.

Бүдүрүлгеге калбаа-биле хынатынган кукуруза тарылгазының дөрбелчин-уяланчак аргалары болгаш ону силос комбайннары-биле ажаан алыры болза, кукурузаны болбаазырадырынга улуг аргаларны ажылып, тарылганы ажаар, дүжүттү ажаан алыр талазы-биле ажылды бүрүнүбиле механизастаар, бо культураны болбаазырадырынга күш-ажыл чарыгдалдарын дыка кызырар, оон дүжүттүүн көдүрер болгаш мал ажылынга быжыг чем суурну тургузарынга кукурузаны кол культура кылыр арганы берип турар.

Улетпур 1954 чылдан эгелээш СКГ—6 деп болбаазын сеялкаларны база СКГ—4 деп картофель олуртукчуларын, оон ангыда тарып олуртур культураларны белдирлештир тарып болбаазырадырынга хереглээр культиваторларны МТС-терге болгаш совхозтарга берип турар.

Т—8 деп сеялкаларга ажыглаар ВПИЭМСХ деп таарыштырыглалар МТС-терде база бар.

Бистиң областың колхозтары бо чылын план ёзугаар 7113 гектар кукурузаны база 2000 гектар хире картофельди тарыыр.

МТС-териң хөй кезин бо талазы-биле дендин багай белеткелиг болуп турар. Кукуруза сеялкалары база картофель олуртукчулары септетинмээн. Оларның хемчээкчи удазынарының барык шуптузу таларып баксыраан болгаш үзүлүүзүн. Үредик, таларык хемчээкчи удазыннар бригаданың эптиг ажылын үрээр болгаш агрегаттың ажыл чок аваа турар чоруктарын болдурары механизаторларга биллингир. МТС-терде четпес чүүлдериниң бирээзи болза кукуруза тарыырынга база картофель олуртурунга аңга чедир белен эвес болуп турары болур.

Эрткен чылдың алдагдаларын өөренип көөру эргежок чугула. Чүгле дээрге, септелгезин ховуга чорутпайн, хөрүүнүг баш бурунгаар белеткевейн турар.

Ам артыкаш хонуктар иштинде кукуруза тарыыр, картофель олуртур машиналарның септелгезин доозары эргежок чугула. Областың колхозтарынга тарыыр кукурузаның бүгү шолун 10—15 хүннер иштинде тарып доозар дээр болза, бир сеялка-ла 220 ганы тарып чажар апаар. Ынчангаш агрегатка ажыдаар машина-

Бии-Хем МТС-тин агрегаттары өрткен чылын ийи-ийи хемчээкчи удазыннар-биле ажылдаан. Ол чоруқ ажылдың бүдүрүкчүлүүн белгеткен. Чижээ, агрегат өөлчегде 8—10 гектарны чажып турган болза, ам бир өөлчегде 18 гектар чедир чажып турар апарган. Ол ышкаш Шагаан-Арыг МТС-те Михаил Бюрбю бир хүн иштинде 30 гектар кукурузаны чаштырган.

Күш-ажылды шын организастаанының ачызы-биле мурнакчы МТС-тер кукуруза тарылгазынга ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап турар. Чижээ, Краснодар крайының Ново-Алексеевская МТС-те СКГ—6 деп агрегаттарның ажылының бүдүрүкчүлүү бир агрегатка өрткен чылын бир сезон иштинде 306 га, а бир хүнде 26 га болган.

Агрегаттың хеделиишкининиң дүрген-дели тарылганың шынарынга улуг саңдарлыг. Хеделиишкининиң дүрген-дели өскертири доора дүргаар уяларны ыргак-даг-тыр кылыптар. Ынчангаш агрегаттың хеделиишкининиң дүрген-дели чаңгыс чижээнге ой-тавында тургузары чугула.

Олуртун тарымырынга картофельдиң эки үрезиннерин ажыглаары бедик дүжүттерин алырының чугула негелдерининиң бирээзи болур. СКГ—4 деп агрегат-биле картофельди тарыырда ол довурак-биле борашкан картофель үрезинин ажыглаан болбас. Ындыг үрезин агрегаттың ой-тавында ажыдаар аргазын бүдүлдүр.

Бо чылын үрезинин ой-шаанда белеткеп, кукурузаның болгаш картофельдиң тарылгазын болбаазырадыр талазы-биле түскай звеноларны тургузуп, кижилерни бижыглап, агрегаттарның бедик бүдүрүкчүлүү ажыдаарын хандырып, бедик дүжүттү чедип алыры эргежок чугула.

И. БРИЧЕЕВ.

Көдээ ажыл-агыйының область өөрелиниң улуг инженери.

Тудуг болгаш архитектура академиязының сессиязы доозулган

ССРЭ-ниң Тудуг болгаш архитектура академиязының ийги сессиязы майның 20-де доозулган. Чурттага тудуунуң айтырыглары-биле холбашкан, өртем талазы-биле 70 ажыг илеткелдерни болгаш дыңнадыгларны оон пленарлыг хуралдарынга болгаш секциларынга дыңнап чугаалашкан.

Хоорайларга чурттага тудуун таарыштыр тургузары, чаңгыс аай төлевилелдерни кылырын организастаары, бажыннарны эптеп чыырының аргазын эжиждип бедидери болгаш оларның денгизин эвээждири дээн ышкаш шак ыңыг чугула айтырыгларны сессияның киржикчилери чугаалажып көргеннер, бо бүгү айтырыглар тудугуңуң өртек-үнезин чиигедириңге, оон шынарын эжиждириңге болгаш өскеда талазы-биле улуг чугула болуп турар.

Хоорайларга чурттаганың чаа тудугларын хостут девискээрлерге калбаа-биле боттандырар херек деп илеткелчилер болгаш санаа бергеннер демдеглеп турганнар. Бажыннарны 3—5 каттарлыг кылыр тудары ан-не камналгалыг болур. Квартираларны колдуунда бир өг-бүле чурттаар кылыр тудар херек.

Механизациянын чепсегелдерни улам ажыктыы-биле ажыглаарының, үүктел чок дүрген шууштуруглуг тудугну алгыларының, бажыннарның даштыкы болгаш иштики кылыгларын эжиждириниң айтырыглары сессияга калбаа-биле чырытынган.

Академияның чурттага тудуунуң талазы-биле артем болгаш практиктиг ажылчорудулгазын эжиждириңче угланган шиитпирни сессияның киржикчилери хүлээп алган.

(СЭТА).

Колхозтуң партия организациязы

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда партия әге организациязы (секретары әш Сенди) колхоз бүдүрүлгезинниң түс-түс адырлар бүрүзүнүн ажылында партийжи удурткулааны эки турган. Коммунистер колхоз бүдүрүлгелинин ангы-ангы участоктарында быжыглаттынган, а олар иштиниң ажыл-агый ын быжыглаар дээш демиселче колхозчу массаларны эвилеп турарлар.

Партия организациязының чанында агитколлектив доктаамал ажылдап келген. Ында коммунистерден болган партия кежигүнү өвес активтен тургустунган 24 агитаторлар ажылчы чоннарының ортузунга партияның агитас-массалыг ажылын калбартып, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле колхозтуң, районнуң, областың мурнунда тургустунган сорулгаларны, а ол ышкаш Коммунистиг партияның болган Совет чазактың шиитпирлерин колхозчуларга үргүлчү таныштырып турарлар.

Колхозтуң партия организациязының партийжи-кижизидилгелиг болган организакчы ажылының эки тургустунганындан колхозчуларның политиктиг идепкейи, организастыы дыка бедээн. Колхоз организас ажыл-агый талазы-биле өлүүн быжыкан болган районда мурнакчы артельдеринин бирээзинге санатынып турар. Ында ажыл-агыйның бол утланышкыны мал ажылы болур. Эрткен чылда колхоз мал өстүрүнүң планын бүгү чүүгүнер зайы-биле ажыр күүсеткен, малдан алыр продукцияның хемчээлин 1955 чылдың-биле деңнеәрге 1956 чылда 1,5 катап улгаткан.

Колхозтуң малының хойу-ле шөөр мал болур. Партия әге организациязы колхоз баштаар чеви-биле сумелешкен хой фермазының өргелекчизинде коммунист әш Шижээни тургускан. Хой малдың уксаалын экижидер, оон чаш толуп бүрүп камгалап алыры дээш әш Шижээ хойжулар ортузунда биче әвес ажылдарны чорудуп турар. Бо чылын колхозтуң 4 мүдан ажыт баш хойлары төрүүр. Майның 15-ке чедир төрээн 3514 хойлардан 3527 хураганнарны кадарчылар менди камгалап алганнар. Ылангыя алтайның нарын дүктүг кошкарлары-биле тарып боозаткан 500 баш хойлары шупту өолдаан, олардың чаш толуп менди камгалатынган.

Мал ажылында кадарчы әш Сагаачы үр геде ажылдап келген, чыл бүрүде-ле эки түннелдерни ол чедип ап турар. Оон колаында 371 баш төрүүр хойлар бар, майның ортанга чедир төрээн 345 хойлардан 351 хураганнарны камгалап алган. Ол ышкаш мурнакчы кадарчылар эштер Бичe-оол, Ламычаа олар болган өскелер-даа малдың чаш толун менди камгалап ап турарлар. Малчыннар хой бүрүүнден 2 кг ажыг дүктү кыргын алыры дээш ажыг геде күженишкининг ажылдап турар. Сүт бараан фермазында коммунист әш Долчун, саанчы әш Норбу олар бо ажыл-агый чылында боттарынга быжыглаан инек бүрүүнден кайызы-даа 1000 кг сүттү саарын хүлээнген, эрткен алды айларда әш Долчун 370 кг сүттү, әш Норбу 260 кг сүттү саанган.

Бо чылын часкы тарылгазынга белетсел ажылдарының дугайын коммунистер боттарының хуралынга февраль айда-ла чугаалажып көргеннер. Хову бригадири коммунист әш Аракчаанын өлетклиниден часкы тарылтага белеткелде ол хуралга өлүрээн четпестерни чайладырынче партия организациязы колхоз баштаар чеви-биле калы боттуг хемчеглерни алган. Оон түннелинде колхозчулар часкы тарылганы өлүүн организастыг өгелээр арганыг болганнар. Олар ам 300 га черге тараа культураларының тарылгазын бедик агротехниктиг негелдер ёзугаар доосканш, кукуруза, ногаа тарылгазын чорудуп турарлар.

Тудуг ажылы—колхоз бүдүрүлгезинин чугула участоктарының бирээзи. 60 өрегелерни чүрүттүлга бажыннары-биле хаңырган, сууржулганың айтырыын бо чылын үзе шиитпирлаар сорулга колхозчуларның мурнунда тургустунган.

Коммунистер бо чугула айтырыгны январь айда-ла боттарының хуралынга чугаалажып көргеш, тудуг ажылының темпизин үүрүгедип, оон шынарын бедидериниче угланган тодаргай шиитпирлерни хүлээн алган. Партия организациязы тудугжуларның ортузунга партийжи-массалыг ажылды калбартып чоруткан, тудуг ажылының талазы-биле бодунуң үндүрген шиитпирлерин боттандырарынче колхозчу тудугжуларның күжүн шын организастап турар.

Коммунист әш Бавaа бригадирлээн тудуг бригадазының кежигүнери май айның ортанга чедир 25 чүрүттүлга бажыннарын ажыглалга киргеш, 6 бажыннарның ханаларын тургускан, 150 тонна тараа урар складтың, 80 орунуг яслинин колхоз конторазының болган чунар бажынның тудугларын доосканнар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга уткуштур бүгү колхозчуларны бажын-биле хаңырары дээш социалистиг чарыш тудугжулар ортузунда калбарган. Ол чарышка шүүлүп, ажыл нормазын 200—300 хуу чедир доктаамал күүсеп турар эштер Шишин, Очур, хереәжен тудугжулар Шулуу. Долуна олар болган өскелер-даа ышкаш мурнакчылар саны улам-на көвүдеп турар.

Колхозтуң ажыл-агыйның мурнунда тургустунган сорулгалар колхоз баштаар чеви-нинң болган партия әге организациязының ажылын улам-на экижидерни, четпестерни ханы анализтеп көөрүн коммунистерден негеп турар. Колхозтуң мал ажылының продуктулуг чоруу сөөлгү чылдарда өлүүн бедээн болза-даа ниити негелдерге хамаарыштыр ам-даа чавыс. Бо талазы-биле колхозтуң бар курлавырлары ыракта чедир ажыглатынмайын турар. Малды эки шынголыг кажаалар-биле хаңырар, анда быжыг чем суурун тургузар, фермаларга хой күш үнер ажылдарны механизастаар айтырыглар шиитпирлетинмейн турар.

Тудуг ажылы сан талазы-биле эки болза-даа шынары кончуг чавыс. Бүгү чүрүттүлга бажыннарының иштинден чүгле 38 бажын крышалатынган, өскелериниң крыша-даа, кладовка-даа чок болуп турар.

Үстүнде четпестерни чайладып, колхоз бүдүрүлгелинин перспективтиг айтырыгларын шиитпирлеринде экижидериниче колхозчу массаларны организастаары партия организациязындан, коммунистерден шыңгыы негетинин турар.

Алыгы беш чылын ийги чылы болур 1957 чылды колхоз бүдүрүлгезин хөгжүдериниң, колхозчуларның чаагай амыдралын экижидериниң эргидеваг чылы болдурар дээш колхозтуң бүгү планныг өнаалгаларын чедишкининг күүседи-ринче бүгү колхозчуларны эвилелээри ол партия организациязының болган өөн бүгү коммунистериниң чугула сорулгазы

Н. САЛЫЫ.

«Шынның» корреспондентизи.

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң хойжузу Маадыр Сюрюн Атаакович.

Фото П. Колостуу.

Почтачы

Улуг сумка үүктеп алган кыс школа, контора, бажыннар чанында бо-ла маннап чоруур. Ол болза, Сүт-Хөл районнуң Кировоо аттыг колхозунуң почтачызы Татьяна Монгуш Бичин-уруг-дур.

Бичин-уруг колхоз тургустунганындан бәәр почтачылап келген. Бо арагында колхозчуларның чагаа-бижиктерин, чедиргелерин ооалдаашкын чокка чедирип берип, оларның чорудар чагаа-бижиктерин хүлээп ап районнуң харыгаа конторазынга чедирип келген. Почтаны район төвүнден неделяда 3 катап алыр турган 4 катап барып ап турар.

Ажылчы чоннуң культура-чырыдышкыны дээш кызымаккай ажылдап турар почтачы фермаларда, бригадаларда ажылдап турар колхозчуларның чагыгларын, чагаа-бижиктерин үүктелиишкин чокка чедирип берип, оларның ортузунга агитация-массалыг ажылды чорудуп турар. Бир-ле черде болук ажылдап турган колхозчуларга чеде бергенде Бичин-уруг солун номчулгаларын, беседаларны кыла каптар.

Бичин-уруг парлаага тарадыгазының талазы-биле тайылбыр ажылын колхозчуларның ортузунда чорудуп, чыл-чылдаа солун чагыгазының планын ажыр күүседи-ниң келген. Бо чылын колхозчулар болдуунда-ла чыл хуусаалыг чагыгаларлыг. 1957 чылдың ийги чартыының чагыгазының талазы-биле ажылды почтачы ам чоруда берген.

К. КЕНДЕН.

Бир хүннүн олчазы

Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук», Жданов, Калинин аттыг колхозтарының хой малы Ман-Чүректе одарлап турар. Малдың хоралыг дайзыны бөрүлер Ман-Чүректе хой

«Сталинчы орук» колхозтуң Ман-Чүректе инекгериниң кадарчызы Сүге бөрү-биле демиселди үргүлчү чорудуп келген. Ол бодунуң хүлээлгезин күүседи, инек кадарын чораан чоокта чаа 5 оолдуг улуг бөрүнү боолап каан.

Сүге өлүрген бөрүлериниң кеыштерин белеткел черинге дужаагаш өртээн болган шанналын алган.

В. ДАНАЙ-ООЛ.

Культура амыдыралының талазы-биле кыска медээлер

Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң төвүнде библиотека ажылдаар аңгы өрээдинг, 300 көрүүчүлер олурар улуг залдыг чаа клубтуг тудуун доосканш, ажыглалга киирип турар. Клубту дүрген доозар дээш колхозтуң тудугжулар бригадазы (бригадири Сат Санчап) идепкейлиг ажылданнар.

Оон бичин-ле мурнуу чарыында бистин колхозувустуң төвүнде эмнелге салбырынга божуур тускай бажынды колхозчу нелерге белеткээн. чаа божаан нелерге тарымчалыг бүгү бойдалдарны ында тургускан.

М. ДУГАРЖАП,
М. БАДЫ.

Колхоз баштаар чеви чунар бажын тудуун улам дүргеделири-биле суурнуң чүрүттүкчыларының алгын каш шефин чоокта чаа организастаан соонда, оон тудуу доозулган болган ажылдаа киргеш. Ынчангаш Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери ам чунар бажын-биле хаңырытынганнар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Бистин Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң төвү Чадаана хемнин эриинде, долгандыр ногаан арга-арыг-биле шыитынган дыка чараш черде туар. Ынчалзажок эрткен чыга чедир-ле суурнуң негаанчыдыгазынче эвээш кичээнгей салдынын турган. Бо чылын колхозчулар болган ортумак школаның үстүү классларының өренникчилери ол ажылды демнин-биле холга алганнар.

Чоокта чаа бир дыштаныр хүнде суурнуң чүрүттүкчылары 550 хире янзы-бүрү ыыштарны тарып олуртканнар. Ам ыыштарның ажаалгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Ол ышкаш суурнуң ниити чаагайжыдыгазы дээш көдээ Совет болган колхоз баштаар чеви алаан чугула хемчеглерни алган. Суурнуң бажыннарының хериннерин болган кудумчуларын эде тулуп чүрүмчүдүр ажылды дооскан.

М. МАЖАА.

Чаа-Хөл районнуң Ак-Туруг ортумак школазында башкы Чылбакка удурткан бет-тывынгыр уран-чүүл болгуму чоокта чаа С. Токаның «Дөнгүр-оол» деп шинзин колхоз клубунуң сценазынга тургускан. Ону 350 хире колхозчулар улуг сонуургалды-биле көргеннер.

С. СОТНАМ.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң клубунда бот-тывынгыр уран-чүүлдүн болгуму доктаамал ажылдап турар. Болгумуң көргүзүп турар программазында янзы-бүрү ырылар, чечен номчулгалар, танцылар киирип турар. Сөөлгү геде эш Бенин-Лопсанның «Чугула хөрек» деп шинзин база көргүскен.

Т. САРЫГ-ООЛ.

— Бистин эмчивис Торжу Буулар дыка-ла эки кижи. Ону колхозтуң ыракта кадарчыларының турлагларына, фермаларга, ховунуң болган тудугнуң ажылышчилериниң арамынга бола көрүп болур—деп, Сүт-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозтуң колхозчулары бо-ла чугаалажы берген турарлар. Эмнелге салбырынга (эргелекчизи Т. Куулар) чыл эгезинден бәәр 470 ажыг кижилерни шинчип өнээн.

ХАПЫР-ООЛ.

Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы 7 чыл школазының чанында дүржулга участогун бо чылын ийи катап улгаттырган. Ам участоктуң шалу 0,50 га чедир калбарган. Ону долгандыр херимзен болган анаа тараан тараалларны, ногаалларны өске-даа янзы-бүрү тууштерни сугтарары-биле арык-бута аштап белеткээн, участокка тарып олуртур капуста, огурец, помидор болган өске-даа ногаалларны тарыырынга белеп кылдыр өстүрген. Участокка чиристиг янзы-бүрү ыыштарны олуртканы. Ында бүгү-ле ажылдарны биология башкызы әш Серин-оолдун удурткулазы-биле 5—6—7 классларының өренникчилери кылып турарлар.

М. ООЛЧУКАЙ.

Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозта бижик өренниринин болуктерин 13 кезек черде тургускан болган 13 культармейжилерни быжыглаан. Ылаңгыя культармейжи комсомолчулар Ондар Анзытмаа, Монгуш Өлзей, Ооржак Соскут, Сарыглар Доннай-оол олар кичээлдерни неделя санында доктаамал чорудуп турар. Колхозта партия организациязы болган көдээ Совет Октябрьның 40 чыл оюнуң байырлалынга чедир колхозта бижик билбес чорукту бүрүү-биле уургаар сорулганы салып турар.

Х. БОРБАЙ-ООЛ.

Библиотеканы чырык, делгем улуг бажында тургускан. Номнарны болган янзы-бүрү солун сеткүүлдерни кончуг ангесселиг кыдыр салып каан. Ында номчукчуларның саны 370 чедип турар.

Библиотеканың эргелекчизи Х. Клара номчукчулар-биле харыгааны быжыглап, номчулга конференцияларын чорудуп турар. Ам С. Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалының талазы-биле номчулга конференциязын белеткеп турар. Ынчангаш ол библиотека Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлыкта «Ленин орту» колхозтуң ажыл-ишчилериниң костуг шак эрттирер ышак чери апарган.

О. САМБУ.

Чоокта чаа Кызылдың № 2 школага төреддер хуралы болуп эрткен. Анаа өренникчилериниң кижизидилгезинге төреддерниң роолю база экзаменнерни болган шылгалдаларны эрттирериниң чуруму, оларга белеткелдерниң үзеринде төреддер-биле башкыларының кады ажылдажылгазының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Сөөлгү геде школаның төреддер комитединиң ажылы аалаан экижээн. Амгы геде школада бүгү өөредилге кижизидилгелиг ажылды шылгалдаларга болган экзаменнерге белеткелдерни күштелириниче угландырып турар.

Т. ДОРЖУ.

Өвүр районнуң Торгалыт чеди чыл школазының башкылар коллективи төреддерниң арагынга эвээш өвес ажылдарны чорудуп турар. Төреддерниң хуралдарын доктаамал чорудуп. анаа үргүлларны кижизидиринге төреддерниң ролюнуң дугайында илетклелдерни кылып, санаа ооалдарны солчуп турар.

Чамдык башкылар В. Даваа, М. Дыртый-оол, Д. Кызыл-Уруг, Т. Елькина, Э. Буулар олар төреддерниң бажыннарынга баргаш анзы-бүрү беседаларны кылып турарлар.

М.ИМАЖАП.

ЧОНГА БАРААН БОЛУКЧУ

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Баа-Хем районнуң Хрущев аттыг колхозунуң төвү Бүүгүрүүг суурда турум кино механиги әш Баву-Доржу ол ажылынга ак-сеткилдии илередип турар. Чаа-чаа киноларны чүгле колхоз төвүнге әвес, фермалар, бригадаларга база барып көргүзүп турар.

Колхозтуң Сарыг-Хөл, Чыргаланды болган Баргыда сүт-бараан фермаларынга чүгле май айда безин 12 катап кино көргүскен. Эш Баву-Доржу чаа киноларны үндүрүп тура, оон бол утказын көрүкчүлерге база чугаалап берип турар.

Я. ДОРЖУ.

600 баш хой кирер кажааны тудуп берген

ЭРЗИН. (Бистин иерр.). Эрзин районнуң Эрзин суурунуң албан организация черлери колхозтарга шефтеп, улуг дузаны көргүзүп турар. Он ийи хонук иштинде «Коммунизмче орук» колхозка 600 баш хой турар кажааны тудуп берген.

Ол кажааның тудуунга организациялардан 18 кижи доктаамал ажылдаан болган коллективтер улуг хүннерде организастыы-биле барып ажылдап турган. Шефчилерниң бригадириниге СЭКП райкомунуң секретары әш С. Чимба турган. Шефчилерден эштер Самба-Люндуп, Лопсан (райкутсовм), Сакты-Сюрюн, Шимит (СЭКП райком), Садар-оол (ВЛКСМ райком) олар эн идепкейлиг ажылдаан.

Бир өвес кажааны колхоз бодунуң күсели-биле туткан болза, 35000 рубль үндүрер турган. Район организацияларының улуг дуваламчызы-биле ол кажааның тудуунга колхоз чүгле 5000 рубль үндүрген.

Район организацияларының коллективтери колхозтарга шеф ажылын организастаарын үргүлчүлеп турар.

ХООЧУН АЖЫЛЧЫН ХҮРЕКПЕН

Кызылдың алгы заводунуң кидис идик өйүкчүзүнге Хүрекпен он беш чыл ажыр ажылдап келген. Он беш чыл мурнунда көдээден чедип келген аныяк әр алгы заводунуң ажININ эн баштай ажыл кирип турда, оон кандыг байдалдыг турганын болган күш-ажылчы алдарга чедир оон эрттип келген оруун кысказы-биле сактып көрээлиннер.

...1942 чылдың чазы. Кызылдың кудумчуларының хары әрий берген. Ынчалаа-даа, онгар-ыйгыл черлерде хөолбектер доң черже сиилп чадап чыткан. Хүрекпен ынчаарда Кызыл хоорайга чедип келген. Турук уллуунуг калыг идиниче суг кирбезин дээш Хүрекпен хөолбектерни ол кыыштап, орук айтыкчызы кижиден чыдып калбазы-биле чамдыкта шонкуй кагылап чораан.

Орук айтып берип чораан танывазы дарга Хүрекпенни ийи каът улуг ак бажынга әдертип келгеш:

—Хереглеп чораан черин бо-дур. Чүрт үлетпүргүнүн баштаар чери бо бажынның ийги каъдында. Анаа баргаш, күзеп келген хереәң бүдүрүп ал—дээш чоруй барган. Оон мурнунда улуг албан черлериниге кирип чораан әвес, чүрт үлетпүргүнүн әргелээр черинге киреп көдээ ол Хүрекпенге сүртенчиг-даа болуп турган.

Чүрт үлетпүргүнүн әргелээр черинге ол кирип келген. Делгем өрээлде орус, тыва ийи кижи олурган. Мендилешкен соон дарый Хүрекпенни дарга стулче әолдек чалаан:

— Стулче саалаар! Чүү дугайлыг келдиңер?, чугаалап көргүцеген—дээш, тыва улустуң тапкылажыр чанчылы-биле папиросун сунган. «Дарга-даа шыйбай өолдек кижи-дир әвеспе» деп боданган, оон берген папиросун кыысын олурда:

— Соругдап келген хереәм ужуру ыындыг чүве ийин, бо—дээш, хирленип әлей берген билдиришкин-биле суну даргазынын бижип берген шынылгазын үлетпүр өргелелиниң даргазынче Хүрекпен сунган. Дарга-даа билдиришкинни орту киир номчаап, бир-ле утка-биле доозун айтырган:

—Оон оске черге ажылдап болур силер бе?

Хүрекпен «хоржок мен» дээриниден дадагалаалы:

— Бир өвес заводка мени ажыдатпас болза, дарый дедир чанып орааныза дээре бөөр. Алыыс ырак кижи мен.

Хүрекпен ынча дээрге демги даргазы дүнүрей берген:

— Чүүн-даа ужуруп эки билип албайн чыткаш, могатынарга кайын таарыжыр, әш Хүрекпен. Аныяк кижи бүү-даа чорбас чоор. Бүзәнин чедип алыр херек.

—Могатынып-даа әвес, шыныы-на ол ийин, кидис идик кыырын өренип алыксаан кижи мен.

— Ыындыг-дыр. Түр ажылдаар сен бе, адыг каанчаар сен? Үлетпүрге ажылдаар дээш көдээден оолдар келир, каш хонуп чоруй аалынче дедир чана бөөр тавырылгалар бар турган. Ынчангаш, бис маннаа таптыг быжыг кылдыр дүгүржүп ап көрээли—деп дарга чугаалаан.

—Бүгү назынында бүдүрүлгеге ажылдап, кадр ажылчын болур мен.

— Шын-дыр, оо! Заводка баргаш, эки мергежин көр—дээш, дарга билдиришкиниң азынга шавыштыр бир-ле чүвени орустап бижээш:

— Бо бижикти алгы заводунуң директорунга аппарып бөөр сен. Ол дарга сени ажылга хүлээп алыр аналр.

—Четирдим! Ол дарганы каанчап тып алыр ирги мен? Бо хоорайга дораан-на аза бөөр кижи-дир мен, дарга.

— Алгы заводу хоорай адаанда Доннас-Сугда турар. Анаа баргаш директорну дүшкен-на кижиден айтырып, билип алыр сен.

Хүрекпенни директорнуң албан кылыр черинге аныяк кыс әдертип чедире бергеш. Директор оон әкелген бижикни номчаап, орустап бир-ле чүве чугаалаан.

— Мен билбес—дээш, Хүрекпен бажын чайгаан. Ынчаарга директор әрай чевен кылдыр тывалап әгелээн:

—Сен кайда хонар?

— Мында бажыннар-ла хой-дур. Ажырбас, оларның бирээзинге хонуп алыр мен.

— Күш эки. Эртен 8 шакта кел. Ажыл бар.

Ол кыска чугаалажышкынның соонда Хүрекпен Доннас-Сугда бажыннарның бирээзинге хонуп алыр дээш чорупкан.

Кижиниң амыдыралынга кандыг ыындыглар таварышпас дээр. Хүрекпен ол дүне данны атсы барык-ла карак шиймээн.

Дан аткан! Хүрекпен контора эжиниге директор-биле ужуражы берген.

Чүрт үлетпүргүнүн әргелел черинге дүүн көрген узун орус даргазы база анаа турган.

Олар ийилээ Хүрекпенни әдертип алгаш, улустуң «алгы заводу» дижир улуг ак бажынынче угланганнар. Улуг ак бажынның бир өрээлинге кирип келгеннер. Ында ийи орус ажылчын ат чоннаа дег кидистер өйүп турганнар. Узун дарга ажылчыннар-биле чугаалашкан ышкаш болганда, олар нелээ барык-ла харугда Хүрекпенни кайганыыпаан, оон бажында самдар бөргүнден өгелээн турук кадыг идиниге чедир көргеннер. «Мээн самдар идик-хевимни кочулап турары ол ирги бе?»—деп Хүрекпен боданган. Ол кайын ыындыг боор.

Директор Хүрекпенни ажылчыннар-биле таныштырып каан.

— Бо эштер сен өөнүк болур. Күш эки. Билир?

— Билдим; билдим—деп Хүрекпен өөрүшкүлүг харылаан.

— Николай бир ай айтыр. Сен ажылдаар. Сен күш эки болур. Билир?

— Билдим: билдим — деп, Хүрекпен база катап чугаалаан. Директор демги узун дарга-биле кады чоруй барган.

Ийи ажылчыннарның узунун Николай, а оон чавызын Сергей дээр ыындыг болган. Николай Хүрекпен-биле ажок чугаалажыксаан турган. Ынчалза-даа, инмежин өгелээннер. Сергей кулумчуже үнүп чоруткаш, узун хончулуг резин сапогтар болган ажылдаарда мурнунга кедип алыр халат дээр песту әкелген.

Чаа өөнүктери Хүрекпенни инмеп турган, ажылчын хевин кедиринген. Бек додарлыг өшкү кежи керектээш, ыргак болгаш турук кадыг идиктер ында-ла калган. Хүрекпен ынчаар кетинипте ажылчын кижиге дөмей апаргаш болган шинчээрге чиик-чиик болган.

Николай ыыт суглуг улуг паштаа аът чоннаа дег ийи кидис әкелген, бирээзин Хүрекпенге. өскезин боду ап алган. Ажыл-даа тулуктээн. Николай инмеп өгелээн, Хүрекпен оон айытканын ёзугаар кидистин ол-бо талазын өйүп, «башкының» ыарын тайылбырын дарый шинчээдип алырын ажылының баштайгы минутазындан өгелеп ораалдажы берген.

Инмеэшкининиң шак ол хүннериниң өгелеп, Хүрекпенге кидис идик кылыр ажылчынның алдарлыг оруу ажыттынган. Николай оон ынак өөнүү апаргаш. Орус, тыва ажылчыннар ынчаарда дыыдарын билишпес-даа болза, чүткүлүг күш-ажылга кады төрээн алышкылар ышкаш найыралдыг болу берген.

Баштайгы хүннерде Хүрекпен дүлей азы үнү чок кижи дег. Николай каанчаар синээр-дир, оон аайы-биле өөренникчилеп ажылдап турган.

Ажылдаа-ла чаарби ажыг хонуп чорда, бир-ле хүн Хүрекпенге Галиэов өөрүшкүлүг ажок чедип келгеш:

—Николай чугаалаар, сен күш эки. Чааскаан ажылдаар херек—дээн.

Хүрекпен бодунуң өөрүшкүзүн чажыра аарак:

— Шыдаар ирги мен бе?

— Хамаан, ажырбас. Сен, Николай күш эки-дээш чоруй барган. Ол хүнден өгелээш Хүрекпенге кидис идик кылырының ёзулуг ажылы өгелээн. Оон бергелей берген минуталарында Николай үргүлчү дузалажып турган.

Ынчаарда бир ажылчын кижи хүнде чүгле ийи кижи кедер кидис идик кылыр турган. Ажылчыннарның күш-ажылын чингедир станок ынчан турбаан. А Хүрекпен бир кижи кедер идиктн бир ажыл хүнүнде арай боорда кылып алыр кийкпе азы чамдыкта үрей кылып алган, көнгүс куруг-даа болур турган. Күш-ажылга ынак әрнин баштайгы чединиче чок хүннери, ону ударатпаан. Ынавыла кидис идик кылыр ажылчын болур мен деп күзел ону сорук киирип турган.

Чедишкин аваа-ла кудайдан дужуп келбес болгай. Бандыг-даа кижиниң шыдамыккай күш-ажылының түннелинде чедишкин төрүүнер. Хүрекпенниң кызымак ажылының түннели ону чоорту кедүүп үндүрген. Инмеэшкининиң катырынчыг хүннери улам-на ырап бар чыткан. Аныяк ажылчынның мергежини хүн келген тулуп-на озуп өгелээн.

Хүрекпен үш кижи кедер идикти бир хүнде кылыптар апарганынан өгелээш, оон ады заводтуң мурнакчы кижилериниң арагынче киргеп. Оон бөөр-ле Хүрекпенниң ады-биле алгы заводу чоргаараар апарган. Хүрекпенге оон орус өөнүктери уттундурбас дузаны чедирген. Ону Хүрекпен кажан-даа утпас.

Хүрекпенниң инмежин турган ажылдап өгелээн уттундурбас хүннериниң бөөр он беш чыл эрткенде, алгы заводунда кандыг-кандыг өскерилгелер болганын база катап сонуурган көрээлиннер. Эн-не баштай Николай биле Хүрекпен маанаа таныжып турда, кайы хире ыржым өрээл туржук. Өрээлдин дал ортузу-биле саакдаа ужуп эртер болза- оон чалганнарының даажы ыынавыш көөр турган. Ам ында көнгүс-ле ыындыг эвес. Хөлүг-даа, шимээн-дааштыг-даа апарган. Амгы үеним чаа техникаазы-биле чепсегленгеннер.

Станок ажылдап турар. Ол станоктар ажылчыннарның күш-ажылын чингедирген болган күш-ажыл улам-на будуруктчулуг апарган.

Он беш чыл мурнунда хыш дээн аныяк әр турган Хүрекпен ам дөртен хар-лаан. Оон мергежээн моге холдары станокту чоргаар башкарып турар апарган.

Хүрекпен эн-не баштай алгы заводунга өөренникчилеп киреде, ажылчын кижи хүнде чүгле ийи кижи кедер кидис идик кылыр турган, а ам Хүрекпен 40 кижи кедер кидис идикти чангыс ажыл хүнүнде чайлыг кылыр апарган. Азы ынчаардагы чаарби ажылчыннарның бир хүн кылыр ажылын ол чааскаан күүседи-ниң болу берген. Ол дээрге ажылчын кижиниң чеже хире мергежин өскен дээрзиниң тодаргай херечизи-дир. Ындыг мастерге каанчап чоргаарланмас боор.

Хүнде дөртен кижи кедер кидис идиктерни бүдүрерге, кыыза чогуур нормазын ийи катап ажыр күүседи-ниң турары ол. Оон алдын холдарындан бүткен идиктер чылыг, даштыкы хевири чараш, бүгүн эптиг болгаш шынар талазы-биле садыг алыкчыларны кажан-даа хомудатпас.

— Хой сан сүрбейн, шынарлыг продукция-биле чонну хандырар ужуулуг бис—деп, бодунуң кады ажылдап турар эштериниге Хүрекпен бо-ла сагындыра берген турар. Оон оозу кончуг шын.

Он беш чылдың дургузунда Хүрекпен заводтуң тергинин дээн мастери болгаш эн мурнакчы ажылчыны болу берген. Кызымаккай, ак-сеткилдиг күш-ажыл-биле улуг хүндүткелди ол чаалап алган Хүрекпенниң күш-ажылчы чедишкиннерин үнелээн ямы-бүрү шаннал бижиктер оон бажынында бир-ле музей болган. Ол хой шаннал бижиктериниң бирээзинде: «Ада-чүрттүг Улуг дайынының хүннериниде немец фашистиг өжелекчилерге улуг демиселге бүгү күжүн харан чокка берип, социалистиг чарышка бедик күш-ажылчы көргүүтүлериг болганы дээш...» Ада-чүрттүг Улуг дайынының хүннериниде Хүрекпенниң каанчаар ажылдап турганын бо сестер долуу-биле херечилеп турар.

Область Советинин депутаты Хүрекпен Бертик-оол Болур-ооловичиниң ат-сурда бистин областың девискаериниде сургаажаан.

В. ШАРАВИЙ.

Биче хулиган чорук дээш харыысалга дугайында Чарлыкты боттандырып турарының практиказындан

Капитализмниң ССРЭ-де улуткатынганы болган социализмниң тиилелгези совет политиклериң чугле экономиктиг эвес, харын сагыш сеткил талазы-биле эң хамы чаартыгазын база болдурган. Бистин улуузувустуң бедик медерелдиг чоруу Коммунистиг партиялың чорудуп турары кижизидилгелиг ажылдың ачызы-биле өзүп турар.

Ынчыг болза-даа бистин чонувустуң чамдык кезиниң медерелинде феодализмниг болган капитализмниң артыышкынарының фактылары ам-даа бар, оон ужурундан моралга дүшнес үүлгедилер болган хулиган чорук болгулап турар. Биче хулиган чорук-биле демиседи күүтелдирер сорулга-биле РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму 1956 чыдың декабрь 19-та Чарлык үндүрген, бир эвес биче хулиган үүлгедилер РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 74 чүүлүнде көрүнген кеземчелерге хамаарышпас болза, ынчыг херектер үүлгеткен кижилерни үштен он беш хонук чедир хоругдаары Чарлыкта көрүнген. Совет улус ук Чарлыкты ийи-биле чүүдүгүнүп хүлээп алган.

Ол Чарлыкты хереглеп чорутканы улуг ужур-дузалыг болган. Бистин области биче хулиган херек үүлгедир таварыгаларның саны улуг-биле кызырыганың практика көргүзүп турар. Ол бак херектиг нурлулайында-ла азырык кижилер кулдуларга, закусочналарга, чайналларга, столоваяларга үүлгедип турарлар.

Чоокта чаа Кызыл хоорайның № 3 школаында күш-ажыл артемнинин башкызы И. С. Магеро ол бак орубче киргеп. Будумчуга чораан хамаатыларга азырык шорлуп, — арагамны силер быжаап алдынар — деп, оларны бурулдаып турган. ол туттурган. Кызыл хоорайның II участогунуң улус судуу ону 5 хонукта хоругдап шииткен.

Каа-Хем районда мал эмчизи, ВЛКСМ кежигүнү Т. Т. Лаасал 60 чылын февральда Кызыл хоорайга келгеп, Щетинкин кудумчуунда сургуул уругларының ниити чурттага бажыңнарга азырык баргаш, уругларны бак соглеп, оларны ынай-бөөр сывыртап, бажыңчың хаалгазын буттары-биле тепкилеп турган туттурган. Лаасал база-ла 5 хонукта хоругдалга шиитпирген.

Хамаатыларның дыштанылгазын болган ыржык чоруун үревишаан, биче хулиган херектерни чурттага бажыңнарына үүлгедир чоруктар хой удаа таварыгаларын практика көргүзүп турар. В. Д. Логинов 60 чылдың февраль 10-да Кызыл хоорайда Ширитинниң бажыңына баргаш, аяа аасдыл үндүрүп, шорлуп турун берген. Ону чана берилер деп дилеерге алгы-кыйыкын улам-на кижеткен, оон алгызындан кожа бажыңнарның чуттакчылары үнгүлеп келгеннер. Логинов улус судунуң доклады өзүгаар хоругдатырган.

— Чурттага бажыңнарына үүлетинер биче хулиган чорук дээрге, арага ижикен кижилерниң аяа-ла эпчок аажылалы болур, ынчыг чорук 1956 чылдың декабрь 19-тағы Чарлыкка хажыдыкын болбас—деп, Чоон-Хемчик районуң улус судунуң шииткевчизи эш Бүрбүнүн медеглеп турарынга бистер чоп-шөөрежин шыдавас бис. Ынчыг медеглел шын эвес болур. Биче хулиган херек үүлгедир чоруктарның ийерөөшкиннери-биле демиседи күүтелдирер, магазиннерге, столоваяларга, кинотеатрларга ышкаш чурттага бажыңнарына база-ла шиитпирлиг оперативтиг чорудар ужурлуг деп бистер санап турар бис.

Биче хулиган чорук дээш харыысалга дугайында Чарлыкты эдилээн хой районнарда ам-даа ыракта-ла оперативтиг эвес боттандырып турар.

Ук Чарлыкты өзүгаар Чаа-Хол районга 9 херектер көрүнгеп. Суд чери ол херектерниң ниитиндеп чугле чангыс херекти саадал чокка көргеп. Артыкан 8 херектерни протоколдар тургусканының соолгуне 4—7 хонуктар өрткенде көрүп турган. Херектерни судка шилчиттеениниң ай-хүнү демдеглетинмейн турарындан оларны көөрүп кайы албан чериндеп саадатканы билиннмейн турар.

Мындыг фактылар Бай-Тайга районда база бар. Хамаатты Крючков эзирип алган райпо таныныгының боозун үнта сол алгаш, кулумчуга кадайын сүрүп, бак сөстер-биле улус дорамчылап чорун турган туттурган. Ол кижини хоругдаа чериге хоондурган, оон үүлгеткен буруу херөөниң протоколун тургускан болза-даа, шагдаа чери ол протоколду суче шилчиттпейн, 17 хонук ниитинде ыыжаан. Улус суду херекти 3 хонганда көргеп.

Шагдааның албан чериери 1956 чылдың декабрь 19-тағы Чарлык-биле бурулдаткан кижилерниң материалдарын суче ол-ла хүн шилчидер, а суд чери ук кижилерни агартыр азы хоругдаар дугайында докладды бир хонук ниитинде үндүрбер ужурлуг турда-ла «Биче хулиган чорук дээш харыысалга дугайында» Чарлыкка таварышкан кижилерниң херектерни кылырын болган үүн көөрү чамык шагдаа, суд чериниң түс-түс ажыдакчыларындан үр үе ниитинде чызын саадады бөөр чоруктарның барын үе түнде көргүскен фактылар болган ол чергелиг өске-ла фактылар хереченлеп турар.

Чамдык шииткевчилер биче хулиган херек дугайында материалдарны кырыбиле көрүп, херек үүлгеткен кижиниң кайда ажыдап турарын, оон ог-бүлезиниң бежигүннерин, мурнунда ылангыя хулиган херек дугайында шиитпирин чораан, чорбаанын сонуургап айтырбайын турарлар. Херекти шын шиитпирлээринге ол айтырыглар чугула ужур-дузалыг.

Кызыл хоорайда И. К. Седыхтиң хереөниң талазы-биле шагдаа черинин материалдарында фамилиядан ангыла ниитинин чуруп үрекчиин болур оон бурулуун илереткен кандыг-даа хереченлелер чок, ынчалза-даа үк херекти I участоктуң улус суду көргеп, түскай докладды үндүрген болуп турар. Хей-ниитинин чурумун үрөөн кижиниң хереөниң материалдарында, оон бурулуг чоруктарын тодаргай айтыр херек. Чуруп үрөөн хоругдаткан кижиниң хереөн оон ажыдап турары коллективтиг хуралыга чугаалажып, ону бурулу шаварын болган хана парлалгазына илередип сойгааларын практикаалары чугула.

Биче хулиган херек дугайында Чарлыкты шын боттандырып чорударына прокуратура чери улуг рольдуг. Оон ажыдакчылары болза шагдааның албан чериниден ол Чарлыкты күүседип турарын хайгаарамышаан, биче хулиган херек талазы-биле хамаатыларны бурулдадып турарының шынын, хоойлуга дүшкенин, материалдарны шагдаа чериниден улус судунга чогуур үеинде шилчидип турарын сонуургаар ужурлуглар.

Шагдааның Кызыл хоорай албан чериниң ажыдакчызы эш Рубов 1957 чылдың февраль 5-те хамаатты Середкинин бурулдаткан протоколду тургускан. Середкин эзирип алган, баштай кадайын, оон соонда бичин оглун эттээш, кадайын кулумчуга сывырып чоруп турганын протоколда айытkан. Шагдаа ажыдакчызынга Середкиниң улурланып турганы база илерээн. Эш Рубов ол кижини РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 74 чүүлү-биле бурулдадырының орнунга биче хулиган херек дугайында Чарлык-биле судка шилчиткен. Хулиган үүлгедилерни ынчаар чиик көөр чорук РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 74 чүүлүнде көрүнген каржы хулиган херек үүлгедилериниң илерөөшкиннери-биле демиседи кошкадырынга чедирип болур.

Прокуратура ажыдакчылары болза хоругдаа чериниге хайгаарал боттандырарда биче хулиган чорук дугайында Чарлык-биле хоругдатканнар дугайында улус суттарының докладын шын күүселин турарын база ынчаар ужурлуглар. Барын-Хемчик, Бай-Тайга районнарда шагдаа албан черлери биче хулиган херек дугайында Чарлык-биле шиитпирген-нерин баштайгы үеде ниити херектеннер-биле кады хоругдап турганнаан. Ол чорук хоойлуга окта дүшнес.

1956 чылдың декабрь 19-тағы Чарлык-биле хоругдатканнарны күш-ажылга ажыглаары көрүнгеп. Ынчыг турда-ла шагдааның чамдык албан черлери (Бай-Тайганың, Улуг-Хемиин, Кызыл хоорайының) ол айтыышкынны хажыдып, биче хулиган херек дугайында хоругдаткан чамдык кижилерни аяан хонуктар ниитинде ажылга үндүрүп турганнар. А чамдык кижилерни ажылга үндүрүп турган болза-даа оларның кылган ажылын хынап, онаалдаларны бербейн турган, оон ужурундан хоругдатканнар чүүү-даа кылбайын турганнаан. Тулугнун, коммунал ажыл-агыйының бүгү ажылдарынга (кудумчулар, кажаалар ниити, арыглаары бажыңнар аштаарынга болган өскелергеда) оларны ажыглаары чугула.

1956 чылдың декабрь 19-тағы Чарлык-биле шиитпиргеннерниң аразында ВЛКСМ кежигүннериниң бар болуп турары ыка-ла хараалдаачыг. Комсомол организацияларындан ол фактыларның талазы-биле чугула түүнелди кылып, чамдык комсомолчулардан биче хулиган херек үүлгеди бөөр чоруктары-биле шиитпирлиг демисежири негетинин турар.

Биче хулиган чорук дээш харыысалга дугайында Чарлыкты үндүргени-биле холбаштыр чоннуң ортузунга партийжи-политиктиг ажылды уламнда күүтелдирери, социалистиг хоойлу таныштырылгазын калбартыры чугула.

Чоокта чаа СЭКП Улуг-Хем райкомундан районнуң партия, совет, профбиилел болган комсомол активиниң хуралын чыыдыргап, районнуң прокуроруу эш Башевтиң «Хулиган чорук-биле демиседи— бүгү-никитиниң хереө болур» деп темалыг илеткелин дыннаанны кончуг шын болган. Ынчыг илеткелдерни «УТКА-ның 25 чылы» совхозка болган ол районнуң колхозтарынга база чоруткулаан. Ынчыг эгелекчи ажылды калбартыры чугула.

Ажычы чоннарының ортузунга совет хоойлулар тайылбырлаар ажылды холга ап, хоойлу дүрүн үрекчилери-биле шиитпирлиг демисежири шагдаа, суд, прокуратура ажыдакчыларының чугула хүлээлгези болур. Партия, совет организациялары болза шагдаа албан черлериниң ажылын үргүлчү контрольдап, шагдаага дузалажыр бригадалар тургузарынга, хулиган чорук-биле болган аморалдыг илерөөшкиннер-биле демиседе бүгү ниитини көдүрериниге оларны дузалаар сорулгалыг.

П. ГОРЕЛОВ.
СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи.

Солун концерт

Танды районнуң «Тиилелге» көдөө ажыл-агый артелиниң колхозчуларынга областың культура эргелелиниң эстрада бирозунуң ойнакчылары солун концерт көргүскен.

Концерттиң программазынга киргеп Романованың «эш аазаарбай» деп шиизин Сагды, Туттур-оол, Сат оларның ойнаанны көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара туткан. Ол ышкаш далай шериглериниң танцызын Мартай-оол, Мерзеов олар эки ойнап күүсеткен. Ойнакчыларның келгенинге колхозчулар өөрүп четиргенин илередеп.

С. БАДЫН-ООЛ.

Воскресник

Чоон-Хемчик районнуң Ленин аттыг көдөө ажыл-агый артелиниң колхозчулары болган көдөө Советке хамаарлыг турар албан-хаакчылар дөрт бригада кылдыр үстүп алгаш колхозта тулугларга воскресник кылган.

Эш Дубераага улуртkан 27 кижи 250 олуттуг клубтуң шалазын салын, довуракталан болган үзүмнерни кылган. Эш Шаалыйның 10 кижи составтыг бригадазы бир кажаанның хаазын салын тургускан. Ол ышкаш эш Очурнуң баштаанызыбиле 13 кижи бир чурттага бажыңының шалазын, кыдочказын, ыраазын довуракталан кылган. Эш Хорьковтуң бригадазы кижи өөнелгезинин 2 өрээл бажыңының малгаш кагар дранказын хап дооскан.

Бригадалар моон соңгаар улуг хүн санында-ла воскресник организаастаар дугайында боттары социалистиг чарышка кыйгырышканнар.

Р. МАШПАЙ-ООЛ.

Ийи колхозтуң малчыннарында

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң малчыннары мал кыштаглаашкынын шын организаастааннар. Кыштыы эки, хүр кыш ашкаш, төрээн 990 баш хой, өшкүлеп ниитизи-биле аная, хураганны бүрүп дорукторуп турар. Ылангыя Соскал 243 хоюнуң, Кудажы 216, Монге 212 хоюнуң хураганнарын бүрүп кампалап алган, ам чазагларда көшкүлеп келгеннер.

Малдың чайты семиртилгезин организаастыг чорудар дугайында база кол кичээнгейин салын турар. Дуржулгалыг малчыннарының кызымак күш-ажылының үлегерин калбартыры чугула негетинин турар.

И. ДАРТАЙ-ООЛ.

• • •

«Партиялың XIX съезциниң» колхоз өрткен чылын мал өстүрериниң планын күүсеткен. Бо чылын база багай эвес көргүзүлгелиг. Чижээ, Тадар-оол 383 хойдан 412, Донте 377 хойдан 404, Сарыгбай 350 хойдан 352, Бойбу 342 хойдан 346, Седен 330 хойдан 332 хураганнарны бүрүп кампалап алган эки дорукторуп турар. Моон соңгаар-даа төрүүр хойларының чаш толуп чидириг чок дорукгуруп адырын хүлээнгеш, чайты одарладыышкынны Улуг-Хемниң эң эки чайгы одарларынга эрттирериниге белеткелди организаастыг чорудуп турар.

Т. КОНГАР.

Хойларның кыргылдазын организастыг чорудар

Областың бүгү районнарынга хойларның часкы кыргылдазының эгелээр өйү келген. Белеткел ажылы доозулбаан черлерде МТС-тер директорлары, колхозтарның удуртукчулары болган зооветеринарының түскай артемнилери электри кыргыданың агрегаттарының септелгезин эң чоокку хүннерде доозуп, оларны ажылга белеткээр талазы-биле бүгү хемчегдерни алыры чугула. МТС-тернин комбайнерлериниң азы өске-даа ажыдакчыларының ниитинден агрегаттарның начальниктери, кыргыкчылары, чаныкчыларны шилип алыр, бир эвес МТС агрегаттарның кыргыкчыларын бодундан четчелеп шыдавас болза, оларны колхозчуларның ниитинден ынчаар белеткеп болур.

МТС-терде бар турар агрегаттарны бүдүрүкчүлүг ажыглаар төлээде, хой кыргылдазының талазы-биле онаалдаларны ажыр күүседирин барымдаалап, агрегат бүргүүнге календарлыг график-планны тургузары өргежок чугула. Машина бүргү хүнде 25—30 хойларны кыргып болур, а мурнакчы кыргыкчылар хүнүү нормазын 50 баш чедирин, чамыкта оонда көөрдедип турар. Ажылды шын организаастаар болган машина-биле кыргылданың улуг ажыктын бүрүн ажыглаар херек.

Машина-биле кыргылданың үеинде дүк бир-дески болган хойнуң кежиче дыка чоок кыргытынар, оортан дүк узун болган арбын болур. Машина-биле кыргылда хол хачызынга бодаарга ажылдың үе-шаан дыка кызырып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3—5 катап бедидип, дүктүн чидириин чайладыр.

Хой кыргылдазынга кажан кирерил деп айтырыг кончуг чугула. Бо айтырыг-ны шын шиитпирлээриниден дүк кыргылдазының планын күүседири болган дүктүн чидириин болдурбазы улуу-биле хамааржыр.

Кыргылданың хуусаазын шын доктаадыр төлээде, агаарның чылыг байдалын болган хойларның дүгүүнүн хозалганын кичээнгейлиг хайгаараа чогуур. Дүктүн адаа хозалы бөөрн билек-ле кыргыданы эгелевес болза, улуг чидириге таваржып болур. Хойларның күш-денгилдеп бедик, часкы чеңгериге эки болган агаар чылыг болган тудум-на дүктүн адаа дүрген хозалыр. Ынчыг үе ам келген.

Эрткен чылын багай белеткелдиг, кыргылданы ой-шаанда эвес болган куду шынарлыг чорутканының түнелинде областың колхозтарынга ниити дүк кыргылдазының планы чугле 88,2 хуу күүсетинген, бир хойдан-на 1,8 кг дүк алыр турган, 1,7 кг алган. 1956 чылда электромеханиктиг кыргылданың планын МТС-тер чугле 53,8 хуу күүсеткен. Ылангыя электромеханиктиг кыргылданың чыл планын Чадаана МТС чугле 10,4 хуу, Кызыл-Мажалык МТС 25,8 хуу, Сарыг-Сеп МТС 34 хуу, Тес-Хем МТС 33,9 хуу күүседип, онза багай ажылданнар. Барын-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем болган Чоон-Хемчик районнарның колхозтарынга хойларның кыргылдазын чорударда өскеринин, буттарының, баштарының дүктерин арттырын каан турган, а күскү кыргылдада хой санныг хойлар кыргытынмайн барган. Ол районнарның удуртукчулары болган түскай өртемниглери бо талазы-биле боттуг хемчегдер албаанынан Бай-Тайгага 42 мун, Барын-Хемчикке 16 мун, Чоон-Хемчикке 15 мун, Тес-Хемге 32 мун хойлар күүн кыргытынмаан. Ынчангаш бо районнарны колхозтары чугле күскү кыргылдадан 700 центнер ажыг дүктү чедир алгаанар.

Хой таварыгаларда белеткел организацияларынга хужаараан дүктүн шынары ыыгатынмаан, а чамдык колхозтарга оңчуунуң безин сорттуулаваан болган. Ол чорук дүктүн үнезин 16—18 хуу будуладырынга чедирер.

Эрткен чылдың четпестерин бо чылын хойларның часкы кыргылдазынга белеткелин үеинде база каптаан турар чүүл бар. МТС-терде электроагрегаттарның септелгелери ам-даа доозулбаан. Кыргылда кадрлар белеткели, оларны агрегаттарга быжыглаары МТС-терде база онза четпес. Колхозтарда кыргаан дүктүн шынарын ыыгаар ам-даа 40 ажыг кижилер четпейн турар.

Кыргылданы ой-шаанда болган шынарлыг чорудар сорулга-биле бар четпестерни эң чоокку хүннерде узуткаарының хемчегдерни алыры чугула. Септелгени дарый доозары, кыргылда пунктуларынга ажылдаар кижилерни четчелээри, кыргыза чогуур хойларның санын тодарадыры, база чаңгыс кыргыкчының болган кыргылда пунктузунга ниитизи-биле хүнде ажылдап кылырының ортумак нормазын, түс-түс одарларда хойларны кыргылда пунктузунче сүрериниң болган дедир чаңдырарының хуусаалары календарлыг планга киирери чугула.

Аарыгларның нептерөөшкинин болдурбас төлээде, планны ажылдап кылып турган, анты-аңгы кодан хойларның аарыг-кадыының байдалын өөреним көөрү өргежок чугула.

Кыргылда агрегадының начальник бүргү, бүгү кыргыкчылар хүн-бүрүде агрегаттың онаалдазын билген турар ужурлуг. Кыргылданы чугула херекседдер-биле үлегерлиг деритингем чаңгыс пунктуга чорудар херек. Кыргылдага кажаанны, серини азы өске-даа таваржыр оран-саваны белеткээн турар. Кыргытынмаан хойларны ангылап кажаалаар черлер колхоз бүргүүнге турар ужурлуг.

Хойларны довуракталыг черге азы сигеп кырынга кыргыырга дүк бокталыр болган кыргыкчыларның ажылын бергедир. Дүктерни ангылап ыыгаарынга ол-ла кыргылда черинге түскай столду тургузар. Оон калбаа 1,2, узуну 2,5 бедии 0,8 метр болур.

Кыргылда нунктуларының чоогунга чаныстыг үеде кыргытынмаан хойларны киириптер кажааларны белеткээр. Кыргылда үеинде аяа хураганнарны нелериниден үзүп ап каар. Кыргылда мурнуу чарында каш шак бурунгаар хойларны чеңгербес болган суттарбас болза өки. Чүүл диле, тодуг хойларны кыргыырга ышкаанаан бергедээр болган кадынга багай болур.

Кыргыкчы бүргү дараазында негелдерни сагыыр ужурлуг: дүктү болдунар шаа-биле дозуңден болган бир-дески кезер, ынчалза-даа хөлүн эрттирип болбас болган хойнуң кежин балыглап болбас; дүктү артырын каар болган үе тыыттар чорукту болдурбас, үе тыыткан дүктү сорттуулаары берге болган ажыглалы баксыраар.

Дүктүн ылап учедун тургузары кончуг чугула. Кыргыкчы бүргү кыргаан хойларының санын болган кыргып алган дүгүн хүн-бүрү демдеглеп ап турар түскай саазыныг турар ужурлуг. Оон ангыда кыргаан хойларының болган алдынган дүктүн санының дугайында актыны хүн-бүрү тургузар. Кыргылда соолгуне улуг хойжунуң фамилиязын, коданда хойларның санын, дүктүн ниити кыргылдазын, бир хойдан ортумак дүк кыргылдазын, дүктүн ылгавырларын, кыргылданың шынарын болган хуусаалларын айытkан актыны кодан бүргүүнге тургузар.

А. ТЮТИНА,
областың көдөө ажыл-агый эргелелиниң зоотехниги.

Бистиң календарывыс

КАРЛ ЛИННЕЙ

(Төрүүнгениниден бээр 250 чыл болганына)

Сураглыг швед өртемдеп Карл Линнейниң (1707—1779 ч.) төрүүнгениниден бөөр 250 чыл болганы делегейниң мурнакчы болган дешилгелиг кижилери Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң инициативазы-биле бөгүн демдеглеп турар. Бойдус өртемнинин, ылангыя

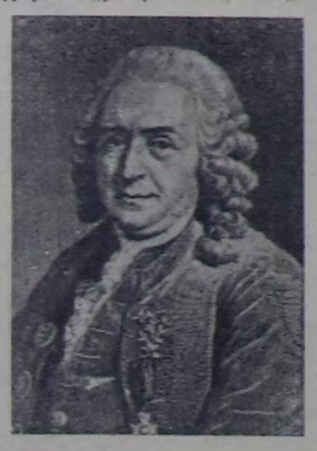

ботаниканың хогжүлдезинин кол үе-чадазы Карл Линнейниң адыбиле холбашкан. Ол — бойдустуң шылгарангай шинчилекчизи болган натуралист. Карл Линней делегейниң үүлүтериниң болган дириг амытаннарының чангыс аай системазын (чуруу-чысказалын) кылган оон-биле бүгү делегейге билдингир апарган.

Карл Линней Швециянның Русхольт хоорайынга төрүүнгеп. 1727 чылда Лунцск хоорайга, а оон соонда Упсальск университединге бойдус болган өөрү өртемнерни өөренип чораан. Соолгу үеде — 1730 чылдан эгелээн ол-ла университетке ботаник-ассистентиниң хүлээлгезин күүседип турган. Карл Линней 1732 чылда Лапландияже экскурсия кылын чораан болган оон түнелинде «Лапландияның үүлүү» деп номну бижээн.

Линней 1735 чылда Голландияже көжүп чоруй барган болган аңаа ботаникиг саңды өргелекчилеп турган. Ол-ла чылын бодунуң бижээн өртем ажылын чедиишкиниг камгалаан болган өөрү өртемниң доктору деп атты алган. 1735 чылда оон «Бойдус системазы» деп алдарлыг ному парлатынган. Ол ном оон чуртталгазының ниитинде 12 катап үнген болган Карл Линней ол ном үнер санында-ла немеп, казып, үргүлчү-ле чаартып кылып чораан.

Он сее чүс чылдың эге үеинде бойдус дугайында өртем хой санныг материалдарны херек кырында чыгган болган ону чангыс аай кылдыр чурумчулары негетинин турган. Ботаник болган зоология өртемденнеринге онаажып турган ол аажок нарын болган берге ажылды Карл Линней кылган. Ол үүлүтери болган дириг амытаннарны түс-түс болуктерге хуваан, чурумчуткан.

Он сее вектин эге үеинде үүлүн-өртемниң байдалының дугайында Ф. Энгельс характеристика берип турган, ботаника болган зоология өртемериниң чыын алганы хой санныг материалдарын чурумчуларын болдунуң үеинде Линнейниң ажылдары барык-ла доосхан дээрзин айытkан. Карл Линнейниң тургусканы система өзүгаар үүлүтерниң хевир бүргүү «Бинарная номенклатура» деп адаар ийи латин ат-биле демдеглетинер (аймак болган хевир). Ону Карл Линней боду база ажыглап турган болган бүгүдениң ажыглалынга кирген. Карл Линней «хевир» деп ниити билигни морфологии (чангыс аймак үүлүтериниң аразында домей болуру) талазы-биле тодаратkан болган үүлүтериниң мындыг-мындыг категорилларга шуут чагыртырын доктаатkан: класс, отряд, аймак, хевир болган варианция.

Үүлүтериниң үреежки кевдээр органнары үүлүтүн эң кол болган доктаалал кезээ болур деп Линней санап турган болган үүлүтериниң классификациязын кылыра (чускай аймактарын болган мытаныр-лыг янызларын болуктен чурумчударда) ол органнарның санын, хемчээлин болган оларның үүжүүн кайы үеинде турарын үндезин кыдыр алган. Ол чүүлге үндезиндеп алган ол бүгү үүлүтерни 24 классторга чарган.

Оон ажыглаанны болган ниитинин ажыглалынга киргеп номенклатураның бодуун болганындан ботаника өртемденнериниң үүлүтер дугайында ажылларны бижиири чиигээн болган үүлүтериниң хевирлери тодаргай характеристикалыг болган аттарлыг болган. Карл Линней боду 1500 чыган чаа үүлүтерни ажыткан болган оларны тайылбырлап бижээн.

Карл Линнейниң делегейниң дириг амытаннарының классификациязын тургусканы үүлүтериниге болаарга аяан чедир кылдынмаан. Бүгү дириг амытаннарны ол алды болукке чарган: суг чеминиттиглер, куштар, балыктар, шылгашкыннар, насекомнар болган амфибия (чаш турган чакпалары-биле, улгадын келгеп өкпези-биле тынар дириг амытаннар).

Карл Линнейниң кылганы бүгү дириг амытаннарның классификациязының чедир кылдынмаан болуп турарының чылдагааны болза, Линней база-ла боттарына домейлешпес болган аразында ыракырак дириг амытаннарны чурумчутунган чангыс болукке киирип турган. Чүүл думчуктары домей боорга страус-биле дагааны чангыс отрядка хамааржыр дириг амытаннар кылдыр саная турган болган чангыс отрядка киирген.

Дириг амытаннарның дээш сайыралдыг болуу кылдыр суг чеминиттиглерни ангылааны, ол болукке суг бестериг дириг амытаннарны киирпеп оон маргыдаа чов алдар-хавыязы болур. Дириг амытаннар классификациязының оске бир ажыктыг болган хевири болза, кижилерни дириг амытаннарның саныга киирпеп болган суг чеминиттиглериниң отрядына катканы болур.

Карл Линней бодунуң үзел-бодалының талазы-биле делегейниң бүгү дириг амытаннары болган үүлүтери өзүп сайыраар дээр бодалдарга улуг турган. Линней хевирлериниң саны оларны «бурган чаяан каандан» ыыт доктаамал болур болган үүлүтериниң, дириг амытаннарның системазын кылыры дээрге-ле «чаякчының» кылын кааны системаны тывары болур деп билип турган.

Карл Линней хой чылдарның дургузунда ангы-аңгы черлериниң үүлүтери-биле танышкаш, бодунуң мурнундагы каңгалап турган үзел-бодалындан арай хоорлуг, соолгу ажылдарынга домейлешкеп үүлүтериниң болуу баштай чангыс турар, а үүлүтериниң аразында үреежки үүгениниден соңгаар база чаа хевир тыптып, түскай болук аңаар деп оваарымчалыы-биле бижээн. Оон соолгу бодалын—үүлүтериниң өскерлип турарын бижээн чүүлүн Ф. Энгельс улуг үнелеп.

Карл Линнейниң өртемнер талазы-биле сонуургалы хой турган. Ботаникадан аңгыда зоология, эмчи, геология өртемнерни өөренип чораан. Карл Линней швед өртемнер Академиязын тургузарынга киржип турган болган оон бирги президентинин турган. Эртемге дыка улуг чаа чүүлү киирген Карл Линнейниң ады делегейниң дешилгелиг кижилериниге билдингир болган таныш.

Эрзин районда

КЫЗЫЛ БУЛУҢ

«Чаа орук» колхозтуң Сувурада сутбараан фермазында кызыл булуң дерип тургускан. Ында ямзы-бүрү ном-дептер бар, лозунгулар-биле, плакаттар-биле кызыл булуң шиметинген.

Партия организациязының агитаторлары солун номчулгазын, беседаларны кызыл булуңга чорудуп турарлар. Колхоз баштаар чери болган партия организациязы мурнакчы саанчыларның ажылдуржулга солуушкуннарын кызыл булуңга организастап турар. Ферманың ажыдакчылары дыштанылгазын кызыл булуңга хоглуг өртирип турарлар.

УРАН-ЧҮҮЛ БӨЛГҮМҮ

Районнуң культура бажыңынын бочувынгыр уран-чүүл болгунун ВЛКСМ райкомунуң секретары эш Ширшин улуртун турар. Болгунде 15 кижи бар, олар боттарының белеткеп алган ойнарын район төвүнге болган колхозтарның суурларынга барып көргүүн турарлар.

Бот-тывынгыр уран-чүүл болгунунуң кижикчилери бо чазын «Сталинчы орук» болган «Кызыл сылдыс» колхозтарның Артыштыгда база Монгун-Тейде хову турлагларынга ойн көргүсеннер. Саяа, Шимит-Серен, Аткина, Баир оларның күүседи турар ырларын болган танцыларын көрүкчүлер дыка сонуургап турар.

Болгунунуң кижикчилери агитациямассалыг ажылды колхозчулар ортузунда база чорудуп турар. Илеткелдерни, беседаларны, солун номчулгазын кылып чоруурлар. Хову турлагларынга 5 агитхуусту, 2 хаяа солунун үндүрген.

СҮТ САДЫЫ

Эрзин суурда сүт садар чаа ларёк ажытkан. Ларёкка хүн-бүрү «Кызыл сылдыс» колхозтан хой сүт каан турар. Суурнуң чурттакчылары моон соңгаар сүттен аңгыда сүт продуктуларын ларёктан садын ап турар апаар.

ТУДУГЖУ

«Коммунизанче орук» колхозтуң дуржулгалыг быжыгчылы Ширшин колхозчуларның чурттага бажыңнарының тудуунга киришпишаан, тудут ажылынга 7 аныык оолдарны, 4 хереженнерни өөрединн каан.

Ширшин бо чылын алаан хой чурттага бажыңнарының тудуунга киришкен болган ийеи тудуун доозушкан, ам клуб тудуунда ажылдап турар. **И. Салым.**

К. Е. Ворошиловтуң Ханойда чеде бергени

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Демократтыг Республиказының (ВДР-нин) Президентизи Хо Ши Минниң чалааның ёзугаар, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов майның 20-де ВДР-нин найыслалы Ханойда чеде берген.

К. Е. Ворошиловту болгаш ону үдеп чоруур кижилерни Жиа-Лам деп аэропортка ВДР-нин Президентизи Хо Ши Мин, ВДР-нин Национал хуралының Доктаамал комитединиң Даргазы Тон Дык Тханг, премьер-министр Фан Ван Донг болгаш республиканың өске-даа улуттуктуг ажылдакчылары, Ханойнуң хөй-нинти организацияларының болгаш ажылчы чоннарының төлөөлекчилери уткуп алган.

Совет аалчыларга пионерлер чечектер тутускулаан.

ВДР-нин Президентизи Хо Ши Мин болгаш К. Е. Ворошилов чүве чугаалааннар.

Ханойнуң болгаш ооң чоок кавызында суурларның он-он муң чурттакчылары болза аэродромдан президентиниң ортузунче ажык машинага чоруп олурган ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловка болгаш Президент Хо Ши Минге сорук киришкиннин-биле байырны чедирип турганнар.

Моол-совет найырал ниитилелиниң съездизи

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Майның 20-де моол-совет найырал ниитилелиниң нигти съездизи ажыттынган. Хуралга МАР-ның Министрлер Чөвүдүлүнүң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРП-тың ГК-ының Бирги секретары Д. Дамба, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының президиумунуң даргазы Ж. Самбу болгаш партиялың база чазактың өске-даа улуттуктулары олурушканнар. МАР-да совет элчин В. Н. Писарев база олурушкан.

Даштыкы-биле культурлуг харылзаалар туларының Бүгү-эвилел ниитилелиниң Туркмен ССР-нин культура министри А. Оразов баштаан төлөөлери съездиниң ажылында киржип турар.

Ол чылының ок майның 22-де болган моол-совет найыралдың ниитилели республикада эң-не массалыг хөй-нинти организацияларының бирээзи болур. Ниитилелдің бирги съездизи болган 1952 чылдан өгелээн 1956 чылдың төнчүүнге чедир ооң кежигүннериниң саны 30 мундан 100 муң кижи чедир өскен. Ол үеним дургузунда ниитилелдің адаккы үүрлериниң четкиан барык дөрт катап калбарган.

Съездиге отчет ыеткелди моол-совет найырал ниитилелиниң төп чөвүдүлүнүң Даргазы Б. Дуйнхоржав кылган.

Социалистиг лагерьниң чаңгыс эвинге чаа салыышкын

ПЕКИН. (СЭТА). Совет-моол кады кылган медеглелге болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының база Моолдуң араттың революстуг партизының төлөөлериниң арасында чугаалажыышкыннар дугайында медеглелге майның 15-те Москвага ат салганының дугайында төларгай дыннадыларны Быдаттың бүгү төп солуннары майның 18-те парлап үндүрүүлээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Моолдуң чазактарының база партиялаының кады кылган медеглелдери совет-моол кады ажылдажылганы болгаш социалистиг чурттарның чаңгыс эвин быжыглаарынга илигни бөөр деп «Жэньминьжибао» солун бижип турар. Моолда турун турар совет бүдүүрүлгелерни болгаш эт-хөреңгини МАР-ның өнчүзү кылыр халаска дамчыып бээрин Совет Эвилели шиитпирлээн.

Совет Эвилели Моолга экономиктиг улуг дузалаңчыны көргүзүп турар деп «Дагунбао» солун демдеглеп турар.

Совет-моол харылзааларга холбаштырган «Улустар аразының чаа хевирлиг харылзааларының үлегери» деп мурнуку үүлүүнде «Жэньминьжибао» солун болза совет-моол харылзаалар пролетаржы интернационализминиң, бот-бодунга акы-дунма өзүү-биле дузалажырының болгаш бүгү таланың сырый кады ажылдажылгазының чайгылыш чок ленинчи принциптеринге үндезилетинин турар деп демдеглеп турар. Моол улустун социалистиг тургузуушкун талазы-биле боттандырып турар үүлүдериңге совет улустун ак-сеткилдиг дузалаңчызының чүгүле рольдуун чүүлде демдеглеп турар.

Делегейниң бо үеде байдалының эң чугула айтырыгларының талазы-биле ийи чазактың болгаш партиялаының үзел-бодалдарының долу чаңгыс эптиин Москвага болган совет-моол чугаалажыышкыннар өөрүскен деп «Жэньминьжибао» солун бижээн.

Делегейниң амгы байдалында Совет Эвилели баштаан социалистиг лагерьниң чаңгыс эвин быжыглаары социализм чурттарының улустарының эң чугула сорулгазы болур деп үүлүүн түңнелинде чугаалап турар. Совет Эвилелиниң болгаш Моолдуң төлөөлериниң найыралдыг чугаалажыышкыннары бүгү социалистиг лагерьниң чаңгыс эвин быжыглаарынга чаа салыышкынны киргген.

Чехословакияның чер-черниң национал комитеттеринге соңгулдалар

ПРАГА. (СЭТА). Май 19-түн хүнү Чехословак Республиканың чер-черниң национал комитеттеринге соңгулдаларының хүнү.

Май 19 хүнүнүң бүгү солуннары кадаалгаларлыг, соңгулдаларның хүнүнге холбаштырган материалдарлыг үнгүлээн.

Чер-черниң национал комитеттеринге соңгулдалар чехословак улустуң сыйлый каттышканының, ооң бедик политиктиг идепкейлиниң болгаш медерелиниң көргүзү болур деп «Руде право» солун журнуку үүлүүнде демдеглеп турар.

Бис тайбының күзеп турар бис деп ол үүлүде чугаалап турар. Бодувустун чурттувуска социализмни тургузар дээш, дайынның таварыштырып болуру канчаардаа аажок улуг качыгдалдардан кижи төөлгетен чайлаан турааун дээш тайбынны күзеп турар бис. Дайынны болдурбазыче, бүгү делегейге быжыг тайбынны хандырарынче Совет Эвилелиниң чаагай күзелдерни ынчангаш бис бүгү-де чүректеривис-биле деткип турар бис. Моон үжүрүнде атомнуг болгаш водородтуг чепсектни будүрериң доп-дораан хоруглазары дээш, ол чепсектин айыылыг шенелделерни хоруглаары дээш, чепсетленишкинге чарыгдалларны кызырары дээш түржүп турар бис.

Ядролуг чепсектиң англи шенелделеринге Японияда киленнер

ТОКИО. (СЭТА). Ооңум океанга ядролуг чепсектин шенелделерни майның 15-те Англияның чорутканының дугайында өөрү Японияда бөгүн-ийи өөрү-дөгерелге киленнээшкинни хайыыктырган.

Майның 16-да япон чазак улуслуг ыышкынының медеглелги парлап үндүрген, ында болза «ол шенелделерге улуг удурланыышкынның шимчээшкини чер бомбурээнин бүгү черлериңде өзүп турар» деде ядролуг чепсектин шенелделин Англияның чорутканының дугайында болдуун ханы хомудалын илередип турар.

Бүгү делегейнин хөй-ниитизинин санал-оналыы, удурланыышкының тооп көрбейн шенелделерни Англияның чорудуп турарының дугайында хомудалын башкарыкчы либерал-демократтыг партияның чинтине секретары Такео Мики база илереткен.

Ол шенелделер улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун болгаш шериг талазы-биле калчаралдарны чүгле күштелдирер деп Японияның социалистиг партиязының төлөөлекчизи болуунуң медеглелинде демдеглээн.

Англияның чорутканы шенелделин Японияның эртем талазы-биле хөй-ниитизи бала шиитпирлин-биле бируу шаап турар. Ол шенелделевге удур ылангыя университет ректору Мацусита, Японияның эртем чөвүдүлүнүң даргазы Бая болгаш өске-даа көскү эртемденнер чүве чугаалааннар.

Студентилерниң бот-эргелелиниң органнарының бүгү-япон федерациязының кежигүннери—100 хире студентилер—ол шенелделерге удурланыышкынны чыскаалын Токиода англи алчын черниң бажыңының мурнунга майның 16-да организастааннар.

Нагасакиниң атомнуг болгаш водородтуг чепсектни хоруглаары дээш демисел чөвүдүлү Англияның премьер-министри Макиллаңга телеграмма чоруткан. шенелделерни Англияның доп-дораан соксалырын ында негеп турар.

Англи ядролуг чепсектин шенелделерин чорутканынга харыы кылыр бистин чөвүдүлүвис англи чазакка шиитпирлиг удурланыышкынны медеглээр болгаш ол шенелделерни соксалыры дээш база масалыг узуткаашкынның чепсектеринин шенелделерин хоруглаар дугайында үш улуг күрүнелериниң аразынга дугуржулга чедип алыры дээш улам күштүг шимчээшкинни калбартын чорудар деп атомнуг болгаш водородтуг чепсектни хоруглаары дээш демиселдің национал чөвүдүлүнүң секретары Каору Ясуи медеглээн.

АКШ-тың агрессчи үүлгедиглерин корей парлалга буруу шаап турар

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). АКШ-тың агрессчи болдуктериниң болгаш лисынманчы эргечагыргаларның Кореяга дүшкүүрлүг чорукту күштелдирериңче утланган планнарын сойгаландыр илередип турар материалдарны БУДР-нин парлалгазы чарлап турар.

АКШ-тың күрүне секретары Даллес «Мурнуу Кореяже черде амгы үеним болгаш эдээн ажыктыг чепсектин» сөөртүп киирерин тускай чөпшээрээн турары-биле Кореяда тайбынчыдылга дугайында дугуржулганың чамык үүлүдерин «эдерин» май 14-те болган парлалга конференциязынга негеп турган деп Кореяның төп телеграф агентилели сагындырган.

АКШ-тың ол агрессчи планнары Кореяда тайбынчыдылганы үзеринче утланган чаа куженишкинжерже Мурнуу Кореяның девискээринде селитраның, хөчүр даштың, демир рудазының, алдынның болгаш өске-даа ажыктыг калымаддарның бар черлери хөй. Ол байлактарның барык шүүт ээзи америк монополиялар болуп турар. Чилиниң чес рудазы америк капиталистерге тооҗуут хөй ажык-ковчааны берип турар. Чижээ, «Брэден коппер майнинг компани» дээр америк компаниянның орулгазын анаа ооң чарыгдаан капиталынга хамаарыштыр бодаарга 800 хүү чедип турар.

Сөөлгү чылдарда америк монополиялар чили чазактан чаа дүжүн беришкиннерни чедип алганнар, ол чорук оларның чуртка тергиделин улам күштелдиргеи. Эрткен чылдың төнчүзүнде «Нейшнл тангстет корпорейшн» болгаш «Коломбо интернейшнл корпорейшин» дээр америк компаниялар Чилиниң сонгу талазынга эң бай вольфрам, моңгун, марганец рудиктерин казып эгелээннер. Ол-ла чылдың декабрьда Ибаньестиң чаза Чилиниң девискээринде «атом материалдарын кады дилеп тывар» дугайында дугуржулганы Вашингтон-биле чарган, ол чорук чили уранны болган атомнуг чигаттың өске-даа курлавырларын американчыларның контролюнга берипкени ол. Ибаньестиң чаза даштыкы капитал салыышкыннарын бүгү-де үүлдер-биле шаңнап, оларга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Амгы үеде Чилиде даштыкы капитал салыышкыннары миллиард доллар ажып турар, ооң иштинде Американың 850 миллион хире.

Американнарының сүмелеп тургусканы «инфляция-биле демиселдің планы» дээр үүлү экономиканы «сегидериниң» орнунга, чуртта байдалды улам чидириглендиреринге илигни берип турар. Ол дугайында БНО-нуң Латин Америкага экономиктиг комиссиязы безин миннип көрбес аргазы чок болган. Комиссия мынча деп демдеглээн: америк илан сүмелерни хереглээнинин түңнелинде Чилиде үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүшкүнү кызырылган, тулушкун ажылының хемчээли бичеленген, ажыл чоктар көвүдээн, улус массаларының байдалы баксыраан. «Кристчен сейенс монитор» дээр америк солун безин чили чазактың Клейн-Сакс деп америк миссиянның сүмезин ёзугаар чорудуп турар политиказы «Үүгле хөй санныг чилилерге материалдыг когаралды таварыштырган эвес, а харын оларның политиктиг хөөнүнге база саңдарны халдаткан» деп миннип бижээн.

Ол хөөн бодалдар бо чылдың мартта болган парламент сонгулдаларынга база илередээн. Ол сонгулдаларга Ибаньестин чазаан деткин турар политиктиг партиялар шыңгыы амтырыышкынга таварышкан. Чазактың кол партиязы — Аграржылчын партия депутаттар палатазынга эргиде ээлеп турган олуттарының чартык кезинин чидирген. Улус бодунуң бадылаашкынарын Ибаньестин америкага чапшаалаар политиказынга удур демисежип турар оппозистиг партияларының кандидаттары дээш бергеннер.

Хоорай транспортунга чоруурунуң өртээн сөөлгү удада өстүргени дээрге чүгле чоннуң аяк долдур шыдажып келген түрегелинге дамы болган. Транспорт тарифтерин бедиктеви «ядыы улусту чаа шапкан сөөлгү согуушкун» болган деп «Нью-Йорк геральд трибюн» солун бижээн. Аар өртекке удур чили улус массаларының эгелээн демисели болза амгы чазактың улустун көөр хөөнү чогу антидемократтыг, америкага чапшаалаар политиказынга удур чурттакчы чоннуң аянзы-бүрү кезектериниң массалыг демисели болун хуулган.

Чили эрге-чагыргаларның чыскаалчыларга удур кадыг-дошкун аажылаашкынары турза-даа улус массаларының удурланыышкынын ол сый шаан шылаваан. Хоойлу ёзугаар негелделерни хандырты-ры дээш оларның туруштуг демисели чеиишкиннг доозулган. Чазак дүжүп беришкин кылбас аргазы чок болган: хоорай транспортунга олурарының өртээн улаттырар дугайында шиитпирин солаан.

Чилиде сөөлгү болуушкуннар болза чуртту АКШ-тың империалистериниге садып турар. Ибаньестин чазааның политиказынга удур чили улустун улам-на шиитпирлиг демисежип турарының өртээн улаттырар дугайында шиитпирин солаан.

Чилиде сөөлгү болуушкуннар болза чуртту АКШ-тың империалистериниге садып турар. Ибаньестин чазааның политиказынга удур чили улустун улам-на шиитпирлиг демисежип турарының, база болунуң чуртунуң национал хамаарышпас чоруу, боттарының эргеши дээш тиилелгелиг төнчүге чедир демисежиринде ол улустуң белен болуп турарының дугайын хереченлеп турар.

М. АРТЮШЕНКОВ.

Суэц айтырыг талазы-биле общиналар палатазынга санал берипшкиннери доозулган

ЛОНДОН. (СЭТА). Суэц айтырыг талазы-биле Англияның общиналар палатазынга санал берипшкиннери май 16-да орай кежээ доозулган. Санал берипшкиннеери кончуг дүшкүүрлүг байдалга эрткен. Палатаның чамдык лейбористиг кежигүннери суэц айтырыгга хамаарыштыр Англияның политиказын буруу шапкан.

Оппозициниң өмүнээзинден санал берипшкиннериниң түңнелерин үнгүрүп чүве чугаалаан Бивен англи премьер-министриниң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүдүлүнүң Даргазы Н. А. Булганинның аразынга «кайгамчык бижиглежишкиннинг» дугайын общиналар палатазының кежигүннеринге сагындырган. Египетке удур дайын авантюразының Англияга болгаш Франциягa аар үржүктүлүг болурунуң чадап чогунуң дугайын Н. А. Булганин 1956 чылдың сентябрь 11-деги чагаазынга англи чазакты сагындырып турганынче палатаның кежигүннериниң кичээнгейин ол угландырган. «Ол чагаазынга улуг күрүне бистин ап чорудар дээн хемчегленнинге делегейниң үшкү дайыны-биле доозулган турун болур чадан чогун сагындырган турбуже, ыныт хемчегленни ап чорутkан бис. Ол бижиглежишкин-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң талазындан сагындырыглар турда-ла, Египетке удур дайынны чазакның өскүткенин кем-бурулуг, угаан чок кыыра сеткилдиг үүлүдүн кыдыр тодаргайларындан өскээр чугаалап болбас» деп Бивен чугаалаан.

Г. Макиллан төнчү харыы кылган, чазак «таарыча чок байдалга» таварышкан деп чүвени билиген хиреженде, «ол таарыча чок байдалды хоорелдиг чугаалаар болза мутулай чорук болур ийик» деп бүдүрүлүнүн ораалаашкан. Ол медеглел оппозициниң олуттарынга каткыны болдурган. Эйзенхауэрниң баккы сургажаан доктриназын Макиллан мактап, ону «Ортакы Чөөн чүкке тайбының быжыглаарының хереженге салыышкыны» кыдыр көрген. Санал берипшкиннери доозулган соонда чазакка бүдүрүвес чорукту илередип турар лейбористерниң киргген резолюциязын балыдаашкынга бердингеи. Тос консерваторлар балыдаашкынга үелинде дадаалаан.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

Хоорайның кубогу дээш

Эрткен дыштанылга хүнүнде Кызылың «Совет Тываның 5 чылы» стадионунга хоорайның кубогу дээш «Динамо» биле полиграфистерниң (типография командазы) бут бөмбүүнүн маргылдаазы болган. Оюн 2:1 санга дооступ, полиграфистер үлүп алган. Полиграфистер ам хоорайның кубогу дээш башкы институдунуң командазы-биле финалга үжүражыр.

К. АЛЕКСЕЕВ.

СУД ЗАЛЫНДАН

Оскундурган арын-нүүр

Боттарын хүндүлежиир, бот-боттарынга дузалажыры, аразында найыралдыг болуру совет аныктарының бедик хүлээлгеи болуп, олар ону медерелдиг-биле күүседнип турардар. Шак мынчы медерел Кызылдың башкы училищезинин студентизи турган Доржу Монгушка чок турган.

Монгуш студентилерниң ниити чурттага бажынынга чуруттап турган, эн-нерг-биле эп-найыралы чок, оларны хүндүлеп көрбес турган. Арын-нүүрүн өскүнган Монгуш бир катап ниити чурттага бажынынга чазаакаан артын калган, кады чуруттап турганы студент Донгак Бакрнин хааржааның шоочаның үрээн, ооң ийик-хевин, орун-дөшек чадыгларын оорлаан, ниити чурттага бажынынган чорутkан, хоорайга чаштынып чоруп турган.

Монгуш оор кылырынган ангыда хулган чоруктарны үүлгедир сорулга-биле фин кижилер бижек ап алган, хоорайның автобустарынга олуруп чоруп турганын шагдаа ажылдакчылары тутkан.

Арын-нүүрүн өскүнган болгаш оор-хулганның хереже Кызыл хоорайның улус судунуң № 1 участогунга көргеш, Доржу Монгушту эдип-чаазар күш-ажыл лагеринге 3 чыл хоспталгазын казып шииткен.

П. ДАНИЛОВ.

Редактор К. С. ШОЯГУ.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНГА САЛЫЫШКЫННАР ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН УЛАМ ЫҢАЙ ХӨГЖҮДЕРИНГЕ ДУЗАЛАП ТУРАР

АЖААЛГА КАССАЛАРЫ:

негеп келгенин ёзугаар алыр, хуусаалыг, ойнаашкынныг, негелделиг болгаш агар саннарга салыышкыннарны хүлээп ап;

салыкчыларның баштайгы негелдезин ёзугаар салыышкыннарны үндүрүп берип;

салыкчыларның дагылгаларын ёзугаар салыышкыннарны бир ажаалга кассазындан өске кассаже шилчидип;

аккредитивтерни тыпсып берип база төлеп берип турар.

Салыышкынынарны ажаалга кассаларынга киирирер!

ТЫВА АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ КҮРБҮШ-АЖЫЛ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ КҮРКРЕДИТТИҢ ЭРГЕЛЕРИ.

ТЫВА ОБЛПОТРЕБСОЮЗТУҢ САДЫГ-КООПЕРАТИВ ШКОЛАЗЫ

1957—1958 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА: САДЫГ, БЕЛЕТКЕЛ, МАГАЗИННЕР ЭРГЕЛЕКЧИЛЕРИНИҢ САЛБЫРЛАРЫНЫГА

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ЧЫЫЛДАЗЫН ЧОРУДУП ТУРАР

ШКОЛАГА ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ I ЧЫЛ.

Школа болза, Тыва автономнуг областың хереглекчилер кооперациязынга тускай эртемниглерни: садыгжыларны, белеткелчилерни, магазиннер эргелекчилерни белеткеп турар.

18 хар четкен, 7 класстан куду эвес эртемниг болгаш кооператив организацияларынга 6 айдан эвээш эвес ажылдаан кижилерни школага хүлээп алыр.

Школага киреринн күзээннернин хүлээп алыышкынын садыг-кооператив школазының дирекциязы чорудуп турар.

Документилерни райполар, горпо, сельполар, рабкооптар баштаар черлери дамчыштыр кыдырып ап болур.

Школага киреренде дараазында документилерни киирип иэзри эргежен чугула:

1. Шилип алган тускай эртемнин айыткан, киреринин дугайында билдириишкин;
2. Эртемниң дугайында хереченлел (атестат);
3. Доңчу намдар;
4. Кылып турган албан дужаалының дугайында ажылдап турган черинден шыныылга;
5. Үш фоточурук (дөрт чокка тыртырган, 3х4 хемчеелиг);
6. Кадыының дугайында эмчиниң шыныылгазы;
7. Райпо, горпо, сельпо, рабкооптан чорудулга бижик, ол ышкан ВЛКСМ райкомундан комсомол путевказы;
8. Сөөлгү ажылдап турган черинден характеристика;
9. Паспорт (кичээлге келирде болу ыыавыла эккеп көргүзер).

Школага киреррер дараазында эртемнерге экзаменнерни дужаар:

1. Орус аз: тыва дыл (аас база бижимел-биле);
2. Арифметика (аас база бижимел);
3. ССРЭ Конституциязы.

Он классе эртемниг кижилерни экзаменнер чокка хүлээп алыр.

Школага хүлээп алганнарны 250 рубль хемчеелиг стипендия-биле хандырар.

Бажын чок кижилерни ниити чурттага чери-биле хандырар. Бөөчүт эки өөренип турар өөреникчилерниң стипендиязының кырынга 25 хүү хемчеелиг немелдени төлеп бээр.

Үндезин национал кижилер күрүнеиин бүгүн хандырылгазынга турар.

Билдириишкиннерни 1957 чылдың август 1-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринин экзаменнери август 1-ден август 20-ге чедир.

Бичээлдер 1957 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

Школаның адреси: Кызыл хоорай, Шетинкин кудумчузу, бажын № 26, Садыг-кооператив школазы, телефон 3—35, 0—91.

ДИРЕКЦИЯ.

Аштың болгаш ядаралдың политиказынга удур чили ажылчы чоннарның демисели

Марттың төнчүзүнде — апрельдин өгелинде Чилиге массалыг чыскаалдар, митингилер болгаш ажыл соксадыышкыннары болган. Өртек улгадырының, ажыл чок чоруктуң доктаамалы өзүлдезинче, чуртту америк империализминиң чагыргазынга улам-на киирериниче аппар чыдар президент Ибаньестин чазааның улуска удур политиказынга удурланган ол шимчээшкинге он-он муң чили ажылчы чоннар киришкеннер.

Чилиниң ажылчы чоннарының бо демиселди кылырынга дөрт чылдагаан болган чүве болза хоорай транспортунга чоруурунуң өртээн база катап 50 хүү өстүргени болган. Чазактың ол хемчеелинге удурланыышкынның демдээ кылыр Вальпараисо дээр далай өртээлиниң ажылчыннары 36 шактың ажыл соксаашкынын чарлааннар. Оларга Сан-Бернардонуң бүдүн чартык муң демир орукчулары болгаш «Брэден коппер майнинг компани» дээр америк компанияга хамааржып турар Эль Теньенте деп чес рудниниң 7 муң ажылчыннары каттышканнар. Ортунак болган дээди өөредилге черлериниң 250 муң өөреникчилери база бүгү-ниитиниң ажыл-соксаашкынын чарлаан. Чуруттуң эң улуг хоорайларынга массалыг чыскаалдар болгулаан.

Улустуң удурланыышкынныг шимчээшкинин базарынга чазак кедергей каржы хемчегин алган. Чыскаалчыларга удур полицияны, суг шериглерин, ужар түүлү, курган чер шериглерин, танкаларны, артиллерияны октаан; чуртта онаа байдалды тургускан. Демисел эң чидиг байдалдыг турган Сант-Ягога комендант шагын тургускан. Хоорайның кудумчуларынга дүн-хүнү-биле солдаттар, куяктыг машиналар таныылдап чоруп турган. Дүн-хүн чок хоорайның кыры-биле вертолеттар ужуп турган. Төн хоорайның гарнизону чоннуң киленнээшкинин базып шылавас хире апаарга, чили чазак можулардан шериг күжү келдирген.

Ийи неделя хире үениң иштинде ажылчы чоннар биле шериглерниң аразынга үскүлежишкиннер соксаваан. Полиция чаңгыс эвес удаа чыскаалчыларже пулемет болгаш бооларның алыышкынын кылган. Ыяш, даш болгаш ижы-бүрү түүлдер-биле чепсегленген ооң чон полиция болгаш солдаттар-биле дидим демисежип турган.

Долу эвес тускай сан-медээлер-биле алырга, үүгле Сант-Ягога болгаш Вальпараисога безин 19 кижи өлүрткен болгаш 318 кижи балыглаткан. Даштыкы телеграф агентилелдериниң медеглелги ёзугаар алырга 40 ажыг кижи өлүрткен болуп турар. Чили чазактың медеглелинде муң хире кижини эрге-чагырга бажынаан деп айыткан. Туттуруп бажынаттырганнарның аразында чили ажылчы чоннарның чаңгыс зай профсоюзлел төвүнүң даргазы Клортарио Блест база бар.

Ибаньестин чазааның политиказынга удур демисешпишаан, чили ажылчы чоннар хамыктың мурнунда амыдыралдың болгаш күш-ажылдың шыдажыр аргажок берге байдалын өкижидерин, чуруттун берге байдалда турар экономиказын сегидерин негеп турардар. Парлалганын хөй санныг медээлериниден алырга, чили үлетпүрүн алыларының хөй кезин шыңгыы кризистелген байдалда туруп турар. Чижээ, алгы-кеш үлетпүрү продукция үндүрерин 1956 чылда 40 хүү будулаткан. Хөй санныг пос-таавы бүдүрүлгелери хагдынган. Артканнарының дыка хөйү күчүзүнүн 25 хүүзү-биле ажылдап турар. Хөмүр даш тывыжы кызырылган. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери база берге байдалда. Көдээ ажыл-агый министерствозунуң тускай сан-түннерин ёзугдар алырга, 1957 чылда дашкаартан чем продуктуларын садып алырынга Чили 90 миллион долларны чарыгдаар деп турар.

Чилиниң экономика талазы-биле аарберге байдалы болгаш ажылчы массаларының ядаралының өзүлдези хамыктың мурнунда чуртта америк капиталдың тергиделиниң үржүктүг саңдары-биле тайылбырлатынар.

Чили бойдуе байлактары-биле бай. Чес рудазы-биле капиталистиг делегейде ол эйнги черде. Ооң девискээринде селитраның, хөчүр даштың, демир рудазының, алдынның болгаш өске-даа ажыктыг калымаддарның бар черлери хөй. Ол байлактарның барык шүүт ээзи америк монополиялар болуп турар. Чилиниң чес рудазы америк капиталистерге тооҗуут хөй ажык-ковчааны берип турар. Чижээ, «Брэден коппер майнинг компани» дээр америк компаниянның орулгазын анаа ооң чарыгдаан капиталынга хамаарыштыр бодаарга 800 хүү чедип турар.

Сөөлгү чылдарда америк монополиялар чили чазактан чаа дүжүн беришкиннерни чедип алганнар, ол чорук оларның чуртка тергиделин улам күштелдиргеи. Эрткен чылдың төнчүзүнде «Нейшнл тангстет корпорейшн» болгаш «Коломбо интернейшнл корпорейшин» дээр америк компаниялар Чилиниң сонгу талазынга эң бай вольфрам, моңгун, марганец рудиктерин казып эгелээннер. Ол-ла чылдың декабрьда Ибаньестин чазаа Чилиниң девискээринде «атом материалдарын кады дилеп тывар» дугайында дугуржулганы Вашингтон-биле чарган, ол чорук чили уранны болган атомнуг чигаттың өске-даа курлавырларын американчыларның контролюнга берипкени ол. Ибаньестин чазаа даштыкы капитал салыышкыннарын бүгү-де үүлдер-биле шаңнап, оларга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Амгы үеде Чилиде даштыкы капитал салыышкыннары миллиард доллар ажып турар, ооң иштинде Американың 850 миллион хире.

Американнарының сүмелеп тургусканы «инфляция-биле демиселдің планы» дээр үүлү экономиканы «сегидериниң» орнунга, чуртта байдалды улам чидириглендиреринге илигни берип турар. Ол дугайында БНО-нуң Латин Америкага экономиктиг комиссиязы безин миннип көрбес аргазы чок болган. Комиссия мынча деп демдеглээн: америк илан сүмелерни хереглээнинин түңнелинде Чилиде үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүшкүнү кызырылган, тулушкун ажылының хемчээли бичеленген, ажыл чоктар көвүдээн, улус массаларының байдалы баксыраан. «Кристчен сейенс монитор» дээр америк солун безин чили чазактың Клейн-Сакс деп америк миссиянның сүмезин ёзугаар чорудуп турар политиказы «Үүгле хөй санныг чилилерге материалдыг когаралды таварыштырган эвес, а харын оларның политиктиг хөөнүнге база саңдарны халдаткан» деп миннип бижээн.

Ол хөөн бодалдар бо чылдың мартта болган парламент сонгулдаларынга база илередээн. Ол сонгулдаларга Ибаньестин чазаан деткин турар политиктиг партиялар шыңгыы амтырыышкынга таварышкан. Чазактың кол партиязы — Аграржылчын партия депутаттар палатазынга эргиде ээлеп турган олуттарының чартык кезинин чидирген. Улус бодунуң бадылаашкынарын Ибаньестин америкага чапшаалаар политиказынга удур демисежип турар оппозистиг партияларының кандидаттары дээш бергеннер.

Хоорай транспортунга чоруурунуң өртээн сөөлгү удада өстүргени дээрге чүгле чоннуң аяк долдур шыдажып келген түрегелинге дамы болган. Транспорт тарифтерин бедиктеви «ядыы улусту чаа шапкан сөөлгү согуушкун» болган деп «Нью-Йорк геральд трибюн» солун бижээн. Аар өртекке удур чили улус массаларының эгелээн демисели болза амгы чазактың улустун көөр хөөнү чогу антидемократтыг, америкага чапшаалаар политиказынга удур чуруттакчы чоннуң аянзы-бүрү кезектериниң массалыг демисели болун хуулган.

Чили эрге-чагыргаларның чыскаалчыларга удур кадыг-дошкун аажылаашкынары турза-даа улус массаларының удурланыышкынын ол сый шаан шылаваан. Хоойлу ёзугаар негелделерни хандырты-ры дээш оларның туруштуг демисели чеиишкиннг доозулган. Чазак дүжүп беришкин кылбас аргазы чок болган: хоорай транспортунга олурарының өртээн улаттырар дугайында шиитпирин солаан.

Чилиде сөөлгү болуушкуннар болза чуртту АКШ-тың империалистериниге садып турар. Ибаньестин чазааның политиказынга удур чили улустун улам-на шиитпирлиг демисежип турарының, база болунуң чуртунуң национал хамаарышпас чоруу, боттарының эргеши дээш тиилелгелиг төнчүге чедир демисежиринде ол улустуң белен болуп турарының дугайын хереченлеп турар.

М. АРТЮШЕНКОВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторуң 3—62, редакторуң орлакчызының, иштики информация кылдызының — 3—88, харысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал кылдызының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый кылдыстериниң 3—68, чагаа кылдызының база бухгалтериянның 3—65.

ТС—00172. Культура эргелериниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖБЫҢАР!

1925 чыдан үндевилетингеэ

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БӨЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БӨЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 25 СУББОТА № 103 (3815)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур (1 арын).

БИСТИҢ ТӨРӨӨН ЧУРТУВУСТА (1 арын).

Часкы тарылганы чоокку хүннерде доозарынче бүгү күштерни мобилизастаар (1 арын).

А. Агбан. — Кукуруза тарылгазын бедик агротехниктиг деннелге эртирер (2 арын).

Г. Шагдыр. — Кызылдың башкы училищезинде доозарының экзаменнеринге белеткелдер (2 арын).

К. Чамзырын. — Нарының «Коммунизмче орук» колхозта тудуг ажылы (2 арын).

— Бистиң чурттуң мурнакчы ажылагийларының дуржулгазындан:

А. Новознов. Совхоз камналгалыг чорук дээш демиселде (2 арын).

Н. Ишунин.—Кызыл хоорайның 1957 чылда бюджеди (3 арын).

Чаа курорт (3 арын).

Г. Вербицкий. — Бүгү Европаның улустарынга кыжаныышкын (3 арын).

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Ханойда чоруп турары (4 арын).

КИНО: Н. Соян — «Черниң дуулу» (4 арын).

КОЛХОЗ РЫНОГУ

Ажылчы чоннарның амыдыралы улам-на чаагай болгаш өөрүшкүлүг болзун дээш бистиң чуртувуста бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Бүгү совет кижилериниң эрге-ажыктары Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ачаангейинин төвүнде туруп турар. Бистиң чуртувуста ап чорутунуп турар бүгү хемчеглер болза, совет улустуң материалдыг болгаш культурлуг деннелин улам-на бедиринче угланган.

Совет кижилериниң хереглелдерин хандырарынга улуг рольду садыг организациялары ойнап турар. Оон-биле чергелештир, ажылчы чоннарның ол хереглелдерин хандырарынга чугула черни колхозрыногу ээлээр ужурлуг. Колхозтар болгаш колхозчулар боттарының артыкшылдыг продуктуларын колхозтар рыноктарынга садыглавышаан, оортан эвээш эвес орулганы ап, хоорайларның ажылчы чоннарын көдээ ажыл-агыйның продуктулары-биле хандырып турар.

Колхоз рыноктарының саны сөөлгү үеде бистиң области өскен, оларның ажылы элээн экижээн. Маңаа чижек кылдыр Бызыл хоорайда рынокту айтып болур. Боттарының артыкшылдыг продуктуларын апаа чүгле хоорай чоогунуң колхозтары эвес, харын ыраак районнарның көдээ ажыл-агый артельдери садыглап турар апарган. Колхозтарның продукт садыглаар хөй санныг ларёктары Бызыл рынокунда ажыттынган.

Ук рынокту таарымчалыг кылдыр деріп кылган: эвт болгаш өске-даа продуктуларны садыглаар кыры шывыглыг тускай черлерни база бажынны тудуп кылган, рыноктуң кол оруун асфальтылаан болгаш өске-даа дериишкиннерни тургузуп кылган. Продукт садыглаар ларёктарны Баа-Хем, Бии-Хем болгаш Танды районнарның чамдык колхозтары организастаан. Үстүнде районнарның чамдык колхозтарында организастаан ол ларёктар чоннуң хереглелдерин хандырарынга база колхозтарның болгаш колхозчуларның артыкшылдыг продуктуларын сайгарарынга биче эвес рольду ойнап турарын демдеглээр херек.

Баа-Хем районнуң «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артёлинде продуктуларны колхоз ларёгунда үргүлчү садыглап турар. Чоннуң хереглелинге өргежок чугула продуктулар: эвт, дагаа чүүргалары, ыт, саржаг болгаш оон-даа өске чүүлдер ол ларёкта бар. Колхоз рыногунче көдээ ажыл-агый продуктуларын чоруудар дугайында ук колхозтуң баштаар чери үргүлчү сагыш салып турар. Артыкшылдыг продуктуларын колхоз рыногунга сайгарып садыглаш, оортан эвээш эвес орулганы ол артельдиң киирип ап турары таварылга эвес.

Ындыг болза-даа, областың колхозтар рыноктарының ажылында улуг четпестерниң барын, рыноктарны көвүдедир, хөгжүдер дугайында чамдык черлериниң партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларының база чамдык колхозтарның баштаар черлериниң талазындан сагыш салбайн турарын демдеглээр херек. Область төвү Бызыл хоорайда рыноктуң ажылында улуг четпестер бар. Бызыл рыногунуң дериишкинин чаартып, чаа-чаа ларёктарны организастаан-даа болза, ук ларёктар амга чедир-ле ындыг-ла эки ажылдап шыдавайн турар. Рынокта садыглап турар продуктуларның өртектери чаңгыс аай эвес болур таварылгалар ам-даа үргүлчүлеп турар.

Обласка колхозтар рыноктарын көвүдедир, оларның ажылын экижидер төлээде, бирги ээлчегде область төвү Бызыл хоорайда рыноктуң ажылын экижидери, өзүлүг чуруму аңаа тургузары эргежок чугула. Бызылда колхоз рыногу бодунуң үлегер-чижээн областың бүгү районнарында, колхозтарында рыноктарга көргүзер ужурлуг. Областың колхозтарындан болгаш колхозчуларындан келген продуктуларны, ылангыя амгы чайгы үеде сайгарып садыглаарынга, сайгарылганың үезинде кадагалап шыгжаарынга Бызыл хоорайның хамаарышкан ажыл-агый организациялары дузалажыр хүлээлгелиг.

Колхоз рыноктары болза, боттары аналла тыптып келбес, оларның ажылы чаягаар-ла хөгжүй бербес, а оларны артельдер баштаар черлериниң болгаш чер-чер Советтериниң талазындан организастаар, оларның ажылын удуртуп башкарар ужурлуг. Ындыг турбуже, Чадаана, Шагаан-Арыг болгаш Туран хоорайларда рыноктарның ажылынга удуртулганы ук хоорайларның Советтери боттандырбайн турар. Оон ужурунда үстүнде айыткан хоорайларда колхоз рыноктары амгы үеде дыка четпес ажылдап турар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин шинтпирлиг көвүдедир дугайында СЭКП-ниң XX съездиниң айтыышкынларын амыдыралга боттандырбышаан, бистиң областың партия, совет болгаш ажыл-агый организациялары көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдеткен. Колхоз рыноктарын районнар төптеринге болгаш колхоз бүрүзүнге өзүлүг организастап болурунуң бүгү аргазы бисте бар. Бар рыноктарның ажылын экижидери, чаа рыноктарны немей организастаары чугула.

Колхоз рыноктарынга садыглап ажылдаар кадрларны белеткээринче, өөреніринче көдээ ажыл-агый артельдериниң баштаар черлери кичээнгей салыр ужурлуг, чүге дээрге, колхоз рыноктарында ларёктарга садыглаары—харыысалгалыг болгаш чугула сорулга. Ынчангаш, колхоз ларёктарынга белеткел чок кижилерни ажылдадып болбазы черле билдингир.

Колхоз рыноктарынга өзүлүг корумчуруму болгаш арыг-шеверни тургузар херек. Рыноктарга арыг-шеверни тургузарынга практиктиг дузаны көргүзери медицина болгаш ветеринария ажылдакчыларының чугула хүлээлгези. Колхоз рыноктарының ажылынга удуртулганы болгаш контрольду чер-чер Советтериниң база ажыл-агый организациялары талазындан кошкак боттандырып турарының түннелинде садыгның чаңгыс аай чуруму үрээр, ак-сеткилдиг эвес чамдык кижилериниң талазындан чижек чорукту кыла бээр таварылгалар колхоз рыноктарында ам-даа бар дээрзин айтыры чугула. Чамдык кижилериниң талазындан чижек садыглаашкынны чоруда бээр таварылгаларга удур шинтпирлиг демиселди организастаары чер-чер Советтериниң болгаш ажыл-агый организацияларының база бистин бүгү хөй-ниитивистиг чугула хүлээлгези болуп турар. Чижек садыг кылыр чамдык кижилериниң талазындан колхоз рыноктарын ажыглай бээр таварылганы кажан-даа болдурбас ужурлуг бис.

Колхоз рыноктарын . хөгжүдери, оларның ажылын өзүлүг экижидери колхозтарның экономиказын быжыглаарынга, колхозчуларның материалдыг деннелин улам-на бедиринге болгаш хоорайларның ажылчы чоннарының хереглелдерин хандырарынга чугула ужур-дузалыг болуп турар. Колхозчу рынок бүрүзүнге ажылдаар кижилерге таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузары колхозтар баштаар черлериниң болгаш хамаарышкан ажыл-агый организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Колхоз рыноктарын хөгжүтпүшаан, хоорайларның болгаш районнар төптериниң ажылчы чоннарының аъш-чем продуктуларынга хереглелдерин чедиишкиниг хандырып, колхозтарның база колхозчуларның орулгаларын улам көвүдедиликер!

Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур

СИЗИҢ. (Телефон-биле). Бүренде ыяш ажыл-агый черинің коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга чедиишкиниг ужуражыр, ылангыя бо чылын белеткел болгаш салдаашкын планын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген. Ажыл-ишчилер хүлээлгезин күүседип турар. Салдаарыңга 28 муң кубометр ыяш белеткээр тургаш, ам, 17 муң кубометрни белеткеп, оон 14 муң кубометрни суг кыдыында дажын алганнар. Ыяш кезикчилери Долгова, Махтодова, Тырышкина олар хүн онзалдазын доктаамал 130—140 хуу күүседип турар.

Салдаашкын сезонунда Кызылдың чаа чаа тудугларынга хереглетинер 25 муң кубометр тудуг материалын дужаары дээш коллектив кызымаккай ажылдап турар. Тайгада ыяшты кезери, кескен ыяшты өрик кыдыынче сөөртүрү үргүлчүлеп турар. Сал белеткээриниң бригадазы суглаадыр ыяшты сал кылдыр даарынга белен, чүгле Белбей-Оңгарында доъштуң бадырын манап турар.

Комбайн септелгези

Чадаана МТС-тиң механизаторлары дүжүт ажаап алыышкынынга кичээнгейлиг белеткеніп турар.

Областа алдарлыг комбайнерлер Копанев, Полейщук олар өрткен чылдарда ышкаш боттарының комбайннарының септелгезин бир дугаарында кылып алганнар. Коллектив сөөлгү хүннерге чедир 7 комбайннарның септелгезин дооскан. Оларның дөртү «С-4», а артканнары «С-6» деп комбайннар. База дөрт комбайннарның септелгези база доостур четкен.

Комбайнерлер Күжүгет, Котельников, Дондук, Скляров болгаш Экендей оларының септелге кылып турары дужулгалыг. Ол ышкаш хову карабльдериниң септелгезин чедиишкиниг чорударына токарылар Березицкий биле Култаев, дарганнар Тыртык-оол биле Солдатов, слесарь Андреев, каннакчылар Клебанский олар кызымаккай ажылдап турарлар.

Бистиң чуртувуста

Найыслалдың металлургтарының үнү

Москваның «Кадыыр болгаш маска» деп заводунуң баарында улуг шөлдү майның 21-де каш муң металлургтар дола берген.

Митингини профэвилелиниң завод комитединиң даргазы эш И. Новиков ажыткан. Оон чугаалааны:

— Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында боттуг саналдарны Каттышкан Нациялар Организациязынга, АКШ-тын, Англияның, Францияның чазактарынга болгаш өске-даа чазактарга Совет Эвилели чаңгыс удаа эвес киирип турганы билдингир болгай. Үүгле бистиң хөй миллион улузувустуң эвес, харын база бүгү чер бөмбүрзээниң улустарының ханы күзелдерин ол саналдар илередип турар. АКШ-тыл конгрезинге болгаш Великобританияның парламентизинге атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында айтырыгның талазы-биле Быйгырыгны ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чедиги сессиязы хүлээп алган.

Черниң кырынга тайбыңны камгалап алыр дээш боттарының күзелдериниң талазы-биле делегейнің улустары кажандан артык күштүг болгаш чаңгыс эптиг. Бодунуң күш-ажылы-биле тайбыңның херээн быжыглаар дээш бистиң заводтуң коллективи боттарының күштерин харамнанмас дээрзинге кандыг-даа чигзиниг турбас.

Мартен цехиниң инженери А. Егоровка көс берген.

—Амгы үеде кижи төрелгетенге үүгле дайын эвес, харын база тайбын өйде кылгылап турар дужулга-шенелделер база айыыл болуп турар,— деп ол чугаалаан. «Кадыыр болгаш маска» заводтуң металлургтары бистер реакцияның чөнгээлериниге удур үнүвүстү көдүрүп үндүрүп тур бис. Массалыг узутказашкынның ол чепсээн бүдүрерин соксадыр чорукту моон соңгаар чедип алыр төлээде ядролуг чепсектиң шенелделерин соңгаарладыышкын чокка соксадырын бис шинтпирлин-биле негеп турар бис.

Индирде — заводтуң аныяк ажылчыны А. Луганов.

— Совет аныяктарны бистиң Коммунистиг партиявыс бүгү-ле — улуг-даа, биче-даа улустарга ынакшылдың болгаш хүндүткелдиң угаан-бодалынга кижизиткен, — деп эш Луганов чугаалаан. — Бис бүгү делегейнің аныяктары-биле өөнүктежиксеп турар бис. Янзы-бүрү чурттарның төлээлекчилери — аныяктарның болгаш студентилериниң VI Бүгү-делегей фестивалының киржикчилерин уткуур дээш бистиң найыслалның аныяктары ам белеткеніп турар. Тайбың болгаш пайдал—Совет Эвилелиниң ооллар, кыстарының, бүгү делегейнің аныяк салгакчыларының күзээр чүвеи бо-дур. Мынчангаш тайбың болгаш найырал дээш демисел болза атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң хоругдаары дээш демисел, ол чепсектиң шенелделеринге удур демисел, чаа дайынны белеткээринге удур демисел болу берип турар.

Оон соонда төп лабораторияның ажылдакчызы А. Конорюкова чүве чугаалаан.

— Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделеринге удурланыышкыннарны бистиң заводтуң херээженнериниң мурнундан бүгү-ле чүрээм-биле деткип тур мен, — деп ол чугаалаан. Нелер бистер боттарывыстың уругларывысты атомнуг болгаш водородтуг бомбалар узуткан каапсын дээш өстүрүп турар эвес бис. Нелер бистер хамыктың мурнунда тайбын дээш, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин хоругдаары дээш демисежир ужурлуг бис. Дайынны болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар бистиң чазаавысты, бистиң партиявысты бис деткип турар бис.

Митингиниң киржикчилери чаңгыс эп-сеткил-биле резолюция хүлээп алган, ол резолюцияда атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин доп-дораан соксадыр дугайында айтырыг талазы-биле Совет чазактың туружун деткип турар.

(СЭТА).

Чурттуң колхозтары чигир свеклазының тарылгазының планын күүсеткен

Чурттуң колхозтары чигир свеклазының тарылгазын чедиишкиниг чорутканнар. Майның 20-де план 100,8 хуу күүсетинген. Свекла тарыырының кол зоналарынга тарылга эрткен частан оончок өрте доозулган. Чигир свеклазының үнүжү агаар бойдустуң таарымчалыг байдалында өзүп турар. Тарып каан свеклазар эки байдалда туруп турар. Чогуур өйүнде алдынган хемчеглериниң хараазы-биле, свекла үнүжүн үрээр курттар үнүштерге барык кандыг-даа хора чедирип шылаваап.

Ам чигир свеклазының ховуларын ажаар ажыл чер болганда калбарган. Ажаалганың ол ажылдарын дүргени-биле доозары бедик дүжүттү алырынга дузаны көргүлер.

Колхозтар бо чылын 350 миллион центнерден эвээш эвес чигир свеклазын ажаап алыр деп бодап турар.

(СЭТА).

Ленинградка болган 400 муң кижи киржикчилиг митинг

ЛЕНИНГРАД, май 22. (СЭТА). РСФСР-ниң Соңгу-барыын зоназының областарының болгаш автономнуг республикаларының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының ажылының доозулганы-биле холбаштыр бөгүн Лениниң хоорайының Орду шөлүнге хоорайның 400 муң ажыг ажылчы чоннарының митингизи болган. Аңаа ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, өртемденнер, чер болгаш мал ажылының бүгү адырларын көдүрерде көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниге улуг дузаны боттарының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле көргүскен кижилер чыглып келгеннер.

СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары эш Н. С. Хрущев индирге кеступ келирге чыылганнар чылыы-биле уткааннар. Оон-биле кады индирге СЭКП ТК-ның Президиум кежигүүнге кандидат, партияның Ленинград область комитединиң секретары эш Ф. Р. Козлов, Россия Федерациязының соңгу-барыын талакы зоназының областарының болгаш автономнуг республикаларның партия база совет организацияларының удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары үнүп келгеннер. СЭКП-ниң Ленинград хоорай комитединиң бирги секретары эш Н. В. Спиридонов Ленинград хоорайның ажылчы чоннарының митингизин ажытган.

СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары эш Ф. Р. Козлов чүве чугаалаан. Улуг Октябрьның 40 чыл оюнга белеткел социалистиг чарыштын кеступ көрбээн калбарыышкыны-биле, ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазының шапкын хөгжүлдези-биле тодаргайлатынып турарының дугайын ол чугаалаан. Россия Федерациязының соңгу-барыын талакы областарының болгаш автономнуг республикаларының көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилериниң хүлээп алган кыйгырыында ол бүгү илергейлетиниген. Олар болза эътти, сүттү, картофельди, ногаларны, ленну болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин улам ынай көвүдедир талазы-биле дидим хүлээлгелерни алганнар.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге Ленинград областың ажыл-ишчилериниң чедип алган чедиишкиннерин эш Козлов тодаргайлап чугаалаан. Ленинградче сагыш салыышкынны болгаш кичээнгейи дээш өөрүп четириишкинни Лениничи Төп Комитетке дамчыдарын эш Н. С. Хрущевтан чыылганнарның өмүнээзинден эш Козлов дилээн.

Индирде—машина тудуунуң Ленин аттыг заводунуң чыыкчылар бригадири эш В. С. Тулин. Чөвүлел хуралдың киржикчилериниге—көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларынга, СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары Н. С. Хрущевка Ленинградтың ажылчы чоннарының өмүнээзинден чүректің ханызындан изиг байырны ол дамчыткан.

Улустуң, Төрээн чурттуң чаагай чоруунга совет эртемденниң ажыллаар аажежиниң дугайында, капиталистиг чурттарның эртеми-биле чарышка совет эртемниң чедиишкиннериниң дугайын Лениничи шаңналдың лауреады академик Д. В. Наливкин чугаалаан.

Калининград областың Черняховский районунуң Мичурин аттыг колхозунуң даргазы эш В. Д. Хорунжийге сөс берген. Лениниң хоорайын, революсчу алдарлыг чаңчылдарның хоорайын бүгү совет кижилер бедин-биле үнелеп, аңаа ынакшып турар деп ол чугаалаан.

Чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседиринге Калининград областың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары боттарының бүгү күштерин, билиглерин, дуржулгазын бээрлер дээрзин Төп Комитетке эш Хорунжий бүзүреткен.

С. М. Киров аттыг аргыг удазын комбинадының аргыкчызы Надя Коробочкина аныяк ленинградчыларның өмүнээзинден чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары эш Н. С. Хрущев чүве чугаалаан. Оон чугаазын чыылганнар кайгамчык улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш диниттиг адыш часкаашкыннары каш-даа удаа үзе кирип турган.

Митинг доозулган. Чыылганнар партийжи гимнин «Интернационалды» улуг көдүрүүшкүн-биле ырлаан. «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга—ура!», «Лениничи Төп Комитетке—ура!» деп кыйгылар чаңчыланып турган.

Кур черлериниң совхозтар шөлдеринде

ЧЕЛЯБИНСК. (СЭТА). Кур черлерге чоокта чаа тургускулаан совхозтарның ажыл-агыйларында тарааның тарылгалары чоруп турар, чаа-чаа черлерни аңдарып турар. Областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери кызылтастың тарылгазын калбартып, ам база чүе муң гектар ажыг кур черни шингээдип ап турар. Ону барык шуптузун совхозтар боттандырар. Бо чылын областа 20 чаа совхозтарны тургускан. Бүрүне ажыл-агыйлары колхозтарга бодааргa 170 муң гектар ажыг шөлду тарып турарлар.

Часкы хову ажылын чоокку хүннерде доозарынче бүгү күштерни мобилизастаар

Чаагай дүжүттү өстүрүп алырлар

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели тараа культураларының тарылгазын Чөөн-Хемчик районнуң, харын областың безин колхозтарын мурнап дооскан. Ол болза, Чадаана МТС-тиң механизаторлары биле колхозчу ишчилериниң демниг күш-ажылының түннели. Амгы үеде баштайгы тарааларының үнүжү карыш чедир белип келген, чаагай дүжүттү илередип турарын колхоз даргазы эш Дүдераа редакцияга дыңнаткан.

Тарааның чайгы ажаалдазын чорутпушаан, колхозтуң хову ажылының бригадазы амгы кичээнгейин картофель болгаш ногаа олуртулгазынче угландырып турар. Картофельди 15 гектарда олуртукан, аңаа немей ол культураны ам-даа 2 гектарга олуртур. Арбусту 8 гектарда, огурец, морковь, капуста помидор культураларын 5 гектарда тараан.

Ленин аттыг колхоз эрткен чылын ногаа культураларындан 35 муң рубль орулга алган, а бо чылын ногаа ажылының бригадазы (бригадири эш Сотпа) төрээн колхозунга 50 муң рубльдиң орулгазын бээр деп хүлээнген. Оларның сөзү боттуг ажыл-херектен карышпас.

Аныяк механизаторларның көргүзүглери

Улуг Октябрьның 40 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чарышпышаан, Шагаан-Арыг МТС-тиң аныяк механизаторлары часкы хову ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

«Күш-ажылдың хостуу» колхозта ажылдап турар № 1 комсомолчу-аныяктар бригадазының трактористери Федор Бендрик, Василий Дугин, Иван Петенев тарылгага хүнде 27 ганы ажылдап кылыр тургаш, 100—106 га чедиргеннер.

Ленин аттыг колхозту хандырып турар № 6 трактор бригадазының механизаторлары часкы тарылгага база бедик бүдүрүкчүлүг ажылданнар. Ында аныяк механизаторлар А. Ваңпан, Н. Валов олар ээлчегде 27,5 ганың орнунга 50 ганы болгаш чамдыкта оон-даа хөйну чаштырып турганнар. Ол бригадада трактористер И. Беликов, Д. Князев олар ээлчегде 70 га чедир чаштырып турганнар.

Ю. КОСТЫЛЕВ.

Агитаторлар ховуда

Октябрьның Социалистиг улуг революциязының 40 чыл оюнга чедиишкиниг ужуражыр дээш калбарткан бүгү улустуң социалистиг чарыжы-биле сорук кирген Улуг-Хемниң Жданов аттыг колхозунуң тараажылары бо чылын тарылга шөлүн калбартыр болгаш ылангыя кур черлерни шингээдип алыр талазы-биле элээн боттуг хемчеглерни ап чоруткан.

Колхозта партия организациязының агитаторлары колхозчуларны болгаш механизаторларны күш-ажылче эвилелдээр херекке биче эвес рольду ойнап турар. Часкы тарылга ажылдары эгелээриниң мурнунда-ла агитаторларның тускай чөвүлел хуралын кылгаш аңаа тус-тус кижилериниң ажылдаар участоктарын айтып быжыглаан.

Колхозтуң партия организациязы болгаш оон агитаторлары колхозчулар ортузунга организастаар болгаш угаадып тайылбырлаар ажылдарны чедиишкиниг чорутканы-биле колхоз өрте чажып тарыыр тараа культураларын сес ажыл хүннеринде доозарын хандырган.

Кол культура кызылтасты өрткен чылдазындан 250 гектар ажыгны, ол ышкаш арбайны 50 гектар болгаш суланы 90 гектар хөйну тараан. Хөй-хөй чылдарның дургузунда ажыглаттынмайн өөн чыткан Чөөнектиң кур ховузун колхоз бо чылын шингээдип ап өгелээн. Шын базырарынга болгаш кур черлерни ажылдаарынга аныяк тракторист М. Самбу үлегерлиг ажылдап, хүн бүрүде нормадан эвээш эвес нормаларны күүседип турган.

Үрезин чажарының агрегадын хоочун механизатор М. Малбык-оол башкарып турар. Оон сеяльщиктери Чаш-оол, Өдекпен, Допчун-оол олар база-ла байлак дуржулгалыглар. Оларның агрегады ам үш чыл ажылдап турар. Чажылданы чогуур өйүнде эки шынарлыг чорутканы-биле баштай чаштынган тараалар ам безин черниң өөн былаап көгерип үнүп орар апаган.

Ховуда ажылдап турар колхозчулар ортузунда беседаларны болгаш мытыыр номчулгаларны доктаамал чорудып турар. Бо талазы-биле агитаторлар Аран, Ном-Хуурак, Дамдын-оол, Болат-оол олар идепкейлиг ажылдап турар. Хана солун, агитхуудустар болгаш көргүзүг самбырлары ажылдап турар. Ховуда ажылдап турарларга концерттерни болгаш кино-чуруктарны үргүлчү көргүзүп турар.

Агитаторлар ам ССРЭ-ниң Дээди Советиниң, сессиязының материалдарын ховуда ажылдап турарларының ортузунда таныштырып эгелей берген.

А. СОСКАЛ.

Кукуруза тарылгазын бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер

Каа-Хем районнуң колхозтарының баштаар черлери, партия организациялары ниитиниң мал ажылының продуктулуун көвүдедириңге кукурузаның ужурдуалымын херек кырында бүзүрен көргеш, кукуруза тарылгазын чыл-бүрүде улам калбартын, оон дужүдүн бедидер хемчеглерин ап турар.

Районнуң колхозтары эрткен чылын 800 гектар кукурузаны тараан, оон чайгы ажаалдазын эки организастаанының түнелиниг силос салыр эки шынарлыг хөй тонна ногаан массаны алган.

1957 чылда районга 1000 ажыг гектар кукурузаны тарыыр деп планнаан. Кукуруза үрезинин колхозтар бүрүүгүнде баш бурунгаар четчири-биле белеткетинген. Ворошилов аттыг колхоз 150 гектар, «Октябрь 14 чылы» колхоз 150 гектар, «Тиилелге» колхоз 130 гектар, Молотов аттыг колхоз 100 гектар, «Кызыл тук» колхоз 100 гектар кукуруза тарыыр черлерин белеткеп алган.

Кукурузаны хойну тараан, оон ажаалдазын эки чорудун, хөй, эки шынарлыг силосту ой-шаанда салган колхозтарда сүт саалдазы элбек болуп турары районда кеску апарган. Чижээ, Молотов аттыг колхоз бо чылдың май 1-ге чедир саан инек бүрүүгүдеи ортумаа-биле 624 килограмм сүттү саан алган. Эрткен чылдың ыа-ла үеинде бир инектен 406 килограмм сүттү саан ап турган. Ол колхоз бо чылын эрткен чыла деннээрге 34450 литр хөй сүттү саап алган. «Тиилелге», «Сталинчы орук» колхозтарда сүт саалдазы эрткен чылдыындан дыка көвүдээн.

Бо колхозтарга сүт саалдазын көвүдедириңге кукуруза силозу-биле саар инектерни азыраан чорук улуг саңылдырыг болган.

Районнуң чамдык колхозтары, ылангыя Ворошилов аттыг, «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук» болгаш «Кызыл тук» колхозтар 1956 чылда кукуруза тарыырының планын сан талазы-биле күүсетеедээ кукурузаның агротехниктиг негелделерин күүсетпээнинден чавыс дужүттү алган. Ол чорук малдың продуктулуун бедидериңге, ылангыя сүт саалдазын көвүдедириңге идиг берип шыдаваан.

«Кызыл тук» колхозтуң удуртукчулары 40 ажыг гектар эки үнген кукурузаны күзүн ажаап ап чадап тургаш, соокка донуруп өлүргени таарымча чок болган.

Кукуруза тарылгазының талазы-биле арткен чылдың четпестерин каттаттавас база кукуруза тарылгазын бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер дээш СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунга чугаалажып көргеш, бо чылын колхозтарга кукуруза тарылгазын чүгле дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарыырын колхозтар баштаар черлериңге, партия эге организацияларынга, МТС-тиң дирекциязынга болгаш колхозтарының агрономнарынга дааскан.

Кукуруза тарылгазын эң-не эки болбаазыраткан, чайын андарган черлерге тарыырын, ол участоктарга чеминчилиг-ге төгерин, кукуруза тарыыр машиналарының шинчээшкин графиктерин колхозтар аразында шын турдуун, ол машиналарны чеп ажылдаар талазы-биле доктаамал контрольду дыңыларын МТС-тин бол агроному Поминова болган колхозтарының агрономнарынга хүлээткен.

Бүгү колхозтарга кукуруза тарылгазын ой-шаанда база бедик агротехниктиг деңнелге эрттиреринин дутайында колхозтарда агрономнарының семинарын арттырген.

ВЛКСМ райкому, колхозтарда комсомол эге организациялары кукурузаның бедик дужүдүн хандырар, оон чайгы ажаалдазын агротехниктиг негелделер ёзугаар чорудар тускай звеноларны комсомолчуларын болгаш аныктардан тургузар ужуруг.

Колхозтарда партия, комсомол организациялары кукуруза ажаар талазы-биле звеноларын, хову бригалаларының арызынга социалистиг чарышты организастап, мурнакчыларының дуржулазын солуштуруп, оларның ортузунга лекцияларны, беседаларны чорудуп, кукурузаның бедик дужүдүн алырынга дузалаар литературабиле оларны хандырары чугула.

А. АГБАН.

Үлүг-Хем районнуң Маленков аттыг колхозта чурттаалганы болгаш өскедээ культура-амыдыралдың тудуглары чыл бүрү өзүп турар.

Чурукта: колхозта чурттаалга бажыңын тудуп турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

Кызылдың башкы училищезинде доозарының экзаменнеринге белеткелдер

Кызылдың башкы училищезинин бо өреднелге чылында тос дугааргы доозуларга бо чылын 60 ажыг чурттаалга бажыңнарын болгаш культура амыдыралын, будурулгенин өске-даа тудугларын тудары планнатынган. Колхозтуң тудуг бригадазы ам 13 чурттаалга бажыңнарын, 25 орунуг уруглар яслязын, колхоз баштаар черинин конторазын тудуп дооскан. 250 олуттуг клуб тудуушкуну база эгелээн.

К. Нурзат.

Т. Донгак, А. Куулар, Д. Сундуп дээш оондаа өскелер соолгу семестрни 4—5 деңнеттиг дужаан, күүгүне экзаменнинг шынгы белеткеннин турарлар. 4 «б» тыва курстун баштынчы башкызы Н. Чешухин сургуулдар-биле организастыг ажылды чорутушаан, оларга билдинмес айтырыгларны харылап берип турар. Класстан ашкаар ажылды база-ла эки тургузан болгаш хоорайның аныктарының фестивалынга ол курстун сургуулдары эки түнелди чедип алган.

Училищенин сургуулдарының чурттап турар интернадын шилчириниң болгаш доозарының экзаменнеринге белеткелдерни чорударынга таарыштыр шинеп кылган. Ында «Экзаменнерни 4—5 деңнеттиг дужаалынар» база «Каттаттаашкын өреднелгенин неви дээш база оон-даа өске плакаттарны ханала аскылаан. Бижизидикчилер А. Исаева, Л. Рудинина олар экзаменнерге холбаштыр интернатта тускай планны чогаалып тургускан.

Педучилищенин сургуулдарының экзаменнери июньнин 4-те эгелээр.

Бүгүне экзаменин чедишкиннинг дооскаш, эге школаларының өзүп, башкыларының олуруунга кирип, өзүп олурар салгакчыларны бижизидерни сургуул бүрүзүнүн бедик хүлээлгези.

Г. ШАГДЫР.

Нарынның „Коммунизмче орук“ колхозта тудуг ажылы

Эрзин районнуң Нарын колхозу Советин «Коммунизмче орук» колхозу ажыл-агый артели, партия эге организациязы Октябрьның социалистиг Үлүг революциязының 40 чыл ойнга тудуг-суржулга талазы-биле чедишкиннинг ужуражыр дээш эзээн чүткүдүг ажылдап турар.

Тудугта доктаамал ажылдаары-биле 144 кижилерни, 50 аттарны, 1 автомашинаны, 6 тергелерни быжыглаан. Тудуг бригадазы 6 звеноларлан тургустунган. Тудуг бригадири Кавааны баштадыр тудуг ажылынга мергежилдиг, анаа сонуургалдыг кижилерни киирген.

Тудуг бригадазында партия болуун тургускан. Ында партияның 6 кежигүннери болгаш партия кежигүнүнге 1 кандидат бактаап турар. Партия болуу отчет-соңгулдалыг хуралдан бээр болуктүн хуралын 4 катап арттырген. Аная тудугларын чоруп турар байдалынын, тудугжуларның амыдыралының болгаш коммунистерниң политиктиг кижизидилгезинин дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Партия болуу агитхуудустарны үндүрүп, беседаларны, солун ноичулгаларын тудугжулар олуруунда чорудуп турар.

Тудугжулар өгде чурттап турар колхозчуларны бажыңнарже шилчидер дугайында Чоон-Хемчик районнуң тудугжуларының кыйгырының улуг сорук киришкиннинг хүлээп алышаан, боттары база социалистиг хүлээлгелерни алган.

Тудуг бригадазы тудугта хереглээр 2300 кубометр ыяш белеткээр тургаш, 4711 кубометрни черде белеткээш, оон 2888 кубометрни тудуг шолуче сөөртүп киргген. 110 кубометр дашты база белеткээн.

План ёзугаар тудар 32 чурттаалга бажыңнарынан 25-ти тудуп дооскан, ам 6 чурттаалга бажыңнарын тудуп турар. Бажын чок, өгдерде чурттап турар 30 хире колхозчуларны бо чылын бажыңнарже киирер сорулганы салган. Тудуг бригадазы бо чылын 25 орунуг чаа уруглар яслязын, колхоз конторазын, электростанциязын, дарганнаар черни тудуп дооскан. Ам тараа складын, тараа курганыр черни тудуп турар, 250 олуттуг чаа клубтуң тудуушкуну эгелээн. Ол ышкаш мал кажаалаарының тудугларының тудуушкунун болгаш эрги бажыңнарның сөптелгезин чорудуп турар.

Тудуг ажылынга мергежилдиг болгаш мурнакчы кижилер дыка хөй. Тудугжулар Кутсун Донгуп, Нам-оол, Монге, Д. Ёндан, Шоондай, Очур, К. Нурзат бүгүлер ажыл нормаларын 100—150 хуу күүседип турар. Ол ышкаш хереженге тудугжу Ш. Ширшин тудуг ажылынга кызымак ажылдап, бүдүрер ажыл нормазын дыка ажыр күүседип турар.

Колхозта клуб, радиостанциязын, почта салбырын, кижи эмнелгезинин салбырын, көдээ магазинин, чүнар бажынны, чеди чыл школазын тургускан. Ол ышкаш турум кино база библиотека ажылдап турар.

Оон-биле калы тудуг ажылында чамдык четпестер барын деңнеттээр херек. Тудугта хереглээр чүүктар чинге болуп турарының хараазы-биле чамдык тудугларның шынары куду болуп, үргүлчү сөптелгеге кирип турар. Ажыллың чингин, беленин хараан эмин арттыр чинге чүүктар-биле тудуглар кылыр чорук канчап-даа таарышпас.

Оон ынай чамдык чурттакчылар туткан бажыңнарын сөптеп, чылыглап, сайзыралып алырын бодавас, туткан олчаан эки-даа, багай-даа бол, соок-даа, чылыг-даа бол ол-ла хевээр чурттап дүрзээш, бажыңнарның дүрген элеп, ирип баксыраарын болдуруп турар.

Колхоз баштаар чери, көдээ Совет суурну чаагайжыдын, аян киирерин, эң ылаңгыя ыяштар олуртурун, бажыңнарны хереженнерин, кудуктар казарын, арыгланыр черлерин туларын болгаш оларны арыгшевер тургузарын ам-даа чедип албаан. Чамдык культура-албан черлериннин тудугларын тудуп, кылып алза-даа четче ажыглавайн турар. Чижээ, Ак-Бежиргин сүт-бараан фермазында чүнар бажынны февраль айда тудуп тургускан. Оон иштики кылыгларын дооспаанынан ол ам-даа ажыглаалга кирбейн турар. База ынна ийи өрээл кызыл булуну тутkан, ам кандыг-даа ажыл чорутпайын турар.

Колхозта партия эге организациязының секретары эш Сенди, тудугда партия болуунун органчакчызы эш Суитуй тудугнуң мурнакчыларын ой-шаанда илерелир, мурнакчы дуржулганы нептередир болгаш алдынган социалистиг хүлээлгелерни кеску черлерге азып көргүзерин база оон күүседелзин түнээрип ковчуг багай организастаан. Оон ынай Ак-Бежиргин тудуг кылып турар кижилернин чагыткан солуннарын чыл эгезинден бээр чедирип бербээн, олче агитаторлар барбайн турар, кино болгаш концерт көргүзерин организаставаан.

К. ЧАМЗЫРЫН.

Хойжунуң көргүзүглери

Таңды районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелинин кежигүнү Чамбал ниитиниң бир кодан иттерни кадарып турар.

Хойжу Чамбал бо бир кодан иттерни үш чыл дургузунда хорамча чок, сеник шыырак деңнеттиг кылдыр малдан, беник дүк кыргылдазын чыл бүрүде ап келген. Хойжуга быжыглаан иттер орудхаан өрү деңнеттиг чедип чорда колхоз ол малды кургүнеге дужаар эзт планынга киирип турар.

Хойжу эрткен чылын иттерниң баш бүрүзүнден 2 килограмм 700 грамм дүк кыргылдазын алган. Эрткен 1956 ажылагый чылында Чамбал 1200 күш-хүүнүн ажылдап, ниитизи-биле 3 тонна тараана база 3 муң ажыг рубльди күш-хүүнүге алган.

Бо чайын дөрт катап олар солуп, өлектиг-Тей, Доора-Хаак, Шанган-Ооруу, Буга-Шазы деп черлерге малын одарлаын сеңиирттир, оон-биле малдың эки семиртилгезин ылыр деп хүлээлгени хойжу алган.

Чамбалдың коданында дүк кыргылдазы эгелээн. Кыргылданын баштайгы хүннеринде дүк кыргылдазы бир баштан ортумаа-биле 2 килограмм 400 грамм болуп турар.

О. ОПЕЕН.

Колчуктуладның биске бижээни

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунга бо чылын 60 ажыг чурттаалга бажыңнарын болгаш культура амыдыралын, будурулгенин өске-даа тудугларын тудары планнатынган. Колхозтуң тудуг бригадазы ам 13 чурттаалга бажыңнарын, 25 орунуг уруглар яслязын, колхоз баштаар черинин конторазын тудуп дооскан. 250 олуттуг клуб тудуушкуну база эгелээн.

К. Нурзат.

Өөвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң Хогумнуг-Ойда сүт-бараан фермазы колхоз төвүнден 30 ажыг километр ырак черде турар. Колхоз баштаар чер ук ферманың ажылдакчыларынга ажылдаар таарымчалыг байдалды тургускан. Ферма ажылдакчыларынга 2 чурттаалга бажыңын, чүнар бажыңны, база кызыл булуну тутkан. Ам ында 100 баш инек кирер кажааны тудуп турар.

А. Ойдуп.

Бин-Хем районнуң «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелинин тудугжулары 447 кубометр тудуг ыяжын тудуг шолуде эккеп дужүрген, ол ышкаш 470 кубометр токпак ыяшты хап белеткээн. Бо ажылга Чугунай, Өртеней, Мекиш-оол олар мурнакчылар болган.

Ч. Шагдыр.

Хой кыргылдазы организастыг эгелээн

ЧОДУРАА. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда Киров аттыг колхоз бо чылын барык сес муң хире хойнун дүгүн, ийи муң ажыг өскүнүн чеогүн ажаап алыр. Бо чаик өвес ажыл, ону челишкиннинг чорудары хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг удуртулгаан кол хамааржыр.

Хой кыргылдазынга колхозтуң белеткелди багай эвес болганын ажылын баштайгы хүннери илереткен. Майның 21-ден эгелээн ийи хүн иштинде 600 хойнуң дүгүн кыргаан. Шагаан-Арыг МТС-тиң ында 12 хачыларгыг агрегалы ажылдап турар, оон ынай колхозчу хереженнерден хол хачыларгыг 25 кижи бар.

Колхоз часкы кыргылда-биле хойлан ортумаа-биле 1,5 кг дүктү, а иттерден 2 килограммны ап турар. Дондуктун кадарганы 480 хойларының дүгү ан-не бедик болган. Хой кыргылдазын июньнин баштайгы хүннеринде дооскаш, чайгы семиртилгенин организастыг чорударынга малчыннар, ветеринария ажылдакчылары кичеңнеңгилиг белеткеннин турар.

БИСТИН ЧУРТТУН МУРНАКЧЫ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

Совхоз камналгалыг чорук дээш демиселде

Көдээ ажыл-агыйның бараанныг продукциязын көвүдериниң талазы-биле партия болган чазак ам совхозтарже кол угланышкынны салып турар деп СЭКП ТК болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели совхозтар системазының ажылдакчыларынга кыйгырынга айыткан. Бо бүдүрүлгелерни организаас, ажыл-агый талазы-биле быжыглаары, оларның ажыг-агый талазы-биле ажыл-чорудулгазын удуртуруун деңнелин бедидери болза, черни, көдээ ажыл-агый техниказын эки ажыглаарынга болгаш оон күсели-биле будурулгени дыка улгаттырарынга, бот-үнеми болгаш продукцияның единицазынга күш-ажыл чарыгдалдарын будуладырынга дузалаар.

Тараанның ниити чыылдаларын көвүдериниң, тараа ажыл-агыйының бараанныг чорудуун бедидери дээш, чуртка хөй эштин, суттуг, чүүргаларны, дүктү бээр арганы берип турар малдың чем суурун тургуспушаан, мал ажылын хөгжүдери дээш могат чок демиселдерни совхозтар ажылдакчыларынан партия болгаш чазак негеп турар.

Бо талазы-биле баштайгы түнелдерни «Целинский» тараа совхозу чедип алган. Ол 1934 чылда Сальск ховуларынга тургустунган. Бо эрткен чылдар иштинде оон коллективи эвээш эвес бергелерни ажыл эрткен. Бодунун ажыг-агыйын бедик орулгалыг кылыр дээш кижилер эвес, малдыр ажылдаанар. Ынчангаш оларның күженнишкиннери хаас барбаан. Соолгу алды чыл иштинде совхоз каражага таварышпаан болгаш хөй чыылдаларны чыл-бүрүде күүнеге берип турар. Эрткен чылын орулга 4.200 муң ажыг рубль азы 100 гектар ажыглалдыг чер бүрүүнде 18,2 муң рубль болган.

Совхозта кол алыр үүнүн ажылы болур. Чер ажылының культуразын бедидер дугайында совхозта үргүлчү сагыш салын, продукцияның единицазынга күш-ажылын чарыгдалдарын будуладырын, оон бот-үнезин чиигедирин турарының ужурунда ол бедик орулгалыг апарган. 1950 чылда совхозка бир центнер тараанның өртээ 35 рубль болганы аар болбайн-аан. Ынчангаш совхозтуң коллективи продукцияның бот-үнезин чиигедириниң аргазын тыварын ораалдажып турар. Ап турар тараанның өртээ чиигедириниң кол чепсээ болза дужүттерни бедидери болур. Бандыг-даа таварылгада черни ардарар, илиптээр, культивастаар, хөрүүнүе чеминчилгени төгер, оон соонда тарыыр херек деп чүве билдингир. Тараа тарыыр черниң гектар бүрүүнде өргелел болгаш хандырыга аппарадын тудары, бажыңнарның алендизинин шүүдели, машиналарның алендизи, ажылчын күжүнүе чарыгдалдар болгаш оон өске-даа хевирлиг совхозтуң ниити чарыгдалдары киирип турар. Бир гектардан тараанны хойну алган тудум-на совхозтуң ниити-даа база өске-даа чарыгдалдарының эвээш хуузу продукцияның единицазынга онаажыр, ынчангаш оон бот-үнезин база-ла куду болур.

Өл-шыгы эвээш болгаш курган салгыннар хөй черлерге чүгле мурнакчы агротехниканы шыгыны сагаанда бедик дужүттү ап болуруун тускай өртениглер-даа база шупту ажылчыннар-даа билир. Черни шынарлыг ажылдап кылыры база эки чеминчилери мында дүрүм апарган. Үрезиннерни хынамчалыг чаштырарынче болгаш тараанның ажаалдазынче улуг кичеңнейни салып турар. Сальск ховулары ажык ховулар турган болгаш улуг каттар тараага хора чедирбишаан, шөлдерге туразында ажылдап турган. Совхозтуң коллективи хову камгалалдыг куржагларын шөлүн улгаттырбышаан, хову камгалалдыг ыяш куржагларының олуртулгазын чыл бүрүде чорудуп турган. Ам ыяш куржаглары совхозтуң ховуларынга 500 метр бүрүүнде-ле таваржып турар. Олар болза, хар доктаалырының эки чепсээ, курган салгынныардан тарыгаларның камгалалы болу берген. Олар болза, хөрүүн ниитиниге өл-шыкты арттырын камгалап турар. Ыяш куржаглары дужүттерни бедидериңге таарымчалыг болуп турар болгаш ап турар тараанның бот-үнезин будуладырынга идепкейлиг саңылдарны чедирип турар. Олар болза, гектар черни ажылдап кылырынга күш-ажылдың чарыгдалдарын будуладырынга база дузалап турар. Чижээ, хар доктаалыр талазы-биле тускай ажылды чорудары база чүгүлү өвес апаар. Ону ынын куржаглары кылып турары ол.

Ыяш куржагларга демейлешкек өске фактылар көдээ ажыл-агыйда база бар. Олар үр үеинин дургузунда продукцияның бот-үнезин чиигедириниге болгаш күш-ажыл чарыгдалдарын эвээжедириниге саңылдарны чедирип болур. Чижээ, гербицидтерни ажыглаары оларга хамааржыр. Ол препараттар (эмнер) биле ажылдап кылыр ховуларга дараазында чылында-даа бок үнүштер чок болган. Ынчангаш бок үнүштер-биле демиселдер сорулга-биле будурулге планында айыттынган тарылгаланың үш культивастаашкынын солуур ужурга таварышкан. Оон түнелинде бир гектар черни ажылдап кылырынга күш-ажылдың чарыгдалдары эвээн кызырылган. «Целинский» совхозта тарылгаларны ажылдап кылырының мурнакчы методтарын дидим ажыглап, минералдыг чеминчилгелерни калбаа-биле ажыглап турар. Ынчаарга бо чернин байдалдарынга таарыштыр минералдыг чеминчидилгелер-биле тарылгаларны немештир чемгерерин бир гектарның дужүдүн 1,8—3,9 центнер бедидип турар. Мында бүгү ховуларны чүгле сорттуг үрезиннер-биле тарып турар. А эки сорттуг үрезиннер анаа үрезиннерге бодаарга эвээн бедик дужүттү үргүлчү берип турар.

Продукцияның бот-үнезин чиигедири дээш демиселди совхозтуң бүгү ажылдакчылары чорудуп турар. Өл-шыкты камгалаары дужүттү бедидериңе база саңылдар чедирер төлээде, трактористер болгаш сеяльщиктер хөрүүнү дүрген-не болбаазыралырынче болгаш үрезиннин хемериниче чүткүп турар. Комбайнерлер ажаап алышкынының хуусааларын кызырып база оон-биле тараанын чидириглерин эвээжедип турар. Бүгү салбырларның механизаторлары тараа комбайннарын үшкү арыглаашкынга дерип кылганнар. Ол болза, тараанны ажаап алырда эвээш эвес хөренгилерни камнап алыр арганы берип турары санатынын көрүнген. Оон ангыда комбайннарның бункерлериниен сөөртүн эккелгилээн, шаннарда чыткылаар тараанын арыглаашкынынга мурнунда ажылдап турган он-он кижилер хосталы бээр. Ам ол чорудулга шуут үзүткатынган болгаш тараа ажаап алышкынынга күш-ажыл чарыгдалдары кудуулаан. Соолгу үеде совхозтуң эргелел аппарады 17 кижиге кызырылган. Бо талазы-биле чылда камналга 130 муң рубль болган.

Чер ажылының культуразын бедидери, хову ажылынга күш-ажылдың чарыгдалдарын эвээжедири дээш совхозтуң ажылдакчыларының демисели ажыл-агыйга чыл белген тудум-на хөй тараанны ажаап алырынга чедирген болгаш тараанның өртээ чиик апар чыдар. Совхоз 1956 чылда 13.700 гектарның гектар бүрүүнден 120 ажыг пуд тараанны алган. 1 миллион ажыг пуд шилиндек тараанны күүнеге дужаган, планныг онаалданы будуп чартык катап ажырган. Бир центнер тараа совхозка 1950 чылга бодаарга ийи катап чиик өртектиг азы чүгле 17 рубль 78 копеек болганын эскерип көөр кончуг чугула. Бир эвес 1956 чылда чурттун совхозтарынга ниитизи-биле бир центнер тараанын бот-үнезин 34 рубль болганын өскерип көөр болза, «Целинский» совхозтуң ажыл-ишчилери ыын оруктан чорун турары билдингир апаар.

Совхозтуң ажылдакчылары күүнеенин акшазын каныг саналарынга өскерип алганнар. Олар орулгаларны көвүдериниң аргаларын дилеп турар болгаш тып-даа турар. Тараанны дужаарда тарып чажарыкын шынарынга чедирип турары-биле ажыл-агый улуг ажыкты ап турар. Оон ужурундан сорт немелдезин санатырын ап турар. Чижээ, бир центнер тараанныг кызылтастын өртээ 31 рубль 55 копеек болуп турда, үрезин кызылтастыы — 49 рубль 55 копеек болуп турар. Эрткен чылын бедик шынарлыг үрезин кызылтас дээш совхоз 560 муң рубльдин сорт немелдезин алган.

Бедик үстүг тарымал тоорукту «ВНИИМК» деп сортун мында тарып турар. Ол сорт анаа тарымал тоорукка бодаарга 20 хуу хөй үстү берип турар. Оон бир центнер үрезиниинин өртээ 11 рубль бедик болуп турар. Бо культура эрткен чылын чүгле сорт немелдезинин күсели-биле 130 муң рубльдин арыг орулгазын совхозка берген.

Үнүш ажылының база бир бедик орулгалыг чүүдүн көргүзүп болур. Ол болза, тарымал сигеннериң үнүш ажылы болур. Люцерна үрезиннерин совхозта хөй чыл иштинде будурып турар. 1956 чылда люцернаның ийи дугаар кезилдезин үрезинге арттырган турган. Бир эвес ол шолдуг сигеп кыдыр кезин алган болза ажыл-агый чүгле 33 муң рубльдин продукциязын алыр турган. Ынчаарга люцерна үрезиннери совхозтуң болунун хереглелин бүрүн хандырган болгаш 44 тоннаны сатkаш, оон 533 муң рубльдин арыг орулгазын алган. Ажыл-херекче ажыл-агый талазы-биле билиндиг хол даап кирер деп чүве ол-дур.

«Целинский» тараа совхозу өске-даа хөй-хөй ажыл-агыйлар ышкаш үр үеинин иштинде тараалан угланышкынга турган. Ынчалзажок, соолгу чылдар иштинде совхоз мал ажылын депшилгелиг хөгжүдүп эгелээн. Үш чыл бурунгаар фермаларга ийи муң баштан хөй эвес мыйыстыг бода мал, оон иштинде 650 баш инектер санатынын турган. Бо чылдың төнчүзүнге чедир мыйыстыг бода малдың баш саны ийи катап өзер. Ам сүт продукциязы эрткен чыл-биле деннээрге ийи катап көвүдээн. Малдың чемгерилгезин болгаш оларның ажаалгазын шын организастаары малдың продуктулуг чоруун бедидериниге дузалап турар. Мында бүгү-ле инек кажаалары автосуттарылгалар-биле база электри саалда аппараттар-биле деритингилээн.

Хаван ажылы дүрген хөгжүп турар. Совхозтуң лагерьлериниде 5,5 муң улуг хаваннарны болгаш аныяк хаваннарны семиртирин турар. Оларның иштинден дыка хөй ам безин 70—80 килограмм четкилээн. Бүгүне бо чылын совхозтан 12 муң центнер эштин алыр. Оон бештин дөрт хирези хаван эзин болур. Чылдың дургузунда ону 100 гектар тараа тарыыр чер бүрүүнде хамаарыштыр 45 центнерлеп дужаган турар.

Совхозтуң ажылдакчылары продукцияның бот-үнезин чиигедири болгаш продукция единицазының будурулгезинге күш-ажылдың чарыгдалдарын эвээжедири дээш мал ажылында база демиселди турар. Бо чылын семиртин турар хаваннар болуун хөлбектер чанында таарыштыр тургускан. Лагерьлер боттары ажыттыкын, хагдынып турар чемгерилге саналары (депсилери)-биле деритингилээн, ол болза, хаван ажаакчыларының күш-ажылының будурукчулуун дыка бедидин турар. Бешки салбырның лагериниде 1700 хаваннарны, оларның иштинде толу-биле калы 230 төрүүр хаваннарны азырап турар. Ол бодан малды чүгле 4 кижи азырап, ажаап турар. Азырал ажаалданың ынныг аргазы барда хаван эзин будурериниге күш-ажыл чарыгдалдары үш-дөрт катап кудуулаар. Бо чылын совхозка хаван эзинин бир центнериниң өртээ эрткен чылдыкынан барык-ла бүгүн чартык катап чиик — 457 рубль болур.

Малдың продуктулуун бедидери дээш мал ажылдакчыларының социалистиг чарыжы фермаларда калбарын турар. Хаван ажаакчызы Александра Коростылева январь 1-ден эгелээн солдаан төрүүр хаван бүрүүнден 16 хаван солдарын алган.

Малдың быжыг чем суурун мал ажылының көдүрүүшкүнүнге бирги чергенин ужур-дузалыг. Совхозтуң ажылчыннары мал чемнериниң талазы-биле күүнеделиг кылбайн, харын малдың баш санын болуунун концентраттары-биле база кукуруза силозу-биле хандырып турарын эскерип көөр херек. Амгы үеде улуг шөлдер кукуруза-биле, сигеннер-биле база өске-даа мал чеми культуралар-биле база катап тарытынып турар.

Ажылчыннар болгаш тускай эртемнигдер СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдениниң кыйгырының чугаламкаш, бо чылды улам-на бедик экономиктиг көргүзүглер-биле демиселдер болгаш 5 миллион 600 муңдан эвээш эвес рубльдин орулгазын чедип алыр деп шинтирлээннер.

А. НОВОЗОВ.
Ростов область.

Кызыл хоорайның 1957 чылда бюджеди

Совет кижилериниң үргүлүү өзүп турар хереглелдерин хандырар хүгайында Коммунистиг партиялың болгаш Совет чазактың сагыш салыышкыны хоорайларның болган ажылчы суурларның ажыл-агый, культура тургузуушкунуның зажок улуг өзүүшкүнүнден эң тодаргай илереп турар.

Ол улуг сагыш салыышкынлыг чижээн бистиң Кызыл хоорайывыстың чаагайжыылгазында, оон чурттакчыларының материалдыг чаагай байдалының болган культуразының өзүлдезинден бүүгүлдүн-биле көрүп болур. Мурнунда добуракты кудумчуларлыг, хөй везин-ле крыша чок, бичии бажыннар болдаан турган бистиң Кызыл хоорайывыс Совет арге-чагырганын чылдарында танытынмас кылдыр өскен. Хоорайда административтиг, культура-чырыдыышкынның албан черлериниң улуг чаагай бажыннары өзүп турар. Соолгу чылдарының иштинде хоорайның чурттаалга шөлү ийиден хөй катап калбарган, чурттакчыларының транспорт болган коммунал хандырылгазы элээн экижээн, хоорайның кудумчуларында болган шөлдериңде ногаан ыыштар чыл бүдүм-на немежип турар.

Кызыл хоорайның ажыл-агый болган культура тургузуушкунунга, оон чурттакчыларының үргүлүү өзүп турар материал-культурлуг хереглелдерин хандырарына хоорайның бюджеди улуг рольдуг.

1945 чылда хоорайның бюджеди 4,3 миллион рубль турган болза 1957 чылда 22,3 миллион рубль четкен ийикпе, азы бештен хөй катап өскен, өткен чылдагызындан 2 миллион рубль хөй болуп турар.

Мурнунда чылларда ышкаш бо чылын бюджеттиң 80 хире хуузу (17,2 миллион рубль) база-да социал культурлуг хемчеелерге, (улус чырыдыышкынынга, балык камгалалынга, социал хандырылгазынга болган өскелерге-даа) чарыгдатынар. Ол чарыгдалдарның түүү өткен чылдагызындан миллион рубль хөй болуп өскен.

Улус чырыдыышкынының херээнин чарыгдалдарынга 7 миллион хире рубль төлевилетинген, ол болза бюджеттиң иштин хемчээлинин 40 ажыг хуузу болур. Бюджет хөренгизи хоорайның 4 муң ажыг өөреникчилерлиг школалар четкизин дыка калбартырын хандырган.

Сөөлгү ийи чылдар дургузунда № 10 ортумак школаны ажыглалга киргген, № 6, 8 школаларны калбарткылаан. Ам-ды үеде Кызыл хоорайда ортумак болган өге 13 школалар, оларның иштинде ажылчын аныяктарның кежээки шуут өөренир болган заочный өөредилгелиг школалары ажылдап турар.

Тывада баштайгы-да дээди өөредилге чери — педагогика институду болган тускай ортумак эртемнин өөредилге чери болур медицина, башкы училищелери, көдээ ажыл-агый техникуму база өске-даа өөредилге черлери Кызыл хоорайда ажылдап турар.

Улус чырыдыышкынының акшаландырыышкыны 1957—58 өөредилге чылында хоорайның школаларының өөреникчилериниң санын беш муң ижи чедир көвгеедирин хандырар. Чамдык школаларга (№№ 1,7 школалар) политехниктиг өөредилгенин мастерскаалары организаттатынар. Башкыларның амыдырал-чурттаалгазын экижидеринге тускай акша-хөренгини үндүрүп берген.

Хоорайның бюджединде балык камгалалының чарыгдаларынга 9 миллион 538 муң рубль көрдүнген, ол болза, бюджеттиң иштин хемчээлинин 43 хуузу болур. Балык камгалалынга чарыгдалдар өткен чылдынган бо чылын миллион рубль хөй болган.

Балык камгалалынга бюджеттиң улуг акшаландырыышкыны эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң четкизин уламна калбартырынга, эң чаа эмнерни болган препараттарны хереглевишаан, эмнелгенин элээн сайыраңгай аргалары-биле ажылдарынга чугула ханмалдарны тургузар.

Балык камгалалында бюджеттиң акшаландырыышкыны хоорайның поликлиник казының, иин кылыр мастерскаяның, уруглар эмнелгезинин болган консультациязының, бөжүлга бажынының, туберкулез, көш аарыгларының диспансерлериниң, чаш уруглар бажыннарының, уруглар яслиларының болган өске-даа черлериниң ажылын экижидерин хандырар. Капитал салыышкынының акша-хөренгизи-биле область эмнелгезинин чанынга хөп чүүр черин түдар, чаа поликлиниканың бажынының дериглезин кылыр болган уруглар яслилерин немей түүкүлаар.

Кызыл хоорайның чаагайжыылгазынга болган түүүшкүнүнга бюджеттен чарыгдаар акша-хөренгинин түүү чыл бүрүде-ле өзүп турар. 1957 чылын бюджединде хоорайның коммунал ажыл-агыйының болган чаагайжыылгазының чарыгдалдарынга 3 миллион 320 муң рубль, чурттаалга ажыл-агыйынга 524 муң рубль көрдүнген. Ол болза өткен чылын чарыгдалдарындан ийи ажыг катап хөй болганы ол. Ол акша-хөренгинин күсели-биле 16 муң дөрбелчин метр ажыг чурттаалга шөлү түүтүнүр болган ажыглалга киргер. 49,5 муң дөрбелчин метр шөлү чуурган даш, элезин-биле шыварынга, а ол ышкаш 15,8 муң дөрбелчин метр хемчээлиг тротуарларны асфальыылаарынга 787 муң рубль түүнүг акша-хөренги көрдүнген.

Хоорайны чаагайжыларынга ногаан ыыштар чугула ужур-дузалыг. Хөй-иишкинин дузаламчызы-биле бо чылын 15 муң ыыштарны, 50 муң чадаг үүгүтерни, 200 муң дөс чечек рассадаларын өлүүрүп сорулга салынган.

Бүс-биле хеледирер 5 муң киловатт күүштүг электростанциязының, хлеб быжырар, пиво хайындырар заводтарының түдүглерин дөозары, а ол ышкаш чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин болган түүйбу заводун калбартып, техника-биле дериири хоорайның чурттакчыларынга чугула ужур-дузалыг.

Бистиң хоорайывыстың чурттакчыларының материалдыг чаагай байдалы үргүлүү өзүп орар. Ол чорук ажаалга кассаларынга чоннуң салып турар күш-ажылчы шыгжамырларының өзүлдезинден тодаргай көрүнген. Ажаалга кассаларынга чоннуң шыгжаткан акшазы 1955 чылда 301 муң рубльге, 1956 чылда 1 миллион 310 муң рубльге өскен, а 1957 чылын январь бирде салыышкынларын түүү 9 миллион 123 муң рубль болган. Хоорайның ажылчы чоннарының бараанларга хереглелиниң улгатканы, оларның материалдыг байдалының өскенин хевечилеп турар. 1955 чыл-биле деңнээрге 1956 чылда хоорайның салыг черлериниң бараазнарны 8 миллион рубльге хөй кылыр садыгаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң ийги сессиязы 1957 чылын бюджедин балыгаан. Сессияның шиитпиринде бюджеттиң орулгаларын чугаа чокка күүселири, улус ажыл-агыйының социал-культураның хемчеглерин чогуур үеинде акшаландырарын, бюджеттиң акша-хөренгизин камныг ажыглаарын негээн.

Бистиң хоорайывыстың ажыл-агый, культура адырларының удуртукчулары бүдүрүлге программаларын күүселдирин хандырар, бистиң бүдүрүлгелеривисте илереткинмейн турар курлавырларны тывар, бүдүрүлге аргаларын эң улуг хемчээлин-биле ажыглаар, сан-хөөнүн болган бүдүрүлгенин улуг-даа, биче-даа участоктарынга камналганы, ажыл-агый санажылгазын чорудар болган сан-хөөнүн сагыла-чуруму хажык чокка сагыыр ужурлуглар.

Хоорайның 1957 чылдагы бюджедин чедишкиниг күүселир чорук область төвүнүң чурттакчы чоннуң материал, культурлуг деннелин улам ынай бедидериниг улуг базым болур.

Н. ИШУНИН.

Кызыл хоорайнын сан кылдызының өргелекчизи.

Областың мурнакчы кижилери

Чурукта: Баа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң быыжчылар звеносунуң улуургукчузу область Совединиң депутаты Танылдай Чижан Дуктарович.

Фото П. Колостуу.

Эрзин районда

«Кызыл сылыс» көдөө ажыл-агый артелинде хой кыргыдазы эгелээн. Баштайгы ийи хүн 411 хой кыргытынган, шиитпин-биле 816 кг дүк азы хой бүрүүнден 1,9 кг дүк алынган.

Бүрүнеге дүк дужаалгазын колхоз шиньден эгелей бээр.

* * *

«Сталинчы орук» колхозта чеди чыл школазы 1957—58 өөредилге чылынга белеткел ажылын чоруда берген.

Школаның бүүү сентелгезин колхозтуң түүт бригадазы чорудар. Сентелгеге хереглээр ыыш материалдар белеткетинген. Школаның крышазын, херимин кылып өгелээн.

Оттулар ыыш белеткелин багай өвес чоруткан, 700 кубометр ыышты хап турган болган сөөртүп турар.

И. ОЙДУП.

Концерт

Областың национал театрының артистери Тес-Хем болган Эрзин районнарда өөн көргүзүп чоруп турардар.

Артистер районнар төптеринге, колхозчу суурларга болган фермаларга концерттерни көргүскеннер. Тес-Хем райончун Сталин аттыг колхозунун төвүнге болган Шара-Нуурда ферманың малчыннарынга солун концерт көргүскен.

Сталин аттыг колхозтуң колхозчулары колхозка кээп солун концерттерни, шиилерни көргүзүп турарын артистерден күүсеп дыңаннеер.

А. ТҮГҮР-ООЛ.

Аңчынын олчазы

Чаан-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң бежингүнү Б. Доржу малдың хоралыг дайзыны көрүлерин өлүүрүнүң талазы-биле мергежилдиг аңчынын бирээзи. Чоокта чаа 5 солдуг бөрүнү өлүүрген.

М. ЧАШ-ООЛ.

ЧАА КУРОРТ

Бо чылын областың балык камгалалы кылдызы Үш-Белдирниң курортун бирге дугаар ажыдып турар. Ол курорт бо чылды июнь 1-ден сентябрь 1-те чедир ажылдаар.

Үш-Белдирниң изиг суглар үнер черин чугаалаваска, оон турар чери кончуг чараш болган аырга-ыяжы, даг-дажы, өөт-сигени оваа байдалдыг, ол чорук курорттуң нарын эмнелгезинин талазы-биле улуг ужур-дузалыг.

Ук черин Үш-Белдир аржаны дээнинин ужуру болза, Шишхит. Бүс болган Белин деп үш хемнерниң белдирлешкенинде турар, а изиг суглардың үнер черлери далай деңнелиңден 1127 метр белик черде. Үш-Белдир даарге аырга-ыыштыг, тайгалыг, хевис ышкаш өн-бажы ыяжы-бүрү өөт-сигенниг черде хемнер-биле даглар аразын ангылап турар делгем чер болур. Ораштың болган даглар белиниң ийлериңде дыт, шиви, пош болган чойган турар, олар хемнер уувуда үнген хадын, терек, чодураа-биле аралашкан.

Бел, ала-буга, кадыргы болган ыыт ышкаш балыктар болган өдүрек, кас ышкаш куштар ол хемнерде хөй. Ынчалган аная аныаш болуруңуң аргазы улуг. Тайгазында честек-кат, инеккарга, чодураа болган оон-даа өске каттар кончуг хөй. Үш-Белдирниң изиг суглары аырга үнүүг эфир-чуктуг аэрозольдар-биле байзак.

Үш-Белдирниң изиг суг үнер болгаа черинин температуразы 80—85 градус чедип турар. Оон ангыда изиг суглардың үнер дозу ийи кезек черде—бирээзи ортулукта, оон суунуң температуразы 63 градус база даг эзээнде 50—70 метр черниң дургузунда үнүп турар хөй-сиинниг изиг суглардың температуразы 17-ден 52 градус чедип турар.

Тарыстың изиг-суглардың үнер черлериңе бодаарга Үш-Белдирниң изиг суглары хол-бол физика-химиктиг көргүзүүлер талазы-биле оон артык. Үш-Белдирниң изиг-суглары минералды эвезе, щелокту, кремнистиг болза-даа оон изиг 80—85 градус хире болуп турарга Тарыста эн-не изиг температура 47—48 градус ыычангаш гипертермалдыг суглар болуп турар.

Сугнуң үнер черин коллоидтиг дүнүктер хөй болурун барымдаалаарга, калыг кислотаның улуг нурузун коллоид хевирлиг болган эмнелге талазы-биле эки.

Үш-Белдирниң суглары Тарыстың изиг суглар үнер черлериңе бодаарга сероводороду хөй литрде 25,8 градус молдо-рениалыг болган азоттуң газ адыыкпынары база дыка илдеп.

Үш-Белдирниң суг үнер кол чери Хабаровск крайның Кульур деп курортунуң изиг сугларының шынары-биле чөөкшулажып турар. Үш-Белдирниң курортунга дараазында аарыгларны эмнеп болур:

Хан эргилде органнарының аарыгларын база иимин талазының хөөчураан аарыгларын эмнээр. (Тромбофлебита артычылыг болуушкунуңуң соонда 3 айлыг иштинде бир удаадан эвээн эвес, ханы тромбофлебиттиг соонда 6 айлан соңгаар берге болуушкуннар болганда, селгек ыжык болган кестиргеи соонда (туберкулёзтуг эвес) үргүлүү легиониккининг чорукка үндезилетинген перигастриттер, перидуодениттер, перегепатиттер, перихолециститтер болган оон-даа өске, ижин талазының пришевоэн болыглары болган эвирин бар чылар балыглар).

Нерв системазының аарыгларының талазы-биле (радикулиттер, полиартриттер, плекситтер, невриттер, нефры бронмостар, хирургтуг (кезер арга) хереглетиннес болган чүгээр эвирин бар чылар балыглар болган нерв системазының кыыг-кызыгаар черлериниң кемдешкинин, энцефолокатин соонда коргулчуп, монгун суг, углерод ажыыдызы-биле интоксикациялатынган соонда оны эмнээр болган балыглар база өөрга чүүнүүн кемдешкининиң тезинде аарыг кижи болу кылыптаар арганы болур ужурлуг эвирин бар чылар көзүп-белдир органнарының ыстаашкыннарын эмнээр).

Чустер, сөөнтер болган шыныган зыттөө аарыы (туберкулезтуг эвес эртриттер болган паортриттер; чидиг ревматизм ийикпе чидиг турган этиологтуг чогуур үеринде; бруцеллезтуг этиологтуң үргүлчүлээн полиартрит үеинде; изиг суглар-биле чидиңээр эмнелгени оо аарыг сөөлгү үш ай дургузунда дыка дендевээнде чорудун турар; балыглаңган соонда азы боо оъгүндэн балыглаңган соонда артриттер; бүүмелдер солуушкуну, бестер ажыы үрелгеде болгулаан этиологтуң халдавырлыг эвес аарыгларын эмнээр).

Херээженнер аарыгларын, урологтуг аарыгларны болган хөөчураан эмземаны эмнээр. (Хан аарыын болган үргүлчүүн интоксикациязын эмнеп болур).

Чүрек-дамыр системазының десубкомпенсация улуг аарыгларны, туберкулезтуг бүүү хевирлерни, I-II-III чаланын гипертонии аарыгларын болган дыка сөөлгү аарыгларны аная эмнеп болбас. Аарыг кижилер курортка 28 хонук эмнедир. Путевканың өртээ 990 рубль болур. Курортка белген эмненикчилерни чурттаалга бажыны, аъш-чем, чогуур эмнелге-биле хандырар болган аная культурамассалыг ажылды организастаан турар.

Аарыг кижилер баар, кээрде өрук шүүделин боттары төлээр, самолёт-биле курортче баарының болган кээриниң өртээ каттышкан 464 рубль.

Путевканы чер-чериниң профсоюзлы комитеттерин дамчыштыр алыр ийикпе азы областың балык камгалал кылдызының чериниң шуут туда салып ап болур.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Эрзин райпозунуң Эрзин суурда столовазы чемненикчилериниң негелдезин эки хандырып, планын күүседи турар болзаа столованың буфетчизи Д. Печеновазының чемненикчилерге эзлек эвезин, буфеттен спиртти граммнап садып турарын илередип К. Өлзей редакцияга бижээн. Ол дугайын редакция Эрзин райкүүскомуна медээлээн.

Райкүүскомунуң даргазының орлакчызы Сарыглаанның редакцияга ыңнатканы болза, Печеновазының чемненикчилерге эзлек эвес турганы шын болган. Печеновазны ажылдан үндүрген. Буфеттен спиртти граммнап садар чорукту сокатган.

Бүгү Европаның улустарынга кыжаныышкын

Германияның Федеративтиг Республиказының чазаанга апрельди соолуурдур чоруткан совет нотада демдеглеп турары болза, Барыын Германияның девискээринде ядролуг чепсектиг янзы-бүрү хевирлери мөөннетиннин турар, а ГФР-ниң чазаа бодунуң армиязын дайын чорударының атомнуг чепсектери-биле дериириниче кирер деп бодап турар. «Айытынган байдалды барымдаалаан, Совет чазак болза, ГФР-ниң чазаа, атомнуг чепсеглениишкиннин политиказын чорутпушаан база Барыын Германияга атомнуг дайынга белеткелди калбартышаан, Европаның улустарының айыы чок чорунда, герман улустун болунуң амыдыралчы эрге-ажыктарын-да кыжаныг адаанда тургузуп турар деп чүвени медеглээрин бодунуң хүлээлгези кылдыр санап турар» деп нотада чугаалап турар.

Тургустунуп турар барыын герман армияны атомнуг чепсек-биле чепсеглээриниче» деп-дораан кирген, оон-биле хөлбаштыр Боннуң «Генерал-анцейгер» деп солуну мынчаар бижээн: «Штраустуң сорулгазы—атомнуг дайын... Штраус бүдесверни оон түгле Советтер эвес, харын Англия болган Франция база коргар ужурлуг чепсек болдурар деп бодап турар боор».

Барыын Германияга 1957 чылдың эгезинде болза, бир чүүлүнде, аная Саар областы шилчидип бергени-биле база ийи чүүлүнде, «Никити рынок» болган «Евратом» дугайында аная ажыктыг дугуржулгаларны кылганы-биле демдеглетиген. Боонн чазакта атомнуг айтырыглар талазы-биле докладчал секретарь Грау ынчан-на ынчаар медеглээн: Бир эвес Франция-биле Барыын Германияның аразында Саар дугайында дугуржулганын соонда Францияның улуг күрүне болур туруштары эн-не чавыс деңнелде турар болза, «Евратомну» тургусканы-биле ол туруштар кандыг-даа ужур-дузазын ыыкпынын турар. «Евратом» герман үлетпүрүнүң атомнуг талала амыы үеде турун турар бүүү кыызаргашкыннар-биле АКШ-че ужудун чорупкан турган. НАТО-нуң штабынын атомнуг чепсеглениишкин айтырыгларының талазы-биле америк удуртукчулар-биле ол сүмелешкен болган чугаалажыышкыннарының түүнелериниң дугайын Боннче медеэлээн. Апрель 9-та Хойзингер барыын германияга өөн чедип келген болган Боннга камгалал Чөвүлелиниң Аденауэрге даргалаткан далаштыы-биле чыыган хуралына киргишкен. «Нейес Дейчланд» солунунуң дыңнатканы болза, ол хенертен болган хурал «бүдесверниң атомнуг чепсеглелиниң кедергей далаш айтырыгларын» чугаалажырынга холбашкан.

Камгалал Чөвүлелиниң хуралынын соонда удаваанда—апрель 13-те—канцлер Аденауэр Бельте чүве чугаалаан, аная бүдесверни дүрген тургузарынча кыйгырган болган ону атомнуг чепсек-биле чепсеглээри «эргежок чугула» деп онзалап демдеглээн. База-ла шак ындыг медеглелди Барыын Германияның камгалал министри Штраус база кылган. Америкаа «Репортер» журналының айтырынга берген харыызында ол болза, парис дугуржулгаларының уламы-биле Барыын Германияга атомнуг чепсекти бүдүрерин хоруглап каан-даа болза, ындыг чепсекти «бүдүрерин шинчилеп көөрүүнүң талазынга» хамаарыштыр юриликтиг кызыгаарлашкыннар чок болуп турар деп бадыткаан. Оон-биле кады Штраустуң медеглээни болза, барыын европа эвилелиниң талазында болунуң өөрү-биле дугуружканын өлүүгаар ап көөрге ГФР атомнуг бомбаларының чамдык элементилерин бүдүрүп, а ол ышкаш өөрүнден атомнуг чепсекти ол ап болур яйык.

Барыын Германияны атомнуг чепсек-биле чепсеглээринге ол белеткелин түүнел ге-чалазы болза НАТО-нуң чөвүлелиниң май 2-ден 4-ке чедир Боннга болуп өткен сессиязы болур. Сессияның кол айтырыы болза, НАТО-нуң киржикчилерин, хамыктың мурнунда Барыын Германияны атомнуг чепсек-биле чепсеглээриниң айтырыы болган деп чүве биллингир. Сессияга кол башкарыкчы болуп турган АКШ-тың күрүне секретары Даллес Барыын Германияны атомнуг чепсек-биле чепсеглээри-биле чергелеттир оон аная чепсеглелиниче кичээнгейин кошкадып болбас деп негээн.

Америкага бүдүрген атомнуг чепсек-биле бүдесверни чепсеглээринге боттарындан хамаажыр бүүү-ле хемчеглерни ап чоруткушаан, Боннуг чагырыкчы болуктери Барыын Германияга атомнуг бүдүрүлгени организастаарынга күүтүү-биле белеткеннип турар. Оон мурнунга таарымчалыг болдунар аргалар «Евратомну» тургусканы-биле холбаштыр ажыттынып турар. «Евратом» ол каттыжышкынының бүүү бежингүннериниң, ылангыя Францияның эртем чедишкиннери, тускай эртемниглери болган атомнуң чиг-эдин ажыглаар арганы Барыын Германияга берип турар. Барыын Германияда белик хөгжүдүлгиг аар индустрия болган химия үлетпүрү турда, атомнуг бүдүрүлгениң талазы-биле ол болунуң барыын талакы өөрүн чөдип, эрттип шыдаар деп чүве чигининг чок.

Бо бүүү чүүлдер ГФР-ниң барыын талакы кожаларынга, ылангыя Францияга дүвүрээнин үлүрбейин барып шыдавас турганы биллингир. Ынчалаажок Барыын-Германияда болунуң атомнуг чиг-эдин чок, ынчангаш ону белени-биле контрольдап болур деп медеглел-биле хөй-ниитиин оожургадырын ораладжып турар кижилер Францияның болунда болган «атомнуг болуглелдин» кежингүннери—өске-даа чурттарда тыптып турар. Ындыг медиглиг «оожургадыышкын» үндезин чогуу-биле тургустунган. Рейнниң оң талакы эриинде Шварцваль дагларында Бингистальдан немец эртемленнер уранныг чер тып алганнар, ону казарын дораан-на эгелээн—деп медээ Барыын Германияның «Хейлброннер штимме» солунунга 1947 чылдың төнчүзүнде-ле үне халып келген турган. Атомнуг энергиланы бүдүрериңе хамаарыштыр барыын-герман монополиларының «чажыт» планнарының дугайын чамдык америк солуннар безин бижип турган болгай. Чижээлээрге, «Нью-Йорк пост» «атомнуг энергиниң талазы-биле дүрүм чок ажылды немецтер алаан улуг хемчээлдин-биле чорудуп турар» деп медеэлээн.

«Евратомга» Барыын Германияның ыкрегениилен соңгаар атомнуг чепсекти хөгжүдер. Европага болур чаа дайын агантюраларының сорулгаларынга ону ажыглаарынга белеткеннир талазы-биле улуг болгунар аргалар барыын-германдайынзырактарның мурнунда ажыттынган. Германияның Федеративтиг Республиказының чазаанга Совет чазактың чоруткан нотазында чугаалап турары болза: «Чазаа эмтыы үеде турун турар кызыгаарларны эде көөрүн негеп турар карачаңгыс европа күрүнезинин—ГФР-ниң армиязын атомнуг чепсек-биле чепсеглээри—бистиң липте улустар аразында күшүүрлүг чоруун дыка күүтелдирер ийик, дайын айылының чидигленириңге чедирер ийик деп чүвеге канчап-даа чигинин болбас. Германия-биле кожа турар күрүнелериниң айыы чок чоруу кыжаныг адаанга хирген турар ийик».

Шак ындыг кыжаныг Барыын Германияның бодунда-даа, оон-биле кожа турар чурттарда-даа тайбыңга ынакшыдыг кижилерин дүвүретпейн барып шыдавас. Боннуң удуртукчуларын хаара түүган ынакшыдыг күштерже өнчүк чоңгаалиг кыйгы, дайынга белеткелдиң орулуда чаа базым кылдыр чаагай сеткилдиг кижилер көрүп турар. Боннуң атомнуг политиказынга удур Барыын Германияның эң улуг 18 атомчу-эртемленнери демисежин үнген деп чүве биллингир, оларның демисели Барыын Германияның атомнуг чепсеглениишкининге удурланган масса-лыг шинчээшкинге идигни берген. Аденауэрниң политиказын аная удур партиларының баштыннары ынчыгны шүүгүмчүлеп турар. ГСДП даргазы Олленхауэрниң медеглээни: бүдесверни атомнуг чепсек-биле чепсеглээриниң планнары немец улустун айыыл чок чоруун хандырарынга канчап-даа идиг болбайн, харын-даа, «Бүүү Германияны улуткан чок кылырының айылын тургузун турар» Хостуг демократтыг партиялың даргазы Мейер болган оон ораладчызы Менде Аденауэрниң болган Штраустуң атомнуг политиказы Германияны катап калтыштырарын бергедиин турар деп санаан болган ГФР-ниң девискээринге атомнуг чепсекти киирериниң планнарынга хамаарыштыр тайылбыр бээр деп негелдеп бүдесстаг-тың камгалал айтырыглар комиссиязында негээн. Бундестагка сентябрьда болур деп турар соңгуулалар-биле холбаштыр ам үеде Барыын Германияда чорун турар соңгуулга мурнунуң деңнеелиниң байдалынга Аденауэрниң эрге-чагыргалы партиясының атомнуг политиказынга удур партиялардың баштыннарының чугаалары эвээн эвес ужур-дузалыг.

Европа чурттарында—Барыын Германияның НАТО талазы-биле эвилелчилериниде хөй-ниитиниң дувурааскини өөрү турар. Ол дувурааскинин илергейлевиилеп, Англияның болган Францияның хөй-хөй солуннары барыын-герман армияны чепсеглээриниң политиказын «сарыыл чок чорук деп адап турар. Англияның «Санди экспресс» солунунуң хайгааракчызы Джон Гордон Федеративтиг Республиканы чепсеглээри болза «эң улуг айыыл» болур деп демдеглеп турар. «Германияның чаңгыс салгалы бисти узуткаарын ийи катап оралдашкан. Бис Германияны 1918 чылдың соонда чыыча шашкан бис, ынчалаа-даа 20 чыл өткен соонда бистиң боостаалыстан ол база катап сегирин алган болгай... Ынчаарга бис аная аштырыышкынны база катап таварыштырган болгаш тайбыннын негелделерин дөгөөн бис, ону кылырга бис Германия делегей өртүү база катап кыыысаазын деп илегээн болгай бис. Ынчаарга чү болганы? Тайбын керээни херек кырында ора сөөктүрген. Магалызаллар читкен. Германияның чаа армиязы тыптып келген турар. Германияның ужар чүүл үлетпүрү күүүлүг шериг-агаар күштериңе самолеттарны түдүп турар. Атомнуг чепсек-биле ол өөдөре чепсеглелин кирип турар. Немецтер белем болу бергеш бисче база катап халдавас дээрзиңге каяны магадылаа барыл ынчаш?»—деп Гордон бижээн.

Джон Гордонуң шак ынчаар айылыварының бүүү үндезин барымдаалары бар. Өжээн негекчи хөөн кирген Хойзингер ышкаш генералларга баштаткан бүдесверни атомнуг чепсек-биле чепсеглээриниң угланыышкыны бүүү Европаның улустарынга канчаар-даа аажок улуг айылыг ужуктарлыг боор болур.

Г. ВЕРБИЦКИЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Ханойда чоруп турары

ХАНОЙ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Вьетнамның Демократтыг Республиказында чеде бергеннинге холбаштыр найыслалдың административтиг комитединиң организастааны совет-вьетнам найыралдың митингизи Ханойга найының 21-де болган.

Аяс эртен. Вьетнамның Демократтыг Республиказының турсустуңганын 1945 чылдың сентябрь 2-де Президент Хо Ши Минниң байырлалдыы-биле чарлааны Ба-Динь деп шелче найыслалдың чурттакчы чону, ажылчыннар болган күрүне албан черлериниң албан-хаакчылары, өереникчилер база хоорай чоогунда суурларның тараачыннары үзүктел чок агым-биле болуп кирип турганнар.

Түс черниң шагы-биле эртенгиниң 6 шак 30 минута. Хо Ши Миннин болган К. Е. Ворошиловтун, база Ш. Р. Рашидовтун, В. П. Елютининиң, Н. Т. Федоренковун, М. В. Зимяниннинг, Вьетнамның Демократтыг Республиказының Национал хуралының Доктаамал комитединиң даргазы Ток Дык Тханг-тың болган ВДР-нин өске-даа күрүне ажылдакчыларының индирге көргүлүп келгенин дишиттиг эдыш часкаашкыннары-биле «ура» деп кыйгылар-биле уткаан.

К. Е. Ворошиловка болган Хо Ши Минге уруглар чечектер тудускуулаан.

Найыслалдың административтиг комитединиң даргазы доктор Чан Зуй Хынг өге сос-биле митингини ажытган. Оон соонда К. Е. Ворошилов чүве чугаалаан, оны диниттиг, ур үүлбес адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Митинг доозулганының соонда, бедик аалчыга көргүскен хүлээн алышкын дээш, Национал хуралдың Ханойдан депутады болур Президент Хо Ши Мин найыслалың чурттакчы чонунга өзөн-биле четиргенин илереткен.

Үүлбес вьетнам-совет найыралдың сеткил хайнымышкыныг көргүзүү болган митингге түс мун ажыг кижи киришкен.

ХАНОЙ. (СЭТА). Митингиниң соонда Президент Хо Ши Мин-биле болган болдунуң өске-даа эштери-биле кады К. Е. Ворошилов болдунуң турар черинге чурттун можуларынан ажылчы чоннарның болган Ханойдың чурттакчы чонунуң төлөөлери-биле база Вьетнамның биче национаддарының төлөөлекчилери-биле ужуражышкын кылган.

Вьетнам улуска көргүзүп турар дуулаамчызы дээш совет улуска байырны болган өөрүп четиргенин ужуражышкынга келгеннер дамчытканнар. Совет Эвилелиниң дуржулгазын амыралдың бүгү-ле талаларынга ажыглаар бис деп олар айытканнар. Ханойдың чурттакчылары К. Е. Ворошиловтуң дорбу-биле адрын каан портредин оон бодунга тудусканнар.

Оон бодунга болган оон кады чоруур эштеринге көргүскен хүлээн алышкын дээш вьетнам ажылчы чоннарга чүректиг ханызынан өөрүп четиргенин эш К. Е. Ворошилов илереткен болган совет улустан оларга акы-дунманын байырын дамчыткан. Олуржуп турарларның аразында Вьетнамда чурттан турар бүгү-ле национаддарның төлөөлекчилери бар болуп турарын сеткил ханышкыны-биле демдеглевишаан, бүгү улустуң чангыс аай өг-бүле кылдыр сырый каттыжарының чугулазын Вьетнамның Демократтыг Республиказының бүгү-ле сорулгаларын шиитпирлээринге, чонуун бүгү-ле күзелсоруктарын амыралга боттандырарынга эн чугула негелде болур деп К. Е. Ворошилов демдеглээн.

Оон чугаалаан байырлыг сөстери болган найыралдың күзелдери дээш эш К. Е. Ворошиловка Президент Хо Ши Мин четиргенин илереткен болган чаа шиитиделги тургузарының база төрээн чурттуг тайбың каттыштырарының оруунда бар турып турар бергелерни вьетнам улус ажыл тилеп шыдаар дээрининиң дугайында бүзүрелин бүгү улус чүүлдүзүүнүн көрүп турарын демдеглээн.

ХАНОЙ, май 22. (СЭТА). Бөгүн эртен ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов Ханой хоорайның чанында тулуп турар механика заводун көрген. Тудугнуң чоруп турары-биле, дериглерни эштеп турарының байдалы-биле, завод продукциязының планнан турар номенклатураз-биле ол төдаргай танышкан. Бо дээрге металл ажылдан кылыр станоктарга болган дериг-херекселлерге чурттун хереглелдерин хандырар машина тудуунун чурттун төөгүүнде баштайгы будүрүлгези болур завод дээрзин заводтуң директору Нгуен Лой К. Е. Ворошиловка чугаалаан.

Заводта механика болган чыыла цехтери, дарганнаалга цехи, ыышты хевир кирип кылыр болган өске-даа чамдык цехтер бар. Заводтың чанында тулуп турар металлургия цехи чыл бүрүде-ле 2 мун тонна шойну болган канны азилдирер болур. Оон-биле кады үк завод стандартыг эвес дериглерни база септээр.

Экономиктиг халас дуулаамчы дугайында 1955 чылдың июльда кылынган дугуржулга-биле дүүштүр заводту Совет Эвилелиниң дузазы-биле тулуп турар. Заводка хереглээр бүгү дериг-херекселди Совет Эвилели берип турар. Москванын, Ленинградтың, Харьковтун, Тбилисиниң, Рязаньның болган Совет Эвилелиниң өске-даа хөй-хөй хоорайларының машина тудуунун заводтары боттарының продукциязын олче чоруткулаан. Амгы үеге чедир ыышты хевир кирип кылыр болган ыяш дилер цехтер ажыглалга кирген, механика болган дарганнаалга цехтериндe дериглер эштээри доостун турар. Бо чылдың июльда завод бүрүү-биле ажыглалга кирер.

Боттарынарның ажылынарга кандыг бергелерге таваржып турар силер дээ тудугнуң болган заводтуң удуртукчуларындан К. Е. Ворошилов айтыргын. Колла берге чүве болза тудугжуларның болган дериг-херекселлерни ажыглалга киирихчилерниң четчир мергежилдиг кадрларының чок болуп турары болур деп Нгуен Лой чугаалаан. Ынчалзажок бо талазы-биле заводта ажылдап турар совет тускай эртемниглер бистерге дузалажыры-биле чедип келгеннер. Олар боттарының дуржулгазын бистерге күзелдии-биле дамчыдып берип, тудугнун чүс-чүс ажылчыннарын белеткен бергеннер.

Көрүлдениң түннелинде заводтуң тудугжулары-биле болган ажылчыннары-биле К. Е. Ворошиловтун ужуражышкыны болган. Улут совет улустун төлөлекчиги К. Е. Ворошиловтуң заводка чоруулаары-биле холбаштыр заводтуң директору оларның өөрүнээнинден улус өөрүлүү илергейлеп, вьетнам улуска, ылангыя үк заводтуң тудуунга көргүскен бүгү талалыг, ак-сеткилдиг дузалаачыры дээш Совет чазакка болган бүгү совет улуска изии-биле өөрүп четиринишкинни дамчыдарын дилээн.

Өөрүшкүлүг хүлээн алышкын дээш база вьетнам улуска совет улустуң ажыдунма дузалаачызын бедин-биле үнелеп көргени дээш К. Е. Ворошилов ажылчыннарга болган тудугжуларга өөрүп четиргенин илергейлеп, Совет Эвилелиниң ажылчыннарындан, тараачыннарындан болган интеллигенциязындан пэнг байырны вьетнам ажылчыннарга дамчыткан.

Силер болза чаа индустрияның баштайгы эгелекчилери, машина тудуунун баштайгы заводунуң тудугжулары болуп турар-дыр силер деп ол медеглээн. Социализм тургузуушкунунун оруунда бүрүнгаар силерни манап турар улут хөгжүдениң баштайгы үндезинин салып турардыр силер. Бистиң үевисте чангыс-даа чурт машиналар болган станоктар чокка, техника чокка чурттан шыдавас деп К. Е. Ворошилов чугаалаан. Ынчаарга ол бүгүлүг болур толөөде хөй, шудургу болган шыдамык өөренир херек.

Совет Эвилели силерге ол акы-дунма дузалаачыны кандыг-бир хүүда эргеажыктар дээш эвес, харын пролетаржы интернационализмнин нүүрү-биле, социалистиг лагерни быжыглаарының нүүрү-биле, силернин улузунарның чаагай байдалы бедириниң нүүрү-биле көргүзүп турар.

Чаа амыралдың тургузуушкунунга, чурттун тайбың каттыжышкыны дээш демиселге ажылчыннар болган бүгү вьетнам улус чаа-чаа чеминшкиннерлиг болурун К. Е. Ворошилов түннелинде күзеп чугаалаан.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министринин орулакчызы Н. Т. Федоренко база ажылчыннарның мурнунга ханчу чүве чугаалаан.

Завод тудуун көрүп турарының үеинде К. Е. Ворошиловту Вьетнамның Демократтыг Республиказының Премьер-Министринин орулакчызы генерал Во Нгуен Зиап, Вьетнамның Демократтыг Республиказының министрлери Ле Гханг Нгии, Чан Ван Бхоа, Ханойдың административтиг комитединиң даргазы доктор Чан Зуй Хынг, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министринин орулакчызы Н. Т. Федоренко, ССРЭ-ниң Вьетнамның Демократтыг Республиказында Онза болган Бүрүн эргелиг Элчиниң М. В. Зимяниннинг ГҮЭС-ниң Вьетнамның Демократтыг Республиказында төлөөлекчизи К. В. Фалеев, завода болук совет тускай эртемниглерниң—эштекчилерниң удуртукчузу В. Д. Евтеев үдеп чорааннар.

К. Е. Ворошилов болган ону үлээн кижилер механика заводунга чораанының соонда Ханой хоорайны көрген болган өске чамдык черлерге база чораан. Найыслалдың чону эргим аалчыга изиг байыр чедирип турган.

Неру биле Бандаранаикениң кады кылган медеглели

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның премьер-министри Неру болган Цейлонун премьер-министри Бандаранаике кады кылган медеглел парлап үндүргеннер. Нерунун Коломбога чугаалажышкыннарының соонда ол медеглелге ат салган.

Тайбын кожа-хелбээ догуннан турарының беш принциптеринге—панча шилага боттарының бүзүрелин ийи премьер-министрлер бадыткан турлар деп медеглелде чугаалаан. Ынчалзажок политика болза делегей байдалында дүнкүүрүг чоруктуу кошкадырынга идигни бээр болган ам бүгү делегейге кыжаныг болуп турар шынгыы үскүлежиишкиннерни чайладырынга дузаны чедирер деп медеглелде чугаалаан турар.

Агрессияның кандыг-даа хевирин болган оларның чурттарынга колониализмни база катап дөгөөрининиң кандыг-даа сраддажышкыннарын Неру болган Бандаранаике шиитпирлии-биле бүрүү шаннаннар.

Суэц каналдан судноолар аргыжылгазы катап эгелээнин холбаштыр премьер-министрлериниң ханып турарын база илереткеннер. Ынчалза-даа Барынын Азияда болуушкуннарының дугайында боттарының ханызы-биле дүвүреп турарын олар медеглээннер. Ол районнун айтырыгларын чүгле ол районнун чурттарының улустары шиитпирлээн турун болур ужурлуг деп медеглелде чугаалаан турар. Медеглелде оон ынай БНО талазы-биле Кыдат Улус Республиканың дүрүн өзүгаар эргелерин катап тургузарының эргежок чугулазының дугайын чугаалаан турар.

Атомнут болган водородтуг чексекти түвүлүнга чедир хоруглагыже чедир оларның шенделдерин доп-дораан ара соксадырын премьер-министрлер түннелинде кыйгырганнар. Ынчалзажок ара соксадыышкын болза шагда-ла турун келген айыылды кызыгаарлаарынга база улустар аразының дүнкүүрүг чоруун кошкадырынга чүгле чедирер эвес, харын база чексек дүжүрүүшкүнүнүн айтырының боттуу-биле чугаалажып коорүге чедирер деп ол медеглелде демдеглеп турар.

Египетте соңгулдалар мурнунда

ИСМАИЛИЯ.(СЭТА). Эрткен чылын сентябрь 15-те боттарының чазаккарының дужаалдарын өзүгаар англи, француз болган өске-даа даштыкы лоцманнар каналды хенертен каггаш чоруткан турда, Суэц каналының ажылының берге хиннериде улуг шыдамытын болган мергежилдиин көргүскен хөй болук хоочун лоцманнарга чазактың шанналдарын тыпсырының байырлалдыг өзулалы май 20-де Исмаилияга болган. Ачы-хавылазы дээш» деп медаль-биле 67 египет болган 12 грек лоцманнар шаннатырган.

Президент Насерниң даасканын өзүгаар шанналларны шылгараан лоцманнарга тывысыышаан, Суэц каналының администрациязының баштаар черинин чингине директору Махмуд Юнес каналды үзүктел чок ажылдаары египет лоцманнарның, а ол ышкаш найыралчы чурттардан келген лоцманнарның эрес-маадырлыг ажылының ачызында хандыртынган деп демдеглээн.

Империалистиг күштерниң каналдан чоруушкунну үзер болган оон соонда оон харыысалгазын Суэц каналының мурнундагы компаниязын национализастаан Египетке онаар дээр орулдажышкыннары турзажок, каналдың ажыл-чорудулгазын хандырган деп чүвени Юнес онаалан демдеглээн. Даштыкы лоцманнарның ажылаан массалыг чоруткан соонда египет администрация судноолардың тавында эртерин хандырып шыдавас боор деп империалистер кордап турганнар.

Ам Суэц каналдан судноолардың эрттинишкинин таарымчалыг боттандырып турар. Суэц каналын ажыглап турар судноларны база катап дөгөөрининиң кандыг-даа сраддажышкыннарын Неру болган Бандаранаике шиитпирлии-биле бүрүү шаннаннар.

Суэц каналдан судноолар аргыжылгазы катап эгелээнин холбаштыр премьер-министрлериниң ханып турарын база илереткеннер. Ынчалза-даа Барынын Азияда болуушкуннарының дугайында боттарының ханызы-биле дүвүреп турарын олар медеглээннер. Ол районнун айтырыгларын чүгле ол районнун чурттарының улустары шиитпирлээн турун болур ужурлуг деп медеглелде чугаалаан турар. Медеглелде оон ынай БНО талазы-биле Кыдат Улус Республиканың дүрүн өзүгаар эргелерин катап тургузарының эргежок чугулазының дугайын чугаалаан турар.

Атомнут болган водородтуг чексекти түвүлүнга чедир хоруглагыже чедир оларның шенделдерин доп-дораан ара соксадырын премьер-министрлер түннелинде кыйгырганнар. Ынчалзажок ара соксадыышкын болза шагда-ла турун келген айыылды кызыгаарлаарынга база улустар аразының дүнкүүрүг чоруун кошкадырынга чүгле чедирер эвес, харын база чексек дүжүрүүшкүнүнүн айтырының боттуу-биле чугаалажып коорүге чедирер деп ол медеглелде демдеглеп турар.

Тайбың камгалалының Бүгү-польша комитединиң конференциязы

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның парлалга агентилелиниң дыныадының өзүгаар алырга, тайбың талалакчыларының Бүгү-польша комитединиң конференциязы найының 21-де Варшавага болган.

Тайбынны камгалаары дээш шинчээшкининиң амгы үеде кол сорулгаларының бирээзи болза ядролут чексектиг шенделдерни соксадыры дээш, герман милитаризмин катап төрүүдүрүнге болган ону атомнут чексек-биле чексеглээрнинге удур бүгү улустун кампаниязын организастаары болур деп конференцияның киржикчилери демдеглеп турганнар.

Конференцияның киржикчилери: атомнут чексектиг шенделдерниң дугайында, Европага айыыл чок чоруктуг болган тайбынны камгалаары дээш демиселдиң дугайында деп үш резолюцияланы хүлээп алганнар.

Конференцияга оон ынай тайбың талалакчыларының Бүгү-польша комитединге сонгулдалар база болган.

Чехословак-моол кады ажылдажылгазының дугайында протоколга ат салганы

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак телеграф агентилелиниң дыныадының өзүгаар алырга, эртем-техника кады ажылдажылгазының айтырыгларының талазы-биле моол болган чехословак төлөөлериниң аразында протоколга ат салган, ол протокол болза геология шинчилеллериниң болган Моолдун ыяш ажыл-агыйын ажыглаар талазы-биле, база үлетпүрге тускай эртемниглерни белеткээр талазы-биле кады ажылдажылганы көрүп турар. Оон ангыда алгы-кеш болган ийик бүдүрүлгениниң база үлетпүрүп өске-даа алырларының талазы-биле техниктиг документацияларны Чехословакия МАР-га дамчыдып бээр.

Фагерхольмнун чазаанын дүшкени

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА) Чурттун байдалын быжыктырып доктаадырының программазы-биле холбашкан чамдык шиитпирлетиилээн айтырыгларның, ылангыя ажыл телевиниң дугайында айтырыгның талазы-биле Финляндияга соолгу хүннерде чоруткуун келген чугаалажышкыннар кандыг-даа түннелдерни бербейн барган. Ону холбаштыр премьер-министр Фагерхольм майның 22-де республиканың президентизинге чораан, чазактың дужеринин дугайында дилегни ортта кылган.

Ги Молленің чазаанын дүшкени

ПАРИЖ. (СЭТА). Ги Молленің чазаанда бүзүрел дугайында айтырыг талазы-биле майның 21-де орай кежээ Национал хуралга болган бадылаашкынның соолгу түннелдерни кылган. Француз парламент болза 213 бадылаашкыннарга удур 250 бадылаашкыннар-биле, эрге-чагыргага 16 айларның дургузунда турун келген чазакка бүзүревезин илереткен.

Редактор К. С. ШОЯГУ.

КИНО

„ЧЕРНИҢ ДУЗУ“

Чес казар рудниктерге мексиканнар хөй-хөй чылдарның дургузунда ажылдап келгеннер. Америк байлар шахтерларның ханы-биле болган дери-биле байып, оларны хүнүүн-не зас-кежик чок ооал-ондактыг чоруккa таварыштырып турар. Ажылчынларның өг-бүлеги чурттаарынга таарымча чок кончуг багай черлерде чурттап, рудниктерге хүнүүн-не бир кижи айыылга таваржып турза-даа оон бай өзлериниге олар кандыг-даа хамаарылга чок. Бир эвес ажыл амыдырал сенээ таарышпас болза чоруй бар, орнунга өске кижини киирип алыр бис, чуртта ажыл дилээн чүс-чүс мун кижилер хөй болгай дээр хөөн-биле бай американнар ажылчыннарның кандыг-даа негелдезинче кичээнгей салбайн турар.

Зас-кежик чок бир-ле таварылганын соонда дагжылар ажыл соксадыышкынын чарлаар. Ажыл соксадыышкыны барык чартык чыл иштинде үргүлчүлээр. Бир эвес ону соксадып, рудник өзлериниге дүжүп бериптер болза, хөй айларда аштап, суксап турган чоруткан демисел кандыг-даа түннел чок болур болгаш база-ла аар-берге, айыылдыг байдалдыг ажылдар чер алаанга эгелээр. Ынчангаш ажылчыннар ажыл соксадыышкынын үргүлчүлеп турар. Ынчалза-даа рудниктерниң өзлери холга киирип бербейн, өске черден ажылчыннар эккеп ажылдадыр бис дижирлер. Аңаа улурланган кижилерни тудуп хоруглаар деп негелдени салып турарлар. Ынчангаш ажыл соксаткан ажылчынларның байдалы бергедеп келгеннер.

Бай американнарның негелдези-биле холбаштыр оон ынай чүү кылырын ажылчыннар эвилелиниң тускай хуралынга чугаалажып турар. Ол хуралга ажылчынларның хөй кезии ажыл соксадыышкынын үргүлчүлээри ажык чок болгаш катап ажылдап эгелээри чугула деп санап турар. Ажыл соксадыышкынын үргүлчүлээр болза, шуптузун хоруглаары чайлаш чок. Ынчалза-даа хереөженнерниң киржилгези-биле демиселди төнчүүгүне чедир үргүлчүлээр деп, суурнуң чурттакчыларының ниити хуралынга шиитпирлээр.

Оон эртенинде-ле ажылчынларның туруштарын оларның кадайлары, угбалары, хереөжен дунмалары кээп эллепкен. Чүге дээрге оларны хоруглаар хоойлу чок турган.

Кинонун кол маадыры Эсперанса оларның аразында база бар. Ол болза, ажыл соксадыышкынынын улуртукчуларының бирээзи Ромон Кинтеронун кадайы. Ажыл соксатканнарга ол эскет чокка каттыжа берген. Бажыңнарга суг хоолайлары кылырын негээн хереөженнерни баштай ол деткип турган. Хереөженнерниң ол негелдези ниити ажылчынларныныга каттыжа берген. Ынчангаш негелде ниитинин болганда, ол дээш демиселди база ниитизи-биле чоруулар апаар. Шак ынчаар-ла суурнуң бүгү хереөженнери ажыл соксадыышкынының киржикчилери апарганнар.

Ажыл соксаткан ажылчынларның орнунга өске черден ажылчынар эккээр дей бээрге дагжылар чыскаалгаш орукту дүй туруптар. Хереөженнерниң аңаа киржирин чөпшээрепкенде олар ажылчынларның орнунга кээп турушканнар. Ынчалза-даа эрге-чагырга дүжүп бербейн тергиндеп турган хереөженнерни тудуп хоруглаар. Оларның аразында чаш уругларлыг Эсперанса база бар. Хереөженнерден рудник өзлери ажыл соксадыышкынына киржирин соксалырын негээрге, олар ынаваска, хоруглатырган хереөженнерни удатпайн хостаптар. Хереөженнерни чыскаалган үндүрер дээш рудник өзлери карак чажы төгүлдүрер ышты база хереглээн. Ынчалза-даа хереөженнер дүжүп бербээннер.

Ажыл соксадыышкынының тиилелгези дээш демисел-биле кады чамдык ажылчынларның өөнүн иштинге маргылдаа база чоруп турар. Хереөженнерни чүгле өг-бүленин ажылын кылыр болгаш эр улустун хереөнге бичин-даа киришпес деп ажылчыннар санап турганнар. Хереөженнер чүгле өг-бүленин ажылын кылыр эвес, а эр улустар кылыр ажыл-хереккe киржир эргелиг бис дишкеш бүгү чүүлдерге оларны киириштирерин негеп турарлар. Бо айтырыг талазы-биле Эсперанса биле Ромон Кинтеро оларның аразында улуг маргылдаалар чоруп турар. Дыка хөй маргылдааларның түннелинде Эсперанса өг-бүленин иштинге-даа ниитинин ажылынга-даа ашаа-биле ден эргелиг болур чоруккy чедип алган. Ынчангаш эр ажылчыннар ажыл соксадыышкынын үргүлчүлеп турар үеинде хереөженнерни чүгле өг-бүленин ажылын кылыр улус эвес, харын оларның боттары-биле бир дөмей демиселчилер, чоок эштери кылыр кере бергеннер.

Рудник өзлери ажыл соксатканнарның эштырарын манап чадап кааш, адак соонда оларны шуптузун суурдан үндүр сыырар болгаш өскээр көжүрер деп шиитпирлээр. Ол-ла дораан оларның дериг-херекселлерни үндүр октагылап эгелээр. Ынчалзажок ажылчыннар чоогунда суурнуң чурттакчылары-биле кады шиитпирлии-биле демисежин эгелээр. Хереөженнер борта база-ла улуг рольду ойнаарлар. Ажылчыннар ынчаар тиилеп үнген.

«АКШ-тың хамаарышпас бүдүрүлге каттыжылгазының база шахтерларның болган демир эвилдирер завоктарның ажылчыннарының Интернационалдыг эвилелиниң» бүдүрүп үндүргени «Черниң дузу» деп чаа уран-чечен кино ынчаар дооскан. Ук кинону кылырда, АКШ-тың Нью-Мексико штадының «Эмчайр чес» деп компаниязы удур шахтерларының ажыл соксадыышкынындан үндезилеп алган.

Депшилгелиг америк кино тургузукчузу Майкл Уилсон болган режиссер Биберман олар кинону амыдыралдан хоорук болдурбас дээш шахтерларның ажыл соксадыышкыны болуп турган рудниктерге чеде бергеннер. Ук кинону бүдүрүп турар үеинде дыка хөй бергелер таварышкан. Түс черниң эрге-чагырга-зының албадалы-биле АКШ-тың чагырыкчы болуктери кинонун ажылдакчыларына чангыс копеек-даа бербээн. Ынчангаш кинонун тургузукчулары шахтерларның болгаш демир эвилдирер завоктарның ажылдакчыларының эвилелиниң акша талазы-биле дузалаарын дилээрлер. Оларның берген эвээш акшазы чүге-даа чедишпес болгаш чүгле Эсперансаның ролин күүсетирери-биле мексикан артист Росаурo Ревуэласты чалаан болгаш өске ольдарга ажыл соксадыышкынының киржикчилерин хаара туткан. Ынчаарга Калифорния штадының төлөөн келгеш «күргенге удур, коммунистиг фильмин» хоруглаарын негээн. Оон соонда артист Ревуэласты тудуп хоруглаан болгаш кинонун тургузукчуларын ол-ла дораан (21 шак иштинде) рудниктен үнүп чоруурун негээн.

Ол черниң эрге-чагырга органнарының ажылдакчылары кинога ойнап турган ажылчыннарны истеп сүрер, оларга кандыг-ла бир айыылды таварыштырарын өралдажып турган. Кинонун киржикчиси болгаш ол черниң профэвилелиниң удуртукчузу турган кижиниң бажынын ортедиптерге ол чүгле үш бичин уругларын от аразынан үштүп алган. Кинону бүдүрериниге негдериниң киржирин шуут хоралаан турган. Ынчалза-даа кинонун тургузукчулары ажылын кыска хуусаанын дургузунда доозуп алганнар.

Ук кино ам областын экраннарынга үнүп эгелээн.

Н. СОЯН.

КҮРҮНЕНИҢ 3 ХУУЛУГ ОЙНААШКЫННЫГ ИШТИКИ ЧӨӨШКИНИНИҢ ОЙНААШКЫННАРЫНЫҢ 57-ГИ ТИРАЖЫН
1957 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 30-ДЕ КИЕВ ХООРАЙГА ЧОРУДАР
Чөөшкининиң он разрядтарының тираж бүрүзүнге ойнаары:

Ойнаашкыннарның хемчээли	Ойнаашкыннарының саны	
	кол тиражка	немелде тиражка
100.000 рубль	—	10
50.000 рубль	20	50
25.000 рубль	50	250
10.000 рубль	250	800
5.000 рубль	800	8000
1.000 рубль	7000	23000
400 рубль	76880	82890
Шупту	85000	115000

Ойнаашкыннарның дараазындагы кол тиражтары 1957 чылдың июль 30-де, сентябрь 30-де база ноябрь 30-де, немелде тираж сентябрь 30-де болур.

Чөөшкининиң облигацияларын ажаалга кассалары улуска хостуг салын база салып ап турар.

Күрүненин 3 хуулуг ойнаашкыныг иштики чөөшкининиң облигацияларын садып алынар!

ТЫВА АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ БҮРКҮШ-АЖЫЛ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ БҮРКРЕДИТТИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

ОБЛАСТЫҢ АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ УДУРТУКЧУЛАРЫНГА

Тудугнун бүгү хевирлериниң телевилелдерин болгаш үлетпүр, коммунал аъш-чем база школа тудугларының болгаш эде кылырының телевилелдерин санитар-эпидемия албанының чери-биле ыяавыла дугурушкан турарын областың албан черлериниң, организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларынга Т. А. О. Күрсанитар хайгаралының чери дыныадын тур.

Область ужур-дузалыг тудугларының телевилелдерин областың санитар-эпидемия станциязы-биле ыяавыла дугурушкан турар.

Хоорай азы район ужур-дузалыг тудугларының телевилелдерин хоорайның азы районнун санитар-эпидемия станциялары-биле ыяавыла дугурушкан турар.

Телевилелдер чокта азы санитар-эпидемия албанының чери-биле дугурушпаан телевилелдер өзүгаар тудуглар тутканы, бүдүрүлгелерни эде кылганы, турун турар бүдүрүлгени калбартканы илереөн таварылгада, ол ышкаш санитар хайгаарал черниң чөпшээрели чокка чер участогуз шилип алганы болгаш үндүрүп бергени, чиг-эттиг чаа хевирлерни болгаш полуфабрикаттарны ажыглааны база тудугларны ажыглалче киргени илереөн таварылгаларда банк дамчыштыр акшаландырарын соксадырының аргазы-биле тудугну соксатпышаан, буруулуг кижилерни 2000 рубль чедир торгаар болгаш суд харыысалгазынче кирген турар.

Тыва автономнуг областың санитар-эпидемия станциязы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 3—62, редакторнун орулакчызының, иштики информация кылдыының — 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал кылдыының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кодээ ажыл-агый кылдыстериниң 3—68, чагаа кылдыының база бухгалтериниң 3—65.

ТС—00174. Культура эргелериниң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилетингеН.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 26 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 104 (3816)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Н. С. Хрущев Кызыл туктуг Кронштадт шивээде (1 арыг).

Махачкала чүс чыл болган (1 арыг).

Бистиң областа (1 арыг).

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң IV пленому (2 арыг).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 40 ЧЫЛ ОЮНГА ҮТКҮШТҮР: Тыва улустуң национал хевирлиг социалистиг утка шынарлыг культураны чечектелип турар (3 арыг).

К. Е. Ворошиловтуң ВДР-де чорук турары (4 арыг).

СОВЕТ УЛУСТУҢ ҮНҮ.— Алтынчы болган водородтуг чексектиг шенелезин сорсалыр, биске дайын херек чок! (4 арыг).

БИСТИҢ-БИЛЕ ЧАРЖЫП ТУРАР ОБЛАСТА: Хакасиядың Бея районунда (4 арыг).

Экзаменнерге белетеңдер (4 арыг).

Номчукчуларывың бисте бичээнги (4 арыг).

Г. Сабирянов.— Хоорай шивергериниң слету (4 арыг).

Арыктар Фестивальдары (4 арыг).

СУД ЗАЛЫНДАН: Д. Дава.— Бөгүн ортларны шиитпеген (4 арыг).

ЧОННУҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

Кезин эмнээр ораалде стол кырында бүгү чүүлдер белеткетинген. Боога эмдээш, аар балыгланган кижини кезер эмчи Александр Иванович Канунников кичээнгейлии-биле кезин эгелээн. Оон дуалакчызы М. Власов-биле эмчи сестраны Л. Бузынна кезер хеременнерни болгаш өскедаа бүгү чүүлдерни аңаа үзүк соксаал чок дамчыдып берип турганнар. Ол бончуг нарын кезиишкин удаазанда чедиишкиниг доозулган. Балыгланган кижиниң чүгле шөйүндүлерин безин дүргениң он үш хире тараа октары деже алы берген болган. Кезер эмчи ол бүгүнү ап каггаш, оолга дүрген дузаны чедирген... Улуг-Хемниң Хендергеге аннап чораан, боога эндээн он алды харлыг Быргыс Маадыр-оолдуң чалыы назыныа аныык кезер эмчи А. И. Канунников ынчаар камгалап алган.

Быргыс Маадыр-оол ам колхозуна эмнип чыдар. Бызы хоорайда область эмнелгениниң санал-оналдар бижиир дептериниг Маадыр-оол ынчаар бижээн: «Душ бооп таварышканым халаптыг айыылдан чаш назынымны камгалап алган кезер эмчи Александр Иванович Канунниковка чүректиг хамыыдан улуу-биле өөрүп четирдим».

Аныык кезер эмчи Канунниковтуң лугайында чүгле Быргыс Маадыр-оол эвес, аңаа эмнеткен өске-даа хөй-хөй кижилер улуг хүндүткелдии-биле чугаалажып турарлар. Сөөк аарыгларының талазы-биле бончуг нарын кезиглерни соолгу үеде ол кылгылаан. Сегин үнген аарыг кижилерден эмнелгениң санал-оналдар бижиир дептериниг эмчи Канунниковка өөрүп четиргенин илередип биживейн баар таварыгалар кончуг ховар. Оон кезин эмнээн кижилери шупту-ла кан-садык кылдыр өскүрээш, чоруп турар.

Чоннуң мурнунга бодунуң бедик хүлээлгезин харыысалгалыы-биле медереп билип турар, боттарының хераанда мастерлери болу берген шак мындыг эмчилер болгаш фельдшерлер бистиң областа өскөөш эвес. Ындыгларның чижээнге РСФСР-ниң алдарлыг эмчилери В. Пузовту, Н. Радченкону, аныык эмчилер Д. Ондарны, Н. Сидыхты, Третьяковны база фельдшер Лиза Союну болгаш оон-даа өскелерни киирип болур.

Ылангыя Суг-Хөлде район эмнелгениниң эргелекчизи, ында кол эмчи эш Сизых чоннуң кадыын камгалаар херекте бодунуң бүгү-ле билиглерни, арга-дуржулгаын берип турар. Оон эргелекчилеп турар эмнелгениде аарыг кижилерни эмнээринге бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Ол, колхозтарның эмнелге салбырларынга улуг дузаны көргүзүп, ыракчоок черлерге болган бачым аарыгларга чалалгаларга ойталаашкын чокка барып турар. Ол ышкаш Таңды районнуң Алаак суурда көдээ эмнелге салбырының эргелекчизи Лиза Сою чоннуң мурнунга бедик хүлээлгезин ак-сеткилдии-биле күүседип турар. Ону кыжын-даа, чайын-даа ыракы одарларда мал кадарчыларынга, фермаларның саанчыларының, хову турлагларының ажыл-ишчилериниң ортузунга бо-ла көрүп болур.

Совет эмчилериң ажылы хүндүлүг болган харыысалгалыг. Олар боттарының патриотту ажыл-херектери-биле ажылчы чоннарның кадык камгалалының хераанга могаг-ышлаг чок бараалгаар хүлээлгелиглер. Ындыг болзажок бистиң областа чамдык эмчилериң болгаш фельдшерлериң талазынган боттарының бедик хүлээлгезин үттүп, ажыл херекте харыысалга чок чорукту болдурып турарының барымдаалары чок эвес дээрзин дөрту-биле чугаалаар херек.

Бо талазы-биле чамдык чижектерден көрөлиңер. Областың санитар-эпидемиологтуг станциязының бол эмчизи Козлов дедиңи багай ажылдан, ол албан черин шүүт удуртпайн турар. Чаа-Хөл районуң Ак-Туругда эмнелге салбырының эргелекчизи турган Бочегоров, Чөөн-Хемчиктин Ниймеде эмнелге салбырының эргелекчизи Харьков олар арагалап, аарыг кижилерге өөдек эвес каржы чоруктарны болдурып турарлар. Ол ышкаш база-ла Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Талага эмнелге салбырының эргелекчизи турган Санчай эмнерни аараан кижилерге улуг өргектерге садыг, үргүлүү арагалап, амыдыралга будалчак хүлеңгилерни кылган ажылынган. Ол-даа өскөөш, ажыт-амыдыралынга ындыг төлеп чок чоруктарны болдурбас болгаш чоннуга төлептиг бараалгаар ужурлуг.

Чамдык көдээ Советтериниң талазынган кадык камгалалының талазы-биле ажылчы чоннарның негелде хомудалдарын тоомчага албайн, эмнелге черлериниң ажылынче ханыып кирбес чүүлдер бар. Чижээ, үстүнде чугаалаанывыс Бочегоров биле Санчай оларның чоннуң негелдерин хандырбас, ажыла харыысалга чок чоруу Ак-Туругуң болгаш Баян-Таланың көдээ Советтериниг шагда-да болдынын турза-даа, ол дугайында дыка үр үеним иштинде шиитпирлиг хемчегерни албаанар. Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери чоннуң кадык камгалал талазы-биле негелдерингге кичээнгейлиг сагыш салып, өөдек көрүп, көдээ эмнелгелерниң ажылдакчыларының амыдырал чуртталгазынче кичээнгейин күштелдирери чугула.

Чамдык эмнелге ажылдакчыларының хөй-иштинниң амыдыралынга кошкак киржип, бодунуң албан хүлээлгезин ак-сеткилдиг эвес көөр чоруу—оларның ортузунда политиктиг кижизидилге ажылының ам-даа кошкак тургусканы-биле тайылбырлатынар дээрзин чоокта чаа болуп эрткен партия обкомунуң пленумунге демдеглээн. Ынчангаш партия, совет органнары оларның политиктиг кижизидилгезинин айтырыгларынче доктаамал сагыш салыр херек.

Чурттакчы чоннуң ортузунга культураны нептередириңге совет медицина ажылдакчыларының ролю канчаар-даа аажок улуг. Олар Совет Тыванын көдээзинде болуп турар улуг чаартылгаларга идепкейлиг киржин, дүүн чаа-ла өглерден бажыннарже көжүп кирген араттарның культурлуг амыдыралды тургузарынга улуг дузаны көргүзүп болурлар. Ол ышкаш эмнелге ажылдакчылары чоннуң мурнунга медицина талазы-биле болгаш өске-даа янзы-бүрү темаларга лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны доктаамал чорудар хүлээлгелиглер. Олар боттарының политиктиг болгаш туская эртеминиң талазы-биле билиглерин кызымаккайы-биле бедидер ужурлуглар.

Беш айлар эрткен соонда совет улус Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюн байырлап эрттирер. Тыванын медицина ажылдакчылары бүгү улус-биле кады ол алдарлыг байырлалды төлептиг белектер-биле үткүүр дээрзинге чигзиниг турбас.

Махачкала чүс чыл болган

МАХАЧКАЛА. (СЭТА). Тоолчургу чугаа-биле алырга, Каспийниң эринде, Бирги Пётриуң лагери турган деп турар черге үндезилээн Пётриуң шериг быжыглаанышкынын Петровск-Порт деп хоорай ышкынышкынныы-биле өзүп турганының үүгайын фото-документилер чугаалап турар. Дагестанга совет эрге-чагырга дээш демиселдин улуттуктуларының бирээзи, революцчу Малач Дахадаевтиң алын 1921 чылда Петровск-Порт хоорайга тывыскан. Оон соонда хоорайны Махачкала деп алап турар апарган.

Дагестан АССР-ниң пайыслалы Махачкала — республиканың үлетүр төвү. Махачкаланың далай өртээли Соңгу Кавказта дамчыдыгының улуг базазы болу берген. Оон судно турар черинде далай судноларынга чүктерни чыды өттүр чүдүрүп, дүжүрүп турар.

Хоорайда алаан каш улуг бүдүрүлгелер бар. Махачкаланың балык-консерва комбинадынга ажылдап кылган янзы-бүрү балык консервалары чуртун бүгү-ле черлериниче чүдүрүп чорудып турар. Судноларга бус-биле ажылдаар машиналарны ыны судно-механиктиг заводта кылып үндүрүп турар.

Ол хоорайда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Дагестанда салбыры, Марксизм-ленинизм институдунуң салбыры, көдээ ажыл-агыйының эртем-шинчилел институду турып турар. Эртеминиң албан черлериде эртемнерниң ийи чүс хире докторлары болган кандидаттары ажылдап турар, оларның хөй нуруузу түс черниң улустарының кижилери болуп турарлар.

Даг чурттугларга эртемче делгем орук ажыттынган. Дээди дерт өөредилге черлериде болгаш элээн каш техникумнарда Дагестанның улустарындан мун-мүн оолдар, кыстар өөренип турарлар.

Хоорайның шырайы сөөлгү чылдарда танытынмалы-биле өскерилген. Самандан кылган чыкнак тулугларның орнунда хөй квартиралардыг 3-4 каат бажыннар тургулап келген. Ам хоорайда чүс хире чаа тулуглар бар болуп турар. Областың партия школазының өөредилге бажыны, нефтичилериниң клубун, көдээ ажыл-агый институдунуң ийити чуртталга бажынын тулуп турар, чазак бажыныың болгаш хөй-хөй чуртталга бажыннарының тулугларын база эгелээн.

Н. С. Хрущев Кызыл туктуг Кронштадт шивээде

Суднолар доктаар шөлге хөй муң кижи киржикчилиг митинг

БРОНШТАДТ. (СЭТА). Майның 23-те Кызыл туктуг Кронштадтка СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары эш Н. С. Хрущев чораан.

Н. С. Хрущевтуң Кронштадтка чеде бергенин холбаштыр суднолар турар шөлге шивээнин ажылчы чоннарының болгаш далайжыларының хөй кижи киржикчилиг митингизи болган. Н. С. Хрущев, СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Ф. Р. Козлов, Ленинградтың партия болгаш совет организацияларының улуг-тукчулары, Кронштадтың командылалының төлөөлекчилери, хоорайның алдар-суралгыг кижилери индирге үүгүлеп келгеннер, чыыганнар оларны чыыы-биле утаанар.

Митинг ажыттынган. Бышкы өрдүзү шивээнин дирижиленгеннинге, революцияның шивээзи Кронштадтың суднолар турар шөлүнде болуп турар-дыр,— деп ол чугаалаан. Бо шөл хейну керген, бо шөл төөгүлүг болгуушкуннарның дират херечилер. Революцияга Кронштадтың киржиринин чугула айтыырыгларын бо шөлге чангыс удаа эвес шиитпирлеп турганын бистин хоорайывыстың хоочун чурттакчызы мен эки билир мен. Октябрьның үүгүндүрбас хүннериниде Кышкы өрдүзү итургизарынче, бистин совет Төрөөн чуртувусту камгалаар дээш хамаатты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынарының фронтуларынче ажылчыннар болгаш далай шеригжилерге мөртаа чоруп турганнар.

Революстуг Кронштадтың ажылчыннары болган далайжылары Улуг Ленинни, Коммунистиг партияны кезеде эдерип чоруп турганнар. Кронштадчылар партияның идеелдиг челенгижи болуп турган, бөгүн Комитедивиске ынчалдыр ханчыдын берип көрүнер, Никита Сергеевич.

Хоочун ажылчының ол сесторин митингинин киржикчилери дидиттиг алыш часкаашкынныры-биле ужурашканнар.

Кызыл туктуг Кронштадтың далай шеригжилери төрөөн Коммунистиг партиянының дужалын күүседиринге кезеде белеп деп, дайынчы болган политиктиг белеткелдин кончуг эки өөреникчизи бирги чертенің старшиназы Ю. И. Цветков Кронштадтың далайжыларының мурнунда чугаалаан.

Оон соонда аныык кронштадтчыларының мурнунда комсомолчу инженер Т. М. Белова чүве чугаалаан.

— Бүр черлерни шиитээдип алырынче болган чаа хоорайларның база заводтарының тудугларынче хөй-хөй чүс комсомолчулар болгаш аныктар чорутканнар,— деп ол чугаалаан. Бистиң аныык холдарывыс болган ийи чуртеннерниң ам база сатын негелдиг кижилер чаа-даа даалгазын бис чангыс кижи дег күүседир бис.

Оон соонда митингге Ленинградтың тилгинин киржикчилери дидиттиг алыш часкаашкынныры-биле ужурашканнар.

Кызыл туктуг Кронштадтың далай шеригжилери төрөөн Коммунистиг партиянының дужалын күүседиринге кезеде белеп деп, дайынчы болган политиктиг белеткелдин кончуг эки өөреникчизи бирги чертенің старшиназы Ю. И. Цветков Кронштадтың далайжыларының мурнунда чугаалаан.

Оон соонда аныык кронштадтчыларының мурнунда комсомолчу инженер Т. М. Белова чүве чугаалаан.

— Бүр черлерни шиитээдип алырынче болган чаа хоорайларның база заводтарының тудугларынче хөй-хөй чүс комсомолчулар болгаш аныктар чорутканнар,— деп ол чугаалаан. Бистиң аныык холдарывыс болган ийи чуртеннерниң ам база сатын негелдиг кандыг-даа даалгазын бис чангыс кижи дег күүседир бис.

Оон соонда митингге Ленинградтың киржикчилери Совет Эвилелиниң Маадыры ийги чертенің капитаны А. И. Афанасьев чүве чугаалаан. Кронштадтың далайжылары кажан-даа, чүүдүн дугайында дайынчы белеп турар доозин партиянның Төп Комитединиг болган чаазакка илеткеп бөөрин эш Н. С. Хрущевтан ол дилээн, чыыганнар орта иштин-биле адын часкаан чүүлдүүгүнгеннер.

Кронштадтың далайжыларының даскаанын бөөгүлер болук матростар биска, ол Хрущевтуң Кронштадтка чеде бергенинин дугайында турасталап кылыр, шериг корабліниң матростар боттары кылган дозеилел-хевирин эш Хрущевка белекке бергеннер. Митингге эш Н. С. Хрущев чүве чугаалаан, оон чугаалын дидиттиг алыш часкаашкынныры-биле үргүлүү киргин турган.

Митинг доозулган. Оон киржикчилер улуг ходуруулукун-биле партиянның гимнизи «Интернационалды» ырлап күүсеткеннер.

БИСТИҢ ОБЛАСТА

★ ★ ★

Областың МТС-териниде трактор ажылдарының чоруп турарының дугайында медээ

(1957 чылдың май 20-де)

МТС-тер	Трактор ажылдарын күүседип турарының хуузу
Суг-Хөл	41,9
Чадаана	26,6
Шагаан-Арыг	24,1
Сарыг-Сеп	22,9
Бии-Хем	22,9
Тес-Хем	22,8
Кызыл-Мажалык	21,8
Балгазын	21,7
Бай-Тайга	20,9
Чаа-Хөл	20,5
Бай-Хаак	17,2

Электри кыргылда агрегаттары

Электри кыргылда агрегаттарын ажылдаар колхозтарынче чорударының мурнунда МТС-тен тургускан комиссия ынамчалыг өөргеш, септелге талазы-биле чамдык четпестерни илередип, ону ол-ла дераан эле кылдырган.

Бүрүнеге дүк дужаар талазы-биле бодунга алган бедиткен хүлээлгелерин төлептиг күүседир соруг-биле Чадаана МТС-тиң дирекциязы дүк кыргыдазының үезинде колхозтарга ажылдаар РСА-12 деп электри кыргылда агрегаттарын ол машиналарга ажылдап шыдаар мергежилдиг механизаторларга быжыглаан.

Ам соругга быза, электри кыргылда агрегаттарын бедик бүдүрүкчүлүг ажылдары, дүктү чидириг чок кыргып алырын хандырары болур.

С. ИКОННИКОВ.
Чөөн-Хемчик.

Бүдүрүлге онаалдазын 105 хуу күүседткен

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң хову ажылдарын МТС-тиң сураглыг механизатору Чылбак баштаан трактор бригадазы чыл бүрүле күүседип турар.

Колхоз бо чылын артельдиң ховуларынга ажылдап чаңчыккан механизатор Чылбактың бригадазының чедип келирин четтикпейн манап турган. Механизаторларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарышкан бүгү байдалды колхоз баштаар чери хову турлаанга баш бурунгаар кылып белеткээн. Хову турлаанга хана солунылары, агитхуудустар үргүлүү үнүп, солун номчулгалары база беседалар-даа үзүктел чокка чоруттунуп турган.

Трактор бригадазынга быжыглаан тракторлар болгаш өске-даа кожулда машиналары эки септелгелиг келген. Ол ышкаш бригадир эш Чылбак механизаторларның күш-ажылын эки организастап, оон бүдүрүкчүлүг чоруун ханыырган. Оон түннелиде трактор бригадазы часкы хову ажылының талазы-биле болунуң бүдүрүлге онаалдазын 105 хуу күүседткен. Тодаргайлаарга: трактор бригадазы 1350 гектар тараа культураларын чажып тырыр планныг турган, 1417 гектарны чажып тарып, часкы тарылганы бедик агротехниктиг деннелге, кыска хуусаада доозкан.

Бригаданың механизаторларындан ДТ-54 деп трактордa ажылдап турар тракторист Б. Бижээней часкы тарылгага күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн көргүзүп, механизаторларының мурнакчызы болган. Ол үш сеялка кожуп алган, ээлчег нормазын 150—225 хуу күүседип, часкы тарылганың сезонунда 771 гектар черге тараа культураларын чаштырган.

Трактор бригадазы ам чайгы чер аңдарылгазын, картофель, кукуруза база могаалар тарылгазын челиишкиниг чоруп турар.

И. МААДЫР-ООЛ.

Хундулел самбыразы

Часкы хову ажылдарынга чедип алган чедиишкиннери дээш СЭКП Бии-Хем райкомунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсекомунуң киирип келгенин өзүгаар мөөн аңаанда мурнакчыларны областың Хундулел самбыразынга киирери болза:

Ленин аттыг колхоз (колхоз даргазы Мучаев, парторганизация секретары Береговой, колхозтуң агроному Бунаев) тараа культураларының тарылгазын беш ажыл хүнүнде доозкан.

Н. И. Овчаров, «Кызыл тараачын» колхозта сеяльщик. Эалчег нормазын 200 хуу күүседип турар.

С. Шаравин, «Кызыл тараачын» колхозтуң кывар чүүл сөөртүкчүзү. Тракторларны кывар чүүл-биле үзүктелиишкин чокка хандырып турар.

А. П. Юсков, Бии-Хем МТС-тиң трактористи. Эалчег нормазын 140—150 хуу күүседип турар.

А. Н. Гладышев, тракторист. Эалчег нормалын үргүлүү 140—160 хуу күүседип турар.

И. А. Корчагин, «Искра», колхозтуң үрезин сөөртүкчүзү. Бодунуң ажылдап турар трактор агрегадын үрезин-биле үзүктелиишкин чокка хандырып турар.

А. И. Морозов, «Искра» колхозта сеяльщик. Эалчег нормазын 140 хуу чедир күүседип турар.

И. А. Цепелев, Ленин аттыг колхозтуң хову бригадазының бригадири. 1670 гектар шөлге тараа культураларын 4—5 ажыл хүнүнде чажып доозкан.

Хову ажылының мурнакчызы

Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң № 1 хову бригадазының кежигүнү Бүжүтет Шыырап 1948 чылда колхозка киргеннинде эгелээн сес чыл дургузунда хову ажылында үзүктел чок ажылдап турар.

Б. Шыырап чер суттарар, бригадага кывар, чаар чүүл база оттуулар ыыш, суг сөөртүү ажылдарны күүседип, кандыг-даа даалганы ажыл-херек кырынга төлептиг боттандырарындан чажан дивейн кызымаккай чоруун көргүзүп турар.

Б. Шыыраптың сагыша-чуруму, ажыл-ишчи чоруун колхозчулар мактап турар. Колхоз баштаар чер өртектиг чүүлдер-биле ону каш удаа шаңнаан.

Х. КАРА-ООЛ.

Хой кыргылдазы эгелээн

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Эрзин районнуң «Кызыл сылыс» колхозунда хой кыргылдазы май 16-да эгелээн. Булуң-Бажы суурда 600 хой кирер кажаны белеткээн. Хой кыргыырынга таарымчалыг сылыр узуну 17 метр столду база турускан. Баштайгы ийи хүнде 244 хойдан 454 кг дүктү кыргын алган.

Кыргыкчылар Шулуу, Кунлуу, Оман-Мерти олар хүнде 30 хойну кыргып турар. Хой кыргылдазы массалыг-биле чоруп турар.

Почта тарадылгазы

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң район төвү-биле аразынга почта дажылгазы эрткен чылларда багай организастатынган турган. 1957 чылда колхозка солун чагылдазы организастыг эрткен.

Бижидикчилериниң негелдезин өзүгаар көдээ Совет, колхоз баштаар чери мурнакчы комсомолчуларның бирээзи Х. Байыр-Белекти почтачыга томуйлаан. Байыр-Белек почтачы хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип, почтаны район төвүнден неделяда 3 катан барып ап, солуныларны, чагаалаларны ээлериниге озалдатпайн чедирип берип турар.

Ол чүгле почтачы хүлээлгезин эки күүседип турар эвес, колхозта хөй-иштиниң ажылларынга өн идепкейлиг киржин турар. Аныктарының район фестивалынга оон удуртканы бот-тывынгыр уран-чүүл белгүүнүң киржикчилери эки көргүзүүлүг боттаны-биле өртектиг чүүлдер-биле болгаш ВЛКСМ райкомунуң Хундулел бижин-биле шаңнаткылаан.

М. ИМАЖАП.

Хүлээлгезин күүседип турар

Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозунуң малчыныры малдың чаш төлүүнүн ажаалгазын күштелдирип турган өзүлдезин экижидер дээш алган хүлээлгелерни күүседип турарлар.

Бызаа ажаакчызы А. Чурагашова март айның эгезинде 40 баш чаш бызаалар хүлээп алган. Апрель бирге чедир бызааларының ийити дириг деңзизи 808 кг ийикпе, азы бир бызаанын деңзизи 20,2 кг болган. Ол ышкаш А. Агапованың 33 баш бызааларының ийити деңзизи 448 кг болган, а хүнде бызаа бүргүзүлген 652 грамм өзүлдени алган.

М. ШУЛУУ.

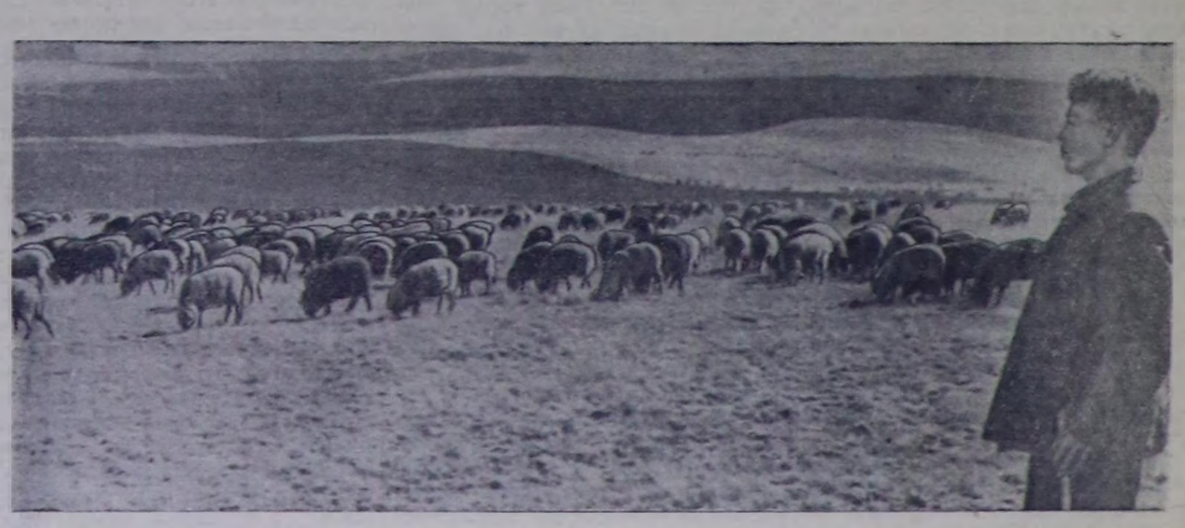

«УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу Түлүш Соктаа 1946 чылдан бээр куруненик малын ак-сеткилдиг малдап келгеш. Эрткен кыжын Түлүш Соктаа бодунуң эжи Дадар-оол биле кады совхозтуң бир харлыг хураганнарын малдап кыштаанар. Оон коданында 1064 баш хураганнары кыштап кур менди чыл ашкан. Малдап турар хураганнарының бир баш бүрүзүнден-не 2 кг-дан эвээш эвес дүктү кыргын алтырын хойжулар хүлээнип турар.

Чурукта: Түлүш Соктааның хойларын одарладып чоруурун.

СЭКП-НИҢ ТЫВА ОБКОМУНУҢ IV ПЛЕНУМУ

СЭКП Тыва обкомунуң IV пленуму болган. «ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII сессиязының ажылының түннелериниң дугайында» СЭКП обкомунуң секретары эш **Тованың** болган «Интеллигенция ортузунга политиктиг ажылдың байдалынын болган ону акжидер хемчегларинин дугайында» СЭКП обкомунуң секретары эш **Ортун-оолдун** илеткелдерин, ол ышкаш организастыг айтырыгны пленумга дыннап, чугаалашкан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII сессиязының ажылының түннелерин анализтевиссаан, эш Тока сессия бистин чүртүвүстүн амыдыралынын эң чугула айтырыгларынын бирээзи — үлетпүрү болган тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжыдар дугайында айтырыгны көрген болган Хоойлуну хүлээп алган деп чугаалаан. Алдыгы болган амгы сессиялардың аразындагы үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүлээп алган Чарыктарын VII сессия база бадылаан, атомнуг болган водородтуг чепсекти шенээрин сонгаарладыышкын чокка болган чер болганда сессиялар дугайында айтырыгны талазы-биле Совет чазактың политиказын болган практиктиг хемчегларин чүүлдүгүнүн көрген, база атомнуг болган водородтуг бомбаларның шенелде чаңыдырыгларын дораан сокулдар дугайында АКШ-тың конгрезинге болган Великобританың парламентизинге кыйгырыг чорутукан.

Үлетпүрү болган тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжыдар дугайында айтырыгны баштай бүгү улус чугаалажып көөр кылдыр киргген. Бүдүрүлгелерге, тудугларга болган организацияларга 514 мун хуралдарны чорутукан, ол хуралдарга 2300 мун ажыг кижи практиктиг сүмелерин болган саналдарын киргген. Бистин областа 765 хуралдарны эрттирген. Ол хуралдарга ийи чартык мун чыгам ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдавчылар, партия, совет ажылдакчылары чүве чугаалап, улус ажыл-агыйын удуртуун акжидер талазы-биле хой-хой үнелиг саналдарын киргеннер.

Бүгүне айтырының бүгү улустун чугаалажып көргенин удуртулганын коллективтиг болурунуң болган улус-биле партияның чарылбас харызалыг болурунуң ленинчи принципин амыдырала боттандырганының тодаргай чижээ болуп турар. Бистин партиивис улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының хевирлерин болган аргаларын кажан-даа өскеримге чок болган чангыс черге турар чүве кылдыр көрүп көрбээн. Чүүлдүн экономиктиг хөгжүдүлгезинин үе-чада бүрүзүнде-ле олар боттарының онзагай байдалдарыг болуп келген. Бүдүрүкчү күштерниң хөгжүдүлгезинде ССРЭ-ниң экономиказының өзүл-дезинге делгем арганы харын ол чорук хандырган.

Бистин чүртүвүстүн улус ажыл-агыйы ышкаш ындыг улуг ажыл-агыйны министерстволардан тодаргай болган оперативтиг удуртуру улам-на берге болуп бар чыдар деп чүвени практика көргүзүп турар. Ынчангаш, бистин экономикавыста бар курлавырларны долу хемчеңгелинге ажыглаар база улус ажыл-агыйының бүгү адырларын, хамыктын мурнунда аар индустрияны улам ынай күчүлүг көдүрүп хандырар төлөөде үлетпүрү болган тудугну удуртуунуң кол үгланышкының бүдүрүлгелерже болган тудугларже чоок кылдыр шилчидери эргежок чугула. Адырлар аймының министерстволарын болган ведомстволарын дамчыштыр эргелеп башкарарындан девискээр демдээн ёзугаар тургустунган эргелеп башкарылгаже шилчиривиин эргежок чугулазының үеэн бистин чүртүвүста келген. Ындыг чаа эргелеп башкарылганың организастыг хевири болза амгы-амгы экономиктиг административтиг районнарның улус ажыл-агыйының Чөвүлелдери болуп турар.

Ам ол айтырыг талазы-биле Хоойлу хүлээп алдынганда эде тургузулганы организастыг эттирер болган ону июль 1-ден орайтатпайн доозар сорулга бистеривиз мурнувуста турып турар деп илеткелчи чугаалаан. Сессияның айтышкынарынга дүүштүр Тыва автономнуг областа туска экономиктиг районну тургустыг болган оон бүгү үлетпүрү, транспортун болган тудуун, оон иштинде овилелдин болган өвилел-республиканы ужур-дужалыг үлетпүрүг облкүүскомга чагыртыр кылдыр шинтпирлээн. Ол чорук оларны хөгжүдүрүнүн айтырыгларын түс черинин партия болган совет органнары боттары шинтпирлээр арганы берип турар. А ол чорук колдуунда-да эрге-чагырганын чер-чер органнарының инициативазындан болган шиңгенгириилеп, оларын бүдүрүлгеже үгаалгыр удуртур арга мергежилиниден хамаарлыр. Оон-биле холбаштыр илеткелчи дог экспедициязының удуртукчуларының шиңгенгир өвес чоруун, бүдүргүкчү күштерин хөгжүдүрүнге геологтарның кошкак киржип турарын чоптуг-биле шүүмжүлеп, экспедицияның коллективи геолог-шинчилел ажылларының шынарын өскүзүлер, 1957 чылды бодунуң ажыл чорудулгазынга эргелелиг чыл кылыр дээрзинге идегелин илергейлээн.

Үлетпүрү, транспорту болган тудугну эргелеп башкарар талазы-биле бүгү эргелүүлгелерин ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунга дамчыдып баары-биле холбаштыр СЭКП обкомунуң бюрозу болган облкүүском улус ажыл-агыйының ол адырларын эргелеп башкарарының структуразын болган штаттарын ажылдап кылган, ынчангаш оларны бадылаарының дугайын СЭКП ТБ-ган болган РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дилээн. Облкүүскомунуң чаныгга адырлар аймының беш өргелелдерин тургузарын шинтпирлээн. Ол өргелелдериниң структуразын илеткелчи тодаргай чугаалап, оларның сорулгаларының болган өрге-хүлээлгелериниң дугайын демдеглеп, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарынга облкүүскомунуң ролю белиири-биле холбаштыр анаа областың план комиссиязының ролю база бедиир апаарын айытган.

Эш Тока илеткелиниң түннелинде дөрт айларның дургузунда областың бүдүрүлгелериниң ажылының түннелерин анализтеп, хожудан турар коллективтерни шүүмчүлеп, Улуг Октябрьның дөртен чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле, профэвилел, масса-политиктиг болган кижизиилге ажылын акжидер талазы-биле тодаргай сорулгаларны салган.

Илеткел соонда санал беришкиннери калбарган. Үлетпүрү болган тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжыдар талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII сессиязының хүлээп алган Хоойлуну, санал бергеннер изин-биле чүүлдүгүнүн, улус ажыл-агыйын удуртуун өде тургузары-биле холбаштыр турып турар сорулгаларның дугайын, үлетпүрүн, тудугун болган транспорттун ажылын улам ынай акжидер, Улуг Октябрьның дөртен чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш бүдүрүлге коллективтериниң шинтпирлиг чорудуун дугайын чугаалаанар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң шинтпирибиле холбаштыр үлетпүрүү, транспорту болган тудугну эргелеп башкарарын области өде тургузар талазы-биле СЭКП обкомунуң айытган хемчегларинге областың чүрт үлетпүрүнүн начальниги эш **Кошкаров** бүрүү-биле чөпшээрешкен болган оларны оперативтиг удуртуун акжидер дугайында айтырыгны тургускан. Кандыг-бир материалдар-биле бүдүрүлгелерни хандырар дугайында айтырыгны дүрген шинтпирлээр чорук тергин чугула. Ынчаарга чамдык удуртукчуларның шиңгенгир өвес чоруунуң харазы-биле ол ажыл хонук-хонуу-биле, а оон түрүк ай-айы-биле уламыга бээр чүүлдер бар.

—Түс-түс бүдүрүлгелерни ажыл-агыйжы удуртуун акжидер дугайында айтырыгларны тодаргай шинтпирлээри онза чугула деп оратор чугаалаан.— Бүдүрүлгени билбес кижилер ону удурту берген турары ховар өвес. Ол чорук практиктиг ажыл-хөрекке багай саңдарлыг болуп турар. Ам хожуланган бүдүрүлгелериниң бирээзи Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинады болуп турар, оон чылдагааны ону багай ажылдакчылар удуртуп турганы болур. Удуртур кадрларны ынчаар багай шийт ап турарының бүрүүзү хамаарышкан черлериниң партия болган совет органнарына, областың чүрт үлетпүрүнге онаажыр апаар.

Чамдык ажыл-агыйжылар күрүне онаалгаларын, ылангыя шынар көргүзүлгелериниң болган ассортимент талазы-биле күүседирин харыысалга чок көрүп турар. Сарыг-Септин үлетпүр комбинады дөрт айларның дургузунда ниити продукция үндүрер талазы-биле бүдүрүлге планын барык 30 хуу ажыр күүсеткен. Ынчалзажок ону колдуунда-да далган дээрбеден турган чедип алган, кылыгларны, ассортиментизин күүсетпээн.

Областың чүрт үлетпүрүнүн ажылында четпестерни эш **Кошкаров** миннип чугаалаан.

Областың статистика эргелелиниң начальниги эш **Беремн** «Үлетпүрү болган тудугну эргелеп башкарар чорукту улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» Хоойлуну хүлээп алганы улус ажыл-агыйын удуртурда демократтыг централизиниң ленинчи принципин амыдырала чайгылын чок боттандырганының түннели болуп турар деп медеглээн. Ол Хоойлу планнаашкын болган статистика организарының ролюн үндезинин-биле бедиип турар. Ындыг болганда ажылын хемчээли улгадып турар, оон-биле холбаштыр кадрларны немей өстүрери негетинин турарлыр.

Даг экспедициязының ажылының дугайын оон начальниги эш **Пахомов** чугаалаан. Геологтарның коллективи шинчилел ажылдарын кошкак чорудуп, күзенчиг түннелдерни бербейн турарының дугайында шүүмчүлелди ол шын деп билирген. Даг экспедициязының ажыл-чорудулгазын акжидер талазы-биле чамдык хемчегларни бо чылын ап чорутукан: шинчилел белүктериниң саны көвүдээн, шинчилел девискээри калбарган болган шинчилел чорударының хуусаазы үскан.

Оон-биле холбаштыр ажыга шаптык калып турар четпестерниң дугайын, экспедицияның бүдүрүлге базазын машиналарга хереглээр немелде кезектер-биле болган янзы-бүрү материалдар-биле четпес хандырып турарының дугайын эш Пахомов чугаалаан. Оон-биле холбаштыр өбүүскомунуң даргазының орааларчызы эш Тарасов экспедицияның негелдерин чамыкта доозча чок көрүп турар дээш ону ол шүүмчүлээн.

Областың калык камгалал киллизи геолог-шинчилел белүктериниге медицина хандырылгазын акжидериниң, олче мергежилиг эмчилерни тускайлап бээриниң, а культура эргелеп киноларны докталмал көргүзүрүнүн болган даг-жыларның ортузунга культура-чырыдыышкын ажылын сегидер дугайында айтырыгны эш Пахомов тургускан.

Партияның Улуг-Хем райкомунуң секретары эш **Грязобоев** районнуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII сессиязының шинтпирлерин сеткил ханыышкын-биле чүүлдүгүнүн, улус ажыл-агыйын удуртуун өде тургузарын шинтпирлээн. Ол эргелелдериниң структуразын илеткелчи тодаргай чугаалап, оларның сорулгаларының болган өрге-хүлээлгелериниң дугайын демдеглеп, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарынга облкүүскомунуң ролю белиири-биле холбаштыр анаа областың план комиссиязының ролю база бедиир апаарын айытган.

Эш Тока илеткелиниң түннелинде дөрт айларның дургузунда областың бүдүрүлгелериниң ажылының түннелерин анализтеп, хожудан турар коллективтерни шүүмчүлеп, Улуг Октябрьның дөртен чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле, профэвилел, масса-политиктиг болган кижизиилге ажылын акжидер талазы-биле тодаргай сорулгаларны салган.

Илеткел соонда санал беришкиннери калбарган. Үлетпүрү болган тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжыдар дугайында айтырыгны өде тургузар талазы-биле СЭКП обкомунуң айытган хемчегларинге областың чүрт үлетпүрүнүн начальниги эш **Кошкаров** бүрүү-биле чөпшээрешкен болган оларны оперативтиг удуртуун акжидер дугайында айтырыгны тургускан. Кандыг-бир материалдар-биле бүдүрүлгелерни хандырар дугайында айтырыгны дүрген шинтпирлээр чорук тергин чугула. Ынчаарга чамдык удуртукчуларның шиңгенгир өвес чоруунуң харазы-биле ол ажыл хонук-хонуу-биле, а оон түрүк ай-айы-биле уламыга бээр чүүлдер бар.

—Түс-түс бүдүрүлгелерни ажыл-агыйжы удуртуун акжидер дугайында айтырыгларны тодаргай шинтпирлээри онза чугула деп оратор чугаалаан.— Бүдүрүлгени билбес кижилер ону удурту берген турары ховар өвес. Ол чорук практиктиг ажыл-хөрекке багай саңдарлыг болуп турар. Ам хожуланган бүдүрүлгелериниң бирээзи Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинады болуп турар, оон чылдагааны ону багай ажылдакчылар удуртуп турганы болур. Удуртур кадрларны ынчаар багай шийт ап турарының бүрүүзү хамаарышкан черлериниң партия болган совет органнарына, областың чүрт үлетпүрүнге онаажыр апаар.

Чамдык ажыл-агыйжылар күрүне онаалгаларын, ылангыя шынар көргүзүлгериниң болган ассортимент талазы-биле күүседирин харыысалга чок көрүп турар. Сарыг-Септин үлетпүр комбинады дөрт айларның дургузунда ниити продукция үндүрер талазы-биле бүдүрүлге планын барык 30 хуу ажыр күүсеткен. Ынчалзажок ону колдуунда-да далган дээрбеден турган чедип алган, кылыгларны, ассортиментизин күүсетпээн.

Областың чүрт үлетпүрүнүн ажылында четпестерни эш **Кошкаров** миннип чугаалаан.

Областың статистика эргелелиниң начальниги эш **Беремн** «Үлетпүрү болган тудугну эргелеп башкарар чорукту улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» Хоойлуну хүлээп алганы улус ажыл-агыйын удуртурда демократтыг централизиниң ленинчи принципин амыдырала чайгылын чок боттандырганының түннели болуп турар деп медеглээн. Ол Хоойлу планнаашкын болган статистика организарының ролюн үндезинин-биле бедиип турар. Ындыг болганда ажылын хемчээли улгадып турар, оон-биле холбаштыр кадрларны немей өстүрери негетинин турарлыр.

Даг экспедициязының ажылының дугайын оон начальниги эш **Пахомов** чугаалаан. Геологтарның коллективи шинчилел ажылдарын кошкак чорудуп, күзенчиг түннелдерни бербейн турарының дугайында шүүмчүлелди ол шын деп билирген. Даг экспедициязының ажыл-чорудулгазын акжидер талазы-биле чамдык хемчегларни бо чылын ап чорутукан: шинчилел белүктериниң саны көвүдээн, шинчилел девискээри калбарган болган шинчилел чорударының хуусаазы үскан.

Оон-биле холбаштыр ажыга шаптык калып турар четпестерниң дугайын, экспедицияның бүдүрүлге базазын машиналарга хереглээр немелде кезектер-биле болган янзы-бүрү материалдар-биле четпес хандырып турарының дугайын эш Пахомов чугаалаан. Оон-биле холбаштыр өбүүскомунуң даргазының орааларчызы эш Тарасов экспедицияның негелдерин чамыкта доозча чок көрүп турар дээш ону ол шүүмчүлээн.

Областың калык камгалал киллизи геолог-шинчилел белүктериниге медицина хандырылгазын акжидериниң, олче мергежилиг эмчилерни тускайлап бээриниң, а культура эргелеп киноларны докталмал көргүзүрүнүн болган даг-жыларның ортузунга культура-чырыдыышкын ажылын сегидер дугайында айтырыгны эш Пахомов тургускан.

Партияның Улуг-Хем райкомунуң секретары эш **Грязобоев** районнуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII сессиязының шинтпирлерин сеткил ханыышкын-биле чүүлдүгүнүн, улус ажыл-агыйын удуртуун өде тургузарын шинтпирлээн. Ол эргелелдериниң структуразын илеткелчи тодаргай чугаалап, оларның сорулгаларының болган өрге-хүлээлгелериниң дугайын демдеглеп, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарынга облкүүскомунуң ролю белиири-биле холбаштыр анаа областың план комиссиязының ролю база бедиир апаарын айытган.

Эш Тока илеткелиниң түннелинде дөрт айларның дургузунда областың бүдүрүлгелериниң ажылының түннелерин анализтеп, хожудан турар коллективтерни шүүмчүлеп, Улуг Октябрьның дөртен чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле, профэвилел, масса-политиктиг болган кижизиилге ажылын акжидер талазы-биле тодаргай сорулгаларны салган.

Илеткел соонда санал беришкиннери калбарган. Үлетпүрү болган тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжыдар талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII сессиязының хүлээп алган Хоойлуну, санал бергеннер изин

Улуг Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур

ТЫВА УЛУСТУҢ НАЦИОНАЛ ХЕВИРЛИГ, СОЦИАЛИСТИГ УТКА—ШЫНАРЛЫГ КУЛЬТУРАЗЫ ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРАР

ССРЭ-де чурттап турар бүгү националдарның политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүлдезинге, оларның күрүне талазы-биле бот-эргезин бадыткап тургузарынга болгаш социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культуразының чечектелиишкининге Октябрьның социалистиг революциязы эң-не калбак делгемни ажыдып берген. Улустарның шаандажы башкаланчак болгаш көржүр хөөн чок чоруктарының орнунга ам оларның улуг найыралы, чаңгыс эптиг чоруу болгаш кайы-кайызынга дузалажылгазы бар апарган. Ленинчи национал политика—бүгү улустарның болгаш нацияларның деңгэргезинин, найыралының болгаш акы-дүмалышкы чоруунуң политиказы тиилеп үнген.

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнуң байырлалынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның Доктаалындан).

Культурага улуг эргилде

Революция мурнунда чурт иштинин феодалдарының болгаш даштыкы колонизаторларның ийи дапкыр дарлалынга бектеткен араттың салым-чолу човуланныг-даа, аар-берге-даа чораан. Ынчалаажок бистиң улус хостуг чуртталганы, национал хамаарышпас чоруктуу, аас-кежиин черде чаалап алыр үе келир дээрзинге бүзүреп, ону демиселдиң шуурганын өттүр көрүп чораан.

Тыва херээженнериң салым-чолу оон-даа дора чораан. Олар тываның бүгү чурттакчыларының чартык кезии хире болза-даа бижик билбес турган. Ынчан херээженнер «херээ чоктар» диртип, кочуладып чорааннар.

Хосталганың, аас-кежиктиг амыдыралдың дугайында тыва улустуң күзеп чораан күзели үгле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда улуг орус улустуң акы-дүмалышкы дузаламчызының ачызы-биле боттанган. 1921 чылда Тывага национал хосталгалыг революция өскээш феодалдарның эрге-чагыргазын дүжүр октаан болгаш чон эрге-чагырганы боттарының холунга алган. Оон соонда чоннуң амыдыралынга аас-кежиктиг чырык чаагай үе эгелээн.

1930 чылда совет эртемденнерниң дузазы-биле тыва бижикти чогаатган. Ол болза, культура талазы-биле улуг революция болур. Оон соонда улустуң культурлуг хөгжүлдези улам-на бурунгаарлап, школаларның четкилери калбарып эгелээн. Ылангыя 1944 чылда ССРЭ-нин улустарының найыралдыг өг-бүлезинге тыва улустуң киргениниң соонда улус өредилгези калбак сайзыралды алган.

Маңаа мындыг чижектен көрээлиннер: 1929 чылдар үезинде Тывага үгле 150 өренникчилерлиг 3 эге школа турган, а 1944 чылда 8400 өренникчилерлиг 100 ажыг эге болгаш чеди чылдың школалары бар анарган болза, ам области эге, чеди чыл база ортумак школалар 151 четкен, ында 31 мың ажыг школачылар өренип, нитизи-биле улус өредилгезиниң органнарында 2656 башкылар ажылдап турарлар. Ол ышкаш ам бисте ортумак тускай эртемниң өредилге черлери: башкы, эмнелге училищелери, көдээ ажыл-агый техникуму, садыг-кооператив школазы болгаш өске-даа янзы-бүрү өредилге черлери бар болу берген. Эрткен өредилге чылындан эгелээш дээди өредилге чери—педагогика институду Бызыда ажыттынган.

Мен бистиң кижилеривис канчаар өренип, өзүп турарының дугайын бичии чугаалаксаан мен. Бо талазы-биле бодумнуң болгаш мээң калы өренип чораан эштеримниң дугайында чижекти көргүзейн. Мен бөдүүн ядыы араттың үруу мен. Баштай бичиимде ыракты Тожуга эге школаны доскаш, оон Кызылдың № 2 ортумак школазынга өренип чордум. Оон соонда Ленинградка дээди эртемни чедип алгаш, ам мурнунда өренип турганым школада башкылап турар мен. Хөй-хөй тыва аныяктар база-ла шак ындыг орукту эрткеннер.

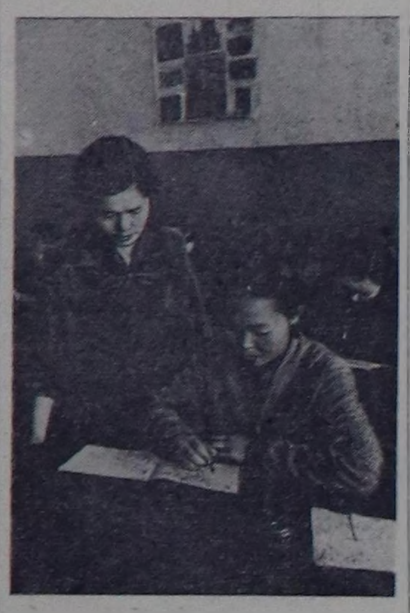

Чурукта: Башкы З. Арагачи бодунуң клазында.

Бистиң школаның кижизиткеннериниң хөй-хөйү ам башкылар, эмчилер, эртем ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, чогаалчылар, артистер, юристер болу бергеннер. Оларның чижээнге. А. Балзан, Ю. Аранчин (эртем ажылдакчылары) Оргу, Бүдаа, Салзынмаа, Б. Ондар (башкылар) Ш. Куулар (юрист), Ю. Кюнзегеш, С. Сюрюн-оол (чогаалчылар) болгаш оон-даа өскелер кирер.

Ам Тываның суурлары болгаш хоорайлары школаларның, культура албан-черлериниң калбак четкилери-биле шыптынган. Ол болза, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың аныяк Тыва областың дугайында сагыш салыышкынының илерээшкини болур.

Башкы З. АРАГАЧИ.

Москва театрларының сценаларынга

Чоокта чаа болган областың кооперация ажылдакчыларының болгаш хуучу кежигүннериниң бирги область уран-чүүл көрүлдезинге шылгаразын сес кижилерни Москвага болган Бүгү-россий көрүлдезинче чоруткан. Оларның-биле кады бистиң улуг Төрээн чуртувустуң найыслалы Москвага барып, бодумнуң бөдүүн номеримни көргүзер улуг аас-кежиктиг болган мен.

Демир орук дүн-хүн чок хап орган. Сибирьнин калбак-делгеми артыыска чыдып калган. Удаваанда Москвага чеде бердивис. Найыслал бодунуң кайгамчык үүлдерин бистиң мурнувуска харам чокка чадып берген. Моон мурнунда үгле улустан дамчыыр дыннап, номнардан, журналдардан номчуп чораанымы Кремль, Кызыл-Шөлдү, Мавзолейни баштай көрүп кааш дыка магадаан мен...

Кооперация ажылдакчыларының болгаш хуучу кежигүннериниң Бүгү-россий көрүлдези Москвага Совет Армияның төп театрынга эгелээн. Ол кежээ арай девидексеп-даа, өөрүп-даа турган мен. Ол билдингир. Төрээн чуртувустуң найыслалы—Москвага кээп, сценага үнери чугаалааргала белен боордан өске херек кырында дыка-ла сүртенчиг боор үве чорду. Оон-биле кады Москвага кээп оюн көргүзери улуг аас-кежик, улуг өөрүшкү-ле болгай.

Ынчан бис бисти улуг өөрүшкү-биле уткуп алган көрүкчүлерге 7 номерлерни көргүзүп, көрүкчүлериниң улуг деткимчезин болгаш үнелелин алган бис. Көрүлде ийи чартык хүн үргүлчүлээн. Көрүлде төнген соонда түннел концертке кирер номерлерни чарлаан. Ынчан база-ла чүректеривис тикинейнип, бистиң номерлеривистен чүү кинрген ирги деп манап эгелединис. Бистиң идегеливис куруг болбаан, үш номер кирген болган.

Тыва улустуң ыры «Межегейни» М. Соскалдың ырлаанынын, К. Санчының сыгырганының соонда залдан шимээн үнүп, катап-катап күүседирин дилеп турган.

Ол-ла театрга түннел кежээ болган соонда, Москаның эстрада театрның артистериниң концерти болган соонда бистиң коллективти профэвилел ТК-ның болгаш Центрсоюзтуң хүндүлел бижиктери-биле болгаш баян-биле шаннаан.

И. ДАРЫЙ.

Сүт-Хөл райпозунуң ажылдакчызы.

Чурукта: Москвага чорааннар (солагай талазындан оң талазынче) Идам-Сюрюн, Дарый-оол, Соскал, Монгуш, Кочкин.

Чурукта: Петинституттуң I курсунуң студентилериниң физика приборлары-биле таныжып турары.

Литература болгаш парлалга

Мурнунда үжүк-бижик чок чораан тыва улус ам харын мырынай аныяк чечен литературалыг апарган. Тыва литератураның хөгжүлдезинин баштайгы базыминары, бистиң чогаалчыларның бижин турар чогаалдары калбак номчукчуларга билдинип, оларның угаан-бодалдарының негелделерин хандырарынга бараан бооп турар. Ынчаарга, чечен литератураның хөгжүлдезинге парлалга ужур-дузалыг. Үгле дээрге, чогаалдар номчукчуларга үгле парлалга даамчып чедип турар. Россияга ном төөгүзүн ап көөр болза, баштайгы чогаалдарны хол-биле көвүдедир хоолгалап тарадып турган болза, Октябрь революциязының ачызы-биле хосталган тыва улустуң чогаалдары ындыг оруктан чайлап, кыска хуусаа иштинде чогаалчылар чогаалдарлыг болуп, оларны шуут-ла машиналарга парлап үндүрер орукка кирген. Бо болза, совет үеним тургузуп бергени аас-кежиктиг байдалы-дыр.

Бистиң чогаалчыларның шүлүктерин, рассказтарын, очерктерин, тоожуларын, шилерин солуннарда, журналдарда үндүруп, тускай номнар кылдыр парлап турар. Сөөлгү чээрби чылдар дургузунда безин үгле чечен литератураның чогаалдарын дыка хөйну тыва дыл кырынга парлап үндүрген. Орус дыл кырынга очулдурганы-биле катай ап көөрге, 1953 чылга чедир чечен чогаалдың чогаалдары 102 номну үндүрген болгаш оларның иштинде А. Пушкин, М. Лермонтов, Н. Гоголь, Л. Толстой, М. Горький, В. Маяковский, М. Шолохов ышкаш авторларның тускай номнары үнгүлээн. Чаңгыс 1956 чылды безин алырга, областың ном үндүрер чери тыва авторларның 6 номун, оларның чогаалдарындан орус дыл кырынга 3 номну үндүрген. Оларның аразында С. Токаның «Араттың сөзү», Ю. Кюнзегештин «Найыралдың тугу», М. Кенин-Лопсанның «Улуг орук», С. Тамбаның «Мээн ырым» болгаш орус дыл кырында «Тываның шүлүкчүлери» оон-даа өске номнар бар. С. Сюрюн-оол, О. Сувакпит, Б. Хөвенмей болгаш өске-даа авторлар ам ийи-үш дугаар чыындыларын белеткеп үндүрүп турар.

Тыва чогаалчыларның чогаалдарын үгле Тывада парлап турар әвес оларның чогаалдарын Москваның ном үндүрер черлери парлап турар. С. Токаның «Араттың сөзүн» «Совет чогаалчы» деп парлалга чери болгаш «Правданың» парлалга чери орус дыл кырынга парлап үндүрген, Ю. Кюнзегештин шүлүктери орус дылда тускай ном кылдыр үнген. Бо чылын С. Сарыг-оолдуң чогаалдары тускай ном кылдыр үнер.

Ам үеде Тывада областың 4, районнарның 7 солуннары муң-муң тиражтарлыг парлатынып үнүп турар. Ол ышкаш областың ном үндүрер чери чечен чогаалдыы, политиканың болгаш көдээ ажылагыйның номнарын, өредилге болгаш техниктиг литератураларны калбаа-биле парлап турар. Тыва литератураның хөгжүлдезинге культура эргелелинин типографиязы улуг рольду ойнаар. Ол база-ла чыл санында сайзырангай чаа техника-биле хандыртынып, улам-на сайзырап турар.

Амгы үеде тыва чогаалчыларның мурнунда бистиң литератураның бедик уткалыг чогаалдарын тургузары дээш бүгү күжүн үндүрери, боттарының чогаадыкчы мергежилин бедидер дээш кызымак ораладжыры, чогаалдарының темаларынга үүрмектелип турар чоруундан уштунуп, чугула темаларга чогаалларны тургузар улуг сорулгалар туруп турар.

Чогаалчы О. САГАН-ООЛ.

Аныяк интеллигенция

Тыва улус Совет Эвилелинин улустарының акы-дүмалышкы өг-бүлезинде чоргааралдыы-биле болгаш аас-кежиктиг чурттап турар. Бижи төрелгетениниң төөгүзүнде национал айтырыг үгле Совет Эвилелинге бирле дугаарында улусчу байдал-биле шиитпирлетинген болгаш чурттуң хөй националдыг улустарының аразынга бузулбас найырал тургустунган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың шылгарангай ленинчи национал политиказының ачызы-биле Тываның экономиказы болгаш культуразы дүрген сайзыраан. Тыва улустуң культуразын хөгжүдеринге болгаш интеллигенциязын тургузарынга бистиң чурттуң бүгү улустары, бирги әәлчегде улуг орус улус дузалап келген болгаш дузалап турар.

Ам бистиң интеллигенция бар апарган. Олар областың культуразының янзы-бүрү адырларында ажылдап турарлар. Бөдүүн араттарның ооларды Ондар—Өвүр районнуң кол эмчизи, Серекпей—областың кадык камгалал кылдызының эргелекчизи апарганнар. Өске-даа бөдүүн араттың ооларды культураның янзы-бүрү ажылдакчылары болуп турарлар. Оларның чүсчүзү эки ажылы дээш Совет Эвилелинин орденнери-биле болгаш медальдары-биле шаннатканнар. Чамдыктарынга Россия Федерациязының алдарлыг башкылары, эмчилери болгаш артистери деп атты тыыскан. Оларның аразында башкы С. Ш. Дүкежек, Х. С. Бюрбю, артист Мүнзүк Бара-Быс болгаш өскелер-даа бар.

Бодунуң улузундан төрүттүнген тыва интеллигенция ол-дур. Олар чурттуң аңгы-аңгы хоорайларынга янзы-бүрү дээди өредилге черлеринге өренип чорааннар. Тыва эртемденнериң баштайгы бөлүү—төөгүнүң, литератураның болгаш дылдың тускай эртемниглери Ленинградка белеткетинген.

Бодунуң улузунга төлептиг бараан болур төлээде, эртемниң үндезини-биле чепсегленир, өренир үжүрлүг болгай. Ынчангаш бүгү эртемнерни шингээдип алырынга биске дузалаан орус эштерге өөрүп четиргенивисти илередип, оларның дугайында чаагайы-биле бодап чоруур бис. Мен Красноярскиниң эмчи институдунуң ажылдакчыларын үргүлчү сактып каар мен.

Ам тыва интеллигенция Совет Эвилелинин өске национал бүгү улустары-биле кады Төрээн чурттунуң улам ындай чечектелиишкини дээш күженишкиннин-биле ажылдап турарлар.

К. БАЛЬЧИЙ-ООЛ,
область өмнелгезинин кол эмчизи.

Эртем шинчилел ажылы

Дыл, литература болгаш төөгүнүң тыва эртем-шинчилел институдун 1945 чылда организастап тургускан. Ол болза, тыва улустуң культурлуг хөгжүлдези дээш Совет чазактың болгаш Коммунистиг партияның хүн-бүрү сагыш-салыышкынының бир тодаргай барымдаазы болур.

Институтта эртем-шинчилел ажылынга бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган. Эткен он ийи чылдарның дургузунда эртем-шинчилел институду чамдык ажылдарны кылып, областың ажылчы чоннарының культурлуг хөгжүлгезинге элээн улуг дузаны чедирген.

Ол, 1950 чылга чедир колдуунда тыва школаларга өредилге номнарын чогаадып тургузар ажылды чорудуп турган. Эртем ажылдакчыларының киржилгези-биле 45 өредилге номнарын, оон иштинде 19 очулдурган номнарны парлап үндүргеп. Ол чорук тыва школаларга башкылаашкынны сайзырадып экижиндеринге улуг дуза болган.

1946—56 чылдарда институт өредилге номнарындан аңгыда 32 эртем-шинчилелдиг ажылдарны кылып тургускан. Оларның аразындан дараазында ажылдарны демдеглезе чогуур: орус-тыва база тыва-орус словарьлар, «Тываның төөгүзү», «Тыва автономнуг областың тургустунганы» (Х. Сейфулин), «Тыва—феодализмден социализмге чедир» (В. Иезуитов), «Тыва — Совет Эвилелинин Ада-чуртунуң Улуг дайынының чылдарында (Ю. Аранчын), «Коммунизмче орук» колхоз, «Тыва литератураның допчу очериги» (бөлүк авторлар).

1953 чылдан бээр «Эртем демдеглелдери» үнүп эгелээн. Ында эртем-шинчилел угланыышкынныг ажылдарны парлап турар. Сөөлгү үеде институт чылдын-на археологтуг казыышкыннарны организастап турар. Оон түннелинде Тываның эрте-бурунгу төөгүзүн шинчилеп өренирингe чугула эт-херектелдер тывылгылаан.

Институттуң ажылдакчылары боттарының мурнунда сорулгаларны медереп билбишаан, эртем ажылдарының идей-политиктиг деннелин болгаш нинти шынарын улам бедидер дээш оралдажып турар. Чоокку чылдарда тыва дылдың эртем талазы-биле чогаатканы грамматиказы, Тываның төөгүзүнүң ийи хире томнары болгаш өске-даа улуг хемчээлдиг ажылдар тургустунар.

Амгы үеде эртем-шинчилел институдунуң коллективи бодунуң ажылын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга төлептиг ужуражырынче угландырып турар. Удавас «Эртем демдеглелдериниң» бешки үндүрүлгези парлалгаже кирер. Ында үжен ажыг авторларның область социалистиг чаартылгаларның болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында үүлдери кирип турар. Оон биле кады төөгү секторунуң ажылдакчылары Тывага хамааты дайынның киржикчилериниң сактыышкыныларын ном кылдыр белеткеп тургузарынга идепкейлиг киржип турар.

А. КАЛЗАН.

Бистиң артистеривис болгаш композиторларывыс

Тывага национал шин театры тургустунгандан бээр ындыг-ла үр болбаан. Революция мурнунда тыва улус боттарының талантызын үгле таварылга болуп хүрежип, чаңгыс-чаңгыстап хөөмейлеп, каргыраалап, ырлап илередир аргалыг чорааннар, а үжүк-бижик чок үве төлээде тывага улустуң аас чогаалы безин сайыравайн турган. Ынчангаш ол үеде тыва улус театр дугайында бодавайн-даа чораан. Үгле Октябрь революциязының ачызы-биле 1921 чылда Тывага тиилээн национал хосталгалыг революцияның түннелинде биске уран-чүүл сайзырап эгелээн.

1925 чылдар үезинде Тывага театр чок турган болза-даа шин көргүзүүлери эгелей берген. Ынчан ойнакчылар бижитинмээн шилерни анаа-ла бодап алгаш сценага ойнап үндүрүп турганнар. Үнүп турган шилер уран-чеченнинин талаазы-биле ыракта четпес турганы билдингир. Тывага уран-чүүлүн хөгжүлдезинге Совет Эвилелинин улустарының, ылангыя улуг орус улустуң мурнакчы, байлак культуразы боттарының кижизидикчи саълдарын чедирген. Национал шин театры Тывага үжүк-бижиктиң чогаатынганы-биле төрүттүнүп тыптып келген. Бижиктиң чогаатынганының соон дарый 1931 чылда А. Темир «Колхозтан келген кыс»—деп баштайгы шинин бижээн. Оон-биле чергелештир 1933—34 чылдарда чогаалчы С. Токаның «Херээжен», «Узун Кара, Семис Кара» деп шилери, а чоорту В. Көк-оолдуң «Хайыран бот» деп шинизи тыптып келгилээн. Дараазында чылларда орус авторларының шилерин тыва дыл кырынга очулдурар ажылдар эгелээн.

Тываның национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразы Тыва Арат Республика ССРЭ-нин составынга кирип, автономнуг область болганының соонда улам-на чечектелип турар. Театрның сценаларында үгле орус болгаш өске-даа чогаалчыларның классиктиг чогаалдары үнүп турар әвес, харын тыва шилеривис база үнүп турар. Оларның иштинде С. Токаның «Боттанган күзел», О. Саган-оолдуң «Бир көдээ Советте» болгаш өске-даа шилер бар.

Орус өштер-биле кады ажылдап турарывыс биске улуг дузалыг болуп турар. Олар биске үргүлчү-ле дузалап турарлар. Бистиң коллектививиске үр чылдарда ажылдаан хоочун, дуржулгалыг артистер Мүнзүк Кара-Быс (РСФСР-нин алдарлыг артизи), В. Көк-оол Н. Өлзей-оол, А. Лаптан болгаш оон-даа өскелерге немештир Ленинградтың театр институдун дооскан О. Син-оол, Монгальбин, Мартай-оол болгаш оон-даа өскелер ышкаш талантылыг аныяк артистер ажылдап турар.

Тываның цирк артистери база бар. Ол бөлүк Москвага белеткетинген болгаш ында үргүлчү ажылдап, улуг чедиишкиннерлиг болуп турарлар. Тыва цирк бөлүү бистин чурттуң өске цирктери-биле кады чоокта чаа Индияга, Бирмага болгаш Бидатка улуг чедиишкин-биле ойнааннар.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг баштынчызы, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчиги болгаш тургузукчуу—улуг Ленинниң овур-хевирин көргүзүп турар Н. Погодиннин «Кремльдиң курантылары» деп шинизин театрның коллективи чоокта чаа орус дыл кырынга көргүскен.. Ол болза Тываның театрынын улуг чедиишкини болган.

Бистиң композиторларывыс база бар. Аныяк композитор Чыргал-оолдуң талантызы кидин-не илереп, ол ам Казань консерваториязын чедиишкиннинг доозун турар. Ленинградтың музыка училищезинде өренип турар аныяктар база-ла әвәаш әвес чогаадылгаларны кылып турарлар. Тываның аныяк уран-чүүлү хүн-бүрүге дилими-биле бурунгаар чоруп орар.

Чурукта: «Эртине-Булак» деп шинден көргүзүг.

Амгы үеде театрның коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга чедиишкиннинг ужуражыр дээш белеткенин турар. Улуг байырлалда театрның тыва бөлүүнүң артистери Н. Погодиннин «Боолуг книги» деп төөгүлүг революсчу шинизин белеткээр деп турар. Орус бөлүктүң артистери Бильбилецеровскийнин «Далай шуурганы» деп төөгүлүг революсчу шинизин, ол ышкаш Ада-чурттуң Улуг дайынының үеинде Ленинградтың маадырлыг камгалакчыларының дугайын чугаалап турар «Асторня гостиница» деп шинин көргүзери-биле белеткеп турар.

Артист О. НАМДАРАА.

Кежээки имир дүшкенде...

Бнеэде, ылангыя кежээ, мындыг үве болгай: имир дүшкен соонда, өг иштинин улузу, эвээш бичи чемин чип алгаш, боксак хевин шуглангаш, удуп чыдып алыр. Оларда кандыг-даа ойнаар, хөглээр сонуургалдыг үве чок. От имистелип чоруй өжүп калыр, өртемчейни ыржым дүн шыва бээр.

Бөгүнгү колхозчу суур оон сыр өске. Ол дугайында Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозтуң чижээн ап көрээл. Имир дүшкен соонда, дүн-биле чаржалаштыр, сылдыс-биле адаанашкан үве дег, электри чырыы суурну дургаар чырып кээр. Колхозчу өг-бүле бүрүзү чырык, делгем бажыннарында эткен бүдүмчелиг ажыл хүнүнүң түннелдерин хөөрежип, солуннар, номнар номчуп, радио дамчылгазы дыннап, бүгү чурт-биле денге тынып олурар.

Ынчап чоруй кудумчуда эдер-харжан үнү дыннаалыр, ынаар бир черде өткүт үннүг ыр-даа дыннаалыр, улус бөлүк-бөлүүбиле аразында чугаалажып, катыржып, кудумчуну өрү чоруп турар. Ол болза колхозчуларның клубче бар чыдары ол. Ында кижи болганныг-на сонуургаар үүлү бар: клуб чөвүлелиннің кежигүнү эш Солаан-оол баштаан бир кезек кижи шыдыраа маргылдаазыныг бар чыдар, колхозта комсомол организациязының секретары эш Ондар Хомус-ооллга баштаткан дыка хөй кижи ырлаарынга белеткенир дээш бар чыдар, клуб эргелекчизи эш Көшкендей хөгжүмүүлерни чыып алгаш, чаа аялгаларны өренир, улустуң улуг нуруузу кандыг-бир чаа кинону көөр деп бар чыдар. Библиотека эргелекчизи эш Уткиваның база-ла чайы чок: дыка хөй кижи, ылангыя аныяк өскеннер чаа номнар алыр дээш, шууштур туруптар.

«Искра» колхозтуң клубу көдээде культураның одаа болгаш колхозчуларның хосту шагында дыштанылга эрттирериниң чери апарган. Клубта 26 кижи киржиктиг бот-тывынгыр уран-чүүл коллективи доктаамал ажылдап турар. 1957 чылдың I кварталында 22 катап концерт көргүскен. Олар чүгле бодунуң колхозунга әвес, харын чоогунда колхозларга, Сүт-Хөл районга безин концерт көргүзүп турарлар. Клубтуң бот-тывынгыр уран-чүүл коллективи районнуң аныяктар фестивалынга бирги черни эжелээн.

Колхоз суурундан ыракта малчыннар, хову ажылдакчылары культурлуг амыдыралдан база-ла чыда калбайн турарлар. Колхозтуң мал фермазында болгаш хову турлаанда ийи кызыл бүлүн тургускан. Библиотека эргелекчизи эш Уткина чаа солуннарны, сеткүүлдерни болгаш номнарны ынаар үргүлчү чедирип турар. Клубтуң бот-тывынгыр уран-чүүл бөлүгүмүүн эн дээре киржикчилериндеи агитбригаданы тургускан. Фермаларже, хову турлаанче үргүлчү үнүп, беседаларны, дыннангыр номчулгаларны чорудуп, солун концерттерин көргүзүп турар... Ындыг клубтар области дыка хөй.

Бистиң чонувус хүн келген тудум-на чаагай, чырык амыдыралдың чаа-чаа чидаларынче улам бедип бар чыдар

С. ПЮРБЮ.

Саннар болгаш фактылар

Бир эвес областың чурт шинчилелиниң музейниң делгелге залдарын кинчээнгейлиг көөр болзувусса, ында бир делгирден областың улус өредилгезинин болгаш культура албан черлериниң четкилериниң калбарганының талазы-биле чамдык мындыг саннарны көөр бис.

1944 чылда Тывага 8400 өренникчилерлиг 100 ажыг школалар турган болгаш 8 культура бажыннары, 16 клубтар база номчулга бажыннары, 19 кинотуруштары, 14 өмнелге албан-черлери ажылдап тургулаан. Ынчаарга ол саннар ам канчаар өскерилгенил, ону база көрүп болур.

1957 чылда эге болгаш чеди база он чылдың ортумак школаларының саны 151 четкен, оларда 31 мың ажыг школачылар өренип турарлар. Ол ышкаш тускай эртемнин ортумак болгаш өске-даа өредилге черлериниң саны 11 болгаш 50 хире өмнелге албан черлери, 18 культура бажыннары, 102 клубтар болгаш кызыл булуннар база кызыл өглер, 84 библиотекалар, (школаларындан аңгыда) болгаш культураның өске-даа хөй-хөй албан черлери ажылдап турар.

• • •

Школа, культура-чырыдыышкын болгаш өмнелге черлериниң четкизин алдыгы беш чылда области дыка калбартыр болгаш немей тудар.

Школаларга 8480 олуттар болгаш культура албан черлеринге 4 культура бажыннары, 24 кино туруштары, 14 клубтар, 42 библиотекалар, 800 орунлуг уруглар садтары, 470 орунлуг уруглар яслизи, 3 чаа библиотекаларның бажыннары, районнар аразының туберкулезка удур 2 диспансери, халдавырлыг аарыглар өмнеэр 4 корпустар немежир.

Оон аңгыда 500—550 олуттут кинотеатр, пионерлер бажыңы, туберкулезка удур область диспансери немей туттунар болгаш «Үш-Белдир» курорт ажылдалга кирер.

Чурукта: он талазындан солагай талазынче Мао Дзэ-дун, К. Е. Ворошилов, Ш. Р. Рашидов, Чжу Дэ, Чжоу Энь-лай.

К. Е. Ворошиловтуң ВДР-ге чоруп турганы

ХАНОЙ. (СЭТА). Май 23-те К. Е. Ворошилов ВДР-ниң Президентиви Хо Ши Минге болгаш республиканың өске-даа удуртур ажыдакчыларынга үеленип алгаш Ханойнуң университетинге барып чораан болгаш анаа 2500 студентилерниң мурнунга чүве чугаалаан.

Университеттиң ректору Хо Дак Ди улут Совет Эвилелиниң төлөөлекчилериге изиг байыр чедирип, республикага өредилгени хөгжүлериниң хөрөөнге ВДР--ниң улузунга көргүзүп турар акылдыг дузаламчызы дээш совет улуска болгаш чазакка өөрүп четиргении илергейлээн.

Оон соонда К. Е. Ворошилов дээн өредилгени болгаш тускай өредилгениң талазынга ВДР-ниң чедип алган чеиишкиннериге байыр чедирип, талантылыг вьетнам аныяктар боттарының бүгү күштерин Демократтыг республика болгаш улуска бараан болур кылдыр бээр дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

Яны-бүрү эртемнерни өөренири-биле чергелештир, «социалистиг лагерьниң чурттарында 900 миллион кижилерниң амыдырал-чуртталгазынга компас» болуп турар марксизм-ленинизмни өөрениринче чогуур кичээнгей салырын, а ол ышкаш делегей байдалын өөренирин К. Е. Ворошилов студентилерге сүмелээн.

Оон соонда СССЭ-ниң Дээди өредилге министри В. П. Елютин Ханой университетинге өртем болгаш техника талазы-биле 2 муң номнарлыг библиотеканы К. Е. Ворошиловтуң өмүнээзиндеп дамчыдып берген. Бодунуң интеллигенциязын белеткээр талазы-биле улуг чеиишкиннерлиг болурун вьетнам улуска ол күзээн.

«Чангыс эр — биетиң күжүвүс» деп калбаа-биле нептерээн ырыны ужуражышкынының кижикчилери ырлап күүсеткеннер.

ХАНОЙ. (СЭТА). Эртенгиниң 10 шактa К. Е. Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер Вьетнамның Демократтыг Республиказында ажылдап турар совет тускай эртемниглер-биле ужурашкан.

Экономиканы, культураны болгаш кадык камгалалын катап тургузар база хөгжүдер талазы-биле вьетнам улуска олардың канчаар дузалажып турарының дугайын тускай эртемниглерден К. Е. Ворошилов тодаргай айтырган.

Оон-биле кады бодунуң национал кадрларын тургузарда республикага бүгү хемчеглер-биле дузалаар чоруктуң совет тускай эртемниглерге чугуулдын К. Е. Ворошилов онзалап демиеглээн.

Климент Ефремович болгаш ону үдээн кижилер совет тускай эртемниглер-биле болгаш олардың өг-бүлелериниң өжүгүнери-биле кады чурукка тыштырган.

СОВЕТ УЛУСТУҢ ҮНҮ

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектин шенелделерин чорударын соксадыр!

СТАЛИНГРАД. (СЭТА). Сталинградтың хоорай ажыл-агый инженерлериниң институдунуң муң хире студентилериниң болгаш башкыларының митингизи болган.

Индирде — институттуң башкызы таалгу эртемниериниң кандидаты В. И. Коленов. 21 харлыг ол турган, карактарын фронтуга ол оскунган. Согур боду институтту, оон соонда аспирантураны дооскаш, кандидаттың диссертациязын ол чеиишкиннин-биле камгалаан.

— Дайын кадыг-дошкун човуланга таварыштырбаан өг-бүле бистиң чуртувуста эвээш, — деп В. И. Коленов чугаалаан. Дайынның таварыштырганы балыгны совет кижилер маадырлыг күш-ажылы-биле эттиндир эвеп алган болгаш ам тайбын амыдыралды тудуп турар. Ол болза бистин Төрээн Сталинградывыстан кеступ турар. Ынчалза-даа делегейнин кырында чаа кызаныг диргелип келген. Атомнуг энергияны ажытканы кижи төрелгеттенин чаагай чоруунун көрүп көрбээн өскүлүүшкүнүн болдурар ужурлуг, ынчаарга кижиниң мерген угаанының ол кайгамчыктыг чеиишкинин тайбының дайзынары болза кижилерни кырып-хыдырының ченээ болдуруксан турарлар.

Институттуң профессору С. Р. Медведев, Ада-чурттуң Улуг дайынының кижикчилери студентилер Я. Ф. Концов, Д. Н. Киряев болгаш өскелер-даа митингге чүве чугаалаанар. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин чорударын доп-дораан соксадыры дээш политиктиг ажылдаанда, — деп, митингиге ажыдып тура, завод комитетинин даргазы П. Рогов чугаалаан. Ол мегe-нүүлдүг балыткалдарга шинтирлиг ойтур шавышкынны берген турар ужурлуг. Чернии кырында тайбынны камгалап алыр дээш боттарының күзелдериниң талазы-биле делегейниң улустары кажаңдан артык күштүг болгаш чангыс эптиг.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кижикчизи Г. Новиков оон соонда сөс алган. Оон чугааланы:

— Делегейниң ийги дайыны кандыг хоозуралды болгаш үрегээшкинни кылганын билир бис, ынчаарда атомнуг болгаш водородтуг бомбалар чок турган болгай. Тулчуушкуннар шөлдериге болгаш тыага өн-өн миллион кижилер өлүрткен. Миллион-миллион кижилер бүгү назынында бертик-бежел болуп артыр. Хой хан болгаш хой карак чажы өскүүлгеп. Мен бодум делегейнин ийги дайынычын эгезинден төнчүүнге чедир кижикчизи болган мен. Ийи катап балыглаанган мен. Ам кижи төрелгетенге атомнуг дайынның айылы кызаныг турардыр. Ынчалза-даа делегейниң улустары ол дайынның өскүүрүн болдурбас. Чепсектиг күштерни кылырарынче, улустар эрэлынын байдалын чымчадырынче болгаш атомнуг чепсекти хорудаарынче угланган бистиң чазактың күженнишкиннерин бүгү совет улус иэни-биле деткип турар. Биске дайынның хераа чок! Бүгү улустар найыралдыг чуртталын дээш бис тайбынны күзеп турар бис.

Элчег доозулган. Ядролуг чепсектин шенелделерин доп-дораан соксадыр дугайында Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң болгаш Тайбың камгалалының Совет комитетинин негелдезинге боттарының үнүн каттыштырар дээш, Москваның вагон септелгезиниң Войтович аттыг заводунуң муң хире ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаавчылары чылда цехинге майның 22-де чыылганнар.

— Империалистиг чурттарның, бирги элчегде АКШ-тың болгаш Англияның чамдык шериг база политиктиг ажылдакчылары ядролуг дайынның болуру чайлаш чок даарын улустарга бүзүрелирин өөлүдүп турарлар, — деп митингини ажыдып тура, завод комитетинин даргазы П. Рогов чугаалаан. Ол мегe-нүүлдүг балыткалдарга шинтирлиг ойтур шавышкынны берген турар ужурлуг. Чернии кырында тайбынны камгалап алыр дээш боттарының күзелдериниң талазы-биле делегейниң улустары кажаңдан артык күштүг болгаш чангыс эптиг.

Биске дайын херек чок!

Ядролуг чепсектин шенелделерин доп-дораан соксадыр дугайында Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң болгаш Тайбың камгалалының Совет комитетинин негелдезинге боттарының үнүн каттыштырар дээш, Москваның вагон септелгезиниң Войтович аттыг заводунуң муң хире ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаавчылары чылда цехинге майның 22-де чыылганнар.

— Делегейниң ийги дайыны кандыг хоозуралды болгаш үрегээшкинни кылганын билир бис, ынчаарда атомнуг болгаш водородтуг бомбалар чок турган болгай. Тулчуушкуннар шөлдериге болгаш тыага өн-өн миллион кижилер өлүрткен. Миллион-миллион кижилер бүгү назынында бертик-бежел болуп артыр. Хой хан болгаш хой карак чажы өскүүлгеп. Мен бодум делегейниң ийги дайынычын эгезинден төнчүүнге чедир кижикчизи болган мен, ийи катап балыглаанган мен. Ам кижи төрелгетенге атомнуг дайынның айылы кызаныг турардыр. Ынчалза-даа делегейниң улустары ол дайынның өскүүрүн болдурбас. Чепсектиг күштерни кылырарынче, улустар эрэлынын байдалын чымчадырынче болгаш атомнуг чепсекти хорудаарынче угланган бистиң чазактың күженнишкиннерин бүгү совет улус иэни-биле деткип турар. Биске дайынның хераа чок! Бүгү улустар найыралдыг чуртталын дээш бис тайбынны күзеп турар бис.

Бистиң-биле чаржып турар областа

ХАКАСИЯНЫҢ БЕЯ РАЙОНУНДА

1. Суурда чаа тудуглар

Куйбышев аттыг колхозта тудугнуң ийи докталмал бригадалары тургустунган. Оларның биреэзин Б. Пузиков, ийигизин Н. Бызов баштап турар.

Б. Пузиковтуң бригадазы апрельде чангыс аай хевирлиг чаа хаваа кажаазын ажыглалга киргеи. Ол ам мал кажаазын тудуп турар. Н. Бызовтуң бригадазының тудугжулары 12 муң центнер тараа шыгжаар черни тудуп турар.

Колхозта тудугну хову бригадаларының бүжү-биле база чорудуп турар. Дөртү бригаданың эм хосчун колхосчулары А. Полежаев, Т. Зуев, Т. Сафонов, С. Тюдешев олар Д. Мамуйловтуң удуртулгазы-биле уруглар яслиниң бажының иконьнин эгезинде дужаарын хүлээнген. Трактор бригадаларының хову турлагларында чунар бажыңнарны туткан.

Колхозтуң планын өзүгаар бо чылын колхоз машиналарынга автогаражты болгаш №1 мал фермазынга мал чеми хайындырар черни тудары, чангыс аай хевириниң хой кажаазының тудуун доозары көрдүнген.

Районнуң өске-даа колхозтарында чаа тудуглар хой. Суурларда ылангыя чуртталга бажыңнарын хойну тудуп турар. Сөөгү ийи чылларның дургузунда Бея районга 300 чыгаа чаа бажыңнарда улус чурттан кирген.

2. Табатта ыяш өстүрер чер

Табаттың ыяш ажылының чери ыяшты өстүрер болгаш олуртур талазы-биле дыка улуг ажылдарны чорудуп турар. Ол ыяш өстүреринин ийи черлериг. Ам Табат суурнуң девискээринде ыяш өстүреринин үшкү черин кылып турар. Ында хады үрезиннерин тарып турар. Ыяш өстүреринин чаа чери 1200 дөс ыяштарны бээр. Аныяк ыяштар колдуунда-ла хову камгалаарының күржаанга баар.

Ыяш өстүреринин черлери Означенниң ыяш ажылының черинге бо чылын 100 муң дөс ыяштарны бээр. Ол ыяштарны Очур дээр черниң элезиниг хөрүннерин быжыглаарынга ажыглаар.

3. База бир магазин ажыттынган

Суурда салыг четкизи калбарып, бараан саарылгазы өзүп турар. Беяның сельпозу 23 магазиннерлиг. Май бирниң бүдүүзүнде Бея суурга аъш-чемниң тускайжыткан база бир магазинин ажыткан. Садыгаашкынның баштайгы он хүннеринин дургузунда чаа магазин 100 муң рубльлин аъш-чем бараанларын саткан.

Сельпонуң бараан саарылгазы эрткен чылдың ол-ла үеэзи-биле леннөөрге дөрт айларының дургузунда 13 хүү өскен, ол дээрге, акша талазы-биле алырга, 3861 муң рубль хой болуп турары ол. Сатын алыкчылар бо чылын сельпонуң магазиннериндеп дазаныылганын 60 машиналарын садып алганнар.

4. Ажаалга кассаларында салыышкыннар өзүп турар

Ажылчы чоннарның чаагай байдалы чыл келген тудум бедин, оларның акша орулгалары өзүп турар. Ажаалга кассаларынга салыкчыларның санының болган салган түннерниң үргүлчү көвүдеп турары ол дугайын херечилеп турардыр.

Районда алды ажаалга кассалары ажылдап турар. Дөрт айларының дургузунда оларга салган түннер 1076 муң рубльге немей өскен. Ажаалга кассаларынга салыкчыларның саны ол-ла үеэнің дургузунда 22 хүү көвүдээн.

5. Чаа черде

Чыл бурунгаар Беяның хойжу совхозунга Кемерово областан аныяк болук механизаторлар чедип келгеннер. Чаа черге быжыы-биле сууржуп алгаш, аныяктар күш-ажылчы алларны кыска хуусаанның дургузунда-ла чедип алганнар.

Тракторист Анатолий Осокин онза эки ажылдап турар. Чер аңдарылгазынга ол хүн бүрү ийи болгаш ийи чартык ажыг норманы, чамдык хүннерде харын үш-даа норманы күүседип турар. Александр Зеленов эзлчегде ийи онаалганы база күүседип турар.

6. Ховуларның аныя-ишчилеринге ниио болгаш концерттер

Районнуң культура бажыңнары болгаш көдээ клубтары беш агиткультбригадаларны тургускан. Олар хову турлагларынга болгаш чурттакчылыг черлерге концерттерни барып көргүзүп турарлар. Беяның болгаш Табаттың культура бажыңнарының коллективтери, хову ларның ажыл-ишчилеринге эки тургускан программалыг концерти көргүскен. Агиткультбригадаларның кижикчилери бесседаларны чорудуп, «Дайынчы хуудустарны» үндүрерин организастап, хаза солуннарның редколлегияларынга дузалажып турар.

Райкүүсөөнүң культура киллизи трактор болгаш хову бригадаларының турлагларынга уран-чечен болгаш көдээ ажыл-агый киноларын көргүзери-биле машиналыг кежүп чоруур кинону хову же чоруткан. Районнуң бүгү колхозтарынга болгаш совхозтарынга ол четкен турар.

Экзаменнерге белеткелдер

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Хоорайның № 2 ортумак школазында шилчиринин болгаш доозарының экзаменнеринге куженнишкиннинг белеткелдерни чорудуп турар.

Интернатта болгаш школада консультация чорудар тускай өрээлдерни белеткээн. Ында өөренікчилериниң каталтаашкын чоруларынга хереглээр бүгү-ле көргүзүлге материалларын белеткээн. Аная башкылар хүн бүрүде ийи шак иштинде консультацияны чорудуп турар.

• • •

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле) Бай-Тайга районунуң Сталин аттыг колхозунуң ажылышчилериниң уруглары болдуның торгуунген колхозунга ортумак эртемни чедип алыр аргалыг болганнар. Бо өредилге чылында аная онгу классты ажыткан. Ынчаргаш ону бир-ле дугаарында өөренікчилер доозарлар, олар ам доозарының экзаменнеринге белеткелдерни колдуунда доозуп турар. Ол ышкаш школаның 7 классарын 50 хире школачылар доозар. Оларның дыка хойу школаның дооскаш колхозка ажылдаар күзелин илередип турарлар.

Ынчалзажок өөренікчилер школаның чеиишкиннинг дооссун дээш, экзаменнер белеткелдериниң үезинде школада болгаш интернатта бүгү тазырымчалыг байдалларны тургускан. Консультация кылыр тускай өрээлди дерип, шимээн. Ында башкылар эзлчежин дежурныйлап турар.

Экзаменнерге белеткелдерни чорудуп турар үеде школачыларның дыштанылгазы чеп организастаарынче база улуг кичээнгейни салып турар.

Районнуң Тээли ортумак болгаш Мугур-Аскы чеди чыл школаларында экзаменнерге белеткелдерни улам-на күштедирип турар.

• • •

Таңды районнуң Чедер чеди чыл школазының башкылар коллективи өредилге чылын чеиишкиннинг доозар дээш күженнишкиннинг ажылдап турар. Кошкак өөренип турарларга дузалаар кичээлдерни чорудуп, ада-иелер-биле харылаазаны улам быжыглаан.

1—4 болгаш 5—6 класстарның өөренікчилери дараазының класынче шилчиринин талазы-биле контроль ажыдарны кылган багай эвес түннедги көргүскен. Хой-хой өөренікчилер дөртү улдуунуң болгаш ийи чыл түннелин 4—5 деңдектерлиг доозуп турар.

7-ги класска шилчиринин экзаменин майның 30-де эгелээр. Класстың баштынчы башкызы В. Постникова экзаменге уткуштур болдуның класының шимелдезки кылган.

1—6 класстың өөренікчилери өредилге чылы доостуру-биле 3—4 хонуктуң походунга чоруурлар. Ол чораан келир өредилге чылынга хереглээр гербарийлерни чыын келирлер.

Номчукчуларның биске бижээни

БИИ-ХЕМ. Сесерлиг чеди чыл школазының 1957—58 өредилге чылында одаар мяжын «Тинделге» колхоз бүрүн белеткээн. 450 кубометр мяшты хан тургускаш, 125 кубометрин школа чанында эккеп дужүргеп.

Ч. Шагдыр.

УЛУГ-ХЕМ. Жданов аттыг колхозтуң хойжузу Соскал артель тургустунгандан бээр хой кадарып келгеш, бо арада 3000 ажыг хураганнарны колхозунга өстүрүп берген. Хойжу бо чылын 100 баш хойдан на 105 хураган, хой бүрүзүнден 2,5 кг дук алырын хүлээнген. Оон хою ам төрүп эгелээн. Баштайгы төрүтүмген хураганнар менди доругуп турар.

М. Мөмбей-оол.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Кызыл тараачы» колхозта өөрт өрээл божулга бажыңы ажыттынган. Божулга бажыңының бүгү керекселин районнуң кадык камгалал киллизи хандырган. Ук бажыңны дерип кылырынга Хөндергей көдээ Совет 800 рубль үндүргеп.

М. Дугаржап.

ӨВҮР. «Совет Тываның 5 чылы» колхозтуң мал кажаалары тудар тудугжулары 410 баш өрт турар кажааны тудуп ажыглалга киргеп. Кажаалар тудуунда ажылдап турар колхозчулар Даңзыр-оол, Дамдын, Элбек, Чамзырын олар нормазын 1,5—2 катап ажыр күүседип турарлар.

Н. Тамдын.

Хоорай пионерлериниң слёду

Чурукта: Пионерлер байырлыг чыскаалда.

Аныяк пионерлериниң В. И. Ленин аттыг организациязының тургустунганындан бээр 35 чыл болган онига хоорайның пионерлери болгаш школачылары дыка үр белеткениг келгеннер. Бо улуг байырлалга белек кылдыр уруглар боттарының школаларының девискээрин ногаанчыдып, чаагайжыдар талазы-биле улуг ажылды кылганнар. Чижээ, үстүү класстарның өөренікчилери болгаш пионерлери чүгле ортумак школаларының девискээринге безин 1000 ажыг ыяштарны, 4200-тен хой янзы-бүрү чадан үүштерни олуртуп, хой-хой чечектер клумбуларын кылган болгаш школаның чаныда дуржулга участоктарын улам-на экижиди кылып алганнар.

Ылангыя № 7 школага улуг ажыл чорутунган. Ында чүгле чадан үүштерни безин 700 чедир олуртукан. Ол ышкаш № 1, 3, 10 школаларының пионерлери болгаш школачылары база эки ажылдааннар.

Оон аңгыда уруглар школазының бажыңнарын болгаш үрелген стол, санда йларны, дериг-керекселдерни септээрлер. Кызылдың № 1 ортумак школазында бир серини өөренікчилер солуй туткан болгаш школаның будуп, чугайлаарлар. Ындыг ажылларны № 2 школаның өөренікчилери база кылырлар.

Хой-хой школаларының өөренікчилери Октябрьниң 40 чылынга янзы-бүрү белектер белеткээр хүлээлге алганнар. Аныччорук кылып чоруур өөренікчилер өредилгеге хереглээр янзы-бүрү чүүлдерни гербарийлерни чыыр, а школаның дуржулга участогунга ажылдаар пионерлер школазынга чечектерни өстүрүп бээрлер.

Кызылның школачыларының слёду чыл санында болуп келген болгаш уруглар аная улуг өөрүшкүлүг-биле киржип турарлар. Май 19-та болган пионерлерниң слёдунга Кызылдың ийи муң ажыг пионерлери киришкен. Слёдтүң байырлыг ажыдышкынынга бичии ленинчилериниң улуг өөнүктери—аэропорттуң, хоорайның харыыза конторазының комсомолчулары оларга байыр чедирип чүве чугаалаанар. Слёдтүң киржикчилери областың пионерлериниге кыйгырыгны хүлээп алганнар.

Байырлыг ажыдышкынның соонда слёдтүң киржикчилери чайганыр черге ойнаан болгаш «Илья Муромец» деп өөнүг чаа кинону көргеннер. А карангылап келгенде эң дээре пионерлер одагны кывысканнар.

Слёд болуп турар үеде чамдык четпес чүүлдер база турган. Хоорайның 270 башкыларының 20 хүү хирези безин слёдка киришпээн. Оон түннелинде одагга чугула чогуур чүүлдериниң программазы күүсетинмээн болгаш одагның ажыдышкыны организас чок болган. Аэропорттан комсомолчу Т. Соколов стадионга ракета-биле чырыдар хүлээлгелиг турган, аная шуут келбээнинге пионерлер дыка хомудааннар.

Г. САБИРЗЯНОВ.

Аныяктар фестивальдары

ТОЖУ

Тоора-Хем суурну долганган дыттар, халыңнар болгаш өске-даа үүштер ногаарарып, суур чайгы хевин кетиннипкен.

Майның ол магалыг хүннериниң биреэзинде районнуң аныяк өскенинің чалыы назынының байырлалы—бирги фестиваль боор эрткен. Аная районнуң көдээ ажыл-агый артельдериниң, Сыстыг-Хем ыяш ажыл-агый чериниң аныяктары келгеннер.

Районнуң бирги фестивалы стадионга болган. Чер-черден келген аныяктарга фестиваль эрттириниин оргкомитетинин даргазы, СЭКП-ниң Тожу райкомунуң секретарь эш Бадза байыр чедиргеп.

Оон дараазында районнуң аныяктарының фестивалының түгүн аныяк башкы Е. Шишкина, колхозчу М. Доржу, тергиин өөренікчи Зоя олар көдүргеп. Ол болза, постерде янзы-бүрү улазыныгаан аргын турган кылган ийи бажын, кишти болган диннин хевирлээн түк болур.

Дүштен соңгаар культура Бажыңында чер-черден келген бот-тывынгыр уранчүүл коллективтериниң концерт көргүзүлдери болган. Ук көргүзүлге бирги черни «Майның бири» колхозтуң коллективи алган. Ол колхозтуң төлөөлекчилериниң кеткен хеви бир аай болгаш онза көрүүштүг болган. Национал хөгжүм игилге колхозчу Сарыг-оолдун улустуң элээн хой ырларын күүсеткенин көрүкчүлер сеткил ханып дыңнааннар. Ол-ла артельден Шойдактың «Кожай болган чалча» база ооседаа өске басняларны шимчээшкин-биле чугаалаанын ыыганнар дыка соңуургаан. Колхозчу Галя Кол ол черде нептерээн улустуң ыры «Чашпы-Хемни» дыка эки ырлаан. Фестивальга болгаш чурук чуруп эгелеп чоруурларның делегезинге Ий суур чурттуг Самынын. Очурнуң чуруктары эң дээре болган.

Школалар коллективтериниң Тоора-Хем ортумак школазы тиилээн. Уран-чүүл көргүзүлгениң дараазында спорт маргылдаалары болган. Ча аларынга Б. Кол бирги черни алган. Чалаг чарышка Б. Чыдаанай биле Ажынмай мурнан келгеннер. Хол бөмбүүнүн маргылдаазынга Тоора-Хем ортумак школаның башкылар командазы бирги черни алган.

Районнуң аныяктарының бирги фестивалының чеиишкиннинг талалары-биле кады чамдык четпестерни айытса чогуур. Чүл дээрге, фестивальга культура Бажыңының ажылдакчылары шуут киришпээннер. Оон-биле чергелештир Тоора-Хем суурнуң аныяктары фестивальга хаара туттунмаан.

УЛУГ-ХЕМ

Сталин аттыг колхозтуң аныяктары область фестивалынга эрестиг белеткенин турарлар. Артельдериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи хову турлагларынга, фермаларга, колхозтар төвүнге бодунуң элээн каш концерттерин көргүскен. Ол бүгүнү комсомол эте организациязының секретарь эш О. Дас-оол, көдээ клуб эргелекчизи Оюн Лида олар эки организастааннар. Мурнунда аная шиилер үндүрбейн турган болза, ам шин болгуунуң кижикчилери «Тиделге», «Аллаашкын», «Чугула херек» дээн ышкаш бир көжеге шиилерни көргүскеннер. Ылангыя О. Тас-оолдун, Оюн Лиданың, М. Прбижейниң, Б. Эрес-оолдун, В. Тулуштуң «Чугула херек», «Аллаашкын» деп шиилерге ойнаанны көрүкчүлерге дыка солуу болуп турар.

Оон ынай фестивальга чаа-чаа ырларны, шулуктерни, хүнүүн амыдыралы-биле холбаакан шоодуглаарлыг көжамыктарны белеткеп турар.

СУД ЗАЛЫНДАН

Бөлүк оорларны шиитkени

Хой-ниитиниң хоренгизин оорлаан Б. Оюн, Б. Ажан-оол, Д. Бунгаалай олардың хераа Эрзин районнуң улус суду уруп шиитkеп.

Тес-Хем районнуң Самагалдай көдээ Совединин хамаатылары Б. Оюн, Б. Ажан-оол, Д. Бунгаалай олар 1956 чылдың декабрь айда Тес-Хем райпозунуң складынга ажылдап турган аъш-чем складындан 3 шыл спиртти оорлааннар. 1957 чылдың мартта олар амдажаан байдал-биле райпонуң закусочнаязындан 16 шыл спиртти оорлааның истелге органы илереткен. Ук оорларның хераа Ч. Чыртан, П. Уванзай олар базып, оларның арагазын ижип турганнар.

Суд ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң 1947 чылдың июнь 4-те үндүргеи Чарлыының 4 болгаш 5 чүүлдери-биле Б. Оюнну 10 чылда, Б. Ажан-оол, Д. Бунгаалай оларны 8—8 чылда алып чаазар күш-ажыл лагеринге шиитkеп. Оорларны илеретпейн, харын оларның хераанге киржип турган Ч. Чыртан болгаш П. Уванзай оларның айда тывар ажылының 25 хуузун ай санында күрүне орулгазынга киирбишаал, бир-бир чыл хуусадда тыртырар кылдыр шиитkеп.

Д. ДАВАА.

Редактор К. С. ШОЯГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кулумчулу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң орлакчызының, иштики информация киллизиниң — 3—88, харыысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал киллизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый киллистериниң 3—68, чагаа киллизиниң база бухгалтериниң 3—65.

ТС—00175

Культура өргелелиниң типографиязы.

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, ХАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилетингеи.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 28 ВТОРНИК № 105 (3817)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

СЭКП ТК-дан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден (1 арын).

Ядролуг чепсекти шенээрин дораан хоругдаар (1 арын).

БИСТИҢ ОБЛАСТА (1 арын).

Ю. Кюнзегеш.—Кандыг өөредилге номнары үнерил (1 арын).

Чурттуң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының дуржулгазынан (2 арын).

М. Ондар-оол.—Школа интернаттарында (2 арын).

Совет чогаалчы (2 арын).

Кызылдың чаа тудуглларында (2 арын).

МУРНАКЧЫ ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛДАРЫ: А. Догут-оол.—Хереженчи чоянду колхоз будурулгезинге улам хөй киириштирер. З. Сагаачы.—Хереженнерниң күш-ажылчы идепкейин улам-на бедидер (3 арын).

К. Салыы. — Оон күзели боттанган (3 арын).

К. Е. Ворошиловтуң Хаанойдан чоруп-каны (3 арын).

Падонези компартиязының 37 чылының оюн холбаштыр Джакартада хурал (4 арын).

Б. Чюлюк.—Аныяк назынының байыр-далы (4 арын).

М. Чулдум.—Практикадан чыдыг билип алган бис (4 арын).

ЧУРТКА ХӨЙ ДУКТУ БЕРЭЭЛИ

Ниитиниң мал ажылынга бир чугула кампания — хойнуң часкы кыргылдазы бистиң областың колхозтарында болгаш совхозтарында өгелээн. Областың колхозтарының бүтү орулгазының 60 хуу хирезек мал ажылындан кирип турар, а мал ажылының орулгазының 40 хуузу шээр малдан кирер. Ол дээрге ең хөй нуруузунда хойнуң дүк продуктузу болуру билдингир.

Моон ап көөрге, хөй кыргылдазын өйшаанда болгаш бедик шынарлыг чорулары күрүнеге улуг ужур-дузалыг болгаш колхозтарның экономиказын быжыглаарынга, колхозчуларның материалдыг байдалын бедиринге улуг идиг болур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка кирбишаан, бо чылын областың колхозтары хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2 кг, совхозтар—3,5 кг дүктү кыргып алыр хүлээлгени алганнар. Бо хүлээлгени чедишкиннинг күүсеп болурунуң аргалары бисте бар. МТС-терде болгаш совхозтарда хой кыргылдазының темпизин дүргедедир болгаш шынарын бедидер 80 хире электроагрегаттар бар. Олар ам колхозтарның кыргылда пунктуларында четкилээн. Колхозтар болгаш тус-тус хойжулар бо чылын хой кыргылдазынга өлөөн белеткелиг кирип турар.

Агаар-бойдустуң байдалы талрымчалыг өвес турган-даа болза, Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның колхозтары хой кыргылдазынга мурнап киргеннер. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу кыргылда чоруулар тускай кажааны дерип кылган. Ында Бай-Тайга МТС-тиң электроагрегады кыргылданы өгелээн.

Ам үеде хой кыргылдазынга белеткел дугайында чугаа турбас, а кыргылданы өгелээнинің болгаш канчаар чорулуп турарының дугайында айтырыг тургустунар ужурлуг. Ындыг турбуже, бо чугула ажылга чамдык черлер ам-даа эки белеткенмээнин көргүзүп турар. Тес-Хем МТС Эрзин районнуң колхозтарынче электроагрегаттарын чоокку хүннерге чедир чоруттаан. Ол районнуң «Кызыл сылдыс» колхозу Булун-Бажында 400 хой кирер кажааны тутказ, Тес-Хем МТС-биле чарган керээзин өзүгаар узун столду тургускан. Ынчалза-даа МТС-тиң электроагрегады келбээн. Колхоз баштаар чери кыргылданың график-планын өзүгаар ол пунктуга эккелген хойларны хол хачызы-биле кыргыырын организастаан. 30 ажыг кыргыкчылар 6 хүннүң иштинде 1030 койну кыргаан болгаш ортумаа-биле бир хойдан 1,9—2 кг чедир дүктү ап турар.

Ам хой кыргылдазын колхоз, совхоз бүрүзүнге массалыг чорударының үези келген. Сорулга болза, кыргылда агрегады бүрүзүн бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары кыргыкчыларны, мергежилдиг чаныкчыларны, дүк ылгакчыларын болгаш өскедаа ажылдакчыларны бүрүн четчелээри болур. Хол хачызы-биле кыргаанынга бодаарга, электроагрегат кыргылданың темпизин дүргедедир, дүктү арбыдадыр болгаш кыргыкчыларның күш-ажылын барык 3—4 катап чигедир.

Кыргылда чорудар оран-савалар четче кылдынмаан черлерге белеткелди доп-дораан доозарының хемчеглерин алза чогуур. Электромеханиктиг кыргылдаан ангыда, хол хачызы-биле кыргылданы организастаар төлөөде, колхозтар баштаар черлери дуржулгалыг кыргыкчыларны тускайлаар, оларны чидиг хачылар-биле, дүк салыр савалар-биле хаңнаар ужурлуг. Эрткен чылларда хөй-хөй колхозтарга кыргылданы өдек, довурак кырынга чорудуп, оон-биле дүктүн шынарын кудулаалыр, улуг чидиргени болдурганы ышкаш шын эвес практиканы бо чылын болдурбас херек.

Дүк бүдүрерин көвүдедир дээш улуг күженишкинни салып, бодунуң каладында хойларын кыштан хүр ажырып, дүктүң чидиргин болдурбаазының аргахемчеглерин алган мурнакчы хойжуларның дуржулгазын нептерелдири, агрегаттарның болгаш хол хачызы-биле кыргыкчыларның ортузунга социалистиг чарышты организастаары партия, комсомол организацияларының хүлээлгези болур. Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хойжузу М. Сандык эрткен чылын ортумаа-биле бир иттен-не 3,8 кг дүктү алган болза бо чылын 4 кг чедирер деп хүлээлгени алган. Чадаана МТС-тиң электроагрегады Сандыктың 600 ажыг иттерин ам кыргып дооскан болгаш ортумаа-биле бир баштан 2,9 кг дүк алдынган, чамдык иттерниң дүгү 4 кг четкен. Бир эвес күскү кыргылда бир килограмм ажыг дүк алдынар болза Сандык хүлээлгезин чугаажок күүседир. Ол районнуң Ленин аттыг колхозунуң чамдык хойжулары часкы кыргылда бир хойдан 2 кг чедир дүктү ап турар.

Хой кыргылдазын дүрген чорудары-биле чергелештир күрүнеге бедик шынарлыг дүктү дужаары дээш деннесежири аргежок чугула. Бо дугайында үксаа аайы-биле хойларның кыргылдазын ангылап чорудары, тус-тус кодан аайы-биле дүктүң шынарын тодарадыры, ылгап сорттуазары, алдынган арыг дүктүң хемчээлинден хамаарыштыр хойжуларның күш-ажылының төлевирин чорудары улуг ужур-дузалыг.

Кыргылда үезинде дүктүң янзы-бүрү чылдагааннардан будалып төчеглетинне бээрин болдурбас дээш шынгыы учетту болгаш контрольду тургузар херек. Оон ангыда өшкү дүгүн кыргыырын, теве, сарлык дүгүн болгаш өске-даа малдарның түленди дүктерин чыырын организастаары ажыл-агыйга немелде орулганы кирер болгаш күрүнеге дужаар дүктү планын күүседиринге улуг немере болур.

Колхоз даргалары, совхозтар болгаш МТС-тер директорлары, мал ажылының тускай артемниглери хой кыргылдазын график-план өзүгаар дүрген болгаш бедик шынарлыг чоруп-шаан, күрүнеге дүк ужаарын харугда организастаар хүлээлгелиг. Салыг организацияларының талазындан дүк савалаар шоодайлар-биле колхозтарга дузалаар, күрүнеге дужаар дүктү саадал чокка хүлээп алыр болгаш күрүнеге дужааган база саткан дүк дугайында колхозтар-биле санажылгаларны дораан чорудар хүлээлгезин харыысалгалыг боттандырар херек.

Колхозтарның болгаш совхозтарның хойжу бүрүзүнүп, кыргыкчы бүрүзүнүп хүлээлгези—хой кыргылдазын организастыг чоруткаш, чуртка хөй дүктү бээри болур.

Алексей Манчылович Чула Эрзин районнуң «Кызыл сылдыс» колхозунуң мурнакчы тудугжузу. 1949 чылдан өгелеп колхозтуң тулуг ажылын кылып келген.

Эш Чула ам чуртталга бажыннарының тудуунда ажылдап, ажыл нормазын хүн бүрү 170—200 хуу чедир күүседип, Улуг Октябрьның 40 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Созу болгаш фотозу Д. Седипковтуу.

Чөөн-Хемчикте кукуруза, картофель, чаңгыс чылдыг сигеннер тарылгазы

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарынга бо чылын 173 гектар картофель, 878 гектар кукуруза, 1559 гектар чаңгыс чылдыг сигеннер тарыыры планнатынган.

Районнуң колхозтары майның 20-ге чедир 12 гектар картофельди, 512 гектар кукурузаны, 915 гектар чаңгыс чылдыг сигеннерни тараан.

«Искра» колхоз планда көрүнген 115 гектар кукурузаны 118 гектар кылдыр төрбелчин-уяланчак арга-биле эки шынарлыг тараан. Ында СКГ-6 деп кукуруза тарып олуртур машинада ажылдап турар сураглыг комбайнер Алексей Копанев ээлчегде 6 гектарны тарыыр тургаш, 10—12 гектарны күүседип турар.

Калинин аттыг колхоз 65 гектарны тарып, кукуруза тарыыр планын бүрүн күүсеткен. Сталин аттыг колхоз 96 гектар кукурузадан 67 гектарны чараап, «Октябрь 30 чылы» колхоз 105 гектарны 111 гектарга күүсеткен. «Коммунизмче орук», Жданов аттыг колхозтар кукуруза тарылгазының талазы-биле боттарының планынын чүгле чартының күүсеткен. Ленин аттыг колхоз үетүнде колхозтар-биле бир дөмей байдалдыг тургаш, 93 гектар кукурузадан чаңгыс-даа гектарны тарыыаан, МТС-тен техника чорударын манап, аңаа идегеп олурар.

«Большевик» колхоз 8 гектар картофельди, «Коммунизмче орук» колхоз 4 гектарны тарып олуртган. Районнуң өске колхозтары соок донут болганының ужуру-биле картофель тарылгазын өгелевээн.

БИСТИҢ ОБЛАСТА

★ ★ ★ ★

Хүндулел самбыразы

Часкы хову ажылдарынга чедип алган чедишкиннери дээш СЭКП Чаа-Хөл райкомунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң киирип келгенин өзүгаар моон адаанда мурнакчыларны областың Хүндулел самбыразынга киирери болза:

С. Очур-оол, Сталин аттыг колхозтуң хову бригадазының бригадири. Тараа культураларының тарылгазын 7 ажыл хүнүнде доосканн.

Т. Быртаан-оол, Сталин аттыг колхозта сеяльщик. Эдлчег нормазын 150 хуу күүседип турган.

С. Шагдыр-оол, Сталин аттыг колхозта үрезин сөөртүкчүзү. Хүнде ажыл нормазын 150 хуу күүседип турган.

Д. Е. Ефтиев, МТС-тиң Сталин аттыг колхозта трактор бригадазының бригадири. Тараа культураларының часкы тарылгазын 7 ажыл хүнүнде доозарын хандырган.

Х. Бурундукай, МТС-тиң тракторизи. Эдлчег нормазын 200 хуу күүседип турган.

Атинин, трактөрист. Эдлчег нормазын 150 хуу күүседип турган.

Т. Кимээлей, тракторист. Эдлчег нормазын 200 хуу чедирип турган.

С. Комбуй-оол, Молотов аттыг колхозта үрезин сөөртүкчүзү. Ажыл нормазын 200 хуу чедир күүсеткен.

Д. Байлак, Молотов аттыг колхозта суттарылга бугазының тудуунда ажыл нормазын 175 хуу күүседип турар.

Ю. Кочага, Молотов аттыг колхозтуң суттарыкчызы. Суттарылганын нормазын 200 хуу күүседип турар.

М. Анай, Молотов аттыг колхозтуң хову турлаанда повар.

М. Очур-оол, Ленин аттыг колхозтуң үрезин сөөртүкчүзү. Ажыл нормазын 175 хуу күүседип турган.

Х. Чудаан-оол, Молотов аттыг колхозта сеяльщик. Эдлчег нормазын 200 хуу чедир күүсеткен.

М. Седен, Ленин аттыг колхозтуң хову турлаанда повар.

Х. Шойдан-оол, «Тиилелге» колхозтуң суттарыкчызы. Суттарылга нормазын 120 хуу күүседип турар.

Т. Хола, «Тиилелге» колхозта сеяльщик. Эдлчег нормазын 140—150 хуу күүседип турган.

Дуржулгалыг дарган

Таңды районнуң Сталин аттыг колхозунуң кежигүнү Оюн Кечил-оол дуржулгалыг хоочун дарган. Ол колхозка киргеи хүнүнден өгелеп дарганнаан, ам чеди чыл дургузунда ол ажылында. Кечил-оол дарганнаар ажылга Оюн Сырат-оолду база мергежилдиг дарган кылдыр өөреткен.

Кечил-оол бүгү-ле дарганнап кылыр ажылды саадалга чокка кылып, ажыл нормазын хүн бүрү 150 хуудан кудулаттайын турар. Амгы үеде сиген кезидезинге белеткелди ол дүргедедип турар. Сиген кезер 16 машинаның, 12 ат дырбаажының септелгезин июнь 5-те доозар деп хүлээлге алган. Дуржулгалыг дарган база бир тускай мергежилди шиңгээдип алган. Нарын чүүлдер чазаарынга улам мергежип турар. Дарганнаар ажылдан хостуг үеде соңга рамаларын, улуг, биче шкафтарны, колхозчуларга хереглетинер өске-даа кылыгларны кылып, кодаа ажыл-агый артелиниң чазанылга ажылынга дузалажын турар.

Дарган Кечил-оол эрткен чылын 812 күш-хүннерин ажылдаан. Чыл дургузунда ажылдап алган күш-хүнүнге 1 тонна 712 кг тарааны, акша-биле 3400 ажыг рубльди алган. Улуг Октябрьның 40 чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин күүседири-биле дарган шудургу ажылдап турар.

Чурумта: Кызылдың пединститутунуң 1-ги курстуң студентизи Валентина Филатованың олурткан ыштарны болгаш чечектерни суттарып турары.

Фото П. Колостуу.

410 хойдан 455 хураган

Таңды районда Сталин аттыг кодаа ажыл-агый артелиниң сураглыг малчыны Оюн Арбытайның кадарган хою менди болгаш хүр чыл ашкан. Оон кодаанда бо чылын төрүүр 500 хой бар, а май 20-ге чедир 410 хой 455 хураганнарны төрээн, олар шупту менди болгаш эки доругуп турар.

Малчын амгы үеде хою Эер-Хөлдүп эки одарларында чазагладып келген, а оон соонда Алдыы-Межегейже чайлаглап кожер. Арбытайның кодаанда ам-даа төрүүр 90 хой бар, оон 96 хураганнарны өстүрүп алырын ол хүлээнген. Колхозчу малчынның созу боттуг ажыл-херектен карышпас.

Колхоз төвү

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозу 1950 чылда тургустунган. Ол үеде колхоз төвүнге 6—7 хире чуртталга бажыннары, школа, магазин турган.

Ам колхозчу суур танытынмас кылдыр өскерилген. Чаңгыс аай хевирлиг хөй чуртталга бажыннары болгаш культура амыдыралдың чаа тудуглары—клуб, уруглар яслизи, электростанция, медпункт, магазин болгаш оон-даа өске тудуглар тургустунган.

Колхозчу суурну чазагайжыдар талазы-биле чуртталга бажыннарының чанында болгаш албан черлериниң чанында 600 ажыг ыштты тарып олуртган.

Колхозтуң тудуг бригадазы бажын чок малчыннарны чуртталга бажыннары-биле хандырар дээш 12 бажыңның ханазын доосканн.

СЭКП ТК-дан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

Хөй-ниитиниң улуг ажылдакчызы болгаш эртемден, СЭКП Төп Комитединиң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү, академик эш Анна Михайловна Паниратованың үр болгаш аар азраанының соонда 1957 чылдың май 25-те мөчээнин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ханы кажыдал-биле дыннадып тур.

СЭКП Төп Комитеди. **ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели.**

Ядролуг чепсекти шенээрин дораан хоругдаар?

ТАЛЛИН. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында айтырыгга Совет чазактың туружун республикада изин-биле чүүлдүгүнүп, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин сонгаарладышкын чок соксадыр деп бүгү улустарга тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын шинтпирлин-биле деткип турар.

Май 23-те «Вольта» деп электромашина тудуушкун заводунга хөй кижилиг митинг болган. Ажылчыннар болгаш инженерлер улаштыр-улаштыр сөс ап турганнар.

Эдлчег мастери А. Федоровтуң медеглээни болза:

— Египет улуска удур агрессорларның ханныг авантюразын тайбыңга ынакшылыг улустар үзе шапкаш, оларны атказарлазарынче албадапканнар. Тайбың талалакчыларының күштери быжыгып, тайбың хераан камгалаар деп оларның шинтпирлиг чоруу өзүп турар. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектин шенелделерин хоругдаар дугайында айтырыгның талазы-биле АКШ-тың конгрезинге болгаш Великобританиянын парламентизиге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң кыйгырыын заводтуң бүгү ажылчыннары-биле кады деткип тур мен. Ам хамык ужур АКШ-тың болгаш Англияның чазактарындан хамаржыр.

Завод комитединиң хераженнер комиссиязының даргазы К. Кутузованың чугаазы кончуг солун болган.

— Эрткен дайынның хөй-хөй аар-бергезин чурттап арттырген совет хераженнерге тайбың онза эргим үнелиг—деп ол чугаалаан. Аныяк салгакчыларны төрээн чазаавыс улуг сагыш салыышкын-биле бүргээн. Бистиң уругларывыстың амыдырал-чуртталгазы аас кежиктиг. А ол аас кежин бистиң нелерниң база аас кежин болуп турар. Не болганымда, ядролуг болгаш водородтуг чепсектин шенелделерин хоругдаарын шинтпирлиг негеп тур мен. Бир эвес миллион-миллион хераженнер тайбың дээш улам-на шинтпирлиг демисежир болза, империалистерниң кара сагыштыг ханныг бодалдары үзе шаптынган турар дээрзинге бүүрелдиг мен. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин хоругдаарынга хамаарыштыр Тайбың камгалалының Совет комитединиң медеглелин чүүлдүгүнүп турар резолюцияны митингиниң киржикчилери бир үн-биле хүлээп алган.

КАНДЫГ ӨӨРЕДИЛГЕ НОМНАРЫ ҮНЕРИЛ

Школаларга өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың чедишкиннинг болурунуң база бир чугула чүүлү — өөредилге номнарын четчир саннары-биле белеткеп үндүрери болур. Чүгле 1957—58 өөредилге чылынга уткуштур безин өөредилге-педагогика номнарны үндүрер парлалга чери ортумак школаларга ажыглаар 116 янзы-бүрү өөредилге номнарын үндүрер. Тыва школаларга ажыглаар өөредилге номнары чоокта чаа (1948—49 өөредилге чылында безин) барык-ла чок турган.

Сөөлгү каш чылдарда Москвага өөредилге номнары үндүрүп турган бригада 1947—1952 чылларда тыва школаларын 1—7 классларынга ажыглаар 44 өөредилге номнарын чогаалып, тыва дылче очулдуруп кылган. Ол бригаданың ажылынга областың база Москваның башкылары болгаш артем ажылдакчылары М. Биче-оол, А. Пальмбах, Я. Чадамба, В. Чистяков, А. Романовский, П. Калиничева, Ф. Фриднлнд, С. Сарыг-оол, А. Белек-Баир болгаш өске-даа эштер идепкейлиг киришкен. Ынчангаш өөредилге номнарының хөй кезиин баштайгы удаада Москваның типографияларынга парлап турган.

Бо ажылдарның түүнелинде ам өөредилге номнарын областың иштинге өде кылып, чаартыг очулдуруп ажылдаш, Кызылга катап парлаарының аргалары бар апарган. Чижээ, өткен чылын Тываның ном үндүрер чери 44 муң ажыг тиражтыг 19 өөредилге номнарын областың культура өргелелиниң типографиязынга парладып үндүрген.

Бо 1957—58 өөредилге чылында ажыглаар 105 муң ажыг тиражтыг 19 өөредилге номнарын Тываның ном үндүрер чери чаартып үндүрери-биле белеткеп турар. Оларның иштинден Я. Чадамбаның «Төрээн чугаа», Ф. Фриднлнд биле Т. Калиничеваның орус дыл «Үжүглелин» бирги классчылар алыр. Ол номнарны ам типография өрүп турар.

Бо чылын өде кылып үндүргүлээн III класска А. Романовскийниң «Орус дыл», А.Ызыл-оолдуң «Төрээн чугаа», С. Сарыг-оолдуң IV класска «Төрээн чугаа», Н. Шевченконуң V класска «Арифметика» О. Саган-оолдуң VI класска «Төрээн чогаал» деп номнары садыларда киргилээн П. Калиничева биле В. Бутеповтуң II класска «Орус дыл», А. Белек-Баирның III класска «Тыва дыл», П. Калиничева биле Р. Бегзиниң IV класска «Орус дыл» деп номнарының өрүлгеан доозулган, удавас парлатынып үнер. С. Алексеев биле В. Карповтуң IV класска ажыглаар «ССРЭ төөгүзү», Бленская биле Рауштуң «География» ному, база П. Счастньев биле Тереховтуң VI класска «Делегейнин дилтериниң географиязы» парлатына берген. Ам чүгле өөнүг чуруктарын болгаш карталарын кылгаш, дептерлээри арткан. М. Биче-оол, Ф. Исхаков оларның V—VI классларга «Тыва дылдың өөредилге номун», Н. Никитин-биле А. Фетисовтуң «Геометрия» номунуң корректуразын номчуп, парлаарынга белеткеп турар.

Үндүрүп чогуур 19 өөредилге номнарының иштинден 4 ном ам-даа бүдүрүлгеде дужаатынмаан. Өөредилге номнарының садыг четкизинде бар курлавырының учедун багай тургусканының хараазы-биле бо чылын үндүрбес деп бодап турган П. Калиничева биле Ф. Фриднлиниың «Үжүглелин», В. Чистяков, Н. Бакееваның V—VI болгаш V классларга ажыглаар «Орус дылдың» ийи номнар садыларда чок, а парлап үндүрер деп Я. Чадамбаның II класска «Төрээн чугаа» деп, номунуң курлавыры ам-даа бир чылдың хереглелин хандырып бозур хире бар болганы мырынай чоокта чаа илерээн. Ынчаарга В. Шалаев, Н. Рыковтуң «Зоология», Всесвятскийниң «Ботаника» номнары чаартынган, а мурнундагы очулгалары эргижирээн ам школаларның программаларынга дүүшпес апарган турбуже-ле, ол номнарны облоно 1957 чылда өөредилге номнарын үндүрериниң планынга киирбейн барган. Мындыг чылдагаанның үржүү-биле ол 5 номнарны чаа өөредилге чылының эгезинге чедир парлап үндүрери алаан бергедеп, өде кылып, катап очулдуруп база редакторлап ажылдаары ам-даа саадап турар. План чогаалып турар чамдык херектиг өөредилге номнарын «уттуп» каапкан шак ындыг чорук чүгле бо чылын эвес, эрткен чылдарның практиказынга база турган. Ол болза ном үндүрер чер биле облононуң багаа ном садының аразында өзүлүг ажыл-ишчи харылзаа тургустунмазының-дан болуп турар.

Планнаашкында четпестерни айтырыг-биле чергелештир кылаа чогуур номнары кыска хуусаада, бедик шынарлыг үндүрериниг культура өргелелиниң типографиязы болгаш ном үндүрер чер багай белеткетингенин чугаалаза чогуур. Чижээ: орус дылдың өөредилге номнарын эрткен чылын-на бүдүрүлгеге дужаатынзаа-даа чамдык үжүктер (айтырыг демдээ, ударениелиг болгаш карартыр парлаар шрифтер) четпес болганының база цинкографияга (чурук кылыр черде) материалдар четпезиден номнарның чуруктарын саададып турарының хараазы-биле чамдык өөредилге номнарын кончуг оожум үндүрүп турар. Моон ужурундан ажылды дүвү далаш-биле кылыр, орфографтыг чазыглар болдурар чоруктар бар.

Үндүрген номнарны өөреникчилерге чедирер ажыла ном садының Тыва область конторазының буруузу-биле дыка улуг четпестер бар. Чижээ, 1956 чылдың августа үнген П. Заславский биле Т. Герасимованың «Физиктиг география» номун 1957 чылдың январьга чедир Барыын-Хемчик, Таңды районнарының чамдык школаларынга чедирбээн, а С. Ковалевтуң «Бурунгу делегейниң төөгүзү» деп ному база-ла 1956 чылдың чайынында үнген болза-даа Сут-Хөл районнуң чамдык школаларынга чоокта чаа четкен дугайын башкылар биске бижип турар. Ол ышкаш эдилеп каан өөредилге номнарын садып алгаш, школаларны хандырар ажыл барык-ла чорувайн турар. Ол ажылды чорудары кончуг чугула.

Үстүнде четпестерни өөренип көргеш Тыва облоно, Тываның ном үндүрер чери чамдык хемчеглерни алган. 1957 чылды өөредилге номнарын үндүрериниң графигин тургускан. Өөредилге номнарын үндүрер херекке будулгаазын болдурбазы-биле 10 чылдың перспективтиг планын чогааткаш, бир номну үш чылда ажыглаарынга четчир кылыр үндүрерин дугурушкан. Номнарны көрүштүг, каас, бедик шынарлыг кылыр үндүрериниң бүгү-ле аргаларын ажыглаар чорук бистиң келир үевис аныяк салгакчыларны кижизидериниге улуг салыышкын болур.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

ЧУРТТУН КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ МУРНАКЧЫЛАРЫНЫН ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

Мурнакчы хойжу М. Д. Герасименко

ГРОЗНЫЙ ОБЛАСТЬ. № 15 совхозтун кол хойжузунда Михаил Дмитриевич Герасименко ажылдап турар. Оон бригадазы эрткен чылын улуг чеднишкиннерни чедип алган. Хойжулар 100 баш бүргүзүнден-не 119 хураганнарны дорукторуп остүрген болгаш хой бүргүзүнден 7,3 килограмм дүктү кыргып алган. Бригаданың күш-ажылын 27 мун рубль түнүүт шаннал-биле үнелеп демдеглээн.

М. Д. Герасименко бодунуң ынак ажылында чээрби сес чыл болуп турар. Ол үеним дургузунда бодунуң ажылдап кылган дуржулгазы болгаш эвотехника эртемнинг мурнакчы чеднишкиннерин ажыглаан чоруу ажылга эки киргүзүлгер чедип алыр арганы аңаа берген. Хойну эрте төрүдүнүң аргазын хой ажылының практиказынга эң баштай ажыглаанларының бирээзи Герасименко болган. Хойну эрте төрүдүнге хереглээри-биле бригада четчер саныг мал чемин белеткеп, чартыы чер чылыг кажаларны тудуп, бар кажааларны чылыглаан. Төрүүр үеинде хойлар кадык болгаш семис күүгүт турзун дээн хойларны эдериңчиреринге чедир бүдүн чартык ай мурнунда дагларда эки одарларже хойларны үндүрүп турар. М. Д. Герасименко хойларны өйн дапкыр үрежидер арганы практикалап турар, оон түнелиде чангыс-даа хой кыымыраар чорук таварышпаан.

Хойларның төрүүр үеинде оларның чемгерилгезинче хөнүктүлүг хойжу улуг кичээнгейни салып турар. Ол үеде малга байлак витаминнерлиг болгаш минералыг үүлдери хой ченнерни берип турар. Төрүүр хой бүргүзүнге хөнүкта 2,5 килограмм силосту, 300 грамм концентраттарны, 1,5 килограмм сигенни болгаш 1 килограмм арбай саванын берип турар.

Февральда хойларның массалыг ооглаашкынының баштайгы үш хөнүктүрүнде 76 хойлардан 115 хураганнар алдынган. Ол чорук эки түннелдер чедип алдынарын хереченлеп турар. Хойну чылыг кажаага төрүдер. Ол-ла кажаага 10 градус чылыгга хураганны бүргүдүр. Биир хонган соонда 2—3 градус чылыг кажаага киирер, а 10—15 хүнбер эрткенде аңаа серилиг кажаага киирин турар. 646 баш саныг изрын дүктүг хойлар шуптузу кадык болгаш семис шыырак база боткур хураганнарны берип турар. Мурнакчы 76 хойжу бригада бо чылын 100 хой бүргүзүнден 135 хураганнарны дорукторуп остүрүп, хой бүргүзүнден 7,5 килограмм дүктү кыргын алырын болгаш чангыс-даа хойну, хураганны өлүг чорукка таварыштырбаазын хүлээнгеи. Бригада алган хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турар.

Чуруукта: кол хойжу М. Д. Герасименко (оң талазында) болгаш хойжунуң дуалакчызы Н. В. Петухов.

Фото **К. Богдановтуу.**

СЭТА-ның фотохрониказы.

Колхоз даргазынга чээрби беш чылда

Рязань областың Рыбновский районунуң Кузьминск суурга колхоз организастатыганының соонда удатпаанда оон даргазынга Василий Степанович Говорушкин сонгутурган. Ынчангаш ол оон бээр 25 чылдар дургузунда колхоз даргазынга үзүктел чокка халаашпайын ажылдап келген.

Ленин аттыг колхоз бичии, экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйдан хой алыр бүдүүлгелериг мурнакчы артель кылдыр хуулган. Эрткен чылын 100 гектар черге хамаарыштыр 25 центнер эштү, оон иштикде 15 центнер хаван эдин болгаш 260 центнер сүүт колхоз алган. Колхозта ам 460 инектер, 1000 хойлар, 500 хаваннар болгаш күш фермазы бар. Инек бүргүзүнден сүт саалдазы ортумаа-биле 3,459 килограмм болуп турар. Чаныг саанчылар инек бүргүзүнден 4.200—4.600 килограмм болгаш оон хой сүүгү саап ап турар. Колхозта тараа болгаш ногаа культураларының дүжүү байлак. 1956 чылда гектар бүргүзүнден ортумаа-биле 100 пуд тараанны, 150 центнер картофельди болгаш 200 центнер ногааларны алган.

Артельиң даргазы В. С. Говорушкинниң инициативазы-биле колхозта мун киловатт күчүлүг гидроэлектростанция

Фото **А. Князевтин.** СЭТА-ның фотохрониказы.

туттунган. Оон күжү мастерскаада станоктарны ажылдадыр 39 моторларны хөлелдирип, тараанны бастырып, арыглаарда, сүт болбаазырадырда болгаш өске-даа ажылдар кылырда кижилерге дуалап турар.

Колхозчуларның амыдыралында электри калбаа-биле ажыг латынган. Барык өг-бүле бүргүзүнде радиоприемниктер, электри-биле ажылдаар илинир, хөнек, плиткалар бар апарган.

Колхозтуң орулгалары өскүп турар. Колхозтуң хуваашпас фондузу ам 3,800 мун рубль болуп турар болгаш орулгазы 1956 чылда үш миллион рубль ашкан.

Ленин аттыг колхозта янзы-бүрү областардан болгаш районнардан эвээш эвес төлээлер кээп турар. Олар шуптузу артельде ажыл-агыйны канчаар чорудуп турарын, колхозтуң баштаар чери болгаш даргазы канчаар ажылдап турарын сонуургааннар. Колхозтуң даргазы өске ажыл-агыйларга чораан көрген бүгү-ле чаа, мурнакчы үүлдерни болдунуң ажылынга ажыглап турар. Чижээ, колхозка эвээш дүжүүтүг мал чемни культураларының орнунга 200 гектар черге кукурузаны тарып турар апарган, өске колхозтарның үлегери-биле инек саар залды туткан.

В. С. Говорушкин бодунуң хей чылдыг улуг дуржулгазын, бүгү күжүн кижилер улам эки, албекшилдиг чурттазын дээш колхоз бүдүүлгезинге берип турар.

Чоокта чаа Рязаньга болуп эрткен колхозтар даргаларының чөвүлел хуралынга В. С. Говорушкиннин 25 чылларда ажылдап келгенин байырлап демдеглээн. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу ону Хүндүлел бижик-биле шаннаан. Бүгү-эвилелдин көдээ ажыл-агый делгелгезинге областың шаннала алганы «Победа» деп автомашинамы аңаа хуузунда ажыглаар кылдыр берген.

Чуруукта: Бригадирлер В. И. Арацкая-биле (оң талазында) болгаш Т. М. Гришина-биле В. С. Говорушкиннин тарыга шөлдерни таарыштырарының планын чугаалажып олурары.

Фото **А. Князевтин.** СЭТА-ның фотохрониказы.

40 ЧЫЛ МУРНУНДА

№ 293 паровоз

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Түр чазактың эрге-чагыргаларындан чаштынып, Владимир Ильич Ленинниң 1917 чылда Финляндияга чеде бергени паровоз Финляндияда тывылган.

Ол паровозтуң тоогуу кончуг кайгамчык болуп турар. Ону 1900 чылда АКШ-ка кылган болгаш 1913 чылга чедир Финляндияның демир орукторунга чоруп турган. Оон соонда ол паровозту Петроградче чоруткан болгаш ынчаардагы фин демир орук ону 293 деп дугаар-биле быжыглаан. 1917 чылдың августа партияның Төп Комитеди Владимир Ильични Финляндияже чедире баарын фин большевиктерге дааскан турган. Владимир Ильич одакчы кылдыр кетинип алган, Финляндияже № 293 паровоз-биле чоруур деп шинтипрлээн турган. 1950 чылда 76 харлыында мөчээн Г. Э. Ялава ол паровозтун машинистизи чораан. 1918 чылда № 293 паровоз аңдарлышкынга таварышкан: оон хоолайы болгаш өске-даа кежектери аажок үрелген болган. Оон соонда ону «паровозтар хөөрүнче» чоруткан болгаш аңаа ийи чыл иштинде аңаа турган.

1920 чылдың чазынында мурнунда машинистиниң дуалакчызы, а оон соонда № 293 паровозтуң машинистизи болу берген, амыы үеде Ленинградта чурттап турар Виролайнен паровозту катап тургузар дугайында айтырыгны көдүрүп үндүрген. Өске эштери-биле кады Виролайнен бүдүн чартык айның дургузунда паровозту катап дургузуп ажылдаан болгаш 1920 чылдың май 1-де паровозту база дагын ажыглалга киирген. Оон соонда Виролайнен ол паровозка чыл чыгаан үеним иштинде машинистилеп ажылдаан.

1924—25 чылларда № 293 паровозту Финляндияга дамчыдып берген. Аңаа 1925 чылдан эгелээн ол чурттуң ангы-ангы районнарынга пассажирлер дажыглап чоруп турган. 1941 чылдан эгелээн мырынай бо чылдың январыга чедир ол паровоз Тамперниң демир орук округунга пассажирлериг составтарны соорту турган. Амыы үеде № 293 паровоз Финляндия күрүнеңиң демир орукторының Хювинкяя деп черде депозунда турар.

Малчыннарның хуралы

Чоокта чаа Өвүр районунуң «Совет Тыванның 5 чылы» колхозунда партия организациязы малчыннарның хуралын чыыдырган. Аңаа 1956 чылда мал ажылының чамдык түнелдерин болгаш бо ажыл-агый чылында мал ажылының байдалын чугаалашкан.

Колхозтуң малчыннары 1957 чылда малдың немешкен чаш төлүн чилиригге чокка камгалап ап турарын хуралга демдеглээн. Май 1-ге чедир төрээн 1480 хойдан 1495 хураганны, 973 өшкүден 1084 анайны, 65 беден 65 кулунну, 95 инектен 90 бызааны малчыннар камгалап алганнар. Малчыннарда хойжу Сундуй-оол 283 хойдан 287 хураганны, өшкү кадарчылары Санчай-оол 230 өшкүден 263 анайны, Маадыр-оол 176 өшкүден 196 анайны ап, бедик көргүзүүлүг болганнар.

Т. ТОРЖУ.

Школа интернаттарында

Улуг-Хем районда алды интернаттар бар. Ында 745 уругдар күрүнеңиң долу хандырылгазында өренип турар. Районуң интернаттары эргелекчилер, кижизидикчи башкылар-биле четче хандырылган. Өредилге чылы эгелээнбиле чергелештир интернатка дежурный-ларының, ажыл-агыйның, күш-ажылдың, арыг-шеверниң чөвүлелдерин тургускан. Өредилге чылының эгезинде ажылдың багай турганын барымдаалаан, районо бодунуң талаалерин интернаттарже чоруткан, байдалды алаан эжиктеп. Ам интернат чөвүлелдери ажыл-агыйның айтырыгларын боттары шинтирлеп турар апарганнар.

Оон чижээнге Шагаан-Арыг хоорайның № 2 ортумак школаының интернатын киирип болур. Ында дөрт кижизидикчи башкылар бар. Оларның иштинден эштер Митина, Бремлова олар боттарының ажылынга кызымак ажылдап база школа директору, өредилге эргелекчили-биле уруглуг сумежинг турарлар.

Оларның ажыл планында уруглуг солун чаа үүлдер киргеп турар. Бремлованың ажыл планында мынчыг-мынчыг хемчегларни киргеп: өрөөлдерни шимээ-хой-иниги черлерге чурумнуг болурунуң дугайында, эт-херексеге, ийик-хепке каанны болурунуң дугайында беседилер дээш оон-даа өске үүлдер бар. Олар эге класстарның өренивчилери-биле чорудар ажылдың планын тускай тургузуп алганнар.

Башкылар Долчаннаа, Дүкежек, школа директору эш Прутникова олар интернатка уруглуг кээп, уругларның канчаар чурттап турарын сонуургап, оларның даразында кичээлге белеткенирге дуалап турарлар. Оон ангыда уруглага таарышкан темаларга янзы-бүрү беседаларны чорудуп турарлар.

Интернатта чурттап турар уругларның ортузунга янзы-бүрү ажылдарны пионер организациязы база чорудуп турар. Вазатый Саморукова дружина чөвүлелин уруглуг чыып, ажылды план өзүгаар чорудуп турар. «Пионерлериң амыдыралы» деп хана солун бо өредилге чылында сес катап үнген. Аңаа пионерлериң, уругларның челер, четпес үүлдерин уруглуг чырыыны турар. Оон ангыда пионерлериң чыыжын янзы-бүрү темаларга эрттирип, мурнакчы колхозчулар-биле ужуражышкынны уруглуг организастап турарлар.

Шагаан-Арыг сумунуң № 1, Шагаан-Арыг хоорайның № 2 школаларының интернатта чурттап турар өренивчилериниң күш-ажылга киржилтези алаан эжиктээн. Эрткен чылын олар боттарының колхозтарының сигген белдеринге, тараа суттарылгазынга, ногааларның бок үүгүлерин узуткаарынга дуалашканнар. Дужут ажаан алышкынының үеинде колхозтарга барып шефтеп чорааннар.

Баян-Кол болган Шагаан-Арыг школаларының өренивчилери боттарының интернаттарынга өредилге чылының эгезинден эгелээн өрөөлдериниң иштин арыглап, чугайлап турганнар. Столовалга, классларга ажылдаар техниктиг ажылдакчыларны колдуунда-ла өренивчилер солун турарлар.

Шагаан-Арыг № 2 школаының чазаныр мастерсказынга уруглар улуг сонуургал-биле ажылдап, чазаныгның янзы-бүрү аргаларынга өренип турарлар. Өренивчилер үрелген стол, сандайларны, парталарны болгаш школаның янзы-бүрү херекселдерин күш-ажыл башкызы Г. Некрасовтуң удуртулгазы-биле септеп турарлар. Чазаныгтың Хургул-оол, Майгол, Дамба-Доржу болгаш өскелер-даа мергежин, янзы-бүрү үүлдерни чазап кылып турар апарганнар.

Школага кире баарге оларның кылган үүлдери дораан-на каракка кеступ келир. Оларның кылганы уруглаалаан портреттер болгаш хана солун хоолары, стол кырынга салыр каастылга үүлдерни кылганы кандыг-даа мастерден тудак чок. Интернаттың өрөөлдериниде оларның кылганы янзы-бүрү дириг амытаннар хевирлери ыраа. Ынчалаш ол школаларга уруглардың күш-ажылга хандыкшылы улуг.

Ындыг болза-даа Улуг-Хемниң райкүүскому болгаш көдээ Советтер интернаттар ажылынга удуртулганы четпес чорудуп турар. Райкүүскомнуң хуралларынга, сессияларга интернаттар ажылын чангыс-даа катап чугаалажып көрбээн. Күрүне хандырылгазынга турар уругларның данзызын райкүүскомнуң хуралынга бадылаар ужуруг турда-ла ол ажылды эренгей чорукканынан чамдык күрүне хандырылгазынга ынаавыла кирген турар ужуруг уруглар аңаа кирбээннер.

Хендерге суму Совети күрүнеңиң долу хандырылгазынга 85 уругларны киирер турган болза, херек кырында 13 уругларны ажылка киргеп. Школа эргелекчизи Балыраа оларның ийизин болум киирип алган мен деп чугаалап орар. Ол школада өредилге кижизидилгелиг ажыл багай. Чүүл бо чылдың дургузунда аңаа дөрт интернат эргелекчизи халашкан.

Болхозтуң уруглар яслизинин бажының школаның интернаты кылыр ажыглап турар. Чувар бажың, хлеб быжырар чер чок болгаш хлебти 30 ажыг километр черден сөөртүп ап турар. Школа столовазынга чемни үзүктелирип турар. Чем, хеп складтары чок болганындан оларны чангыс багай өрөөлде кады суп кааа. Бо дугайында каш-даа катап чугаалашкан, ынчалажок кандыг-даа түнел чок. Аңаа 60 орунлуг интернат тудары планда көрүнген. Школачылар боттарының күжү-биле оон фундаментинин салыр черни казып белеткеп алганнар, а колхоз баштаар чери чангыс-даа кубометр ыыш дужурун бербээн.

М. ОНДАР-ООЛ.

Чеди чылда теве кадарган

Таңды районунуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүү О. Мөнге 7 чыл иштинде колхозтуң тевелерин кадарып турар. Ол баштай хүлээп алган 30 ажыг тевелерни ам 84 баш чедир өстүргеи.

Эш Мөнге тове дүүг-биле колхозка чыл бүрү эвээш эвес орулганы киирип турар. Тевелериң дүгүнүң түлеп дужерин болдурбас дээш бо чылын кыргылданы май 9-та дооскан. Бо чылын төрүүнгеи 6 болганны менди доруктуруп турар.

Тове малды мурнунда малдап чорбаанда болза, эш Мөнге тевелериң аажычанынга өренип, оларны одарладырынга, ажаан азыраарынга аажок мергежий берген. Тевелерге таарышкан өттүг, кужур-дүнгаалиг Дус-Хөлдүн кыыглары. Шоол ховулары ынчаар Мөнгениң тове малының одарлары болуп турар. Эки кадарчының хайгаралында тевелериң күш-дентилдези чыл бүрү эки болуп, колхозтуң ажылынга, ылангыя транспортка улуг ажыктыг болуп турар.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

СОВЕТ ЧОГААЛЧЫ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының түгүнүң адаа-биле бистин улустуң эрткени дөртен чыл иштинде маадырлыг орууне хая көрүп көргеш, чаа амыдыралдың түргүзүүшкүнүнде, социалистиг түргүзүүшкүнүнүң чаалы алышкыннарында оларның патриоттуг күш-ажылынын биче эвес улуг база бар дээрзин совет чогаалчылар чоргаарал-биле медерел билип турар.

Бөдүүн турун турарының бүгү тоогузунде совет чечен чогаал болза, коммунизм дээш демисел талазы-биле чонга баараан болуп, партияның дайынчы дуалакчызы болуп келген. Шыныың улуг сөзүбиле ажылчы чонну коммунистиг өзүга кижизидер дугайында партияга ол он-он чылдар дургузунда дуалажып келген. Бистиң Төрөөн чуртувустуң чечектелиннинин дээш чечен чогаалдың кылып каан үүлүг чонда чурттап турар болгаш менгези-биле чурттаар. Чечен чогаал болза чонну күш-ажылга болгаш эрес маадырлыг чорукка сорук киирип, коммунистиг келир үеже кижи төрелгетеннин мичилетинмээн орунга турган моолдактарны болгаш бергелерни ажыр тиилээр талазы-биле чонга дуалап, дидим болгаш чүткүлүг кылыгларже кыйгырып, кижиде чогаалдыкчы күштерни, эң дээре сеткил-бодалдарны болгаш күзелдерни өттүрүп турган.

Өттүүндүрбас баштайгы беш чылдарның түүгүт шилдериниге, колхозчу суурларга, Ада-чуртту Улуг дайынның фронтуларынга, күр черлериниң эгээртиннес улуг делгеннериниге, кайгамчык улуг гидростанциларының плотиналары кеткен хеннериниң эриктериниге совет кижини болза бистиң чогаалчыларывыстың номнарында көргүстүгген күчүлүг угаан-бодал энергизы чалгынныг чүве дег кылдыр көргүп турган. Совет чечен-чогаалга ол амыдыралчы күштү оон коммунистиг идейлии берип турар.

Совет чогаалчының чогаал ажылы чаа амыдыралче көрүнген. Социалистиг (хөрек кырында) бар үүлдер чечен чогаалды байлакшыдып, оон мурнунга төттүмес бөйлакты ажылып берип турар. СЭКП-ниң XX съездизинин айытканы коммунистиг түргүзүүнүң кайгамчык улуг программазын боттандырары, үлетпүү эргелеп башкарарын эде түргүзүүрі, көдээ ажыл-агыйны көдүрер, чонның материалдыг чаагай байдалын улам эжиждер талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглер—бо бүгү чаа кижини, Коммунистиг партияга удуртурган улус массаның чогаалдыкчы күжүн бүгү-ле өндүрү-биле көргүзер арганы чогаалчыга берип турар.

Хей национадыг совет чечен чогаалдың чогаалдыкчы күштери харын-на ол үүдезинге—чонга бердингени-биле барын болурунуң, партияның политиказынга, коммунизмниң хөрөзнге ынчы болурунуң үндезинге чангыс аай болуп сырый каттынканын ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелинин баштаар чериниң чоокта доозулган пленуму көргүскен. Байы-даа акыдунда республиканың совет чогаалчызы бистин бүгү-ле хей национадыг чечен чогаалывыстың иштинде эрге-ажыктарыбиле чурттап турар. Чечен чогаалдың чогаалдыкчы ажылының көжүдезинин иштинде хуу-салымының угаан-чечен мергежилиниң улам болбаазырангайжыдар дугайында бүгү-ле акы-дүнмаа чечен чогаалдарының толдолекчилериниң хамыы-биле сонуургадыг болуп турарын племуунуң киржикчилериниң берген саналдары чайынанчаа-биле көргүскен. Олар шуптузу, бистиң хей национадыг чечен чогаалывыстың хөрөзнің иштинде байдалыбиле кады чурттап турарын болгаш боттарының санал-бодалдарынга иштин-биле иштинде калбаан, амыдыралчы дуржулгаанының байлактының көргүскеннер...

Боттарының хамаатты алдар-хүлээлгезин уттуруткан, амыдыралды шыы эвес мөге байдал-биле көргүзүп, чечен мергежили куду чогаалларны долгандыр ыыт-шимээнин хоозун-өттүг сорулгаар-биле үндүрүп, кыдыра бодалдыг болгаалдерниң эрге-ажыктарынга таарыштыр принцип чок шуугаазыннарны кылып турганын чамдык чогаалчыларның дугайында шуут бүрүү шаап чугаалаар барымдааны санал бергеннерге ол бүгү берген.

Совет чогаалчының мурнунга эң калбак делгеннер ажык, бодунуң чечен мергежилиг аргаларын эң-не долузу-биле ийлерлер талазы-биле аңаа бүгү чүве бердинген. Коммунистиг партияның ада салыы солыышкынын болгаш сорук киирикчилиг деткимчезин кеззеде болгаш чайгылыш чокка медерел бодаанылаан, совет чогаалчы бодунуң шилип алган орун-биле бүзүредиг бурунгаар бар чоруур. Совет чечен чогаалдың чечектелиннге хейну кылып каан төрөөн партияның орунлан оон орун чарылбас. Бистиң хей национадыг совет чечен чогаалывыста бүгү-ле чаа, мурнакчы үүлдерни Коммунистиг партия кеззеде ийин-биле деткип келген болгаш деткип турар. Партия болза оларның чогаал ажылынга таваржып турган улуг четпестериниң дугайын ажыы-биле болгаш дорту-биле чугаалап турган, чечен чогаалдың чогаалдыкчы күштерин чечен чогаал ажылынга бедик негеделиг болгаш эң шынгыы харыысалгалыг болурунуң угаан-бодалынга кижилдип, бурунгаар көөрүнче, хөгжүдениң перспективаларын, чечен чогаалдың даартагы хүнүн көөрүнче өредип келген.

Чаа күнүү тын алырынга, бурунгаар чоруурунга, бодунуң чогаал ажылының хамаатты хүлээлгезин амыдырал-биле, амыы үениң байдалы-биле чогаал ажылының улам улуг сырый харыысалыг болурунуң өргежок чугулазын медерел билириниге принципиальдыг партийжи шүүгүүлел чогаалчыга дуалап турган. Чогаалчыларның ажыл-чорудулгазының дугайында партияның боттандырып турары сагыш човангыр удуртулгазы совет чечен чогаалдың хуу-салымынга эрткен үеде шинтирлиг ужур-дуалыг болуп келген болгаан ам-даа шинтирлиг ужур-дуалыг болуп турар. Боттарының чогаал ажылдарын партиядан, чечен чогаалга өөн чаагай үре-түнелиг сагыдарындан хоорук кылдыр совет чогаалчылар бодап шыдаастар. СЭКП-ниң XX съездизи чечен чогаалче улуг кичээнгейни салган, чечен чогаал болза нинти улустуң хөрөзнің чарылбас кезээ болуп турган болгаш болуп арткан дээрзин оон-биле бадыткаанынга совет чогаалчылар чоргаарланыр болгаш өөрүп турарлар.

Партияның удуртулгазынган, бодунуң улузунга бараан болгурунуң хүлээлгезиниде чечен чогаалды «хосмаары» эргежок чугула деп даштыкының реаксылыг парадлгазынга бистиң чогаалчыларывысты бүзүредирин орадажып, ол дугайында чүректери аарын турар чүве ыыкаш кылдыр бажыланып турар сүмелекчилер, өжөннешкек нүүдлекчилер катырынчыг болгаш чогенчиг-дир. Олар ындыг чорукту манап шыдаастар! Партия кежигүү-даа, кежигүн эвес-даа совет чогаалчы Коммунистиг партияның программыг, угаанчыгаеп турар айтыышкыннарын эң улуг бүзүрел-биле хүлээп ап турар, ол айтыышкыннар оон чогаал ажылынга, оон бүлиныг-чаагай хамаатты алдар-хүлээлгезинге улуу-биле дуалап турар.

Уран-чүүлде болгаш чечен чогаалда ону көргүзүп турарынган деннел чок байлак болуп турар амыдыралан, совет шын боттуг чорукта чечен чогаал болгаш уран-чүүл ам-даа улуу-биле хожулап турар дээрзинин дугайында СЭКП-ниң XX съездизинге чугаалатынган сестерин совет чечен чогаалдың ажыдакчылары угшайын турарлар. Чечен мергежилдиг бединиче, бистиң үеге таарышкан төлептиг чогаалларны түргүзүрүнче чогаалчыларны партия кыйгырып турар.

Коммунистиг иштилелди түргүзүп турар кижиниң азе-кежиниң дугайында күзел-бодалдарын амыдыралга боттандырып турар болгаш бодунуң ужур-утказының талазы-биле чонуң тоогулуг кылыдарын чечен чогаал ажылынга көргүзериниң ангы, оон өске бедик сорулга чаа делегейни түргүзүп дээш идешкейлиг дениселчи болур совет чогаалчыга турбас. Бистиң маадырлыг үеис болза чечен чогаалга өзүлүг эки шынарлыг маадырны, кайгамчык эки идеалдарның болгаш кайгамчык эки хереклериниң кижизин берип турар, ындыг кижилер дээш эрткен үениң эң дээре чогаалчылары салыысыраан чорааннар. Чаа амыдыралдың маадырлыг дөртен чылдарының дургузунда совет кижинин кылып каан бүгү-ле үүлдери өзүлүг магадалды болдуруп турар. Костут улустуң маадырлыг күзел соруу-биле болгаш күжү-биле чаартып каан болдунуң маадырынга, бодунуң үеинге, бодунуң Төрөөн чуртунга чогаалчы канчар чоргаарланмас боор!

Совет чечен чогаал—эки шынарлыг идеалдың чогаалы. Чаа делегейниң төрүүнүп турарын, эчис сорулгаже Коммунистиг партия организастап болгаш угаан-шиглеп турар чыдар улус массаның улуг чогаалдыкчы ажылын совет чечен чогаал алдаржыдып болгаш ырлап турар. Амыдыралды бадыткаарының талазы-биле совет чечен чогаалдың хей-ыт кирген сорук киришкини бистиң улузувуска үнелиг болгаш чоок, он-он миллион дашдыкы ноочукчуларның өзүлүг ынакшылын болунче ол хаара тыртып турар. Бистиң ханы сеткил хайныышкынныг үүлдериниң шыннын-биле көргүзүп турар чогаалчыларывыстың чогаал ажылының эки шынарлыг угланныышкыннарын чамдык шүүгүүлекчилер бис дээр чогаал ажыдакчылары болза херек кырында бар үүлү аңаа дозулан чаан турары кылыр чаран турарлар. Ындыг бодыткалдарның ыыкындырыглының болгаш хоралының чугаалаан турган херээ-даа бар деп бе. Амыдыралды чаннаалаан идеализастаары, оон мурнунга чогаалчының уяралды-биле бодунуң дужун харан кээргенип олурары болгаан өске-даа бүгү хевирниң мөге өскертилгелери чечен чогаал ажылынга турун шыдатынмас. Партияның дуалаачызы-биле сойгаалап ийеткен «чөрүдээ чок дээрниң теориязы» болза социалистиг иштелдиң амыдыралын аңаа-да бир тайбың амыргын чүве кылдыр көргүзүп орадажып турган чамдык чогаалчыларның чогаал ажылынга болдунуң үеинде багай сазыдарлыг болган. Ынчалза-даа бистин амыдыралывыста, чонуң хөрөзнде бар болуп турар бүгү-ле өөрүшкүлүг, эки шынарлыг болгаш кайгамчык чаран үүлдерге чогаалчы-патриоттуң сеткилиниң ханыыдан өөрүп турарын канчар буруу шаап дукпуруп болур боор!

Орус революсчу-демократтарның: «Кайгамчык магалыг чүве амыдырал болур» деп Чернышевскийниң алдар-сураглыг сестеринде илереткеннинг чагынын социалистиг реалиниинин чечен чогаалы хүлээп алган. Бижи төрелгетеннин эң дээре угааннары оон дугайын күзел бодап чораанны ындыг кайгамчык магалыг амыдырал бистин черивисти ам шимеп турар болгаш дөртен чылдарның мурнунда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төрүүгүрүнгеи чаа амыдыралдың кайгамчык чаагай, улам-на ыыткыры-биле кыйгырып турар хөгжүмүнге өзүлүг чогаалчының чураа тунук болуп артып шыдавас. Чаа үүлдүң ол тургустунуп турар магалыг чаран чорунунуң алдары дээш, бистин орууувуста таваржып турар бүгү-ле таарышпас, ойлук чок, төгейленчек үүлдерге улур совет чечен чогаал демисежин келген болгаш моон соңгаар-даа демисежир. Ынчаарга хоралыг үүлдер-биле демисел талазы-биле борта-даа совет чечен чогаал болдунуң эки шынарлыг идеалдарынга шын болуп ыытып калыр, херек кырында амыдыралдың хелегелиг талаларын совет чечен чогаалдың бижип көргүзери чаа амыдыралдың чайынналчак хүнүүт чырыткызын дуталап шыдавас.

Амыдырал бурунгаар бар чыдар, ыыт-аарга угаан-бодал талазы-биле хемчээл чок үнелиг чогаалдарны Улуг Октябрьның 40 чылынга чедир чогаадып кылган бистин алдарлыг совет чечен чогаалывыс база оон-биле кады өзүп болгаш хөгжүп турар. Чогаал талазы-биле эртинеин немеп көвүдедир, чонуң амыдыралының шынчы кады чоруур эки болур, чонуң боттандырган үүлдериниң өндүр улуунче болгаш магалыг чаражынче оон карактарын ыыдып турар, чонну бурунгаар, келир үеже, коммунизмниң бедиктериниче кыйгырып турар шык ындыг номнарны болдунуң чонунга белекке бээр күштер болгаш арганар совет чогаалчыда бар.

(«Правданың» мурнунгу үүлү).

КЫЗЫЛДЫҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫНДА

«Тыва тудуг» трестизиниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының чурттаар бажыннарын Кызыл хоорайның Степная (Хову) кудумчузунда тудуп кылып турар. Ук бажыннарның тудуунда дуржулгалыг бригадир эш Хертек Темирниң комплексилиг тудуг бригадазы ажылдап турар.

Ол бригаданың кежигүннери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга күш-ажылчы чедишкиниг ужуражыр дээш боттарынга бедиткен хүлээлгелерин албышаан, тудуг ажылдарының планын ай санында 180—200 хуу чедир күүсеп турар.

Чурукта: Степная кудумчузунда чаа туткан чуртталга бажыңының ниити хевири.

Сөзү К. КОРОЛЕВТУУ. Чуруу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Эки шынарлыг бажыңнарны ажылчы чоннарга бээр бис

«Тыва тудуг» трестизиниң № 1 тудуг участогу областың коммунал ажыл-агый черинің 16 аал ниити чурттаар 3 кат даш бажыңын Ленин кудумчузунда тудуп турар. Ажылчы чоннарның чурттаарынга ук бажынның төлевилелин эң таарыштыр кылган: чурттаар өрээлдер делгем, чырык, чылыг, өрээл бүрүзүн бүс-биле чылыдар, арыг суг-биле хандырган турар, бир аал ниити 3 улуг өрээлдерни, чүнар болгаш арыгланыр өрээлди түс-түзүнде эзлээр.

Ол улуг бажыңның тудуунда ажылдап турар тудугжулар, бистер Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ойнга күш-ажылчы белек кылдыр ук бажыңның тудуун бүрүн дооскаш, бо чылдың июль 1-де ажыглалга киирерин хүлээнген бис. Бистің тудугжуларывыс ол бажыңның кол кылын дооскан, а ам ажылчы чоннар шуут чурттаар кылдыр бүрүн дерип бээри эрткан.

Чуртталга бажыңын чүгле тудуп кылыр эвес, харын ажылчы чоннарның чурттаарынга эң таарымчалыг, эки шынарлыг кылыр бүрүн доозары чүгүлү. Ынчангаш, тудуг ажылдарының шынарын улам бедиринче кичээнгейни үлгандырып турар бис. Эш Бонёвка баштаткан монтажчыларның бригадазы чаа бажыңны эптеп кылыр деринишкиннерин эки шынарлыг кылыр күүсеп турар. Ук бригадада монтажчы эш Плющ бодунуң нормазын хүн бүрүде чүгле эки шынарлыг кылдыр ажыр күүсеп турар.

Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин эш Олененнага баштаткан штукатуржуларның бригадазы эрестиг күүсеп турар. Ол бригадада штукатуржулар эштер Базанцева, Доровских олар боттарының нормаларын үргүлчү 200 хуу чедир күүсеп турар. Тудугда моторист эш Колмаков тудуг материалдарын тудугжуларга үзүктелиишкин чок дамчыдып берип турар.

Бистің тудуг ажылывыска моонда-ты таварыштырып турар четпестерни демдеглээри чүгүлү. «Тыва тудуг» трестизиниң (эш Харламов) талазындан бистің участокту тудуг материалдары-биле үзүктелиишкиниг хандырып келген. Амгы үеде биске өргежок чүгүлү тудуг материалдары болур суг дамчылар хоолайлар, чонган болгаш дилген ыштар үзүлген турбуже, бо материалдарны тудуг участогунга чедирип бээр дугайында тудуг трестизи сагыш салбайн турар.

Тудуг трестизиниң талазындан тудуг материалдары-биле бистің участокту моон соңгаар үзүктелиишкин чок хандырар болза, алган хүлээлгевисти чогуур хуусаазында өрестиг күүсеп шыдаар бис.

Т. АХМЕДОВА,
участокта тудуг мастери.

Тудугнуң графигин күүсетпейн турар

Областың болгаш хоорайның коммунал ажыл-агый черлерінің ажылчыннарының база албан-хаакчыларының чурттаар бажыннарының тудуун Кызыл хоорайның Ажылчын кудумчузунда (хоорайның барыын талазында) чорудуп турар. Ийнийн аал ниити чурттаар чангыс кат 17 бажыннарны бо чылын анаа тудуп кылгаш, ажыглалга киирерин планда көрген.

Амгы үеде ында 11 ындыг бажыннарның тудуун кылып турар. Планда көрүнген бажыннарының тудуун эки шынарлыг кылдыр, дүрген тудуп доозарын бүгү тудугжулар орадджып, чүткүлдүг ажылдап турарлар. Ындыг болза-даа, чуртталга бажыннарын тулар график күүсетинмейн турарын демдеглээр херек. Оон чылдаганы чүдел? Ол дугайында тудугжулар С. Лопатченко болгаш Ф. Бутанаев олар тодаргай тайылбырлап турар:

— Тудугжулар, бистер чогуур шагыныста тудуг шолдеринге чедип келгеш, ажыл хүнүнүң хөй нуруунда анаа-даа халас олурун эрттирип турар-дыр бис. Чүге дээрге, тудуг материалдары: чонган болгаш дилген ыяш чедишпейн турар. Бисте чангыс шилорама бар. Кызылдың электростанциязы энергияны чедир бербейн турарының үзүрүнде ол пилорамзыс орта-даа ажылдаастаан.

Коммунал ажыл-агый черлерінің хандырыга киллистерінің талазындан тудуг материалдары-биле бистің тудуг участогувусту эки хандырып бээр болза, бо чылын ажыглалга киирзе чогуур 17 бажыннарны хуусаа бетинде — Улуг Октябрьның 40 чыл ойнга чедир бүрүн доозун шыдаар ийик бис. Тудуг материалдары-биле участокту четче хандырбайн турарының үзүрүнде бистің тудуг графигивис үргүлчү күүсетинмейн келгеш. Тудуг планын күүседир төлээде, тудуг материалдары-биле участокту үзүктелиишкин чокка хандырар дугайында областың коммунал ажыл-агый черинден (эш Звездочкин) негетинип турар.

Тудугжулар эштер Лопатченко болгаш Бутанаев олардың бо чөптүг негелдезин детківейн барып болбас. Чуртталга бажыннарының тудуунга удуртулганы күштелирер дугайында чугүлү соруга турбуже, областың коммунал ажыл-агый черинің, оон начальнигы эш Звездочкин чуртталга бажыннарының тудуунга удуртулганы дыка четпес боттандырып турар.

Тудугда ажылчыннарның күш-ажылын четпес организастаан, олардың орту-зунга социалистиг чарышты болгаш масса-политиктиг ажылды калбартпайн турар. Чурттаар бажыңнарының тудуунга ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар идепкейлиг киржир дугайында горькийжилерінің өгелекчи чоруун ында барык ажыглап иеттеретпейн турар.

Чуртталга бажыннарының тудуунга тодаргай удуртулганы хандырары областың коммунал ажыл-агый черинден (эш Звездочкин) негетинип турар.

К. КОСТИН.

Веттехник Даржааның дуржулгазы

Баа-Хем районнуң «Тинелге» колхозунуң Дөргүн фермазында инек аараан деп медээ дыннаан, ол колхозта веттехник эш Даржаа анаа чеде берген.

— Шында, эмчи, божуула, эң сүттүг инээм «Дөнгүр-Хүрен» бызаалаан, ам шуут олуп чыдып алды—деп, кижи орттузу хире назылыг кадай карактары чаштыг-чаштыг маңнап келди.

— Дүвүревенер, үгбам Мажаа, инээнгирінің канчаар аараанын шинчип көргеш, эвиртир дугайында орадджыр бис—деп, Даржаа харылады.

Аарыг инек серп адаанда мойнун быктынче сыя каап алган, даваннарын бүрүнгаар салгылапкан, ында-хаая тынып каап, барык-да өлген ышкаш чыдыр. Даржаа халадын кеткеш, инектің ниити байдалын ылавылап, карактарын, аскын ажып көргүлээш, инектің хөрөөнге аржыыл салгаш дыннаалап, оон ижин дүжүнга каап дыннаалап турup-турup, саанчылан айтырды:

— Инээнер каш харлыгы?

— Чеди харлыг.

— Сүткүр инек боор аа, үгбам.

— Эртken чылын 2000 кг сүт берген.

— Төрүүр мурнунда чүнүн-биле чемгерип турдунар?

— Эң-не эки чемнер-биле, чижээ, сула дээш...

—Билдине берди деп, эмчи хенертен кадайның чүгаазын үзүүтү.

— Чадаг терге насосу тывар силер бе, үгбам? Идегел бар ышкаш-тыр.

— Чадаг терге насосу че. Байын тывар мен, эмчи.

— Аңаа келген «Победа» чоллачылының насосун барып дилеп алгаш, Даржаа инекти оорганынче андара салдыргаш, карманычдан сүт катетерін үштүп келгеш, оон үжүн спирт-биле чаггаш, эмгинин дошпузунче сукаш, катетер-биле насосту тудуштурупкаш,—дүгүй үрдүгерін ышкаш үрдүрүптүнер, эжим—деп, чоллачыны диледи.

Даржаа инектің эмиин тудуп көргеш, «алек-тир» дивишаан турган. Оон эмиг мырынай дардайып, согуурга шимээн үнүп турар апаарга,—ам болзуп—деп чугаалаан.

Ындыг хемчет алдынганының соонда дем-чаа тынар-тынмас чыткан «Дөнгүр-Хүрен» бажын ковайтып келди. Оон үр болбаанда тура халып келди.

Мажаа кадайның өрөөнин чүге деннээр боор.

— Чүү деп аарыг боор, эмчи—деп эйтырыг салдына берди.

—Далашпанар, ынчаш беседа кылыр мен, харутда аңаа чугаалап берейн.

Веттехник Даржааның беседазын дыннаар дээш ферманың ажылдакчылары шуптуу чыглып келгеннер. Даржаа чугаалап эгелээн:

— Мажаа кадайның саап турары инек болза, төрүүрүнүң саъдары (родильный парез) деп аарыгган аараан. Оон колдуунда саар инектер, ол ышкаш хой, өшкү, хаван база аарыг болур. Ылангыя инектер 5—9 хар назынының ниитинде, эң-не сүткүр үеинде аарыыр. Оон аарыг бааринің чылдагааны болза, семис күштүг инектерни төрүүр мурнунда хөй хемчеелдиг концентраттар-биле чемгергеннилеп болур. Эртken чүс чылдың өгезинде тывыган хиреде-ле ук аарыгның чылдагазны ам-даа эки тодаратынмаан. Ынчалзажок организде глюкозаның болгаш кальций дустарының нормазы кудулаанындан болу бээр деп көрүп турар.

Ук аарыгны таныр аары берте эвес: ылангыя инек дийик, оон ниити байдалы, шаг-шинээзи баксыраа, температуразы 35 градус болгаш оон-даа кудулаар. Бир эвес дуза көргүспес болза, ук аарыгдан аараан малдарның 90—95 хуузу өлүр. Аарыгны таныр алган соонда эмнээри ындыг кончуг берге эвес. Беш адаанче түрек эмнерин сыкыртып киирер. Эң-не идегелдиг арга—аарыг инектің эмиинге арыг агаарны киирери болур. Ону Эверстің аппарады деп хөрөксел-биле кылыр. Ол бистің эмнелге пунктувуста чок. Ону солуур чүве насос, ылангыя чалаг-терге насосу эң таарымчалыг, ол чок болза автомашина насозун-даа ажыглап болур. Бис бөгүн ону ажыглаавыс-даа.

Силер ферма ажылдакчылары ук аарыгны болдурбас диле, инек төрүүрүнге чедир ийи неделя арткан турда, аңаа хөй концентраттар бээрин биче эвээдир болза эки.

Даржаа оон ында ук аарыгның ховар таваржырын, ук аарыг оон практиказынга ам чүгле үш удаа таваржып турарын база чугаалаан.

С. ТАМБА.

МУРНАКЧЫ ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛДАРЫ

Херээжен чонну колхоз бүдүрүлгезинге улам хөй киириштирер

Чоокта чаа Эрзин районнуң мурнакчы херээженнерінің чөвүлел хуралы болуп эрткен. Коммунистиг партиялың болгаш Совет чазактың көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрер дугайында кыйгырыынга соруг кирген ол районнуң ажылчы херээженнерінің күш-ажылчы идепкейнинің дыка бедээнин ук хурал демдеглээн.

Районнуң күш-ажылы кылып шыдаар херээженнери колхозтарының мал фермаларында, сүт-бараан фермаларында, тудугда болгаш хову ажылында калбаалбиле ажылдап турарлар. Оларның ниитинде күш-ажыл талазы-биле мурнакчылар саны эвээш эвес. Чижээ, «Чаа өрүк» колхозта саанчы эш Х. Хандыраа бодунга быжыглаан инек бүрүзүнден май айга чедир 540 ажыг литр сүттү, «Бызыл сыдыс» колхозта Д. Сагаачы—419 литр сүттү саанган. Сүт саадазының бедик көргүзүглерін «Сталинчы өрүк» колхозта Ш. Шимит, «Коммунизмче өрүк» колхозта С. Норбу болгаш өске-даа саанчылар чедип ап турар.

Мурнакчы херээжен малчыннар Маа-Хөө, Б. Дөнмут («Бызыл сыдыс» колхозта), Х. Биче-оол, Б. Наичыт («Коммунизмче өрүк» колхозта) олар бо чылын төрээн бүгү хойларының хураганнарын менди кампгалап алганнар. Тудугда ажыл нормазын 150—200 хуу күүседип турар Ш. Шиирпин, Нурзат («Коммунизмче өрүк» колхоз), Норбу («Сталинчы өрүк» колхоз), ышкаш быжанчылар районнуң колхозтарында хөй.

Ындыг болза-даа колхоз баштаар черлери херээжен колхозчуларның ажылдарынга таарымчалыг байдалдарны чедир тургуспайын турарындан чамдык херээженнер колхоз бүдүрүлгезинге ам-даа идепкейлиг киржип турар. Чижээ, «Чаа өрүк» колхозта 27 кижи, «Сталинчы өрүктө» 15 кижи күш-хүнүнүң доктаатынган минимумун чедир ажылдаваан чөрүк чөвүлел хуралга ийлерээн.

Уруглар яслилерин чүгле сезонну үеде ажыткаш, өске үелерде хаан турган четпестерни чайладып, оларның доктаамал ажылдарын хандырарын чөвүлел хуралдың киржикчилери колхоз баштаар черлериннен шынгыы негээнер.

Колхозчуларның чурттага-ажыдырында улуг четпестер бар. Чамдык колхозчулар, ылангыя херээженнер чурттап турар бажыңнарын чугайлаваан, оларны арыг-шевер тургузарынга сагыш салбайн, хеп-сынны чүгбайын турарының фактылары хуралдың киржикчилери ийеретпеннер. Үстүнде четпестерни чайладып, херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинге улам-на хандырарынче баа культурлуг чурттаганга оларны чанчыктырарынче хөлөөн алган.

А. ДОГУТ-ООЛ.

Херээженнерниң күш-ажылчы идепкейин улам-на бедидер

Өвүр районнуң мурнакчы херээженнерінің чөвүлел хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Хуралга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ооңга уткуштур районнуң херээженнерінің сорулгаларының дугайында ийеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Лопсан-Серен кылган.

Партиялың болгаш чазактың көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрер талазы-биле салып турар сорулгаларын боттандырарынга херээженнерінің улуг киржилгелиг болуп турарын ийеткелчи демдеглээн.

Районнуң колхозтарының мал ажылында 282 кижи, сүт саадазында 83 кижи, тудугда 124 кижи, хову ажылында 163 кижи ажылдап турар. Оларның ниитинде мурнакчылар саны өскен. Чижээ, саанчылар Дивитпаа («Совет тываның 5 чылы» колхозта) 500 литр хире сүттү, Дарый, Байлы олар («Коммунизмче өрүк» колхозта) кайыы-даа 460 ажыг литр сүттү боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден май 1-ге чедир саанганнар. «Бызыл тук» колхозта 5 чыл ниитинде хөй калып турар Долума, «Торгалыг» колхозта кадарчы Онанмай олар бо чылын төрээн бүгү хойларының хураганнарын менди кампгалап алганнар. Ол ышкаш мурнакчы херээженнер тудуг-даа, хову ажылында-даа хөй деп, ийеткелчи чугаалаан.

Оон-биле чергелештир херээженнер ажылында четпестер хуралга баа ийеттеен. Эртken ажыл-агый чылында 56 колхозчу херээженнер күш-хүнүнүң минимумун күүсетпээннер. Ылангыя колхоз бүдүрүлгезинге бүдүн чылда барык киришкен Тенек-уруг, Долчун («Бызыл тук» колхозта) Натпит-уруг, Норжумаа («Совет Тываның 5 чылы» колхозта) ышкаш өске-даа херээженнери хуралдың киржикчилери чидин-биле шүүмчүлээш, ниитинің ажылынга киржирин олардан негеп турганнар.

Колхозчу херээженнерінің ажылында бар турар четпестерни дарый чайладырын, бүдүрүлгенің, хөй-ниитинің ажылынга оларның киржилгезин хандырарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын партия организацияларындан, колхоз баштаар черлериннен чөвүлел хурал негээн.

Д. СПИРИН.

* * *

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛДЕРИ

Херээжен чонну ортузунга партиялың политкижизидилгелиг болгаш организастыг ажылдарын чорударынга колхозтарда, бүдүрүлгелерде, албан, организация черлериннде тургустунган херээженнер чөвүлелдери улуг рольдуг.

Тес-Хем районда шупту он чөвүлелдер ажылдап турар. Оларның ниитиннден Сталин аттыг колхозта, райкүүскомда болгаш Калинин аттыг колхозта херээженнер чөвүлелдери (даргалары эштер Чыпсынак, Мөнге, Чурукпан) эки ажылдап турарлар. Ол чөвүлелдер херээженнерінің хуралдарын ай санында чыыдырып, херээженнерінің ортузунга лекция, беседаларны үргүлчү чорудуп келген. Ында херээженнер бүдүрүлгенің болгаш хөй-ниитинің ажылдарында идепкейлиг киржип турар. Чижээ, Калинин аттыг колхозтуң херээженнери яслинің бажының дерип, оон херимин боттарының күжү-биле тудуп бергеннер. Часкы тарылга үеинде ол яслинин доктаамал ажылы хандыртынган, ында дыка хөй уруглары ажаан, киржиидип турар.

Ындыг болза-даа чамдык партия организацияларындан херээженнер чөвүлелдерінің ажылын холга ап, боттуг удуртпайын келген. Ленин аттыг колхозта партия организациязы (секретары эш Сыгыртаа) ында херээженнер чөвүлелінің ажылынче кичээнгей салбайн турар. Ук чөвүлел херээженнер ортузунга политкижизидилгелиг болгаш организаччы ажылы четпес турган. Оон уламыдан дыка хөй колхозчу херээженнер колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн турарлар. Колхозта ясли ам-даа ажыттынмаан, оон ашталгазын кылбаан, херим кажаалы чок болуп турар. Ол ышкаш районда партия организациязы (секретары эш Бурзуу) херээженнер чөвүлелінің ажылын баа-ла боттуг удуртпайын турар.

Чонуун, ылангыя ие-чаптын кадымын кампгалары бистің чугула сорулгаыс. Ындыг турда-да районнуң эмнелгезинің эргелекчизи эш Фомин, санитар эпидемия станциязының эмчизи эш Резнин олар эмнелге пунктуларының ажылынга боттуг дуланы көргүспейн турарлар. Оон уламыдан чамдык эмнелге пунктуларының ажылында улуг четпестер бар. Чижээ Үй. Шыныаада эмнелге пунктузу (эргелекчизи эш Часкалмаа) кончуг багай деритинген, оон эт-херекселлери хирлиг. Часкалмаа боду бешин аарыг кижилерни халат кетпейн хүлээп ап турар. Ол, чонуун чалаатазынга барбайн, санитар-чырыдышкын темаларынга лекция, беседаларны чорутпайн келген. Мындыг четпестер өске-даа эмнелге пунктуларында хөй.

Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладып турган, херээжен чонуун ортузунга политкижизидилгелиг болгаш тайылбыр-массалыг ажылдарны калбартырынче, бүдүрүлгенің, хөй-ниитинің ажылдарынга оларны улам-на калбаа-биле киржирин хандырарынче боттуг хемчеглерін алыры партия организацияларының, херээженнер чөвүлелдерінің чугула сорулгазы.

З. САГААЧЫ.

ООҢ КҮЗЕЛИ БОТТАНГАН

Дирчин Хандыраа школачы чылдарында-ла саанчы болуруун күзеп чораан. Ол кажан чеди чыл школазын дооскаш, төрээн колхозунуң сүт бараан фермазынга саанчылап ажылдаарын шинтирлеп алган.

Хандыраа школаның чедиги классын доозарынга чедир эвээш хонуктар артканда, саанчы болуксаан күзелин ийеретип, ону сүт-бараан фермазынче чорударын дилеп, колхоз баштаар черинге дилег киргген. Аныяк ажыл-ишчини колхоз даргазы чылыы-биле хүлээп ап, малдың продуктузуун бедидеринің талазы-биле партиялың болгаш чазактың директиваларын күүседир дээш колхозчу саанчыларының мурнунда улуг сорулга салынган деп аңаа тайылбырлап чугаалаан.

Хөй сүттү саап алыры саанчының болуудан хамаарыр. Мурнакчы саанчыларның аргаларын саадда үеинде калбаалбиле ажыглаарын, чаа-чаа аргаларны тыварын саанчылар негеп турар—деп колхоз даргазы бодунуң беседазын төндүрген.

Бодунга кандыг-бир чугула хүлээлге алыры аңаа-ла ойнчук эвес. Эвээш сүт саггаш, хүлээлге күүсетпезе ыдынчыг, эң баштай ажыллы чүдеп эгелээрил?—деп, ол үргүлчү бодап чораан. Ажылдың эге үеларинде аныяк саанчыга бергелер болганчок-да таваржып турган. Инектерниң ажы-чаның эки билбес, чамдык инектер тепкиленир, үзер, чамдыктары быгааларын чагдатпайн баар турган.

мала мурнакчы саанчылар Бойдаан, Чамаа олардың дүжүнү-биле бергелерин чоорту ажып, хөй сүттү саап алырының аргаларынга өөренип алган. Дирчин Хандырааның күш-ажылы ынчаар эгелээн.

Дирчин Хандыраа Эрзин районнуң «Чаа өрүк» колхозунуң Сувураада сүт-бараан фермазынга 1955 чылда саанчылап киргген. Эртken ажыл-агый чылында бодунга быжыглаан 11 саар инектерінің бирээзинден-не 1128 литр сүттү саап алган болгаш пландан ажыр 378 литрни саггаан. Д. Хандыраа колхозтуң мурнакчы саанчыларының социалистиг чарышынга бирги черни алган.

Дирчин Хандыраа бо чылын улаа-на бедиткен хүлээлгеин ап, быжыглаан инек бүрүзүнден 1200 литр сүттү саарын хүлээнген. Оон алган хүлээлгеин ажыл-херекке чедишкиниг боттаныр турар. Бо ажыл-агый чылының алды айларында ол бир инектен-не ортумаа-биле 597 литр сүттү саап алган болгаш чартык чылда сүт саададының талазы-биле районга бирги черни алган.

Комсомолчу Дирчин Хандыраа ам чүгле 17 харлыг. Ынчалза-да ол бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле районда бедик хүндүткелдиг апарган. Ол СЭКП обкомунуң болгаш облүүскомнуң, ВЛКСМ обкомунуң баа райкомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаннаткан. Хөй-ниитинің даалгазын баа ак-сеткилдиг күүседип турар. Д. Хандыраа фермада эки агитаторларның бирээзи.

К. САЛЫЫ,
«Шыныың» корреспондентизи.

Саман тудуунда херээженнер

Сүт-Хөл районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелинің тудуг бригадазының Онлар Төмүр-кыска удуртkан 14 кижи составтыг херээженнер звенозу тудуг ажылында күженишкиниг ажылдап турар.

Звенонуң чүткүлдүг ажылының түнелинде самандан кылган 4 чуртталга бажыннары, уруглар яслили, ыштан кылган 5 чуртталга бажыннары ажыглалда киргген.

Звенонуң кежигүннери ам 400 олуттуг улуг клубту тудуп турар.

Херээжен тудугжулар Долба, Сендин, Чангаа, Анай олар тудуг ажылынга мергежилдиг, мурнакчы чоруун көргүзүп турар.

О. БИЧЕ.

Колхозтуң хаван фермазында

«Искра» көдээ ажыл-агый артелинин баштаар чери мал ажылының орулгалыг адырының бирээзи хаван ажылын хөгжүдүрүнге улуг кичээнгейни салып турар.

Хаваннарның ой-тавында өзүп, хөгжүүрүнге таарышкан азырал, ажаалданы организастаан. 11 санныг боос хаваннарны түскай чырык, делгем клеткаларда азырап, олар ооңдаар чоокшулай бээрге хаваннар ооңдаар өрөөлче шилчидип турар.

Хаван кажаалын чаңыс аай телевилел өзүүлаар тутkан. Ында кормозаварникти база тургускан. Ол кажаалы түс-түс клеткалар кылыр үзүктелиилээн, 2—3 ай назылыг хаван ооңдары клетка санынга 4—5 баш киргилээр.

1956 чылда хаван фермазындан орулга алаан хөй аргаларынга өөренип алган. Дирчин Хандырааның күш-ажылы ынчаар эгелээн.

Дирчин Хандыраа Эрзин районнуң «Чаа өрүк» колхозунуң Сувураада сүт-бараан фермазынга 1955 чылда саанчылап киргген. Эртken ажыл-агый чылында бодунга быжыглаан 11 саар инектерінің бирээзинден-не 1128 литр сүттү саап алган болгаш пландан ажыр 378 литрни саггаан. Д. Хандыраа колхозтуң мурнакчы саанчыларының социалистиг чарышынга бирги черни алган.

Дирчин Хандыраа бо чылын улаа-на бедиткен хүлээлгеин ап, быжыглаан инек бүрүзүнден 1200 литр сүттү саарын хүлээнген. Оон алган хүлээлгеин ажыл-херекке чедишкиниг боттаныр турар. Бо ажыл-агый чылының алды айларында ол бир инектен-не ортумаа-биле 597 литр сүттү саап алган болгаш чартык чылда сүт саададының талазы-биле районга бирги черни алган.

Комсомолчу Дирчин Хандыраа ам чүгле 17 харлыг. Ынчалза-да ол бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле районда бедик хүндүткелдиг апарган. Ол СЭКП обкомунуң болгаш облүүскомнуң, ВЛКСМ обкомунуң баа райкомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаннаткан. Хөй-ниитинің даалгазын баа ак-сеткилдиг күүседип турар. Д. Хандыраа фермада эки агитаторларның бирээзи.

К. САЛЫЫ,
«Шыныың» корреспондентизи.

Саан-Хемчик.

К. Е. Ворошиловтуң Ханойдан чорупканы

ХАНОЙ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуниң Даргазы К. Е. Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер Вьетнамның Демократтыг Республиказынга вайыралдың чоруушкунуун доосхаш, майның 24-те әртен Ханойдан чорупканнар.

Совет залчылар-биле байырлажып чарлыр дээш, Ханойнуң хой санныг чурттакчылары ВДР-ниң Президентизиниң орлуунан Жиа-Лан аэропортка чедир кудумчуларны база орукту дола берген турган.

Аэродромга К. Е. Ворошиловту ВДР-ниң Президентизи Хо Ши Мин, ВДР-ниң Национал хуралының Докладал комитединиң Даргазы Тон Дык Тханг, ВДР-ниң Премьер-Министри Фам Ван Донг, Премьер-министриң оралакчылары Фан Ке Тоай, Во Нгуен Зиап болгаш республиканың өске-даа удуртукчу ажылдакчылары, база ССРЭ-ниң ВДР-де элчини М. В. Зимянин болгаш дипломаттыг корпусуун кежигүннери үдээннер.

ВДР-ниң Президентизи Хо Ши Мин аэродромга чүве чугаалаан, вьетнам улустуң өөрүн четиргениң болгаш ынакшылын совет улуска, ССРЭ-ниң чазаанга болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизызынга дамчыдып бөөрин К. Е. Ворошиловтан дилээн. К. Е. Ворошилов харыы чугаазынга өзиг хүлээн алыышкын дээш вьетнам улуска четиргениң илереткеш, хостуг болгаш аас-кежиктиг амыыралды тургузарының хераанге, төрээн чуртту тайбың арга-биле катап каттыштырары дээш демиселге чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруң Вьетнамның Ада-чурт фронтузунга, Вьетнамның Ажылчы чоннар партизызынга, ВДР-ниң чазаанга болгаш Вьетнамның улузунга күүзүн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң төлээлериниң Хельсинкиде чеде бергени

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның парламентизиниң чазаны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң төлээлери анда чеде берген, ол төлээлер Финляндияның парламентизиниң 50 чылының байырлалынга киржирлер.

Төлээлерни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелиниң Даргазы П. П. Лобанов баштап чоруур.

Хельсинкиниң аэродромунга төлээлерни Финляндияның парламентизиниң даргазы В. И. Сукселайнен, дарганың оралакчылары В. Лескинен болгаш Т. Куала, парламентиниң секретары А. Салерво, парламентиниң өзүлал ажылдакчызы Х. фон Биорринг олар уткуп алганнар. Төлээлерни оонынай ССРЭ-ниң Финляндияда элчини В. З. Лебедев болгаш Совет элчи чериниң харыысалгалыг ажылдакчылары база утканнар.

Төлээлерниң кежигүннериниг парламентиниң даргазы В. И. Сукселайнен байыр чедирген. Байыр чедиришкиннинге харыылап тура, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелиниң Совединиң Даргазы П. П. Лобанов чылыг үзүүн алышкын дугайында четиргениң илереткеш, ажыгга ынакшылдыг фин улусту совет улус ханы ынакшылдың сеткилиг-биле көрүп турар деп чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Соведи-биле Финляндияның парламентизиниң аразынга шуут харылаанны тургусканы ийи чурттарның улустарының аразында найыралдыг харылааларны быжыглаарынга чаа базым болур болгаш экономиктиг база культурлуг харылааларны хөгжүдүрүнге идигин бөөр, ол чорук Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп ол демдеглээн.

Фин улуска аас-кежиктиг болуруң болгаш чечектелишкинни П. П. Лобанов күүзүн.

Югославияның аныяктар солунунуң удуртукчулары-биле Титонуң чугаалашканы

БЕЛГРАД. (СЭТА). Танюг агентилелиниң дамчытканы болза:

Югославияның улустуң федеративтиг республиказының президентизи Брос Тито «Младост» солунуң директорун хүлээп алган, югослав аныяктарны кижизидеринге холбашкын өскүс каш айтырыглар талазы-биле болдуңу болалыг аза чугаалаан. Өске улустарны көөр хонгу чок чорукка эвес, а интернационализиниң угаан-бодалынга аныяктарны кижизидери эргежок чугула деп Тито медеглээн. Бистин аныяктарывыс ханызы-биле кижизиг болуп, өске улустарга ынак болзуп дээш аныяктарны гуманизминиң угаан-бодалынга кижизидер ужурлуг бис. Айтырыгларны дайынның аргазы-биле шинтпирлээр херек дээрин нептередип турар кандыг-бир күрүне ажылдакчызынга аныяктар ынакшын шыдавас дээрин билдингир деп Тито чугаалаан. Югославияның ийнти даштыкы политиказының шуут мөзү-шынарын болгаш принципин ап көөрге-де бистиң аныяктарывысты ол утка талазы-биле кижизидери биске берге эвес.

ССРЭ-биле болгаш чөөн-европа чурттары-биле харылааларның келир үеринин дугайын чугаалаан, Титонуң ылангыя чугаалаанны: «Бистин харылааларывыс эки болу бөөр ыңдыг үе турун келир, ол үе ыңдыг ырак эвес болуп чадавас. Ол болур ужурлуг, түгү дээрге оон өскээр черде болуп болбас. Ол харылаалар амна экижип өгелеп турар, бир эвес шынны-биле көөр болза, эки харылаалар ыкап-ла тургустунар ужурлуг. Ыңдыг эки харылаалар тургустунган турыун дээш бистен хамааржыр бүгү-ле түүлдерни кылыр бис».

Индонези компартиянын 37 чылынын оюн холбаштыр Джакартада хурал

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның Коммунистиг партизызының тургустуганындан бөөр 37 чылының оюн холбаштыр майның 23-те кежээ Джакартага хой-ниитиниң хуралы болган. «Улустуң эрге-ажыктарынга национал тускай хамаарышпас чорук дээш демиселдиг 37 чылы» деп лозунгуунуң адаа-биле эрткен хуралга мүн ажыг кижи киришкен. Олурушканнарның аразынга Индонезияның национал партизызының даргазы Сувирьо болгаш өске-даа хой-ниитиниң ажылдакчылары тургулаан.

Индонезияның Коммунистиг партизызының чингиие секретарының оралакчызы Лукман өлеткел кылган, ылангыя амгы байдалда компартиянның сорулгаларын болгаш туружун чугаалаан.

Парламентиниң даргазы Сартанонуң, шериг-далай күштериниң штабының начальниги ужар-чүүлүн вице-маршалы Сурьядарының болгаш чазактың министрериниң Индонезияның Коммунистиг партизызынга чедирген байырларын хуралга комчуп дыңнатқылаан.

„Нейес дейчланд“ солун Шпейдельдиң кем буруулуг эрткен үезин илередип турар

БЕРЛИН. (СЭТА). НАТО-нуң Европаның төп кезиниде кургаг чер шериглериниң командылакчызы мүрүнүдагы гитлержи генерал Шпейдель 1934 чылдың октябрьда Марселье югослав хаан Александрны болгаш француз даштыкы херектер министри Бартуну өлүрүп организастаарын шуут идепкейлиг киришкен дээрзиниң дугайын херечилеп турар төдаргай документилерлиг болуп турарын «Нейес Дейчланд» солун дыңнаткан. 1933—35 чылдарда Шпейдель Парижке герман шериг атташезиниң дузалакчызы албан дужаалды өөлеп турган болгаш Герингиниң чажыт албан чери өлүрүшкүнүг белеткээрин аңаа даасхан турган.

Бар документ материалдардан алган көөрге, даштыкы херектер министри Бартуну болдуңу агрессив планнарын боттандырарынга моондак кылдыр көрген Гитлериң өнаалгазының дугайында чугаа чорун турары ол деп «Нейес Дейчланд» солун бижээн. Югославияның ханы Александраны өлүрүүнге дуза көргүзүүн Хорватияның фашист организациязы Македонияның фашист-терроржу организациязыдан дилээн деп чүвени 1934 чылың чайынында Герингиниң разведкалы болдуңу шивишкини Ванчо Михайловту дамчыштыр билип алган. Ванчо Михайлов герман разведканың фондузундан акша ап турган македончу фашист-терроржу организацияның чаңдык үеде баштынчызы база болуп турган.

Францияның политиктиг болгаш шериг болуктериниң агентилериниң балбак четкилиг турган Шпейдельге Герингиниң чажыт албан чери Александр хаан Францияга чеде бергениниң үезинде Бартуу-биле ужуражы бөөрге оны болгаш Александр хаанны өлүрүүнүн организастаар айтышкынны берген.

Шпейдельдиң шивишкини кыш-даа эвес Ганс-Эрих Хаак дээрзи, хаанның бар чергелериниң, Бартуу-биле оон ужуражыжышкын өзүлалының планын француз полициязының удуртуур албан-хаакчыларындан алган деп чүвени бисте бар материалдар бүгүдүп турар деп ол селуп бижээн. Оон ангыда Александрны болгаш Бартуну Марсельге камгалаарының талазы-биле хемчеглериниң планы база ол шивишкиниң холунче кире берген. Ол материалларны Шпейдель болдуңу бажыңына Ванчо Михайловка дамчыдып берген. Өлүрүүшкүнүүн соонда Михайлов француз разведканың холунче кире берзин дээш Шпейдель бүгү-ле хемчеглерни алган болгаш оон Франциядан дургунап чоруй баарынга дузалаан.

Гитлер өөрүн четиргениниң демдеглээ кылдыр Шпейдельге болдуңу портредин алын салган белекке берген. Оон соонда Шпейдельдиң албан дужаалы дүрген өскен болгаш удатпаанда генерал болу берген. Марсельге өлүрүшкүнүү организастаанының соонда чыл эрткенде Шпейдельди гитлержи кол штабтың даштыкы армиялар кидизинче чоруткан. Шпейдель ол албан-дужаалга турган, Францияның шериг болгаш политиктиг байдалының дугайында дыңнадыгны тыпкылап берип турган Францияда болдуңу шивишкиннериниң ажыл-чорудулгазын удуртуп турган. Ол дыңнадыглар француз республикага удур «чаңдык дайынының» гитлержи планын белеткээринге болгаш боттандырарынга чугула рольду ойнаан деп ол селуп бижээн.

Алжирде дайын чорудулгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Парлалганың дыңнадының өзүгаар алырга, Алжирде француз шериглериниң болгаш Алжирниң национал хосталга шериниң кезектериниң аразынга соолгу үеде кызыг-дошкун тулчуушкуннар болгулаан. Майның 22-де дайын чорудулгазының үезинде Оран департаментизиниң районунда 89 алжирлер өлүрткен. Французтарның талазындан өлгеннер 10 кижи болган. Константина департаментизиниң өлүп каш чурттакчылыг черлериниг үскүлежишкиннерниң түңнелинде французтар 21 алжирлерни өлүргүлеп кааннар.

Чоокта чаа француз шериглер болза геликоптерлер болгаш танкаларның деткичези-биле национал хосталга армиязының шериг базаларынга удур Барымын Алжирге дайын чорудулгаларын кылганнар. Оон түңнелинде 40 алжиржилер өлүрткеннер. Француз шериглериниң когаралының дугайын дыңнатпайн турар.

Алжир болгаш Афлу хоорайларның чанынга тулчуушкуннарның үезинде алжиржилер 30 ажыг француз шериглерин өлүргеннер.

Аныяк назынның байырлалы

Майның чылыг хүннериниң биреези. Гайон төвүнче колхозчу аныктар, башкылар, кадзо ажыл-агыйның тускай артеминдери, кыргаанар четкилеп келип турганнар.

Тэлиниң чуруттакчылары бөөт-боттарының аразында маргышкан турганнар.

— Мен-не «Мурнакчы» колхозтуң төлээлери тергиидээр дээр мен. Бети даргеле организастыын көр-даан: бажында машиналыг, ортузунда мотоциклиг, а оон соонда чадаг тергелиг — деп, бир оол бүгү-ле болуур-чогуур тайылбырны эжинге берди.

— Чо-ок, Сталин аттыг колхозтуң киржикчилери артык-тыр, оларның херекселдери көрем!— деп, кожазында турган Хирлиг-оол шуйжуларга адаарганымнан харылаан.

— Хей түве маргышпанар. Болза-болбаза төп чер Тэлиниң коллективтери бирги черде деп билиндер: эки бомбукчулер, шыыраачылар, ыраажылар... биетерде-ле болгай, хамык ужур кадас-шиниинде-даа эвес, утка-шынарында болбас ийикле — деп, бир кижи бүгүредип чугаалаарга-даа өскелеви боттарының соотерин өскүнмас дээш база-да орадажы бергеннер.

...Хунлускүүнүң 12 шак.

Коллектив бүрүзүнлен шиликдек ийнийн кижи дөрт чүс метрниң эстафетазынга киржир, оон төлээлекчилери тук кодурер деп чугаа соот шагда-ла тараан.

Марсыдаанның түннелинде байырлалдың түгүн кодурер аас-кежиктиг улут «Мурнакчы» колхозтуң аныктары Шин-Байыр, Кара-оол, Горбунова, Захарова оларга өнзаннан.

Тук кодурүүнген.

Башкы Бадыргының тургусканы танцылар, Анай-оолдуң чогаатқан аялгалары, оон музыкага ойнаары, башкы П. Пименстьеваның артын даврааг кылыглары, танцычылар Магар, Таня оларның көргүүлери, могелер С. Тоббу, Чымба, оларның ийнан алган саналары бай-талчыларны бирги черже ийин үндүрүүкен.

Аваалгыр болгаш шыырак болганы-биле 32-ниң аразында «Тиилелге» колхозтуң могели С. Дастай-оол шүүлүрге Сталин аттыг колхозтуң могели Тоббу үндүрлеңкен.

Хол бомбуунге төлөлөлөр бирги черни алырга, ийнги черде шуйжулар барган. Чадаг чарыш талазы-биле 400 метрге Шини-Байыр (Шуй) бирги черни, Хирлиг-оол (Тэлин) ийнги черни; чадаг тергеге 20 километрге Тоюн-оол, Талароол (Шуй) бирги болгаш ийнги черни; херааженнерден чадаг терге-биле 10 километрге Горбунова (Шуй), бирги черни, Т. Хомыкова (Тэлин) ийнги черни алган.

Уран-чүүл көргүүлериниң «Дөш-Терек» колхозтуң уран-чүүл коллективиниң «Быжыг тайбың дээш» деп менделзи, оон киржикчизи Д. Байыр-оолдуң «Сылдыс» деп ырны ырлап күүсеткени, Мөлдотов аттыг колхозтуң танцычылар коллективиниң эн Е. Сыропарованың удуртулгазы-биле «Украинская вольканы» күүсеткени: «Мурнакчы» колхозтуң танцычылары М. Сарыг-оол, Горбунова оларның «Болчаг» деп катырынчыг танцызы болгаш өске-даа чүүлдер көргүүлериниг улут үнелөөшкинин алган.

Тиилекчи болгулаан 49 аныяктарны өртектиг баразиннар-биле шаннавышаан, область байырлалынга киржири-биле чорудар.

Оргкомитеттиң шинтпири-биле ийнги черни «Мурнакчы», үшкү черни «Дөш-Терек» колхозтарының коллективтери эзлээннер.

Б. ЧОДУК.

Областың музейинде чаа делгелге

Палех уран-чүүлүнүң кожун чоруур делгелгени областың чурт шинчилелиниң музейинде бо чылдың май 24-те ажыттынган. Делгелгениң ажыдышкынынга партия, совет организацияларының төлөлекчилери, хоорайның чурукчулары болгаш өске-даа кижилер келген.

Делгелгеде Палех уран-чүүлүнүң хөөчүн болгаш аныяк мастерлериниң уран-шевер кылыгларын, Палех суурда ол уран-чүүлдүн училищезиниң сургуулдарының ажылдарын делгаан.

Палех уран-чүүлүнүң хөгжүлдезиниң дугайын Палех уран-чүүлүнүң күрүне музейинин эртем ажылдакчызы В. Соловьев көрүкчүлерге чугаалаан, делгелгеде салыңган чүүлдерни толдургай тайылбырлаан берген. Ол кожун чоруур делгелге область музейинге июль 1-ге чедир турар.

Шии солун болуп эрткен

Чоокта чаа Чаа-Хөл районуң Ак-Туг ортумак школазының башкылары боттарының күжү-биле белеткеп алганы С. Токанын «Дөңгүр-оол» деп шиизи суурнуң чурттакчыларына көргүскен. Колхозтуң клубунга 270 ажыг кижи чыыгган. Чыыгган чон шиини улут сонуургал-биле көрген.

Дөңгүр-оолдуң роли башкы В. Сагды шинчээшкин болгаш аажы-чыңнының тэлазы-биле көрүкчүлерге сонуургалдыг кылдыр ойнап күүсеткен. Ол ышкаш шиинге ойнаан башкылар Дармажап, Балчыр, Крылов олар бодунуң рольдарын эки ойнааннар.

Ш. МОНГУШ.

ХРОНИКА

ССРЭ-ниң Күрпланының Даргазының Бирги оралакчызы Алексей Николаевич **Косыгинни:**

ССРЭ-ниң Күрпланының Даргазының оралакчызылары эштер Михаил Васильевич **Хруничевти**, Василий Петрович **Котовту** болгаш Николай Иванович **Строкинни;**

ССРЭ-ниң Күрпланының киллистер начальниктери Александр Федорович **Засядькону**, Ефим Степанович **Новоселовту** болгаш Григорий Сергеевич **Хламовту** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу ССРЭ-ниң министрлериниге тоныйлаан.

Редактор К. С. ШОЯГУ.

Практикадан чүүү билип алган бис

Областың совет партия школазының ийнги курзунуң дыңнакчылары часкы хову ажылының үезинде Баа-Хем, Танды районнарының колхозтарынга практикалап чорааннар. Практика болза, колхоз бүдүрүлгезин планнап организастаарын удуртуруунуң аргазын колхозтарның дүжүлгалыг кадрларының чанынга көрүп өөренип, практикага кылыр сорулгалыг турган.

Бирги болуктуң дыңнакчылары бистер 10 кижи Танды районнуң «Кызыл партизан» колхозунга барган, колхозту удуртуп организастаар — даргазының, хову бригадаларының бригадирлериниң, мал фермаларының эргелекчилериниң, трактор бригадаларының бригадирлериниң дузалакчылары болуп ажыдаан бис. Мен артельдиң агрономунуң дузалакчызы болуп ажыдадым.

Бистер практикалап эгелээривисте түүгү-ле быжыглатыңган түс-түс черлеривисте эвес, ниитиниң ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынче ханылап кирип, кодзо ажыл-агый артелиниң тургустунганындан эгелээн, 1953 чылдан бөөр колхозтуң хөгжүп келгенин сонуургап көрген бис. 1930 чылда Дүрген суурнуң тараачыннары колхозтажып каттышканнар. Ам областа ол база бир миллионер колхозтарының биреези болуп, 233 өрегелиг, 880 ажыг кижилиг, оон өрулгазы 3 миллион 800 муң ажыг рубль четкен. Ук кодзо ажыл-агый артели мүрнакчы эртем, техникага ханып өзүп, быжыгып келген.

Артельдиң ниитиниң ажылының хөгжүдезиниң сөолгу дөрт чылдарын ап көөрге, ыка солун түңнедерлиг болуп турар. 1953 чылда мал 7400 баш турганындан ам 12,000 баш ажып, оон ниитиниг саар ниек 197 баш турган болза ам 410 баш чедир өскен. Шаар мал 1953 чылда турганындан бүдүн чартык катап өскен. Малдың үкеллын сайыралыр дээн демисел кошкавайн турар. Хойнуң кол нуруузун чинге нарын, чартык чинге чарын дүктүг болгаш каракуль уксаа-биле сайыраткан. Ол ышкаш чыгы мал буденновчу уксаа-биле, бода малды симменталь уксаа-биле сайыраткан. Оон уламыбиле малдың продуктулуг чоруу бедзен. Чижээ, 1953 чылда сагдыңган сүт ниитизи-биле 122.607 кг турган, а 1956 чылда 267.165 кг чедир, хойдан кыргытыңган дүк 1953 чылда 6790 кг, 1956 чылда 19.167 кг чедир өскен. 1956 чылда ниек бүрүзүнден 800 литр сүт, хой бүрүзүнденге 2 кг дүк алдынган. 1956 чылда кодзо ажыл-агый артели түгү-ле мал ажылындан 927.890 рубльдиг өрулгазын алган.

Чер ажылының шолун калбартыр, дүжүгүүн бедидер талазы-биле колхоз кежигүннери улуг ажыды кылганын практикантылар сонуургааннар. Тараа болгаш өске-даа культураларының шолу 1953 чылда 2652 га турган, 1956 чылда 3715 га, оон ниитиниг тараа культуралары 2420 га турганындан 2786 га чедир өскен. Тараа культураларының чаа-чаа сорттары өстүрүүнүп турар. 1953 чылда тараа культураларының га бүрүзүнден 5,4 центнер дүжүт алдынган болза, 1956 чылда 15,8 центнер болган. Дүжүгүн бедидерниң бүгү-ле аргаларын — бүгү культураларның тарылгазын чайгы аңдарылгаа, күр болгаш күрүкеан черлерге чорудуп, тарылга эолчештирилгели агротехниктиг негелделерни шыңгыы сагып турган, шын чорудуп турар. 1955 чылда 350 га чер колхозчу эртемден С. Мальцевтиң аргазы-биле ажыдатыңган, оон га бүрүзүнден 28 центнер, ол-ла черни 1956 чылда мынчаадыр ажыдаан, га бүрүзүнден 24 центнер дүжүгүг алган. Кодзо ажыл-агый культураларының хоралакчылары, бик үнүштер-биле демисел ында эки чоругуун турар.

1953 чылга деңнээрге колхозтуң ниитк ажылы ийи ажыг катап өскен. Ыңдыг турбуже колхоз кежигүннериниң ажылдап ап турар күш-хүү 1956 чылда 1953 чылдазындан улут-ла бедивээн. Ол болза ниитиниң ажылынга механизастаашкынны кодзут ажыглаан, кижилериниң күш-ажылын чингедип турар. Ында оон түңнелинде колхозчуларның ажылдаан күш-хүүнүүн үнези улгадып турар. Бир күш-хүүнүүн өртээ 1953 чылда 4 рубль 60 копеек турган, 1954 чылда — 7 рубль 12 копеек, 1955 чылда — 10 рубль 92 копеек, 1956 чылда 11 рубль 80 копеек кылдыр бедзен.

Артель кежигүннериниң ниити хуралынан 16—60 хар чедир эр кижилер чыы ниитинде 370 күш-хүүнү, 17—55 хар чедир херааженнер ийи уруглуг болза — 150 күш-хүүнү, 3-тен өрү уруглуг болза —120 күш-хүүнү, уруг чок херааженнер —200 күш-хүүнү ылавыла ажыдаан турарын ниитпирлээн. Ол ышкаш саатлыг херааженнерге бөжүүрүүнүн мүрүнүде болгаш бөжаан соонда 122 хонуктуң шолдээзин бербишаан, ол хүннерниң төлевиринге күш-хүүнүүн ортумак үнелиг саналы бөөрин хуралдан бадылаан, ону боттандырып турар. Оон ынай колхозтуң тургузукчуларынга база артельге 25 чыл ниитинде ажыдаанларга ай санында 120 рубльди колхоз төлеп берип турар. Эки ажылдаан колхозчуларга немелде төлевирни берип турар.

Кодзо ажыл-агый артелиниң ажылының дүжүлгазын база практикага өөренип алган түүлдерин школаның дыңнакчылары школаны доозун, түс-түс ажылдаан черлериниг ажыглаарын ниитпирлээннер. Чайгы, күскү аңдарылганы канчаар ажылдап кылырын, часкы ыык базырыышкынны, ыкпирлөөшкинни, культивацияны кандыг хөрүнге, оон ханызын канчаар чорударын, чажар мүрүнүде үрезинни хынаарын, ону аарыларга болгаш бөк үнүштерни үрезиннериниге удур химикаттыг хораннар-биле хораннаарын, ылангыя кылыгтас, арбайның таваржып турар аарыы болур өртеннээр аарыга удур хемчеглерни алырын дыңнакчылар билип алган. Тараны чажып эгелээриниң мүрүнүде ийнирлөөшкинни кандыг арга-биле чорударын, аңдарыыга аңаа канчаар чорутуганын ылавыла билип алырын, тракторларның ажылынга хынаданы кылып, хүлээп алырын, гектар черге чаптынар үрезиниң хемчеелин доктаадырын, часкы хову ажылын чорударының календарь планын, агроном-биле хову бригадазының бригадириниң планын көрүп, ону өөренип алган бис.

Мал ажылының талазы-биле элгон билиглерни база алган бис. Саар инектерни, бызааларны ажаан чемтеренниң рационун билип ап, мүрнакчы малчыларның ажылы-биле танышып, хаваа, ары ажылын сайырадырынга кандыг аргаларны алырын, оон-биле кады колхоз бүдүрүлгезин канчаар удуртуруп, сан-хөөзүн сайгарарын, өрулгазын көөдүлирин, электрижидилгени, механизацияны кылырын планнарын, колхозчуларның культурлуг, чаагай амыдыралын көдүрери дээн ышкаш чугула айтырыгларны билип алган бис.

Моон-биле кады бистиң практикавыстың үезинде «Кызыл партизан» колхозтуң бүдүрүлгезинде чамдык четпестерниң барын база демдеглеевейн бөрүн болбас. Артель баштаар чери мал ажылынче кошкак сагын салып турар. Эрткен чылын мал чемин, ылангыя силосту четпес белеткээн. Оон хараазы-биле саар инектерге саалда март, апрель айларда дыка кудулаан. Инектерге түгү митпектээн талган берип турары-биле оларның күжү ыңдыг-ла эки эвес. Инектерге база бызааларга ыңдыг аңырал тургустунганындан 4 ниек, 15 бызаа өлген. Мал ажылының тускай артеминдери ында база-ла багай ажылдап турар. Шаар малдың төлүүде аарыглар база-ла бар болуп турар. Өске-даа ажылдарда четпес ажылдар чайлатынмайын турар.

М. ЧҮЛЬДҮМ.

Күш-культура болгаш кадыкшылга

Күш-культура болгаш спорт—кижиниң кадык шырак, омак сергелеп болгаш шилгедек болур чоруунуң чугула үндезини.

Күш-культура — кижиниң эрте кырыыр чоруунга удур демисежириниг, кижиниң күш-ажыл кылып шыдаар аргазын үзүдүры дээш демиселдиг эн чугула негелделериниң биреези. Оон-биле кады күш-культураны элээн хой аарыгларга удур эмнетиниериниң аргазы кылдыр база хереглеп турар.

Күш-культураны сула шимчээшкиннерни кылырга кижиниң организминге, оон ажыл-чорудулгазынга дыка эки саңдарын чедирер, ол хамыктын мүрүнүде кижиниң төп нерви системазынга (баш мээзинге болгаш оорга чүүлүге) барын саңдарын чедирер деп чүвени улуг орус эртемденнер, Н. М. Сеченов, И. П. Павлов болгаш оларның өөренгичилери көргүскен. Күш-культураны сула шимчээшкиннери төп нерви системазын дамчыштыр бодунуң чаагай саңдарын өске органнарга база дамчыдар: хан эргилдезин күштелдирер, нем куулдурулгазын экижидер болгаш чуректи быжыглаар. Күш-культура кылбайн турар эр кижиниң өкпезинин амыдыралчы ишкири ортумаа-биле 3500 куб. сантиметрге деп турунда, а күш-культураны сула шимчээшкиннерни кылып чоруур кижилериниң ортумаа-биле 4500 куб. сантиметр чедир улгадып турары бадыткатыңган.

Күш-культураның саңдары шыңган эттерге оонза тодазы-биле дамчып турар шимчээшкиннер үезинде шыңган эттер хан-биле эки хандыртынып турар болгаш оон-биле кады организмче чемиштиг түүлдер база кислород кирип турар. Хан шыңган эттерже хан саваларын дамчын тараар. Хан саваларынын эн-не быйыргын судалдарын капиллярлар деп адаар. Күш-культураны сула шимчээшкиннерни үргүлүү кылырга ол капиллярлар түгле алтын турар эвес, а карын шыңган эттерде оларның саны көөдүн турар апаар.

Кижиниң мага бодунуң бүгү органнарынга күш-культураның ажыктыг саңдарының дугайында дыка хой чижектерни көргүзүп болур. Ыңдыг турбуже-ле күш-культура болгаш спорттуг херекке албайн чоруур кижилер база-ла бар. «45 харлыында-ла бодунуң кырып назыдаарын медерелдин-биле шинтпирлеп алгаш» кижи дугайында К. Е. Ворошиловтуң чугаазы ыңдыг кижилерге шуут хамаарышкан.

Кижи чогуур физиологтуг кырыышкынынга чедир чурттавайын турар деп академик И. П. Павлов чаңгыс удаа эвес шыйып келген. Бодунуң чурттаалгазын узадыр төлөөде, шын болгаш эки чемненир, күш-культура болгаш спорттуг шимчээшкиннерни үргүлүү кылыр херек. Улут физиолог бо талазы-биле бодуңуегер болуп чораан. Улуг эртем ажылын кылбышаан, ол үргүлүү гимнастика кылыр, сугта эштир, чадаг терге мунар, городки ойнаар чораан.

«Ынча энергия болгаш өөрүшкүлүг сергелеп чурттаалга меңээ кайыын кээп турарын, улуг эртем болгаш хой-ниити ажылдарын чорударынга эргежок чугула херек ынча күштерни кайыын тып ап турарынны кижилер менден бо-ла айтырып келир-дир,—деп сезен ийи харлыг совет эртемден О. Б. Лепешинская чугаалап турар. Харылап болур мен: мээн бүгү назыда күш-культураның сула шимчээшкиннерни кылып келгеним маңаа биче эвес рольду ойнаан ийик. Ам-даа болза, назы харын дыка улгадып келээжок, күш-культураны кагбайн чоруур мен. Бодумнуң күжүмнүң болгаш кадымның байдалынга таарыштыр бодумга чогаадып кылып алганым күш-культураның сула шимчээшкиннерни эртенни-ве күүсеп турар мен».

Кижиниң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салынышкы бистиң күрүчевистиң дээди доойдузу. Улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиг бедидер дугаймда, кижиниң бүгү-ле угаан болгаш күш-ажылынын долу чечектелишкиннинге эн-не таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында Совет чазак Коммунистиг партия могаг шылаг чок сагыш салып турар.

Оон-биле чергелештир совет кадык камгалалының чугула кезээ, кижиниң кадык чоруун быжыглаарынын болгаш адырынды сагындырып чайладырының чугула чепсээ — күш-культураже улуг канчаарлыг салып турар.

Күш-культура болгаш спорт совет кижиниң күштүг шырак, кадык болгаш сергелеп болур чоруунга, улуг тургузукчу күш-ажылга, бодунуң ыяк Төрээн чуртун камгалаарынга оон кажаа-даа белен болуруунга дузалаар.

Тыва областың санитар-чырыдышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редактөрүүн 3—62, редакторуун оралакчызының, ниитки информация кылдызының — 3—88, харылсалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал кылдызының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үеткүр болгаш транспорт, кодзо ажыл-агый кылдыстериниң 3—68, чагаа кылдызының база бухгалтериянның 3—65.

ТС—00176. Культура өргелериниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилетинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957 МАЙ 29 СРЕДА № 106 (3818)

Өртээ 20 коп.

Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эьт, сүт болгаш саржаг бүдүрер талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын эң чоокку чылдарда чедер деп—күрүненің улуг чугула сорулгазын салыр болгаш шиитпирлээр арганы көдээ ажыл-агыйда чедип алдынган чедиишкиннер болгаш ооң хөгжүлдезинің эки перспективалары биске берип турар.

(Н. С. Хрущевтуң чугаазындан).

Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эьт, саржаг болгаш сүт бүдүрер талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын эң чоокку чылдарда чедер

РСФСР-ниң Соңгу-Барыын талакы областарының болгаш автономнуг республикаларының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Ленинград хоорайга болган чөвүлел хуралынга эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ 1957 чылдың май 22-де чугаазы

Эштер! Мээң адымга әлдән хөй бижимел айтырыглар келди. Колхозтар даргалары, агрономнар болгаш өске-дээ ажылдакчылар ында чамдык айтырыглар тургузуп, харылар бәәрин дилеп турардыр. Улуг кичәәнгей салыры негетинип турар айтырыглар бар-дыр, ынчангаш оларны өөренип көөр херек. Чижәәләәрге, колхозтарга күш-ажылды организастаарының болгаш төләәринин, материалдыг сонуургалды бедидериниң, хамаарышкан зонаның колхозтарының тускай әртемиктериниң болгаш даргаларының телевиринин айтырыглары болгаш ооң-даа өскелер. Ол дугайын бодаар болгаш салдынган айтырыгларны көөр херек.

Чадан үнүштер шыва алы берген чер шөлдерин колхозтардан үндүр бижизе хоржок бе, деп чамдык эштер айтырып турар-дыр. Мен бодаарымга хамык ужур ажыглалдан тур үнген шөлдерни үндүр бижиринде әвес, харын колхоз бүрүзүнүң черинге әргежок чугула корум-чурумну тургузарында, чадан үнүштерден оларны арыглаарында, культурлуг байдалга тургузарында болуп турар.

Адак сөөлүнде, база бир айтырыг. Горький болгаш Арзамас областарны каттыштырар дугайында санал новгородчуларның сеткилинге таарышкан-дыр, ынчангаш оларны өске обласка каттыштырып хоржок ирги бе, деп олар айтырыг салып, боттарынга бай ашак дилеп, Ленинградче көрүп турарлар-дыр. **(Катны).** Ынчалзажок ашак дәәрге шилиичел болдур ийин, эштер. Ол мынча деп чугаалаар: боданып көрейин, дүштүүмнүң хааржактарында чүү барын база көрейин. **(Катны).** Ол дугайында чүү чугаалап болуруг? Көдүрүп көрүнер, боттарынарның хааржактарынарны әлдән долдуруп ап көрүнер, эштер новгородчулар. **(Катны).** Ынчангаш ук айтырыгны шиитпирлээрин далашпаза чогуур. Боттарынар баштай сүмележиннер, ажыл-агыйынарны көдүрүнер. Келир үеде ындыг каттыжыышкын угаангыр болу бәәр чадавас.

Бирген айтырыглардан мындыг түүнел кылдынып келир-дир: СЭКП ТК-ның Россия Федерациязының талазы-биле Бюрозундан эштер, көдээ ажыл-агый органнарының ажылдакчылары бо зонаже улуг кичәәнгейни салыр ужурлуг. Ол дәәрге бодунуң онзагай байдалыг, бодунуң бергелерлиг, ону чаңгыс аай кылдыр көрүп болбас, айтырыгларны маңаа шиитпирлээри әлдән берге, ынчалзажок оларны шиитпирлээр херек. **(Адыш часкаашкыны).**

Эштер! Сөөлгү үенин дургузунда областар аразының чөвүлел хуралдары әрткилдән, чурттуң көдээ ажыл-агыйын хегжүдериниң перспективаларын ол хуралдарга чугаалашкан. Ол дәәрге онза солун чөвүлел хуралдар болган. Оларның дыка хөйүнге чораан мен. Ийи-үш чылдар мурнунда әрттиргилээнивис чөвүлел хуралдардан олар дыка ылгалдыг болган деп чүвени чугаалаары күзенчиг-дир. Саналдарга мырынай өске айтырыглар көдүрүглүүн. Кижилер боттарының күштеринге бүзүредиг болган, олар мурнунда хөй-хөй кижилериң күзеп безин көрбәәни ындыг чедиишкиннериң дугайын, келир үеде ындыг планнарның дугайын чугаалап турганнар. Ол дәәрге партияның, бүгү совет улустуң улуг тиделгези-дир.

Бистиң чуртувустуң көдээ ажыл-агыйы ам өки көдүрүүшкүнде турар, ынчалзажок улам-на шалыпкын ажылдаар херек. Мурнунда хоорайже чоруй барган хөй-хөй тараачыннар колхозтарның быыкканы-биле болгаш колхозчуларның материалдыг чаагай байдалының өскенибиле холбаштыр көдээде әәп чедип келгениниң дугайын ук чөвүлел хуралдарга дыңнап чораан мен. Әәп келгеннери колхоз кежигүннеринге хүләәп албаштаан ындыг ажыл-агыйлар безин бар, чүге дәәрге оларнында ажылчын күжү артык болуп турар. А силерде чамдык эштер санал берген болгаш колхозтарда кижилер чедишпейн турар, аныяктар көдээге хөөн чок артып калап турар-дыр деп хомудап турганнар. Улуг көдүрүүшкүннүң ниити хөлегезинге хожудангай колхозтар, районнар, областар туруп үргүлчүлээн турар чорукту болдурбас ужурлуг бис. Оларга бүгү хомчеглер-биле дузалажып, бистиң әргип четпинмес чуртувустуң бүгү зоналарының колхозтары болгаш совхозтары чедишкиннинг хөгжөөн турарын чедип алыр херек.

Биске үлетпүр эки ажылдап турар, ынчалзажок ол улам өки ажылдап болур, эштер. Үлетпүрү болгаш тудугну әргелеп башкарарын эде организастаар талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүләәп алган шиитпирлери төөгүлүг ужурдуулыг. Ол шиитпирлерни боттандырары биске кайгамчык улуг экономиктиг ажыкты бәәр, ажылчын аңгының чогаадыкчы идепкейи болгаш инициативазы уламна бодив көдүрлүр. Үлетпүрге хөй немелде курлавырлар илеретинип келир. Ол чорук ажыл-агыйны эки, боттуг чорудар, специализастаашкынны болгаш кооперастаашкынны, а ол ышкаш бүдүрүлгени автоматчыдарын улам-на чедиишкиннинг чорудар, күш-ажылдың улам-на бедик бүдүркүлүүн чедип алыр, үндүрер продукциянын бот-үнезин чиигедир, шынарын өкижидер арганы бәәр. Үлетпүрүү әргелеп башкарарын эде тургузары ажыл-агыйны удуртурында бюрократызг болуушкуннарны чайладырынга идиг бәәр.

Инженерлеринің, техниктериниң, ажылчыннарның мергежилдиг кадрлары бар улуг үлетпүрлүг төп—Ленинградты ап көрәәлинер. Министерстволарның болгаш ведомстволарның талазындан бүдүрүлгелерни удуртуп турарында четпестерни олар ховар әвес шүгүмчүлеп турар. Шүгүмчүлевишаан, Совет Эвилелиниң улустарының әрге-ажыктарының турумжундан шүгүмчүлеп турар аянныг шинчини кылып турарлар. Бистиң үлетпүрге киллып турарывыс капитал салыышкынар улустуң хереглел күүлдерин бүдүрерин калбартыр арганы бербейн турар, ынчангаш көдээ ажыл-агый чемненилге продуктуларынга улустуң хереглелдерин улам-на долдур хандырар арганы бербейн турар дәәр аянныг чүвезин империалистер чулчуруп турарлар.

Хой кежи кеткен бөрүнү ол пропагандадан совет кижилер шагда-ла көрүп каан. Капиталистер бистиң чуртувустуң чаагай чоруунун дугайын, бистиң улузувустуң чаагай чоруунун дугайында бодавайн турарлар болдур ийин. Индустриализацияның политиказы, күштүг үлетпүрү тургусканы капиталистиг чурттардан бистиң чуртувустуң хамаарышпас чоруун хандырганы оларны дүвүредип турар. Оларны ол коргудуп, дедиредип турар. Индустриализацияның ачызында бирги чергениң армиязын тургузуп, анаа амгы үениң чепсәән берип, бистиң кызыгаарларывыстың дәәп болбас чоруун хандырып шыдаанывысты **(адыш часкаашкыны)** империалистер билип турарлар.

Ынчаарга бистиң партиявыс улус ажыл-агыйының бир адырының хөгжүлдезин өске адырның хөгжүлдезинге кажан-даа удурланыштыр тургузуп көрбөөн. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүтпейин чиик үлетпүрү көдүрүп болбас деп чүвени билбишаан, социалистиг индустрияга даянып алгаш, чиик үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлээн бис. Ол билдингир херек. Ынчаарга бистерни буржуаз экономистер шүгүмчүлээрин орадашканнар, улустуң хереглел бараанларын бүдүрерин бистерни херекке албайн турарлар деп чулчуруп турганнар. Ам бистиң бүгү чуртувус эьтти, сүттү, саржагны болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрерин дыка көвүдедир дәәш бүгү улустуң шимчәәшкининге кирипкенде, чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын эң чоокку чылдарда чедернин бүгү аргалары Совет чуртта болдуча берген деп чүвени билип каан, олар кандыг үн-биле ырлап үнүп келген турары солун тур.

Индустриализацияның ленинчи политиказын боттандырганының ачызында бистиң чуртувус байлак үре-түннелдериг болуп турар. Социалистиг индустрияга даянып алгаш, СЭКП ТК болгаш ССРЭниң чазаа көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле хемчеглериниң бүдүн системазын хүләәп ап болгаш боттандырып шыдаан. Социалистиг индустрияга даянып алгаш, чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эьтти, сүттү, ак-саржагны бүдүрерив бөгүн Американың Каттышкан Штаттарында бар шак ындыг хемчәәлдерге хандырар деп сорулганы бүзүрелдив-биле салып турар бис.

Бистиң чуртувуста көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин көдүрлүүшкүнүн тодаргайлап турар чамдык чурагайларны адаарын чөпшәәреп көрүңер. Бо чылын мал ажылының продуктуларын белеткәәри болгаш садып алыры әрткен чылдарындан дәәре, дәәре дең чугаалаары безин четпес, харын дыка эки чоруп турар.

1957 чылдың январь 1-ден әгеләән май 1-ге чедир эьтти 689 мың тоннаны белеткәән, а 1956 чылдың май 1-ге чедир 466 мың тоннаны белеткәән, ынчангаш 1957 чылдың дөрт айларының дургузунда 1956 чылдың баштайгы дөрт айларынга бодаарга 223 мың тонна хөй эьт белеткетинген, азы 48 хуу өзүлде болганы ол. **(Адыш часкаашкыны).**

Ынчаарга эьт белеткәәринге бо дәәрге ындыг-ла ажыктыг әвес үе деп чүвени демдеглеге чогуур, чүге дәәрге эьт белеткели кезәәде чылдың ийиги чартыында әң-не хөй болур болгай. Бир тәә бистиң чуртувус чылдың баштайгы чартыында-ла шак ындыг түннелдерни чедип алганда, моон сонгаар улам улуг чедиишкиннерни чедип алыр бис дәәрги ол тур.

1957 чылдың май 1-ге чедир 3 миллион 967 мың тонна сүттү белеткәән. 1956 чылдың май 1-ге чедир 3 миллион 176 мың тонна сүттү белеткәән турган. Ындыг болганда 1957 чылдың дөрт айларының дургузунда әрткен чылдың ол үезинге бодаарга 791 мың тонна хөй сүт белеткетинген болгаш садып алдынган, азы 25 хуу өзүлделиг болганы ол-дур. Ол кончуг солун чурагайлар-дыр.

Сөөлгү чылдарның дургузунда кандыг түннелдер чедип алдынганының дугайын дараазындагы саннар база чугаалап турар: 1956 чылда чуртка сүттүн ниити бүдүрүлдези 1953 чылдынга деңнәәрге 35 хуу, оон иштинде колхозтарга болгаш совхозтарга—76 хуу өскен, мал саржаан бүдүрери 45 хуу көвүдәән. Чамдык республикалар болгаш областар бурунгаар улуг шураашкынны кылган.

1953 чылга хамаарыштыр алырга 1956 чылда сүт бүдүрери мындыг болган:

	Ажыл-агыйларның бүгү категорияларынга	Колхозтарга
Украин ССР	155 хуу	242 хуу
Молдав ССР	175 »	302 хуу
Воронеж обл.	171 »	374 »
Москва обл.	125 »	182 »
Рязань обл.	144 »	302 »
Калининград обл.	136 »	190 »

Ол чурагайларга өөрүвейн барып болбас. Колхозчу өрегелерден чурттуң ап турганы продуктуларның күрүнө белеткелдеринге бот дензизи мурнунда бистерге дыка улуг ындыг байдал турган, ынчангаш социалистиг көдээ ажыл-агыйга ол кончуг таарымча чок болуушкун болуп турган. Чурттуң көдээ ажыл-агыйында кандыг кадыкшылыга болганыл ам көрүп турар силер. Социалистиг сектор чуртту продуктулар-биле хандырарында шиитпирлиг черни әәлеп алган.

1953 чыл-биле дөмейлээрге 1956 чылда ак саржаг бүдүрүлгези Молдав ССР-ге—281 хуу, азы өзүлдези барык үш катап, Украин ССР-ге—171 хуу, өзүлдези 1,7 катап, Литва ССР-ге—157 хуу, өзүлдези 1,6 катап болган.

Көдээ ажыл-агыйның продуктуларын ажылдап кылырын дүргени-биле көвүдириниң аргазы барын ол сан-түннер көргүзүп турар.

Эштер! Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эьт, сүт болгаш саржаг бүдүрер талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын эң чоокку чылдарда чедер деп—күрүненің улуг чугула сорулгазын салыр болгаш шиитпирлээр арганы көдээ ажыл-агыйда чедип алдынган чедиишкиннер болгаш ооң хөгжүлдезинің эки перспективалары биске берип турар.

Чамдык чурагайлардан адап көрейн. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр 1956 чылда бүдүргени:

	ССРЭ-ге	АКШ-ка
Эьт	32,3 кг	102,3 кг
Сүт	245 кг	343 кг
Саржаг	2,8	3,8 кг

Көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар бүрүзүнден 1956 чылда алганы:

	ССРЭ-ге	АКШ-ка
Кон эьт	13,3 цнт	33 цнт
Сүт	101 цнт	111 цнт

Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр, эьт болгаш сүт бүдүрер талазы-биле Американы чедер төләәде, көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар чер бүрүзүнден дараазында хемчәәлди алыр ужурлуг бис:

Эьт—кон дензи-биле 12 центнер, азы дириг дензи-биле 67 центнер.

Сүт—141 центнер.

Ол моондак-чаданы бис ап шыдаар бис бе? Мен бодаарымга, ынчар болгаш алыр-даа бис, харын база оон ынай-даа базымны кылыр бис. Аргалар биске улуг, чүгле оларны бодалдыы-биле ажыглаар херек.

Ак саржагны бо чылын бис АКШ-тын әрткен чылда алганы хирени азы харын оон хөйну-даа алыр бис. Мынчангаш, ак саржаг биске хемчәәл талазы-биле АКШ-та бар турары хире азы оон хөй бар болур, ынчалза-даа бистиң чуртта чурттакчы чон АКШ-тыңнан әләән хөй төләәде, бис өрү тыртынар ужурлуг бис. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр сүт бүдүрер талазы-биле 1958 чылда-ла АКШ-ты бис чүгле чедер әвес, харын база ажып болур бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Ол болза бистин улуг чазлап алышкынывыс болур. Амды үеде бодунуң бүдүрүлгезинің хемчәәлиниң талазы-биле АКШ мырынай-ла бүгү барын делегейниң сеткил-бодалынга саңдарын дегзип турар болгай. Колониальдыг чурттар анаа-ла сүртеп турар болгаш Американы-биле деннежир болур дәәрзинин дугайын олар безин бодавайн-даа турарлар. Ынчаарга Совет Эвилели, әрткен шагда хожудангай Россияның әрге-чагыргазы боттарының холуна ап алган улустары ажыл-агыйны социалистиг үндезиннерге тургузуп, улуг индустрияны тургузуп, үлетпүрү көдүрүп, коллективизацияны чорудуп, совхозтарны тургузуп алгаш, чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр бүдүргенин деннелиниң талазы-биле АКШ-биле деннежир болгаш ол деннелди әртер арганы алганнар.

Эвәәш әвес бергелерге таваржыр болгаш оларны ажып тииләәр ужурга бистиң таваржып турганывыс тодаргай. Көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң дугайында СЭКП Төп Комитединиң 1953 чылын сентябрь Пленумунга илеткелчи болган кижи болгай мен, эштер. Илеткел черле чидиг болган, чамдык кижилер харын ширинн дижип турган, а мээн хүләәп ап турганым буржуаз корреспондентилер: «Оон дугайында силерниң илеткәән чүвенер—ол дәәрге көдээ ажыл-агыйның бууралы, колхоз тургузуунуң бууралы-дыр» деп чугаалаанар. Ынчаарда бистиң дайынналрывыс чү деп каарган дег каргыдыржып турбаан чүве дәәр. Көдээ ажыл-агыйда херектиниң байдалының дугайын бистиң партиявыс, чазаавыс коя чогу-биле чонга канчаш чугаалап берип турарын олар билип шыдавас турганнар. Олар ону биле-даа албастар. Большевиктер, коммунистер бистер, бистиң ажылчын аңгының партиязы, күш-ажылчы чоннуң партиязы четпестерни көрүп турар болгаш оларның дугайын чонга дорту-биле чугаалап бәәр болгаш ол четпестерни чон-биле кады ажып тииләәр херек дәәрзин билир. Чонга шыны чугаалап бәәрге, орукту айтып бәәрге ынчаарда четпестерни ол чон дәәре үзүткәәр. Партияның күжү чон-биле үзүлбес харылзаада. **(Адыш часкаашкыны).**

1954 чыл сагышка кирип кәәр-дир. Инек бүрүзүнден сүт бүдүрерин алды чылдарның дургузунда 600 ажыг литр кылдыр көвүдедир деп көрүп турувуста биске маргылдаалар турган. Менээ ынчаарда чамдык кижилер, илеткелчи кижи болганымда, найырал хуузу-биле: «600 дәәрге—ол хөй-дур, сотка олурувудун болур. Оон әвәәштен алгыны дәәре. Хөй чылдар әрти, а сүт саалдазының талазы-биле немелде болбаан болгай» деп сагындырып турган. Ам ол өөнүктерге чү чугаалап болуруг? Кым сотка олурупканы? Олар боттары сотка олурупканнар. **(Катны. Адыш часкаашкыны).**

Колхозтарның, районнарның удуртукчуларының чугааларын кижи ам дыңнаарга олар кайгалзыг сагындырар. Моон мурнунда он-даа чылдың дургузунда кылып чадаан үүлдерни ам кижилер чаңгыс чылдың иштинде кылып алыр деп турарлар-дыр. Совет кижилериң ол чүтвүлдериниге мен кончуг таваржыр-дыр мен. Ол чорук херек кырында шын санажылгаларга, боттарының күштеринге бүзүрәәринге, ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүүнге үндезилетинген. Эң чугула экономиктиг чүүл талазы-биле тайбын чарышче Американы кыйгырар шудургу чүтвүлдү кылган бис, ынчаарга ол Американың акшазының хавының мурнунга бүгү-ле капиталистиг күрүнелер сүртеп, чашпаалап турар болгай. Каттышкан Штаттар бир күрүнеге дүүк кызылтасчыгашты, өскеге ирип чыдый берген чагны, үшкүзүнге боттарынга садыглан чадап каан кандыг-бир бараанын октап берип турар.

Ынчангаш олар шуптузу АКШ-тың мурнунга бут баштап кылаштап, сеткилии хомудатпас дәәш коргуп турарлар. А бис кезәәде чоргаар көрүп, империалистиг Американың Каттышкан Штаттарының өндүр улуун болгаш артык күштүүн хүләәп албайын турган бис, ынчангаш болувустуң социалистиг чуртувусту өндүр улуг болгаш артык күштүг деп санаарынга болгаш ону көөрүнге биске бүгү барымдаалар бар. **(Диммиттиг адыш часкаашкыны).** ССРЭ дәәрге—ажылчыннарның болгаш тараачыннарның әрге-чагыргазы доктаатының тургустунган делегейде бирги чурт болур, улуг Ленинниң тургусканы күрүне,—бүгү-ле капиталистиг чурттардан, оон иштинде база Американың Каттышкан Штаттарындан маргылдаа чок артык күштүг болуп турар. 1953 чылда СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунун болгаш ол Пленумга мээн илеткелиниң соонда АКШ-тың чамдык ажылдакчылары шенелде кылып: бир әвес Совет Россия биске стратегтиг барааннарны азы алдынны бәәр болза, чаавыстың, саржаавыстың азы өске-даа барааннарывыстың артыкшылын орустарга садыглап болур бис дижип турганнар. Стратегтиг барааннарны садып болур бис, ынчалза-даа ону садарда әң үнелиг чиг әтти болгаш алдынны ирип чыткан саржаггa бәәри ышкаш ындыг кулдамырлыг негелделерге бербес бис деп бис оларга чугаалап турган бис. Совет чурт бодунуң четкир санныг эьттиг, саржаглыг болгаш өске-даа продуктуларлыг турар деп бис бүзүреддин-биле медеглеп турган бис. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эьт, сүт болгаш саржаг бүдүрер талазы-биле әң чоокку чылдарның иштинде-ле оларны ССРЭ чедер деп турар-дыр дәәрзинин дугайын номчаап, АКШ-тың империалистериниң чүү чугаалаары ам солун-дур. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Капитализминиң әң-не кызымак камгалакчылары бо дугайында янзы-бүрү хоозун чүүлдерни ам чогаадырлар, олар бир-ле чүвени бодап тыварлар. **(Катны).** Че харын, дембәәреп тургайлар аан. Улустуң үлегер чугаазында: «Ыт әәрер, хат алыр» дижир. Бистиң улузувусту ап көөрге, салдынган сорулгаже ол бүзүреддин-биле чоруур. Социалистиг тургузугнуң күжүн, бистиң партияның политиказын, бистиң оруувусту чыдып турар марксисчи-ленинчи өөредигни чон улам улуу-биле билип алыр. Коммунистиг тургузуушкунуң улуг сорулгаларын күүседи талазы-биле совет кижилер оларның боттарының шынары болур күш-ажылчы маадырлыг чоруун болгаш арга-мергежилдиин илередирлер. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Эштер! Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эьт талазы-биле АКШ-ты чедер төләәде, ону бүдүрерин бис 3,2 катап, 1956 чылга хамаарыштыр улам ылавырлалдыы-биле алырга — 3,15 катап көвүдедир ужурлуг бис. Мен бодап көөрүмге, ол сорулганы кажан шиитпирлээр ужурлуувустуң чылын ам адап турган хөрээ чок. Бо сорулганы олар кажан шиитпирлеп болурун республикаларның, областарның удуртукчузары, колхозчулар, совхозтарның ажылдакчылары боттары санаап, парталга дамчыштыр медеглээйлер аан. Ол шимчәәшкин бүгү улустуң деткимчезин алыр дәәрзинге чигзиниг турбас. Ынчалза-даа шимчеп үнер, сеткили хайыр төләәде кижилерге ам-на биче дузалаар ужурлуг бис. Ол бәгай әвес болур. Дайын үезинде, шавар халдаашкынның мурнунда, шериглер эки организастатынган, боо-чепсекти чаа-чааны алган, оъкчемзек херектиг хемчәәлдин-биле хандыртынган турда кижилерге онза көдүрлүүшкүн кестүп келип турганын, олар бүзүреддин-биле бурунгаар шимчеп, дайынның фашисчи аг-шөриглерин чылча шаап, аштап арыглап турганын сактып көрүнерен. Ам тайбын чарышка социалистиг экономиканың тиилелгезин чедип алыры, күш-ажылчы чонну дарлап хемдириниң күсели-биле семирип чаглангаан болгаш капиталистиг системаның аштырар чүвези чок деп санап турар хөрөнгитеннерни чылча шаварының чугулазы ам биче әвес. Капиталистиг тургузугнуң күжүнүң сорук кириишкини Американың Каттышкан Штаттары болуп турар. Харын борта оларны бис экономиктиг чарышка тиилеп шыдаар бис дәәрзин империалистиг араатаннарга совет кижилерниң көргүзери чугула. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Мен бодаарымга, ону бис чарлапканывыста, бодунуң колхозунга, совхозунга, районунга дузалаар, бодунуң областынга, республиказынга дузалаар, бүгү чуртка ниитизи-биле ол чугула сорулганы шиитпирлээринге дузалаар, ону бир катап болгаш кезәә мөңгеде шиитпирлээр төләәде, кижи бүрүзүнге демиселче кирпиттер күзел үнүп кәәр болгаш кижи бүрүзү бир-ле чүвени кылыптарын күзей бәәр. **(Адыш часкаашкыны).**

Үстүнде чугаалаан чурагайларывысты база дагын ап көрәәли. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр АКШ-ка 1955 чылда 99 килограмм, а 1956 чылда—102,3 килограмм эьтти бүдүрген турган, тодаргайлаарга чыл иштинде ол 3 хуу көдүрүлген. Ам АКШ-та бүдүрүлгени кызырып, тарыганы кызыгаарлап турар, оларда продукция саарылгазы чок боор турар, ынчалза-даа перспектива талазы-биле дөрт хире чылды бис ап турар болганывыста, эьт болгаш сүт бүдүрериниң деннелиниң талазы-биле АКШ биче өзүлделиг болуру магат чок. Мен ону чүге чугаалап турарым ол деп? Бир әвес колхозтар болгаш совхозтар, боттарының арганларын санаттынып алгаш, АКШ-ты 1960 чылда-ла чедип ап шыдаптар бис деп шиитпирлээр болза, бүдүрүлгеге чамдык курлавырны, «немелде дензиниг-гешти» планнап алыр херек, тодаргайлаарга эьт бүдүрерин 3,2 катап әвес, чуртка ортумаа-биле 3,5 катап көвүдедир сорулганы салыр херек. Эгe кылдыр 1956 чылды ап алгаш, оон соонда 1956 чылдың херек кырында деннелинге бодаарга 3,5 катап хөй болуп турар ындыг хемчәәлге ол дөрт чылдарның дургузунда чедер төләәде, 1957, 1958, 1959 болгаш 1960 чылдарда эьт бүдүрериниң хемчәәлдерин санап алыр. Ынчаар болзувусса, чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эьт бүдүрер талазы-биле АКШ-ты 1960 чылда чедип шыдаар бис.

Сүт талазы-биле айтырыг тодаргай. Келир чылын Американың Каттышкан Штаттарын чедип шыдаар бис, чедер-даа ужурлуг бис, ынчангаш ону чедип алыр бис. **(Диммиттиг адыш часкаашкыны).**

Бир өвес, эьт бүдүрериниң талазы-биле, чижек кылдыр алырга, 1960 чылда Американы чедип ап шыдавайн барзывысса, кандыг-даа ондактыг айыыл болбас. Кандыг-бир соңгаарладыышкынны болдуруп болур, ол сорулганы 1961 чылдада шиитпирлезе багай әвес болур. Ынчалза-даа 1961 чылда «арткан үүлдерни» арыглаар ужурлуг, а ол ажылды 1960 чылда күүседир херек. Борта әрестидим болуп алгаш, ол айтырыгны шиитпирлээр херек. Ол чугула херекче областарның болгаш республикаларның салыышкыны бир дөмей әвес болур магат чок: чамдыктар арай аар чүктешкини алыр херек. Эьт бүдүрерин чамдык колхозтар 3—4 катап, а өскелер 10—15 катап көвүдедип болурлар. Бо әгелеп турар улуг шимчәәшкинге ортумаа болгаш хожудангай колхозтарга бүдүрүлгениң деннелин улуу-биле көдүрери кончуг чугула.

Ынчалзажок, эштер, бо хире чугула демиселче кирбишаан, сен тииләәр сен деп чүвени бүзүрәәр херек, белеткенир, күштерни мобилизастаар херек. Салдынган сорулганы чедип алырынга бис ам бүгү материалдыг хөрөнгилерлиг бис деп, бодай-дыр мен. Бо хөрөнгилерни чүгле билдилиг ажыглаар, кижилерни билдилиг организастаар херек, ынчангаш бис бо сорулганы шиитпирлээр бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Салдынган сорулга-биле холбаштыр силерге чаңгыс факт дугайын чугаалаарын күзей-дир мен. Кажан колхозчулар-биле, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчылары-биле беседаларның соонда, оларның хүләәлгелери-биле танышканының соонда, чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эьт, сүт болгаш саржаг бүдүрериниң талазы-биле чоокку чылдар иштинде АКШ-ка чедер деп идея тыптып келген, айытканы продуктулар талазы-биле бис Америкага кажан чедип болур бис дәәрзинин төлевиделдерин бәәрин экономистерден дилеән мен.

Чажытты илередип көрейн. Олар менээ саазын берген, Михалковтуң бөгүнгү «Правданың» баснязында бижип турары ышкаш ацаа ат салгылааш, таңма базып каннар. Ол саазында мынчап бижээн: эьт бүдүрерин 3,2 катап көвүдедир болгаш 1975 чылда АКШ-ка чедип болур бис. **(Катны).** Силерге биче дәәспизе силер мени буруудатпайын көрүнер, эштер экономистер.

(Уланчызы 2-ги арында).

Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эьт, саржаг болгаш сүт бүдүрер талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын эң чоокку чылдарда чедер

РСФСР-ниң Соңгу-Барыын талакы областарының болгаш автономнуг республикаларының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Ленинград хоорайга болган чөвүлел хуралынга эш Н. С. ХРУЩЕВТУН 1957 чылдың май 22-де чугаазы

(Уланчызы).

Бистің өртемнивис улуг чедишкиннерни чедип алган, ынчангаш бис аная чоргаарлаңны турар бис. Совет өртемденнер улустуң хүндүткелин чаалап алганнар. Ынчалзажок, бистің бурунгаар шинчаашкиннивисти саадып турар кижилер өртем ажылдакчыларының аразында база бар.

Аңыдыралчы чугула сорулганы шинчилеәрни 1955 чылга чедир уламдыктырар деп чогум чүл ол? Ол дээрге, большевиктер капитализмни кончун турарлар болгай, көрбес силер бе чокнуң кижи бүрүзүнге онааштыр продуктуларны социализмге чурттарга бодаарга чамдык капиталистиг чурттарда хөйнү бүдүрүп турар деп социализмге тургузуттга удур, колхозчу тургузуттга удур, социализмге чурттарга удур ам-даа үр уеде чулчуруур аргаңы капиталистиг делегейниң идеологтарынга бээр дээни ол.

Бо херектің бистің экономистеривис каннайлар көргенивиз? Олар чүрүм өзүгаар варандашчыгашты алган, каш чыл иштинде кандыг өзүлде болуруң санап көргеннер, толаргайлаарга хөй-хөй чылдарның сан түннерни алганнар. Арифметика талазы-биле мында кандыг-даа алдаал чок, шуптузу көргүстүнген. Ындыг болза-даа, эштер, ам бистің улузувуста, бистің колхозтарывыста болгаш совхозтарывыста кайы хире күштер мөөнметингенни бодаар херек. Бистің улузувустуң культурлуг өзүлдези, кижилериң материалдыг хандырылгазы, бистің ажыл-агыйывысты дуржулгалыг кадрлар-биле быжыглаанны—бо бүгү канчаар-даа ажок ужур-дузалыг. Дыка хөй колхозтар продуктуар бүдүрерин мырынай-да ийи-үш чыл иштинде 10—15—20 катап көвүдедип турарын силер көрүп-тур ышкажынар чүл. Бо бүгүнү кандыг арифметиктиг бодалгаларга сынырып болуруг? Бо дээрге, политика-дыр, бо дээрге, политиктиг болуушкун, бистің партиивистиң хөй чылдарғы ажылынң, бистің бүгү улузувустуң ажылының түңнели-дир. Эштер, оларның дугайында мээн чугаалап турарым кижилер багай эвес кижилер чүве, оларның фамилияларын адаваайн, ынчалза-даа оларның арыннары кыссын. Ынчаарда олар варандашчыгашка өлөөн шүүмчүлекчи өзүлүг болурлар. Чоңче улуг кичээнгей салып, ажыл-агыйның байдалын өөренип, улустуң аңыдыралының суалың, оон чүдүрүп согуушкунуң медерел билир апаарлар. (Адыш часкаашкыны).

Колхозчу тургузуттуң күжү, совет кижилериң патриотизми, социализмге чарыш бо сорулганы чоокку чылдар иштинде шинчилеәр болган кижи бүрүзүнге онааштыр продуктуларны социализмге чурттарга бодаарга чамдык капиталистиг чурттарда хөйнү бүдүрүп турар деп социализмге тургузуттга удур, колхозчу тургузуттга удур, социализмге чурттарга удур ам-даа үр уеде чулчуруур аргаңы капиталистиг делегейниң идеологтарынга бээр дээни ол.

Бо херектің бистің экономистеривис

Эштер, үлетпүр талазы-биле бис ырак бурунгаар баскан бис, үлетпүр продукциязының бүдүрүп үндүрүүшкүнүн 30 катан көвүдеткен бис. Көдээ ажыл-агыйда база өлөөн чедишкиннер чедип алдынган. Ындыг болза-даа, эьт болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларының бүдүрүүшкүнү бистің херегледеривисти аңдаа харылаан шыдавайн турар. Бистің чүртүүвүска продуктуларның өлбекшилиң кыска хүүсаада бистер тургузуп шыдаптарывыс хире, бистің черивис ол хире байлак, бистің улузувус ол хире күштүг болгаш мерген угаанныг. Кижилер болза, техникага болгаш амы үениң өртемнинге дамнышаан, бүгү-ле чаа болгаш мурнакчы түүлге ажылдаан турар херек, ынчангаш салдынган сорулганы чедип алыр бис.

Бир эвес түе гектарга коң эьтти дензи-биле 42 центнер, азы дириг дензи-биле 67 центнер эьтти бүдүрери херек болза, ол кызыгаар бе, ынчаш? Түе гектар черге 100 болгаш оон-даа хөй центнер эьтти бүдүрүп турар колхозтар бисте ам безин бар. Дыка хөй колхозтар болгаш бүдүн районнар бир-ийи, ыңды дээрге үш чыл дургузунда эьт бүдүрерин 3—4 катап көвүдедирин хүлээнген.

Тамбов областың Бомнитерна колхозтуң даргазы эш Андреева бо шинчаашкиннинң инициатору болган. Ол бодунуң колхозчуларының өмүнээнинден ыңдыг хүлээлгени алган: 1957 чылда түе гектар черге 60 центнер эьтти, а 1960 чылда—170 центнерни алырын хүлээнген. 1956 чыл-биле демейлээрге эьттің иштинде бүдүрүлгеи дөрт чартык катап өзөр.

Харьков областың Орджоникидзе аттыг колхозунуң даргазы эш Могильченко бодунуң колхозчуларының өмүнээнинден базала бедик хүлээлгени алган. Ол колхоз 1956 чылда түе гектар черге 36 центнер эьт бүдүрген, 1957 чылда 80 центнерни, а 1960 чылда—115 центнерни бээрин аазап турар. Үш ажыг катап өзүлделиг.

Молдав ССР-ниң Киров аттыг колхозу (даргазы эш Топчу) 1956 чылда түе гектар черге 40,9 центнер эьтти алган, 1957 чылда 110 центнерни болгаш 1960 чылда — 180 центнерни бүдүрерин хүлээнип турар. Дөрт чартык катап өзүлделиг.

Черкасс областың «Здобуток Жовтня» колхозу (даргазы эш Дубковецкий) 1956 чылда түе гектар черге 54 центнер эьтти алган, 1957 чылда—72 центнерни болгаш 1960 чылда—110 центнерни алырын хүлээнген. Ийи катап өзүлделиг, түе дээрге 1956 чылда 54 центнер болган.

Чуваш АССР-ниң Ленин аттыг колхозу (даргазы эш Боровков) түе гектар черге 1957 чылда 100 центнер эьтти болгаш 300 центнер сүттү 1960 чылда — 150 центнер эьтти болгаш 400 центнер сүттү алырын хүлээнген. Бо колхозтуң хүлээлгелери-даа база ажыл-херээ-даа кайтамчыктыг чаагай! Ол кандыг үндезинге мал ажылын көдүрүп турарыг? Кукурузага. Колхозчулар бо чылын 200 гектар тарылганың гектар бүрүзүнден 1000 центнер силос массазын өстүрүп алырын аазап турар.

Эьт бүдүрерин 10—15 катап көвүдедип болур колхозтар бар. Чижээ, Курск областың Калиновка суурда колхозка 1953 чылда түе гектар черге 8 центнер эьтти, 1955 чылда—31 центнерни, 1956 чылда—60 центнерни бүдүрген, а 1957 чылда колхозчулар 90 центнерни бээр хүлээлгени алган. Аная 1953 чылда түе гектар черге 1,8 центнер хаван ,эьдин, 1955 чылда—28,7 центнерни, 1956 чылда—50 центнерни бүдүрген, а 1957 чылда 70 центнерни бүдүрер хүлээлгени алган. Ынчангаш, ол колхоз эьт бүдүрерин 1957 чылда 1953 чыл-биле демейлээрге 11 катап, а хаван эьдин 35 катап көвүдедип турар. Бир эвес колхозтарның хөй кезин мал ажылын шак ыңдыг темпилер-биле хөгжүдер болза, эьт бүдүрерин улуу-биле көвүдедириниң талазы-биле салынган сорулганы чедишкиннинг шинтирлээр бис.

Бо чөвүлел хуралдың мурнуу чарыында Ленинград областың Гатчинский районунуң XVIII партсъездизи аттыг колхозунга баар, ыңда колхоз даргазы эш Городинский-биле, баштаар черниң кежигүннери-биле, бригадирлер-биле, активби-биле чугаалажыр ужурга таварышкан мен. Ол эки колхоз. 1953 чылда ол түе гектар черге 6,9 центнер, а 1956 чылда 25 центнер эьттиг турган. 1957 чылда колхозчулар түе гектар черге 40 центнер, а 1960 чылда—125 центнер эьтти алыр хүлээлте алган. Ынчангаш, колхозка эьт бүдүрүүшкүнү 1956 чылдан 1960 чылга чедир 5 катап өзөр. (Адыш часкаашкыны). Колхоз 1953 чылда түе гектар черге 108 центнер, 1956 чылда—270 центнер сүттү алган, а 1957 чылда 350 центнерни болгаш 1960 чылда—450 центнерни ол бээр. Эьт болгаш сүт бүдүрүүшкүнүн көвүдедир талазы-биле силерниң зоналарда бо хире аргалар бар-дыр. Бо чөвүлел хуралга хөй эштер түве чугаалап, база олар боттарының чедишкиннери-биле бисти өөрткен. Болгаш ажыл-херээниң ёзулуг мастерлери кайы хире кайгамчыктыг кижилер силерниң областарыңарда болгаш республикаларыңарда бар-дыр. Ынчангаш, кымга деннежири, кымдан чижек алыры силерде бардыр. Колхозтарда болгаш совхозтарда бар турар байлак аргаларны түе бүрүн ажыглаар, кадрларны кижизидериниң уран аргазын бедидер херек.

Силерниң районнар болгаш область организациларында колхоз бүрүзүнге ажылдаар он-он удуртукчу ажылдакчылар черле тыпты бээр. Ындыг болза-даа, ол он-он кижилериң иштинден көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң талазы-биле колхозту өлөөн бедик чадаже көдүрериниге дуаалаар, ону билир кижилер чаңгыс-даа тывыңбайн баргылаар түүлдер тургулаар. Ол түе болу бээрил? Түе дээрге, кижилер тарап үңгүлээш, беседалар чорудар, ынчалзажок ажыл-херектің иштинче ханылап кирбес болгай. Ажыл-херектi билир, көдээ ажыл-агыйның экономиказынга өөн ажылдаар херек.

Область комитеттериниң секретарьлары эштер, мени бурудатпайн көрүнер. Партия кежигүнү эвес кижилериң орту-зунга бисти түге-ле соп турып бердин деп менээ чугаалап болур силер. Чок, эштер, ам партиивис болгаш партия кежигүнү эвестерни чугаа сөзүнден ылгап билири берге. Бодунуң ажыл-чорудулгазын шүүмчүлекчи ёзу-биле көөр херек. Бир эвес бис боттарывыстың четпестериви-стің база оларны узуткаарының аргаларының дугайын лидин чугаалаар болзувусса улуг мынча дижир бистің удуртукчуларывыс сүтеүг чугаалыгларга удур демисежин турар-дыр, ажыктыг болур эвес ийне. Бир эвес бот-боттарывысты мактаар болзувусса сүтеүг чугаалыгларның шүүмүн уламчылай бээр бис. Шак ынчаар Америкага четпес бис.

Дараазында түүлче силерниң кичээнгейиңерни угландырар деп болаан мен. Магазиннерде хаван эьди хөй болгаш инек эьди, күш эьди эвээш дижип, бир чыл болгаш кижилер биске хиирени бээр хире ыңдыг айыыл бар. Кажан эьт шүүт чокта хаван эьди картошка-биле-даа, борщка-даа өкн. Ынчалзажок бөгүн-даа, даарта-даа, соңгузу хүн-даа хаван эьди барда инек эьдин, лагаа эьдин, кас өьдин азы бора-тоолай эьдин чиксей бээри черле билдингир. Ынчангаш ам шаржыктарны болгаш кыс казыраларны шилип алыр, бир эвес олар треелге ажык чок болза эьт курлавырларын чогуур ассортиментиге, чогуур пропорцияларга тургузаар төлөөде, кижи күзээн-не түвезин салып ап болур төлөөде оларны семиртп чемгерер херек.

Эьткир малды өстүрериге, ылангыя эки одарлаңны районнарга, зоналаңны болуру чугула. Бекон эьт кылыр хаваннарны колхозтар болгаш совхозтар хөйнү семиртип азыраар ужурлуг. Бекон эьт кылыр хаваннарны өстүрериге мал чемнериниң сүрүп кирипиттиңер, ийи-үш айларда одарлазыннар, ынчаарга 80—90 килограмм дензиниг болур. Бо херектi кым эки болаар, өөренир болгаш бодунга дилим-биле ажыглаар болдур, ол кижи байыыр болгаш бистің улусту эьт-биле хандырарынга дуаалаар. Дөрбелчин дугайын кысказа-биле чугаалаза чогуур. 60—60 сантиметр дөрбелчин кылыр картофель олуртулгазынче шилчиир херек.

Чигир свеклазының дугайында каш сөс. Ону силерниң байдалдарыңарга база мал чемниге тарып болгаш ажыглап болур. Ол улуг күш-үнер ажыл болуру ыңныг, ынчалзажок оон ужунда гектардан өске кандыг-даа культурага бодаарга хөй чемгерилге единицазын берип турар.

Ийи чыл мурнунда болган чөвүлел хуралга совхозтарның ажылында четпестерни шынгыы шүүмчүлээн. Ам совхозтар өлөөн эки ажылдап турар апаргаңнар, ынчалза-даа оларның иштинде аңдаа аар өртектiг продукция берип турарлар хөй. Ынчаарга кол четпес түве болза, бодунуң хуузунда мал чемнерин бүдүрер дугайында хөй-хөй совхозтар кончуг багай сагыш салып турары болур. Ленинград областың совхозтарын чижекке алыр. Ында түе гектарга онааштыр 260 центнер сүттү, оон иштинде боттарының чемнериниге түүлге 104 центнерни бүдүрүп турар, арткан чемнерни силерге күргне берип турар. Сүттү силер бодунарга бижип ап турар, а мал чемни өске областардан сөөртүп кирипп турар-дыр силер. Областың совхозтары түе гектарга онааштыр 70 центнер эьтти, оон иштинде бодунуң чемнериниге түүлге 28 центнерни ап турарлар. Артканнарын база-ла өскээртен эккелген чемнерге бүдүрүп турар силер.

Ярославль областың совхозтарында түе гектар черге онааштыр 366 центнер сүттү, оон иштинде бодунуң чемнериниге Ленинградка бодаарга өлөөн хөй—түүлге 260 центнерни; эьтти—51 центнерни, бодунуң чемнериниге түүлге 36 центнерни алган. Бо байдалды узуткаарының өйү келген.

Чүрүттүң соңгу-барыын зоналы—ногаалар бүдүрер талазы-биле чугула район. Силерниң колхозтарыңарның болгаш совхозтарыңарның сорулганы үүл дизе, улуг-улуг хоорайларны ногаалар-биле хандырары, хандырылганын быжыг суурун тургузары болур. Хоорай чанының колхозтары болгаш совхозтары капустаның, огурецтерниң болгаш өске-даа ногаалариның кезиин чаа дээрезинге дужаар, а улуг кезиин дуаар, ажыдар ужурлуг. Капустаны хөй янзы-биле белеткеп болур: ону морковь, клюква-биле, амданыг бүрү-биле дуаап болур, а кым шыдаар болдур, яблоктарны база салып болур. Кажан колхозтар болгаш совхозтар дуазан ногааларны кыжын дужаар апаргаңда,—транспорт күзүн ыңдыг-ла хөй чүдүрүнмес апаар. Ол продуктуларга өртектер өске болган турар ужурлуг.

Ногааларны ол черинге дузаары өске талазында база ажыктыг. Ол продуктуларны хоорайларга кадагаалар төлөөде, оран-сава, ажылчын күжү херек, а силерде ажылчын күжү бүрүн ажыглатынмайн турар. Колхозтарда кыжын хөй кижилер кылыр чүве чок.

Ыңдыг айтырыгны тургузары эргежок чугула. Картофель болгаш ногаалар өстүрүп турар совхозтарга, колхозтарда боон болур, оларны дужаар тускай магазиннерге быжыглаан турар үе келген. Ол дээрге кончуг бодамчалыг болган турар ийик, бир магазиннен өске магазинче ногаалар сөөртүрүнге автомашиналарны чорутпас болган турар ийик.

Силерниң районуңарда, өске черлерде ышкаш, ол-ла ажыл-агый культураларының дужуттуң бедидери болур. Бо сорулга өлөөн хөй областарда ам-даа багай шинтирлетиниң турар. Кострома областың колхозтарында 1956 чылда тараа культураларының дужуду гектардан-на 3, 4 центнер болган картофельдің 70 центнер болган. Ыңдыг кулу дужут-биле эптежип болур бе? Удобрениелер чокта силерниң зонаңарга дужутту бедидип болбас. Өдекти, торфту, ирилдиерни болгаш өске-даа удобрениелерни чыып мөөнээрни шынгыы чорудар херек. Тараа, ногаалар болгаш өске-даа культураларның үрезин ажылын эки организастаары чугула.

Бүш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ынай бедидериниң эрге-ажыктары аскылыг чепсектерге шилчиирин негеп турар. Ол чорук мателлиңң чарыгалын-даа, ажылчын күжүнүн чарыгалын-даа кызырарын хандырар. Бир эвес бистер аскылыг чепсектерге шилчиир болзувусса, МТС-терде болгаш совхозтарда миллион азы миллион ажыг прицепщиктерни хосталыр бис. Харын прицепщиктиң ажылы боду ыңдыг-ла сонуургаңчы эвес. Ол дээрге мергежи эвес, харын соонда барын трактورга олурар дээн белеткеннин турар кижиге шилчилгенин чадазы болур. Ол херекти өске янзы-биле организастаар ёй келген.

Чугайны, торфту тып алырын болгаш болбаазыралып кылырын, ирилдиин белеткээрин, хөрзүнге чугайны болгаш удобрениелерни төгерип механизастаар дээн машиналарны чогууру-биле кылыр дугайында айтырыгны бодап көөр үе келген. Бо айтырыгларны шинтирлеп шыдаар бис.

Эштер: Силерниң чугаалажып көөрүнерге база бир кончуг чугула айтырыгны салырын чөпшээреп көрүнер. Колхозчуларның өрегелериниң көдээ ажыл-агый продуктуларының ыяавыла дужаалгаларының дугайында чугаа болуп турар. Ам мал ажылының продуктуларын, ногааларны, картофельди бүдүрери колхозтарда болгаш совхозтарда дыка өскүн турар. Ынчангаш ам колхозчулардан бистің ап турар продуктуларывыстың бот-дензизи дыка бичии. Колхозчуларның өрегелериниң көдээ ажыл-агый продуктуларының нормаларын кудуладыр дугайында 1953 чылда шинтирп хүлээн алдынганын билир силер. Бир эвес 1953 чылда колхозчу өреге 40-тен 60 килограмм чедир эьтти дужаар ужурлуг турган болза, амгы уеде ол норма 30 килограмм чедир кудулаан. Мурнунда бир инектен сүттү 100-тен 280 литр чедир, а орту-маа-биле 223 литрни дужаан турган болза, ам 60-дан 110, а орту-маа-биле 101 литр апаргаан. Чуургалар, дук, картофель дужаалгаларының нормазы барык ийи катап эвээжээн. Ам уеде колхозчуларның өрегелериниң кирип турар көдээ ажыл-агый продуктуларының бот-дензизи кончуг эвээжээн. Ол ыңдыг болуп турар: эьт—10,2 хуу, сүт—7,1 хуу, дук—2,6 хуу, чуургалар—18,5 хуу, хаван кежи—11 хуу, картофель—15,9 хуу.

Оон-биле хомбаштыр, Төп Комитетте болган чазакта бистің бодап турарывыс: колхозчуларның хууда ажыл-агыйындан чүрүүн ап турар продуктуларының дужаалгаларынан ойталаар үе келбээн чүве бе? деп айтырыг тыптып турар. (Адыш часкаашкыны). Продуктуларны ап турарывыс эвээш, а шүүдели улуг. Аажок хөй саныг белеткелчилерни тудуп, оларга акша-хөрөнгилерни чарыгдап турар бис. Колхозчу өрегелериниң дужаалгаларны чорударындан ойталаары биске ажыктыг бээр ийик: бис аппаратты, бюрократызыг дензи-бүрүткелди кызырган турар ийик бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, колхозчу өрегелериниң дужаалгаларны чорударындан ойталаары биске ажыктыг бээр ийик: бис аппаратты, бюрократызыг дензи-бүрүткелди кызырган турар ийик бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, колхозчу өрегелериниң дужаалгаларны албас чорук ажыктыг болур, түүе дээрге политика талазы-биле көдээ таарымчалыг байдалды тургузуп аптар ийик бис. (Адыш часкаашкыны).

Бо айтырыгны бистер СЭКП ТБ-ның Президиумунга болгаш чазакка сүмележип көрдүвүс. Ам чогуур шинтирни белеткээрин дааскан. Ынчалза-даа ону бодамчалыг кылыр херек. Шинтирни иштинде белеткээр болгаш чарлаар, а ону боттандырарынга кирери 1958 чылдың январь 1-ден эгелээр боор. (Адыш часкаашкыны).

Колхозчулар чиигелдени алырлар, ынчаарга колхозтар боттарынга харыысалганы медерел биитен, колхозчу өрегелериниң дужуурген дужаалгаларының кандыг-бир кезиин бодунга хүлээп алган турар хирек. (Адыш часкаашкыны).

Колхозчуларның ажыл-агыйларында бүдүрүп турар продуктулар база хөй барбас деп бодаар мен. Колхозчу оларны бодуна сада бээр. Ол сүттү канчаптарыг? Эьтти эвээшти салары чадавас. Ынчалзажок эьтти дөмей-ле сада бээр. Ыңдыг аргаларлыг колхозчулар бар. Кадып турар саннарның ораннарын солаанындан оларның түүү арифметикага өскерилбелин билир силер. Бир эвес бис ол ораннарны өскертписсивисте, продукция дөмейде базарга каар болгаш бистің иштилеттин, бистің кижилериң хереглелери ынчангаш хандырылган болур.

Бистің улус, түүе колхозчулар эвес, харын база ажычыннар, албан-хаакчылар политика талазы-биле оны кончуг өкн хүлээп алыр. Ол болза социализмге тургузуттуң өзүн турар күчүзүнүн дугайын херечилээр. Түүе ынчаш, коллективизацияны чоруткан, а колхозчулар боттарының огородтары-биле хоорайны хөгжүдүп, бистің даштыкы садывыска продуктуларны хөйнү берип шыдаар дугайында ленинчи өөренгинин күжүн оон-биле көргүзүп турар бис, эштер. (Диммиттиг адыш часкаашкыны). Кандыгыл, чөпшээрежир силер бе азы чок бе деп силерден мен айтырарым херектиг бе? (Адыш часкаашкыны).

Ол дээрге силер-биле бистің тиилелгевис деп санап турар мен, эштер. Ол дээрге түүе экономиктиг эвес, а политиктиг тиилелге-дир. Улус-биле сырый харылзаалыг, бистің иштилеливистің хөгжүдезин билири-биле башкарып турар партиниң политиказының мергеин дээрге бо-дур. Бир эвес моон-даа ынай ажыл-херекти ынчаар чорудар болза, чуруттуң бүдүрүкчү күштерин ам-даа күштүг-биле хөгжүдүп, ол күштерни көстүп көрбээн бедикче көдүрер бис. Ол дээрге бистің хереэвистің тиилелгези, марксизмнин-ленинизмнин идеяларының тиилелгези болур.

Чайгылын турар, бистің идеологивысты ам-даа медерел билип албаан кижилериниң медерелинге орукчугашты базала ажыдар бис. Мен капиталистер дугайын чугаалавайн тур мен, оларны эле кижилериниң шыдаавас-даа сеп. Бүдүүр оргалыг кижи көөрге киргеш хөндүлүр (Катны). Экономиканы көдүрериниче, улустуң чаагай чорудуп экижидериниче угланган бистің ажыл хөделиишкиннеривис өске кандыг-даа чепсектерден күштүг саңдарны чайгылып турар кижилериниң угаанынга кирер. Ынчангаш ол кижилер улам-на хөй-хөйү-биле бистің талавыска, марксизм-ленинчи теориянын талазынга, капиталга удур демиселге ажылчын ацтының талазынга кирер. Ол дээрге улуг херек болур, эштер. (Адыш часкаашкыны).

Көдээ суурлар тудуушкунунуң болгаш чаагайжыдылгазының дугайында бодумнуң бодалдарымны чугаалаксан тур мен. Ленинград областың Гатчинский районунуң XVIII партсъезд аттыг колхозунда колхозчулар эки бажыңнарны тудуп ап турарын көөрге менээ дыка эки болган. Ынчалзажок ол-даа бажыннар удатпайын бистің хандырып шыдавас апаар. Ам хөй-хөй колхозчулар бажыннар тудуп өгелеп турар. Оларны материалдар-биле хандырар херек. Материалдарны ол черден тып алыр болгаш боттары тудары-биле боттарының күштерин колхозтар организастазын. Ынчарга ажыл улам дүрген бүдер.

Бүдүрүге тудуглары-биле чергелештир школаларны, уруглар садтарын, уруглар яслилерин, интернаттарны, кыраан колхозчуларга бажыннарны, столоваяларны, хлеб быжырар черлерни тудар херек. Бүгү-ле түүени шуптузун тудар ужурлуг деп чугаалавайн тур мен. Колхоз бүрүү бодунуң материалдыг болдунар аргазын дензилеп көрзүн. Бүш-хүнүнге кым-на хөйнү берзин дээш ам чаржып болбас. Колхозчу өзүп-чем продуктулары-биле хандыртынган турары болгаш шыдаар-ла шаа-биле ветинген турары хамыктың мурнунда херектиг деп түүе билдингир. Ынчаза-даа кижиниң культурازының дугайында база бодаары эргежок чугула. Аная столовая херек, аная иштиниң чунар бажыны, хереэженнер хүн-бүрүге хлеб быжырбазын дээш хлеб быжыдар черни тудар херек. Орудтарны тудар херек. Бүгү орудтарны күрүне тутсун деп чамдык кижилер күвеп турар. Магистральдыг орудтарны күрүне тудуп турар болгаш тудар-даа, а колхозтар боттарының суурларын чаагайжыдар, колхозчу шолдери-биле эрткен орудтарны тудар, оларны магистральдыг орудтарга тудуп-турар ужурлуг. Ол дээрге колхозчу тудут болур ужурлуг. Ол шын бе? Мен бодаарымга шын («Шын-дыр»—деп үн үнгеп). Ол ажылды кылыр, улут инициативаны үндүрер херек.

Бис моон-даа ынай өргелел аппаратын сайзырангайжыдар, кижилерни канцелярилардан хостадып, бүдүрүлгеге киирер,

(Төнчүү 3-ну өрөмдө).

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазынын төнчүзү

(Эгези 1—2 арыннарда).

машина-трактор станцияларының ажылын экижидер, артык штаттардан адырлыр хүлээлгелиг бис. Колхозтарны моонда ынай дуржулгалыг дарга-биле быжыглаары, эки бригадирлерни, көдээ ажыл-агыйының түскай эртемнилерни шилиири, ол кижилерниң дугайында улуг сагыш салыры чугула. Ол дээрге көдээ ажыл-агыйының кол кадрлары-ла болгай.

Партия райкомнарында хөй кижилер бар деп маңаа шын чугаалаалы. Ол дугайын партияның Төп Комитеди болап турар. Үлетпүрү эргелеп башкарарын эде организастап алыы, а оон соонда ол айтырыгны ажылдан кылыр бис. Оон аңгыда профсоюзларны эде организастаар херек. Ында аппаратта артык кижилер хөй. Районнарын, областарның болгаш республикаларның партия болгаш совет органнарда структураны база эде көөрү херектиг боор база СЭКП Төп Комитединиң структураны эде көөр болгаш алаан хөй санныг кижилерни достадып алыры база херектиг болур ийик. Ынчалза-даа бүгү үвени харыүгда кылып болбас, эштер. Баштай бирээни—үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарар чоруктуг органнизастаарын эде тургузуп алыы.

Эштер! Үлетпүр бисте эки ажыдан турар болгаш ам-даа эки ажыдаар апаар. Күр черлерни шингээдир чоруктуг бистин чедишкиннинг күүсеткенивисти болгаш улуг ажыкты алганывысты буржуаз политиктер хомудал-биле миннип турары биске билдингир. Ынчалза-даа эргелеп эде организастаарының түннелинде бистин үлетпүрге чедип алдынар бүгү чүүлдериниз күр черлерге бистин ажылывысты болдуның хемчээлинин болгаш ужурдузазының талазы-биле дыка ажар. Бир өвес ынчаар чугаалап болур болза, үлетпүрге ийи-даа болгаш үш-даа күр черлер өвес, а оон улуг болур, түгте дизе ында миллион-миллион кижилер, оон аңгыда эн-не мергежилдиг кижилер ажыдап турар. Эртем-даа ында, техника-даа ында. Бир өвес ол бүгүни көдүрер, санатынмас курлавырларны шимчедип үнүүрер болза, бис үлетпүр бараанныры-биле-даа, көдээ ажыл-агыйга дериглелер-биле-даа, кижинин хереглээр бүгү-ле үүлдери-биле-даа чуртту байызар бис. Ынчалгаш ол дээрге бистиң улузувустуң амыдырал деннелиг көдүрериниге улам улуу-биле дузалаар.

Эштер! Бистиң бүгү делегей байдалывысты эки деп санаа турар бис. Элээн каш даштыкы күрүнелериниң баштынгыларынга Совет чазактың чоруткан чагааларын силер ноомчудуңар ийнен. Хамыктың мурнунда бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының эрге-ажыктарын барымдаалаш, улустар аразының өң чугула айтырыгларының талазы-биле болдуның болдын Совет чазак ол чагааларда ажыы-биле илереткен. Совет күрүненим тайбыңга ынакшылдыг политиказын бүгү деңнелиг кижи төрелгетен деткиш турар.

Бистиң чуртувус кошкак болганындаа бис тайбыңны күзеп, ол дээш демисежип турар өвес бис деп түүе бүгүдеге билдингир. Империалистиг лагерьден хардаачылар, дайынның чүзүн-баазын выпскычылары бистиң күжүвүстү, бистиң күчүвүстү көрүп, билип турарлар. Бис тайбыңга ынакшылдыг, ынчалза-даа быжыг политиканы моон-даа ынай чоруудар болзувусса, бистиң кызыгаарларывыс кайылап эрткенин, база түгле кызыгаарларывыс өвес, харын база эрге-ажыктарывыс кайда турарын түзүн-баазын авантюраларга ынактар эки билир апаарлар. (Адыш часнаашкыны).

Маңаа чүү хереглиг? Биреде, бистиң үлетпүрүвүс моон-даа ынай чедишкининиг хөгжөөн турары, бистиң көдээ ажыл-агыйывыс чайгылыш чокка бедээн турары херек. Партияның кезээде быжыг тудушкак, сырый каттышкан турары улус-биле харылаазының оон улгаттырган турары, партияны улус моон-даа ынай база иши-биле деткээн турары херек. Оон ынай социалистиг чурттарының аразында ыйырал быжыкан турары херек.

Коммунистиг партия, оон Төп Комитеди бүгү улустуң детинчези-биле совет кижилерни сырый каттыштырар, үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйны көдүрер, бистиң улустуң негелделерин хандырар талазы-биле ажылды моон-даа ынай дилим болгаш бүзүрелдиг чоруудар.

Бистиң материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле болдунар арганарывысты шын ажыглаар болзувусса, Совет чурт кеступ көрбээн бедикче көдүлүр, ынчангаш капиталистиг делегейниң кандыгдаа каранты күштери коммунизмге бистиң тиилелгелиг базымывысты доктаадып шылавас. (Диниттиг, үргүлчүлүдүг адыш часнаашкыны. Уяуо шупту туруп келген).

Лекция пропагандазын экижидер

Ажылчы чоннарны коммунистиг өзуга кижилерниң хөрөөнге идеология ажылында бир кол черни эзеп турар лекция пропагандазын экижидип, ону ажыл-агый үргүзүшкүүнүң практиктиг соругларынга холбаштыр эде тургузары партия организацияларының чугула соругларының бирээзи болур деп СЭКП-ниң XX съездизи айыткан.

Эрзин районда лекция пропагандазы сөөлгү үеде элээн экижээн. Политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередир ниитилелдиң район салбырының кежигүннери бо чылдың ийи кварталдарында чон ортузунга янзы-бүрү темаларга 65 лекцияларны ноомчаан. Чамдык лекторлар ноомчаан лекцияларын боттуг амыдыралдың чугула соругларары-биле холбаштырып, Коммунистиг партияның болгаш совет чазактың иштики, даштыкы политиказын, ада-чурттуң эртем-техниказының чедишкиннерин чонга калбаа-биле таныштырып турар. Ынчалза-даа лекторларга эштер Тахватуллин, Кюнчюн, Найдын-оол, Чанзырай, Шыырап болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Ынчалза-даа, чамдык чедишкиннер-биле нептередир районда салбырының даргазы Суван-оол ажылчы чоннарның ортузунга лекция пропагандазын калбартырынче лекторларны эки организаставаан турар.

Ниитилелдиң район салбырының кежигүннери—23 лекторлардан эрткен айларда лекциялар ноомчугазынга үүгле 16 кижи киришкен, а оон өскелери, чижээ, Лаптьев, Ойдуп, П. Баир, Хангалаев, Дувектээр болгаш оон-даа өскелер ажыл кылбаан. Лекторларның ажылының дугайында ноомчуттуңуп турар лекцияларның шынарының дугайында лекторларның хуралларына чугаалашпайн турар. Лекторларның иштинден ынчага чедир чангыс-ла кижи кандыг-бир темага лекция чогаалып кылбаан.

Чамдык лекторларның талазынган лекцияны ноомчуп турар үеинде көргүзүг материалдары хереглевес, ноомчуп турар темазын боттуг амыдырал-биле холбаштырбас, бижимей белен материалды үүгле эгезинден төнчүзүнге чедир ноомчуп кааш тендүрүп турар таварылгалар дыка хөй.

Бо чылдың сөөлгү үш айларында районуң төвүнде культура бажыңынга чангыс-ла удаа лекция болбаан. Ол ышкаш районуң төвүнде албан организация черлериниң коллективтеринге лекциялар ноомчулгазы база ховар чоруттуңуп турар. Чижээ, район төвүнде өң улуг коллектив болур райпо ажылдакчыларының ортузунга бо чылдың эгезинден бөөр чангыс-ла лектор лекция ноомчуваан.

Районда, ылангыя оон төвүнде партийжи идеологтуг аразында кошкаан ажылдап алган чамдык кижилерниң талазынган арагалаар, оон уламындан хөй ниитилиң сагыыга-чурумун үрөөр, оон дендезе эрги өзүнүң культура чок оюннарын массалыы-биле ойнаар чоруктар тыптып турар апарган. Үүл дизе, Эрзин суурда элээн хөй болук кижилер аргинин хоралыг оюну болур «банчык» деп чүүлүг калбаа-биле нептередип алган, ону өөскүүп турар чүүл бар. Бо дээрге, кижилер мөрей салып алган адаанажыр, ында киржип турар кижилер аразынга өшкөөн сүржүп, чогуш үндүрүп, эп-найыралын баксыралырынга чедирип турар хоралыг оюн болур.

Бо эрги өзүнүң хоралыг артышкынынга улур политика-кижизидилгелиг ажылды ол районда кончуг кошкак тургускан. Бир өвес лекция пропагандазы чогуур бедик деннелиңге турган болза мындыг чорук аңаа турбас ийик.

Районда лекторларның саны дыка хөй. Ниитилелдиң район салбырының лекторларынган ангыда СЭКП болгаш ВЛКСМ райкомнарының илеткелчилер болуктеринде база районуң культура киличиниң лекторлар болуунде хөй-хөй кижилерниң аттары санатынын турар, а херек кырында оларның хөй нуруузу чүү-даа кылбайын турарлар.

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң пропаганда болгаш агитация киличи (эргелекчизи эш Д. Чамзырай) районга лекция пропагандазын экижидериниң ажылын ам-даа четпес удуртуп, шүшпен ажыдап турарын демдеглээри чугула. Райкомнуң чамык харыысалгалыг ажылдакчылары Чимит-Серен, Шимит олар лекциялар ноомчуурунга четпес киржип турар. Районуң харылаа-биле комсомолдың начальнигы Полочкина, Күрбанкының район конторазының даргазы Булатова олар лекция пропагандазынга киржири бистиң хөрөөвис өвес дээр аннаг хөөнү илередип турар чүүл бар.

Бо районда лекция пропагандазының ажылында айыттынган четпестерни дарый чайладып, лекция пропагандазын амгы соругларының деннелиңге чедир эде тургузары негетинин турар.

К. САЛЫЫ.

«Шынның» корреспондентизи.

Колхозтарның малчыннарында

Чылгычы Хүлүүр Идам Эрзин районуң ыраккы Качыкта турган «Кызыгааржы» колхозтуң чылгычызынга 1951 чылда ажыдан кирген. 1953 чылда колхозту Нарында «Коммунизмге оруу» колхозка каттыштырганы-биле холбаштыр Х. Идам каттышкан колхозтуң улуг чылгычызы болу берген.

Х. Идам оон өгелээш ниитиниң чылгы малының кадарчызы болуп, ону улам ынай хөгжүдериниң хөрөөнге бодунуң мергежилдиг, чүткүлүг чоруун көргүзүп, чылгы мал ажылында үргүлчү халаг чок ажыдап турар.

1955 чылда кулуннаан 205 белерниң 205 кулуннарын чылгычы менди доруктурган. Ам 400 ажыг баш чылгыны малдап турар болгаш 73 белерден 73 кулуннарны менди камгалап алган.

Хоочун чылгычы Идам чылгы малды өстүрер талазы-биле бодунуң дуржулгазын аныяк чылгычыларга дамчыдып бербишаан, улам эрес соруктуг ажыдап турар.

К. ШОМБУН.

* * *

Бай-Тайга районуң «Тиилелге» колхозунуң хаван ажаакчызы Хертек Комбу колхоз тургустунары-биле хаван ажаакчызы болуп, анга чедир эки ажыдан келген.

Бо чылын Комбунуң хаваннары семис, тодуг кыш ашкан. Ажаап турар хаваннарындан 43 хаван оолдарын менди алган. Эш Комбуну хаван ажаалдазының ажылынга ак-сеткилдиг ажылаанны дээш, колхоз баштаар чери аңаа бир харыг хаванны немелде төлевирге берген.

Ол болунда быжыглаан хаван оолдарын семис, чаагай доруктурары дээш хүлээлгени алган.

Т. ХЕРТЕК.

* * *

Каа-Хем районуң Молотов аттыг колхозунуң хойжузу эш Дамба колхозтуң каракуль уксаалыг хайнак хоюн 3 чыл ажыг ченин иштинде малдап, кышкы, чайты олар-белчиирлерге таарыштыр өдарладып келген.

Хойжу Дамба төрүүр 355 хойларындан 360 хураганнарны менди алгаш, доруктуруп турар. Төрээн хойларын түскай кажаалап, клеткалар иштинде чемгерип турар.

К. ЛАМАЖАП.

Суггарылга бугазы кылдынган

Чөөн-Хемчик районуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинин кежигүннери, Шеми көдээ Советте хамаарышып турар шефтээшкин-биле Мешпектиң эрги бүгүнүрүлга бугазын казып аштааннар. Аңаа 76 кижи ажыдан киришкен. Чангыс хүнүң дургузунда шефчилер үш километр дурттуг черни казып аштавышаан, эргидеги суг үрей каккан хоорталарны эде кылган. Оон түннелинде ол бугазап суг баткан. Колхозтуң кежигүннери тарылганы суггат-биле хандырар дээш бүгү-ле хемчегларни ап турарлар.

С. ДОЙНАЕВ.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Каа-Хем районуң Хрущев аттыг көдээ ажыл-агый артелинин төвү—Бүргүттүг суурда кино үргүлчү үнүп турар. Ынчалза-даа ону ыраккы малчыннарга көргүспейн турар. Колхоз төвүнден 10 километр ырак черде сүт-бараан фермазынга кинону көргүзери-биле чеде берген. Ынчалзажок кинномеханики Бавуу Доржуңуң харыысалга чок болганы-биле кинонуң лентазы ортенип калган.

Колхозтуң көдээ клубунуң чанында кызыл от болгаш библиотека бар. Кызыл от эргелекчизи Түмен-Баир культура массалыг кандыг-даа ажыды чоруттайын турар. Малчыннарга, фермаларда саалчыларга номнарны чедирбейн турар. Клубка айтырыглар болгаш харылыар кежээни, ноомчулга конференциязын чангыс-даа чоруттаан. Көдээ клубтуң ажылы база багай.

С. АК-ООЛ.

* * *

Барыын-Хемчик районуң «Большевик» колхозтуң төвүнде дөрт өрааа бажында уруглар яслизин шагда-ла ажыглаага киргген. Яслиниң ажыдан келгениниң үеинде бичин чаштарга таарымчалыг байлады тургусаан. Ам яслиде 70 ажыг уруглар турып турар. Ынчалзажок үүгле 15 оруннар бар. Ында үүгле оруннар чедишпес өвес харын ак чоорганнар, сыртык хаптары, кылын чоорганнар болгаш алк-сава база чедишпес. Бо бүгүнүң дугайын колхоз баштаар чери (даргазы Чавылак), көдээ Совет (даргазы Норбу-Самбуу) билир болгаш дузалаар деп хөй катап аазап келзе-даа оонун бүүсетпейн турарлар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

* * *

Тоожу районуң Сыстыг-Хемде ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары ажылынан хостуг шактарын чаштаарынчыг байдал-биле өртүрүп турарлар. Ында библиотеканың эргелекчизи М. Хабарова дыштанылга хүннериниде-даа, анна-даа хүннерде библиотеказын шоочалап кааскан, алаан кам кижилерни чыын алгаш, ырагалап турар таварылгалар аазаа өвес. Суурда кино база кончуг ховар үнүп турар. Кинномеханики И. Бабов олче кандыг-даа сагыш салбайн турар.

Н. ДАРЖИНАК.

* * *

Сүт-Хөл районуң Сталин аттыг колхозунда хлеб быжырар чер ийи чыл дургузунда ажыдан келген. Ынчалза-даа оон иштиниң арыг-шевери дыка багай. Далган ажыдар савалар, столдар чок. Бажыңның иштики байдалы ажыдаларынга таарымчалыг кыдыр тургустунаан. Бо бүгү четпестер колхоз баштаар черинге билдингир болза-даа чогуур хемчегларны албайн турар.

М. ОЧУР.

* * *

Чаа-Хөл районуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелинин баштаар чери чунар бажың түлүп этелөөнден бөөр үш чыл ажыг турар. Ынчалза-даа оон түлүп ажыдаа доозулбаан. Тудугнуң шалазын өскөөр ажыглаанган болгаш чунар бажың чоокку үеде ажыглаага киреги берген турар.

Ч. САТ.

* * *

Кызылдың туберкулез диспансериниң өөк аарыы эмнээр салбырында аарыг кижилерниң чыдар өрээлериниде солуннар, номнар, журналлар, ойнаар херекселдер чок. Солуннарны бир неделя иштиниде чангыс катап өкелзе эккээр. Ол талазы-биле эмчиге хөй катап айтырыг тургускан, кандыг-даа хемчеглер алдынмайн турар.

Д. СЕДИП-ООЛ.

Төрээн суурунуң чаагайжыдылгазынга

«Торгалыг» колхоз тургустунганындан бөөр ыныг-ла ер болбаан. Организастыг удуртулганың болгаш кызыгаар күш-ажыдың түннелинде ол Өвүр районунуң мурнакчы колхозтарының бирээзи кылдыр хөгжүп, ажыл-агыйы улам-на быжыгып турар.

Колхозта 220 ажыл-агыйлар бар, кыска үеде 185 өрегелерни чаагайжыды кылдынган чурттага бажыңнары-биле хандырганы улуг чедишкин. Колхозчулардың бажыңнарын көөрге дыка эки: шупту крышаларлыг, кладовкаларлыг, сонгаларының чаактарын, рамаларын өңнүг, будүүлүг каан. Иштинге кирерге, чугайлап шеверлээн, шыалары доозулуг, печкаларлыг, эдилелдиг херекселдери байлак болгулаар.

Торгалыгның үнүнде, бойдустуң чараш үеиттеринге бүргеткен колхозчу аныяк суур көрүнүгүг, дүрген калбарын турар. Ында интернаттыг чеди чыл школазы, клубда болган ревсеминарны, лекцияларны ажыдан турар, турум кино, библиотека, делгем клуб база бар. Колхозчулар боттарының бажыңнарында радио точкаларындан чурттуң иштинде болгаш делегейде болуушкуннарны хүн-бүрү дыннаан турар. Суурда амгы ажыдаан турар иштиниң чемненилге чери, уруглар яслизи, гостиница, чунар бажың ышкаш албан черлерни тургускан чорук совет кижилер дугайында партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының боттанылгазы болур.

«Торгалыг» колхозтуң ол бүгү чедишкиннери ала-чаагаар боттанмаан, колхозчу ишчилериниң партияга удуртулган чангыс эп-сеткилдиг күш-ажылының түннели. Будүрүлге, чурттага болгаш культура- амыдыралдың чаа тудуглары улам-на немежип, колхозчу суурну Ильичиниң лампочказы чайынандыр чырыдып турар.

Чөөн-хемчикчилерниң кыйгырының танышкаш, колхозтуң тудуг бригадазы улам бедитвен хүлээлгелер өзүгаар ажыдап турар. Бо чылын 45 өрегени чурттага бажыңнары-биле хандырар (оон кол нуруузу малчыннар), а бо хүннерде 19 бажыңнарны тудуу барык доозулган. Арткан 26 бажыңнарны Октябрьның байырлалынга чедир база ажыглаага киргген турар. Ол болза, бо чылын колхозчу өрегелерни чурттага бажыңнары-биле бүрүн хандырары дээш демисеп болур.

Төрээн суурунуң чаагайжыдылгазынга мунде хулар бригадазы өвес, бүгү колхозчулар улуг сонуургалдыг киржип турар. Дыштанылга хүннериниде болгаш ажыдан хостуг үеларде бажың чаны участоктарда, кудумчуларда ажыл-ишчилер хөлүг ажыдаан турарлар. Чамдыктары херим кажаалар туткан, өскелери тарымал ыяштар олурткан, база янзы-бүрү өске-даа ажыдар кылгылаан турар. Ол болза, Октябрьның алдарлыг 40 чыл ойнга колхозчуларның күш-ажылчы белээ болур.

В. БАИР.

ДӨРТЕН ЧЫЛДАР МУРНУНДА

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ОДУНГА

«Правданың» эң хоочун ажылдакчыларының бирээзи — Павел Александрович Арский 1917 чылдың февральдың болгаш июльдың аразындагы үеге хамаарышкан сактыышкыннарындан үзүндүлерни моон адаанда парладывыс.

Даштыкы оглу, шаанда боду база даштыкы, одакчы, матрос, руда казыкчызы чораан П. А. Арский 1905 чылда Полтавага революстуг шимчээшкинге киргген болгаш ынчан-на баштайгы шулуктерни парлаан. 1915 чылда хаан өзүзүнүң армиязынга келдирткен болгаш Павловский полкунуң лейб-гвардизынга аңаа солдат болуп киргген. 1917 чылдың февральда солдаттар ону полкунуң солдаттар комитединиң даргазының орлакчызынга соңгуп алганнар.

Павловский полк, а оон составынга солдат Павел Арский база Кышкы ордуну штурмиаарынга, Октябрьның социалистиг революциязының тиилелгези дээш тулчуушкуннарга киришкен.

Сактыышкыннар авторунуң чугаалап турары шулукту 1917 чылдың июнь 29-та «Правдага» парлаан.

СОЛДАТЧЫ БАЛЛАДА

Буржуаз Түр чазактың политиказынга таарымнаас чорук мәселаларның иштинге улам-на эскен. Солдаттар чанарын ораладжып, төрелдерин болгаш чоок кижилерни сактып турган, дужуттуг болдунуң холу-биле ажаап алырынга идегел салгаш, кижи бүрүзү бодунуң дилиндек черни тарымрын күзеп турган.

Бир-ле катап дүне улуур черге чыдып алган, «Не чурт — Россияның алдары дээш» деп атыг шулук бижээн мен. Оон соонда ол шулукту полкунуң митингилериниң бирээзинге ноомчаан мен. Солдаттарга таарымчалыг болган.

Элээн үе эрткен соонда менээ ийи эштер чедип келген.

«Сөөн солдатчы балладаң кайы?», — деп олардың бирээзи айтырган.

—Мында, карманымда, — деп харылаадым.

— Че ынчаарга чоруулу!

— Кайчаар?

— Дорт рейс-биле «Правдаже».

Редакция ажылының эң-не кидин-тулук үеинде келген бис. Чамдык кижилер чагаалыг, чамдыктар демдеглелдиг, эскерлер айтырыглыг хөй кижилер секретарьны долгандыр турган. Маңаан өөскөөн чедип келген. Бодунуң саазынымны коргускан мен. Секретарь ону чугуртү көргеш, эжикче айытты:

— Олче киргеш, аңаа көргүзүп көрүнер...

Ол бир-ле үүе немеп чугаалаарын күзээн, ынчалза-даа дескел чок ажылчын корреспондентилер, фронтудан солдаттар, завод оолдары ону үзе кире бергеннер.

Кабинетче кире бердим. Саазыннар-биле дүй бастыра берген бижик столунуң артынга орган кижи бажын бир талазынче ийлеп алган, бир-ле үүе бижээн олурган.

—Силерде чүү ирги! — деп өөдек, чымчак ол айтырган.

—Шулуктер... Солдатчы баллада, — деп, саазынымны стол кырынга салгаш, кортуксумаар чугаалаадым.

—Олурун саадаңар! — деп ол эш чымчак сөңдайже айыткаш, мөөн шулуктериниң кичээнгейлиг ноомчуп эгелээн. Оон соонда столундан турып келген.

— Мону бис парлаар бис! А силериниң полкуда ажыл-херек кандыг болуп турарыы?—чугаалап көрүнер.

Чугаалап-ла эгеледи.

—Силериниң полкуну канчаар адаарыы?

— Павловский дээр.

Солдаттар дайынга улур деп чугаалай кааптарымга, ол эш өрөөлге дүрген баспышаан, ынча деп чугаалаан.

— Дайынны аргалыг-ла болза дүрген доозар херек. Армия дээрге шаанга кирер могап-шылаан, ол өлүүрүүшкүн армиягга хөөр хөөн чок үүе болу берген... Ол болдунуң холун мөөн эктинге салгаш. Фронтуга чораан силер бе? — деп айтырган.

— Ийе!— деп харыыладым.—Фронтуда солдаттарны мегелеп турар. Оък-чемлек чок, эъп-чем чок.

— Ындыг харын! Силериниң шулуктеринерде база ол дугайын чугаалап турардыр. — Ол мөөн саазынымче база дагын көрген. — Чок! Бистерге дайын херек чок... Армия болза бөө-чепсээн бодунуң дарлакчыларынче — помещиктерге болгаш капиталистерге улур тулун болур болгаш тудар-даа ужурлуг. Павловский полк февральдың хүннериниде ышкаш бистин революсчу шериглеривистиң бирги одуругларынга болур ужурлуг.

Бистиң алыс солдатчы херективистиң дугайын сагыш-сеткилдиг кончуг ханызынган, улуг найыралчы өзү-биле чугаалаан ол кижиниң сөстерин дыннааш, сеткил хайныр үнүп чоруткан мен. Ол кижи чогум-на харын бистерниң, солдаттарның хүн-бүрү чугаалажып турган чүүлдериниң дугайын чугаалаан.

Секретарь мени көрүп кааш, ынча деп айтырган:

Силериниң шулуктериңер, чүү болду моң?

— Ол эш чүүлдүгүнүн көрген болгаш парлаар үүе деп аазады.

Секретарь хүлүмүрөөн:

— Владимир Ильич чугаалаан соонда шулуктер парлатынар апаар.

— Ленин! деп өөрүшкүүт магадал-биле алтырыпкан мен.

— Ленин ол-ла болгай!

Будумчуга өөнүктерим мени четкипейн маңап турганнар. Редакцияга мөөн-биле болган бүгү-ле чүүлдериниң дугайын дамаа-биле чугаалап берген мен.

Солдаттар үр катырышкаш, оон соонда мени чемелеп эгелээннер:

— Ах сени-даа аар, кончуг ымытаны! Бистиң солдатчы амыдыралывыстың дугайын хөйү-биле чугаалап бөөр тургандыр.

—Ол дээрге бүгү-ле чүүлдерни аажок эки билир кижи-дир — деп демдеглээн мен.

Каш хүннер эрткен соонда мөөн шулуун «Правдага» деступ келген.

ДУРНОВО ЧАЙЛАГГА

Фабрикаларның болгаш заводтарының, а ол ышкаш Петроградтың шериг безектериниң төлөөлекчилериниң чөвүлел хуралы болур дээн, мурнундагы хаан министриниң чайлаа Дурновоже төлөөлер чоруткан деп чалаланганы бир-ле катап полк комитеди алган.

Ол чөвүлел хуралче бистен үш төлөөлерни: мени болгаш база бир ийи солдатты чоруткан.

Дурново чайлаггa чедип келириниске улуг залга хөй ажылчыннар, солдаттар болгаш матростар чыылган турган.

«Лайын чок болзуп!», «Хлеб болгаш тайбын!» деп лозунгуларны ораторлар улай-улай салып турган.

Хуралдың даргазы бистиң төлөөлерже көргеш:

— Павловчулар сос алырын күзеп турар ирги бе? — деп айтырган.

Бистер чөпшөөрежип харыылааш, ким үүе чугаалаарын сүмележип эгелээн бис. Мөөн эштерим мени үүе чугаалаар ужурлуг деп шиитпирлээннер. Үр эвес чугаалап, Керенский бодунун чүдек-бүжар политиказынга даянырын Павловский полкунуң солдаттарындан дилеп турарының дугайын дыннаткан мен. Ол соругла-биле ол Марс шөлге полкуну эргин көрген.

15 кижи—ажылчыннар, солдаттар болгаш матростар составтыг революстуг комитетти соңгуур деп шиитпирни хуралдың төнчүзүнде хүлээп алган.

15 кижиниң санынга Павловский полкудан төлөө кылдыр мени база соңгаан.

Даргалакчы хуралды хаглыпаан, революстуг комитет ажыл-чорудулганың планын дорааа төлөвилеп кылыр ужурлуг деп чугаалаан.

Революстуг комитеттиң секретарынга мени соңгаан. Түр чазакты дораан дужүрер болгаш бүгү эрге-чагырганы ажылчыннар, тараачыннар болгаш солдаттар депутаттарының Советтеринге дамчыдып бөөр дугайында чангыс чугула айтырыгны чугаалашкан хуралдың протоколун киргеп мен.

Кшесинская ордузунда Ленинче дораан төлөөлер чоруудар деп база бир айтырыгны хүн чурумунга киирерин саналдаан мен.

Мөөн саналым хүлээп алдынган. Төлөөлерни 5 кижи составтыг кылдыр соңгаан: ийи ажылчын, ийи солдат болгаш бир матрос. Солдат төлөөлериниң санынга мени база киргген.

Кудумчуга үнүп келгеш, Кшесинская ордузунче чоруп турувуста хүн ажар чоокшулап турган.

Орукка чоруп ора автомобильге ужуражы берген бис. Бот-боттарывыстын холдарывыстан тутуунушкаш, орукту ортузунга доора туруп алгаш, чоллаачыны:

— Тур! — деп алгырган бис.

Автомобильге портфельдиг кижи олурган. Оон агартыр кууларый келген армиягга сүрөөдеп корткан байдалы илдеп көстүп келген.

— Ким чоруп чорууру ол? — деп айтырган мен.

— Князь Львовтуң өнза даалгаларының дужумели — деп портфельдиг кижи кимиренген.

— Үн! — дээривиске, ол дээрге сүрөөдээн аайы-биле чүү-даа чугаалавайн машинадан үнүп келген болгаш кудумчуның ортузунга турып алган.

Чоллаачы шимчевейн-даа, бистерже шиирин көргеш.

— Кшесинская ордузунче! Дүрген хап ор!—деп матрос командылаан.

Чоллаачы рычагты ыыт чок базып чорда, автомобиль кудумчулан дүрген чоруп орган.

Хая көрүп көөрүмге демги портфельдиг дужумет даштаан кудумчуда оон буттарын чыыпыр өөрүп каан үүе дег, ол-ла черинде мурнуку хевээр шимчевейн турган.

КШЕСИНСКАЯ ОРДУЗУНГА

Бистиң төлөөлериниз Кшесинская ордузунга эки болгаш хөлүг хоонуг чедип келген, ынчалгажок, Дурново чайлаггa болган чөвүлел хуралдың бүдүш-шынарының дугайын Ленинге илеткеп бөөривиске ол чүү дээр ирги? деп бодал мени бүдүү дүүредип чораан.

Автомобильден үнгеш, большевиктер партиязының ТБ-зының штабын камгалап турган броневой дивизионунуң солдатының таныныдан турганы хаалгаларга чедип келген бис. Бистериниң чүү кижилер болгурвусту таныныы билип каан, өске солдатты кый деп алган:

— Ленинге келген төлөөлер-дир! — деп чугаалаан.

Солдат чоруткан соонда удатпайн чедип келгеш, бистерни бажыңче киирге берген. Ийги кызыл көдүрүп үнгеш, сонгазының караның чанынга Ленин биле Свердловтуң турганы улуг залче киирге берген бис.

Ленин бистерни хүлүмзүрү үткаан болгаш бистиң келген сорулгавыстың дугайын айтырган.

Бис ыыттаашаан бис, ким-даа бир дугаарында чугаалаарын дитиктээн. Матрос мөөн быктыыче бүдүү иткеш:

— Чугаала... — деп оожум сымыраган.

— Төлөөлер бис... —деп, хенертен чугаалай каапкан, эчоксунган аайы-биле ыыттавайн барган мен.

— Кандыг төлөөлер?— деп Ленин айтырган.

— Революстуг комитеттиң төлөөлери! — деп ыыктыр чугаалаптарыга өөрүп соолаш дээн, ынчан Ленин ынча деп чугаалаан:

— Революстуг комитеттиң?— Ол сагын сыйбаан болгаш Свердловче хүлүмзүреп көрген.

— Яков Михайлович! Ол силерге кайы хире таарыжыр-дыр?

Бистиң төлөөлериниз өөчок байдалда таваржы берген-дир деп үүени дораан-на билип каан мен. Матрос мөөн быктыыче бүдүү иткеш:

— Чугаала... Алыс ужурлуг чугаала!

(Төнчүзү 4-ну өрөмдө).

К. Е. ВОРОШИЛОВТУҢ ИНДОНЕЗИЯГА ЧОРААНЫНГА

Чурунта: (солагай талазындан он талазынче)— К. Е. Ворошилов-биле Президент Сукарнонун чугаалажып олурары; Джакартаның чурттакчыларының К. Е. Ворошиловка байыр чедирип турары.

ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң Кыдат Улус Республикага чорааныныңдугайында Дыңнадыг

Кыдат Улус Республиканың Даргазы Мао Цзэ-дунунун чалгазын ёзугаар ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы К. Е. Ворошилов 1957 чылдың апрель 15-тен май 6-га чедир база майның 24-тен майның 26-га чедир Кыдатка найыралдың аян-чоруу-биле турып турган.

К. Е. Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер чуртту эргин көрүп, Пекин, Аньшань, Шэньян, Тяньцзинь, Шанхай, Ханчжоу, Кантон, Ухань болгаш Куньмин хоорайларга база алдын каш бүдүрүлгелерге болгаш кодээ ажыл-агый кооперативтерине чораан. Совет Салчылар эртемнин болгаш өөредилгенин черлерин база Кыдаттың төөгү болгаш культурлуг турасхаалдарын көргүлээннер.

КУР-га чорup турда совет салчыларга кыдат улус чуртуун ханызындан байырны чедирип турган. Чөн-биле ужуражышкыннар совет-кыдат найыралдың кайгамчык улуг көргүзүүлери болуп шилчип турган, ол найыралды бистин улустарывыс боттарының ан улуг чаалап алышкыннарының бирээзи деп санап турарлар.

Кыдаттың болгаш Совет Эвилелинин улустарының үзүлбее чангыс эвин болгаш сырый каттышканын база ан бызыг болгаш ханы найыралын ол хүннерде бүгү делегей база хатап көрген. Ылыг хевирлиг сырый каттышкан чорук болгаш найырал болза ийи чуртта социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунун хөрөнге чаагай сагылдарлыг фактор болуп турар болгаш база социалистиг лагерьнин чуртларының чангыс эвин күштелдирериннин хөрөнге ан чугула салышкын, бүгү-ниитиниң тайбыңының болгаш кижи төрелгеттенин дешилгезинин идегелдиг магадылазы болуп турар.

Кыдат Улус Республикага чорup турганының үеэнде К. Е. Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер ББП ТБ-ның болгаш кыдат чазактың удуртукчулары-биле, можуларның база хоорайларның партия болгаш күрүне органнарының ажылдакчылары-биле, ажылчыннар-биле болгаш тараачынар-биле, демократтыг партиялардың төлөөлекчилери-биле, аныктар-биле болгаш интеллигенция-биле ужуражып, олар-биле найыралдыг чугаалажышкыннарны кылгыаан.

Мао Цзэ-дун, Чжу Дэ, Лю Шао-ци, Чжоу Энь-лай, Сун Цин-лин, Чэнь-Юнь, Дэн Сяо-пин, Пын Чжэнь олар-биле болгаш Кыдаттың өске-даа күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчылары-биле ужуражышкыннар база чүректиң ханызындан чугаалажышкыннар болгулаан. Ийи чурттарның аразында турup турар харылзаалардың айтырыгларын болгаш бүгү делегей байдалының янзы-бүрү айтырыгларын болуп эрткилээн чугаалажышкыннарга көдүрүп үнүрүп тургулаан. Ол ужуражышкыннар болгаш чугаалажышкыннар үректиң ханызындан, бот-боттарын долуулаш-биле билчириниң байдалынга эрткилээн.

Ол чугаалажышкыннарның үндезини болза Кыдаттың болгаш Совет Эвилелинин улустарының аразында ачы-дунма найыралды болгаш кады ажылдажыганы база социалистиг чуртларның сырый каттыжылгазын улам ынай быжыглаарынче чайгылыг чок күзел болуп турган.

Совет төлөөлекчилер Кыдатка чоннун, Коммунистиг партиянын болгаш чазактың чангыс эптиин көргеннер, социалистиг тургузуушкунун Кыдаттың херек кырында тодаргай байдалынга үүгжүп турар хевирлерин болгаш аргаларын тып шылаан Коммунистиг партияның улус массаларын иштинде бедик ат-алдарлыг болгаш аллар-сураглыг болуп турарын бүзүрээннер.

Чурттуң үлетпүрүнүн, кодээ ажыл-агыйының, культуразының болгаш чырыышкынының хөгжүлезинин байдалы-биле, база КУР-да улус эрге-чагыргазының турup турарының чылдарында боттандыртынган социалистиг ханы чаартылгалар-биле ниити таныжар арганы олар алганнар.

К. Е. Ворошиловтуң Кыдат Улус Республикага чорup чорааны болза, Совет Эвилелинин болгаш Кыдат Улус Республиканың 800 миллион чурттакчы чонунун аразында найыралдыг харылзааларын чүгле улам ынай быжыглаарынга болгаш алгыларынга эвес, харын база бүгү делегейге тайбынны быжыглаарының хөрөнге улуг салышкынны киирген.

Болунга эптиг үеде Совет Эвилелинге келип дугайында Дарга Мао Цзэ-дунну ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы К. Е. Ворошилов чалаан. Дарга Мао Цзэ-дун ол чалалганы сеткил ханышкыны-биле хүлээп алган.

Пекин, 1957 чылдың май 26.

К. Е. Ворошиловтуң КУР-дан чорупканы

ПЕКИН. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы К. Е. Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер майның 26-да Пекинден Улан-Баторга чорупкан.

Аэродромга К. Е. Ворошиловту КУР-нун Даргазы Мао Цзэ-дун, КУР-нун Даргазының Оралакчызы Чжу Дэ, Лю Шао-ци, Чжоу Энь-лай болгаш КУР-нун өске-даа күрүне ажылдакчылары үдээннер.

Мао Цзэ-дун болгаш К. Е. Ворошилов чугаалар солушканнар.

К. Е. Ворошиловтуң Улан-Баторда чедип келгени

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы К. Е. Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер майның 26-да Моол Арат Республиканың найыралды Улан-Баторда чедип келгеннер.

Аэродромга К. Е. Ворошиловту МАР-ның Улустуң улуг хуралының Президиумунун Даргазы Ж. Самбу, МАР-ның Министрлер Чөвүдлелинин Даргазы Ю. Цеденбал, Моолдуң араттын-революстуг партиязының ТБ-зының Бирги секретары Д. Дамба болгаш Моол Арат Республиканың өске-даа күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчылары утказаннар.

К. Е. Ворошилов болгаш Ж. Самбу чугаалар солушканнар.

Тайбэйде антиамериканчы чыскаал

Америк элчин черин үрегдээни

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс, Юнайтед Пресс деп америк телеграф агентилеринин корреспондентилерининдыңнаныгларын ёзугаар алырга, майның 23-те Тайбэйге (Тайвань ортулук) АКШ-тың элчин черинин бажыңынын чанынга масштаб антиамериканчы чыскаал болган, оон киржиккилери АКШ-тың элчин черин үрегдеп каапканнар. Чыскаал болурунга чылдаг болган чүве болза кыдат ажылчын кижинин сагыштыг-биле өлүрүп каан Рейнольдсты (америк шериг албанынын кижизи) америк судтуң агартканы болган.

Юнайтед Пресс агентилелинин дыңнадынын ёзугаар алырга, элчин черинин чанынга баштай чыгы берген шоолуг эвес 400—500 кижилер дүргени-биле 10 нун кижи чедир ковудей берген. Америк судтуң чөптүг эвес шинтирниге удурланыры-биле чыгып келген чыскаалчылар: «Америк араатаннарының төлөлекчилин көрүвеш тур бис» деп кыйгылар үнүрүп турганнар. Чыскаалдың киржиккилери оон соонда элчин черинин соңгаларынче дажан эгелээннер. Хорадап киленгээн мөөн кижилер элчин черинин бажыңынче кыргылей бергеш, стол-сандайларны бузуп, нарлаар машиналарны, телефон аппаратарын соңгалардан үндүр октагылаан, номарны болган саалыннарны шала кырынче чажа октагылаан турup бергеннер деп корреспондент айтып турар. Элчин черинин бажыңында америк тукту кыдаттар сывыңдан хоора тырткан, үзерлен-чазарлап каапканнар. Чыскаалчылар элчин черин ынчаар үрегдээн, гаражка турган автомашиналарны өртеткилешкен, оон соонда элчин черинин бажыңының бөдүн өртедириниң орадажышкынын кылганнар.

Дыңнадыгларны ёзугаар алырга, элчин черинге четкилеп келген тайбэйжи өрт шериглери мөөн улустарның ол кылыгларынга моондак болгурун орадашпаанар. Гоминдангчы эрге-чагырганың ынаар чорутканы күүктүг машиналар чыскаалчыларны таралы сывырып шыдаваан.

Тайваньга чанкайшичилерниң үндезилеп турup алганының соонда ол болза антиамериканчы хөөнүн эн-не күштүг илерээшкини болган дээрзин корреспондентилерниң дыңнадыгларында демдеглеп турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс агентилелинин дыңнадынын ёзугаар алырга, Тайбэйде чидиг антиамериканчы демиселдиг болуп турарын хөлбаштыр америк шериглер болган чуртталга бажыңнары турup турар бүгү-ле райониарда дүшкүрүлүг байдалды чанкайшичи эргечагыргалар чарааннар. Хоорайже шериг кезектерин киргилээн.

Бүгү-ле американчыларга кудумчуже үнмезин сүмелээн деп агентилел дыңнадын турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс агентилелинин Тайбэйде корреспондентизинин дыңнадынын ёзугаар алырга, чанкайшичи чазактың даштыкы херектер министри Джордж майның 24-те кабинеттин онза хуралын чыгган, оон соонда америк сержант Рейнольдстың хөрөнгин дугайында чаа суд истелгезин чорударын чазык тускай негээн дээрзин хоойлужудулга валынга (парламентиге) ол дыңнаткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс агентилелинин корреспондентизинин Тайбэйден дыңнатканын ёзугаар алырга, Тайбэйге кыдат ажылчынны өлүрүп каан болган америк шериг судунун агарттын кааны америк сержант Рейнольдсты самолет-биле Филиппиниерниң Кларк-Филдинде америк шериг-агаар базазынче алган барган турган. Тайбэйнин ажынын киленгээн чонундан камгалаар дээш, Тайбэйнин аэродромунче Рейнольдсты америк шериг полициязының күштүг камгалалы-биле алган барганнар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс агентилелинин Тайбэйден дыңнатканын ёзугаар алырга, майның 24-те он-он американчылар түс чернин киленгээн мөөн кижилериндеп когараанар.

Тайбэйнин кудумчуларынга американчыларга эгээн каш халдашкыннарны кылгыаан. АКШ-тың элчин черинин бажыңын үрегдеп каапкан мөөн кижилер, оон соонда америк шериг штабының бажыңынче чорупкан, өртта америк автомашиналарны өртеткилешкеннер.

Мөөн улустуң халдашкыны болуп турар үеде америк элчин черинге турup турган 9 ажылдакчыларны ол мөөн улус чаза эттегилеп каапкан деп дыңнадын турар. Ылангыя АКШ-тың вице-консулу Карл Аккерманны эттеп каапканнар.

Мегечиниң буду кыскы

Египеттиң сан министриниң медеглели

КАИР. (СЭТА). Парзалганын дыңнадынын ёзугаар алырга, Суэц каналдан суднолар өрткени дээш телелгени бир тускай валюта-биле (акша-биле) төлеп турарының дугайында Египеттиң негеллезинин талазы-биле Совет Эвилели таарзынмазын илереткен деп «Дейли телеграф энд Морнинг пост» солунунун нүүдүлүүшүнин Египеттиң сан министри Абдель Монейм Кайсуни ниитиргилер-биле буруу шапкан. Ол хоозун нүүдүлүүшүнин барын талакы чурттарның аллаан каш буржуаз агентилелери база петтерелип турган. Совет Эвилели Египетке кандыгдаа «таарзынмазын» илереткеннин дээрзин айытынмаан, реаксыдыг парлыганын ол хоозун-неге болдарын «Барын талакы чурттарның каржы пропагандазы-дыр» деп Кайсуни тодаргайлаан.

Египеттиң Совет Эвилели-биле экономиктиг харылзаалары ийи күрүнелериин бот-боттарының эрге-ажыктарынга таарычалыг ыдыр чедишкининиг-биле хөгжүп турар деп Кайсуни демдеглээн.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

Кубок чаалап алдынган

Кызылга май 1-ден 26-га чедир хоорайның кубогу дээш бут бөмбүгүнүн маргыдаалары болуп эрткен. Маргыдаалың соолгу хүнүнде полиграфистер-биле (типография командазы) башкы институтунун командазы финалга ужуражкан.

Оюнун баштайгы чартыында полиграфистер инициативаны болгунун холунга алган. Ынчалажок соолгу каш минуталарга чедир кайы-даа тала санны ажыдып шыдаваан. Оюнун бирги чартыының төнчүүнге чедир 10 хире минута артkан үеде полиграфистер башкы институтунун бөмбүкчүлериниң хаалгазынче үш санны улаштыр-улаштыр киир тепкен. Оюнун бирги чартыны полиграфистерниң тиилелгези-биле 3:0 санныг болуп доозулган.

Оюнун ийги чартыында башкы институтунун күштүг халдашкыннарын полиграфистерниң камгалакчылары Ткачев, Фридриков, Саников олар эртирбейн чедишкининг ойнааннар. Оюнун ийги чартыында кайы-даа тала сан чедип албаан. Ынчангаш оюн полиграфистерниң тиилелгези-биле доозулган.

Оюн төнген соонда типографияның командазының капитаны Саников хоорай кубогун хүлээп алган.

А. КУМАНК.

* * *

Соолгу каш хонуктарда Кызылдың № 1, 2, 3, 7 болган 10 ортунак школаларының аразында хоорайның кубогу дээш бут бөмбүгүнүн маргыдаалы болган. Бир дугаарында № 2 болган № 10 школаның бут бөмбүкчүлери ужуражкан. Аная № 2 школаның командазы 4:0 санныг үүдүп алган. Оон соонда № 1 болган № 3 школаларының бут бөмбүкчүлериниң ужуражыгазы болган. Ол маргыдаа № 3 школаның спортсменнериниң тиилелгези-биле 6:1 санныг болуп доозулган.

Финалга бирги, ийги чер дээш № 2 болган № 3 школаның командалары ойнаан. Оюнун бирги чартыында оюн ончуг солун болган. Өөренгенчилер оюнун техниказын эки билирин көргүскен болган ончуг чараш ойнааннар.

Школалар аразында бут бөмбүгүнүн маргыдаазында № 3 школа № 2 школаны финалга 3:0 санда үүдүп алган, хоорайның кубогун чаалап алган.

Н. ХАНХАЛАЕВ.

Редактор К. С. ШОЯГУ.

ДӨРТЕН ЧЫЛДАР МУРНУНДА

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ОДУНГА

(Төнчүзү).

Маан-биле кожа турган ажылчын базала:

— Каныг болуп турганы ышкаш шыны-биле чугаала... Сүрээдеве! —деп оожум чугаалаан.

Элээн оожургап алгаш, Дурново чайлагга хуралдың дугайын болгаш хуралдап база шиитпир үнүрген революстуг комитетти хурал соонда сонгаан дугайын чугаалап турup бердим...

— Кандыг шиитпир?— деп Ленин айтырган.

— Түр чазакты дораан дүжүрер дугайында! — деп ончуг дүрген чугаалай каапкан мен.

— Кай ындыг бе?— дээш Ленин оожум катырган.

Оон хавал ыскыталып келген; карактарын ишкертир көргеш, ол бистерже көрүп, өрээлге ынай-бээр кыаштаан болган найыралчы чеме-биле чугаалаан:

— Чок, эштер, ынчан болбас! Бистин партиявыс ол айтырыгны ам-даа шиитпирлевээн.

Львов князьтың дүжүмелинин ышкаш, мээн буттарым база хенертен шалала киир эзрип каан үве дег болу бергенин билип каан мен. Ол аразында бистиң келгенивисти шыызыктырар дээзиг, хуралга фабрикалардан болгаш заводтардан, а ол ышкаш шериг кезектериннен төлөлекчилер чораан деп база чугаалаан мен.

— Массаларның үнү-хүр, эш Ленин!— деп ажылчын чугаалаан.

— Ындыг харын! Ону билир бис!— дээш Ленин аная дүргеп чоокшулап келген.— Ынчалажок ө-шаг ам-даа электир.

Бистин төлөлеринивис шынап-да өнчок байдалда кире бергенин Ленин ылангыы дараазындагы сөстерни таарзынмаан сеткил-биле чугаалааныныңсоонда билип каан мен. Оон чугаалааны болза:

— Дурново чайлагга анархистер барып турар үве. Олар боттарының талазынче тырттып турар. Силер оларны дыңнаваннар, эштер.

— Бистер анархистер эвес-тир бис!— деп хомулаанзыг сеткил-биле чугаалай каапкан мен.

— Чок! Анархистер эвес болдур ийин! — деп матрос ыытхыр чугаалаан.

— Кончуг өки-дир! Ө-шаа чедип келгирге, капиталистерни — министрлерни ойладыптар бис деп үвени заводтарынарга болгаш боттарынарның шериг кезектеринерге эп чеде бергеш, ажылчыннарга, солдаттарга болгаш матростарга тайылбырлап көрүнер.

— Ол ындыг-дыр, Владимир Ильич! А каш сес чугаалааларын менээ чөпшөөреп көрүнер!— деп ажылчын чугаалады.

— Чугаалаңар, дилеп тур мен!

— Силер, ам-даа элек деп чугаалаалдар. Ол шын-дыр! Эрге-чагырганы болгунун холунга алырын партия ам-даа шиитпирлевээн-дир. Шын-дыр! А ам чүү болуп турары ол ынчан? Тургузуучу хуралды чыылдырарын күзээннер... А ол кайдал? Ол чок-тур! Ынчаарга ону кажан чыыдырарын кым-даа билбес-тир.

— Пйет, силернин шын-дыр!— деп Ленин сергелеп чугаалап өгелээн.— Тургузуучу хуралды лайын доозулганынын соонда чыыдырган турup болур, ону чыыдырарының оруунда аажок улуг, ажыл эртинмес бергелер турup турар деп чоокта чаа-да бистерге чугаалап турганнар. Ынчалза-даа ол бүгү шын эвес чүве-дир! Буржуаз министрлерни божаннадыр албаластар бис.

Ленин жилединиң карманнарынче холларының салааларын салгаш, залга ынай-бээр дүргеп кыаштап турган.

Бистерниң мурнувуска доктаалгаш:

— Эргим эштер!—деп ол чугаалаан.— Министрлерге-капиталистерге сонгаарладыышкыннарны амыдырал бербес. Ылыг! А бүгү эрге-чагырганы ажылчыннар, солдаттар болгаш тараачыннар депутаттарынын Советтеринге деп бистиң негеллевис артар... Ынчангаш министрлер-капиталистер дүргеп-не чөрзүннер. Ол дээрге, бистин чуртувуска оларның көргүзүп болгудег карачаңгыс ачы-дузазы ол болур. А эрге-чагырганы боттарывыстың холувуска алыр бис! Бо талазынга кандыг-даа чигинишкин турбас. Шын бе, Яков Михайлович?

—Шын, Владимир Ильич.—деп Свердлов караның шилин этпишаан, хүлүзүрүп чугаалаан.

Ленин шакче көрген.

— Бистерни бурууктайын көрүнер, эштер! Ам Петроград Советинин хуралынче баар ужурлуг бис, анаа шериг министри Керенский илеткел кылыр.

Бот-боттарывысче көрүнген бис, «кол суртаалчыны» дыңнаксаан күзел ынчан бистерниң арынарывыска илергейлетинин келген хире. Ленин бистиң бодалывысты билип каан болгаш хүлүмзүрүг-биле мынча деп чугаалаан:

— Бир авес эштер күзээр болза, Петроград Советинин хуралын удавас өгелээр. Далай корпузунче бистерниң-биле калы олар чорup болурлар.

Ол дүшта солдат кирип келген.

— Машина белен-дир, Владимир Ильич!

— Машина бар! — деп солдат чугаалаан, дүргени ончуг үне берген.

Четирдивис, Владимир Ильич, бисте машина бар — деп матрос бажын өөгейтип чугаалаан...

— Ол машинаны кайын ап алганынар ол?

— Ону Львов князьтан ап алган бис.

— Чогум канчан ап алганынар ол? Ужурун билбес кижи-дир мен!

— Онза даалгаларны дүжүмелин машинадан үнүрүпкен... А бистер машинага олурупкан бис.

Ленин эжикче чорутkан, а оон соо-биле Свердлов.

— Ол силерге кайы хире таарзыгдыр че?— дээш Ленин катырган.— Бир үе олар Львов князьтың машиназын ап алганда, олар оортан эрге-чагырганы база ап болурлар!

Ордудан будумчуга үнүп келгеш, боттарывыстың автомобилиисти көрбээн бис.

— Львов князь силернин машинаңарны апарган-дыр — деп Ленин чалык катырган.— Бистиң машинавыска олурупту-цар, ол силерни манап тур.

Ленин биле Свердлов куу өннүг автомобильге олурупканнар, а бистер — броневой дивизиниң солдаттарының бистерге бергени өске машинага олурупкан бис...

П. А. АРСКИЙ.

1957 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 30-ДЕ КЕЖЭЭ 7 ШАКТА

Дылың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунда.

ТЫВА ШҮЛҮК ЧОГААЛЫНЫҢ КЕЖЭЭЗИ БОЛУР.

Кежээге шүлүкчүлер боттарының чогаадыкта ажылын чугаалаар болгаш шүлүктерин номчуур.

КИРЕРИ ХОСТУГ.

Институттуң адреси: Кызыл, Кочетов кудумчузу бажың № 12 а.
Совет чогаалчылар эвилелинин Тыва салбыры.
ДЯТ-тың эртем-шинчилел институду.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНДАРЫ: редакторунун 3—62, редакторунун орлакчызының, иштики информация кылдыгының — 3—88, харылсалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал кылдыгының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үеткүр болгаш транспорт, кодээ ажыл-агый кылдыстерниң 3—68, чаша кылдыгының база бухгалтериялың 3—65.

ТС—00177. Культура өскүмелинин типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеттирген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 107 (3819) | 1957 ч. май 30, четверг | Өртээ 20 коп.

Школаларда экзаменнер эгелээн

Бөгүн областың школаларында бүгү чуртта шыкаш, чеди классчыларга — шилчиринин, а онгу классчыларга — доозарының экзаменнери эгелээн. Амгы доозуп турарлар он чыдың мурнунда эне баштай класска каап, билбеди үжүктерин эдиктээн холлары-биле бижип эгелээннер. Оларның мурнунда делегейиң чаа-чаа түүлдери хүн, чыл бүрү улам-на илереп, оон хөгжүдезиниң хоойлулары тода билдинип турган. Олар бойдустуң болуушкуннарын билип, келир үеде чаагай амыдырал дээш улус чоннун турушкуг демиселин өренип алганнар. Ол бүгүнү, канчаар шинээдип алганы, коммунизмге ниитилелдин идепкейлиг тургузукчуларының одуруунга беленин онгу классчылар амгы экзаменнерге көргүзеннер.

Орус дылга азы литературага, төөгүге азы географияга, математикага азы физикага—канчыг-даа эртем бүрүүнге экзаменниң кол сорулгазы болза, өреникчилерниң эртемни канчаар шинээдип алганын, олар ону амыдыралдың практиказынга шын холбаштырын шыдаар бе деп үзүмнү тодаргайлаары болур. Бүгү байдалды болгаш харысалганы өренип көрбүшаан, уругларга девиденчиг эвес, олар боттарының бүжүнге, билиннге болгаш аажы-чанынга ылап бүзүүр кыдыр экзаменни хынамчалыг чорудары чугула.

1956—1957 өреднлге чылында областың школалары бүгү чуртта-дег өреднлгениң чаа планын болгаш программазын өзүгаар ажыдаан. Ол болза, практиктиг ажылдарже кичээнгейин улгаттырган. Элээн хөй школаларда мастерскаялар дериттинип тургустунган, аңаа чаанылыга болгаш слесарының хөрээнге, янзы-бүрү машина техниканы өренип көрүп, оларны башкарарынга уругларны сонуургалдыг кылдыр өреднп турган. Ол шыкаш практиктиг ажылдарга холбашкан экскурсиялардан өреднлгеге ажыктыг биче эвес билиглер шинээтинген.

Эрзин районнуң ортумак школазы бо чылын онгу классчылар бир дугаарында-ла доостурун турар. Политехникатиг өреднлгеге таарымчалыг мастерская ында байлак дериттинген. Школаның күшажы башкылары эш Шендеевтиң өртүрүп турганы практиктиг кичээлдерге уругларның сонуургалы бедик. Кызылдың № 7 болгаш областың өске-даа школаларында ындыг мастерскаялар бар. Үстүү класстарның өреникчилери школаның дооскаш, бүдүрүлге черлериге барып чылдыгарын ам безин элээн хөй школаларда илередип турары таварыга эвес.

Экзаменнер — школа амыдыралының чугула болгаш харысалгалыг үези. Оон чедишкиниг болуру аңаа баш бурунгаар эки белеткелден хамаржыр. Бо талазы-биле Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазы (директору эш Мареева) бай-гай эвес белеткенген. Хамыктың мурнунда чеди болгаш онгу классчыларның түскай дуралын чыылдыргаш, аңаа экзамен дугайында чаа чурумну, ол дугайында инструкцияны таныштырган, уругларны экзаменнерге канчаар эки белеткенир дугайында оларга арга-сүмени берген. Оон соонда ада-иелериң хуралын база чоруткан. Хүн чурумунуң, уругларны шын чемгерер, ыштандырар дугайын, экзамен үезинде оларны күш-ажылга эмин өртүүр чарыктырбазын, белеткенириге таарымчалыг байдалды болдуунар-ла аргабиле тургузарын башкылар төөрелдерге сүмелеп турган. Ол шыкаш Туранның, Эрзиниң ортумак школалары экзаменнерге база бай-гай эвес белеткелдиг ужурашкан.

Бистиң шупту школаларывыста байдал дескі эвес. Улус өреднлге органнарының, башкылар коллективтериниң, ында партия, комсомол организацияларының болгаш төөрелдер комитетиниң четпес ажылаанындан өреднлгениң шынары чамдык школаларда эртеен улдунарда чавыс болган. Школачыларның чанаттаар чаруу база бар. Чижээ, Каа-Хем районнуң школаларындан бо чылын 70 ажыг уругларга өреднлгезин кагаш чоруткан. Өөрүнүн Чаа-Суурда ортумак школадан 3, Солчурда эге школадан 2 өреникчи чаңган, а ол дугайында Торгалыг болгаш Солчур көдээ Советтериниң даргалары Ажы-оол, Сазыг олар кандыг-даа хемчет албаан.

Ызыл-Мажалыктың ортумак школазы 1955—1956 өреднлге чылының түүнелгинге хынамча чок белеткенген болган. Оон уламындан чедиги класска биология эртемниң экзаменнинге улуг четпестер илерээн. Ынчаарга өреднлгеге эргелекчизи турган, ам ол школаның директору эш Кулеваның четпес улуртканындан бо өреднлге чылында чамдык кол эртеннерниң программалары амгы экзаменнер хүнү келгиже чедир 20—30 шактар озалдап турган. Башкы кадрларның солчуг чоруу база бар. Чижээ, бешки класстың төрээн дыл башкызынган чүгле бо чылын безин 3 кижи халашкан. Бо талазы-биле облононуң болгаш районнуң удуртулгазында четпестерни дарый чайладыры чугула.

Экзаменнерге кирип турар кол эртеннерниң иштинде орус дыл биле математика чугула черни эзелп турар. Социалистиг тургузуушкүнүнүн кандыг-даа участогунда ажыдап турар бижиге дылды эки билири оон бедик культураны чедип алырына орукту ажылар. Ол шыкаш экзамен үезинде өреникчилерниң математика талазы-биле билиин, олар алгебраның, геометрияның кол аргаларын канчаар шинээдип алганын хынаары чугула.

Экзаменнер үезинде далажыр, дүүрээр чоруктарны болдурбас, ону организастыг, белик деннелге эрттирер. Чүгле мыны байдалдар турда уругларның билиин ам долузу-биле болгаш бүгү талазы-биле шын илередип болур.

Өреднлге чылының дургузунда башкылар кызымак ажыдап, уругларны экзаменнерге эки белеткели дээш улуг кичээнгейни салып келген, а экзаменнер үезинде олар оон-даа артык күженишкинниг болгаш мергежилиг ажылдаалар. Экзамен комиссиязының салган немелде айтырыглары хынамчалыг, быжыр бодатынган, биллингир болгаш уругларны программа өзүгаар өренген материалдарындан хажывас турар ужурлуг.

Школаларда өреднлге-кижизидилгелиг ажыдың эки шынарын административтиг метод-биле, бедиткен хуулар-биле чедип ап болбас. Экзамен комиссиялары болгаш башкылар өреникчилерниң харыызынга азы бижимел ажылдарынга демдекти салырда эн-не хынамчалыг болгаш харысалгалыг болур, ону школачыларның билиннге ылап дүүштүрер керек. Бо талазы-биле РСФСР-нин Улус чыгыышкын министерствозунуң докладтаан чурумун школа директорлары, өреднлге эргелекчилери болгаш экзамен комиссияларынын удуртукчулары шынгыы барымдаалар хүлээглиг.

Школалар амыдыралының бо харысалгалыг үезинде улус өреднлге органнарының ажылдакчы бүрүү школаларда экзаменнер канчаар чоруп турарынче улуг кичээнгейни салыры чугула. Экзаменнерниң баштайгы хүннеринде илереен четпестерни ол-ла дораан чайладырынга боттуг хемчеглерни алыр. Бо талазы-биле партия, совет, комсомол болгаш профэвилел организациялары база кичээнгей салыр. Баштайгы хүннерде экзаменнерге боттарының төлээлерин олуруштурун, аңаа дузалажын турган, а соолунде олче кандыг-даа сагыш салбайн баргылаар эрткен чылдагы ышкаш байлалды болдурбас, аңаа хүн-бүрү киржип, дузалажыр ужурлуг.

Экзаменнериң түүнелин башкылар чөвүлелиге чугаалажыр, илереен четпестерни аңаа овларымчалыг көөр болгаш ону моон соңгаар болдурбазы-биле боттуг хемчеглерни алыр. Ол ышкаш мурнакчы, мергежилиг башкыларның дүржүлгазын калбартыры чугула.

Келир чаагай үениң кадрлары — бистиң аныяк салгакчыларывыстың амгы экзаменнерге чедишкиниг болуруун күзедивис!

Бедик дүжүттүг болурунга

БАРА-ТАЛ (Телефон-биле). Чаа-Хөл районнуң «Тинелге» колхозунуң ногаа бригадазы олуртулгазын чогуур өйүнде агротехниктиг негеделер өзүгаар чорутты. Колхоз бо чылын ол дүжүлгө ажыл-агыйдан биче эвес орулгалыг болурун планнаан турар. Оон шөлү эртеен чыдан база ыракта калбарган.

Бо чылын картофельди 18 гектарга олуртаан. Чүгле ол эвес,—огурец, согуна, морковь болгаш өске-даа ногаа культуралары 12 гектарга олуртунган. Ол бригада свекла, турнепс база олуртаан, көк суланы 73 гектарда тараан.

Тарылганың темпизин дүргедедир

Өвүр районнуң «Кызыл туй» көдээ ажыл-агый артели часкы тарылгаже эрте, элээн организастыг кирзе-даа тарылганы деңнии оожум темпилиг чорудып турар.

Артель бо чылын тарыр 100 гектар тараа культураларындан чүгле 14 гектар арбаны чижээ тарыаан.

Артельдиң удуртукчулары хат боранныг хүннерге база тракторнуң үрелги орта ажылдавайн турарынга ундараан, ам тарыза чогуур 86 гектар тараанның планын күүсеп шыдаар аргалар бисте чок дижип турары кичээн-даа тайылыпас.

ХОЙ АЖЫЛЫН УЛАМ ЫҢАЙ ХӨГЖҮДЕР БОЛГАШ ДҮК БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР ДУГАЙЫНДА

эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның, областларның болгаш районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый болгаш комсомол органнарынга, МТС-терниң, совхозтарның директорларынга, колхозтарның даргаларынга, бүгү эр, херээжен колхозчуларга, совхозтарның ажылдакчыларынга болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң

ч а г а а з ы

Эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларынга Быйгырымга база 1956 чылдың дургузунда ажылдың түүнелдериниң болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин улам ынай көвүдедир талазы-биле хемчеглериниң дугайында доктаалыга партиниң Төп Комитединиң сентябрь (1953 ч.) Пленумунуң соонда эрткен чылдарның дургузунда көдээ ажыл-агыйга кылынган ажылдың дугайын бистиң улузувуска тодаргай чугаалап берген.

Сөөлгү чылдарның дургузунда тараа бүдүрериге бистиң чуртувус дыка улуг чедишкиннерни чедип алган. Кол иуртулайында кур болгаш курукан черлерни шинээдип ап турган, сөөлгү үш чылдарның дургузунда тарылга шөллерин 37,5 миллион гектарга калбартканын чугаалаарга-ла четчир 1956 чылда тараа белеткээри 1955 чылдыынга улур бир миллиард пуд ажыг көвүдээн. Бисте тараа чедишпес дээр чүве чок, хоорайларда, үлетигур төптериниде болгаш чуртакчылыг өске-даа черлерде хлебти үүктел чок садыгаарын организастаан. Ам аъш-чем үлетигүүнге хереглээр тараанның четчир бурлавырларлыг бис, бо чылын тараанның күүгне бурлавырларын дыка көвүдедир, улус-демократтыг чуртларда бистиң өөнүктеривиске эргежок чугула хемчеглиг тараанны тускайлаар аргалыг болган бис. Тараа бүдүрерин моон соңгаар-даа көвүдедир, өзүп турар мал ажылынга концентрастаан, а ол ышкаш шыктыг чемнерин бүдүрерин көвүдедириниң сорулгазын шинтирлээр ужурлуг бис.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда сүт бүдүрериге база дыка улуг чедишкиннер чедип алдынган. СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң колхозтарга бир инектен-не сүт саалдазының талазы-биле 1960 чылга доктаатынган онаалгалары херек кырында 1956 чылда-ла барык күүсетиннгеи. Колхозтарга үш чылдарның дургузунда сүттүң нинти саалдазы 1,9 катап көвүдээн. 1956 чылда ажыл-агыйларның бүгү категорияларының талазы-биле сүт белеткели 1953 чылдыынга үүр 1,7 катап, а колхозтар талазы-биле — ийи ажыг катап өскен. Ам бүгү-ле хоорайларга, үлетигур төптериниде болгаш ажылчын сүүрларга сүттү үүктел чок садыгаарының аргазы тургустунуп турар.

Эт-биле байдал биске сөөлгү үеге чедир багай турган. Эт бүдүрерин биске күзенчиг ындыг хемчеглерге көвүдедип шыдаваан бис. 1956 чылдың дургузунда чуртка эт белеткээри нинтизи-биле чүгле 9 хүү көвүдээн. Партияның Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агыйда ол хожудаашкынче партия, совет органнарның, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, әр, херээжен колхозчуларның, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының кичээнгейин көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга. Быйгырымга болгаш ылангыя 1956 чылының дургузунда ажылдың түүнелдериниң болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин улам ынай көвүдедир талазы-биле хемчеглериниң дугайында доктаалыга угландырган. Сөөлгү каш айларның дургузунда эт бүдүрериниң херээ экижии эгелээн. Эттин белеткээр болгаш садып алыр талазы-биле бо чылдың бирги кварталының планы хөй-хөй чылдарның дургузунда бир-ле дугаарында чүгле доодур эвес, харын 11 хүү ажыр күүсетиннгенин, а 1956 чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге 45 хүү хөй белеткетиннгенин чугаалаарга-ла четчир. Бир эвес көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черлериниге хамаарыштыр кайы-бир колхоз 20—30 центнер эт бүдүрүүнге эрткен чылын улуг чедишкин кылдыр саналы турган болза, бо чылын мун-мун колхозтар болгаш совхозтар көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черлериниге хамаарыштыр 50—70—80 центнер, а чамыктар харын 100 центнер эттi бүдүрерлер.

Эт айтырыы бистиң чуртувуска эн-не кыска хуусада чедишкиниг шинтирлетиннген турар, ынчангаш бистер чүгле иштики хереглелдерге четчир эттиг болур эвес, харын эттиг дыка хөй күүгне бурлавырларын тургузар база эттиг болгаш эт продуктуларының чамдыызын даштыны салыпта тускайлаар аргалыг болур бис деп бүзүүл-биле чугаалап болур.

Амгы үеде хөй ажылын хөгжүдериниче онза кичээнгейни салырының мырыңай эргежок чугулазы турун келген. Сөөлгү үш чылларның дургузунда чуртка дүк бүдүрери ажыл-агыйларның бүгү категорияларының талазы-биле 13 хүү көвүдээн база ажыл-агыйның барзаныг чоруунун өскенин-биле холбаштыр дүк белеткээри 25 хүү өскен турзажок, чуртта дүк ам-даа чедишпейн турар-дыр. Бистиң социалистиг көдээ ажыл-агыйывыстың бар кайгамчык улуг аргаларын барыылаалап көргеш, колхозтарда болгаш совхозтарда хой ажылының хөгжүдезинин болгаш дүк бүдүрүдезинин оожум темпилерин кандыг-даа боттуг чылдагааннар-биле тайылбырлап болбас.

Хой ажылы дүрген өскүүчел мал ажылының адырларының бирээзи болуп турар болгаш ажыл-херектиг эки таарыштыр тургузар болза хойларның баш саны чаңгыс чылдың дургузунда безин херек кырында бетин дээрге-ле бүдүн чартык катап көвүдедир аргалыг болуп турар.

Нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойлар талазы-биле төрүүр 100 хойларның чылда толу 140—170, а ылангыя роман үксаанның бөдүүн дүктүг хойларының талазы-биле 200 ажыг болуп турганының эвээш эвес чижектерин көргүүр болур. Мынчыг чижектер бар. Ставрополь крайның «Большевик» совхозка нарын дүктүг төрүүр 100 хой бүргүүлен-не орттумаа-биле 142 хураганнар, а эш Харечкинуң хойжу бригадазынга—157 хураганнар алдынган; Херсон областың Каланчак районунуң «Заповит Ильича» колхозунда эш Спильнийның хойжу бригадазы төрүүр 100 хойдан-на 151 хураганнарны алган; Киргиз ССР-нин Совет районунуң «Узгуруш» колхозунда эш Кенжебаевтың хойжу бригадазы төрүүр 100 хойдан-на 144 хураганнарны алган; Ростов областың Ременгиенский районунуң база-ла нарын дүктүг хойлар өстүүрүн турар 17-ги партконференция аттыг колхозунда хойжу эш Самоследов төрүүр 100 хой бүргүүнден-не 140 хураганнарны алган. Семипалатинск областын Үрджар районунуң «Красные горные орлы» колхозунда эш Барлыкбаевтың хойжу бригадазы төрүүр 100 хойдан-на 136 хураганнарны алган; Чита областың Нерчинский районунуң «Боевик» колхозунда эш Коротковтуң хойжу бригадазы 155 хураганнарны алган. Ярославль областын Рязанцевский болгаш Ярославль районнарының ромэн хойлар өстүүрүп турар колхозтары төрүүр 100 хой бүргүүнден-не 225 хураганнарны; ол-ла областың Мышкинский районунуң Сталин аттыг колхозу—284 хураганнарны алган, а Ильинский районунуң Январьның 9-зу аттыг колхозунда хойжу эш Бухалова төрүүр хой бүргүүнден 4 хураганнарны алган.

Хойларның баш санын дүрген өстүүрүнин ыныг аргалары түрбүже, чурттун колхозтарынга болгаш совхозтарынга нинтизи-биле хойларның саны сөөлгү үш чылдарның дургузунда барык көвүдээн, а чамдык республикаларга, крайларга болгаш областарга харын эвээжээн. Ол чорук хой санныг хойларны эткe хереглеп дужаганының түүнелинде болдунган деп чугаалап болур чалавас, ынчалзажок хойларны эткe хереглеп дужаары база-ла шөолуг көвүдээн. Ынныг болганда, чүвенин ужуру ында эвес-тир.

Мал ажылының бо кончуг чугула адырының хожудаашкыны ол айтырыгга шинтирлиг чер оналажып турар болгаш ажыл-херектиг чедишкиниг болуру практиктиг ажыл-чорудулазындан хаваржыр ССРЭ-нин Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, ССРЭ-нин Совхозтар министерствозунуң талазындан база бирги ээлчегле чер-черниң партия болгаш совет органнарының, колхозтар баштаар черлериниң, совхозтар удуртукчуларының талазындан хой ажылыныче чогуур кичээнгейни салбайн келгени-биле таймылбыратынар деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели санап тур.

Чер-черниң партия болгаш совет органнарының талазындан хой ажылыныче кичээнгейниң чогу элээн хой таварыгаларда колхозтарның удуртукчулары болгаш колхозчулар хой ажылы-биле ёзулуг кылып ажыдавас чоруккa чедиргеи, ынчангаш ол адыр хөй-хөй республикаларның, крайларның болгаш областарның колхозтарында сандаргай, чүгле орулгазы чок эвес, харын каражалыг болгулап турар апарган. Хөй-хөй ажыл-агыйларда улуг малдың кончуг хой хораашкының, чаш малдың ажок улуг чидириниң, төрүүр хойларның хөй кызыраашкының чыл түүнү болдуруп турар, а ол дендин четпес чоруктарга төтчеглээшкин болгаш оорлаашкын база немежип турары ховар эвес. Оон соонда ол бүгүнү контроль чок чоруктун түүнелинде янзы-бүрүүн чалгаар болур эйнылларга болгаш өске-даа чидириглерге хамаарыштыр үнүүр бижип турар.

Ынныг болганда чүвенин ужуру ону чамдык эштерниң тайылбырлаарын оралдажып турары ышкаш боттуг чылдагаанларда болбайн турар ышкажыы. Оон чылдагааны болза хойларның баш санын өстүрер болгаш дүк бүдүрер талазы-биле чаңгыс черде таптап үргүлчүлеп турарывыста-дыр, ол дээрге колхозтарга болгаш совхозтарга хой ажылын хөгжүдериниң айтырыгларында организастыг салыраашкын болуп турар-дыр.

Чижээзээрге, хой ажылын хөгжүдериге кайгамчык улуг аргаларлыг Казах ССР-ге сөөлгү үш чылдарның дургузунда колхозтарга хойларның болгаш ишкүлерниң баш саны чүгле көвүдевээн эвес, харын оон туржук 1,1 миллион баш эвээжээн чоруукту оон өскөөр канчаар тайылбырлан болгуруг. Ол-ла үениң дургузунда Грузин ССР-ге хойларның баш саны колхозтарга 34 хүү, Дагестан АССР-ге болгаш Чкалов областа—18 хүү кызырылган. Хойларның баш саны кызырлыр чоруукту Таджик ССР-нин, Башкир АССР-нин колхозтарынга, Молотов, Свердловск областарга, Сибирьнин хой-хой областарынга база болдурган.

Бир эвес хой ажылын хөгжүдерин ёзулуг сегирип алган болза Украин ССР-нин, Армян ССР-нин, Киргиз ССР-нин, Ставрополь крайның, Ростов, Сталинград, Астрахань, Саратов, Куйбышев областарның колхозтары болгаш совхозтары дыка хой хойларлыг болгаш дүк бүдүрерин көвүдедип болур турганы маргылдаа чок.

РСФСР-нин төп болгаш соңгу-барының талакы областарынга, Балтий кавызының республикаларынга болгаш Белоруссияга хой ажылын хөгжүдери ажык чок деп сөөлгү чылдарда ынчаар санап турганы шын эвес хире. Ол областарның болгаш республикаларның хой нуруузунун колхозтарынга хойлар 1953 чылда амгызынга бодаарга дыка хой турган. Бо адыр-биле ёзулуг ажыдап турар кара-довурактыг эвес куржагның ол-ла областарында байлал бир аныы. Боттарынын бойдус байдалдарының талазы-биле оларның-биле кожа төп областардан чүүү-биле-даа ылгалбайн турар. Тула болгаш Рязань областарның чижээнден ол чорук илден болуп турар. Тула областың колхозтарынга хойларның баш саны сөөлгү үш чылдарның дургузунда 20 хүү болгаш Рязань областынга—25 хүү көвүдээн, а хой ажылын хөгжүдеринге харын-даа дээре байдалдарлыг Кострома болгаш Ярославль областарның колхозтарынга хойларның баш саны 40 хүү өскөөн. Иваново областың колхозтарынга хойларның баш саны 33 хүү, Калинин областынга—24 хүү кызырылган. Эстон ССР-нин, Латви ССР-нин, Белорус ССР-нин, Калуга, Владимир, Горький областарның колхозтарынга хойларның саны кызырылган. Рязань болгаш Тула областарның колхозтары сөөлгү чылдарда сүт бүдүрери дыка көвүдедир чоруукту чедип алганы болгаш оон-биле чергелештир хой ажылын чедишкиниг чорудуп турары биллингир болгай. Адырларны ынчаар дүүштүрүп таарыштырары ажыктыг болгаш ажыл-агый талазы-биле чогумчалыг деп олар шын санап турарлар. Ынчангаш чүвенин ужуру кандыг-бир онзагай байдалдарның чогунда эвес, чамдык областарда болгаш республикаларда мал ажылының саңдараашкынын чамдыкта чылдактаарын болгаш агартын шынаныктырарын орадажып турары «дүүгүлер ынчыраашкынында» болгаш ижин куртунун варыгларында эвес, а чүвенин ужуру болза улус ажыл-агыйының ол кончуг чугула адырыче кичээнгейнин чогунда болуп турар.

Чүвенин ужуру болза география болгаш бойдус байдалдарында-даа эвес, харын кайы-бир ажыл-агыйда хой ажылын кайы хире эки тургусканында болуп турар. Чижээ, Казахстанга болгаш Белоруссияга, Ставрополь крайга болгаш Вологда областа хойларның саны ангы-ангы болурунда сос-даа чок, ынчалзажок чер болганга чогуур санныг хойларлыг боор болуру болгаш хой ажылын бедик орулгалыг адыр кылып болуру маргылдаа чок.

Хой ажылының хожудаашкынының кол чыдагаанларының бирээзи болза хойларны болган чок-ла кышка четчир хемчеглиг чемнер чок, дериттинген кажаалар, чогуур ажаалга чок артырып турары болур. Кажан малдың өлүү өгелей баарге, партия болгаш совет органнарын удуртукчулары чылдагааннар биллингир турда-ла, өлүмээшкинниң чылдагаанларын тодаларыы-биле тускай эртемниглерин янзы-бүрү хевирлиг бригадаларын болгаш экспедицияларын чорударын негеп турары ховар эвес. Кыжын хойларны үргүлчүүле чедир чемгербейн турар, күш-ажылды багай организастаар болгаш ажаалгага өөхарыысалга чок чоруктарны болдуруп турар ындыг ажыл-агыйларга кедизиниде барып малдың арын баксыраашкынын болган баш санының өлүп хораашкынын болуп турар, чүгле дээрге малдың өске чүүнериниге бодаарга; хойларның арын баксыраашкынын даштыны хевирин барыдаалап тодаларыы өлүп берге, ынчан чүүл бүрү бодаашкыннар болгаш тускай эртемниглер чорударының негеделери өгелээр. Шаанда тараачыннар тодарадылга кылырда кодаңда арын баксыраан хойлар кестүп келбөөн ирги бе деп кончуг бодуун арганы хереглеп турганнар. Хойларны кажаалардан ажыдын үндүрериниң мурнунда ажык эжиктерге чогуур бедик дөрт ыны салып турган, ынчангаш бүгү-ле кадык хойлар ону белеңи-биле арта халый бээр турган, ынчаарга аарыг болгаш арын баксыраан хойлар ону арта халып шыдаас турган. Бошкак хойларны тускай болук кыдыр үүп, чамдык үеде немей чемгерип турган болгаш база дагыны ниити коданче дедир кыирип турган. Ол дээрге эртемнин ужур-дузазын хүлээп көрбес болгаш бистиң тускай эртемниглеривистиң ролюн куду көөр дээш ол эвес болдур ийин; мал чемнерин баш бурунгаар белеткен албаан черлерге хойлар арын баксырай берген турда, мал чемнерин дилеп тыварының эргежок чугулазының... дугайында сүмеден эске, тускай эртемниг кижи боттуг дуза көргүзери берге.

Хой-хой республикаларның болгаш областарның колхозтарында болгаш совхозтарында хойларның дүктүр продуктулуг алаан кан чыдарның дургузунда деңнии куду болуп артып үргүлчүлеп шыдаан. Чижаалаарге, хой ажылының сайызырангай районнарлыг Дагестан АССР-нин колхозтарынга эрткен чылдың дургузунда бир хойдан-на ортумаа-биле чүгле 1,8 килограмм дүктү, Башкир АССР-нин колхозтарынга — 1,9 килограмм, Казах ССР-нин, Киргиз ССР-нин, Красноярск крайның болгаш Чкалов областың колхозтарынга—2,1 килограмм дүктү кыргын алганы ышкаш ындыг чорукту болдуруп болур бе ынчаш.

Дүк бүдүрерин дыка көвүдедир хойларның үксаанын өскөөндери-биле сырый холбаалыг. Херсон областың Генический районунуң Сталин аттыг Ленин орденниг колхозу нарын дүктүг хойларны өстүрүп турар. Ында чыл тудум-на хой дүктү бүдүрүп турар. 1956 чылда бир хойдан-на ортумаа-биле 5,5 килограмм дүктү кыргаан, аны көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черлериниге хамаарыштыр 343 килограмм дүктү бүдүрген, ол-ла областың Генический районунуң Свердлов аттыг колхозунга хой бүргүүнден-не 6,1 килограмм дүктү кыргаан, аны 100 гектарга хамаарыштыр 420 килограмм дүктү бүдүрген. Ставрополь крайның Ипатовский районунуң «Советское руно» деп үрелиг хой совхозунга 1956 чылда хойдан ортумаа-биле 6 килограмм дүктү, аны көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черлериниге хамаарыштыр 509 килограммны кыргаан. Алтай крайның Рубцовский районунуң «Страна Советов» колхозунда эш Михайличенконуң хойжу бригадазы төрүүр хой бүргүүнден-не 7,8 килограмм дүктү алган. Киргиз ССР-нин «Улахол» совхозунда эш Исмановтуң хойжу бригадазы төрүүр хой бүргүүнденне 6 килограмм дүктү ап турар. Ставрополь крайның Ипатовский районун «Пятилетка» колхозунда хойжу эш Заморощенконуң коданында хойдан ортумаа-биле 7 килограмм дүктү кыргып алган. Ынчаарга нарын дүктүг хой ажылын хөгжүдериниге таарымчалыг бойдус байдалдарлыг хой-хой областарда, крайларда болгаш республикаларда, ылангыя Казахстанда, Сибирьде, Поволжьеде ындыг хойлар ам-даа эвээн болуп турар. Эн-не үениг дүктүн бедик кыргыдазын берип турар улам-на хой нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойларлыг болур ужурлуг бис, а ону чедип алыр талааде түс-түс черлерниң бөдүүн дүктүг хойларын белик продуктулуг нарын дүктүг эн дээре үксаларның бүдүргүчүлери-биле хайнаштырарын калбаа-биле практиктаарын эргежок чугула. Узбек ССР-ге, Туркмен ССР-ге, Таджик ССР-ге болгаш Казах ССР-нин мурнуу талакы чамдык районнарынга каракуль хой ажылын хөгжүдер хорек. Тон кылыр кептирлиг болгаш эштиг, чаглыг хойларны өстүрүп турарының районнарынга оларның шынарын эжиктеринче болгаш продуктулуун бедидериче база улуг кичээнгейни салаа чогуур. Область, край, республика бүргүүнге болунун үрелиг хой ажылының суурун тургузар. Хой ажылы сайызырангай черлериниң район бүргүүнге үрелиг хой ажылының фермаларлыг болур.

Бистиң чуртувус өзүп, улустуң хереглелдери улгадып турар. Шуут-ла эн чоокку үеде улус көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын четчир хемчеглиг алгаш, үк кылыглыг постер дугайында айтырыгны чилин-биле тургузуп келир. Хой ажылын дамчыштыр бистер болза чүгле ол-ла эт айтырын эвес, харын кол нуруузайында бистин совет улузувустун эки, белик шынарлыг постерге өөрүп турар хереглелдерин хандырар телээде, четчир хемчеглиг дүктү алырының айтырын база шинтирлээр ужурлуг бис.

Ол айтырыгны чедишкиниг шинтирлээр телээде бүгү-ле таарымчалыг байдалдар бисте бар. Ам бүгү-ле ажыл-херек партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, колхозтар баштаар черлериниң болгаш совхозтар удуртукчуларының талазындан алдынган турар ужурлуг организастыг хемчеглерден хамаржыр.

(Уламчызы 2-ги арында).

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң чагаазы

(Төнчүзү).

Хой ажылының айтырыгларын канчаар көөрүн үндезини-биле өскертирин черчинин партия болгаш совет органнарындан СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели негеп тур. Ол алырны хөгжүдери-биле холбаалыг бүгү-ле айтырыгларны оожумнадылга чок көөр, хой ажылының ферма болгаш хойжу бригада бүрүзүнде, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде ажыл-херектиниң байдалын тодаргай илередир херек.

Партия болгаш совет органнар хойларның баш санын көвүдедир болгаш оларның продуктулуун белдер талазы-биле практиктиг хемчегларни ажыдап кылып болгаш хүлээп ап тургаш, бо чагааны колхозтарга, совхозтарга, МТС-терге, каларчылар бригадаларынга, хой фермаларынга калбаа-биле чугаалажып көөрүн организастаары эргежок чугула.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели моон-биле кады хамыктың мурнунда дараазындагы айтырыгларже кичээнгейни угландырары эргежок чугула деп санап тур:

1. Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде хойларның баш санын көвүдедири дээш демиселди ам калбартыр, хойларның баш санын болгаш дүктү бүдүрерин көвүдедир талазы-биле моон мурнунда чогаатынган планнарны шинтпирлин-биле эде көөр херек. Ол планнарны кабинетке олуруп алгаш, мал ажылының кол ажыдакчыларының киржилгези чокка чогаадып турганы ховар эвес. Ону чогаадырда, бар турар хойлар биске чүүү берип болур дугайында эн дээре аргаларны эвес, харын өзүлдениң эрткен чылдардагы хуузун уг-шиг кылдыр барымдаалап ап тургулаан. Ынчаарга хойларның баш санының өзүлдезинин ол хуулары чок болза оранчок бичин тургулаан, чок болза харын дедир болуп, хой-хой ажыл-агыйларга, бүүн районнарга болгаш областарга хойларның баш саны дыка кызырлып турган болгаш оон ужурунда, чижээлээрге, баш санын 15—20 хуу өзүлделиг болур кылдыр көрүп турганы черде улуг кылдыр санатынып турган. Бо херекти мырынай өске байдал-биле тургузуп, хойнуң баш санының эрткен чылдардагы өзүлдезинин хууларын барымдаалап эвес, харын хойларның баш санын болгаш дүктү бүдүрерин улуу-биле көвүдедир төлээде, бүгү-ле бар турп турар аргаларны эн улуу-биле ажыглаарын барымдаалап кылыр херек Хойларның хураганнары таарымчалыг доозулган турзун дээш хемчегларни алыр. Ынчалза-даа ам эн-не кол чүве — хойларның бүгү-ле баш санын камгалап алыры болур. Бо херек талазы-биле харыысалга чок чорукту шинтпирлин-биле узуткаар херек. Колхозтар болгаш совхозтар фермаларынга улуг-даа хойларның, оларның чаш төлериниң-даа өлүрүнүң чангыс-даа таварылгазын чугаалажып көрүшкүн болгаш чогуур хемчеглер алышкыны чокка артырып каап болбас.

Хой ажылын хөгжүдериниң херээн шинтпирлин-биле эдип алыр төлээде, черчинин хой-хой партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының ажылында ховар эвес бар болуп турары ышкаш, мал ажылының бо алырының талазы-биле үеделеп ажылдаар чорукту болдуруп болбас. Хой ажылында херектиң өзүлүг байдалының дугайын амгы үеде хой-хой удуртукчулар статистиктиг сан-түннерден, әзлчеглиг медээлерден, болдуна берген байдалды эдип алыр арга барык чок апаргаш турда, улуг озалдаашкын-биле билип ап турарлар. Удуртулганын ындыг канцеляржы аргаларындан чайлаар херек. Удуртукчулар болза хой фермаларына, коъдан хойларга, одар-белчиирге үргүлүү барып, ажыл-херектиң чеднишкиннерин шуут шинтпирлеп турар кижилер-биле карылажып турар херек, шинтпинин ажыл-агыйының ол чугула алырының эжижиирге оперативтиг саъдарны чедирер төлээде мал ажылының байдалының дугайын медээлерден эвес, харын амыыралдан, практикадан билип ап турар ужурлуг.

Хой ажылы сайзырангай болуп турар колхозтарның, совхозтарның, районнарының ажыл-агый ажыл-чорудулгазының түннелдерин үнелеп көөрде, кол көргүзүүлериниң иштинге көдээ ажыл-агыйның 100 гектар ажыглаалыг черинге онаалтыр дүк бүдүрери, бир хойдан дүк кыргыш алыры болган хой ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрери база кирер ужурлуг деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели санап тур.

2. Хойнуң баш санын дүргени-биле көвүдедириниң херээнге төрүүр хойларның кызыраар чоруун узуткаары улуг чугула ужур-дузалыг болур. Хой-хой республикаларының, крайларының болгаш областарының колхозтарында болгаш совхозтарында өзээн каш чылдарның дүргүзүнде чүе төрүүр хойлардан 60—70 хураганнар ап турар чорук-биле моон соңгаар аптежин болбас. Ындыг байдал хойларның баш санын көвүдедип өстүрериче кичээнгей салбайн турарының түнелди болуп турар.

Хойларның өдержилгезин чогуур өйүнде болган эки организастыы-биле чорудары — хойнуң баш санын көвүдедириниң эн чугула негелдези болур, а ынчалыыже бо херек кончуг сандыраан турп турар болгаш хойларның өдержилгезин ындыг хуусаларда чорударын, бүдүрүкчү-кошкарлар херектиг саннары-биле бар бе база оларның шынары кандыгы, хойларны тарып боозадырын чорударынга херексел-аппараттар болгаш бажын-балгат белеткетингей бе база эдержилгени чогуур өйүнде болган эки организастыы-биле чорударынга эргежок чугула өске-даа хемчеглер талазы-биле херек кандыг болуп турарын дээрзин колхозтарның, МТС-тернин болгаш совхозтарның хой-хой удуртукчулары болгаш чамдык тускай эртемнигер-даа мырыңай билбес болгулап турарлар. Бо чугула айтырыгны ынчаар харыысалга чок көөр чорукту узуткаар херек.

Чазын чоруткан хураганнаашкынга бодаарга төрүүр хойларның кышкы айларда хураганнаашкыны артык ажыктыг болуп турарын Ставрополь крайның база ол ышкаш өске-даа крайларының, областарының болгаш республикаларның хой-хой колхозтарының болгаш совхозтарының практиказы көргүзүп турар; ынчаар кылырга төрүүр хойларның хой үрелиг болуру көвүдээр, улам быжыг болгаш эки доруучал артык шинзалыг төлер төрүүнер. Быжын төрүүнгей хураганнарны ол-ла чылын июль айда кыргыш болур болгаш олар бедик шынарлыг дүктү берип болур. Мынчангаш төрүүр хойларның кышкы хураганнаашкынын калбаа-биле нептередириниче хемчегларни ам алыр херек.

Төрүүр хойларның кызыраар чоруун узуткаарының хөрээнге эдержилге мурнунун үезинде хойларны ногаан ченнер-биле чемгерери кончуг чугула, ол дугайында төрүүр хойларның төрүүн турар кажааларының чоогунга өзүт-сиген тарылгазын чорудары эргежок чугула.

3. Төрүүр хойларны болгаш оларның чаш төлдерин чемгерери-биле холбашкан бүгү-ле айтырыгларны доп-дораан шинтпирлээр, шаг-те арттырбайн турган, чайгы үеге база кол нуруузунда ам келир кышка мал чеминин суурун тургузарының айтырыгларын доп-дораан чугаалажып көөр херек. Хойларны четчир санныг чем-биле хандырбайн турган, хой ажылын көдүрүп шыдавас болган биске херектиг саннары-биле дүктү ап шыдавас бис. Бөлүүн, хоолулуг болгаш концентраттыг ченнерин курлавырларын негетинин турар саннары-биле тургузарының айтырыгларын кончуг чугулазы-биле бодаар болза чогуур.

Хойлар концентраттыг болгаш хоолулуг ченнер чокка ажырбас деп чамдык ажылакчылар шын эвес санап турар апарганнар. Ол ченнерни практиканың болгаш мурнакчы дуржулганын негеп турары ышкаш ынча саннары-биле белеткеп ап турар херек. Моон ужурунда бүгү мал ажылының-даа, ылангыя хой ажылының-даа хөгжүдези мал чеминин суурунда шуут хамааржып турар дээрзин партия, совет органнарга, эр, хөрээжен колхозчуларга, МТС-тернин болгаш совхозтарның ажыдакчыларынга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигларинге сагындырары эргежок чугула деп партияның Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели база катап санап тур. Чаңгыс-даа гектар чер ажыглаа чокка артып калбазын дээш колхозтарда, совхозтарда черлерни эн дээреги-биле ажыглаарының айтырыгларын бирге-бирээ чокка көөрт, түс черинин байдалларынга таарышкан чугуур хемчээлиг шөлден чемгерилге единицазын, ажылын чарыгдалары эн эвээш турда, улуг саннары-биле бөөр ындыг культураларны өстүрүп коллады болап турган, тарылга шөлдериниң тургузуун ышын тодаргайларынга колхозтарга болгаш совхозтарга дузаалаары эргежок чугула.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели кукуруза бүдүрериниче кичээнгейни база катап угландырып тур. Ол культураны тарып өстүрүнүн ажыктынын ам бүгүдүп турган хөрээ-даа чок, ол культура бодунун ажыктынын боду көргүскен болгаш ам колхозтарда база совхозтарда бүдүрүп турар өске бүгү кол чеми культураларының мурнунга бодунун артык ажыктынын ол көргүскен.

Бистин чүүгүвүстүн көдээ ажыл-агыйны чорудып турар бүгү-ле районнарынга кукурузаны бүдүрүп болур болгаш ону бүдүрер херек дээрзи ам тодаргай. Кукуруза кара-даа өзүп үнүп болур болгаш чамдык черге тараага болгаш ногаан масса кылдыр, өске черге — чүгле ногаан масса кылдыр, чамдык черге мочактары хой саныг кылдыр, өске черге—мочактары эвээш кылдыр, гектар шөлге эн-не хой саныг чемгерилге единицазын ол берип болур. Ынчалза-даа өске кандыг-даа культурага бодаарга чемгерилге единицазын чер болганга ол хойну берип болур. Ынчаарга өзээн каш колхозтарда болгаш совхозтарда кукурузаның чавыс дужүүн ап турар. Ол дугайында кукуруза боду эвес, харын кижилер, бирги эзлчегде ол культураны ажыглап кылып турар удуртукчулар бүрүүлүүлер. Кукурузаны эки өөренип алган болгаш ону бүдүрерин шингээлип алган черлерде ол аажок улуг түннелдерни берип турар. Ынчаарга, кукуруза дугайында чүгле шуугаазыннар ам-даа үргүлчүлевишаан турар черлерде ол ам-даа нептеревээн, кукурузаның болунда бар артык улуг аргаларын ёзугаар оон көргүүн болуру дузалаачыны мал ажылын көдүрериниң хөрээнге ол бербейн турар.

Тараа-даа кылыр, кол нуруузунда ногаан масса кылдыр хой саныг мал чеминин кукурузадан ап турар мун-мун ажыл-агыйларны маңза чижек кылыр көргүзүп болур. Чүүгү интизи-биле-даа алырга, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле шинтпирлиг рольду кукуруза шагда-ла ойнаан. Бир эвес биске кукурузаның тарылгалары шоолуг эвес болуп турган 1953 чылда чүүгүн колхозтарынга чүгле 28 миллион тонна силос белеткээн турган болза, 1956 чылда кукурузаның тарылгазын калбартканының түннелинде 63 миллион тонна силос белеткетингей.

Кукуруза-биле хойларны чемгербес хөрээнинин дугайында чугаалаарның шын эвезин тайылбырлаар херек. Кукуруза хойга база-ла кончуг эки чем болуп турар. Хойларны кукуруза силозу-биле албекшилдиг чемгерери хойларның дүк талазы-биле продуктулуунун улуг көвүдээрин хандырар, төрүүр хойларның төлүүр чоруун белдер болгаш хойларның чаш төлдериниң эки өзүшкүнүнге дузаалаар дээрзин Ставрополь болгаш Алтай крайларының, Украин ССР-нин, Киргиз ССР-нин болгаш өске-даа областарының, крайларының база республикаларының дужулгазы көргүскен. Хойларның баш саны четчир санныг силос-биле хандыртынган турарын чедип алыр херек.

Чем суурунун айтырыын, мал чеми тараалаарының курлавырларын тургузарының айтырыын күүгеинин тараа белеткелди болгаш санып алырын эвээдеп турган шинтпирлээр ужурлуг деп партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының чамдык ажылдакчылары шын эвес бодап турарлар. Хоорайларның болгаш үлетпүр төптеринин чүүгүтакчы чонун тараа-биле база тараа продуктулары-биле хандырарын таарымчалыг чорудар төлээде, күүгенин херектиг курлавырлары бар турар төлээде, база даштыкы садыгга эргежок чугула санныг тараанны үзүп алыр төлээде, күүгне моон соңгаар-даа тараанын курлавырларын көвүдедир ужурлуг. Мал чеми тараалаарының курлавырлары, концентраттыг ченнерин курлавырлары тараа культураларын немей бүдүрериниң, оон дүжүттүүн белдериниң күселиби-биле болгаш кол нуруузунда кукурузаны тарып өстүрүнүн күсели-биле дугаатынган турар ужурлуг.

Ам, мал ажылына бөлүүн, хоолулуг болгаш концентраттыг ченнериниң хөрөглелин тодаргайларда, хой ажылының хөрөглелдерин баланстан дашкаар артырып каап болбас. Хойларны чемгерери-биле ямзы-бүрү ченнерни хөрөглетинер саннары-биле, чогуур магалылал курлавыры-биле белеткээри эргежок чугула, одар-белчиирлерни болгаш сиген кезилдезин эжижидер талазы-биле ажылдарны калбаа-биле делгеретсе чогуур.

Кышкы одарларга мал чеминин магалылал курлавырларын тургузарының айтырыын онаалан чугаалаза чогуур. Черчинин хой-хой партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының талазынан бо херек талазы-биле турп болбас харыысалга чок чорукту болдуруп турар. Кыш хүр болур, улуг хар болгаш шууганнар болбас деп болган чок-ла негеп алгаш, колхозтарның, совхозтарның, районнарның болгаш областарның удуртукчулары болза сигенин болгаш мал чеми тараалаарны эргежок чугула саннын-биле белеткээрин болгаш хойларның кыштап турар черлериче оларны сөөртүп чедирерин чогуур өйүнде организаставайн турар, оон-биле кады, ажыглап турар кол черинге безин малдың четчир санныг чеми чок турган база кыштаглаашкын эки болуп тур дээр хөөн тургузарын орадджып, кышкы одарларже хойларны аңаа тургузуп болурунаан ораичок хөйну сүрүп чорup турар чүүлдер бар.

Ол черлерге хар чаашкыны болган шууганнар чок кыш ховар болур дээрзи бүүгдеге билдингир, ынчангаш, агаар-бойдус баксырап келирге, малдың баш санын менди камгалап алыры-биле областарның болгаш республикаларының удуртукчулары болза, одар черлериниче мал чеми чедирер дээш, хой саныг автомашиналарны, тракторларны, бульдозерлерни болгаш харын-даа самолеттарны далаштыы-биле чорудуп бөөрин негеп эгелээрлер. Орта күүгне болган колхозтар дыка хой акша-хөренгини чарыгдаар ужурга таваржыр, ынчалза-даа хойларның баш санының улуг когараарын совхозлары колдуунда-ла болдунмайн баргылаар.

Кышкы одарларже бисте он-он миллион хойларны чыл бүүгде сүрүп чорup турар, ынчангаш чүүтка интизи-биле хойларның баш санының өзүлдезин болгаш дүк белеткээриниң планын күүседириниң чеднишкиннери аңаа кыштаглаашкынның кандыг эртериндеп хой тала-биле хамааржып турар. Моон ужурунда агаар-бойдустун хаймралынга идегеп алгаш, ол херек талазы-биле бис чуду-караланып болбас бис. Эргежок чугула саныг сигенин болгаш мал чеми тараалаарны чогуур өйүнде белеткээр болгаш оларны хойларның кыштаар черлериниче сөөртүп чедирер херек.

4. Баш санының бар турп турар санынга болгаш хойларның төрүүнер төлдериниге негетинин турар хемчээл-биле хой кажааларын, база кышкы хураганнаашкынга чылыг кажааларны тударын борта болдурган хөрээ чок дээрзин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели база катап сагындырып тур. Хой кажааларын тударынга тус черинин материалларын болгаш ылангыя ыыргыышты калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула. Ол чорук кажаалар тударының өртээн чиигелди, ону дүргеделир. Бо херек талазы-биле ылаптыг, большевикчи, күүгне ёзузу-биле ажылдап киришкеш, ону чангыс чыл иштинде шинтпирлээр херек.

Хой ажылын хөгжүдериниге кончуг чугула херек болза суггатты ылангыя чайгы одарларга организастаары болур, ынчангаш, республика, область бүрүзүнде, край, район, колхоз, совхоз бүрүзүнде бар болуп турар бүгү-ле курлавырларны болгаш аргаларны ажыглап тургаш, бо айтырыгны эн кыска хуусаада шинтпирлээри эргежок чугула.

5. Амгы үеде чүүгүн хой-хой районнарында хой кыргыышкыны болгаш күүгнеге дүк дужаашкыны өгелээн. Бо ажылды дүктүн чидириин, үрелирин болгаш покталырын болдурбайн организастыг, кыска хуусаада чорудар херек. Кыргыышкыны хол хачылары-биле кылырга хой бүрүзүнге 200—250 граммдан эвээш эвес дүк артып калыр, ынчаарга механиктиг кыргыышкын турда ол чидириглер хөйү-биле кызырлыр дээрзин дужулга көргүзүп турар. Мынчангаш кыргыышкын агрегады бүрүзүн эн-не улуг чүктешки-биле ажыглаан турзун дээш хемчеглерни алыры эргежок чугула.

6. Дүктү бүдүрерин көвүдедириниң талазы-биле эн-не кол болгаш шинтпирлиг чүүл болза мал ажылын кылып турар кижилерден, ол кижилерни шилип алырындан, оларга кичээнгейни салырындан хамааржыр дээрзинче партия болган совет органнарының кичээнгейнин онаа угаары эргежок чугула деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели санап тур. Бо талазы-биле бисте улуг четпестер бар.

Чер-черлериниң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының, колхозтар болгаш совхозтарның удуртукчуларының талазынан мал ажылының чүүгүтакчылыг черлерден ыракта одар-белчиирлерде турп турар ажыдакчыларынга культура-амыдыралдың эн-не бодуун негелделерин тургуспайн турары ховар эвес, ынчаарга ол талазы-биле аргалар колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде бар болгай. Бадарчыларга эки деритинген болгаш чүүгүтаарынга эптиг көшкүн вагончиктерлиг, өглерлиг турун болур болгаш олар бар турар ужурлуг. Оларның иштинге радиолуг турун болур.

Бистин чүүгүвүстүн кайы-даа черинге кижи амыдыралдан хоорук эвес кылыр болганы, бүгү совет улус-биле идепкейлиг кады чүүгүтаа болур шак ындыг үеде бис ам чүүгүтаа турар бис. Радио, телефон, солуннар, ужар-чүүлүн харыызаазы бар турда черинин ыраа кижилернин харыызажырынга моондак болбайн турар. Ынчангаш, бо чүүлү ёзулуу-биле кылып каан черлерде кадарчылар болгаш мал ажылының өске-даа ажыдакчылары бодунун ажылынга ханып турарлар, чүүгүтакчылыг черлерден хоорук бис деп могавайн турарлар, идепкейлиг ажылдап, чайынналчак түннелдерни берип турарлар.

Партия обкомнары болгаш облкүүскомнар, а кол нуруузунда партия райкомнары болгаш райкүүскомнар болза кадарчылар бригадазы бүрүзүнүң аайы-биле, колхоз бүрүзүнүн аайы-биле, совхоз бүрүзүнүн аайы-биле кижилерни олар билир, хой ажылының хуу-салымын кынарның холунга түүсүп берикинин олар билир кылдыр ажыл-херекти ынчаар организастаар херек.

Ол херекче аныяктарны идепкейлиг-биле хандыдары эргежок чугула. Казахстан, Ортаакы Азия, база Чита, Астрахань, Сталинград областар, Ставрополь край, Бурят-Моол АССР ышкаш ындыг хову болгаш даг олар-белчиирнин районнарынга мал ажылынга ажыдаары чүүгле аар-берге болгаш шагзыралдыг болбас эвес, харын база солун болгаш харын-даа хандыкшылыг болуп болур. Ынчангаш кадарчынын чазагай профессиязын алгап-мактап турар ырны Ставрополь крайның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң улуг ынакшыл-биле ажыглап турары таварылга чүве эвес. Мал ажылынга ажыдаарынче аныяктарны хаара тыртарының хөрээнге комсомол организациялары улуг рольду ойнаар ужурлуг.

Элээн каш черлерде, ылангыя хойну сүрүп одарладыр районнарда хой фермаларынга, одарда кодан хойларга ажыдаары-биле таварылга болган, хынатынмаан, өске черлерден келген кижилерни хүлээп ап турары ховар эвес, ону ам черде канчан-даа болдуруп болбас.

Колхозтарга болгаш совхозтарга кадарчылар бригадаларын эки, ак-сеткилдиг, болдунун хөрээн билир болгаш аңаа ынак кижилер-биле четчелештирери өргежок чугула. Хойнуң баш санын камгалап алганы, мал төлүн хойну ажаан алганы болгаш хойларның белик продуктулуун чедип алганы дээш колхозчуларны база совхозтарның ажылчыннарын мактапшаннар чорукту чер-черлериниң байдалын барымдаалап тургаш калбаа-биле ажыглаар херек.

Хой ажылының ылангыя одарларга мал ажыдакчыларын культура-амыдырал талазы-биле хандырар дугайында салыгның, культураның, кадык камгалалының, чырыдышкынының, харыызаанын ажыдакчылары сагыш салышкынын улам улуу-биле илередир ужурлуг.

Хой ажылынга кижилерни шилип алырының, таарыштыр тургузарының, оларга культура-амыдыралдың өргежок чугула байдалдарын тургузарының, хойнуң баш санын көвүдедир болгаш хой ажылының продуктулуун белдер талазы-биле материалдыг сонуургалдын айтырыглары партия болгаш совет органнарының кичээнгейнинң төвүнге турар ужурлуг.

7. Дүк бүдүрерин улуу-биле көвүдедир сорулганы шинтпирлээр талазы-биле улуг роль көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигларинге хамааржып турар.

Хой ажылында нарын айтырыглар кайы хой, борта үрелел ажылын шыны-биле организастаары онаа ужур-дузалыг болур. Ынчангаш ханы тускай билиглер чокка хой ажыл-агыйы экизи-биле чорутунмас.

Колхозтарның, совхозтарның, партия болгаш совет органнарының удуртукчулары болза көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглари-биле удаа-дараа сүмележип турар, оларны дыннаар, тускай өртемнигларнин бүдүрүлге ажылынга эргежок чугула байдалдарны тургузар дугайында үргүлчүүн сагыш салышкынын кылыр, оларның амыдырал байдалын экижидер дугайында сагыш човаар ужурлуг.

Мал ажылының айтырыгларын ажыдап кылып турар эртем-шинчилелдин албан черлериниң ажылын экижидер дугайында хемчегларни алыры база эргежок чугула.

• • •

Эт болган сүт бүдүрер талазы-биле бедик көргүзүүлерни чедип алыры дээш социалистиг чарыш ам бүгү чүүгүтаа калбаа-биле делгереп үнген. Хой-хой колхозтар болгаш совхозтар көдээ ажыл-агыйның ажыглаалыг 100 гектар чер бүрүзүнден 100 болгаш оон-даа хой центнер эттти, 400 болгаш оон-даа хой центнер сүүтү алыр деп хүлээлгелерни ап турар.

Хой ажылының ажыдакчылары болза, бистин көдээ ажыл-агыйывыстың хөгжүдезинде чаа чада болуп турар ол патриоттуг шинчээшкиннин ийинге көрүп турун каан болбас ужурлуг. Сорулга болза беш чылдың артында чылдарында хойларның коданын болгаш дүктү бүдүрерин биче дээрге-ле ийи катап көвүдедири болуп турар, ынчаарга хой-хой ажыл-агыйлар ол сорулганы улам-на кыска хуусаа иштинде — ийи чылдарның дүргүзүнде, харын-даа чангыс чылдың дүргүзүнде күүседип болуру магат чок.

Эр, хөрээжен колхозчулар, МТС-тернин болгаш совхозтарның ажыдакчылары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглари болгаш бүгү-ле ажыдакчылары партия болгаш совет органнарының удуртулгазы-биле бистин чүүгүвүска, бистин совет улузувуска эн чугула болуп турар хой ажылы ышкаш ындыг адырның талазы-биле четпестерни дүргени-биле ажыр тиилеп шыдаан, ол херек талазы-биле эн чоокку үеде шинтпирлиг чеднишкиннерни чедип ап, бистин совет улузувустун хереглелдерин хандырарынга чеже хире дүк хереглетине-дир ол хирени бөөр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели быжыг бүүгрелин илередип тур.

СЭКП Төп Комитеди

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели

1957 чылдың май 25.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң дөртү сессиязы

Москвага Кремльдиң Улуг орудузунга майның 28-те РСФСР-нин Дээди Совединиң дөртү сессиязы ажыттынган.

Эртенги хуралга өштер Н. А. Булганин, Л. М. Каганович, Г. М. Маленков, А. И. Микоян, В. М. Молотов, М. З. Сабуров, Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев, Д. Т. Шепилов, Е. А.Фурцева, Н. М. Шверник, А. Б. Аристов, Н. И. Беляев олурушкан, оларны депутаттар болгаш хой саныг аалчылар үргүлчүлеңгиг адыш часкаашкыннары-биле утказаннар.

Сессияга ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң кежигүннери, министрлер база олурушкулаан.

Сессияның хүн айтырыы — үлетпүрну болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжыларының дугайына айтырыг болгаш РСФСР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарының дугайы.

Даргалакчы — РСФСР-нин Дээди Совединиң Даргазы депутат И. В. Горошкин сессияны ажыттынган деп чарлаан, РСФСР-те үлетпүрну болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжылар дугайында илеткел кылыры-биле республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат М. А. Ясновка сөс берген.

Республикада үлетпүрүн кайгамчык улуг өзүлдезинин дугайын херечилеп турар сан-түннерни депутат Ясков көргүскен.

Үлетпүрүн 126 мун бүдүрүлгелери бар турп турар Россия Федерациязында Совет Эвилелиниң бүгү үлетпүр продукциязының $^2/_3$ кезиин бүдүрүп турар. 1913 чылга бодаарга, РСФСР-те эрткен чылын продукцияны барык 31 катап хойну бүдүрүп үндүрген.

Машина тудуушкуну онаа өскен. 1913 чылга демейлээрге, 1956 чылда машина тудуушкунунуң болгаш металл ажыдап кылырының продукциязын бүдүрүп үндүрери 200 катап көвүдээн. Революция мурнундагы үе-биле демейлээрге электроэнергияны бүдүрери барык үче катап өскен.

Улус ажыл-агыйының амгы үеде чедип алдынган деннели, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң үргүлүү көвүдеп турар хемчээли, чаа техниканың өзүлдези бүдүрүлгени организастаарын болгаш удуртуруун улам ынай сайзырангайжыларын негеп турар деп илеткелчи демдеглээн.

Россия Федерациязының девискээринге экономиктиг административтиг 70 районнарны тургузар деп саналды сессияга чугаалажып көөр-биле Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели кирген турар деп эн Ясков чугаалаан. Ол районнар РСФСР-нин административ-девискээр үлелгезинге колдуунда дүжүп турар.

Эвилел-республика үлетпүрүнүн Ленинградта, Ленинград, Псков болгаш Новгород областарда турп турар бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын каттыштырып турар Ленинградтың экономиктиг району, база Калинин болгаш Великие Луки областарның бүдүрүлгелери кирип турар Калининниң экономиктиг административтиг району ол талазы-биле ангы болур.

Совет Эвилелиниң наймыслалында үлетпүр бүдүрүлгезинин болгаш тудугунун улуг көдүрүп турары-биле холбаштыр Москваның хоорайының экономиктиг административтиг районун тургузарын көөрүп турар.

Организастаар деп турар улус ажыл-агый Чөвүлелдериниң мурнунда турп турар сорулгаларны илеткелчи тодаргайы-биле чугаалаан.

Үлетпүрну болгаш тудугну эргелеп башкарарын өде организастаары болза ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейлиниң болгаш инициативазының чаа көдүрүүшкүнүн хандырар, Совет чүүгүтка экономика талазы-биле улуг ажыкты бөөр болгаш чоннуң кижи бүрүзүнүе онаалтыр продукция бүдүрериниң талазы-биле эн-не сайзырангай капиталистиг чүүгүтарны чедер болгаш эрттер деп— кол экономиктиг сорулганы дүргени-биле шинтпирлээриниге таарымчалыг байдалды тургузар деп депутат Ясков чугаалаан.

Илеткел дугайында санал беришкиннери эгелээн.

Россия Федерациязынга үлетпүрну болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжылар дугайында РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Ясновтуң илеткелиниң талазы-биле санал беришкиннери кежээки хуралга үргүлчүлээн.

Эртенги болгаш кежээки хуралларга чүве чугаалаан депутаттар улус ажыл-агыйын эргелеп башкарар чорукту эде тургузарын чүүлдүзүнүн турганнар. Олар болза экономиктиг административтиг районнарга тургустунар улус ажыл-агый Чөвүлелдери канчаар ажылдаар ужурлуунун дугайында боттарының бодалдарын чугаалап, нефть, машина тудуушкунун, аъш-чем үлетпүрүн болгаш үлетпүрүн өске-даа адырларын хөгжүдер талазы-биле саналдарын берип турганнар.

Үлетпүрну болгаш тудугну эргелеп башкарар чорукту организастаарын улам ынай сайзырангайжылар дугайында киирген Хоойлунуң төлевилелинге өскерилгелер болгаш немелдер талазы-биле саналдарны чугаалажып көөр-биле комиссияны тургускан.

(СӨТА).

СЭТА-ныҢ медеглели

Иорданияда байдал делегейниҢ хой кинти болуктериниҢ кичээнтейни мурнуку хевээр хандыкпылып турар. Ол черле билдингир, чүге дээрге, Чөөн чүктүҢ улустарының национал-хосталгалыг шинчээшкинин боой тударыпче угланган, империалистиг күрүнелериҢ политиказы соолгу үеде Иорданияда байдалын онзазы-биле илереэн.

Иорданияда байдал болза Иорданияда эн реаксылыг күштерге даянган, иордан улустуҢ улурланыышкынын сый шавар болгаш Даллес—ЭйзенхауэрниҢ бакка сурагжаан «доктринязы» янзылыг чүве-биле анаа колониалдыг чаа кинчини кодирер сорулганы салган, колонизаторларның сүлчээзиниҢ түннели болуп турар дүгайын херечилеп турар чаа-чаа фактылар хүн бүрүле болуп турар.

Араб Чөөн чүктүҢ бойдус байлактарын дорбедээр дээш араб улустарниҢ чөптүг национал хераэн, боттарының хууда салым-чолун боттары башкарар оларныҢ чарылбас эргезин камгалап турар араб патриоттарны шаажылап турар америк нефть хардаачылары Иорданияда болуушкуннарны хөөктүрүп турар дээрзин чүгле согур кижилер көрбейн барып болур. Чүгле фактыларны дорамчылай көөр кижилер ол болуушкуннарга оон өскээр үнелээшкинни берип болур.

Оон-биле холбаштыр Юнайтед Пресс деп америк агентилеллиҢ чоокта чаа тарадканы, иордан король ХусейнниҢ медеглелин эскербейн барып болбас. Иорданияда болуушкуннарныҢ ёзулуг бурууглуларын чажырар болгаш оон-биле кады Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүҢ чуттарына хамаарыштыр Совет ЭвилелиниҢ политиказын хөлегеэр ораалжыышкынны медеглеле кылган. Иорданияда болуушкуннарны ол медегледе «Совет коммунизминиҢ» азы «аай баш чок чоруктун» база-ла Совет ЭвилелиниҢ кандыг-бир хөлелиишкиннери-биле болдурганы ажыл-чорудулганын түннелин кыдыр көргүзүп турар. Совет Эвилелинге хамаарыштыр оон чугаалаан бүгү чүүлдери херек кырында боттуг байдалбиле канчан-даа дүүшпес деп чүве ол-сль Хусейнге билдингир болбайн аан. Шынында, иордан патриоттарны шаажылаары шаажылаалдың организакчыларына болгаш даштыкы сорук-киприкчиларинге эки эвес болганы-ла ол боор, ынчангаш боттарының изин балаарын ораалжып турарлар.

Иорданияга чоокта чаагы болуушкуннарның ёзулуг утказы оон девискээрин араб күрүнелериниҢ хосталгазынга болгаш хамаарышпас чоруунга удур чаа диверсиялардың авантюраларының одаа болдурарына. Иорданияны болгаш өскедаа араб чуттарны ол чуттарның национал эрге-ажыктарынга өскөнеишкек сорулгалыг агрессчи шериг блоктарынче киир тырттар дээн ораалжыышкында болуп турар дээрзин ак-сеткилдиг кижи бүрүзү көрбейн барып шыдавас.

АКШ-тың агрессчи болуктериниҢ албадалы-биле, иордан конституциязы шуут чөрүштүр, Иорданияга улустуҢ сонгуп алганы парламентиниҢ ажыл-чорудулгазын күчүлел-биле соксатканы бүгү делегейге билдингир болгай. ЧоннуҢ улурланыышкынынарынга чөрүштүр парламентиниҢ тургусканы чазакты дүжүрген, дайын байдалын тургускан, ынчаарга мун-мун патриоттарны кара бажыңнарже болгаш концентрация лагерьлерже киир октаан. ИорданияныҢ иштики болгаш даштыкы политиказынга хамаарыштыр чорукту хевээр артырары дээш, Египет-биле, Сирия-биле болгаш өске-даа араб күрүнелер-биле оон харылзааларын болгаш кады ажыдажылгазын быжыглары дээш демисежип турар бүгү кижилерге удур шериг-полицейжи террор болгаш шаажылаалдар киткей берген.

Иорданияда мурнундагы хой-хой министрлерни, парламентиниҢ кежигүннериниҢ хой кезиин тулуп хоруудаан, политиктиг бүгү партиларны тараткан, профэвилеллерни, араб студентилериҢ КонгрезиниҢ организациязын, ИорданияныҢ хереэженнер Эвилели болгаш хой-иштиниҢ өске-даа организацияларын хоруудаан. Күрүне аппарадындан болгаш армиядан боттарын канчан-даа турган колониализминиҢ шинтирлиг удурланыкчылары кыдыр көргүскен патриотчу кижилерни үндүр сывыртап турар.

Мынчангаш, Иорданияда чуттуҢ бүгү патриотчу күштерин, бүгү-ле дешилгелиг чүүлдерни базарынче угланган, реакциялыг ажык диктатуразы тургустуган. Ол бүгү болуушкуннарныҢ көжегелериниҢ артында АКШ-тың империалистиг болуктери хөлелип турарлар, олар кайда-даа болуп турары ышкаш, мынча бөгө колониалдыг дерзинилээшкининиҢ болгаш реакциниҢ чөлегижи болуп турарлар.

Тускай америк пропаганданың, оон артында король ХусейнниҢ бар шаа-биле мактап турары Иорданияда «хосталга» ынчаар көстүп турар-дыр.

ИорданияныҢ төп штабының улайулай солушкан, Иорданиядан дезин үнер ужурга таварышкан ийи начальникти Иорданияга чоруткан эргилдениҢ ёзулуг антинационалчы сорулгаларын болгаш оон океан ыныында организакчыларын ажыы-биле сойгалап илереткен, ынчаарга эргилдени белеткээринге болгаш чоруларына Иорданияның найыслалы Аммана хоорайда АКШ-тың алчын чери идепкейлиг рольду ойнаанын оларның чугааларына айыткан турган болгай. Иорданияның төп штабының мурнундагы начальникти Абу Нуварның медеглели-биле алырга, Иорданияга империалистиг сүлчээнин сорулгазы болза «Иорданияга бүгү либералдыг элементилерни узуткаары, ЭйзенхауэрниҢ доктриназын чыгаары болгаш Иорданияны Египеттен болгаш Сириядан антылаар, багдад пактызы-биле хуулуг болуп турган.»

АКШ-тың Иорданияда алчын черинге эргилде болурунуҢ бүдүүзүнде эргилдени организастаарына болгаш иордан патриоттарга удур каржы хемчеглерни алырына чүс-чүс тускай агентилериҢ келгени ол ышкаш парлалганын медеглелериден калбаа-биле билдингир болгай.

Иорданияга удур сүлчээнин организакчыларына ол-даа четпес болган. Ол империалистиг чаа сүлчээге удур Иорданиянын чонунуҢ эн-не хой кезии деннесежип турар деп чүвени билгеш, Чер ортузунуҢ далайының чөөн келинче алдыгы америк шериг-далай флодун чоруткан турган. Ол флоттуҢ командылакчызы атомнуг чепсекти ажыглаар деп кыжаныг берген, а АКШ-тың шериг министри Иорданияже «каш-ла хүннерни дургузунда» америк шериглерни киприп келир деп ажыы-биле кыжаныр турган. Оон ангыда, америк далай пехотазының отряды Иорданияда болуушкун-биле холбаштыр шериг чыскаалының чуруму-биле Ливанга дүжүрүүп алган. Харыутда араб күрүнелериниҢ кызыгаарларын дамчыштыр багдад блоктуҢ киржикчилера күрүнелериниҢ—Турциянын болгаш Ирактын чепсектиг күштериниҢ мооннежишкини чоруткан турган, Израильге экстеристиниҢ өнчүк-чөнгөлиг шериг белеткелери күштелген.

ИорданияныҢ хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаар дугайында чугаа болуп турар дээр янзылыг бадыткалдарның үнези кандыг болуп турарын ол бүгү фактылар база көргүзүп турардыр. Албадан-дөгээринге АКШ-тың шериг-далай флодун араб күрүнелериниҢ эриктериниче чорулары ышкаш, ындыг хемчегни алыры негетиниген «хосталга» эки-ле «хосталга-дыр». Колонизаторларның боттарынга ажыктыг корум-чуруларны олар үгер-бооларның аскын угландырып турган албадан дөгеп турган, эрткен үениҢ колониалдыг дөрбедээшкининиҢ багай аргаларын катап тургузары ышкы болуп турар-дыр деп чугаалаза шын эвес деп бе, ынчаш. «Даллес—ЭйзенхауэрниҢ доктриназы» деп адаар чүве Иорданияга болуунун баштайгы практиктиг шылгалдазын туткан деп, АКШ-та албан-дужаалдыг чамдык кижилер үндезилел чок эвес черге мактанып турганнар.

Араб улустарының хамаарышпас чоруунун эрге-ажыктарынга удур, тайбыгга удур угланган, агрессчи шериг блоктарынче, Ирактан өске араб күрүнелерни тырттып киприри АКШ-тың колонизаторларынга мынчага чедир чедип алдынмаан. Ынчалзажок, фактыларның көргүзүп турары-биле алырга, олар бо угланыышкынга ораалжыышкынарны сокстапайн турар. Ам бо удаада Араб чуттарны башкаландырар, оларның аразында идегешпес болгаш сезиглежир чоруктарның байдалын тургузар, ангы-ангылап дужактаар, колонизаторларның планнарына оларның удурланыр аргазын көмкалыр дээш «Даллес—ЭйзенхауэрниҢ доктриназын» ам бо удаада ажыглап турар.

Совет Эвилели болунун даштыкы политиказынга өске күрүнелериниҢ иштики херектериниге холгаарлашпазынын принцивин шынгыы сагып турар дээрзин билдингир болгай. ИорданияныҢ улузу, өске кандыг-даа улус-биле бир домей, болунун иштики күрүне херектерин боду шинтирлээр дээрзин ол барымдаалап турар. Ынчаарга Иорданияда болуушкуннар ол чуртка иштики хөгжүдүлениҢ продуктузу өвес болуп турар. Олар болза даштыкы каржы холгаарлаашкынның продуктузу болуп турар, оон түннелинде Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүҢ районунда ойлактыг байдал тургустунган. Чогум-на ынчангаш ол болуушкуннар бүгү иштки хайгааралды хандыкпыдып, ол районга тайбынның салым-чолу дээш дувурөөзинин болдуруп турар.

Совет Эвилели ИорданияныҢ улузунга чүгле хамаарышпас национал хөгжүдүлениҢ оруунга чаагай байдалды болгаш чедишкиннерни күзеп турар. ССРЭ болза араб улустарының чайгылыш чок, ынчы өөнүү болуп келген болгаш болуп артып турар, ынчангаш ону херек кырында Суэц каналының районунга болуушкуннар-биле холбаштыр араб улустарының хамаарышпас чоруунга, бүгүниҢ тайбынның хөрөэнге шынгыы айыы диргелип келген ол хүннинерде көргүскен.

Араб күрүнелер-биле Совет ЭвилелиниҢ экономиктиг харылзааларын ап көөрге, король ХусейнниҢ медеглелде кылган бадыткаашкыннарынга чөрүштүр ССРЭ араб улустарының, оон иштинде ИорданияныҢ хереглелдерин долу билиишкин-биле көрүп турар. Чөөн чүктүҢ колониализминиҢ дараалыдан хосталып турар улустарынга деп болгаш боттэргеге, бот-боттарының иштики херектерин холгаарлашпазынга болгаш бот-бодунга ажыктыг болурунга үндезилээн болдунар дузаламчыны Совет Эвилели көргүзүп турар болгаш моон сонгаар-даа көргүзеринге белен. Иордания Совет ЭвилелиниҢ экономиктиг дузаламчы дилеэзин эки билдингир болгай. Ол чүл дизе, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүҢ чуттарынга экономиктиг дузаламчы дугайында айтырыг-биле холбаштыр Совет ЭвилелиниҢ бодаларынга хамаарыштыр чигаиишкин тарадыр дээн ораалжыышкыннарның үндезилел чок болуп турары ол болур.

Иорданияда болуушкуннарның бурууглулары ол болуушкуннарның ёзулуг чылдагаанларының болгаш характериниҢ талазы-биле бүзүрөөчел кижилерни айтырыышкына кипририн ораалдашпышаан, фактыларны туразында ажыглаарына хостуг болбайнаан. Ынчалза-даа улустарның күзел-соруунга чөрүштүр база кап борбак капиталистиг монополиялаРның кызыы эрге-ажыктарынга таарыштыр, хосталганы болгаш национал хамаарышпас чоруктун оруу-биле чоруп олурар Чөөн чүктүҢ улустарының хөгжүдүлезин дедир эргилдирерин ораалдажып турарлар.

Төрүүгүнеп хостуг болалды боой тулуп азы дөнгүүр тулуп болбас дээрзин төөгү өредиги турар. Эрткен үеде ындыг янзылыг ораалдажыышкыннар турганы шынна харын, ынчаарга ындыг янзылыг ораалдажыышкыннарның чүүн-биле төөкүн турганы эки билдингир. Король Хусейнге бо-даа билдингир болур ужурлуг. Араб чуттарга хамаарыштыр Совет ЭвилелиниҢ тайбынга ынакшылдыг найыралдыг политиказы Иорданияда болуушкуннарның сорук киприкчилериниге ийергей-ле таарышпас болган, чүге дизе, ол политика колонизаторларның болгаш боттарының улустарының национал эрге-ажыктарын империалистиг миллиардерлерге ажыктыг кылдыр туралааны-биле салыгаарынга белен ол чуттарда ындыг болуктериниҢ оруунга моондак болуп турар.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкке тайбын болгаш ыржым байдал империалистерге херек чок; олар араб чуттарны боттарының шериг тепкиштери, боттарының эндере байыырының үнер-дестери, доктаамал ускулежишкиннериниҢ болгаш дайын өнчүк-хөнгөлериниҢ одаа болдурарын ораалдажып турарлар.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүҢ районунга тайбын болгаш ыржым байдал доктаатынарынга ССРЭ хан-дамырындан сонуургалдыг дээрзин Совет ЭвилелиниҢ удуртур кижилери медеглеп турар. ИмпериалистериниҢ чимзенишкиннериниҢ түннелинде ИорданияныҢ районунда тургустунган байдалды Совет Эвилели оюп эртпин шыдавас дээрзин мурнунда-ла медеглээн болгай, чүге дээрге ССРЭ-ниҢ кызыгаарынче чоок турар Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте байдал оон айыыл хөй-ле өөренгенче, чоокта чаа тутунган клубу база колхоз конторазын крышалаан, 4 бажынга кладовкалар кылган.

Тудугларга хереглээр 25 тонна чугайны, 46 кубометр тудуг дажын белеткээн. Сут-бараан фермазында 100 баш инек кирер кажааны механизастаарынга таарыштыр тудуп, ханазын дооскаш, строилазын салып, крышалаарынга белен кылган. Мал кажааларының тудуунда 12 кижи составтыг тускай звено ажыдап турар.

Тудуг бригадазының тудугжулары планда көрүнген бүгү тудугларны август 15-ке чедир бүрүн доозарын хүлээнген.

Тудугжулар Сайзан-оол, Нава, Шуруку олар хүн нормазын 100—150 хуу чедир күүсеп, социалистиг чарыштың мүзакчылары болуп турар. Тууйбу өртедир тиказынга өске күрүнелериниҢ иштики херектеринге холгаарлашпазының принцип чок чоруунун өрге-ажыктарынга дегбейн барып шыдавас.

Областың мурнакчы кижилери

Чурукта: Бин-Хем районунун «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелинин тудут бригадазының бригадири область Советинин депутады Маады Чимба Бадынаович.

Фото П. Колостуу.

Хой кыргылдазы эгелээн

ХАДЫН. (Телефон-биле). Бин-Хем районунун Бочетов аттыг көдээ ажыл-агый артелинде хой кыргылдазы май 27-де эгелээн.

АртельдиҢ 3 муң ажыг хойн кыргыыр дээш Бызыылдың көдээ ажыл-агый техникумунун практикантылары 30 ажыг кижи эш Ребровтун удуртулгазы-биле чеде бергеннер. Электри-биле кыргыыр 6 машиналарлыг агрегат база ажылдап киргеН.

Хой кыргылдазын организастыг, ылангыя дүктү чидириг чокка ажаап алыры дээш практикантылар малчыннар-биле чангыс эп-сеткилдиг ажылдап турар.

Тудуг ажылын боттуг удуртур

Эрзин районунун «Чаа орук» колхозунда 1956 чылдың июньда кылып эгелээн 160 ургулар өөренир школаның тудуу ам-даа доозулбаан. Оон кол чылдагаанны удуртулганың четпезинде.

Колхоз даргазы эш Бомбу, ында партия организациязының секретары эш Догуй-оол бо аразында школа тудуун чангыс-даа катап сонуургап көрбээн. Баштайгы үеде анаа бызаанчылар идепкейлиг ажылдап турган, а ам ында дөрт-ле кижи бар, оларның иштинде колхозтун чангыс бызаанчызы арткан.

Школаның тудуу ам ийи чыл үргүлүүлээн болза-даа доозулбаан. Тудуг материалын хандырбайн, бызаанчыларның күш-ажылын шын организаставайн турар. 1957—1958 өөредиге чылында ажыглалга киирер дээн школаның ам чүгле ханазын кылган, арада соксаткан чорук шын эвес. Тудугну дүгедедириге боттуг хемчеглерни алыры негетиниҢ турар.

В. САГААН-ООЛ.

Библиотека херек

Өөрү районунун «Совет Тываның 5 чылы» колхозка эрткен чылын ийи муң ажыг номнуг кызыл булун турган. Ажыл төнген соонда колхозтун аныяктары чаа номнарны номчуур дээш ацаа хөй-биле кээп турганнар. Ынчалза-даа районун культура кылдызының эргелекчизи турган Муравьев колхозтун кызыл булунунга турган номнарны «Коммунизиче орук» колхозтун көдээ клубунда библиотеказынга шилчиткен. Ынчангаш аныяктар кожазында колхозтан барып ном ап номчуп турар апарганнар. «Совет Тываның 5 чылы» колхозка библиотека тудары ам-даа шинтирлетинмээн.

Н. ТАМДЫН.

Эге класстарның өөреникчилери өөредилгезин дооскан

Кызылдың № 2 школазының 1—3 класстарының өөреникчилери майның 24-те өөредилгезин чедишкининг доосканнар. Ылангыя 3-кү класс өөредилгениҢ программазын 99 хуу күүсеткен. Ол класстың өөреникчилери Толя Буулар, Витя Кара-оол, Сольфет Сержи олар чүгле 4—5 дедектит өөренгеннер.

Бирги классчылардан Люда Дига, Люда Өлзей, Саша Докимт, Орлан Намдараа болгаш ийиги классчылар Роза Комбуй-оол, Шура Шириней, Алеша Байр олар бала эки өөренип, ударниктер болган.

Үшкү классчылар өөредилге болгаш чуруун талазы-биле эге класстарның иштинден эки түүнелди көргүзүп, школазынга болган фестивальга бирги черни алганы дээш ол класстың өөреникчилери В. И. ЛенинниҢ Шушенское суурда Бажын-музейинче экскурсиялга баар эргени чаалап алганнар. Ынчаарга үшкү классчы Толя Буулар Ленинград хоорайже экскурсиялаар болган.

Ам школаның эге класстарының өөреникчилери чайгы дыштанылгазынче киришкеннер.

Т. КАРА-ТОННУГ.

МТС-те капитал септелге

Чадаананың машина-трактор станциязының капитал тудугулары болгаш агар септелгеэн коллективтин амыдыралында кол черни ээлеп турар.

БүдүрүлгениҢ, культура-амыдыралдың чаа тудугларын тудары болгаш эргилерин септээри база оларны чаагайжыдары улут рольду ойнаар, чүге дээрге МТС-тин бүдүрүлге планының күүседдези болгаш материал-техниктиг базаның улам ынайгы хөгжүдүзи оон хамааржыр.

Боттарынга даскан ажылының улуг харысалгалының болгаш ужур-дузалының ханыы-биле медереп билгеш, МТС-тин тудугжуларының сырый каттышкан коллективи планныг чаа тудугларны ейшаанга тудар база эргилерин септээр ажылды ажыл-агый чуруму-биле кызымаа күүсеп турар.

Эрткен чылын МТС-тин тудугжулары даштан кылган чылыг тракторлар гаражын, көдээ ажыл-агый машиналары болган тракторлар тургузар 2 сарайны тудуп доосканы, ажыглалга киргеН. Автогаражтың, артык кезектер складының, МТМ-нин, иштин чурталга черинин, конторанын капитал септелгезин кылган. База 8 чурталга бажыннарының печкаларын эде салып, эргежов чугула септелгени кылган.

МТС-тин дирекциязы, партия болгаш профэвилел организациялары капитал тудугларже база агар септелгеже улуг кичээнгейни салып, оон шынарын хүн-бүрү контрольдап турар.

Тудугжулар бо чылын биче өвес ажылды кылыр. Олар 250 олуттуг көдээ ажыл-агыйның культура базыныныҢ, улуг күштүг электри станциязының тудугушкунун чорудуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның культура базыныныҢ иштики штукатур ажылы чорун турар. Ол ышкаш электри станциязының ханазын орту кыр туткан. Оон тудуун бүрүн доозарына четчир тудуг ажын тудуг шөлүүне эккеп дүжүргеН.

Тудугнун болгаш септелгенин бүгү ажылын дүржүлгалыг техник Ф. А. Муха удуртуп турар.

Бызаанчылардан С. Бонгар, М. Бумба, дашчылардан Ф. Вдовин Ф. Ковалев, штукатуржулардан С. Климов, М. Сат, И. Симонов олар бүдүрер ажыл нормаларын 120—130 хуу күүсеп турар.

Тудуг болгаш септелге ажылын чедишкининг чорударына пилораманың хирээ бизекчизи Сат Бомбунун кызымаккай ажылы улуг дузаны чедирип турар. Ол эзлчегде бүдүн чартык ийи нормаларны берип турар.

Станциянын тудугжулары Октябрьның 40 чыл ионига төлептиг ужуражыр дээш алган хүлээлгезин чедишкининг күүсеп шыдаар.

С. ИКОННИКОВ.

Көдээ Совет болгаш колхозта тудуг

Бай-Тайга районунун Кеп-Сөөк көдээ Совети «Тиилелге» колхозта тудуг ажылын сөөлгү үеде эки удуртуп, колхозтун баштаар черинге практиктиг дузаны көргүзүп турар.

1957 чылдың улус ажыл-агый планы-биле колхозта 37 чурталга бажыннарын, 1000 баш хой кирер ийи кажааны, 100 баш инектин бир кажаазын болгаш 55 бызаа кирер бир кажааны тудар деп көрдүнген. Ам 25 чурталга бажыннарын, бызаа кажаазын тудуп алган, 1500 баш хойнун 3 кажааларының ханазын тургускан болгаш инек кажаазын тудуп доозуп турар.

Көдээ СоветтиҢ күүскому (даргазы эш С. Оңгай-оол), колхозтун баштаар чери (даргазы эш Д. Одан-оол) тудуг ажылының темпизин дүргедедиринче, шынарын экиждериниче улуг кичээнгейни салып турар. Ол айтырыгны көдээ СоветтиҢ сессиязынга, колхозчуларның иштин хуралынга чугаалашкан. Бо чылын тудар 37 чурталга бажыннарынга немей база 13 бажыңны тудар деп сессия шинтирлээн.

Ам колхозта тудугнун 6 звенозу ажылдап турар. Оларның иштинден көдээ СоветтиҢ депутады эш Б. Кадыг-оолдун удуртқан звенозу 6 бажыннарны тудуп, улуг нормазын 150—175 хуу, эш С. Аптының удуртқан звенозу 5 бажыңнарны тудуп, улуг нормазын 150 хуу күүсеп турар. Тудугжулардан Кадыг-оол, Аптыы, 65 харлыг Сайын-оол ирей, Хавакчап, Достай, Шадыр, Эртине, нарын чазанымчылар Шөмбүл, Бызан, Мижит-Доржу, тудуг ыяжы сөөртүп турар чолаачы Үрүле олар мурнакчы ажылдап, бүдүрер ажыл нормазын 100—175 хуу күүсеп турар. Колхозтун тудуунун ол найыралдыг болгаш ажыл-ишчи коллективин дүржүлгалыг коммунист эш Барба удуртуп турар. Ол, тудугда күш-ажылды эки организастап, тудугжуларны кызымаккай удуртуп турар.

Тудуг бригадазы тудуг ажылының янзы-бүрү адырларының талазы-биле ангыланган звенолар болуп алган ажылдап турар. Чижээ, чонукчулар, кертикчилер бажыннарның ханаларын тургузар, оларның соонда дээвир кылыкчылары-биле шала салыкчылары дараалажып турар болгаш оларның-биле чергелештир нарын чазанымчылар бажың бүрүзүнүҢ соңга, ханаларга база өске-даа нарын кылыгларын кылып турар. Тудуг ажылының янзы-бүрү адырларының талазы-биле шак ындыг дараалашкак ажыл тудугнун темпизин дүргедедирин болгаш оон шынарын экиждерин хандырып турар.

«Тиилелге» колхозка моон мурнунда тудуг ажылының багай чоруп турганының ужурундан 122 өрегелер ам-даа бажыннарже шилчитинмээн. Кеп-Сөөк көдээ СоветтиҢ күүскому болган колхозтун баштаар чери өглерде чурттавышаан турар колхозчуларның чартык кезии хирезин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 40 чыл ионига алдар кылдыр өглерден чаагайжыдыр туттунган бажыңнарже бо чылын шилчидип киирер деп шинтирлеп алган, колхозчу тараачынарның бүгү күштерин болгаш аргаларын ол улуг сорулганы боттандырарынче мобилизастап турар.

М. МААДЫ.

Барыын-ХемчиктиҢ аныяктарының байырлалы

Барыын-Хемчик районунун төвү Бызыл-Мажалык суур ол хүн байырлал шинчи автомашиналарны долдур олургулапкан ыры-шоорлуг, каас-шиник кыдыр кеттингилээн аныяк оолдар, кыстар аныяктарның бирги район фестивалынга киржири-биле четкилеп келген болгаш ону көөр дээн чон олче шуужуп-ла турганнар.

Эртенгинин 10 шак. Фестивальдың киржикчилери организациялар, колхозтар аайы-биле чыскаалышканнар. Оларның аразында кандыг кижилер чок дээр! Ыраажылар, танцычылар, өөгелер, хол-бөмбүкчүлери болгаш чиик атлетиканың шилилдек киржикчилери анаа турганнар. Фестивальдың байырлалдыг кезээ доозулган соолунде спорт талазы-биле: хол бөмбүү болгаш чиик атлетиканың маргылдааларын стадионга эгелээрин чарлаан. Стадионга маргылдаалар эгелей берген.

ХүндүскүүнүҢ 3 шакта аныяктарның уран-чүүл маргылдаазы эгелээн. Уран-чүүлүҢ баштайгы көргүзүүн Эрги-Барлыкта «Большевик» колхозтун аныяктары ажытканнар.

Аныяктарның район байырлалы ийи хүн иштинде уламчылаан. Уран-чүүлүҢ кирген турган. Суурнун чүк-чүгүнден

8 коллективтериниҢ 247 аныяктар, спорттун 10 коллективтериниҢ 200 аныяк аныяктар анаа киришкеннер.

Тус-тус көргүзүүлерден Хөнделеңден келген эш Кировтун «Чаа-чаа, чок-чок» деп басняны чугаалааны, ол-ла черден келген Серемаанның чадаган-биле улустун ырларының болгаш чаа ырларның аалгаларын ойнааны, Шекпээр школазының башкылары Степанова биле Золотухинаның «Чалыының хомудалы» деп ырны тыва дылга ырлааны, Ворошилов аттыг колхозтун колхозчузу Караштың «Колхозчу мен» деп ырны ырлааны, «Комсомол 30 чылы» колхозтан келген Саналаның сөөмейлээни болгаш аксы-барлыкчыларның «Хайыран бот» деп шиниҢ ыаындузун ойнааны, Бызыл-Мажалык ортумак школаның коллективиниҢ «Аныяктарның фестивалы» деп ырны хөйден күүсеткени көрүкчүлерге онза сонуургаачыг болгулаан.

Спорт талазы-биле сөөлгү хүнде болуп эрткен национал хүреш бүгү кижилериниҢ сонуургалын хаара туткан. Анаа районнун 64 шилилдек өөгелери киришкеннер. Түннелинде «Ленин оруу» колхозтан келген районнун хоочун өөгези Сергештей шүүлген. «Кызыл тараачын» колхозтун өөгези Сергелен үжүүрлешкен.

Коллективтер аайы-биле уран-чүүл көргүзүүлериниге бирги черни Хөнделеңнин, иштин черни Кызыл-Мажалык ортумак школаның коллективтери алганнар.

Тус-тус көргүзүүлер талазы-биле эки көргүзүүлерни чедип алганнарны болгаш 1—2—3 дугаар черлерни ажелээн коллективтерни өртектиг барааннар болгаш ВЛКСМ райкомунун мактала бижиктери-биле шаңнаан.

Аныяктарның бирги район фестивалы организас талазы-биле чүгээр эртсе-даа улуг четпестер бар болганын демдеглээр херек. Фестивальга «Барлык» совхозтан, Ак-Довуракта чеди чыл школазындан, механизация училищезинден, АТБ-дан чангыс-даа кижи киришпээн. Ол черлерде партия, профэвилел, комсомол организациялары ону чугулаан көрбээнин айтыры чугула.

Фестивальга киржири-биле келген оолдарның хол бөмбүүнүн 9 командаларының ойнаанының база хереэженнерин хол бөмбүүнүн 6 командаларының ойнаанының түннелин үнүрбээн. Оон чылдагаанны фестиваль эрттирериниҢ оргкомитеди эки судьялар-биле хандырбаанындан болган.

С. КОМБУЙ-ООЛ,
«Шынның» корреспондентизи.

Тудугнун темпизин дүргедедир

Чаа-Хөл районунун Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелинин тудуг бригадазы Октябрьның социалистиг революциязының 40 чыл ионига чедишкининг ужуражыр дээш улуг күүсеп шинтирлеп ажылдап турар.

Тудуг бригадазынга доктаамал ажылдары-биле 118 кижини, 33 тергелки аътты, бир прицептиг автомашинаны быжыглаан.

Тудуг бригадазының тудугжулары чыл эгезинден бээр 1437 кубометр тудуг ыяжын кескеш, машина оруунда штабельдеп белеткээн, оон иштинден 747 кубометрин тудуг кылыр участокче сөөрткен.

Бригада бо чылын 12 чурталга бажыннарын тудар планныг, ам 4 бажынның ханаларын тургузган, 2 бажыңны тудуп эгелээн. Ол ышкаш ырак одарларда 3 бажынны, хову турааларда 3 чаа бажыңны тудуп дооскаш, ажыглалга киргеН.

Эрткен чылын тутунган 16 бажыннарының 14-түн, чоокта чаа тутунган клубу база колхоз конторазын крышалаан, 4 бажынга кладовкалар кылган.

Тудугларга хереглээр 25 тонна чугайны, 46 кубометр тудуг дажын белеткээн. Сут-бараан фермазында 100 баш инек кирер кажааны механизастаарынга таарыштыр тудуп, ханазын дооскаш, строилазын салып, крышалаарынга белен кылган. Мал кажааларының тудуунда 12 кижи составтыг тускай звено ажылдап турар.

Тудуг бригадазының тудугжулары планда көрүнген бүгү тудугларны август 15-ке чедир бүрүн доозарын хүлээнген.

Тудугжулар Сайзан-оол, Нава, Шуруку олар хүн нормазын 100—150 хуу чедир күүсеп, социалистиг чарыштың мүзакчылары болуп турар. Тууйбу өртедир сарайда хереэжен тудугжулар Чолдак-оол, Сенденмаа, Наңзалмаа олар база кызымаккай ажылдап турар.

Колхоз баштаар чери тудугларның темпизин дүргедедиринче чогуур кичээнгей салбайн турар. Тудуг ыяжының дилдирилгези саадап, тудугта шаптык ужураштырып турар. Электри станциязын одаар ыяш-биле ой-шаанда хандырып шыдавайн турарындан база бир пилорамада ремень чогундан колхозта ийи пилорама чогуур күчүүнге ажылдап чадааш, аная турар. Ол ышкаш тудуг ыяжының сөөртүлгезинче аът күүнү эки киприштирбейн турар.

Тудуг ажылында четпестерни дарый узуткааш, тудугнун темпизин дүргедедип, тудуг планын ой-шаанда күүседири чугула.

Р. ХУНАЙ-ООЛ.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы К. Е. Ворошиловтун МАР-да чоруп турары

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Май 27-де ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы К. Е. Ворошиловка Улустун улуг хуралынын Президиумунун Даргазы Ж. Самбу бараалгаашкын кыйган.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы К. Е. Ворошилов болгаш ону үдеп чоруур кижилер май 27-де Чойбалсан аттыг үлетүр комбинадынга чораан. Комбинатта К. Е. Ворошилов-биле кады МАР-ның Улустун улуг хуралының Президиумунун Даргазы Ж. Самбу, МАР-ның Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Ю. Цеденбал, МАРП ТК-ның Бирги секретары Д. Дамба болгаш партиянын база чазактың өске-даа удургучулары чораан.

Комбинаттың байырлал шинчи кизер шимеп казан девискээринге 6 мун кижи кыргыжчилиг найыралдың митингизи болган.

Үлетүрүүн ажылдакчыларының өмүнээзиниң К. Е. Ворошиловка болгаш ону үдеп чоруур кижилерге комбинаттың директору Д. Ойдовдорж байыр чедиргеи.

Митингиге кидис-сукно фабриказының ажылчыны Ж. Данзогва чүве чугаалаан. Оон соонда К. Е. Ворошилов чүве чугаалаан. Ону диктиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ажылчыннарның национал кадрларын тургузарынга, оларны кижизидериге болгаш чаа техниканы оларның шингээ-дип алырынга улуг рольлу ойнаан эн баштайгы моол үлетүрүүн—комбинаттың ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары силер-биле бөгүнгү ужуражыышкынга бис өөрүп түр бис—деп К. Е. Ворошилов чугаалаан.

Революция мурнундагы Моол болгаш үлетүрү-даа, ажылчын ангызы-даа чок турган. Ам үеде Моол Арат Республиказа силерниң үлетүр комбинадывардан ангыда өске-даа хой-хой бүдүрүлгелер бар болуп, Моолдың ажылчын ангызы тыптып үнген болгаш үргүлчү өзүп турар.

Совет Эвилелинин ажылчы чоннарының мурнундан силерге болгаш Моол Арат Республиканың бүгү ажылчы чоннарынга аны-дунианың изиг байырын чедирерин менээ чөпшээреп көрүнер деп К. Е. Ворошилов чугаалаарга, олурушканнар диктиттиг алыш часкаан. Силерниң чеиишкиннериниер Моолдың Араттын-революстуг партиязының шын удургулгазының ачы-хавыязы-биле чедип алдынган деп К. Е. Ворошилов оон ынай чугаалаан. Моолдың Араттын-революстуг партиязы марксизми-ленинизмни чогаалыкчы өзү-биле ажыглап, Совет Эвилелинин дүжүлгазын болгаш Моолдун херек кырында боттуг байдалын бөлүмдаалап турган, улусту социалистиг түргүзүшкүннүн оруу-биле баштап турар.

Бис, совет кижилер улустун чазгай чоруунга моон-даа ынай үре-түннелиг ажылдарын Моолдун Араттын-революстуг партиязына, силерниң улусчу чазаанарга бүгү сеткил сагыжывыстан күүсеп тур бис.

Совет улустун төлөөлекчилериниг чүректин ханызынан ужуражыышкын кыйган дээш Улан-Баторнун чурттакчыларына өөрүп четиргенин илереткишаан, К. Е. Ворошиловтун чугаалааны: совет болгаш моол улустарының найыралы бузулбас болгаш өзүлүг ачы-дунмалыышкы деп чүвени бис улам-на күштүг-биле билип көрдүвүс. (Адыш часкаашкыны).

Моолдун ажылчы чоннары Совет Эвилелинин улустары-биле кады чоруп турган, боттарының национал хамзарышпас чоруун болгаш хосталгазын империалистиг өжелекчилерниң халдаашкынындан маадырлыы-биле камгалап алган—деп ол Ворошилов оон ынай медегээн. Бистин улустарывыстың найыралы ниити дайзынга удур кады демиселдің шөлүгге бистин эн эки оолдарывыстың төкхен каны-биле ханнатынган. Бистин улустарывыс марксизм-ленинизмнин түгүнүн алаа-биле социализмнин оруу-биле кады чоруп турар. (Адыш часкаашкыны).

Тайбынны камгалаар төлөөде социалистиг лагерьнин чурттарының болгаш тайбынга ынакшылды бүгү улустарның бузулбас чангыс эвин болгаш каттыжышкының үргүлчү быжыглаары өргежок чугула деп К. Е. Ворошилов бодунун чугаазының төнчүзүнге айыткан.

Совет Эвилелинин болгаш МАР-ның аразында, социализмнин бүгү чурттарының аразында найыралы болгаш сырый кады ажылдажыга дээш, тайбынның, демократиянның болгаш социализмнин күштерниң өзүлеан дээш, моол улус болгаш оон алдарлыг Араттын-революстуг партиязы база улусчу чазаа дээш, бүгү делегейге тайбын дээш йөрээлдерни К. Е. Ворошилов салган.

Оон соонда МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустун улуг хуралының Президиумунун кежигүнү Д. Дамба чүве чугаалаан.

Үлетүүр комбинадының ажылчыннарының коллективинге силерниң чугаалаан чалбыыптыг сестеринер күш-ажылчы чаа чеиишкиннерге бистин чуртүн бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаар болгаш сорук киирер деп чүвеге быжыг биле бүүрөп тур мен деп Д. Дамба чугаалаан.

Бистин улузувус силерни шагдан гөрө билир, эргим эш Ворошилов, ынчангаш силерни бодунун эн-не чоок өнүү ыдыр саналп турар. Ынчангаш бистин ажыл-ишчилеривистиң силерни көргүзээн шагдан өрө улуг күзели болуп келген. МАР-ның Улустун улуг хуралының Президиумунун даргазының чалаанын өзүгаар бистин чуртувуска силерниң келгениниер-биле ол күзел боттанган. Бистин ажылчыннарывыс болгаш бүгү күш-ажылчы моол улус силерге боттарының улуг өөрүп четиргенин илереткиз: «их баярлаа» — «улуу-биле четирдивис» деп сестерни чүректин ханызынан дамчыып тур.

Моол улуска Совет Эвилелинин көргүүп турар ачы-дунма дузалаамчызын Д. Дамба бедин-биле үнелээн. Совет улус, Совет чазак болгаш Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязы биске чүгле бүгүн дузалап турар эвес, силерниң дузаламчынарны МАР-ның хостут болгаш хамаарышпас хөгжүлгезинин 36 чылдарының дургузунда ап келген болгаш ап турар бис деп Д. Дамба медегээн.

Совет Эвилелинин шуут дузаламчыыбыле МАР-ны үш улуг комбинаттар, темир өрүк, даг-руда болгаш нефть үлетүрүүнүн бүдүрүлгелери тургустунган. Үргүчүлелдиг алыш часкаашкыны болуп турда, Д. Дамба Моолдың бүгү ажылчын ангызының мурнундан эш Ворошиловка болгаш ону дамчыштыр Совет Эвилелинин маадырлыг ажылчын ангызынга ол сагыш салыышкын болгаш дузаламчы дээш чүректин ханызынан өөрүп четиргенин илереткен.

Митинг доозулган. К. Е. Ворошиловка моол улустун чанчылын өзүгаар эн хүндүлүг болгаш эргим аалчыларга бараалгадыр кадаты болгаш сүт кутхан дашканы тудускан.

Оон соонда К. Е. Ворошилов болгаш ону үдеп чоруур кижилер комбинаттың бүдүрүлгелерин көргеннер.

Комбинатты көргениниң соонда К. Е. Ворошилов болгаш ону үдеп чоруур кижилер күрүнеиің төп музейинге барып, сон байлактыг делгелгелери-биле танышканнар.

Кыдаттың Коммунистиг аныяктарының эвилели

ПЕКИН. (СЭТА). Аныяктарның чаа демократтыг эвилелинин (АЧДЭ) 3-кү Бүгү-кыдат съездинге АЧДЭ-ни Кыдыттың Коммунистиг аныяктарының эвилели кылдыр эде адаар дугайында төлөөлер май 24-те шиитпир хүлээп алган.

Съезд бодунун ажылын доосканы.

Эвилелдин 23 миллион кежигүннерин төлөөлеп турар 1493 төлөөлер Кыдатның улустун политиктиг Консультативтиг чөвүлелинин залынга 10 хүннер тургузунда АЧДЭ организацияларының ажылының эн чугула айтырыгларын чугаалажып көргеннер. Ол үеним иштинде 73 кижи саналп шүүмүүлел кылган болгаш 51 саналдар бижимел хевирлиг таратынган. Съездиге 16 чурттарның—Совет Эвилелинин, Болгарияның, Венгрияның, Румынияның, Англияның, Францияның, Италияның, Японияның, Кореяның болгаш өске-даа күрүнелерниң аныяктар организацияларының төлөөлекчилери олурушканнар.

Съездиниң төлөөлери түннел хуралга Эвилелдің ТК-зының отчеттуг илеткелинин талазы-биле резолюцияны чангыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

Май 25-те Мао Цзэ-дун болгаш Лю Шао-ци съездиниң төлөөлерин хүлээп алган.

Кыдатта дүк пөстер бүдүрүүшкүнүнүн көвүдээшкини

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелинин дыннаып турары болза, дүк үлетүр ажылдакчыларының май 24-те Шанхайга болган Бүгү-кыдат конференциязы бо чылын Кыдатка 16 миллион метр дүк пөстерни, тодаргайларга эрткен чылга болаарга 16 хүү хөйү, база 1952 чылга бодаарга 4 катан хөйү бүдүргеи турар деп айыткан. Ынчангаш бирги беш чыл-биле 1957 чылга төлевилетинген дүк пөстер бүдүрениниң планы ийиден аныг катап ажыр бүүсетинген турар.

Бо чылын Кыдатта беш улуг дүк фабриказын тулуп база калбартын турар. Оларның бирээзи Пекининиң күрүнеиің дүк фабриказы бо чылдың ийиги чартыында ажыглалга киирер болгаш чыл бүрүде 2 миллион метр дүк пөстерни бүдүрүп шылаар.

Индияның тайбың камгалакчыларының национал конференциязы

ДЕЛИ. (СЭТА). Тайбын камгалакчыларының национал конференциязы май 24-те Бангалорга ажыттынганы «Таймс оф Индиа» солун дыннадып турар. Бөскү күрүне ажылдакчысы Раджагопалачария конференцияны ажыдып чүве чугаалаан, ядерлиг чепсек талазы-биле барыын күрүнелерниң политиказын ол чидия-биле шүүмүүлээн. Бо айтырыг талазы-биле Каттышкан Штаттарның күрүне ажылдакчыларының медегелдерин ол шиитпирлиг бүрүү шаап.

Венгрияга болган контрреволюстуг үймээнден когараанның дугайында дыннадыг

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Контрреволюстуг үймээнниң түннелинде чуртка 2700 кижи, оон иштинде 1945 кижи — Будапештиге өлүрткен дээрзиниң дугайында Венгрияның төп статистика өргелелинин тускай дыннадының парлап үндүрген.

Контрреволюстуг үймээнниң үезинде балыглатырган 20 мун кижилерни өмнээр ажыды чурттың эмнелге албан черлеринге октябрьның 23-тен 1956 чылдың төнчүзүнге чедир чоруун келген.

Областың школаларында

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК (Телефон-биле). Кызыл-Мажалык ортумак школазының онгу классчылары болгаш 7-ги классчылары бүгүн экзамен хүлээп эгелээннер. 10-гу классты 13 кижи доозар. Баштайгы экзаменге өөреникчилериниң хөй кезии ханы быжыг билиглиин көргүскеннер.

Доозарының болгаш шилчиринин экзаменнерин тудар 7 болгаш 10 класстарның өөреникчилериниң ангы школачылар өөредилгезин бо айның 28-те доосканнар. Олар ам чайты хөлүг дыштанылгазын эгелээннер. Олар төрүүнгеи черлериниге походтар чоруларына аян-чоруктарны кылырынга белетеенип турарлар.

* * *

СҮГ-АКСЫ. (Телефон-биле). Чоокта чаа районнуң ортумак школаның эге класстарының өөреникчилериниң өөредилге чылын чедишкининг доосканынга турасказтан одагны ажыткан.

Ам ол класстарның өөреникчилери олар район төвүнүн чоогунда колхозтарның фермаларынче, МТС-че экскурсиялап, арыгларже хеннер үнүнче селгүүстеп турарлар.

Үстүү класстарның өөреникчилери боттарының школазының бажының септээрин шиитпирлээннер. 6—9 класстарның 25 өөреникчилериниң тургустунган септекчилер бригадазын тургускан. Ону интернат эргелекчиси ам Тугатчиков удуртур. Ол-ла классетарның өске өөреникчилери колхозтарга ажылдап, бүдүрүлге практиказын эртөрөрлер.

* * *

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Бүгүн хоорайның №1 ортумак школазының 7 болгаш 10 класстарына экзаменнер эгелээн. Школаның эге класстарының өөреникчилериниге кичээлдер майның 24-те доозулган. Олар дыштанның бир хүннүн походунга чораан келген болгаш ам-ты үеде школа чанының участоктарында ажылдап турар.

Өөредилгезин доозупкан 5—6 класстарның өөреникчилери Торгалыгда «Күш-ажылның хостуу» колхозтун мал фермаларынче экскурсиялап чорааннар.

Чайты үеде, күш-ажыл кичээлинин башкызы эш Некрасовтун удуртулгазыбле 7—8—9 класстарның өөреникчилериниң тургустунган 10 кижи составтыг белүк оолдар школазының стол сандайларын, парталарын, досканларны болгаш өске-даа чүүлдерни септээр, а уругдар школаның штукатурлап, чугайлаар ажылды чоруудар.

Палех уран-чүүлү

Тыва областың чурт шинчилел музейинде Палех уран-чүүлүнүн кожун чоруур делгелгези ажыттынган. Ук делгелге көрүкчүлерни шевергин уран-чуруулганын бүгү делегейге биилингир мастерлериниң чогаалдары-биле таныштырып турар. Палех—Иваново области район төвү. ССРЭ-нин уран-чүүл фонузунуң ында мастерскаязында 140 чурукчулар ажылдап турар. Оон уран-чүүл училищезинде дозулап шевергин чурук чуруур чаа кадрлар белеткеп турар. Палех уран-чүүлүнүн хөй-хөй чогаалдары калгалатынын турар Палех уран-чүүлүнүн күрүне музейи бар.

Палех уран-чүүлү болза улустун уран-чогаалыгазының эн-не сайзырангай хевири болур.

Ол уран-чүүл Октябрь революциязының соонда, 20 чылдарның эге үезинде, арте бурунгу орус уран-чүүлүн бурган чуруур чанчылдарынга үндезилетингеш, тыптып сайзыраан эгелээн. Ол чанчылдарны шүүмүүлелин-биле ажыглавышаан, палехчилер эн-не чараш, көрүүштүг, белик мергежилиг уран-чүүлү тургусканнар. Шын болгаш тола чурук, чидиг өнүүг болгаш эн-не чараш булуктарлыг мөнгүн болгаш алдын-биле сиилип бижиири—бүгү палехчилериниң ажылдарын онзагай чараш хевир киирип турар.

Коммунистиг партиязың болгаш Совет чазактың улустун чогаалыга ажылынче улуг кичээнгейин болгаш сагыш салыышкынын илереткен келгениниң ачызында шак ындыг уран-чүүлү тургузуп болуруунун аргазы бар апарган.

Делгелге Палех уран-чүүлүнүн онзагай болгаш ямзы-бүрү хевирин көрүкчүлерге таныштырып турар.

Олар боттарының чогаалдарының темазын орус болгаш совет чечен чогаалдан, орус улустун тоолдарындан, ырларындан болгаш былиналардан, а ол ышкаш херек кырында оларны долгандыр болуп турар чүүлдерден ап турарлар.

Совет чазак Палех уран-чүүлү белик үнелеп, болук мастерлерге хүндүлүг атты тывыскан.

Бажун чоруур делгелге алаан каш чылдарның дургузунда чурттун дыка хөй хоорайларынга барган болгаш дыка улуг чеиишкиннинг болган. В. СОЛОВЬЕВ,

Палех уран-чүүлүнүн күрүне музейинин эртем ажылдакчызы.

Панама каналы Панаманы болур ужурлуг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Панаманың хөй-ниитизи болгаш күрүне ажылдакчызары сөөлгү үеде Панама каналынга хамаарыштыр болунун чуртунун эргелерин камгалаар дээш улам-на шиитпирлиг демиселдин турар.

Панама каналының компаниязының даргазы болбушаан, Панама каналының зоназының губернатору болуп турар Поттерниң «Крисчен сайенс монитор» деп америк солунга сөөлгү үеде парлаан өлөн хөй чүүлдери отче саргагны хоме кудуканы-биле демей болган деп парлалга демдеглеп турар. АБШ-биле керээге үндезилээш Панама каналының зоназын Каттышкан Штаттарга «кезээ мөнгеде» дамчыдып берген чүве деп Поттер болунун чүүлериниде балыткап турар.

Оон-биле холбаштыр Панамада Панама университетинин инициативазын өзүгаар чоокта чаа латин-америка чурттарының болук төөгүчүлери болгаш чогаалчылары чыыгаш, ол айтырыгны чугаалажып көрген. Панаманың мурнундагы каш-даа президентилери киириштир чөвүлел хуралдың бүгү кижилери каналга хамаарыштыр Панаманың бот эргелинин тезизин камгалап турганнар.

Делегей эргелинин Панама академиязы Латин Америкада калбаа-биле сурагжаан медегелди чарлаан. Египеттің Суэц каналынга хамаарыштыр бот эргелиг болуп турары ышкаш, Панама болунун каналынга база бот эргелиг деп ол медегелде онзалап демдеглээн. Панама каналын ажыглааны дээш Каттышкан Штаттарның чыл бүрү төлеп турар төлевири бир эвес АБШ-тың эргелеп болгаш ажыглап турары ол канал АБШ-ка аажок хой ажык-кончаанны берип турар ажыктыг бүдүрүлге болуп турар деп чүвени барымдаалап көөр болза, кончуг эвээш төлеевир болуп турар деп ол медегелде тугаалаан.

Панама каналының статузу Суэц каналының статузундан ылгалып турар деп АБШ-тың бадыткалын медегелде буруу шаап турар.

Тайваньда байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелинин корреспондентизинин Тайбэйден дыннадып турары болза, антиамериканчы чугаалар үезинде хоруглатырган студентилерни тулуп турар полицейжи участокту штурмаарын орадашкан 40 мун хире кижи саналтының турар болук чонче полиция май 24-түн кежээзинде боолаан. Корреспондентинин дыннатканын өзүгаар алырга 8 кижи өлген.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс агентилелинин корреспондентизинин Тайбэйден дыннатканын өзүгаар алырга, хоорай дайын байдалында хевээр болуп үргүлчүлеп турар. Будумчуларны болгаш шелдерни шериглер эргип чоруп турар. Автоматтар болгаш пулеметтар-биле чепсегленген солдаттар үрегетиргеи американ алчын черин болгаш АБШ-тың информация албанының бажының долгандыр бүүн-бүүн районнарны бүүзелеп алганнар. Шериглерниң күштелдиргеи отрядтары американнар чурттап турар бажыннарны камгалап турар.

Чанкайшичи чазак тургустунган байдалды буруу-шавар дээш онаа хуралга чыыгаанын корреспондент дыннадып турар.

Көдээде культура-чырыдыышкын албан-черлериниң ажылын экижидер

Көдээге культура-чырыдыышкынның ажылдарын чоруларына культура бажыннары, көдээ клубтар, библиотекалар, кызыл булуннар партия организацияларының, көдээ Советтерниин кол-ла даанныр черлери болур.

Ыныг турбуже Тес-Хем районнуң культура-чырыдыышкын албан черлери боттарының мурнунда салдынган чугула сорулгаларын ыракта четпес күүсеп турар. Районда амгы үеде дөрт көдээ клубтар, район төвүнде культура бажыны база үш көдээ библиотекалар болгаш 2 номчулга бажыннары ажылдап турар.

Район төвү Самагалдай суурда төп библиотеканың эргелекчизи Честякова көдээ черлерде библиотекаларның, номчулга бажыннарының ажылынга практиктиг дузаны чедирер болгаш болунун ажылының дуржулгазын нептередир хүлээлгелиг. Ыныг турбуже библиотека эргелекчизи эш Честякова кандыг-даа ажылдарны чоруттпайн келген. Оон библиотеказының иштиарыг эвес, номнарын чурум чыскаалыг салбаан. Номчукчулар-биле ажылды багай тургусканының ужурунда оларның күрөелеги аспейн турар. Айтырыглар болгаш харылар кежээзи чорударын чыл эгелиден бөөр планнап келген. Ынчалза-даа ол ажылды ажыгаа чедир чангыс-даа катап чоруттпаан. Ол ышкаш номчулга конференциязы база болбаан.

Көдээ библиотекаларда болгаш номчулга бажыннарында байдал база-ла оон хөөредевес. Калинин аттыг колхозта библиотека (эргелекчизи Соян Салзынмаа) четпес ажылдап турар. Библиотека тускай өрөөл тоо болганындан ону суму Советинин конторазында тургускан. Четчир санныг номнар-биле хандыртынмаан. Ол библиотекада саналтының турар номнар колхозунда эрги номнар. Библиотекада бар 211 ямзы-бүрү литературалардан тыва дыл кырында чүгле үш ном бар.

Кызыл-Чыраада Сталин аттыг колхозта Дөнчүн Чорбаа эргелекчилээн кызыл өгнүн ажылы четпес байдалда турар. Кызыл өгнүн ажыглап турар номнарын клубтун бир эзында чыый салып казан болгаш ол номнар довурак-доозун аразында бастыра берген чыдар. Оларны эмгелээр талазы-биле кым-даа сагыш салбайн турар. Кызыл өг эргелекчизи Дөнчүн Чорбаа кандыг-даа ажыл чоруттпас, чүгле шалының алырынга өйлежип турар.

Район төвүнде культура бажыны дыка четпес ажылдап турар. Самагалдайда культура бажынында (эргелекчизи турганы Собянина), Сталин аттыг колхозтун клубунда (эргелекчизи турган Соян Тере). Калинин аттыг колхозтун клубунда (эргелекчизи Бугаалай) чүгле кинолар үндүрери-биле кызыгаарлатынган, өске кандыг-даа ажылдарны чоруттпайн турарлар. Лекция, беседалар ында-хаая болгулаар болгаш чамдыкта ай-айы-биле уттунгуруп каар.

Районнуң культура бажынында дыка хөй белгүнер бар деп саазын кырында санап турар, а херек кырында оларның чангызы-даа ажылдавайн турар.

Ол ышкаш көдээ клубтарның чанында уран-чүүл болгүнери бар-даа болза часы тарылга үезинде хову турлаанда ажылдап турар механизаторларга, колхозчу тараажыларга концерттер көргүзүүлерин организаставайн турар. Колхозтарда хөй-хөй талантыг аныяктар бар. Оларны клубтарга чөп ажыглавайн турар.

Көдээ культура албан-черлериниң ажылларының багай болуп турарының бир чыгаалаары болза, районнуң культура килизинин кадрлар-биле ажылының багайы-биле таймылбыратынар. Чүгле эрткен чылдан бөөр Калинин аттыг колхозта библиотекага алды эргелекчи халаан болгаш районнуң культура бажынынга үш директорларны солаан. Ол чорук ажылын эки түннелдиг болурунга өлөөн шаптыктыг болганы чугаа чок. Көдээде библиотека болгаш клуб эргелекчилериниң семинарлары болбайн турар. Оон чылдаганы-биле чамдык библиотека эргелекчилери кандыг ажылларны чорударын, чүү кылырын билбестер.

— Кежээлерни канчаар организастаарын, номчулга конференциязын канчаар өрттиреринин билбес мен. Бо талазы-биле семинарларны чоруттпас, библиотекаларны чаа номнар-биле хандырбас боор тур—деп Калинин аттыг колхозта библиотека эргелекчиал эш Соян Салзынмаа чугаалап орар.

Чамдык колхозтарның баштаар черлери, көдээ Советтер болгаш районнуң культура килизинин ажылдакчылары чоннуң өргүзүнга культура-массалыг ажылдарны чедир үнелевейн турар.

Калинин аттыг колхозта (даргазы эш Биче-оол), Сталин аттыг колхозта (даргазы эш Чадамба) клубтар бичии болганыбыле кино көргүзүп турар үеде көрүкчүлер сыныышпайн баар. Районнуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдарында бар четпестерни культура килизи (эргелекчизи эш Мыңдырыя) үзүткаар талазы-биле чогуур хемчегларны ыыбайн турар.

Бо четпестерни пленумнарга, сессиларга хөй удаа чугаалажып келген. Ынчалза-даа чамдык культура албан-черлериниң ажылдакчылары оон годаргай түннелди кылбаан.

К. САЛЫЫ,
«Шынның» корреспондентизи

1957 чылдың июль 1—2-де Кызыл хоорайга болур аныяктарның „Тайбың болгаш найырал дээш" деп область фестивалының планы

ИЮНЬ 1-ДЕ

10 шакта Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга паркындан эгелээш Ленин болгаш Кочетов кудумчуларынга кижижкилерниң чысказалы болур.

11 шакта «Совет Тываның беш чылы» стадионга фестивальдың байырлыг ажыглыгазы болур.

КОНЦЕРТТЕР

Парита «Ногаан театрга»:
13 шакта—Улуг-Хем район.
15 шакта—Чоон-Хемчик район.
Парита танцылаар черге:
13 шакта—Танды район.
15 шакта—Бии-Хем район.
«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» кинотеатрының чайын концерт үндүрер черинге
13 шакта—Хову-Аксы.
15 шакта—Сут-Хөл район.
Облкуусном чанында:
13 шакта—Тоджу район.
15 шакта—Эрзин район.
15 шактан эгелээш Ленин кудумчуларга хөй-ниитиниң танцызы болур.
20 шакта Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга паркынга Ай карнавалы болур.

Программада шүүлүкчүлер, артистер, композиторлар-биле «Ногаан театрга» ужуражыга болгаш найыралдың одаа, оюнчар, антракционнар, танцылар киргеи.

СПОРТ МАРГЫЛДААЛАРЫ

1. Оолдарның болгаш уругларның чиик атлетиказы. Маргылаа «Совет Тываның беш чылы» стадионга болур.

Маргылдааларның эгелээр шагы:
12 шакта уругларның 100 метрге чарыжы.
12 шак 45 минутада оолдарның 100 метрге чарыжы.
12 шакта уруглар ядро октаар.
12 шакта оолдар диск шывалаар.
12 шакта уруглар черниң узунун халыыр.
12 шакта оолдар черниң бедиги халыыр.
13 шак 45 минутада уругларның 400 метрге чарыжы.
14 шак 30 минутада оолдарның 400 метрге чарыжы.
16 шакта оолдар ядро октаар.
16 шакта уруглар черниң бедиги халыыр.
16 шак 35 минутада оолдарның спорт кылажы.
16 шакта национал хүреш болур.
12 шакта парита ДОСААФ-тың боо боолаар черинге боодалга маргылаалары болур (бичии калибрлиг винтовка болгаш пистолет-биле).

ИЮНЬ 2-ДЕ

КОНЦЕРТТЕР

Парита «Ногаан театрга»:
10 шакта—Кызыл хоорай.
12 шакта—Баа-Хем район.
Парита танцылаар черге:
10 шакта — Барыын-Хемчик район.
12 шакта—Бай-Тайга район.
«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» кинотеатрының чайын концерт үндүрер черинге:
10 шакта—Чаа-Хөл район.
11 шакта—Өвүр район.
13 шакта—Тес-Хем район.
16 шакта парита «Ногаан театрга» түннел концерт болур.
20 шакта «Совет Тываның беш чылы» стадионга фестивальдың түнелин үндүрер.
22 шак 30 минута турда фестивальдың түгүн дүжүрер болгаш от түгүлү чыскаал болур.
23 шакта кызыл партизаннарның Кызыл хоорайда турасказалының чанынга митинг болур болгаш венохтар салыр.

СПОРТ МАРГЫЛДААЛАРЫ

Маргылдаалар «Совет Тываның беш чылы» стадионга болур.

Чиик атлетиканың маргылдааларының эгелээр шагы:
9 шакта уругларның 800 метрге чарыжы.
10 шакта оолдарның 1500 метрге чарыжы.
11 шакта оолдарның 5000 метрге чарыжы.
9 шакта уруглар диск шывалаар.
9 шакта оолдар черниң узунун халыыр.
10 шакта боодалга болур (оолдар, уруглар). Боодалганы ДОСААФ-тың боо боолаар черинге кайынчы винтовка-биле чорудар.

Редактер К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кулумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң орулакчызының, иштики информация килдизинин — 3—88, харысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизинин 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, чагаа килдизинин база бухгалтериниң 3—65.

ТС—00179. Культура эргелелинин типографизы.